

Biibilya Nyēē
Tiliil

New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

Biibilya Nyēē Tiliil

New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928

Contents

Mataayo	1
Määrkō	61
Luuka	99
Yoowaana	163
Yēyūutēk	205
Roomeek	262
1 Kōōriintēek	285
2 Kōōriintēek	308
Kalatyeek	323
Ēfēēsēek	333
Filibiik	342
Kolosaayeeek	348
1 Tēēsālōōnikēek	354
2 Tēēsālōōnikēek	360
1 Tēmētēewō	363
2 Tēmētēewō	371
Tiitō	377
Filemōōn	381
Iburaneek	383
Yāākōbō	401
1 Bētērō	408
2 Bētērō	415
1 Yoowaana	419
2 Yoowaana	426
3 Yoowaana	428
Yuuta	430
Ng'oong'uutyēēt	433

Mataayo

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē ki wuunto :ng'aleek ām taay: Kurubta keey āk wōlēē kimwooytooy :booyikaab biikaab Kiriistō, ku kisirē :lēbkēēyiintēēt Mataayo kitaabuuni ibooru soboonto āk yiisyēetaab Yēesu nyoo ki kāaruruukiintēetaab syuuruut /ānkikēēkuurē ām kaayneet ake kule Laawi. / Kiisōotyēechinē kule /kismkeesir kitaabuuni ām kitaabuunek ang'wan choo bo Lōkōōywēk chēē Kāroomēch. /Kismkeesir ām Māārko, Luuka āk Yoowaana. Tookunoot kule kisiree :Mataayo kitaabuuni kuutiitaab Araameek nto nyēbo Iburaneek ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 ākoy 50 /kumānāākēēsich Kiriistō (KK) nto yityo, /bokēēwēēkyi kuutiitaab Kirikiik. Wōlēē /kikeeteta ng'aleek āk wōlēē rōōtitooy, kubo kuutiitaab Iburaneek āmēēbērē nyēbo Kirikiik /ānkikēēsirchinē Yuutayeeek. Bo koomānuut ām wōlēē mii :Mataayo kōōkiimchi Yuutayeeekyii choo kiikōōyēnchi Kiriistō kule mēēbērē kitay :Yēesu kiruutēk (siruutēkaab Muusa) kule mā kiy nto kule mātinēy manta. (Ng'ālyoontooni bo kiruutēk kuwēeku ng'ālyoontēetaab Iburaneek (Toora) nyēē ibooru ārōōruutēk nto mākuutēk.) /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontooni kooyum kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa nto ām bārooyinto, kōōbooru kiyēē mākyinē biich :Yēyiin ānkōōmuuchē kōōbooru Kiirootyeeet nyēbo Kēny.

Ānkoo ku wuu nyooto, i-ārōōru :Mataayo kule ng'ālyoo nyēbo koomānuut kule leelach :kāānēētēywēēkaab Yēesu kusiir ātēbuutēkaab Yuutayeeek. /Kismkeeng'oor ng'aleechu ām Kiirootyeeet nyoo bo Kēny. Kiityiich :chōōnēetaab Yēesu kiyēē /kikeeng'oor ām kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa. Kichāmchiin :Yēesu āk kiyēē kiirābchinē :kiruutēk yu kibo taay nteenee tāchiintōōs āk alak choo /kibokēēmwoowunēē kuutuwbuch choo /kibokēētāsyi. Kiitabaanee keey :Yēesu kēelto nyēē miyaat nyoo kibokootaam :Farisaayeeek chēē chaang' āk kāānēētikaab kiruutēk. Mānāābāybāychi :Mataayo Farisaayeeek choo kiyibē keey kule churtootiin. Kinyalil ku kāaruruukiin bo syuuruut kubo kāāntosuurrāt nyēē kinyōōr.

Kiyēē mii āriit: Ng'āloolēē :kitaabuuni soboontaab Yēesu kung'eetee /kākēēsich ākoy yoo /kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt, ng'eeteetaab meet āk yoo kiwēētii kibkōōnkōy. Ng'āloolēē bāytooyiisyēēt nyēē leēl nyēbo Yēyiin nyēē kiiboorunēē keey Yēesu. Tēērchiintōōs :kāānēētēywēēkaab Yēesu āk chēbo Farisaayeeek āk kāānēētikaab kiruutēk ām kēelwookik chēē chaang' kurubta keey āk kule nee :nyēē māchāktōōs :chiito kuyey sukuchamta :Yēyiin. Ikērkēēyēē :Yēesu kāānēētiisyēenyii āk 'tifaayiiik chēē leelach' chēē māyēmē /kēēroonkyi wōōnkichēk chēē kimōkōkāniis ānku yōōsēch (kur. 9:17). Chunnnyēē :kāānēētiisyēenyii ntāsimuut bo saayeet nto ām kēelto kōōtyiichē ng'al chēē chaang' chēē /kikeeng'ooraan. Iyumē :ng'āloolūtēk choo /kēēraru chēbo kitaabuuni, ng'āloolūtēkaab Yēesu muut choo bo koomānuut nto chooto ku chu: 1. Wōlēē wuu :Bāytooyiisyēetaab Yēyiin (kur. 5-7), 2. Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyonoo (kur. 10), 3. Ātiintoonik chēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyonoi (kur. 13), 4. Wōlēē māchāktōōs ku wuu :soboanwēk ām Bāytooyiisyēetaab Yēyiin (kur. 18) nto nyēbo 5. Kurubtooy keey āk wōlēē chōōntoy :ābantaab kōōrēēt āk churtaayeetaab Bāytooyiisyonoo (kur. 24-25). Itēryēechēē :kitaabuuni kuursēēt nyēē wōō kule /keeba kōōrōōsyēk tukul bokeeyey biiko kuyēk rubiikaab Yēesu.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :Mataayo ku kōōboor kule Yēesu :nyoo mwooyē :wōōrkooyoontiit nyoo mii Kiurootyeeet nyēbo Kēny kule kimii chokutoowu bāytooyiisyēēt nyēē kerkeey āk nyoo kibo bāytooyiintēēt Tāwuti (ām kēnyiit nyēē / kiisōōtyinē kule ki 1000 KMK). Kunyoo, kiibooru kule chōōnēē :Yēesu kōōtaab Tāwuti āk nyēbo boontēēt nyēē wōō Abraam (kur. 1:1). Binuutēk sōmōk kunyil taman āk ang'wan chēē rōōbu yyoōtēēt kōōbooru kiy. Ibooru :sōmōku kiyēē rubtooy keey āk Yēyiin, nto taman āk ang'wan kōōbooru bāytooyiintēēt Tāwuti. Kitōsōsyi Yuutayeeek kuchāmchiin kule kimā bāytooyiintēēt :Yēesu nyēbo kōōrooni kuu wōōloo kiwuunto :Tāwuti. Nteenee kichāmchiintōōs :chēē ng'eri kule kibo :Yēesu kāab Yēyiin, bāytooyiintēētaab so-boontaab tāmirmiryēēt ām bāytooyiisyēētaab tāmirmiryēēt nyēē kimākuwōōyit kusiir kiy ake tukul nyēē kikiikōōsōōtyi :icheek.

Kitwech :Mataayo wōōrkooyoontiit kunyil tāmānwookik tisab kung'eetee Kiurootyeeet nyēbo Kēny kōōboorchinēē Yuutayeeek kule Yēesu ku Kāārārookiintēēt man nyoo / kikēēkuurtooy kule mākuchō. Ānkoo kuwuu nyooto, māyibē :Mataayo kule ki Kāārārookiin :Yēesu ānku bāytooyiintēētaab Yuutayeeek baateey (kur. 1:21), nteenee Kāārārookiintēētaab bōrōryōōsyēk tukul (kur. 4:13-16), Bāytooyiintēētaab soboontaab tāmirmiryēēt ānku Mokoryoontēētaab kōōrēēt kumukuul (kur. 28:19).

Ibooru :ng'ālyoontēēt 'Kiriistōōs' ām kuutiitaab Kirikiik āk 'Meesyaak' (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule 'Nyēē ng'aabaat' ānkwoorōōru bāytooyiintēēt nyoo king'ōorē :wōōrkooyikaab Yēyiin kule mākuchō. Ibooru :twēkuutēkaab Kiurootyeeet nyēbo Kēny kule kinyach biich :chōōnēētaab Yēesu nteenee ki chōōbutēkaab Yēyiin choo chēē kiboonto kung'eetee kēnyiis āk kēnyiis. / Kēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt 'wēritaab' ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto ake nyēē mārōōbu ng'aleekaab yyoōtēēt. Ibooru kērkēyintaab ātēbutēk chēē mii kwēēnutaab 'wēēriit' āk 'kwaan'. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii :ng'ālyoontēēt 'leekweet'. Kēyēku lēēkōōk ām yyoōtēēt ānkēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu kiyeyeech ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Biiko tukul choo iyēnchinē Yēesu ānkuyēk rubiikyii / kēēkuurē kule 'lōkōkaab Yēyiin' ām kēēltaab tāmirmiryēēt. /Kēēkuurē subak kule 'biikaab Kiriistō'.

*Sālu :Yēesu Tāwuti ānkusālu Abraam
(Luuka 3:23-38)*

¹ *Teteet :nyi nyēē rōōbu siintaaryeetaab Yēesu. Sālu :Yēesu *Kiriistō Bāytooyiintēēt *Tāwuti ānkusālu nkinee *Abraam. ² Ki kwaaniitaab* Isaka :Abraam. Nto Isaka ki kwaaniitaab Yāākōbō. Ki kwaaniitaab Yuuta ākoo mbo ng'eetaabkaam :Yāākōbō. ³ Ki kwaaniitaab Bērēēs ākoo Seera :Yuuta. (Nto kaamet ku Tamaar.) Ki kwaaniitaab Ēsrōōn :Bērēēs. Nto Raam ku kwaan :Ēsrōōn. ⁴ Ki kwaaniitaab Aminataab :Raam. Kwaaniitaab Nāāsyōōn ku Aminataab. Kwaaniitaab Sālmōōn ku Nāāsyōōn. ⁵ Nto Sālmōōn ku kwaaniitaab Boowaas. (Ki kaametiitaab Boowaas Raa-ab.) Ki kwaaniitaab Ōbēēt :Boowaas. (Nto kaametiitaab Ōbēēt ku Ruut.) Kwaaniitaab Yēēsē ku Ōbēēt. ⁶ Kwaaniitaab Bāytooyiintēēt Tāwuti ku Yēēsē.

1:1 Mat. 20:30-31; Yēyut. 13:23; Yoowa. 8:39-59; Kala. 3:6-9, 14-16; Toowu. 12:3; 22:18 * **1:2** Ām tetaani bo areet ibooru ng'ālyoontōoni bo 'kwaan' ām āsiiswēk alak kule kuuko. **1:2** Toowu. 21:2-3; 25:26; 29:32-30:24 **1:3** Toowu. 38:29-30

Ki kwaaniitaab Sölömōōn :Tāwuti. (Nto kaametiitaab Sölömōōn ku koorcoonoo kibo chiichoo /kikēēkuurē Uriiya.) ⁷ Kwaaniitaab Reewo-boowaam ku Sölömōōn. Kwaaniitaab Abiyya ku Reewoboowaam. Kwaaniitaab Aasa ku Abiyya. ⁸ Ki kwaaniitaab Yeewosyafaat ku Aasa. Kwaaniitaab Yooraa ku Yeewosyafaat. Nto kwaaniitaab Usiyya ku Yooraa. ⁹ Kwaaniitaab Choosam ku Usiyya. Nto Choosam ku kwaaniitaab A-aas. Ki kwaaniitaab Eseyyaa :A-aas. ¹⁰ Kwaaniitaab Mānāāsē :Eseyyaa. Nto kwaaniitaab Āmōōn ku Mānāāsē. Ki kwaaniitaab Choosaaya :Āmōōn. ¹¹ Kwaaniitaab Yeekonnyaa ākoo mbo ng'eetaabkaam ku Choosaaya. Bēsyoōsyēchooto :chēē /kikēēnāmēē Yuutayeek /ānkēēyib bokuyēk motwoor ām *Bābulōōn.

¹² Yu / kābokēēyib kuba Bābulōōn, kunyōōr :Yeekonnyaa wēēriit nyēē /kikēēkuurē Syeeltyeel. Kwaaniitaab Sērübābēēl ku Syeeltyeel. ¹³ Kwaaniitaab Ābiyuut ku Sērübābēēl. Kwaaniitaab Elyaakim :Ābiyuut. Nto kwaaniitaab Asoor ku Elyaakim. ¹⁴ Ki kwaaniitaab Sātōōk :Asoor. Kwaaniitaab Ākiim ku Sātōōk. Nto kwaaniitaab Ēlyuut ku Ākiim. ¹⁵ Kwaaniitaab Elyeeser :Ēlyuut. Kwaaniitaab Maatan ku Elyeeser. Kwaaniitaab Yāākōbō ku Maatan. ¹⁶ Nto kwaaniitaab Yōōsēēf ku Yāākōbō. Nto Yōōsēēf ku saanteetaab Maaryaa nyoo kaametiitaab Yēēsu nyoo /kēēkuurē kule *Kiriistō.

¹⁷ Kunyoo kung'eetee Abraam ākoy Tāwuti, ku binuutēk taman āk ang'wan. Kung'eetee Tāwuti ākoy bēsyoōsyēchoo /kikēēyibēē Yuutayeek kuba Bābulōōn, ku binuutēk taman āk ang'wan. Nto kung'eetee bēsyoōsyēchooto /kikēēyibē Yuutayeek kuba Bābulōōn ākoy yoo /kikēēsichē Kiriistō, ku binuutēk alak taman āk ang'wan.†

*Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu
(Luuka 2:1-7)*

¹⁸ Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu Kiriistō kumii kule: Kikiikuwo :Yōōsēēf mākiisyō kumāchē koomut Maaryaa. Nteenee kutoombo kōōmutē keey, kutook kule kinyikiis :Maaryaa. Kinyikiis ām kāāmuukēyēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ¹⁹ Ki chii :Yōōsēēf nyēē churtaat. Koosoot kochuchuu y keey simēēntosuur Maaryaa.

²⁰ Nto yu tākumii kōōsōōtē :Yōōsēēf ng'aleechu, kuchōōnchi *:malayi-keet ām kiirwootik ānkumwoochi kule, "Yōōsēēf nyēbo kōōtaab Tāwuti, -meetay Maaryaa. Ntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin :nyēē kayey kumanach :Maaryaa. ²¹ Mākusich wēēriit ānku +mēētoochi kaayneet kule Yēēsu‡ kuuyu maakoraraach biiko ām ng'ōōkiswookikwaa."

²² Kiyiyiin ng'aleechu tukul kubo kiyēē kimwooy :Yēyiin kubunūēē *wōōrkooyoontēt ake kule, ²³ "Mākunyikisiit *:ārung'oonyoo ānkusich wēēro nyēē +/ mākēēkuurēē Mānwēēl. (Ibooru :kaaynaani bo Mānwēēl kule 'Kēēboontē keey Yēyiin'.)†"

²⁴ Nto mii lētuumoo yu kāwokung'eetee :Yōōsēēf rwoō, koomut Maaryaa kuu yoo kimwooytoochinē :malayikeetaab Yēyiin. ²⁵ Kiibuurto :Yōōsēēf Maaryaa nyēē mānāātuuy :tukwaay kut /kēēsich wēēroo. Yu /kākēēsich, kutoochi :Yōōsēēf wēērooto kaayneet kule Yēēsu.

1:6 Ruut 4:18-22   **1:6** 2Sām. 12:24   **1:11** Cherem. 24:1; 2Bāy. 24:8-16; 1Tēt. 3:10-19   **1:12** 1Tēt. 3:10-19   **1:12** Akaay 1:1   **1:16** Luuka 1:27   † **1:17** Kas ām kāāboorunēētaab ng'aleek yoo ng'āloolēē 'kāāyitiisyēēt'.   **1:18** Luuka 1:35   ‡ **1:21** Ibooru :kaaynaani ām kuutiitaab Iburanee kule kāārōrookiintēt.   **1:21** Tyēēn. 130:8; Luuka 1:31; Yoowa. 3:17; Yēyuut. 4:12; Tiitō 2:14   † **1:23** Isa. 7:14   **1:25** Luuka 2:21

2

/Kikēkutunkyi Yēesu kuu Bāytooyiintēē

¹ /Kikēesikyinē Yēesu kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm ām yēēmēētaab Yuuteeya kubāytooyiisyē *:Ērōōtē. Yu /kābokēēsich Yēesu, kukwaanee :biiko alake komostaab koong'asiis kukwa Yēerusālēēm, chēē kiboonto kiirnatēētaab kookeelik.* ² Yu kayit, kuteeb kule, “Miitē ānō :Bāytooyiintēētaab Yuutayeeek nyoo /kōkēēsichē? Kakeekasee wōlēē kēēbuurto :kookeelyeet ām koong'asiis kule /kōōkēēsich, kunyi kaakeekwaa bokēēkutunkyi inee.”

³ Yu kawokukas :Bāytooyiintēēt Ērōōtē ng'aleechaa, kwaam mēt miisin. Kiyyimset :ng'aleechaa nkicheek biikaab Yēerusālēēm tukul. ⁴ Yooto kōōruruuch :bāytooyiintonoo mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch tukul ākoo kāānēētikaab kiruutēk tukul chēbo Yuutayeeek ankuteebēe kule, “+/Mākēēsikyī ānō *Kāārārookiintēēt nyoo kōkēēkānyē?” ⁵ Kuwālchi :bichoo kule, “/Kēēsikyīnē Bēētēlēyēēm ām Yuuteeya, kuuyu kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule,

⁶ ‘Bēētēlēyēēm, -mēēmining' :inyiing' mbo kisich
ām kiriinkōōsyēkaab Yuuteeya,
kuuyu mākurutunēēniing' :bāytooyiintō
:nyēē makubayta biikyuu bo *Isrāyēēl.†”

⁷ Nto tēē yoo, kōōyookto *:Ērōōtē kuutiit ām kibchamumu /bokēēkuurchi bichoo kiboonto kiirnatēētaab kookeelik sukumwoochi inee āsiiswēk ba-keenke chēē kitookunēē :kookeelyaanaa. ⁸ Yooto kumwoochi bichoo kule, “Obe Bēētēlēyēēm ankuboocheeng' lakwanaa kāroomin, nto yoo kōōnyōōru, bōōmwoowoo sāāwē :nkanii wāākutunkyi.” ⁹⁻¹⁰ Yu keewaany :Bāytooyiintēēt kung'āloolchi bichoo, kuba. Nto yu kakas :icheek kookeelyaanaa kung'ērēkiis nyēbo kwōng' uut. Kiirētoot :kookeelyaanaa bo koong'asiis ākoy wokuteema-nee barakuutaab :lakwanaa.

¹¹ Nto yu kēēwut :bichoo kō, kunyōōr leekweet ākoo kaamet Maaryaa. Kukutunkyi lakwanaa. Nto tēē yoo kootyaach tukuuk chēbo kwōng' uut choo kibokōōkātēē lakwanaata, kunam wōlēē mii *:ta-aabuut āk tukuuk alak āyēēng' chēē boong'u nyēē anyiny. ¹² Nto yu iyēyēē :bichoo kaa, kubeteēē kēēlto ake kuuyu kikiikuket ichēek :Yēyiin ām kiirwootik kule -meeyeyēē wōlēē miitē *:Ērōōtē.

/Kikiimwēēyto leekweet kuwo Miisir

¹³ Yu kāākubēēchi keey :bichoo kiboonto kiirnatēēt, kuchōōnchi Yōōsēēf *:malayikeetaab Yēyiin ām kiirwootik ānkumwoochi kule, “Mii :Ērōōtē wokuchēēng' ē leekweet kule kubakach. Kunyi imwēēytē lakwanaa ākoo kaamet ākoy Miisir ānkubōōbuur wōlooto ākoy āyibuung' lōkōōy.” ¹⁴ Kung'ēet :Yōōsēēf kwēēmowuunooto ānkumwoochi kaametiitaab leekweet kule kōōmwēēyto tukwaa leekweet ākoy Miisir. ¹⁵ Kibokōōbuur wōlooto kut kume :Ērōōtē. Kuyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyēē :Yēyiin kubununēēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, “Kyāākuur lakwanyuu kuchōōnēē Miisir.”†

/Kikeebakach wēērin

¹⁶ Kikiikubēēr :Ērōōtē yu kibo taay kule kikēnchi inee :bichoo kibo kiirnatēēt. Yooto, kunyēēr miisin ānkumwooy kule /keebakach lēēkōōk tukul

* **2:1** Kaayneet ake ku kachayeeek. **2:1** Luuka 2:4-7 **2:2** Cherem. 23:5; Mat. 27:11 † **2:6** Miika 5:2 **2:6** Yoowa. 7:42 **2:11** Tyēēn. 72:10, 15; Isa. 60:3, 6 **2:12** Mat. 27:19 † **2:15** Osee. 11:1

choo wēēriik ām Bēētēlēyēēm ākoo chēbo soong'wēk alak tukul choo ki laatoos. Kimwaayta /keebakach lēēkōōk choo boonto kēnyiisyēk āyēēng' ānkurēk kurubta keey āk wōlēē kimwaayta :bichoo kibo kiirnātēēt. ¹⁷ Kunyoo kiyityiin :yooto āk kiyoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule,

¹⁸ “Kichōōnēē :kāānchōōyto Raama,

nyēbo mēēysō āk ameetaab mbuy.

Riirēē :Rāāyēēl lōkōkyii āmāchāmē /keesaaysaay

kuuyu mēēkumii :lōkōchoo.”†

Kiyēwunēē :Yōōsēēf Miisir ākoo Maaryaa

¹⁹ Nto yu kāwokume :Ērōōtē, kuchōōnchi *:malayikeetaab Yēyiin Yōōsēēf ām kiirwootik kumii Miisir ānkumwoochi kule, ²⁰ “Oyeey kōōrēētaab Isrāyēēl kuuyu kōōkubēk :choo kimāchē kubakach leekweet.” ²¹ Kung'etita :Yōōsēēf leekweet ākoo kaamet ānkutākyi keey kōōrēētaab Isrāyēēl. ²² Nteenee kikiikookeer :Arkelaawo kwaan kubayta Yuuteeya. Yooto, kunyokoriit kuwo ākoy wōlooto. Nto subak, kikiikung'āloolchi inee :Yēyiin ām kiirwootik kunyoo, kiwo ākoy yēēmēētaab Kalilaaya. ²³ Kiwokuminy ām wōlooto kiriinkēētaab Nāāsārēēt. Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē *:wōōrkooyik kule, “+ /Mākēēkuurēē Nāāsārēētiin.”†

3

Kiyēytoochi :Yoowaana Yēesu kēēlto

(Māārō 1:1-8; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

¹ Yu kakeeyta :kēnyiisyēk chēē chaang', kutook :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kyoomtootēē lōkōōywēk suurkwēēnēētaab Yuuteeya. ² Kimwooyē kule, “Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab Yēyiin!” ³ Inee :nyoo king'āloolēē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule, “Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule, ‘Ōchōb keey,

ānkōōchulchi Mokoryoontēēt kēēlto.’ ”†

⁴ Kiiloochē :Yoowaana sireet nyēē /kikiikwoorunēē sabureekaab *tembes. Kimootee keey anweetaab suwe ānkwoomootēē taalamik ākoo kimnyeteet. ⁵ Yooto kung'ēētyēē :biiko Yēērusālēēm āk Yuuteeya kumukuul āk biitēētaab Yoortaan kutēē yēē tēē ānkubēēchi Yoowaana. ⁶ Kimwaayta :bichoo ng'ōōkiswookikwaa ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan.

⁷ Nto bēē kukas :Yoowaana kakwa *:Farisaayeeek chēē chaang' ākoo *Satukaayeeek kule / keebatisan, kumwoochi bichoo kule, “Ōyēku ng'oomng'ook kuu ēērēēnōōy! Ōbērē +moochililee ng'wooninto nyoo mākuchō ee? ⁸ Mākwook nanyuun ōyēyē ng'al chēē kāroomēch sōōtooku kule kooweeksee miyootyēēt, ⁹ āmōōkwērtēē keey ōmwooyē kule, 'Ntēē kēēbooyē Abraam.' Āmwoowook man kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōōchu kuyēk lōkōkaab *Abraam.*

† **2:18** Cherem. 31:15   **2:20** Chuy. 4:19   † **2:23** Ibooru :yuutēyū kule sokonnyeet nyēē inkātunēē musukyēēt. Kasee Isaaya 11:1.   **2:23** Māārō 1:24; Luuka 2:39; Yoowa. 1:45; Isa. 11:1   **3:2** Mat. 4:17; Luuka 3:3   † **3:3** Isa. 40:3   **3:4** 2Bāy. 1:8; Laawi. 11:22-23   **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Room.

1:18   * **3:9** Ibooru 'lōkōkaab Abraam' ām yuutēyū biiko chēē kāsyinē Yēyiin kuu Abraam.   **3:9** Yoowa. 8:33, 39; Room. 2:28-29; 4:12; 9:7

¹⁰ Itōrōōroot :āywēēt nyēē mächē /keeyebee kēētīt. Kunyi keet ake tukul nyoo kamayey lokoyeek chēē kāroomēch /kiilulutooy /ānkēētōorchī ma.
¹¹ Ābātīsānēēnook :anii bēēko kōōboor kule kooweeksee miyootyēēt, nteenee miitē kuchōōniī :chiito nyēē wōō kubiira anii. -Māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk maata.
¹² Miitē chokusēēstoooy mōōrōryēēk ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo nto yityo, kukonoree nkoonuuk chookē.”

/Kikeebatisan Yēēsu

(Māārō 1:9-11; Luuka 3:21-22)

¹³ Nto mii yoo kung'eetee :Yēēsu Kalilaaya ānkuwokubatisan :Yoowaana ām āynēētaab Yoortaan. ¹⁴ Nteenee kumach kutay :Yoowaana. Kimwooy kule, “Ntēē ichōōniī wōlēē āmiitē ānku :inyiing' nyēē kātēērook ibatisanaa?”
¹⁵ Kukētyi :Yēēsu kule, “Yey :inyiing' kuu nyooto raat kuuy wuu nyooto :wōlēē māktooy :Yēyiin.” Kucham :Yoowaana kubatisan Yēēsu.

¹⁶ Nto yu /kaakeebatisan Yēēsu, kuloong'unēē bēēko āriit. /Kēēyooty wōliin bo barak ankukas Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē kurēku ānkuchokōōbutyi inee. ¹⁷ Yooto /kēēkuur ām barak kule, “Lakwanyuu :nyi nyoo āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”

4

/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn

(Māārō 1:12-13; Luuka 4:1-13)

¹ Nto miitē yoo, kōōrēētoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu ākoy wōlēē suurkwēēn suwokutyem *Kēniintēēt. ² Nto yu kāwokubēēni :Yēēsu wōlooto bēsyoōsyēk artam nyēē kimoomē kiy ake tukul, kwaam :kēmēwuut.
³ Kuchōōnchi :Kēniintēēt ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing' Lakwataab Yēyiin ii, iweech baa, rwoontōōchu kuyēk āmiik.” ⁴ Nteenee kuwālchi :Yēēsu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēk kule, 'Māsobēē :chii āmit baateey

nteenee sobēē ng'ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.”†

⁵ Nto tēē yoo, kuwēeto :Kēniintonoo Yēēsu ākoy Yēērusālēm ānkōōkoochi kōōyyoonyēē yēbo kotootyēēt ām barakuutaab tōōtēētaab *Kōōtaab Yēyiin.* ⁶ Yooto kumwoochi kule, “Yoo inyiing' man Lakwataab Yēyiin ii, 'iraantee yuutēyu ākoy ng'wēny, kuuy mwooyē :siruutēk kule, 'Mākōōyook :Yēyiin malayikaanikyī bokutaaching' simēēbutyi rwaa kutuying'.”†

⁷ Kukētyi :Yēēsu kule, “Ntēē mwooyē subak :siruutēk kule, '-Meetyem Yēyiintēēng'uung'.”†

⁸ Kuwēeto subak :Kēniintonoo Yēēsu lekemeet ake barak ānkōōboorchi bāytit nyēē mii kōōrōōsyēk tukul. ⁹ Kimwoochi kule, “+Māākōōniing' bāytiniin tukul yoo 'kēēkutung'woo.” ¹⁰ Kukētyi :Yēēsu kule, “Buunyoontooni, ng'eetee yu. Mwooyē :siruutēk kule, 'Yēyiin :nyēē mächāktōōs /kiiywēyē ānku inee nkit :nyēē /kēēkutunkyninē.”†

¹¹ Kubakaakta :Kēniintonoo Yēēsu. Nto yityo kukwa :malayikaanik ānkubakuyēētyēēchi.

3:10 Mat. 7:19   **3:11** Luuka 3:16; Yēyūut. 1:8; 2:2-4; Māārō 9:49; 1Bēt. 1:7   **3:15** Mat. 6:33; Room. 9:30-32   **3:16** Yoowa. 1:51   **3:17** Tyēēn. 2:7; Isa. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; 2Bēt. 1:17-18   **4:1** Ibu. 4:15   **4:2** Chuy. 34:28; Mat. 6:16-18   † **4:4** Kiruu. 8:3   **4:4** Yoowa. 4:34

* **4:5** /Kikēētēēkyi yuutēyu kiy nyēē kiyyoonyēē :mbo *kibkōōrōs sukukuutē aryeembuut kumächē kōōbāroostoochi biikaab Yēērusālēm ng'aleek.   † **4:6** Tyēēnwookik 91:11-12   † **4:7** Kiruu. 6:16
 † **4:10** Kiruu. 6:13

Kitoowunēē :Yēesu yiisyēenyii yēmēētaab Kalilaaya

(Māārko 1:14-15; Luuka 4:14-15)

¹² Nto yu kawokukas :Yēesu kule /kookeekerta Yoowaana kō, kung'eetee Yuuteeya ankooyey Kalilaaya. ¹³ Nteenee yēē kātāminyē Nāāsārēēt, woku-miny Kaabernaam kulēekitēē tōōliilēēt rōōrōōkoonoo kibo Sābulōōn āk Naf-taali. ¹⁴ Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule, ¹⁵⁻¹⁶ “Kookukas :bichoo minyē mēēnān lēbkkēyyēēt nyēē wōō
ām rōōrōōkēētaab Sābulōōn āk nyēbo Naftaali
wōloo lēēkitēē :Tōōliilēētaab Kalilaaya āk āynēētaab Yoortaan,
yēmēētaab Kalilaaya wōloo miitē :biich chēē sobooy.
Kōōkuchōōnchi :lēbkkēyyēēt

bichoo minyē kōōr nyēē kitub :mēēnānēētaab meet.”†

¹⁷ Kyaamtaat :Yēesu lōkōōywēk kuchakee yooto kumwooyotē kule, “Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

Kikuur :Yēesu rubiikyii chēbo taay

(Māārko 1:16-20; Luuka 5:1-11)

¹⁸ Nto mii bēsyēēt ake, yēē kimiitē :Yēesu kuwēesyētēē sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kukas biiko alak āyēēng' chēē kituubcho. Kiwiirch-inē :bichoo nēētiinēkwaa tōōliil kunāmē *burburiinēk. / Kikēēkuurēē ake Simōōni nyoo /kibokēēkuur lētuunoo kule Bētērō nto nyiin ake ku Antereeya. ¹⁹ Kukuur :Yēesu bichoo kule, “Orubaa anii! +Maaneetaak wōlēē ōyisuntooy biiko.” ²⁰ Kubākooktooy :bichoo nēētiinēkwaa bakeenke ānkurubē Yēesu.

²¹ Yu keenaata :Yēesu taay kisich, kukas subak biiko alak āyēēng' chēē kituubcho kutinyē keey kwaan ām mwēēng'. /Kikēēkuurēē ake Yāākōbō /kēlē nyiin ake Yoowaana nto kwaan ku Sebetaayo. Kimiitē :bichoo kuyēytooy nēētiinēkwaa. Yooto kukuur :Yēesu murēchooto āyēēng' choo kituubcho.

²² Kubākookyinē :icheek kwaan mwēēng' ānkurubē Yēesu.

Kyaamtaat :Yēesu lōkōōywēk ānkōōsooboot biiko ām Kalilaaya kumukuul

(Māārko 1:39; Luuka 4:42-44)

²³ Yooto nanyuun, kuwēesyētootēē :Yēesu Kalilaaya tukul kōōnēētiisyootēē kooriikaab saayeet bo Yuutayeek. Kyoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobootēē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik āk tānkuusyo ake tukul. ²⁴ /Kikyaamtaat ng'aleechaa bo kwōng'ut choo kiyēyē :Yēesu ākoy yēmēētaab Siirya kutēē yēē tēē. Yooto /kiimutyi inee biiko tukul chēē kimyoontōōs kuun wōlēē mii :chēē kitinyē tāmirmirook chēē miyootēch, chēē kitinyē mēwuunkook āk chēē kichunkutootiin. Kiisoob :Yēesu bichoo tukul. ²⁵ King'eētyēē :biiko chēē mātēē chu Kalilaaya, Teekabooli, Yēerusālēm, Yuuteeya ākoo biitēētaab Yoortaan ankoosaab Yēesu.

5

Ng'erekweekaab manta

(Luuka 6:20-23)

¹ Kimii :yēē kimāchē :Yēesu kwoomchi biiko lōkōōy. Kiiruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Yu kakas kuu nyooto, kuwo :inee āk rubiikyii yēē tōrōōr ānkutēbēē ng'wēny. Kōōnookyi :rubiichoo ² ānkutoow :Yēesu kōōnēētiis. Kimwooy kule,

- 3 “Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo imoong’tēē keey Yēyiin, kuuyu +mākōōwut bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
- 4 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo buntēē ng’woonin kuuyu mākukārāmchi :ng’ala.
- 5 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo yibē keey ng’wēny, kuuyu mākuyēk nyeeng’waa :kōōrēēt.
- 6 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo chēēng’ē churtaayeet, kuuyu mākunyōōr.
- 7 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo riirēē alak, kuuyu +/makeeriiree nkicheek.
- 8 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo leelach :moonik, kuuyu makukas Yēyiin.
- 9 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo wuulyēē ng’aleekaab kaalyeet, kuuyu +/mākēēkuur kule lōkōkaab Yēyiin.
- 10 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo /kēēwusē yoo kayey kiyēē mächē :Yēyiin, kuuyu mākōōwut Kaab Yēyiin.
- 11 Ōbēruurootiin sōō, kule nee :akweek choo ōyēnwoo anii, yoo /kākēēchubook /ānkēēwusook nto /kēēmōlōlchook ng’al chēē chaang’. 12 Yoo /kākēēyēwook kuu nyooto, ōtyēēn kubo ng’erekweek, kuuyu mii :kiy nyēbo kwōng’uut nyēē mākutuwēnēenook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ntēē /kiikēēwusoon mbo nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin choo kibo taay kuu nyooto.”

Yiisyēētaab biikaab Kiriisto

(Māārko 9:50; 4:21; Luuka 14:34-35; 8:16)

13 Kibwuooy :Yēesu kule, “Akweek :muunyeetaab kōōrēēt.* Nteenee yoo kakuskusiit :muunyeet, /kāmēētākiiitōōysēē nteenee /kēēluluktooy kootartaar :biiko.

14 Akweek ku lēbkēēyēētaab kōōrēēt. Māwunyāktōōs *kiriinkēēt nyoo /kikēētēēkyi tulwo, 15 āmāmii :chii nyēē tābē taariit ānkōōkubuyēē kērēbēēt, nteenee ikoochinē yēē itōrōōroot sukulēbkēēchi biiko tukul ām kō. 16 Kunyoo mächāktōōs ōlēbkēēchi biiko kubuntēē yēyuutēkwook chēē kāroomēch, si yoo kakasaak kookaasta Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy.”

Kichokootyiich :Yēesu kiyēē /kikēēkuurto

17 “-Meesoot :chii kule kyāāchōōnii :anii chāānēmtooy ng’aleek choo kisirē *Muusa āk chēbo *wōōrkooyik, nteenee kyāāchōōnii chāātyiichē ng’aleechaa.

18 Kubooyiit man, āmwoowook kule ākoy kukeeyta :barak ākoo ng’wēny, māmii :kiy nyēē +/mākiinēmto ām kiruutēchoo ānkoo ku mining’ nyēē tyaa, ākoy kuyi-tyiin :ng’aleek tukul. 19 Kunyoo, chii ake tukul nyēē kāmēto kiruutēchoo ānkoo mbo nyēē mining’ nyēē tyaa ankuyey biiko alak kurub ng’aleekyii kumā chii :nyoo ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto nyoo karub kiruutēchoo ankuyey

5:3 Isa. 57:15; 61:1 5:4 Tyēēn. 126:5-6; Isa. 61:2 5:5 Tyēēn. 37:11; Room. 4:13 5:7 Mat. 18:33; 25:35-46; Yāāk. 2:13 5:8 Tyēēn. 24:3-5; Ibu. 12:14 5:9 Room. 14:19; 8:14 5:10 Mat. 25:34; 1Bēt. 3:14 5:11 Luuka 6:22; 1Bēt. 4:14 5:12 2Tēt. 36:16; Luuka 11:47-51; 13:34; Yēyuut. 7:52; 1Tēēs. 2:14-16; Yāāk. 5:10 * 5:13 Kiyēyiisyēē.Yuutayeek muunyeet kōōtiliilēē kōrōsēēkwaa kutoombo kōōkoochinē Yēyiin. /Kikēēyēyiisyēē mbo subak kōōbooru wōlēē inēmchintoy keye :chiito soboontaab Tāmiriryēēt. 5:13 Chuy. 30:35; Laawi. 2:13; Kāāyit. 18:19; 2Bāy. 2:20; Eesra 6:9; Ēsēk. 43:24; Māārko 9:50 5:14 Yowwa. 8:12; 9:5 5:15 Māārko 4:21 5:16 Ēfēēs. 5:8-9; Filib. 2:15; 1Bēt. 2:12 5:17 Mat. 22:37-40; Room. 3:31; 7:4-6; Ēfēēs. 2:13-16; Ibu. 10:9 5:18 Tyēēn. 119:89; Isa. 40:8; Mat. 24:35; Luuka 16:17

alak kurub, /kiitōrōōrē nyooto ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ²⁰ Āmwoowook kule, -mēewutē :chii bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo kamachurta kusiir Farisaay-eechaa ākoo kānēētichoo bo kiruutēk.”

Ng'alyoo kurubta keye āk siirmōoyto

²¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ābērē kyookas kule /kikēemwoochi chiitaab kēny kule, ‘-Meebakach chii. Nto chii ake tukul nyoo kābākākiis, ākoy /kiitiilchi ng'al.”[†] ²² Nto anii āmwoowook kule chii ake tukul nyoo kānyēerchi ng'eetaabkaamet,[†] +/mākiitiilchi ng'al. Nto chiito nyoo kāmwoochi ng'eetaabkaamet kule, 'Iberber' +/mākiyyoong'tēē kōōk /sikiitiilchi ng'aleek, nto nyoo kālēēnchi ng'eetaabkaamet, 'Iyēku solwo', kumisiyinē /kiimut /bokēētōorchii wōlēē bo maataab kibchuulyo.

²³ Kunyoo, yoo imāchē ituwēnchi Yēyiin kiy ankiisoot kule itinyē tisyā ām wōlēē mii :ng'eetaabkoomēt, ²⁴ ibākookyi kiyoo yooto bo *Kōōtaab Yēyiin ānkiiwē wōlēē mii :ng'eetaabkoomēt bōochoomnyē kurook nto yityo wēētuwētē kiyooto. ²⁵ Yoo miitē :chiito ake kukwēring' kōōk kubo bēsēnyii nyēē iboontē, kumāchāktōōs simōkāsiyinē ām kēēltaab too kutoombo ōyitē kōōk. Yoo kameeyey kuu nyooto, kukwēring' :nyiiin kōōk ānkōōyokoochiing' boontēētaab kōōk. Makunaming' :boontoonoo bo kōōk ānkōōrēkēērchiing' chiito nyoo riibē kibratiiisyeek kukertiing' kō. ²⁶ !Kāāmwoowook, +mēētēbii wōlooto ākoy iyaakte bēsēnoo tukul.”

Ng'alyoo kurubta keye ākoo martaayeet

²⁷ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiichoo kule, “Ābērē kyookas :akweek kule /kikēemwooy kēny kule, ‘-Meemarte.”[†] ²⁸ Nto anii, āmwoowook kule, chii ake tukul nyoo kāsē koorko ānkuchōrōkyi kuwuu nyēē kaakumarta. ²⁹ Kunyi, yoo kēēsākyiing' koong'uung' isuuchi ng'ōōki, ilōōtu. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir /kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo. ³⁰ Nto yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' isuuchi ng'ōōki, itilte. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir /kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo.”

Bareetaab kooyēēy

(Mataayo 19:9; Māārko 10:11-12; Luuka 16:18)

³¹ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Kyookas mbo subak /kēēmwooyē kule chii ake tukul nyēē māchē kubar kooyēēy kumāchāktōōs kusirchi koorkeēt barweet nyēē kakwete. ³² Nto anii āmwoowook kule, chii ake tukul nyoo kakwet koorkeēnyii kubo ng'aleek alak chēē mānāmē keye ākoo martaayeet, kāākōōsākyi koorkoonoo kuyēk choonchooyēn. Nto chiito nyēē keemut koorkoonooto, kaakumarta :nkinee.”

Kaawaaleetaab keye

³³ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Kyookas :akweek kule /kikēemwoochi chiitaab kēny kule, 'Yoo kēēwoolchi keye :chii Yēyiin kule makuyey kiy, kumāmāchāktōōs kwiiri kiyooto nteenee māchāktōōs kootyiich.”[†] ³⁴ Nto anii āmwoowook kule mātēbi :chii kut koowaal keye. -Meewaal keye :chii kutwēchē wōliin bo kibkōōnkōy kuuyu bāytooyiisyēē :Yēyiin wōlooto. ³⁵ Āmātēbi :chii

5:20 Mat. 18:3; 23:23-28; Yoowa. 3:5 † 5:21 Chuy. 20:13 5:21 Laawi. 24:17 † 5:22 Yoo /kākēemwooy kule ng'eetaabkaamet ku chiitaab Kiriistō. 5:22 1Yoowa. 3:15; Mat. 18:9; Yaāk. 3:6
5:24 Mat. 6:14-15 5:26 Mat. 18:34 † 5:27 Chuy. 20:14 5:28 Kāālēw. 6:25; 2Bēt. 2:14 5:30 Māārko 9:43-47 5:31 Kiruu. 24:1-4; Mat. 19:7 5:32 Mat. 19:9; 1Kōōr. 7:10-11 † 5:33 Kāāyit. 30:2 5:33 Laawi. 19:12; Kiruu. 23:21

kut kulē, 'Kwaama :teng'et', kuuyu tyichē :Yēyiin wōlooto. -Meewaalee keyy :chii kiriinkēetaab Yēerusālēem kuuyu bo :wōlooto Bāytooyiintēēt nyoo wōō.³⁶ -'Meewaalee keyy mbo mēting'uung' i-asante, kuuyu -mēēmuuchē mbo kut iyey buutyootētēēt akeenke ām mēting'uung' kulēēliit nto kutuuyiit.³⁷ Yoo 'kēēchāmē kiito ake, kuyēmē imwaay kule: 'Ēē, wuu nyooto.' Nto yoo itāyē, imwaay kule: 'Acha, māwuu nyoo.' Yoo 'keemwaay ng'al chēē siirē chuutēchu kukwoonēē :choo wōlēē miitē :Kibrōkōsyootētēēt."

-Mēēyooku miyootyo

(Luuka 6:29-30)

³⁸ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Kyookas mbo subak / kēēmwooyē kule, 'Koong' āk koong', keelta āk keelta."†³⁹ Nteenee āmwoowook :anii kule, -mēēkōrōmchi chii nyēē miyaat. Yoo kasyeeching' :chiito ake kibkermetuut komosta ake, iwēēkyi komosta nyiin ake kusyeech.⁴⁰ Nto yoo kākwēring' :chii kōōk kumāchē kaansuung'uung', imuytoochi mbo nkinee kābuutiit.⁴¹ Yoo kākērchiing' :chii koong' ikālābchi tukuukyii ām asiista akeenke, itāsyi asiista ake.⁴² Nto yoo kāsooming' :chii kiito ake, ikoochi. Nto yoo kēēbēsēēning' :chii kiy, ikoochi."

Chamateetaab Yēyiin

(Luuka 6:27-28, 32-36)

⁴³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Kyookas mbo subak / kēēmwooyē kule, 'Ichāmē laatyēng'uung' ānkiiwēchē buunyoontēēng'uung'!"†⁴⁴ Nteenee āmwoowook anii kule, ōchāmē buunikwook ānkōōsoochinē choo wusook⁴⁵ sookerkeyiitu Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Yēyē :Yēyiin kōōluuchi :asiisnyii biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch. Yēyē mbo subak roobta kurōōbēnchi biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch.⁴⁶ Obērē :akweek tōōs mākutuwēnook :Yēyiin yoo ōchāmē baateey biiko choo chāmook ee? Ntēē yēyē :chii ake tukul kuu nyooto.⁴⁷ Nto yoo ōng'āloolchinē biiko choo chēēkwook baateey ii, ōnyōōru nee nyēē karaam? Ntēē yēyē :nkicheek choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.⁴⁸ Churtaat :Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy, kunyoo, mākāktōōs ōchurtootiin :nkakweek."

6

Wōlēē /kēētoorētitooy bānoonik

¹ Kimwooy subak :Yēesu kule, "Ōriib keyy. Mayey :chii ng'ālyoo nyēē karaam ām taayeetaab biiko kumāchē kule sukutook. Yoo kayey kuu nyooto, mānyōōru kiy ām wōlēē mii :Kwaan nyoo miitē kibkōōnkōy.

² Yoo 'kēētoorēt banan, -mēērook ing'asaatee keyy kuu wōloo yēytooy :kiblembechiisyeek ām kooriikaab saayeet āk wōloo bo kēēltaab too, kule sukookaasta :biiko. Kāāmwoowook, mānyōōru kiy ām wōlēē mii :Yēyiin.³ Nteenee yoo iyēētyēēchinē chiito ake, kumāmākāktōōs ikany kukas mbo :choorweeng'uung'.⁴ Yooto, mākutuwēning' :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul nyēbo wung'aan."

5:35 Isa. 66:1; Yēyut. 7:49 5:35 Tyēēn. 48:2; 76:2 5:37 Mat. 23:16-22; Yāak. 5:12 5:37 Yāak. 5:12; Mat. 6:13; Yoowa. 17:15 † 5:38 Chuy. 21:24; Laawi. 24:20; Kiruu. 19:21 5:39 Luuka 6:29; Room. 12:17, 19; 1Bēt. 3:9 5:40 1Kōōr. 6:7; Ibu. 10:34 † 5:43 Laawiik 19:18; Kiruutēk 7:1-2 5:43 2Sām. 22:38-43; Tyēēn. 139:21-22 5:44 Luuka 6:27-28; Room. 12:20; 1Bēt. 2:20-23 5:45 Ēfēēs. 5:1 5:48 Laawi. 19:2; Luuka 6:36; 1Bēt. 1:16 6:1 Mat. 23:5

Wōlēē /kēēsooytooy

(Luuka 11:2-4)

⁵ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo ōsooyē, marub :chii atēbutēkaab kiblembechiisyek. Kicham :kiblembechiis kusooyē nyēē kātōnōōn ām kooriikaab saayēet āk wōloo chaang' :biich, sukung'eet kutook. Kāamwoowook, kisimkunyōōr :bichoo kiyēē kimāchē. ⁶ Nteenee, ikērtooy keey :inyiing' kō ankiisaay Kōōn nyoo -/mākēēkāsē. Nto yooto mākutuwēniing' :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul nyēē wunyaat.”

⁷ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo ōsooyē, -mōōbōloobōlē kuu biich choo -mēēnkētē Yēyiin kuuyu isōōtē :choo kule yoo kāmwooy ng'al chēē chaang', /kēēkāsīnē. ⁸ Wuu nyooto kuuyu simkōōnkētē :Kōōn kiyēē -mōōboontē kutoombo mbo kut osaa. ⁹ Kunyoo māchāktōōs ōsooyē kule: Baaba Yēyiin nyoo imiitē kibkōōnkōy,

kutōrōriit :kaayneeng'uung'.

¹⁰ Kuyit :bāytooyiisyēēng'uung'

kuyeyakay ām wōlēēb ng'wēny :kiyēē imāchē

kuu wōloo wuunto ām kibkōōnkōy.

¹¹ Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyo ake tukul.

¹² Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēenyoo,

kuu yoo kēēnyōōchinē :nkacheek kaat

choo choolwookēnchēēch.

¹³ Itiyyēēch /simakeekentech,

nteenee isateeneech wōlēē mii :Buunyoontēēt.*

¹⁴ Yoo ōnyōōchinē kaat biiko alak choo choolwookēnchook, kunyōōwook kaat :nkinee Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy. ¹⁵ Nto yoo -mōōyēyē kuu nyooto kumānyōōwook kaat :Kōōn.”

*Kiriisyēētaab āmiisyēēt

¹⁶ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Yoo *kirē :chii āmiisyēēt, kumāmāchāktōōs kusāng'utiitu kuu wōloo yēytooy :kiblembechiisyechaa māchē kule sukukas :biiko. !Kāamwoowook, kiikunyōōr :bichoo kuyem kiyēē kimāchē. ¹⁷ Nteenee yoo ōkirē āmiisyēēt, kumāchāktōōs ōbārē buutēēkwook, ōwuunē koonyekwook ankooyiil ōtililiitu ¹⁸ simēēnkētōok :chii kule ōkirē āmiisyēēt. Nteenee Kōōn nkityō nyoo -/mākēēkāsē :nyēē inkētē. Nto yooto, mākutuwēniing'.”

-Mēētukuulchi keey bāytitaab kōōroni

(Luuka 12:33-34; 11:34-36; 16:13)

¹⁹ Kitas taay :Yēesu kumwoochi biiko kule, “-Mōōtukuulchi keey bāytitaab kōōroni kuuyu nyēērēē :kuutyek, tuurtōōs / ānkēēchōōrē. ²⁰ Nteenee ōkōnōrchi keey bāytit ām Kaab Yēyiin wōloo māmiitē :kiy nyēē nyēērēē āmāmii :chōōriin. ²¹ Tiyyēē :chii mēt wōloo miitē :bāytinyii.

²² Koong'uung' nyēē ikochinē bōōrng'uung' lēbkēēyyēēt. Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēēyyēēt. ²³ Nto yoo mākāstooy nyēē

6:5 Luuka 18:10-14 **6:8** Mat. 6:32 **6:9** Cherem. 3:19; Mal. 2:10; 1Bēt. 1:17 **6:10** Mat.

7:21; 12:50; 21:31-32; 26:39, 42; Yoowa. 6:38 **6:11** Mat. 6:24-34 * **6:13** /Kichokēētāsīnootē ām siruutek alak ng'aleechu: “Kuuyu inyiing' nyēē ibāytooyiisyē, cheekuuk :kāamuukēyewēk ānkiitōrōōroot ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.” **6:13** Mat. 26:41; Māārko 14:38; Luuka 11:4; 22:40, 46; Yoowa. 17:15; 1Tēm. 6:9; 2Tēm. 4:18 **6:14** Efēēs. 4:32 **6:15** Mat. 5:24; Māārko 11:25; Luuka 6:37 **6:15** Mat.

18:35 **6:17** Isa. 58:5; Mat. 17:20-21; Luuka 2:37; 18:12; Yēyuut. 13:2-3; 14:23 **6:19** Yāāk. 5:2-3

6:20 Mat. 19:21; Luuka 12:33; 1Tēm. 6:19

karaam, imiitē mēēnān nyēē mā mining'. Kunyi, yoo kāmīs :lēbkēēyyēēt nyoo 'kēēboontē, imiitē mēēnānēēt kutukul!

²⁴ Māmīi :chīi nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng'. Yoo kasyeem, kulāyē :ake. Kunyoo, mānoomtōōs :yiisyēētaab Yēyiin āk muchastaab beesaan.”

*Ōmoymooy bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Luuka 12:22-31)*

²⁵ Kitas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, “Kunyoo, ! kāāmwoowook, -mookany kwaamaak mēt kule ō-āmē nee, ōyyēē nee nto kule ōloochē nee. Wōō oob :soboontaab chīi kusiir āmit nto ku sirooy? ²⁶ Māchē ōkāsēē tāriitēk choo -mēēnkētē kule /kēēchoonsē kule nee /ānkēēkēsiisyē kule nee amātinyē mbo chookēēn, nteenee bāyē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Chāmook akweek oob :Yēyiin kusiir tāriitēchoo? ²⁷ Yoo keyyiimee key :chīi ng'al chēbo kōōrooni ii, ara imuuchē :yooto kutāsyi bēsyōōsyēk chēē minyēē kōōrēēt? ²⁸ Ām nee sōōyīimēē key ng'aleekaab sirooy? Okas baa, wōlēē wuu :taabta ake tukul ām wuuyēēt! Māchiiryootē sukukaraaraniit. ²⁹ Kāāmwoowook, ānkoo kiboono :Sōlōmōōn bāytit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy chēē kāroorānēch kuu toobtōōchu. ³⁰ Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo key kuyem ii, yoo imuuchē :Yēyiin kookaraan toobtōōy choo lēēltōōs nto nyēē mā tyaa kurarach ii, kucham nee wōlēē makoolaaktaak nkakweek? ³¹ Kunyoo -mooyīimee key kule, '+Makyaam nee?' Nto kule, 'Kēēyyēē nee?' Nto mbo kule, 'Kiiloochē nee?' ³² Biiko choo -mēēnkētē Yēyiin :chēē imoymooyē tukuuchoo tukul, nteenee inkētē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy kule misyook akweek ōnyōōru tukuuchoo tukul. ³³ Kuchamta :chīi kurook bāytooyiisyēētaab Yēyiin ākoo churtaayēēt. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake. ³⁴ Kunyoo, -mooyīimee key ng'aleekaab tuun, kuuyu boonto :bēsyēētaab tuun ng'aleekyīi chēē mākubooryēē.”

7

*Masiming'alaalee chīi nyēē miyaat
(Luuka 6:37-38, 41-42)*

¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Masiming'alaalee chīi nyēē miyaat. ² Yoo 'keeng'alaalee chiito ake nyēē miyaat, ku +/makeeng'alaaleeniing' nkinyiing' kuu nyooto. Nto kiyoo 'kēēyēchi chiito ake, /kēēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto.

³ Ām nee siikāsē :inyiing' sikitivityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameeas musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'? ⁴ Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany ānēmuung' sikitivityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō? ⁵ Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitivityanteet ām koong'nyīi.

-'Mēēntosuur kiy nyēē karaam

⁶ -Mēēkoochi ng'ōōk kiy nyēē churtaat kuuyu wēēkyiing' key anku-sankataniing', nto iwiirchī sanayeekuuk tōōrōōy kuuyu itārtoorē.”

*Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē**(Luuka 11:1-13)*

⁷ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo kēēsoom, / kēēkōōning', yoo kēēchēēng'sē, inyōōru, nto yoo kēēng'eētiisyē, /kēēyootuung'. ⁸ Chiito nyoo soomsē, / kiikoochinē, nyoo chēēng'sē kunyōōru, nto nyoo ing'eētiisyē, / kēēyootyine. ⁹ Ara mūtē :chiito am akweek nyēē yoo kāsoom :lakwanyii mukaatiit kōōkoochinē rwaanteet? ¹⁰ Nto yoo kamach *burburyoontēēt, kōōkoochi eereeneet? ¹¹ Kunyi, yoo chāmē :biiko buch kōōkoochi lōkōkwaa tukuuk chēē kāroomēch ii, /keemwa nee nanyuun Yēyiin am kibkōōnkōy? Mākōōnēm key :nyoo miisin kukōōn tukuuk chēē kāroomēch yoo kōōsoom!”

Kiruutyēēt nyēbo koomānuut

¹² Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōyēchinē biiko alak kuu wōloo kātōōmāchē :akweek /kēēyēytoowook. Iyumē :ng'aleechuutēchu kiruutēkaab *Muusa ākoo kānēētēyewēēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin.”

*Mariich :oreetaab Kaab Yēyiin**(Luuka 13:24)*

¹³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Obeete oreet nyoo mariich. Mii :kēēlto nyēē baraay nyēē tinyē oreet nyēē baraay. Choong'ēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto wētēti arbub. ¹⁴ Nteenee mii :kēēlto nyēē keweel nyēē tinyē oreet nyēē mariich. Ng'ērinēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto tākyinē key *soboontaab kibchuulyo.”

*Wōōrkooyik chēē mābo man**(Luuka 6:43-45)*

¹⁵ Kitas taay Yēesu kumwooy kule, “Ōriibēē key *wōōrkooyichoo mābo man choo iyēēloonunēē ruunkuun sumboot nteenee am moonikwaa ku miyootēch kuu suuyiik. ¹⁶ Ōnkētēē bichoo ng'aleek chēē yēyē. Māyēyē :cheebkateet mbuuniik amāyēyē :siikoowēt lamayeeek. ¹⁷ Mākyiintōōs keet ake tukul nyoo karaam kuyēyē lokoyeech chēē kāroomēch nto kēētīit nyoo miyaat kuyēyē lokoyeech chēē miyootēch. ¹⁸ -Mēēmuuchē :kēētīit nyēē karaam kuyey lokoyeech chēē miyootēch amēēbērē imuuchē :kēētīit nyēē miyaat kuyey lokoyeech chēē kāroomēch. ¹⁹ Nto keet ake tukul nyoo kāmāchāktōōs kuyey lokoyeech chēē kāroomēch amēēbērē kayey, /kiilluult /ānkēētōōrchi ma. ²⁰ Kunyoo, ōnkētēē bichoo ng'aleek choo yēyē.”

*-Mēēwutē :biiko tukul Kaab Yēyiin**(Luuka 13:26-27)*

²¹ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “-Mēēwutē Kaab Yēyiin :biiko tukul choo mwooyē kule, 'Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt.' Nteenee chēē iwutē baateey ku choo yēyē kiyēē mākyinē :Baaba am kibkōōnkōy. ²² Choong'ēch :biiko chēē mākumwoowoo am bēsēyēetaab tabanta kule, 'Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ntēē kikyoomtēē lōkōōywēk kaayneeng'uung', kiibēbēētēē tāmirirook chēē miyootēch ānkēēyēyē tukuuk chēē mātēē chu chēbo kwōng'uut!' ²³ Yooto +māāmwoochi :anii bichoo kule, 'Kibng'ōōkisiisyēchu, -māānkētook :anii! Ōng'eētyēē yu.' ”

7:7 Cherem. 29:13-14; Mat. 18:19; 21:22; Yoowa. 15:16; Yāāk. 1:5 **7:11** Yāāk. 1:17 **7:12** Room. 13:8-10; Kala. 5:14 **7:14** Luuka 13:24 **7:15** Kiruu. 13:1-3; Cherem. 14:13-15; Mat. 24:11, 24; Yēyuut. 20:29; 2Kōōr. 11:13-15; 2Bēt. 2:1; 1Yoowa. 4:1 **7:17** Kala. 5:19-23 **7:18** Mat. 12:33 **7:19** Mat. 3:10; Luuka 3:9; Yoowa. 15:2, 6 **7:21** Mat. 21:28-31; 25:11; Room. 2:13; Yāāk. 1:22-25; 2:14-26 **7:23** Mat. 25:12; 2Tēm. 2:19

Tēēkiik āyēēng'
(Luuka 6:47-49)

²⁴ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule. “Chii ake tukul nyēē kakas ng’aleekyuu ankurub kukerkeey chii nyēē ng’oom nyēē kitēēkyi kōōnyii kitaweet. ²⁵ Yoo kārōōbēn :roobta kooyiin :āynōōsyēk kutwoor keey :bēēko ānkōōsoonkiy :wusōōnēēt kōyooto, māluulē :kōyoo, kuuyu /kikēētēkyi yēbo kitaweet. ²⁶ Nto chii ake tukul nyoo kakas ng’aleekyuu amarub, kukerkeey chii nyēē berber nyēē kitēēkyi kōōnyii yēbo ng’aayneet. ²⁷ Yoo kārōōbēn :roobta, kooyiin :āynōōsyēk kutwaarta ng’aayneet ānkōōsoonkiy :wusōōnēēt kōōtkēy, kuluulē :kōōt!”

Kāāmuukēywēēkaab Yēesu

²⁸ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng’aleechaa, koolat :biiko ²⁹ kuuyu kimēēnēētiisyē kuu kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētiisyē ām kāāmuukēywēēk.

8

Kiisoob :Yēesu chii nyēbo makereen
(Māārko 1:40-45; Luuka 5:12-16)

¹ Yu kārēkunēē :Yēesu lekem barak, kurub :biiko chēē chaang’. ² Yooto kuchō :chiito ake nyēē kiboonto makereen ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu ānkumwooy kule, “Mokoryoontēēt, yoo ichāmē, isooboo sāatililiitu kuuyu ānkētē kule imuuchē.” ³ Yooto nanyuun kuchuul :Yēesu āwunyii kutiny chiiichoo ānkumwooy kule, “Āchāmē, kunyi itililiitu!” Kusob :chiichoo areet akeenke. ⁴ Nto mii yoo kumwoochi :Yēesu chiiichoo kule, “-Mēētēbii kut imwoochi chii ng’aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōs ānkiikoochi tukuuk chēē kabeelee kōrōsēēk kurub kuu yoo kimwooyē *:Muusa sukōōboor yooto kule ‘kēētililiitu.’”

Kiikoosēē keey Yēesu :chii nyēē kimā Yuutāyiin
(Luuka 7:1-10)

⁵ Yu kayit :Yēesu Kaabernaam, kuchō :chiito ake nyēē ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt nyēbo Rooma ānkumwoochi Yēesu kule, ⁶ “Mokoryoontēēt, miitē :motwooriintēēnyuu kaa kusubsubē ām kitiiintiri.” ⁷ Kumwoochi :Yēesu chiiichoo kule, “Imāchē āchōō anii kang’uung’ chāāsoob?” ⁸⁻⁹ Kuwālchi :kāāntōōyiintoonoo Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ānkētē anii kule māyēmāktōōs iwut :inyiing’ kōōng’waanii. Āmiitē :anii ng’wēnyuutaab kāāmuukēywēēk ānkāābāytooy biikaab lukēēt. Yoo kāāmwoochi chii nyēē mii ng’wēnyuunyuu kule, ‘Wē’ kuwēētii, nto yoo kāāmwoochi ake kule, ‘Chōō’ kuchōōnii. Yoo kāāmwoochi motwooriintēēnyuu kule, ‘Yey kiy’ kuyēyē. Kunyoo, imwaay baateey ng’ālyoo, yooto mākusob :motwooriintēēng’waanii.”

¹⁰ Yu kakas :Yēesu ng’aleekaab chiiichoo, koolat ānkumwoochi bichoo kirubootē inee kule, “! Kāāmwoowook, kubooyiit man manaakas yēēt ake *Isrāyēēliin nyēē ikoosēēnoo keey kuu chiichi. ¹¹ Kāālēēnchook makuk-waaneē :biiko chēē chaang’ koong’asiis āk tinkeey ānkubokwoomchiin ākoo *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō ām Kaab Yēyiin. ¹² Nteenee +/mākēētōōrchi mēēnān :biiko choo bērē nyeeng’waa :Yēyiin bokuriirunee ng’wēny.”

13 Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi kāantōōyiintonoo kibo lukēet kule, “Iyeey kaa. Kaakuyeyakay kuu wōloo ‘kēemāktooy kuuyu ‘kēekoosēēnoo keey.” Nto yooto bakeenke kusob :motwooriintēetaab kāantōōyiintonoo.

*Kiisob :Yēesu biiko chēē chaang’
(Māārko 1:29-34; Luuka 4:38-41)*

14 Nto yu kāwo :Yēesu kaytaab Bētērō, kukas cheebyoosyeetaab biikooy nyēbo Bētērō kukāru ānkumnyoonē. 15 Yu kātiiny :Yēesu āwutaab cheebyoosyaanaa, kusob ānkubāyiis.

16 Nto miitē bēsyoonoto kosolēny kukararakta :asiista, / kiimutyi Yēesu biiko chēē chaang’ chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. Kyaankung’alaa :Yēesu, kung’eētyēē :tāmirmiroochoo biiko. Kiisob mbo biiko tukul chēē kimnyoontōs. 17 Kuyityiin :yooto ākoo kiyoo kimwooye * :wōorikooyontēetaab Yēyiin *Isaaya kule, “Kikālābwēēch nyāliluutēkyoo ānkōōmuuktoowēēch tānkusyēēnyoo.”†

*Wuuy :kēētaab Yēesu
(Luuka 9:57-62)*

18 Nto mii bēsyēet ake, yu kēēruuukyi keey :biiko Yēesu, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kyaay tōōliilēet keebe biitōoniin.” 19 Nteenee kuchō :kāānēētiintēet ake nyēbo kiruutēk ānkumwoochi Yēesu kule, “Kāānēētiintēet, ārubiiing’ :anii ānkoo ‘kēēwē ānō.” 20 Kukētyi :Yēesu kule, “Boonto :kimōkōyiinēk ng’wēēnoonik chēē minyē, kuboonto :tāriitēk kooriikwaa, nteenee māboonto * :Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē.”

21 Kumwoochi subak :chiito ake Yēesu kule, “Mokoryoontēet, kany kut amuy baaba, nto ārubiiing’.” 22 Nteenee kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Ikany kumuy keey :muuswēk, ankiirubwaa.”

*Kiyey :Yēesu kuteeman :wusōōnēet āk bēēko
(Māārko 4:35-41; Luuka 8:22-25)*

23 Yooto nanyuun, kulaany :Yēesu mwēēnkēet āk rubiikyii ankuba. 24 Kumii tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēet ānkōōsoonkiyy mwēēnkēet. Yooto tukul kumii :Yēesu kāruchi keey. 25 Koong’et :rubiik Yēesu kule, “Mokoryoontēet, ntēē kākēēbēku, sārweēch!” 26 Kumwoochi :Yēesu kule, “Ntēē kōōmuuyē nyēē tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keey kuyem?” Kung’et ānkōōburyoong’to wusōōnēet ākoo bēēko. Yooto, kuteeman :wusōōnēet āk bēēko. 27 Koolat :rubiichoo ankuteebēe keey kule, “Chii nee :chiito nyi kāsyinē mbo :wusōōnēet āk bēy?”

*Kiisob :Yēesu chii nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch
(Māārko 5:1-20; Luuka 8:26-39)*

28 Nto yu kāwokuyit :Yēesu biitēet nyiin ake nyēbo tōōliilēet ām rōōrōōkēetaab Kataara,* kuchuwunee :biiko alake āyēēnku kochonkoosyek chēē / kēēmuchinē biiko ānkutākyi keey Yēesu. Kiboonto :bichoo tāmirmirook chēē miyootēch ānkikōrkōrēch miisin nyēē kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kumur yooto. 29 Kubōlchi :tāmirmiroochoo miyootēch Yēesu kule, “Imāchēēnēch nee oō, Lakwataab Yēyiin? Kēēchōō cheenyaliileech acheek kutoombo

8:13 Mat. 9:22, 29; 15:28; Luuka 7:50 † 8:17 Isaaya 53:4 8:20 2Kōōr. 8:9 8:22 Mat. 4:20, 22; 9:9; 19:21; Luuka 5:11; Yoowa. 1:43; 21:19-22 8:26 Tyēēn. 65:7; 89:9; 107:29; Mat. 14:30-32

* 8:28 Mwooyē :siruutēk alake kule ‘Kerkeesa’ nto ‘Keraasa’.

kuyitu :bēsýēēt nyoo /kiikeekwey?" ³⁰ Kilēēkitēē yooto :ākwootiitaab tōōrōōk chēē kyookēētē. ³¹ Kusoom :tāmirmiroochoo miyootēch Yēesu kule, "Yoo 'keekweteech, ikōōnēēch bokiiwut tōōrōōchuut." ³² Kumwoochi :Yēesu kule, "Obe." Kuchuwu :tāmirmiroochoo miyootēch bakeenke ānkubokōōwutē tōōrōōchoo. Kōōwutē kuu nyooto, kōōtuultēē keey :tōōrōōchoo tukul lekem kusoor tōōliil ānkubokutōōrchi keey āriit ānkubēk!

³³ Kukāsē :biiko chēē kyookooy tōōrōōchoo ng'aleechaa, kumwēyē ākoy kiriring' ānkwoomchinē biiko ng'aleekaab tōōrōōk āk chēbo bichoo kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. ³⁴ Kukāsē :biikaab kiriinkoonoo ng'aleechaa, kung'ēētōōs :tukul bokukas Yēesu. Kunyōōru, kusaaysaay kule kung'eetee saang'waa.

9

Kāāmuukēywēēkaab Yēesu kunyōōchi biiko kaat (Māārko 2:1-12; Luuka 5:17-26)

¹ Yooto kulaany :Yēesu mwēēng' ankwaay āk rubiikyii kooyeey Kaabernaam. ² Kuyitē, /kiimutyi chiito ake nyēē kisōnkōchoot /kēēkālāboonunēē tiirbeet. Nto bēre kukas :Yēesu kule kiikoosēē keey :bichooto inee, kumwoochi chiichoo kule, "Wēnyoo, kimkim, /kāākēēnyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'."

³ Yooto, kumwoochi keey :kāānēētikaab kiruutēk kule, "Kāākōōwuuytēē keey :chiichi Yēyiin." ⁴ Kōōnkēt :Yēesu kiyēē kimiitē kōōsōōtē :bichoo ānkumwooy kule, "Ām nee yu ōsōōtēē moo ng'al chēē miyootēch? ⁵ Kuskus /kēēmwooy kule, '/Kāākēēnyōōwuung' kaat ng'ōōkiswookikuuk' nto /kēēmwooy kule, 'Ng'et ānkiiwēsýēt'? ⁶ Ōkāsē ra kule āboontē :anii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēywēēk ām kōōrooni chēē āmuuchēē ānyōōchi biiko kaat." Yooto bakeenke kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, "Yyoony ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiiwēēchi keey kaa." ⁷ Kung'et :chiichooto kisōnkōchoot bakeenke ānkuwēēchi keey kaa. ⁸ Yu kakas :biiko chēē kimii yooto ng'aleechaa, kumuuyo ānkusilto Yēyiin nyi kiikoochinē chii kāāmuukēy chēē wuu choo.

Chāmē :Yēesu mbo choo -/mākiiriiku (Māārko 2:13-17; Luuka 5:27-32)

⁹ Yu katas taay :Yēesu āk baannyii, kukas chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Mataayo kumii kēēbuur kēryō kōōruruuchē *syuuruut. Yooto, kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, "Rubwaa." Kung'ētēē bakeenke ānkurubē Yēesu.

¹⁰ Nto yu miitē :Yēesu kwoomiisyē ām kaab Mataayo, kukwa :kāāruruukikaab syuuruut chēē chaang' ākoo biiko alak chēē -/kimākiiriiku bokwoomiis āk Yēesu kuboonto keey rubiikyii. ¹¹ Nto yu kakas *Farisaayee kuu nyoo, kuteabee rubiikaab Yēesu kule, "Ntēē āmiisyē :kāānēētiintēēng'woong' āk kāāruruukikaab syuuruut ākoo biich chēē -/mākiiriiku?" ¹² Kukētyi :Yēesu kule, "Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Māchēēng'ootē :choo sobchootiin. ¹³ Ibooru nee :ng'aleechu /kikeesir: 'Ākāykooyē chamateet kusiir kōrōsēk.† Kyāāchōōnchinē :anii biiko choo choolwookēnootiin, āmēēbērē choo isōōtē kule churtootiin."

Kāānēētiisyēētaab Yēesu nyēē lēēl (Māārko 2:18-22; Luuka 5:33-39)

14 Kimii :yēē kikwa :rubiikaab Yoowaana ankuteebēe Yēēsu kule, “Ām nee yu kēēkirē :acheek āk *Farisaayēek āmiisyēēt āmakirē :rubiikuuk?” 15 Kukētyi :Yēēsu kule, “-Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēē yoo boonto keey saanteetaab leekwa. Makuyit :bēsyeēt nyēē +/mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii chōōrōōnuutēkyii, kunyi yoto :yēē makoorukuut keey :chōōrōōnuutēkyii.”

16 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “-/Mākēētīlē ankeet nyēē tākulēēl / ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyoto kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ētī yoto kubarayit :koong'ta miisin. 17 -/Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyoto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyek. Nteenee /kēēroonkyinē kibkeetiisyek choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl, nto yoto kumoomē :kiy tukuuchoo :tukwaay.”

*Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēēsu
(Māārko 5:21-43; Luuka 8:40-56)*

18 Kutākung'āloolē :Yēēsu, kuchō :kāāntōōyiintēēt ake ānkukutunyēē taayeenyii ānkumwooy kule, “Kaakume :chēēbnyuu! Ichōō chēētiinyēē āwung'uung' sukusob.” 19 Yoto, kuwēeto keey :Yēēsu chiichoo kuboonto keey rubiikyii.

20 Kirubaat lēt Yēēsu :cheebyoosyeet ake nyēē kikiikunam bōōrto ake nyēē kisāyē :korotiik ām kēnyisiyēk taman āk āyēēng'. Yu kāākuriiky Yēēsu, kutiiny *maaseekaab kotootyēētaab sireetaab Yēēsu. 21 Kiisōōtoonuu :cheebyoosyaanaa kule, “Yoo kāātiiny buch sireenyii āsobē.” 22 Yoto kuweech keey :Yēēsu kukas cheebyoosyeetkēy ānkumwoochi kule, “Chēē, kimkim! / Kāākiisooibiing' kuuyu 'ikoosēēnoo keey.” Kisob :cheebyoosyaanaa baakenke.

23 Nto yu kēēwut :Yēēsu kōōtaab kāāntōōyiintonoo kunyōōr biiko chee chaang' chēē kimēēsē. Kikuutē :alake kurēēruunēk, kōōnchōōytōōs :chuut. 24 Kumwoochi bichoo kule, “Obe saang'. Manaame :chēēbi nteenee kāruchi keey.” Kuroorichi :bichoo Yēēsu. 25 Nto yu kaakuba :bichoo saang', kuwo :Yēēsu kisēēnkēētaab lakwanaa, kunam āwut ankoong'eet kōōyyo. 26 Kiyestee :ng'aleechaa yēēmoonoo tukul.

Kiisooob :Yēēsu cheebkoraatiisyek āyēēng'

27 Nto yu kang'leetee :Yēēsu yoto, kurub lēt :cheebkoraatiisyek alake āyēēnku. Kikuurchinootē :bichoo barak kumwooyē kule, “Iriireenech oō, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti.” 28 Nto yu kāwokōōwut :Yēēsu kō, kuba :nkicheek cheebkoraatiisyechaa kō. Yoto kuteebēe :Yēēsu icheek kule, “Ara oōyēnchinē kule āmuuchē :anii āsoobook?” Kuwālchi kule, “Kiiyēnchinē oō, Mokoryoontēt.” 29 Kutabtab :Yēēsu koonyekwaa ānkumwoochi kule, “Kuu yoo kōōkoosēēnoo keey, kuyeyakay kuu nyoto.” 30 Kukās :cheebkoraatiisyechaa. Yoto nanyuun, kōōkālōonchi :Yēēsu bichoo kule, “-Mābōōmwoochi chii ake tukul ng'aleechu.” 31 Ānkoo kuwuu nyoto, kibokumwaaytaat :bichoo ng'aleechaa kiyēyē :Yēēsu kuyem kōōroonooto kumukuul.

Kiityaach :Yēēsu ng'elyebtaab chii

32 Nto yu miitē kubēēchinē keey :mbo Yēēsu, /kiimutyi Yēēsu chiito ake nyēē kiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Kikiyey :tāmirmiryoonoo chiichoo kukwiilakay :ng'elyeb nyēē -mēēmuuchē kung'alaal. 33 Nto yu /kākiibēbēeto

tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee chiichoo, kootyaak :ng'elyebta kung'alaal :chiichooto. Kiilat :bichoo kimiitē yooto kumwooyē kule, “Yyē! Manaa-keekas bēsyeēt ake ng'alyoo nyēē tēē nyi ām *Isrāyēēl.”³⁴ Nteenee kumwooy * :Farisaayeeek kule, “Yyōōch! Yēyiisyēē :chiichi bāytooyiintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch sukōōbēbēēto tāmirmirook chuut.”

Wōō :kēsisiyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik

³⁵ Kiwēesyētēē :Yēesu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk tukul. Kiinēētiisyootēē kooriikaab saayeet kwoomtootē lōkōōywēk chēē kārōōmēch kurubta keyy āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik chēē makerkeyy āk tānkuusyo ake tukul. ³⁶ Nto yu kakas :Yēesu biiko chēē chaang', kukāsyi kiisayta kuuyu / kikiisomsoomē ānkunyāliiltōōs kuu kēēchiir chēē kābotyi :ākiintō. ³⁷ Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, “Wōō :kēsisiyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik. ³⁸ Kunyoo, oōsoom kutās :Chiitaab yiisyēēt kēsiik alak.”

10

Kiyyookto :Yēesu lēbkēēyikyii taman āk āyēēng' (Māārko 3:13-19; Luuka 6:12-16)

¹ Kikuur :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkōōkoochi kāāmuukēywēēk kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch ānkōōsoobē biiko choo tinyē bōōrwoon alak tukul.

² Lēbkēēyichooto ku chu: Simōōni (nyoo kaayneenyii ake ku Bētērō), ng'eetaabkaamet Antereeya, Yāākōbō araab Sebetaayo kuboonto keyy ng'eetaabkaamet Yoowaana. ³ Filibō ākoo Baatolomaayo, Toomaas ākoo Mataayo kāāruruukiintoonoo kibo *syuuruut, Yāākōbō araab Alfaayo ākoo Taataayo, ⁴ Simōōni Kananaayo* ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēesu.

⁵ Yooto, kumwoochi kule, “-Moobe wōlēē miitē :biiko choo mā Yuutay-eeek āmōōwut kiriinkēēt ake tukul nyēbo biikaab *Samaaryaa, ⁶ nteenee obe wōlēē miitē :biikaab Isrāyēēl choo kiikubootyo kuu kēēchiir. ⁷ Ō-āmtootē kule, ‘Kaakuyit :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.’ ⁸ Ōsoobootē choo mny-oontōōs, ōng'lēētootēē meet choo kiikubēk, oōsoobē choo boonto *mak-ereenik, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch. / Kākēēkōōnook kāāmuukēywēēchu buch, kunyi ōkooytooy :nkakweek buch. ⁹ Manamaat :chii *ta-aabuut mbo kisich, *fetaanian nto ku beesaan alak tukul ām mbisiny-eenyii. ¹⁰ Manam mbo lool nto ku sira nyēē iliiktēē keyy, kwēyōōn nto mbo kirōk, kuuyu yēmē chii nyoo kāākubirto nkuruukyii / kēēkwēchi kiy.

¹¹ Yoo kōōwut kiriing' nto ku saang'ta ake tukul, ocheeng' kaytaab chii nyēē sikēn ānkōōbuur kayaata ākoy yoo ōbēēchinē keyy. ¹² Yoo kōōwut kaab chii, oōsoomchi bērer. ¹³ Nto yoo nyoolchinē /kiibēruur, kunyōōr kaalyeet. Nto yoo mānyoolchinē /kiibēruur, kutēbi. ¹⁴ Yoo kamataachaak :chii nto kumakas ng'aleekwook, olelekte tēertit ām kērēēnkōōkwook yoo ōng'ēētyēē kayaata nto kiriinkoonoto kōōboorchi kule tākōōbuurtooy ng'ōōkising'waa. ¹⁵ Lēyyē, !kāāmwoowook, +/mākiing'woonchi bichoo bo kiriinkoonoto miisin kusiiir

9:34 Mat. 10:25; 12:24, 27; Yoowa. 8:48   9:35 Mat. 4:23   9:36 Kāāyit. 27:17; 1Bāy. 22:17; 2Tēt. 18:16; Ešēk. 34:5; Seka. 10:2; Māārko 8:2   10:2 Luuka 6:13   * 10:4 Ibooru :kaaynaani ām kuuitiitaab Yuutayeeek kule 'nyēē kāng'unoot'.   10:4 Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13   10:5 Luuka 10:33   10:6 Cherem. 50:6; Mat. 15:24; Yēyuut. 13:46   10:7 Mat. 4:17   10:10 1Kōōr. 9:14; 1Tēm. 5:18   10:13 Luuka 2:14   10:14 Yēyuut. 13:51

ng'wooninto nyē nyōōru :biikaab Komoora āk Sōtōm bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin ng'aleek biiko ām kōōrēt.”

Nyāliiluutēk āk wusiisiyēt

(Māārō 13:9-13; Luuka 21:12-17; 12:2-9, 51-53; 14:26-27)

¹⁶ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ayooktook :anii bōōyēyiisootē oker-keeye kēechiir chēē miitē suuyiik kwēēn. Kunyoo ōkāsu ānkōōyibē key ng'wēny. ¹⁷ Oriib key, kuuyu mākōōyooong'tēēnook :biiko kōōk ānkubirook ām wōloo bo kooriikwaa bo saayeet. ¹⁸ +/Makiimutaak taayeetaab bāytooyik kubo anii. Okany kuyēk :nyooto bārooyinto nyēē kōōmwoochinēē bichooto ākoo choo mā Yuutayek kiyēē ōyēnchinē. ¹⁹ -Mookany kooyiimaak mētēwoy :kiyēē ōmwooyē nto wōlēē ōmwooytooy kiyooto. +/Mākiiboorwook yooto kiyēē ōmwooyē ²⁰ kuuyu mēēbērē akweek :chēē +mōōng'āloolē, nteenee Tāmirmiryēetaab Baaba :nyēē mākung'āloolē kubuntēēnook.

²¹ Makuchaamta :chii ng'eetaabkaamet / keebakach, kuchaamta :chii lakwanyii ānkuwēēkyi key :lēēkōōk sikiikwaa kuyey / keebakach.

²² Mākuwēchook :biiko kubo anii. Nteenee chiito nyoo kamuyta ankookaaseenaa keye ākoy tabanta, +/makiiraraach. ²³ Yoo /kākēēwusēēnook *kiriinkēēt ake, ōmwēchi ake. !Kāāmwoowook, -mōōmuutu kiriinkōōsyēkaab Isrāyēēl tukul kumānāāyitu *:Wēritaab Chii.”

²⁴ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Mā wōō :rubiintēt kusiir kāānēētiiintēēnyii āmā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii.

²⁵ Nyoolchinē / kēēyēchi rubiintēt kiyēē / kēēyēchinē kāāntōōyiiintēēnyii, ānku ākoy /kēēyēchi motwooriin kiyēē /kēēyēchinē mokoryoontēēnyii. Yoo /kēēkuurēēnoo anii *Bēēlsēbuul ānkāāyēku chiitaab kayta ii, kucham nee biiko choo mii kanyuu?

²⁶ -Mōōmuyēē choo wusook. +/Makeeng'aany kiy ake tukul nyēē iyēēnoot ānku +/mākiiboor kiy ake tukul nyēē wunyaat. ²⁷ Ōbāroostoo ng'aleechu ā-āmwook kumākāsē :chii /keekas kāroomin. Nto kiyēē /kēēchoomwook, ōkuurtē kukas :biiko tukul. ²⁸ -Mōōmuyēē choo bākāchē bōōrto āmēēmuuchē kubakach tāmirmiryēt. Nteenee ōmuyēē nyoo imuuchē koo-armuusee bōōrto āk tāmirmiryēt maataab kibchuulyo. ²⁹ /Kyooltēē oob kootiitiyēēn āyēēng' beesaan chēē mābo laa? Ānko kuwuu nyooto, -mēēsuuwu mbo :akeenke yoo manaacham :Baaba Yēyiin. ³⁰ Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēk ām mētitaab chiito. ³¹ Kunyoo, -mōōmuuyē, kuuyu chāmook akweek :Yēyiin miisin kusiir kootiitiyēēn chēē chaang'.

³² Chii nyoo kachamta ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maachamte :nkanii chiichooto ām taayeetaab Baaba. ³³ Nto nyoo katayeenaa taayeetaab biiko, +maatayee :nkanii taayeetaab Baaba.”

³⁴ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikiyii kule, “-Moosoot kule kyāāchōōntoo :anii tāloosyēt kōōrēt, nteenee kyāāyibu ng'ot, ³⁵ kuuyu kichāāwuulyē biiko. Tooytōōs :wēēro ākoo kwaan, kutooyo :chēēbto āk kaamet ānkutooyo :koorkēētaab wēēriit ākoo cheebyoosyetaab biikooy. ³⁶ Mākuwēchē keye :biich chēē tilyōōnuut.

³⁷ Chii nyoo chāmē kwaan nto kaamet kusiir wōlēē chāmtoo anii, māyēmē :nyoo kuyēk rubiintēenyuu. Nto nyoo chāmē wērinyii nto ku chēēbnyii kusiir wōlēē chāmtoo anii, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēenyuu. ³⁸ Nto chii nyoo kamachamta soboonnyii† kubo anii sukuruba, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēenyuu. ³⁹ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōronni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii am kōōronni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

⁴⁰ Chiito nyoo kataachaak kaakutaacha nkanii, nto nyoo kataacha anii kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwo. ⁴¹ Chii nyoo tōrōōchē *wōōrkooyontēētaab Yēyiin kuuyu wōōrkooyoo, kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē wōōrkooyontēēt. Nto chii nyoo tōrōōchē chiito nyoo churtaat kuuyu churtaat kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē :chiichooto churtaat. ⁴² Kāāmwoowook, chii nyoo kārāmchi mbo bēy rubiintēenyuu ānkoo kumātōokunoot :rubiintonoo, +/ mākēētuwēn chiichoo.”

11

Kiititiir :Yēesu Yoowaana (Luuka 7:18-23)

¹ Yu keewaany :Yēesu kumwoochi rubiikyii taman āk āyēēng' ng'aleechaa, kung'eetee yooto ānkuwokōōnēētiisyoot kwaamtaat lōkōōywēk am kiriinkōōsyēkaab wōlooto. ²⁻³ Yu kakas :Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kirataat ng'aleek chēē kimii kuyēyē * :Kāārārookiintēēt, kumwoochi rubiikyii āyēēng' kule, “Obe wōlēē mii :Yēesu ankooteebēe yoo inee man :Kāārārookiintēēt nyoo / kōkēēbērē mākuchō, nto tākumii :ake nyēē kēēkānyoouno.” ⁴ Yu / kaboketeebēe Yēesu kuu nyooto, kuwālchi rubiichoo kule, “Oyey ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē kookas. ⁵ Kāstooy ra :cheebkoraatiisyek, bēēsytē ra :choo kisōnkōchootiin, kōōkusobcho :choo bo makereenik, kāsē ra :cheemiinyiisyek ng'aleek, / kookiing'eetee meet choo kikiikuba *kāābkwombiich / ānkōōkyoomchi mbo nkicheek bānoonik lōkōōywēk chēē kārōomēch. ⁶ Kunyi, bōōkiimchi Yoowaana kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo mānēētuyoooyoo batay.”

Kiyēē kimwooy :Yēesu kurubta keey Yoowaana (Luuka 7:24-28)

⁷ Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana, kumwoochi :Yēesu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee am kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki tōōywoo nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus? ⁸ Ara ki chii nyēē kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, /kēēnyōōrchinē chēē iloochē sirooy chēbo barak kaab bāytooyik. ⁹ Ara kyōōbēētii bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyontēētaab Yēyiin :nyi kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyontēēt nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul. ¹⁰ Inee :nyoo ng'āloolēē :Yēyiin am yoo / kikeesir kule, +Māāyooktē kiiyookiintēenyuu koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.† ¹¹ !Kāāmwoowook, māmii :chii kōōronni nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō :nyoo mātookunoot nyēbo laat am bāytooyiisyēētaab Yēyiin kusiir inee.”

10:37 Mat. 19:29 † **10:38** Mwōoyē :yuutēyu kule 'kamakalab murtooywoontēenyii' yoo /kākēēwēkyiin ng'ālyoo ak ng'ālyoo. Am bēsyoōsyēchooto, ki yoo kakalabaat :chiito *murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **10:39** Mat. 16:24-25; Luuka 17:33; Yoowa. 12:25-26 **10:40** Mat. 18:5; Yoowa. 13:20; Kala. 4:14 **11:2-3** Mat. 3:11-12; 8:1—9:34; 14:3; Yoowa. 1:15, 27; 3:31; 11:27 **11:5** Isa. 35:4-6; 61:1; Luuka 4:18 † **11:10** Mal. 3:1 **11:10** Luuka 1:76

*Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēesu
(Luuka 7:30-35)*

¹² Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Nto kuchakee yoo kitoowu :Bātisaniintēēt Yoowaana kwoomtooy lōkōōyēwēk ākoy kura, kiyōōt :bāytooyiisyēētaab Yēyiin ām wusiisyēēt ānkusyēēmē :biiko chēbo wōōrōōryēēt kōōsōrto. ¹³ King'alaalee ng'aleechu *:wōōrkooyik tukul ākoo siruutēkaab *Muusa ākoy mbo nkinee Yoowaana. ¹⁴ Nto yoo ōmuuchē ōyēnchi, inee ku *Eliiya nyoo /kikēēng'ālōolē kule mākuchō. ¹⁵ Nyoo yēbē yiit kukas.

¹⁶ Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu? Kerkeey lēēkōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo /kēēkuurchinē kule, ¹⁷ Yoo kakeekuutwaak kurēēruut

-mōōtuumē,
kēēlē kēēiriyrē,
otay ōmēēsē.'

¹⁸ Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana āmit chēbo leles nto kuyyēē *tifaayiin. Yooto /kēēmwooy kule, 'Boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.' ¹⁹ Kuchō *:Wēritaab Chii nyēē kyoomiis ānkuyyēē tifaayiik /kēēlē, 'Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo ānku choorweetaab kāāruruukikaab *syuuruut āk biich choo -/mākiiriiku.' Nteenee inkētē :chii kiyēē yibu :ng'oornān yoo karub kāānēētēyēwēēkyuu.”

*Ng'wooninto nyēē mākunyōōr kiriinkōōsyēk choo kitay Yēesu
(Luuka 10:13-15)*

²⁰ Yooto kung'alaalee :Yēesu nyēē miyaat kiriinkōōsyēk choo mēēbērē kiweeksee miyootyēēt ānkoo kikiikuyeyee :inee wōlooto ng'al chēbo kwōng' uut. ²¹ Kimwooyē kule, “Wuusyō, wēē, kiriinkoonēēb Koorasiin āk Beetsaayta! Tyaa, :ng'woonin nyēē mii kukānyoonwook akweek choo kyookas ng'al chēbo nkoolat choo kyāāyēyē. Nto ki biikaab Tiirō nto ku chēbo Sitōōn chēē kyāāyēchinē ng'aleechu bo nkoolat, nto kiiloochē sirookaab mēēsō ānkōōbuurēē ariyaanteet kōōboor kule kaakuweeksee miyootyēēt. ²² Kiriinkōōsyēchu, !kāāmwoowook, mākunyōōr :biikwook ng'wooninto nyēē siirē nyoo nyōōru :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek. ²³ Biikaab Kaabernaam, ōbērē :nkakweek +moobe kibkōōnkōy? Achicha, ōbēētii kāābkwombiich! Nto /kikikeyeyee Sōtōm ng'al chēbo nkoolat, choo /kikēēyēwook akweek, nto manaakarbus. ²⁴ !Kāāmwoowook, ōnyōōru :akweek biikaab Kaabernaam ng'woonin nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Sōtōm bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'al.”

*Imuunkyinē biich :Yēesu
(Luuka 10:21-22)*

²⁵ Nto miitē yoo, kumwooy :Yēesu kule, “Āsiltiing' inyiyiing' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule ng'oomech. ²⁶ Kōōnkōy, Baaba, kuuyu wuu nyooto :wōlēē imāktōoy :inyiyiing'.

²⁷ Kikōōno :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē āwuyē :anii, amēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, ntee-nee lakwanyii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi.” ²⁸ Kitas taay :Yēesu

kumwooy kule, “Okwaa wōlēē āmiitē :anii akweek tukul choo ōchoosyootiin ānkōng'irook :tukun sāamuung'wook. ²⁹ Āyēku tala ānkāāyibē keey ng'wēny. Kunyi, ōrookēē keey muchōōkiinyuu ankookany aneetaak. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōmuung'isyē. ³⁰ Mānyikysinē biich :muchōōkiinyuu ānu kuskus :yiisyēēnyuu.”

12

Bāwu :Yēesu bēsyēētaab Sabaato

(Māārō 2:23-28; Luuka 6:1-5)

¹ Nto mii bēsyēēt ake yēē ki *Sabaato, kumur :Yēesu ākoo rubiikyii mbareet ake nyēē kibo nkoonuuk. Kyoomootiin rubiikyii :kēmēy yooto, kutoow kuswech mētēwookaab nkoonuuk ankwaam. ² Nto bērē kukas *Farisaayeeek kuu nyoo, kumwoochi Yēesu kule, “Kas, ntēē miitē :rubiikuuk kwiryēē kirutyēēt nyoo māchāmu /kēēkēsisi yēē bēsyēētaab Sabaato.” ³ Kukētyi :Yēesu kule, “Manoosuman :akweek, kiyēē kiyey :Bāytooyiintēēt Tāwuti yoo kyoomē :kēmēwuut ākoo lukēenyii? ⁴ Kiwo *Kōōtaab Yēyiin /ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaati-inechaa ānkōōkoochi nkicheek biikaab lukēenyii kwaam. ⁵ Nto mbo subak ii, manoosuman :akweek ām siruutēkaab *Muusa kule iryēē kiruutēk :mbo kibkōrōs yoo yēyiisyēē Kōōtaab Yēyiin ām bēsyēētaab *Sabaato -/āmākēyibē kule kaleel? ⁶ !Kāāmwoowok, miitē yu :chii nyēē wōō kubiiir Kōōtaab Yēyiin.

⁷ Nto ōnkētē kiyēē kiibooru :Yēyiin yoo kimwooyē ām siruutēk kule, ‘Ākaykooyē chamateet kusiir kōrōsēēk,† nto kāmōōng'āloolēē nyēē miyaat biich chēē māboonto lēēlis. ⁸ Bāwu *Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato.”

Kiisoobiis :Yēesu ām bēsyēētaab Sabaato

(Māārō 3:1-6; Luuka 6:6-11)

⁹ Kutas taay :Yēesu ākoo rubiikyii ākoy kōōto ake nyēbo saayeeet. ¹⁰ Kimiitē kōyooto :chiito ake nyēē kisōnkōchoot :āwut. Yooto kuteebēē *Farisaayeeek chēē kimii kōyooto Yēesu kule, “Ara chāmweēch :kiruutēk /kiisoobso yēē bēsyēētaab *Sabaato?” Kitēēbē :bichoo kuu nyooto kutēchē Yēesu subokōōyyoong'tēē kōōk. ¹¹ Yooto kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Yoo boonto :chii ām akweek kēēchiiryēenyii ānkōōsuuchi :kēēchiiryoonoo ng'wēēn yēē bēsyēētaab Sabaato, ichuuto oob bakeenke ām ng'wēēn? ¹² Bo koomānuut :chii miisin kusiir kēēchiir. Kunyoo, chāmweēch :kiruutēk keeyey kiy nyēē karaam bēsyēētaab Sabaato.”

¹³ Yu keewaany Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Yu kachuul, kukaramiit kuu nyiin ake. ¹⁴ Kukāsē :Farisaayeechaa kuu nyooto, kuchuytooy saang' ānkubokuyēchinē Yēesu ruurumuut koowaang'ta. ¹⁵ Nto yu kēēnkēt :Yēesu ng'aleek chēē kimii :bichoo kuchōbē, kung'eeetē yooto.

Kiyibchi :Yēesu biiko manta

Kirub :biiko chēē chaang' Yēesu ānkōōsooboot bōōrwoonik chēē kiboonto :biiko wōlēē wōō. ¹⁶ Nto yooto kōōkāloonchi :Yēesu bichooto, kumāmwoochi

11:28 Mat. 23:4; Yoowa. 7:37; Ibu. 4:1-11   **11:29** Isa. 28:12; Cherem. 6:16   **11:30** 1Yoowa. 5:3
12:1 Kiruu. 23:24-25   **12:2** Chuy. 20:8-10   **12:4** Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6   **12:5** Kāāyit.
 28:9-10   † **12:7** Osee. 6:6   **12:7** Mat. 9:13   **12:11** Luuka 14:5   **12:12** Luuka 13:15-16   **12:14**
 Māārō 11:18; Yoowa. 7:1

chii kiy kurubta keey āk :inee. ¹⁷ Kiyityiin :yooto āk yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,

¹⁸ “Chiinyuu nyēbo yiisyēēt :nyi nyēē kyaakwey.

Āchāmē ānkāng'ērēkyinē.

+Māāng'oobchi Tāmirmiryēēnyuu

ānku inee :nyēē mākuyibchi bōrōryōōsyēk tukul manta.

¹⁹ Mēēbērē mākuwookuutyēē chii nto kubōloot,

āmēēbērē /mākēēkāsya kēēltaab too kubōlootē.

²⁰ Mākoy kwiiri tōōywoo nyēē ng'asng'as,

nto kōōmiis nōmōryoo nyēē meeymeeyaat,

ākoy kukas kule kēēbēliis :manta.

²¹ Mākōōkoosēē keey inee :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul.”†

-Mēēntosuur :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin

(Māārko 3:20-30; Luuka 11:14-23; 12:10; 6:43-45)

²² Nto mii yoo /kiimutyi Yēesu chiito ake nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch ankukoraat āmēēmuuchē kung'alaal. Yooto kōōsoob :Yēesu chiichoō kukasta ankootyaa kung'alaal. ²³ Yu kakas :biiko tukul chēē kimii yooto kiyēē kiyeyakay, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Ara *Kāārārookiintēēt :chiichi nyoo kōkēēkānyoону?” ²⁴ Nteenee yu kakas *:Fariisaayēek ng'aleechaa, kumwooy kule, “Māwuu nyoo, ntēē yēyiisyēē :chiichi *Bēēlsēbuul nyoo bāytooyiintēētaab tāmirmiroochooto yoo ibēbēetooy tāmirmiroochu miyootēch.” ²⁵ Kuuyu kiinkētē :Yēesu kiyēē kiisōōtē :bichoo, kumwooy kule, “Yoo kaakubar keey :lukēētaab booryēt nyēbo kōōrēēt ake, kuburyētē :kōōronoo. Nto yoo kaakukwiil keey :nkinee mbo kiriing' nto ku kayta ake, kuburyētē. ²⁶ Kunyi, yoo ākoo miitē :Kibrōkōsyooontēēt ku-booryēē keey nkit ii, kōōyooonyē man :bāytooyiisyēēnyii? ²⁷ Nto yoo āyēyiisyēē :anii *Bēēlsēbuul ābēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch, kuyēyiisyēē ng'oo :rubiikwook yoo ibēbēetooy tāmirmirook chēē miyootēch? Oteebee, baa, akweek kumwooy chēbo man. ²⁸ Nteenee yoo āyēyiisyēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin ābēbēetooy tāmirmirook chēē miyootēch kōōbooru kule kōōkuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

²⁹ Nto subak ii, imuuchāksē kule nee kutur :chiito ake kaytaab murēnēēt ake nyēē tinyē nkuruuk ānkōōnēm tukuukaab chiichooto? Yoo kamarat chiitaab kayta, mātūrē kōōto.”

³⁰ Kutas taay :Yēesu kumwoochi biiko kule, “Chii ake tukul nyoo māmii komosnyuu, ku nyooto :nyēē miitē kubāloo. Nto chii ake tukul nyoo māyēētyēēchoo kiiruruukiisyē, ku nyooto :nyēē isērēēt.” ³¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kāāmwoowook, /kēēnyōōchinē kaat chiito ām ng'ōōki ake tukul āk kōchōōng'nāt ake tukul, nteenee -/mākēēnyōōchinē kaat nyoo into-suurē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ³² Chii ake tukul nyoo kang'alaalee *Wēritaab Chii nyēē miyaat, /kēēnyōōchinē kaat, nteenee chii ake tukul nyoo koobuch Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ku -/ mākēēnyōōchinē nyoo kaat ra nto mbo ām bēsyōōsyēk choo kwoonii.”

³³ Kimwooy subak :Yēesu kule, “Yoo karaam :kēētīt ku kāroomēch :nkicheek lokoyeekyii nto yoo miyaat :kēētīt ku miyootēch :nkicheek lokoyeekyii. Kunyi /kiinkētēē kāroomnyēētaab kēētīt lokoyeekyii. ³⁴ Ōyēku sōō ng'oomng'ook

nyēē tyaa! Choolwookichu, ōmuuchē :akweek omwaay ng'alyoo nyēē karaam bēsyo? Kiyēē chōōnēē kuutiitaab chii ku nyēē mii mētinyii. ³⁵ Yoo karaam :mētitaab chii kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch, nto yoo miyaat :mētīt kuyēyē tukuuk chēē miyootēch. ³⁶ Kāāmwoowook, makukwaanee chii kubo ng'alyoo nyēē mayemaat nyēē kiikumwooy, yoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. ³⁷ Kunyi, mākubēer :ng'aleekuuk yoo ibēērē keey nto yēmē /kiiruustiing'."

*+/Mākiing'woonchi biiko choo tāyē Yēesu
(Luuka 11:29-32)*

³⁸ Yooto kumwoochi *Farisaayek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk Yēesu kule, "Kāānēētintēt, kēēmāchē iyēwēēch kiy nyēbo kwōng'uat nyēē iboorunēēnēēch kule iboontē kāāmukēyewēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy." ³⁹ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, "Kibrōkōsiis āk choo chuunnyēē Yēyiin :chēē tēēbē /kiiboorchii kiy nyēbo kwōng'uat. Ng'al baateey chēbo kwōng'uat chēē +/mākiiiboorchii ku choo kibo wōōrkooyoontētēē Yoonā. ⁴⁰ Kuu yoo kibēēnyēē :Yoonā mooyēētaab toonyo bo araaray bēsyoōsyēk sōmōk, mākubēēni :nkinee *Wēritaab Chii ng'wēny bēsyoōsyēk sōmōk. ⁴¹ Mākōōyyoong'iis :biikaab Ninaawi bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek ankooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kiweek :icheek yoo kyoomchinē :Yoonā lōkōōywēk. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoonā. ⁴² Mākōōyyo :cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kichōōnēē :inee lōōyin chokuyēbchinē yit ng'aleekaab ng'oomnān choo kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kubiir Sōlōmōōn."

*Imuuchē kōōyēēchi :tāmirmiryēēt nyēē miyaat chiito
(Luuka 11:24-26)*

⁴³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Yoo /kāākiibēbēeto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito, makoombakaatee suurkweēnēt nyēē kilay :asiis kuchēēng'e wōlēē kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr wōlēē kāminy, ⁴⁴ kumwooyē kule, "Kaykay ayeey wōloo kyāāminyē." Yoo kēyēēw, kunyōōru wōlooto kumasaat ankyeytaat nyēē karaam. ⁴⁵ Yooto, kōōyēyē ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab chēē miyootēch kusiir inee ānkōōwut :tukul chiichooto. Kunyi, miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kibo taay. Kunyoo mākuwuuyit nyooto ām wōlēē miitē :biiko choo kiikuchuunnyēē Yēyiin."

*Tuubchēēt Yēesu nyēbo man
(Māārko 3:31-35; Luuka 8:19-21)*

⁴⁶ Nto yu tākumiitē :Yēesu kung'āloolchinē biiko chēē chaang', chokōōyyoonyēē :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet saang' kumāchē kung'āloolchi. ⁴⁷ Kumwoochi :chiito ake Yēesu kule, "Mii :koomēt saang' ākoo mbo ng'eetaabkoomēt kumāchē kung'ālooluung'." ⁴⁸ Kuwāl :Yēesu kule, "Ng'oo nyēē moomo anii ānku ng'oo :chēē mbo ng'eetaabiya?" ⁴⁹ Yooto koong'welyeel rubiikyii ānkumwooy kule, "Bichu kēēboontē keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku mbo moomo. ⁵⁰ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'aleek choo māchē :Baaba ām kibkōōnkōy, nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii."

13

*Makerkey :teng'eeek
(Māārko 4:1-9; Luuka 8:4-8)*

¹ Nto am bēsyoonooto kung'eetee :Yēesu kō ānkuwokutēbēē sakaramteetaab Tōoliilēetaab Kalilaaya. ² Yu kēeruruuki keye inee :biiko chēē chaang', ku-laany mwēēnkētē nteenee kiyyoong'iiis :biiko chuut tukul sakaramteetaab tōoliilēēt. ³ Koonēet :Yēesu bichoo ng'aleek chēē choong'ēch am tyoonkōōchoy kule, “Kiwokuyis :kāābātiintēēt ake nkoonuuk. ⁴ Yu kāyis nkoonuuchoo, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Nto tēē yoo kukwa :tāriitēk ankukwey. ⁵ Kōōsuuchi :alake kitawēet wōlēē kitewerer :teng'nyaanteet. Kubiityo :choo areet akeenke. ⁶ Nteenee yu kalay :asiista kōōsiis nkoonuuchoo kuuyu kimāmii wōlēē kikwērtōochinē keye :tiikiitēk. ⁷ Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Yu kābiityo :kātoochoo kōōrēewoon nkoonuuk kut kumanaayey āmit. ⁸ Kōōsuuchi :alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kibiityo :choo nyēē karaam. Kiyey :alake āmiik chēē ng'eri, kuyey :alake chēē kāykāyēch, nto alak kuyey chēē choong'ēch. ⁹ Nyoo yēbē yiit, kukas.”

*Kiibāng'boonkyi :Yēesu rubiikyii ng'aleek
(Māārko 4:10-12; Luuka 8:9-10)*

¹⁰ Nto mii lētunoo, kukwoonchi :rubiik Yēesu ankuteebee kule, “Am nee siing'āloochinē :inyiing' biiko tyoonkōōchoy?” ¹¹ Kuwālchi :Yēesu kule, “/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keye bāytooyiisyēēetaab Yēyiin, nteenee /mānāākiiboorchī alak. ¹² Chiito nyoo yēyiisyēē kiyēē inkēt +/mākēētāsyi ake. Nto nyoo māyēyiisyēē, +/mākiibootēē mbo nyoo kāboonto. ¹³ Amwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy kuuyu ānkoo kakasee koong', mākāsē kiy, nto yoo kāyēbchi yiit, kumēēnkētē kiy. ¹⁴ Yityiintōōs am bichu :kiyoo kimwooyē :wōōrkooyontēēetaab Yēyiin Isaaya kule,

+Mōōyēbchinē yiit,
ānōōnkētē kiy,
+Mōōkāsēē koong',
ānōōkāsē kiy.

¹⁵ Kuuyu kiyoomcho bichu :mētēwoy,
kiimiiny :bichoo yiitin
ānkiimiis koonyay.
Nto kōmāwuu nyoo,
nto kāsēē koonyekwaa,
kuyēbchinēē yiit yiitiikwaa
ānkōōnkētēē mētēwookwaa ānkuwēēkiis
ānkāasoob icheek.†

¹⁶ Nteenee ōbēruurootiin sōō, :akweek nyēē tyaa chu kāstooy :koonyekwook ānkuyēbiitē :yiitiikwook. ¹⁷ !Kāāmwoowook, kiikukanyaana * :wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk biiko chēē chaang' choo churtootiin, kule nto kas kiyēē ōmiitē :akweek ōkāsē nteenee maneemuuch. Kukanyaana kule kuyēbchi yiit kiyēē kyookas :akweek nteenee mānēēnkēt kiyooto.”

*Kiibāng'boonkyi :Yēesu rubiikyii tyoonkōōchoonoo
(Māārko 4:13-20; Luuka 8:11-15)*

¹⁸ “Kunyi okany baa ābāng'boong'wook tyoonkōōchoonēēb kāābātiintooni kiyisē nkoonu. ¹⁹ Kerkeye :biiko alake āk kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēēt nyēē rubtooy keye bāytooyiisyēēetaab Yēyiin āmēēnkēt kiyēē mwooyē :lōkōōywēchoo.

Yoo kächō :Kibrōkōsyoontēēt kusārē. ²⁰ Kukerkeey :alake āk kitaweet. Kāsē ng'ālyoontēēt ankutorooch areet akeenke kukāng'ērēkyi. ²¹ Nteenee māchutitēē icheek :ng'ālyoontoonoo, ibuurtooy nto nyēē mā tyaa, yoo / kākēewēch / ānkēewus kubo ng'ālyoontēēt, koochuchuy key. ²² Kerkeey :biiko alake teng'eek chēē kibiitee :kātook. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee bēng'tēē tukuukaab kōōroni āk muchastaab bāyit. Irēwōonē :tukuuchoo ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. ²³ Kerkeey :biiko alake teng'eek choo kārōomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi. Yēyiisyēē :alake ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyi key kisich, kuyi key ām alak kukaykay, nto alak kuyi key miisin.”

Tyoonkōōchēētaab suuswoo ām mbar

²⁴ Nto mii yoo kumwoochi :Yēesu biiko tyoonkōōchēēt ake subak kule, “King'eet :chiito ake kuchaan kēbuswēēk chēē kārōomēch mbareenyii. ²⁵ Nto mii kwēemooy kukāruuyo :biiko, kuchō :buunyoontēēt ānkuyis suuswoontēēt ake nyēē wuu nkoonnyoontēēt wōlooto bo mbareen ānkūwēēchi key. ²⁶ Kibiityiin :nkoonuuchoo āk suuswēchoo ankuyey mētēwook. ²⁷ Nto miitē yoo, kumwoochi :motwoorik chiitaab mbareet kule, 'Mokoryoontēēt, 'kichaana oob :inyiing' kēbuswēēk chēē kārōomēch mbareen? So, kokwaanee ānō :suuswēk?' ²⁸ Kuwālchi :chiitaab mbareet kule, 'Buunyoontēēt :nyooto koyey ng'aleehaa.' Kumwoochi :motwoorikyii kule, 'Ara keebe :acheek bokitutu suuswēchoo?' ²⁹ Kukētyi motwoorik kule, 'Acha. Yoo kōōlē boong'ey, ōmuuchē ong'eyte nkoonuuk. ³⁰ Kunyi okany kubiityiin kuu nyooto ākoy yoo /kēēkēsiisyē. Nto yooto +māmwoochi biiko choo kēsiisyē kulēkwēl suuswēk ankurat /sikeebeel, nto yityo kōōruruuch nkoonuuk ānkuyib kukwa chookē.' ”

Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin (Māārō 4:30-32; Luuka 13:18-21)

³¹ Kumwooy :Yēesu tyoonkōōchēēt ake kurubta key āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, “Kichaana :chiito ake mbareenyii kēbuswoontēēt ake nyēē / kikēēkuurēē *aritaaliit. ³² Ānkoo ku kēbuswoo nyēē mining' ām kēbus alak tukul chēē /kēēchoonē, biitē ku wōōyit kusiir keetiik chuut ānkuyēyē sokonaak chēē tēēkyinē :tāriitēk kooriikwaa.”

³³ Kimwooy subak :Yēesu kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin tukun choo yoo /kakeetankwarta bus kuchututēē busyeek tukul kukuut.”

Kiyēyiisyēē :Yēesu tyoonkōōchoy ām wōlēē mii :biiko alake (Māārō 4:33)

³⁴ Kiyēyiisyootēē :Yēesu tyoonkōōchoy yoo king'āloolchinootē biiko. ³⁵ Kiyityiin yooto :kiyoo kimwooyē * :wōōrkooyoontēēt ake kule, “Āmiitē wāmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy, ābooru ng'al chēē kiyyēēlootiin kung'eetee /kakeeyey kōōrēēt.”†

Kiibanyaany :Yēesu tyoonkōōchoonoo kibo suuswoontēēt

³⁶ Yooto, kubakaakta :Yēesu bichoo ki chaang' ānkuwo kō. Nto tēē yoo kōōnookyi :rubiikyii ankuteebee inee kule, “Mwoowēēch, ibooru nee :tyoonkōōchoonoo bo suuswoontēēt?” ³⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, “Chiichoo kichoone kēbuswēēchoo kārōomēch ku *Wēritaab Chi. ³⁸ Mbareet ku kōōrēēt, nto nkoonuuk ku biikaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto suuswoontēēt ku biikaab Kibrōkōsyoontēēt. ³⁹ Nto :nyēē kichoone suuswoontoonoto ku *Kēniintēēt.

Kiyēē +/makeekes ku biiko chēē +/mākiitiilchi ng'aleek ām bēsyēētaab tabanta. Nto kēsiiik ku malayikaanik. ⁴⁰ Kuu yoo /kēētilē suuswoontoonoo miitē mbareen / ankeebēēlee maata, kuwuyiitu nyooto ām tabantaab kōōrēēt. ⁴¹ Mākōōyook *:Wēritaab Chii malayikaanikyii chokōōnēmto ām Bāytooyiisyēēnyii :biiko tukul choo tēwēchootē biiko alak āk kibng'ōōkisiis alak tukul. ⁴² Mākutōōrchi bichoo maata nyēē irikitiitē, wōlēē mābokung'woonchi ankuriirunee ng'wēny. ⁴³ Mākōōluuw :choo churtootiin kuu asiista ām Kaab Kwaan. Nyoo yēbē yiit kukas.”

Karaaran:Kaab Yēyiin

⁴⁴ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kerkey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo /kakeewunyeet tukun chēbo koomānuut mbareen nto tēē yoo kunyōōr :chiito ake ānkōōyēēn subak. Wēētii :chiichoo ām ng'erekweek ānkuwokwaalta tukuuyii tukul chēē boonto ankwaal mbaraanaata.”

⁴⁵ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Kerkey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk yoo chēēng'ē :chiito ake sanayeeek chēē kāroorānēch, ⁴⁶ nto yoo kānyōōr sanayaanteet akeenke nyēbo koomānuut wokwaalta kiy ake tukul nyēē boonto ankwaal sanayaantaanaata.”

Tyoonkōōchēētaab lēkwēlēēt

⁴⁷ Kimwooy subak :Yēesu kule, “Kerkey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo keelumta :biiko alake nēētii tōōliilēēt āriit ankunam *burburinēk chēē chaang' chēē makerkey. ⁴⁸ Yoo kaakunyiy :burburinēk nēētii, kōōchuut :tēkiik kuchō sakaramteet. Nto yityo kōōbuur ng'wēny ānkulēkwēl burburinēk choo kāroomēch ānkōōkoochi kērēb ānkumēmto choo miyootēch. ⁴⁹ Wuu nyooto ām bēsyēētaab tabantaab kōōrooni! Makukwa :malayikaanik ānkulēkwēlunēē biiko choo miyootēch wōlēē mii :choo churtootiin. ⁵⁰ +/Mākeētōōrchi biiko choo miyootēch wōlēē bo maat nyēē irikitiitē wōlēē mākung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.”

Kāānēētiisyēēt nyēē lēēl āk nyoo kibo kēny

⁵¹ Yu kēēwoong' :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kuteebēe rubiikyii kule, “Ōkāsē ng'aleechuutēchu?” Kukēt rubiikyey kule, “Ēē, kēēkāsē.” ⁵² Yooto nanyuun kumwoochi icheek kule, “Kunyoo, kāānēētiin ake tukul nyēē /kiikineet kurubta keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin, kukerkey chii nyēē inēmu ām chookēnyii tukuuk chēē leelach āk chēē yōōsēch.”

Kitay Yēesu :biikaab saang'nyii

(Māārko 6:1-6)

⁵³ Yu keewaany :Yēesu kōōnēētiisyēē tyoonkōōchoochoo, kung'eeteē yooto. ⁵⁴ Nto lētuunoo kuyit Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Yooto kōōnēētiis ām *kōōtaab saayeet. Yu kakas :biiko wōlēē kiinēētitooy, koolat ankuteebēe keey kule, “Wōlēē kinyōōrtooy :chiichi ng'oomnātooni āk kāāmuukēywēēchu bo kwōng'ut ku ānō? ⁵⁵ So! Mābo nee :wēēriitēnyī kāātoong'iintonoo? Mā kaamet nyoo /kēēkuurēē Maaryaa ānku ng'eetaabkaamet oob Yāākōbō, Yōōsēēf, Simōōni ākoo Yuuta? ⁵⁶ Kēēboontē keey oob mbo cheebkaamet tukul? Kunyi ii, konyoorta ānō :chiichi ng'aleechu tukul?” ⁵⁷ Kitay :bichoo Yēesu.

Nto tēē yoo kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “-/ Mākēēkoonyitē *wōōrkooyoo ām saang'nyii nto kōōng'waa, nteeneē koonyitē :biikaab saang'ta ake.”

58 Manaayeyee wōlooto :Yēesu ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng' uut ku-yu kimēekoosēē keey :biiko inee.

14

Ki ng'oo man :Yēesu?

(Māarkō 6:14-29; Luuka 9:7-9)

¹ Kikas :Bāytooyiintēēt *Ērōōtē / kyoomtooy Yēesu. ² Kumwoochi motwoorikiyii kule, “Bātisāniintēēt Yoowaana :nyooto nyēē kookung'eetee meet! Kiyooto nyi ōkāsē kuyēyiisyēē kāāmukēyiwēēchoo bō kwōng' uut.”

³⁻⁴ Kimiitē yēē kichoomnyo :Ērōōtē āk Erootyaa koorkeētaab ng'eetaabkaamet nyēē / kikeēkuurēē Filibō. Kimwoochinē :Yoowaana Ērōōtē kule, “Makaraam 'inti ng'eetaabkoomēt kusobē.” Yooto kōōwuruur :Erootyaa Ērōōtē kukerta Yoowaana kōōtaab kibratiiisyeek. ⁵ Kimāchē yooto :Ērōōtē kubbakach Yoowaana nteenee kiiywey biiko, kuuyu kichāmtooy :bichoo kule *wōōrkooyontēēt :Yoowaana.

⁶ Nto miitē yēē / kikyoomē saakweet nyēē king'erēkyinēē :Ērōōtē bēsyēēt nyēē / kikeēsichēē, chokutumēē :chēēbtaab Erootyaa taayeetaab biiko. Yooto kung'erech :Ērōōtē kut ⁷ kōōwoolchi keey chēēbooto kule ikoochinē kiyēē kateeb. ⁸ Wokuteebēē :chēēboo kaamet nto tēē yoo chokumwoochi Ērōōtē kule, “Āmāchē mētitaab Yoowaana / kēēyibunēēnoo kibseesweet!” ⁹ Yooto kwoorookēn :Bāytooyiintēēt, nteenee kuuyu kikiikōōwoolchi keey chēēboo ām taayeetaab tāyēēkyii, kumwaayta / kēēyēchi kiyooto kiteēbē. ¹⁰ Kunyoo / kibokeechwenta mētitaab Yoowaana ām kāābrātiiisyo ¹¹ nto yityo / kēēyibchinēē chēēbkēy kibseesweet. Kunam :chēēboo mētooto ānkuyibchi kaamet. ¹² Lētuunoo bokumuy Yoowaana :rubiikyii nto yityo bokumwoochi Yēesu.

Kibay :Yēesu biiko chēē kikeēyētēē kisyēērōōk muut

(Māarkō 6:30-44; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)

¹³ Yu / kābokyoomchi Yēesu ng'aleechaa, kung'eētyēē wōlooto kimii ānkwooyēē mwēēnkēēt kumāchē kuba yēē kimālēēkit :chii. Nto kukāsē :biiko kuu nyooto, koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt kwaalach Yēesu.

¹⁴ Kurēkunēē :Yēesu mwēēng', ankukas biiko chēē ki chaang' miisin, kukāsyi kiisayta ānkōōsoobchi bōōrwēk.

¹⁵ Nto kwiimēnē :kōōrēēt, kōōnookyii :rubiik ānkumwoochi kule, “Ntēē kāākwiimēn :kōōrēēt ānku suurkwēēnnyoo :wōli! Mwoochi bichu simku-root subokwalaat āmiik chēē kāriibēē moonikwaa.” ¹⁶ Kuwāl :Yēesu kule, “Mēērook kuba. Ōkoochi :akweek kiyēē kaam.” ¹⁷ Kukētyi :rubiik Yēesu kule, “Ntēē mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey chēē kēēboontē!” ¹⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōkōōnoo baa āmiichooto.” ¹⁹ Kumwooy :Yēesu kule kōōbuur :biiko yoo bo saatyēt. Nto miitē yoo kunam mukaatiinēkēy muut āk burburiinēkēy āyēēng' ankukas barak kubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii kubchēchinoot biiko. ²⁰ Kyoomiis :bichoo tukul kut kubiyoochiis. Nto bēē kōōruruchoot :rubiik āmiik chēē / kikiituuchaat, kunyiy kēēreboonik taman āk āyēēng'. ²¹ Biiko chēē kyaam āmiichu ku murēnik kisyēērōōk muut / kumānāākiiyiitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

Kiwēesyētēē :Yēesu bēēko barak

(Māārko 6:45-52; Yoowaana 6:15-21)

²² Yooto bakeenke, kōokimchi :Yēesu rubiikyii kulaany mwēenkēet simkoono kutākumii :inee kōō-āmiisē biiko. ²³ Nto yu kākōō-āmiis bichoo, kootooch nkityō lekemeet ake barak wokusaay. Kwiimēnē :kōōrēet kutākumii :inee wōlooto nkityō. ²⁴ Yooto tukul, kikiikuwo :mwēenkēet tōōliil kwēēn ānkimiitē kōōsooyēnē :wusōōnēet. ²⁵ Nto yu kāng'ēēyēn :kōōrēet, kuwēesyētēē :Yēesu bēēko barak ākoy wōlēē kimii :rubiikyii. ²⁶ Nto bēre kukas :rubiikyii kuwēesyētōonunē tōōliilēet, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Chii ēē, nto āyiin!” Kumwooyē kuu nyooto kōōnchōōyētōōs bakeenke nyēē kākubōōtoon. ²⁷ Yooto kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Nto yu anii nyoo.” ²⁸ Kukāsē :Bētērō kuu nyoo, kumwooyē kule, “Yoo inyiing' ii, Mokoryoontēet, imwoowoo āwēesyētēē bēēko barak ākoy wōloo imiitē.” ²⁹ Kuwālchi :Yēesu Bētērō kule, “Chōō naas.” Kurēkunēē :Bētērō mwēēng' ankootaar bēēko barak ānkutākyi keey Yēesu. ³⁰ Yu kakas wusōōnēet, kunyokoriit ānkutoow kuling'taat. Yooto kutooree kāānchōōyto kule, “Wōōy, ānkiisarwoo wēē, Mokoryoontēet!” ³¹ Kōōyokooyto :Yēesu āwut ankanam Bētērō. Nto tēē yoo kumwoochi kule, “So, ntēē iyābē kuu nyi? -Mēēkoosēeno key?” ³² Nto yu kaakulaany :tukwaay mwēēng', kuteaman :wusōōnēet. ³³ Kukutunkyi :biiko choo kimiitē mwēēng' Yēesu kumwooyē kule, “Kubooyiit man, inyiing' Lakwataab Yēyiin.”

Kiisooob :Yēesu biikaab Keneesareet

(Māārko 6:53-56)

³⁴ Nto yu kaakwaay, bokōōyooonyēē yēē /kikēēkuurēē Keneesareet. ³⁵ Yu kēēnkēt :biikaab wōlooto kule ki Yēesu :nyooto, kukuurootēē biiko soong'wēk chēē ki laatoos. Kikiimutyi Yēesu biiko tukul chēē kimnyoontōōs. ³⁶ Kusoom :bichoo kimnyoontōōs Yēesu kule, “Ichāmweēch kēētiiny buch maaseekaab kotootookaab sireeng'uung'.” Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny maaseechaa.

15

Tooytoochiintōōs :mākuutēkaab Yēyiin āk kiruutēkaab Farisaayeeek

(Māārko 7:1-13)

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kukwaanee *:Farisaayeeek alake āk kāānēētikaab kiruutēk Yēerusālēem ankuteebēē Yēesu kule, ² “Ām nee yu mārubē :rubiikuuk ntāsimuutēkaab mbo kuuko? Ntēē -mēētāsiimē :icheek āwunnyēk nto āmiisyē?” ³ Kuwālchi :Yēesu kule, “Ntēē ōkwētyinē akweek mākuutēkaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkaab mbo kuukoong’?” ⁴ Kimwooy oob :Yēyiin kule, ‘Iywey kōōn āk koomēt?’ Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē :meet.† ⁵ Nteenee ōmwooyē :akweek kule yoo kāmwoochi :chii kaamet nto kwaan kule, ‘Kiito ake tukul nyoo kātāākōōnook, kukyaasat kubo Yēyiin,’ ⁶ nto yooto mēēbērē māchāktōōs kooywey sikiiikyii. Ōmōōntooy :akweek kuu nyiitēnyi ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkwook nkii. ⁷ Ōyēyē keey sōō kutyaay kule ōchurtootiin! Kibēēr :wōōrkooyoontō bo Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule:

⁸ Koonyitēēnoo :bichoo kuutuww,

āmāboontēēnoo moo.

⁹ Ānkoo kasaaya :bichoo, -mākāsyinē,
kuuyu chōonēē :kānēētiisyēng'waa wōlēē mii :biich buch.”†

Nee :nyēē yēyē chiito kumātīlilit ām wōlēē mii :Yēyiin?
(Māārō 7:14-23)

¹⁰ Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēesu biiko kuyisyi keyy inee nto yityo kumwoochi kule, “Okas baa ng'ālyoontooni: ¹¹ Mēēbērē kiyēē iwutē kuutiitaab chii :nyēē yēyē chiichoo kumātīlilit, nteenee nyēē yēyē kumātīlilit ku kiyoo chōonēē kuutiinyii.”

¹² Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kōōnooky :rubiikyii, ānkumwoochi kule, “Kēēnkēt :inyiing' kule kāng'woonchi *Farisaayēek :ng'aleechaa 'kēēmwooyē?” ¹³ Kuwālchi :Yēesu kule, “+/ Makeeng'eeyta keet ake tukul nyēē kimāchoonē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy. ¹⁴ Kunyi -mooyimee keyy :akweek Farisaayeechaa. Kōryootiin :bichoo. Nto yoo kēēntōochi :cheebkoraatyaanteet ake ake, kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn.”

¹⁵ Yooto kumwooy :Bētērō kule, “Iboorwēēch ng'aleechaa bo tiliilinto.” ¹⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, “So, ākoo mānōōnkēt kura? ¹⁷ -Mōōnkēt :akweek kule kiy ake tukul nyoo wēētēē kuut kuwēētii moo ānkuwokuwo saang?” ¹⁸ Nto ng'aleek choo kwoonēē kuut kukwoonēē :choo mēt ānku chooto chēē yēyē chiito kumātīlilit. ¹⁹ Kiyēē chōonēē mēt ku kāāsōōtēyweēk chēē miyootēch kuu chēbo rumiisyēēt, martaayēet, sikornateet, chōōrsēēt, mōlōlchinooyēētaab ng'al āk ng'ōōmsēēt. ²⁰ Tukuuk chooto chēē yēyē chiito kumātīlilit. Nteenee yoo koomiis :chiito kumaneentasiim āwut, māyēyē :yooto kumātīlilit :chiichoo ām wōlēē mii :Yēyiin.”

Kiyēētyēēchi :Yēesu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa
(Māārō 7:24-30)

²¹ Yu kang'eetee :Yēesu yooto ākoo rubiikyii, kuwo ākoy kōōrēētaab kiriinkēētaab Tiirō āk Sitōōn. ²² Yooto kuchōōnchi :cheebyoosyēet ake nyēē kimā Cheebyuutayaa. Kibōloobōl kumwooyē kule, “Mokoryoontēēt, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa! Mii kōōyiyimē chēēbnyuu :tāmirmiryēēt nyēē miyaat.”

²³ Mānāwālchi :Yēesu cheebyoosyaanaa ng'ālyoo ām baanaa. Yooto kubēēchi :rubiik Yēesu ankusaaysaay kule, “Mwoochi, naas, kuwēēchi keyy ntēē kābōloobōloot kuu nyi.”

²⁴ Kuwālchi :Yēesu cheebyoosyaanaa kule, “Cheebyoos, / kikiiyookwo anii baatey wōlēē miitē :biikaab *Isrāyēēl choo kēēchiir chēē kiikubootyo.” ²⁵ Kōōnooky :cheebyoosyēet Yēesu, kukutunyēē taayeenyii ānkumwoochi kule, “Ānkiiyētyēēchoo oō, Mokoryoontēēt!” ²⁶ Kulēēnchi :Yēesu, “Makaraam / kiinēam āmnyoontēētaab lēēkōōk / ānkēēmetyi ng'ōōkin.” ²⁷ Kuwālchi :cheebyoosyaanaa kule, “Wuu nyooto sinee oō, Mokoryoontēēt, ntēē āmē mbo :ng'ōōkin seeserik yoo āmiisyē :biikwaa.” ²⁸ Yu kāmwooy :cheebyoosyaanaa kuu nyooto, kuwālchi :Yēesu kule, “Cheebyoos, kuuyu 'ikoosēēnoo keyy mi-isin, /kāākēēchāmuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy.” Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kusobē bakeenke :chēēbtaab cheebyoosyaanaa.

Kiisooob :Yēesu biich chēē chaang' chēē kimā Yuutayēek
(Māārō 7:31-37)

²⁹ Nto tēē yoo kung'etee :Yēesu yooto kumur sakaramteetaab Tōōliilēetaab Kalilaaya, kiitooch yēē tōrōor ānkōōbuur ng'wēny sukōōnēētiis. ³⁰ /Kikiimutyi biiko chēē chunkutootiin, chēē kōryootiin, chēē sōnkōchhootiin, chēē kirātākiis :ng'ēlyēēbik āk alak chēē chaang' /ānkiikoochi taayeetaab Yēesu. Kōōsoob :Yēesu bichooto tukul. ³¹ Yu kakas :biiko kung'āloolē :choo kikirātākiis :ng'ēlyēēbik, kāsobcho :choo kisōnkōchhootiin, kubeesyēt :choo kichunkutootiin ankukasta :choo kikōryootiin, koolat ānku silto Yēyiintēetaab *Isrāyēēl.

Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk ang'wan
(Māārko 8:1-10)

³² Nto miitē yoo kukuur :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, “Ntēē kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyoōsyēk sōmōk āmāmii :kiyēē āmē! Mēēbērē +māmāwoochi kuba kumanaa-am kiy kuuyu imuuchē kōōmiistoochi :kēmēwuut kēēltaab too.”

³³ Kuwāl :rubiikyii kule, “Nto wōlēē sikeenyoorte āmit chēē yēmē biich chēē tēē chu ām suurkwēēnooni ku ānō?” ³⁴ Kuteebē :Yēesu kule, “Oboontē mukaatiinek ata?” Kuwālchi :rubiik kule, “Kēēboontē tisab āk *burburiinēk chēē ng'ēri.”

³⁵ Yooto, kumwoochi biiko kōōbuur ng'wēny nyēē katet keey. ³⁶ Nto tēē yoo kunam mukaatiinechaa tisab āk burburiinēk, nto yu kākubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot biiko. ³⁷ Kwoomiis :biiko tukul kut kubiyooing'iis. Nto yu kēēruuuchoot :rubiik āmiik chēē king'ēt, koonyiit kērēboonik tisab. ³⁸ Nto laatitaab biiko chēē kyoomiis, ki kisyēērōōk ang'wan /kumānāākiiyiitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

³⁹ Nto mii yoo nanyuun, kōō-āmiis :Yēesu biiko kubēēchi keey ankulaany :inee mwēenkēt ākoo rubiikyii ānkuwo ākoy saang'ta ake nyēē /kikēēkuurē Makataan.

16

Kitay :Farisaayek kōōyēnchi Yēesu
(Māārko 8:11-13; Luuka 12:54-56; 11:29)

¹ Nto miitē bēsyeēt ake, kukwoonchi *:Farisaayek ākoo *Satukaayek Yēesu kumāchē kutyem. Kimwoochi kuyechi icheek kiy nyēbo kwōng'uat sukōōnkētēē kule boonto :inee kāāmukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy.

² Nteenee kuwālchi :Yēesu kule, “Yoo imēnē, ōmwooyē :akweek kule, 'Mākumusēs tuun :kōōrēt, kuuyu arraa :wōliin bo barak.’ ³ Nto yoo bo kōōrōōn, ōmwooyē kule, 'Yiwoot ra, kuuyu kaarraniit :wōliin bo barak ānkutuuluunkēnoot.' Ōnkētē :akweek kiyēē ibooru :wōliin bo barak yoo kaarraniit -āmōōnkētē kiyēē ibooru :ng'aleek chu ōkāsē kuyeyāktōōs. ⁴ Biich chēē miyootēch choo kiikutēwēchākiis :chēē tēēbē /kēēyēchi kiy nyēbo kwōng'uat. Ng'aleek baatey chēbo kwōng'uat chēē +/mākiiboorchii ku choo kibo Yoona.”

Yooto kubakaakta :Yēesu bichooto ānkuwēētēē mwēenkēt āk rubiikyii.

Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayek āk *Satukaayek
(Māārko 8:14-21)

⁵ Nto yu kayit tōōliilēēt biitooniin, koosoot :rubiik kule kikiikuwuutyēē mukaatiinek. ⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayek āk *Satukaayek.” ⁷ Kung'alaalee :rubiichoo ng'aleechaa

ānkumwooy kule, “Kāmwooy kuu nyooto kuuyu manaakeenamaanu mukaati-inek.” ⁸ Nto yu kēēnkēt :Yēesu kiyēē king’āloolēē :rubiikyii, kuteebee kule, “-Mōokoosēēnoo keye kāroomin? Ām nee yu ōmiitē ōmwooyē kule manoonamaanu mukaatiinek? ⁹ Mānōōnkēt kiy ākoy kura? -Mōosōōtē mukaati-inechaa ki muut choo kyoomē :biiko kisyēērōōk muutu āk kaatuukanik choo kyōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? ¹⁰ Nto mbo naas mukaati-inechaa ko tisab choo kwoomē :biiko kisyēērōōk ang’wanu āk kaatuukanik choo kwōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? ¹¹ Ām nee simōōnkēt kule kāmāang’āloolwook kurubta keye āmiik? !Kāmwoowook, ōriibēē keye kiyēē bāyēēnook :Farisaayeechaa āk Satukaayeechaa!” ¹² Yooto nanyuun, kōōnkēt :rubiichoo kule mēēbērē kimwoochinē icheek :Yēesu kuriibēē keye āmiik nteenee kimwoochinē kuriibēē keye kāānēētutēkaab Farisaayeeek āk chēbo *Satukaayeeek.

*King’oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng’oo :Yēesu
(Māārō 8:27-30; Luuka 9:18-21)*

¹³ Yu kāwokuyit :Yēesu ākoo rubiik rōōrōōkēetaab *kiriinkēetaab Kayisareeya Filiibi, kuteebee rubiikyii kule, “Mwooyē :biiko kule *Wēritaab Chii, ku ng’oo?” ¹⁴ Kuwālchi :rubiik kule, “Mwooyē :alake kule inying’ Bātisāniintēt Yoowana, kubērē :alake *Eliiya, nto alak kumwooyē kule Cheremnyaa nto ku ake ām *wōōrkooyikaab Yēyiin nyēē kaakung’eetee *kāābkwoombiich.” ¹⁵ Kulēēnchi Yēesu, “Nto akweek, ōbērē anii ku ng’oo?” ¹⁶ Kumwooy :Simōōni Bētērō kule, “Inying’ *Kāārārookiintēt, Lakwataab Yēyiin.”

¹⁷ Yooto kumwooy :Yēesu kule, “Simōōni araab Yoona, ibēruuroot. Mā chii :nyēē kāng’oong’uung’ ng’aleechu, nteenee Baaba anii nyoo miitē kibkōōnkōy. ¹⁸ Kunyi, +māākuuriing’ kule Bētērō* ānku +māātēēkyi kitawaani kōōnyuu nyēē -mēēbēlē :Buunyoontēt. ¹⁹ +Māākōōniing’ kāāmuukēyewēek chēbo Bāytooyiisyeēetaab Yēyiin. Kiy ake tukul nyēē ikērē ām kōōrooni, +/ makeeker ām kibkōōnkōy. Nto nyēē iyootē ām kōōrooni, +/ makeeyaat ām kibkōōnkōy.” ²⁰ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kōōkimchi rubiikyii masimkumwaaytaat kule inee :Kāārārookiintēt.

*King’alaalee :Yēesu meenyii āk ng’eeenyii bo meet
(Māārō 8:31-33; Luuka 9:22)*

²¹ Kuchakee yooto kuwo taay kutoow :Yēesu kumwoochinē rubiikyii kule ākoy kuwo :inee Yēērusālēēm ānkubuntēē nyālilulutēk chēē chaang’ ām āwunnyēkaab booyik, mbo *kibkōōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk. Kimwooy mbo subak kule ākoy /keebakach inee nto miitē bēsyeēetaab sōmōk /kiing’eetee meet.

²² Yooto kuwēeto :Bētērō Yēesu komos ānkumwoochi kule, “Acha ōō, Moko-ryootēt! Mēērook kuyeyākiis :ng’ala chēē wuu choo ām wōlēē imiitē!”

²³ Yooto kōōtuukyi Bētērō batay ānkumwoochi kule, “Sateenaa keye wē, Syeetaani! -Mēēyēku kāānākuut ām wōlēē āmiitē. ’Isōōtē kuu wōlēē isōōtitooy :biiko, āmēēbērē kuu wōloo māktooy :Yēyiin.”

*Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēesu
(Māārō 8:34—9:1; Luuka 9:23-27)*

16:8 Mat. 14:31   **16:9** Māārō 6:52   **16:9** Mat. 14:20   **16:10** Mat. 15:37   **16:14** Mat. 14:2; 17:10-13; 21:11   **16:16** Mat. 4:3; 14:33; Yoowa. 6:69; Yēyuut. 14:15   * **16:18** Ibooru :kaaynaani kule kitawēt.   **16:18** Luuka 22:32; Yoowa. 1:42; 21:15-17; Kala. 2:6-9; Ēfēēs. 2:20   **16:19** Mat. 18:18; Luuka 11:52; Yoowa. 20:23   **16:20** Māārō 8:30; 9:9

²⁴ Nto tēē yoo kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Chii ake tukul nyoo mächē kurub ng’aleekyuu, kutay kiyēē mächē :mooyēenyii amanyokoriit meet.† Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba. ²⁵ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōronni, mākōōboot soboonyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonyii ām kōōronni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. ²⁶ Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōronni ānkōōboot soboonyii bo kibchuulyo? Nto kiy nee nyēē imuuchē :chii kuwalee soboonooto? ²⁷ Āmiitē :anii, *Wēritaab Chii wāāchōōnii ām Lēbkēēyyēētaab Baaba āk malayikaanikyii, ānkuchāāyēchi chii ake tukul kurubta keey kiyēē kiikuyey. ²⁸ !Kāāmwoowook, mii :biiko alake yu chēē mābēku kumanaakas Wēritaab Chii kuyibu bāytooyiisyēenyii.”

17

Kiweek :eertaab Yēesu (Māārō 9:2-8; Luuka 9:28-36)

¹ Nto yu kakeeyta :bēsyōōsyēk lo, kulaang'ta :Yēesu ākoy tulwēēt ake barak, kuboontootē keey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō. ² Kumiitē wōlooto, kuweek :eertaab Yēesu kukāsē rubiik, koolekechech kuu asiista. Kileelakiitu :nkicheek sirookyii kule mang!³ Yooto kukas :rubiichoo *Muusa āk *Eliiya kwoomē lōkōōy āk Yēesu. ⁴ Kulēēnchi :Bētērō Yēesu, “Mokoryoontēēt, karaam nyēē tyaa kēēmiitē yuutēyu. Kany ateech keryōōnik sōmōk, nyeeng'uuung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo *Eliiya.”

⁵ Kutākung'āloolē :Bētērō, kuchō :boolteet nyēē ki lebkeey miisin ankoolaambuuch icheek ānkuchōōnēē :kuutiit booltaanaata kumwooyē kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē. Kunyoo, ōkāsyinē kiyēē mwooyē.”

⁶ Yu kakas :rubiichoo kuutiinaa, kumuuyo ānkōōbutyi ng'wēny kukubuy kuut. ⁷ Kuwo :Yēesu yooto ankutabtab icheek kumwoochinē kule, “-Mōōmuuyē, ōng'ēētyē.” ⁸ Nto yu kēētōrōōr :rubiichoo mētēwook, māmiitē :chii ake tukul nteenee Yēesu nkit.

⁹ Yu kimii kurekūnēē lekem, kōōkiimchi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōmwoochi chii kiyēē kookas, ākoy yoo /kaakiing'eetee *Wēritaab Chii meet.”

*Kiineet :Yēesu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab *Eliiya (Māārō 9:11-13)*

¹⁰ Kuteebē :mbo Bētērō Yēesu kule, “Ām nee naas, sukumwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule mächāktōōs kōōyēēw *Eliiya kurook, nto chōōnii *Kāārārookiintēēt?”

¹¹ Kuwālchi :Yēesu kule, “Mwooyē :bichoo man. Intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul. ¹² !Kāāmwoowook, kiikuchō Eliiya ānkimēēnkētē :bichoo, nteenee kiyeyee kiy ake tukul nyēē kimāchē. Nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto, makunyaliil *Wēritaab Chii ām āwunnyēkaab bichooto.” ¹³ Yooto

† 16:24 Yoo /kākēēwēēkyiin yuutēyu ng'alyoo āk ng'alyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēenyii'. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. 16:24 Mat. 10:38-39; Luuka 14:27; 1Bēt. 2:21 16:25 Luuka 17:33; Yoowa. 12:25 16:27 Tyēēn. 62:12; Cherem. 17:10; Mat. 13:41-42; 25:31-46; Yoowa. 5:29; Room. 2:6; Ng'oong'. 22:12 17:1 Mat. 26:37; Māārō 5:37; 13:3 17:5 Kiruu. 18:15; Mat. 3:17 17:8 2Bēt. 1:16-18; Ng'oong'. 1:16 17:11 Mal. 4:5-6; Mat. 16:14

nanyuun kōōnkēt :rubiichoo kule kimiitē :Yēesu kung'āloolēē Bātisāniintēēt Yoowaana.

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin

(Māārko 9:14-29; Luuka 9:37-43a)

¹⁴ Yu kāākurēk :Yēesu āk rubiichoo, kuba ākoy yoo kimiitē :rubiik chuut alake kuboonto keey biiko chēē kichoong'ēch chēē kikiikōōruruuch keey. Yooto, kuchō :chiito ake ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu ¹⁵ ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt, riiree wērinyuu nyēē boonto mēwuunkook. Iyiimē :bōōroo miisin kutōōrchinē kwaak mā nto ku bēeko. ¹⁶ Kāāmutyi rubiikuuk nteenee manaakoomuuch.”

¹⁷ Yooto kumwooy :Yēesu kule, “Kunuurēch sōō, :biiko alake nyēē tyaa. Nto yu manookaaseenaa key! +Māābuurtok ākoy āyu? +Māāmuytoochok ākoy āyu? Omutwaa anii wēeroo.” ¹⁸ Kōōbēbēeto :Yēesu tāmirmiryoonoo miyaat kung'ētee wēeroo. Yooto, kusob :wēeroo bakeenke.

¹⁹ Nto miitē yoo kuboonto keey Yēesu āk rubiikyii, kuteebee :rubiik kule, “So, ām nee simakiimuuch :acheek tāmirmiryoonoo miyaat?” ²⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Kuuyu -mōōkoosēēnoo keey kāroomin. Kāāmwoowook, nto oboontē kaakaaseet nyēē mining' nyēē tēē kēbuswoontēetaab *aritaaliit, nto ōmuuchō ōmwoochi tulwooni kule, 'Ng'ētee yu ānkiwē yuun' kung'ēētē. Māmii :kiy nyēē ibelook. ²¹ Mēēmuuchāktōōs :tāmirmiryēt nyēē wuu nyooto, yoo manosaay ānkōōkir āmiisyēt.”*

King'alaalee :Yēesu subak meenyii āk ng'ēeteetaab meet

(Māārko 9:30-32; Luuka 9:43b-45)

²² Nto yēē kimiitē kubēesyētē :tukul ām Kalilaaya, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Mii /bokiyoookochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni. ²³ +/Makeebakookaa nto miitē bēsyēetaab sōmōk /kiing'ēeteenaa meet.” Kiyey :yooto kwoorokēniis :rubiik miisin.

Kikweyta :Yēesu syuuruutaab Kōōtaab Yēyiin

²⁴ Yu kayit :Yēesu āk rubiikyii Kaabernaam, kukwa :kāāruukikaab *syuuruutaab *Kōōtaab Yēyiin ankuteebee Bētērō kule, “Mākwēyē :kāānēētiintēēng'woong' syuuruut nyēbo Kōōtaab Yēyiin?” ²⁵ Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēyē.” Kuwo :Bētērō kō, nto baanta nyooto māchē kung'alaal, kumwoochi :Yēesu kule, “Ikāsē :inyiing' kule nee oō, Simōōni? Ng'oo :nyēē kwēchinē bāytooyikaab kōōrooni syuuruut? Lōkōkwaa nto biiko alak?”

²⁶ Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēchinē :biiko alake.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Ākoo tookunoot kule mākwēyē kiy :lēekōōy. ²⁷ Nteenee yoo simākēēkustoochi bichu, iwē ākoy tōōliil ānkiwiirchi ntawaaniit bēeko. Nto *burburyoontēēt nyoo bo taaya inam, ing'aany kuutiinyii. +Meenyoorde āriit beesyaanteet nyēē yēmē kukweytee :biiko āyēēnku syuuruut. Iyibchi bichoo kubo syuuruut nyeenyuu ākoo nyeeng'uung'.”

18

Ng'oo :nyēē wōō?

(Māārko 9:33-37; Luuka 9:46-48)

¹ Nto mii bēsyētē ake, kuteebee :rubiik Yēesu kule, “Ng'oo :nyēē wōō ām bāytooyiisyēēetaab Yēyiin?” ² Kukuur :Yēesu leekwa nyēē mining' kōōyyoong'to

17:13 Mat. 11:14

17:20 Mat. 13:31; 14:31; 21:21

* **17:21** Mātinyē :sirurutēk alake

kērēywoontēetaab 21.

17:23 Mat. 28:6; Māārko 8:31

17:24 Chuy. 30:13-14

18:1 Luuka

22:24

keyy rubiik ³ ānkulē, “!Kāāmwoowook, yoo kamooweekse ōbuur kuu wōloo wu-
unto :lēekōōy chēē minkēēch, mākooy kōōwut :chii ām akweek bāytooyiisyēētaab
Yēyiin. ⁴ Kunyi, nyoo yibē keyy ng’wēny kuu leekwa, ku wōō :nyooto miisin
ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ⁵ Nto nyoo tōrōōchē chii nyēē wuu lakwani ām
kaayneenyuu, kukaakutoroochaa anii.

Ōriibēē keyy kentaayeet
(Māārko 9:42-48; Luuka 17:1-2)

⁶ Chii nyoo kaken ake nyēē takukuskus ām kāāyēnēēt, kumisiyinē /kēērātyi
rwaā nyēē wōō kaat /ānkēētōōrchi araaray kuling’ta. ⁷ Tyaa sōō :ng’wooninto
nyēē mākunyoōr :biiko choo kēntooy biich. Mii :biiko chēē makuken biiko alak
kutaya, nteenee mākung’woonchi sōō kule nee chiichoo kēnē ake.

⁸ Yoo kēēsākyiing’ :āwung’uung’ nto kereenkeeng’uung’ itayaa, itilte!
Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke nto ku
kereeng’ akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay nto ku kērēēnkōōk
tukwaay /ānkēētōōrchiing’ wōlēē bo maataab kibchuulyo. ⁹ Yoo kēēsākyiing’
koong’uung’ itayaa, ilōōtu! Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iyuu
kimekoong’nyaa kusiir iboontē koonyek tukwaay /ānkēētōōrchiing’ wōlēē bo
maataab kibchuulyo.”

Māmāchē :Yēyiin kubot :chii ake tukul
(Luuka 15:3-7)

¹⁰ Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, “Ōriibēē keyy! -Mōōmōōntooy
ake tukul ām chu tākung’ārng’ār. Kubooyiit man, tinyē :icheek
malayikaanikwaa chēē boonto keyy Baaba ām kibkōōnkōy ākookoy.*
¹² Yoo boonto :chii kēēchiirēkyii bokol ānkubot :akeenke ii, kuyēyē kule nee?
Bākooktooy oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool ankuwokucheeng’aat
nyoo kābotē? ¹³ Kubooyiit man, ng’ērēchē miisin kubo nyooto akeenke
kusiir chuut alak. ¹⁴ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māchāmē :kōōn nyoo mii
kibkōōnkōy kubot mbo :akeenke ām bichooto tākung’ārng’ār.”

Choolwookātēēt ākoo nyoooyetaab kaat
(Luuka 17:3-4; Mataayo 16:19)

¹⁵ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo kāchoolwookēnchiing’
:ng’ēetaabkoomēt iwēētē komos ānkuwēēboorchi lēēluutyēenyii. Nto yoo
kākāsuung’, ‘kukēēyisu inee. ¹⁶ Nteenee yoo kāmākāsuung’, iwēētē keyy
chiito ake nto ku biich āyēēng’, sukumiitē :biiko āyēēnku nto sōmōku :chēē
chāmchiintōōs kule wuu nyooto /sikiitiil ng’ālyoo. ¹⁷ Nto yoo kāmākāsyi
bichoo, ōmwoochi booyikaab kanisa ng’aleek tukul. Nto yoo kāmākāsyi
booyichoo, ōyib inee kuu wōloo /kēēyibtooy chii nyoo -mēēnkētē Yēyiin nto
kuu kāāruukiintēētaab *syuuruut.”

¹⁸ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kiy ake tukul nyēē ōkērē ām kōōrooni,
+/makeeker ām kibkōōnkōy. Nto kiyēē ōyootē ām kōōrooni, +/makeeyaat ām
kibkōōnkōy.

¹⁹ Āmwoowook subak kule, yoo kākāsyiin :biiko āyēēnku ām kōōrooni yoo
sooyē kumāchē kiito ake, kuyēchinē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu

18:3 Mat. 19:14   **18:4** Mat. 23:12   **18:5** Mat. 10:40   **18:9** Mat. 5:29-30   * **18:10**
Tinyē :siruatēk alake kērēywoontēētaab 11: Kichōōnii :Wēritaab Chii chokōōraroochē choo kiikubootoy.
18:14 Yoowa. 10:11-15   **18:14** Luuka 3:6; Room. 15:16; Ibu. 5:9; 2Bēt. 3:9   **18:15** Laawi. 19:17;
Kala. 6:1   **18:16** Kiruu. 19:15; Yoowa. 8:17; 2Kōōr. 13:1; 1Tēm. 5:19; Ibu. 10:28   **18:17** Room.
16:17; 1Kōōr. 6:1-6; 2Kōōr. 6:17; Tiitō 3:9-11   **18:18** Mat. 16:19; Yoowa. 20:23

wōlēē kāmāktooy. ²⁰ Yoo kātuuyo :biiko āyēēnku nto ku sōmōk kuyēyiisyēē kaayneenyuu, āboontē keey āk icheek.”

/Kēēnyōōchinē keey kaat

²¹ Nto miitē yoo kuteebēē :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, mächāktōōs ānyōōchi kaat ng’ēetaabiya areet ata yoo kāchoolwookēnchoo? Ara, ākoy areet tisab?” ²² Kukētyi :Yēēsu kule, “-Mēēnyōōchinē kaat areet tisab baateey, nteenee kunyil tāmānwookik tisab āk tisab.”

²³ Yooto kumwooy :Yēēsu kule, “Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin: Kimwoochi :bāytooyiintēēt wootwookiyii kukwa /bokeeng’alaalee wōlēē kiwuu :yiisyōōnuutēkwaa. ²⁴ Kiboonto :wootwookiintēēt nyēē kibo taay bēsēnto nyēē wōō miisin.† ²⁵ Nto kuuyu ki wōō :bēsēnoo nyēē kimēēmuuchē kuyaakta, kumwooy :mokoryoontēēt kule /kyaalta wootwookiintonoo āk kanyii tukul kunam wōlēē mi :cheebyoosyeenyii, lōkōkyii āk kiy ake tukul nyēē kiboonto /keeyaaktee bēsēnooto. ²⁶ Kukutunyēē :wootwookiintonoo taayeetaab mokoryoontēenyii ankuriiree keey kule, ‘Lēyyē, mokoryoontēēt, tēēkōōnoo sōō bārooyinto sāāyookuung’ bēsēnng’uung’ tukul.’ ²⁷ Kuriiree :mokoryoontoonoo chiichoo ānkōōmiisiyi bēsēnooto kootyaaktaayakay.

²⁸ Nto yu chuytooy :wootwookiintonoo saang’ kutuuyēē wootwookiintēēt nyiin ake. Kiboonto :nyoo bēsēntaab nyiitēnyi nyēē mābo laat.‡ Yooto kutēryēkyinē nyiin kumāchē kookeet ānkubērē, ‘Yookwoo bēsēnnyuu!’

²⁹ Kukutuny :nyiin ankusaaysaay murēētkey kule, ‘Murooni, tēēkōōnoo bārooyinto ēē, wē, sāāyookuung’ bēsēnng’uung’.’ ³⁰ Nteenee kitāyiis :chiichoo ānkukwēr nyiin ākoy kōōk wokurat ākoy bēsyeēt nyēē kayaaktee bēsēnool! ³¹ Nto yu kakas :wootwookik chuut alake kiyēē kayeyakay, kunērēēkiis miisin ānkubokumwoochi mokoryoontēēng’waa kiyēē kiyeyakay.

³² Yu kakas :mokoryoontēēt ng’aleechaa, kukuur wootwookiintonoo ānkumwoochi kule, ‘Iyēku sikoran. Yu kwēēriirēē keey :inyiing’ āmiisuung’ anii bēsēnoo kwēēboontē tukul. ³³ So, kwaaming’ :nee simeeriiree :nkinyiing’ wootwookiintēēt nyiin ake?’ ³⁴ Kinyēēr :mokoryoontoonoo ankunam chiichoo kukerta kō kung’woonchi ākoy kuyaakta bēsēntaab biich tukul.

³⁵ Kunyi, mākuyēwook :Baaba nyoo mi kibkōānkōy kuu nyooto yoo -mōōnyōōchinē keey kaat.”

19

Kiineet :Yēēsu kule miyaat :bareetaab kooyēy

(Māārko 10:1-12)

¹ Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng’aleechaa, kung’ēetee Kalilaaya ānkutākyi keey yēēmēētaab Yuuteeya. Kisyēbunēē biitēētaab koong’asiis nyēbo āynēētaab Yoortaan. ² Kurub ām wōloto :biiko chēē chaang’ ānkōōsoob choo kimnyoontōōs.

³ Nto tēē yoo, kukwoonchi *:Farisaayeeek alake Yēēsu kumāchē kutyem, ankuteebēē kule, “Chām wēēch :kīruutēk lukwet :chii koorkēēnyii kubo ng’ālyoo ake tukul?” ⁴ Kuwālchi :Yēēsu kule, “Manoosuman :akweek siruutēk yoo mwōoyē kule, yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēēt, ‘Kiyey murēn āk koorko,’† ⁵ ānkumwooy kule, ‘Kiyooto nyēē yēyē murēn kung’ēetee kōōtaab

18:19 Mat. 7:7   **18:22** Toowu. 4:24   **18:23** Mat. 25:19   † **18:24** Kiyēmē :beesaanichu kwaal tuuka kisyēērōōk konom.   **18:27** Luuka 7:42   ‡ **18:28** Kiyēmē keey :bēsēnoo āk tuch āyēēng’ baateey.   **18:33** Mat. 5:7   **18:34** Mat. 5:26   **18:35** Mat. 6:14-15; Ēfēs. 4:32; Kolos. 3:13; Yāak. 2:13   † **19:4** Toowu. 1:27

kwaan āk kaamet ankoomut koorkeēnyii ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.† ⁶ Mēēbērē tāku biich āyēēng', nteenee kāākuyēk kiy akeenke. Kunyoo -mēēbēēsyō :chii kiyēē kiikōōnoomnyo :Yēyiin."

⁷ Kuteeb subak :Farisaayeechaa kule, "Ām nee sukumwooy *Muusa kule, kusirchinē :saanteet koorkeēt barweet nyēē bārēē kooyēēyto nto kwētē koorkeēt?" ⁸ Kukētyi :Yēēsu kule, "Kichāmwook akweek :Muusa ōkwētē kooruukwook kuuyu wuuyēch :mukuulēywēkwook. Nteenee kimāwuu nyoo yu kibo taay. ⁹ !Kāāmwoowook, chii nyoo kwētē koorkeēnyii ām ng'aleek chēē mānāmē keyē āk martaayeet, ānkulē keemut koorkeēt ake, kukaakumarta :chiichoo."

¹⁰ Yooto kumwoochi :rubiik Yēēsu kule, "Yoo ākoo wuu chu :ng'aleek ām wōlēē miitē :murēno āk koorkeēnyii kukaykay kumēēmutiis :chii." ¹¹ Kuwālchi :Yēēsu rubiikyii kule, "-Mēēmuuchē :chii ake tukul kucham ng'aleechu, nteenee choo kiikung'oonyi :Yēyiin. ¹² Choong'ēch :ng'aleek chēē yēyē biiko kumākēēsyō. Miitē :alake chēē /kikēēsichē kumēēmuuchē kusich, kukilātē alak :biiko nto alak, kitay kēēsyeēt kubo bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nyoo imuuchē kucham, kucham."

Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?

(Māārko 10:13-16; Luuka 18:15-17)

¹³ Nto miitē yoo, /kiimutyi Yēēsu lēēkōōk kule kutiinyēē āwunnyēk kōōbēruur. Nteenee kiiburyoong'to :rubiikaab Yēēsu bichoo. ¹⁴ Kumwoochi :Yēēsu kule, "-Mooraany, nteenee ōbāroochi lōkōchu minkēech kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin."

¹⁵ Yooto, kōōbēruur lōkōchoo, nto yityo kuwēēchi keyē.

Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāyit Kaab Yēyiin

(Māārko 10:17-27; Luuka 18:18-27)

¹⁶ Nto miitē bēsyēēt ake kuchō :chiito ake ankuteebēē Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, nee :nyēē karaam nyēē māchāktōōs ayey sāānyōōru *so-boontaab kibchuulyo?" ¹⁷ Kuwālchi :Yēēsu kule, "Ām nee yu 'keeteebēēnaa kurubta keyē kiy nyēē karaam? Yēyiin baateey :nyēē karaam. Nto yoo imāchē siiminy nyēē karaam, iriib kiruutēkaab Yēyiin." ¹⁸ Kuteebēē :chiichoo Yēēsu kule, "Imwooyē kiruutēk nkōchō?" Kulēēnchi :Yēēsu, "-Meebakach chii, -meemarte, -mēēchōōrsē, -mēērātyi chii ng'wiiynan, ¹⁹ iywey kōōn āk koomēt ankiicham laatyēēng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keyē."†

²⁰ Kumwooy :chiichoo kule, "Ntēē ārubē kiruutēchu tukul. Ara nee nyēē taakustaat?" ²¹ Kuwālchi :Yēēsu kule, "Yoo imāchē siichurte, wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē ānkiikoochi bānoonik kiyēē 'kēēnyōōru. Yoo 'keyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāyit nyēbo man ām Kaab Yēyiin." ²² Yu kakas :chiichoo kuu nyoo, kusimikta nyēē kāng'woonchi, kuuyu ki wōō :bāyit nyēē kibooonto.

²³ Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Wuuy sōō kule nee kucham :chiito nyēē boonto bāyit bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ²⁴ !Kāāmwoowook, nyumnyum kōōwut *tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē boonto bāyit Kaab Yēyiin." ²⁵ Yu kakas :rubiik ng'aleechaa, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, "Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē /kiiraraach?" ²⁶ Yooto

† 19:5 Toowu. 2:24 19:5 Ēfēēs. 5:31 19:7 Kiruu. 24:1-4; Mat. 5:31 19:9 Mat. 5:32; 1Kōōr. 7:10-11 19:14 Mat. 18:3 † 19:19 Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20; Laawiik 19:18 19:19 Chuy. 20:12-16; Laawi. 19:18 19:19 Māārko 12:31 19:21 Mat. 8:21-22; Luuka 12:33 19:22 Tyēēn. 62:10

kōrōōtoot :Yēesu rubiichoo ānkumwooy kule, “Mēemuuchāktōōs :ng'aleechu ām wōlēē mii :chiito, nteenee imuuchāktōōs :kiy tukul ām wōlēē mii :Yēyiin.”

*Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēesu
(Māārō 10:28-31; Luuka 18:28-30)*

²⁷ Yooto, kumwooy :Bētērō kule, “Kēēnyōōru nee :acheek chu kookee-bakaakte kiy ake tukul ankeerubiing?” ²⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowok, yoo bāytooyiisyē *:Wērītaab Chii āk Yēyiin ām kōōrēt nyoo lēēl, +mōōbāytooyiisyē :akweek rubiikyuu tamanu āk āyēēng'. +Mōōtiilchinē ng'aleek ārootunwēēk taman āk āyēēng' chēbo Isrāyēēl. ²⁹ Nto chii ake tukul nyēē kaakubakaakta koorin nto mbo ng'eetaabkaamet nto mbo cheebkaamet nto kwaan nto kaamet nto lēēkōōk nto ku mbareenik kubo anii, mākunyōōr tukuuchoo kunyil bokol nto miisin, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. ³⁰ Nteenee biiko choo yibē keey barak ām kōōroni mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin, nto choo yibē keey ng'wēny ām kōōroni mākubooyiit taayta ām Kaab Yēyiin.”

20

Biikaab yiisyēēt ām mbareetaab musābiibunēk

¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kule, “Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimii :chiito ake nyēē kiboono mbareenyii nyēbo *musābiibunēk. Kimusta :chiichoo bēsyēēt ake kōōrōōn wokucheeng' biiko chēē kāyēchi yiisyēēt ām mbaraanaa. ² Yooto kukāsyiin :chiichoo āk biikaab yiisyēēt kule mākukwēchi bichooto beesaanik chēē /kikēyēyiisyēē ām bēsyēēt akeenke. Yooto nanyuun kukwēr bichoo mbareen.

³ Nto yēē ki āsiiswēk sōmōk chēbo kōōrōōn, kuwo :chiichoo wōlēē kiiru-ruukyine keey :biiko kumāchē yiisyēēt. ⁴ Kumwoochi chiichoo bichoo kule, 'Obe :nkakweek bōōyēyiisyē mbareeng'waanii, sākēwēwook kiyēē yemaat.' ⁵ Kuba :bichoo.

Kiyyeey :chiichoo yooto āsiiswēk chēē kimāchē kuyitē lo āk yēē kimii āsiiswēk sokool wokukwēr biiko alak. ⁶ Chokuwo subak yēē kimāchē kumii :asiista taman āk akeenke. Kunyōōr subak biiko alak chēē kimii kēēyyoong'iis. Kuteebee choo kule, 'Ām nee yu sōōyooonyēē :akweek yu kwiimēn?' ⁷ Yooto kuwāl :bichoo kule, 'Kēēmiitē yu kuuyu māmii :chii nyēē kaakusireech kēēyēchi yiisyēēt.' Kumwoochi :chiichoo bichoo kule, 'Okwaa :nkakweek bōōyēyiisyē ām mbareeng'waanii.'

⁸ Nto yu kararakta :asiista, kumwoochi :chiichoo kibo mbaraanaa chiinyii nyēē kiyyoonkyinē yiisyēēt kule, 'Kuur biikaab yiisyēēt tukul ānkiikwēchi beesaanikwaa choo kāyēyiisyēē. Itoowunēē choo /kākēēsirē lēt ankiitas taay ākoy choo /kākēēsirē taay.' ⁹ Yooto nanyuun, kukwa :biikaab yiisyēēt choo /kikēēsirē asiistaab taman āk akeenke /ānkēēkwēchi beesaanik chēē /kikēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke. ¹⁰ Nto yu kakwa :choo /kikēēnyōōyēē /kēēsirē, kubērē tōōs +/mākēēkwēchi chēē chaang' kusiir chuat, nteenee /kikēēkwēchi icheek tukul beesaanik chēē /kikēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke. ¹¹ Kutoow :akeenke kuwookuutyēē chiitaab mbareet ¹² kumwoochinē kule, 'So, ntēē kāyēyiis :bichu /kātākēēsirē asiista akeenke buch, ānkii-āyēēchēēnēēch acheek chu kakyaaamee keey yiisyēēt ānkēyōōtu asiistaab bēēt?'

13 Kuwālchi :chiitaab mbareet chiichooto kule, 'Lēyyē, tilyaani, nee :nyēē miyaat? Kākēekāsiinē oob kule +/mākēekwēwuung' beesaanik chēbo bēsyēēt akeenke? 14 Wēēchi keyy! Kaacham ākwēchi chiito nyoo kächōōnii lēt beesaanik chēē tēē cheekuuk. 15 Ākoo -māāboontē :anii kāāmuukēywēēk ayeyee beesaanikyuu kiyēē āmāchē ayeyee? Nto katuuyiitiing' keyy :moo kubo mooyēenyuu nyēē lēél oō? "

16 Yooto kooteryeech :Yēesu kule, "Nteenee biiko choo yibē keyy ng'wēny mākubooiyit taayta, nto choo yibē keyy barak mākubooiyit lēt."

Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēesu meenyii āk ng'eeteenyii
(Māārō 10:32-34; Luuka 18:31-34)

17 Nto yu kimiitē :Yēesu kōōtōōchē Yēērusālēēm kuwēeto rubiikyii taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi kule, 18 "I'Kookas, kēēmiitē kēēbēēti ākoy Yēērusālēēm. +/Mābokiiyokoochi *Wēritaab Chii mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makoouustaa / keebakachaa 19 ānkōōyokoochoo biikaab Rooma. Mākōōntosuuroo :choo ānkubirsēēto kulālchoo ānkukwēertochoo *murtooywoontēēt. Nto miitē bēsyēētaab sōmōk +/makiing'eeteena meet."

Wōō ng'oo ām biikaab Kiriistō
(Māārō 10:35-45; Luuka 22:24-27)

20 Nto miitē yoo, kuchōōnto :cheebyoosyeetaab Sebetaayo wērikyii ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu kumāchē kusoomso. 21 Kuteebēē :Yēesu kule, "Imāchē nee?" Kuwāl :cheebyoosyaanaa kule, "Chāmwoo kōōbuurunēēniing' :wērinyuu ake āwutaab taay kōōbuurunēē :ake āwutaab kaataam ām Bāytooyiisyē'ung' nyoo chōōnii." 22 Kumwoochi :Yēesu kule, "-Mōōnkētē kiyēē osoomē. Omuuchē :akweek ocham oōbuntēē nyāliluutēk chēē +māānyōōru :anii?" Kuwālchi :bichoo Yēesu kule, "Kiimuuchē." 23 Kumwoochi :Yēesu kule, "+Mōōnyāliilchē sinee kuu anii, ānkoo kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēywēēk ākōōnook ātēbto nyēbo āwutaab taay nto ku nyēbo kaataam. Baaba Yēyiin :nyēē yēytoochinē biiko bārooyinwēchoo."

24 Yu kakas :rubiik chuut alake tamanu ng'aleechaa, kunyēērchi murēchooto āyēēng'. 25 Yooto kukuur :Yēesu rubiichoo tukul ānkumwoochi kule, "Ōnkētē kule bāytooyik chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule ichēek :chēē bāytooyiisyē ānkuboonto kāāmuukēywēēk kubiir chuut. 26 Nteenee -mookany kuwuyiit nyooto ām wōlēē ōmiitē :akweek. Kunyoo yoo māchē :chii ām akweek kuyēk nyēē wōō, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. 27 Nto nyoo māchē kubāytooyiis, kumāchāktōōs kuyēchinē chuut yiisyēēt. 28 Kyāachōōnii *Wēritaab Chii sichāāyēchi biiko yiisyēēt, āmēbēē kyāachōōnii /subokēyēwo. Kichāākooytē soboonnyuu sukusobcho :biiko chēē chaang'."

Kiisooob :Yēesu cheebkoraatiisyek āyēēng'
(Māārō 10:46-52; Luuka 18:35-43)

29 Nto yu ng'ēētēē :Yēesu Yēērīkō ākoo rubiikyii, kurub lēt :biiko chēē chaang'. 30 Kimii :biiko alake āyēēnku chēē kikōryootiim kēēbuurēē kēēlto komos. Yu kēēnkēt kule ki Yēesu :nyi kimii kukēēytooy, kukuurchi barak kule, "*Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireeneech, ankiiriireeneech!" 31 Kōōburyoong'to

:biiko kule, “Ōsiisyē!” Nteenee kukuurchi barak :bichoo miisin kule, “Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireeneech!” ³² Kōōyoo :Yēesu ankuteebēe cheebkoraatiisyechaa kule, “Ōmāchē āyēwook nee?” ³³ Kuwālchi kule, “Mokoryoontēt, kēemāchē keekaste.” ³⁴ Kukāsyi :Yēesu bichoo kiisayta ānkutiiny koonyekwaa. Kukasta :bichoo areet akeenke ankurub Yēesu.

21

*/Kikeetorooch Yēesu ām Yēerusālēm kuu Bāytooyin
(Māārko 11:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)*

¹ Nto yu kariikta :Yēesu āk rubiikiyii saang'ta ake nyēē /kikēēkuurēē Beetfaaka ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, ² kumwoochi rubiikiyii āyēēng' kule, “Obe ākoy saang'iin. +Mābōonyōōru sikiryo nyēē siirwaak nyēē boonto keyy kaamet. Otyaach tukwaay ānkōōkwērwoo. ³ Nto yoo kateebēenaak :chii ng'ālyoo, ōlēēnchi māchē :Mokoryoontēt ānkumākukēt areet akeenke.”

⁴ Kiityiich :ng'aleechu kiyyo kimwooyē *:wōōrkooyoontēt ake kule, ⁵ “Ōmwoochi biikaab Yēerusālēm kule. Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'.

Miitē kuchōōnii wōlēē ōmiitē.

Yiboot keyy ng'wēny
ānkuchōōnēē sikiryo nyēē siirwaak.”†

⁶ Yooto nanyuun kuba :rubiichoo āyēēnku ankubokuyey kuu yoo kimwoochinē :Yēesu. ⁷ Kibokootyaach ānkukwēr siirwaakaanaa bo sikiryo āk kaamet. Yu kayit, kwaalyaktee sikiroochoo tukwaay sirookwaa chēē /kiliik-tēē keyy, nto tēē yoo kutēbēē :Yēesu nyoo ki siirwaak. ⁸ Yooto kōōyitoochinoot :biiko chēē chaang' sirookwaa kēēltaab too, nto alak kubutoot sokēēkaab sōōsik kōōkoochinoot kēēlooto kōōboor koonyit. ⁹ Kityēēnchinootē barak :biiko chēē kimii taay āk chēē kimii lēt kumwooyē kule, “Kutōōriit *:Mōchōkōrēētaab Tāwuti!

Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!

Kutōōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!”†

¹⁰ Kuyitu Yēerusālēm, kōōwāywooytōōs :biiko tukul ānkutēēbē kule, “So, ng'oo :nyi?” ¹¹ Kuwāl :bichoo kirkwoontooy keyy Yēesu kule, “Wōōrkooyoontēt Yēesu :nyi, nyoo bo Nāāsārēt ām Kalilaaya.”

*Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēesu biiko biwuutaab Kōōtaab Yēyiin
(Māārko 11:15-19; Luuka 19:45-46; Yoowaana 2:13-22)*

¹² Nto tēē yoo, kōōwut :Yēesu biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēē kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēē kyooltooy chēēbtuukēēnikaab kōōrōsēēk āk cheemung'aariisyek alak. Kuwunukto :Yēesu meesoosyekaab bichoo kiwālāng'tooy beesaanik kōōtyēēlākiis. Kiityeel mbo nkicheek ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik ankukwet bichoo tukul kuba saang'. ¹³ Kimwoochinē :Yēesu bichoo kule, “Mwooyē :siruutēk kule, 'Bo :Kōōnyuu saayeet,† nteenee kyoowechee :akweek 'kuyēk kēbēnyoo nyēbo sāsiik.†”

20:31 Mat. 1:1; 9:27; 12:23; 15:22; 21:9, 15; 22:41-46; Māārko 11:10; Luuka 1:32, 69; 2:11; Yoowa. 7:42; Ng'oong'. 5:5 **20:34** Mat. 9:27-30 † **21:5** Seka. 9:9 **21:5** Mat. 5:5 **21:8** 2Bāy. 9:13 † **21:9** Tyēēnwookik 118:26 **21:9** Mat. 20:30-31 **21:11** 1Bāy. 1:38-40 **21:11** Kiruu. 18:15; Mat. 16:14; 21:46; 26:68; Luuka 7:16; Yoowa. 1:21, 25; 6:14; 7:40 † **21:13** Isa. 56:7 † **21:13** Cherem. 7:11

14 Yooto / kiimutyi Yēesu cheebkoraatiisyeek āk chēē kichunkutootiin. Kōosoob :Yēesu bichoo. 15 Kinyēer :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk miisin yu kakas ng'aleek chēbo kwōng'uuut chēē kiyey :Yēesu āk wōlēē kityēēntooy :lēēkōōk ām biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kōōkoostoo Yēyiin kule, “/ Kiikaasta *Mōchōkōrēētaab Tāwuti!” 16 Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Imiitē ikāsē kiyēē mwooyē :lōkōchu ēē?” Kulēēnchi :Yēesu. “Ēē, ākāsē. Manoosuman :akweek yēēt ake ām siruutēk yoo mwooyē kule, ‘Kiuyey :inyiing' Yēyiin kookaastiing' :lēēkōōy āk chēērēerōōk?’”

17 Kung'eetee :Yēesu Yēērusālēēm ānkuwokurwoowunēē *kiriinkēētaab Beetannayaa.

Mutiiniit nyēē kimaayey āmit

(Māārko 11:12-14, 20-24)

18 Nto yu kāyyēēkunēē kumiitē :Yēesu kōōyēyē Yēērusālēēm, kwaam :kēmēy. 19 Kukas kēētīt ake nyēē / kēēkuurēē *mutiiniit nyēē kimii kēēlto komos, kuwo yooto. Kimanaayey :kēētoo lokoyeek nteenee kitinyē sokēēk chēē kituuntuumēn kityō. Kuchub :Yēesu kēētooto kule, “-Mataweeyey lokoyeek yēēt ake!” Kumwooyē kuu nyooto kuyoomē :kēētoo bakeenke.

20 Kukāsē :rubiik ng'aleechu kumuuyo ankuteebēe keyy kule, “So, keeyaaam :nee mutiiniini areet akeenke?”

21 Kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “! Kāāmwoowook, yoo ōkoosēē keyy Yēyiin ām mooyētēē akeenke, ōmuuchē oyey kiyēē kāāyēchi :anii mutiiniini, āmēēbērē nyooto sōō, baateey, nteenee ōmuuchē mbo ōmwoochi lekemeet kule, ‘Ng'eeet ānkuwēēwirchi keyy araaray,’ kuyēyē :lekemaanaa kuu nyooto.”

22 Yoo ōkoosēēnoo keyy, ōnyōōru kiy ake tukul nyoo ōsooyē.”

Kāāntōōyikaab Yuutayeeek chēē ki kāwōōt

(Māārko 11:27-33; Luuka 20:1-8)

23 Nto yu kēyēēw :Yēesu biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kutoow kōōnēētīs. Yooto kukwa :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik ankuteebēe kule, “Kāāmuukēy nee chēē iyēyēē :inyiing' ng'aleechu? Ānku ng'oo :nyēē kōōniing' kāāmuukēywēēchooto?”

24 Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “+Maateebēenaak :nkanii tēēbuutyēēt akeenke. Yoo kōōwālwoo, +māāmwoowook chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu. 25 Ātēēbē kule ii, kikwoonēē ānō :kāāmuukēywēēk choo kiibātisāniisyēē :Yoowaana? Ara kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nto wōlēē mii :biich?” Kulēēnchi keyy :bichoo nkityōōniin, “Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēyii wōlēē miitē :Yēyiin kutēēbēēnēēch kule, ‘Ntēē simōōyēnchi?’” 26 Nteenee kēēnyōkōōrēch keemwaay kule kikwoonēē wōlēē mii :biiko, kuuyu chāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoonēētaab Yēyiin :Yoowaana.”

27 Yooto kuwālchi :bichoo Yēesu kule, “-Māākiinkētē.” Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “-Māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu.”

Tyoonkōōchēētaab wēērin āyēēng'

28 Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Mii yu :ng'alyoo. Kimii yēēt ake :chiito ake nyēē kiboonto wērikyii āyēēng'. Nto tēē yoo, kumwoochi :kwaan wēēriit nyēē wōō kule, ‘Wēnyoo, iwē ra mbareetaab *musābiibunēk wēyēyisye.’”

29 Kulēenchi :wēeroo kwaan, ‘-Māāmāchē.’ Nto nyēē mā tyaa, kuweech kāsōōtēywēēkyii ānkuwo.

30 Kuwēechi :boontoonoo wēēriit nyēē mining’ ānkumwoochi nkinee kuu yoo kāmwoochinē nyiin. Kumwooy :nyoo kule, ‘Āwēēti ōō, āboonyuu,’ āmāwo.

31 Nkōnō ām wērichoo :nyēē kiyey kiyēē kimāchē :kwaan?”

Yu kateeb :Yēesu kuu nyooto, kuwālchi :bichoo kule, “Nyoo ki wōō.” Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “!Kāāmwoowook, imuuchāktōōs kuba Kaab Yēyiin :kāāruruukikaab *syuuruut ākoo chēēmurēniisyēk tōōmiitē :akweek. 32 Āmwooyē kuu nyooto kuuyu kichokōōboorwook :Bātisāniintēēt Yoowaana kēēlto nyēbo churtaayeet ankootay :akweek ōyēnchi, nteenee kiyyēnchi :kāāruruukikaab syuuruut ākoo chēēmurēniisyēk. Ānkoo mbo yu kabookas kēēyēnchi :bichoo, manooweeksee ng’ōōkiswookikwook ānkōōyēnchi.”

Kiisyoor :Yēesu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeeek

(Māārko 12:1-12; Luuka 20:9-19)

33 Kimwoochi subak :Yēesu bichoo kule, “Ōyēbchi yiit subak tyoonkōōchooni: King’eet :chiito ake kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Nto yityo kubal ng’wēēnēēt nyēē sukurōōtyinē :muumēēkaab lokoyeeakaab kēētoo yoo /kakiireem. Kiteech mbo kēryēēt nyēē sukuriibēē :chiito mbaraanaa. Nto tēē yoo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa si yoo kākakururyo :musābiibuunēchoo kubchēchiin. Nto kākakuyityo, kuruuto :chiitaab mbareet. 34 Yu kābokururyo :lokoyeechaa, kōōyook :chiitaab mbareet motwoorikyii bokuyibchi inee kereeryaanteet nyeenyii nyēbo musābiibuunēk. 35 Yu kayit, kunam :bichoo kiriibē mbaraanaa motwooriintēēt akeenke ānkubirsēēt. Kibakach ake nto nyiin ake, kuwiiraatee rwoontōōk. 36 Kōōyookto subak :chiichoo motwoorik alak chēē kēēytēē choo kibo taay. Nteenee /kibokēēyēchi nkicheek ng’aleek chēē wuu choo /kikēēyēchinē chuut. 37 Nto nyēbo lēt kutukul kōōyookto :chiichoo wēriinyii kuwo mbaraanaa kubērē tōōs makooywey :bichooto. 38 Nteenee kukāsē :bichoo wēritaab chiichoo, kukuurē keey bakeenke kule, ‘Murēchu, ong’nyi lakwataab chiichiito! Okany keebakach sikēēyibchi keey mbaraani.’ 39 Kunam :bichoo wēeroo ānkukwēryoot kuwo tuuyta saang’ ankubakach!

40 Kunyoo, yoo chōōnii :chiitaab mbareet ii, chokuyēyēē nee bichoto kiriibē mbareenyii?” 41 Kuwāl :biiko kule, “Bākāchē kibng’ōōkisiisyēchoo ānkōōkoochi mbaraanaa biiko alak chēē imuuchē kuriibchi sukōōkoochinē inee kereeryaanteet nyeenyii.”

42 Yooto kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Kyoosuman oob ām siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule, ‘Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta :nyēē kōōkuyēk tiyyēwoontēētaab kōōto. Kōkōōnu :Yēyiin tiyyēwoontooni ānkubo kwōng’uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!’†

43 Kunyoo āmwoowook kule +/mākiinēmunēēnook bāytoooyiisyēētaab Yēyiin /ānkikoochi biiko choo makuyey ng’aleek chēē chāmē :Yēyiin. 44 Chii ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, makutirtir. Nto nyoo kēēsuuchi :rwaantaanaata, kuruurumē.”*

44 Yooto kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Kyoosuman oob ām siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule,

‘Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta :nyēē kōōkuyēk tiyyēwoontēētaab kōōto.

Kōkōōnu :Yēyiin tiyyēwoontooni

ānkubo kwōng’uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!’†

43 Kunyoo āmwoowook kule +/mākiinēmunēēnook bāytoooyiisyēētaab Yēyiin /ānkikoochi biiko choo makuyey ng’aleek chēē chāmē :Yēyiin. 44 Chii ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, makutirtir. Nto nyoo kēēsuuchi :rwaantaanaata, kuruurumē.”*

21:31 Mat. 7:21   21:32 Luuka 7:29-30   21:33 Isa. 5:1-7   21:35 Mat. 22:6   21:39 Ibu. 13:12

21:41 Mat. 22:7   † 21:42 Tyēenwookik 118:22-23   * 21:44 Mātinyē :siruutēk alake kēryēwoontooni.

21:44 Isa. 8:14-15

⁴⁵ Nto yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo *Farisaayeeek tyoonkōōchoonoo, kōōnkēt kule king'āloolēē :Yēesu icheek. ⁴⁶ Yooto kucheeng' kēēlto nyēē kanamee Yēesu, nteenee kinyōkōriitu biiko chēē ki chaang' am yooto kuuyu kiyyēnchiintōōs :bichooto kule *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yēesu.

22

Tyoonkōōchēētaab saakweetaab kooyēēyto (Luuka 14:15-24)

¹ Kitas taay :Yēesu kumwoochi biiko tyoonkōōchēēt ake subak kule, ² “Wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin kumii kule: Kimii :bāytooyiintēēt ake nyēē kiyēytoochi wērinyii saakweetaab kooyēēyto. ³ Nto tēē yoo, kōōyookto motwoorikyii bokukuuroot tàyēēk chēē kimāchāktōōs kukwa saakweet. Nteenee kitay :tàyēēchoo kukwa. ⁴ Kōōyookto subak motwoorikyii alak kule, ‘Bōōmwoochinootē tàyēēchooto kule kaayeeny yeeyiik ak wuunōōk chēē lum-lumēch. Ōkwoonchi keey kyaam saakweenyoo kuuyu kāāchōb :anii kiy ake tukul.’ ⁵ Nteenee kitay :bichoo ng'aleechaa ānkubēēchi keey. Kiwokuyēyiis :ake am mbareenyii nto ake kuwo mung'aareenyii. ⁶ Kunam :choo king'ētu motwoorikaab chiichoo, koonyaliilset ankubakach alak. ⁷ Yooto kunyēēr :bāytooyiintoonoo ānkōōyookto biikyii bo lukēēt bokwaaraanta rumiichoo ankubeel kiriinkēēng'waa. ⁸ Nto tēē yoo kumwoochi motwoorikyii kule, ‘Kāākuchōbākooy :saakwaanēēb kooyēēy. Nteenee kāmēētākunyoolunoot kukwa :biiko choo kwāākuurē. ⁹ Kunyoo, obe wōloo bo sachaaraan bōōmwoochi chii ake tukul nyēē kōōnyōōru kuchō saakwaani.’ ¹⁰ Kubeetaat :motwoorichoo bokōōruruuch biiko tukul chēē kiimuuch kunyōōr nyēē mātiny kule ng'oo :ng'oo. Kiwool keey :tàyēēk kut kunyiy :kōōtaab saakwa.”

¹¹ Nteenee yu kāwokuchō :bāytooyiintēēt chokukas tàyēēk, kukas chiito ake nyēē kimaneelaach sirook chēbo saakweetaab kooyēēyto choo /kikiiki-ikoochi. ¹² Kuteebēē :boontēētaab saakwa chiichoo kule, ‘Nto ii, tilyeenyuu, ‘kēēchōō :inyiing' kule nee kō amā sirookaab saakweetaab kooyēēyto?’ Kusiis :chiichoo amā ng'alyoo. ¹³ Nto tēē yoo kumwoochi :bāytooyiintēēt motwoorikyii kule, ‘Orat chiichi āwunnyēk ākoo kērēēnkōōk ānkōōwiirchi saang' wōliin bo mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.’ ” ¹⁴ Kiiwoong' :Yēesu tyoonkōōchoonoo kumwooyē kule, “Chaang' :biiko chēē kuurootiin nteenee churtooy :chēē ng'ēri.”

Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēesu (Māārō 12:13-17; Luuka 20:20-26)

¹⁵ Kikwaany keey :moonikaab *Farisaayeeek nto yooto, bokung'alaalee kiyēē makutechee Yēesu sukunam. ¹⁶ Yooto, kōōyookto :bichoo biik-waa ak chēbo *Ērōōtē kubēēchi Yēesu. Kuyitē kumwoochinē Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule 'ibooyē manta ānkiinēētē biiko am kēēlto nyēēbo man kōōnkēt kiyēē mächē :Yēyiin. Māwēēchiing' :chii ānkoo ku inee ku ng'oo. ¹⁷ Kunyi ii, mwoowēēch, baa, kāāsōōtēywēēkuuk, ara karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?” ¹⁸ Nto kuuyu kiinkētē :Yēesu ruurumuung'waa, kumwoochi kule, “Ōyēku sōō, kiblembechiis nyēē tyaa! Kābōōtēkyoo nee? ¹⁹ Ōbooru baa, :akweek beesyaantaanaata /kēēkwēytēē syuuruut.” /Kiiboorchī beesyaanteetkēy. ²⁰ Kuteebēē bichoo kule, “Bo

ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?" ²¹ Kuwāl :biikēy kule, "Bo bāytooyiintēetaab Rooma." Yooto nanyuun, kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "Māchāktōōs ōkoochi bāytooyiintonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyēē nyenyii."

²² Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat, nto tēē yoo kubēēchi keey.

Ng'eteetaab meet

(Māārō 12:18-27; Luuka 20:27-40)

²³ Nteenee kukwoonchi subak Yēesu *Satukaayeeek alake bēsyoonoto. Kiiyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kukaakume kutukul nyēē mēēbērē wokung'ēētēē meet bēsyēēt ake.

²⁴ Yooto, kuteebee :bichooto Yēesu kule, "Kāānēētiintēēt, mwooyē :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *Muusa kule yoo kame :chiito amānāāsikiyiin leekwa ākoo koorkēenyii, kōōntiiyē :ng'ēetaabkaametiitaab chiichooto koorkoonoo, sukusikiyi nyiin lēēkōōk chēē /sikēekuurtēē. ²⁵ Kunyoo ii, ntēē kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyii tisab. Nto yu kāwokuwōōyit :wēriit kibooreetyeet, kukēēsyoo. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa. ²⁶ Kōōntiiyiis :wēriit nyēē kirubu nyooto kimēē. Kiibuurchiin :nkinee ākoo koorkoonoo ankume amānāāsikiyiin āk koorkoonoo leekwa. Kōōntiiyiis :wēriit nyēē kibo sōmōk. Kōōbuurto keey :nyoo nkinee koorkoonoo, nto mii yoo, kume :nkinee nyēē mānāānyōōr leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut kubēk :wērichoo tukul amā lēēkōōy. ²⁷ Nto mii lētuunoo, kume :nkinee koorkoonoo. ²⁸ Kunyoo, kēēmāchē imwoowēēch: Mākubooyiit ng'oo :koorkoonoo kōōyiyiin kāng'ēētyēē :bichooto tukul meet, kuuyu kubooyiit man, kiikoomut :bichoo tukul koorkoonoo?"

²⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, "Ōkustootiin kuuyu -mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru :siruutēkaab Yēyiin āk wōlēē wuu :kāāmuukēyweēkyii. ³⁰ Yoo kāākung'ēētyēē :biiko meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanikaab Yēyiin. ³¹ Nteenee kurubta keey ng'eteetaab meet nyēbo biiko choo kiikubēk ii, mwoowook nee :Yēyiin ³² yoo mwooyē kule, 'Anii Yēyiintēetaab *Abraam, Isaka ākoo Yāākōōbō?' Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny."

³³ Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat wōlēē kiinēētitooy :Yēesu.

Kiruutyēēt nkōōnō :nyēē wōō

(Māārō 12:28-34)

³⁴ Nto yu kakas *Fariisaayeeek kule kaakoomuukta :Yēesu *Satukaayeeek, kōōruruuch keey. ³⁵ Nto tēē yoo, kutyem :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk Yēesu, kuteebee kule, ³⁶ "Nto ii, kāānēētiintēēt, kiruutyēēt nkōōnō :nyēē wōō am kiruutēkaab *Muusa?" ³⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, "Mwooyē :siruutēk kule, 'Icham Yēyiintēēng'uung'

ām mooyēēng'uung' tukul,

soboong'uung' tukul,

āk kāāsōōtēyweēkuuk tukul.'†

³⁸ Kiruutyēēt :nyiiitēnyii nyēbo koomānuut ānku wōō am tukul. ³⁹ Nto nyēbo āyēēng' kōōrōōbērē nyiin kumwooyē kule, 'Icham laatyēēng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.'† ⁴⁰ Iyumē :kiruutēchuutēchu āyēēnku kiruutēkaab Muusa tukul ākoo siruutēkaab *wōōrkooyik."

22:21 Room. 13:7   **22:24** Toowu. 38:8; Kiruu. 25:5-6   † **22:32** Chuy. 3:6   † **22:37** Kiruu. 6:5

† **22:39** Laawi. 19:18   **22:40** Mat. 7:12

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?

(Māārō 12:35-37; Luuka 20:41-44)

⁴¹ Kumiitē **:Farisaayeeek* kukēeruruuch keey, kuteebēe *:Yēesu* kule,
⁴² “*Ōsōōtē* nee *:akweek* kurubta keey *Kāārārookiintēēt nyoo *ōkānyoonu?*
Chōōnēē kōōtaab ng'oo?” Kuwāl *:bichoo* kule, “*Kōōtaab *Tāwuti.*” ⁴³ *Kukētyi*
:Yēesu kule, “*Ām* nee, naas, sukumwoochi *:Tāmirmiryēētaab* *Yēyiin* *Tāwuti*
kukuur *Kāārārookiintēēt* kule *'Mokoryoontēēt'*? *Kimwooy* oob *:Tāwuti* kule,
⁴⁴ *'Kimwoochi* *:Yēyiin* *Mokoryoontēēnyuu* kule:

Ibuurunēē *āwunyuu* *nyēbo* taay

ākoy yoo *kaayeyiing'* *itēbēē* *buunikuuk.*†

⁴⁵ *Kunyi*, yoo *kuurē* *:Tāwuti* *Kāārārookiintēēt* kule *'Mokoryoontēēnyuu'*
kōōmuuchāktōōs kule nee *kuchōōnēē* *:Kāārārookiintēēt* *kōōtaab* *Tāwuti?*”

⁴⁶ *Mānāākēt* *:chii* ake *tukul* ng'alyoo *amanaatakukany* *:bichoo* *kuteebēe* *Yēesu*
tēēbuut ake *tukul* *kung'etee* *yooto* *kuwo* taay.

23

Kiikiimchi *:Yēesu* *biiko* *kumarub* *ātēbuutēkaab* *Farisaayeeek*

(Māārō 12:38-40; Luuka 20:45-47)

¹ *Nto* miitē yoo, *kumwoochi* *:Yēesu* *rubiikyii* *āko* *biiko* *chēē* *kimii* *yooto*
kule, ² “*Yibē* keey **:Farisaayeeek* *āk* *kāānēētikaab* *kiruutēk* kule *icheek* *chēē*
inkētē *koobanybaany* *siruutēkaab* **Muusa.* ³ *Ōkāsē* *sinee* *kiy* ake *tukul*
nyēē *mwoowook*, *nteenee* *-moorub* *yēyuutēkwaa* *kuuyu* *māyēyē* *:icheek* *kiyēē*
inēētē. ⁴ *Ing'irēē* *biich* *:bichu* *tukuuk* *chēē* *nyikiisēch* *āmāmāchē* *:icheek* *mbo*
kut *kutiiny* *tukuuchooto.*

⁵ *Yēyē* *kiy* ake *tukul* *kumāchē* kule *sukukas* *:biiko* kule *kiikōōnēmchi* keey
:icheek *Yēyiin.* *Iwōōyitē* *tukuuk* *chēē* *mii* *:siruutēkaab* *Yēyiin* *ānkuryooyi*
keey *tokoch* *āk* *wōlēēb* *āwuun.* *Ikōōyitē* *mbo* *maasekaab* *sirookwaa* *kusiir*
chēbo *biiko* *alak* /*sikēēberē* *tōōs* *sooyē* *:icheek* *miisin!* ⁶ *Kicham* *:bichoo*
kutēbēē *wōloo* /*kēēkoonyitē* *ām* *sookwoonuut* *āk* *ng'ēchērōōk* *choo* *bo* *taay*
ām *kooriikaab* *saayeeet.* ⁷ *Kicham* /*kiisubooyootē* *nyēbo* *koonyit* *ām* *wōlēē*
chaang' *:biich* *ankicham* /*kēēkuurē* *ām* *koonyit* kule *'Mokoryoontēēt'*.

⁸ *-Mookany* *kukuurook* *:chii* kule *'Mokoryoontēēt'* *kuuyu* *Mokoryoontēēt*
ku *akeenke* *baateey* *ānkōōtuubchē* *:akweek* *tukul.* ⁹ *Āmōōtōrōōr* *chii* *ām*
kōōrooni kule *'Baaba,* *'kuuyu* *ōboontē* *Kōōn* *akeenke* *ānkumiitē* *kibkōōnkōy.*
¹⁰ *-Moocham* *kukuurook* *:chii* kule *'Kāāntōōyiyin* *nyēē* *wōō'* *kuuyu* *ōboontē*
Kāāntōōyiyintēēt *nyēē* *wōō* *akeenke* *nto* *nyooto* *ku* **Kāārārookiintēēt.* ¹¹ *Nyēē*
wōō *miisin* *ām* *akweek* *ku* *nyoo* *yēētyēēchinē* *chuut.* ¹² *Chii* *nyoo* *yibē* *keey*
barak *+/makichuchuu* *nto* *nyoo* *yibē* *keey* *ng'wēny,* *+/mākiitōrōōr.*”

Kiiburyoong'to *:Yēesu* *kiblembechiis*

(Luuka 11:42-52)

¹³ *Kitas* *taay* *:Yēesu* *kumwooy* kule, “*Ōmiitē* *sōō,* *nyēē* *miyaat* kule nee *:ak-*
week *kāānēētikaab* *kiruutēk* *āko* **:Farisaayeeek,* *kiblembechiisyechu!* *Ōkērēē*

† **22:44** Tyēēn. 110:1   **22:44** Māārō 12:36   **22:46** Mat. 20:30-31   **22:46** Māārō 12:34; Luuka
 20:40   **23:3** Room. 2:21-23   **23:5** Chuy. 13:9; Kiruu. 6:8; 22:12; Mat. 6:1   **23:6** Luuka 14:7
23:8 Yoowa. 13:13   **23:11** Mat. 20:26-27; Māārō 9:35; Luuka 9:48   **23:12** 1Sām. 2:8; Tyēēn.
 18:27; Kāālēw. 3:34; Isa. 57:15; Mat. 18:4; Luuka 1:52; 14:11; 18:14

keyy kurkeet nyēē wēētii Kaab Yēyiin nyēē -mōōbāroochinē biiko alak kōōwut amēēbērē ōwutē :akweek mbo nkityō.*

¹⁵ Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōmbākootēē tōōliiloon āk rōōrōōkiis ōmāchē ōnyōōru chiito akeenke nyēē karubaak. Nto yoo kōōnyōōru, oyey bichoo koolaambuuch :ng'ōōkistaab Kibrōkōsyooantēt kusiirook.

¹⁶ Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek cheebkoraatiis choo ōrēētootē alak! Onēētē kule, 'Yoo keewaalee keyy :chii *Kōōtaab Yēyiin, māmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keyy *ta-aabuutaab Kōōtaab Yēyiin kunāmē muumeekyii.' ¹⁷ Cheebkoraatiisyechu, ōbērbērēch sōō, nyēē tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kubiir ake: ta-aabuut nto Kōōtaab Yēyiin nyoo itiliilē ta-aabuut? ¹⁸ Ōmwooyē mbo subak kule, 'Yoo keewaalee keyy :chii *kāābkōrōs ām Kōōtaab Yēyiin, kunāmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keyy kiyēē tuwēntooy kubo kōrōsēēk, kunāmē :muumeekyii.' ¹⁹ Ōkōryootiin sōō, nyēē tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kusiir ake: kōrōsēēk nto kāābkōrōs nyoo itiliilē kōrōsēēk? ²⁰ Kunyoo, yoo keewaalee keyy :chii kāābkōrōs, kaakoowaalee keyy nkinee kiito nyoo /kākēēsooytooy ām kāābkōrōs. ²¹ Nto nyoo iwoolēē keyy Kōōtaab Yēyiin, kaakoowaalee keyy Kōyooto ākoo nyoo minyē āriit. ²² Nto nyoo iwoolēē keyy kibkōōnkōy, kaakoowaalee keyy ng'echereetaab bāytooyiisyeēt bo Yēyiin ākoo nyoo ibuurēē ng'echeraanaata."

²³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōkoochinē Yēyiin akeenke ām taman nyēbo tukuuchoo /kiitōōyēē āmiik. Nteenee kyookweeste ng'aleekaab koomānuut ām Mākuutēkaab Yēyiin. Chooto ku manta, kiisayta ākoo kaakaaset. Karaam ōkoochinē Yēyiin ng'ooluutyēēng'woong' nteenee karaam miisin ōyēyē ng'aleechaa alak. ²⁴ Cheebkoraatiisyechu irēētootē biich! Ōyimeē keyy tukun chēē minkēēch ankoobakaakte tukun chēbo koomānuut. ²⁵ Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo Farisaayeeek! Kiblembechiisyechu! Okerkeeye tērēkōōy chēē /kiuwuunē wōlēēb saang' nto wōliin bo āriit kutuuryootiin. ²⁶ Ōkōryootiin :Farisaayeeek! Ōwuunē kurook terekyeet āriit nto kāākuyityo mākutiliilit :nkinee wōlēēb saang'.

²⁷ Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Okerkeeye mbēērōōs chēē /kikeemas kuleelakiitu wōlēēb barak nto wōliin bo āriit kunyiyaaat :koyikaab muuswēk āk kiy ake tukul nyēē mā tiliil.† ²⁸ Okerkeeye :akweek mbēērōōsyēchoo kuuyu ōboorunēē wōlēēb saang' kule ōchurtootiin nteenee ām āriit, kyoowung'te keyy ng'ōōki ānkōōyēku kiblembechiis miisin."

²⁹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyechu!

* **23:13** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 14: Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek! Kiblembechiisyechu! Ōlātu koor chēē musuuk ōyibēē tukuuk-waa, ānkōōsooyē miisin ōyēyē keyy kule ōchurtootiin. Mākōōng'woonchook :Yēyiin miisin kusiir chii ake tukul nyēē kiikukusta. **23:16** Mat. 15:14 **23:21** 1Bāy. 8:13 **23:22** Mat. 5:33-37 **23:23** Laawi. 27:30; Miika 6:8; Seka. 7:8-10; Mat. 9:13; 12:7; 22:34-40; Luuka 18:12 **23:24** Mat. 15:14 **23:25** Māārko 7:4 **23:26** Yoowa. 9:40 † **23:27** /Kikiyiilēē chookayit nyēē lēēl kochonkoosyechaa /kikēēmuchinē biiko simātiniy :chii kumēēnkētē. /Kikēyēyibē chiito nyoo kātiiny muusyootētē nto kochonkoosyechaa kule mā tiliil. Nto yooto nanyuun kimāyēmāksē wokusaay āk Yuutayeeek chuut. **23:28** Luuka 16:15

Ōtēēkyinē *wōōrkooyikaab kēny tukuuk chēē / kiisōōtēē ānkōōkāroorānē mbēērōōsyēkaab biiko choo churtootiin, ³⁰ sōōmwooyē kule, 'Nto kikēēmiitē kōōrēēt ām bēsyoōsyēkaab mbo kuuko, nto kimākēēwāstooy korotiikaab wōōrkooyichu kuu wōloo kiyēytooy :biikyoo chēbo kēny.' ³¹ Nto kuuyu ōkuurē bichu kule mbo kuuko, ōchāmchiintōōsii nkityō kule okerkeeye mbo kuukoong'. ³² Kunyi, otas taay naas, ōyēyē ng'ōōkistaab mbo kuukoong'! ³³ Ng'oomng'ookichu! Ōmuuchē kule nee ochilil -/ makiiruustenaak maataab kibchuulyo? ³⁴ Āmiitē āyookwook wōōrkooyik, biiko chēē boonto kiirnātēēt āk kāānēētik. +Mōōkwērtoochi alak murtooywōōsyēk obakach, nto alak +mōōbir ām kooriikwook bo saayeet ankookwetaatee kiriinkōōsyēk. ³⁵ Kunyoo +/ mākiing'woonchook kubo biiko tukul choo / kikeebakach buch, koonamee Ābēl ākoy Sekaryaa Araab Berekyaa nyoo kyōōbākākyinē kwēēnuutaab Kōōtaab Yēyiin ākoo *kāābkōōrōs. ³⁶ !Kāāmwoowook, biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyōōru ng'wooninoo tukul."

Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm

(Luuka 13:34-35)

³⁷ Kibōlchi :Yēēsu Yēērusālēēm kumwoochinē kule, "Wōōy, wēē, Yēērusālēēm, wē, Yēērusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooku :Yēyiin kule kuyisuung'! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang' kule āyisu biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkokya kinyiinyiyyēēnik kōōwut kebebaakyii, nteenee mānēēkōōnoo kut ayeu kuu nyotoo. ³⁸ Kunyi mākyoochiin :Kōōtaab Yēyiin. ³⁹ !Kāāmwoowook kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo subak, ākoy omwaay kule, 'Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.'"

24

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin

(Māārko 13:1-2; Luuka 21:5-6)

¹ Nto yu miitē :Yēēsu kuwēēchinē keey kukang'etee *Kōōtaab Yēyiin, kōōnookyii :rubiikyii ānkōōboorchi inee wōlēē / kikeeteekta Kōōtaab Yēyiin. ² Yotoo kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, "-Mōōbēng'tēē ōchōrōkyinē tukuuk tukul chēē wuu chu. Kāāmwoowook, +/mākiiturbuub tukuuchu tukul nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētu kookemeeraat keey ake."

Nyālihuutēk āk wusiisyētē

(Māārko 13:3-13; Luuka 21:7-19)

³ Nto yu nii :Yēēsu kēēbuurēē Lekemeetaab *Musēytuuniinēk āk rubiikyii nkit, kuteebee :rubiik kule, "Mwoowēēch, āyu yēē yēyāktōōs :ng'aleechaa 'kēēmwooyē? Kiy nee :nyēē +makeekasee yēē iyēēwunēē :inyiing' āk yēē yitu :tabantaab kōōrēēt?"

⁴ Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōriib keey! -Mookany / kiiberbeeraak. ⁵ Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārōokiiintēēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'. ⁶ +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt / ānkyoomu ng'al chēbo booryoot, nteenee -mōōmuuyē. Māsimkuyitu :tabantaab kōōrēēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo. ⁷ Mākubooro :bōrōryēēt ake āk ake, kubooro :kōōrēēt ake āk ake. Mākuchō

:kēmēwuut ānkutookunootēē :kibring'ring'nyēēt komoswookik chēē chaang'.
⁸Ng'wooninto nyēē kāāmunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl.
⁹+ / Makeechaamtaak, / kēēwusook, / keebakachaak / ānkēēwēchook ām
kōōrōōsyēk tukul kuuyu ōyēnwoo. ¹⁰Makoochuchuyee keye :biich chēē
chaang' kaakaaseet ankuchaamtaat keye āmēēkōōriiku keye. ¹¹Makuyey
keye :biiko chēē chaang' kuyēk *wōōrkooyikaab Yēyiin ānkutēwēch biiko chēē
chaang'. ¹²Mākuwōōyiyit :ng'ōōkisto kut kubot :chamateet. ¹³Nteenee +/maki-
iraraach chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta. ¹⁴Nto subak, +/makyaaamtee
Lōkōōyiwēchu Kāroomēch bo Kaab Yēyiin kōōrēēt kumukuul kukas :biikaab
yēēmōōsyēk tukul, nto yitu :tabanta.”

*Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēm
(Māārō 13:14-20; Luuka 21:20-24)*

¹⁵⁻¹⁶ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Yoo kookas 'kiyoo -mēēriiku :Yēyiin'†
nyoo king'āloolēē :wōōrkooyontēēt Tānnyēēl kukēēyooonyēē Kōōtaab Yēyiin,
māchāktōōs kumwēchi :biiko choo miitē Yuuteeya lekem. (Kuyeb yit :chii
nyoo sumānē ng'aleechu.) ¹⁷Nto yoo kanyoorta :ng'aleechu chii kumii
kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul nyēē sukumwēyto,
¹⁸ameeyey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule wokunam sireet nyēē iliiktēē
keye. ¹⁹Lēyyē, mākuwuuyiyiti sōō kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo
kōōyootin āk choo irēēriisyē. ²⁰Osaay Yēyiin kule māyēyākiis :ng'aleechu
yoo yitwoot nto ku bēsyēetaab *Sabaato. ²¹Mākuwōōyiyit :ng'woonintaab
bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul nyēē kiikutook kuchakee kayey
:Yēyiin kōōrēēt, āmākoy kutook :ng'woonin ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake.
²²Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :biikyii chēē ki-
ikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē kātāwokusobē.

*Kāārārookik chēē mābo man
(Māārō 13:21-23; Luuka 17:23-24)*

²³Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto
ong'nyiin, -mōōyēnchi, ²⁴kuuyu makukwa :biiko chēē Makuyey keye kuyēk
kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'ut
sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin.
²⁵Kāsimāsōōwook, kookas?
²⁶Kunyoo, yoo kāmwoowook :chiito ake kule, 'Ong'nyiin Kāārārookiintēēt
miitē suurkwēēn,' -moobe wōlooto, nto kumwoowook kule, 'Ong'nyi kawun-
yee keye kisēēnkē', -moocham. ²⁷Kuu yoo iwēchēē koong'asiis /bokeekasee
tinkeye, kukērkēyitu nyooto :wōlēē chōōntooy *:Wēritaab Chii. ²⁸Wōloo mii
:mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk.”

*Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēesu
(Māārō 13:24-27; Luuka 21:25-28)*

²⁹Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo bēku :nyālilutēchoo bo
bēsyōōsyēchooto,
'Mākumis :asiista,
āmēētākōōluuwu :araaweeet.
Mākōōtimtiimākyo :wōliin bo barak

ānkōōsuuw :kookeelik.†

³⁰ Yooto +māābooru keey *:Wēritaab Chii ām barak. Mākuriiryo :biikaab kōōrooni tukul yoo kakasa āchōōnēē boolik barak ām kāāmuukēyēwēēk āk lēbkēēyyēētaab Yēyiin. ³¹ Yoo /kēēkuutē koontiit kuchēchi barak, +māāyooktē malayikaanikyuu kuba komosta ake tukul nyēbo kōōrēēt bokōōruruukoot biiko choo kwēyootiin.”

Bēsyyēt nyoo iyēēwu :Yēesu

(Māārko 13:28-32; Luuka 21:29-33)

³² Kumwooy subak :Yēesu kule, “Yoo inkātu :kēētoo / kēēkuurēē *mutiiniit, kōōbooru kule kaakuriik kumusēs. ³³ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo tukul, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyyēt nyoo āyēēwunēē. ³⁴ !Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo tukul. ³⁵ Mākubot :barak āk ng’wēny, nteenee mābotē :ng’ālyoontēnyuu. ³⁶ Māmii :chii nyēē inkētē bēsyyēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik āmāānkētē mbo :nkani, nteenee Baaba nkit :nyēē inkētē.

Ōchōb keey

(Māārko 13:35; Luuka 17:26-36; 12:39-40)

³⁷ Kērkyiitu :yoo kariik āyēēwunēē :anii *Wēritaab Chii āk bēsyyōōsyēchoo kibo Noowa. ³⁸ Kutoombo kuchōōnii yooto :taambiliilyeet, kyoomiisyē :biiko, kuyyēēsyē, kōōmutiisyē / ānkiimutē chuut ākoy bēsyyoonoo kiiwutē :Noowa mwēēng’. ³⁹ Kimēēnkēt :bichoo kiyēē kimii wokuyēyāktōōs ākoy yoo kichōōnii :taambiliilyeet ankubakach bichoo tukul. Makukerkeyiit nyooto bēsyyoonoo chōōnii :Wēritaab Chii. ⁴⁰ Yoo mii :murēnik āyēēnku mbareen, +/mākēēyib akeenke / keebakaakta ake. ⁴¹ Nto yoo mii :koooru āyēēnku kung’oosyēē rwaanteet, +/mākēēyib akeenke / keebakaakta ake. ⁴² Kunyi, ōriib keey kuyuu -mōōnkētē bēsyyēt nyēē chōōnēē :Mokoryoontēēng’woong’. ⁴³ Ōrōōtootē ng’ālyoontooni: Nto inkētē :chiitaab kayta āsiiswēk chēē chōōnēē :chōōriintēēt, nto riibēsē -/mākēēbut kanyii. ⁴⁴ Kunyoo mächāktōōs ōchōbootiin :nknakweek, kuuyu mākuchō *:Wēritaab Chii ām āsiiswēk chēē -mōōmoonkyinē.

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keey

(Luuka 12:41-46)

⁴⁵ Ara ng’oo nanyuun nyēē motwooriin nyēē /kiikoosēē keey ānku ng’oom? Nyēē kiikoosēē keey ku nyoo itōōrchinē :mokoryoontēēt biikaab kanyii kubāyē nyēē māmii :wuuyin. ⁴⁶ Ibēruuroot :chiichoo yoo kānyōōr :mokoryoontēenyii kuyēyē yiisyyoonoo nyēē karaam! ⁴⁷ !Kāāmwoowook, mākōōkoochi :mokoryoontoonoo motwooriintonoo kōōyyoonkyi tukuukyii tukul chēē boonto.

⁴⁸ Nteenee yoo miyaat :motwooriintonoo, mācumwooy kule, ‘Lōō yēē chōōnii :mokoryoontēenyuu.’ ⁴⁹ Yooto mākubirsēēt motwoorik chuut ānkung’āsyānchi keey kwoomiis ānkuyyēēsyo ākoo kibōōkitiis. ⁵⁰ Nto yoo kächō :mokoryoontēenyii ām bēsyyēt nyēē -mēēmoonkyinē :motwooriintonoo, ⁵¹ mächokōōng’woonchi motwooriintonoo ānkutōōrchi wōlēē mii :kiblembechiisyeek chuut, wokuriirunee ng’wēny.”

† **24:29** Isa. 13:10; 34:4   **24:29** Isa. 13:10; 34:4; Chōōw. 2:10; Akaay 2:6, 21   **24:30** Seka. 12:10-14; Māārko 13:26   **24:31** Mat. 13:41; 1Kōōr. 15:52; 1Tēs. 4:16   **24:36** Yēyuu. 1:7   **24:39** Toowu. 6:11-13; 7:7-13; 2Bēt. 3:6   **24:43** 1Tēs. 5:2; 2Bēt. 3:10; Ng’oong’. 3:3   **24:44** Mat. 25:13   **24:47** Mat. 25:21-23   **24:48** 2Bēt. 3:4   **24:51** Mat. 8:12

25

Tyoonkōochēētaab tiibiik taman

¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Okany āmwoowook wōlēē wuu :chōōnēētaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē lēēl. King'eet :tiibiik alake tamanu kunam taariinekwaā bokutorooch saanteet nyēē mākiisyē. ² Kibērbērech :muutu kung'oomēch :chuut muutu. ³ Kinam :choo kibērbērech taariinek cheekwaā amanaanamtaat keey mwaaniinek. ⁴ Nteenee kinamtaat keey :choo king'oomēch mwaaniinek. ⁵ Yooto wokooliiny :saanteetkēy. Kukās :tibichoo kut kōōnuukiis ānkuruuyo.

⁶ Nto miitē kwēemooy kwēēn, /kēēkuur kule, 'Kaakuyit :saanteet! Nyoo, okwaā baa, otorooch!' ⁷ Kung'ēetyo :tibichoo tukul ankuyeyta taariinekwaā. ⁸ Yooto kumwoochi :chu kibērbērech chu king'oomēch kule, 'Ntēē miitē kumistōōs :taariinekyoo acheek, ōroong'wēēch mwaaniinek.' ⁹ Kukētyi :choo king'oomēch kule, 'Acha. Nto nyuun kurārchēēch acheek. Boo-al chēēkwook.' ¹⁰ Kung'ēetyo bokwooliis. Nto kumiitē kēēltaab too kubēētii, kuyitu :saanteet. Yooto kōōwutē :choo kichōbootiin kōōtaab saakweet āk saanteet /ānkēēkērē kurkeet.

¹¹ Nto tēē yoo kuyit :nkicheek chu kibēētii mwaanik ānkōōng'ēētiis kule, 'Iyootwēēch! Iyootwēēch! Yootwēēch kurkeet!' ¹² Nteenee kuwālchi :chiichoo kule, '-Māānkētook :anii.' ”

¹³ Kiiwoong' :Yēesu tyoonkōōchoonoo kule, “Kunyoo, ōriib keey naas, kuuyu -mōōnkētē bēsyeēt nto ku āsiiswēk chēē āyēēwunēē anii.”

Ikaaman kiyēē /kākēēkōōning' (Luuka 19:11-27)

¹⁴ Kitas taay :Yēesu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kurubta keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, “Kimi :chii nyēē kimāchē kuwo ruutooy, kukuur motwoorikyii ānkōōtōōrchi chii tukuuk chēē kiimuuchē kuriib. ¹⁵ Kiitōōrchi nyēbo taay beesaanik kisyēērōōk konom, kōōtōōrchi ake kisyēērōōk tibtēm nto ake kōōtōōrchi nyoo kisyēērōōk taman. Nto kāākuyityo, kuruuto. ¹⁶ Kiwokuyēyiisyēē :nyoo / kikiitōōrchinē kisyēērōōk konom beesaanichaa areet akenke kubāsunēē alak kisyēērōōk konom. ¹⁷ Kuniyōōr :nkinee nyoo / kikiitōōrchinē kisyēērōōk tibtēm kisyēērōōk alak tibtēm. ¹⁸ Nteenee kiwokubal :nyoo / kikiitōōrchinē kisyēērōōk taman ng'wēēnēt ankukonor beesaanikaab mokoryoontēnyii.

¹⁹ Nto kaakukeeyta bēsyoōsyēk chēē chaang', kōōyēēwunēē :mokoryoontōonoo ruutooy. Kikuur ake tukul ām motwoorichoo chokumwooy wōlēē kibeeta :ng'aleekaab beesaanichaa. ²⁰ Kuchō :nyoo / kikiikoochinē kisyēērōōk konom ānkumwooy kule, 'Mokoryoontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk konom, kunyi kas, baa, mii :kisyēērōōk alake konomu barak.' ²¹ Kuwālchi :mokoryoontēenyii motwooriintonoo kule, 'Kweeyey nyēē karaam / ānkiikoosēēning' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri kut kubās keey, +māākōōning' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!' ²² Nto tēē yoo kuchō :nkinee nyoo / kikiikoochinē kisyēērōōk tibtēm, ānkumwooy kule, 'Mokoryoontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk tibtēm, kunyi kas, baa, kōōkutāsyi keey :kisyēērōōk tibtēmu.' ²³ Kuwālchi :mokoryoontēēt kule, 'Kweeyey nyēē karaam, / ānkiikoosēēning' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri

kut kubās keey, +māākōōniing' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!'

²⁴ Nto mii yoo, kuchō :nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk taman, ānkumwoochi mokoryoontēēt kule, 'Mokoryoontēēt, kwāānkētē kule iyēku chii nyēē kōrōōm nyēē 'kiicham ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē wōlēē mānēēyis kēbus. ²⁵ Kwaanyokoriitu, kunyoo kiwāābālchi beesaanikuuk ng'wēny akonor. Neennyi, onkyu beesaanikuuk.' ²⁶ Kuwālchi :mokoryoontēēt kule, 'Imiyaat ānkiiburēn! Ākoo kiinkētē :inyiing' kule ākēsēē :anii āmiik wōlēē manaachaan ānkāāruruuchēē wōlēē mānāāyis ee? ²⁷ Karaam, nto kiikonoree lēnkuunēk wōloo bāsu keey, nto kāchāānyōōru kōōkutāsyi keey. ²⁸ Ōnēmuneē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chiito nyoo kāboonto beesaanik kisyēērōōk bokol. ²⁹ Chiito nyoo kāyēyiisyē kiyēē /kāikiikoochi, +/mākētāsyi. Nto nyoo kāmāyēyiisyē /kiinēmuneē mbo nyooto /kāikiikoochinē. ³⁰ Nto motwooriintooni kēwēyiin, ōwiirchi saang' wōliin bo mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.' "

Mākōōtiilchi :Yēesu biiko ng'aleek

³¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Yoo chōōni * :Wēritaab Chii ām wōōyinnyii kuu bāytooyiin kuboontoonu keey malayikaanik tukul, mākōōbuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt. ³² +/ Mākiiruruukyi biiko tukul taayeenyii. Yooto, mākōōbēēsyo biiko kuu yoo ibēēstōōs :ākiintēēt kēechiirēk ākoo ng'oroorik. ³³ Mākutēbunēē :kēechiirēk āwutaab taay kutēbunēē :ng'oroorik āwutaab kaataam. ³⁴ Mākumwoochi yooto choo miitē āwutaab taay kule, 'Okwaa :choo kiikōōbēruurook :Baaba. Onam bārooying'woong' ām Kaab Yēyiin nyoo /kisimkēēchōbwook kuchakee /kakeeyey kōōrēēt. ³⁵ Ki yoo kaama :kēmēy, ōbāyoo, nto yoo kaama :melel, ōkōōnoo bēy chēē kaayyee nto yoo kāārutoochook, ōtoochoo. ³⁶ Ki yoo māātinyē sira, ōloochoo, nto yoo kaamnyaan, ōrwoomoo, nto yoo /kikēērāto, bookasaa.'

³⁷ Yooto māukētēyi :choo churtootiin kule, 'Āyu yēē kyoomiing' inyiing' :kēmēy ankeebayiing' :acheek ōō, Mokoryoontēēt, ku āyu yēē kyoomiing' :melel ānkēēkōōniing' bēy chēē 'keeyyee? ³⁸ Ki āyu yēē 'kiiruutoochēēch ankeetaachiing' :acheek, ku āyu yēē kimēētinyē sira ankiilaachiing'? ³⁹ Āyu yēē 'kiimnyoonē :inyiing' ku āyu yēē 'kiirataat ankubokiirwaamiing' :acheek?' ⁴⁰ Māukēt yooto kule, 'Kāāmwoowook, kiyēē kyōōyēchi ake tukul ām mbo ng'eetaabiya choo kuskus, kyōōyēwoo anii.'

⁴¹ Nto tēē yoo kumwoochi choo miitē āwutaab kaataam kule, 'Ōng'ēētyēē yu :chu ōruustooyootiin bōōkārbusyi wōlēē bo maataab kibchuulyo nyoo /kikēēyēytoochi Kibrōkōsyoontēēt ākoo tāmirmirookyyi bo rōkōs. ⁴² Kyaama :kēmēy, -amoobayaa, kwaama :melel, -āmōōkōōnoo bēy. ⁴³ Āruutoochook, -amootaachaa. Āwē āmā sira, amanoolaachaa, amnyaan, amaboowaamaa /ankeerata ambookasaa.' ⁴⁴ Mākumwoochi yooto :nkichek bichooto kule, 'Āyu yēē kyaaming' :kēmēy, melel, nto iruutoochēēch, nto yēē kimēētinyē sira, nto yēē kiimnyoonē, nto kiirataat, āmākēēyētyēēchiing' ōō, Mokoryoontēēt?' ⁴⁵ Nto yooto māukēt kule, 'Kāāmwoowook, yoo mānōōyēchi kiy biikyuu choo kuskus, mēēbērē kyōōyēwoo anii kiy.' ⁴⁶ Yooto nanyuun +/makiimut bichooto

wōlēē wokung'woonchinē :soboon ākookoy /ankiimut choo churtootiin kuba wōlēē bo *soboonaab kibchuulyo.”

26

Kicheeng' :buunikaab Yēesu wōlēē makunamta inee
(Māarkō 14:1-2; Luuka 22:1-2)

¹ Yu kēewoong' :Yēesu kumwooy ng'aleechu tukul, kumwoochi rubiikyii kule, ² “Kuu yoo ōnkētē, kāākung'ēt :bēsyoōsyēk āyēēnku /kyaam *Saakweetaab Keeytaayeet, nto yooto +/ mākiyokooyto anii, *Wēritaab Chii, /bokēēkwērttoochoo murtooywoontēet.”

³ Kiiruruukyi keey :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyikaab Yuutayeeek kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō nyēē /kikēēkuurēē Kayaafa. ⁴ Yooto kuchōb wōlēē makunamta Yēesu /subokeebakach. ⁵ Kimwooy kule, “-Mookany keenam chiichi /kyoomē Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu imuuchē :biiko kuyey wōōrōoryēet.”

Kiraang'tee :koorkēet ake Yēesu mwaayta mēt
(Māarkō 14:3-9)

⁶ Nto yu miitē :Yēesu Beetannyaa ām kaab Simōōni chiichoo kikiikunāmē *makereenik, ⁷ kuchō :koorkēet ake nyēē kiboonoonu mwaay nyēē kiboonong'u nyēē anyiny nyēbo beesaan chēē chaang' miisin. Nto kumiitē :Yēesu kāmūrēē keey yēē /kyoomiisyēē, chokuraang'tee :koorkoonoo mētinyii mwaayaa. ⁸ Bērē kukas :rubiikaab Yēesu kuu nyoo, kung'woonchi ānkumwooy kule, “Ntēē sukunyarta :koorkooni mwaay kuu nyi? ⁹ /Kātākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang' /ānkiikoochi bānoonik.”

¹⁰ Kiinkēt :Yēesu kiyēē kimii kumwooyē :icheek. Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, “Ōmāchēē nee :akweek koorkooni? Ntēē kāākuyēwoo anii ng'ālyoo nyēē karaam. ¹¹ Kookas, ōboontē keey :akweek bānoonik ākookoy, nteenee mēēbērē ōboontē keey anii ākookoy. ¹² Yoo kāroong'tēē :koorkoonoo mwaayi mēt, kāmiiitē kuyēyto /subokeemuya. ¹³ !Kāāmwoowook, -/mākēēwuutyēē koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kōōrēet tukul.”

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēesu
(Māarkō 14:10-11; Luuka 22:3-6)

¹⁴ Nto miitē yoo kung'et :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu taman āk āyēēng' ānkuwo wōlēē kimiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. ¹⁵ Kiwokuteebēe bichoo kule, “Kiy nee :nyēē ōkōōnoo yoo kāāchōbwook kēēlto onam chiichi?” /Kēēchāmchi *feetaanik sosom. * ¹⁶ Nto kuchakee yooto kuwo taay kucheeng' :Yuuta bārooyinto nyēē kachaamtee Yēesu.

/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet
(Māarkō 14:12-16; Luuka 22:7-13)

¹⁷ Nto yēē ki bēsyoēetaab taayta nyēbo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kōōnookyii :rubiik yēē kimii :Yēesu ankuteebēe kule, “Ānō wōlēē imāchē keeyeyte /sikyaamee *Saakweetaab Keeytaayeet?” ¹⁸ Kuwālchi :Yēesu kule, “Boocheeng'aate chii ām kiriing' ānkōōmwoochi kule, 'Kāmwooy

25:46 Mat. 16:27   **25:46** Tān. 12:2; Yoowa. 5:29; Room. 2:8; Yāāk. 2:13   **26:2** Māarkō 8:31   **26:3** Luuka 3:2; Yoowa. 11:49; 18:13, 24; Yēyuut. 4:6   **26:5** Mat. 21:46   **26:11** Kiruu. 15:11   * **26:15** Ki laaitaab beesaanik :chu chēē kinyōōru :wootwookiintō nyēē kāyēyis yisyoēetaab ārook ang'wan. Ki tēē nyooto mbo :laait nyēē /kikyoooltēē motwooriin nto /keekweyee mēt.   **26:15** Chuy. 21:32; Seka. 11:12   **26:16** Yoowa. 11:57; 13:2

:Kāānēētiintēēt kule: Kaakuyit :bēsyoōsyēkyuu. Kunyi, āmiitē āk rubiikyuu, chāā-āmēē Saakweetaab Keeytaayēet kōōng'uang'." ¹⁹ Bokuyeyta :rubiichoo saakwaanaa kuu wōloo kāmwooytoochinē :Yēēsu.

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Māārko 14:17-21; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

²⁰ Nto kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kōōbuur ng'wēny :Yēēsu ākoo rubiikyii taman āk āyēēng' kwoomiis. ²¹ Kumii kwoomiisyē, kumwooy :Yēēsu kule, "! Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa." ²² Kung'woonchi :rubiichoo ānkutoow :ake tukul kuteeb kule, "Ara anii oō, Mokoryoontēēt?" ²³ Kuwāl :Yēēsu kule, "Nyoo kiilābloomtooy :tukwaay mukaatiit terekyeet akeenke :nyēē makuchaamtaa. ²⁴ Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo siraat. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo makuchaamtaa! Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo." ²⁵ Kumwooy :Yuuta kule, "Anii mbonō oob oō, Mokoryoontēēt?" Kuwālchi :Yēēsu kule, "Eē, inyiing'."

Kiitoow :Yēēsu saakweet nyēē lēēl
(Māārko 14:22-26; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

²⁶ Nto mii yoo, kunam :Yēēsu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ankubetes nto yityo kōōkoochi rubiikyii kumwoochinē kule, "Bōōrnyuu :nyi, o-am."

²⁷ Kunam terekyeet nyēē kimiitē *:tifaayiik ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikyii kumwooyē kule, "Oyyee :akweek tukul. ²⁸ Korotiikyuu :chu chēbo *kiirootyēet nyēē lēēl† chēē +/makiitaata /sikēēnyōōchi kaat biiko chēē chaang' kubo ng'ōōkiswookik. ²⁹ ! Kāāmwoowook, -māwāyyēē subak tifaayiichu ākoy bēsyoonoo āyyēē āk akweek tifaayiik chēē leelach ām Kaab Baaba."

³⁰ Nto tēē yoo, kutyēēn kōōkoostoy Yēyiin, ānkung'ēētyo kutākyi keey Leke-meetaab *Museytuuniinēk.

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keyy :Bētērō
(Māārko 14:27-31; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

³¹ Kumiiitē kēēltaab too, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ōmiitē :akweek tukul bōōmwēyēēnoo kwēēmowuuniitēny, kuu yoo mwōoyē :siruutēk kule, "+Maabakach ākiintēēt kusērēēt :kēēchiirēk.† ³² Nto yoo kaang'etee meet, +maantooy Kalilaaya." ³³ Kuwālchi :Bētērō kule, "Ānkoo kāmwyēēniing' :chuut tukul mākyo abakaaktiing' :anii."

³⁴ Kukētyi :Yēēsu Bētērō kule, "Kāāmwoowuung', ām kwēēmowuuni, kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keyy :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo." ³⁵ Kuwāl :Bētērō kule, "Mākoy atuuch keyy kule -māānkētiing'. Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay." Kōōruumchi :nkicheek rubiik chuut tukul kuu nyooto.

Kiwokusaayee :Yēēsu Ketesemaane
(Māārko 14:32-42; Luuka 22:39-46)

³⁶ Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii yēē / kēēkuurēē Ketesemaane, kumwoochi kule, "Okanyaa yuutētyo, āwē :anii yuun waasaay." ³⁷ Kuwēēto keyy Bētērō ākoo wērichoo āyēēng' bo Sebetaayo. Kyaam :ng'uusng'uus Yēēsu kut

26:23 Tyēēn. 41:9 **26:24** Isa. 53:8-9; Mat. 18:7; Luuka 24:26-27 **26:25** Yoowa. 13:2, 21-30
† **26:28** Mātinyē :siruutēk alake ng'ālyoontēēt 'nyēē lēēl'. **26:28** 1Kōōr. 10:16; 11:23-26 **26:28** Chuy. 24:6-8; Seka. 9:11; Māārko 14:24; Ibu. 9:20; 10:29; 13:20 **26:30** Luuka 22:39 † **26:31** Seka. 13:7 **26:31** Mat. 26:56; Yoowa. 16:32 **26:32** Mat. 28:7, 10, 16 **26:35** Luuka 22:34-35; Yoowa. 13:36-38

kulöökloökēn. ³⁸ Nto tēē yoo, kumwoochi mbo Bētērō kule, “Kāāmuy :anii kut wuu nyēē +maameey. Kunyi, ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu.” ³⁹ Yooto koonakta taay kisich ānkukutuny ānkuyim kutiiny tokochta ng'wēny kusaay kule, “Baaba, yoo imuuchāktōōs, inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktuoy, mēēbērē wōloo āmāktuoy :anii.”

⁴⁰ Nto yu keeeyey wōloo kimii :rubiikyii sōmōku kunyōōr kuruuytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Kāmōōmuuchē kēēkāsu tukul mbo asiista akeenke? ⁴¹ Māchāktōōs ōkāsu ānkōōsooyē simōō-āsyi keey tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyyey, āmāmii :nkuruuk.” ⁴² Yooto kooyey subak ankusaay kule, “Lēyyē, Baaba, yoo mēēmūuchāktōōs /kiinēmtoowoo nyalili, kuyeyakay kuu wōloo imāktuoy.”

⁴³ Yu kēēyēew :Yēesu nyēbo āyēēng', kunyōōr mbo Bētērō kāruuy subak, kuuyu kiboono rwoonik chēē nyikiisēch. ⁴⁴ Kubakaakta rubiichoo ankuwokusaay nyēbo sōmōk kumwooyē kuu yoo kābo taay. ⁴⁵ Nto tēē yoo kooyey wōloo kimii tēē :rubiik ānkumwoochi kule, “Ākoo tōōbēng'tēē rwoonik? Okas, kaakuyit :āsiiswēk /kiiyokoochi *Wērītaab Chiī āwunnyēkaab kibng'ōōkisiis! ⁴⁶ Ōng'nyiin choomtooyiintēt kākuchō! Ōng'ētyē bokēētuuyēē.”

/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēēsār

(Māārko 14:43-50; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)

⁴⁷ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu taman āk āyēēng'. Kiboonoonu keey biiko chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiyyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik. ⁴⁸ Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, “Nyoo ōkāse ātōrōōchē, ōnāmē nyooto.” ⁴⁹ Kutākyinē keey :Yuuta Yēesu bakeenke ānkōōrōōchē kumwooyē kule, “Aase, Mokoryoontēt.” ⁵⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Kāchēētōrōōchoo man ōō, murooni?” Kutēryēkyinē :bichoo Yēesu bakeenke.

⁵¹ Kukāsē :rubiintēt ake nyēbo Yēesu kuu nyoo, kung'usu chōōkiit nto bērē kuyeb motwooriintētaab *kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yiitit kōōsuuyto. ⁵² Kumwoochi :Yēesu rubiintoonoonyyii kule, “Kētyi chōōkiing'luung' kiraaru, kuuyu iwoong'tooy :chōōkiit chiī nyoo kicham chōōki. ⁵³ -Mōōnkētē kule āmuuchē :anii ākuur Baaba kuyēētyēēchōo areet akeenke ānkōōmuuchē kōōyookwo lukōōsyēk taman āk āyēēng' chēbo malayikaanik? ⁵⁴ Kāyityiin :ng'aleechu āk siruutēkaab Yēyiin.”

⁵⁵ Kuwēēkyi keey :Yēesu bichoo ānkumwoochi kule, “Ōbērē āntōōchinē :anii lukēt nyēē māchē kuweech kōōrēt sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa? Ntēē kwāāboontē keey :anii akweek kwaak ām biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānēētiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto? ⁵⁶ Nteenee itiyiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab *wōōrkooyik.” Kimwēyēē :rubiik Yēesu!

Kumii :Yēesu taayetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayēek

(Māārko 14:53-65; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Nto mii yoo kukwēryoot :bichooto Yēesu kaab Kayaafa, kibkōrōs nyoo wōō. Kikiikōōruruukyi keey wōlooto :kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. ⁵⁸ Kiinaamaat :Bētērō Yēesu ākoy kiyenkuutaab kaytaab chiichoo bo kōrōs ānkōōbuur āk riibiikaab kayaata sukukas kiyēē makuyeyakay.

⁵⁹ Kimach *kōōkwēētaab Yuutayēek tukul kōōyoonkyinē :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē nāmē Yēesu /sikiitiilchi meet. ⁶⁰ Nteenee mānāānyōōr ng'ālyoo ānkoo kisyeem :biich

chēē chaang' kumōlōlchi Yēesu ng'al. Nto yityo kōōnēm keey :biiko alake āyēēnku ⁶¹ ānkumwooy kule, "Kimwooyē :chiichi kule imuuchē kōōturbuub Kōōtaab Yēyiin ankuteechee bēsyoōsyēk sōmōk." ⁶² Kōōyoo *:kibkōrōs nyēē wōō ankuteebee Yēesu kule, "Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu mwooyē :bichu?" ⁶³ Kusiisiy keey :Yēesu. Kumwoochi subak :kibkōrōs nyoo wōō Yēesu kule, "Ātēēbēēniing' ām taayeetaab Yēyiin kule ii, 'Inyiing' man *Kāārārōokiintēēt, Lakwataab Yēyiin?" " ⁶⁴ Kuwāl :Yēesu kule, "Eē, wuu nyooto, 'keemwaay. Nteenee āmwoowook akweek tukul kule: +Mookas *Wēritaab Chii kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy ankookas kuchōōnēē boolik."

⁶⁵ Kikwaany keey :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach sirookyii ānkumwooy kule, "I Kookas, kaakookerkeeyee keey :chiichi Yēyiin! Nee ake :nyēē /tākēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi? Kookas oob wōlēē kāākōōntosuurto Yēyiin? ⁶⁶ Ōbērē nee :akweek?"

/Kēēlēēnchi, "Misiyinē :meet." ⁶⁷ King'utyinē :alake koonyek ānkōōtuluuchē, kusyēēchē :alake ⁶⁸ sukumwoochinē kule, "Kāārārōokiintooni, ng'oo :nyoo kābiring'?"

Kituuch keey :Bētērō

(Māārko 14:66-72; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Yooto kumiitē :Bētērō yoo kibo biiy, kuchō :chēēbto ake nyēē ki motwooriin ānkumwoochi kule, "Kwēēboontootē keey :nkinyiing' Yēesu nyēbo Kalilaaya." ⁷⁰ Nteenee kutuuch keey :Bētērō ām taayeetaab biiko tukul kule, "Māānkētē kiyēē imiitē imwooyē." ⁷¹ Nto tēē yoo kōōnookyi :Bētērō yēbo oreet nyēē wēēti kayaata. Bērē kukas :chēēbto ake, kumwoochi biiko kule, "Kiboontootē keey :chiichi Yēesu nyēbo Nāāsārēt." ⁷² Kutuuch keey subak :Bētērō kut kuchubchinē keey kule, "Māānkētē :anii chiichi!" ⁷³ Nto nyēē mā tyaa kōōnookyi Bētērō :biiko chēē kikiiyyoonyēē yooto ānkumwoochi kule, "Kubooyiit man, inyiing' :ake. Kerkeey :ng'elyebng'uung' nyēbo chichi." ⁷⁴ Kuchubchi keey :Bētērō kule, "Māānkētē :anii chiichi!" Kubēkunēē :ng'aleechaa kuutiinyii, kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke.

⁷⁵ Yooto nanyuun koosoot :Bētērō yoo kimwooyē :Yēesu kule, "Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo." Yooto kuwo saang' ānkuwokuriir nyēē ng'waa miisin.

27

/Kikēēkwērchi Yēesu Bilaato

(Māārko 15:1; Luuka 23:1; Yoowaana 18:28)

¹ Nto yu kāmwook :asiista, kootiil mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul āk booyikaab Yuutayeek kule /keebakach Yēesu. ² Yooto, /keerat :Yēesu /ānkēēkwērchi *:Bilaato nyoo kāāyooong'iintēētaab Rooma.

Kiriirunee :Yuuta ng'wēny

(Yēyuuutēk 1:18-19)

³ Nto yu kakas :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēesu kule /kaakiiruusta Yēesu, kuriirunee ng'wēny. Kikētyi feetaanichaa ki sosom mbo kibkōrōs choo wōōyēch āk booyik. ⁴ Kimwoochi kule, "Kwaayey ng'ōōki achaamte chii nyēē bēērē keey." Yooto kukētyi :bichoo kule, "Kukwaaneeniing'!"

⁵ Yooto nanyuun kuwiirchi :Yuuta feetaanichaa *Kōōtaab Yēyiin ānkuwokooret keye. ⁶ Yu kānyōōr :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch feetaanichaa kumwooy kule, “Sālōotiin :beesaanichu koroti, kunyi mēērook /kiikoochi lēnkuutaab Kōōtaab Yēyiin.” ⁷ Kung’alaal :bichoo nto mii yoo, kootil kule /bokyaalee mbareet nyēē /sikēēmuchinē biich chēē sobooy. /Kikēēkuurēē mbaraanaa Mbaraab Kibtērēēn. ⁸ Kiyooto nyēē kiyey /kēēkuurē wōlooto ākoy kura kule, “Mbaraab Koroti”.

⁹ Kuyityiin :yooto āk kiyēē kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule, “/ Keenam betekik sosom chēbo feeteet choo kyooltēē inee *:Isrāyēēliik ¹⁰ ankwaalee mbaraab kibtērēēn kuu wōloo kimwooytoowoo :Yēyiin.”†

*Kumii :Yēesu taayeetaab Bilaato
(Māārko 15:2-5; Luuka 23:3-5; Yoowaana 18:33-38)*

¹¹ Nto kumii :Yēesu taayeetaab *Bilaato, kuteebēē :bāytooyiintonoo kule, “Inyiing’ :bāytooyiintēētaab Yuutayee?” Kukētyi :Yēesu kule, “Wuu nyooto sinee.”

¹² Nto yu keeteeyee keye :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayee kurubta keye Yēesu, kusiisiy keye. ¹³ Kuteebēē :Bilaato kule, “-Mēēkāsē wōlōē tēē :ng’aleek chēē mwooyē :bichu kule !kiiyey?” ¹⁴ Mānākēt :Yēesu ng’ālyoo mbo kisich. Kubotyī :tonkoy bāytooyiintonoo.

*Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayee Bilaato kubakach Yēesu
(Māārko 15:6-15; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39–19:16)*

¹⁵ Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyit ake tukul kibratyaanteet akeenke nyoo kaakutool :biiko. /Kikēēyēyē kuu nyooto yoo /kyoomē *Saakweetaab Keeytaayee. ¹⁶ Kimii ām bēsyōōsyēchooto chiito ake nyēē kikiikuchiis miisin kut /kikiikeerat. /Kikēēkuurēē chiichoo Baraaba. ¹⁷ Kunyoo, kuteebēē :Bilaato biiko chēē kikiiruruukyi keye yooto kule, “Ng’oo :nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook, Baraaba nto Yēesu nyoo /kēēbērē *Kāārārookiintēēt?” ¹⁸ Kimwooyē :bāytooyiintonoo kuu nyooto kōōnkētē kule kiituyiityi :icheek Yēesu moo.

¹⁹ Kutākumiitē :Bilaato kēēbuurēē ng’echereenyii bo bāytooyiisyēēt, kōōyookyi :koorkēenyii ng’ālyoo kule, “Kweeyiimaa :kiirwootik kuyeech kubo chiichoo. Kunyi, -meeyeyee kiy kuuyu bēērē keye.” ²⁰ Kutēē yooto tukul, kitas taay :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayee kōōwuruur bichoo kumwaayta /kiityaakta Baraaba /ankeebakach Yēesu. ²¹ Kuteeb subak :bāytooyiintonoo kule, “Nkōnō ām bichu āyēēng’ nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook :anii?” Kulē, “Baraaba.” ²² Kuteeb subak :Bilaato kule, “Aweyee nee Yēesu nyoo /kēēbērē *Kāārārookiintēēt?” Nōōruumchi :bichoo tukul kule, “/Keebakach!” ²³ Kumwooy :bāytooyiintonoo kule, “Rōkōs nee :nyēē koyey :chiichi?” Kubōloobōl :bichoo kumwooyē kule, “/Keebakach! /Keebakach!”

²⁴ Yu kakas :Bilaato kule kāmēētākōōmuuchē bichoo ānkiimuuchē koong’etng’eet wōōrōōryēēt, kuram bēēko ānkōōwuunēē āwunnyēk taayeetaab bichoo kumwooyē kule, “Kukwaaneenaak :korotiikaab chiichi, ābēērē keye :anii.” ²⁵ Yooto, kuwāl :bichoo tukul kule, “Kany kwaameech acheek :korotiikaab chiichi āk lōkōyool!”

²⁶ Yooto kōōtyooktoochi :Bilaato bichoo Baraaba ānkōōkoochi /kiityōōlsēt Yēesu nto tēē yoo kōōyokooyto /bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

*Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēesu
(Māārko 15:16-20; Yoowaana 19:2-3)*

²⁷ Kukweryoot :biikaab lukēēt Yēesu kaytaab bāytooyiintēēt *Bilaato nto tēē yoo, kōōruukyey keey :lukēetaab booryēēt tukul Yēesu. ²⁸ Kubuutēē Yēesu sirook ānkōōlookyey sireet nyēē arraa, ²⁹ kutaay kuutwēetaab kātōok ānkōōkēmēerchi mēt kuyey wuu nyēē bāytooyiin. / Kikiikoochi kunamee kirōkto āwunyiy nyēbo taay ānkubokukutunyēē :bichoo taayeenyiy kuyey keey wuu nyēē kākoonyit Yēesu kumwoochinē kule, “Kimkim! Bāytooyiintēetaab Yuutayee!” ³⁰ Kung'utyi ānkōōsōrunēē kirōkoo kimiy āwut ānkōōkōryōōnyēē mēt. ³¹ Yu /kāākiintosuur, /kiirēekunēē siraanaa arraa /ānkiilookyey sirookyiy choo kōbo kwaak nto tēē yoo, /keebeeta /subokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

*/Kikēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur
(Māārko 15:21-32; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)*

³² Kumii /kēebēetooy, /kēētuyēē chiito ake nyēē kibo Kurēen nyēē /kikēēkuurēē Simōōni. /Kēēkērchinē nyoo koong' bakeenke kukalab murtooywoontēetaab Yēesu. ³³ Nto yu /kakeeyit yēē /kikēēkuurēē Kolkoota (kaayneet nyēē ibooru kule 'Rōkyēetaab Mēt') ³⁴ /kiikoochi Yēesu *tifaayiiik chēē /kikiiketasee saakityeeek* alak kule kuyye. Nto bērē kuchamcham, kutay kuyye.

³⁵ Nto yu kāākukwērtoochi :bichoo Yēesu murtooywoontēēt, kubar *sēkēeryēt sukōōnkētēē kule ng'oo :nyēē mākyuyib sireet nkōō. ³⁶ Nto kāākuyiyto, kutēbēē :bichoo yooto kuriib Yēesu. ³⁷ /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēesu meet chēē kimwooyē kule: YĒĒSU :NYI NYOO BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK. / Kikēēkwērtoochi kiyooto yoo bo mētitaab Yēesu barak ām murtooywoontēēt. ³⁸ /Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng' murtooywōōsyēkwaa. / Kikiyyoong'to ake kutābān āwutaab Yēesu nyēbo taay /ānkiyyoong'to ake komostaab kaataam. ³⁹ Kiinchuruurē :biiko chēē kimurē yooto Yēesu ānkukwērtooy mētēwook ⁴⁰ kumwoochinē kule, “Ntēē kwēebērē +mēēturbuub *Kōōtaab Yēyiy ankiiteechee bēsyoōsyēk sōmōk? Iraraach keey, naas. Yoo inyiing' :Lakwataab Yēyiy, irēkunēē murtooywoontoonoo!”

⁴¹ Kiinchuruur Yēesu :nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kāānēetikaab kiruutēē ākoo booyik. ⁴² Kimwooyē kule, “Kiisoobē :chiichi biiko alak, ntēē -mēesoob keey naas. Mā inee :bāytooyiintēetaab *Isrāyēēl? Yoo keemuuch kurēkunēē murtooywoontooni, +mākiiyēnchi. ⁴³ Kwēēkoosēē keey oob :chiichi Yēyiy ānkumwooyē kule, ‘Āyēku Lakwataab Yēyiy?’ Kany kusār naas :Yēyiy yoo chāmē.” ⁴⁴ Kiinchuruur :nkicheek kibng'ōōkisiisyēchoo /kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt āk inee.

*Kime :Yēesu
(Māārko 15:33-41; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)*

27:28 Luuka 23:11; Yoowa. 19:2   **27:29** Mat. 27:11   **27:30** Mat. 26:67   **27:31** Mat. 20:19
* **27:34** /Kikēēyiyisyē saakityeechaa kōōboot ng'wooninto.   **27:34** Tyēēn. 69:21   **27:35** Tyēēn. 22:18   **27:37** Mat. 27:11   **27:38** Isa. 53:12   **27:39** Tyēēn. 22:7; 109:25   **27:40** Māārko 15:39; Yoowa. 2:19   **27:42** Mat. 27:11   **27:43** Tyēēn. 22:8; Māārko 15:39

⁴⁵ Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul, kung'eetee āsiiswēk lo ākoy āsiiswēk sokool. ⁴⁶ Yu kayit āsiiswēk sokool, kōōnchō :Yēesu kule, “Yēyiintēenyuu, Yēyiintēenyuu, ntēē 'keebakaaktaa anii!’”[†] (Kimwooyē yooto ām kuutiinyii kule, “Ēli, ēli, lema sabaktani?”)

⁴⁷ Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē, “Miitē kukuurē *Eliiya.” ⁴⁸ Yooto kulabatee :akeenke ām ichēek kiroonkuryēēt ankoolumta *tifaayiyik chēē ki tāytāy ānkurutyi kiroonkuryoonoo kēētiti nto yityo kōōyokoochi kuutiitaab Yēesu. ⁴⁹ Kimwooyē :alake kule, “Okany keekas yoo mākuchō :Eliiya chokooraraach!”

⁵⁰ Kiinchō :Yēesu ankung'et.

⁵¹ Yooto bakeenke, kukērēerunēē keey āyēēng' kuchakee barak ākoy ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kikiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin. Kiiitimiimākoy :kōōrēēt ānkōōtēēsiis :rwōontōōk. ⁵² Kiiitēēsiis :kochonkoosyek kuyootākiiis ānkung'ēetyo :biiko chēē chaang' choo kikiikubēk ānki churtootiin. ⁵³ King'ēētyēē :bichoo kochonkoosyek, nto yu /kaakiing'eetee Yēesu meet, kuba Yēērusālēm ānkōōboorchi keey biiko chēē chaang'.

⁵⁴ Yu kakas :nyēē wōō nyēbo lukēēt āk biikyii choo kiriibē Yēesu kibring'ring'nyoonoo ākoo ng'aleek tukul chēē kiyēyākiiis, kumuuyo ānkumwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo Lakwataab Yēyiin :chiichi!”

⁵⁵ Kikiyoyong'iis :chēēbyōōsōōk alake chēē chaang' yēē lōō kutoobēnē kiyēē kiyēyāktōōs. Chēēbyōōsōōchooto :choo kiboontootē keey Yēesu kuchakee Kalilaaya kuyēētyēēchinootē. ⁵⁶ Alak ām chooto ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk Yōōsēēf ākoo kaametiitaab wērichoo kibo Sebetaayo.

Wōlēē /kikeemuyta Yēesu

(Māārko 15:42-47; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)

⁵⁷ Nto yu kēēmēn :kōōrēēt, kuchō :chiito ake nyēē ki rubiintēetaab Yēesu ānkiboonto bāyiti nyēē wōō. Kibo *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Arimataaya nto kaayneenyii ku Yōōsēēf. ⁵⁸ Kiwo :chiichoo wōlēē kimii :Bilaato ānkusoom /kiikoochi bōōrtaab Yēesu. Kuchāmchi :Bilaato /kikiikoochi. ⁵⁹ Kimwaayta :Yōōsēēf /kiirēekunēē bōōrtaab Yēesu murtooywoontēēt /ankeeratee ankeet nyēē tiliil. ⁶⁰ Nto tēē yoo, wokōōkoochi kochonkeenyyii nyēē kitākōōwōrē /ānkimānāākēēmuchi chii. Yooto kuwunukyi rwaanteet nyēē wōō kuker kurkeetaab kochonkaanaa ānkuwēēchi keey.

⁶¹ Kikiibuurēē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake yooto kukas chonkaanaa.

/Kikēēriib wōloo /kikēēmuchinē Yēesu

⁶² Nto yu kāyyēēkunēē, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kubēēchi :mbo kibkōrōs ākoo *Farisaayēek *Bilaato ānkumwoochi kule, ⁶³ “Mokoryoontēēt, kimwooyē :ng'wiintonoo bo chii yooto kitākusoboot kule, ‘+Maang'eetee meet yoo kaakukeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku,’ ⁶⁴ kunyi mwaayte /kēēriib kochonkaanaa ākoy bēsyoonoo bo sōmōk. Nto buch, imuuchē :rubiikyii bokuchoor muusto nto tēē yoo kumwoochi biiko kule /kookiing'eetee meet. Makumiyatiit yooto :ng'wiynaneet nyiitēnyi bo lēt kusiir nyoo kibo taay.” ⁶⁵ Kuwālchi :Bilaato kule, “Obeete riibiik alak bōōriib kochonkaanaa kuriibākoy kuu wōloo ōmuuktooy.”

⁶⁶ Kuba :bichoo ānkubokōōtiiny kurkeetaab kochonkaanaa kāroomin kumoolchi rwaantaanaa yooto ānkōōkoochi riibiichoo kuriib.

28

King'eetee :Yēesu meet

(*Māārko 16:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1*)

¹ Yu kēerir :kōōrēēt kukookukeeyta :bēsyeētaab *Sabaato, kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake bokooraam kochonkaanaa.

² Yooto, kōōring'riing' :kōōrēēt miisin kuuyu kikiikurēkunēē *malayikeetaab Yēyiin barak, kiwo ākoy kochonkaanaa ānkuwunukto rwaanteet ānkōōbuurēē barak. ³ Kiilēkēchēchē :malayikaanaa kuu yoo keewech :kōōrēēt anki leelach :sirookyii kuu kweyaanteet. ⁴ Yooto kumuuyo :riibiichoo kimii yooto ānkubōōtoon kut wuu nyēē mābukē.

⁵ Kumwoochi :malayikeet chēēbyōōsōōchoo kule, “-Mōōmuuyē, ānkētē :anii kule ōchēēng'ē :akweek Yēesu nyoo /kōkēēkwertoochinē murtooywoontēēt.

⁶ Māmiitē yu nteenee kaakung'eetee meet kuu yoo kimwooyē. Okwaa bookas wōloo kōmiitē ⁷ ankoobe areet akeenke bōōmwoochi rubiikyii kule, 'Kaakung'eetee :Yēesu meet ankumakoonto Kalilaaya wōlēē bōōnyōōrchinē.' Kookas oob?"

⁸ Yooto kung'eētyo :chēēbyōōsōōchoo areet akeenke ankulabat bokumwoochi rubiikaab Yēesu ng'aleehaa. Kitinyē bōōtoonik chēē katasta keey ng'erekweek chēē chaang'. ⁹ Kumii tākulābātē, kutuuyēē Yēesu. Kootaakwees icheek :Yēesu nto yitoy kukutuny kukōōb kērēēnkōōkaab Yēesu nyēē kākutunyki. ¹⁰ Nto tēē yoo, kumwoochi :Yēesu kule, “-Mōōmuuyē. Bōōmwoochi mbo ng'etaabiya kuba Kalilaaya bokēēnyōōryē wōlooto.”

Kiyēē kimwooy :riibiik

¹¹ Kumiiitē :chēēbyōōsōōchoo kubēētii, kikiikung'eētyo :riibiik alake ankuba kiriing' bokumwoochi mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kiy ake tukul nyēē kaakuyeyakay. ¹² Nto yu kāākutuyoo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik kuchōb ng'aleek. Kiikoochi riibiichoo beesaanik chēē chaang' ¹³ ānkumwoochi kule, “Omwaay kule, 'Kokwa :rubiikaab Yēesu kwēēmooy ankuchoor muस्ताab Yēesu kukākēēruuyē!' ¹⁴ Nto yoo kāyityo :ng'aleechu bāytooyiintēēt, +mākēēmwoochi :acheek kāroomin āmēēbērē makunamaak akweek :ng'ala.”

¹⁵ Kunam :riibiichoo beesaanichaa ankuyey kuu yoo /kākēēmwoochinē. / Kikyaamtaatee ng'aleehaa kimwooyē :riibiichoo wōlēē miitē :Yūutayeeek ākoy kura.

Ng'aleekaab lētuut chēē kiikiimchi :Yēesu rubiikyii

(*Māārko 16:15-18*)

¹⁶ Kiba :rubiichoo ki taman āk akeenke lekem ām Kalilaaya wōloo kimwoochinē :Yēesu kule kuba. ¹⁷ Nto yu kakas :rubiichoo Yēesu, kukutunyki. Nteenee manaacham :alake kule ki Yēesu :nyooto. ¹⁸ Yooto kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “/Kōōkēēkōōno anii kāāmuukēyewēēk tukul chēē miitē kibkōōnkōy āk chēē miitē ng'wēny. ¹⁹ Kunyoo obeetaate bōōryōōsyēk tukul ankooyey biiko kuyēk rubiikyuu. Ōbātisanē ām kaayneetaab Baaba, nyēbo Leekweet ākoo nyēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ²⁰ Ōnētē bichooto kooywey kiy

ake tukul nyēē kāāmwoowook. Nto kubooyiit man, āboontē keey akweek ākoy tabantaab kōōrēēt.”

Māarkō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirēē: /Kiisōōtyinē kule kisirē :Māarkō lōkōōywēchu bo soboontaab Yēesu ak yiisyēenyii. Ku āybēeryoo :Māarkō, kinyōōr bārooyinto nyēē kikas Yēesu ānkuyēbchi yii ng'aleekyii ām Yēerusālēm ānkōōyēnchi. Nto lētuunoo, chokunoomnyo :Māarkō ak Bāwulō akoo Barnaaba ām baanta nyēē kyoomtootē ng'ālyoontēetaab Yēyiin. Kiyēētyēēchinoot :inee Bētērō ām bēsyoōsyēk chēē chaang' nyēē /kiisōōtyinē kule ng'aleek chēē chaang' chēē kisir kurubta keey ak Yēesu ku chēē kirārchinē :Bētērō.

/ Kikēēsirchinē kitaabuuni biikaab Kiriistō choo kimā YuutayeeK. Mēēnkētāktōōs :kēnyii nyēē /kikēēsirēē nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kwēēnuutaab kēnyii taab 45 akoy 55 KK. -/Mākiinkētē mbo kubooyiit man yoo /kikēēsirē kitaabuuni bo Māarkō /kumanaakeesir nyēbo Mataayo nto /kikiikeesir. /Kēēbērē kitinyē man :booyik choo kisimkunam ng'ālyoontēetaab Yēyiin yoo kimwoowēech kule kitaabuutaab Mataayo :nyēbo taay /keesir. Yoo /kākiiukuykuuchiin kitaabuunechu tukwaay, tookunoot kule kiinkētē :Māarkō kiyēē mii kitaabuutaab Mataayo ānkīyēyiisyēē ng'aleek alak chēbo kitaabuunaata. Manaatwech :Māarkō komoswookik choo māmāmē keey ak biiko choo mā YuutayeeK. Ibānyboonyē komoswookik choo nāmē keey ak ātēbuutēkaab YuutayeeK choo kitōsōsyinē bichoo kōōnkēt.

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Ng'ālōolēē :Māarkō miisin *kiyēē kiyey* :Yēesu kusiir *kiyēē kimwa*. Ikiimē kurubta keey ak kāmūukēywēēkaab Yēesu kooraraach, kootyaakta ānkōōsoob biich. Ikwēnyē miisin kule Yēesu ku Motwooriintēetaab Yēyiin ānku Lakwanyii. Ibooru :tukuukaab kwōng'uuut, kāāsoobsēt, kaatyaaktaayēetaab biiko ām wōlēē mii :tāmirmirook chēē miy-ootēch, kāāmūukēywēēkyii kunyōōchi biiko kaat choolwookātēng'waa, kule inee ku lakwataab Yēyiin.

Toowunēē :kitaabuuni lōkōōywēkaab yiisyēēetaab Yēesu ām wōlēē mii :biiko yoo kyoomu kule kāākuchō :bāytooyiisyēēetaab Yēyiin kōōrēt. Twēchē :Māarkō kunyil chēē chaang' kule /kikēēkwērtoochi Yēesu *murtooywoontēēt kuyēk kēēlto nyēē kēēchoomnyo Yēyiin ak biiko. / Kikiing'woonchi Yēesu kubo ng'ōōkiswookiyoo (kas kur. 8:31; 9:31; 10:33-34, 45). /Kikiibanybaany miisin ng'aleekaab wiikiit nyēbo lētuut nyoo /kikēēkwērtoochinē Yēesu murtooywoontēēt /ankiiteryeechee ng'eeteenyii bo meet ak yoo /kikēēyibē kuwo barak.

Kāroomēch :lōkōōywēchu ām wōlēē mii :biiko tukul ām kōōrēt āmēēbērē YuutayeeK baateey. Ibooru :ng'ālyoontēēt 'Kiriistōōs' ām kuutiitaab Kirikiik ak ng'ālyoontēēt 'Maasyaak' (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule 'nyēē ng'aabaat', ānkwōōrōru chiito nyēē kiikuchōb :Yēyiintēēt ānkōōkoochi yiisyēēt nyēē kiikutōōlchi. /Kēēyēyiisyēē kaaynaani kurubta keey ak nyoo ityooktooy biich ak bāytooyiintēēt nyoo kiikukanyaana :YuutayeeK ām kēnyii chēē chaang' ānku nyoo twekaat miisin ām kiyēē kimwoowu :wōōrkooyikaab Yēyiin ām Kiirootyēt nyoo bo Kēny. Ibooru :komoswookik chēē chaang' choo twēchē :Kiirootyēt nyoo Lēēl nyoo bo Kēny kule mēēbērē kimuru buch :chōōnēetaab Kiriistō, nteenee kimiitē chōbuutēkaab Yēyiintēēt kung'etee kēnyii ak kēnyii. /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt 'wēriitaab' ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto nyēē baraay āmā baateey lakwataab anum ām yootēēt.

I-ārōoru kērkeēyinto ām ātēbuutēk ām kwēēnuutaab ‘wēeriit’ āk ‘kwaan’. Mii mbo :kērkeēyinto nyēē wuu nyooto yoo /kākēēlē ‘leekweet’ kuuyu kēēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kubo kule inee :nyēē kiyēyēēch ankeekerkeye āk inee ām kēēlto ake. Yēku :biiko tukul lōkōkaab Yēyiin ām tāmirmiryēēt yoo kēēyēnchi Yēēsu, ng’ālyoo nyēē ibooru kule /kiikēēnyōōchi kaat choolwookātēēng’waa ānkōōkōowut bātyooyiisyeētaab Yēyiin.

*Kiyeyta :Yoowaana kēēltaab Yēēsu
(Mataayo 3:1-12; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)*

¹ Lōkōōywēk :chu chēē kāroomēch chēbo Lakwataab Yēyiin, Yēēsu *Kiriistō.
² Kikiikumwooy :Yēyiin kēny kubununēē wōōrkooyoontēēt Isaaya* kule,
“+Māāyooktē kiyookiintēēnyuu
koonto wokuyēytoowuung’ kēēlto.”†
³ /Kikeesir subak kule,
“Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,
‘Ōchōb keyy,
ānkōōchulchi Mokoryoontēēt kēēlto.’”†

⁴ Kiyookiintonoo ku Bātisāniintēēt Yoowaana. Kyoomtooy ām kōōr nyēē suurkwēēn kule māchaktōōs :biiko kuweek ām miyootyēt / ankeebatisan, sukunyōōchi :Yēyiin kaat. ⁵ King’ēētyēē :biiko chēē chaang’ Yēērusālēm ākoo komoswookik tukul chēbo Yēēmēētaab Yuuteeya bokukas lōkōōywēchoo bo Yoowaana. Nto yu kābokumwooy choolwookātēēng’waa / keebatisanee āynēētaab Yoortaan.

⁶ Kikiilaach :Yoowaana sireet nyēē /kikiikwoorunēē sabureekaab *tembes, ankumootee keyy anweetaab suwe. Kyoomē taalamik ākoo kimnyeteet.
⁷ Kimwoochinootē biiko kule, “Yoo kaawaany kāānēētiisyēēnyuu, mākuchō :chiito ake nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira nyēē -maayemaat ārēēkyi kwēyōōnik. ⁸ Kaabatisaneenaak :anii bēēko, nteenee makubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin.”

*/Kikeebatisan Yēēsu
(Mataayo 3:13-17; Luuka 3:21-22)*

⁹ Nto mii bēsyēēt ake, kuchōōnēē :Yēēsu Nāāsārēēt ām Yēēmēētaab Kalilaaya ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan. ¹⁰ Yu kāloong’unēē bēēko, kukas barak kuyootaktōōs ānkurēkyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē. ¹¹ Yooto, kumwooy :Yēyiin ām barak kule, “Inyiing’ lakwanyuu nyēē āchāmē, ānkāāng’ērēkyinē.”

*/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn
(Mataayo 4:1-11; Luuka 4:1-13)*

¹²⁻¹³ Kukwēryoot bakeenke :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu ākoy suurkwēēn, wōlēē kimii :nkicheek tyoong’iikaab wuyyēt. Kii buur :Yēēsu wōlooto bēsyōōsyēk artam āmāmii :kiy nyēē kyoomē. Kutyem * :Kēniintēēt, kumii wōlooto. Yu kāwēēchi keyy :Kēniintēēt, kukwa :malayikaanikaab Yēyiin ānkuyēētyēēchi.

1:1 Määrkö 3:11; 14:61; 15:39; Yēyuut. 10:37-40; Ibu. 2:3 * **1:2** Mwooyē :siruutēk alake kule ‘wōōrkooyik’. † **1:2** Mal. 3:1 **1:2** Luuka 1:76 † **1:3** Isa. 40:3 **1:6** 2Bāy. 1:8 **1:8** Tyēēn. 51:7, 10-12 **1:11** Toowu. 22:2; Tyēēn. 2:7; Isa. 42:1; Määrkö 9:7; 12:6; 2Bēt. 1:17 **1:12-13** Chuy. 24:18; Tyēēn. 91:11-13; Ibu. 4:15

*Kitoow :Yēesu kwaamtaat lōkōōyewēkaab Yēyiin
(Mataayo 4:12-17; Luuka 4:14-15)*

¹⁴ Nto mii bēsyēēt ake yu / kabokeerat Yoowaana, kooyeey :Yēesu Yēmēētaab Kalilaaya kwaamtaat lōkōōyewēk chēē kāroomēch chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin. ¹⁵ Kimwooyē kule, “Kaakuyit :bēsyēēt! Kāakuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin! Oweeksee choolwookātēēng’woong’ ānkōōyēnchi Lōkōōyewēchu Kāroomēch.”

*Rubiikaab Yēesu chēbo taay
(Mataayo 4:18-22; Luuka 5:1-11)*

¹⁶ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēesu kuwēēsyētōotēē sakaramteetaab Tōōliilēetaab Kalilaaya, kukas biiko āyēēng’ chēē kimii kuwiirchinē nēētiinēk bēēko kunāmē *burburiinēk. Bichooto ku Simōōni ākoo ng’eetaabkaamet Antereeya. ¹⁷ Kukuur :Yēesu icheek kule, “Orubwaa! +Maaneetaak wōlēē ōyisuntooy biiko.” ¹⁸ Kubākooktooy bakeenke nēētiinēkwaa bo burburiinēk ānkurubē Yēesu.

¹⁹ Yu keenaata :Yēesu taay kisich, kukas biiko alak āyēēng’ kumii mwēēnkēēng’waa kuyēytooy nēētiinēkwaa. Bichooto ku Yāākōbō ākoo ng’eetaabkaamet, Yoowaana wērichoo bo Sebetaayo. ²⁰ Kukuur :Yēesu nkicheek. Kukāsē kuu nyooto, kubākookyinē kwaan mwēēng’ āk biiko chēē kimii kuyēchinē yiisyēēt ānkurub Yēesu.

*Kāamuukēyewēkaab Yēesu
(Luuka 4:31-37)*

²¹ Kiwo :Yēesu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Nto mii bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut :tukul *kōōtaab saayeet ankooneet :Yēesu biiko ng’ālyoontēētaab Yēyiin.

²² Kiilat :biiko wōlēē kiinēētitooy :Yēesu. Kimēēnēētē kuu wōloo kiinēētitooy :kānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētē ām kāamuukēyewēk.

²³ Kimii kōyooto bo saayeet :chiito ake nyēē kiyyimē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat. ²⁴ Kubōlchi :tāmirmiryoonoo Yēesu kule, “Imāchēēnēēch nee ōō, Yēesu nyēbo Nāāsārēēt? Imāchēē ibakacheech? Ntēē ānkētiing’! Inyying’ :nyoo ichurtaat ānkiiboontē kāamuukēyewēkaab Yēyiin.” ²⁵ Kōōburyoong’to :Yēesu kule, “Siis, ankiichuwunee chiichi!” ²⁶ Yu kāmwooy kuu nyooto, kōōsimsiim :tāmirmiryoonoo miyaat chiichoo. Kōōnchō ankuchuwunee chiichoo. ²⁷ Kiilat :biiko tukul / ankeeteabee keey kule, “Ng’al nee :chu? Boonto :Yēesu kāamuukēyewēk chēē imuuchē kōōnēētiisyēē ām kēēlto nyēē lēēl, āk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkukāsyyi!”

²⁸ /Kikyaaamtaatee ng’aleechaa Yēmēētaab Kalilaaya kumukuul.

*Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang’
(Mataayo 8:14-17; Luuka 4:38-41)*

²⁹ Yu kang’eetee :Yēesu ākoo rubiikyii *kōōtaab saayeet, kuba kaab Simōōni.

³⁰ Kimnyoonē :cheebyoosyeetaab biikooy bo Simōōni. Yu /kākēēmwoochi Yēesu kule mnyoonē :cheebyoosyaanaa, ³¹ kuwo ankunam āwut kōōyyo. Kusob :cheebyoosyeet ānkubāyisi.

³² Yu kararakta :asiista, kukāākubēk :āsiiswēkaab *Sabaato, kōōmutyi :biiko Yēesu biiko tukul chēē kimnyoontōōs āk chēē kiyyimē :tāmirmirook chēē miyootēch. ³³ Kibokōōruruukyi keey :biiko chēē chaang’ kurkat saang’ ām kōyooto kimii :Yēesu. ³⁴ Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang’ chēē kiboonto

bōōrwoonik chēē kimakerkeey ānkōōbēbēēto tāmirmirook chēē chaang' chēē miyootēch. Kiker koong' :Yēesu tāmirmiroochoo kuuyu kiinkētē :icheek wōlēē wuu :inee.

Kyaamtaatee :Yēesu lōkōōywēk Kalilaaya tukul
(Mataayo 4:23-25; Luuka 4:42-44)

³⁵ Yu kāng'ēēyēn :kōōrēēt, kung'ēet :Yēesu ānkuwo wōlēē kimālēēkitēē :chii wokusaay Yēyiin. ³⁶ Nto bērē kusēw mbo :Simōōni kule mēēkumii :Yēesu, kucheeng'aat. ³⁷ Yu kunyōōr, kumwoochi kule, “Mii kuchēēng'iing' :biiko.” ³⁸ Kulē :Yēesu, “Māchāktōōs keebe komosta ake waa-amte lōkōōywēkaab Yēyiin, kuuyu chooto :chēē kyāāchōōnchinē.”

³⁹ Kyaamtaatee :Yēesu lōkōōywēk kooriikaab saayeet ām Kalilaaya tukul, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēetyēē biiko.

Kiisooob :Yēesu chii nyēē kiboonto makereen
(Mataayo 8:1-4; Luuka 5:12-16)

⁴⁰ Kichōōnchi :chiito ake Yēesu bēsyēēt ake :nyēē kiboonto *makereenik. Kukutunyēē taayeetaab Yēesu ānkumwoochi kule, “Mokoryoontētē, yoo ichāmē, isooboo sāātilliliitu kuuyu ānkētē kule imuuchē.” ⁴¹ Kuriiree :Yēesu. Yooto, kōōyokooyto āwut kutiiny chiichoo ānkulēēnchi, “Āchāmē. Kunyi, itilili-itu!” ⁴² Kusob :chiichoo bakeenke. ⁴³ Yu kāsob, kōōkālōonchi :Yēesu kule, ⁴⁴ “Mēēmwoochi chii ake tukul ng'aleechu. Nteenee iwē ānkuwēēboorchi keey *kibkōrōs kukasing', siitooko kule 'kēētilliliitu. Iyib tukuuk chēē ibirchinēē Yēyiin kōōnkōy /sikēēyēwuung' kōrōsēēk kuu wōloo kimwooytooy *:Muusa ām kiruutēk.”

⁴⁵ Ānkoo kuwuu nyooto, kiwo :chiichoo ankwaamtaat lōkōōywēchoo. Ki yoo kēēwut :Yēesu kiriing' ake tukul, kōōruruukyiniē keey :biiko, kumāchē /kiisooob. Kiyey :ng'aleechaa kut mēēkōōwutē :Yēesu kiriinkōōsyēchoo kukāsē :biiko. Ānkoo kiibuurchinē keey :Yēesu taban wōlēē mālēēkitēē :chii, kitākukwoonchinē :biiko ām komoswookik tukul.

2

Tinyē :Yēesu kāāmuukēy kunyōōchi biiko kaat
(Mataayo 9:1-8; Luuka 5:17-26)

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kooyeey :Yēesu Kaabernaam. Nyēē mā tyaa, kukas :biiko kule kāākuchō. ² Kukwa :biiko chēē chaang' ānkōōruruukyi keey kō ākoy saang' kut kimāmii wōlēē kiisiirē :chii kereeng'. Kwoomchi :Yēesu biiko ng'ālyoontēetaab Yēyiin.

³ Kutākwoomtooy :Yēesu lōkōōywēchoo, koomut :biiko alake ang'wanu chiito ake nyēē kichunkutoot. ⁴ Nto kuuyu kimāmii :bārooyinto nyēē kiimuuchē :bichoo kukasee Yēesu, kubaeta chiichoo ākoy kōōto barak ānkubut kēsyēkuut kutook yēē kiimuuchē kōōyokooytēē chiichooto. Kōōyokooyto chiichoo kumii tiirbeet ākoy yēē kimii :Yēesu. ⁵ Yu kakas :Yēesu kule kiikoosēē keey :bichoo inee, kumwoochi chiichoo kichunkutoot kule, “Wēnyoo, /kāākēēnyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'.”

⁶ Kimii yooto :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē kiing'unyng'uung'tōōs kumwooyē kule, ⁷ “Ām nee yu ng'ālōolē :chiichi kuu nyi? Kāyib keey kule

inee ku Yēyiin sōō? Ng'oo :nyēē imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēng'waa, yoo mā Yēyiin nkit?"

⁸ Nteenee kōōnkēt :Yēēsu ām tāmirmiryēēnyii kiyēē kimii kōōsōōtē :kāānēētichoo. Kumwoochi kule, "Ām nee soosot :akweek kuu nyooto? ⁹ Kuskus nkōōnō? Āmwoochi chiichi chunkutoot kule, /Kākēēnyōōwuung' kaat,' nto kule, 'Ng'eet, ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiwēēsyt'?" ¹⁰ +Mookas raat kule āboontē :anii, *Wēritaab Chiī, kāāmuukēywēēk ām kōōrooni chēē āmuuchēē ānyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt." ¹¹ Yooto bakeenke kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Yyoony, ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiwēēchi keey kaa."

¹² / Kēēmwoochinē chiichooto kichunkutoot kuu nyooto, kung'ēētē ānkunāmē tiirbeenyii ānkuwēēchinē keey, kukasē :biiko tukul. Kiilat :biiko ankookaasta Yēyiin, kuuyu ki ng'al :choo chēē kimānāyēyākiis bēsyēēt ake.

*Chāmē :Yēēsu mbo biiko chēē -/mākiiriiku
(Mataayo 9:9-13; Luuka 5:27-32)*

¹³ Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Yēēsu subak sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kirub :biiko chēē chaang' ankoonet :inee ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹⁴ Kutākumii kuwēēsytōotē, kukas chiito ake nyēē kimii kēēbuur kēryō kōōruuchē *syuuruut. /Kikēēkuurēē chiichoo Laawi araab Alfaayo. Kumwoochi :Yēēsu kule, "Rubwaa!" Kung'eet :Laawi ankurub.

¹⁵ Kuwēētō keey :Yēēsu lētuunoo rubiikyii, kāāruruukikaab syuuruut chēē chaang' ākoo mbo biiko chēē /kikeetay choo kibootōtē keey tukul ānkubokwoomiis kaab Laawi. ¹⁶ Yu kakas *:Farisaayeeek alake chēē ki kāānēētikaab kiruutēk kuu nyooto, kumwoochi rubiikaab Yēēsu kule, "Ām nee yu āmiisyē :chiichi ākoo kāāruruukichu bo syuuruut ākoo mbo alak chēē -/mākiiriiku?"

¹⁷ Kumwoochi :Yēēsu kāānēētichoo bo kiruutēk kule, "Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Nteenee māchēēng'ootē :choo sobchootiin. Kyāāchōōnii :anii chāākuurē biiko choo choolwookēnootiin, mēēbērē choo isōōtē kule churtootiin."

*Kāānēētiisyēētaab Yēēsu nyēē lēēl
(Mataayo 9:14-17; Luuka 5:33-39)*

¹⁸ Kikirē ām bēsyōōsyēchooto :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana ākoo Farisaayeeek āmiisyēēt. Nto mii yoo, kukwoonchi :biiko Yēēsu ankuteebē kule, "Ām nee yu kirē :rubiikaab Yoowaana ākoo choo bo Farisaayeeek āmiisyēēt, āmēēbērē kirē :cheekuuk?"

¹⁹ Kyōtyinēē :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt kule, "-Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēy yoo mii :saanteetaab leekwa. ²⁰ Makuyit :bēsyēēt nyēē +/ mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii chōōrōōnuutēkyii. Ku yooto :yēē makoorkuut keey :chōōrōōnuutēkyii." ²¹ Kumwoochi subak tyoonkōōchēēt ake kule, "-/Mākēētīlē ankeet nyēē tākulēēl /ānkēēkinēē sīreet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubaryiit :koo'ng'ta miisin. ²² Nto subak -/mākēēroonkyinē kibkeetiis chēē /kātākēyēyē wōōnkīt nyēē yoos, kuuyu yoo kakuut :kibkeetiisyechaa, kung'ētyēē wōōnkoo kuwasta keey *:tifaayiiik. Nteenee māchāktōōs /kēēroonkyinē tifaayiiik choo /kātākēyēyē wōōnkīt nyēē lēēl."

*Bāwu :Yēesu bēsyēētaab Sabaato
(Mataayo 12:1-8; Luuka 6:1-5)*

²³ Nto mii bēsyēēt nyēē ki *Sabaato, kumur :Yēesu ākoo rubiikyii mba-reetaab nkoonuuk. Kumii kumurē yooto, kuswech :rubiikyii metēwookaab nkoonuuk, kubiiriir ankwaam. ²⁴ Yu kakas *:Farisaayek alake chēē kimiitē yooto kiyēē kayey :rubiichoo, kumwoochi Yēesu kule, “Kas! Ām nee yu mii :rubiikuuk kwiryēē kiruutyēēt nyoo yēētē /kēēkēsiis ām bēsyēētaab Sabaato.”

²⁵ Kukētyi :Yēesu Farisaayeechaa kule, “Manoosuman :akweek, yoo ki-iryēē :Bāytooyiintēēt *Tāwuti kiruutēk, yoo kyoomē :kēmēwuut ākoo biiko choo ki-boonto keyy? ²⁶ Yoo ki *kibkōrōs nyēē wōō :Abyataar, kuwo :Tāwuti *Kōōtaab Yēyin /ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkīt. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biiko choo kiboonto keyy.

²⁷ Kunyoo, bāwu :chiito Sabaato āmēēbērē bāwu :Sabaato chiito. ²⁸ Kunyi, bāwu *Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato.”

3

*Kiisooibiis :Yēesu ām bēsyēētaab Sabaato
(Mataayo 12:9-14; Luuka 6:6-11)*

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kōōwut subak :Yēesu *kōōtaab saayēt. Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kisōnkōchoot :āwut. ² Kimii yooto :nkicheek *Farisaayek chēē kimāchē kukas yoo kēēsoobiis :Yēesu ām bēsyēētaab *Sabaato subokōōyooong'tēē kōōk. ³ Yu kakas :Yēesu chiichoo kisōnkōchoot :āwut, kukuur kuchō taay. Nto yityo, ⁴ kuteebee bichoo kule, “Chāmweēch :kiruutēkyoo /keeyey kiy nyēē karaam ām bēsyēētaab Sabaato, nto nyēē miyaat? /Kiisooibiis, nto /kēēbākākiis?” Kisiisyo :bichoo. ⁵ Kōōrōōtoot :Yēesu bichoo nyēē kāng'woonchi, kuuyu kimātinyē :icheek kiisayta. Kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Kuchuulē kuu nyooto, kukārāmiitu :āwut. ⁶ Kukāsē :Farisaayeechaa kuu nyooto, kung'ēētōōs, bokutuuytōōs ākoo biikaab *Erōōtē kusat koowaang'ta Yēesu.

Kikwoonchi :biiko chēē chaang' Yēesu

⁷ Nto mii yoo, kuwo :Yēesu ākoo rubiikyii ākoy Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kirub :biiko chēē chaang' chēē kikwoonēē komoswookik alak chēbo yēēmēētaab Kalilaaya. ⁸ Kibo :alake chēē chaang' *kiriinkēētaab Yēerusālēm ām yēēmēētaab Yuuteeya ākoo komoswookik alak chēbo yēēmēētaab. Kikwoonēē :alake yēēmēētaab Itumeeya, kukwoonēē :alake yēēmōōsyēk chēē kimii biitēētaab āynēētaab Yoortaan. Nto alak kibo yēēmēētaab Tiirō ākoo Sitōōn. Kikwoonii :bichoo bokukāsē kiyēē kimii :Yēesu kuyēyē.

⁹ Nto kuuyu kikiikuchaang'it :biiko ānkimii kāwunuk keyy kut kāākuriikyii :Yēesu sakaramteetaab tōōliilēēt, kōōyookto :Yēesu rubiikyii bokuyib mwēēnkēēt sukung'et kōōnēētis kumii kēēbuur mwēēng' ām tōōliil.

¹⁰ Kiwunuk keyy :biiko chēē kimnyoontōōs sukutiiny Yēesu, kuuyu kikiikōōsoob :inee biiko chēē chaang'. ¹¹ Kimii :biiko chēē kiyyimē :tāmirmirook chēē miyootēch. Ki yoo kakas :tāmirmiroochoo Yēesu, kuyēyē bichoo kukutuny ām taayeetaab Yēesu ānkōōnchōōyiis kule, “Inyiing'

Lakwataab Yēyiin!'' ¹² Kiker koong' :Yēesu tāmirmiroochoo miyootēch -mēēboor wōlēē kiwuu :inee.

Kikwey :Yēesu lēbkēēyik taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:1-4; Luuka 6:12-16)

¹³ Nto mii bēsyēēt ake, kukwey :Yēesu biikyii ānkuwēeto lekem. ¹⁴ Bichooto ku taman āk āyēēng' ānkukuurēē chooto *lēbkēēyik. Kimāchē kule kōōbuurtooy keey sukōōyooktooy bokwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ¹⁵ ānkōōkoochi mbo kāāmuukēywēk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko.

¹⁶ Lēbkēēyichoo taman āk āyēēng' choo kikwēyē :Yēesu ku: Simōōni nyēē kitoochi :Yēesu kaayneet ake kule Bētērō, ¹⁷ Yāākōbō araab Sebetaayo ākoo ng'eetaabkaamet Yoowaana. Kikuur :Yēesu bichoo tukwaay kule 'Bōnēērkē'. (Kaayna nyēē ibooru kule murēnēētaab iileet.) ¹⁸ Chuut alak ku Antereaya, Filibō, Baatolomaayo, Mataayo, Toomaas, Yāākōbō araab Alfaayo, Taataayo, Simōōni Kananaayo, (kiibooru kaaynaani bo Kananaayo kule ki murēn nyēbo booryēt) ¹⁹ ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēesu lētuunoo.

/Kikiisōōtē kule kiikubun :mēt Yēesu
(Mataayo 12:24-32; Luuka 11:15-23; 12:10)

²⁰ Yu kang'etee :Yēesu lekem, kooyey Kaabernaam. Kirub :biiko chēē chaang' subak kut kimēēmuuchē :inee ākoo rubiikyii kwoomiis. ²¹ Yu kāyityi kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet :ng'aleechaa, kuba kumāchē bokukwēryoon kuchō kaa, kuuyu /kikēēmwooyē kule kiikubun :mēt.

²² Kimii :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē kikwoonēē Yēerusālēm bokukāsē kiyēē kiinēētē :Yēesu. Kimwooyē :kāānēētichoo kule, "Kookunam chiichi :Bēēlsēbuul nyoo kāāyooong'iintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch. Nyooto :nyēē miitē kōōkoochinē nkuruuk chēē kwētēē tāmirmirook chēē miyootēch." ²³ Yu kakas :Yēesu kuu nyooto, kukuur kāānēētichoo ānkōōboorchinēē ng'al tyoonkōōchoy. Kiteebē kule, "Imuuchē :Kibrōkōsyoontētēēt tāmirmirookiyi? ²⁴ Yoo kaakubchey keey :lukēētaab booryētēē nyēbo kōōrētēē ake, ankubar keey nkit, ibuurtooy ānō :kōōroonoo? Māburyētē? ²⁵ Nto kubo kwaak yoo kāākutooytoochiin :kayta ake, mābotē :kayaa? ²⁶ Kunyoo, yoo kāākukōōno :Kibrōkōsyoontētēē kāāmuukēywēk chēē ākwētēē lukēēnyii, mābotē :bāytooyiisyēēnyii? ²⁷ Mii :ng'oo nyēē imuuchē kōōwut kaytaab chii nyēbo nkur ānkōōnēmunnē tukuukyii? Yoo kamarat chiichoo, mākoy kōōnēmunnē tukuukyii. ²⁸ Kāāmwoowok, imuuchāktōōs kunyōōchi :Yēyiin kaat chii ām choolwookātēēnyii tukul āk mbo kōchōōng'nāt ake tukul. ²⁹ Nteeneē -/ mākēēnyōōchinēē kaat chii nyoo kōchōōng'ynēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kunyoo, kiikurat chiichoo :choolwookātēēt ākookoy." ³⁰ Kimwooyē :Yēesu ng'aleechu, kuuyu kiintosuur :bichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin kumwooyē kule boonto :Yēesu *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.

Ng'oo man :nyēē tuubchēē Yēesu?
(Mataayo 12:46-50; Luuka 8:19-21)

³¹⁻³² Kimii :biiko chēē chaang' kēēuruukyi keey Yēesu. Yooto, kuyit :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet ānkōōyookto /kēēkuurchi Yēesu kuchō saang', kuuyu kimāmii :bārooyinto wōlēē kiimuuchē kukasee inee. /

Kēemwoochi Yēesu kule, “Mii kukuuring’ :koomēt ākoo mbo ng’eetaabkoomēt ām saang’.” ³³ Kukētyi :Yēesu kule, “Moomo anii :ng’oo ānku mbo ng’eetaabiya anii :ng’oo?” ³⁴ Kukasaakasta ānkulē, “Bichu kēēboontē keyy :chēē mbo ng’eetaabiya ānku moomo. ³⁵ Chii ake tukul nyoo yēyē ng’aleek choo mächē :Yēyiin, ku nyooto :nyēē ng’eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii.”

4

Makerkey :teng’eeek (Mataayo 13:1-9; Luuka 8:4-8)

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Yēesu subak sakaramteetaab Tōōliilēetaab Kalilaaya. Kiiruruuki keyy :biiko chēē chaang’. Kunyoo, kōōwut mwēēnkēt ake ānkōobuur ng’wēny nto yityo, kooneet bichoo kikiyyoong’iis ām sakaramteetaab tōōliilēt. ² Kiineet biiko ng’aleek chēē chaang’ kubuntēē tyoonkōōchoy.

³ Kimwooy kule, “King’et :kāābātiintēēt ake kuyis nkoonuuk. ⁴ Yu kāyis, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Yooto kukwa :tāriitēk ānkukwēchi keyy. ⁵ Kōōsuuchi :alake kitaweet wōlēē kitewerer :teng’nyaanteet. Kubiityo :choo areet akeenke, ⁶ nteenee yu kalay :asiista kubeel kusisyo kuuyu kimāmii wōlēē kinērchinē :tiikiitēk. ⁷ Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Kubiityiin :choo āk kātoochoo kookiich keyy kut kumayey :nkoonuuk āmit. ⁸ Nteenee kōōsuuchi :alake teng’eeek chēē kāroomēch. Kibiityo :choo ankuyey āmiik. Kiyeyaatee āmiik chēē ng’ēri, chēē kāykāyēch, āk chēē choong’ēch.” ⁹ Yu keewaany :Yēesu tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, “Nyoo yēbē yiit, kukas.”

Kiiboorchinē :Yēesu rubiikyii ng’aleek choo iyēēlootii (Mataayo 13:10-17; Luuka 8:9-10)

¹⁰ Kuboonto keyy :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng’ ākoo rubiik chuut alak, kuteebee :rubiichoo Yēesu kōōboorchii tyoonkōōchoonoo. ¹¹ Kumwoochi :Yēesu kule, “/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keyy āk wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee mākukasēē :alake ng’aleek tukul tyoonkōōchoy. ¹² Kuu yoo siraat kule,

‘Nto yoo kakasee koong’,
mākāsē kiy.

Nto yoo kāyēbchi yiit,

-mēēnkētē kiy.

Nto kikas :icheek ānkōōnkēt,
nto kiikuweek ām miyootyēēng’waa,

sukung’et :Yēyiin,
kunyōōchi kaat.’†”

Kirārchi :Yēesu rubiikyii kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo bo teng’eeek (Mataayo 13:18-23; Luuka 8:11-15)

¹³ Nto kurubta keyy āk tyoonkōōchēētaab nkoonuuchoo, kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “Ākoo mānōōnkēt kiyēē mwooyē :tyoonkōōchooni? Yoo mānōōnkēt mbo nyiitēnyii ii, +mōōnkētēē nee, naas, chuut tukul?”

¹⁴ Okany āboorwook. /Kikiikerkeyyee ng’ālyoontēetaab Yēyiin kēbuswēēchoo /kikēyisē. ¹⁵ Kerkeyy :biiko alake kēēltaab too. Kāsē ng’ālyoontēēt, nteenee chōōnii :Syeetaani areet akeenke ankusaree ng’ālyoontoonoo. ¹⁶ Kokerkeyy

:alake kitaweeet. Tooche ng'alyoontēēt ām ng'erekweek, ¹⁷ nteenee chutitēē :ng'alyoontoonoo kisich. Nto yoo /kākēewēch /ānkēēwus, kubo ng'alyoontēētaab Yēyiin, koochuchuuy keey. ¹⁸ Kerkeey :alake teng'eeek chēē kibiityēē :kātōok. Kāsē ng'alyoontēēt, ¹⁹ nteenee bēng'tēē tukuukaab kōōrooni āk muchas-taab bāytit. Irēewoonē :tukuuchoo ng'alyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. ²⁰ Kukerkeey :biiko alake teng'eeek chēē kāromēch. Kāsē ng'alyoontēēt ānkukilchi. Yēyiisyēē :alake ng'alyoontēētaab Yēyiin kuyi keey kisich, kuyi keey ām alak kukaykay, nto ām alak kuyi keey miisin.”

Okany kutook :lēbkēēyyēēng'woong'

(Luuka 8:16-18)

²¹ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Māmii :chii nyēē tābē taariit ānkōokubuuyēē kērēbēēt, nto kōōkoochi kurērē, nteenee /kiikoochinē taariit yēē itōrōoroot sukolebkeey kōōto. ²² Kunyoo, kiyēē wunyaat, mākutōok. Nto kiyēē iyēēnoot, +/makeeng'aany. ²³ Yoo yebē yiit :chii, kukas.”

²⁴ Kumwoochi :Yēesu subak kule, “Māchē ōyēbē yiit, ānkōōrōōtootēē kiyēē /kēēmwoowook. Yoo kōōkoochi biiko alak lēbkēēyyēētaab ng'alyoontēētaab Yēyiin, māukōōnook :Yēyiin lēbkēēyyēēt nyēē wuu nyooto, ānkumākūtāswook ake. ²⁵ Nyoo yēyiisyēē kiyēē boonto, +/mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēē, +/mākiinēmunēē mbo kiyēē boonto.”

Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin

(Mataayo 13:31-32; Luuka 13:18-21)

²⁶ Kitas taay :Yēesu kumwoochi biiko tyoonkōōchēēt ake subak nyēē kikerkeeyee bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimwoochi kule, “Yisē :kāābātiintēēt nkoonuuk mbareen. ²⁷ Rwēē kwēemooy ānkukāsu bēēt. Nteenee kumii :kēbuswēēk kubiitōōs kutēē yooto tukul āmēēnkētēē :inee wōlēē biititooy. ²⁸ Bārbāru :kēbuswēēchoo ankuyey kiriintōōk nto mii yoo kuyey mētēwook chēē ām lētuunoo kuyēchi āmiik. Teng'eeek nkit :chēē inēērē kēbuswēēk kut kuyey āmiik. ²⁹ Nto yoo kāākururyo :nkoonuuchoo, wokukēsisiis :chiitaab mbareet.”

³⁰ Kumwoochi :Yēesu bichoo subak kule, “+Maakerkeeyee nee bāytooyiisyēētaab Yēyiin? Nto tyoonkōōch nee :nyēē sāāboorunēē?

³¹ Ōyēbchi yiit, baa. Miitē :kēbuswoontēēt ake nyēē /kēēkuurēē *aritaaliit. Mining' :kēbuswoontōoni ām kēbus alak tukul choo /kēēchoonē. ³² Nteenee yoo kabiit, kukēyētēē keet alak tukul choo /kēēchoonē mbareen. Yēyē sokonaak chēē wōōyēch chēē tēēkyinē :tāriitēk kiyōōnchōōkwaā kuuyu iyēēlēē :sokonaachaa ānkuyēchinē wuurwēēt.”

Kiinēētēē :Yēesu biiko chuut alak tyoonkōōchoy

(Mataayo 13:34)

³³ Kyoomchi Yēesu biiko ng'alyoontēētaab Yēyiin kubuntēē tyoonkōōchook chēē wuu chuutēchu kurubta keey āk wōlēē kitēēnto :ng'oomnātēēng'waa. ³⁴ Kimwoochinēē choo kimā rubiikyii ng'aleek tyoonkōōchēēt. Nto yoo kiboonto keey :inee rubiikyii nkit, kōōboorochinē choo ng'aleek tukul.

Kiyey :Yēesu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko

(Mataayo 8:23-27; Luuka 8:22-25)

³⁵ Nto mii bēsyoonooto kosolēny, yu kaakoowaany :Yēesu kōōnēētisiis, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kyaay tōōliilēēt kebe biitōoniin.” ³⁶ Kiwēētēē

:Yēesu mwēenkēēt āk rubiikyii ankurub :nkicheek mwēenkōōsyēk alake chēē kimii yooto. ³⁷ Kumiitē tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt nyēē wōō ānkōōsooyēn mwēenkēēt kusyōōlchi :bēēko mwēēng' kut kitanyiy. ³⁸ Yooto tukul, kimii :Yēesu rwoō ām mwēēng' lēt. Bokoong'eet :rubiikyii kule, “Kāānēētiintēēt! -Mēēkāsē :inyiing' kule kākēēbēku?” ³⁹ Kung'eet :Yēesu ānkōōburyoong'to wusōōnēēt āk bēēko. Yu kayey kuu nyooto, kusiis :wusōōnēēt ānkutēēmoo :bēēko.

⁴⁰ Yooto, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ntēē kōōmuuyē nyēē tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keey?” ⁴¹ Kiyywey :icheek Yēesu miisin, ānkulē, “Chii nee :chiito nyi kāsyinē mbo :wusōōnēēt āk bēēko?”

5

Kiisob :Yēesu chii nyēbo tāmirmiroy chēē miyootēch (Mataayo 8:28-34; Luuka 8:26-39)

¹ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii saang'taab Keraasa ām biitēt ake nyēbo tōōliilēēt. ²⁻³ Yu kāloong'unēē :Yēesu mwēēng', kuchuwunee :chiito ake nyēē kiboonto *tāmirmirook chēē miyootēch kochonkoosyek wōlēē / kikkēmuchinēē biiko. Kimāmii :chii nyēē kitākōōmuuchēē chiichoo ānkoo / kakeeratee nyōōrōōōnik. ⁴ Ki yoo /kakeeratee biinkōōnik āwunnyēk /ankeeratee nyōōrōōōnik kērēēnkōōk kung'ētyēē choo. ⁵ Kiinchōōyootēē wōloo bo kochonkoosyek ākoo wōloo bo lekemoosyek kwiimēn āk kuyyeech ānkuboochēē keey rwoontōōk.

⁶ Yu kākāsyi :chiichoo Yēesu yēē lōō, kulābātyi ānkukutunki. ⁷⁻⁸ Kumwoochi :Yēesu tāmirmiroonoo miyaat nyi kiyyimē chiichoo kule, “Chuwu!” Kubōloobōl :chiichoo kumwooyē kule, “Imāchēēnoo nee oō, Yēesu Lakwataab Yēyiin, nyoo Iyweyaat. Āsooyiing' ām kaayneetaab Yēyiin kule -'meenyalililaa.” ⁹ Kuteebee :Yēesu kule, “/ Kēēkuurēēniing' ng'oo?” Kulē, “/ Kēēkuurēēnoo 'Lukēt,' kuuyu kēēchoong'ēch.” ¹⁰ Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēesu kut kukētyinē keey kumakeekwetee icheek saang'aata.

¹¹ Kimiitē :ākwootiitaab tōōrōōk kwōokēētēē yēbo lekemeet nyēē kilēēkitēē yooto. ¹² Kusoom :tāmirmiroochoo Yēesu kule, “Ichāmwēēch kiwut tōōrōōchut.” ¹³ Kuchāmchi :Yēesu. Kuchuwu bakeenē ānkōōwutē tōōrōōchoo. Kiitiroomiis :tōōrōōchoo kiyitē kisyēērōōk āyēēng' bokōōtuultēē keey lekem ānkōōsuuchi tōōliil kubēk.

¹⁴ Kimii :biiko alake chēē kiriibē tōōrōōchoo. Yu kakas kiyēē kiyeyakay, kulabat bokwoomchi biikaab saang'aa tukul. Kukwa :biiko bokukas kiyēē kayeyakay. ¹⁵⁻¹⁶ Bērē kuyit yēē kimii :Yēesu, / kēēmwoochi kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chiichoo kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch ākoo kiyēē kyaam tōōrōōk. Yooto, kukas chiichoo kukaakukaramiit ānkēēbuur ng'wēny koolaakaat. Kiyywey :bichoo Yēesu, ¹⁷ ānkumwoochi kule, “Ng'eetee kōōrēēnyoo.”

¹⁸ Kumii :Yēesu kuloonyē mwēēng', kusoom :chiichoo / kikiisobē kule, “Kany keebeete keey tukwaay.” ¹⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “Iwē kaa ānkūwēēmwoochi biikwook kiyēē kākūyēwuung' :Yēyiin kubo kiisaynyii.” ²⁰ Kunyoo, kyaamtaatee :chiichoo yēēmoonoo bo Teekabooli kiyēē kiyēchi :Yēesu. Kiilat :biiko tukul ng'aleechaa.

Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēesu (Mataayo 9:18-26; Luuka 8:40-56)

²¹ Kiiyeyee :Yēesu mwēenkēēt ākoo rubiikyii ākoy biitooonoo kikwoonēē. Yu kayit, kukwa :biiko chēē chaang' ānkōōruruukyi keey. Kutākumii sakaram-teetaab tōōliilēēt, ²² kuchō :kāāntōōyīintēēt ake nyēbo *kōōtaab saayeet nyēē / kikiēkuurēē Chāyirō. Yu kayit yēē kimii :Yēesu, kukutuny. ²³ Yooto, kuriirchi Yēesu kule, “Ātinyē chēēbnyuu nyēē imnyoonē ankaakulalakay miisin. Chōō, baa, chēētiinyēē āwung'uung' nto anyuun kusob :lakwanyuu.” ²⁴ Kucham :Yēesu ānkuwēēto keey.

Kirub :biiko chēē chaang' miisin kut kōōkiichootē keey. ²⁵ Kimii yooto :koorkēēt ake nyēē kikiikumnyaan kēnyiisyēk taman āk āyēēng' kusāyē :korotiik. ²⁶ Kikiikōōbootyi tukuuk tukul chēē kiboonto cheebsaakitiis chēē chaang' āmāsobē. Kitāsē taay :bōōrto kumiyāitiitu miisin. ²⁷⁻²⁸ Kikiikukas / kyoomtooy Yēesu. Yooto kumwoochi keey kule, “Yoo kāātiiny mbo sireenyii baateey, kāāsob.” Yu keesoot kuu nyooto, kuchō ām lēt ānkutiiny sireetaab Yēesu. ²⁹ Kōōyyoong'iis :korotiik. Kukas ām bōōrnyii kule kāākusob.

³⁰ Yu kēēnkēt :Yēesu ām tāmirmiryēēt kule kāākōōsoobii :kāāmuukēyewēkyii, kuweech keey ankuteeb kule, “Ng'oo :nyēē kāākutiiny sireenyuu?” ³¹ Kumwoochi :rubiikyii kule, “-Mēēkāsē kule chaang' :biiko yoo imiitē ānkiitēēbē kule ng'oo :nyi kātiinying'?” ³² Kukasta :Yēesu kumāchē kōōnkēt chiichooto kātiinyē sireenyii. ³³ Kuuyu kiinkēt :koorkoonoo kiyēē kaakuyeyakay ām bōōrnyii, kuchō nyēē kaakubootan ānkutunyyē taayeetaab Yēesu ānkumwoochi kiyēē kaakuyeyakay ām soboonnyii. ³⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “Chēē, 'kēēsob kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey! Mākoy tawokooyiimiing' :bōōroo subak. Iwēētē bāybooyyēt.”

³⁵ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kukwaanee :biiko alake kaab kāāntōōyīintoonoo bo *kōōtaab saayeet ānkumwoochi kule, “Kaakume :lakwang'uung'. -Mateemakee kiy kāānēētiintēēt.” ³⁶ Kisiil yiit Yēesu :ng'aleechaa. Yooto kulēēnchi kāāntōōyīintoonoo, “-Mēēmuy, ikaaseenaa keey.” ³⁷ Mānāāwēeto :Yēesu biiko tukul nteenee kichāmchi baateey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō.

³⁸ Yu kayit kukas kāānchōōytaa biiko chēē kibirtooy keey, kuriirtōōs ānkwoomē mbuy. ³⁹ Kuwo kō ānkulē, “Kiy nee nyēē ōbirtoochinē keey? Ōnchōōchinē nee? So, ōbērē kaakume :leekweet. Ntēē mii kāruchi keey baateey.” ⁴⁰ Yu kamwa :Yēesu kuu nyooto, kuroorchii :biiko. Kukwet :Yēesu biiko tukul kuba saang' ānkukuur sikiikaab leekweet ākoo rubiichoo ki sōmōk ankuba :tukul yēē kimii :leekweet. ⁴¹ Kunam :Yēesu lakwanaa āwut ānkulē, “Ng'eet, baa ōō, chēē!” ⁴² Kung'eet bakeenke :chēēboo ānkuwēēsyyēt. Kiboonto lakwanaa kēnyiisyēk taman āk āyēēng'. Kinam biich kuut. ⁴³ Kiiikiimchi :Yēesu bichoo mabokwaamtaat ng'aleechaa ānkumwoochi sikiik kubay leekweet.

6

Kitay Yēesu :biikaab saang'nyii (Mataayo 13:53-58)

¹ Nto lētuunoo, kung'eetee :Yēesu yooto ākoo rubiikyii ankooyeey Nāāsārēēt wōloo kinērēē. ² Yu ki bēsyēētaab *Sabaato, kuwo *kōōtaab saayeet ānkōōnēētiis. Kiilat :biiko tukul chēē kiyēbchi yiit ng'aleechaa ānkulē, “Kinyoorta ānō :chiichi ng'aleechu? Ng'oomnān nee :nyēē / kikiikoochi chichi? Kāāmuukēy nee :chēē boonto :inee sukuyēyē ng'al chēbo kwōng'uut?

³ Ntēē kiinkētē chiichi! Mā kāātoong'iintēēt wēēroo bo Maaryaa? Mbo ng'eetaabkaamet oob :Yāākōbō, Yōōsē, Yuuta ākoo Simōōni? Mā mbo chee-bkaamet chu kēēboontē keey ām yu?" Kunyoo, kitay :bichoo ng'aleekaab Yēēsu. ⁴ Kumwoochi :Yēēsu kule, "/Kēēkoonyitē *wōōrkooyontēētaab Yēyiin, nteenee -/mākēēkoonyitēē saang'nyii āmākoonyitē :tilyōōnuutēkyii ākoo mbo biikaab kōōng'waa."

⁵⁻⁶ Kiilat :Yēēsu, kuuyu kitay :bichoo kōōyēnchi ng'aleekyii. Manaayey ng'al chēē tyaa chēbo kwōng' uut. Kitiinyēē biiko chēē ng'eri chēē kimnyoontōōs āwunnyēk ānkōōsoob. Yooto, kuwo soong'wēk alak wokōōnēētis.

*Kiiyookto :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:5-15; Luuka 9:1-6)*

⁷ Nto mii bēsēyēt ake, kukuur :Yēēsu rubiichoo ki taman āk āyēēng' kumāchē kōōyookto kubeetaateē āyēēng' āyēēng', bokwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kumanaaba, kumwoochi :Yēēsu kule, "Kāākōōnook kāāmukēyewēēk ōbēbēētē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko." ⁸⁻⁹ Kumwoochi subak kule, "Kunam :chii kirōknyii. -Moonam āmnyoo, lool, beesyaa, sira nto mbo kwēyōōn. ¹⁰ Yoo kataachaak :chiito ake ām kanyii, ōbuur kayaata ākoy ōng'ēētyēē saang'aata. ¹¹ Nto yoo koobe saang'ta ake amataachaak :biiko ankutay kukas kiyēē ōmwooyē, olelekte tēērtit ām kwēyōōnikwook kōōboorchi kule tākōōbuurto ng'ōōkisng'waa, nto yityo, ōbēēchi keey."

¹² Kibokwoomchinoot :rubiichoo biiko kuweeksee miyootyēēt. ¹³ Kiihbēbēēto tāmirmirook chēē miyootēch chēē chaang', ankooyilee mwaayta biiko chēē chaang' choo kimnyoontōōs ānkōōsoob.

*Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng'oo :Yēēsu
(Mataayo 14:1-12; Luuka 9:7-9)*

¹⁴ King'alaalee :biiko chēē chaang' Yēēsu kut kuyityi Bāytooyiintēēt *Ērōōtē :ng'aleechaa. Kimwooyē :biiko alake kule, "Kaakung'eetee :Bātisāniintēēt Yoowaana meet, suku inee :nyi mii kuyēyē ng'aleechu /kiilatē tukul." ¹⁵ Kulē :alake, "Acha! Wōōrkooyoontēēt *Eliiya :nyi nyēē kāākōōyēēw." Nto alak kumwooyē kule, "Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi nyēē kerkeey āk *wōōrkooyik choo kibo kēny."

¹⁶ Yu kakas :Ērōōtē kuu nyooto, kumwooy kule, "Ākoo kookung'eetee :Yoowaana meet, chiichoo kyāāchwēntooy mētiti!" ¹⁷⁻¹⁸ Kimwooy :Ērōōtē kuu nyooto, kuuyu ki inee :nyi kibākāchē Yoowaana. Nto wōlēē kichōōnto :meetaab Yoowaana kimii kule: Kiboonto :Ērōōtē ng'eetaabkaamet nyēē /kikēēkuurēē Filibō. Kitinyē :Filibō koorkeēt nyēē /kikēēkuurēē Erootyaa. Kung'eet :Ērōōtē koomut koorcoonoo kutākusobē :Filibō. Yu kakas :Yoowaana kiyēē kiyey :Ērōōtē, kutuukyi kule, "Makaraam kōōnti :chii koorkeētaab ng'eetaabkaamet, yoo tākusobē :nyiiin." Yu kāmwooy :Yoowaana kuu nyooto, kunam :Ērōōtē ankukerta kō. ¹⁹ Kiwēch :Erootyaa Yoowaana kut kumach mbo kule /keebakach nteenee kimēēmuuchāktōōs. ²⁰ Kiiywēyē :Ērōōtē Yoowaana, kuuyu ki chii :Yoowaana nyēbo man, ānki churtaat. Ānkoo kiiyiimē mēt Ērōōtē :ng'aleekaab Yoowaana, kitākuyēbchinē yiti kiyēē kimwooyē.

²¹ Nto mii bēsýēēt ake, kunyākýi Erootyaa :bārooyinto. Kiyey :Ērōōtē saakweēt nyēē king'ērēkyinēē bēsýēēt nyēē /kikēēsichēē. Kikuur :Ērōōtē biikyii chēē wōōyēch. Kikuur mbo kāāntōōyikaab lukēētaab booryēēt ākoo biiko alak chēē kitookunootiin ām Kalilaaya.

²²⁻²³ Kichō :chēēbtaab Erootyaa ānkutumēē yoto koong'ereech Ērōōtē āk táyēēkyii. Kōōwoolchi keey :Ērōōtē kule, “Ātuwēnēēniing' kiy ake tukul nyēē imāchē kubo ng'erekweekyuu ām wōlēē kēētuumtē! Ānko yoo imāchē kereeryaanteetaab tukuuk tukul chēē āboontē, ākōōning'!”

²⁴ Yu kakas :chēēboo kuu nyoo, kuwo wōlēē mii :kaamet ankuteebē kule, “Moomo, waamwaayte /kēētuwēnēēnoo nee?” Kukētyi :kaamet kule, “/Kēēkōōning' mētitaab Bātisāniintēēt Yoowaana.” ²⁵ Kooyey :chēēbi areet akeenke wōlēē mii :Ērōōtē ānkumwooy kule, “Āmāchē ikōōnoo mētitaab Yoowaana /kēēyibunēē kibseesweet areet akeenke!” ²⁶ Kuteryekta :mukuulēytaab Ērōōtē. Nteenee kuuyu kikiikoowaal keey ām taayetaab táyēēkyii, kuchāmchiin. ²⁷ Kōōyookto :Ērōōtē riibiintēēnyii kuwo wōloo /kikeekerta Yoowaana wokuchwen kaatit ānkuyib mētit. ²⁸ Kuyibunēē :nyoo mētoo kibseesweet ānkōōkoochi chēēbi. Kunam :chēēboo ānkuyibchi kaamet.

²⁹ Yu kakas :rubiikaab Yoowaana kule kaakume, bokumuy.

*Kibay :Yēesu biiko chēē kikēētyēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)*

³⁰ Yu kēēyēw :lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' choo kiiyooktooy :Yēesu, kumwoochi inee kiyēē kibokuyey āk nyēē kiineet.

³¹ Yooto tukul kullichinē keey biiko chēē chaang' Yēesu kut kimāmii :bārooyinto nyēē kyoomiisyēē āk rubiikyii. Kumwoochi rubiikyii kule, “Keebe wōlēē mālēēkitēē :chii, subōōmuuny kisich.” ³² Kung'ēētyo ankubebetee mwēēnkēēng'waa kutākyinē keey wōlēē kimālēēkitēē :chii.

³³ Nto yu kakas :biiko kuwēētii :Yēesu, kulabat koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt kwoolāk taay. Kumii :bichoo kubēētii, kutuuytōōs ākoo biiko alak chēē kiminyē kiriinkōōsyēk choo kimurē :icheek. Kulumchinē :nkicheek baanaa.

³⁴ Nto yu kāwokuyit :Yēesu ākoo rubiikyii komosta nyi kimāchē bokōōmuunyēē, kurēkunēē mwēēng'. Bērē kukas :Yēesu bichoo kēēruruuch keey kumii kukānyisiyē, kuriiree, kuuyu kikerkeey kēēchiir chēē māboonto ākiin. Kooneet bichooto ng'aleek chēē chaang'.

³⁵ Kumii kwiimēnē :kōōrēēt, kubēēchi Yēesu :rubiikyii, ānkumwoochi kule, “Nto yu kākwiimēn, ānkēēmiitē suurkwēēn. ³⁶ Mwoochi bichu kuroot bokucheeng'aat kiyēē kaal sukwaam.” ³⁷ Kukētyi :Yēesu kule, “Ōkoochi :akweek kiyēē kaam.” Kuwēēkyi :rubiikyii kule, “Imwooyē kule bokyaal mukaatiinek chēē yēmē bichu tukul? Chaang' :beesaanik choo miisin'!”

³⁸ Kuteebē :Yēesu kule, “Āta mukaatiinek chēē ōboontē? Obe bookas.” Bērē bokukas :rubiichoo, kunyōōr mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey. ³⁹ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kumwoochi biiko kutetaatee keey lukōōsyēk ānkutēbēē ng'wēny yēbo saatyēet. ⁴⁰ Kutetaatee keey konom ām tētutēk bokol. ⁴¹ Kunam :Yēesu mukaatiinechaa ki muut ākoo burburiinēk āyēēng', kukas barak, ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo, kubcheyaabchey mukaatiinechaa ānkōōkoochi rubiikyii kōōkoochinoot biiko. Kubcheyaabchey nkicheek burburiinēchoo āyēēng' ānkōōkoochi biiko.

⁴² Kyoomiis :biiko tukul kut kubiyoong' iis. ⁴³ Nto mii yoo, kōōruruuch :rubiik kaatuukanik koonyiit kērēboonik taman āk āyēēng'. ⁴⁴ Biiko chēē kyaam āmiichu ku :murēnik kisyēērōōk muut.

*Kiwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak
(Mataayo 14:22-33; Yoowaana 6:15-21)*

⁴⁵ Yu keewaany :rubiik kōōruruuch kaatuukanik, kumwoochi :Yēēsu kulaany mwēēnkēēt koonto Beetsaayta, kutākōō-āmiisē :inee biiko. ⁴⁶ Yu kaakuba :biiko, kuwo :Yēēsu lekem ankuwokusaay Yēyiin.

⁴⁷ Kutuuyiitu :kōōrēt, kitākumii :mwēēnkēēt baan, nteenee kimii :Yēēsu nkit lekem. ⁴⁸ Kiwusē :yoomeet nyēē nyikiis kuchōōnēē taay. Kiinkētē :Yēēsu kule kimii kāwuuyiiti rubiikyii kukwaany bēēko. Nto yu kāng'ēēyēn :kōōrēt, kuwēēsyētēē bēēko barak kutākyi keey rubiik. ⁴⁹ Kukaakuriik :Yēēsu, kukas :rubiik. Yooto kulē, “Chii ēē, nto āyiin?” ⁵⁰ Kumuuyo :tukul. Yooto, bakeenke kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Ōkāng'ul! Nto yu anii nyoo.” ⁵¹ Kulaany :nkinee mwēēnkēēt. Yu kalaany, kuteeman :yoomeet. Kiilat :rubiik miisin, ⁵² kōōboor kule ānkoo kikiikukas :icheek bāyiisyoonoo ho biiko kisyēērōōk muut, manaakoomuuch kubēēr Yēēsu, ng'ālyoo nyēē tookunoot kule kiwuuyēch :mētēwookwaa.

*Kiisooob :Yēēsu biiko ām Keneesareet
(Mataayo 14:34-36)*

⁵³ Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii mwēēnkēēt, kutākyi keey Keneesareet. Yu kayit wōlooto, /kiyyoong'to mwēēnkēēt /ankeerat simeenaata. ⁵⁴ Yu kārēkunēē mwēēnkoonoo, kōōnkēt :biikaab kōōroonooto Yēēsu areet akeenke. ⁵⁵ Kulabataate kōōroonooto tukul kumwaaytaat kule kākūchō :Yēēsu. Yu kakas :biiko ng'aleechu, /keekalabaan biiko choo kimnyoontōōs ām tiirboosyek kukwa wōlēē kimii :Yēēsu. ⁵⁶ /Kikiimut choo kimnyoontōōs kukwa sōkōōniinēk ām soong'wēchoo āk kiriinkōōsyēchoo kiwēēsyētēē :Yēēsu. Kisaay :biiko Yēēsu kutiiny :bichoo kimnyoontōōs *maaseek chēbo kotootokaab sireenyii sukusobcho. Kísob :chii ake tukul nyēē kitiiny maaseechaa.

7

*Tooytoochiintōōs :Mākuutēkaab Yēyiin ākoo kiruutēkaab Farisaayek
(Mataayo 15:1-9)*

¹ Nto mii bēsyēt ake, kōōruruukyi keey Yēēsu *:Farisaayek alake ākoo kānēētik alak chēbo kiruutēk. Kikwoonēē :bichu Yēērusālēēm bokukāsē kiyēē kiyēyē :Yēēsu. ² Nyēē mā tyaa, kukas :bichoo rubiik alak chēbo Yēēsu kwoomiisyēē āwunnyēk chēē /kimanaakiintasiim kuu yoo mwooyē :kiruutēkwaa. ³ Ām Farisaayek āk Yuutayek alak, kimāāmiisyē :chii ake tukul yoo mānāākōōtiliil āwunnyēk kuu yoo kimwooyē :booyikaab kēny. ⁴ Ki yoo kakwaanee :bichu kōōkwēt ake, kimāāmiisyē yoo mānāākōōtiliil keey. Kírubē kiruutēk alak chēē chaang' chēbo booyikaab kēny chēē /kiintāsiimē tērēkōōkwaa.

⁵ Kubōlchi :Farisaayeechaa ākoo kānēētichoo ho kiruutēk Yēēsu kule, “Nto yu āmiisyē :rubiikuuk, āmēēbērē itiliilē āwunnyēk kuu yoo mwooyē :kiruutēk?” ⁶ Kumwoochi :Yēēsu kule, “Kibēēr *:Isaaya yoo king'āloolē kurubta keey akweek choo ōyēyē keey kule ōchurtootiin ām yoo siraat kule:

'Koonytēēnoo :bichoo kuutuw,
āmāboontēēnoo moo.

7 Ānkoo kasaaya, -māākāsinyē,

kuuyu chōōnēē :kāānēētiisyēēng'waa wōlēē mii :biich buch.'†"

8 Kutaa taay :Yēesu kumwoochi kule, "Ākoo karaam akwek sōō, yu kyoobakaakte mākuutēkaab Yēyiin ānkōōriib kiruutēkaab biiko? 9 Ōboontē ng'oomnātēēt ake nyēē ōsātyinē Mākuutēkaab Yēyiin komos soorub kiruutēkwook. 10 Kimwooy :siruutēkaab Muusa kule, 'Iywey kōōn āk koomēt.'† Kumwooy subak kule, 'Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchine :meet.'† 11 Nto akwek ōmwooyē kule, 'Karaam yoo kēēkoochi :chii Yēyiin kiinyii kubo kōrōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin, kusiir yoo kātāyēētyēēchinēē kiyooto kwaan nto kaamet.' 12 Kiy :nyoo nyēē kyooyeete chii choo kuyēētyēēchi kwaan nto kaamet. 13 Kēēlto ake :nyi nyēē kyōōtub kiyēē kimwooyē :Yēyiin ankookeeree kiruutēkwook ānkōōtāsē ōyēyē ng'aleek alak chēē chang' chēē wuu chooto."

Tukun nee chēē yēyē chiito kumātililiit ām taayeetaab Yēyiin?

(Mataayo 15:10-20)

14 Nto mii yoo, kukuur :Yēesu biiko chēē chang' ānkumwoochi kule, "Ōyēbchi yiiit ānkōōsōōtyēēchi kiyēē āmwooyē: 15 Māyēyē chii :tukuuk choo iwutē moo kumātililiit, nteenee yēyē :choo kwoonēē moo."*

17 Yooto kubakaakta :Yēesu bichoo ankubeeta keye rubiikyii kayta nyēē kitēbunēē. Yu kayit wōlooto, kuteebēē :rubiikyii Yēesu kōōboorchi kiyēē kāmwoochinēē biiko. 18 Kuwālchi :Yēesu kule, "Ākoo manookas :nakakweek kiyēē kāāmwooyē! -Mōōnkētē :akweek kule kiyēē kēēwut mooyēētaab chiito kuchōōnēē saang', āmāyēyē chii kumātililiit? 19 Āmiik choo āmē :chiito mēēbērē iwutē mētinyii, nteenee iwutē mooyēēnyii nyēē makuwasta tukuuchooto kuba saang'." (Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto, kiibooru kule tiliilēch :āmiik tukul.)

20 Kumwooy subak kule, "Tukuuk chēē kwoonēē āriinyii :chēē yēyē kumātililiit. 21 Kwoonēē :kāāsōōtyēwēēk chēē miyootēch mētitaab chiito. Yēyē chiito kumarta, kuchōōrso, kurumiis, 22 kumooroong'nan, kusikorakay, kōōbērbēēriis, kuyēk kimuchasyaa, kuyey tuuyintaab moo, kuyeyaat seemseemnyet, kukāsē keye āk ng'al alak tukul chēbo bēērbēēryo. 23 Kunyoo, yēyuuētēchu miyootēch tukul chēē yēyē chiito kumātililiit ām taayeetaab Yēyiin."

Kiyēētyēēchi :Yēesu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa

(Mataayo 15:21-28)

24 Nto mii yoo, kung'eeteē :Yēesu Kalilaaya ānkuwo ākoy saang'taab Tiirō ām kōōrēētaab Fōyiniik ānkōōwut kōōto ake. Kimāchē kule nto -mēēnkēt :chii ake tukul kule kāākuchō :ine. Nteenee kimēēmuuchē kut kuwuny keye. 25-26 Kimii :cheebyoosyēet ake nyēē kibo kōōroonooto bo Fōyiniik nyēē kimā Cheebyuutayaa. Kiboonto :cheebyoosyaani chēēbnyii nyēē kiyyiimē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Yu kēēnkēt :cheebyoosyaanaa kule kāākuchō :Yēesu, kuwo ānkukutunyēē taayenyii ānkusoom wokōōbēbēēto tāmirmiryēēt nyēē miyaat kung'eeteē chēēbnyii. 27 Kukētyi :Yēesu kule, "Kany kwoomiis

† 7:7 Isa. 29:13 † 7:10 Chuy. 20:12; Kiruu. 5:16 † 7:10 Chuy. 21:17; Laawi. 20:9 * 7:15 Tāsinyē -siruutēk alake kērēywoontooni 16: Yoo yēbē yiiit :chii, kukas. 7:15 Yēyuu. 10:15; 1Tēm. 4:4; Tiitō 1:15 7:22 Kala. 5:19-21

:lökökyu kurook. Makaraam /kiinēm āmnyoontēētaab lēekōōk /ānkēēmētyi ng'ōōkin." ²⁸ Kulē :cheebyoosyeet, "Wuu nyooto oō, Mokoryoontēēt. Ntēē imuuchē mbo :ng'ōōkiik kukwey āmiik choo isuuytooy, yoo mii kwoomiisyē :lēekōōk." ²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, "Kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey, kāāyēwuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy. Kunyi, wēēchi keey, wēēnyōōru chēēbng'uang' kukaakung'eetee :tāmirmiryoonoo miyaat." ³⁰ Kuwo :cheebyoosyaanaa kaa. Kiwokunyōōr lakwanyii kukaakukaramiit ānkimii kāru ām kitiintiriit.

Kiisob :Yēesu chiito ake nyēē kimiing'aat ankubalyaat

³¹ Yu kang'eetee :Yēesu saang'taab Tiirō, kumur *kiriinkēētaab Sitōōn ānkuwo ākoy Yēēmēētaab Teekabooli koong'asiis yēbo Tōōliilēētaab Kalilaaya. ³² Yu kāwokuyit wōlooto, kōōmutyi :biiko cheemiinyaanteet ake nyēē kibalyaat. Kisoom :bichoo Yēesu kutiinyi chiichoo sukusob. ³³ Kunam :Yēesu cheemiinyaantaanaa ankootabaanee wōlēē kimii :biiko. Nto yityo, kōōwutēē mooriik yiitiikaab chiichoo ānkung'utyi moorineenyii ānkutiinyēē ng'elyebtaab chiichoo. ³⁴ Kukas barak ānkulēēnchi chiichoo, "Iyaatakse ankiityaakse!" ³⁵ Yu kāmwooy kuu nyooto, kuyootākiiis :yiitiik, kootyaak :ng'elyebta koochuurta ng'aleek.

³⁶⁻³⁷ Ānkoo kiikiimchi :Yēesu biiko kule mamwaaytaat ng'aleechaa, kiilat :bichoo miisin ankwaamtaat kiyēē kikas. Kimwooyē kule, "Nto yu kaakuyey :Yēesu kiy ake tukul kukaramiit. Yēyē biiko choo miinkyootiin kukas ng'aleek ākoo choo bālyootēch kung'alaal nyēē karaam."

8

Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēyētēē kisyēērōōk ang'wan (Mataayo 15:32-39)

¹ Kimii :bēsyēt ake subak yēē kiiruruukyi keey :biiko chēē chaang' Yēesu. Yu kaakoowaany :Yēesu kwoomchi bichoo lōkōōywēk, kukuur rubiikyii ānkulēēnchi, ² "Ntēē kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyōōsyēk sōmōk, āmāmii :kiyēē āmē. ³ Kwoonēē :bichu alake lōōyin. Yoo kāāmwoochi kuba āmēēberē kāāchēēnkyi kiyēē kaam, ākoy kōōmiistoot alak :kēmēwuut ām kēēltaab too." ⁴ Kumwooy :rubiikyii kule, "Ara nyōōrchinē ānō :chii mukaatiin ām suurkwēēnooni chēē /kakeebayee bichu tēē chu?" ⁵ Kuteabee :Yēesu rubiichoo kule, "Oboontē mukaatiinek ata?" Kulē :rubiik, "Tisab."

⁶ Kumwoochi :Yēesu biiko kōōbuur ng'wēny. Kunam mukaatiinechaa tisab, kubirchi Yēyiin kōōnkōy ankubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii kōōkoochinoot biiko. ⁷ Kiboonto *burburiinēk chēē ng'eri. Kunam :Yēesu burburiinēchoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikyii kubcheytaat.

⁸⁻⁹ Kyoomiis :biiko chēē kiyitē wōloo bo kisyēērōōk ang'wan kut kubiyong'iis. Yu /kāākyoomiis kubēk, kōōruruuch :rubiik kaatuukanik koonyiit kērēboonik tisab. Lētuunoo, kumwoochi :Yēesu biiko kubēēchi keey ¹⁰ ankulaany :inee mwēng' ākoo rubiikyii kutākyi keey saang'taab Talmanu-uta.

Kitay :Farisaayeeek kōōyēnchi Yēesu (Mataayo 16:1-4; Luuka 12:54-56; 11:29)

¹¹ Nto miitē bēsyēt ake, kukwoonchi Yēesu *Farisaayeeek alake chēē kimāchē kukwiil ānkumwoochi kuyēchi kiy nyēbo kwōng'utut nyēē kēēboorchinēē kule boonto :inee kāāmukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy.

Kimiiitē yooto kutyēmē. ¹² King'woonchi Yēesu, ānkulē, “Lēyyē! Ām nee yu māchē :biiko alake kiy nyēbo kwōng'ut? !Kāamwoowook, māmii :kiy nyēē +/mākiiboorchii biiko chēē wuu chooto.” ¹³ Kubakaakta :Yēesu bichoo ankooyeey wōlēē kimii :mwēēnkēt kumāchē kuba ākoo rubiikyii komosta ake.

Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Fariisaayeeek āk Ērōōtē

(Mataayo 16:5-12)

¹⁴ Kikiwuutyēē :rubiik kunam mukaatiinek ām wōloo kikwoonēē nteenee ki mukaatiit akeenke baateey nyēē kimii mwēēng'. ¹⁵ Yooto kōōkālōonchi :Yēesu rubiikyii kule, “Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook *Fariisaayeeek āk *Ērōōtē.” ¹⁶ Kiisōōtē :rubiichoo kule king'ālōolēē :Yēesu mukaatiinek. Kuteebēē keey kule, “Kamwaaytee nee :Yēesu ng'aleechaa? Kuuyu -mākēēboontē mukaatiinek?” ¹⁷ Kiinkēt :Yēesu kiyēē kimwooyē :rubiik. Yooto kuteebēē kule, “Ām nee yu ōmwooyē kule -mōōboontē mukaatiinek? So, mānōōsēwu kura? Ākoo tākuwuuyēch :mētēwookwook. ¹⁸ Bo nee :koonyek chu ōboontē? Ānku bo nee :yiitiik? ¹⁹ Kyōōwuutyēē mbo yoo kyāābāyēē mukaatiinechaa muut biiko kisyēērōōk muut? Kiinyiit :kaatuukanik kēreboonik ata?” Kulē :rubiik, “Taman āk āyēēng'.” ²⁰ Kuteebēē :Yēesu subak kule, “Nto yoo kwāābāyēē mukaatiinechaa tisab biiko kisyēērōōk ang'wan, konyiy :kaatuukanik kēreboonik ata?” Kulē :rubiik, “Tisab.” ²¹ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “-Mōōkāsēē mbo chooto?”

Kiyey :Yēesu kukasta :chii nyēē kikoraa

²² Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii Beetsaayta. Yooto, kōōmutyi :biiko alake cheebkoraatyaanteet ake. Kisoom :bichoo Yēesu kutiiny chiichoo sukusob. ²³ Kunam :Yēesu āwutaab cheebkoraatyaantaanaa ānkukweryoot ākoy wōlēē kimālēēkitēē :chii. King'utyi koonyekaab chiichoo ankutabtab. Yu kēēnēm āwunnyēk, kuteebēē kule, “Ikāsē kiy?” ²⁴ Kukasta :chiichoo ānkulē, “Ākāsē biiko, nteenee wuu keet chēē bēēsytēē.” ²⁵ Kutabtab subak koonyekaab chiichoo. Yooto, kukās :koonyekaab chiichoo nyēē karaam. ²⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Iwē kaa, nteenee -mawemwaaytaate kiyēē kāāyēwuung'!”

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kōōnkēt wōlēē kiwuu :Yēesu

(Mataayo 16:13-20; Luuka 9:18-21)

²⁷ Nto mii yoo, kuwēeto keey :Yēesu rubiikyii soong'wēk chēē kilēēkitēē *kiriinkēētaab Kayisareeya Filibi. Kumii kēēltaab too, kuteebēē rubiikyii kule, “Mwooyē :biiko kule anii ng'oo?” ²⁸ Kukētyi :rubiik kule, “Mwooyē :biiko alake kule inyiing' Bātisāniintēēt Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya, nto alak kumwooyē kule akeenke ām *wōōrkooyikaab Yēyiin.” ²⁹ Yooto kuteebēē :Yēesu icheck kule, “Nto akweek ōbērē anii ng'oo?” Kulē :Bētērō, “Inyiing' *Kāārrookintēēt nyoo kikēēkānyē kuchōōnēē Kaab Yēyiin.” ³⁰ Kulē :Yēesu, “Wuu nyooto! Nteenee masimomwaaytaate.”

King'alaalee :Yēesu meenyii ākoo bēsyēēt nyēē makung'eetee meet

(Mataayo 16:21-23; Luuka 9:22)

³¹ Nto mii yoo, kutoow :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Ākoy kubuntēē *Wēritaab Chii nyāliluutēk chēē chaang'. Makutay :booyik, mbo *kikbōrōs

chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. +/ Makeebakach nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet." ³² Kimwooy :Yēesu ng'aleechaa kutook. Yu kakas :Bētērō kuu nyoo, kuwēeto Yēesu komos ankootaayee ng'aleechaata kāmwooyē. ³³ Nteenee kōōtuukyi :Yēesu Bētērō batay ānkōōburyoong'to Bētērō kule, "Sateenaa keey, Syeetaani! Bo :kāāsōōtēywēēkuuk biich buch nyēē -mēēnkētē wōlēē māktooy :Yēyiin."

*Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēesu
(Mataayo 16:24-28; Luuka 9:23-27)*

³⁴ Kukuur :Yēesu biiko choo kiboontootē keey rubiikyii ānkumwoochi kule, "Chii ake tukul nyoo mächē kurub ng'aleekyuu, manyokoriit meet* ankusaa-nee keey kiyēē mächē :mooyēēnyii. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba. ³⁵ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii ākoo kāānēētēywēēkyuu, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. ³⁶ Kāroomnyo nee :nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni ānkōōboot soboonnyii bo kibchuulyo? ³⁷ Nto kiy nee :nyēē imuuchē :chii kuwalee soboonoto? ³⁸ Chii ake tukul nyoo kataya āk ng'aleekyuu ām kōōroonēēb kibng'ōōkisiisyēchu, +maatay :nkanii, *Wēritaab Chii, bēsyoonoo āchōōntooy keey malayikaanik ām lēbkēēyēētaab Baaba."

9

¹ Kimwoochi :Yēesu subak kule, "! Kāāmwoowook, kumānāābēk :biiko alake chēē mii yu, makukas bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē chōōntooy kāāmuukēyēēk."

*Kiweek :eertaab Yēesu
(Mataayo 17:1-8; Luuka 9:28-36)*

² Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk lo, kuwēeto keey :Yēesu Bētērō, Yāākōbō ākoo Yoowaana tulwēēt ake nyēē ki suurkwēēnnyoo. Kumii wōlooto kukas :rubiik kukaakuwee :eertaab Yēesu. ³ Kiweek :nkicheek sirookyii kulelakiitu kut kōōlēkēchēēchtōōs. Ki leelach lēlinto ake nyēē -mēēmuuchē :chii bēsyēēt ake kōōlēliit sira nyēē lēl kuu nyooto! ⁴ Kukas :rubiik *Eliiya ākoo *Muusa kung'aloolē ākoo Yēesu. ⁵ Yooto, kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, "Kāānēētintēēt, karaam kule nee kēēmiitē yu. Kany keeyte kēryōōsyēk sōmōk, nyeeng'uang', nyēbo Muusa ākoo nyēbo Eliiya." ⁶ Kimēēnkēt :Bētērō kiyēē kimwooyē. Kiywēyiyiis :rubiichoo miisin ām kiyēē kiyeyakay.

⁷ Nyēē mā tyaa, kōōyung' :boolteet, ankoolaambuuch icheek tukul choo kimii yooto. Kumwooy :Yēyiin ām booltaanaa āriit kule, "Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē. Kunyoo, okāsyi kiyēē mwooyē." ⁸ Kukasta :rubiichoo nto bēē kulē, kumākāsē chii, nteenee ki Yēesu nkit.

⁹ Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēesu rubiichoo kule, "Mōōmwoochi chii ake tukul kiyēē kookas ākoy bēsyēēt nyēē kaakung'eetee *Wēritaab Chii meet." ¹⁰ Kisiista :rubiichoo ng'aleechaa ankuteebee keey kule, "Ibooru nee :ng'ālyoontooni bo ng'eeteetaab meet?"

8:31 Mat. 12:40; Määrk 9:30-32; 10:32-34 * **8:34** Yoo /kākēēwēēkyiin ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēēnyii'. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **8:34** Mat. 10:38; 1Bēt. 2:21 **8:35** Mat. 10:39; Yoowa. 12:25 **8:38** Mat. 10:33 **9:7** Kiruu. 18:15; Määrk 1:11 **9:9** Määrk 8:30; 5:43

*Kiineet :Yēesu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab Eliiya
(Mataayo 17:10-13)*

¹¹ Nto mii yoo, kuteebēe :rubiichoo Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule māchāktōōs kōōntōōw :Eliiya ām Kāārārookiintēēt?” ¹²⁻¹³ Kukētyi :Yēesu kule, “Man, sinee intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul. Kāāmwoowook, kisimkuchō :Eliiya /ānkiikēēyēchi kiy ake tukul nyēē kimāchē :biich kuu wōloo mwooytooy :siruutēk. Yoo ākoo kiikukaramiit :kiy ake tukul, ām nee /sikeesir ām kītaabuutaab Yēyiin kule makunyalilee :Wēritaab Chii tukuuk chēē chaang’ ānku +/mākiintosuur?”

*Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 17:14-21; Luuka 9:37-43a)*

¹⁴ Yu kārēkunēē :Yēesu lekem ākoo rubiichoo ki sōmōk, kunyōōr rubiik choo kibākooktooy kukēēruuuki keey :biiko chēē chaang’. Kimii :nkicheek kāānēētikaab kiruutēk alake kukwiilē keey ākoo rubiichoo. ¹⁵ Yu kakas :biiko Yēesu, kung’ērēkyi ankutorooch bokoosabaay. ¹⁶ Kuteeb :Yēesu kule, “Ōmiitē ōkwiilē keey nee?” ¹⁷ Kumwooy :chiito ake ām kwēēnuutaab bichoo kule, “Kāānēētiintēēt, kātāāmutu lakwanyuu nyēē boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kiikuyey kuratakay :ng’elyebta. ¹⁸ Yoo kātēryēkyi :tāmirmiryoonoo leekweet, kōōryookyinē ng’wēny kukabus, nyiyē keelek, ankukwiilakay :bōōrto tukul. Kāāmwoochi rubiikuuk kōōbēbēeto tāmirmiryooni miyaat, nteenee maneemuuch.” ¹⁹ Kumwooy :Yēesu kule, “Wuu nee :mētēwōowook ēē! Manookaaseenaa keey! Sāābuurtok ākoy āyu? Nto +māāmuytoochok ākoy āyu? Omutwaa wēēroo.” ²⁰ /Kiimutyi. Yu kakas :tāmirmiryoonoo Yēesu, kōōsimsiim wēēroo ānkōōryookyi ng’wēny. Koomilmil kut kukabus. ²¹ Kuteebēe :Yēesu kwaaniitaab wēēroo kule, “Kung’eetee āyu :yēē kiwuu nyiitēny :wēēri?” Kulē :kwaan, “Kung’eetee leekwaanti. ²² Kiikusyeeem :tāmirmiryoonoo ām bēsyoōsyēk chēē chaang’ kule kubakach wēēri. Kiwunukyinē mā, nto kutōōrchinē bēeko. Wuusyō! Iriireeneech, ānkiisār wēēch ēē, wē, yoo ‘imuuchē!’” ²³ Kumwoochi :Yēesu kule, “Keemwaayte ānō kule yoo āmuuchē? Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin.” ²⁴ Kuriiree keey :kwaaniitaab wēēroo kule, “Ākoosēē keey sinee :anii Yēyiin, nteenee akuskus ām kaakaaseet. Ititiroo saakaasee keey Yēyiin miisin.”

²⁵ Yu kakas :Yēesu biiko kālābāt ānkōōruruuki keey yooto, kōōbēbēeto tāmirmiryoonoo miyaat nyēē kiyey wēēri kumiiny ankuratakay :ng’elyeb kule, “Chuwunee wēēri āmāwēēkētyi keey subak.” ²⁶ Kōōnchō :tāmirmiryoonoo ānkōōsimsiim wēēroo ankuchuyta! Kulyelta :wēēroo wuu nyēē kame. Kulē :biiko, “Kaakume!” ²⁷ Kunam :Yēesu āwutaab wēērooto ankoong’et kōōyyo. Kukaramiit :wēēroo.

²⁸ Yu kīboonto keey :Yēesu rubiikyii ām kō, kuteebēe :rubiik Yēesu kule, “Ām nee yu kāmākiimuuchē :acheek kiibēbēētē tāmirmiryoonoo?” ²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “Mēēmuuchāktōōs :tāmirmiryēēt nyēē wuu nyoo yoo manoosaay āmānōōkir āmiisyēēt.”*

*King’alaalee :Yēesu subak meenyii āk ng’eteetaab meet
(Mataayo 17:22-23; Luuka 9:43b-45)*

30-31 King'eetee :Yēesu yooto ākoo rubiikyii ānkubēēchi keey. Kibeesyetaatee Yēemēetaab Kalilaaya nto kuuyu kimii kōonēētōtē rubiikyii, manaamach kule kōonkēt :chii ake tukul wōlēē kimii :icheek. Kimwoochi rubiichoo kule, “+/Mākiiyokoochi *Wēritaab Chii biiko. +/Makeebakach, nto mii bēsyēetaab sōmōk, +/makiing'eetee meet.” 32 Kimēenkēt :rubiik kiyēē kimwooyē :Yēesu nteenee kiiywey kuteebee.

Ng'oo :nyēē wōō?

(Mataayo 18:1-5; Luuka 9:46-48)

33 Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Kumii kō, kuteebee :Yēesu rubiikyii kule, “Kiy nee nyi kōōkwiiloonunēē keey ām kēēltaab too?” 34 Mānāwāl kiy :rubiik, kuuyu kimii kukwiilēē keey kule ng'oo :nyēē wōō. 35 Kōōbuurto :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, “Nyoo mächē kōōntōōchi alak, kuyib keey ng'wēny, ānkuchāmē kuyēētyēēchinē chuut.” 36 Yooto, kukuur :Yēesu leekweet ake ānkōōyyoong'tēē taayeetaab rubiik ānkōōmuuryēē lakwanaa āwunyii ānkulē, 37 “Chii ake tukul nyēē toochē chii nyēē wuu lakwani ām kaayneenyuu, kaakutaacha, nto nyoo kataacha, kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoō.”

Nyoo mākwilēēch ku nyēēnyoo

(Luuka 9:49-50)

38 Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi :Yoowaana kule, “Kāānēētiintēēt, kikeekas chiito ake nyēē kiibēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kuyēyisyyēē kaayneeng'uung'. Kikeeyeetee, kuuyu kimā rubiintēēng'uung' ake.” 39 Kumwooy :Yēesu kule, “-Mooyeetee. Yoo mii :chiito nyēē yēyē ng'aleek chēē /kiilātē ām kaayneenyuu, mēēbērē makung'alaaleenaa nyēē miyaat. 40 Nyoo mākwilēēch ku nyēēnyoo.

41 ! Kāāmwoowok kule, chii nyoo kāyēētyēēchook bēēko chēē kooyee, kuuyu ōyēku cheechuu, ku ākoy /kēētuwēn.

Ōriibēē keey kentaayee

(Mataayo 18:6-9; Luuka 17:1-2)

42 Chiito nyoo kaken chii nyēē takung'arng'ar ām choo iyēnwoo kutaya, kumisyinē nyoo /kēērātyi kaat rwaa nyēē /kēēng'ooysēē /ānkēētōōrchi araray kuling'ta.

43 Yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay inyōōru *so-boontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.†

45 Yoo kēēsākyiing' :kereenkeeng'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay ing'waalee kereenkeet akeenke ānkiinyōōru soboontaab kibchuulyo kusiir iboontē kērēenkōōk tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.‡

47 Nto yoo kēēsākyiing' :koong'uung' itayaa, ilōōtu. Kaykay iwē Kaab Yēyiin iyēku kimekoong'nyaa, kusiir iboontē koonyek tukwaay ānku /bokēētōōrchiing' 48 wōlēē 'Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyis.'†

49 Chii nyoo rubiintēēnyuu mākubuntēē ng'wooninto sukutililiit.

9:32 Määrkö 8:31 9:34 Luuka 22:24 9:35 Määrkö 10:43-44 9:37 Mat. 10:40; Luuka 10:16; Yoowa. 13:20 9:40 Mat. 12:30; Luuka 11:23 † 9:43 Täsyinē :sirutēk alake kērēywoontēētaab 44: Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyis. 9:43 Mat. 5:30 ‡ 9:45 Täsyinē :sirutēk alake kērēywoontōoni 46: Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyis. 9:47 Mat. 5:29 † 9:48 Isa. 66:24 9:49 Laawi. 2:13; Èsēk. 43:24

⁵⁰ Karaam yoo 'kēēnēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo 'keechuchuyee keey yiisyoono, '+meeyey kule nee sitēyēchi Yēyiin yiisyēēt. Kunyoo, onēmchinē keey yiisyēētaab Yēyiin ānkōochoomtōōsiin."

10

Kiineet :Yēesu kule miyaat :bareetaab kooyēy
(Mataayo 19:1-12; Luuka 16:18)

¹ Nto mii yoo, kung'eetee :Yēesu yooto, kwaay āynēētaab Yoortaan ānkutākyi keey Yēēmēētaab Yuuteeya. Kiiruruukyinootē keey :biiko chēē chaang' kutēē yooto tukul. Koonet :Yēesu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu yoo kwēēnēētē kwaak.

² Yooto, kukwoonchi *:Farisaayeeek alake chēē kimāchē kutyem, ankutee-bee kule, "/Kēēchāmē ām kiruutēkyoo kukwet :chii koorkeēnyii?" ³ Kukētyi :Yēesu ām tēēbuutyēēt kule, "Kimwoochi nee *:Muusa mbo kuukoong?" ⁴ Kumwooy :bichoo kule, "Kichāmchi :Muusa saanteet kusirchi barweet nyēē bārēē kooyēyto." ⁵ Kumwoochi :Yēesu Farisaayeechaa kule, "Kichām :Muusa barwaanaa, kuuyu wuuyēch :mukuulēywēkaab biiko. ⁶ Yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēt, 'Kiyey murēn āk koorko.'† ⁷ 'Kunyoo, kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkeēnyii ⁸ ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.'† Mēēbērē tāku biich āyēēng', nteenee kākuyēk kiy akeenke. ⁹ Kunyi, mēēbēēsyo :chii kiyēē kiikōōnoomcho :Yēyiin."

¹⁰ Kumii kō, kuteebēē :rubiik Yēesu kōōboorchi ng'ālyoontoono. ¹¹ Kumwoochi kule, "Chii nyoo kakwet koorkeēnyii ankoomut ake, kākkuchoolwookēnchi koorcoonoo kākwētē. ¹² Nto nkinee koorkeēt nyoo katay saanteenyii ankoomut keey ākoo chiito ake, kākkuchoolwookēnchi saantaanaa kātāyē."

Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Mataayo 19:13-15; Luuka 18:15-17)

¹³ Kimii :biiko alake chēē kiimutyi Yēesu lēēkōōk sukutiinyēē āwunnyēk kōōbēruur, nteenee kiiburyoong'to :rubiik bichoo.

¹⁴ Yu kakas :Yēesu kiyēē kiyey :rubiik kukōrōmchi kule, "Ōbāroochi lōkōchoo minkēēch kukwa wōlēē āmiitē! -Mooraany kuuyu biiko chēē wuu chutēchu :chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ¹⁵ ! Kāāmwoowook, chii nyoo -mēēkoosēē keey Yēyiin kuu wōloo yēytooy :lōkōchoo, -mēēwutē :nyoo Kaab Yēyiin." ¹⁶ Kutorooch :Yēesu lōkōchoo ānkutiiny āwunnyēk ankusaay Yēyiin kōōbēruur.

Wuuy kōōwut Kaab Yēyiin :chii nyēē boonto bāyit
(Mataayo 19:16-26; Luuka 18:18-27)

¹⁷ Yu katas taay :Yēesu ākoo baannyii, kulābāt :chiito ake ānkukutunyēē taayeenyii ānkulē, "Kāānēētiintēēt! Ikaraam :inyiing'. +Maayey nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?" ¹⁸ Kukētyi :Yēesu kule, "Ām nee siikuuroo kule āwuu karaam? Yēyiin nkit :nyēē karaam. ¹⁹ Ābērē 'inkētē kiruutēkaab Yēyiin choo kimwooyē *:Muusa kuu: '-Meebakach chii, -meemarte, -mēēchōōrsēē, -mēērātyi chii ng'wiinyan, -mēēlātu chii, iywey kōōn āk

koomēt.[†] 20 Kumwooy :chiichoo kule, “Kāānēētintēēt, kyāākir ng’aleechaa kung’etee āmining’.” 21 Kōōrōōtoot :Yēesu chiichoo. Kung’ērēkyi ānkumwoochi kule, “Botuung’ :kiito akeenke. Wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē, ’ānkiisārūnēē bānoonik. Yoo ’keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.” 22 Kuteryekta :mukuulēynyii ānkusimikta nyēē kāng’woonchi, kuuyu kibooonto bāytit nyēē wōō.

23 Kōōrōōtoot :Yēesu rubiikyii ānkumwooy kule, “Wuuy sōō nyēē tyaa kucham :biich chēē mokorēēn bāytooyiisyēētaab Yēyiin.” 24 Kiilat :rubiik ng’aleechaa. Kiikiimchi :Yēesu subak kule, “Biikyuuy, wuuy sōō kule nee kōōwut :chii nyēē wuu nyoo Kaab Yēyiin. 25 Nyumnyum mbo kōōwut :tembes koong’taab sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē keey boonto bāytit Kaab Yēyiin.” 26 Kiilat :rubiik subak miisin ankuteebee kye kule, “Ara ng’oo, naas, :nyēē imuuchē /kiiraraach?” 27 Kōōrōōtoot :Yēesu rubiichoo, ānkulē, “Mēēmuuchāktōōs sinee ām wōlēē mii :chiito, nteenee, imuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin, kuuyu māmii :kiy nyēē biirē Yēyiin.”

*Kiyēē nyōōru :biiko choo karub Yēesu
(Mataayo 19:27-30; Luuka 18:28-30)*

28 Nto mii yoo, kuteebee :Bētērō Yēesu kule, “Kas kookeebakaakte :acheek kiy ake tukul ankeerubiing’?” 29-30 Kukētyi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowook, chii ake tukul nyēē kaakubakaakta tukuukyii tukul sukuruba kwoomtootē ng’aleekaab Yēyiin, +/mākēēkētyi tukuuchoo ām bēsyoōsyēchu kusiir choo kibooonto. Yoo ki mbareet nto kooriik chēē kibakaakta, mākunyōōr. Nto yoo ki tuubchōōsyēk chēē kibakaakta, mākunyōōr. Yoo ki kwaan nto kaamet nto lēēkōōk chēē kibakaakta, mākunyōōr nkicheek. Nto subak, +/mākēēwus ām kōōrooni nteenee mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo ām kōōrēt nyoo chōōnii. 31 Biiko chēē chaang’ choo tookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooiyit lēt ām Kaab Yēyiin. Nto biiko chēē chaang’ choo mātookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooiyit taay ām Kaab Yēyiin.”

*King’alaalee :Yēesu areet nyēbo sōmōk meenyii ākoo ng’eeetenyii
(Mataayo 20:17-19; Luuka 18:31-34)*

32 Kutāsē taay Yēesu āk rubiikyii ām baanaa bo Yēērusālēm, kimii :Yēesu kukeentooy ānkurubu :rubiik ām lēt muut kwoomoonu mēt :kiyēē kimwooy :Yēesu. Kikimuuyo mbo :biiko alake choo kimii :nkicheek kurubē Yēesu. Yooto, kukuur :Yēesu rubiichoo taman āk āyēēng’, ānkumwoochi kule, 33 “! Kookas, kēēmiiētē kēēbēētii ākoy Yēērusālēm. +/Mābokiiyokoochi *Wēritaab Chii mbo *kibkōōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makooru-usta :bichoo Wēritaab Chii /keebakach ānkōōyokoochi biikaab Rooma. 34 Mākōōntosuur :choo, kung’utyi, kubirsēēt kulālchi ankubakach. Nto mii bēsyoēētaab sōmōk, makung’etee meet.”

*Wōō :ng’oo ām biikaab Kiriistō
(Mataayo 20:20-28; Luuka 22:24-27)*

35 Nto mii yoo, kuwēēchi :Yoowaana ākoo Yāākōbō, choo ki :wērikaab Sebetaayo, Yēesu ankuteebee kule, “Kāānēētintēēt, mii :kiito ake nyēē kēēmāchē iyēwēēch.” 36 Kuteebee :Yēesu kule, “Nee :nyooto?” 37 Kukētyi :rubiichoo kule, “Kākēēmāchē :acheek ichām wēēch kōōbuurunēēning’ :ake āwutaab taay, kōōbuurunēēning’ :ake nyēbo kaataam bēsyoonoo ibāytooyiisyē

† 10:19 Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20

10:21 Mat. 6:20; Luuka 12:33

10:22 Tyēēn.

62:10 10:27 Ayub 42:2 10:29-30 Mat. 10:37

10:31 Mat. 20:16; Luuka 13:30

10:34 Määrkö

8:31 10:34 Määrkö 15:15-20

ām lēbkēyyēētaab Yēyiin.” ³⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “-Mōōnkētē kiyēē ōsoomē. Ōmuuchē :akweek okalab nyāliluutēk chēē +maakalab :anii nto ōmuuchē ōbuntēē nyāliluutēk chēē +māābuntēē :anii?” ³⁹ Kumwooy :rubichoo kule, “Kiimuuchē.” Kumwoochi :Yēesu kule, “+Mōōnyōōru nyāliluutēk chēē +māānyōōru :anii, ānku +mōōbuntēē nyāliluutēk chēē +māābuntēē :anii. ⁴⁰ Ānko kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēywēēk chēē āmuuchē ākoochi chii kōōbuurunēēnoo āwunyuu nyēbo taay nto nyēbo kaataam. Yēyiin nkit :nyēē kiikukwey chēē mākōōkoochi bārooyinooto.”

⁴¹ Yu kēēnkēt :rubiik chuut tamanu kiyēē kimāchē :Yāākōbō ākoo Yoowaana, kunyēērchi murēchooto. ⁴² Kukuur :Yēesu rubiik tukul, ānkumwoochi kule, “Tookunoot kule mächē :bāytooyik chēē mii kōōrooni kōōboorchii biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisye ānkuboonto kāāmuukēywēēk kubiir chuut. ⁴³ Nteenee -māmāchāktōos kuwuyiit nyoo ām wōlēē ōmiitē :akweek. Yoo mächē :chii ām akweek kuyēk nyēē wōō, kumisiyinē kuyibē keey ng’wēny. ⁴⁴ Nto nyoo mächē kubāytooyiis, kumāchāktōos kuyēētyēēchinē chuut. ⁴⁵ Kyāāchōō :anii *Wēritaab Chii, sichāāyēētyēēchi biiko, āmēēbēē kyāāchōōnii /subokēēyētyēēchoo. Chāākooytooy soboonnyuu sukusobcho :biiko chēē chaang’.”

Kiisoob :Yēesu Bartimaayo nyēē kikoraa
(Mataayo 20:29-34; Luuka 18:35-43)

⁴⁶ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii *kiriinkēētaab Yēērikō. Nto kumii kung’ēētōos, kurub :biiko chēē chaang’. Kimii :cheebkoraatyaanteet ake nyēē kikiibuur kēēlto komos kusoomsē. /Kikēēkuurēē chiichoo Bartimaayo (Araab Timaayo). ⁴⁷ Yu kakas :chiichoo kule Yēesu nyēbo Nāāsārēēt :nyēē kimii kukēēytooy, kukuurso kule, “Yēesu, inyiing’ *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireenaa!” ⁴⁸ Kōōburyoong’to :biiko chēē chaang’ kule, “Siis!” Nteenee kikuurchi :chiichoo barak kule, “Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!” ⁴⁹ Kōōyyo :Yēesu, ānkumwoochi biiko kule, “Ōmwoochi kuchō.” /Kēēmwoochi kule, “Ing’erech, ānkiiyyoony, kuuriing’ :Yēesu.” ⁵⁰ Kukāsē kuu nyooto, kung’ēētē bakeenke ānkumētooy sireet nyēē kikiiliiktēē keey, /ānkiirēētoot ākoy yēē kimii :Yēesu. ⁵¹ Kuteebee :Yēesu kule, “Imächē āyēwuung’ nee?” Kukētyi :chiichoo kule, “Mokoryoontētē, āmāchē akaste.” ⁵² Kumwoochi :Yēesu kule, “/Kāākēēyēwuung’ kiyēē ’kēēmāchē, kuuyu ’kēēkoosēēnoo keey.” Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kukasta :chiichoo ānkuwēeto keey Yēesu.

11

/Kikeetorooch Yēesu ām Yēērusālēēm kuu Bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)

¹ Yu kikiikuriik :Yēesu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm, kumur *kiriinkēētaab Beetannyya yēē kilēēkitēē Lekemeetaab *Musēytuuniinēk. Nto mii kēēltaab too, kukēē-āyēēchēē keey saang’taab Beetfaaka, ² kumwoochi rubiikyii āyēēng’ kule, “Ōbe ākoy saang’iin. Yoo kooyit wōlooto, +mōōnyōōru sikiryoo nyēē siirwaak kurataat amanaakesen chii bēsyēēt ake. Otyaach ānkōōkwēru. ³ Nto yoo kateebeenaak :chii kule ōmāchēē nee, ōlēēnchi mächē :Mokoryoontētēē ānkumākukēt areet akenke.”

⁴ Kuba :rubiichoo ānkubokunyōōr sikiryoonoo /kākēērātyi kurkat saang' ankooyaaach. ⁵ Nto bēre kukas :biiko alake chēe kimii yooto, kuteebēe rubiichoo kule, “Otyookyinē nee sikiryēēt?” ⁶ Kukētyi :rubiichoo kuu wōloo kimwooytoochinē :Yēesu. /Kēechāmchi kubeeta sikiryēēt. ⁷ Kukwēr :rubiichoo sikiryoonoo ākoy yēe kimii :Yēesu.

Yu kayit yooto, kōōrēek kālīikoonikwaa ankwaalyaktee bataytaab sikiryoonooto sukōōbuurēe :Yēesu. Kōōbuurēe :Yēesu bataytaab sikiryoonoo ankutas taay āk baanta. ⁸ Kiirēek :biiko chēe chaang' chēe kimii yooto kālīikoonikwaa ānkōōyiito kēeltaab too. Kubut :alake sokēek ānkōōyiito nkicheek. ⁹ Kityēēnchinootē barak :biiko chēbo taay ākoo chēbo lēt kumwooyē kule,

“Kutōōriit :Yēyiin!

Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!†

¹⁰ Ibēruuroot * :Mōchōkōrēetaab Tāwuti!

Kutōōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!”

¹¹ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu Yēerusālēem ānkōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kumarar wōlēe kiwuu :kiy ake tukul. Nto mii yoo, kooyeey ākoo rubiikyii tukul choo ki taman āk āyēēng' ākoy Beetannyyaa, kuuyu kimii kwiimēnē :kōōrēet.

Tiliil, āmāmii :kiy āriit

(Mataayo 21:18-19)

¹² Nto yu kāyyēekunēe, kung'eetee :Yēesu ākoo rubiikyii Beetannyyaa ankooyeey Yēerusālēem. Kwaam Yēesu :kēmēwuut. ¹³ Nto yu kimii kubēētii, kutoobēnchi kēētīt ake nyēe /kēēkuurēe *mutiiniit wōlēe lōō. Kiboonto :kēētoo sokēek chēe nyālīilēch nyēe kibērē :chii tōōs kiikuyey lokoy. Nto bēre kuyit yooto, koosyaach kēētoo kubērē nto nyōōr lokoyeek. Nteenee kuuyu kimā bēsyoōsyek :chooto chēe kiyēyē :kēētoo lokoyeek, mānāanyōōr :inee lokoyaa ake tukul. ¹⁴ Yooto, kuchub :Yēesu kēētoo kukāsē :rubiik kule, “Mēerook /kyaameeniing' kiy bēsyeēt ake.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēe :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 21:12-17; Luuka 19:45-46)

¹⁵ Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii Yēerusālēem, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēe kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēe kyooltooy chēēbtuukēēnik chēe /sikēēbēlēe kōōrōsēek. Kimiitē :nkicheek cheemung'aariisyeek alake yooto. Yooto, kootyeelaat :Yēesu meesoosyekaab bichoo kiwālāng'tooy beesaanik āk ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik ankukwet bichoo tukul kuba saang'. ¹⁶ Mānāāchāmchi mbo chii nyēe kiboototē kiy ake tukul nyēe kyooltooy kubuntēe biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. ¹⁷ Kimwooy kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “Bo :Kōōnyuu saayeet wōlēe mākusooyēe :biikaab kōōrōōsyek tukul.”† Nteenee kyooweech :akweek kuyēk kēbēnyoo nyēe wunyēe keey :sāsīik!†”

¹⁸ Yu kakas :mbo kibkōōrōs chēe wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk kiyēe kiyey :Yēesu, kung'woonchi. Yooto, bokusat wōlēe sukubakakta inee kuuyu kiilātē :biiko kubo kāāmuukēyewēek chēe kiboonto.

¹⁹ Yu kāākwiimēnē :kōōrēet, kung'eetee :Yēesu ākoo rubiikyii kiriinkoonoo ānkubēēchi keey wōlto ake.

Māchē ikoosēē keey Yēyiin yoo isooyē
(Mataayo 21:20-22)

²⁰ Yu kāyyēekunēē, kooyeey :Yēesu ākoo rubiikyii Yēerusālēem. Kumii kubēētii, kukas :icheek kēētoo kōchubē :Yēesu. ²¹ Kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, kas, ntēē kookuyaam :kēētikoonye kwēēchubē!” ²² Kumwoochi :Yēesu kule, “Māchē ōkoosēē keey Yēyiin. ²³ Kāamwoowook yoo ikoosēē keey :chii Yēyiin ām mooyēēt akeenke, kōōmuuchē kumwoochi lekemeet wokōōsuuchi araaray ankuyeyakay. ²⁴ Kunyi, yoo ōtēēbē kiito ake ām saayēt ānkōōchāmtooy kule kaakukas :Yēyiin, ōnyōōru. ²⁵ Nto yoo isooyē Yēyiin ānkumii :kiyēē miyaat nyēē kiikuyēwuung' :chiito ake, inyōōchi chiichoo kaat kurook sukung'eet kunyōōwuung' nkinyiing' :Yēyiin kaat ām choolwookātēēng'uung'. ²⁶ Nto yoo -mōōyēyē kuu nyotoo kumānyōōwook :Yēyiin kaat.”*

Kāāntōōyikaab Yuutayeek chēē ki kāwōōt
(Mataayo 21:23-27; Luuka 20:1-8)

²⁷ Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii subak Yēerusālēem, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kumii kuwēēsytēē wōlooto, kukwoonchi :mbo *kikbōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk āk booyik ²⁸ ankuteebē kule, “Ng'oo :nyēē kikōōniing' kāāmuukēywēēk iyey ng'aleechu?” ²⁹ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “Kany ateebeenaak :nkaniī tēēbuutyēēt nto yoo kōōkētwoo, +māāmwoowook chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu. ³⁰ Atēēbēēnook kule ii, yoo kiibātisāniisyē :Yoowaana, kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, nto wōlēē mii :biiko?”

³¹ Kwaam mēt bichoo ānkumwoochi keey kule, “Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, makuteebēeneech kule ām nee simākiiyēnchi. ³² Nto yoo kākēēlē, ‘Wōlēē mii :biiko.’ Achicha!” Ki-iywey kumwooy, kuuyu kiinkētē kule kichāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.

³³ Yotoo kuwālchi Yēesu kule, “-Mākiinkētē.” Kumwoochi nkinee :Yēesu kule, “Yoo wuu nyotoo, -māāmwoowook :nkaniī chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu.”

12

Kiisyoor :Yēesu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeek
(Mataayo 21:33-46; Luuka 20:9-19)

¹ Kumwoochinēē :Yēesu kāāntōōyichoo bo Yuutayeek tyoonkōōch kule, “King'eet :chiito ake kēny kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Kibal ng'wēēnēt nyēē sukurōōtyinē :bēēkaab lokoyeeakaab kēētoo yoo /kaki-iruruuny ankuteech kēyēēt nyēē /sikēēriibēē mbaraanaa. Nto yityo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa sukubchēchiin lokoyeek. Yotoo, kuwo ruutooy. ² Yu kāruryo :lokoyeechaa, kōōyookto :chiichoo motwooriintēenyii wokuyibchi kereeryaanteet nyeenyii. ³ Yu kayit :motwooriintoonoo wōlooto, kunam :bichoo ānkubir ankukwet āmēēkoochi kiy. ⁴ Kōōyookto subak :chiichoo motwooriintēenyii ake. /Kēēbir nkinee nyoo /keelal /kiitaatee /ānkiintosuur. ⁵ Kōōyookto subak motwooriintēēt nyēbo sōmōk. Yu kayit :nyoo, /keebakach. Kōōyookto subak alak kurub keey. Kuyitē :nkicheek choo

wōlooto, /kēēbirē alak /kiinyāliilē, nto alak /kēēbākāchē. ⁶ Nteenee kiboonto :chiichoo kibo mbareet wērinyii akeenke nyēē kichāmē miisin. Kōōyookto wēerootonyii kubērē tōōs makooywey :bichoo. ⁷ Kuyitē :nyoo, kukuurē keey :bichoo kule, ‘Murēchu, ong’nyi lakwataab murooniito! Okany keebakach sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.’ ⁸ Kunam :bichoo wēēroo ankubakach nto yityo bokumētyi tuuyta saang’.

⁹ Yoo koosoot ii, kiy nee :nyēē kichokuyēchi :chiitaab mbareet bichoo? Okany āmwoowook, machokubakach bichoo tukul ānkōōkoochi biiko alak kuriib mbaraanaa.” ¹⁰ Kumwoochi :Yēesu subak kule, “Abērē kyoosuman siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule,

‘Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta
:nyēē kōōkuyēk tiyēywoontēetaab kōōto.

¹¹ Kōkōōnu :Yēyiin tiyēywoontooni
ānkubo kwōng’uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!’†”

¹² Yooto, kumach :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kule kunam Yēesu ankukerta kō, kuuyu kiinkētē kule kimii kung’aloolēē icheek ām tyoonkōōchoonoo. Nteenee kibakaakta :bichoo Yēesu ānkubēēchi keey kuuyu ki chaang’ :biiko yooto.

*Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēesu sukunam
(Mataayo 22:15-22; Luuka 20:20-26)*

¹³ Kibokōōyook :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek lētuunoo *Farisaayeek alak āk biikaab *Erōōtē bokutech Yēesu /sikeenam.

¹⁴ Yu kayit :bichoo wōlēē mii :Yēesu, kumwoochi kule, “Kāānēētintētē! Kiinkētē kule ibooyē manta āmāwēēchiing’ :chii kuuyu ām inying’, mātiny kule ng’oo :ng’oo. Inēētē biiko ām kēēlto nyēbo man kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin. Kunyoo ii, ara karaam kēēkwēchinē *syuuruut bāytooyiintēetaab Rooma ¹⁵ nto mēērook kēēkwēyē?”

Yooto kōōnkēt :Yēesu miyootyēt nyēē kiisōōtē :bichoo ānkumwoochi kule, “Kōōkwoonii bōōtēchoo? Kōōbooru baa :chii beesyaanteet nyēē boonto.”

¹⁶ Yu /kākiiboorchii, kuteebē bichoo kule, “Bo ng’oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?” Kukētyi :bichoo kule, “Bo bāytooyiintēt nyēē wōō nyēbo Rooma.”

¹⁷ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōkoochi bāytooyiintoonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii.” Kiilat :bichoo ām kiyēē kimwooy :Yēesu.

*Ng’eteetaab meet
(Mataayo 22:23-33; Luuka 20:27-40)*

¹⁸ Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēesu :biiko alake chēē /kikēēkuurēē *Satukaayeek. Kiyyēchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē māwokung’ēētēē meet bēsyēēt ake. Kuteebēē :bichooto Yēesu kule, ¹⁹ “Kāānēētintētē, kisirweech *:Muusa kiruutyēt nyēē mwooyē kule yoo keemut :chii koorkeēnyii ankume :chiichoo āmānāāsiky :koorkoonoo leekwa, kōōntiyyē :ng’eetaabkaametiitaab chiichoo koorkoonoo sukusiky nyiin leēkōōk chēē /sikēēkuurtēē. ²⁰ Kimii :biiko alake chēē tisabu chēē kituubcho mooyēt akeenke. Kiimutiis :nyēē ki wōō ankusimkume kumānāāsiky :koorkoonoo leekwa. ²¹ Kōōntiyyiis :nyēē kirubē chiichoo. Kume :nkinee nyoo, āmānāāsiky :koorkoonoo leekwa. Kōōntiyyiis subak :nyēē kibo sōmōk ankume :nkinee āmānāāsikyiin āk koorkoonoo leekwa.

22 Kiyeyakay kuu nyooto ākoy chiito nyēē kibo tısab. Kibēk :bichoo tukul āmā leekwa. Nto mii yoo, kume nkinee :koorkoonoo. 23 Kunyoo, kēēmāchē imwoowēech, mākubooyiit ng'oo :koorkoonoo kōōyiyin kāng'ēētyēē :bichoo tukul meet āk koorkoonoo?"

24 Kukētyi :Yēesu kule, "Ōsōōtyēēchinē nyēē miyaat, kuuyu -mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru :siruutēkaab Yēyiin āk wōlēē wuu :kāāmuukēyweēkyii.

25 Yoo kāākung'ēētyēē :biiko meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanik ām barak. 26 Nto kurubta keey ng'ēeteetaab meet, ābērē kyoosuman siruutēkaab *Muusa yoo kimwoochinē :Yēyiin ām sōntiinoo kilāyē kule, 'Anii Yēyiintēetaab *Abraam āk Isaka ākoo Yāākōbō.† 27 Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny. Ōsōōtē bebe!"

Kiruutyēēt :nkōnō nyēē wōō?
(Mataayo 22:34-40)

28 Kimii yooto :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk nyēē kimii kuyēbchinē yiiit kiyēē king'ālōolēē :Yēesu ākoo Satukaayeechaa. Kikas :kāānēētiintonoo bo kiruutēk kule kikētyi :Yēesu bichoo kiyēē kiteebēē ām kēēlto nyēē karaam.

Yooto, kuteebēē Yēesu kule, "Ām kiruutēk tukul choo kikōōnu :Yēyiin, nkōnō :nyēē wōō?" 29 Kukētyi :Yēesu kule, "Siraat kule, "Oyeb yiiit ōō, biikaab Isrāyēēl:

Yēyiin nkit :nyēē /kēēkutunkyinē ānku Yēyiin ku akeenke.

30 Icham Yēyiintēēng'uung'
ām mooyēēng'uung' tukul
soboonng'uung' tukul,
kāāsōōtēyweēkuuk tukul,
āk nkuruukuuk tukul.†

Kiruutyēēt :nyooto nyēē wōō. 31 Nto ake kumwooyē kule:
'Icham laatyēēng'uung'

kuu wōloo ichāmtooy keey.†

Māmii subak :kiruutēk alake chēē siirē chu."

32 Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kulēēnchi :chiichoo, "Kōōnkōy, Kāānēētiintēēt, 'keemwaay man kulē Yēyiin ku akeenke, māmiitē :ake. 33 Kunyi, karaam yoo kacham :chii Yēyiin ām mooyēēnyii tukul ānkumāchē mbo kōōsōōtē Yēyiin kwaak ānkuyēyē yiisyēētaab Yēyiin ām nkuruukyii tukul ankucham laatyēēnyii kuu wōloo chāmtooy keey. Karaam /keerub ng'aleechu kusiir yoo /kātākēyēyootē kōrōs choo /kēēbēēlē kutukul āk alak tukul."

34 Yu kakas :Yēesu kule kākēt :chiichoo nyēē karaam, kumwoochi kule, "Kāmēēlōō ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin."

Kung'ēeteē yooto, māmii :chii nyēē kitākukāng' kuteebēē Yēesu ng'alyoo kumāchē kutech.

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?
(Mataayo 22:41-46; Luuka 20:41-44)

35 Nto tēē yoo, kumii :Yēesu kōōnēētē biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kumwooy kule, "Imuuchē kule nee kumwooy :kāānēētikaab kiruutēk kule chōōnēē *:Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti? 36 Nto yu kiyey :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Tāwuti kumwooy kule,

† 12:26 Chuy. 3:6 † 12:30 Kiruutēk 6:4-5 † 12:31 Laawi. 19:18 12:31 Mat. 5:43; 19:19; Room. 13:9; Kala. 5:14; Yāāk. 2:8 12:32 Kiruu. 4:35; Luuka 20:39 12:33 Isa. 1:10-20 12:34 Mat. 22:46; Luuka 20:40

'Kimwoochi :Yëyiin Mokoryoontëenyuu kule:

Ibuurunëe āwunyuu nyēbo taay

ākoy yoo kaayeyiing' itēbēe buunikuuk.*†

³⁷ Kuniy, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintētē kule 'Mokoryoontëenyuu' ii, kōōmuchāktōōs kule nee kuchōōnēe :Kāārārookiintētē kōōtaab Tāwuti?"

Kiyēbchi yīit :biiko ng'aleechaa bo Yēesu ām ng'erekweek.

Kichuur :Yēesu kiblembechiisyek

(Mataayo 23:1-12; Luuka 20:45-47)

³⁸ Kutas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, "Ōriibēe keey :kāānētichoo bo kiruutēk, āmōōrubē ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirook chēe yoo /kakeekas /simkiinkētē kule icheek kiirwookik. Bēesyētōotēe wōlēe chaang' :biiko /sikiisubooyootē nyēe /kākēekoonyit. ³⁹ Lēkwēlootē ng'ēchērōōk chēe mii taay yoo /kēēmii kooriikaab saayeet. Mbo yoo /kēēmii saakwa ake tukul, kōōmoymooyē :bichu ng'ēchērōōk chēbo taay. ⁴⁰ Lātunootē koor chēe musuuk kuyibēe tukuukwaa ānkusooyē miisin kuyēyē keey kule churtootiin. +/Mākiing'woonchi miisin biich chēe wuu chuutēchu kusiir chii ake tukul nyēe kiikukusta."

Ng'oo :nyēe kiinēm chēe chaang'?

(Luuka 21:1-4)

⁴¹ Kumii :Yēesu kēēbuur ng'wēny ām *Kōōtaab Yēyiin yēe kilēkitēe :looloonik chēe /kikiiruruukyinyē beesaanik chēbo yiisyēetaab Yēyiin, kukas wōlēe kikiōochintooy :biiko beesaanik looloonichoo. Kiikoochinē :biiko chēe ki mokorēēnik beesaanik chēe chaang' looloonichoo. ⁴² Nto mii yoo, kuchō :cheebyoosyeet ake nyēe ki musuk ankubanan. Kiinēm :nyoo beesaanikyii chēe ng'ēri anku tukul chēe kiboonto.

⁴³ Kukuur :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, "I Kāāmwoowook, cheebyoosyaani musuk :nyēe kēēnēm beesaanik laatit nyēe wōō kusiir chuut tukul.

⁴⁴ Kāng'ōmōrunēe :mikorēēnik laatit nyoo kēēkooytooy wōlēe bo chēe boonto, nteenee kābār :cheebyoosyaanaa loolēenyii tukul."

13

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 24:1-2; Luuka 21:5-6)

¹ Kumii :Yēesu ākoo rubiikyii kung'ēetyēe yooto kibo biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kumwoochi :rubiintēenyii ake kule, "Kāānēētiintētē, wōōyēch :rwoontōōchu /kikeetechee Kōyi bo Yēyiin ānku kārorānēch nyēe tyaa!" ² Kukētyi :Yēesu kule, "Kookas, kārorānēch :kōoriichu, nteenee +/mākiiturbuub tuku-uchu tukul nyēe māmii :rwaā mbo akeenke nyēe ng'ētu kookemeeraat keey ake."

Nyāliiutēk āk wusiisyēē

(Mataayo 24:3-14; Luuka 21:7-19)

³ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii biitētē nyēe kibo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk yēe kitoobēnē keey ākoo Kōōtaab Yēyiin ānkōōbuur ng'wēny.

⁴ Kuteebēe :Bētērō, Yāākōbō, Yoowaana āk Antereeya Yēesu kule, "Āyu yēe yēyāktōōs :ng'aleechaa kātēēmwooyē ānku kiy nee :nyēe +makeekasee yoo yitiyintōōs :ng'aleechaa?"

† **12:36** Tyēēnwōokik 110:1 **12:36** Tān. 7:13-14; Yēyuut. 2:33-35; 1Kōōr. 15:24, 27; Ibu. 8:1 **12:37** Mat. 20:30-31 **12:39** Luuka 11:43 **12:41** 2Bāy. 12:9 **12:44** 2Kōōr. 8:12 **13:2** Luuka 19:44

⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriib keey! -Mookany / kiiberbeeraak.
⁶ Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārookiintēēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'.

⁷ +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt / ānkyoomu booryoot, nteenee -mōōmuuyē. Ākoy kuyēyākiis :tukuuchoo, nto yitu :tabanta. ⁸ Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooro :kōōrēēt ake āk ake. Mākōōring'riing'oot :komoswookik chēē chaang' ām kōōrēēt ānkuchō :kēmēwuut. Ng'wooninto nyēē kāāmunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl!”

⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriib keey. +/Makeenamaak /ānkiiyyoong'tēēnook kōōk ām kooriikaab saayeet /ānkēēbirook ām wōlooto. +/Makiimutaak taayee-taab bāytooyik kubo anii. Bārooyinto :nyooto nyēē +mōōmwoochinēē bichooto kiyēē ōyēnchinē. ¹⁰ /Kyoomtooy kurook lōkōōywēk chēē kārōmēch kukas :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul nto yitu :tabantaab kōōrēēt.

¹¹ Yoo /kaakeenamaak /ānkiiyyoong'tēēnook kōōk, -mookany kooyiimaak mēt :kiyēē +moomwaay. +/ Mākiiboorwook yooto kiyēē ōmwooyē ku-yuy mēēbērē akweek chēē +mōōng'āloolē nteenee :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākung'āloolē. ¹² Mākung'ōmto :chii ng'eetaabkaamet / keebakach ānkung'ōmto :kwaan lakwanyii /keebakach. Makutay :lēēkōōk mbo kwaan āk mbo kaamet ānkung'ōmto /keebakach.

¹³ Kunyi, mākuwēchook :biiko, kuuyu ōyēnwoo. Nteenee chiito nyēē kamuyta ākoy tabanta :nyēē makooraach :Yēyiin.”

*Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm
 (Mataayo 24:15-25; Luuka 21:20-24)*

¹⁴ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Yoo kookas 'kiyoo -mēēriiku :Yēyiin† kukēēyoonnyēē yēē -/mākēēmākyinē, ōmwēy :biikaab Yuuteeya ākoy lekem barak. (Kuyēbchi yii :chii nyoo sumānē ng'aleechu.) ¹⁵ Yoo kanyoorta :ng'aleechu chii kumii kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul nyēē sukumwēyto, ¹⁶ ameeyeyey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule wokunam sireet nyēē iliiktēē keey. ¹⁷ Lēyyē, mākuwuuyiityi sōō kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē! ¹⁸ Osaay Yēyiin kule māyēyākiis :ng'aleechu yoo yiiwoot. ¹⁹ Mākuwōōyit :ng'woonintaab bēsyōōsyēchooto kusiiir ng'woonin ake tukul nyēē kiikutook kuchakee kayey :Yēyiin kōōrēēt, āmēēbērē mākutook :ng'wooninto ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake. ²⁰ Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :bi-ikyii chēē kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē kātāwokusobē.

*Kāārārookik chēē mābo man
 (Mataayo 24:23-28; Luuka 17:23-24)*

²¹ Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto ong'nyiin, -mōōyēnchi, ²² kuuyu makukwa :biiko chēē makuyey keey kuyēk kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'uut sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin.

²³ Kunyoo, ōriib keey. !Kāāsim āmwoowook tukul kumanaayit :bēsyēēt.”

*Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
 (Mataayo 24:29-31; Luuka 21:25-28)*

²⁴ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Yoo bēku :nyäliluutēchoo bo bēsyōōsyēchooto

‘Mākumis :asiista āmēētākōōluuwu :araaweet.

²⁵ Mākōōtimtiimākooy :wōliin bo barak kōōsuuw :kookeelik.”†

²⁶ +/Makeekasa anii, *Wēritaab Chii, āchōōnēē boolik ām käämuukēywēēk āk lebkēēyyēetaab Yēyiin. ²⁷ +Māāyoohtë malayikaanikyuu kōōruruukoot biiko choo kwēyootiin kung’etee kōōrēēt komosta ake ākooy ake.”

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēesu

(Mataayo 24:32-36; Luuka 21:29-33)

²⁸ Kumwoochi subak kule, “Yoo kēēnkāt :kēētoo / kēēkuurēē *mutiiniit, kōōbooru kule kaakuriik kumusēs. ²⁹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyoo āyēēwunēē.

³⁰ ! Käämwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo tukul. ³¹ Mākubot :barak āk ng’wēny, nteenee mābotē :ng’ālyoontēēnyuu.

³² Māmii :chii nyēē inkētē bēsyēēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik āmāānkētē mbo nkani, nteenee inkētē :Baaba.

Ōchōb keyy

(Mataayo 24:42-44; Luuka 12:35-40)

³³ Ōriib keyy ankooyeyte keyy, kuuyu -mōōnkētē yēē yitu :bēsyoonooto.

³⁴ Kerkeyy yoo mächē :chii nyēbo kanyii kuwo ruutooy. Bākookyinē motwoorikyii yiisyēēt nyēē makuyey ankutool ake kuriib kayta. ³⁵ Ōriib keyy, kuuyu -mōōnkētē yēē rōōtunēē :chiitaab kayta. Imuuchē kuyit kukararakta :asiista, kwēēmooy kwēēn, kumānēērir :kōōrēēt nto kumānāāmwook :asiista.

³⁶ Yoo kächō, mächāktōōs kunyōōrwook ōkāsū.

³⁷ Okas ng’aleechu! Mā akweek nkit chēē āmiitē āmwoowook ng’aleechu, nteenee mächāktōōs kuyeyta keyy :biiko tukul.”

14

Kicheeng’ :buunikaab Yēesu wōlēē makunamta inee

(Mataayo 26:1-5; Luuka 22:1-2)

¹ Kikiikung’ēt :bēsyōōsyēk āyēēnku kuyit :bēsyēēt nyēē kyoomēē :Yuutayeeek *Saakweetaab Keeytaayeet ākoo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. Kimii kuchēēng’ē :mbo *kibkōrōs ākoo kāānēētikaab kiruutēk wōlēē makunamta Yēesu kumākāsē :chii sukubakach. ² Kimwooy kule, “-Mookany keeyey ng’aleechu yoo bo *Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu imuuchē :biiko kuyey wōōrōōryēēt.”

Kiraang’tee :koorkēēt ake Yēesu mwaayta mēt

(Mataayo 26:6-13)

³ Kimii :yēē kyoomiisyē :Yēesu ām Beetannyaa kumiitē kaab Simōōni, chiichoo kikiikunāmē * :makereenik. Yooto, kuchō :koorkēēt ake kō nyēē kibooṅto mwaay nyēē kibooṅ’u nyēē anyiny / ānkikyooltēē beesan chēē chaang’ miisin. Yooto, kuraang’tee :koorkoonoo Yēesu mwaayaa mēt.

⁴⁻⁵ Yu kakas :biiko alake chēē kimii yooto kiyēē kayey :koorkoonoo, kumwooy nyēē kāng’woonchi kule, “Nto yu sukunyarta :koorkooni mwaay nyēē

† 13:25 Isaaya 13:10; 34:4 13:25 Mat. 24:29 13:26 Tān. 7:13; Mat. 24:27; 26:64; 1Kōōr. 15:23; 1Tēēs. 4:15-16; 2Tēēs. 2:1; Ng’oong’. 1:7 13:27 Seka. 13:7; Mat. 13:41 13:32 Yēyuu. 1:7 13:35 Mat. 25:13-15 14:2 Määrkö 11:18

älē beesaan chēē chaang' miisin kuu nyi! Nto yu /kātākyyooltooy /ānkiikoochi bānoonik beesaanik." Kinyēerchi :bichoo koorkoonoo miisin.

⁶ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "–Moomakee kiy koorkoonoo. Ntēē kākūyēwoo anii ng'alyoo nyēē karaam. ⁷ Ōboontē keey :akweek bānoonik ākookoy ānku +mōōyēētyēēchinē kuu wōlēē ōchāmtooy. Nteenee –mōōboontē keey anii ākookoy. ⁸ Kaakuyey :koorkooni kuu wōlēē kēēmuuktooy kuroonkyi mwaayaa mētinyuu kuyeytaa nto yitu :yēē /kēēmuyēēnoo. ⁹ !Kāāmwoowook, –/mākēēwuutyēē koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kōōrēēt tukul."

*Kiinēm key :Yuuta kuchaamta Yēesu
(Mataayo 26:14-16; Luuka 22:3-6)*

¹⁰ Nto mii yoo, kuwo :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu choo ki taman āk āyēēng', wōlēē kimii :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch wokuchaamta Yēesu. ¹¹ Yu kayit wōlooto /kēēng'ērēkyi. /Kikēēmwoochi kule, "Yoo kēēyēwēēch kēēlto wōlēē +makeenamte Yēesu, kēēkōōning' beesaanik." Kuwo :Yuuta wokucheeng' wōlēē /sikeenamta Yēesu.

*/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet
(Mataayo 26:17-19; Luuka 22:7-13)*

¹² Ām bēsyēētaab taayta nyēbo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kiyēēnyē :Yuutayee k mēēnkit nyēē sukwaam bēsyoonooto.

Yu kayit :bēsyooni, kuteebēē :rubiik Yēesu kule, "Ānō wōlēē +mawee-amee *Saakweetaab Keeytaayeet bokēēyēytoowuung'?" ¹³ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii āyēēng' kule, "Obe ākoy Yēerusālēm. +Mōōtuuyēē murēn nyēē boon-toonu tērēētaab bēēko. Orub chiichoo lēt ākoy kōōto nyēē kēēwut. ¹⁴ Yoo kooyit kōyooto, ōmwoochi chiitaab kōōto kule mākēē :Kāānēētiintētēē wōlēē suk-woomiisyēē ākoo rubiikyii ām Saakweetaab Keeytaayeet. ¹⁵ Mākōōboorwook :chiichoo kisēēnkēēt nyēē wōō nyēbo koroofa nyēē mii :tukuuk tukul chēbo ātēbto. Ōyēytoowēēch āmiik."

¹⁶ Yu keewaany :Yēesu kumwoochi rubiichoo kuu nyooto, kuba ākoy Yēerusālēm ānkubokunyōōr ng'aleek tukul kuu wōloo kāmwooytooy :Yēesu. Kuyeyta āmiikaab saakwaanaa.

*Kiiboor :Yēesu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Mataayo 26:20-25; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)*

¹⁷ Kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kuwo :Yēesu ākoo rubiikyii taman āk āyēēng' ākoy kōyooto ānkutoow kwaam saakweet.

¹⁸ Kumii kwoomiisyē, kumwooy :Yēesu kule, "!"Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē kēēmiitē kyoomiisyē :tukul nyēē makuchaamtaa."

¹⁹ Kung'woonchi rubiik ankuteebēē :ake tukul Yēesu kule, "Ara anii?"

²⁰ Kukētyi :Yēesu kule, "Nyoo kiilābloobtooy :tukwaay mukaatiit terekyeet akeenke nyēē makuchaamtaa. ²¹ Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo /kikeesir kurubta keey āk inee. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo makuchaamtaa. Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo."

*Kitoow :Yēesu saakweet nyēē lēēl
(Mataayo 26:26-30; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)*

²² Yu kimii kwoomiisyē, kunam :Yēesu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto tēē yoo kubetes mukaatiinaa ānkōōkoochi rubiikyii kōōnēmunoot. Kimwoochi kule, “Bōōrnyuu :nyi. Kunyi, o-am.” ²³ Kunam subak terekyeet nyēē kimii *:tifaayiik ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiichoo kumōōsoot. ²⁴ Kimwoochi kule, “Korotiikyuu :chu chēbo *kiirootyeet nyēē lēēl.* +/ Makiitaata sukusobcho :biiko chēē chaang’. ²⁵ !Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayiik ākoy bēsyoonoo wāāyyēē chēē leelach ām Kaab Yēyiin.”

²⁶ Nto tēē yoo, kutyēēn :bichoo kōōkoostoo Yēyiin ānkung’eētyo kutākyi keey Lekemeetaab *Musētyuuniinēk.

*Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keey :Bētērō
(Mataayo 26:31-35; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)*

²⁷ Kumii kēēltaab too, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “+Mōōmwēyēēnoo :akweek tukul kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, ‘+Maabakach ākiintēēt kusērēēt :kēēchiirēk.’† ²⁸ Nteenee yoo kaang’eetee meet, +maantooy Kalilaaya.” ²⁹ Kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Ānkoo kāmwēyēēning’ :chuut tukul, -māābākooktiing’ :anii.” ³⁰ Kumwoochi :Yēesu kule, “Bētērō! Kāāmwoowuung’, kumānēēturkuuchē :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng’ kweēmowuuni, +meetuuch keey :inyiing’ areet sōmōk kule -mēēnkētoo.” ³¹ Kumwoochi :Bētērō Yēesu subak kule, “Mākoy atuuch keey! Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay.” Kōōruumchi :nkicheek rubiik chuut kuu nyooto.

*Kiwokusaayee :Yēesu Ketesemaane
(Mataayo 26:36-46; Luuka 22:39-46)*

³² Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii yēē / kēēkuurēē Ketesemaane, kumwoochi kule, “Ōbuurēē yu, waasaay :anii.” ³³ Koonata kisich ākoo Bētērō, Yāākōbō ākoo Yoowaana. Kwaam :ng’uusng’uus Yēesu kut kulōōklōōkēn. ³⁴ Kumwoochi rubiichooto sōmōk kule, “Kāāmuy :anii kut wuu nyēē +maameey. Ōng’ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu!”

³⁵⁻³⁶ Yooto koonata :inee kisich kukutuny ānkuyim kutiiny :tokochta ng’wēny ankusaay kule, “Baaba! Imuuchaktōōs :tukuuk tukul ām wōlēē imiitē. Inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy :inyiing’ mēēbērē kuu wōloo āmāktooy :anii.”

³⁷ Yu kēēyēēwunēē :Yēesu wōloo kāwokusoyēē, kunyōōr rubiik choo sōmōk kuruuytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Simōōni, ākoo kēēru? ‘Kāmēēmuuchē mbo ikāsu ām asiista akeenke? ³⁸ Ōkāsu ankoosaay simōō-āsyi keey tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmii :nkuruuk.” ³⁹ Kooyeey :Yēesu subak ankuwokusaay kuu yoo kābo taay. ⁴⁰ Nto iyēēwu nyēbo āyēēng’, kunyōōr mbo Bētērō kuruuytōōs subak, kuuyu kichoosyootiini miisin. Kuchusyo :rubiichoo. ⁴¹ Kiyyeey :Yēesu subak ankuwokusaay nyēbo sōmōk, nto yu kawech keey, kumwoochi rubiichoo kule, “Ākoo tōōbēng’tēē rwoonik? Kaakuyem. Okas kaakuyit :āsiiswēk / kiyyokoochi *Wēritaab Chii āwunnyēkaab kibng’ōōkisiis. ⁴² Ong’nyiin choomtooyiintēēt kāākuchō! Ōng’eētyē bokēētuuyēē.”

* **14:24** Māmwooyē :siruutēk alake kule ‘nyēē lēēl’. **14:24** 1Kōōr. 10:16; 11:23-25 **14:24** Chuy. 24:8; Cherem. 31:31; Ibu. 7:22; 9:15-20 **14:26** Luuka 22:39 † **14:27** Sekaryaa 13:7 **14:27** Määrkö 14:50-52; Yoowa. 16:32 **14:28** Määrkö 16:7 **14:31** Luuka 22:33-34; Yoowa. 13:36-38 **14:35-36** Yoowa. 12:27; Mat. 6:10; Määrkö 10:38; Room. 8:15; Ibu. 10:9 **14:38** Mat. 25:13; Ēfēēs. 6:18; Ibu. 2:18 **14:42** Luuka 5:16; Ibu. 5:7-8

*/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēēsār**(Mataayo 26:47-56; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)*

⁴³ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubichoo ki taman āk āyēēng'. Kiboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik. ⁴⁴ Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, “Nyoo ōkāse ātōrōōchē, ōnāmē nyooto ānkōōriibootē simāmwēy.” ⁴⁵ Kuyitu :Yuuta, kutōrōōchē Yēesu kule, “Aase, Mokoryoontētē!” ⁴⁶ Kutēryēkyinē :bichoo Yēesu bakeenke.

⁴⁷ Kukāsē :rubiintētē ake kuu nyooto, kung'usu chōōkiit, nto bēre kuyeb motwooriintētētaab kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yiitit kōōsuuyto.

⁴⁸ Yooto, kumwoochi :Yēesu bichoo kināmē inee kule, “Ōbērē āntōōchinē :anii lukētē nyēē mächē kuweech kōōrētē sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa? ⁴⁹ Ntēē kwāāboontē keey :anii akweek kwaak ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānētēiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto? Nteenee ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab Yēyiin.”

⁵⁰ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kumwēchi keey :rubiikyii. ⁵¹ Kimii :murēno nyēē kiinoomootē Yēesu nyēē kikyaaalyaktee keey ankeet baateey. Nto yu kibērē /keenan, ⁵² kuchiwit kuchururchi ankaanaa yooto ānkumwēchi keey kibchuraat.

*Kumii :Yēesu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeeek**(Mataayo 26:57-68; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)*

⁵³ /Kikēēkweryoot Yēesu ākoy kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō. Kikiruruukyiy keey wōlooto :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik ākoo kāānētēkaab kiruutēk.

⁵⁴ Kiinaamaat :Bētērō Yēesu ākoy kuyit kiyēnkuutaab kaytaab bichoo bo kōrōs. Kumii wōlooto kōōbuur :nkinee ng'wēny kuyu maata nyēē kimii kuywēē :biiko chēē kiriiibē kayaa.

⁵⁵ Kimach *:kōōkwēētaab Yuutayeeek tukul kōōyyoonkyinē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē nāmē Yēesu /sikiitiilchi meet. Nteenee mānāānyōōr ng'ālyoo. ⁵⁶ Ānkoo kimōlōlchi :biiko chēē chaang' Yēesu ng'al, kichuunchuun :ng'aleekwaa. ⁵⁷ Kimwooy :alake subak kule, ⁵⁸ “Kikeekas :acheek kumwooyē :chiichi kule mākōōturbuub *Kōōtaab Yēyiin nyoo kitēēchē :biiko ankuteech ake nyēē mēēbērē tēēchē :biko. Kālē makuteechee nyooto bēsyoōs sōmōk.” ⁵⁹ Kichuunchuun :nkicheek ng'aleekaab bichoo. ⁶⁰ Yooto kōōyyo :chiichoo wōō bo kōrōs ankuteebee Yēesu kule, “Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu mwooyē :bichu?”

⁶¹ Kusiisyyi keey :Yēesu. Kumwoochi subak :chiichooto wōō bo kōrōsēēk Yēesu kule, “Inyiing' man *Kāārārookiintētē, Lakwataab Nyoo Tōrōōr?”

⁶² Kumwoochi :Yēesu kule: “Anii :nyooto anku +mookas *Wēritaab Chii kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy ankookas kuchōōnēē boolik.” ⁶³ Kikwaany keey :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach sirookyii ānkumwooy kule, “Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēch kurubta keey āk chiichi?”

⁶⁴ Kookas oob wōlēē kāākōōntosuurto Yēyiin? Kuniy, ōbērē nee akweek?” Kōōrumchi :kiirwookik tukul kule, “Misiyinē kume.” ⁶⁵ Kung'utyi :kiirwookik alake Yēesu ankurat koonyek. Kurātootiin :koonyek, /kiituluukset /ankeeteebē kule, “Mwoowu, baa, ng'oo :nyi kēētuluuchiing'!” Yooto, koorabaakset :bichoo kiriiibē kayaaata.

*Kituuch keey :Bētērō**(Mataayo 26:69-75; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)*

⁶⁶ Kumii :Bētērō kēebuur biiy, chokumur yooto :chēēbto ake nyēē kiyēchinē kibkōrōs nyēē wōō yiisyēēt. ⁶⁷ Kōōrōōtoot :chēēbooto Bētērō ānkulē, “Kwēēboontootē keey :nkinyiing’ oob chiichi bo Nāāsārēēt!” ⁶⁸ Kutuuch keey :Bētērō. Kimwooy kule, “-Māānkētē kiyēē imwooyē.” Kōōnookyī :Bētērō yēbo oreēt nyēē wēētii kayaata. Yooto, kooturkuuch kirkōōnkiit. ⁶⁹ Kutākumiitē :Bētērō yooto bo oreēt, kukas :chēēbkēy subak, ānkumwoochi biiko chēē kimii yooto kule, “Lēyyē! Rubiintēētaab Yēēsu :chiichi!” ⁷⁰ Kutuuch keey :Bētērō subak. Nyēē mā tyaa, kumwoochi :biiko chēē kimii yooto kule, “Kubooyiit man! Inyiing’ rubiintēētaab Yēēsu kuuyu isālu Kalilaaya.” ⁷¹ Kuchubchi keey :Bētērō kule, “-Māānkētē chiichi ōmiitē ōng’aloolēē.” ⁷² Yooto, kooturkuuch :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng’. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēēsu kule, “Kumaneeturkuuch :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng’, +meetuuch keey :inyiing’ areēt sōmōk kule -mēēnkētoo.”

Kuriir :Bētērō nyēē ng’waa.

15*Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato**(Mataayo 27:1-2, 11-14; Luuka 23:1-5; Yoowaana 18:28-38)*

¹ Nto yu kāmwook :asiista, kootiil *kōōkwēētaab Yuutayeeek tukul kunam wōlēē mii :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik āk kāānēētikaab kiruutēk kurat Yēēsu ānkukweryoot ākoy kaab *Bilaato.

² Yu / kakiiyiitita kaab Bilaato, kuteebēe :nyoo Yēēsu kule, “Inyiing’ :bāytooyiintēētaab Yuutayeeek?” Kumwoochi :Yēēsu kule: “Wuu nyooto, si-nee.” ³ Kiiteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kule kiikuyey :Yēēsu ng’al chēē chaang’. ⁴ Kuteebēe :Bilaato Yēēsu kule, “Māmii :kiyēē ‘ikētu kurubta keey ng’aleechu mwooyē :bichu kule !kiyyey?” ⁵ Mānāākēt :Yēēsu ng’alyoo. Kubotyī :tonkoy Bilaato.

*Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeeek Bilaato kubakach Yēēsu**(Mataayo 27:15-26; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39-19:16)*

⁶ Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyiiit ake tukul kibratyanteet akeenke nyoo kaakutool :biiko. / Kikēēyēyē kuu nyooto yoo / kyoomē *Saakweetaab Keeytaayeeet. ⁷ Kimii ām bēsyōōsyēchooto :biiko alake chēē kikwiilē bāytooyiisyēētaab Bilaato ānkikiikubākākiis kut / kikiikeerat. Akeenke ām bichooto ku nyēē / kikēēkuurēē Baraaba. ⁸ Yooto kōōruruukyī keey :biiko chēē chaang’ kaytaab Bilaato. Kusoom :bichoo Bilaato kōōtyooktoochi chi-ito akeenke nyēē rataat kuu yoo kwēētyooktoochinē kwaach yoo mii :saakwaanaa. ⁹ Kuteeb :Bilaato kule, “Ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintēētaab Yuutayeeek?” ¹⁰ Kitēēbēē :Bilaato bichoo kuu nyooto kōōnkētē kule kēētuyiityi :mbo kibkōrōs Yēēsu moo. ¹¹ Nteenee kōōwuruur :mbo kibkōrōs biiko tukul kumwoochi Bilaato kootyaakta Baraaba yoo kātēētyooktooy Yēēsu. ¹² Kuteeb :Bilaato kule, “Kunyi, ōmāchē ayeyee nee naas chiichi ōbērē bāytooyiintēētaab Yuutayeeek?” ¹³ Kōōrumchi :biiko tukul kule, “Ibakach!” ¹⁴ Kumwoochi :Bilaato biiko kule, “Ara koleel nee :chiichi?” Kubōloobōl :biiko kule, “Obakach! Obakach!” ¹⁵ Nto kuuyu kimāmāchē :Bilaato kunyēēr :biiko, kōōtyooktoochi Baraaba. / Kikiityōōlsēt Yēēsu, nto tēē yoo kōōyokooyto / bokēēkwērtoochi *murtooywoontēēt.

*Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēesu
(Mataayo 27:27-31; Yoowaana 19:2-3)*

¹⁶ Kubeeta :biikaab lukēēt Yēesu akoy kaytaab *Bilaato āriit ānkukuur lukēētaab booryēēt tukul.

¹⁷ Kōolookyi sireet nyēē arraa ankutaay kuutwēētaab kātōok ankookemeer mētinyi wuu nyēē kāyēk bāytooyiintēēt. ¹⁸ Yu /kākīilookyi tukuuchoo, /kēētōow /keeyey keey kule /kākēēsīlto Yēesu /kēēmwooyē kule, “Kimkim! Bāytooyiintēētaab Yuutayee!” ¹⁹ Kiikōryōōnyēē :bichoo Yēesu kirōkto mēt ānkung'utyinē kibtaman ānkukutunyēē taayeenyii kuyēyē keey kule kākooniyit.

²⁰ Yu /kākākiintosuur, /kiirēekunēē siraanaa arraa /ānkiilookyi sirookyii choo bo kwaak nto tēē yoo, /kēēkwēryoot /bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

*/Kikēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur
(Mataayo 27:32-44; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)*

²¹ /Kēēmīi /kēēbēētooy /kēētuyyēē chiito ake nyēē kibo kōōrēētaab Kurēēn. /Kikēēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē ki kwaaniitaab Aleksaanta akoo Ruufō. /Kēētuyyēē kuu nyooto, /kēēkērchinē koong' kukalab murtooywoontēētaab Yēesu.

²² Kikwēryoot :bichoo Yēesu akoy yēē /kēēkuurēē Kolkoota, (kaayneet nyēē ibooru kule 'Rōkyēētaab Mēt'). ²³ Nto bērē kōōkoochi :bichoo Yēesu *tifaayiiik chēē /kikeetasee saakityeeek* alak, kutay kuyye.

²⁴ Kukwērtoochi :bichoo Yēesu murtooywoontēēt. Nto yu mākubchēchi keey sirookyii, kubar *sēkēēryēēt sukōōnkētēē kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet nkōō.

²⁵ Ki asiistaab sōmōk nyēbo kōōrōōn, yu /kikēēkwērtoochinē Yēesu murtooywoontēēt. ²⁶ /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēesu meēt chēē kimwooyē kule: BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK.

²⁷ /Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng' murtooywōōsyēkwaa. /Kikiyyoong'tēē ake āwutaab taay nyēbo Yēesu /ānkiyyoong'to ake nyēbo kaataam.†

²⁹ Kiinchuruurē :biiko chēē kimurē yooto Yēesu ānkukwērtooy mētēwook kumwoochinē kule, “Ntēē kwēēbērē :inyiing' +mēēturbuub *Kōōtaab Yēyiin ankiiteechee subak bēsyoōsyēk sōmōk? ³⁰ Iraraach keey naas. Irēkunēē murtooywoontoonoo!”

³¹ Kiinchuruur :nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch akoo kāānēētikaab kiruutēk Yēesu kumwoochinē keey kule, “Kiisoobē :chiichi biiko alak, ntēē -mēēsoob keey naas. ³² Kēēmāchē keekas ra kāārōokiiintooni kuurē keey kule bāytooyiintēētaab *Isrāyēēliik. Yoo keemuuch kurēkunēē murtooywoontooni, +mākiiyēnchi.” Kiinchuruur :nkicheek kibng'ōōkisiisyēchoo kimii murtooywōōsyēkwaa.

*Meetaab Yēesu
(Mataayo 27:45-56; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)*

³³ Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul, kung'etee āsiiswēk lo akoy āsiiswēk sokool. ³⁴ Yu kayit āsiiswēk sokool kōōnchō :Yēesu kule,

15:17 Luuka 23:11 15:19 Määrkö 14:65 15:21 Room. 16:13 * 15:23 /Kikēēyēyiisyē saakityeechaa kōōboot ng'wooninto. 15:24 Tyēēn. 22:18 15:26 Mat. 27:11 † 15:27 Tāsinyē :siruutēk alake kērēywoontooni 28: Kiityiich :yuutēyū siruutēkaab Yēyiin choo mwooyē kule, /Kikeetasta kibng'ōōkisiis. 15:27 Isa. 53:12 15:29 Yoowa. 2:19; Määrkö 14:58; Yoowa. 2:19 15:32 Tyēēn. 22:7; 109:25 15:33 Āmōōs 8:9

“Yēyiintēenyuu, Yēyiintēenyuu, ntēē 'keebakaaktaa!’”† (Kimwooyē yooto ām kuutiinyii kule, “Ēlōōy, Ēlōōy, lema sabaktani?”)

³⁵ Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē, “Okas, miitē kukuurē *Eliiya.” ³⁶ Kulabatee :chiito ake kiroonkuryēēt ankooluumta *tifaayik chēē tāytāy. Kurutyi kiroonkuryoonoo kēētīt ānkōōyokoochi kuutiitaab Yēēsu ānkulē, “Okany keekas yoo mākuhō :Eliiya chokōōrēekunēē murtooywoon-tooni!”

³⁷ Kiinchō :Yēēsu ankung'et.

³⁸ Yooto bakeenke, kukērēerunēē keey āyēēng' kuchakee barak ākoy ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kikiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin.

³⁹ Yu kakas :chiito nyēē wōō nyēbo lukēētaab booryēēt‡ wōlēē kameeta :Yēēsu, kumwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo Lakwataab Yēyiin :chiichi.”

⁴⁰ Kikiyyoong'iiis :chēēbyōōsōōk alake yēē lōō kutoobēnē kiyēē kiyēyāktōōs. Chēēbyōōsōōchoo alak ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Sālōōmē ākoo Maaryaa kaametiitaab Yōōsē āk Yāākōbō nyoo mining'. ⁴¹ Kirubootē ānkiiyēēchinootē :chēēbyōōsōōchoo Yēēsu, yoo kimii Kalilaaya. Kimii :nkicheek chēēbyōōsōōk alake yooto chēē chaang' chēē kiinaam Yēēsu ākoy Yēērusālēm.

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu

(Mataayo 27:57-61; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Ki bēsyēēt :nyooto nyēē kichōbēē keey :Yuutayeeek kukānyoonu bēsyēētaab *Sabaato. Kimii :boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēbo *kiriinkēētaab Arimataaya nyēē ki kiirwookiin nyēē kitookunoot ām *kōōkwēētaab Yuutayeeek. Kikiikōōyēnchi :boontoonoo kule kichōōnēē :Yēēsu Kaab Yēyiin chokuyēk Bāytooyiintēēt nyoo /kikēēmii /kēēkānyē. Yu kakas :boontoonoo kule kaakuriik :āsiiswēk chēē toowu :bēsyēētaab *Sabaato ānkutākumii :Yēēsu murtooywoontēēt, kukāng' ānkuwo kaab *Bilaato woku-soom /kēēchāmchi kōōnēm muustaab Yēēsu sukumuy, kumanaarataarat :kōōrēēt. ⁴⁴ Kiilat :Bilaato yu kakas kule kaakume :Yēēsu. Kikuur chiito nyēē wōō nyēbo lukēēt ankuteebee kule, “Kaakume :Yēēsu, man?” ⁴⁵ Kumwoochi :nyoo kule, “Kaakume.” Kuchāmchi Yōōsēēf wokuyib muustaab Yēēsu. ⁴⁶ Kiwokwaal :Yōōsēēf ankeet ānkuwokōōrēēk muustaab Yēēsu ām murtooywoontēēt ankaratee ankaanaata. Kunam muusto ānkuwokōōtōōr kochonkeet ake nyēē /kikiikiwōr. Nto yityo, kuwunukyi rwaanteent nyēē wōō kuker kochonkaanaa.

⁴⁷ Kikāsē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa, kaametiitaab Yōōsē, yēē /kikeekonoree Yēēsu.

16

King'etee :Yēēsu meet

(Mataayo 28:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

¹ Yu kāākubēk :bēsyēētaab *Sabaato kukararakta :asiista, kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala, Sālōōmē, ākoo Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō, wokwaal mwaanik chēē boong'u nyēē anyiny subokooyiilee muustaab Yēēsu.

² Yu kēērīr :kōōrēēt, kubeeta mwaanichaa ākoy wōloo /kikēēmuchinē Yēēsu. ³⁻⁴ Kumii kēēlto, kutēēbootēē keey kule, “Ng'oo :nyēē wokuwunuktoowēēch

† 15:34 Tyēēn. 22:1 15:36 Tyēēn. 69:21 15:38 Chuy. 26:31-33; 2Tēt. 3:14; Ibu. 10:19-20

‡ 15:39 Tāsyinē :siruutēk alake kule 'wōlēē kiinchōōyto āk'. 15:39 Mat. 27:11; Määrkö 1:1, 11

15:41 Luuka 8:2-3

rwaantaanaa tēē nyoo ēē?” Yu kayit, kukasta, nto bēē kule, /kiikēewunukto rwaanteet kuyaatakay :kochonkeet. ⁵ Kōōwut kochong’. Yooto, kukas murēn nyēē kikiibuur āwutaab taay ām kochong’. Kikiilaach sireet nyēē lēēl anku kooy nyēē kiilēkēchēēchē miisin. Kumuuoy :chēēbyōōsōōchoo miisin yu kakas chiichoo. ⁶ Kumwoochi :chiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Ānkētē kule kōōmāchē Yēesu nyēbo Nāāsārēēt nyoo /kōkēēkwertoochinē murtooywoon-tēēt. Kaakung’ēetee meet, neennyi māmii yu. -Mōōkāsē yu /kikiitōōrē! ⁷ Bōōmwoochi Bētērō ākoo rubiik chuut kule, ‘Makoonto :Yēesu Kalilaaya wōlēē +mābōōnyōōrchi kuu wōloo kimwooytoowook.’ ” ⁸ Kichuwunee :chēēbyōōsōōchoo kochonkaanaa nyēē kābōōtoon. Kilabat āmānāng’āloolchi chii ake tukul ām kēēltaab too.

*Kiiboorchi keye :Yēesu Maaryaa nyēbo Maktaala
(Mataayo 28:9-10; Yoowaana 20:11-18)*

[⁹ King’ēētēē :Yēesu meet kukāng’ēeyēn :kōōrēēt ām bēsyēēt nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato. Nto chiito nyēbo taay kōōboorchi keye :inee ku Maaryaa nyēbo Maktaala, nyoo kiibēbēētoochinē tāmirmirook chēē miyootēch tisab. ¹⁰⁻¹¹ Kuwo :Maaryaa nyi bo Maktaala ākoy wōlēē kimii kuriiryēē :rubiikaab Yēesu ānkumwoochi kule, “!Kaakas Yēesu! Soboot!” Kuchweesta :rubiichoo ng’aleekyii.

*Kiiboorchi keye :Yēesu rubiikyii āyēēng’
(Luuka 24:13-35)*

¹² Kikiikuwalak :eertaab Yēesu kōōboorchinē keye rubiikyii āyēēng’ chēē kimii kēēltaab too kukwoonēē Yēerusālēm. ¹³ Yooto, kooyey :rubiichoo Yēerusālēm bokumwoochi chuut kule, “!Kaakekas Yēesu.” Kuchweesta :chuut ng’aleekwaa subak.

Kiiboorchi keye :Yēesu rubiik choo ki taman āk akeenke

¹⁴ Ām lētunoo, kōōboorchi keye :Yēesu rubiik choo ki taman āk akeenke kumii kwoomiisyē. Kibōlchi :Yēesu rubiichoo, kuuyu kitay kōōyēnchi kule kiimuuchē :inee kung’ēetee meet ākoo mbo subak kule kichwees ng’aleekaab biiko choo kimwooy kule kiikukas inee ānkusoboot.

Kimwoochi :Yēesu rubiikyii bokwaamta lōkōōywēk chēē kāroomēch

¹⁵ Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, “Obe kōōrōōsyēk tukul bōō-āmchinootē biiko tukul lōkōōywēk chēē kāroomēch. ¹⁶ Chii ake tukul nyēē kēēyēnwoo /ankeebatisan, makooraraach :Yēyiin. Nto nyoo kāmēyēnwoo, +/makiiruusta. ¹⁷ +/Mākiikoochi biiko choo kēēyēnwoo kāamuukēywēēk chēē imuuchē kuyey kiy nyēē -mēēmuuchē :chii ām nkuruukyii. Imuuchē ām kaayneenyuu, kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kung’ēetyēē biiko. Makung’alaal ng’ēlyēēbik chēē -mēēnkētē. ¹⁸ Yoo kanam eereen māyēyēē kiy, nto yoo kayye mbo ng’woonēēt mābākāchē. Yoo kātiinyēē chii nyēē imnyoonē āwunnyēk ankusaay Yēyiin, kusobē :chiichoo.”

*/Kikēēyib Yēesu kuwo kibkōōnkōy
(Luuka 24:50-51; Yēyutēk 1:9)*

16:6 Määrkō 8:31   **16:7** Määrkō 14:28   **16:10-11** Yoowa. 20:14-18   **16:10-11** Luuka 24:9-11
16:13 Luuka 24:13-35   **16:16** Luuka 24:36-49; Yoowa. 20:19-23   **16:16** Mat. 28:19   **16:16**
Yēyut. 2:38   **16:17** Yēyut. 2:4; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6; 1Kōōr. 12:10; 14:1-40   **16:18** Tyēēn. 91:13;
Luuka 10:19; Yēyut. 4:30; 5:16; 8:7; 28:5; Yāāk. 5:14-15

¹⁹ Yu kaakoowaany :Mokoryoontēēt Yēesu kung'āloolchi rubiikyii, /kēēyib kuwo Kaab Yēyiin wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin.

Kyaamtaat :rubiik lōkōōywēk chēē kāroomēch

²⁰ Kiba :rubiik kōōrēēt tukul bokwaamta ng'aleekaab Yēesu. Yu kyoomtooy ng'aleechar, kiyēyē ām kāmūukēywēēkaab Yēesu tukuuk chēē -mēēmuuchē :chii kuyey. Tukuuchoto chēē kiyey biiko chēē chaang' kucham kule bo man :lōkōōywēchooto.]

Luuka

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē kiwuunto :ng'aleek ām taay: Kisirē :Kirikiintēēt Luuka lōkōōywēchu kāroomēch. Ki musookiin nyēbo kiirnan ānki toorētiintēetaab Bāwulō nyēē /kiikoosēē keey ām booninēkyii alak. Mātookunoot nyēē tyaa kule /kikēēsirē āyu kitaabuuni nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kēnyiitaab 50 KK nto ku 63 KK ām kōōrēetaab Rooma, Ēfēēsō nto ku Kayisareeya.

Kiyēē mii āriit: Kisabsab :Luuka siruutēk tukul ām keel nyēbo kiirnan āk ng'aleek tukul choo /kiikēērār kurubta keey āk soboontaab Yēēsu, meenyii āk ng'eteetaab meet kumanaasir kitaabuuninyii. Kuuyu ki Kirikiin, kitet siruutēkyii kurōōb keey, ng'alyoo nyēē tēerchiintōōs āk biiko choo kisālu Iburaneek choo mākāsē yēēt kiy yoo /kāmākēētēt siruut ām kēēlooto. I-ārōōru :Luuka kule Yēēsu ku *Wēritaab Chii nyēē kiyibchi biiko tukul lōkōōywēk chēē kāroomēch. Ibooru :inee mbo lōkōōywēk alak chēē maneemuuch :siriik chuut alake kutwech ām siruutēkwaa.

Kiyēē āmu: Yoo ikiimē :Mataayo kule Kāārārookiintēetaab Yuutayeeek :Yēēsu ānkwoorōōru :Māarkō kule yēchinē :Yēēsu Yēyiin yiisyeēt, kumāchē :Luuka kōōboor kule Yēēsu ku Yēyiintēēt nto subak, ku chii nyēē chōōnēē siintaaryee-taab Aatam (kur. 3:23-38). Ibooru :Luuka ām yuutēyu kule Yēēsu :nyēē bāwu kiy ake tukul ām kōōrēēt.

Ārōōrunēēt

¹ Boontēēt nyēē koonyitoot Tēyōfiilō, kiikusir :biiko chēē chaang' ng'aleek chēē kiikuyēyākiis ām wōlēē kēēmiitē. ² Kisir kuu wōloo kimwooytoowēch :biiko choo kikāsē ng'aleechaata rubtooy keey āk Yēēsu. Bichooto mbo :chēē kibokwaamtaat ng'aleechaa. ³ Boontēēt nyēē koonyitoot, kuuyu kwāārōōtootē tukuuchoo tukul kung'etee wōlēē kiitoowunēē, kaasoot kule karaam asiruung' ām kēēlto nyēē chōboot ⁴ sinkēt kule man :kiy ake tukul nyoo /kiikiineetiing'.

Kiiboor :malayikeet kule +/mākēēsich Bātisāniintēēt Yoowaana

⁵ Yu kibāytooy * :Ērōōtē kōōrēetaab Yuutayeeek kumukuul, kimii * :kibkōrōs ake nyēē /kikēēkuurēē Sekaryaa nyēē kichōōnēē sokonnyeet nyēbo mbo *kibkōrōs nyēbo Abiia. Nto cheebyoosyeenyii ku Ēliisābēēt nyēē kibo kōōtaab *Āārōn nyoo kiyootu mbo kibkōrōs. ⁶ Kiiywēyē :Sekaryaa āk cheebyoosyeenyii Yēyiin ānkirubē kiruutēk tukul kuu wōlēē māktooy :Yēyiin. ⁷ Kikiikōōbuurchiin :tukwaay nyēē lōō āmānānyōōr lēēkōōy, kuuyu ki sōōn :Ēliisābēēt.

⁸ Kimii :yēē kiyēyiisyē :Sekaryaa ām *Kōōtaab Yēyiin, kuuyu kibo kōōng'waa :bārooyinto kuyēyiis. ⁹ /Keekwey inee ām bareetaab *sēkēēryēēt, kuu wōloo /kikēēyēytooy kwaak, kōōwut Kōōtaab Yēyiin wōloo kiiwutē :mbo kibkōrōs nkīt wokōōtuskēēn kiito ake nyēē boong'u nyēē anyiny. ¹⁰ Kisooyē :biiko chuut tukul ām saang' ku tēē yooto tukul.

11 Kutākumii kō, kuchōōnchi *:malayikeet ake ānkōōyyoonyēē āwunyii nyēbo taay ām yoo kiituskēēnēē kiyoo. 12 Kuteryekta keey :mukuulēy Sekaryaa ānkumuy miisin. 13 Nteenee kumwoochi :malayikaanaa kule, “Sekaryaa, -mēemuy! Kaakukas :Yēyiin saayeeng’uung’. Kunyoo, mākusikuung’ :cheebyoosyeeng’uung’ leekweet nyēē wēēriit ānku +mēēkuurēē lakwanaata Yoowaana. 14 +Meeng’erech ānku mākung’ērēkiis :nkicheek biko chēē chaang’ kubo ng’ālyoontooni. 15 Mākuyēk :Yoowaana chii nyēē wōō ām taayeetaab Yēyiin. Mēēbērē makuyye *tifaayiiik nto tukuuk alak tukul chēē ibōōkiitē biich. Mākōōnyiiityi :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ānko kutākumiitē mooyēetaab kaamet. 16 Makuweech biikaab *Isrāyēēl chēē chaang’ kucham Yēyiintēēng’waa. 17 Makoonto :inee taayeetaab Mokoryoontēēt ām tāmirmiryēēt āk kāāmuukēy chēē wuu choo kibo *Eliiya. Mākōōchoomnyo lēēkōōk āko sikiikwaa, makuweech biiko choo kāwōōt kukas ng’aleekaab choo churtootiin ankuyeyta biiko kutoroch Mokoryoontēēt.”

18 Kumwoochi :Sekaryaa malayikaanaa kule, “Ntēē kōōkēēwōōyēkiitu :tukwaay. +Māānkētēē nee kule man :ng’aleechu?”

19 Kukētyi :malayikaanaa kule, “Ntēē :anii Kāāburyēēl, nyoo ālēēkityiintōōsii āk Yēyiin! / Kāākiiyookwoo āyibuung’ lōkōōyūwēchu kāroomēch. 20 Kas! Mākuyēyākiis :ng’aleechu ām bēsyeēt nyēē kiikukwey :Yēyiin. Nteenee kuuyu maneecham kiyēē kāāmwoowuung’, makunaming’ keey :kuut ākoy kuyityiin :bēsyoonooto.”

21 Kikānyiiis :biiko choo kimii saang’ kut kulē, “So! Nto yu keekaay keey ra :Sekaryaa ām kō kuu nyi ēē?” 22 Yu kāwokuchuw saang’, kikiikunamakay :kuutiit nyēē kimēēmuuchē kut kung’alaal. King’āloolchinēē biiko āwunnyēk baateey. Kōōnkēt yooto :biiko kule kikiikutookyii Sekaryaa :ng’ālyoo kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

23 Kitas taay :Sekaryaa kuyēyiisyē ām *Kōōtaab Yēyiin ākoy kubēk :bēsyoōsyēkyii. Nto mii yoo, kuwēēchi keey kaa.

24 Nyēē mā tyaa, kunam :mooyēēt Ēliisābēēt. Kuwunyye keey kō ārook muut. Kumwoochi keey yooto kule, 25 “Kaakuriireenaa :Yēyiin kōōnēmtoowoo kāānchuruurēetaab biiko kuuyu manāāsich.”

Kiiboor :malayikeet wōlēē +/mākēēsikto Yēēsū

26 Ām araaeweetaab lo kung’eetee kukānyikisiit :Ēliisābēēt, kōōyookto :Yēyiin malayikeet Kāāburyēēl kuwo ākoy Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya.

27 Kimii *:ārung’oonyoontēēt ake wōlooto nyēē /kikēēkuurēē Maaryaa. / Kikiikēēmākyi chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēē kichōōnēē kōōtaab Bāytooyiintēēt *Tāwuti.

28 Kiwo :malayikaanaata ākoy yēē kimii :Maaryaa ānkumwoochi kule, “Ichāmu nee oō, Maaryaa? Sērē, ichamaat ām taayeetaab Yēyiin.” 29 Kibotyii :Maaryaa kiyēē mākmwooy, yu kakas ng’aleechaa. Kiteebēē keey kityō kule, “Ng’al nee :chu ēē?”

30 Kumwoochi *:malayikeet kule, “-Mēēemuy! Kāākōōbēruuring’ :Yēyiin!
31 Kunyi, imiitē wēēnyikisiitu ānku +mēēsich leekweet nyēē wēēro ānku

1:12 Kiir. 6:22-23; 13:22; Tān. 8:17; Luuka 2:9   **1:13** Tān. 10:12, 19; Luuka 1:30; 2:10   **1:15** Kāāyit. 6:3-4; Luuka 7:33   **1:17** Kiir. 13:3-5   **1:17** Mal. 3:1; 4:5-6; Mat. 11:14; 17:10-11   **1:18** Toowu. 17:17; 18:11-12; Luuka 1:34   **1:19** Tān. 8:16   **1:24** Toowu. 21:1-2; 1Sām. 1:19-20   **1:25** Toowu. 21:6-7; 30:23   **1:26** Tān. 8:16   **1:27** Mat. 1:16   **1:28** Kiir. 6:12; Ruut 2:4   **1:30** Luuka 1:13

+mēēkuurēē lakwanaa Yēesu. ³² Mākuyēk chii nyēē iyweyaat ānku Lakwataab Yēyiin. Mākōokoochi :Yēyiin kāāmuukēywēēk kubāytooyiis kuu Tāwuti. ³³ Makubayta biikaab *Isrāyēēl ām kēnyiisyēk chēē mābēku.”

³⁴ Kuteebēe :Maaryaa malayikaanaa kule, “Āmuuchē :anii ānyōōru leekweet kule nee? Ntēē atiimaat.”

³⁵ Kukētyi :malayikaanaa kule, “Mākuchōōnchiing' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankoolaambuuchiing' :kāāmuukēywēēkyii. Churtaat :leekweet nyēē +mēēsich / ānkumākēēkuurēē lakwataab Yēyiin. ³⁶ Nto subak, ānkoō kimwooyē :biiko kule ki sōōn :tilyeeng'uung' Ēliisābēēt ānkimii kukēyētēē kēnyiisyēkaab yyootētēē, boonto ra mooyētēē nyēbo ārook lo. ³⁷ Māmiitē :kii nyēē mēēmuuchāksē ām wōlēē mii :Yēyiin.”

³⁸ Kumwooy :Maaryaa kule, “Āchāmē kiy ake tukul nyēē mākwoō :Yēyiin. Kunyoo, kany kuyeyakay kuu wōloo 'keemwaayte.”

Yooto, kuwēēchi keey * :malayikeet.

Kiruutoochi :Maaryaa Ēliisābēēt

³⁹⁻⁴⁰ Yooto bakeenke, kuruutoochi :Maaryaa Ēliisābēēt āk boontēenyii Sekaryaa chēē kiminyē *kiriinkēēt ake ām mosoobēytaaab yēēmēētaab Yuu-teeya.

Kuyitē kayaata ⁴¹ ānkōotookwēēsē Ēliisābēēt, kwoorēērēnē :lakwataab Ēliisābēēt ām moo. Kōōnyiiyti :Yēyiin Ēliisābēēt tāmirmiryēēt ⁴² kukuurchi barak kumwoochinē Maaryaa kule, “Ibēruuroot kusiir kooruuk alak tukul! Ibēruuroot mbo :leekweet nyēē +mēēsich. ⁴³ Ng'ālyoo nyēbo koonyt sōō, kule nee kuchō :kaametiitaab Mokoryoontēenyuu kut chokukasa. ⁴⁴ Yooto 'kēēchōōnii kō ānkiitookwēēsoo, kwoorēērēnē :leekweet ām moo kubo ng'erekweek. ⁴⁵ Ibēruuroot :inyiing' nyoo 'kiiyēnchi kule makuyeyakay :kiyēē kikumwooy :Yēyiin!”

Tyēēntaab Maaryaa

⁴⁶ Nto mii yoo, kutyēēn :Maaryaa kule, “Āsiltooy Yēyiin ām mooyēenyuu tukul.

⁴⁷ Baybay :tāmirmiryēēnyuu kubo Kāārārookiintēenyuu Yēyiin.

⁴⁸ Kaakoosoot kōōbēruuroo, motwooriintēenyii nyēē mining'.

Kung'eetee raat kuwo taay, +/mākēēkuuro kule 'nyēē kiikōōbēruur :Yēyiin'.

⁴⁹ Kāākuyēwoo :Yēyiin ng'ālyoo nyēē wōō miisin. Lēyyē, kusilākoy :inee.

⁵⁰ Riirēē :Yēyiin biiko tukul choo iywēyē inee kung'eetee binuut āk binuut.

⁵¹ Kāākōōboor kāāmuukēywēēkyii ānkōōsērweētēē choo ng'āsē keey.

⁵² Ichuchuukunēē bāytooyik ng'ēchērōōkwaa ānkōōloong'tēē choo yibē keey ng'wēny.

⁵³ Ibiyoonyēē biiko choo āmē :kēmēwuut

tukuuk tukul chēē kāroomēch
 ānkukwētē choo mokorēēn
 āmēēkoochi kiy.

54-55 Kiikuyēētyēēchēēch acheek

biikaab *Isrāyēēl choo motwoorikiyi.

Lēyyē! Kaakoosoot ra :Yēyiin kiyēē kimwooyē

kule makuriiree kōyoo bo *Abraam kēnyiis āk kēnyiis.

Ng'aleechuutēchu :choo kimwoochinē biikyoo
 choo kibo taay."

56 Kiibuurto keey :Maaryaa Ēliisābēēt ārook chēē mächē kuyitē sōmōk nto
 iyēyē kaa.

Wōlēē /kikēēsikto Bātisāniintēēt Yoowaana

57 Nto mii yoo, kusich Ēliisābēēt leekweet nyēē wēēriit. 58 Yu kakas :laa-
 toosyek āk tilyōōnuutēk kiisayta nyēē kiiboorchī :Yēyiin Ēliisābēēt, kung'ērēkiis
 :tukul.

59 Kutinyē :lakwanaa bēsyoōsyēk sisiit kuba :laatoosyek āk tilyōōnuutēk
 saakweet nyēē */kikiimurootānēē lakwanaa. Kimāchē :bichoo kule nto /
 kēēkuurtēē leekweet kaayneetaab kwaan kule Sekaryaa. 60 Nteene kutāyiis
 :kaamet. Kimwooy kule, "+/Mākēēkuurēē Yoowaana." 61 Kumwooy :biiko
 kule, "O, ntēē māmii :chii ām kōōng'woong' nyēē /kēēkuurēē kuu nyoo!" 62 /Kee-
 teebee Sekaryaa /kēēng'āloolchinēē āwunnyēk kōōboor wōlēē +/mākēēkuurto
 leekweet. 63 Kumwaayta /kiikoochi kiyēē kasir. Yu kasir kule, "+/
 Mākēēkuurēē lakwani Yoowaana," koolat :biiko.

64 Kootyaak :ng'elyebtaab Sekaryaa bakeenke ānkusilto Yēyiin.

65 Kimuuyo :laatoosyek miisin. /Kikyaamtaat ng'aleechaa kuyit ko-
 moswookik tukul chēbo mosoobēytaa Yuuteeya. 66 Kiteebēē keey :chii ake
 tukul kule, "Ara mächokuyēk nee :lakwani?" Kitookunoot :lakwanaa kule
 tinyinē kāamuukēywēēkaab Yēyiin.

Tyēēntaab Sekaryaa

67 Nto mii yoo, kōōnyiyti :Yēyiin Sekaryaa tāmirmiryēēt kutyēēn kule,

68 "Kutōōriit :Yēyiintēētaab *Isrāyēēl,
 kuuyu kachokooraraach biikyii.

69 Mii kōōyookwēēch Kāārārookiintēēt
 kuchōōnēē kōōtaab *Tāwuti,
 nyēē boonto kāamuukēywēēk miisin,

70 kuu wōloo kimwooytooy :Yēyiin kēny
 kubununēē wōōrkooyikiyi.

71 Makooraraachech ām wōlēē mii :buunikyoo
 ākoo mbo ām wōlēē mii :biiko chēē wēchēēch.

72-73 Kaakuriiree :Yēyiin man mbo kuuko
 kootyīich *kiirootyēt nyoo kimwoochinē *Abraam.

74 Mākukōōnēēch mbo bārooyinto
 nyēē kēyēchinē yiisyēēnyii nyēē -mākēēmuuytōōsii.

Mākūsārūnēēch wōlēē mii :buunikyoo

1:53 Tyēēn. 107:9; 34:10; Luuka 6:21 1:54-55 1Sām. 2:1-10 1:54-55 Toowu. 17:7; Tyēēn.
 98:3; Miika 7:20 1:59 Toowu. 17:12-13 1:63 Luuka 1:13 1:64 Luuka 1:20 1:68 Tyēēn.
 41:13; 72:18; 111:9; Luuka 4:18-21; 7:16; 19:44 1:69 Tyēēn. 132:17; Mat. 20:30-31 1:70 Isa.
 9:2-7; Miika 5:2-4; Room. 1:2 1:71 Tyēēn. 106:10 1:72-73 Laawi. 26:42; Tyēēn. 105:8-9; 106:45;
 Toowu. 22:16-18; Miika 7:20

- 75 ankuyeyeech kēētililiitu
 ankeechurte ākookoy ām taayeetaab Yēyiin.
- 76 Nto inying' ii, lakwanyuu,
 +mēēyēku *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin.
 +'Meentoo ywēyēytoochi Mokoryoontēēt kēēlto.
- 77 +Māwēēboorchi biiko kōōnkēt wōlēē /kiirārooktooy
 yoo kāsoom /kēēnyōōchi kaat.
- 78 Riirēēnēēch :Yēyiin
 ām mooyēēnyii nyēē lēēl.
 Mākōōyook lēbkēēyyēēt kuchōōnēē kibkōōnkōy
- 79 chokōōluuchi biiko choo kiikoolaambuuch
 :mēēnānēētaab mēēyinto.
 Mākōōrēētōotēēch :lēbkēēyyooni
 kēēnyōōru tāloosyēēt.”
- 80 Kinerta :Yoowaana ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām nkuruukyii tukul. Kiminy-
 ootē suurkwēēn ākoy bēsyēēt nyēē kichokōōboorchi keey biikaab *Isrāyēēl.

2

Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu (Mataayo 1:18-25)

1 Kimii :bāytooyiintēēt ake ām bēsyōōsyēchooto nyēē kibāytooy Rooma
 ākoo kōōrōōsyēk alak chēē chaang'. /Kikēēkuurēē bāytooyiintonoo *Kay-
 isaar Ākuustō. Kimwaayta :kāāntōōyiintonoo /kiiyiit biiko tukul ām
 kōōrōōsyēchooto. 2 Kibo taay :kāāyiitiisyoonoo ām nyoo kichokuyeyāktōōs
 kubāytooy *Kireēnyyō kōōrēētaab Siirya. 3 /Kikēēmwooy kule /bokiiyiitēē :chii
 wōlēē /kikēēsikyinē.

4 Nto kuuyu kibo :Yōōsēēf kōōtaab Tāwuti, king'eetee Nāāsārēēt ām
 yēēmēētaab Kalilaaya ānkuwo kiriinkēēng'waa Bēētēlēyēēm ām yēēmēētaab
 Yuuteeya wōloo /kikēēsikyinē Bāytooyiintēēt *Tāwuti. 5 Kiwēēto keey Maaryaa
 nyi kimāchē kule sukoomat ānkoo kikiikuriik kucham keey.

6 Kumii wōlooto, kwaan Maaryaa :mooyēt. 7 Nyēē mā tyaa kutwaat
 wēēriit. Kōōyēēn leekweet ānkōōmukoonchi mwēēnkēēt nyēē /kiing'ēēng'sēē
 ām mchoor, kuuyu kimāmii :bārooyinto kōōtaab tāyēēk.

Malayikaanik ākoo ākiik

8 Kimii :ākiik alake kwēēmowuunooto chēē kyookooy kēēchiirēk ām
 yeecheyta nyēē kilēēkitēē Bēētēlēyēēm.

9 Kuchōōnchi *malayikeet ākiichoo ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankookweny
 icheek. Kinam bichoo :muyātēēt kut kubōōtoon. 10 Nteenee kumwoochi
 :malayikaanaa kule, “-Mōōmuuyē! Āyibwook :anii lōkōōywēk chēē makuyey
 biiko tukul ām kōōrēēt kung'ērēkiis miisin. 11 / Kāākēēsikwook raat ām
 Bēētēlēyēēm *Kāārārookiintēēt nyoo kwōōkānyoonu. Nyooto ku Mokoryoon-
 tēēng'woong'. 12 Yoo sōōnyōōru lakwanaa, +mookas /kāākiiyēēnēē sirook /
 ānkiimukoonchi mwēēnkēēt nyēē /kiing'ēēng'sēē.”

¹³ Nyēē mā tyaa, kurēkunēē :lukēētaab malayikaanik kibkōōnkōy, kuyēmo āk nyiin ānkutyēēn :tukul kōōkoostoo Yēyiin kule,

¹⁴ “Wōō :Yēyiin ām kibkōōnkōy!

Mii kuchōōnchinē :tāloosyēēt biiko,
choo makuchamta :Yēyiin,
kule churtootiin.”

¹⁵ Yu keeyey :malayikaanichaa kibkōōnkōy, kumwooy :ākiik kule, “Murēchu, okany keebe Bēētēlēyēēm bokeekas ng’ālyoontooni kākōōboorwēēch :Yēyiin.” ¹⁶ Yu kāmwooy kuu nyooto, kulabat ākoy wōlooto ānkubokunyōōr Maaryaa, Yōōsēēf āk leekweet nyēē / kākāimukoonchi mwēēnkēēt. ¹⁷ Yooto, kumwoochi :ākiichoo biiko ng’aleekaab malayikaanaa chēē kirubtooy keey lakwanaa. ¹⁸ Kiilat :biiko tukul ng’aleechaa kyoomu :ākiik ntenee ¹⁹ kinamtaat :Maaryaa mēt.

²⁰ Kiikoostootē :ākiichoo Yēyiin kumii kōōyēyē wōloo kimii :kēēchiirēk kubo lōkōōywēk chēē kinyōōr. Kikas leekweet kuu wōloo /kikēēmwooytoochinē.

/Kikiimuraatan Yēesu /ānkēētoochi kaayneet

²¹ Nto mii bēsyēētaab sisiit kung’etee /kākēēsich lakwanaa, /keeyey saak-weet nyēē */kikiimurootānēē /ānkēētoochinēē kaayneet. Yu /kaakiimuraatan /kēētoochi kaayneet kule Yēesu, kaaynaanaa kisimkutoochinē *:malayikeet /kumanaakeemanach.

/Kibokiitāboonchi Yēesu Yēyiin

²²⁻²⁴ /Kikeesir ām kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa kule ibuurē :koorko nyēē kāsich wēero bēsyōōsyēk artam nto /kēēlābchinē. Nto yoo /sikēēlābchi, kimāchāktōōs kuwēētooy chēēbtuukēēnik āyēēng’ chēē wōōyēch nto āyēēng’ chēē minkēēch /bokēēyēchinēē ntāsimumtēk. /Kikeesir mbo subak kule, leekwa ake tukul nyēē /kākēēsich nyēē kiboooreetyeet ānku wēero, /kiitāboonē nyoo kubo yiisyēētaab Yēyiin.

Kunyoo, yu kikiikukeeyta :bēsyōōsyēchoo bo tōmōnoontiit, kuwēēto keey :Maaryaa Yōōsēēf kuboontotē leekweet Yēesu. Kiba ākoy *Kōōtaab Yēyiin nyēē kimii Yēerusālēēm. Kimāchē /bokēēyēchi ntāsimumtēk ām wōlooto kuu wōloo mwooytooy :kiruutēk ānkubokōōkooyto Yēesu kubo yiisyēētaab Yēyiin.

²⁵ Kimii :chiito ake Yēerusālēēm nyēē / kikēēkuurēē Simiyōōn nyēē ki lēel :moo ankichamaat ng’ālyoontēētaab Yēyiin miisin. / Kikiikiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkikānyoonu *Kāārārookiintēēt kuchō.

²⁶ Kikiikōōboorchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule kumanaame :inee, makukas Kāārārookiintēēt nyoo mākōōyook :Yēyiin.

²⁷ Kikiikōōrēētoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin bēsyoonooto Simiyōōn kuwo *Kōōtaab Yēyiin. Kuyitē :Yōōsēēf āk Maaryaa wōlooto, ²⁸ kunāmē :Simiyōōn leekweet ankookaasta Yēyiin kule, ²⁹⁻³¹ “Bāytooyiintēēnyuu Yēyiin, yoo kaameey ra, māmii ng’ālyoo, kuuyu kaakas leekweet kuu yoo /kwēēmwoowu. Kaakas *Kāārārookiintēētaab kōōrēēt nyoo /kiikuurtoowēēch kukāsē :biiko tukul. ³² Mākuyēk lēbkēēyēētaab bōrōryōōsyēk tukul ankuyey /kēēkoonyit biikaab *Isrāyēēl tukul.” ³³ Kiiyyo :Yōōsēēf ākoo Maaryaa yooto kōōlātē kiyēē kimii :Simiyōōn kumwooyē kurubta keey Yēesu.

³⁴ Kōōbēruur :Simiyōōn icheek tukwaay ānkumwoochi Maaryaa kule, “Makuyey :lakwani /kiiraraach biikaab Isrāyēēl alak nto alak mākubootyo. Mākōōboor kāamuukēywēēkaab Yēyiin ām Isrāyēēl, nteenee makukwiil :bi-iko chēē chaang’.” ³⁵ Yooto, mākōōboor keyy :miyootyēēt nyēē kiwung’ta keyy :bichoo. Mākung’woonchiing’ :ng’aleechaa miisin kukerkeyiit nyēē /kākērutēēniing’ chōōkiit kubun.”

³⁶ Kimii :nkinee cheebyoosyeet ake *Kōōtaab Yēyiin bēsyoonoto nyēē /kikēēkuurēē Ana. Kikiikuyoosiit miisin ānki *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin. Ki lakwataab boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Fānwēēl nyēē kibo kōōtaab Asy-eer. Kiming’to keyy saanteenyii kēnyiiyēk tisab nto yityo kume :saanteet. ³⁷ Kōōbuur ku musuk ākoy yēē kiboonto kēnyiiyēk tāmānwookik sisiit āk ang’waan. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa Kōōtaab Yēyiin ku tēē yooto tukul wokukutunkyniē Yēyiin bēēt nto kwēēmooy ānkukirē āmiik kibtaman.

³⁸ Kiwo :cheebyoosyaanaa yoo king’āloolchinēē :Simiyōōn Maaryaa ākoo Yōōsēēf. Kubirchi :nkinee Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi chii ake tukul nyēē kimii kukānyoonu kooraraach :Yēyiin Yēērusālēēm kule, “Kaakuyit *:Kāārārookiintēēt!”

³⁹ Yu /kāākēyēchi ntāsimuutēchoo kuu wōloo māktooy :kuruutēkaab Yēyiin, kooyeey :Yōōsēēf āk Maaryaa *kiriinkēēng’waa Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya. ⁴⁰ Kineree :Yēēsu wōlooto kut kukich. /Kikiibēruur /ānkiikoochi kiirnatēēt nyēē wōō.

Nyēbo taayta kōōwut :Yēēsu Kōōtaab Yēyiin

⁴¹ Ām kēnyiiit ake tukul, kibēētii sikiikaab Yēēsu Yēērusālēēm bokwoomē *Saakweetaab Keeytaayeet. ⁴² Yu kiboonto :Yēēsu kēnyiiyēk taman āk āyēēng’, /keebeeta saakwaanaa.

⁴³ Yu kābēk :saakweet, kung’ēētyo :sikiikiyii kooyeey kaa. Nteenee king’ētunēē :Yēēsu Yēērusālēēm kumēēnkētē :sikiik. ⁴⁴ Kibērē :sikiik tōōs tākuboontoonuu keyy :inee chōōrōōnuutēkyii nto tilyōōnuutēk. Nto mii kosolēny, wokucheeng’aatee :kwaan āk kaamet wōlēē mii :chōōrōōnuutēk āk tilyōōnuutēk, ⁴⁵ nteenee mānāānyōōr. Kooyeey yu kāyyēēkunēē ākoy Yēērusālēēm bokucheeng’aat.

⁴⁶ Nto mii bēsyēētaab sōmōk bokunyōōr kumii kiirwookēētaab kāānēētikaab kiruutēk ām *Kōōtaab Yēyiin kukāsē kiyēē /kikēēmwooyē ānkukirē ng’al. ⁴⁷ Kiilat :chii ake tukul nyēē kikāsē kiirnatēēt nyēē kiboonto :Yēēsu āk wōlēē kiwāluntooy kiyēē /kikēētēēbēē. ⁴⁸ Kinam kuut kwaan āk kaamet. Kulēēnchi :kaamet, “Baaba, ng’ālyoo nee :nyii kēyēwēēch! Ntēē sikiikōōnēēch keeluyaatee wōli tukul?” ⁴⁹ Kukētyi :Yēēsu kule, “Ām :nee soocheeng’aateenaa wōloo tukul? -Mōōnkētē :akweek kule māchāktōōs āmiitē :anii kōyi bo Baaba āyēyē ng’aleek chēē mākwoo :Baaba?”

⁵⁰⁻⁵¹ Mānēēnkētē :sikiik kiyēē kiibooru :ng’aleechaa kimwooyē :Yēēsu, nteenee kinamtaat :Maaryaa mēt. Kicham :Yēēsu kuwēēto keyy kwaan āk kaamet. Kiwokukoonyit sikiikiyii.

⁵² Yooto tukul kumii kunērē :Yēēsu, kutāsyinē keyy :ng’oomnānēēnyii ānkuchāmē :Yēyiin āk biiko.

3

*Yoowaana, yēytooyiintētaab kēēltaab Yēesu
(Mataayo 3:1-12; Māārko 1:1-8; Yoowaana 1:19-28)*

¹ Ki kēnyiitaab taman āk muut kubāytooy :Tibēeryō kōōrēetaab Rooma kumukuul. Am bēsyōōsyēchooto, kibāytooy :Bōōntyō *Bilaato yēēmēetaab Yuuteeya, kubāytooy *:Ērōōtē Antibaas* yēēmēetaab Kalilaaya, nto ng'ēetaabkaamet Filibō, kubāytooy :nyoo yēēmōōsyēk āyēēng': nyēbo Itureeya ākoo nyēbo Traakoniit. Kibāytooy :Lusaannya yēēmēetaab Abileen. ² Nto mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ām bēsyōōsyēchooto ku *Anaas ākoo *Kayaafa. Ki yooto mbo yēē kiiyookyine :Yēyiin Yoowaana Araab Sekaryaa lōkōōywēk kumii suurkwēēn. ³ Kunyoo, kyaamtaatee :Yoowaana lōkōōywēk biitōōsyēk tukwaay chēbo āynēētaab Yoortaan kumwoochinootē biiko kuweeksee miyootyēt nyoo kiikuyey /ankeebatisan sukunyōōchi :Yēyiin kaat. ⁴ Kiityiich kuu yoo siraat ām kitaabuutaab *wōōrkooyoontētaab Yēyiin *Isaaya kule, "Miitē :chiito ake kukuuru ām kōōr nyēē suurkwēēn kule, 'Oyeyte keey,

ānkōōbāroochi Mokoryoontēt kēēlto.

⁵ /Keeyeb tulōōntōōk

/ānkēēsisinēē tuybēyōōsyēk.

/Keechuul kēēlwookik choo moosootiin

/ānkiirōōr choo sing'iirēch.

⁶ Māchāktōōs :biiko tukul kōōnkētē kule
māchē :Yēyiin kooraraach icheek.' "†

⁷ Kimwoochi :Yoowaana biiko chēē kimāchē / keebatisan kule, "Ng'oomng'ookichu! Ng'oo :nyēē kāmwoowok ōmwēyēē ng'woonintaab Yēyiin nyoo mākuchōōnchook? ⁸ Ōboorunēē yēyuutēkwook kule kooweeksee miyootyēt, āmōōkwērtē keey ōmwooyē kule, 'Ntēē kēēbooyē Abraam.' Āmwoowok man kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōōchu kuyēk lōkōkaab *Abraam.† ⁹ Itōrōōroot :āywēēt. Kunyi, keet ake tukul nyoo kamayey lokoyeek chēē kāroomēch, /kiiluultooy /ānkēētōōrchi ma."

¹⁰ Kuteebee :biiko Yoowaana kule, "Kiy nee :nyēē +mākiiboorunēē kule kookeebakaakte miyootyēt?" ¹¹ Kumwoochi :Yoowaana kule, "Yoo boonto :chiī sirooy āyēēng', kubchēchi nyoo mātinyē sira. Nyoo boonto āmiik, kubchēchi nkinee nyoo mātinyē."

¹² Kikwa :nkicheek kāāruruukikaab *syuuruut kumāchē kule /keebatisan ānkumwoochi Yoowaana kule, "Kāānētiintēt! Nto nkacheek, mākwēēch kule kēēyēyē nee?" ¹³ Kukētyi :Yoowaana kule, "Boosaan ōtāsyninē laatit ake barak ām syuuruut nyoo /kikiitiilwook kule ōruuuchēē biiko."

¹⁴ Kukwa :nkicheek chēē riibē tāloosyēt ankuteebee kule, "Nto nkacheek, mākwēēch keeyey nee?" Kukētyi :Yoowaana kule, "-Mōō-āmchi chiī ng'ōōki ām kiyēē manaayey, āmōōsāsunēē chiī tukuukyii. Oteeree beesanik choo /kēēkwēwook ām yiisyēēng'woong!'"

¹⁵ Kikānyoonu :chiī ake tukul kuyit *:Kāārārookiintēt ām lēēkitō. Kyoomē mēt kumwooyē kule, "Ara nyuun Kāārārookiintēt ku Yoowaana?"

¹⁶ Kumwooy :Yoowaana kule, "Ābātisānēēnook :anii bēēko baateey, nteenee

* 3:1 Ērōōtē nyiitēnyi ku wēritaab Ērōōtē nyoo kimwooytooy /keebakach wēēriik. 3:2 Luuka 1:80

3:3 Luuka 24:47; Yēyuut. 13:24; 19:4 † 3:6 Isaaya 40:3-5 3:7 Mat. 3:7; Luuka 21:5-36 † 3:8

Ibooru 'lōkōkaab Abraam' biiko chēē kāsyninē Yēyiin kuu Abraam. 3:8 Mat. 3:9; Luuka 13:16; 19:9;

Yoowa. 8:33-47; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29 3:9 Mat. 7:19

mākuchō :chiito nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira, nyēē -māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk maata. ¹⁷ Machokuseesta mōōrōryēēk kung'ēt :nkoonuuk ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo. Nto nkoonuuk, kukonoree choo chookē.”

¹⁸ Kitas taay :Yoowaana kwoomchinē biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch ānkōōkālōonchinē kutayee keey ng'ōōki.

¹⁹ Kiiburyoong'to :Yoowaana Bāytooyiintēēt *Ērōōtē kuuyu kyoobuch ng'eetaabkaamet kōōnēmuneē koorkeēnyii Erootyaa. Kiiburyoong'to mbo subak kubo ng'al alak chēē chaang' chēē miyootēch. ²⁰ Yooto, kunam :Ērōōtē ankukerta kō. Kiinyikiis :ng'ālyoontooni miyootyēētaab Ērōōtē miisin.

*/Kikeebatisanee Yēesu bēēko āk Tāmirmiryēēt
(Mataayo 3:13-17; Māārko 1:9-11)*

²¹ Yu kitākubātisāniisyootē :Yoowaana, kuchō :nkinee Yēesu / ankeebatisan. Nto kumii :Yēesu kusooyē Yēyiin, kuyaatakay :kibkōōnkōy ²² ānkurēkyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē. Kukuur :Yēyiin ām barak kule, “Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē ānkāang'ērēkyinē.”

*Siintaaryeet wōlēē kichōōnēē :Yēesu
(Mataayo 1:1-17)*

²³ Kitinyē :Yēesu kēnyiiisyēk chēē kimāchē kukēēyētēē sosom kutoowu yisyēenyii. Kikuurē :biiko Yēesu kule araab Yōōsēēf ānkoō kimābo Yōōsēēf. Kichōōnēē kōōtaab Ēēli. ²⁴ Ēēli nyoo ki araab Maatat. Maatat araab Laawi, Laawi nyoo ki araab Mēlki, Mēlki nyoo kibo Yanaay, Yanaay nyoo ki araab Yōōsēēf. ²⁵ Yōōsēēf araab Matatyaa nyoo ki araab Āmōōs. Kibo :Āmōōs Nāwuum nyoo ki araab Ēsli, Ēsli araab Nakaay. ²⁶ Nakaay araab Mayaat nyoo ki araab Matatyaa araab Sēmēyiin nyoo kibo Yōōsēk. Kibo :Yōōsēk Yoota ²⁷ nyoo ki araab Yowanaan nyoo ki araab Reesa, nyoo kibo Sērubbābēel, araab Syeeltyeel nyoo kibo Nēēri. ²⁸ Kibo :Nēēri Mēlki, nyoo ki araab Aati, nyoo kibo Koosam araab ²⁹ Eer nyoo kibo Chooswa araab Elyeaser, nyoo kibo Yōōriim, nyoo ki araab Maatat. Kibo :Maatat Laawi, ³⁰ nyoo ki araab Simiyōōn nyoo kibo Yuuta, Yuuta araab Yōōsēēf nyoo kibo Yoonam araab Elyaakim. ³¹ Elyaakim araab Meleeya nyoo kibo Meena, Meena nyoo ki araab Mataata. Kibo :Mataata Naasan, nyoo ki araab Tāwuti. ³² Tāwuti nyoo kibo Yēēsē araab Ōbēēt nyoo ki kwaan ku Boowaas, Boowaas araab Sālmōōn nyoo kibo Nāāsyoōn, ³³ nyoo ki araab Aminataab, nyoo ki araab Raam nyoo ki araab Ēsrōōn nyoo ki kwaan ku Bērēēs, nyoo kibo Yuuta. ³⁴ Kibo :Yuuta Yāākōbō nyoo ki araab Isaka nyoo kibo *Abraam araab Teera. Kibo :Teera Nayoor, ³⁵ nyoo ki araab Sērūk, Sērūk araab Rēēwu nyoo kibo Belek nyoo ki kwaan ku Eber araab Syeela. ³⁶ Kibo :Syeela Kaynaan nyoo ki araab Arfaksaat, araab Syēēm, nyoo kibo Noowa. Kwaaniitaab Noowa ku Lameek, ³⁷ nyoo ki araab Metuseela araab Enok nyoo kibo Chāārēēt araab Maalaleel nyoo kibo Kaynaan. ³⁸ Kibo :Kaynaan Ēnōs nyoo ki araab Sēēt. Kibo :Sēēt Aatam, nyoo kiyēyē :Yēyiin.

3:16 Yoowa. 1:26-27, 33; Luuka 4:18; Yēyuu. 1:5; 2:3; 11:16; 13:25; 19:2-4 **3:20** Māārko 6:17-18

3:21 Mat. 3:16; Luuka 5:16 **3:22** Mat. 3:17; Luuka 4:18 **3:23** Toowu. 41:46; Kāāyit. 4:3; 2Sām. 5:4 **3:31** 2Sām. 5:14 **3:33** Ruut 4:18-22; 1Tēt. 2:1-14 **3:38** Toowu. 5:1-32; 11:10-20; 25:19-26; 29:35

4

*/Kikeetyem Yēesu ām suurkwēen
(Mataayo 4:1-11; Māārko 1:12-13)*

¹ Yu /kābokiinyiityi Yēesu Tāmirmiryēetaab Yēyiin, kung'eetee komosaa kibo āynēetaab Yoortaan ānkōōrēetoot :Tāmirmiryoonoo ākoy suurkwēen. ² Kiibuur wōlooto bēsyōōsyēk artam kukirē āmiisyēēt. Yu kābēk :bēsyōōsyēchoo artamu, kwaam :kēmewuut miisiin. Kutākumii :Yēesu wōlooto, kuchōōnchi *:Kēniintēēt kumāchē kutyem. ³ Kimwoochi kule, “Yoo inyiing' man ku Lakwataab Yēyiin ii, imwoochi rwaantaani kuyēk āmnyoontēēt.” ⁴ Kukētyi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, 'Māsobēē :chiito āmit baateey.'”

⁵ Kuwēēto :Kēniintēēt Yēesu ākoy lekemeet ake barak ākung'oonkyi kukas kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt. ⁶⁻⁷ Kumwoochi Yēesu kule, “Yoo 'kēēkutung'woo, +māākōōniing' kāāmuukēywēēk ibayte kiriinkōōsyēchoo tukul kāroorānēch kut kōōtēnytēenyē, kuuyu anii :nyēē āboontē kāāmuukēywēēk ākoochi chii ake tukul nyoo kaacham.” ⁸ Kukētyi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule māchāktōōs /kēēkutunkyinē Yēyiin /ānkiywēyē inee nkit.”†

⁹ Nto mii yoo, kuwēēto subak :Kēniintoonoo Yēesu ākoy Yēērusālēm ānkōōkoochi kōōyoonnyēē yēē kotootyēt ām barakuutaab tōōtēetaab *Kōōtaab Yēyiin.* Yooto, kumwoochi :Kēniintēēt kule, “Yoo inyiing' man Lakwataab Yēyiin ii, iraantee baa, yuutēyu ¹⁰ kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, 'Mākōōyook :Yēyiin malayikaanikyii bokuriibing'. ¹¹ Makutaaching' malayikaanichaa ānkōōrēetootiing' simeenachiing' :rwaaw.'” ¹² Kukētyi :Yēesu kule, “Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, '-Meetyem Yēyiintēēng'uang'.”

¹³ Yu kaakutyem :Kibrōkōsyoontēēt Yēesu, kubakaakta ānkuwēēchi keey ākoy bēsyēēt ake.

*Kitoowunēē :Yēesu yiisyēenyii yēēmēetaab Kalilaaya
(Mataayo 4:12-17; Māārko 1:14-15)*

¹⁴ Yu kāwokunyōōr :Yēesu kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt, kooyeey yēēmēetaab Kalilaaya ankyey tukuuk chēē chaang' chēē / kiilātē. Kitookunēē :kaayneenyii yēēmoonotoo tukul. ¹⁵ Kiikoostoooy :chii ake tukul wōlēē kiinēētitooy ām *kooiriikaab saayēt.

/Kikeetay Yēesu ām saang'nyii

¹⁶ Nto mii yoo, kooyeey :Yēesu Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Nto mii bēsyēetaab *Sabaato, kōōwut *kōōtaab saayēt kuu kwaak. Kumii kō, kung'eet kumāchē kusuman ng'ālyoontēetaab Yēyiin. ¹⁷ / Kiiyokoochi lōkōōywēk chēē kisir :wōōrkooyoontēetaab Yēyiin *Isaaya. Kung'aany yēē kimāchē ankusuman kule,

¹⁸ “Aboontē Tāmirmiryēetaab Yēyiin,
kuuyu kikweya :Yēyiin
ā-āmchinootē bānoonik
lōkōōywēk chēē kāroomēch.

Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko
kule +/makiityaakta choo rātootiin

4:2 Luuka 4:18; Ibu. 4:15 † 4:4 Kiruu. 8:3 4:6-7 Mat. 28:18 † 4:8 Kiruu. 6:13 4:8 Kiruu.

5:9 * 4:9 Yuutēyu yēē kiitōrōoot ām tōōtēetaab Kōōtaab Yēyiin yēē kicham kukuutēē :mbo kibkōrōs aryeembuut kumāchē kōōbāroostoochi biikaab Yēērusālēm ng'aleek. † 4:11 Tyēēnwookik 91:11-12

† 4:12 Kiruu. 6:16 4:14 Luuka 4:18; Yēyuut. 1:8

ām choolwookātēēt.

Nto choo kōryootiin,

+/mākēng'oonkyi koonyek kukasta.

Nto choo kiikōōtiiny :biiko alake ām bāytooyiisyēēt,

mākubāw keey.

19 Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko kule

bēsyoōsyēk :chu chēē makuchamee :Yēyiin icheek.”†

20 Yu keewaany :Yēesu kusuman siruutēchoo, kukētyi chiito nyēē kiiyyoonkyinē saayeet ānkōōbuur ng'wēny sukoobanybaany ng'aleechaa. Ki-irōōtoot :biiko tukul Yēesu miisin. 21 Kimwoochi bichoo kule, “Kāākuyityiin :bēsyooni āk kiyēē mwooyē :siruutēchu.” 22 King'ērēkyi :biiko tukul chēē kimii yooto Yēesu ankoolat miisin ām wōlēē king'alooltooy, kuuyu ki károomēch :ng'aleekyii.

Nteenee kimwooy :biiko alake kule, “Māchē :chiichi kumwooy kule inee ku *Kāārārookiintētē? Acha ēē, wē, ntēē araab Yōōsēēf.” 23 Kukētyi :Yēesu kule, “Ānkēt kule ōmuuchē ōmwoowoo ng'alyoontoonoo kimwooy :booyoo nyēbo kēny kule, 'Isoob keey kurook :kāānyooyiintētē.' Ōmiitē ōmwooyē kule ntēē -māāyēyē :anii ng'al chēbo kwōng'uut ām saang'nyuu kuu yoo kyāāyēyē ām Kaabernaam. 24 !Kāāmwoowook, -/mākēēchāmē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām saang'nyii.”

25-26 Kumwoochi :Yēesu subak kule, “Osoot yoo kiyēyē :Yēyiin kuwo :roobta kēnyisyēk sōmōk āk ārook lo. Kichō :kēmēwuut kōōrēēt /ānkiiyookto wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Eliiya kuwo ākoy *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sarefaat ām kōōrēētaab Sitōōn wōlēē kimii :koorko nyēē ki musuk nyēē mēēbērē ki Cheebyuutayaa. Ntēē kimii naas, :kooruk alake chēē chaang' chēē ki Cheebyuutayiiis āmēēbērē /kikiyookto Eliiya kuwēēchi icheek? 27 Okas, baa, mbo yoo kiisooobē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Eliiysa Naaman nyoo kikinam *:makereenik ānkibo kōōrēētaab Siirya. Ntēē kimii :biiko chēē chaang' chēē ki Yuutayeeek chēē kiboonto makereenik āmēēbērē /kikiisooob?”

28 King'woonchi :ng'aleechaa bichoo ām kōyooto bo saayeet. 29 Kung'ēētyo ānkukwēryoot Yēesu kumāchē kule wokuwunuktēē kēēbēeryēēt ake nyēē kilēēkitēē yooto. 30 Nteenee kibotēē :Yēesu yooto ānkuwēēchi keey.

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu

(Māārko 1:21-28)

31 Kiwēēchi keey ākoy Kaabernaam. Kyoomchi biiko ng'alyoontēētaab Yēyiin ām *kōōtaab saayeet yēē ki bēsyoēētaab *Sabaato. 32 Kiilat :biiko ām wōlēē kiinēētitooy :Yēesu, kuuyu king'aloolē ām kāāmuukēywēēk.

33 Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kiiyiimē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Kubōlchi Yēesu :tāmirmiryoonoo kule, 34 “O! Yēesu nyēbo Nāāsārēēt, imāchēēnēēch nee? Imāchē iwaang'teech? Ntēē ānkētiing' :anii. Inyiing' nyoo ichurtaat ānkiichōōnēē Kaab Yēyiin.” 35 Kōōburyoong'to :Yēesu tāmirmiryoonoo kule, “Siis ankiichuwunee chiichi.” Kōōchuyuwu nyēē manaayeyee chiichoo kiy. 36 Kiilat :biiko tukul ankuteebēē keey kule, “Ng'al nee :chu! Ntēē

4:18 Luuka 1:35; 3:16, 22; 4:1, 14; 10:21; 24:49; Yēyūut. 1:2, 5, 8; 2:4, 17, 18, 33, 38 † 4:19 Isaya 61:1-2 4:19 Luuka 7:22 4:22 Yoowa. 6:42 4:24 Yoowa. 4:44 4:25-26 1Bāy. 17:1, 8-16 4:27 2Bāy. 5:1-14 4:30 Yoowa. 7:30; 10:39 4:31 Mat. 4:13 4:32 Mat. 7:28-29 4:34 Māārko 3:11

boonto :chiichi kāāmuukēyēwēk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkukāsyi?”

³⁷ Kiisambaakta :ng'aleechaa kut kuyit yēēmoonooto tukul.

Kiisobob :Yēesu biiko chēē chaang'
(Mataayo 8:14-17; Māārko 1:29-34)

³⁸ Yu kang'etee :Yēesu *kōōtaab saayeeet bēsyoonooto, kuwo ākoy kaab Simōōni. Kiimnyoonē cheebyoosyeetaab biikooy bo Simōōni miisin. / Keesaaysaay Yēesu kule, “Isoob cheebyoosyaani.” ³⁹ Wokōōyyoonyēē :Yēesu yēē kimii :cheebyoosyeet ānkōōbēbēeto bōōrto. Kusob :cheebyoosyaanaa areet akeenke ānkubāyiis.

⁴⁰ Yu kararakta :asiista bēsyoonooto kukāākubēk āsiiswēkaab *Sabaato, kōōmutyi :biiko Yēesu biiko chēē chaang' chēē kitinyē bōōrwoonik chēē mak-erkey. Yu kātiinyēē :Yēesu bichoo āwunnyēk, kusobcho. ⁴¹ Kiibēbēetooy mbo tāmirmirook chēē miyootēch chēē chaang' chēē kiyiimē biiko. Yu chuwu :tāmirmiroochoo, kuwookyinē barak kumwoochinē Yēesu kule, “Inyiing' ku Lakwataab Yēyiin!” Nteenee kuuyu kiinkētē :tāmirmiroochoo miyootēch kule *Kāāraroikiintētē :Yēesu, kibōlchinē :Yēesu kusiisyo.

Kyaamtaat :Yēesu lōkōōyēwēk chēē kāroomēch ām kooriikaab saayeeet
(Mataayo 4:23-25; Māārko 1:35-39)

⁴² Yu kāyyēēkunēē, kuwēēchi keey :Yēesu wōlēē kimālēēkitēē :chii. Kicheeng'aat :biiko ām wōlto ake tukul. Nto yu /kābokēēnyōōr, /keesaaysaay kule tākōōbuur kiriinkoonooto bo Kaabernaam. ⁴³ Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, “Māchāktōōs āwē kiriinkōōsyēk alak waa-amtaate lōkōōyēwēk chēē kāroomēch chēbo Bāytooyiisyeētaab Yēyiin, kuuyu chooto :chēē kiyey / kiyyookwoo āchōō kōōrooni.”

⁴⁴ Kutas taay :Yēesu kwoomchinoot biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām koori-ikaab saayeeet ām kōōrēētaab Yuutayeek.

5

Tēkiisyeētaab burburiinēk nyēē /kiilātē

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēesu kwoomchinē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām sakaramteetaab Tōōliilēētaab Keneesareet, * kōōruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Kiwunuk keey :bichoo kut kuriich Yēesu miisin. ² Yooto, kukas :Yēesu mwēēnkōōsyēk alak āyēēng' chēē /kikiyyoong'tēē tōōliil taban. Kimii :biikaab mwēēnkōōsyēchoo kōōwuunē ānkuyēytooy nēētiinēk ām mwēēnkōōsyēchooto taban. ³ Yu kakas :Yēesu bichooto, kukuur nyēē /kikēēkuurēē Simōōni nyi ki nyeenyii :mwēēnkēēt ake. Kulaany :Yēesu mwēēnkoonoo ānkumwoochi Simōōni kuwunukto takoonaaat kisich kuwo bēēko sukunyōōr :inee bārooyinto nyēē koomchinēē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kiwunukto mbo :Simōōni mwēēnkoonooto ankulaany :nkicheek āriit. Kōōbuur :Yēesu ng'wēny ām mwēēnkoonoo ānkwoomchi biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

⁴ Yu keewaany kumwoochi Simōōni kule, “Obe, baa, yuun chaang' bēēko bōōwiirchi nēētiinēk bēēko onam *burburiinēk.” ⁵ Kukētyi :Simōōni kule, “Mokoryoontēēt, kokyaam booryēēt kuyyeech āmākēēnāmē kiy mbo kisich. Nteenee kuuyu 'keemwaay, +makeesyeeem.”

⁶ Nto bĕrĕ kusyeem, kunam burburiinĕk chĕĕ chaang' miisin kut wuu nyĕĕ mākung'ĕtyo :nĕĕtiinĕk. ⁷ Yu kakas :Simōōni kuu nyooto, kukuurĕĕ āwut chōōrōōnuutĕkwaa chĕĕ kināmiisyootĕ tukul bokuyĕĕtyĕĕchi kukālāb burburiinĕchoo. Kubeeta :choo mwĕĕnkĕng'waa. /Kikiinĕm burburiinĕk chĕĕ kiinyiit mwĕĕnkōōsyĕk tukwaay kut wuu nyĕĕ makuling'ta. ⁸ Yu kĕĕnkĕt :Simōōni kiyĕĕ kaakuyeyakay, kukutunyĕĕ taayeetaab Yĕĕsu ānkumwoochi kule, "Ībakaaktaa ōō, mokoryoontĕĕt, ntĕĕ ākoo āchoolwookĕnoot nyĕĕ mĕĕrooko mbo ālĕĕkitĕĕniing'." ⁹ Kimwooy :Simōōni kuu nyooto, kuuyu kiilat :inee miisin āk biiko choo kiboonto keey ām burburiinĕk chĕĕ kinam. ¹⁰ Kiilat :nkicheek Yāākōbō ākoo Yoowaana wĕrichoo kibo Sebe-taayo, choo kiyĕyiisyootĕ āk Simōōni. Kumwoochi :Yĕĕsu Simōōni kule, "Mĕĕmuy! Kāmĕĕtĕĕnāmootĕ burburiinĕk kung'ĕeteē raat ānkuwo taay, nteenee +mĕĕyisunootĕ biiko." ¹¹ Yu /kāākĕĕmwoochi kuu nyooto, kukwaa-nee mwĕĕnkōōsyĕkwaa ākoy sakaramteet ānkubākookyi tukuuk tukul yooto sukuyĕk rubiikaab Yĕĕsu.

Kiisoob :Yĕĕsu chii nyĕĕ kiboonto makereenik

(Mataayo 8:1-4; Māārķō 1:40-45)

¹² Nto mii bĕsyĕĕt ake, kuruutoochi :Yĕĕsu *kiriinkĕĕt ake. Kichō :chiito ake nyĕĕ kiboonto *makereenik.

Yu kakas :chiichoo Yĕĕsu, kōōryookyi keey ng'wĕny ānkumwoochi kule, "Mokoryoontĕĕt! Ānkĕtĕ kule 'imuuchĕ isooboo. Kunyoo, yoo ichāmĕ, itililiilo ām bōōri." ¹³ Kuchuul :Yĕĕsu āwunyii kutiiny chiiichoo ānkumwoochi kule, "Āchāmĕ! Kunyi, itililiitu." Yu kāmwooy :Yĕĕsu kuu nyooto, kusob :chiichoo areet akeenke. ¹⁴ Yu kāākusob, kōōkiimchi :Yĕĕsu kule, "Mĕĕmwoochi chii ng'aleechu, nteenee wĕĕboorchi keey kibkōrōs sukuyĕwuung' kōrōsĕĕk kuu yoo kimwooyĕ *Muusa ām kiruutĕk, siitooku ām taayeetaab biiko kule 'kĕĕtililiitu."

¹⁵ Nteenee /kikiibaraastaat ng'aleechaa miisin kuyit komoswookik tukul chĕbo kōōroonooto. Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kuwoolchi Yĕĕsu bokuyĕbchi yiit /ānkiisoob. ¹⁶ Kichāmĕ :Yĕĕsu kuwĕĕtii wōlĕĕ mālĕĕkitĕĕ :chii wokusooyĕ.

Kāāmuukĕyewĕĕkaab Yĕĕsu kunyōōchi biiko kaat

(Mataayo 9:1-8; Māārķō 2:1-12)

¹⁷ Nto mii bĕsyĕĕt ake, kumii :Yĕĕsu kōōnĕĕtiisyĕ, kimii *Farisaayĕek alake ākoo kāānĕĕtikaab kiruutĕk yooto. Kikwoonĕĕ :bichoo Yĕĕrusālĕĕm ākoo saang'ta ake tukul ām yĕĕmĕĕtaab Kalilaaya ākoo yĕĕmĕĕtaab Yuuteeya. Kiyĕyiisyĕĕ :Yĕĕsu kāāmuukĕywĕĕk kukwaaanee wōlĕĕ mii Yĕyiin kōōsoobĕĕ biiko.

¹⁸ Yooto, kuyit :biiko alake chĕĕ kiimutu chiito ake nyĕĕ kisōnkōchoot kukālāboonunĕĕ tiirbeet. Kisyeem :bichoo kule kubilbil biiko choo kiki-iruruukyi keey yooto sukunyōōr Yĕĕsu, ¹⁹ nteenee maneemuuch. Kunyoo, kulaany kōoto barak ānkubut tukuuk chĕĕ /kikeesyĕbeē kutook :koong'ta nyĕĕ kĕĕyokooytĕĕ chiichoo kumii tiirbeet ākoy yĕĕ kimii :Yĕĕsu.

²⁰ Yu kĕĕnkĕt :Yĕĕsu kule kĕĕkoosĕĕ keey inee :bichoo, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, "Wĕnyoo, /kākĕĕnyōōwuung' kaat ām choolwookātĕng'uung'." ²¹ Kukāsĕ :Farisaayĕechaa ākoo :kāānĕĕtichoo bo kiruutĕk kuu nyooto, kumwaayĕe moo kule, "Yibĕ keey :chiichi kule inee ku ng'oo ĕĕ?"

Bērē tōōs inee ku Yēyiin? Ng'oo :ake nyēē imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt yoo mā Yēyiin nkit?" ²² Kiinkētē :Yēesu kiyēē kimii :bichoo kōōsōōtē. Yooto, kuteebee kule, "Ām nee soosoot :akweek kuu nyooto?" ²³ Nkōnō :nyēē kuskus, āmwoochi chiichi kule, ' /Kākēenyōōwuung' kaat,' nto āmwoochi kule, 'Ng'et, ānkiiwēēsyēt?' ²⁴ Ōkāsē ra kule āboontē anii, *Wērītaab Chii, kāāmuukēy ām kōōrooni ānyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt." Yooto, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, "Yyoony ankiinam tiirbeeng'uung' ānkiiwēēchi keey kaa." ²⁵ Kung'et :chiichoo areet akeenke kukāsē :biiko tukul ankunam tiirbeenyii ānkuwēēchi keey kaa. Kiikaastaat :chiichoo Yēyiin miisin.

²⁶ Kiilat :chii ake tukul nyēē kimii yooto ānkumuy miisin. Nto tēē yoo, kookaastaat Yēyiin kut kōōyēēchinē kumwooyē kule, "Kaakeekas ra ng'alyoo nyēē -/mākyoomu."

*Chāmē :Yēesu mbo biiko chēē -/mākiiriiku
(Mataayo 9:9-13; Māārko 2:13-17)*

²⁷ Kumii :Yēesu ākoo rubiikyii kung'ētyēē kiriinkoonooto, kukas chiito ake nyēē /kikēēkuurē Laawi† kumii kēryō kōōruruuchē *syuuruut. Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, "Irubwaa!" ²⁸ Kubākooktooy :nyoo kāāruruukiisyoonoo bo syuuruut ānkurubē Yēesu. ²⁹ Nto yityo kumwoochi :Laawi Yēesu kule kuruutoochi ām kanyii. Kucham :Yēesu.

Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii kaab Laawi, kuyēchi :Laawi saakweet. Kimii nkicheek :kāāruruukikaab *syuuruut alake yooto ākoo tāyēēk alak chēē kyoomiis ākoo Yēesu.

³⁰ Nteenee kiing'unyng'uunyki * :Farisaayek āk kāānēētikaab kiruutēk rubiikaab Yēesu kule, "Ntēē ō-āmchiintōōsii āk kāāruruukichoo bo syuuruut ākoo mbo alak chēē -/mākiiriikul!" ³¹ Kukētyi :Yēesu kule, "Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt amēēbērē chēēng'ootē :choo sobchootiin.

³² Kichāākuurē :anii biiko choo choolwookēnootiin āmā choo isōōtē kule churtootiin."

*Kāānēētiisyēētaab Yēesu nyēē lēēl
(Mataayo 9:14-17; Māārko 2:18-22)*

³³ Nto mii yoo, kōōng'unyng'uunyiiis :biiko alake kumwoochinē Yēesu kule, "Ntēē *kirē :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana ākoo chēbo Farisaayek āmiisyēēt ānkusooyē āmākirē :cheekuuk?" ³⁴ Kukētyi :Yēesu kule, "Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēy yoo boonto keey saanteet. ³⁵ Nteenee yitu :bēsyēēt nyēē +/mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii. Yooto nanyuun :yēē makoorkuut keey :chōōrōōnuutēkyii."

³⁶ Kōōboorchinēē :Yēesu bichoo tyoonkōōchēēt kule, " /Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl / ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ētī yooto kubarayiit :koong'ta miisin.

³⁷ -/Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyeek.

³⁸ Māchāktōōs /kēēroonkyinē kibkeetiisyeek choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl. ³⁹ Yoo kiikunooyēē :chii ātēbutēkyii choo bo kēny, mēēbērē chāmē

kurub kǎānēētisiyēēt nyēē lēēl, kuuyu isōōtyēēchinē kule tōōs kārōomēch :ātēbuutēchoochii.”

6

Bāwu :Yēesu Sabaato

(Mataayo 12:1-8; Māārko 2:23-28)

¹ Nto mii yēē ki *Sabaato, kumur :Yēesu ākoo rubiikyii mbareet ake nyēbo nkoonuuk. Yooto, kuswech :rubiikyii mētēwookaab nkoonuuk ankubiiiriir ānkulākyi kuut.

² Nto bēre kukas *:Farisaayeeek alake chēē kimii yooto, kumwooy kule, “Ntēē ōmiitē ō-iryēē kiruutyēēt nyoo yēētē /kēēkēsiiis ām bēsyeētaab Sabaato.”

³ Kumwoochi :Yēesu kule, “Manoosuman :akweek, yoo ki-iryēē :Bāytooyiintēēt *Tāwuti kiruutēk, yoo kyoomē kēmēwuut ākoo biiko choo kiboono keye? ⁴ Kiwo :Tāwuti *Kōōtaab Yēyiin /ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biiko choo kiboono keye kwaam.” ⁵ Yu keewaany :Yēesu kumwoochi Farisaayeechaa kuu nyooto, kumwooy kule, “Bāwu *:Wēritaab Chii bēsyeētaab *Sabaato.”

Kiisooibiis :Yēesu yēē ki Sabaato

(Mataayo 12:9-14; Māārko 3:1-6)

⁶ Kiwo :Yēesu subak ām bēsyeēt ake nyēbo *Sabaato kōōto ake nyēbo saayeet ānkōōnēētiiis. Kimii kōyooto :chiito ake nyēē kisōnkōchoot :āwutaab taay ⁷ ānkimii :nkicheek *Farisaayeeek alake yooto ākoo kǎānēētik alak chēbo kiruutēk. Kimāchē :bichoo kukas yoo kēesoobso ām bēsyeētaab Sabaato, subokōōyyoong'tēē kōōk.

⁸ Kiinkētē :Yēesu kiyēē kimii kōōsōōtē :bichoo. Yooto, kumwoochi chichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chōō, baa, chēēyyoonyēē yu bo taay.” Kuwo :chiichoo. ⁹ Kukēēyyo :chiichoo yooto, kuteebēē :Yēesu Farisaayeechaa āk kǎānēētichoo bo kiruutēk kule, “Chāmweēch :kiruutēkyoo / keeyey kiy nyēē karaam ām bēsyeētaab Sabaato, nto nyēē miyaat? / Kiisooibiis nto / kēēbākākiis?” ¹⁰ Kiirōōtoot :Yēesu chii ake tukul. Nto mii yoo, kumwoochi chichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Kuchuulē āwunoo, kukārāmiitu.

¹¹ Yu kakas :Farisaayeechaa āk kǎānēētichoo bo kiruutēk kuu nyooto, kunyēer miisin ānkutoow kusat kiyēē makuyeyee Yēesu.

Kwēyiisyēētaab lēbkēēyikaab Yēesu taman āk āyēēng'

(Mataayo 10:1-4; Māārko 3:13-19)

¹² Nto mii bēsyeēt ake, kuwo :Yēesu ākoy lekemeet ake wokusaay Yēyiin kuyyeech.

¹³ Yu kayyeech :kōōrēēt, kukuur rubiikyii, kukwey chēē kiyitē taman āk āyēēng' ānkukuur chooto kule *lēbkēēyik.

¹⁴ Kikwey Simōōni nyēē kitoochi kaayneet ake kule Bētērō, Antereeya nyēē ki ng'eetaabkaametiitaab Bētērō, Yāākōbō, Yoowaana, Filibō, Baatolomaayo,

¹⁵ Mataayo, Toomaas, Yāākōbō araab Alfaayo, Simōōni nyēē kāng'unoot,

¹⁶ Yuuta* araab Yāākōbō ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēesu lētunoo.

6:1 Kiruu. 23:24-25   **6:2** Chuy. 20:8-10   **6:4** Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6   **6:11** Yoowa. 7:1

6:12 Luuka 5:16   **6:13** Luuka 9:10; 11:49; 17:5; 22:14; 24:10; Yēyuut. 1:2, 21-22, 26; 2:42   * **6:16** /Kikēēkuurē Yuuta araab Yāākōbō ām kaayneet ake kule Taataayo.   **6:16** Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13

Kiisooob :Yēesu biiko chēē chaang'

¹⁷ Yu kārēkunēē lekem, kōōruruukyi keey :rubiik āk biiko alak chēē chaang' chēē kikwoonēē Yēerusālēm, yēmēētaab Yuuteeya tukul, yēmēētaab Tiirō ākoo nyēbo Sitōōn chēē kimii sakaramteetaab araarayta. ¹⁸ Kikwoonii :bi-choo bokuyēbchinē yiit kiyēē kiinēētē :Yēesu ānkimāchē mbo kule /kiisooob. Kiisooob :Yēesu mbo alak chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. ¹⁹ Kimāchē :bichoo tukul kule kutiiny Yēesu, kuuyu kiboonto :Yēesu kāāmukēywēēk chēē kyāānkutiiny :chiito, kusobē.

*Ng'erekweek āk nyalilta
(Mataayo 5:1-12)*

²⁰ Nto mii yoo, kuweech keey :Yēesu ānkōōrōōtoot rubiikiyii ānkumwoochi kule,

“Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee
:akweek choo ōmoong'tēē keey Yēyiin,

kuuyu nyēēng'woong'

:Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

²¹ Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee

:akweek choo -mōōboontē kiy,

kuuyu +/mākēēkōōnook ām lētuunoo.

Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee

:akweek choo ōbuntēē wuuyin,

kuuyu +moong'erech lētuunoo.

²² Ōbēruurootiin :akweek sōō kule nee yoo keenkwelaak :biiko alake anku-tayaak ānkuchubook ānkung'ōōmook, kuuyu ōyēnchinē *Wēritaab Chii. ²³ Yoo kāyēwook kuu nyooto, ōtyēēn ankooraan kubo ng'erekweek, kuuyu mii :kiito nyēē wōō nyēē mākutuwēnēēnook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ōmuytoochi kuuyu /kikiikēyēchinoon nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin choo kibo taay kuu nyooto.

²⁴ Mii sōō, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo mēēntōōs,

kuuyu makung'etee :ng'erekweekwaa
kōōrooni.

²⁵ Mii sōō, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo isōōtē kule boonto kiy ake tukul,

kuuyu mākuboty :tukuuchooto
ām lētuunoo.

Mii sōō, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo mii kung'erēktōōs,

kuuyu mākuriiryō

ānkubuntēē ng'woonin lētuunoo.

²⁶ Mii sōō, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo /kēēng'āloolēē nyēē karaam kibtaman.

Kuuyu, /kiikeeng'alaalaanunee *wōōrkooyikaab lembech
choo kibo kēny kuu nyooto.”

*Icham chii ake tukul ānkoo mbo nyēē buunyoo
(Mataayo 5:38-48)*

²⁷ Kitaa taay :Yēesu kumwooy kule, “Kāāmwoowook akweek choo ōkāswoō kule ōchāmē buunikwook. Ōyēchi chii nyoo wēchook tukuuk chēē kāroomēch.

28 Ōsooyē Yēyiin kōōbēruur choo kāchubook ānkōōsoochinē choo yēwook ng'aleek chēē miyootēch. 29 Yoo kasyeeching' :chiito kwermetuut komosta ake, iwēēkyi ake. Yoo kamach :chiito kābutiing'uung', imuytoochi mbo kaansuut. 30 Yoo kāsooming' :chii kiy, ikoochi. Nto, yoo kāyib :chii kiing'uung', -mēēmwoochi kukētuing'. 31 Ōyēchinē biiko alak wuu wōloo ōmāktooy akweek /kēēyēytook.

32 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru yoo koocham baatey biiko choo chāmook? Ntēē yēyē mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.

33 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōyēchi nyēē karaam biiko choo yēwook nyēē karaam? Yēyē nkicheek mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.

34 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōbēsēēnchi biiko choo ōnkētē kule yookwook? Ntēē ibēsēēnchinē keey mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin ānkumāchē :nkicheek kule /kēēyookyi tukul.

35 Nteenee kāāmwoowook, ōchāmē buunikwook ānkōōyēchinē ng'al chēē kāroomēch. Ōyētyēēchinē mbo biiko choo māchāmē kuyētyēēchook. Yoo kooyey kuu nyooto, mākutuwēnook :Yēyiin miisin ānku +mōōyēyē tukuuk kuu wōloo yēytooy :Yēyiin, kuuyu yēchinē :Yēyiin biiko tukuuk chēē kāroomēch ānko mbo choo māng'ērēkyinē kiyēē / kākēyēchi āk mbo choo sooy.

36 Māchāktōōs ōriirēē biiko kuu wōloo yēytooy :Baaba.

Masiming'alaalee chii nyēē miyaat (Mataayo 7:1-2)

37 -Mēēmwoochi chii kule miyaat :kiyēē kayey kumānēērōōtootē, / simākēēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto. -Meeruuste chii /simakiiruustiing' nkinyiing'. Yoo kāyēwuung' :chii kiy nyēē miyaat, māchāktōōs inyōōchi kaat / sikeēnyōōwuung' nkinyiing' kaat. 38 Yoo 'kēēkooytē kiyēē iboontē ām mooyēēt nyēē lēēl, mākukōōning' nkinyiing' :Yēyiin alak ānkurisuung'. Chēē 'kēēkooytē, /kēēketuing' chēē tēē chooto."

Ng'oo :nyēē yēmē kōōntōōchi chuut?

39 Kimwooy :Yēēsu chēbo tyoonkōōchēēt kule, "Imuuchē man :cheebko-raatyaaanteet ake kōōrēētoot ake? Yoo kātēbi kut kuyey kuu nyooto, kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn. 40 Mābiirē :ng'oomnānēētaab mang'an nyēbo boonwookēēt, nteenee yoo kātitir nyoo ka mang'an kooneet keey mākunyōōr ng'oomnātēēt kukerkeyiit boonwookēēt."

41 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ām nee siikāsē :inyiing' sikitivityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameekas musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'? 42 Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany ānēmuung' sikitivityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō? Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitivityaaanteet ām koong'nyii."

/Kiinkētēē chiito ātēbuutēkyii

43 Kimwoochi subak :Yēēsu kule, "-Mēēmuuchē :kēētīit nyēē karaam kuyey lokoyeek chēē miyootēch, nto kuyey :kēētīit nyēē miyaat lokoyeek chēē kāroomēch. 44 /Kiinkētēē kēētīit lokoyeek chēē yēyē. Māyēyē :kateet mbuuniik āmāyēyē :siikoowēēt lamayeek. 45 Yēyē :chiito nyēē karaam tukuuk chēē

kāroomēch, nto nyoo miyaat kuyēyē :nyoo tukuuk chēē miyootēch. Kuuyu ng'aleek alak tukul choo isōōtē :chiito, kukwoonēē kuutiinyii.”

*Rubiintēētaab Yēēsu nyēbo man
(Mataayo 7:24-27)*

⁴⁶ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ām nee sukukuuroo :biiko alake kule, 'Mokoryoontēēt,' amāyēyē kuu wōlēē amāktooy. ⁴⁷ Rubiintēēt nyēbo man ku nyoo kāsē kiyēē amwooyē ānkuyēyē kuu wōlēē amāktooy. ⁴⁸ Kerkeey :rubiintoonoto āk chii nyēē bālē yēē mächē kutēēkyi kōōto kut wokunyōōr kitaweet nyēē kāsinsinchi kōōto. Yoo keyyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keyy :bēēko, -mēēmuuchē kōōsimsiimākoy :kōyooto mbo kisch, kuuyu / kikēētēkyi yēē kiimoot. ⁴⁹ Nteenee rubiintēēt nyēē mābo man ku nyoo kāsē kiyēē amwooyē, amāyēyē kuu wōlēē amāktooy. Kerkeey :nyooto chii nyēē tēēkyinē kōōto yēē ng'āsng'āsēch :teng'eeek. Yoo keyyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keyy :bēēko, kōōturbuubē kōyooto kule syō!”

7

*Kiikoosēē keyy Yēēsu :chii nyēē kimā Yuutāyiin
(Mataayo 8:5-13)*

¹ Yu keewaany :Yēēsu kwoomchi biiko ng'aleechaa, kuwo ākoo rubiikyii akoy Kaabernaam. ² Kimii am bēsyoōsyēchooto :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo lukēētaab booryēt nyēē mēēbērē ki Yuutāyiin. Kiboonto :chiichoo motwooriintēenyii nyēē kichāmē miisin.

Nto mii yoo, kumnyaan :motwooriintonoo miisin. ³ Yu kakas :kāāntōōyiintonoo /kyoomtooy Yēēsu, kōōyookto booyik alak chēbo Yuutayeeek bokung'āloolchi Yēēsu chokōōsoobchi motwooriintēenyii.

⁴ Yu kayit :booyichoo yēē kimii :Yēēsu, kusaaysaay kule, “Yoo mii :chii nyēē mächē /kēyēyētyēēchi, ku chiichoo, lēyyē, ⁵ kuuyu kichameech acheek Yuutayeeek miisin kut kiikutēēkwēēch *kōōtaab saayet.” ⁶ Kucham :Yēēsu kuwēeto keyy booyichoo.

Kumānāāyitē kaab chiichoo, kōōyooku :kāāntōōyiintonoo biiko alak kutōrōok mbo Yēēsu. Kutuuyēē Yēēsu kēēltaab too, kumwoochinē kule kālē :kāāntōōyiintonoo, “Mokoryoontēēt, -'mēeyiim keyy ichōō kanyuu kuuyu mayemaat. ⁷ Nto subak, manaamuuch :anii nkit ātōrōōkuung', kuuyu māāyēmē ayey kuu nyooto. Nteenee ing'alaal baateey am yoo imiitē, mākusob :motwooriintēenyuu. ⁸ /Kēēbāytoō ānkumii :biiko chēē ābāytooy :nkanii. Yoo kāmwoochi biikyuu kuyey kiyēē bērē nto nyēē bērē, kuyēyē. Nto mbo yoo kāmwoochi motwooriintēenyuu kuyey kiyēē bērē, kuyēyē. Kuyoo, yoo 'keemwaay buch kule kusob :motwooriintēenyuu, kusobē.” ⁹ Kiilat :Yēēsu miisin yu kakas ng'aleechaa! Kōōrōōtoot biiko chēē kimii yooto ānkulē, “Manaakas bēsyeēt ake am Yuutayeeek tukul chii nyēē ikoosēēnoo keyy kuu chiichi.”

¹⁰ Yu keeyeey :bichoo /kikiiyooktooy, bokunyōōr motwooriintonoo kimnyoonē kukāākusob.

Kiing'eetee :Yēēsu meet lakwataab cheebyoosya nyēē ki musuk

¹¹ Yu kāyyēekunēē kutākyi keyy :Yēēsu āk rubiikyii *kiriinkēētaab Nayiin ānkirubootē :biiko chēē chaang'.

¹² Yu makuyit oreetaab biwuutaab kiriinkoonoo, kutuuyēē biiko alak kukālāboonu muustaab wēero, kuboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kimēēsē. Ki leekwa akeenke baateey nyēbo cheebyoosya nyēē musuk. ¹³ Kikāsyi :Yēesu cheebyoosyaanaa kiisayta ānkumwoochi kule, “Cheebyoos, -mateeriir!” ¹⁴ Kuwo :Yēesu ankunam tiirbeet nyoo kimii :muusyoontēēt. Yu kanam, kōōyyoong'iis :bichoo. Yooto, kung'āloolchi :inee muusyoontoonoo kule, “Wēnyoo, ng'et baa!” ¹⁵ Kumwooyē kuu nyooto, kung'ēētē :wēritkēy areet akeenke ānkōōbuurē ng'wēny ānkōōkoo. Nto mii yoo, kōōmutyi :Yēesu lakwanaa kaamet.

¹⁶ Kimuuyo :biiko tukul miisin choo kimii yooto ānkumwooy kule, “Wōō :Yēyiin, lēyye! Kāākutook ra *wōōrkooyoontēēt nyēē wōō ām kwēēnuunyoo. Kāākōōboorwēēch ra :Yēyiin kāāmukēy wēēkyii.”

¹⁷ /Kikyaamtaatee ng'aleechaa kōōrēētaab Yuutayeeek kumukuul ākoy mbo kōōrōōsyēk choo ki laatoosyeyyii.

*Kūitiir :Yēesu Yoowaana
(Mataayo 11:2-6)*

¹⁸ Nto mii yoo, kuba :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana wōlōē /kikēērātyi Yoowaana ānkubokumwoochi ng'aleek tukul chēē kiikuyeyaan :Yēesu. ¹⁹ Kumwoochi :Yoowaana rubiikyii āyēēng' kule, “Booteebēe Yēesu yoo inee man ku *Kāārārōokiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē tākēēkānyoону.”

²⁰⁻²¹ Kuyitē :rubiichooto wōlooto, kimii :Yēesu kōōsoobē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik chēē kimakerkeey ānkōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko ānkōōsoobē cheebkoraatiisyeek. Yooto, kumwoochi Yēesu kule, “Kēēyookwēēch :Bātisāniintēēt Yoowaana bokeeteebēeniing' yoo inyiring' man ku Kāārārōokiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē tākēēkānyoону.”

²² Kumwoochi :Yēesu kule, “Oyēey ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē kookas: Kāstooy ra :cheebkoraatiisyeek, bēēsytēē :choo kichunkutootiin, kōōkusobcho :choo kikiikwaam *makereenik, kāse ra mbo ng'aleek :choo kikiikumiinkyo, kōōkung'ēētyēē meet mbo :choo kikiikubēk /ānkōōkyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch choo imoong'tēē keey Yēyiin. ²³ Kunyi, bōōmwoochi kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo tākōōkoosēēnoo keey.”

*Kiyēē kimwooy :Yēesu kurubta keey Yoowaana
(Mataayo 11:7-11)*

²⁴ Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana, kumwoochi :Yēesu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee ām kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki tōōywoo nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus? ²⁵ Ara ki chii nyēē kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, chēē chāmē leles ānkōōloochē sirooy chēē ālē beesaan chēē chaang' kuminyē kaab bāytooyik. ²⁶ Ara kyōōbēētii bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyoontēēt nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul. ²⁷ Inee :nyoo ng'ālōolēē :Yēyiin ām yoo /kikeesir kule, ‘+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.’† ²⁸ ! Kāāmwoowook, māmi :chii kōōrooni nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō :nyoo mātookunoot nyēbo laat ām bāytooyiisyeētaab Yēyiin kusiir inee.”

*Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēesu
(Mataayo 11:12-19)*

²⁹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Biiko chēē chaang' choo kikas kāānēētiisyēētaab Yoowaana ānkōōyēnchi Yēyiin, kubatisan :Yoowaana ākoy mbo choo ki kāāruurukikaab syuuruut. ³⁰ Nteenee kitay *:Farisaayeeek ākoo kāānēētikaab kiruutēk mākuutēkaab Yēyiin āk bātisāniisyēēt.

³¹ Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu oō, lēyyē? ³² Kerkeey lēēkōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo / kēekuurchinē kule,

'Kakeekuutwaak kurēēruut

āmōōtuum,

kēēlē kēēriiryē,

otay ōmēēysē.'

³³ Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana āmit chēbo leles nto kuyyē tifaayiin. Yooto /kēēmwooy kule, 'Boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.' ³⁴ Kuchō *:Wēritaab Chii kwoomi-isyē ānkuyyēē tifaayiik, yooto omwaay kule, 'Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo ānku choorweetaab kāāruurukikaab *syuuruut āk biich choo -/ mākiiriiku.' ³⁵ Nteenee biiko choo rubē ng'aleekyuu :chēē inkētē kule ng'oomnān :nyooto."

Baybay :chii miisin yoo /kākēēnyōōchi kaat ng'ōōki nyēē wōō

³⁶ Nto mii yoo, kumwoochi :akeenke ām *Farisaayeeek Yēesu kule bokwoomiis ām kanyii. Kucham :Yēesu.

³⁷ Yu kēēnkēt :koorkēēt ake nyēbo kiriinkoonooto nyēē ki chēēmurēnyoo kule kimii :Yēesu kwoomiisyē ām kaab *Fārisooyiintonoo, kuchōōnto mwaayta nyēē kiboong'u nyēē anyiny. ³⁸ Kuyitē kōyooto, kōōyyoonyēē Yēesu komos kuriikyī kērēēnkōōkyii ankuriir. Kitēchi :lōōkik kērēēnkōōkaab Yēesu kut koonuun. Nto mii yoo, kumasee buutēēk lōōkik choo kitēchinē kērēēnkōōkaab Yēesu. Kuuyu kimāchē :koorkoonoo kōōboor kule kākoonyit Yēesu, kuchuuchun kērēēnkōōk ankooyiilee mwaayaa.

³⁹ Yu kakas :Fārisooyiintonoo kibo :kayta kuu nyooto, kumwaayee moo kule, “Nto kātinyyē :chiichi kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin, nto kāākōōnkēt ng'ōōkistaab koorkooni.” ⁴⁰ Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “Simōōni! Mii :kiyyē āmāchē āmwoowuung'.” Kumwooy :Simōōni kule, “Kāānēētiintēēt, imāchē imwoowoo nee?” ⁴¹ Kumwoochinēē :Yēesu tyoonkōōchētē kule, “King'eeet :chiito ake, kōōbēsēēnchi biiko alak āyēēng' beesaanik. Kiibēsēēnchi ake chēē chaang' miisin, nto ake kōōbēsēēnchi chēē ng'ēri. ⁴² Nto yu kabiir kibēsēēniisyēchoo tukwaay kuyook beesaanichaa, kunyōōchi kaat :chiichoo kutēērchi bēsēnoo. Kunyi ātēēbē kule ii, ng'oo ām bichooto tukwaay :nyēē kibaybayiit miisin?” ⁴³ Kuketyi :Simōōni kule, “Ām kāsōōtēywēēkyuu, nyēē king'erech miisin ku :nyoo kitinyē bēsēnto nyēē wōō.” Kulēēnchi :Yēesu, “Keemwaay man!” ⁴⁴ Kuweech keey :Yēesu ankukas koorkoonoo, ānkumwoochi Simōōni kule, “Keekas koorkooni miitē yu? Kāākōōwuunēē lōōkikyii kērēēnkōōkyuu ankumasee buutēēkyii. Āyitu kang'uung', maneemuuch :inyiing' mbo ikōōnoo bēēko chēē /kākiiwuuntoowunēēnoo tēertit ām kērēēnkōōkyuu. ⁴⁵⁻⁴⁶ Maneemuuch :inyiing'

itoroochaa kuu wōloo /kēētōrōōktooy tāyēēk, nto iyiił mētinyuu. Nteenee kākākuonyitoo :koorkooni kut koomuuch kooyiił kērēēnkōōkyuu.

⁴⁷ Kunyoo, chamateet nyēē wōō nyi kākōōboorwoo :koorkooni, kōōbooru kule /kōōkēēnyōōchi kaat ng'ōōkisto nyēē wōō. Nto chii nyoo kōtīnyē ng'ōōkisto nyēē mining' /ānkēēnyōōchi kaat, mā tyaa :chamateet nyēē ibooru."

⁴⁸ Kumwoochi :Yēesu koorkoonoo kule, "Kāānyōōwuung' kaat ām choolwookātēng'uung'."

⁴⁹ Yu kakas :biiko chēē kimii kwoomiisyē ākoo Yēesu ng'aleechaa, kuteebēē keyy kule, "Ng'oo :chiichi ēē, nyi imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt?"

⁵⁰ Yooto, kumwoochi :Yēesu koorkoonoo kule, "Iwēētē kaalyeet. /Kaakīiraraachiing', kuuyu 'kēēkoosēēnoo keyy."

8

Chēēbyōōsōōk chēē kiyēētyēēchinootē Yēesu

¹ Nto mii yoo, kuwēēsyētōotēē :Yēesu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk chēē chaang' āk rubiikyii. Kyoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ² Kiboontōotē keyy chēēbyōōsōōk alak ām baanaa. Kimii ām chēēbyōōsōōchoo :chēē kikiikoōbēbēētoochi :Yēesu *tāmirmirook chēē miyootēch ākoo alak chēē kikiikōōsoobchi bōōrwoonik chēē kiboonto. Alak ām chēēbyōōsōōchooto ku Maaryaa nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala, nyoo kikiikōōbēbēētoochi :Yēesu tāmirmirook chēē miyootēch tisab. ³ Nto ake ku Choowaan, cheebyoosyeetaab Kuusa nyoo kiiyyoonkyinē kaab Ērōōtē. Kikēēkuurē ake Susaana āk alak chēē chaang' chēē kiyēētyēēchinootēē Yēesu ākoo rubiikyii tukuukwaa chēē kiboonto.

Makerkeyy :teng'eeek

(Mataayo 13:1-9; Māārko 4:1-9)

⁴ Kikwaanaatee :biiko kiriinkōōsyēk ku chaang' ānkōōruruukyi keyy Yēesu. Kumwoochi :Yēesu bichoo tyoonkōōchēēt ake kule, ⁵ "King'ēet :kābātiintēēt ake kuyis nkoonuuk. Kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Kootartaar choo :biiko chēē kibēētēē kēēlooto ankukwey alak :tāriitēk. ⁶ Kōōsuuchi :alake kitaweet. Kubiityo :choo. Nto mii yoo, kuisisyo ānkubēk, kuuyu kitēwērēr :teng'eeek. ⁷ Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Yooto kubiityo :kātoochoo ānkōōrēēwoon nkoonuuk kut kumanaayey āmit. ⁸ Kōōsuuchi :alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kubiityo :choo nyēē karaam ankuyey āmiik chēē chaang'." Yu keewaany :Yēesu kurār tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, "Nyoo yēbē yiił, kukas."

/Kiibāng'boonkyinē rubiik nkit ng'aleek

(Mataayo 13:10-17; Māārko 4:10-12)

⁹ Nto mii yoo, kuteebēē :rubiik Yēesu kumwoochi kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo. ¹⁰ Kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, "/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keyy :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee māukāsēē :biiko chuut alake ng'aleek tukul tyoonkōōchoy. Kuu yoo siraat kule,

+Mōōyēbchinē yiił,

āmōōnkētē kiy.

+Mōōkāsēē koong',

āmōōkāšē kiy.*†

*Kirārchi :Yēesu rubiikyii kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo bo teng'eeek
(Mataayo 13:18-23; Māārko 4:13-20)*

11 Okany āboorwook tyoonkōōchooni. / Kikiikerkeeyee ng'ālyoontēetaab Yēyiin kēbuswēechoo. 12 Kerkeey :biiko alake kēeltaab too. Kāsē ng'ālyoontēetaab Yēyiin, nteenee chōōnii *:Kēniintēēt areet akeenke ankusaree ng'ālyoontoonoo simēyēnchi / ankiiraraach. 13 Kukerkeey :biiko alake yēbo kitaweet. Kāsē ng'ālyoontēēt ankutorooch ām ng'erekweek, nteenee, māchutitooy :ng'ālyoontoonoo mētēwookwaa. Nto yoo kakwa :tyēmuutēk koochuchuu y keey. 14 Kerkeey :biiko alake teng'eeek chēē kibiityēē :kātōok. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee, bēng'tēē tukuukaab kōōrooni, bāyitit āk muchastaab tukuuk chēbo leles. Irēēwoonē :tukuuchoo tukul ng'ālyoontēetaab Yēyiin kumayey kiy. 15 Kerkeey :alake teng'eeek chēē kāroomech. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi ām manta āk mooyēēt nyēē lēēl. Yēyiisyēē ng'ālyoontoonoo ām muytaayēet sukuyi keey.”

*Kōōnu :Yēesu lēbkeēyyēēt
(Māārko 4:21-25)*

16 Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii subak kule, “Māmii :chii bēsyēēt ake nyēē tābē taariit ankuwunyeē tēr, nto kurērē. Nteenee /kēētābē taariit /ānkiikoochi yēē tōrōōr sukulēbkechi biiko choo kwoonii kō, 17 kuuyu, kiyēē wunyaat, mākutook, nto nyoo iyēēnoot, +/makeeng'aany. 18 Kunyi, māchē ōyēbchinē yit ng'aleek ām kēēlto nyēē karaam, kuuyu nyoo yēyiisyēē kiyēē boonto, +/mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēē, +/mākiinēmunēē mbo kiyēē isōōtē kule boonto.”

*Ng'oo :nyēē tuubchēē Yēesu nyēbo man?
(Mataayo 12:46-50; Māārko 3:31-35)*

19 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēesu kwoomchinē biiko lōkōōywēk, kuyit :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet. Nteenee kimēēmuuchē kut kuba kō wōloo kimii :Yēesu kuuyu kikiikiich keey :biiko miisin. 20 Yooto, /kēēmwoochi Yēesu kule, “Mii :koomēt āk mbo ng'eetaabkoomēt kukuuriing' ām saang' kumāchē kukasing'.” 21 Kukētyi :Yēesu bichoo kule, “Chii ake tukul nyoo kāsē ng'ālyoontēetaab Yēyiin ankuyey kuu wōloo māktooy :Yēyiin nyēē moomo nto ku ng'eetaabiya.”

*Kiyey :Yēesu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko
(Mataayo 8:23-27; Māārko 4:35-41)*

22 Nto mii bēsyēēt ake, kulaany :Yēesu ākoo rubiikyii mwēēnkēēt ānkumwoochi rubiik kutākyi mwēēnkēēt biitēēt nyiin ake. 23 Kumii kwooytōōs, kunam Yēesu :rwoonik. Kutākumii rwoo, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis ānkuwus bēēko kusyōōlchi mwēēng' kut kimii :mwēēnkēēt wokuling'tooy. 24 Yu kakas :rubiik kuu nyooto, kuba yēē kimii :Yēesu ankoong'ēet kule, “Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ing'ēet! Ntēē kākēēbēku!” Kung'ēet :Yēesu ānkōōburyoong'to wusōōnēēt āk bēēko. Kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko areet akeenke.

25 Yooto, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “-Mōōkoosēēnoo keey?” Kinam kuut rubiik ānkumuuyo miisin ankuteebee keey kule, “Chii nee :chiito nyi iburyoong'tooy mbo wusōōnēēt āk bēēko ānkukāsinyē?”

† 8:10 Isaaya 6:9 8:10 Māārko 4:12 8:14 1Tēm. 6:9-10 8:16 Mat. 5:15; Luuka 11:33 8:17 Mat. 10:26; Luuka 12:2 8:18 Mat. 25:29; Luuka 19:26 8:21 Luuka 11:28 8:24 Tyēēn. 89:9 8:25 Mat. 14:31

*Kiisooob :Yēesu chii nyēbo tāmirmiroy chēē miyootēch
(Mataayo 8:28-34; Māarkō 5:1-20)*

²⁶ Kuyit :Yēesu biitēēt nyiin ake nyēbo yēmēētaab Kataara,* ²⁷ Yu káloong'unēē :Yēesu mwēng', kuchō :chiito ake nyēē kimii kibchuraat nyēē kikiikooyiimaan * :tāmirmirook chēē miyootēch am bēsyoōs chēē chaang'. Kiminyootē :chiichoo kochonkoos chēē /kikēēmuchinē biiko. ²⁸ Yu kayit yēē kimii :Yēesu, kōōnchō ānkōōryookyi keey ng'wēny, ānkubōloobōl kule, "Imāchēēnoo nee oō, Yēesu Lakwataab Yēyiin nyoo Iyweyaat? Āsooyiing' kule -'meenyalilaa." ²⁹ Kimwooyē :chiichoo kuu nyooto, kuuyu kimii :Yēesu kōōbēbēetooy tāmirmirook chēē miyootēch choo kikiikooyiimset. /Kikiikeera-tee chiichoo nyōrōōrōōnik ākoo tiinkēēnik kule simāmwey, nteenee king'ētyēē tukul ankusoor suurkwēen.

³⁰ Kuteebee :Yēesu chiichooto kule, "/Kēēkuurēēniing' ng'oo?" Kumwooy kule, "/Kēēkuurēēnoo 'Lukēēt.' " Kimwooy kuu nyooto, kuuyu kiboonto lukēētaab tāmirmirook chēē miyootēch. ³¹ Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēesu kumakwet icheek kuba wōlēē +mābokunyāliil kibchuulyo.

³² Kimii :ākwootiit nyēbo tōōrōōk yēbo lekemeet ake nyēē kilēēkitēē yooto. Kusoom :tāmirmiroochoo Yēesu kuchāmchi icheek bokōōwut tōōrōōchoo. Kuchāmchi :Yēesu. ³³ Kuchuwunee :tāmirmiroochoo chiichoo ānkōōwut tōōrōōchoo. Yooto, kōōtiiriis :tōōrōōchoo kōōtuultēē keey lekem ānkubokutōōrchi keey tōōliil kuliny :bēēko ānkubēk! ³⁴ Kukāsē :biiko chēē kiriibē tōōrōōchoo kuu nyooto, kumwēy ankubokwaamtaat kiyēē kiyeyakay am rōōrōōkiisyēk tukul āk kiriing'.

³⁵ Kuba :biiko yooto bokukas kiyēē kaakuyeyakay. Kuyitē, kunyōōru chiichoo kikiikooyiimset :tāmirmirook chēē miyootēch kukaakukaramiit ankoolaakaat ānkumii kēēbuurto keey Yēesu. Kimuuyo :bichoo miisin yu kakas kiyēē kiyeyakay.

³⁶ /Kēērāchi bichoo wōlēē /kākiisooobto chiichoo. ³⁷ Yu kakas :bichoo kuu nyooto, kumwoochi Yēesu kung'eetee saang'aata, kuuyu kikiikummuuyo miisin. Kung'eet :Yēesu ākoo rubiikyii kumāchē kooyeey biitēēt nyoo kākwoonēē. ³⁸ Nto baanta nyoo kāng'ēētyo, kusaaysaay :chiichoo /kākiisooobē kule kubeeta keey tukul. Nteenee kimwoochi :Yēesu kule, ³⁹ "Iwē kang'uung' ankuweemwaayte kiyēē kāākuyēwuung' :Yēyiin." Nto mii yoo, kung'ēētyo ankuba. Kiwo :chiichoo ankuwokwaamtaat ng'aleechaa am wōlooto tukul.

*Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēesu
(Mataayo 9:18-26; Māarkō 5:21-43)*

⁴⁰ Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii biitoonoto kibēētii, kutorooch :biiko chēē kimii kukānyisiyē. ⁴¹⁻⁴² Kimii :chiito ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Chāyirō nyēē ki kāāntōōyiintēētaab *kōōtaab saayēt. Kiboonto :boontoonoo chēēbnyii nyēbo kēnyisiyēk taman āk āyēng'. Ki lakwanyii :nyooto baateey. Kimnyaanaat :lakwanaa nyēē kikiikukasakay miisin. Kikutunyēē :boontoonoo taayeetaab Yēesu ānkuriirchi kuwēēto keey kanyii. Kucham :Yēesu.

Kikiikiichaat :biiko Yēesu miisin yooto kubēētii. ⁴³ Kimii :nkinee koorkēēt ake baanaa nyēē kikiikumnyaan am kēnyisiyēk taman āk āyēng' kusāyē :korotiik. Kikiikōōbootyi tukuukyii tukul cheebsaakitiisyek amāsobē. ⁴⁴ Kuchōōnēē :koorkoonoo lēt ānkutiiny *maaseekaab kotootyēētaab sireetaab Yēesu. Yu kātiiny maaseechaa, kōōyoyong'is :korotiik!

* **8:26** Mwooyē :sirurutēk alake kule, 'Kerkeesa' nto 'Keraasa'. **8:28** Māarkō 3:11

⁴⁵ Yooto kumwooy :Yēesu kule, “Ng’oo nyi kāākutiinyo?” Kutuuch keey :chii ake tukul. Kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēet, ikāsē oob kule keekiich keey :biiko ām yēē imiitē?” ⁴⁶ Kukētyi :Yēesu kule, “Ānkētē man kule kāākutiinyo :chii, kuuyu kāākuyēyiis :kāamuukēywēkyuu.”

⁴⁷ Yu kakas :koorkoonoo kule kāākōōnkēt :Yēesu kiyēē kaakuyeyakay, kumyut kut kubōōtānē. Kuwo ānkukutunyēē taayēetaab Yēesu ānkumwoochi kiyēē keesach sukutiiny siraanaa āk wōlēē kāsobto areet akeenke. ⁴⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “Kuuyu ‘kēēkoosēēnoo keey ii, chēē, ‘kēēsob. Kunyoo, iwētēē bāybooyyēt.”

⁴⁹ Kutākumii :Yēesu kung’āloolē, kuyitu :chiito ake nyēē kichōōnēē kaab Chāyirō ānkumwoochi Chāyirō kule, “Boontēet, -mateeyiim kāānēētiintēet, ntēē kaakung’et :lakwang’uung’!” ⁵⁰ Kisiil yit Yēesu :ng’aleechar. Yooto, kumwoochi kwaaniitaab lakwanaa kule, “-Mēēmuy, nteenee ikaaseenaa keey baateey. Mākusob :leekweet.”

⁵¹ Yu kabokuyit :icheek tukul kaab Chāyirō, kumwooy :Yēesu kule, “-Mēēwut :chii ake tukul kōyi mii :lakwani. Āmāchē baateey Bētērō, Yoowaana, Yāākōbō āk sikiikaab leekweet.” ⁵² Ki chaang’ :biiko kayaata chēē kiririitōōs ānkōōnchōōytōōs. Kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “-Mātōōriiryē! Manaame :lakwani nteenee mii kāruchi keey.” ⁵³ Kiroorchi :bichoo Yēesu kuyū kiinkētē :icheek kule kaakume man :leekweet. ⁵⁴ Kuwo :Yēesu yēē kimii :lakwanaa ankunam āwut ānkukuur kule, “Chēēming’, ing’et!” ⁵⁵ Yooto bakeenke kusob :chēēboo. Kung’et kōōyoo. Kumwaayta :Yēesu /keebay lakwanaa. ⁵⁶ Kiilat :kwaan āk kaamet. Nteenee kiichiich :Yēesu icheek kumāmwoochi chii ake tukul kiyēē kaakuyeyakay.

9

Kiiyookto :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng’

(Mataayo 10:5-15; Māārko 6:7-13)

¹ Nto mii bēsyeēt ake, kukuur :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng’ ānkumwoochi kule, “Kāākōōnook kāamuukēywēek chēē obēbēetēē *tāmirmirook tukul chēē miyootēch ānkōōsoob biiko chēē mnyoontōōs. ² Kunyoo, boo-amaatae lōkōōywēkaab Bāytooyiisyeētaab Yēyiin ānkōōsoobootē biiko.”

³ Kumanaaba :rubiichoo, kōō-āmiisēē :Yēesu ng’aleechu kule, “-Moona- maate kiy ake tukul ām baani. Manam :chii kirōk, lool, āmnyoo, beesaan nto ku sira. ⁴ Yoo kōōruutoochi kayta ake, oōuur yooto kut ōng’ēētyēē saang’aa. ⁵ Nto yoo kōoyit saang’ta ake, amatoroochaak :biikaab saang’aa, olelekte tēertit ām kwēyōōnikwook ānkōōbēēchi keey kōōboor kule tākōōbuurto ng’ōōkisng’waa.”

⁶ Yu keewaany :Yēesu kōō-āmiisēē rubiikyii ng’aleechar, kubeesyetaate soong’wēkaab kōōroonoto kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ānkōōsoobootē biiko chēē mnyoontōōs.

Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng’oo Yēesu?

(Mataayo 14:1-2; Māārko 6:14-16)

⁷ Kiyityi Bāytooyiintēet *Ērōōtē :ng’aleek chēē kimii :Yēesu kuyēyē. Kimwooyē :biiko alake kule ki Bātisāniintēet Yoowaana :Yēesu nyēē kaakung’ēeteet meet. ⁸ Kimwooyē :alake kule *Eliiya :nyoo, nto alak,

kumwooyē kule, “Wōōrkooyontēēt ake :nyoo nyēē wuu *wōōrkooyik choo kibo kēny nyēē kāākōōyēēw.”

⁹ Kumwooy :Ērōōtē kule, “Ntēē kyāābērē kyaachwente mētitaab Yoowaana. So, ng'oo :ake subak nyi mii kuyēyē ng'aleechu tukul?” Kibotyī :tonkoy. Yooto, kumach kule kōōnkēt chiichooto.

*Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Māārko 6:30-44; Yoowaana 6:1-13)*

¹⁰ Yu kēēyēēw :lēbkēēyichoo /kikiyooktooy, kumwoochi Yēesu kiyēē ki-bokuyey.

Kung'et :Yēesu ākoo rubiikyīi kumāchē kuba yēē kimālēēkitēē :chii ake tukul. Kibeetee mwēēnkēēt kutākūy keey *kiriinkēētaab Beetsaayta.

¹¹ Yu kēēnkēt :biiko kule kāākuwo :Yēesu, kurub inee koosaab sakaramtee-taab tōōliilēēt. Yu kayit :Yēesu sakaramteet, kooneet bichooto kiyēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoob choo kimāchē /kiisoob.

¹² Kumii :kōōrēēt wokwiimēnē, kubēēchi :rubiik ānkumwoochi kule, “Mwoochi bichu bokucheeng'aat kiyēē kaam āk wōlēē mākuruyoy kwēēmowuuni ām soong'wēchu lēēkitēē yuutēyu. Kuuyu, māmii kiyēē imuuchē kwaam ām suurkwēēnooni.” ¹³ Kukētyi :Yēesu rubiichoo kule, “Ōkoochi :akweek kiyēē kaam.” Kumwooy :rubiik kule, “Imiitē imwooyē nee? Ntēē kēēboontē mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey. Māyēmē :choo /keebayee bichu. Kyoolēē nee āmit chēē sukuyem biich chēē tēē chu?”

¹⁴ Ki chaang' :bichooto miisin nyēē kikēēytēē kisyēērōōk muut. Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōtet kōōbuurootēē konom.” ¹⁵ Kutet :rubiik biiko kōōbuuroot kuu nyooto. ¹⁶ Kunam :Yēesu mukaatiinechaa āk burburiinēchoo, kukas barak ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo, kubcheyaabchey mukaatiinek ākoo burburiinēk ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot bichoo. ¹⁷ Kyoomiis :biiko kut kubiyoyong'iis. /Kikiiruruuch āmiik chēē king'et koonyiit kērebōōsyēk taman āk āyēēng'.

*King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēesu
(Mataayo 16:13-20; Māārko 8:27-31)*

¹⁸ Kimii :yēē kisaay :Yēesu kuboonto keey ākoo rubiikyīi nkit. Nto mii yoo, kuteebēē rubiik kule, “Mwooyē :biiko kule anii ku ng'oo?” ¹⁹ Kukētyi :rubiik kule, “Mwooyē :biiko alake kule inyīing' Bātisāniintēēt Yoowaana nto *Eliiya. Nto alak kumwooyē kule inyīing' akeenke ām *wōōrkooyik choo kikiikubēk nyēē kaakung'eetee meet.”

²⁰ Kulēēnchi :Yēesu rubiik, “Nto akweek ōbērē anii ku ng'oo?” Kulēēnchi :Bētērō, “Inyīing' ku *Kāārārōokiintēēt nyēē kāākōōyookwēēch :Yēyiin.” ²¹ Yu kāmwooy :Bētērō kuu nyooto, kōōkiimchi :Yēesu icheek masimkumwaaytaat ng'aleechaa. ²² Kumwoochi subak kule, “Ākoy kubuntēē *Wēritaab Chii nyāliluutēk chēē chaang'. Makutay :booyik, mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Nto subak +/makeebakach nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet.”

*Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēesu
(Mataayo 16:24-28; Māārko 8:34–9:1)*

²³ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiichoo āk biiko chēē kimii yooto kule, “Chii ake tukul nyoo mächē kurub ng’aleekyuu, kutay kiyēē mächē :mooyēenyii āmānyōkōriitu meet* ākookoy. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba. ²⁴ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōroni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōroni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. ²⁵ Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuuk tukul ām kōōrēt ānkōōboot soboonnyii bo kibchuulyo?”

²⁶ Kimwoochi subak :Yēesu biiko kule, “Chii ake tukul nyoo kataya āk ng’aleekyuu, +maatay :nkanii, *Wēritaab Chii, bēsyoonoo āchōōnii ām lēbkēēyyēenyuu āk nyēbo Baaba ākoo nyēbo malayikaanikyii. ²⁷ ! Kāāmwoowok, mii :biiko alake yu chēē mābēku kumanaakas Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

*Kiweek:eertaab Yēesu
(Mataayo 17:1-8; Māārko 9:2-8)*

²⁸ Nto yu kābēk :bēsyōōsyēk chēē mächē kuyitē sisiit kukāmwooy :Yēesu ng’aleechaa, kukuur rubiikyii sōmōk: Bētērō, Yoowaana ākoo Yāākōbō. Kuwēēto keey rubiichoo ākoy tulwēēt ake barak wokusaay. ²⁹ Kumii :Yēesu kusooyē, kuweek :eernyii koolekechech miisin. Kuwēēkiis :nkicheek sirook chēē kiiloohē kuleelakiitu kule mang’!

³⁰⁻³¹ Kutook *Muusa ākoo *Eliiya ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankung’alaal :tukwaay āk Yēesu. King’aloolēē ruutooyyii nyēē kimii wokuyityiintōōs ām Yēerusālēm.

³² Yu king’aloolē :Yēesu ākoo mbo Muusa, kikiikunam :rwoonik Bētērō āk rubiik chuut āyēng’. Nto bērē kukās, kukas Yēesu kukeelaambuuch :lēbkēēyyēēt ānkiboonto keey mbo Muusa. ³³ Yu keeteryeech :Muusa ākoo Eliiya ng’aleekwaa kumächē kuba, kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēt, karaam yu kēēmiiēt yu. Kany keeyte kēryōōsyēk sōmōk, nyēeng’uung’, nyēbo Muusa ākoo nyēbo Eliiya.” Kimēenkēt :Bētērō kiyēē kimwooye.

³⁴ Kutākumii :Bētērō kung’aloolē, koolaambuuch nkicheek :boolteet. Kimuuyo :icheek miisin. ³⁵ Yooto, kuchōōnēē :kuutiit booltaanaa nyēē mwooyē kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē.† Kunyoo, okāsyi kiyēē mwooyē.”

³⁶ Yu bēku :ng’aleechaa, ki Yēesu nkit āk rubiichoo chēē kimii yooto. Kisiista :rubiichoo ng’aleechaa kiyēyāktōōs nyēē mānāāt wēkyi chii ake tukul ākoy bēsyyēt ake.

*Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 17:14-18; Māārko 9:14-27)*

³⁷ Yu kāyyēekunēē, kukāākurekunēē :Yēesu ākoo rubiichoo ki sōmōk lekem, kutōrōōk :biiko chēē chaang’.

³⁸ Kooteeyee keey :chiito ake ām kwēēnuutaab bichooto kule, “Kāānēētiintēt, mii yu :wēriinyuu anku lakwanyuu nyooto baateey.

* **9:23** Yoo /kākēēwēkyiin yuutēyū ng’ālyoo āk ng’ālyoo kumwooyē kule ‘ankunam murtooywoontēenyii’. Am bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēt kōōbooru kule miite /bokēēbākachē. **9:23** 1Bēt. 2:21 **9:24** Mat. 10:38-39; Luuka 14:27 **9:26** Luuka 12:9; 2Tēm. 1:8; 2:12 **9:29** Luuka 5:16 **9:30-31** Luuka 24:25-27, 44-46; Yēyuut. 26:22-23 **9:32** Yoowa. 1:14 † **9:35** Mwooyē :siruutēk alake kule ‘nyēē kyaakwey’. **9:35** Kiruu. 18:15; Isa. 42:1; Mat. 3:17; 12:18; Māārko 1:11; Luuka 3:22 **9:36** 2Bēt. 1:16-18 **9:36** Luuka 9:21

³⁹ Tēryēkyinē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat kwaak. Yoo kātēryēkyi, kōōnchōōyē, kōōsōrsēētē ānkukābusē. Ryooksetē nyēē miyaat āmāwuntooy areet akeenke. ⁴⁰ !Kwāātēēchi rubiikuuk kōōbēbēētoochi tāmirmiryoonoo, nteenee manemuuch.”

⁴¹ Yooto, kumwooy :Yēesu kule, “Kunuurēch sōō, :biiko alake nyēē tyaa. Nto yu manookaaseenaa keey! +Māābuurtok ānkāamuytoochok ākoy āyu?” Yooto, kumwoochi kwaaniitaab wēērooto kule, “Imutu baa wēērooto.”

⁴² Kumii / kiimutu wēēriit, kutēryēkyi :tāmirmiryoonoo ānkōōsōrsēēt. Kōōbēbēēto :Yēesu tāmirmiryoonoo miyaat kung'etee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke /ānkēēkētyi kwaan.

⁴³ Kilat :biiko tukul choo kimii yooto, yu kakas wōlēē kiwuu :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

*King'alaale :Yēesu subak meenyii āk ng'eteetaab meet
(Mataayo 17:22-23; Māārko 9:30-32)*

Kumii :biiko tākōōlātē tukuuk chēē kiikuyeyaan :Yēesu, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, ⁴⁴ “Āmāchē ōyēbchi yiit kiyēē āmiitē wāāmwoowok ānkōōnāmtooy mēt. Mii /bokiyyokochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni.” ⁴⁵ Mānēēnkēt :rubiik kiyēē kimii kumwooyē :Yēesu. Kiiyeelaat, nteenee kinyōkōriitu kuteebēē Yēesu.

*Ng'oo :nyēē wōō?
(Mataayo 18:1-5; Māārko 9:33-37)*

⁴⁶ Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto. ⁴⁷ Nteenee kōōnkēt :Yēesu kiyēē kimii kumooytōōs :icheek. Yooto, kōōyyoong'tēē leekweet ake yēē kimii :inee ānkumwoochi rubiikyii kule, ⁴⁸ “Chii ake tukul nyoo kataach leekwa kuuyu nyeenyuu :lakwanaa, kaakutaacha anii. Nto yoo kataacha, kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo. Wuu nyooto, nyoo yibē keey ng'wēny ām akweek, ku nyooto :nyēē wōō.”

*Nyoo mākwilook ku nyēēng'woong'
(Māārko 9:38-40)*

⁴⁹ Kimwoochi :Yoowaana Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, kimii :chiito ake nyēē kikeekas kōōbēbēētooy *tāmirmirook chēē miyootēch kuyēyiisyēē kaayneeng'uung'. Yooto, keeyeetee chiichoo kuyey kuu nyooto, kuuyu kimā rubiintēēng'uung' ake.” ⁵⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “-Mooyeetee, kuuyu chii nyoo mākwilook ku nyēēng'woong'.”

Mēērook /kēēyookunēē miyootyēēt ake, ake

⁵¹ Yu kikiikuriikyii Yēesu :bēsyoōsyēkyii chēē +/ mākēēyibēē kuwo kibkōōnkōy, kuwo ākoo rubiikyii nyēē kaakurat moo kutākyinē keey Yēērusālēēm.

⁵² Kumii kwiimēnē :kōōrēēt kikiikuriich :Yēesu ākoo rubiichoo saang'ta ake ām kōōrēētaab *Samaaryaa. Kōōyookto biiko alak kuba ākoy saang'aa bokukāsyi bārooyinto wōlēē sukōōmuunyēē. ⁵³ Nto yu kayit :bichoo wōlooto, kutay :biikaab saang'aata kutorooch, kuuyu kimii kuwēētii *Kōōtaab Yēyiin ām Yēērusālēēm.

⁵⁴ Yu kāmwooy :bichoo /kākiyyooktooy kule kātāyis :biikaab saang'aa, kumwoochi :Yāākōbō ākoo Yoowaana Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, +makeeyeyee nee bichoo ēē? Ara kēēmwoochi Yēyiin kutōōrchi iileet kōōmukuus ēē, nto nee?”

⁵⁵ Kuweech keey :Yēesu ānkōōburyoong'to rubiichoo āyēēng'. ⁵⁶ Nto mii yoo, kutākyi keey saang'ta ake.

*Wuuy :kēēltaab Yēesu
(Mataayo 8:19-22)*

⁵⁷ Nto mii bēsyēet ake, kumii kēēltaab too kubēēti, kumwoochi :chiito ake Yēesu kule, “Ārubiing' :anii ānkoo 'kēēwē ānō!” ⁵⁸ Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Boonto kimōkōyīinēk wōlēē minyē ānkuboonto nkicheek :tāriitēk wōlēē minyē, nteenee māboonto *:Wēritaab Chiī wōlēē imuunyēē.”

⁵⁹ Kukuur :Yēesu chiito ake chokuyēk rubiintēēnyii ake, nteenee kumwoochi :chiichoo Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, kany kut amuy baaba, nto ārubiing'!” ⁶⁰ Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Ikany kumuy keey :muuswēk ankiirubwaa, nteenee ichōō :inyiing' chee-amtaate lōkōōyēwēkaab Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

⁶¹ Kumwoochi :nkīnee chiito ake subak Yēesu kule, “Āwēy, Mokoryoontēēt, āmiitē :nkaniī āchōōnii, nteenee kany kurook wāā-āmiis biiko ām kaa.”

⁶² Kukētyi :Yēesu nyoo kule, “Chiī nyoo tēbēnē mōkōōnkē ānkukusē lēt, kumānyoolchinē Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

10

Kiīyookto :Yēesu rubiikyīi alak tāmānwookik tisab

¹ Nto mii yoo, kukwey :Mokoryoontēēt Yēesu rubiik alak chēē kiyitē tāmānwookik tisab* kumāchē kōōyookto simkoonto. Kimāchē kule kubeetaate āyēēng' āyēēng' akoy kiriinkōōsyēk āk soong'wēk tukul chēē kikiikuchōb :inee kuruutoochi lētuunoo.

² Kumānāāng'ēētyo :rubiik, kōō-āmiisēē :Yēesu ng'aleechu, “Wōō :kēsiisyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik. Kunyoo, ōsoom kutās :chiitaab yiisyēēt biiko alak.

³ Ōnkēt kule okerkeeye kēēchiir chēē iwēērē suuyiik kwēēn. ⁴ Manam :chiī beesyaa nto lool nto mbo kwēyōōnik alak, amookaayaate keey ām kēēltaab too.

⁵ Yoo kōōwut kayta ake tukul, ōmwoochi biikaab kayaata kule, ‘Ōnyōōru bēurto!’ ⁶ Yoo yēmāktōōs kunyōōr :bichoo bēruuro, mākunyōōr. Nto yoo māyēmāktōōs, mākōōyēēchook :bēruuro.

⁷⁻⁸ Nto yoo kōōwut saang'ta ake / ankeetoroochaak ām kayta ake, -mōōlumootēē koorin chēē chaang'. Ō-āmē ānkōōyyēē kiyēē kākōōnook :biikaab kayaata kuuyu yēmē :chiī nyoo kākūbirto nkuruukyīi /kiikoochi kiy. ⁹ Ōsoob chēē mnyoontōōs ānkōōmwoochinē biiko kule, ‘Kākūkyityook :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.’

¹⁰ Nteenee yoo katay :biikaab *kiriinkēēt ake kutoroochaak, ōng'ēētyē ānkōōbēēchi keey. Ōmwoochi biikaab kiriinkoonoo kule, ¹¹ ‘Kiibuukwook tēertitaab kiriinkēēng'woong' nyi mii kērēēnkōōkyoo sōōsōōtēē keey, nteenee māchāktōōs ōnkētē kule kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.’ ¹² ‘Kāāmwoowook, +/mākiing'woonchi biikaab kiriinkoonoto miisin kusiir mbo ng'wooninto nyēē mākunyōōr :biikaab *kiriinkēētaab Sōtōm ām bēsyoonoo itilchinē :Yēyiin ng'aleek biiko ām kōōrēt.”

9:60 Mat. 8:21-22   **9:62** Filib. 3:13   * **10:1** Tāsyinē :siruutēk alake ng'aleechu 'āk āyēēng'.   **10:2** Mat. 9:37-38   **10:3** Mat. 10:16   **10:4** 2Bāy. 4:29; Luuka 22:35   **10:6** Luuka 2:14   **10:7-8** 1Kōōr. 9:6-14; 1Tēm. 5:18   **10:11** Yēyuut. 13:51   **10:12** Luuka 9:1-6   **10:12** Toowu. 19:24-28; Mat. 10:15

*Ng'wooninto nyēē mākunyōōr :kiriinkōōsyēk choo kitay Yēesu
(Mataayo 11:20-24)*

¹³ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kiriinkōōsyēkaab Koorasiin ākoo Beetsaayta, wuusyō! Tyaa sōō, :ng'wooninto nyēē mii kukānyoonwook akweek choo kyāāyēwook ng'al chēbo kwōng'uat. Nto ki biikaab Tiirō nto ku chēbo Sitōōn :chēē /kikēēyēchinē ng'aleechara bo kwōng'uat, nto kiikōōbuurēē ariyaanteet ankoolaach sirook chēē ibooru kule kookuweek ām miyootyēēt nyēē kōboonto. ¹⁴ Lēyyē, mākunyōōr :biikwook ng'wooninto nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo itilchinē :Yēyiin biiko ng'al ām kōōrēt. ¹⁵ Nto akweek biikaab Kaabernaam ii, obērē +moobe :nkakweek kibkōōnkōy ēē? Acha, +moobe ng'wēny!

¹⁶ Chii ake tukul nyoo kākāswook kukāākūāswo. Nto nyoo katayaak, kukaakutaya. Nto nyoo kaakutaya, kukaakutay Yēyiin nyoo kiyoookwo.”

Kiyēē māchāktōōs koong'ereech rubiik

¹⁷ Nto yu kābokōōyēw :rubiichoo ki tāmānwookik tisab, kumwoochi Yēesu ām ng'erekweek kule, “Mokoryoontēt! Kāswēech ra :tāmirmirook chēē miyootēch, yoo kāākēyēyiisyēē kaayneeng'uung'.” ¹⁸ Kukētyi :Yēesu kule, “Man sinee kāswook. Kwaakas /kēēwunuku Syeetaani kōōsuuwunēē barak kuu ilat nyēē kārārāk.

¹⁹ Kāākōōnook kāāmuukēywēēk chēē ootoorōē ēērēēnōōk āk kēnyēisyēk ānkōōsyēētēē kāāmuukēywēēk tukul chēbo Syeetaani. ²⁰ ! Kāāmwoowook, -mōōng'ērēēkiisyē kule kāswook :tāmirmirook chēē miyootēch, nteenee ōng'ērēēkiisyē, kuuyu sirootiin :kooynōōkwook ām Kaab Yēyiin.”

*Ibēruurootiin :choo kōōkōōnkēt wōlēē wuu :Yēyiin
(Mataayo 11:25-27; 13:16-17)*

²¹ Yooto kōōnyiiyi :Tāmirmiryēetaab Yēyiin Yēesu ng'erekweek. Kusilto Yēyiin kumwooyē kule, “Āchāmting' inyiing' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule inkētē chēē chaang' ānkung'oomēch. Kōōnkōy, Baaba, kuuyu wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'.” ²² Kikōōnoo :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē wuu :lakwanyii, āmēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee anii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi :chēē inkētē.”

²³ Nto mii yoo, kuwēkyi keey :Yēesu rubiikyii ānkulēēnchi, “Ōbēruurootiin ām wōlēē mii :Yēyiin ām kiyēē kookas! ²⁴ ! Kāāmwoowook, kiikukanyaan * :wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk bāytooyik kule nto kas ānkuyēbchi yiiit kiyēē ōmiitē :akweek ōkāsē ānkōōyēbchinē yiiit amanaakas.”

Chiitaab Samaaryaa nyēē kilēēl :moo

²⁵ Nto mii yoo, chokutyem Yēesu :kāānēētiintētēē ake nyēbo kiruutēk. Kiteebēē kule, “Kāānēētiintētēē, māchāktōōs ayey nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?” ²⁶ Kukētyi :Yēesu kule, “Mwooyē nee :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu * :Muusa?” ²⁷ Kukētyi :chiichoo kule, “Mwooyē kule icham Mokoryoontētēē Yēyiintēng'uung' ām mooyētēē akeenke, soboong'uung' tukul, nkuruukuuk tukul āk kāāsōōtēywēēkuuk tukul.† Māchāktōōs mbo icham

laatyeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.”[†] 28 Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Wuu nyooto! Kunyi, yoo 'keeyey kuu nyooto, +mēenyōōru soboonto.”

29 Kimāchē :chiichoo kōōboorchchi biiko alak kule kichurtaat :inee. Kunyoo, kuteebē Yēesu kule, “Ng'oo :laatyeenyuu ēē?”

30 Kōōboorchinēē :Yēesu chiichoo tyoonkōōchēēt kule, “Kimii bēsyēēt ake :chiito ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē kiwēētēē Yēerusālēm kurēktooy Yēerikō. Kumii kēltaab too kutuchi :sāsiik alake. Kibuutēē :sāsiichoo sirookyii ānkubirsēēt nyēē kitabakach ānkubākookyi kēlto komos kukalyelta.

31 Kuchō * :kibkōrōs ake. Nto bēre kukas chiichoo kimii kāru kēlto komos, kumur taban ankukeyta.

32 Kuchō subak :chiito ake nyēē kiyēētyēēchinē yiisyēēt ām *Kōōtaab Yēyiin. Yu kakas :nkinee nyoo chiitkēy, kumur taban.

33 Nto yityo, kuchō :chii nyēbo kōōrēētaab *Samaaryaa, nyēē kichōōnēē sikiryēēt. Nto bēre kukas chiichoo kuriiree. 34 Kuwo yēē kimii ānkumāsyi ng'woowōk, koonyaay ānkurātyi. Yu keewaany, kukālābchi sikiryēēt. Kikwēryoot ākoy kayta nyēē /kikiimuuchē /kyaaalee kiyēē /kyoomē āk rwoonto ānkōōbuurto keey.

35 Yu kāyyēēkunēē, kōōnēm :chiichooto beesaanik ānkōōkoochi chiitaab kayta. Kimwoochi kule, 'Iriibwoo, baa, chiichi ākoy āyēēwu. Nto yoo kakeeytee :beesaanik chēē 'kēēriibēē chu kāākōōning', +māchāātāsuung' laatit nyēē imāchē yoo kāāchōō.' ”

36 Yu keewaany :Yēesu kurār tyoonkōōchoonoo, kuteebēē kāānēētiintonoo bo kiruutēk kule, “Yoo 'keekas ii, ng'oo ām bichuutēchu sōmōk :nyēē ki laatyeetaab chiichoo kibire :sāsiik?” 37 Kukēt :chiichoo kule, “Nyoo kiriiree.” Kulēēnchi :Yēesu chiichoo, “Man! Kunyoo, wēēbooru :nkinyiing' kiisayta nyēē wuu nyooto.”

Yēesu, Maariita āk Maaryaa

38 Kitas taay :Yēesu ākoo rubiikyii ām baanng'waa ākoy saang'ta nyēē kiminyē :cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Maariita. Yu kayit, kutorooch :cheebyoosyaanaa kuba kōōnyii. 39 Kiboonto keey :Maariita cheebkaamet nyēē /kikēēkuurēē Maaryaa. Kwoomu :Yēesu lōkōōywēk, kimii :Maaryaa yēbo kērēēnkōōkyii kuyēbchinē yiit kiyēē kiinēētē.

40 Nteenee kimii :Maariita kusuuyūyēē ng'aleekaab āmiik. Nto tēē yoo, kuwo yēē kimii :Yēesu ānkulēēnchi, “Mokoryoontēēt! Nto yu kānyikisyoo :yiisyēētaab āmiik, kany chokuyēētyēēchoo :Maaryaa.” 41 Kukētyi :Yēesu kule, “Maariita, ntēē imiitē iyimēē keey tukuuk chēē chaang', 42 nteenee, mii :kiito akeanke nyēē māchāktōōs /keeyey. Kaakukwey :Maaryaa kiy nyēē karaam nyēē mēēbēre /tākiinēmunēē.”

11

Kiineet :Yēesu rubiikyii wōlēē /kēēsooytooy

(Mataayo 6:9-13; 7:7-11)

1 Kimii bēsyēēt ake yēē kisooyē :Yēesu. Yu keewaany, kuwēēchi :rubiin-tēēnyii ake ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt, kēēmāchē 'ineeteech wōlēē /kēēsooytooy kuu wōloo kiinēētitooy :Bātisāniintēēt Yoowaana rubiik cheechii.”

† 10:27 Laawi. 19:18 10:28 Laawi. 18:5; Mat. 19:17; Yoowa. 13:17; Room. 10:5 10:33 Mat. 10:5; Luuka 9:52; 17:11, 16; Yoowa. 4:9, 39-40; Yēyuut. 1:8; 8:1, 5, 14-17, 28; 9:31 10:38 Yoowa. 11:1-2; 12:1-3 10:39 Luuka 11:28; Yēyuut. 16:14 10:40 Luuka 12:22, 29-31 10:42 Tyēēn. 27:4 11:1 Luuka 5:16

² Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ōsooyē kule,
‘Baaba Yēyiin,
kutōrōriit :kaayneeng’uung’,
kuyit :bāytooyiisyēēng’uung’.

³ Ikōōnēech kiyēē kyoomē ām bēsyeēt ake tukul.

⁴ Inyōōwēech kaat ām choolwookātēenyoo,
kuu yoo kēēnyōōchinē kaat :nkacheek chii ake tukul nyoo chool-
wookēnchēēch.

Itiyyēech /simakeekenteech.’ ”

⁵⁻⁶ Kutas taay :Yēesu takoonet rubiikyii kurubta keyy ākoo saayet
kule, “Yoo kachōōnchiing’ :toontēt kwēemooy, imuuchē wēēng’ēētiisyē kule,
‘Laatya, kāānyōōru toontēt ēē, wē, āmāmii āmnyoo nyēē kaam. Kōōnoo,
baa, mukaatiinek sōmōk.’ ⁷ Imuuchē :laatyaanaang’uung’ kukuuruung’
ām kō kule, ‘Kāākēēruuyē ākoo lēēkōōk kunyoo, -mēēmuuchē :chii takuyaat
kurkeet kwēemooy ku tēē nyi. Kunyi, māmii :wōlēē āyēētyēēchintiing’!
” ⁸ Yu keewaany :Yēesu tyoonkōōchoonoo, kumwoochi rubiikyii kule, “!
Kāānwoowook, ānkoo ku choorweeng’uung’ :chiichoo, mēēbērē makung’ēet
areet akeenke ānkukōōning’ kiyēē ‘kēēmāchē. Nteenee yoo ‘keetas taay
ing’ēētiisyē, mākuyootuung’ kurkeet ām lētuunoo ānkukōōning’ kiyēē ‘kēēmāchē
kuuyu !kēēmyutoochi.

⁹ Kunyoo, soomsē, / kēēkōōning’, cheeng’, inyōōru, ānkiing’ēētiisyē /
kēēyootuung’. ¹⁰ Chii nyoo soomsē, /kiikoochinē, nyoo chēēng’sē, kunyōōru,
nto nyoo ing’ēētiisyē, /kēēyootyinē.”

¹¹ Yu keewaany :Yēesu, kumwoochi rubiikyii kule, “Ātēēbēē chii ake tukul
nyoo boonto leekwa kule ii, yoo kateeb :lakwanaa *burburyoontēt, ikoochi
eereen? ¹² Nto yoo kateeb mēkēyoo, ikoochi kēnyoo? ¹³ Kunyi, yoo ōchāmē
:akweek choo -mōōchurtootiin ōkoochi lōkōkwook tukuuk chēē kāroomēch ii,
/keemwa nee nanyuun Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy? Inēmu keyy :nyoo miisin
kukōōnook Tāmirmiryēenyii, yoo kōōsoom.”

Yēesu āk Syeetaani

(Mataayo 12:22-30; Māārko 3:22-27)

¹⁴ Nto mii bēsyeēt ake, kōōbēbēēto :Yēesu *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē
kikiikuyey chiito ake kunamakay :kuut. Yu kēēbēbēēto tāmirmiryoonoo,
kukaramiit :chiichoo ankung’alala nyēē karaam. Kiilat :biiko ¹⁵ nteenee
kumwooy :alake kule, “Ānkoo sinee imuuchē kōōbēbēēto tāmirmirook
chēē miyootēch, kwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Bēēlsēbuul nyoo
kāāyyoong’iintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch.”

¹⁶ Yooto kuteebēē :alake Yēesu kumāchē kutyem kule, “Kiy nee :nyēbo
kwōng’uut nyēē +meeyey siiboornēēnēch kule iboontē kāāmuukēywēēk
chēē kwoonēē kibkōōnkōy?” ¹⁷ Kuuyu kiinkētē :Yēesu kiyēē kimii :bichoo
kōōsōōtē, kumwooy kule, “Yoo kaakubar keyy :lukēētaab booryētē nyēbo
kōōrētē ake, kuburyētē :kōōroonoo. Nto yoo kaakukwiil keyy :kayta ake tukul,
kuburyētē. ¹⁸ Ōmwooyē kule kikōōno anii :Bēēlsēbuul kāāmuukēywēēk chēē
ākūwētēē lukēēnyii. Nto kikiikukōōno, nto mii kubooryēē keyy nkit. Nto
yēē kāākubooryēē keyy nkit, kuburyētē :bāytooyiisyēenyii. ¹⁹ Nto yoo ākoo
kāākukōōno anii :Bēēlsēbuul kāāmuukēywēēk, kukiikoochinē :ng’oo nkicheek
rubiikwook kāāmuukēywēēk choo ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch?”

Oteebee, baa, akweek kumwooy. ²⁰ Nteenee yēē ākoo ābēbēētooy :anii tāmirmirook chēē miyootēch ānku Yēyiin nyēē kōōnoo kāāmuukēywēēk chēē āyēyiisyēē, kōōbooru :yooto kule kāākuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ²¹ Yoo mii :chii kanyii ānkukiimoot ānkutinyē kariikaab booryēēt chēē yēmootiin, kumāmii :chii nyēē imuuchē kubooryēē kut kōōnēmuneē tukuukyii. ²² Nto yoo kächō :ake nyēē kiimoot miisin ānkuboonto kariikaab booryēēt chēē kōlkōlēch, kōōsyēēntooy chiichoo ānkōōnēmuneē kariikaab booryēēt tukul choo kāyēētēē keey ankubcheyta tukuuchoo kābāru.

²³ Chiito nyēē bāloo ku nyoo māmii komosnyuu. Nto chii ake tukul nyoo māyētyēēchoo kiiruruuch tukuuk, ku inee :nyēē isērēētē.”

*Iyēēchinē chiito :tāmirmiryēēt nyēē miyaat
(Mataayo 12:43-45)*

²⁴ Kimwooy Yēēsu subak kule, “Yoo /kāākiibēbēēto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito, makoombakaatee suurkwēēnēēt nyēē kilay :asiis kuchēēng'ē wōlēē kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr, kumwooyē kule, 'Kaykay ayeey wōloo kyāāminyē.' ²⁵ Nto yoo kēēyēw, kunyōōru wōlooto kumasaat ankuyeytaat nyēē karaam. ²⁶ Kuwēētii ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab chēē miyootēch kusiir inee ānkubokōōwut :tukul chiichoo. Kunyi, miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kibo taay.”

Ibēruurootiin :biiko choo Yēyē kiyēē mächē :Yēyiin

²⁷ Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kukuurchi :cheebyoosyeet ake nyēē kimii yooto kikiiruruukyi keey :biiko kule, “Ibēruuroot :koomēt nyoo kisiching' ānkōōrēryiing'.” ²⁸ Kukētyi :Yēēsu cheebyoosyaanaa kule, “Man, nteenee chēē ibēruurootiin miisin ku biiko tukul choo kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankuyey kuu wōlēē /kēēmāktooy.”

*Mākunyōōr ng'wooninto :biiko chēē tāyē Yēēsu
(Mataayo 12:38-42)*

²⁹ Yu kachaang'iit :biiko miisin ām yēē kimii :Yēēsu, kumwoochi :Yēēsu kule, “Miyootēch sōō, kule nee :biiko alake chēē mii yuutēyu. Mächē kule /kiiboorchī kiy nyēbo kwōng'uut. Ng'aleek baateey chēbo kwōng'uut chēē +/mākiiiboorchī ku choo kibo Yoona. ³⁰ Kuu yoo kyoomchinē :Yoona biiko chēbo *kiriinkēētaab Ninaawi kule kuweek ām miyootyēēt nyēē kiboonto, mii :nkinee *:Wēritaab Chii kwoomchinē biiko kuu nyooto.”

³¹ Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Mākōōyyo :cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooru-usta biiko chēē wuu chuutēchu, kuuyu kichōōnēē :cheebyoosyaanaa lōōyin chokuyēbchinē yiiit ng'aleekaab ng'oomnātēēt chēē kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee miitē yu raat :nyēē wōō kubiir Sōlōmōōn. ³² Mākōōyyoong'liis :nkicheek biikaab Ninaawi bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooru-usta biiko chēē wuu chuutēchu, kuuyu kiikuwēēkiis :icheek kurubta keey ākoo āmtooyiisyēētaab Yoona ānkumii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoona.”

*Kōōnu :kāānēētēywēēkaab Yēēsu lēbkēēyyēēt
(Mataayo 5:15; Māarkō 4:21)*

³³ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Māmii :chii nyēē tābē taariit ankuwuny, nto kōokubuuyēē kērēbēēt. Nteenee /kiikoochinē yēē itōrōōroot sukulēbkēchi chii ake tukul nyoo chōōnii kō.”

*Ing'oonkyinē keey lēbkēyyēētaab Yēesu
(Mataayo 6:22-23)*

³⁴ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Koong'uung' :nyēē ikoochinē bōōrng'uung' lēbkēyyēēt. Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēyyēēt. Nto yoo mākāstooy nyēē karaam, imiitē mēēnān nyēē mā mining'. ³⁵ Kunyoo, ōriib keey -mookany ōbērē tōos ōboontē lēbkēyyēēt ākoo mēēnānēēt. ³⁶ Yoo kēēng'oonkyi bōōrng'uung' tukul lēbkēyyēēt nyēē māmii wōlēē kāng'ēt, kōōloombuuchiing' :lēbkēyyoonoo. Kerkeey ākoo yoo keekwenyiing' :taariit nyēē māmii :kiyēē kakereкта, lēbkēyiitu :bōōrng'uung' tukul.”

*Kichuur :Yēesu Farisaayek
(Mataayo 23:23-27)*

³⁷ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kumwoochi *:Fārisooyiintēēt ake kubeeta keey inee kanyii bokwoomiis. Kucham :Yēesu.

³⁸ Yu kayit, /kiikoochi āmiik. Kwoomiis :Yēesu amaneentasiim āwunnyēk kuu wōlēē kiwuu ātēbuutēkaab Yuutayek. Kiilat :chiitaab kayta miisin.

³⁹ Yu kakas :Yēesu kule kinam kuut Fārisooyiintonoo :kiyēē kiyeyakay, kulēēnchi, “Ōchāmē :akweek *Farisaayek ōtiliilē bōōrwoonikwook saang', nteenee ōbākooktooy āriit kutuur. Ōsāsunooteē biich tukuuk ānkōōyēyē ng'al chēē miyootēch. ⁴⁰ Ōbērbērēch sōō nyēē tyaa! -Mōōnkētē :akweek kule Yēyiin :nyēē kiyēyē bōōrtaab chiito saang' ākoy āriit? ⁴¹ Ōkoochinē biiko choo bānoon :kiyēē ōboontē kusiir yoo kātōōsāsunēē. Yoo !kooyey kuu nyooto, mākutililit :kiy ake tukul ām wōlēē ōmiitē.

⁴² Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee *:Farisaayek! -Mōōkustooy ōnēmchi Yēyiin akeenke ām taman nyēbo kiy ake tukul nyēē ōnyōōru ānkoo ku mining' nyēē tyaa. Nteenee -mōōkāsē tukuuk chēē wōōyēch. Tukuuchooto ku ōyēchi chii ng'ālyoo nyēbo man āk kule ocham Yēyiin. Māchaktōōs nto kyōōyēyē tukuuchuutēchu wōōyēch -āmōōwuutyēē nkicheek choo minkēēch.

⁴³ Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee, :Farisaayek! Kyoocham ōkwēyē ng'ēchērōōk choo bo taay ām *kooiriikaab saayēēt. Ōchāmē mbo /kiisubooy-ootook nyēbo koonyit ām wōlēē chaang' :biich.

⁴⁴ Ōmiitē sōō mbo subak nyēē miyaat kule nee! Okerkeeye kiy nyēē tililil ām saang' ankuununaat :wōliin bo āriit nyēē yoo kāsiir :chii yēē ōmiitē, -mēēnkētē kule ōnuunnyootiin.”

*Kichuur :Yēesu nkicheek kāānēētikaab kiruutēk
(Mataayo 23:4, 13, 29-36)*

⁴⁵ Kumwoochi :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, yoo 'keeng'alaal kuu nyooto, imiitē intosuūrēēch nkacheek.”

⁴⁶ Kumwoochi :Yēesu nyoo kule, “Ōmiitē sōō :nkakweek kāānēētikaab kiru-utēk nyēē miyaat kule nee! Kyoocham ōng'irēē biiko alak tukuuk chēē nyikiisēch āmōōmāchē :akweek kut ōtiiny.

⁴⁷ Ōmiitē nyēē miyaat kule nee! Kibākāchē mbo :kuukoong' *wōōrkooyik choo kibo kēny ānkōōmiitē :akweek otēēkyinē tukuuk chēē / sikiisōōtēē / kēēkoonyitē. ⁴⁸ Yoo ōmiitē otēēchē tukuuchoo, ōchāmchiintōōsii kule karaam :kiyēē kiyey mbo :kuukoong'. Kibakach :icheek wōōrkooyik ānkōōmiitē :akweek otāsē taay ōnoomēē yooto kibākōōkyinē :icheek. ⁴⁹ Ākoo man yoo kimwooyē :Yēyiin kule, '+Māāyooktē wōōrkooyikyuu āk *lēbkēēyikyuu. +/ Makeebakach alak nto alak +/mākēēwus.' ⁵⁰ Kunyoo, +/mākiing'woonchook akweek kāānēētikaab kiruutēk āk biiko alak choo kiikuyey kuu nyooto kuuyu kyoobakachaanu biikaab Yēyiin kung'eetee yēē /kikeeyeyee kōōrēt. ⁵¹ /Kikiinaamee yoo /kikēēbākāchē Ābēl ākoy yoo /kikēēbākākyinē Sekaryaa yoo kibo kwēēnuutaab *kāābkorōs āk *Kōōtaab Yēyiin. Man, +/mākiing'woonchi bichoo tukul :choo yēyē ng'aleechaa miyootēch.

⁵² Ōmiitē :akweek kāānēētikaab kiruutēk nyēē miyaat kule nee! Ōbērē ōboontē ng'oomnānēt nyēē wōō kurubta keey ākoo Yēyiin. Nteenee kyootay orub kiyēē mākwook :Yēyiin kule oyey. Ōkērēktooy mbo biiko alak kuyey kiyēē mākyinē icheek :Yēyiin."

⁵³ Yu kang'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii, kwoowēsyi :kāānēētichoo bo kiruutēk āk *Fariisaayeeek ānkutoow kuteebaatee tēēbuutēk chēē chaang'. ⁵⁴ Kimāchē :bichoo kule kutech Yēēsu ām kiyēē mākuwooy /sikeenam.

12

-Mookerkeyiitu :nkakweek Fariisaayeeek (Mataayo 10:26-27)

¹ Kikwa :biiko ānkōōruruuki keey yēē kimii :Yēēsu kut kukuunykuuny :mētēwook. Yooto, kung'āloolchi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ōriibēē keey ng'aleekaab Fariisaayeeek, kuuyu yēyē keey :bichu kule kāroomēch, nteenee māwuū nyoo. ² Kiy nyēē iyēēnoot +/mākiiboor, nto kiy nyēē wunyaat ākoy kutook bēsyēēt ake. ³ Kiy nto ng'ālyoo ake tukul nyēē mwooyē :chiito kōōsōōtē kule tōōs mēēbērē /makeekas, kusyooru keey :ng'ālyoontoonoo bēsyēēt ake. Nto yoo kāchoomchi :chii ake ng'al kumiitē kōōto nyēē maalaat, ākoy /kēēkāsunēē ng'aleechaa saang'."

Ōkēnēē keey Yēyiin (Mataayo 10:28-31)

⁴ Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Biikyuu, -mōōmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēēk kubakach bōōrwoonikwook, nteenee māboonto kāāmuukēywēēk kusiir yooto. ⁵ Mii :nyēē māchāktōōs ōmuyēē! Boonto :nyooto kāāmuukēywēēk kutōōrchook wōlēē bo maataab kibchuulyo, yoo kōōbēku.

⁶ /Kyooltēē oob kootiitiyēēnik muut beesaan chēē mābo laat? Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē mākuwuutyēē :Yēyiin ake tukul. ⁷ Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab chiito. Kunyoo, -mōōmuyēē, kuuyu isōōtook akweek :Yēyiin miisin kusiir kootiitiyēēn chēē chaang'."

Ōkiilchi Yēēsu (Mataayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiichoo kule, "Yoo kāchāmchiin :chii ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maacham :nkani, *Wēriitaab

Chii, chiichoo ām taayeetaab *malayikaanikaab Yēyiin kule chiinyuu.
 9 Nteenee nyoo kataya ām taayeetaab biiko, +maatay :nkanii ām taayeetaab malayikaanichaa.

10 +/Mākēenyōochi kaat biiko choo ng'āloolēēnoo nyēē miyaat, nteenee -/mākēenyōochinē kaat biiko choo chubē Tāmirmiryēetaab Yēyiin.

11 Yoo /kākiiyoong'tēēnook kōōk ām kōōkwōōsyēkaab Yuutayeeek āk chēbo bāytooyik alak, -mookany kooyiimaak mēt :kiyēē +moomwaay nyēē ōtuuchēē keey. 12 Mākukōōnook yooto :Tāmirmiryēetaab Yēyiin ng'aleek chēē +moomwaay.”

Berber :nyēē tiyēē mēt bāyitaab kōōrooni

13 Yu keewaany :Yēesu ng'aleechaa, kumwooy :chiito ake ām biiko kwēēn kule, “Mokoryoontēēt, mwoochinoowoo baa ng'ēetaabiya kubchēwo wu tukuukaab baaba.” 14 Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Mānāmoo :ng'ala chēē wuu choo.”

15 Kumwoochi :Yēesu biiko kule, “Ōriib keey! Māmāchāktōōs ōtukuulchinē keey tukuuk ām kōōrooni, kuuyu mārubtooy keey :soboonto nyēbo man āk bāyitit nyēē boonto :chii.”

16 Kutas taay :Yēesu kurār tyoonkōōchēēt ake kule, “Kimii :chiito ake nyēē kiboonto mbareenyii nyēē wōō. Kiyey :āmiik ām mbaraanaa miisin. 17 Yooto, kumwaayee moo kule, '+Maayey kule nee? Ākōnōrēē ānō āmiichu tēē chu tukul?” 18 Kumwooy kule, 'Kiito nyēē miitē, +maaburyeet chookēēnik choo kōbo kwaak ankaateech chēē wōōyēch. Mākukōōno :chooto bārooyinto wōlēē +maakonoree āmiikyuu tukul āk tukuukyuu tukul. 19 Yoo kaakonor, āmwoochi keey kule: Kany atankas ankaabaybayiitu kuuyu kaakonor āmiik chēē yēmoo ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kwoonii.' 20 Nteenee kumwoochi :Yēyiin chiichoo kule, 'Iberber sōō kule nee! Mii /bokiinēmunēēning' soboonng'uung' kwēēmowuuni. Kunyi ii, mākubooyiit ng'oo :tukuuchoo 'keekonor?'

21 Kunyoo, berber :chii nyoo itukuulchinē keey bāyitit ām kōōrooni āmātinyē bāyitit ām wōlēē mii :Yēyiin.”

Ikoosēē keey Yēyiin

(Mataayo 6:25-34, 19-21)

22 Yooto, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Kunyoo, āmwoowook kule -mooyiimee keey kule ō-āmē nee, nto kule ōloochē nee. 23 Wōō :soboan kusiir āmit nto sirooy. 24 Māchē ōkāsēē tāriitēk. Māchoonsē, mākēisiisyē āmātinyē mbo chookēēn, nteenee tākubāyē :Yēyiin. Ntēē ōbooyē :akweek koomānuut ām wōlēē mii :Yēyiin kusiir tāriit! 25 Mātāsyinē keey :bēsyēēt mbo akeenke yoo keeyiimee keey :chii soboontaab kōōrooni. 26 Nto yēē ākoo -mēēmuuchē :yooto kuyēētyēēchook kiy mbo kisich ii, nyēbo nee kooyiimaak :tukun mētēwoy?”

27 Kutas taay :Yēesu tākumwooy kule, “Okas baa, wōlēē wuu :taabta ake tukul ām wuuyēēt. Māchiiryootē āmāyēchinē keey sirooy. !Kāāmwoowook, ānkoo kiboonto :Sōlōmōōn bāyitit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy chēē kāroorānēch kuu :toobtōchoo. 28 Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo keey kuyem ii, yoo imuuchē :Yēyiin kookaraaran toobtōy choo lēēltōōs raat nto nyēē mā tyaa kurarach, kucham nee wōlēē makoolaaktaak akweek?

²⁹ -Mooyiimee keey ng'aleekaab āmiik nto ng'al alak tukul. ³⁰ Biiko choo -mēenkētē Yēyiin :chēē wuulyootēē tukuuchoo tukul, nteenee inkētē :Kōōn kule omāchē :akweek tukuuchoo. ³¹ Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēetaab Yēyiin. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake.

³² -Mōōmuuyē :akweek, biikyuu choo ōng'ērīnēch, kuuyu kōōkuchāmwook :Yēyiin kule ōwut Bāytooyiisyēenyii. ³³ -Mōōtukuulchi keey tukuuk chēē ōboontē, nteenee ōyēētyēēchinēē choo boonto nyalilta. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōnyōōru bāytit nyēē mābēku ām Kaab Yēyiin. Māmii wōlooto :chōōriin āmāmii :kuutya nyēē makunyeeree. ³⁴ Tiyyēē :chii mēt wōloo miitē :bāytinyii."

Ōchōb keyy

(Mataayo 24:42-44; Māārkō 13:33-37)

³⁵ Kutas taay :Yēēsu subak kumwooy kule, "Ōyeyte keey nyēē karaam obakaakte taariinek kulāyētōōs. ³⁶ Okerkeyiitu motwoorik chēē mii kukānyē mokoryoontēng'waa kōōyēēwunēē saakweetaab kooyēēy. Yoo ōchōbootiin, +mōōyootyi mokoryoontētēt kurkeet areet akeenke, yoo kēēng'ēētiis. ³⁷ +/Mākiibēruur motwoorik choo /kākēēnyōōr kukāsu. !Kāāmwoowook, mākyūyētōōchi :mokoryoontētēt motwoorichoo āmiik ankubay :inee nkityō.

³⁸ Imuuchē :mokoryoontētēt kuyit ām āsiiswēk alak tukul. Imuuchē ku kwēēmooy kwēēn nto kumānēērīr :kōōrēēt. Nteenee ām asiista ake tukul nyēē kayit, +/mākiibēruur motwoorik choo kānyōōr kuchōbootiin.

³⁹ Māchāktōōs ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Nto inkētē :chii āsiiswēk chēē isābunēē :chōōriin, nto riibē kayta -/mākēēbut. ⁴⁰ Kunyoo, ōchōbē keey :nkakweek, kuuyu makucheeraak *:Wēritaab Chii."

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keyy

(Mataayo 24:45-51)

⁴¹ Yooto, kuteebēē :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontētēt, acheek nkit :chēē imiitē imwoowēēch ng'aleechu, nto chii ake tukul?"

⁴² Kukētyi :Yēēsu kule, "Motwooriin :nyēē ikochinē :mokoryoontēenyii kōōyyoonkyi chuut ku nyēē /kiikoosēē keyy ānku ng'oom. ⁴³⁻⁴⁴ !Kāāmwoowook, yoo karub :motwooriintonoo kuu wōlēē māktōoy :mokoryoontēenyii, kōōbēruuroot. +/Mākiilaang'tee kōōyyoonkyi tukuuk tukul chēbo kayta.

⁴⁵ Imuuchē koosoot :motwooriintonoo kule lōō yēē wokōōyēēwunēē :mokoryoontētēt. Yooto mākusibēēt motwoorik chuut kusiir yēē kātāyibē nyēē karaam ānkōōbootyi āsiiswēkyii āmiisyēēt āk yyēēsyēēt. ⁴⁶ Nto yoo kayit :mokoryoontētēt kumēēnkētē :motwooriintonoo /ānkēēnyōōr kumiitē kuyēyē kuu nyooto, +/mākēēlālchi /ānkēēwēkyi komosta nyoo bo choo -/mākiikoosēē keyy. ⁴⁷ +/Māking'woonchi chiichoo miisin, kuuyu kēēnkētē kiyēē /kākēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey kuu nyooto. ⁴⁸ Nteenee chii ake tukul nyēē -mēēnkētē kiyēē /kēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey, mēēbērē nyōōru :nyoo ng'wooninto nyēē wōō kuu nyoo inkētē. Chii nyoo /kākiikoochi bārooyinto nyēē wōō kuyeyee kiito ake, +/makeemakee kiy nyēē wōō. Nto yoo /kākiikoochi ake kāāmuukēywēēk kusiir chēbo ake, +/makeemakee kiy nyēē wōō kusiir nyēbo nyiin."

Kicham :biiko alake Yēēsu, nteenee kitay :alake

(Mataayo 10:34-36)

⁴⁹ Kumwooy :Yēesu subak kule, “Kichāātoowu maata nyēē mākōōtiliil biiko ām kōōrēēt. Lēyyē, ābērē nto /kaakiinaam mayi kuwōōyit. ⁵⁰ Nteenee +/ mākiibuuntēēnoo nyāliluutēk ām bēsyōōsyēk choo kwoonii ankaakukinyaataa :ng’aleechu ākoy bēsyēēt nyoo mākubēkunēē.

⁵¹ Ōsōōtē akweek kule āchōōntooy tāloosyēēt kōōrooni? Acha! Āyibu nyalilta ākoo bcheyateet. ⁵² Makubchey keey :biikaab kayta ake. Yoo kā muut :bichoo, makuchama :sōmōku ankutaya :chuut āyēēnku, nto mā nyoo, kuchama :āyēēnku ankutaya :sōmōku. ⁵³ Makuchama :wēēriit kutaya :kwaan, nto kutaya :wēēriit kuchama :kwaan. Mākuchuunchuun :chēēbto āk kaamet. Mākuyil :koonyit nyēē kōboontēē keey :korkkēetaab wēēriit āk cheebyoosyee-taab biikooy.”

*Mākuyōōt :choo katay Yēesu
(Mataayo 16:2-3; 5:25-26)*

⁵⁴ Yooto, kuwēēkyi keey :Yēesu biiko ānkumwoochi kule, “Yoo kookas boolteet kuloong’unēē tinkeey, ōmwooyē kule, ‘Mākuroōbēn ra,’ kuyeyakay kuu nyooto. ⁵⁵ Nto yoo kāwusunēē :yoomeet komostaab sōōy, ōmwooyē kule, ‘Makulay ra :asiista,’ kuyeyakay kuu nyooto. ⁵⁶ Ōbērērch! Ōbērē tōōs ōnkētē chēē chaang’. Ōnkēt ōmwooy kiyēē ibooru :wōliin bo barak āk ng’wēny -āmōōnkētē kiyēē mii kuyēyāktōōs bēsyōōsyēchu.

⁵⁷ Ām nee yu simōōnkētē :akweek kiyēē bo man? ⁵⁸ Yoo mii :chiito ake wokōōyooong’tēēning’ kōōk, kumāchāktōōs isyeem simōkāsyyiine āk chiichoo kutoombo kōōyititiing’ kōōk. Yoo kameeyey kuu nyooto, kōōmuuchē :chiichoo wokurating’. ⁵⁹ Nto yoo /kaakeerating’, mēēbērē /makiityaaktiing’ ākoy yoo ‘keeyaakte bēsēntaab biich.”

13

Oweeksee miyootyēēt

¹ Yooto, kukwoonchi :biiko alake Yēesu ānkumwoochi kule, “Kibakach *:Bi-laato Yuutayeek alak chēbo Kalilaaya yoo kiyibu tukuuk /kēēbēēlchinēē kōrōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin.” ² Kuteebee :Yēesu bichooto kule, “Ōbērē :akweek kiboonto :bichoo ng’ōōkisto nyēē wōō kusiir Yuutayeek alak? Ara :kiyooto sōō nyēē kiyey /sikeebakach? ³ Acha! Māwuu nyoo. Nteenee yoo kamooweekse ām miyootyēēt nyēē ōboontē +mōōbēku :nkakweek kutukul. ⁴ Nto yoo kiturbubchinē :kiyoo ki kooy miisin ām Siloowaam biiko taman āk sisiit kubēk ii, ōbērē :akweek kiboonto :bichoo ng’ōōki nyēē wōō kusiir biiko tukul ām Yēērusālēēm? ⁵ Māwuu nyoo, nteenee yoo kamoobakaakte ng’ōōkiswookikwook +mōōbēku :nkakweek kutukul.”

⁶ Nto mii yoo, kōōboorunēē :Yēesu tyoonkōōchēēt kule, “Kiboonto :chiito ake mbareetaab *musābiibunēk. Kimii :kēētī ake mbaraanaa nyēē /kikēēkuurēē *mutiiniit. Kiirwoomē :chiichoo kēētooto kwaak ānkōōsyoochē āmānyōōru lokoyaa.

⁷ Kinyit :kēētoō chiichooto yooto, kumwoochi nyēē kiyēytooy mbareet kule, ‘Kēnyitaab sōmōk :nyi ārwoomē kēēti āmānyōōru kiy! Ntēē kaker mbareet buch. Kunyi, iluultē!’ ⁸ Kukētyi :chiichoo kule, ‘Mokoryoontēēt, kany tākēeriibēē kēnyiniitēnyī baateey! Āmāchē ayeyte ām kēēlto nyēē karaam

kusiir kwaak āroonkyinē buurēēsik. ⁹ Yoo kātēbi kut kuyey lokoyeek, ku karaam, nto yoo kamayey, iluultē! ”

Kiiburyoong'to :Yēesu kāāyyoong'iintēētaab kōōtaab saayeeet

¹⁰ Yu ki bēsyēētaab *Sabaato kōōnēētiis :Yēesu ām kōōto ake nyēbo saay-eet. ¹¹ Kimii :cheebyoosyeet ake kōyooto nyēē kikuuykuuyoot :suweet ām kēnyiyiyēk taman āk sisiit.

¹² Yu kakas :Yēesu cheebyoosyaanaa, kukuur kuchō taay ānkumwoochi kule, “Cheebyoos, kaatyaaktiing!” ¹³ Kutiinyēē :Yēesu cheebyoosyeet āwunnyēk. Yooto, kuchuulakay :suweetaab cheebyoosyaanaa bakeenke ānkusilto Yēyiin kubirchinē kōōnkōy. ¹⁴ Nteenee kinyēēr :kāāyyoong'iintēētaab kōōtaab saayeeet kuuyu kiisoobiis :Yēesu yēē ki *Sabaato.

Kimwoochi biiko kule, “Mii :bēsyōōsyēk lo chēē /kēēyēyēē yiisyēēt. Chooto :chēē mächāktōōs ōkwoonii / bokiisoobook āmēēbērē bēsyēētaab *Sabaato.” ¹⁵ Yooto kulē :Yēesu, “Kiblembechiisyechu! Ntēē ōyēyiisyē :nkakweek yēē Sabaato! Ōmāchē ōmwoowoo kule -mōōtyoochē tany nto ku sikiryō ānkōōkwēr wokuyye bēēko yēē bēsyēētaab Sabaato? ¹⁶ Kikiikurat :Kibrōkōsyoontēēt cheebyoosyaani kēnyiyiyēk taman āk sisiit. Nteenee kēēkoosēē keey Yēyiin kuu *Abraam. Ara kaayey :anii ng'ālyoo nyēē miyaat atyaaktee nyalili ām bēsyēētaab Sabaato?”

¹⁷ Kichusyo :buunikaab Yēesu, nteenee king'ērēkiis :biiko alake kubo tukuuk chēē /kiilātē chēē kiyeey :Yēesu.

*Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Mataayo 13:31-33; Māārko 4:30-32)*

¹⁸ Kiineet :Yēesu ng'ālyoo kurubta keey āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kitee-bee biiko kule, “Wuu nee :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin? Nto +/ mākiiboorunēē nee? ¹⁹ Okany āmwoowok, kerkeey kēbuswoontēēt ake nyēē mining' nyēē / kēēkuurēē *aritaaliit. Yoo kabiit :kēbuswoontooni, kuwōōyiitu ankusabach kut koomuuch kuminy :tāriitēk.”

²⁰ Kimwoochi subak :Yēesu biiko kule, “Kerkeey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ²¹ yoo kanam :cheebyoosya tukun choo ikuutu bus ankutankwarta busyeek chēē chaang' kut kukuut miisin.”

*Kurkeet nyēē mariich
(Mataayo 7:13-14, 21-23)*

²² Nto mii yoo, kumur :Yēesu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk kōōnēētiisyootē yooto tukul kutākyinē keey Yēerusālēm.

²³ Yooto, kuteebee :chiito ake kule, “Mokoryoontēēt, makooraach :Yēyiin biiko chēē ng'eri sōō baateey?” Kukētyi :Yēesu kule, ²⁴⁻²⁵ “Mariich :kurkeetaab Kaab Yēyiin. Kunyoo, kōōkiil keey :chii sukōōwut kutakuyaataat :kurkeet, kuuyu yoo kāākutēmēl :chiitaab kōōto makusyeeem :biiko chēē chaang' kule kōōwut, nteenee mēēmuukāksē. Nto choo /kaakeekerta saang' ānkōōkōnykōōny kurkeet / kēēyooty, kumwoochinē choo :Mokoryoontēēt kule, ‘-Māānkētook.’ ²⁶ Makuriiree keey :bichoo kule, ‘Ntēē kikyoomiisyootē tukul 'ānkiinēētiisyootēē soong'wēkyoo!’ ²⁷ Mākumwooy :Mokoryoontēēt kule,

‘-Māānkētook, āmēēbērē +mōōwut kōyi kubo miyootyēēt nyoo ōboontē. Kun-yoo, ōbēēchi keey!’ ²⁸ +Mabokuriirunee :biiko chēē chaang’ ng’wēny kule nto kisimkusyeem kōōwut /kumanaakeeker kurkeet. Kumii kēēyyoong’iis saang’, māukukāsē *Abraam, Isaka, Yāākōbō ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin tukul choo mii kibkōōnkōy. ²⁹ Makukwaanee :biiko komoswookik tukul ām kōōrēēt kumukuul ānkunyōōr ātēbng’waa ām Kaab Yēyiin. ³⁰ Nteenee ōrōōtootē ng’ālyoontooni: Mākubooyiit lēt :choo yibē keey barak, nto choo yibē keey ng’wēny, makoonto.”

*Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm
(Mataayo 23:37-39)*

³¹ Kikwoonchi yooto *:Farisaayeeek alake Yēēsu ānkumwoochi kule, “Yoo imāchē isob, ing’eeete yu, kuuyu mii *E’rōōtē kuchēēng’iing’ kumāchē kukakachiing’.”

³² Kukētyi :Yēēsu Farisaayeechaa kule, “Obe bōōmwoochi kimōkōyiinoo kule tāātāsē :anii taay ābēbēētootē tāmirmirook chēē miyootech ānkāmiitē āsoobootē biiko raat āk tuun, nteenee +māāyityi tabanta ām bēsyēētaab sōmōk.

³³ Man sinee kule +māāwēesyētē raat, tuun āk kōōyyiin. Māyēmāktōōs kumēēchi *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin wōlto ake tukul yoo mā Yēērusālēēm.

³⁴ Wōōy, wēē, Yēērusālēēm, wē, Yēērusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooko :Yēyiin kule kuyisuung’! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang’ kule āyisu biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkoya kinyi-inyiyiēēnik kōōwut kebebaakyii, nteenee mānēēkōōnoo kut ayey kuu nyooto.

³⁵ Kunyi kuyoochiin :kāng’woong’! !Kāāmwoowook, kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo, ākoy omwaay kule, ‘Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.’”

14

Kinyikisiit :kwiilateet

¹ Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kuwo :Yēēsu kaytaab chiito ake nyēē ki akeenke ām *Farisaayeeek chēē ki wōōyēch. Kimii nkicheek :Farisaayeeek alake kayaata. Kimii kuchēēng’ē kukas yoo makuchwees :Yēēsu bēsyēētaab *Sabaato. ² Kimii :nkinee chiito ake yooto nyēē kiikwanaat :bōōrto. ³ Kuteabee :Yēēsu Farisaayeechaa āk kāānēētikaab kiruutēk kule, “Chāmweēch :kiruutēk /kiisob chii yēē bēsyēētaab *Sabaato, nto acha?”

⁴ Mānāāwāl kiy :bichoo. Yooto, kunam :Yēēsu chiichoo āwut ānkōōsoob nto yityo, kumwoochi kuwēēchi keey.

⁵ Nto mii yoo, kuwēēkyi keey :Yēēsu Farisaayeechaa ānkumwoochi kule, “Yoo kēēsuuchi :lakwang’uung’ nto ku teeng’uung’ ng’wēēn yēē *Sabaato, ichuutunēē ng’wēēn oob areet akeenke?” ⁶ Mānāāwāl kiy :bichoo.

Ōyibē keey ng’wēny

⁷ Yu kikas :Yēēsu wōlēē kimii :tāyēēk kulēkwēltooy ātēbto / kēēmāchē / kyoomiis, kumwoochi kule, ⁸ “Yoo / kākēēkuurook obe saakwa ake tukul, -mōōmoymooyē ng’ēchērōōk chēbo koonyit. Āmwooyē kuu nyooto, kuuyu imuuchē kuyit :toontēētaab kayaata nyēē koonyitoot kusiiring’.

⁹ Mākukwēryoon :chiitaab kayta toontoonoo ankuchokoong’eteeniing’

yoo 'kēēbuurē ankookeering' :toontoonoo. Yooto, +mēēchus ankiicheeng' ng'echer ake tukul nyēē kākēluung'. ¹⁰ Nto kiyēē māchāktōōs ōyēyē ku nyi: Ōtēbēē ng'ēchērōōk choo bo lēt. Inkētē :ng'oo yoo kāchō :chiitaab kayta ankukasing' imiitē 'kēēbuurē yooto, makoong'eeiting' wēētēbēē ng'echereet nyēbo taay. Yooto, +/mākēēkoonoyitiing' ām taayeetaab tāyēēk chuut.

¹¹ Kunyoo, chii ake tukul nyoo yibē keyy barak +/makiichuchuuk. Nto nyoo yibē keyy ng'wēny, +/mākiitōrōōr."

-Mēēyēyē kiy imāchē kule /kēēyookuung'

¹² Nto mii yoo, kukētyi keyy :Yēēsu chiitaab kayta ānkumwoochi kule, "Yoo 'keeyey saakweet, māmāchāktōōs ikuurē baateey chōōrōōnuutēkuuk, mbo ng'etaabkoomēt, tilyōōnuutēkuuk nto laatoosyēkuuk choo mokorēēn, choo inkētē kule mākuuuring' nkinyiing' bēsyēēt ake. ¹³ Nteenee māchāktōōs ikuurē bānooni, choo ing'wooltōōs, choo sōnkōchootiin āk cheebkoraatiisyek ¹⁴ choo -mēēmuuchē kukuuring' bēsyēēt ake. Yooto, mākōōbēruuring' :Yēyiin ānkutuwēniing' ām bēsyoonoo ing'ēētēē meet biiko choo churtootiin."

*Saakweet nyēē wōō
(Mataayo 22:1-10)*

¹⁵ Yu kakas :chiito ake nyēē kyoomiisyē ākoo Yēēsu ng'aleechaa, kumwooy kule, "Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo +mābokwoomiis ām saakweet nyoo bo Kaab Yēyiin."

¹⁶ Kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, "King'eet :chiito ake kuyey saakweet nyēē wōō ānkukuur biiko chēē chaang' kukwa saakwaanaa. ¹⁷ Yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikyoomēē saakweet, kōōyookto motwooriintēenyii wokumwoochi-noot bichoo kukwa. ¹⁸ Nteenee kitoow :ake tukul ām bichooto kusoom nyooeetaab kaat kuuyu kimēēmuuchē kuchō. Kimwooy :ake kule tākumiitē kumārārē mbareet nyēē kitākwoolē. ¹⁹ Kulē :ake kitākwoolē yeeyiikyii taman kunyoo, kimii wokusyēēmtooy. ²⁰ Nto ake kumwooy :nyoo kule kitākōōmutiisyē kunyoo, kimēēmuuchē kut kuchō.

²¹ Yu keeyey :motwooriintonoo kaa, wokumwaayta riirikaab bichoo. Yu kakas :chiitaab kayta kuu nyooto, kunyēēr. Kōōyookto motwooriintēētkēy kubuntootēē kēēlwookik choo wōōyēch āk choo minkēēch ām *kiriinkēēng'waa wokukuuroot chii ake tukul nyēē banan nto nyēē sōnkōchoot nto nyēē ing'woolē ākoo nyēē koraat. ²² Ānkoo kiyey :chiichooto kuu nyooto, kitakubaraay :kōōto. ²³ Kumwoochi :chiichoo motwooriintēētkēnyii subak kule, 'Āmāchē tāwēēkuurootē biiko alak kukwaanaateē rōōrōōkiisyēk tukul chēbo yēēmoonii. Kany kuchō :chii ake tukul nyēē 'kēētuyēē nto anyuun kooniyit kōyi.' ²⁴ Māmii :chii mbo akeenke ām bichoo /kōsimkēēkuur nyēē makucharee kiy mbo kisich nyoo /kōōkēēyēytoochi."

*Yoo sukuyēk :chii rubiintēētaab Yēēsu
(Mataayo 10:37-39; 5:13; Māārko 9:50)*

²⁵ Yooto tukul, kimii kurubootē :biiko chēē chaang' Yēēsu. Kuweech keyy :Yēēsu kukas bichoo ānkumwoochi kule, ²⁶ "Chii ake tukul nyoo māchē kuruba, kumāchāktōōs kuchama kusiir wōlēē chāmtooy kwaan, kaamet, koorkeēnyii, lōkōkyii, mbo ng'etaabkaamet nto mbo cheebkaamet ankuchamta mbo soboonnyii kubo anii. Yoo māwuu nyoo, māyēku rubiintēēnyuu. ²⁷ Māmii

:chii nyē imuuchē kuyēk rubiintēnyuu yoo kamamuyta ng'wooninto nyē mākunyoōr kubo anii.

²⁸ Ng'oo am akweek :nyē imuuchē kuteech kōōto yoo mǎnēēbuur ng'wēny ānkōōyit tukuuk chē boonto yoo yēmē kutēksēē? ²⁹ Yoo -kāmēyit, kōōmuuchē kutoow tēksēēt nto mii kwēēn āk kwēēn, kurār :tukuuk. Yotoo, mākuroochi :biiko kule, ³⁰ 'Kookas murooniin, kosyeem kutēeksō, nteenee kōsimkurārchi :tukuuk kumanaayit :kōōto teket.'

³¹ Nto, māmii :bāytooyiintō nyē imuuchē kurat keey kule kuwo booryēt, yoo mǎnēēbuur ng'wēny āk biikaab kōōkwēenyii. Mākyiintōs kukas yoo imuuchē :lukēenyii nyēbo murēnik kisyēērōōk taman, kōōbēl buunik kisyēērōōk tibtem. ³² Yoo kāsē kule mēēmuuchāktōōs, kumāchāktōōs kōōyookto alamaalyeet wokung'āloolchi buunik kutākumii wōlēē lōō sukung'et kōōchoomnyo keey.

³³ Kunyoo, chii nyoo mǎchē kuyēk rubiintēnyuu, māmāchāktōōs kuyētyi keey soboontaab kōōroni. ³⁴ Karaam :muunyeet.* Nteenee yoo kaakumiyatiit, mēēbērē tākumii wōlēē /kēyēytooy sitakukaramiit. ³⁵ Muunyeet nyoo -meekukaraam, mēēbērē /tākēyēyēē kiy. -/Mākiisēērēē mbo mbareen kule sukooneer āmiik. Yoo kaakumiyatiit :muunyaanaa kumāchāktōōs /kēeluluko. Nyoo yēbē yit, kukas."

15

Kēechiiryō nyēē kibot (Mataayo 18:12-14)

¹ Kimii :yēē kikwoonchinē Yēēsu :kāāruruukikaab *syuuruut chēē chaang' āk biiko alak chēē kiyēyootē ng'al chēē miyootēch. Kibokuyēbchinē yit :bichoo kiyēē kiinēētē :Yēēsu. ² Yotoo kōōng'unyng'uunyis * :Fariisaayek āk kǎānēētikaab kiruutēk kumwooyē kule, "Ntēē toochē :chiichi biich chēē kibng'ōōkisiis ānkwoomiisyē :tukul?"

³ Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, ⁴ "Yoo iboontē kēechiirēkuuk bokol ānkubot :akeenke, ibākookyīnē oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool yeechey ankuwecheeng'aate nyoo kābotē? ⁵ Nto yoo 'kēenyōōru, ikālābchinē oob buuy ānkiichōōntē kaa am ng'erekweek? ⁶ Yoo 'keeyit kaa ii, ikuurē oob chōōrōōnuutēkuuk āk laatoosyekuuk ānkubōōng'ērēkiisyē :tukul kuuyu 'kēenyōōru kēechiiryoonoo?"

⁷ Am kēēlto nyēē wuu nyiitēny, makung'erech :nkinee Yēyiin kubo choolwookiintēt akeenke nyoo kākēt keey kusiir biiko tāmānwookik sokool āk sokool choo kuurē keey kule churtootiin āmāmāchē kule kuweek.

Beesyaa nyēē kiisuyto

⁸ Nto yoo boonto :cheebyoosya beesaanikyii chēbo koomānuut ānkōōsuuyto :akeenke, tǎbē oob taariit ānkōōbuuch kōōto tukul kuchēēng'so kut kunyōōr beesyaantaanaa? ⁹ Ara yoo kǎākunyōōr ii, kuurē oob chōōrōōnuutēkyii āk laatoosyekyii ānkubokung'ērēkiis tukul?

¹⁰ Am kēēlto nyēē wuu nyiitēny, mākung'ērēkiis * :malayikaanik, yoo kaweeek :choolwookiintēt akeenke."

Wēēro nyēē kibot

¹¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kimii :chiito ake nyēē kiboonto wērikyii āyēēng’.” ¹² Kimii :yēē kimwoochi :wēēriit nyēē mining’ kwaan kule, ‘Abayya, āmāchē irōōbwoo tukuuk chēē cheechuu.’ Kucham kwaan. Kunyoo, kirōōbchi wēēriit nyēē wōō cheechii ānkurōōbchi nkinee nyēē mining’ cheechii.

¹³ Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk chēē ng’ēri, kunam :wēēriit nyi ki mining’ cheechii ānkuwēēchi keey kōōr nyēē lōō. Kiwokwaamee tukuuchoo tukul keelat.

¹⁴ Kichō :kēmēwuut kōōronooto nyēē /kikēēbālē keey keelat. Kyaam wēēroo :kēmēwuut. ¹⁵ Kunyoo, kuwo kaytaab chiito ake ām kōōronooto ankuwokusaaysaay kule kōōbuurto keey sukuyēchinē yiisyō ake tukul. Kōōkoochi :chiichoo kuriibē tōōrōōk. ¹⁶ Māmii :chii nyēē kiikoochi kiyēē kaam kunyoo, kilal :kēmēwuut kut kuriik kwaan āmiikaab tōōrōōk. ¹⁷ Koosootee keey ānkulē, ‘Ntēē nyōōru :motwoorikaab baabaanii āmiik chēē yēmē kwaan kut kung’ēt :alake. Ām nee sukubakachaa :kēmēy ām wōli?’ ¹⁸ Kaykay ayeey kaa ānkuwāāmwoochi baaba kule: Kyāāchoolwookēnchi Yēyiin ākoo inyiing’.

¹⁹ Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang’uung’, nteenee iyiboo kuu motwooriintēēng’uung’ ake tukul.’

²⁰ Yu keewaany :wēēroo koosoot kuu nyooto, kunam baanta kooyeey kang’waa. Yu makuyit kaa, kutoobēn :kwaan. Kōōnkēt kule ākoo ki wēēroonyii. Kukāsyi kiisayta ankulabat wokutorooch. ²¹ Nteenee kumwoochi :wēēroo kwaan kule, ‘Baaba, kyāāchoolwookēnchi Yēyiin ānkāāchoolwookēnchiing’. Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang’uung’.

²² Kumwoochi :kwaan motwoorikyii kule, ‘Oyibu areet akeenke sireet nyoo karaam ām tukul, kimoorineet āk kwēyōōnik ānkōōlookyi wēēri. ²³ Ōkwēru wuunweet nyoo neraat kēyēēnkyi. Māchāktōōs kēēng’ērēkyi ²⁴ kuuyu ākoo tākusoboot :wērinyuu nyi kyāābērē kiikume. Kikiikubot, neennyi kāākōōyēēw.’ Nto yityo, /kēētoow /kyaam saakweet.

²⁵ Yooto tukul kimiitē :wēēriit nyēē wōō mbareen kuyēyiisyē. Nto yu rōōtu kaa, kukas kutyēēntōōs :biiko. ²⁶ Kukuur motwooriintēēt ake ankuteebee kule, ‘Nee :nyi mii kutyēēchinē :biiko?’ ²⁷ Kukētyi :motwooriintonoo kule, ‘Kāākōōyēēw :ng’ēetaabkoomēt kuchāmē keey, kunyoo kayeeny :kōōn wuunwaanaa koneraat kwaan :biiko kung’ērēkiis.’ ²⁸ King’woonchi wēēroo ki wōō kut kutay kōōwut kō. Kuchō :kwaan saang’ ankuchokusaaysaay kule kuwo kō. ²⁹ Nteenee kumwoochi kwaan kule, ‘So, abayya! Kwāāyēwuung’ :anii yiisyēēt ām kēnyiisyēk chēē chaang’ nyēē mānāākēwēnyoon āmēēbērē :kiikōōnoo mbo kwesta abaybaayee keey :nkanii āk chōōrōōnuutēkyuu. ³⁰ Nto yu kēyēēw :wēēring’uung’ :nyi kiwokwaamee tukuukuuk keelat kōōbootyi chēēmūrēniis, neennyi kāchēyēēnkyi wuunwa nyēē kōnāmē :koong’ta ām biiy ing’ērēkyi.’

³¹ Kukētyi :kwaan kule, ‘Wēnyoo, kēēboontē keey :acheek āk inyiing’ kwaak, anku nyeeng’uung’ :kiy ake tukul nyēē āboontē :anii. ³² Āboontē man ayey saakwaani, kuuyu kikēēbērē kiikume :ng’ēetaabkoomēt, neennyi ākoo tākusoboot. Kikiikubot, neennyi kāākōōyēēw.’ ”

16

Kāāyyoong’iin nyēē ki ng’oomng’ook

¹ Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii subak kule, “Kimii :chiito ake nyēē ki mokoryoo nyēē kiboonto chiinyii nyēē kiyyoonkyinē komosta nyēbo

beesaanik. Kiyityi chiitaab kayta :ng'aleek kule kimii :chiichoo kwoomēē tukuuk keelat. ² Kukuur :chiitaab kayta chiichooto kuwo kō ānkumwoochi kule, 'Kwaakas ng'al chēē mā kāroomēch ām wōlēē imiitē. Kunyoo, āmāchē ichōb kiy ake tukul nyēē karaam, kuuyu āmiitē wāāyoong'tiing' ām yiisyēēt.'

³ Koosotee keey :chiichoo yu /kābokēēmwoochi kuu nyooto ānkulē, 'Kāāboot yiisyēenyuu! +Maayey nee? Ntēē -māāboontē nkur chēē sitaayeyaatee yiisyōōnuut chēē nyikiisēch -āmāāriiku soomsēēt. ⁴ Aay, kāānkēt wōlēē āyēytooy yoo sāānyōōru chōōrōōnuutēk chēē sukuriibo yoo kāāboot yiisyooni.' ⁵ Kikuur biiko choo kiboonto bēsēntaab mokoryoontoonoo. Yooto, kutee-bee nyēē kibo taay kule, '/Kēēyoochiing' ata?' ⁶ Kulē :nyoo, 'Mwaaytaab *musēytuuniit wōōnkiichēk bokol.' Kulē :kāāyoong'iintonoo, 'Man, kunyoo, isir kule konom.' ⁷ Kuteebee nyēē kiikēērē kule, 'Ntēē inyiing' /kēēyoochiing' ata?' Kulē :nyoo, 'Nkoonuuk kuniyaanik bokol.' Kumwoochi nyoo nkinee kule, 'Isir kule tāmānwookik sisiit.'

⁸ Kumwooy :mokoryoontoonoo kule, 'Ntēē ākoo ng'oomng'ook man :chichi.' "

Kunyoo, kumwooy :Yēēsu kule, "Inkētē keey :biikaab kōōrooni ām wōlēē yēytooy tukuukwaa kusiiir wōlēē inkētitooy icheek :biiko choo kiikunyōōr lēbkēēyyēetaab Yēyiin."

Māchāktōōs /kēēyēyiisyēē beesaanik ām kēēlto nyēē karaam

⁹ Yooto, kumwooy :Yēēsu kule, "Ōyisunēē beesaanik chōōrōōnuutēk chēē ām lētuunoo, yoo kāākuyēk buch :beesaanik, +mabokutaachaak ōminy kooriikaab kibchuulyo ām Kaab Yēyiin. ¹⁰ Chii nyoo /kiikoosēē keey ānkuriibē tukuuk chēē ng'ēri, kuriibē nkicheek chēē chaang'. Nto nyoo -/mākiikoosēē keey āmāriibē tukuuk chēē ng'ēri, kumāriibē mbo tukuuk chēē chaang'. ¹¹ Nto yoo -mōōriibē tukuuk chēbo mokornoontiitaab kōōrooni, ku ng'oo :nyēē mākuchāmwook ōriib mokornoontiitaab soboontaab Tāmirmiryēēt. ¹² Nto yoo -mōōmuuchē ōriibchi biiko alak beesaanikwaa kubo nee /kēēkōōnok chēēkwook?

¹³ Māmii :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng' kuuyu ākoy kulay :ake. Kunyoo, mēēmuuchāktōōs /kiinoomnyo yiisyēēetaab Yēyiin āk muchastaab beesaan."

Ng'aleek alak subak chēē kimwooy :Yēēsu (Mataayo 11:12-13; 5:31-32; Māārko 10:11-12)

¹⁴ Yu kakas *:Farisaayeeek alake kiyēē kimwooy :Yēēsu, kuroorchi, kuuyu kicham :icheek beesaan miisin. ¹⁵ Nteenee kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōyēyē keey :akweek kule ōchurtootiin ām taayēetaab biiko, nteenee inkētē :Yēyiin tuyintaab moo nyēē kyoowung'te keey. Kiyēē yibē :biiko kule bo koomānuut, ku buch ām wōlēē mii :Yēyiin."

¹⁶ Kumanaachokwaaamtaat :Bātisāniintēēt Yoowaana lōkōōywēk, ki siru-utēk choo kikōōnu *.Muusa āk lōkōōywēk choo kiyibu *wōōrkooyik :chēē /kikyoomu. Kung'eetee kāchō :Yoowaana ākoy ra, lōkōōywēk chēē /kyoom-tootē ku chēbo Bāytooyiisyēēetaab Yēyiin. Nteenee mii :biiko chēē chaang' kukwiilē. ¹⁷ Imuuchē kubot :barak āk ng'wēny nteenee mābotē :ng'ālyoontēēt mbo akenke ām siruutēchoo. ¹⁸ Chii ake tukul nyoo kakwet koorkēēnyii

ankoomut ake, kaakubar kooyēyto. Nto nyoo keemut koorko nyēē kaakukwet :saanteenyii kāākōōntosuur :nyoo kooyēeyoo.”

Lasaaro āk chii nyēē kiboonto bāyit

¹⁹ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kimii :chiito ake nyēē kiiloochē sirooy chēē kārorānēch chēbo āliisyō nyēbo barak. Kikicham :chiichi kuyeyē sookwoonuut āk tukuuk chēbo leles. ²⁰ Nteenee kimii :ake nyēē /kikēēkuurēē Lasaaro nyēē kisyēnuoot ām ng'woowōōk miisin. /Kikikiimukoonchi kaytaab mokoryoontoonoo kurkat. ²¹ Kumii yooto bo kurkat kubērē nto nyōōr mbo seeserik, kukwoonii :ng'ōōkiik bokumēlēlē ng'woowōōk.

²² Nto mii lētūunoo chokume :Lasaaro. Kuyib *:malayikaanik wokōōbuurto keyy *Abraam. Nyēē mā tyaa, chokume :nkinee chiichoo kiboonto bāyit. /Keemuy, ²³ nteenee /kibokēētōōrchi tāmirmiryēenyii wōlēē mii :maata nyēē māmīsē. Kumii wōlooto, kutoōbēn Lasaaro kuboonto keyy Abraam.

²⁴ Kukuurso :chiichoo kule, ‘Baaba Abraam! Ntēē keewaang'taa :maata! Iriireena ānkiiyooku Lasaaro chokōōwutēē moorineet bēēko kutiswoo ng'elyebta.’ ²⁵ Nteenee kumwoochi :Abraam kule, ‘Wēnyoo, māchāktōōs inkēt kule yoo kitēēsobooot, kiinyōōru tukuukuuk chēē kāroomēch chēē 'kiimāchē, nteenee kimii :Lasaaro ng'woonin. Kunyi, miitoochi keyy ra :Lasaaro wōlēē nusaat, ānkiimiitē :inyiing' ng'woonin. ²⁶ Nto subak, mii :nkōriit nyēē wōō misin kwēēnuunyoo nyēē yoo kālē :chii ake tukul nyēē mii wōli kuchō komosaa, mēēmuuchāktōōs. Māmii mbo subak :chii nyēē imuuchē kuchōōnēē komosta nyoo imiitē kuchō komosi.’ ²⁷ Kumwooy :chiichoo kule, ‘Baaba Abraam, mwoochinooowoo naas Lasaaro kuwo kanyoo acheek ²⁸ wokumwoochi mbo ng'eetaabiya muut kule kuriib keyy /simākēētōōrchi nkicheek wōli tēē nyi :ng'woonin kōōyyiin kābēk.’ ²⁹ Nteenee kukētyi :Abraam kule, ‘Kany kuyēbchi yit siruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa āk *wōōrkooyik.’ ³⁰ Kukētyi :nkinee chiichoo Abraam kule, ‘Baaba, māyēmē kuu nyoo baateey, nteenee kaykay yoo /kāākiyookto chiito ake nyēē kiikume. Imuuchē kuwēēkiis ām miyootyēēt nyēē kiikuyey.’ ³¹ /Kēēkētyi chiichoo subak kule, ‘Yoo māmāchē raat mbo :ng'eetaabkoomēt kukas kiyēē kimwooyē :Muusa ākoo wōōrkooyik, ku mākyo kukāsyi chii ake tukul nyēē kang'etee meet.’ ”

17

Kentaayēet āk nyoooyeetaab kaat

(Mataayo 18:6-7, 15, 21-22; Māarkō 9:42)

¹ Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Mii :biiko chēē makuken biiko alak kutaya, nteenee mākung'woonchi sōō kule nee chii nyoo kakenta ake. ² Misyinē /kēērātyi chiichoo rwaa nyēē wōō kaat /ānkēētōōrchi araaray kuling'ta, kusiir yoo kātākēnē biikyuu choo tākukuskus ām kāāyēnēēt.

³ Kunyoo, ōriib keyy!

Yoo kāyēwuung' :ng'eetaabkoomēt ng'ālyoo nyēē miyaat, iburyoong'tē. Nto yoo kāchokusooming' nyoooyeetaab kaat, inyōōchi kaat. ⁴ Ānkoo kāyēwuung' nyēē miyaat kunyil areet tisaab ām bēsyeēt ānkuchōōnii yooto tukul chokusoomē nyoooyeetaab kaat, inyōōchinē.”

/Kiikoosēē keyy Yēyiin /ānkēēkāsyinē

⁵ Nto mii yoo, kumwoochi *lēbkēēyik Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, teeyeyech kiikaasee keyy Yēyiin miisin.” ⁶ Kukētyi :Yēesu kule, “Nto ōtinyē mbo

kaakaaseet nyēē kisich nyēē tēē kēbuswoontēētaab *aritaaliit, nto imuuchē kukāswook mbo :mōkōywooni, yoo kōōmwoochi kung'ēēwunēē keey tiikiit ankuwokuchaan keey araaray.

⁷ Imuuchē :chiito kuboonto motwooriintēēnyii nyēē ākiisyē nto nyēē ibātiiisē. Nto yoo kārōōt kaa, mächāmchinē :mokoryoontēēnyii simkwoomiis, ⁸ nteenee mächāktōōs kubay mokoryoontoonoo kurook. Yoo kaakoowaany :mokoryoontēēt āmiisyēēt, mākwoomiis :motwooriintēēt. ⁹ -/Mākēēbirchinē kōōnkōy kuuyu kayey kiyēē /kākēēmākyinē. ¹⁰ Kunyoo, yoo kooyey :akweek kiy ake tukul kuu wōloo /kēēmāktooy, ōmwooyē kule, 'Yiisyēēnyoo :nyooto.' ”

/Kiirāroochē chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin

¹¹ Yu katas taay :Yēesu ākoo rubiikyii kumii kutākyinē keey Yēerusālēm, kuyit yēē kibo kiyōōtēētaab yēēmēētaab Kalilaaya ākoo kōōrēētaab *Samaaryaa.

¹² Yu kayit saang'ta ake nyēē kimii yooto, kukas biiko alak taman chēē kiboonto *makereenik. Kimāmāchē :bichoo kulēēkityi Yēesu. ¹³ Kukuur Yēesu kule, “Mokoryoontēēt Yēesu, ankiiriireeneech.” ¹⁴ Kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “Bōōboorchi keey kibkōrōs.” Kuba :bichoo. Nto kumii kēēltaab too, kukas keey kule kākūsobcho!

¹⁵ Kooyeey :akeenke wōloo kimii :Yēesu ānkusilto Yēyiin kukuurchinē barak. ¹⁶ Kikutuny ānkuyim kutiiny :tokochta ng'wēny ānkubirchi Yēesu kōōnkōy ānkoo kibo kōōrēētaab *Samaaryaa :chiichi. ¹⁷ Kumwooy :Yēesu kule, “Kāmā taman :bichoo kāāsoobē? Mii ānō :chuut sokooolu? ¹⁸ Ntēē sukōōyēēw naas nyi :soboyiintō akeenke chokubirchi Yēyiin kōōnkōy?”

¹⁹ Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “Ing'eet ānkiwēēchi keey. 'Kēēsob kuchurta kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey.”

Wōlēē chōōntooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin

²⁰ Nto mii yoo, kuteebēē *:Farisaayēek alake Yēesu kule, “Chōōnii āyu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin?” Kukētyi :Yēesu kule, “Māmii :kiyēē ibooru yēē chōōnii :bāytooyiisyoonoo kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek. ²¹ Māmii mbo :chii nyēē mākumwooy kule, 'Ong'nyiin' nto 'Ong'nyi.' Ntēē ōboontē keey kēny Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

Kurubta keey āk yoo iyēēwu :Yēesu

(Mataayo 24:26-27, 37-41)

²² Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Makukwa :bēsyōōsyēk chēē +moomwaay kule nto āyēēwu :anii, *Wēritaab Chii. Nteenee -mōōkāsoo. ²³ +Mōōkāsē / kēēmwooyē kule, 'Kākōōyēēw! Ong'nyiin mii yuun!' nto 'Ong'nyi mii yu!' -Moobe kule boocheeng'aataa, ²⁴ kuuyu mābotwook yoo kākāchōō. Makukerkeyiit yoo keewech kulebkeyiit :kōōrēēt tukul. ²⁵ Nteenee +maanyalil kurook nyēē -/mākyyoomu ankutaya :biiko choo -mēēyēnwoo.

²⁶ Makukerkeyiit mbo :yoo kariik kōōyēēwunēē :Wēritaab Chii āk bēsyōōsyēchoo kibo Noowa. ²⁷ Kyoomiisyē yooto :biich ānkuyyēēsyē ānkōōmutiisyē ākoy bēsyoonoo kiiwutē :Noowa āk biikyii mwēēnkēēt. Nto mii yoo, kuchō :taambiliilyeet kōōrēēt tukul nyēē kiimukuus biich.

²⁸ Makukerkeyiit mbo subak ākoo bēsyōōsyēchoo kibo Lōōt. Kiwuulyootēē :biiko yiisyōōnutēkwaa kuu kwaak kwoomiisyē ānkuyyēēsyē, kiyēyē

mung'aareeng'waa, kichoonsē ānkutēēchē kooriikwaa ²⁹ ākoy bēsyēēt nyoo kibākooktooy :Lōōt Sōtōm. Yooto, kuroong' :Yēyiin aaryaanteet ake nyēē layaat ām barak nyēē wuu roob. Kiimukuus biiko tukul. ³⁰ Makunyach biich kinee *Wēritaab Chii ām kēēlto nyēē wuu nyooto.

³¹ Yoo kanyoorta :ng'aleechu chii saang', -meeyeyēē kō wokōōruruuch tukuukyii ameeyeyēē kaa mbo :choo mii mbareen. ³² Okasee kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :cheebyoosyeetaab Lōōt. ³³ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

³⁴ Yoo mii :biiko āyēēnku kuruuytōōs yēēt akeenke, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake. ³⁵ Nto yoo mii :kooorū āyēēnku kung'oosyē ām yēēt akeenke, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake.*

³⁷ Kutebee :rubiik Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, +makeenyoortiiing' ānō?" Kukētyi :Yēēsu kule, "Yoo mii :mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk."

18

Muytaayeeet :kirkit

¹ Nyēē mā lōō, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii wōlēē kimāchāktōōs kusooytooy ākookoy ānkumuytooy.

² Kimwoochi kule, "Kimii :chiito ake kiriinkēēt ake nyēē kiitiilē ng'al ām kōōk. Kimēēywēyē :chiichoo Yēyiin āmākoonyitē biiko. ³ Kimii :kinee cheebyoosyeet ake kiriinkoonooto nyēē ki musuk. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa wōlēē mii :chiichoo kibtaman kumāchē kule /kēēyēytoochi ng'aleekyii.

⁴ Kikwētyi ng'aleekaab cheebyoosyaanaa nyēē lōō. Nto mii lētuunoo kumwaayee moo kule, 'Ānkoo -māāywēyē :anii Yēyiin nto chii ake tukul, ⁵ +māāyēchi cheebyoosyaani manta, kuuyu kaakootaaraa kōōyimsēto met.'"

⁶ Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Yoo imuuchē :choolwookiintō nyēē wuu nyoo kuyēchi cheebyoosyaanaa manta ii, ⁷ /bokeemwa nee Yēyiin? Muytoochinē kut kukas kule kāyēchi manta biikyii choo sooyē inee kibtaman. ⁸ !Kāāmwoowook, yoo kāākuyityiin, mākuyēchi biikyii manta areet akeenke. Nteenee kany ateebeenaak: Ata :biiko chēē makumuyta kut ayitu :anii *Wēritaab Chii, ānkāānyōōru kōōkoosēēnoo keey?"

Māyib keye :chii barak

⁹ Nto mii yoo, kurārchi Yēēsu ng'ālyoo biiko alak chēē kikuurē keey kule churtootiin ānkimōōntooy biich. Kimwoochi kule, ¹⁰ "Kimii :biiko alake āyēēnku chēē kibokusaay ām *Kōōtaab Yēyiin. Ki *Fārisooyiin :ake, nto ake ku kāāruruukiin bo *syuuru. ¹¹ Kichō :Fārisooyiintonoo taay ankusaay kule, 'Yēyiin, ābiruung' kōōnkōy, kuuyu -māāyēku choolwookiin kuu wōloo wuunto :sāsiik, kibrōkōsiis, choo mārtootē āk mbo kāāruruukiintoniin bo syuuruut. ¹² *Ākirē āmiisyēēt areet āyēēng' ām wiikiit ānkākooytooy akeenke ām taman nyēbo kiy ake tukul nyēē ānyōōru.'

¹³ Nteenee kikiiyyo :kāāruruukiintonoo bo syuuruut wōliin bo lēt. Ma-neemuuch kukas barak, kusooyē, nteenee kinam keey kwermet ankuriiree

17:29 Toowu. 19:24-25 17:31 Māārko 13:15-16 17:32 Toowu. 19:26 17:33 Mat. 10:38-39

* 17:35 Tāsinyē :siruuētēk alake kērēywoontooni 36: Nto yoo mii :murēn āyēēnku kuyēyisye ām mbareen, +/mākēēyib ake /ankeebakaakta ake. 18:1 Room. 12:12; Ēfēs. 6:18; Filib. 4:6; Kolos. 4:2; 1Tēs. 5:17 18:5 Luuka 11:7-8 18:12 Mat. 6:16-17; Luuka 11:42

keey ām wōlēē mii :Yēyiin kumwoochinē kule, 'Baaba Yēyiin, iriireenaa anii nyi kyāāchoolwookēn.'

¹⁴ ! Kāāmwoowook, chiito nyēē kiiyeey kaa / kukāākēenyōōchi kaat ku kāāruruukiintoonoo bo syuuruut nyoo kiyibē keey ng'wēny āmēēbērē Fārisooyiintoonoo. Kunyoo, chii nyoo yibē keey barak +/makiichuchuuk, nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/makiitōrōōr."

Ng'oo :nyēē nyoolchinē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?

(Mataayo 19:13-15; Māārko 10:13-16)

¹⁵ Nto mii bēsyēēt ake, kōōmutyi :biiko alake Yēesu lēekōōk chēē minkēēch kumāchē kule kutiinyēē āwunnyēk ānkōōbēruur. Yu kakas :rubiik bi-choo, kōōburyoong'to. ¹⁶ Nteenee kimwooy :Yēesu kule, "Ōbāroochi lēekōōy kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyoolchinē Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ¹⁷ ! Kāāmwoowook, mākyo kōōwut Bāytooyiisyēētaab Yēyiin :chii nyoo māchāmtōoy Bāytooyiisyoono kuu lōkōchoo."

Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāyit Kaab Yēyiin

(Mataayo 19:16-26; Māārko 10:17-27)

¹⁸ Yooto, kuchōōnchi :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo Yuutayeek Yēesu ānkumwoochi kule, "Kāānēētiin iyeku chii nyēē karaam! +Maayey kule nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?" ¹⁹ Kukētyi :Yēesu kule, "Kēēsōōtyēēchoo nee siimwaay kule akaraam :anii? Ntēē Yēyiin nkit :nyēē karaam! ²⁰ Ābērē kiisuman kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu :Muusa choo mwooyē kule, '-Meemarte, -mēērumiisyē, -mēēchōōrsē, -mēēmōlōlchi chii ng'ālyoo. Koonyt kōōn āk koomēt:'" ²¹ Kumwooy :chiichoo kule, "Ānkētē tukul choo 'keemwaay. Kyāākir kung'ēeteē āmining'." ²² Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, "Botuung' :kiito akenke. Wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē ānkiiyēētyēēchinēē bānoonik. Yoo 'keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāyit nyēbo man ām Kaab Yēyiin." ²³ King'woonchi :ng'aleechaa chiichoo, kuuyu kiboonto bāyit nyēē wōō. ²⁴ Yu kakas :Yēesu wōlēē kāwēēto :chiichoo, kumwooy kule, "Wuuy sōō kule nee kucham :biiko choo boonto bāyit Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ²⁵ Nyumnyum mbo kubuntēē *:tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chiito nyēē boonto bāyit Kaab Yēyiin."

²⁶ Kumwooy :biiko chēē kikas ng'aleechaa kule, "Ara ng'oo, naas :nyēē imuuchē /kiiraraach?" ²⁷ Kukētyi :Yēesu bichoo kule, "Kiyēē mēēmuuchāktōōs ām wōlēē mii :biiko, kōōmuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin."

Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēesu

(Mataayo 19:27-30; Māārko 10:28-31)

²⁸ Kuteebee :Bētērō Yēesu kule, "Kas kookeebakaakte :acheek tukuukyoo tukul ankeerubiing'?" ²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, "Kāāmwoowook, chii ake tukul nyēē kaakubakaakta kooriikyii, koorkēenyii, mbo ng'eetaabkaamet, kwaan āk kaamet nto lōkōkyii kubo yiisyēētaab Yēyiin. ³⁰ mākōōkoochi :Yēyiin chēē chaang' raat kusiir choo kōboonto. Mākunyōōr mbo *soboontaab kibchuulyo ām kōōrēt nyoo chōōnii."

Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēesu meenyii āk ng'ēeteenyii

(Mataayo 20:17-19; Māārko 10:32-34)

³¹ Kuwēeto :Yēesu rubiikyii choo ki taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi kule, “! Kookas, kēēmiitē kēēbēētii Yēerusālēēm. Yoo kakeeyit wōlooto, mākuuyiyiin man kuu wōloo kikiikung'oorta :wōōrkooyikaab Yēyiin kēny kurubta keey ākoo *Wēritaab Chii. ³² +/Makeenam /ānkiiyokoochi biikaab Rooma chēē māköōntosuur, kung'utyi, ³³ kubirsēēt kulālchi ankuwakach. Nto mii bēsyēētaab sōmōk, kung'etee meet.”

³⁴ Maneemuuch :rubiik kōōnkēt kiyēē kimii :Yēesu kung'āloolēē. Kiiyeelaat :ng'ālyoontēēt.

*Kiisoob :Yēesu cheebkoraatyaa
(Mataayo 20:29-34; Māārō 10:46-52)*

³⁵ Yu kikiikuriik kuyit :icheek *kiriinkēētaab Yēerikō, kunyōōr cheebkoraatyanteet ake nyēē kisoomsē ām kēēlto komos. ³⁶ Yu kakas :cheebkoraatyantaanaa bōlātēētaab biiko chēē chaang' chēē kikēēytooy, kumwooy kule, “Ng'oo :bichu mii kung'āloolootē ēē?” ³⁷ /Kēēmwoochi kule Yēesu nyēbo Nāāsārēēt nyēē kimii kumurē yooto. ³⁸ Kukuurchinē :chiichoo barak bakeenke kule, “Yēesu, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireenaa!” ³⁹ Kōōburyoong'to :biiko chēē kimii taay kule kusiis. Nteenee kikuurchi barak miisin kule, “Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!” ⁴⁰ Kōōyyo :Yēesu ānkumwoochi biiko kule, “Ōrēētoonu baa chiichoo kuchō yu.” Yu /kakiyyiit, kuteebēē :Yēesu kule, ⁴¹ “Imāchē āyēwuung' nee?” Kulē :chiichoo, “Mokoryoontēēt, āmāchē akaste.” ⁴² Kulēnchi :Yēesu, “/Kāākiisoobiing', kuuyu 'kēētinyē kaakaaset. Kunyoo, ikaste.” ⁴³ Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto, kukāstooy :chiichooto bakeenke ānkuwēeto keey Yēesu kusiltootē Yēyiin. Ksilto nkicheek :biiko tukul Yēyiin choo kikāsē ng'aleechaa.

19

Yēesu ākoo Sakaayo

¹ Kitas taay :Yēesu āk rubiikyii ankuuyit Yēerikō. ² Kimii :chiito ake wōlooto nyēē /kikēēkuurēē Sakaayo. Ki kāāruruukiintēētaab *syuuruut nyēē wōō ānkiboonto bāyit nyēē wōō miisin. ³ Kiseyem :Sakaayo kule kukas Yēesu, nteenee kimēēmuuchē, kuuyu ki chaang' :biiko, nto subak kibar :nwookinto. ⁴ Yu kakas kuu nyooto, kulabat taay ankuwokulaany mōkōyweēt ake sukukas Yēesu nyēē karaam. ⁵ Yu kayit :Yēesu yooto, kukas barak ānkumwooy kule, “Sakaayo, rēku baa areet akeenke, kuuyu āyēku ra toontēēng'uung'!” ⁶ Kukāsē :Sakaayo kuu nyooto, kurēku areet akeenke ānkuwēeto keey Yēesu ākoy kanyii nyēē kabaybayiit miisin. ⁷ Nteenee mānāāng'ērēkyi :biiko alake ng'aleechaa. Kiing'unyng'unuyiis kule, “Nto yu kāruutoochi :Yēesu chii nyēē tinyē ng'ōoki kuu nyi?”

⁸ /Kēēmii /kyoomiisyē, kōōyyo :Sakaayo ānkumwooy kule, “Mokoryoontēēt, +māānēmu kisiincheetaab beesaanikyuu ānkāākoochi bānoonik. Nto yēē ākoo mii :chii nyēē kyāānēmuneē cheechii chēē chaang' kusiir chēē /kikēēmāchēē āruuruchootē syuuruut, +māāyookyi kunyil ang'wan ām choo kyaa-am.” ⁹ Kumwooy :Yēesu kule, “/Kaakiiraraach ra kayi, kuuyu kēēkoosēē keey :chiichi Yēyiin kuu Abraam. ¹⁰ Kyāāchōōnii :anii, *Wēritaab Chii, chāāchēēng'ootē ānku chāārārochootē biiko chēē kiikubootyo.”

*lyēyiisyēē nyēē karaam kiyēē /kākēēkōōning'
(Mataayo 25:14-30)*

11 Kibērē :biiko chēē chaang' tōōs mākuḅāytooyiis :Yēesu yoo kayit Yēerusālēēm. Nteenee mēebērē kimii wokuyeyāktōōs kuu wōloo kiisōōtitooy :icheek. Nto kumii :Yēesu tākōōmuunyē, kumwoochi biiko kule, 12 “Kimii :mokoryoontēēt ake nyēē kimāchē kuwo kōōrēēt ake nyēē kilōō, / bōkēēng'oobchi kāāmuukēyewēēkaab ḅāytooyiisyēēt sichokubayta kōōrēenyii. 13 Kumānāāwo, kukuur motwoorikyii taman ānkōōkoochinoot chii ake tukul beesaanik chēē tēē chēbo ake. Kimwoochi chii kuyēyiisyēē laatit nyeenyii kubās keyy ākoy ḅēsyēēt nyēē kēyēēwunēē :inee. 14 Nteenee kitay :biikyii. /Kikiiyookto biiko alak wokumwaayta kule māmachē :icheek ḅāytooyiintoonoo.

15 Yu kēyēēw :chiichoo ām ruutooy /kukaakeeng'aab kuyēk ḅāytooyiintēēt, kukuur motwoorikyii taman choo kiikoochinootē beesaanik chokōōboor :chii ake tukul laatit nyeenyii nyēē kiikunyōōr. 16 Kumwooy :nyēbo taay kule kibās keyy :cheechii kunyil taman. 17 Kulēēnchi nyoo :ḅāytooyiintēēt, 'Kuu yoo kwēēriib tukuuchoo kō ng'ēri nyēē karaam, +maayeyiing' ibayte kiriinkōōsyēk taman.'

18 Kumwooy :nyēbo āyēēng' kule, 'Mokoryoontēēt, kookunyil :cheechuu muut.' 19 /Kēēmwoochi nyoo kule, '+Meebayte :inyiing' kiriinkōōsyēk muut.'

20 Kookeer :ake kumwoochi ḅāytooyiintoonoo kule, 'Beesaanikuuk :chu. Kyaaratee ankeet ankaakonor nyēē māmii :kiy nyēē kitwa. 21 Kyaakas kule iwuuy 'ankiicham ibirtooy biich ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē wōlēē mānēēyis.' 22 Yooto, kulē :ḅāytooyiintēēt, 'Imiyaat. Kubaring' :ng'aleekuuk nkityō. Yoo ākoo inkētē :inyiing' kule āwuuy :anii ankyaaacham ābirtooy biich ākēsē kiyēē kimāāchoonē ānkāaruruuchēē wōlēē mānāāyis ii, 23 kwaaming' :nee simeekonoree beesaanikyuu lēnkuut sukubāsu keyy? Nto 'kiyyey kuu nyooto, nto kāchāānyōōru beesaanichaa kukāākutāsyi keyy :kiy barak.'

24 Kuweech keyy :ḅāytooyiintoonoo ānkumwoochi motwoorik alak kule, 'Ōnēmunnēē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chiito nyoo kōtāsyi keyy :cheechii miisin kusiir chēbo chuut tukul.' 25 Nteenee kimwooy :choo kule, 'Mokoryoontēēt, ntēē chaang' :chēē boonto :nyoo, bo nee / kēētāsyi alak?' 26 Kumwoochi :ḅāytooyiintoonoo kule, 'Kātāwuu nyooto sinee, nteenee chiito nyoo kāyēyiisyēē kiyēē /kākikiioochi, /kēētāsyinē ake, nto nyoo māyēyiisyēē, /kiinēmunnēē mbo nyooto kāboonto. 27 Nteenee kurubta keyy ākoo buunichoo kāākuwēkyoo keyy, ōkwēru choo ankuboobakach ākāsē.' ”

*/Kikeetorooch Yēesu ām Yēerusālēēm kuu ḅāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Māārō 11:1-11; Yoowaana 12:12-19)*

28 Yu kāyyēēkunēē, kutas taay :Yēesu āk baanaa. Kimiitē :Yēesu taay kutēē yooto tukul kutākyinē keyy Yēerusālēēm. Nto yityo bokurwoowunēē Beetannyyaa.

29 Yu kāng'ēētyēē Beetannyyaa, kuba nto yu kēē-āyēēchēē keyy Beetfaaka ām yēē kibo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, kumwoochi :Yēesu rubiikyii āyēēng' kule, 30 “Obe ākoy saang'iin. Yoo kooyit yooto, +mōōnyōōru sikiryō nyēē tāku siirwaak kurataat amanaakesen chii ḅēsyēēt ake. Otyaach ānkōōkwērwoo.

³¹ Nto yoo kateebeenaak :chii kule ōtyookyinē nee sikiryēēt, ōlēenchi ‘Māchē :Mokoryoontēēt.’ ”

³² Kiba :rubiichoo ānkubunyōōr sikiryoonoo kuu wōloo kimwooy-toochinē :Yēesu. ³³ Kumii kōōtyoochē, kuteebēe :biikaab sikiryēēt kule, “Ōtyookyinē nee sikiryoonoo?” ³⁴ Kukētyi :rubiichoo bichoo kule, “Māchē :Mokoryoontēēt.” ³⁵ Kukwaanta sikiryoonoo ākoy yoo kimii :Yēesu. Kuyitu, kōōrēeku sirookwaa chēē kikiiliiktēē keyy ānkwoolyāktēē bataytaab sikiryēēt sukutēbēē :Yēesu.

³⁶ Kumii :Yēesu kuwēētii, kōōrēēkunoot :biiko alake sirookwaa chēē kiki-iliiktēē keyy ānkōōyitoot kēēltaab too. ³⁷ Yu kayit :icheek yēē kyoobuksēē :kēēlto ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, kutoow :biiko kusilto Yēyiin ām ng'erekweek. Kityēēnootē yooto :tukul kubo tukuuk chēbo kwōng'uat chēē kiikuyeyaan :Yēesu. ³⁸ Kikuurchinootē :bichoo barak kumwooyē kule, “Ibēruuroot :Bāytooyiintēēt nyi chōōnii
ām kaayneetaab Yēyiin.

Chōōnēē :tāloosyēēt kibkōōnkōy.

Wōō :Yēyiin, lēyyē.”

³⁹ Nteenee kimwoochi *:Farisaayeeek alake chēē kimii yooto Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, ānkiiburyoong'tē bichukuuk kumātākumwooy ng'aleechu.”

⁴⁰ Kukētyi :Yēesu Farisaayeechaa kule, “Kāāmwoowook, yoo kāsiisyo :bichu, kung'aloolē :rwoontōōk.”

Kiriiree :Yēesu biikaab Yēerusālēēm

⁴¹ Yu katoobēn Yēerusālēēm, kuriiree biikaab kiriinkoonooto kut kutēy :lōōkik. ⁴² Kimwooyē kule, “Ābērē nto ōnkētē kiyēē māchāktōōs oyey sōōnyōōru tāloosyēēt. Nteenee ōmiitē mēēnān. ⁴³ Mii :bēsyyēt nyēē mākusēētyook :buunik ānkōōkwēnkwēēnook nyēē māmii wōlēē ōchiirtēē. ⁴⁴ +/ Mākiimukuus kiriinkooni āk biikyii tukul nyēē māng'ētu mbo :rwaā kukeeke-meer keyy ake, kuuyu kyoomoonite bārooyinto nyēē kikiikukōōnook :Yēyiin.”

Nyēbo āyyēng' kukwētēē :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 21:12-17; Māarkō 11:15-19)

⁴⁵ Yu kayit :Yēesu Yēerusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānkutoow kukwet biiko chēē kimii kwooltooy tukuukwaa ām yooto, ⁴⁶ kumwoochinē kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, 'Bo :kanyuu saayēt,' nteenee kyoo-weech :akweek kuyēk kēbēnyoo wōlēē wunyēē keyy :sasiik.”

Kiyēbchi yit :biiko chēē chaang' Yēesu

⁴⁷ Kinēētiisyyē :Yēesu kwaak ām *Kōōtaab Yēyiin ām bēsyyōōsyēk chēē ng'eri chēē kimii kukwoonii. Kimii :mbo kibkōōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk ākoo kāāntōōyik alak kuchēēng'ē kule kubakach Yēesu. ⁴⁸ Nteenee kimēmuuchē kuuyu kiwoolchinē Yēesu :biiko chēē chaang' kwaak chēē kibokuyēbchinē yit ng'aleekyii.

19:36 2Bāy. 9:13   **19:37** Luuka 2:20; 24:52-53   **19:38** 1Bāy. 1:38-40   **19:38** Tyēēn. 118:26; Luuka 2:14   **19:40** Aabak. 2:11; Luuka 19:44; 21:5-6, 20-24   **19:41** Isa. 22:4   **19:42** Kiruu. 32:28-29; Yēyūut. 28:26-27; Room. 11:8, 10   **19:44** Luuka 21:20-24   **19:44** Luuka 21:6; 1:68   **19:46** Luuka 2:49   **19:47** Mat. 26:55; Māarkō 11:18; Luuka 21:37; Yoowa. 7:1; 18:20   **19:48** Luuka 20:19; 21:38; 22:2

20

*Kāāntōōyikaab Yuutayeeek chēē ki kāwōōt
(Mataayo 21:23-27; Māārō 11:27-33)*

¹ Nto mii bēsēyēt ake, kumii :Yēesu kōōnēētiisyē ānkwoomchinē biiko lōkōōyēk chēē kāroomēch ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kukwoonchi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. ² Kuteebee :bichoo Yēesu kule, “Mwoowēēch, baa, ng’oo :nyēē kikōōniing’ kāāmuukēyēwēēk iyey ng’aleechu?” ³ Kuwālchi :Yēesu kule, “Kany ateebeenaak :nkaniitēēbuutyēt. Omwoowoo, baa, ⁴ yoo kiibātisāniisyē :Yoowaana, kikwoonēē :kāāmuukēyēwēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, nto wōlēē mii :biiko?”

⁵ Yooto kuteebee keyy :bichoo kule, “Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēyēwēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, makuteebeeeneech kule ām nee simākiiyēnchi. ⁶ Nto yoo kakeemwaay kule kikwoonēē wōlēē mii :biiko, makuwiireeneech :bichu tēē chu rwoontōōk kēēbēku, kuuyu kiikōōyēnchi :icheek kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.”

⁷ Yooto kulēēnchi Yēesu, “-Mākiinkētē.” ⁸ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “-Māāmwoowook :nkaniitēē chiihēē kikōōnoo kāāmuukēyēwēēk ayey ng’aleechu.”

*Kiisyoor :Yēesu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeeek
(Mataayo 21:33-46; Māārō 12:1-12)*

⁹⁻¹⁰ Kutas taay :Yēesu kumwoochi biiko kule, “King’eeet :chiito ake kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii. Yu kaakuchaan, kukāsiiin āk biiko alak kule kuyēytoochi inee mbaraanaa sukubchēchiin āmiik kōōyiyiin yoo kāruryo. Nto mii yoo, kuruuto kuyēk kēny. Yu kāwokururyo :āmiik, kōōyookto :chiichoo kibo mbaareet motwooriintēēnyii akeenke wokuyibchi kereeryaanteet nyēē ki nyeenyii. Yu kayit :motwooriintonoo wōlooto kibo mbareen, kubir :bichoo /kikiikoochinē kuyeyta mbaraanaa ankukwet āmā kiy. ¹¹ Kōōyookto subak :chiichoo motwooriintēēt ake. /Kēēbir nkinee nyoo /kiintosuur /ankeekwet āmā kiy. ¹² Kōōyookto subak ake nyēbo sōmōk. /Kēēbir nyoo, /kiikōōtēn /ānkiichuutoot ākoy tuuyta saang’. ¹³ Koosoot :chiitaab mbaareet ānkulē, ‘Saayey nee?’ Nto mii yoo, kulē, ‘Mii :kiyēē +maayey. +Māāyooktē wērinyuu nyi āchāmē. Tōōs imuuchē kooywey ra nyiitēnyii.’ Kōōyookto. ¹⁴ Kuyitē :lakwanaa wōlooto, kukuur keyy :bichoo kule, ‘Murēchu, ong’nyi :lakwataab muroonito! Okany keebakach sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.’ ¹⁵ Yooto, kunam :bichoo wēēroo ānkukweryoot kuwo tuuyta saang’ ankubakach.

Kunyooy ii, yoo koosoot :akweek chokuyēchinē nee :chiitaab mbaareet bichoo? ¹⁶ Okany āmwoowook, machokubakach bichooto tukul ānkōōkoochi biiko alak kuriibchi mbaraanaata.” Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kumwoochi :bichoo kule, “Bērē nto māyēyākiis :ng’ala chēē wuu choo.” ¹⁷ Kōōrōōtoot :Yēesu ānkumwoochi kule, “Ibooru nee :siruutēkaab Yēyiin ām yoo /kikeesir kule,

‘Tolochta nyoo kitāyē :biiko

nyēē kōōkuyēk tiyēywoontēētaab kōōto.’†

¹⁸ Chiitē ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, +/makeertirtir. Nto nyoo kāluulchi :rwaantaanaata, kuruurumē.”

¹⁹ Yu kakas :kāānēētikaab kiruutēk ākoo mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ng’aleechaa kimwooyē :Yēesu, kōōnkēt kule kimii buch :Yēesu kukwērē

ng'aleechaa liimō, nteenee king'āloolēē icheek. Kukwaany keey :moo bi-chooto ankumach kule kunam Yēesu, nteenee kinyōkōriitu, kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

*Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēesu sukunam
(Mataayo 22:15-22; Māārko 12:13-17)*

²⁰ Kiiyookto :bichoo yōōtiik kuba wōloo kimii :Yēesu, wokuyey keey kule churtootiin. Kimāchē kunyōōr ng'ālyoo nyēē keechiwiit :inee sukunam ānkōōyokoochi bāytooyiisyēētaab Rooma.

²¹ Kikwēeskwēēsānchi :yōōtiichoo Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule imwooyē manta, iyibē biiko tukul kwooyēēch ānkiinēētē biiko kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin ām kēēlto nyēbo man. ²² Mwoowēēch baa ng'ālyoontooni: Karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?”

²³ Yooto kōōnkēt :Yēesu kule kimii :bichoo kutēchē inee. Kumwoochi kule, ²⁴ “Oboorwoo baa beesyaanteet.” Kuteebē yōōtiichoo kule, “Bo ng'oo :mēti āk kaayanaani mii beesyaantaani?” ²⁵ Kulē :bichoo, “Bo bāytooyiintēēt nyēē wōō nyēbo Rooma.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Okoochi bāytooyiintonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii.”

²⁶ Kinam kuut bichoo :kiyēē kimwooy :Yēesu. Kunyoo, kuboty :wōlēē makunamta Yēesu kukāsē :biiko.

*Ng'eteetaab meet
(Mataayo 22:23-33; Māārko 12:18-27)*

²⁷ Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēesu :biiko alake chēē /kikēēkuurēē *Satukaayēek. Kiiyēchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē mēēbērē wokung'ēētēē meet bēsyēēt ake.

Kimwoochi :bichoo Yēesu ²⁸ kule, “Kāānēētiintēēt, kisirweech *:Muusa kiruutyēēt nyēē mwooyē kule yoo kame :chiito āmānāāsikiyiin leekwa ākoo koorkēēnyii, kōōntiyyē :ng'eteetaabkaamet koorkoonoo, sukusikiyi nyiin lēēkōōk chēē sukuroobta kōōnyii. ²⁹ Kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyii tisab. Yu kāwokuwōōyiyiit :kibooreetyeet, kukēēsyo. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa. ³⁰ Kōōntiyyiis :wēēriit nyēē kirubu nyoo kimēē. Kōōbuurchiin :nkinee ākoo koorkoonoo ankume āmānāāsikiyiin āk koorkoonoo leekwa. ³¹ Kookeer :wēēriit nyēbo sōmōk. Kōōbuurto keey :nyoo nkinee koorkoonoo ankume :nkinee āmā leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut kubēk :wērichoo tukul āmā lēēkōōy. ³² Nto mii lētuunoo, kume :nkinee koorkoonoo. ³³ Kunyoo, imwoowēēch: Booyiitu ng'oo :koorkoonoo kōōyiyiin kāng'ēetyēē :bichooto tukul meet.”

³⁴ Kukētyi :Yēesu bichoo kule, “Ng'ētēē :kāāmutiisyēēt kōōrooni. ³⁵ Yoo /kaakiing'eetee chii meet ānkuwo Kaab Yēyiin, mēēbērē tākōōmutiisyē nto /tābokiiimutē subak, ³⁶ kuuyu māmēē subak. Makukerkeyiitu malayikaanik ānku lōkōkaab Yēyiin kuuyu kookoong'eetee :Yēyiin meet.

³⁷ Nto kurubta keey ākoo ng'eteetaab meet, kiichuurta *:Muusa ām sōntiinoo kilāyē yoo kimwooyē kule, 'Yēyiintēētaab *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō'. ³⁸ Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kikiikume kēny. Kunyoo, kurubta keey ākoo Yēyiin, sobchootiin :biiko tukul ānkoo mbo choo kiikubēk.”

³⁹ Kulē :kāānēētikaab kiruutēk alake, “Kēēkētu nyēē karaam, kāānēētintēēt.” ⁴⁰ Manaatakukany :biiko kuteebaatee Yēesu subak ng'al alak kutēche.

Ng'oo :Kāārōokiintēēt?

(Mataayo 22:41-46; Māārko 12:35-37)

⁴¹ Nto mii yoo, kuteebēe :Yēesu bichooto kikwiilē inee kule, “Ām nee yu / kēemwooyē kule chōōnēē *:Kāārōokiintēēt kōōtaab *Tāwuti? ⁴² Yoo wuu nyooto ii, kwaam :nee sukusir :Tāwuti ām kitaabuutaab Tyēenwookik kule, 'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēenyuu kule:

Itēbunēē āwunyuu nyēbo taay

⁴³ kēēbāytooyiisyē tukwaay

ānku +maawaang'te buunikuuk.'

⁴⁴ Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārōokiintēēt kule 'Mokoryoontēenyuu' ii, kōōmuuchāktōōs kule nee kuyēk muchōkōrēenyii?"

Kiiburyoong'to :Yēesu kiblembechiis

(Mataayo 23:1-12; Māārko 12:38-40)

⁴⁵ Kumii tākuyēbchinē yiit :biiko kiyēē kimii :Yēesu kumwooyē, kuwēēkyi keye :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, ⁴⁶ “Ōriibēē keye kāānēētichoo bo kiruutēk, -amoorub ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirooy chēē yoo /kakeekas, /simkiinkētē kule icheek kiirwookik. Kicham mbo subak kubēesyētootēē wōlēē chaang' :biich /sikiisuboooyootē nyēē /kākēēkoonyit. Kicham subak kulēkwēlē ng'ēchērōōk choo bo taay ām kooriikaab saayēt ānkōōmoymooyē mbo ng'ēchērōōk chēbo taay ām kaab saakwa ake tukul. ⁴⁷ Lātunootē mbo koor chēē musuuk sukuyibēē tukuukwaa. Sooyē miisin kuyēyē keye kule churtootiin. Biich chēē wuu chuutēchu chēē mākuyēchi :Yēyiin ng'al chēē bichiyyēch kusiir choolwookiin ake tukul.”

21

Ng'oo nyēē kiinēm chēē chaang'?

(Māārko 12:41-44)

¹ Kutākumii :Yēesu *Kōōtaab Yēyiin, kukas wōlēē kiikoochintooy :biiko chēē ki mokorēen beesaanik loolēēt nyēē /kikiiruruukyinyē beesaanik kubo yisyeētaab Yēyiin. ² Yooto, kuchō :cheebyoosya nyēē ki musuk anki banan. Kibār :nyoo beesaanikyii chēē ki ng'eri.

³ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “! Kāāmwoowook, cheebyoosyaani musuk :nyēē kēēnēm beesaanik laatit nyēē wōō kusiir chuut tukul.

⁴ Kāng'ōmōrunēē :bichoo mokorēen laatit nyoo kēēkooytooy wōlēē bo chēē boonto, nteenee kābār :cheebyoosyaanaa loolēenyii tukul.”

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 24:1-2; Māārko 13:1-2)

⁵ Yooto, kutoow :rubiik kung'alaalee *Kōōtaab Yēyiin. Kimwooyē kule, “Kārorānēch nyēē tyaa :rwoontōochu / kikeetechee Kōyi bo Yēyiin! Kārorānēch mbo nkicheek nyēē tyaa :tukuuk chu /kikēēkōōnu /kiikaraanee kōyi!” Nteenee kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, ⁶ “Mii :bēsyeēt nyēē +/mākiiturbuub tukuuchu ōchōrōkyinē. +/Mākiiturbuub nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētu kukeekemeer keye ake.”

*Nyāliluutēk āk wusiisyēt
(Mataayo 24:3-14; Māarkō 13:3-13)*

⁷ Yooto, kuteebē :rubiik Yēesu kule, “Mokoryoontēt, yēyāktōōs āyu :ng'ālyoontoonoo ānkumākōōboor :nee?”

⁸ Kukētyi :Yēesu kule, “Ōriib keey -/makiiberbeeraak. Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārookiintēt. Mākumwoowok :alake kule, 'Kaakuriik :Mokoryoontēt.' Yoo kāmwooy, -mōōyēnchi. ⁹ +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēt ānkukwiilē :alake bāytooyiisyēetaab kōōrēēng'waa, nteenee -mōōmuuyē. Māsimkuyitu :tabantaab kōōrēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo.

¹⁰ Mākubooryo :bōrōryēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēt ake āk ake. ¹¹ Mākutookunootēē :kibring'ring'nyēt kōōrēt. Mākutookunootēē :kēmēwuut nyēē wōō komoswookik chēē chaang' ām kōōrēt ānkukwaanaat :bōōrwoonik chēē miyootēch. Mākutook :tukun ām wōliin bo barak chēē -/mākyyoomu. ¹² Nto kumānāyēyāktōōs :ng'aleechaa tukul, +/mākēewusook /ānkiiyyoong'tēēnook kōōk ām kooriikaab saayet / ankeerataak kubo anii. Nto subak, +/mākiiyyoong'tēēnook taayeetaab bāytooyik kubo anii. ¹³ Bārooyinto :nyooto nyēē +mōōmwoochinēē bichooto kiyēē ōyēnchinē. ¹⁴ Kunyoo, -mookany kwaa-maak mēt kule bōōmwooyē nee ām kōōk nyēē ōyētētēē keey. ¹⁵ +Māāboorwook :anii kiyēē bōōmwooyē nyēē mākooy kukētwook :chii ng'ālyoo.

¹⁶ Makuchaamtaak :sikiikwook, tuubchōōsyēkwook, tilyōōnuutēkwook ākoo chōōrōōnuutēkwook/keenam alak ām akweek/ankeerat, nto alak/keebakach. ¹⁷ Mākūwēchook :biiko kuuyu ōyēnwoo ¹⁸ nteenee -mā-āstook :Yēyiin mbo kisich! ¹⁹ Yoo kōōmuytoochi ng'aleechaa, +mōōnyōōru soboonto nyēbo man ām lētuunoo.”

*Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēm
(Mataayo 24:15-24; Māarkō 13:14-20)*

²⁰ Kimwoochi :Yēesu subak kule, “Yoo ōkāse kōōkwēnkwēnēē :buunik Yēērusālēm, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēt nyēē sērwtētēē :Yēērusālēm. ²¹ Māchāktōōs :biikaab Yuuteeya kumwēchi lekem ānkumwēy :nkicheek choo mii Yēērusālēm. Nto choo kanyoorta :ng'aleechu saang', kumeey-eyey kiriing'. ²² Kuu wōloo mwooytooy :siruutēk, ku bēsyōōsyēchuutēchu :chēē mākōōng'woonchinēē :Yēyiin biiko choo kiikuchoolwookēn. ²³ Lēyyē, mākūwuuyiityi bēsyōōsyēchooto sōō kule nee kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē! Mākuchō :wuuyinto nyēē wōō kōōrēt ānku mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo mārūbē ng'aleekyīi. ²⁴ +/Makeebakach alak / ankeenam alak bokuyēkunoot motwoor ām kōōrōōsyēk tukul. Mākuminy :bōrōryōōsyēk alake Yēērusālēm ākoy yēē bēkunēē :bēsyōōsyēkwaa.”

*Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Mataayo 24:29-31; Māarkō 13:24-27)*

²⁵ Kimwoochi subak :Yēesu rubiikyīi kule, “+/Makeekasee mēēyintaab kōōrēt wōlēē mākōōbuurto :asiista, araawēt āk kookeelik. Mākumuuyo :biiko ām kōōrēt ānkuboty :tonkoy kule tākyinē keey ānō, kumwēyēē kaaruumeetaab bēēkaab araarayta. ²⁶ Mākōōtimtiimākooy :wōliin bo barak ānkumuuyo

:biiko chēē chaang' kubo kiyēē mii wokuyēyāktōōs ām kōōrēēt, kut wuu nyēē mā kubēk.

²⁷ Yooto, makukas :biiko āyēēwu :anii, *Wēritaab Chii, ām boolteet ām kāāmuukēyēwēk āk lēbkēyēyēētaab Yēyiin. ²⁸ Yoo ōkāsē kutoowu keyy :tukuuchoo tukul, ōng'ērēkiisyē, kuuyu, ōmiitē bōōbēēti kōōrēēt nyēē lēēl."

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu

(Mataayo 24:32-36; Māārko 13:28-32)

²⁹ Yooto subak, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Māchē ōkāsēē *mutiiniit āk keetiik alak. ³⁰ Yoo inkātu :sokēēkaab keetiichoo, ōnkēt kule kaakuriik kumusēs. ³¹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo, ōnkēt kule kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

³² ! Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo tukul. ³³ Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē :ng'ālyoontēēnyuu."

Ōriib keyy

³⁴ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, "Ōriib keyy! -Mookany ānyōōrwook ōbēng'tēē sookwoonuutēk ōyyēēsyyē. -Mookany mbo kōōbootook :kāāsōōtēyēwēk chēbo wōlēē +moonyoorte mokornoontiit. Yoo kooyey kuu nyooto, makucheeraak :bēsyoonoo āyēēwunēē. ³⁵ Makucheer :ng'aleechoo biiko ām wōlto ake tukul. ³⁶ Māchē ōriibē keyy kwaak. Ōsooyē sōōtitiir ōbununēē ng'aleechaa soomuuch bōōyyoonyēē taayeetaab *Wēritaab Chii."

Kiyēbchi yiiit :biiko chēē chaang' Yēēsu ām Kōōtaab Yēyiin

³⁷ Kiinēētiisyē :Yēesu ām *Kōōtaab Yēyiin yoo bo bēēt, nto mii kwēēmooy wokuruchinē keyy wōliin bo Lekemeetaab *Musēyтуuniinēk. ³⁸ Kuyyēēchē :kōōrēēt, kōōyēyē Kōōtaab Yēyiin wokōōnēētiisyē. Kimustoooy :nkicheek biiko chēē chaang' bokukasē kiyēē kiinēētē :Yēesu.

22

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta

(Mataayo 26:1-5; Māārko 14:1-2)

¹ Kikiikuriik :Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. Saakwaani ku *Saakweetaab Keeytaayeet. ² Kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk kuchēēng'ē wōlēē makunamta Yēēsu /subokeebakach. Nteenee kinyōkōriitu kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kiinēm keyy :Yuuta kuchaamta Yēēsu

(Mataayo 26:14-16; Māārko 14:10-11)

³ Yooto, kutamar :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiichoo ki taman āk āyēēng'. ⁴ Kiwo :Yuuta wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo biiko alak chēē ki wōōyēch chēē kirriibē Kōōtaab Yēyiin. Kiwokusat wōlēē +/makeenamta Yēēsu. ⁵ King'ērēkyi :bichoo Yuuta ānkuchāmchiin kule mākōōkoochi :icheek beesaanik, yoo kayey kuu nyooto. ⁶ Kucham :Yuuta ng'aleechaa ankucheeng' bārooyinto nyēē /kiimuuchē /keenamee Yēēsu kumākāsē :biiko.

*/Kikeyeyta kiyēē /kyoomē ām Saakweetaab Keeytaaheet
(Mataayo 26:17-19; Māārko 14:12-16)*

⁷ Nyēē mā tyaa, kuyit :bēsyeēt nyēē /kēyēēnyēē mēēnkitaab kōrōsēēkaab Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin.

⁸ Kumwoochi :Yēesu Bētērō ākoo Yoowaana kule, “Bōōyēytoowēēch saakweēt kyaam.” ⁹ Kuteebēe :icheek Yēesu kule, “Imāchē bokeyeytee ānō?”

¹⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Obe, nto yoo kōōwut Yēerusālēm, +mōōtuuyēē chiito ake nyēē boontoonu tērēetaab bēēko. Orub chiichoo ākoy kōōto nyēē kēēwut.

¹¹ Omwoochi chiitaab kayta kule, ‘Māchē :Mokoryoontēēt kisēēnkēētaab tāyēēk nyēē sukwaamee *Saakweetaab Keeytaaheet āk rubiikyii.’ ¹² Mākōōboorwook kisēēnkēēt nyēē wōō nyēē mii nyiin barak nyēē boonto tukuuk tukul. Yooto, oyeyte āmiik.”

¹³ Kiba :rubiichoo āyēēnku ānkubokunyōōr kiy ake tukul kuu wōloo kimwooytoochinē :Yēesu. Nto mii yoo, kuyeyta āmiik.

Āmiikaab lētuit

¹⁴ Yu kāākuchōbākoy kiy ake tukul, kuchōōnto keey :Yēesu *lēbkēēyik ānkwoomiis. ¹⁵ Kumwoochi :Yēesu lēbkēēyichoo kule, “Kyaamachaanu kule kyaam tukul āmiichu bo Keeytaaheet kumanaanyalil. ¹⁶ ! Kāāmwoowook, -mēētāwāā-āmē saakweēt ake subak nyēē wuu nyi ākoy bēsyeēt nyēē /

kakiikeeree nyēē lēēl nyēē biirē nyi ām Kaab Yēyiin.” ¹⁷ Kunam terekyeēt nyēē kimii *tifaayiik. Kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi lēbkēēyik kule,

“Ōmōōsootē tifaayiichu. ¹⁸ ! Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayiin ākoy bēsyeēt nyoo +mawaayyee ām Kaab Yēyiin.”

Kitoow :Yēesu saakweēt nyēē lēēl

(Mataayo 26:26-39; Māārko 14:22-25; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

¹⁹ Kunam nkinee mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kubetes ānkōōkoochinoot *lēbkēēyik kumwoochinē kule, “Bōōrnyuu :nyi nyēē /

kāākēēkōōn kubo akweek. O-am sōōsōōtēēnoo.” ²⁰ Yu kāākwoomiis kubēk, kunam terekyeēt nyēē kimii :tifaayiik ānkumwooy kule, “*Kirootyeeet :nyi nyēē lēēl kubununēē :korotiikyuu chēē +/makiitaata kubo akweek.”

Kiboor :Yēesu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy

(Mataayo 26:20-24; Māārko 14:18-21; Yoowaana 13:21-30)

²¹ Kumwooy :Yēesu kule, “Ānkoo kēēmiitē kyoomiisyē :tukul, miitē :akeenke ām akweek wokuchoomtoo. ²² Makume * :Wēritaab Chii kuu wōloo kiikusatita

:Yēyiin, nteenee +/mākiing'woonchi chii nyoo kachaamta.” ²³ Kuteebēe keey :rubiik yooto kule, “Ara ng'oo ām acheek :nyēē mii wokuchoomtooy Yēesu?”

Ng'oo :nyēē wōō?

(Mataayo 20:25-28; Māārko 10:41-45)

²⁴ Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto. ²⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Bāytooyik chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisyē ānku icheek :chēē inkētē kuyēētyēēchi biiko alak kusiir chuut.

²⁶ Māmāchāktōōs oyey :akweek kuu nyooto. Nteenee nyoo kāāntōōyiyin ām akweek kuyib keey ng'wēny, nto nyoo māchē kuyēk kāāntōōyiyin kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. ²⁷ Ng'oo :nyēē wōō ām chiito nyoo āmiisyē āk nyoo

bāyiyisē? Chiito nyēē wōō ku nyoo āmiisyē, nteenee āboontē keey akweek āyēētyēēchook.

²⁸ Kwōōmuytoochi :akweek tyēmutēk chēē kōōkēēnyōōru. ²⁹ Kuu yoo kiikukōōno :Baaba kāāmuukēywēēk ābāytooyiisē, +māākōōnook :nkanii kāāmuukēywēēchoo. ³⁰ +Mākiibuurtē keey :tukul āk akweek ām Kaab Yēyiin kyoomiisyē ānkōōtilchinē ng'aleek biiko tukul chēbo mooyēētaab *Isrāyēēl."

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keey :Bētērō

(Mataayo 26:31-35; Māārko 14:27-31; Yoowaana 13:36-38)

³¹ Kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule, "Simōōni wē, Simōōni! /Kāākiikoochi Syee-taani kāāmuukēywēēk kutyemaak. ³² Nteenee kāāsoowuung' anii kumēēboot kaakaaset. Yoo 'keeweekse ichōō wōlēē āmiitē, +mēētitiir rubiik chuut." ³³ Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, kaachamte keey :anii. Yoo kābo rātiisyō, / keerateech tukwaay, nto yoo kābo meet, kēēbēku :tukwaay." ³⁴ Kukētyi :Yēēsu kule, "Bētērō, kāāmwoowuung', kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit kwēēmowuuni +meetuuch keey areet sōmōk."

Ōchōb keey, mii :wuuyinto kuchōōnii

³⁵ Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Yoo kyāāyooktook obeetaate āmā beesyaa nto ku lool nto kwēyōōn, ara kibotwook :kiy ake tukul?" Kumwooy :rubiik kule, "Māmii :kiy nyēē kibotwēēch." ³⁶ Kumwoochi :Yēēsu kule, "Nteenee raat, yoo boonto :chii beesaanikyii nto loolēenyii, kunamaat. Nto nyoo mātinyē chōōkiit, kwaalta kābuutiinyii ankwaal nyeenyii. ³⁷ Mākuyityiin :siruutēchu bo Yēyiin kurubta keey āk anii ām yoo mwooyē kule, /Kikeetasta kibng'ōōkisiisii.† Kuu wōloo /kikeesirta kurubta keey āk anii, makuyeyakay kuu nyooto." ³⁸ Kumwooy :rubiik kule, "Mokoryoontēēt, nto chu chōōkiinēk āyēēng'." Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kutēēniit choo!"

Kiwokusaayee :Yēēsu Ketesemaane

(Mataayo 26:36-46; Māārko 14:32-42)

³⁹ Nto mii yoo, kuchuwunee :Yēēsu kōyooto kimii kwoomiisyēē āk rubiikyii ānkutākyi keey Lekemeetaab *Musēytuuniinēk kuu kwaak. ⁴⁰ Kumii wōlooto, kumwoochi rubiikyii kule, "Māchāktōōs ōsooyē simōō-āsyi keey tyēmutēk."

⁴¹ Kung'etee :Yēēsu yēē kimii :rubiikyii ankoonata yēē lōō kisich. Kuku-tuny ankusaay kule, ⁴² "Baaba, yoo ichāmē, inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy, āmēēbērē kuu wōloo āmāktooy anii." ⁴³ Yu keewaany :Yēēsu kusaay kuu nyooto, kuchō * :malayikeet ānkōōtitiir. ⁴⁴ Kisaay subak nyēē ng'awa mūsin kut kooyot. Kikerkeyiitu :kiyootichaa korotiik chēē /kakiitaata.*

⁴⁵ Kung'etee :Yēēsu yooto kāsooyēē, ānkuwo yoo kimii :rubiik. Ntee-nee kinyōōr rubiichoo kuruuytōōs kubo chaasikaab ng'uusng'uusyēēt. ⁴⁶ Kumwoochi :Yēēsu rubiichooto kule, "Tōōruuytōōsii? Ōng'ēētyē ankoosaay simōō-āsyi keey tyēmutēk."

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēsār

(Mataayo 26:47-56; Māārko 14:43-50; Yoowaana 18:3-11)

22:27 Yoowa. 13:4-5, 12-17   **22:29** Luuka 12:32   **22:30** Mat. 19:28   **22:31** Āyub 1:6-12; 2:1-6; Luuka 22:3   **22:32** Mat. 16:18; Luuka 22:62; 24:34   **22:34** Māārko 14:30-31   **22:34** Luuka 22:61
22:35 Luuka 9:3; 10:4   **22:36** Mat. 10:34   † **22:37** Isa. 53:12   **22:39** Mat. 26:30; Luuka 21:37; Yoowa. 18:1-2   **22:42** Mat. 6:10; Māārko 10:38; Yoowa. 12:27-28   * **22:44** Kimāmiitē :kērēywēēchu tukwaay siruutēk alak nteenee /kibokēētāsynē lētuunoo.   **22:46** Luuka 5:16

⁴⁷ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kuyit :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu taman āk āyēēng', kuboontoonu keey biiko chēē chaang'. Kuwo yēē kimii :Yēesu kumāchē kutorooch. ⁴⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, "Yuuta! Imāchē man ing'ōmtē *Wēritaab Chii ām toroocheet?"

⁴⁹ Yu kakas :rubiik chuut kiyēē kimii wokuyēyāktōōs, kumwooy kule, "Mokoryoontēē! Keeyebaayeb?" ⁵⁰ /Kēēmwooyē kuu nyooto, kuchwēntooy :akeenke yīititaab taay nyēbo motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō. ⁵¹ Nteenee kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Ōbāroochi kuyey!" Yooto, kunam yīititaab chiichoo ānkukētyi yooto.

⁵² Bichoo kikwoontooy keey Yuuta ku mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik ākoo biiko alak chēē wōōyēch ām chēē kiriibē *Kōōtaab Yēyiin. Kumwoochi :Yēesu bichooto kule, "Ntēē sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek? Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēt?" ⁵³ Ntēē kwāāmīitē :anii kwaak biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin amoonamaa? Nteenee bēsyēēng'woong' :nyi ra āk kāāmukēyewēēkaab mēēnānēt."

Kituuch keey :Bētērō

(Mataayo 26:57-58, 69-75; Māārko 14:53-54, 66-72; Yoowaana 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ /Keenam Yēesu yooto /ānkēēkweryoot ākoy kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō. Koonamaat :Bētērō Yēesu ākoy biiwuutaab kayaa.

⁵⁵ Kikiikoolaay :riibiik maat kiyēng' ānkimii :biiko kuywēē maata. Kiwokuyu :nkinee Bētērō mayaata. ⁵⁶ Nto bērē kukas :chēēbto ake nyēē kiyēyiisyē kayaata Bētērō kukataal :maata, kōōrōotoot ānkulē, "Ntēē kiboon-tootē keey :chiichi Yēesu!" ⁵⁷ Kutuuch keey :Bētērō kule, "Chēē, -māānkētē chiichoo!"

⁵⁸ Kukas :chiito ake subak Bētērō ānkumwooy kule, "Inyiing' :ake ām bichu." Kumwooy :Bētērō kule, "Lēyyē, abēērē keey!"

⁵⁹ Yu kakeeyta :asiista akeenke, kumwooy subak :chiito ake ām yooto kule, "Kubooyiit man, kiboon-tootē keey :chiichi Yēesu, kuuyu sālu Kalilaaya."

⁶⁰ Kutuuch keey :Bētērō kule, "Kubooyiit man, -māānkētē kiyēē imi-itē imwooyē." Kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke. ⁶¹ Kuweech keey :Yēesu ānkōōrōotoot Bētērō. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēesu kule, "Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit kwēēmowuuni +meetuuch keey areet sōmōk." ⁶² Kuchuyta :Bētērō saang' ānkuwokuriir nyēē kāng'woonchi miisin.

/Kikiintosuur Yēesu /ānkēēbir

(Mataayo 26:67-68; Māārko 14:65)

⁶³ Kiintosuuroot Yēesu :biiko choo kimii kuriiboote ankoonyaliilaat.

⁶⁴ Kiyēēnē koonyek, ānkubirsēētē, sukutēēbootēē kule, "Mwoowu baa, ng'oo :nyi kābiring'?" ⁶⁵ Kiinchōchēē mbo subak :bichooto Yēesu ng'aleek alak chēē chaang'.

Kumii :Yēesu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeeek

(Mataayo 26:59-66; Māārko 14:55-64; Yoowaana 18:19-24)

⁶⁶ Yu yyēēchē :kōōrēt, kikiikōōruruuch keey :kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeeek: Booyik, mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānētikaab kiruutēk. / Kikēēkweryoot Yēesu ākoy kōōk.

⁶⁷ Kumii kōōk, /keeteabee kule, "Inyiing' man *:Kāārārookiintēt?" Nteenee kukētyi :Yēesu kule, "Ānkoo kāāmwoowook, mēēbērē +moochamte, ⁶⁸ nto

subak, yoo kaateebenaak :nkanii ng'alyoo, mēēbērē +mōōkētu. ⁶⁹ Nteenee kung'eetee raat kuwo taay, +māwāābuurunē :anii, *Wēritaab Chii, āwutaab taay nyēbo Yēyiin kēēbāytooyiisē :tukwaay.” ⁷⁰ Kuteebēe :bichoo tukul kule, “Imāchē imwaay kule inyiing' Lakwataab Yēyiin?” Kukētyi kule, “Wuu nyooto.”

⁷¹ Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kōōruumchi :bichoo kule, “Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi, ntēē kaakeekas kuchāmchiintōōs nkit.”

23

Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato

(Mataayo 27:1-2, 11-14; Māārō 15:1-5; Yoowaana 18:28-38)

¹ Yooto, kung'eet :kōōkwoonooto tukul bo Yuutayeeek ānkukwēryoot Yēēsu ākoy Kaab *Bilaato. ² Kumwoochi :bichooto Bilaato kule, “Kikēēnyōōru chiichi kutēwēchootē kāsōōtēywēēkaab biikyoo kule kumākwēchi bāytooyiintēēt nyēbo Rooma *syuuruut. Kimwooytootē mbo subak kule inee ku kāārōokiintēēt nyēē māchē kubayta biikyoo.”

³ Kuteebēe :Bilaato Yēēsu kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeeq?” Kukētyi :sinee kule, “Wuu nyooto, sinee.” ⁴ Yu /kābokiikum Yēēsu, kumwoochi :Bilaato mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk biiko chēē kimii yooto kule, “Ntēē -māākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi.” ⁵ Kōōwuruur :mbo kibkōrōs choo wōōyēch Bilaato kumwoochinē kule, “Inee :nyēē mii kutēwēchootē biiko ām kōōrēenyoo kumukuul kubuntēē kāānēētiisyēenyii. Kitoowunēē ng'aleechaa Kalilaaya, neennyi kookuyit wōli.”

/Kikiirēkēēchi Yēēsu Ērōōtē

⁶ Yu kakas :Bilaato ng'aleechaa, kumach kōōnkēt yoo kibo :Yēēsu yēēmēetaab Kalilaaya. ⁷ Yu kāwokōōnkēt, kōōrēkēēchi Yēēsu Ērōōtē nyoo kikiikuruutoon Yēērusālēm bēsyōōsyēchooto, kuuyu ki bāytooyiintēētaab Kalilaaya.

⁸ Bērē kukas :Ērōōtē Yēēsu, kung'erech miisin, kuuyu kikiikumachaan nyi kooy kule nto kas inee kuuyu /kikiikyaamta Yēēsu miisin. Kimāchē kule nto yey :Yēēsu kiy nyēē /kiilātē. ⁹ Kuteebēe :Ērōōtē Yēēsu ng'al chēē chaang', nteenee mānāākētyi :Yēēsu ng'alyoo.

¹⁰ Yooto, kung'ēētyo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk ānkumwoochi Ērōōtē kule, “So, ntēē kiikuyey :chiichi ng'aleek chēē miyootēch miisin!” ¹¹ Nto mii yoo, kuyēchi :Ērōōtē āk riibiikyii Yēēsu ng'al chēbo kāāntosuurāt ankoonyaliil. Kiilookyi sireet nyēē kibo bāytooyiisēēt /ankeketita kuwo wōlēē kimii :Bilaato.

¹² Kiyey :yooto kuchoomnyo :Ērōōtē āk Bilaato bēsyoonoo kusiir yu kibo taay yoo ki buunyoo :chii ām wōlēē mii :ake.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeeek Bilaato kubakach Yēēsu

(Mataayo 27:15-26; Māārō 15:6-15; Yoowaana 18:39–19:16)

¹³ Kōōruruuch :Bilaato mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyik āk bikaab yēēmēēt ¹⁴ ānkumwoochi kule, “Kōōkwērwoo chiichi ānkōōmwoowoo kule kōtēwēchootē biiko. Kāābērē ākuumu ām taayeeng'woong' ku -māākāsē lēēlis nyēē boonto, ¹⁵ āmānyōōr :nkinee Ērōōtē lēēlis ake tukul. Kayey :yooto

kukēt̄wēech. Nto subak, māmii :kiy nyēē kiikuyey sukōōsāk̄yi /keebakach.

¹⁶ Kunyi, +/makeebas /ankeebakaakta kuwēēchi key.”*

¹⁸ Kōōruumchi :biiko kule, “Iwaang'te chiichi ankiityaakte Baraaba.”

¹⁹ Baraaba ku chiī nyēē /kikiikeerat nyēē kimāchē kuweech kōōrēēt ānkikiikubāk̄akiis.

²⁰ Kumwoochi :Bilaato subak bichoo kule, “Ntēē irooko /kiityaakta Yēesu.”

²¹ Nteenee kubōloobōl :biiko kule, “Obakach! Obakach!”

²² Kumwoochi :Bilaato bichoo nyēbo sōmōk kule, “Ara, koleel nee :chiichi? Māmisiyīnē /keebakach. Kunyi, +/ makeebas /ankiityaakta.” ²³ Nteenee kiīwuruur :biiko Bilaato kukuurchinē barak kule, “Māchāktōōs /keebakach chiichi!” Kōōbēliis :kwiilateetaab bichoo ²⁴ ānkuyēchi kuu wōloo kāmāk̄tooy.

²⁵ Kiityaakta Baraaba ankuchamta /bokeebakach Yēesu.

*/Kikēkwērtōochi Yēesu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur
(Mataayo 27:32-44; Māārko 15:21-32; Yoowaana 19:17-27)*

²⁶ Yu /kikēēmii /kēēkwēryootē Yēesu, /kēētuyēē chiito ake nyēē kimii kuwēētii Yēerusālēēm. /Kikēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē kibo kōōrēetaab Kurēēn. /Kēēnāmē nyoo /ānkēēkērchinē koong' kukalabaat murtooywoontoonoo kurubē Yēesu lēt. ²⁷ Kiinaamaat :biiko chēē chaang' kuboontootē key chēēbyōōsōōk chēē kyoomoonte mbuy kuriirēē Yēesu. ²⁸ Kuweech key :Yēesu kukas chēēbyōōsōōchoo ānkulēēnchi, “Tibikaab Yēerusālēēm, -moori-ireenaa, nteenee oriiree key āk lōkōkwōok. ²⁹ Mii kukwoonii :bēsyoōsyēk chēē mākuwooy :biiko kule, ‘Mii nyēē karaam :koorko nyoo māmāāsich leekwa.’ ³⁰ Mākuwooyē :biiko yooto kule, ‘Kaykay kuturbubchēēch :tulōōntōōk ānkutubēēch :lekemoosyek.’ ” ³¹ Kitas taay kumwooy kule, “Yoo imuuchē raat /kēēyēchi kēēti ataa ng'al chēē wuu chu ii, /bokeemwa nee nyēē yaamaat?”

³² /Kikeebeeta nkicheek biiko alak āyēēng' chēē kirātootiin kubo ng'al chēē kiikuyey kule /bokeebakach ākoo Yēesu. ³³ Yu kayit yēēt ake yēē /kikēkuurēē 'Rōkyēetaab Mēt,' /kēēkwērtōochi Yēesu murtooywoontēenyii. /Kikēkwērtōochi ake tukul ām bichoo murtooywoontēenyii /ānkiyyoong'tēē ake āwutaab taay /kiyyoong'tēē ake āwutaab kaataam, kōōkwēēnchi Yēesu kwēēn. ³⁴ Kimwooy :Yēesu ām yooto kule, “Baaba, inyōōchi kaat bichu kuuyu -mēēnkētē kiyēē mii kuyēyē.”

Kibar :riibiichoo *sēkēeryēēt yu kimāchē kubchēchiin sirookaab Yēesu sukōōnkēt kule ng'oo :nyēē mākuuyib sireet nkōnō.

³⁵ Kiyyoong'iis yooto :biiko kukāsē kiyēē kimii kuyēyāktōōs. Kiinchuruursēt :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēesu kule, “Kiisoobootē :chiichi biiko alak. Kany kōōsoob keyy naas yoo inee man *:Kāārārookiintēēt nyēē chōōnēē Kaab Yēyiin.” ³⁶ Kiinchuruur :nkicheek riibiik Yēesu. Kikwaanta *tifaayyiik chēē tāytāyēch ānkōōyokoochi Yēesu ³⁷ ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing', man, :bāytooyiintēetaab Yuutayeek, isoob keyy, naas.”

³⁸ /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēesu meet chēē kimwooyē kule: BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYĒEK :NYI.

* **23:16** Kitāsyi :siruutēk alake kērywoontēetaab 17: /Kikiityoooktooy chiito akeenke yēē /kikyoomē Saakweetaab Keeytaayēt ām nyēniit ake tukul. **23:25** Yēyuut. 3:13-14 **23:28** Luuka 19:41-44 **23:29** Cherem. 16:1-4; Luuka 21:23 **23:30** Ng'ong'. 6:16 **23:31** 1Bēt. 4:17 **23:33** Isa. 53:12 **23:34** Tyēēn. 22:18; Yēyuut. 7:60 **23:36** Tyēēn. 22:7; 109:3-5 **23:36** Tyēēn. 69:21 **23:38** Mat. 27:11

³⁹ Kimwoochi Yēesu :chiito akeenke ām bichoo āyēēng' choo kimii murtooy-wōosyēkwaa kule, "Ikuurē keey inyīing' oob kule Kāārārōokiintēēt? Iraraach keey ankiiraraacheech nkacheek!" ⁴⁰ Nteenee kōōburyoong'to :nyiin ake kule, "Yyōōch! -Mēēywēyē :inyiing' Yēyiin siimwooyē ng'al chēē wuu choo ānkēēmiitē kēēnyōōru āk chiichi ng'wooninto nyēē kerkeey? ⁴¹ Misyēēch acheek kubo lēēlisto nyēē kēēboontē. Nteenee / kakyaaam chiichi buch." ⁴² Yooto, kumwoochi :chiichoo Yēesu kule, "Isootaa, yoo 'keēwut Kaab Yēyiin." ⁴³ Kumwoochi :Yēesu kule, "I Kāāmwoowuung', bokiibuurē ra āk inyīing' kibkōōnkōy."†

Kime :Yēesu

(Mataayo 27:45-56; Māārko 15:33-41; Yoowaana 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ku āsiiswēk lo, kuker :kiito ake asiista kutuuyiit :kōōrēēt. Kiichuulyo :mēēnānoonoo ākoy āsiiswēk sokool. Kukērēerunēē keey :ankeet āyēēng' nyēē kirikimim nyēē /kikiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin. ⁴⁶ Yooto kōōnchō :Yēesu kule, "Baaba Yēyiin! Kāāyokoowuung' tāmirmiryēēnyuu!" Kōōtēryēēchē ng'aleechaa, kung'ētē bakeenke!

⁴⁷ Kisilto kāāyooong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii yooto Yēyiin. Kimwooy kule, "Kubooyiit man, ākoo kochurtaa :chiichi ām taayeetaab Yēyiin."

⁴⁸ King'woonchi biiko chēē kimii yooto yu kakas kiyēē kayeyakay. Yooto nanyuun kooyeey kaa nyēē kanamaat keey kwērmētōōk.

⁴⁹ Kiiyyoong'iis :chōōrōōnuutēkaab Yēesu āk chēēbyōōsōōk alak chēē kikiikurubaan Yēesu kung'ēeteē Kalilaaya, kutoobēnē kiyēē kimii kuyēyāktōōs.

Wōlēē /kikeemuyta Yēesu

(Mataayo 27:57-61; Māārko 15:42-47; Yoowaana 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Kimii :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēē kiminyē *kiri-inkēētaab Arimataaya ām yēēmēētaab Yuuteeya. Kikiikunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin ānkimii kukānyoonu Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Ki inee :akeenke ām kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayee k nteenee kimachamaat ng'aleekaab chuut ām kōōkwoonoo. ⁵² Kiwo :chiichoo Kaab *Bilaato wokusoom / kēēchāmchi wokōōnēm muustaab Yēesu. Kuchāmchi :Bilaato. ⁵³ Wokōōrēēk muusyoonoonoo ankuratee ankeet ānkuwokōōkoochi kochonkeet ake. Ki-iwōroot :kochonkaanaa /āmānāākiikoochi muusyoo bēsyēēt ake.

⁵⁴ Ki bēsyēēt :nyooto nyēē kimii :Yuutayee kuyēytēē keey kukātoow keey :bēsyēētaab *Sabaato. ⁵⁵ Kiinaam :chēēbyōōsōōchoo kikwoontooy keey Yēesu ām Kalilaaya Yōōsēēf ākoy kochonkaanaa bokukas wōlēē /kikeekonorta. ⁵⁶ Nto mii yoo, kooyeey ankubokuyeyta mwaanik chēē boong'u nyēē anyiny. Nteenee kiimuuny ām bēsyēētaab *Sabaato kuu wōlēē mwooytooy :mākuutēk.

24

King'ēeteē :Yēesu meet

(Mataayo 28:1-8; Māārko 16:1-8; Yoowaana 20:1)

¹ Ām bēsyēētaab taayta, nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato, kumusta :chēēbyōōsōōchoo kukēērīr :kōōrēēt ākoy kochonkaanaa /kikēēkōōnrēē Yēesu. Kibeeta mwaanichaa kiboong'u nyēē anyiny choo kikiikuyeyta.

² Kuyitē, kunyōōru /kāākēēwunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kochonkeet. ³ Yu kēēwut kochong', kukas kule kimāmii :muustaab Mokoryoontēēt Yēesu.

⁴ Kutākōōlātē ām kiyēē kayeyakay, kutook :biiko alake āyēēnku chēē kēēyyoong'iis taayeeng'waa. Kikiilaach sirooy chēē kileelach kut kōōwirwiirtōōs. ⁵ Kimuuyo :chēēbyōōsōōchoo ankukas ng'wēny. Yooto, kumwoochi :bichoo kule, “Ām nee yu ōchēēng'ēē chii nyēē soboot *kāābkwoombiich? ⁶ Māmii wōli! Nteenee kaakung'eetee meet. Māchāktōōs ōsōōtē wōlēē kimwooytoowook yoo kitākumiitē Kalilaaya. ⁷ Kimwooy kule, '+/Mākiyookochi *Wēritaab Chii biich chēē kibng'ōōkisiis chēē māukukwētoochi *murtooywoontēēt. Nto mii bēsyēētaab sōmōk kung'eetee meet.’ ” ⁸ Kisēw :chēēbyōōsōōchoo.

⁹ Kooyeey :chēēbyōōsōōchoo wōloo kikwoonēē ānkubokwoomchi ng'aleechaa rubiik choo ki taman āk akeenke āk chuut alak. ¹⁰ Chēēbyōōsōōchoo ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Choowaan, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk chēēbyōōsōōk alak chēē kiboontootē keey tukul.

¹¹ Kichweesta :rubiichoo chēēbyōōsōōchoo. ¹² Ānkoō kuwuu nyooto, king'eet :Bētērō ankulabat wōlooto kibo kochonkaanaa /kikēēmuchinē Yēesu. Kōōkōōyto āriit, nto bēre kulē, kukas sirookaab Yēesu baateey āmāmii :bōōrto. Kooyeey :Bētērō kaa kōōlātōotē ām kiyēē kiyeyakay.

Kiiboorchii keey :Yēesu rubiik āyēēng' chēē kibēētii Emaawu (Māārko 16:12-13)

¹³ Kimii :rubiik alake āyēēnku chēbo Yēesu bēsyoonooto kubēētii saang'taab Emaawu. Kiyibē :lōōyinnyii āsiiswēk āyēēng' kuwēētēē :chiito Yēerusālēēm. ¹⁴ Kubēētii, kung'āloolootēē tukuuk tukul chēē kikiikuyēākisiis.

¹⁵ Kutākumii kwoomootē lōkōōy, kulumchi :Yēesu baanng'waa anku-tas taay :tukul ¹⁶ kumānēēnkēt :rubiik kule ki inee. ¹⁷ Kumwoochi :Yēesu kule, “Nee nyi ōng'āloolootēē ēē?” Kōōyyoong'iis ānkukās nyēē kāsāng'utiitu. ¹⁸ Kumwoochi :rubiinteēt nyēē /kikēēkuurēē Kileeyoba Yēesu kule, “Imāchē imwoowēēch kule inyiing' baateey ām Yēerusālēēm nyēē -mēēnkētē kiyēē kookuyeyakay?” ¹⁹ Kuteabee :Yēesu chiichoo kule, “Nee :nyēē kookuyeyakay?” Kulē, “Ng'alyoo kurubta keey āk Yēesu nyēbo Nāāsārēēt. Ki *wōōrkooyōontēētaab Yēyiin nyēē kiboonto kāāmukēywēēk ām wōlēē king'ālooltooy ānkuyēyē ng'al chēbo kwōng'uut ām taayeetaab Yēyiin āk biiko. ²⁰ Kiiyookooyto :mbo kibkōōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyikyoo /bokeebakach. /Kikēēkwētoochi murtooywoontēēt. ²¹ Kōkiimoong'tēē keey :acheek kule inee :nyēē +machokootyaakta biikaab *Isrāyēēl. Bēsyēētaab sōmōk :nyi ra kung'eetee kōyēyākisiis :ng'aleechu. ²² Nto subak, kākōōnēēch :chēēbyōōsōōk alak kunameech :tonkoy. Kamusta ākoy kochong' wōloo /kikiitōōrē, ²³ nteenee, mānāānyōōr bōōrnyii. Kāmwoowēēch kule kakas malayikaan alak chēē kāmwoochi icheek kule soboot :Yēesu. ²⁴ Kaakuba :alake ām acheek wōlooto ānkubokunyōōr kuwuu nyooto.”

²⁵ Kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “Kyōōbuswookēn sōō nyēē tyaa, ānku wuyyēch mētēwookwōok kule nee! Ākoo mānōōyēnchi tukuuk tukul choo kiikumwooy * :wōōrkooyikaab Yēyiin. ²⁶ -Mōōnkētē :akweek kule kimisyinē kunyalil * :Kāārārookiintēēt ām tukuuchoo nto /kiitōōrē?” ²⁷ Yooto,

kōōbāng'boonkyi :Yēesu bichoo ām siruutēkaab Yēyiin kutoowunēē choo bo *Muusa ākoy chēbo wōōrkooyik tukul kurubta keey āk inee.

²⁸ Yu makuyit saang'aa kibēēti, kuyey keey :Yēesu wuu nyēē kimāchē takutas taay āk baanaa. ²⁹ Nteenee kiket :bichoo kule kōōbuurto keey :icheek, kuuyu, kikiikwiimēn :kōōrēēt. Kucham :Yēesu kōōbuurto keey tukul. ³⁰ Kumāchē kwoomiis, kunam :Yēesu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kubetes ānkōōkoochi bichooto. ³¹ Kusēw :bichoo kule ākoo ki Yēesu :nyooto. Kusēwu kuu nyooto, kubotē :Yēesu kule bil!

³² Kumwooy :bichooto kule, “Kākāākēng'ērēkiisyē sōō nyēē tyaa, yoo kāmii :Yēesu kumwoowunoonwēēch ng'aleek kurubta keey āk kiyēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin.” ³³ Kung'ēētyo :bichooto areet akeenke ankooyeey Yēerusālēm. Kibokunyōōr rubiichoo ki taman āk akeenke āk rubiik alak kumii yēēt akeenke. ³⁴ / Kēēnwoochi bichooto tukwaay kule, “Kookung'eetee man :Mokoryoontēēt meet ānku kākōōboorchi keey Simōōni.” ³⁵ Kumwoochinē :bichooto kikwoonēē Emaawu chuut kiyēē kiyeyakay ām kēēltaab too āk subak wōlēē kiinkētito :icheek Yēesu, yu kāwokubetes mukaatiit.

*Kichōōnchi :Yēesu rubiikyii ām bēsyooni kaakung'eetee meet
(Māārko 16:14; Yoowaana 20:19-23)*

³⁶ Kutākumii :bichoo kwoomchinē chuut lōkōōyiwēchoo, kutookunēē :Yēesu kōyooto ānkumwoochi kule, “Ōnyōōru tāloosyēēt.” ³⁷ Kimuuyo :bichoo, ānkubōōtoon kubērē tōōs āyiintēēt :nyooto. ³⁸ Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, “Ām nee yu kōōmuuyē ankooyiimaak mēt -moochamte kule anii :nyiiēnyii? ³⁹ Okas baa mbo āwunnyēkyuu āk kērēēnkōōk. Otabtab sookas, kuuyu, ōmiitē ōbērē tōōs anii ku āyiintēēt. Mātinyē :āyiintō bōōr.” ⁴⁰ Kōōboorchi āwunnyēk āk kērēēnkōōk. ⁴¹ Kiilat :rubiik ānkung'ērēkiis, nteenee wuu nyēē kimā manta. Kuteebēē :Yēesu kule, “Ōboontē āmnyoo?” ⁴² / Kiikoochi *burbyoontēēt nyēē kiwaatanaat ⁴³ ankwaam kukāsē :rubiik. ⁴⁴ Kumwoochi rubiikyii kule, “Ōsōōtyēēchi kiyoo kyāāmwoowook yoo kitākēēboontootē keey. Kyāāmwoowook kule misyinē kuyēyākiis :tukuu tukul kuu wōloo mwooytooy :kitaabu- unekaab *Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin āk choo bo kitaabuutaab Tyēēnwookik kurubta keey anii.”

⁴⁵ Nto mii yoo, kung'oonkyi :Yēesu rubiikyii kōōnkēt kiyēē kimwooyē :siruutēkaab Yēyiin. ⁴⁶ Kimwoochi kule, “Siraat kule makunyalil :Kāārārōokiintēēt anku makung'eetee meet ām bēsyeētaab sōmōk. ⁴⁷⁻⁴⁸ +/ Makyaaamtaat ām kōōrootunwēēk tukul kubuntēē kaayneenyii kule kuweek :biikō ām miyootyēēt nyoo kiikuyey /sikēēnyōōchi kaat. Kookas :akweek kuyēyaktōōs ng'aleechu. Kunyoo, o-amtaate lōkōōyiwēchu ōtoowunēē Yēerusālēm. ⁴⁹ Kookas, āmiitē wāāyookwook kiyēē kikuurtoowook :Baaba. Nteenee ōkāng'iisyē yuutēyū bo kiriinkooni kut /kiilumeenaak kāāmuukēyēwēk kukwaanee kibkōōnkōy.”

24:27 Luuka 24:44   **24:30** Luuka 9:16; 22:19   **24:34** 1Kōōr. 15:5   **24:35** Māārko 16:12-13
24:37 Māārko 6:49   **24:39** Māārko 16:14-16   **24:40** Yoowa. 20:20   **24:43** Luuka 24:30-31;
 Yoowa. 21:5, 10; Yēyut. 10:41   **24:44** Tyēēn. 22:1, 7-8, 15, 18; 69:4, 9, 21; Isa. 52:13–53:12; Luuka
 24:27; Yoowa. 5:46   **24:45** Luuka 24:27, 32   **24:46** Māārko 14:49; Luuka 22:67; Yēyut. 3:18;
 17:2-3; 28:23; 1Kōōr. 15:3-4   **24:47-48** Yēyut. 1:8; 2:38; 5:31; 11:18; 17:30-31; 20:21; Room. 15:19;
 Yēyut. 1:8   **24:49** Yoowa. 15:26-27; Yēyut. 5:32   **24:49** Luuka 4:18

*/Kikēyib Yēesu kuwo kibkōōnkōy
(Māārkō 16:19; Yēyuutēk 1:9)*

⁵⁰ Nto mii bēsyēēt ake, kuwēēto keey :Yēesu rubiichoo kung'eetee Yēerusālēēm kutākyinē keey Beetannyya. Yu kariikta, kōōtōrōōr :Yēesu āwunnyēk ankusaay Yēyiin kōōbēruur rubiichoo. ⁵¹ Kutākumii kusooyē, /kēyib kuwo kibkōōnkōy. ⁵² Kukulunkyi :rubiichoo Yēesu ankooyeey Yēerusālēēm kung'erēkootiin miisin. ⁵³ Kibēētii :rubiichoo *Kōōtaab Yēyiin kibtaman kōōkoostooy Yēyiin.

Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikkēesirē ak wōlēē / kikkēesirē: Kisirē :lēbkēeyiintēēt Yoowaana kitaabuuni. Kisir kiyēē kikāsēē koonyekyii nkit. /Kiisōōtyinē kule kisirēē Ēfēēsō am kēnyitaab 90-96 KK.

Kiyēē mii ariit: Kurubta keyy ak kiyēē kimwooy :Yoowaana nkit, kisirē kitaabuuni sukung'et kōōyēnchi :biiko kule Kāārārōokiintēēt :Yēēsu ānku lakwataab Yēyiin, sukunyōōr :icheek soboontaab kibchuulyo yoo keekaasee keyy inee (kur. 20:31). Toowu :kitaabuuni wuu nyēē tyēen kung'ālōolēē Yēēsu kule Ng'ālyoontēēt, nyēē kirōōrōōtunēē :soboonto am kibkōōnkōy / kumanaakeeyey kiy ake tukul. Ibooru mbo :Yoowaana kwōng'uutēk tukul chēē kiyey :Yēēsu ak wōlēē kikwiilta keyy ak Yuutayeek alak choo kimātinyē kāāyēnēēt. Ng'ālōolēē :kurkeetaab 13-17 tilyaanateet nyēē kiboontēē keyy :Yēēsu ak rubiikyii ak kiyēē kimwoochi kwēēmowuunoo /kumānāākēēnāmē.

Kiyēē āmu: Kōōkiimē :Mataayo kule Kāārārōokiintēētaab Yuutayeek :Yēēsu, ānkwoorōōru :Māārōō ak Luuka kule yēchinē :Yēēsu Yēyiin yiisyēēt ānku chii, ikiimē :Yoowaana kule Yēēsu ku Yēyiin ānkwoorōōr yiisyēēnyii ak soboonyii tukul kōōyoyong'unēē yooto. Ng'ālōolēē :Yoowaana Yēēsu kōōboorunēē kitōōntōyēēn. Kuurē kule lēbkēeyyēēt, amnyoontēēt, bēeko, kurkeet, ākiintēēt, musābiibuut, chamateet ak alak chēē chaang'. Māchē :Yoowaana kule nto ris kiyēē āmu :kitaabuunek chuut alak choo bo taay am Kiirōotyaaani Lēēl. Kunyoo, wēchē tukuuk chēē manaang'alaalee :chuut. Nto subak, -mēyēēchinē ng'aleek chēē kiikutwech :siriik chuut alak bo lōkōōyēwēk chēē kārōōmēch. /Kēēmwooyē kule imukuulē Yoowaana 3:16 Biibilyaa tukul kuuyu ibooru :kērēywoontooni ng'aleekaab Kiriistō kule, “Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut kukōōn lakwanyii nyooto akeenke baateey sukung'et :chii ake tukul nyoo ikoosēē keyy lakwanaa mēēbērē mākubot, nteenee mākunyōōr soboontaab kibchuulyo.”

Kichokōōboor :Yēēsu wōlēē wuu :Yēyiin

¹ Am taayta, kimiitē :Ng'ālyoontēēt. Kiboonto keyy :Ng'ālyoontoonoo ak Yēyiin. Ki Yēyiin :Ng'ālyoontoonoo, ² ānkiboonto keyy ak Yēyiin.

³ /Kikeeyey kiy ake tukul kubununēē inee. Nto kimā inee, nto mānāatook :kiy ake tukul nyoo kiikutook. ⁴ Chōōnēē :soboonto wōlēē mii :inee. Kiy-ibchi :sobooniitēnyii biiko lēbkēeyyēēt. ⁵ Ikwēnyē :lēbkēeyyoonoo mēēnānēēt, amālukuyē :mēēnānēēt lēbkēeyyēēt.

⁶ Kichō :chiito ake nyēē kiiyook :Yēyiin. /Kikēēkuurēē chiichoo Yoowaana. ⁷ Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko lēbkēeyyoonoo, sukung'et kōōyēnchi.

⁸ Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko kurubta keyy ak lēbkēeyyoonooto amēēbērē ki inee :lēbkēeyyoonoo. ⁹ Kichōōnii :lēbkēeyyoonoo kōōrēēt sukulēbkēēchi chii ake tukul.

¹⁰ Kichō :Ng'ālyoontoonoo kōōrēēt nyoo /kikēeyēyē kubununēē inee, nteenee kimēēnkētē :kōōrēēt kule ki ng'oo :inee. ¹¹ Kichō kōōrēēnyii nteenee kitay :biiko kutaach ¹² nteenee mii :biiko alak chēē kitaach inee ankookaasee

keye. Kichāmchi bichooto kuyēk lōkōkaab Yēyiin. ¹³ Mānāāyēk :bichoo lōkōkaab Yēyiin kuu wōloo māktooy :chii leekwa nto kuu yoo sichē :chii leekwa, nteenee Yēyiin nkit :nyēē yēyē bichoo kuyēk lōkōkyii.

¹⁴ Kichokuyēk :Ng'alyoontoonoo chii, kēēming'tē keye ankeekas wōōyinnyii, wōōyin nyoo nyōōrtooy :wēēro nyēē akeenke baateey wōlēē mii kwaan. Kichāmē biich kuchurta ānkiyib manta.

¹⁵ Inee :nyoo kyoontooy :Yoowaana kukuurchinē barak kule, “Inee nyoo kyāāmwooyē kule mākucho ām lētuunyuu nyēē boonto kāāmuukēywēēk ku-biira, kuuyu kimii / kumānāākēēsichoo.” ¹⁶ / Kikiibēruurēch acheek tukul kōōliikto kubo chamateet tukul nyēē boontēēnēch :chiichoo. ¹⁷ Kikōōnēēch *Muusa kiruutēk, kuyibwēēch :Kāārārookiintētē Yēesu chamateet āk manta.

¹⁸ Māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin, nteenee lakwaniitēnyi sālu Yēyiin :nyēē kiikukas. Kiboonto keye Kwaan ānkiikōōboorwēēch wōlēē wuu :Yēyiin.

Yēytooyiintētaab kēēltaab Yēēsu

(Mataayo 3:1-12; Māārko 1:1-8; Luuka 3:1-18)

¹⁹ Nto mii bēsyeēt ake kōōyookto :kāāntōōyikaab Yuutayee k mbo kibkōrōs āk biiko alak choo kibo kōōtaab Laawi kuba wōlēē kimii :Yoowaana bokuteebēe kule inee ku ng'oo. ²⁰ Kiichuurta kule, “Mā anii *Kāārārookiintētē.” ²¹ Yooto kuteebēe :bichoo kule, “Ara, inyiing' ku *Eliiya?” Kumwooy kule, “Acha.” / Keeteebēe subak kule, “Ara inyiing' ku *wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin nyoo king'āloolēē :Muusa.”* Kulē, “Anii mbonō.” ²² Nto mii yoo nanyuun, kumwooy :bichoo kule, “Ānkiimwoowēēch, inyiing' ku ng'oo? Imwoowēēch subkiiboorchii biiko choo kēēyookwēēch. Imāché bokibaarting' kule inyiing' ku ng'oo naas?” ²³ Kuwālchi :Yoowaana bichoo kule: Anii nyoo king'āloolēēnoo *Isaaya kumwooyē kule,

“Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,

‘Ōchuulchi Mokoryoontētē kēēlto.’ ”

²⁴ Ki Farisaayee :bichoo kiyooktooyiisyē. ²⁵ Kiteebēe :bichoo / kikiiy-ooktooy Yoowaana kule, “Yoo mā inyiing' Kāārārookiintētē āmēēbērē inyiing' ku Eliiya, nto ku wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin, ām nee yu ibātisāniisyē?”

²⁶ Kuwālchi :Yoowaana bichooto kule, “Ābātisāniisyē :anii bēēko, nteenee miitē :chii nyēē ōboontē keye āmōōnkētē. ²⁷ Inee :nyēē āmiitē āyēytoochinē kēēlto ānku wōō nyēē -māāyēmē mbo kut ārēēkyi kwēyōōnik.” ²⁸ Kiyēyāksēē :ng'aleechu tukul Beetannyya ām biitētē ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, wōlēē kimii :Yoowaana kōōbātisāniisyēē.

Mēēnkit :Yēēsu nyēbo Yēyiin

²⁹ Yu kāyēēkunēē, kukas :Yoowaana Yēēsu kuchōōnii. Yooto kumwooy kule, “Ong'nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin nyēē inēmtooy ng'ōōkiswookikaab kōōrēt. ³⁰ Inee :nyoo kyāāmwooyē kule, ‘Miitē kuchōōnii :chii nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira, kuuyu kimii :inee / kumānāākēēsichoo.’

³¹ Kōmāānkētē :anii chiichoo, nteenee kichāābātisānēē biiko bēēko sukōōnkētē :biikaab *Isrāyēēl.” ³² Nto mii yoo, kumwooy :Yoowaana kule: “Kaakas kurēku :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē ānkōōbutyi Yēēsu.

1:12 Kala. 3:26; 4:5; Ēfēs. 1:5; 1Yoowa. 3:1 **1:13** Yoowa. 3:5-6; 1Bēt. 1:23 **1:14** Chuy. 34:6; Kala. 4:4; Filib. 2:7; 1Tēm. 3:16; Ibu. 2:14; 1Yoowa. 4:2; 1:1-3 **1:15** Yoowa. 1:30 **1:17** Chuy. 31:18; Yoowa. 7:19 **1:18** Chuy. 33:20; Mat. 11:27; Yoowa. 6:46; 14:8-9; 1Tēm. 6:16; 1Yoowa. 4:12

* **1:21** Kikānyoou :Yuutayee kuchō :wōōrkooyoontētē nyēē wuu Muusa. Kas Kiruutēk 18:15 āk nyēbo Malaki 4:5. **1:21** Mat. 11:14; Yoowa. 6:14 **1:28** Yoowa. 10:40 **1:29** Isa. 53:6-7; Yoowa. 1:36; 1Bēt. 1:19; 1Yoowa. 2:2; Ng'oong'. 5:6 **1:30** Yoowa. 1:15 **1:32** Māārko 1:10

33 Nto kōmēēboorwoo :Yēyiin, nto kōmāānkētē inee. Kōōyookwoo :Yēyiin chāābātisāniisyēē bēēko, kimwoowoo kule, ‘Yoo keekas chii nyēē kēēbutyi :Tāmirmiryēēnyuu, ku nyooto :nyēē mākubātisāniisyēē Tāmirmiryēēt.’ 34 Manta kyaakas ng’aleechu ānkāāmwoowook kule Lakwataab Yēyiin :chiichooto.”

Rubiikaab Yēesu chēbo taayta

35 Yu kāyyēēkunēē, kimii :Yoowaana kukēēyyo subak ākoo rubiik āyēēng’. 36 Kumii :Yēesu kumurē yooto, kumwooy :Yoowaana kule, “Ong’nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin!” 37 Yu kakas :rubiichoo bo Yoowaana kuu nyooto kubakaakta inee ankurub Yēesu. 38 Kuweech keey :Yēesu ankuteabee kule, “Ōchēēng’ē nee ēē?” Kulēēnchi :bichoo Yēesu, “Iminyē ānō :inyiing’ ōō, Kāānēētiintēēt?” 39 Kumwoochi :Yēesu kule, “Okwaa bookas.” Kimii :asiista ang’wan nyēbo kōrrōōn.† Kibeeta keey wōlēē kiminyē nto yityo, kōōbuurto keey bēsyoonooto.

40 Akeenke ām bichoo āyēēng’ ku Antereeya nyoo ki ng’etaabkaametiitaab Simōōni. 41 Kiwokucheeng’aat :Antereeya ng’etaabkaamet Simōōni nto yu nyōōru kumwoochi kule, “Kookeekas Meesaaya.” (Kerkeey :kaaynaani bo ‘Meesaaya’ yoo /kakeemwa ām kuutiitaab Kirikiik kule *Kiri-istō, (nyēē ng’aabaat) kōōbooru kule Kāārārōokiintēēt.) 42 Yooto kuwēēto :Antereeya ng’etaabkaam Simōōni wōlēē mii :Yēesu. Kōōrōōtoot :Yēesu Simōōni ānkumwooy kule, “Inyiing’ ku Simōōni араab Yoowaana nteenee +/mākēēkuurēēniing’ Keefa.” (Ibooru kaaynaani bo ‘Keefa’ ām kuutiitaab Kirikiik kule Bētērō, nyēē ibooru kule Rwa.)

Kikuur :Yēesu Filibō ākoo Nāātānyēēl

43 Yooto kāyyēēkunēē, kumach :Yēesu kuwo Kalilaaya. Yu kātuuyēē Filibō kumwoochi kule, “Irubwaa.” 44 Kibo :nkinee Filibō *kiriinkēētaab Beetsaayta wōlo kiminyē :Antereeya ākoo Bētērō. 45 Kicheeng’ :Filibō Nāātānyēēl nto nyōōru kumwoochinē kule, “Kookeekas Kāārārōokiintoonoo King’āloolēē *:Muusa ankung’alaalee nkicheek *:wōōrkooyikaab Yēyiin. Chichooto ku Yēesu араab Yōōsēēf nyēbo *kiriinkēētaab Nāāsārēēt.” 46 Yooto kuteeb :Nāātānyēēl kule, “‘Kēlēē nee ōō! Mii nkinee :kiy nyēē karaam Nāāsārēēt?” Kumwoochi :Filibō Nāātānyēēl kule, “Chōō cheekas.” 47 Yu kakas :Yēesu Nāātānyēēl kuchōōnii, kung’alaalee kule, “*Isrāyēēliintēēt nyi nanyuun :nyēē sikēn āmātinyē lembech.” 48 Kuteebe :Nāātānyēēl Yēesu kule, “‘Kēēnkētēēnoo nee?” Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Kāākāsyiing’ *mutiiniit keel kutoombo kukuuring’ :Filibō.” 49 Yooto kumwooy :Nāātānyēēl kule, “Kāānēētiintēēt, inyiing’ Lakwataab Yēyiin, Bāytooyiintēētaab *Isrāyēēliik.” 50 Kumwoochi :Yēesu kule, “I Keechamtaa kuuyu kāāmwoowuung’ kule kāākāsyiing’ mutiiniit keel. +Meekas chēē chaang’ chēē wōōyēch kusiiir chuutēchu. 51 I Kāāmwoowook, +mookas barak kuyootāktōōs. +Mookas kurēkyoo anii *Wēritaab Chii, :malayikaanikaab Yēyiin ānkuloong’tooy.”

2

Kiitaab kwōng’uut nyēbo taay nyēē kiyey :Yēesu

1:34 Mat. 3:17; 27:54; Yoowa. 1:49; 5:19-23; 10:36; 11:27; 20:31; 5:18; Yēyuut. 9:20 1:36 Yoowa. 1:29 † 1:39 Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurub nyēbo Rooma. Asiistaab taman ām icheck ku nyēbo ang’wan ām acheek. 1:41 Yoowa. 4:25 1:42 Māārōkō 1:16-18 1:42 Mat. 10:2; 16:18 1:45 Kiruu. 18:15, 18; Isa. 9:6; 42:1-4; Ēsēk. 34:23; Miiika 5:2-4 1:49 Yoowa. 1:34; 12:13 1:51 Mat. 3:16

1-2 Ām bēsýēētaab sōmōk kuchakee yooto, kimii :saakweetaab kooyēy nyēē /kikeeyeyee saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Kimii :Yēesu saakwaanaata āk kaamet kuboono keye rubiikyii. 3 Kikyaam saakweet nto mii kwēēn āk kwēēn, kurār *:tifaayiiik. Kumwoochi :kaamet Yēesu kule, “Kāmēēkuboono naas :bichu tifaayiiik.” 4 Kumwoochi :Yēesu kaamet kule, “Imāchēēnoo nee? Ntēē mānāyityiin asiisnyuu.” 5 Kuwēēkyi keye :kaamet motwoorik ānkumwoochi kule, “Oyey kiyēē mākumwoowok.”

6 Ām ātēbuutēkaab Yuutayeeek, kimii :ntasimnyeet nyēē /kikiitiliilēē keye. Kurubta keye āk yooto, kimii :tērēēnik lo chēbo bēēko. Kiyibē :tērēt akeenke bēēko chēē kiimuuchē kuyit liitaanik 80. 7 Yooto kumwoochi :Yēesu motwoorik kule, “Onyit bēēko tērēēnichoo.” Koonyit :motwoorichoo bēēko tērēēnichoo kule bak. 8 Nto yityo kumwoochi kule, “Oram bēēchooto alak ānkōyibchi chiito nyoo iyyoonkyinē saakweet.” Kurub :motwoorichoo kuu nyooto. 9 Nto bēre :boontoonoo kuchamcham, koolat miisin kuuyu kikiikuweek kuyēk tifaayiin. Kimēēnkētē :boontoonoo wōlēē kikwoonēē :tifaayiiichaa nteenee kiinkēt :motwoorichoo wōlēē kirāmēē bēēko. Kukuur :chiichoo saanteet kuwo komos 10 ānkumwoochi kule, “Ikooytooy :biiko kwaak tifaayiiik choo kāroomēch yoo toowu :saakweet, nto yoo wuu nyēē kābiyoong'iis :biiko /kēeyib choo tāytāy. Ntēē siikonor :inyiing' tifaayiiik chēē ānyinyēch miisin ānkuchēēkoochi biiko kumii :saakweet wokubēku?”

11 Ng'ālyoontēētaab kwōng'ut :nyitēnyi nyēbo taay kuyey :Yēesu ānkuyēyāksēē saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Yooto nanyuun, kōōboorunēē :Yēesu wōōyinyii ng'aleechaata ankookaasee keye :rubiikyii.

12 Yu kāākubēk nanyuun, kuwo :Yēesu Kaabernaam, kuboonotoē keye kaamet, mbo ng'ēetaabkaamet ākoo rubiikyii. Kibēēni wōlooto bēsýōōs chēē ng'eri.

Nyēbo taayta kukweteē :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

13 Yu kaakuriik *:Saakweetaab Keeytaayeet nyēbo Yuutayeeek, kuwo :Yēesu Yēerusālēm. 14 Yu kayit wōlooto, kukas biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kwooltooy tuuka, kēēchiirēk āk chēēbtuukēēnik. Kimii :nkicheek chēē kiwālāng'tooy beesaanik. 15 Yooto, kōōkwoor :Yēesu bōrōōk kuyey musyāritiit kukweteē kēēchiirēk āk tuuka tukul chēē kimii yooto. Nto yityo, kululukto beesaanikaab bichoo ankootyeel meesoosyekwaa. 16 Kimwoochi biiko choo kyooltooy chēēbtuukēēnik kule, “Ōnēmunēē yu tukuuchu! Ām nee yu kyooweēch Kōōtaab Baaba kuyēk wōlēē /kyooltooyiisýēē?” 17 Yu kakas :rubiikyii ng'aleechaa, koosoot yoo mwooyē ām siruutēkaab Yēyiin kule, “Iwoong'too :chamateet nyēē āboontēē Kōōng'uang'.”†

18 Kuwāl :kāantōōyikaab Yuutayeeek kule, “Ng'oo :nyēē kākōōning' kāmūukēyiwēēk ikweteē biiko kōyi bo Yēyiin? Nto subak, ng'ālyoo nee nyēbo kwōng'ut nyēē imuuchē iyey iboorunēē kule iboontē kāmūukēy?” 19 Kuwālchi :Yēesu kule, “Ōturbuub kōyi bo Yēyiin ānku +maateechee :anii bēsýōōsyēk sōmōk.” 20 Kukētyi :bichoo Yēesu kule, “Kiyib :kōyi bo Yēyiin kēnyisýēk artam āk lo sukutechakay. Imwooyē :inyiing' kule +meetechee bēsýōōsyēk sōmōk?” 21 Nteenee king'ālōolēē :Yēesu bōōrnyii nkit mēēbērē *Kōōtaab Yēyiin. 22 Nto yu /kabokiing'eetee Yēesu meet lētuunoo, kusēw

:rubiikyii kule kikiikumwooy :Yēesu ng'aleechaa. Yooto nanyuun, kōōyēnchi :rubiichoo siruutēkaab Yēyiin āk kiyēē kimwooyē :Yēesu.

²³ Kuyey :Yēesu ng'al chēē chaang' chēbo kwōng'ut kumii saakwaanaa bo Keeytaayēt ām Yēerusālēm. Yooto kōōyēnchi inee :biiko chēē chaang'.
²⁴ Ānkoo kiwuu nyooto, manaachamta :Yēesu bichoo kuuyu kiinkētē wōlēē wuu :chiito ake tukul ²⁵ amēēbērē kimāchē /kēēmwoochi wōlēē wuu :chiito.

3

Yēesu ākoo Nikōtēēmō

¹ Kimii :kāntōōyiintēēt ake nyēē ki *Fārisooyiin nyēē kibo *kōōkwēētaab Yuutayēek nyēē /kikēēkuurēē Nikōtēēmō. ² Kiwo :chiichoo bēsyēēt ake kwēēmoo wōlēē kimii :Yēesu ānkumwoochi kule, "Boontēēt, kiinkētē kule inyīing' kānēētintēēt nyēē kiiyookuung' :Yēyiin. Māmii :chii nyēē imuuchē kuyey ng'al chēbo kwōng'ut kuu yoo iyēyē :inyiing', yoo mēēbērē boonto kāāmuukēywēēkaab :Yēyiin." ³ Kuwālchi :Yēesu kule, "!Kāāmwoowuung', māmii :chii nyēē makukas bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo /mānāākēēsich subak." ⁴ Yooto kumwooy :Nikōtēēmō kule, "So, /kēēsichē kule nee subak chii nyēē kiikuwōōyit? Māko y kōōwut mooyēētaab kaamet /ānkēēsich subak." ⁵ Kulēēnchi :Yēesu, "!Kāāmwoowuung', māmii :chii nyēē iwutē Kaab Yēyiin yoo /mānāākēēsich ām bēeko* āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ⁶ Sichē chiito :kwaan āk kaamet, nteenee yoo sukuyēk lakwataab Yēyiin kusichē :Tāmirmiryēēt. ⁷ -Meekany kunaming' kuut yoo kāāmwoowuung' kule, 'Māchāktōōs /kēēsich chii subak.' ⁸ Wusē :yoomeet amēēnkētē :chii wōlēē chōōnēē nto wōlēē wēētii. Wuu nyooto wōlēē siktooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chiito." ⁹ Kuteeb :Nikōtēēmō kule, "Yēyāktōōs :yooto kule nee?" ¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, "Iyēku oob kānēētii ām kōōrēētaab *Isrāyēēl, so, -mēēnkētē ng'aleechu?" ¹¹ Ānkētē kiyēē āmiitē āmwoowuung', ānkāārū kiyēē kyaakas. Ānkoo kuwuu nyooto, -mōōchāmē ng'aleekyuu. ¹² Kwāāmwoowook ng'aleekaab kōōrooni, āmōōyēnwoo. Kunyi ii, ōmuuchē raat kule nee ōyēnchi ng'al chēē rubtooy keyē āk Kaab Yēyiin? ¹³ Māmii :chii ām kōōrooni nyēē kiikuwo Kaab Yēyiin, nteenee *Wēritaab Chii nkit :nyēē kichōōnēē wōlooto. ¹⁴ Kuu yoo kiitōrōorchinē *:Muusa barak eereenaanaa† ām suurkwēēn, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, +/ mākiitōrōōr Wēritaab Chii, ¹⁵ si yoo keekaaseena keyē :chii kunyōōru *soboontaab kibchuulyo."

Soboontaab kibchuulyo

¹⁶ Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut kukōōn lakwanyii nyooto akeenke baatey sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēē keyē lakwanaa mēēbērē mākuobot, nteenee mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. ¹⁷ Kimēyooku :Yēyiin lakwanyii chokooruusta biiko nteenee chokooraach. ¹⁸ -/Mākiiruustooy chii nyoo keekaasee keyē lakwanaa. Nteenee iruustaayaat :nyoo -mēēkoosēē keyē, kuuyu kitay kookaasee keyē lakwani akeenke baatey bo Yēyiin.

2:22 Luuka 24:6-8, 27; Yoowa. 12:16; 14:26; 20:9   **2:23** Yoowa. 2:11; 4:41, 53; 7:31; 8:30; 10:42; 11:45; 12:11, 42   **3:1** Yoowa. 7:50; 19:39   **3:2** Māārko 12:14; Yoowa. 2:11   **3:3** Yoowa. 1:13   * **3:5** Imuuchāktōōs kōōbooru ng'ālyoontooni bo 'bēeko' 'sichēētaab leekwa' kuuyu intōōwu :kwootēk nto ikēērē :leekweet. Kōōsōōtyēēchinē :biiko alake kule ibooru :ng'ālyoontooni 'batisaneet'.
3:6 Yoowa. 6:63   **3:11** Yoowa. 3:32; 8:26   **3:12** Yoowa. 14:1-5   **3:13** Tān. 7:13-14   † **3:14** /Kikēēyēwunēē eereenaanaa karneet. Yu kēērōōtoot :biiko kiyoo, kusobcho.   **3:14** Kāāyit. 21:9; Yoowa. 12:32-34   **3:15** Yoowa. 20:31   **3:16** Yoowa. 3:36; 5:24; Room. 8:32; 1Yoowa. 4:9-10
3:17 Yoowa. 12:47   **3:18** Yoowa. 5:22

19 Nto yoo / sikiiruusta chii kumii kule: Kiikuchō :lēbkēēyyēēt kōōrēēt, nteenee kucham :biiko mēēnānēēt kubo ng'ōōkisto nyēē yēyē. 20 Chii ake tukul nyoo yēyē ng'ōōkisto kuwēchē lēbkēēyyēēt kuuyu imuuchē kutook :ng'ōōkisnyii. 21 Nteenee chiito nyoo yēyē ng'aleekaab manta, kuchōōnii wōlēē mii :lēbkēēyyēēt sukutook kule kiyēē yēyē, kuwuu wōlēē māktooy :Yēyiin.

Māchāktōōs kutōrōriit :Kāārārookiintēēt

22 Yu kang'eetee :Yēesu ākoo rubiikyii Yēerusālēm bokubēēnyoot yēēmēētaab Yuuteeya ānkubātisāniis. 23 Kimii :nkinee Yoowaana kubātisāniisyē ām yēē / kikēēkuurēē Aynoon yēē kilēēkitēē Salim wōloo ki chaang' :bēēko. Kibēētii :biiko kwaak wōlooto /bokēēbātisānē. 24 (Kiyēyāktōōs :ng'aleechu kutoombo /keekerta Yoowaana kāābrātiisyō.)

25 Kikwiilē keey :rubiik alake chēbo Yoowaana ākoo Yuutāyiintēēt ake kubo ntāsimuutēkaab kāātīlīlīlēt kurubta keey ākoo atēbuutēkaab Yuutayeeek. 26 Kunyoo, kubēēchi :rubiichooto Yoowaana ānkumwoochi kule, “Kāānēētīntēēt, tēēsōōtē chiichoo kyōōboontē keey ām biitēēt ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, chiichoo 'kiing'āloolēē? Mii :chiichooto kōōbātisāniisyē kuu nyiitēnyi, ānkāākōōwuuyēēnēech biiko tukul.” 27 Kuwālchi :Yoowaana kule, “Māmii :chii nyēē nyōōru kiy yoo mānāākōōkoochi :Yēyiin. 28 Kyōōkāsē āmwooyē nkityō kule, ‘Anii mbonō *:Kāārārookiintēēt, nteenee kisimāntōōwu ām inee.’ 29 Ām saakweetaab kooyēyto, bo :mureret saanteet. Nteenee kāng'iisyē :choorweetaab saantaanaa ām kaab kooyēy nto yoo kāsē kung'ālooloonu :choorweenyii kung'ērēchē. Kunyi kaakuchurta :ng'erekweekyuu. 30 Māchāktōōs kutōrōriit :Kāārārookiintēēt ānkāārēku :anii.”

Chītaab kibkōōnkōy

31 Boonto :chii nyoo chōōnēē kibkōōnkōy kāāmuukēyweēk kubiir chii ake tukul. Nto nyoo bo ng'wēny kubo kōōrooni ānkung'āloolē ng'aleek chēē rubtooy keey āk ng'wēnyuuni. Wōō :nyoo bo kibkōōnkōy kubiir chii ake tukul. 32 Mwoowu :chiichoo bo kibkōōnkōy kiyēē kiikukasee koonyekyii āk yiitiikyii, -/āmākēēkāsinyē ng'aleechaa. 33 Nto nyoo kāsyinē ng'aleekyii kōōkiimē kule bo man :Yēyiin. 34 Mwoowu :chiichoo /kikiiyookunēē kibkōōnkōy ng'aleekaab Yēyiin, kuuyu ikoochinē :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii kuyem. 35 Chāmē :Yēyiin lakwanyii ānkiikurōōbchi kiy ake tukul. 36 Chii nyoo ikoosēē keey lakwanaa kunyōōru *soboontaab kibchuulyo. Nto nyoo māchāmē, mākōōng'woonchi :Yēyiin nyēē mānyōōru soboonoo.

4

*Kiiboorchii keey :Kāārārookiintēēt *Samaaryayeeek*

1 Nto mii yoo, kukas *:Farisayeeek kule kimii :Yēesu kōōyumē ānkōōbātisānē biiko chēē chaang' kubiir Yoowaana. 2 Kubooyiit man maneebātisan :Yēesu chii, nteenee ki rubiikyii :chēē kiibātisāniisyē. 3 Yu kakas :Yēesu kule kāākōōnkēt :Farisayeeek ng'aleechaa, kung'eetee Yuuteeya ānkutākyi keey Kalilaaya. 4 Nteenee ki ākoy kumur kōōrēētaab *Samaaryaa.

5 Kumii Samaaryaa, kuba ākoy *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sikaar yēē kilēēkitēē mbaraanaa kiikoochinē :Yāākōbō wērinyii Yōōsēēf. 6 Kimii

:riibkēetaab Yāākōbō yooto. Kuyitē :Yēesu riibkoonoo, kikiikuriikta :asiista taman āk āyēēng', * kōōbuur ng'wēny, kuuyu kikiikuchaas.

⁷ Yooto kuchō :koorkēēt ake nyēbo *Samaaryaa. Kumwoochi :Yēesu koorkoonoo kule, “Ikōōnoo bēēko ayye.” ⁸ Kikiikuba :rubiikyii bokwaal āmiik ām kiriinkoonoo. ⁹ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Ayēku anii chēēbsāmooryāyiin, iyēku :inyiing' Yuutāyiin. So, imuuchāktōōs kule nee ārāmuung' bēy?” Kimwooy :koorkoonoo kuu nyooto kuuyu kimākāsyiintōōs :Yuutayeeek āk *Samaaryayeeek. ¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Nto 'kēēnkētē kiyēē kōōnu :Yēyiin, ānkiinkētē chiichi soomiing' bēy, nto 'kēēmwoochinē kukōōning' bēēkaab soboon.” ¹¹ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, irāmēē nee bēēchoo -āmēēboontē terekyeet. Nto subak, kooy :riibkēēt. Kunyi ii, inyōōrchinē ānō :inyiing' bēēchooto bo soboon? ¹² Kikōōnēēch :kuuko acheek Yāākōbō riibkooni. Kiyēē :inee bēēkaab riibkooni āk lōkōkyii ku-boonto keyy boroobikyii. Imāchē iyib keyy :inyiing' kule ibiirē Yāākōbō?” ¹³ Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Āmē :melelta subak chii ake tukul nyēē yyēē bēēkaab riibkooni, ¹⁴ nto nyoo kayye bēēko chēē ākoochinē :anii, mākoy kwaam nyoo :melelta subak. Mākukoosunēē chiichoo :bēēkaab soboon ākookoy.” ¹⁵ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ānkiikōōnoo bēēchooto oō, lēyyē, simaama :melelta subak, amatachaaram bēy.”

¹⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Wēēkuur saanteeng'uung' ankookwaante keyy ākoy yu.” ¹⁷ Kuwālchi :koorkoonoo Yēesu kule, “-Māāboontē :anii saannyyaa.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Man. -Mēēboontē saannyyaa. ¹⁸ Kiikoomutiing' :murēnik muutu, āmā saanteeng'uung' mbo :chiichoo oboontē keyy kuu nyi. Man :kiyēē 'keemwaay.”

¹⁹ Yooto, kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Ntēē iyēku wōōrkooyoo! ²⁰ Kikutunkyniēē mbo :kuuko Yēyiin lekemaani. Ām nee sōōmwooyē :akweek Yuutayeeek kule wōlēē yemaat /kēēkutunkyniēē Yēyiin ku Yēērusālēēm?” ²¹ Kimwoochi :Yēesu kule, “Kas kiyēē āmwooyē, makuyit :bēsyēt nyēē mākoy kukutunkyniēē :biiko Baaba Yēyiin lekemaani nto ku Yēērusālēēm. ²² Ōkutunkyniē :akweek Samaaryayeeek kiyēē -mōōnkētē, nto acheek kiinkētē kiyēē kēēkutunkyniēē kuuyu bununēē :kaararaacheet Yuutayeeek. ²³ Nteenee makuyit :bēsyēēt, ankookuyit mbo kēny, yēē mākukutunkyniēē :biiko Baaba ām Tāmirmiryēēt āk manta. Biiko chēē sooyē kuu nyooto chēē māchē :Baaba. ²⁴ Yēyiin ku tāmirmiryo. Kunyoo māchāktōōs /kēēkutunkyniēē ām Tāmirmiryēēt āk manta.” ²⁵ Kumwooy :koorkoonoo kule, “Ānkētē kule mākuchō *:Kāārārookintēēt, nto yoo kāchō, mākōōboorwēēch kiy ake tukul.” ²⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, “Ntēē nyiitēny ng'āloolung!”

²⁷ Ām āsiiswēchooto kōōyēēw :rubiikaab Yēesu. Kiilat miisin kukas kumii kung'āloolē :Yēesu āk koorko. Nteenee māmii :nyēē kikany kuteebēē koorkoonoo kule, “Imāchē nee?” nto kulēēnchi Yēesu, “Ōmwooyē nee āk koorkooni?” ²⁸ Kubakaakta :koorkoonoo tērēetaab bēēko ankooyeey areet

* **4:6** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab lo ām icheek ku asiistaab taman āk āyēēng' ām acheek. **4:9** Luuka 10:33 **4:10** Yoowa. 7:37 **4:12** Yoowa. 8:53 **4:14** Yoowa. 7:37; 6:35 **4:15** Yoowa. 6:34 **4:19** Kiruu. 18:18; Mat. 21:11, 46; Yoowa. 9:17 **4:20** Kiruu. 12:5-14 **4:22** Room. 9:4 **4:24** Yoowa. 3:3-8; Yēyut. 2:11; 10:44-46; 2Kōōr. 3:17; Filib. 3:3 **4:25** Luuka 22:67; Yoowa. 1:41; 7:26, 31; 10:24; 11:27 **4:26** Yoowa. 9:37

akeenke ākoy kiriing' ānkumwoochi biiko ām wōlooto kule, ²⁹“Biikyoo, ankook-waa bookas chii nyēē kāmwoowoo kiy ake tukul nyēē kyaayey! Kut ku mā inee *Kāārārookiintēt?” ³⁰ Kung'ēetyo :biikaab kiriinkoonoto ānkutākyyi keyy wōlēē kimii :Yēēsu.

³¹ Kuwēētii koorkoonoo, kusaaysaay :rubiik Yēēsu kule kwoomiis. ³² Nteenee kumwoochi :Yēēsu kule, “Āboontē āmnyoo nyēē -mōōnkētē :akweek.” ³³ Kwaam rubiik mēt ankuteebee keyy kule, “Ara mii :chii nyēē kāākuyibchi āmnyoo?” ³⁴ Kumwoochi :Yēēsu rubiichooto kule, “Āmnyoontēenyuu ku ayey mākuutēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo ānkāawoong'u yiisyēt nyēē kimākwoo chaayey. ³⁵ Ōmwooyē sōō nee kule, ‘Kāākung'ēt ārook ang'wanu / kēēkēsiis’? Kāāmwoowook kule, ōrōōtootē mbareenichuut. Kaakuleelakiitu nyēē kaakuyem / keekes. ³⁶ Kāākutoow :kēsiisyēt kēny / ānkāākiibēruur kēsiintēt. Mii kukēsē āmnyoontēetaab *soboontaab kibchuulyo sukung'erech :nyoo choonsē āk nyoo kēsiisyē. ³⁷ Man ng'ālyoontoonoo / kēēmwooyē kule, ‘Choonē :ake, kukes :ake.’ ³⁸ Kāāyooktook bōōkēsiisyē ām mbar nyēē manooyey yiisyō. Kitoowu :alake yiisyēt nteenee boowaang'te :akweek.”

³⁹ Kicham :biikaab Samaaryaa chēē chaang' ām kiriinkoonoo *Kāārārookiintēt, yu kāwokumwoochi :koorkoonoo kiy ake tukul nyēē kimwoochi :Yēēsu. ⁴⁰ Nto yu kabokukwa :bichoo bo Samaaryaa yooto kimii :Yēēsu, kusaaysaay Yēēsu kōōbuurto keyy icheek. Kucham :Yēēsu kōōbuur wōlooto bēsyōōsyēk āyēēng'. ⁴¹ Kiikaasee keyy :biiko alake subak chēē chaang' inee kubo kiyēē kimwooy. ⁴² Kimwoochi :bichoo koorkoonoo kule, “Mēēbērē kākiiikaasee keyy Yēēsu kuuyu 'kēēmwoowēēch, nteenee kuuyu kaakeekas :acheek nkit kiyēē mwooyē. Kāākiinkēt kule inee ku Kāārārookiintēt man nyēbo biiko tukul.”

Kiisoob :Yēēsu wēritaab kāāntōōyiyin

⁴³ Nto yu kāākubēēni :Yēēsu wōlooto bēsyōōs āyēēng', kutas taay āk baannyii ākoy Kalilaaya. ⁴⁴ Mānāāwokuminy :Yēēsu kiriinkēēng'waa Nāāsārēt kuuyu kikiikumwooy :inee nkit kule, -/mākēēkoonyitē *wōōrkooyoontēēetaab Yēiyin ām kōōrēenyii. ⁴⁵ Nto yu kayit Kalilaaya, kutorooch :biiko kuuyu kikiikukas :icheek kiyēē kiyey :Yēēsu ām Yēērusālēm yoo kibēētii bokwoomē saak-waanaa bo Keeytaayēet.

⁴⁶ Nto mii yoo kuwo kiriinkēēetaab Kaana wōloo kiwēēchēē bēēko kuyēk tifaayiyik. Kimii :kāāntōōyiyintēt ake kaab bāytooyiyintēt ām kiriinkēēetaab Kaabernaam nyēē kiboonto wērinyii nyēē kimnyoonē. ⁴⁷ Yu kawokukas :kāāntōōyiyiintonoo kule kāākuchōōnēē :Yēēsu Yuuteeya, wokuaysaay kuchō Kaabernaam chōkōōsoobchi wērinyii nyēē ki lalaat miisin. ⁴⁸ Yu kayit, kumwooy :Yēēsu kule, “Ām nee yu mächē :biiko alake ayey kiy nyēbo kwōng'ut nto iyēnchinē ng'aleekyuu?” ⁴⁹ Kumwoochi :kāāntōōyiyiintonoo Yēēsu kule, “Keebe ōō, mokoryoontēt, kumanaang'et :leekweet.” ⁵⁰ Yooto kuwālchi :Yēēsu kule, “Wēēchi keyy kaa, kāākusob :lakwang'uung'.” Kiiyēnchi :chiichoo kiyēē kimwoochi :Yēēsu.

⁵¹ Nto lētuunoo kumii :kāāntōōyiyiintonoo kōōyēyē, kutuuyēē motwoorikyii kēēlto. Kumwoochi :choo kule, “Kāākusob :wēring'uung'!” ⁵² Kuteebee :kāāntōōyiyiintonoo bichooto kule, “Ko tyaa :asiista kukāykāyiyi :wēēriit?” /

4:34 Yoowa. 6:38; 8:28; 10:18; 12:49-50; 14:31; 15:10; 17:4   **4:35** Mat. 9:37   **4:41** Yoowa. 2:23

4:42 Luuka 2:11   **4:44** Määrkō 6:4   **4:46** Yoowa. 2:1-11   **4:48** Mat. 12:38-39; Määrkō 8:11-12;

Luuka 11:29; Yoowa. 6:30

Kēēlēēnchi, “Kō asiista akeenke lang'at kosolēny.”† 53 Kusēw :kwaan kule kō tēē yooto :asiista kumwoochinē :Yēesu kule, kāākusob :leekweet. Kunyoo, kiikaasee keye :chiichoo ak kanyii tukul Yēesu. 54 Ki kwōng' uutyēētaab āyēēng' :nyiitēnyī kuyēyē :Yēesu kuchakee kēēyēēwunēē Yuuteeya kuchō Kalilaaya.

5

Kiisob :Yēesu chii ām KibōōytaaB Beteesta

1 Kuwo :Yēesu lētuunoo Yēerusālēēm wōlēē kimii kuyēyēē :Yuutayeek saak-weet. 2 Kimii :kibōōyto ake nyēē kilēēkitēē yēbo Oreetaab Kēēchiirēk nyēē kikiimuut :kēēlwookik muutu chēē kitinyē wuurwēēt. / Kēēkuurē yooto ām kuutiitaab Yuutayeek kule Beteesta. 3 Kimii :biiko chēē kimnyoon-tōōs chēē kimurēē keye ng'wēny ām kēryōōsyēchooto. Kikōryootiin :alake, kusōnkōchootiin alake āk chēē kichunkutootiin.* 5 Kikiikusyēn :akeenke ām bichoo kēnyisiyēk sosom āk sisiit. 6 Yu kakas :Yēesu chiichooto kukārintit ām yooto kōōnkēt kule kikiikusyēn kēnyisiyēk chēē chaang'. Kuteebēe chiichooto kule, “Imāchē isob?” 7 Kuwālchi :chiichoo kule, “Mokoryoontēēt, māmii :chii nyēē kawiiira kibōōyoo yoo wērwerē keye :bēēko. Yoo kātāasyēēmē, kāsīmkōōwut :ake kēny.” 8 Kumwoochi :Yēesu kule, “Ng'eet ankiinam kisy-eereeng'uung' ānkiiwēēsyt.” 9 Kusob :chiichooto bakeenke. Kinam kisy-eereenyii ānkuwēēchi keye!

Kikwiil :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēesu

Kuyēyāktōōs :ng'aleechu, ki bēsyeētaab Sabaato. 10 Kunyoo, kumwoochi :kāāntōōyikaab Yuutayeek chiichoo /kākiisobē kule, “Inkēt kule bēsyeētaab *Sabaato ra? Māchāmuung' :kiruutēkyoo inamaate kisyereet.” 11 Kuwālchi :chiichoo kule, “Chiichoo kēēsoboo :nyēē kāmwoowoo anam kisyereenyoo ānkāwēēsyt.” 12 Kuteebēe :bichoo kule, “Chii ng'oo :nyooto kāmwoowuung' inam kisyereeng'uung' ānkiiwēēsyt?” 13 Kimēēnkēt :chiichoo /kikiisobē kule ki ng'oo :nyooto, kuuyu kikiikubotyī :Yēesu wōlēē kimii :biiko chēē chaang'. 14 Nto yityo, chokunyōōrchi :Yēesu chiichooto biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimwoochi kule, “Kēēsob oob? 'Keekas, -mataweeyey ng'ōōki kuuyu imuuchē kuchōōnchiing' :mnyaat.”

15 Kiwokumwoochi :chiichoo kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kule Yēesu nyi kiisobē inee. 16 Yooto, kutoow kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kuwus Yēesu kuuyu kiisobiis ām bēsyeētaab *Sabaato. 17 Kumwoochi :Yēesu kāāntōōyichoo kule, “Tākuyēyiisyē :Baaba anii, kunyoo āyēyiisyē :nkanii.” 18 Kiyey :ng'aleechaata kusyeem :kāāntōōyichoo kubakach Yēesu. Kimāmchēē baateey kubakach kuuyu kiisobiis ām bēsyeētaab Sabaato, nteenee kuuyu kimwooy kule kwaan :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē ibooru kule kii-āyēēchēē keye :inee Yēyiin.

† 4:52 Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab tisab ām icheck ku asiistaab akeenke ām acheek. 4:53 Mat. 8:5-13 4:53 Yoowa. 2:23 4:54 Yoowa. 2:11 * 5:3 /Kikēētāsyi ām siruutēk alak ng'aleechu :ānkikānyē kuwērwerē keye :bēēko. /Kikēētāsyi ām siruutēk alak subak kērēywoontēētaab 4: Kicham kurēku :malayikeetaab Yēyiin kibtaman ānkuwērwerē bēēko. Nto chiiito nyoo kāsīmkōōwut kibōōyoo yoo kāwērwerākiiis :bēēchoo, kusobēē bōōr ake tukul nyēē kōboonto.

5:9 Māārko 2:10-11 5:9 Māārko 2:27-28; Yoowa. 5:16, 18; 7:21-22; 9:14 5:10 Chuy. 20:8-10; Cherm. 17:21-22 5:13 Mat. 8:18; 13:36; Yoowa. 6:15; 11:54; 12:36 5:14 Mat. 12:45; Yoowa. 8:11; Yāāk. 5:16 5:18 Yoowa. 1:34; 3:35; 7:1; 8:16, 19; 10:17-18, 29-38; 14:8-11, 20, 28; 15:9-10; 16:27-28; 17:1-26

Nyōōrtooy :Leekweet kāamuukēywēēk wōlēē mii :Kwaan

¹⁹ Kunyi, kimwoochi :Yēesu bichoo kule, “! Kāamwoowook, māyēyēē keye :Leekweet ng'al nkit, nteenee kāsēē Kwaan. Kunyoo, kiyēē yēyē :Kwaan, kuyēyē :nkinee Leekweet kiyooto. ²⁰ Chāmē :Kwaan Lakwanyii ānkōōboorchinē kiy ake tukul nyēē yēyē :inee. Mākōōboorchi mbo tukuuk chēē biirē chēbo ra ankumoolat :akweek tukul ng'aleechaata. ²¹ Kuu yoo ing'ēētē :Kwaan chii nyoo kaakume ānkōōkoochi soboonto, kōōkoochinē :nkinee Lakwanyii biiko soboonto choo kaakucham kōōkoochi. ²² -Mēētiilchinē :Kwaan chii ng'al. Nteenee kiikōōkoochi Lakwanyii kāamuukēywēēk tukul kōōtiilchi biiko ng'al, ²³ sukung'eeet kukoonyit :biiko tukul Leekweet kuu wōloo koonyititooy Kwaan. Nto chii nyoo mākoonyitē Leekweet kumākoonyitē nkinee Kwaan nyoo kiiyooku.

²⁴!Kāamwoowook, chii nyoo kāsē ng'aleekyuu ānkōōkoosēē keye Baaba nyoo kiiyookwoo, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. Kiikusiirtēē meet ānkunyōōr soboonto nyēē -/mēēkiitiilchinē ng'al. ²⁵!Kāamwoowook, mii kuyitu :bēsēyēt, ankookuyit :bēsyoonooto yēē makukas :biiko choo kiikubootyo kiyēē mwooyē :Lakwataab Yēyiin. Nyōōru soboonto :biiko choo kēyēnchi ng'aleechar. ²⁶ Kuu yoo chōōnēē :soboonto wōlēē mii :Kwaan, kiikuyey :Kwaan kuchōōnēē :soboonto wōlēē mii :Leekweet. ²⁷ Kiikōōkoochi :Kwaan kāamuukēywēēk kōōtiilchi chii ng'al, kuuyu *Wēritaab Chii :inee. ²⁸ -Moolat ng'aleechu. Makuyit :bēsēyēt nyēē makukas :biiko tukul choo kiikubēk kuutiinyuu, ²⁹ nto yooto makukwaanee mbēērōōsyēkwaa. Choo kiikuyey ng'aleek chēē kāroomēch mākunyōōr soboonto nyēē lēēl. Nteenee makubootyo :choo kiikuyey ng'aleek chēē miyootēch. ³⁰ -Māyēyēē keye kiy, nteenee ātiilē baateey kiyēē mwoowoo :Baaba ānkubo man, kuuyu -māyēyē kiyēē āmāchē, nteenee āyēyē kiyēē māchē :nyoo kiiyookwoo.

Tukuuk chēē ibooru kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu

³¹ Nto kaang'alaalee keye, nto kaayey kiy nyēē māchāmē :biiko. ³² Nteenee mii :ake nyēē ng'āloolēēnoo anii ānkāānkētē kule kiyēē mwoowu kurubta keye anii kubo man. ³³ !Kyōōyooktē :akweek biiko kuba wōlēē mii :Yoowaana ānkiikumwoowook ng'aleek chēbo man kurubta keye āk anii. ³⁴ -Māamoong'tēē keye kiyēē mwooyē :biiko kurubta keye āk anii, nteenee āmwooyē kuu nyooto / sikiiraraachaak. ³⁵ Ki nōmōryoo :Yoowaana nyēē kiikoochinē biiko lēbkēyēyēt ānkyōōng'erēkyi :akweek lēbkēyēyoonoto kibo bēsyoōs chēē ng'eri. ³⁶ Nteenee mii :tukuuk chēē nyukiisēch kusiir ng'aleek choo kimwoowu :Yoowaana. Chooto ku tukuukaab kwōng'uut choo kiikōōtōōrwoo :Baaba kule ayey. Ibooru :chooto kule Baaba :nyēē kiiyookwoo. ³⁷ Kiikumwooy :nkinee Baaba wōlēē āwuuyē :anii. Manookas kuutiinyii amanookas eernyii, ³⁸ āmēēbērē kyoanam ng'ālyoontēēnyii kuuyu -mōōyēnchinē nyi kiiyooku :inee. ³⁹ Kyoocham ōrōōtootē siruutēk miisin ōbērē tōōs yoo kooyey kuu nyooto +mōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. Ntēē mwoowu :siruutēchuutēchu wōlēē āwuuyē :anii, ⁴⁰ ānkoo kuwuu nyooto, -mōōchāmē okwaa wōlēē āmiitē sōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

⁴¹ -Māamoong'tēē keey kule kusilo :biiko, ⁴² nteenee ānkētook wōlēē ōwuuyē. Ānkētē kule -mōōboontē chamateetaab Yēyiin ām moonikwook. ⁴³ Kyāāchōō wōlēē ōmiitē ām kaayneetaab Baaba, nteenee otay otaachaa. Nto yoo kāchō :chiito ake ām kaayneenyii nkit, ōchāmē :akweek nyooto. ⁴⁴ Ōmuuchē raat ōyēnwoo kule nee yoo bēre :chii ām akweek nto / kēēsil kusiir yēē kātōochēēng'ē kusilok :Yēyiin? ⁴⁵ -Moosoot naas kule +maamwaaytaak :anii ām wōlēē mii :Baaba. Nteenee chiito nyēē mwooytook ku *Muusa nyoo ōyēēlchinē ām kāāsōōtēyiwēekwook. ⁴⁶ Nto kyōōyēnchi Muusa, nto kōōyēnwoo kuuyu kisir :Muusa ng'aleek kurubta keey āk anii. ⁴⁷ Nteenee yoo -mōōyēnchinē kiyēē kisirē :Muusa ii, ōyēnchi kule nee kiyēē āmwooyē :anii?"

6

*Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Māārko 6:30-44; Luuka 9:10-17)*

¹ Nto mii bēsyēt ake, kwoochi :Yēesu komosta nyiin ake bo Tōōliilēetaab Kalilaaya. /Kēēkuurē tōōliiloonoo kaayneet ake kule Tibeerya. ² Yooto koosaab :biiko chēē chaang' sakaramteet kurub inee kuuyu kikiikukas ng'aleek chēbo kwōng'ut chēē kiyēchi :inee biiko choo kimnyoontōōs. ³ Yu kayit biitonoooto, kootooch āk rubiikyii ākoy lekem ānuwokōōburto ng'wēny. ⁴ Kikiikuriik yooto :bēsyōōsyēk chēē āmēē :Yuutayek *Saakweetaab Keytaayeet.

⁵ Yu kakas :Yēesu kukwoonchinē :biiko chēē chaang', kuteebēē Filibō kule, "Kēēnyōōrchinē ānō āmiik chēē kēēbāyēē bichu tukul?" ⁶ Kitēēbēē :Yēesu Filibō ng'aleechaa buch kutyēmē. Kiinkētē :inee kiyēē kimakuyey. ⁷ Kuwālchi :Filibō Yēesu kule, "Ānkoo nto /kakyaalta kiy ake tukul nyēē /kēēboonto, -/mākēēnyōōru beesaan chēē yēmē kyoolchinēē bichu āmnyoo kisich nyēē kaam." ⁸ Kumwooy :Antereeya nyoo ki rubiintēetaab Yēesu ānkutuubcho āk Simōōni Bētērō kule, ⁹ "Mii yu :wēero nyēē boonto mukaatiin muut āk *burburiinēk āyēēng' chēē minkēēch, ara yēmē :chooto keebayee bichu tēē chu tukul?" ¹⁰ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kuyey biiko kōōbuur ng'wēny ām yēbo keeweet. Kimāchē kuyitē :bichu murēnik kisyēērōōk muut.

¹¹ Kunam :Yēesu mukaatiinechaa ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy, nto yityo, /kēēbchēchinoot bichoo. Kiyey nkicheek burburiinēchooto kuu nyooto. Kiyem :biiko tukul. ¹² Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Ōruruuch choo kāng'ēt." ¹³ Kōōruruuch :rubiik koonyiit kerēboonik taman āk āyēēng'. ¹⁴ Yu kabokukas :biiko ng'alyoontooni bo kwōng'ut kiyey :Yēesu, kumwooy kule, "Kubooyiit man, *wōōrkooyoontēetaab Yēyiin :chiichi nyoo /kikēēmwooyē kule mākucho kōōrēēt." ¹⁵ Kiinkētē :Yēesu kule kimāchē :bichoo bokunam inee kukērchi koong' kuyēk bāytooyiintēēt. Yooto koosikta kuwo lekem.

*Kiwēēsyētēē :Yēesu bēēko barak
(Mataayo 14:22-33; Māārko 6:45-52)*

¹⁶ Yu kāākwiimēn, kurēkto :rubiikaab Yēesu ākoy tōōliil. ¹⁷ Kulaany mwēēnkēēt ānkutākyi keey *kiriinkēetaab Kaabernaam. Kināmchi:mēēnānēēt bichoo wōlooto kumāboonto keey Yēesu. ¹⁸ Kichō :wusōōnēēt ankusyool bēēko. ¹⁹ Yu kikiikuba :rubiichoo ām lōōyinto nyēē kiyitē kiilomiitaanik

muut nto ku lo, kukas Yēesu kumii kuwēesyētoonunēē bēeko barak kutākyinē keey mwēenoonoto. Kimuuyo :rubiichoo miisin. ²⁰ Yooto, kumwoochi :Yēesu kule, “-Mōomuyē, nto yu anii :nyoo!” ²¹ Kutaach :rubiik Yēesu kuchō mwēng’. Yooto, kuchaakta :mwēenkēt ākoy sakaramteet wōlēē / kikēemākyinē wokōoyoonyēē.

Āmnyoo :Yēesu nyēbo soboonto

²² Yu kāwokuyeech :kōōrēt, kōōnkēt :biiko choo king’ētunēē komosta nyiin ake bo tōōliiloonoo kule ki mwēenkēt akeenke baatey nyēē kimii yooto. Kiinkētē :bichoo kule kimanaabeeta keey :rubiik Yēesu. ²³ Yooto, kukwaanee :mwēenkōōsyēk alake *kiriinkēetaab Tibeerya ānkubokōōyoonyēē yēē kilēēkitēē :yoo kyoomiisyēē :biiko. ²⁴ Bērē kukas :biiko kule kāmēētākumii :Yēesu āk rubiikyii, kulaany mwēenkōōsyēchoo kuba *kiriinkēetaab Kaabernaam bokucheeng’aat Yēesu.

²⁵ Yu kābokunyōōrchi Yēesu wōlooto, kuteebē kule, “Kāānēētiintēt, ‘kēēyitu wōli kutyaa?” ²⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, “!Kāāmwoowok, ōchēng’ootoo kuuyu kwōōbiyong’iisyē āmēēbērē kuuyu kwookas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

²⁷ -Mōōbēng’tēē chēēng’sēetaab āmit chēē bēku, nteenee ōnēmchi keey ōchēēng’ē āmnyoontēetaab kibchuulyo. Āmnyoontoonoo ku nyoo kōōnok * :Wēritaab Chii, kuuyu inee :nyēē kiikōōkoochi :Baaba Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kuu nyooto.” ²⁸ Kuteebē :biiko Yēesu kule, “Ara, kēēyēyē kule nee sikiinēmchi keey yiisyēetaab Yēyiin?” ²⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, “/ Kiinēmchi keey yiisyēetaab Yēyiin / kukiikaasee keey chiito nyoo kiiyooku :inee.” ³⁰ Kuteebē :bichoto Yēesu kule, “Kiy nee nyēbo kwōng’uut nyēē +meeyey sikiikaaseeniing’ keey? ³¹ Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn, kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘Kiikoochi kwaam āmnyoontēēt nyēē chōōnēē barak.’” ³² Kumwoochi :Yēesu nanyuun bichoo kule, “!Kāāmwoowok, -moosoot sōō baatey kule kikōōnok * :Muusa āmnyoontoonoo kichōōnēē barak, nteenee ōsōōtē kule kōōnok

:Baaba āmnyoontēetaab man kuchōōnēē kibkōōnkōy. ³³ Āmnyoontēetaab Yēyiin ku nyoo chōōnēē kibkōōnkōy ānkuyibchinē biich soboonto.” ³⁴ Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Ikōōnēēch kwaak āmnyoontoonoto.” ³⁵ Kumwooy :Yēesu kule, “Anii :āmnyoontoonoto bo soboon. Moomē :kēmēy chiito nyoo kākō wōlēē āmiitē. Nto nyoo keekaaseenaa keey kumoomē :melel. ³⁶ Kuu yoo kātāmwoowok, kookasaa -āmōōkoosēēnoo keey. ³⁷ Chii ake tukul nyoo kākōōno :Baaba, kuyēku nyeenyuu nyēē mākyoy akwet bēsyēēt ake.

³⁸ Kyāāchōōnēē kibkōōnkōy sichaayey kiyēē mākchē :Baaba nyoo kiiyookwoo mēēbērē kyāāchōōni chaayey kiyēē āmākchē. ³⁹ Mākwoo :Baaba kule -māāboot chii mbo akenke ām choo kiikukōōno, nteenee +maang’et ake tukul bēsyēetaab tabanta. ⁴⁰ Man, mākyinē :Baaba *soboontaab kibchuulyo biiko tukul choo ikoosēēnoo keey.”

⁴¹ Yooto kutoow :kāāntōōyikaab Yuutayeeek koong’unyng’uuny kuuyu kimwooy :Yēesu kule, inee ku āmnyoontēēt nyēē chōōnēē kibkōōnkōy. ⁴² Kimwooy :bichoo kule, “So, mā wēritaab Yōōsēēf :chiichi? Ntēē kiinkēt kwaan āk kaamet. Ām nee sukumwooy raat kule chōōnēē :inee kibkōōnkōy?”

6:23 Yoowa. 6:11   **6:26** Yoowa. 2:11   **6:30** Mat. 12:38; Māārko 8:11; 13:22; Yoowa. 4:48; 1Kōōr.

1:22   † **6:31** Tyēēnwookik 78:24   **6:31** Chuy. 16:4, 15; Kāāyit. 11:7-9; Neem. 9:15; Tyēēn. 78:24

6:34 Yoowa. 4:15   **6:35** Yoowa. 4:13-14; 6:48-58; 7:37   **6:36** Yoowa. 20:29; 16:9   **6:37** Yoowa.

17:2, 24   **6:38** Māārko 14:36; Yoowa. 4:34   **6:39** Yoowa. 10:28; 17:12; 18:9   **6:40** Yoowa. 5:24

6:42 Māārko 6:3

⁴³ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “-Moong'unyng'uuny. ⁴⁴ Māmii :chii nyēē imuuchē kuchō wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba nyoo kiiyookwoo. Yoo kākuchō, +maang'eetee meet bēsyoonoo bo tabanta. ⁴⁵ /Kikeesir ām siru-utēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin kule, 'Makooneet :Yēyiin biiko tukul.† Chii nyoo kaakukas kāānēētiisyoonoo ānkusēw, kuchōōnii wōlēē āmiitē. ⁴⁶ Mēēbērē kaamwaay yooto kule kiikukas :chii Baaba nteenee anii nkit nyoo āchōōnēē wōlēē mii :inee nyēē kyaakas. ⁴⁷ ! Kāāmwoowook, chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey kuboonto :nyoo kēny *soboontaab kibchuulyo. ⁴⁸ Anii :āmnyoontēētaab soboonto. ⁴⁹ Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn nteenee kiikubēk :bichoo tukul. ⁵⁰ Nteenee mābotē :chii nyoo kaam āmnyoontooni chōōnēē kibkōōnkōy. ⁵¹ Anii :āmnyoontoonooto chōōnēē kibkōōnkōy. Yoo kaam :chii mākunyōōr soboontaab kibchuulyo. +Māākōōnu bōōrnyuu kuyēk āmnyoontētēē nyēē sukōōsoob kōōrēt.”

⁵² Kiyey :ng'aleechu kukōōromiitu :kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek miisin. Kimwooy kule, “So, imuuchē kule nee :chiichi kukōōnēēch bōōrnyii kyaam?” ⁵³ Kumwoochi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowook, yoo kamoo-am bōōrtaab *Wēritaab Chii ankooyee korotiikyū, mākooy ōnyōōru soboon. ⁵⁴ Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyee korotiikyū, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. +Maang'eetee chiichoo meet ām bēsyēētaab tabanta. ⁵⁵ Amnyoo nyēbo man :bōōrnyuu ānkubo koomānuut :korotiikyū. ⁵⁶ Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyee korotiikyū, mākunoomnyo āk anii ānkāānoomnyē āk inee. ⁵⁷ Kuu yoo āminyēē kāāmuukēywēēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo, mākuminyēē :nkinee chiito nyoo kaam bōōrnyuu kāāmuukēywēēkyū. ⁵⁸ Anii :āmnyoontoonooto kichōōnēē kibkōōnkōy. Makerkeey :āmnyoontoonoo āk nyoo kyoomē :biikyoo choo kibo kēny, ānkoo kyaam, kibēk. Chiito nyoo kaam āmnyoontooni kunyōōru soboontaab kibchuulyo.” ⁵⁹ Kimwooyē :Yēesu ng'aleehaa kumii kōōnēētiisyē ām *kōōtaab saayet ām Kaabernaam.

Kiichuchuyee keye :rubiik chēē chaang' wōlēē mii :Yēesu

⁶⁰ Yooto kakas :rubiikaab Yēesu ng'aleechu, kumwooy :wōlēē wōō kule, “Māku nkoolat :ng'aleechu! Ng'oo :nyēē sukoomuuch!” ⁶¹ Kiinkēt :Yēesu kiyēē kimii kōōyīmē rubiik. Yooto, kumwoochi kule, “So, kāyēk kāānākuut :ng'aleekyū? ⁶² /Keemwa baa, kule nto kookas *Wēritaab Chii kōōyēyē kibkōōnkōy, nto kāwuuyiitu nee? ⁶³ Kōōnu :Tāmirmiryēētaab Yēyiin soboonto nyēē mākōōnu :kāāmuukēywēēkaab chii. Kōōnu :ng'aleek choo kāāmwoowook soboonto kuuyu kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ⁶⁴ Ānkoo kuwuu nyooto, mii :alake ām akweek chēē -mēēkoosēēnoo keey.” Kiinkēt :Yēesu kung'eetee kēny kule ki mbo ng'oo :chēē kimēēkoosēē keye inee ānku ng'oo :nyēē kimakuchaamta inee. ⁶⁵ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ki ng'alyoontoonooto :nyoo kyāāmwooytēē kule, māmii :chii nyēē chōōnii wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba.”

⁶⁶ Kiichuchuyee keye Yēesu :biiko chēē chaang' kung'eetee yooto. ⁶⁷ Yooto kutebeee :Yēesu rubiichoo ki taman āk āyēēng' kule, “Ōmāchē :nkakweek obakaaktaa?” ⁶⁸ Kuwālchi :Simōōni Bētērō kule, “Keebe ānō ōō, Moko-ryoontētē? Ntēē iboontē :inyiing' lōkōōy chēbo soboontaab kibchuulyo. ⁶⁹ Kiikoosēēning' keye ānkēēchāmē kule inyiing' *Kāārārookiintētēē nyēē

† 6:45 Isa. 54:13   6:46 Yoowa. 1:18   6:48 Yoowa. 6:35   6:56 Yoowa. 15:4-5   6:58 Māārko 14:22-24; 1Kōōr. 10:16   6:63 Yoowa. 3:5-8; 1Kōōr. 15:45; 2Kōōr. 3:6   6:64 Yoowa. 13:11; 16:9
6:65 Yoowa. 6:44

chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.” ⁷⁰ Yooto kumwoochi :Yēesu kule, “Akweek oob rubiik taman āk āyēēng’ chēē kyāāk wēyook anii? Nteenee mii :nyēē kibrōkōsyoo ām akweek.” ⁷¹ Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto, king’aloolēē Yuuta Iskaryoot nyēē kimii wokuchoomtooy inee.

7

Kitāchiin :Yēesu āk ng’aleekaab mbo ng’eetaabkaamet

¹ Yu kākuyityo, kōōnēētiisyootēē :Yēesu Kalilaaya. Kimāmāchē kuwēesyētootēē Yuuteeya kuuyu kimāchē :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kubakach. ² Yooto, kikiikuriik :Yuutayeeek kwaam *Saakweetaab Kēryōōsyēk. ³ Kumwoochi mbo :ng’eetaabkaamet Yēesu kule, “Ing’eetee yu ānkiiwē Yuuteeya sukukas rubiikuuk chēbo wōlooto tukuuchu bo kwōng’uut chu iyēyē. ⁴ Māchāktōōs ibooru keey nyēē karaam siitooku. Kunyoo, kany kutookunēē kōōrēt :ng’aleechu bo kwōng’uut.” ⁵ Kimēēkoosēē keey mbo :ng’eetaabkaamet Yēesu. ⁶ Yooto kumwoochi :Yēesu icheek kule, “Manaayit :bārooyinnyuu nyēē yemaat nteenee oyeyaate :akweek kiyēē ōmāchē. ⁷ Mā akweek chēē wēchook :biikaab kōōrooni, nteenee wēchoo anii kuuyu āburyoong’tooy icheek kubo rōkōs nyēē yēyē. ⁸ Obe :akweek saakwaanaa kuuyu manaayit :bārooyinnyuu.” ⁹ Yooto kung’ētunēē :Yēesu Kalilaaya.

Kichuunchuun :Yēesu āk kāāntōōyikaab Yuutayeeek

¹⁰ Nto yu kaakuba mbo :ng’eetaabkaamet, kuwaayta keey Yēesu ākoy Yēerusālēm. ¹¹ Kimii :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kuchēēng’ēē Yēesu wōlooto. Kitēēbootē kule, “Mii ānō :chiichoo ōo?” ¹²⁻¹³ Kichoomootē :biiko wōlēē wōō kung’aloolēē Yēesu kuuyu kiiywēyē kāāntōōyikaab Yuutayeeek. Kimwooyē :bichoo alake kule, “Karaam :chiichoo.” Kumwooyē :alake kule, “Buryo, ibērbēerootē biich.”

¹⁴ /Kikyaam saakwaanaa nto miitē kwēēn āk kwēēn, kuwo :Yēesu *Kōōtaab Yēyiin ānkutoow kōōnēētiis. ¹⁵ King’woonchi kāāntōōyikaab Yuutayeeek :wōlēē kiinēētitooy :Yēesu kut kumwooy kule, “Kēēnkētēē nee :nkinee nyi siruutēkaab Yēyiin āmēēbērē kiikusumānchi?” ¹⁶ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Ng’aleek chēē ānēetook mēēbērē cheechuu, nteenee kwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nyoo kiiyookwoo. ¹⁷ Chii nyoo kakwey kuyey kiyēē māchē :Yēyiin, mākōōnkēt yoo kwoonēē :ng’aleekyuu wōlēē mii :Yēyiin, nto cheechuu nkit. ¹⁸ Chiito nyoo ng’aloolēē ām kāāmuukēy wēkyii, kumāchē :nyoo kule /kēēkoonyit. Nteenee āmāchē anii kunyōōr koonyit :nyoo kiiyookwoo. Achurtaat ānkāāyooong’unēē manta. ¹⁹ Kikōōnook *:Muusa kiruutēk āmāmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē riibē kiruutēchoo. So, ōmāchē ōbākākyoo nee?” ²⁰ Kumwoochi :biiko kule, “Kiikubunuung’ :mēt ēē? So, ng’oo :nyēē māchē kubakachiing’?” ²¹ Koomiiny :Yēesu mēt ankutas taay kule, “Kyaayey kiy akeenke baateey nyēbo kwōng’uut ām Sabaato. King’woonchook akweek tukul :kiyooto. ²² Mwooyē :siruutēkaab Muusa kule ōmurootānē wēēriik ām bēsyēētaab sisiiti. (Kubooyiit man mēēbērē Muusa nyēē kīmwooyē, nteenee mbo kuukoong’ chuut kibo taay.) Kōōnook :yooto ōmurootānē wēēriit ām bēsyēētaab

6:69 Määrkō 8:27-30 6:69 Määrkō 1:24 6:71 Yoowa. 12:4 7:1 Määrkō 3:6; 6:19; Yoowa. 5:18; 7:19-20, 25; 8:37, 40; 11:53 7:2 Chuy. 23:16; Laawi. 23:33-43; Kiruu. 16:13-15 7:5 Yoowa. 16:9 7:6 Yoowa. 2:4 7:7 Yoowa. 15:18-19 7:11 Yoowa. 11:56 7:12-13 Yoowa. 9:22 7:15 Määrkō 6:2; Luuka 2:47 7:16 Yoowa. 12:49; 14:10 7:18 Yoowa. 5:41; 8:50; 12:43 7:19 Yoowa. 1:17; Room. 2:17-24 7:20 Yoowa. 8:48

Sabaato yoo /kikēēsichē yēē Sabaato. ²³ Kunyoo, yoo ākoo /kiimurootānē wēero bēsyeētaab Sabaato otiltooy kiy kisich buch, /simākyyiri kiruutyoonoo bo Muusa ii, kubo nee ōnyēērchoo anii yoo kāasoob chiito kumukuul ām bēsyeētaab Sabaato? ²⁴ -Mōōtuchinē ng'al buch kukōōkāsunēē saang', nteenee māchāktōōs ōlyēbē ōyyoong'unēē manta."

Kicham :biiko chuut alake kule Kāārārookiintēt :Yēēsu

²⁵ Kimwooyē :biikaab Yēērusālēēm alake kule, "Mā chiichi nyoo /kēēmāchē / keebakach? ²⁶ Nto yu inee :nyi mii kung'āloolēē taayeetaab biiko āmēēbērē mwoochinē :kāāntōōyikyoo kiy." Kulē :alake "Ara kāākōōnkēt kule *Kāārārookiintēt :chiichi?" ²⁷ Kumwooyē :chuut alake kule, "Ntēē kiinkētē yēē chōōnēē :chiichi. Nteenee māmii :chii nyēē inkētē bēsyeēt nyoo chōōnēē :Kāārārookiintēt."

²⁸ Yooto kumwooy :Yēēsu kukas :biiko tukul kule, "Man, kōōlē ōnkētoo ānkōōnkētē subak wōlēē āchōōnēē? Mēēbērē kyāāchōōnēē keyy. Bo man :nyoo kiyyookwoo, āmōōnkētē :akweek inee. ²⁹ Nteenee anii :nyēē ānkētē, kuuyu kyāāchōōnēē wōlooto ānku inee :nyēē kiyyookwoo." ³⁰ Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kumach :kāāntōōyikaab Yuutayek kule kunam nteenee māmii :chii nyēē kitiiny kuuyu kitoombo kuyityiin :wōlēē kiikuchōōbto :Yēyiin. ³¹ Ānkoo kiwuu nyooto, kiikaasee keyy :biiko chēē chaang' inee. Kimwooy :bichooto kule, "Ara, yoo kāchō :Kāārārookiintēt, makuyey ng'aleek chēbo kwōng'uut kubiir chēē yēyē :chiichi?"

Kimach :Farisaayek kunam Yēēsu

³² Yu kukas *Farisaayek ākoo mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kuchoomootē :biiko kung'āloolēē Yēēsu nyēē karaam, kōōyoockto riibiikaab Kōōtaab Yēyiin kule bokunam Yēēsu. ³³ Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, "+Mākēēboontē keyy akweek ām bēsyoōsyēk chēē ng'ēri baateey, nto yoo kāakuyityo, ayeey wōloo mii :nyoo kiyyookwoo. ³⁴ Yooto +moocheeng'aa, nteenee -mōōnyōōrwoo, āmōōmuuchē okwaa wōloo ! kāāwē." ³⁵ Kuteebē keyy :kāāntōōyikaab Yuutayek nkit kule, "So, māchē :chiichi kuwo ānō wōlēē -mābokēenyōōrchinē :acheek? Ara, mākuwo kōōrōōsyēchoo kiisērēētyi keyy :biikyoo wokoonēet bichooto? ³⁶ Ibooru nee :ng'aleechaa kāmwooyē kule, '+Moocheeng'aa nteenee -mōōnyōōrwoo āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē?"

Mākurōōtunēē chii :bēēkaab soboonto

³⁷ Ām bēsyeētaab lētuut nyēbo saakweet, kuchō :Yēēsu ānkukuurchi barak kule, "Chii nyoo āmē :melelta, kuchō wōlēē āmiitē. ³⁸ Kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, chii nyoo keekaaseenaa keyy, mākurōōtunēē chichoo :bēēkaab soboonto." ³⁹ Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto kiibooru Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē nyōōru :chii ake tukul nyoo keekaasee keyy inee. /Kimānāākiyyook Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu /kimānāākiitōōrōōr Yēēsu.

Kikwaanykwaany biiko :soboontaab Yēēsu

⁴⁰ Yu kakas :biiko ng'aleechaa kimwooyē :Yēēsu, kumwooy :bichooto alake kule, "Man wōōrkooyoonoonoo bo Yēyiin :chiichi." ⁴¹ Nto alak kumwooy :choo kule, "Kāārārookiintēt :chiichi." Kulē :alake, "Buryo!

Mēemuuchāksē kuchōōnēē :Kāārārōokiintētēēt Kalilaaya. ⁴² Mwooyē :siru-utēkaab Yēyiin kule mā kuchōōnēē :Kāārārōokiintētēēt kōōtaab *Tāwuti ām *kiri-inkēetaab Bēētēlēyēm wōloo kiminyē :Tāwuti.” ⁴³ Kuchuunchuun :biiko kurubta keey āk Yēēsu. ⁴⁴ Kimāchē :biiko alake kule kunam Yēēsu, nteenee māmii :chii mbo nyēē kisyēem kunam.

Kiyeet :Nikōtēēmō Yēēsu -/makiiruusta

⁴⁵ Yu kāākuyitō nanyuun, kooyeey :riibiichoo kibo Kōōtaab Yēyiin wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōoyēch āk *Farisaayēek. Yooto kutēēbee :choo ri-ibiichoo kule, “So, ntēē kookwaa buch, kā mōōnāmē?” ⁴⁶ Kuwālchi :riibiichoo kule, “Māmii :chii nyēē kiikung’alaal bēsyēt ake kuu :chiichoo.” ⁴⁷ Kutēēbee :Farisaayēek riibiichooto kule, “So, ōmāchē omwaay kule /kaakiiberbeeraak nkakweek? ⁴⁸ Ara ōnkēt mbo kāāntōōyīin ake tukul nyēē kaakookaasee keey chiichoo, nto kumii mbo *:Fārisooyiin nyēē kaakucham ng’aleechaata mwooyē :chiichooto? ⁴⁹ Chubootiin :bichu -mēēnkēt kiruutēkaab :Muusa.” ⁵⁰ Ām kāāntōōyichoo, kimii :Nikōtēēmō nyoo kikiiwokukas Yēēsu. Kumwoochi :nyoo kāāntōōyichoo kule, ⁵¹ “Kurubta keey āk kiruutēkyoo, māmii :chii nyēē /kiiruustooy yoo /manaakeekas kiyēē mwooyē :chiichooto nto /kiinkēt kiyēē kaakuyey.” ⁵² /Kēēmwoochi kule, “So, ichōōnēē :nkinyiing’ Kalilaaya? Weesuman siruutēkaab Yēyiin, +mēekas ām yooto kule māmii *:wōōrkooyōntō nyēē imuuchē kuchōōnēē Kalilaaya.” ⁵³ Nto mii yoo, kooyeey :chii ake tukul kaa,

8

¹ nteenee kuwo :Yēēsu ākoy Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Koorko nyēē kikōchōng’iit

² Yu kāwokuyēech, kumusta :Yēēsu kooyeey biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kukwa :biiko ānkōōruruukyi keey inee. Kōōbuur :Yēēsu ng’wēny ankooneet bichoo. ³ Yooto koomut :kāānētikaab kiruutēk āk *Farisaayēek koorko nyēē /kikeenyoota chiito ake ānkōōyōong’tēē yooto bo taayeetaab Yēēsu. ⁴ Kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, “Kāānētīintētēēt, /kokeenyoota koorkooni chiito ake. ⁵ Kimwooy *:Muusa ām kiruutēkyoo kule, irooko :chii nyēē wuu nyooto /kēēwiirēē rwoontōōk kume. Kunyoo ii, inwooyē nee :inyi-ing’?” ⁶ Kimwooyē :bichoo ng’aleechaa kutēchēē Yēēsu sukōōyōong’tēē kōōk. Kuyim :Yēēsu ankusir yēbo teng’ēek ām moorineenyii. ⁷ Kitēēbēē :bichooto Yēēsu ng’aleek kutēē yooto tukul. Kōōtōrōōr keey :Yēēsu ānkumwoochi bi-choo kule, “Yoo mii ām akweek :nyēē mānāāchoolwookēn, kutoow :nyooto kuwiiree koorkooni rwoontōōk.” ⁸ Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kuyim subak ānkusiriis. ⁹ Yu kabokukas :bichoo ng’aleechaata kimwooyē :Yēēsu kubeetaatee akeenke akeenke. Kiba kurook :choo ki yōōsēch kut wokung’ēt :Yēēsu nkīt āk koorkoonoo kuboonto keey biiko alak. ¹⁰ Yooto kōōtōrōōr keey :Yēēsu ankutēēbee koorkoonoo kule, “Kaba ānō :biikēy ōō, cheebyoos? Māmii mbo :akeenke nyēē kāng’ēt kooruustiing’?” ¹¹ Kuwāl kule, “Māmii mbo :akeenke ōō, Mokoryoontēēt.” Yooto kumwoochi koorkoonoo kule, “-Māaruustiing’ :anii nteenee -mātāwēēchoolwookēn subak.”*

Lēbkēēyyēetaab kōōrēt :Yēēsu

7:42 Isa. 11:1; Miika 5:2; Mat. 20:30-31   **7:44** Yoowa. 7:30   **7:50** Yoowa. 3:1   **7:51** Kiruu. 1:16-17; 17:6   **8:5** Laawi. 20:10; Kiruu. 22:22-24   **8:6** Māārko 12:13   **8:7** Kiruu. 13:9; 17:7

* **8:11** Mātinyē :siruutēk alake kēryēwēechu (7:53–8:11).   **8:11** Yoowa. 5:14

¹² Kitas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, “Anii lēbkēyyēetaab kōōrēēt. Chiito nyoo karub ng’aleekyuu kunyōōru lēbkēyyēetaab soboonto nyēē māko y kuwēesyētēē mēēnān.”

¹³ Kumwoochi *Farisaayeek Yēesu kule, “Nto yu imiitē ing’aloolēē keyy :inyiing’ nkit, mābo man :ng’aleekuuk.” ¹⁴ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “Ānkoo āng’aloolēē keyy :anii nkit, kiyēē āmwooyē kubo man kuuyu ānkētē wōlēē kyāāchōōnēē ākoo wōlēē āwēētii. Nteenee -mōōnkētē :akweek. ¹⁵ Ōtilē :akweek ng’al baateey orub kuu wōloo isōōtitooy :biiko, nteenee -māātiilchinē :anii chii ng’al. ¹⁶ Nto yoo kāālē ātiilchi chii ng’al, āyyoong’unēē manta kuuyu mēēbērē anii nkit nteenee āboontē keyy Baaba nyoo kiiyookwoo. ¹⁷ /Kikeesir ām kiruutēkwook kule yoo kaakuroob :biich āyēēnku ng’alyoo, ku man :kiyooto. ¹⁸ Āng’aloolēē keyy :anii, nto ake nyēē rōōboo ku Baaba nyoo kiiyookwoo.” ¹⁹ Kuteebēē :Farisaayeek Yēesu kule, “Mii ānō :kōōn?” Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mōōnkētōo anii, āmōōnkētē nkinee Baaba. Nto kyōōnkētōo, nto ōnkētē Baaba.” ²⁰ Kimwooyē :Yēesu ng’aleechu tukul yooto kimii kōōnēētē biiko ām yēē kimii :looloonik choo /kikiiruruukyiniē beesaanik ām *Kōōtaab Yēyiin. Yooto kimāmii mbo :chii nyēē kinam Yēesu kuuyu kimānāāyityiin :chōbuutēkaab Yēyiin.

²¹ Yooto kumwoochi :Yēesu kāāntōōyichoo subak kule, “+Māawēēchi keyy anku +moocheeng’aataa, nteenee +moomeeyte ng’ōōkiswookikwook -āmōōmuuchē obe wōlēē āwēētii :anii.” ²² Kuteebēē keyy :kāāntōōyichoo kule, “Ibooru nee :chiichi yoo mwooyē kule -mākēēbēētii wōlēē mākuwo :inee? Ara, makubar keyy :chiichi nkit ēē?” ²³ Nteenee kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōbooyē :akweek ng’wēnyuuni, nteenee āchōōnēē :anii kibkōōnkōy. Nyēēng’woong’ :kōōrooni nteenee mā nyeenyuu anii :kōōrooni. ²⁴ Kiyooto nyēē āmwoowok kule +moomeeyte ng’ōōkiswookikwook. Maku-rataak :ng’ōōkiswookichoo ākoy yoo kookaasee keyy kule anii :nyooto.”

²⁵ Kuteebēē :bichoo Yēesu kule, “Inyiing’ ng’oo naas?” Kuwālchi kule, “Nyooto kyāāmwoowunoonwook.† ²⁶ Chang’ :ng’ala chēē kātāāmwoowok ānkāātiilchook ng’al, nteenee bo man :Baaba nyoo kiiyookwoo. Kiyēē āmwoochinē biiko ku nyēē kyāākāsēē inee.” ²⁷ Kimēēnkētē :bichoo kule kimii :Yēesu kung’aloolēē Kwaan ām kibkōōnkōy. ²⁸ Yooto nanyuun kumwooy :Yēesu kule, “Bēsyoonoo ōtōrōōrē *Wēritaab Chii, ku yooto yēē +mōōnkēt kule anii :nyooto āmāyēyēē keyy kiy. Yooto nanyuun yēē +mōōnkēt kule kiyēē āmwooyē ku nyēē kiinēētōo :Baaba. ²⁹ Keēboontē keyy :nyoo kiiyookwoo. Manaabakaaktaa āng’ētū nkit bēsyyēt ake kuuyu āyēyē ākookoy kiyēē ing’ērēēchē inee.”

Kiiyēnchi :biiko kereeryaanto Yēesu

³⁰ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kōōyēnchi :biiko chēē chang’. ³¹ Kumwoochi :Yēesu chooto kiiyēnchinē inee kule, “Yoo kōōkiilchi kiyēē ānēētē, ōyēku man rubiikyuu. ³² +Mōōnkēt yooto nanyuun manta anku +/makiityaaktaa.”

8:12 Isa. 49:6; Yoowa. 1:5, 9-10; 3:19; 9:4-5; 11:9-10; 12:35-36, 46; Efēs. 5:8-14; 1Yoowa. 1:5-7; 2:8
8:13 Yoowa. 5:31-32   **8:14** Yoowa. 7:28-29   **8:17** Kiruu. 17:6; 19:15; Mat. 18:16   **8:18** Yoowa.
 5:36-37; 1Yoowa. 5:9   **8:19** Yoowa. 5:18   **8:20** Yoowa. 2:4   **8:21** Yoowa. 7:33-34   **8:23**
 Yoowa. 3:31   **8:24** Yoowa. 13:19   † **8:25** Imuuchē/keeweek mbo kule, “So, manookas kiyēē
 kāāmwoowok?”   **8:26** Yoowa. 3:17; 8:15; 12:47   **8:28** Yoowa. 12:32-34; 4:34   **8:30** Yoowa. 2:23
8:31 Yoowa. 15:8; 14:15

Kinyikisiit :kwiilateetaab kääntōōyikaab Yuutayeeek

³³ Kumwoochi :kääntōōyichoo Yēesu kule, “So, nto yu kēēbooyē :acheek *Abraam, amānāākēēyēku motwoor bēsyēēt ake! Kuniy, /kiityaakteech am nee?” ³⁴ Kuwālchi :Yēesu kule, “!Kāamwoowook, motwooriintēetaab ng’ōōkisto :chii nyoo kiikōōtiiny :ng’ōōkisto. ³⁵ Minyē :leekwa kang’waa ākookoy nteenee imōkōnyōōnyoot :motwooriintō. ³⁶ Nto yoo kālē kootyaaktaak :Leekweem ōtyooktooyāktōōsii kuchurta. ³⁷ Ānkētē sinee kule ōbooyē :akweek Abraam. Nteenee ōmāchē obara kuuyu kiyoomcho :mētēwookwook nyēē -mēēwutē :ng’ālyoontēēnyuu. ³⁸ Āng’āloolēē :anii kiyēē kimii kaab Baaba, nto akweek ōyēyē kiyēē mwoowook :kōōn.” ³⁹ Kukētyi :bichooto Yēesu kule, “Abraam ku baaba acheek.” Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Nto ki kōōn :Abraam, nto kyōōyēyē kiyēē kiyey. ⁴⁰ Ōmāchē :akweek obara ānkoo kāamwoowook kiyēē bo man nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin, ng’ālyoo nyēē kimēēmuuchē kuyey :Abraam. ⁴¹ Ōyēyē :akweek yiisyēētaab :kōōn.” Kuwālchi :bichooto Yēesu kule, “Kēēboontē Baaba akeenke, nyooto ku Yēyiin, ānkēēyēku lōkōkyii chēbo man.”

⁴² Yooto kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “Nto ki kōōn akweek :Yēyiin nto ōchāmoo kuuyu kyāāchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin ānkāāmiitē raat yu. Mānāāchōōnēē keey. Nteenee inee :nyēē kiyyookwoo. ⁴³ -Mōōkāsē kiyēē amwoowook kuuyu wuu nyēē kyoomaalee tēmēnik yiitiikwook. ⁴⁴ Kōōn akweek :Kibrōkōsyoontēēt ānkōōrubē kiyēē māchē :inee. Rumiin :inee kung’etee kēny amāmii :bēsyēēt nyēē kiikōōyooong’unēē wōlēē mii :manta kuuyu mātinyē manta. Yoo ibērbēēriisyē, ku cheechii :choo nkit kuuyu, ng’wiin :inee ānku :mētitaab ng’wiinyaneet tukul. ⁴⁵ Amwoowu :anii manta ng’ālyoo :nyēē yēyē simōōyēnwoo. ⁴⁶ Ara, mii am akweek :nyēē imuuchē kōōboor kule āboontē :anii ng’ōōkisto? Nto yoo bo man :ng’aleek chēē amwooyē ii, kwaamaak :nee simōōyēnwoo? ⁴⁷ Chii nyoo bo :Yēyiin kukāsē ng’aleekyii. Nteenee -mōōkāswoo kuuyu -mōōbooyē Yēyiin.”

⁴⁸ Yooto kumwoochi :kääntōōyichoo bo Yuutayeeek Yēesu kule, “Ābērē +mākēēkustooyootiin yoo kakeemwaay kule inyiiing’ Sāmooryāyiin ānkiiboontē *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.” ⁴⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, “-Māāboontē tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Āywēyē Baaba amōōkoonyitoo anii :akweek. ⁵⁰ -Māāchēenkyinē keey :anii kooniyit, nteenee mii :nyēē chēēng’woo anku inee :nyēē itililē kiy ake tukul. ⁵¹ Amwoowook manta kule, mākoy kume :chiito nyoo rubē ng’aleekyuu.”

⁵² Kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Kāākiinkēt nanyuun man kule iboontē tāmirmiryēēt nyēē miyaat! Kiikume *:Abraam ānkiikubēk *:wōōrkooyikaab Yēyiin ānkiimwooyē kule, nyoo rubē ng’ālyoontēēng’uung’ mēēbērē makume? ⁵³ Imwooyē :inyiiing’ kule iwōō kusiir Abraam? Kiikume :inee ānkiikubēk mbo :nkicheek wōōrkooyikaab Yēyiin. Isōōtē kule inyiiing’ ku ng’oo ēē?” ⁵⁴ Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Yoo āmiitē ātōrōōrē keey ku buch. Nteenee nyēē itōrōōroo ku :Baaba nyoo ōbērē :akweek Yēyiintēēng’woong’. ⁵⁵ -Mōōnkētē :akweek Yēyiin, nteenee anii :nyēē ānkētē. Nto kālē amwaya kule -māānkētē, nto kāāyēku ng’wiin kuu akweek. Nteenee ānkētē inee ānkāāriibē ng’ālyoontēēnyii. ⁵⁶ Kikiikumachaan :kōōn Abraam kule nto kas bēsyēēnyuu,

kunyoo yu kachokukas, kung'erech." ⁵⁷ Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, "Nto yu maneeyit mbo kēnyiisyēk konom ānkiimwooyē kule 'kiikas Abraam!" ⁵⁸ Kuwālchi :Yēesu kule, "I Kāamwoowook, kyāamiitē kutoombo / kēēsich Abraam." ⁵⁹ Yooto kukwey :bichooto rwoontōōk kule kuwiiree Yēesu, nteenee kuchuut :Yēesu biiko ankung'eetee yooto kibo *Kōōtaab Yēyiin.

9

Kiisoob :Yēesu chii nyēē /kikēēsich kukoraat

¹ Kimii yēē kiwēēsyeētootē :Yēesu ākoo rubiikyii, yooto kukas chiito ake nyēē /kikēēsich kukoraat. ² Kuteebēē :rubiikyii Yēesu kule, "Kāānēētiintēēt, nee :nyēē kiyey chiichiin kukor? Ara ng'ōōkisnyii nto nyēbo sikiikyii?" ³ Kuwālchi :Yēesu kule, "Mā ng'ōōkistaab chiichoo nto nyēbo sikiikyii :nyēē kiyey kukor, nteenee mākutook :kāamuukēyēēkaab Yēyiin kubo inee. ⁴ Māchāktōōs / kēēyēyē yiisyēētaab Baaba nyoo kiyyookwoo yoo tāku leb-keey nteenee mii wokutuuyiitu :kōōrēēt nyēē -mēēmuuchē :chii tākuyēyiis. ⁵ Yoo tāāmiitē kōōrēēt, āyēku lēbkēēyēētaab kōōrēēt." ⁶ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'alechaa kung'utyi ng'wēny. Koomitmiit mēnēēt ankoonyi-inyee koonyekaab chiichooto, ⁷ ānkumwoochi kule, "Wēēwuunēē koonyekuuk kibōōytaab Siloowaam." (Kerkeey kaayanaani bo 'Siloowaam' ākoo yoo / kakeemwa kule / kikiyyookto.) Kuwo :chiichoo ānkōōwuun koonyekyii ānkōōyēēw kukaakukasta.

⁸ Yooto, kutoow :laatoosyekaab chiichoo āk choo kikiikukas kusoomsē kumwooy kule, "So, mā :chiichi nee nyoo kwēēbuurē sukusoomsē kityō?" ⁹ Kumwooy :alake kule, "Inee :nyooto" nto alak kule, "Buryo! Mā :inee, nteenee kerkeey inee." Kumwooy :inee nkit kule, "Lēyyē, ntēē anii :nyooto." ¹⁰ Yooto nanyuun kuteeb :bichooto kule, "Nee :nyēē kiyeying' ikaste?" ¹¹ Kuwālchi :chiichoo kule, "Kiimitmiit :chiichoo /kēēkuurēē Yēesu mēnēēt ankoonyiinyeenaa koonyek ānkumwoowoo wāāwuunēē kibōōytaab Siloowaam. Kunyoo yu kāwāāwuun akaste bakeenke!" ¹² Kuteebēē :bichooto kule, "Miitē ānō raat :chiichooto?" Kuwālchi kule, "–Māānkētē."

Kikiirso :Farisaayeeek

¹³ Yooto, / keenam chiichoo / kikēēng'oonkyinē koonyek / ānkiimutyi *Farisaayeeek. ¹⁴ King'oonkyinē :Yēesu chiichoo koonyek yēē ki bēsyēētaab *Sabaato. ¹⁵ Kiteebēē :nkicheek Farisaayeechaa chiichoo wōlēē kiyeyta kut kukasta. Kumwoochi kule, "Kinam :chiito ake mēnēēt ankoonyiinyeenaa koonyek, nto yu kāwāāwuun, akaste." ¹⁶ Kumwooy :Farisaayeeek alake kule, "Māchōōnēē :chiichi wōlēē mii :Yēyiin kuuyu -mēēyēyē kiruutyēētaab Sabaato." Kumwooy :alake kule, "So, imuuchē kule nee kuyey :chii nyēē choolwookiin tukuuk chēbo kwōng'uuut chēē wuu choo?" Kuchuunchuun :Farisaayeechaa ām kāāsōōtēyēwēkwaa. ¹⁷ Yooto nanyuun kuwēēkyi keey :Farisaayeechaa chiichoo kikoraat ankuteebēē kule, "Imwooyē nee :inyiing' kurubta keey āk chiichooto kāyēyiing' ikaste?" Kuwāl kule, "Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichooto."

¹⁸ Kimāchāmchiintōōs :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule kikoraat :chiichoo man ankaakukasta. Yooto kukuur sikiikaab chiichoo ¹⁹ ankuteebēē kule, "Nyēēng'woong' :lakwani ōmwooyē kule /kikēēsichē kukoraat? Ntēē kāstooy

raat?" ²⁰ Kumwooy :sikiik kule, "Kiinkētē kule lakwanyoo ānkiinkētē kule kikēēsichē kukoraat. ²¹ Nteenee -mākiinkētē kule kayeyakay kule nee sukukasta. -Mākiinkētē mbo chiichēē kāng'oonyi koonyek. Nto yu chii :inee nyēē wōō nyēē imuuchē kuwāl, oteebee baa, :akweek kumwoowook nkit." ²² Kimwooy :sikiikaab wēeroo kuu nyooto kuuyu kinyōkōōrēch kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek. Kikiikumwooy :kāāntōōyichoo kule chii ake tukul nyoo kang'alaalee kule Kāārārōokiintēēt :Yēesu, +/makeekwetee chiichoo *kōōtaab saayet. ²³ Kiyooto :nyēē kiyey sikiikaab lakwanaa kumwooy kule, "Nto yu chii :inee nyēē wōō, oteebee baa, :akweek."

²⁴ Yooto kukuur :bichoo subak chiichoo kikoraat ānkumwoochi kule, "Itōrōōr Yēyiin ankiimwaay chēbo man! Kiinkētē :acheek kule choolwookiin :chiichi kāng'oong'uung' koonyek." ²⁵ Kuwālchi :chiichoo bichoo kule, "-Māānkētē :anii kule choolwookiin :chiichoo nto kumā choolwookiin. Nteenee kiy akeenke kityō nyēē ānkētē. Nyooto ku kule kyaakoraat neennyi, ākāstooy raat!" ²⁶ Kuteebēe :bichoo kule, "King'aang'ta ānō koonyekuuk?" ²⁷ Kuwālchi :chiichoo kule, "Nto yu kāāmwoowook āmēēbērē ōkāsē. Ōmāchē okas subak nyēbo nee? Ara, ōmāchē :nkakweek ōyēku rubiikyii?" ²⁸ Kōōburyoong'to :bichoo kule, "Yyōōch! Inyiiing' :nyēē rubiintēētaab chiichooto nteenee kēēbooyē :acheek *Muusa. ²⁹ Kiinkētē kule king'aloolchi :Yēyiin Muusa, nto chiichi ku ng'oo?" ³⁰ Kulēēnchi :chiichoo, "So, māku nkoolat ōō! Kōōlē -mōōnkētē wōlēē kichōōnēē :chiichoo ānkāākung'oong'woō koonyekyuu? ³¹ Kiinkētē kule mākāsyinē :Yēyiin chii nyēē yēyē rōkōs, nteenee kāsyinē biiko choo iywēyē inee ānkuyēyē kiyēē mākyinē :inee. ³² / Manaakeekas chii bēsyēēt ake nyēē kiikung'aany koonyay chēbo chii nyēē /kikēēsichē kukoraat! ³³ Ākoy kuchōōnēē :chiichoo wōlēē mii :Yēyiin nto buch, nto kāmēēmuuchē kuyey kiy nyēē wuu nyi." ³⁴ Kuwālchi :kāāntōōyichoo chiichoo kule, "Kēēlē, 'kēēyēku :nkinyiing' nyi /kikēēsikiing' ng'ōōkiswookik, kāānēētiintēēt ām wōlēē kēēmiitē :acheek?" Kukwetee :bichoo chiichoo *kōōtaab saayet.

Kōryootiin :choo bērē kāstooy

³⁵ Yooto kukas :Yēesu kule /kikiikeekwetee chiichoo *kōōtaab saayet. Kuyōōr :Yēesu chiichooto ankuteebēe kule, "Ikoosēē keey :inyiing' *Wēritaab Chii?" ³⁶ Kuteebēe :chiichoo Yēesu kule, "Ng'oo :nyooto ōō, mokoryoontēēt, saakaasee keey?" ³⁷ Kumwoochi :Yēesu kule, "'Keekas ra, nto yu inee :nyi ōmiitē ōng'aloolē tukwaay." ³⁸ Yu kakas :chiichoo ng'ālyoontoonoo, kuku-tuny ām taayeetaab Yēesu ānkumwooy kule, "Mokoryoontēēt, kaakaaseeniing' keey."

³⁹ Kumwooy :Yēesu kule, "Kyāāchōōnii kōōrooni sukubchēyākiis :ng'ala. Makukasta :cheebkoraatiisyeek ānkukōryo :biiko choo kāstooy." ⁴⁰ Kimii kēēyooong'iis *:Farisaayeeek alake yooto. Yu kakas ng'aleechara kimwooyē :Yēesu, kumwooy kule, "Ibooru ām wōlēē 'keemwaayte sōō, kule, kēēkōryootiin :acheek?" ⁴¹ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, "Nto kōōkōryootiin nto mēēbērē ōchoolwookēnootiin, nteenee kuuyu ōmwooyē kule ōkāstooy, +mōōng'ētū ōchoolwookēnootiin."

10

Ākiintēēt nyēē karaam

¹ Yooto, kumwoochi :Yēesu kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek kule, “Āmwoowook manta kule chii nyoo māwēētēē kurkeet nyoo bēētēē :kēechiirēk kō ankuwaaytee keey wōlto ake buch, ku chōōriin. ² Nteenee nyoo buntēē kurkeet ku ākiintēētaab kēechiirēchooto ³ ānkumākuyooty :riibiintēēt kurkeet. Makukas :kēechiirēchoo kuutiinyii yoo kākuur ake tukul ām kaayneenyii. Nto yooto nanyuun mākuwēryoot kēechiirēchoo kuba saang’. ⁴ Makoonto :inee ankurub :kēechiirēchoo, kuuyu inkētē kuutiinyii. ⁵ Mārubē :kēechiirēchoo soboyiin nteenee mwēyēē kuuyu -mēēnkēt kuutiitaab chiichoooto.” ⁶ Kimii :Yēesu kōō-ārōōru ng’ālyoo, nteenee māmii :chii ām bichoo nyēē kiinkēt kiyēē kiibooru :ng’aleechaata.

⁷ Yooto kumwooy :Yēesu subak kule, “! Kāāmwoowook, anii :kurkeetaab kēechiirēchoo. ⁸ Ki chōōr :biiko tukul choo kisimkukwa. Kikuur kēechiirēchoo, nteenee mānāākāsī :kēechiirēchooto. ⁹ Anii :kurkeet. Chiito nyoo kābuntēēnoo anii +/makiiraraach. Mākuwēētii yeechey ānkurōōtu. ¹⁰ Yoo chōōnii :sāsiintēēt, kumāchē kuchōōrso, kubākākiis ānkōōmukuusiis. Nteenee kyāāchōō :anii sukung’et kunyōōr :biiko soboonto nyēbo man. ¹¹ Anii :ākiintēēt nyēē karaam. Mēēchinē :ākiintō kēechiirēkyii taay. ¹²⁻¹³ Nteenee nyoomēēchinē :chiito nyoo /kikeesir kēechiirēchoo kuuyu ma cheechii. Yoo kāchō :su-uyoontēēt kumwēyē. Yooto, makusankatan :suuyoontonoo kēechiirēk alak ankoosereet chuut. ¹⁴⁻¹⁵ Anii :ākiintēēt nyēē karaam ānyāānēmu keey amēēchi kēechiirēkyuu. Inkētōo :Baaba ānkāānkētē nkinee. Ānkētē kēechiirēkyuu ānkōōnkētōo :nkicheek. ¹⁶ Māchāktōōs wāakuur kēechiirēkyuu alak chēē māmii ākwootiini. Makukas kuutiinyuu ankurubwaa bokuyēk ākwootiit akenke āk chuut, sukwookooy :ākiintēēt akenke. ¹⁷⁻¹⁸ Māmii :chii nyēē mākōōnēmūnēēnoo soboonnyuu, nteenee āchāmtooy nkit amey. Chāmoo :Baaba kuuyu kyāānēmu keey amey, nto yityo ānyōōru subak soboonnyuu. Āboontē kāāmuukēywēēk ākooytē soboonnyuu ānkāāboontē kāāmuukēywēēk ākētū. Kiyiitēnyi :nyēē kimwoowoo :Baaba kule māchāktōōs ayey.”

¹⁹ Kiyey :ng’aleechuutēchu kuchuunchuun subak :kāāntōōyikaab Yuutayeeek. ²⁰ Kimwooy :chēē chaang’ kule, “Boonto :chiichi *tāmirmiryēēt nyēē miyaat! Kōōkubun :mēt chiichi! Nyēbo nee ōkāsyinē chiichi ng’aleekyii ēē?” ²¹ Nteenee kulē :alake, “O, -mēēmuuchē :chii nyēē boonto tāmirmiryō kung’alaal kuu chiichi. Imuuchē man :tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuyey kukasta chii nyēē koraat?”

Kitay :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu

²² Kiyit :bēsyyēt nyēē kibo Saakweetaab Kāātīlīlēētaab *Kōōtaab Yēyiin* ām Yēerusālēēm. ²³ Kī yīiwoot :kōōrēēt ānkimii :Yēesu kuwēēsyyētēē Kōōtaab Yēyiin yēē /kikēēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē tinyē wuurwēēt. ²⁴ Kukwoonchī :kāāntōōyikaab Yuutayeeek Yēesu ankuteebēe kule, “Yoo

10:4 Yoowa. 10:27 **10:6** Yoowa. 16:25 **10:8** Cherem. 23:1-2 **10:9** Tyēēn. 23:2; Ešēk. 34:14; Yoowa. 14:6 **10:11** Tyēēn. 23:1; Mat. 18:12-14; Yoowa. 15:13; Ibu. 13:20; Ng’oong’. 7:17 **10:14-15** Yoowa. 10:27; 2Tēm. 2:19; Mat. 11:27; Luuka 10:22 **10:16** Isa. 56:8; 66:18-19; Ešēk. 34:23-24; Yoowa. 11:52; 1Bēt. 2:25 **10:17-18** Yoowa. 3:35; 4:34; 5:18 **10:19** Yoowa. 9:16 **10:20** Yoowa.

8:48 * **10:22** Wiikiit :nyi nyēē kiitabaanaat kubo saakweet nyēē isōōtēē :Yuutayeeek bēsyyēt nyēē /kikiitilīlēē Kōōtaab Yēyiin nyoo kinyēērēē :biiko chēē kimā Yuutayeeek. **10:23** Yēyūut. 3:11

inyiing' *Käärārōokiintēēt, ichuurtoowēēch bakeenke." ²⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, "Kyāāmwoowook āmōōyēnchinē. Kiyēē āyēyē ām kāāmukēywēēkaab Baaba kōōbooru wōlēē āwuyē. ²⁶ Nteenee -mōōchāmoo :akweek kuuyu -mōōyēku kēēchiirēkyuu. ²⁷ Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkukāsē kuutiinyuu. Yoo kāākuur kuruboo. ²⁸⁻²⁹ Ākoochinē *soboontaab kibchuulyo āmābootōōs. Māmii :chii nyēē mākōōnēmūnēēnoo āmāmii :chii nyēē imuuchē kōōnēmūnēē Baaba kēēchiirēchu. Wōō :Baaba nyoo kikōōnoo kēēchiirēchoo kusiir chii ake tukul. ³⁰ Āyēku :anii akeenke āk Baaba."

³¹ Yooto, kukwey :kāāntōōyichoo subak rwoontōōk kule kuwiiree Yēesu. ³² Nteenee kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "Kyookas :akweek tukuuk chēē chaang' chēē kāroomēch chēē kyaayey :anii ām kāāmukēywēēkaab Baaba. Kiito nkōōnō ām chooto kyaayey :nyēē kayeyaak omach owiireenaa rwoontōōk?" ³³ Kuwālchi :bichoo kule, "Mākēēmāchē keewiiring' ām tukuuchoo kāroomēch choo 'kiiyēyē, nteenee kēēwiiriing' kubo ng'aleek choo ichubē Yēyiin. Iyēku chii buch, nteenee imiitē iyibē keey wuu nyēē iyēku Yēyiin." ³⁴ Yooto kuwālchi :Yēesu bichoo kule, "Mwooyē :Yēyiin ām siruutēchoo osumānē kule, 'Kyaamwaay kule āyibook :anii kule keekerkeeye.'† ³⁵ Kiinkētē kule bo man :siruutēkaab Yēyiin ākookoy. Kikuur :Yēyiin bichoo kikiikutool kule icheek ku inee. ³⁶ Kitoola :Baaba ānkōōyookwoo āchōō kōōrooni. Kwaa-maak :nee soomwaay kule kāā-ābuch Yēyiin, yoo kaamwaay kule anii :Lak-wataab Yēyiin? ³⁷ Yoo ākoo -māāmiitē āyēyē yiisyēētaab Baaba -moochamte ng'aleekyuu. ³⁸ Nto yoo āyēyē yiisyēēnyii, ānkoo -mōōmuuchē ōyēnwoo, ocham naas tukuuk chēbo kwōng'ūut choo kyaayey soomuuch ōnkēt kuchurta kule āsōōchiintōōsii āk :Baaba." ³⁹ Kusyeem :kāāntōōyichoo subak kule kunam Yēesu, nteenee kubotēē taayeng'waa.

Kiikaasee key :biiko chēē chaang' Yēesu

⁴⁰ Kinam :Yēesu baanta kut wokwaay āynēētaab Yoortaan. Kitas taay ākoy wōloo kiibātisāniisyēē :Yoowaana. Kumiitē wōlooto, ⁴¹ kukwoonchi :biiko chēē chaang'. Kimwooyē :bichoo kule, "Manaayey :Yoowaana ng'aleek chēbo kwōng'ūut, nteenee ng'aleek tukul chēē kimwooyē kurubta key āk chiichi, kubo manta." ⁴² Kiikaasee key :biiko chēē chaang' Yēesu ām wōlooto.

11

Meetaab Lasaroo

¹⁻² Kimii :chiito nyēē /kikēēkuurēē Lasaroo nyēē kiminyē *kiriinkēētaab Beetannyya āk mbo cheebkaamet āyēēng', Maaryaa āk Maariita. Ki Maaryaa nyiitēnyii :nyoo kiroonkyinē kēēēnkōōkaab Yēesu mwaayta nyēē kibong'ū nyēē nyiny ankumasee buutēkyii. Kimii :yēē kichokumnyaan :Lasaroo. ³ Yooto kōōyookyi :kooruuchoo Yēesu ng'ālyoo /kēēmwooyē kule lalaat misin :choorweenyii nyoo choomtōōs. ⁴ Yu kakas :Yēesu, kumwooyē kule, "Ānkoo kame, māng'ētunēē *kāābkwōombiich. Kāyēyākiis buch :ng'aleechu sukutōōriit :Yēyiin āk Lakwanyii." ⁵ Kichāmē :Yēesu Maariita, Maaryaa āk Lasaroo.

10:24 Yoowa. 4:25   **10:25** Yoowa. 5:36   **10:26** Yoowa. 16:9   **10:27** Yoowa. 10:3, 14; 8:47
10:28-29 Yoowa. 5:24; 6:39   **10:30** Yoowa. 5:18; 17:21   **10:31** Yoowa. 8:59   **10:33** Laawi.
 24:16; Mat. 26:63-66; Māārkō 14:64; Yoowa. 5:18   † **10:34** Tyēēn. 82:6   **10:36** Yoowa. 1:34   **10:39**
 Yoowa. 7:30; 8:20, 59   **10:40** Yoowa. 1:28   **10:41** Yoowa. 1:29-34; 3:27-28   **10:42** Yoowa. 2:23
11:1-2 Luuka 10:38-39; Yoowa. 12:1-3   **11:4** Yoowa. 9:3; 17:1

⁶ Kibēēni :Yēesu bēsyōōsyēk āyēēng' kung'eetee kānyōōr lōkōōywēchoo. ⁷ Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kiiyey Yuuteeya.” ⁸ Nteenee kulēēnchi :rubiikyii, “So, Kāānēētiintēt, imāchē kiiyey wōlooto, ānkōmāchē :kāāntōōyichoo bo Yuutayek kuwiireeniing' rwoontōōk?” ⁹ Kuwālchi :Yēesu rubiikyii kule, “Boonto sōo nee :bēētuet āsiiswēk taman āk āyēēng' chēē / kēēyēiisyēē? Yoo kāwēēsyt :chi biēt, -/ mākināchē kuuyu irēētootē :lēbkēēyyēētaab kōōrēt. ¹⁰ Nteenee yoo kāwēēsytēē mēēnānēēt, +/makiinach kuuyu mātin'yē lēbkēēyyēēt.” ¹¹ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyotoo, kumwoochi bichoo kule, “Kāruchi keey :choorweenyoo Lasaaro nteenee mawaang'et.” ¹² Kumwoochi :rubiik Yēesu kule, “Mokoryoontēt, yoo ākoo kāruchi keey :Lasaaro naas ii, mākusob.” ¹³ King'ālōolēē :Yēesu meetaab Lasaaro, kubērē :rubiik tōōs kārū. ¹⁴ Yooto nanyuun, kōōchuurtoochi :Yēesu rubiichoo bakeenke kule, “Kookume :Lasaaro. ¹⁵ Nteenee ang'erekaat, kuuyu kāmākēēboontē keey chiichoo. Kaamwaay kuu nyotoo kubo akweek, sookaaseenaa keey, kunyi keebe.” ¹⁶ Kumwoochi :Toomaas nyoo ki sārāmiin rubiik chuut kule, “Okany bokēēbēkyi :tukul wōlooto.”

Kimwooy :Maariita kule ikoosēē keey Yēesu

¹⁷ Kuyitu :Yēesu, kōōnkēt kule ki bēsyōōsyēk ang'wan kuchakee / ko-keekonor Lasaaro. ¹⁸ Kilēēkityiin :Beetannyaa āk Yēērusālēēm nyēē kimāchē kuyitē kiilomiitaanik sōmōk. ¹⁹ Kunyoo, kikiikukwa :biiko chēē chaang' bokuriiree Lasaaro ankusaaysaay Maaryaa āk Maariita. ²⁰ Yu kakas :Maariita kule kāākuchō :Yēesu, kutorookta nteenee kung'ētunēē :Maaryaa kō. ²¹ Yooto kumwoochi :Maariita Yēesu kule, “Lēyyē Mokoryoontēt, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya. ²² Ānkoo kuwuu nyotoo, ānkētē kule imuuchē :Yēyiin kuu nyiitēnyi, kuyēwuung' kiy ake tukul nyēē 'keeteeb.” ²³ Kumwoochi :Yēesu Maariita kule, “Makung'et :ng'eetaabkoomēt.” ²⁴ Kuwālchi :Maariita kule, “Ānkētē sinee kule makung'et bēsyoonoo bo lētuet.” ²⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Anii :nyēē āng'ēētēē biiko meet ānkāākōōnu soboonto. Chiito nyoo keekaaseenaa keey, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo ānkoo kame. ²⁶ Nto chiito nyoo ikoosēēnoo keey mābotē bēsyēēt ake. Ara, ichāmchiintōōsii āk ng'aleechu?” ²⁷ Kulēēnchi :Maariita, “Āyēnchinē oō, Mokoryoontēt kule inyiing' ku *Kāārārookiintēt, Lakwataab Yēyiin nyoo kimākuchō kōōrooni.”

Kiriir :Yēesu

²⁸ Yu keewaany :Maariita kumwooy ng'aleechaa, kooyey kaa ānkukuur chebkaamet kuwo komos ānkumwoochi kule, “Mii :kāānēētiintēt kutēēbiing'.” ²⁹⁻³⁰ Kutākumii :Yēesu wōloo kinyōōrtooy :Maariita, kung'ētēē :Maaryaa areet akeenke wokutuuyēē. ³¹ Yu kakas :biiko chu kimii kusooysooyē Maaryaa ām kō kule kātuyto :Maaryaa saang', kurub lēt. Kiisōōtē :bichoo kule tōōs kimāchē wokuriiree wōloo / kikikeekonoree ng'eetaabkaamet. ³² Yu kayit :Maaryaa yēē kimii :Yēesu kōōbutyi kērēēnkōōkyii kumwoochinē kule, “Mokoryoontēt, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya.” ³³ Yu kakas :Yēesu kuriirē :Maaryaa āk bichoo kārubē lēt, kung'woonchi. ³⁴ Kuteeb kule, “Kwookonoree ānō?” /Kēēwālchi kule, “Chōō cheekas oō, Mokoryoontēt!” ³⁵ Kuriir :Yēesu. ³⁶ Kimwooy :biiko

kule, “Lēyyē, ākoo kōchāmē chiichi miisin!” ³⁷ Nteenee kumwooy :alake kule, “So, kōmākērēkotooy naas :chiichi meetaab Lasaaro yoo ākoo inee :nyoo kiyēyē kukasta :kibkoraatyaantaanaa?”

Kiing'eetee :Yēesu Lasaaro meet

³⁸ Kiinyaliil Yēesu :ng'aleekaab bichoo. Nteenee kiwo ākoy kochong' wōloo /kikikeekonoree chiito /ankikikeekeree rwaanteet nyēē wōō kurkat. ³⁹ Kumwoochi :Yēesu biiko ām yooto kule, “Ōnēmū rwaantaani.” Kuwālchi :Maariita kule, “Mokoryoontēēt, boong'u miisin kuuyu bēsyēetaab ang'wan :nyi kuchakee kame.” ⁴⁰ Kulēēnchi :Yēesu, “Kyāāmwoowuung' oob kule yoo 'keekaaseena keey +meekas wōōyintaab Yēyiin?” ⁴¹ Kōōnēm :bichoo rwaanteet. Kukas :Yēesu barak ānkulē, “Baaba, ābiruung' kōōnkōy kuuyu, 'kēēkāswo. ⁴² Ānkētē kule ikāswo kwaak. Āmwooyē kuu nyooto sukung'eet kukas :bichu kēēboontē keey ānkōōyēnwoo kule inyiing' :nyēē 'kiiyookwoo.” ⁴³ Yu keewana :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kukuurso kule, “Ichuwu saang', wē, Lasaaro!” ⁴⁴ Kuchuw! Kirātotoiin :āwunnyēk āk kērēēnkōōk siroochoo /kikēemuytooy. Kiiyēēnootiin mbo :nkicheek koonyek. Yooto, kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Otyaachee siroochoo sukuwēēsyēt.”

Kicheeng' :buunikaab Yēesu wōlēē makunamta (Mataayo 26:1-5; Māārko 14:1-2; Luuka 22:1-2)

⁴⁵ Kiikaasee keey Yēesu :biiko chēē chaang' ām choo kirubē Maaryaa lēt yu kakas kiyēē kiyey :Yēesu. ⁴⁶ Nteenee kiba :alake ānkubokumwoochi *Farisaay- eek kiyēē kiyekay. ⁴⁷ Yooto kukuur :Farisaayek āk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch *kōōkwēetaab Yuutayek. Kimwoochi kōōkwēēt kule, “+Makeeeyee nee? Nto yu miū :chiichi kuyēyē ng'aleechu chaang' chēbo kwōng'uut!” ⁴⁸ Yoo kākēēbākookyi kutas taay :chiichi ām kēēli, makookaasee keey :chiū ake tukul. Yooto makukwa :biikaab Rooma ānkuyibēēnēēch kōōrēt ankookarbuus biikyool!”

⁴⁹ Kimii yooto :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kayaafa ānki *kibkōrōs nyēē wōō kēnyiinooto. Kimwooy :chiichoo kule, “Kaamaak :nee ēē? ⁵⁰ -Mōōnkētē :akweek kule kaykay kume :chiū akeenke kusiir kumis :kōōrēt tukul.” ⁵¹ Kubooyiit man, kimii mbonō :chiichoo bo kōrōs kumwooyē kuu nyooto kubo kāsōōtēyēwēkyii nkit, nteenee kuuyu ki inee :nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto ānkiimutyoonu :ng'aleekyii kule makume :Yēesu sukusobcho :Yuutayek. ⁵² Kimābo Yuutayek nkit nteenee kibo kule /sikiiruruuch :lōkōkaab Yēyiin choo kisērētyinoot kōōrōōsyēk kuyēk kiito akeenke. ⁵³ Kitoo :kāāntōōyikaab Yuutayek kuchakee bēsyoonooto kuwo taay, kucheeng' wōlēē makunamta Yēesu. ⁵⁴ Kunyoo manaatakutaaltaat keey :Yēesu ām yēēmoonoo bo Yuuteeya. Kiwo āk rubiikyii *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Efrayim yēē kilēkitēē suurkwēēnēēt ānkubokōōbuur wōlooto.

⁵⁵ Ām bēsyōōsyēchooto kikiikulēēkitiit kwaam :Yuutayek *Saakweetaab Keeytaayēet. Kunyoo kikiikuba :biiko chēē chaang' Yēerusālēēm bokōōtiliil keey, kutoombo kuyitu :saakwanaa. ⁵⁶ Yooto tukul kimii :bichoo kuchēēng'ē Yēesu. Kitēēbēē keey ām *Kōōtaab Yēyiin kule, “Ara chōōnii man :chiichoo saakwanaani?” ⁵⁷ Kikiisimkumwoochi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch

ākoo *Farisaayeeek biiko kule yoo kakas :chii wōlēē mii :Yēesu kumwooy / sikeenam.

12

Kiiyiil :Maaryaa kērēenkōōkaab Yēesu

¹ Ām bēsyoōsyēk lo kumanaayit * :Saakweetaab Keeytaayeet, kuwo :Yēesu Beetannyaa wōloo kiminyē :Lasaaro, chiichoo kiing'ēētēē :Yēesu meet. ² Kibay :Maariita Yēesu āk rubiikyii ām wōlooto kuboonto keey Lasaaro. ³ Nto mii yoo kunam :Maaryaa mwaayta laaleet akeenke nyēē kiboonng'u nyēē anyiny / ānkyoolēē beesaan chēē chaang'. Kiroonkyi :Maaryaa mwaayaa kērēenkōōkaab Yēesu, nto yityo, kumasee buutēēkyii. Kiboonng' :mwaayaa kuker kōōt tukul. ⁴ Nteenee kimwooy :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiichoo bo Yēesu (nyoo kimii wokuchoomtooy inee) kule, ⁵ "So, ntēē / kāmākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang" / ānkiikoochi beesaanichaa bānoonik?" ⁶ Kimāmwooyē :chiichoo ng'aleechaa kuriirēē bānoonik, nteenee kuuyu ki kōnōriintēēt ānkisobēē beesaanichaa kubētēchēē kisch, kisch. ⁷ Nteenee kimwooy :Yēesu kule, "Meemakee kiy. Kany kukonor mwaayaa kubo bēsyoonoo +/makeemuya. ⁸ +Mōōboontē keey :akweek bānoonik kwaak nteenee mēēbērē oboontē keey anii kwaak."

⁹ Yu kakas :biiko chēē chaang' kule kimii :Yēesu Beetannyaa bokukas. Kimā Yēesu nkit nyēē kibokukāsē nteenee kimāchē kukas nkinee Lasaaro nyoo kiing'ēētēē :Yēesu meet. ¹⁰ Kichōb :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kubakach nkinee Lasaaro ¹¹ kuuyu, kiyey :ng'eeteenyii bo meet kumwōyēē :biiko chēē chaang' kāāntōyichoo bo Yuutayeeek ānkuyēēlchi Yēesu ankookaasee keey inee.

/Kikeetorooch Yēesu ām Yēērusālēm kuu bāytooyiin

(Mataayo 21:1-11; Māārō 11:1-11; Luuka 19:28-40)

¹² Yu kayyeech, kukas :biiko chēē chaang' choo kikiikukwa *Saakwaanaa bo Keeytaayeet kule kimii :Yēesu kuchōōnii Yēērusālēm. ¹³ Yooto kunam sokēēkaab sōōsik anktorookta Yēesu. Kityēēnchinootē :bichoo barak kule, "Kutōōriit :Yēyiin!

Ibēruuroot :nyī chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.

Ibēruuroot :bāytooyiintēētaab *Isrāyēēl."†

¹⁴ Kikalabaan Yēesu :sikiryēēt nyēē ki siirwaak, kootyiyich yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,

¹⁵ "Mōōmuuyē, wē, :biikaab Sāāyōōn.†

Ong'nyī chōōnii :bāytooyiintēēng'woong'.

Kālāboonu :sikiryō nyēē siirwaak."†

¹⁶ Mānāāsimmkōōnkēt :rubiik kule kiyēē / kikeēmiiēt / kēēyēchinē Yēesu kimii kōōtyiichē siruutēkaab Yēyiin. Nteenee yu kiiyēyēē :Yēesu kibkōōnkōy, kōōsōōtyi kiyoo kikiikumwooy :siruutēk kurubta keey āk Yēesu.

12:2 Luuka 10:40 **12:3** Yoowa. 11:1-2 **12:4** Yoowa. 6:71; 13:2, 27; 18:2 * **12:5** Mwooyē :yuutēyū kule *feetaanik betekik 300. Kiyēmē keey :feeteet akeenke āk yiisyeētaab bēsyeēt akeenke.

12:7 Yoowa. 19:40 **12:8** Kiruu. 15:11 **12:11** Yoowa. 11:43, 45; 2:23 † **12:13** Tyēēnwookik 118:25-26 **12:13** Mat. 27:11; Yoowa. 1:49; 6:15 † **12:15** /Kikēēkuurē biikaab Yēērusālēm kule biikaab Sāāyōōn kuuyu /kikēētēēkyi Kōōtaab Yēyiin lekemeetaab Sāāyōōn. † **12:15** Seka. 9:9 **12:16** Yoowa. 2:22; 7:39; 17:1

17 Kikiikwaamtaat :biiko choo kikāsē kōōng'ēētēē :Yēesu Lasaaro meet ng'aleechaata. 18 Kunyoo, kiyey :yooto kutorookta :bichoo chaang' Yēesu kuyuyi ki ng'alyoo :nyoo nyēē manaayeyakay bēsyyēt ake! 19 Yooto kukōrōmchi keyy *:Farisaayek kule, “Kookas oob kule buch :kiyēē ōmiitē ōyēyē! Okas, ntēē kāakuwuuchi :kōōrēēt tukul chiichiito!”

Lēbkēchinē :Yēesu biiko tukul

20 Kimii :nkicheek Kirikiik alake chēē kikikwa Yēerusālēm bokwaam saakwaanaa. 21 Kiba :Kirikiichoo ākoy wōlēē kimii :Filibō nyoo kibo Beet-saayta ām Kalilaaya ānkumwoochi Filibō kule, “Boontēēt, kēēmāchē keekas Yēesu.” 22 Kumwoochi :Filibō Antereeya, nto yityo kuyibchi :tukwaay Yēesu lōkōōywēchoo. 23 Yooto kumwoochi :Yēesu icheck kule, “Kāākuyityi nanyuun yēē +/mākiitōrōōr *Wēritaab Chii. 24!Kāāmwoowook, yoo kāmēesuuchi :kēbuswoontēēt ng'wēny ankume, kung'ētu ku inee keyy. Nteenee yoo kame, makuyey āmiik chēē chaang'. 25 Chiito nyoo kāyēetyi keyy soboonnyii, mākōōboot. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni, mākunyōōr *so-boontaab kibchuulyo. 26 Chiito nyoo māchē kuyēwoo yiisyēēt kumāchāktōōs kuruba ānkēēboontōtē keyy āk inee. Mākukoonyit :Baaba chiichooto yēwoo yiisyēēt.

27 Kaakwaama :ng'uusng'uus. Lēyyē, +maamwaay nee? Ara +māāmwoochi Baaba kōōnēmwo nyalili mii kuchōōnchoo? Acha, nto yu ki ākoy kuyiyiini kuu nyooto. 28 Baaba, itōrōōr kaayneeng'uung'." Yooto, kuchōōnēē :bōlātēēt barak nyēē kimwooyē kule, “Kyāātōrōōr, ānku +māātōrōōr subak.” 29 Yu kakas :biiko choo kikiyyoong'iiis yooto bōlātōonoo, kumwooy :bichoo alake kule, “Kātul :kōōrēēt.” Kulē :alake, “Kāng'āloolchi *:malayikeet chiichi.” 30 Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Kātōok :bōlātōonoo kubo akweek mēēbērē anii. 31 Kāākuyityiini yēē +/mākiitōrōōr biikaab kōōrēēt ng'aleek. +/Makeekwit Bāytooyiintōonoo bo kōōrooni. 32 Nteenee yoo /kiitōrōōroo, +māāyisu biiko tukul kukwa wōlēē āmiitē.” 33 Yooto kimwooyē :Yēesu kuu nyooto, kiibooru meet nyēē kimii kuchōōnchinē. 34 Kulēēnchi :biiko Yēesu, “Mwoowēēch :kiru-utēkyoo kule ming'iisyē *:Kāārārookiintēēt ākookoy. So ku ānō wōli imwooyē kule /kiitōrōōrē *Wēritaab Chii? Ng'oo :chiichi /kēēbērē Wēritaab Chii?” 35 Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “+Mōōboontē lēbkēēyyēēt lēbkēēyyēēt bēsyyōōs chēē ng'eri. Nto yoo tōōboontē lēbkēēyyēēt, ōbēēyyētootēē simalukuyaak :mēēnānēēt. -Mēēnkētē :chii nyoo mii mēēnān wōlēē wētii. 36 Yoo tōōboontē keyy lēbkēēyyōoni kumāchāktōōs okaasee keyy sōōbooyiitu lēbkēēyyēēt.” Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaata kubotēē yooto.

Kiikaasee keyy :biiko alake Yēesu kutay :alake

37 Ānkoo kikiikuyey :Yēesu ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'uut ām taayēetaab bichoo, manaakookaasee keyy :bichoo inee. 38 Kiyeyakay :yooto kootyiich yoo kimwooyē :wōōrkooyōontēētaab Yēyiin *Isaaya kule, “Ara mii :chii nyēē kiyyēnchi lōkōōywēkyoo ōō, Yēyiin, nto nyēē kiikōōnkēt kāamuukēywēēkuuk?”†

12:19 Yoowa. 11:48 12:21 Yoowa. 1:44 12:23 Yoowa. 2:4 12:25 Mat. 10:38-39; 16:25; Māārko 8:35; Luuka 9:24; 17:33 12:26 Mat. 10:24-25; Māārko 10:44-45; Yoowa. 13:13-17 12:27 Māārko 14:34-36; Yoowa. 12:23 12:28 Māārko 1:11; 9:7; Yoowa. 17:1 12:30 Yoowa. 11:42 12:31 Yoowa. 14:30; 16:11 12:34 Yoowa. 3:14; 8:28; 18:32 12:34 Tyēēn. 89:36; 110:4; Isa. 9:7; Ēsēk. 37:25; Tān. 7:14 12:36 Yoowa. 7:33; 8:12 12:36 Yoowa. 5:13 12:37 Mat. 12:39-42; 16:4; 17:17; Māārko 9:19; Yoowa. 16:9; Ibu. 3:7-11 † 12:38 Isa. 53:1 12:38 Room. 10:16

³⁹ Manaakookaasee keey :bichoo Yēesu, kurub kuu yoo kisirē *:Isaaya kumwooyē kule,

⁴⁰ “Kiker :Yēyiin koonyekwaa
ankuyey kuyoomcho :mētēwook simakas kiy.
Kunyoo, -mēēmuuchē kukas kiy
āmēēmuuchē kusēw :mētēwookwaa,
nto yooto, kumāwēektōos kukwa wōlēē āmiitē
sukung'eet āsoob icheek.”†

⁴¹ Kimwooy *:Isaaya ng'aleechu kuuyu kikiikukas wōoyintaab Yēesu ankikiikung'alaalee. ⁴² Ānkoo kiwuu nyooto, kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēesu ākoo mbo kāantōoyik alak chēbo Yuutayeek. Nteenee kuuyu kinyōkōōrēch *:Farisaayeek, kimāng'ālōolēē :icheek ng'aleechaa kutook / simakeekwetee *kōōtaab saayee. ⁴³ Kiyey :kāantōoyichoo kuu nyooto kuuyu kichāmē yoo kāsīl icheek :biiko mēēbērē yoo kāsīl :Yēyiin.

Chiito nyoo kameekaasee keey Yēesu +/mākīitiilchi ng'al

⁴⁴ Kikuurchi :Yēesu biiko kule, “Chii nyoo keekaaseena keey, kumii kōōkoosē keey Baaba anii nyoo kiyyookwoo. ⁴⁵ Chiito nyoo kaakukasa, kaakukas nkinee Baaba nyoo kiyyookwoo. ⁴⁶ Kyāāchōō kōōrooni chāākōōnu lēbkēēyyēēt sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey mēēbērē ng'ētunēē mēēnān. ⁴⁷ -Māātiilchinē chii ng'al nyoo kāsē ng'aleekyuu āmākoonyitē kuuyu kimāāchōōnii chāātiilchinē biikaab kōōrēt ng'al nteenee kichāārāroochē. ⁴⁸ Nto chii nyoo kataya ankutay ng'aleekyuu, makooruusta :ng'aleechaa nkit bēsyoonoo bo tabanta kuuyu kichuunnyē. ⁴⁹ Ng'aleek chēē āmwooyē mākwoonēē wōlēē āmiitē, nteenee Baaba nyoo kiyyookwoo :nyēē kimwoowoo kule āmwoowu. ⁵⁰ Ānkētē kule kiyēē mwooyē :Baaba kuyibu *soboontaab kibchuulyo. Kunyoo, kiy ake tukul nyoo āmwooyē kuu nyēē kimwoowoo :Baaba.”

13

Kiwwuunchi :Yēesu rubiikyii kērēēnkōōk

¹ Yooto kikiikuriik / kyaam *Saakweetaab Keeytaayee. Kiinkēt :Yēesu kule kikiikuyityi :bārooyinyii kung'eete kōōrooni ānkuwo wōlēē mii :Kwaan. Kichāmē kutukul biikyii choo kiboonto keey. ² Yu kimii :Yēesu wokwoomiisyē āk rubiikyii, kikiikuyey :Kibrōkōsyoonētēt Yuuta Iskaryoot kuchaamta Yēesu. ³ Kiinkēt :Yēesu kule kikiikōōtōōrchi inee :Kwaan kāāmuukēywēek tukul. Kiinkētē subak kule kichōōnēē :inee wōlēē mii :Yēyiin ankimakooyey wōlooto.

⁴ Kiyyo :Yēesu ānkōōrēēk kābuutiinyii nto yityo kumootee keey ankeet nyēē abuus. ⁵ Kiroonkyi bēēko karaayit ānkutoow kōōwuunoot kērēēnkōōkaab rubiikyii. Kimāsēē kērēēnkōōchoo ankaanaa. ⁶ Nto yu kayit yēē kimii :Simōōni Bētērō, kulēēnchi :nyoo, “So, Mokoryoonētēt! Imāchē iwuunwoo kērēēnkōōk?” ⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mēēnkētē kiyēē āmiitē āyēyē kuu nyi, nteenee +mēēnkēt lētuunoo.” ⁸ Kutāyis :Bētērō ānkumwooy kule, “Acha! Mākoy iwuunwoo kērēēnkōōk.” Kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Yoo kāmāāwuunung', māyēmāktōōs tākiibuurtē keey.” ⁹ Kumwoochi :Bētērō

† **12:40** Isa. 6:10   **12:40** Māārko 4:12   **12:41** Isa. 6:1-3   **12:42** Yoowa. 2:23; 9:22   **12:43** Yoowa. 7:18; Room. 2:29; Kala. 1:10   **12:45** Yoowa. 14:9   **12:46** Yoowa. 1:4; 8:12   **12:47** Yoowa. 3:17; 5:22   **12:49** Yoowa. 7:16-17   **12:50** Yoowa. 4:34   **13:1** Yoowa. 2:4   **13:2** Luuka 22:3; Yoowa. 12:4   **13:3** Yoowa. 3:35   **13:5** Luuka 12:37

kule, “Yoo wuu nyooto nanyuun ii, Mokoryoontēēt, iwuunwoo mbo nkinee mētīt āk āwunnyēk.” ¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Chii nyoo kāākōōwuun keey kumāchāktōōs baateey kuchururta kērēenkōōk. Ōtiliilēch :akweek tukul nteenee mii :akeenke ām akweek nyēē mā tiliil.” ¹¹ Kimwooy :Yēesu kuu nyooto kuuyu kikiikōōnkēt chiichēē kimii wokuchoomtooy inee.

¹² Yu keewaany :Yēesu kōōwuun kērēenkōōkaab rubiichoo, koolaach kābuutiinoo ānkawokōōbuur ng'wēny wokwoomiis. Yooto kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ibooru nee :kiyoo kātāāyēyē? ¹³ Ōkuuroo kule, ‘Kāānēētiintēēt’ nto kule ‘Mokoryoontēēt.’ Man āwuuyē nyooto. ¹⁴ Ānkoō āyēku :anii Mokoryoontēēng'woong' āk kāānēētiintēēng'woong', kāāwuunwook kērēenkōōk. Kunyoo māchāktōōs :nkakweek ōwuunchinē keey kērēenkōōk ¹⁵ kuu yoo kātāāboorwook :anii. ¹⁶ !Kāāmwoowook, mā wōō :motwooriintō kusii mokoryoontēenyii āmā wōō :kiiyookiintō kusii kāāyooktooyiintēēt. ¹⁷ Yoo koorub ng'aleechu kātāāmwoowook, mākōōbēruurook :Yēyiin!

¹⁸ -Māāng'āloolēenook akweek tukul kuuyu ānkētē soboonwēkaab choo kyaakwey. Nteenee māchāktōōs kuyityiin :siruuṭēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, ‘Kiwēēkyoo keey :chiito nyoo kikyoomiisyē :tukwaay.’[†] ¹⁹ Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāyēyākiis, si yoo yēyāktōōs, +mookaasee keey kule anii nyooto. ²⁰ !Kāāmwoowook, nyoo toochē chiichēē kāāyooktē, kaakutaacha. Nto nyoo kaakutaacha, kaakutaach nkinee nyoo kiiyookwoo.”

*Kiiboor :Yēesu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Mataayo 26:20-25; Māārkō 14:17-21; Luuka 22:21-23)*

²¹ Kiiyiimset :yooto Yēesu mēt kut kulē, “! Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamta.” ²² Kukas keey :rubiik nyēē kanam kuut kule ng'oo :nyooto / kēēmwooyē. ²³ Kikitiing'to Yēesu :rubiintonooo kichāmē. ²⁴ Yooto kubutēē :Bētērō rubiintonoo koong'ta kuteebē Yēesu kule ki ng'oo :nyooto kimii :inee kung'āloolēē. ²⁵ Kōōtōrōōr :rubiintonooo mētinyii ankuteebē Yēesu kule, “Ng'oo :nyooto ōō, Mokoryoontēēt?” ²⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Nyoo kāākoochi mukaatiit nyēē kaalablaabte, ku chiito :nyooto.” Kunam :Yēesu mukaatiit ankoolablaabta suutēēk nto yityo kōōyokoochi Yuuta Iskaryoot. ²⁷ Kunāmē :Yuuta mukaatiinaa kōōloombuuchē :Kibrōkōsyoontēēt bakeenke. Kumwoochi :Yēesu kule, “Ānkiisārchi kiyēē imāchē iyey.” ²⁸ Kimēēnkētē :rubiik chuut alake kiyēē kiibooru ng'aleechaa bo Yēesu. ²⁹ Kiisōōtē :rubiik alake kule tōōs kāmwoochi :Yēesu inee wokwaal tukuukaab saakweet nto kule kōōkoochi biiko choo bānoon kiy kuuyu ki kōōriintēētaab beesaanik. ³⁰ Yu kaakunam :Yuuta mukaatiinaa, kuchuyta. Kikiikutuuyiit yooto :kōōrēt.

Mākuutyēēt nyēē lēēl

³¹ Yu kaakuchuyta :Yuuta, kumwooy :Yēesu kule, “Mākōōtōrōōrākoy ra *:Wēritaab Chii ānkōōtōrōōrākoy :Yēyiin kubununēē inee. ³² Kuu yoo itōrōōrē :Yēyiin Wēritaab Chii, mākōōtōrōōr :nkinee Yēyiin ānkuyēyāktōōs areet akeenke. ³³ Kunyoo ii, lōkōkyuu, -mēētākiibuurtooy keey akweek nyēē lōō. +Moocheeng'aa nteenee, āmwoowook kule, ‘-Mōōbēētii wōloo +māāwē’, kuu

13:10 Yoowa. 15:3   **13:11** Yoowa. 6:64, 70-71   **13:14** Mat. 23:8-12; Māārkō 10:41-45; Luuka 22:27; 1Tēm. 5:10   **13:15** Filib. 2:5   **13:16** Mat. 10:24-25; Luuka 6:40; Yoowa. 15:20   † **13:18** Tyēēn. 41:9   **13:18** Yoowa. 17:12   **13:19** Yoowa. 14:29; 16:4; 8:24   **13:20** Māārkō 9:37   **13:23** Yoowa. 19:26; 20:2; 21:7, 20   **13:27** Yoowa. 12:4   **13:29** Yoowa. 12:6   **13:32** Yoowa. 17:1

yoo kyāāmwoochinē kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek. ³⁴ Āmiitē wāākōōnook mākuutyēēt nyēē lēēl, nto nyooto ku nyi: Ōchoomtōōsii kuu yoo kyāāchāmook :anii. ³⁵ Yoo ōchoomtōōsii, mākōōnkēt :biiko tukul kule ōyēku rubiikyuu.”

*Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keey :Bētērō
(Mataayo 26:31-35; Māārko 14:27-31; Luuka 22:31-34)*

³⁶ Nto tēē yoo, kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Imāchē iwē ānō ōō, Moko-ryoontēēt?” Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mākēēbēētooy keey kuu nyi, nteenee +meerubwaa lētuunoo.” ³⁷ Kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Ām nee simakeebēē keey raat ōō, Mokoryoontēēt? Yoo kābo nee, kēēbēku :tukwaay!”

³⁸ Kuwālchi :Yēesu kule, “Kule kēēbēku :tukwaay? !Kāāmwoowuung’, kutoombo kooturkuuch :kirkōōnkiit, +meetuuch keey areet sōmōk.”

14

Kēēlto :Yēesu nyēbo Kaab Baaba

¹ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii subak kule, “-Matookany kubēk :moonik. Okaaase keey Yēyiin ankookaaseenaa keey. ² Mii :kooiriik chēē chaang’ Kaab Baaba wōlēē +māwāyēytoowook ming’ātēēt. Nto kāmāwuu nyoo, nto kāmāāmwoowook kuu nyooto. ³ Yoo kāwāyēytoowook ming’ātoonoo, +māyēēwu chaamutaak subokiibuurtē keey. ⁴ Ōnkētē :akweek kēēlto nyēē wēētii wōlēē +māwē anii.” ⁵ Yooto kumwoochi :Toomaas Yēesu kule, “Yoo -mākiinkētē raat mbo wōlēē iwēētii ii, Mokoryoontēēt, bokiinkētē nee kēēlto nyi imwooyē?” ⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, “Anii :kēēlto. Anii :manta ānku anii :soboonto. Māmii :chii nyēē wēētii Kaab Baaba yoo kāmābuntēēnoo. ⁷ Nto kōōnkētōo, nto kōōnkētē nkinee Baaba. Nteenee ōmiitē bōōnkētē ām lēēkitō kule ng’oo :Baaba ankukookasee koonyekwook mbo kēny.” ⁸ Kumwoochi :Fil-ibō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ng’oo :Kōōn. Kiyooto :nyēē kēēmāchē kityō.” ⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, “So, Filibō, kōōkiibuurtē keey nyi kooy āmānēēnkētōo. Chiito nyoo kaakukasa kaakukasa Baaba. Imuuchē kule nee itēbeenaa kule ng’oo :Baaba anii? ¹⁰ So, -mēēchāmtooy :inyiing’ kule, anii āk Baaba ku kiy akeenke? Ng’aleek choo āmwoowook kumā cheechuu nteenee bo Baaba nyoo inee ku anii ānkuyēyiisyēēnoo. ¹¹ Ochamtaa yoo āmwooyē kule anii āk Baaba ku kiy akeenke. Nto yoo māwuu nyoo, ochamtaa naas kubo ng’aleechaa bo kwōng’uut choo kyaayey. ¹² !Kāāmwoowook, chii nyoo ikoosēēnoo keey makuyey tukuukaab kwōng’uut chēē wuu choo kyaayey :anii ankumakuyey mbo chēē chaang’ kusiir chu, kuuyu -māamiitē. ¹³⁻¹⁴ Kiy ake tukul nyēē kooteeb ām kaayneenyuu, +maayey, sukutōōriit :Baaba kubununēē Lak-wanyii.”

Kii-āmiis :Yēesu rubiikyii kule mākunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹⁵ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Yoo ōchāmoo, ōriib mākuutēkyuu. ¹⁶ +Maateebēē Baaba kukōōnook Tāmirmiryēēnyii nyēē mākuuyētyēēchook kuu wōloo kwāyēytooy :anii. ¹⁷ Bo manta :Tāmirmiryōonoo ānku +mōōbuurtē keey ākookoy. Mānyōōru :chii nyēbo kōōrooni kuuyu

13:33 Yoowa. 7:33-36   **13:34** Yoowa. 15:12, 17; 1Yoowa. 2:7-8; 3:11, 23; 4:11, 21; 2Yoowa. 5-6

13:35 1Yoowa. 3:14   **13:36** Yoowa. 8:14; 21:19   **13:38** Yoowa. 18:27   **14:3** Yoowa. 12:26

14:5 Yoowa. 11:16   **14:6** Yoowa. 1:4, 14; 10:9; Ibu. 10:20   **14:9** Yoowa. 12:45; 1:18; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3   **14:10** Yoowa. 3:35; 10:38; 17:21   **14:11** Yoowa. 5:18, 36   **14:13-14** Yoowa. 15:16; 17:1

14:15 Yoowa. 14:21, 23; 15:10; 1Yoowa. 5:3; 2Yoowa. 6   **14:16** Yoowa. 7:39; 14:26; 15:26; 16:7, 13;

20:22; Yēyuut. 1:4; 2:4; 1Yoowa. 3:24; 4:13

mēēbērē makukas Tāmirmiryoonoo nto kōōnkēt. Nteenee +mōōnkētē :akweek Tāmirmiryoonooto kuuyu mii wōlēē ōmiitē ānku +mōōbuurtē keey. ¹⁸ +Māāwē, nteenee -mōōng'ētū kuu bānoon. +Māāyēēwu wōlēē ōmiitē. ¹⁹ Lēēkit ang'eetee kōōrēt nyēē mākoy kukasa :biikaab kōōroni subak, nteenee +mookasaa :akweek. Nto kuuyu āboontē :anii soboonto, +mōōnyōōru soboonto. ²⁰ Yoo kookasaa yooto, +mōōnkēt kule āyēku :anii akeenke āk Baaba ānkāāyēku akeenke āk akweek. ²¹ Chiito nyoo kāsē mākuutēkyuu ānkuriibē, kuchāmo. Makucham :Baaba chii nyoo chāmoō ankaacham :nkanii ānkāāboorchi keey."

²² Yooto kumwoochi :Yuuta nyiin ake Yēēsu kule, "Mokoryoontētē, ām nee yu imāchē iboorwēech keey āmēēmāchē iboorchi keey biikaab kōōroni?"

²³ Kuwālchi :Yēēsu kule, "Chii nyoo chāmoō, kukoonyitē ng'aleek choo ānētē. Makucham :Baaba chiichoō ānku +māāchōōntē keey Baaba ānkubokēēming'tē keey. ²⁴ Chii nyoo māchāmoō, mākoonyitē kiyēē ānētē. Mākwoonēē :ng'aleechu kookas wōlēē āmiitē, nteenee bo Baaba nyoo kiiyookwoo.

²⁵ Āmwoowook ng'aleechu kuuyu tākēēboontē keey. ²⁶ Nteenee māku'yētyēēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo mākōōyook :Baaba. Mākōōnēētook ānkōōsōōt'wook ng'aleek tukul choo kyāāmwoowook. ²⁷ Lēyyē, ōbuurtē kaalyeenyuu. Makerkeey :kaalyaani ākōōnook nyoo kōōnook :biikaab kōōroni. -Mookany kubēk :moonikwook, āmōōmuuyē. ²⁸ Kookas oob yoo kāāmwoowook kule, '+Māāwē ānku +māāyēēwu wōlēē ōmiitē,' Yoo ōchāmoō, ong'erech kubo kule āmiitē āwēētii Kaab Baaba nyoo wōō kubiira. ²⁹ Kāsīmāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākiis, si yoo kāyēyākiis +mōōyēnchi. ³⁰ Kāmāāng'ālōolē āk akweek nyēē lōō kuuyu mii kuchōōnii :bāytooyiintēētaab kōōroni. Māboonto :bāytooyiintoonoo kāāmuukēy kubāwoo, ³¹ nteenee kāyēyākiis :ng'aleechu sukōōnkēt :biiko tukul kule āchāmē Baaba kuuyu āyēyē kiyēē mwoowoo kule ayey. Lēyyē, kēēng'ētyēyē yu."

15

Musābiibuut ākoo sokonaakyii

¹ Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Anii *musābiibuut nyēbo man nto Baaba ku chiitaab mbareet. ² Tiltooy :Baaba sokonnyeenyuu ake tukul nyoo māyēyē āmnyoo, ānkubulē sokonnyet nyoo kiyey lokoyeek sukuyey lokoyeek chēē chaang'. ³ Kōōtililitu mbo :akweek kēny ām lōkōōyewēk choo kwāāmwoowook. ⁴ Yoo kōōkiilchoo, ākiilchook. Māyēyē :sokonnyetaab musābiibuut lokoy yoo mēēbērē kānoomchi musābiibuut. Wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē :nkakweek. -Mōōyēyē kiy nyēē karaam yoo kāmōōkiilchoo. ⁵ Anii :musābiibuut, akweek :sokonaak. Yoo kākiiilchoo :chii ānkāākiilchi :nkanii, kuyēyē tukuuk chēē chaang' chēē kāroomēch. Kunyoo, -mōōyēyē kiy yoo kāmōōkiilchoo. ⁶ /Kiinēntooy biiko choo kāmākiilchoo kuu sokonaachaa /kēētiltooy. Kuu yoo māku'yoomcho :sokonaachaa, nto mii yoo /kiiruruuch /ānkēēwiirchi ma kulāyo, +/mākiinēnto nkicheek biiko choo kāmākiilchoo /ānkēētōōrchi maataab kibchuulyo. ⁷ Yoo kōōkiilchoo ānkōōbuurtē ng'ālyoontēenyuu, ankooteeb kiy ake tukul nyēē ōmāchē, /

14:17 1Kōōr. 2:10-16 14:19 Yoowa. 16:16 14:23 Ng'oong'. 3:20 14:24 Yoowa. 7:16
14:26 Yoowa. 14:16; 16:13; 1Yoowa. 2:20, 27 14:27 Luuka 2:14; Yoowa. 16:33; Filib. 4:7; Kolos. 3:15 14:29 Yoowa. 13:19 14:30 Yoowa. 12:31 14:31 Yoowa. 4:34; 10:18; 12:49 15:1
Tyēēn. 80:8-16; Isa. 5:1-7; Cherem. 2:21 15:2 Mat. 3:10 15:3 Yoowa. 13:10; Ēfēēs. 5:26 15:5
Yoowa. 15:7, 10; 6:56; 1Yoowa. 2:6, 28; 3:6, 24 15:5 2Kōōr. 3:5; 4:7 15:6 Mat. 3:10; 7:19

kēēkōōnook. ⁸ Yoo kooyey lokoyeek chēē chaang' ānkōōyēku man rubiikyuu, +mōōtōrōōr Baaba.

Kiikiim :Yēesu chamateet

⁹ Āchāmook :anii kuu wōloo chāmtoo :Baaba. Kunyoo, ōbuurtē :nkakweek chamateenyuu. ¹⁰ Yoo kōōriib mākuutēkyuu, +mōōbuurtē chamateenyuu, kuu yoo kyāāriib :nkani mākuutēkaab Baaba ānkāābuurtē chamateenyii.

¹¹ Āmwoowook ng'aleechu sōōbuurtē ng'erekweekyuu, si nto yityo, kuchurta :ng'erekweekwook.

¹² Mākuutyēenyuu nyi: Ōchoomnyē kuu yoo āchāmook :anii. ¹³ Māmii :chamateet nyēē wōō kusir yoo kēēnēm keyy :chiito kume kubo chōōrōōnuutēkyii. ¹⁴ Yoo kooyey kiyēē kāāmwoowook, ōyēku chōōrōōnuutēkyuu. ¹⁵ -Mātāākuurook subak kule motwoorik kuuyu -mēēnkēt :motwooriintētē kiyēē yēyē :mokoryoontēenyii. Nteenee ākuurēēnook ra chōōrōōnuutēkyuu kuuyu kāāmwoowook :anii kiy ake tukul nyēē kyāākāsēē Baaba. ¹⁶ Kimōōkwēyoo anii :akweek kule āyēku mokoryoontēēng'woong'. Anii :nyēē kyāākwēyook ōyēku rubiikyuu. Kyaatoolak kukiil :soboong'woong' bo tāmirmiryēēt sukung'eeet kukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyoo kootēēb ām kaayneenyuu. ¹⁷ Kunyoo, mākuutyēenyuu nyi: Ōchoomnyē."

Mākuwēch :biikaab kōōroni rubiikaab Yēesu

¹⁸ Kumwoochi :Yēesu rubiikiyii subak kule, "Yoo kāwēchook :biikaab kōōroni ōnkēt kule kisimkuwēcho anii. ¹⁹ Nto kyōōbooyē kōōroni nto kichāmook :biikaab kōōroni. Nteenee kyaakweyaak :anii ōyēku cheechuu, kunyi -mōōbooyē kōōrēt. Kiyooto :nyēē wēchēēnook :biikaab kōōroni.

²⁰ Osoot yoo kāāmwoowook kule, 'Mā wōō :motwooriintō kusir mokoryoontēenyii.' Kuu yoo /kiinyāliiloo, +/makiinyaliilaak nkakweek. Nto yoo /kēēkoonyitē kiyēē kwaaneet :anii, +/mākēēkoonyit kiyēē +mooneet :nkakweek. ²¹ Mākuyēwook :biikaab kōōroni ng'aleechu tukul kuuyu ōyēku cheechuu āk subak kuuyu -mēēnkētē :bichoo nyoo kiiyookwoō. ²² Nto kimānāāchōō ānkāāng'āloolchi bichoo, nto /kimākiitiilchinē kule kiikuchoolwookēn. Nteenee kuuyu kyāāchōō, māmii :wōlēē makutuukta keyy :chii ām choolwookātētē nyēē kiikuyey. ²³ Chiito nyoo wēchoo, kuwēchē nkinee Baaba. ²⁴ Nto kimanaayey tukuuk chēbo kwōng'uat ām wōlēē miī :bichoo, nto /kāmākiitiilchinē bichoo ng'al. Ānkoo kookukas :bichoo tukuuchoo bo kwōng'uat choo kwāāyēyē, tākuwēchoo ānkuwēchē nkinee Baaba. ²⁵ Nteenee ityiichē :yuutēyū siruutyēētaab Yēyiin :yoo mwooyē kule, '/Kikēēwēcho buch.†

²⁶ Lēyyē, ōnkētē kule yoo kāāwē :anii Kaab Baaba, +māwāāyooku Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākuyēētyēēchook. Mākōōboorchi biiko manta āk wōlēē āwuyē :anii. ²⁷ Mēēbērē Tāmirmiryēētaab Yēyiin nkit nyēē mākōōboortoo nteenee ōboortoo :nkakweek kuuyu kikēēboontōtē keyy tukul kuchakee kēny.

15:7 Yoowa. 15:16   **15:8** Yoowa. 17:1   **15:9** Yoowa. 5:18   **15:10** Yoowa. 14:15; 4:34   **15:11** Yoowa. 16:22, 24; 17:13; 20:20; 1Yoowa. 1:4   **15:12** Yoowa. 13:34   **15:13** Yoowa. 10:11; Room. 5:8; 1Yoowa. 3:16   **15:16** Mat. 7:7; Yoowa. 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Yoowa. 3:22; 5:14-15   **15:17** Yoowa. 13:34   **15:19** Yoowa. 7:7; 16:32-33; 17:14; 1Yoowa. 3:13   **15:20** Yoowa. 13:16   **15:21** Yoowa. 16:3   **15:22** Yoowa. 9:41   **15:23** Luuka 10:16; Yoowa. 5:23   **15:24** Yoowa. 5:36   † **15:25** Tyēēn. 35:19   **15:25** Tyēēn. 69:4; 35:19   **15:26** Yoowa. 14:16   **15:27** Yoowa. 1:14; Yēyuu. 1:8; 1Yoowa. 1:2; 4:14

16

¹ Āmwoowook ng'aleechu simōochuunnyēē kiyēē kyōōyēnchi.
² Makukweteenaak :bichoo kooriikaab saayēt. Makuyit :bēsēēt nyēē yoo kabakachaak :chii kōōsōōtē kule kayey kiyēē māchē :Yēyiin. ³ Yēyē kuu nyooto kubērē tōōs kayey chēē kāroomēch, nteenee yēyē kuuyu -mēēnkētē Baaba āmēēnkētōō. ⁴ Kāsīmāmwoowook ng'aleechu si yoo kayit :yooto kōōsōōtwook ng'aleechaa kyāāmwoowook.

Yiisyēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin

Kimānāsimāmwoowook ng'aleechu kuuyu kitākēēboontē key. ⁵ Nteenee āmiitē wāāyēyē Kaab Baaba nyoo kiiyookwoo āchōō kōōrooni, amatee-beenaa :chii ām akweek wōlēē āwēētii. ⁶ Ānkētē kule kāākung'woonchook :ng'aleechu. ⁷ Nteenee āmwoowook manta kule karaam ām wōlēē ōmiitē yoo kāāwē suwāyooku Tāmirmiryēēt kuchō wōlēē ōmiitē, kuuyu yoo kāmāāwē, māchōōnii :Tāmirmiryēēt chokuyēētyēchook. ⁸ Yoo kāchō :Tāmirmiryēēt, mākōōboorchi biiko kule kustooyootiin ām wōlēē kāstooy :icheek ng'ōōkisto, churtaayēt āk kiyēē itiiilē :Yēyiin. ⁹ Kurubta key āk ng'ōōkisto, ku kule -mēēkoosēēnoo key, ¹⁰ churtaayēt ku kule, āmiitē āyēyē :anii Kaab Baaba āmātōōkāsoo ¹¹ nto kiyēē itiiilē :Yēyiin ku kule, /kāākiitiilchi ng'aleek bāytooyiintēētaab kōōrooni.

¹² Āboontē ng'aleek chēē chaang' chēē ābērē nto tāāmwoowook nteenee nyikisyook miisin. ¹³ Nteenee yoo kāchō :Tāmirmiryoonoo bo manta, mākwoorōōrwook ōnkēt manta kutukul. -Māmwoowu kiyēē chōōnēē kāāsōōtēyēwēkyii nteenee mākumwoowu nyēē / kēēmwoochinē āk tukuuk chēē makukwa. ¹⁴ Mākōōtōōrōōroo :Tāmirmiryoonoo kuuyu mākunyōōru ng'aleekyuu ānkumwoowook. ¹⁵ Kiy ake tukul nyēbo Baaba ku nyeenyuu. Kiyooto :nyēē āmwooytēē kule mākunyōōru :Tāmirmiryoonoo ng'aleekyuu ānkumwoowook.

Makuweek :ng'wooninto kuyēk ng'erekweek

¹⁶ Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō, nto nyēē mā tyaa ātooku subak."
¹⁷ Kimwooy :rubiichoo alake kule, "So, ibooru nee :ng'aleechu? Kālē, 'Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō nto nyēē mā tyaa ātooku subak.' Ānkulē subak, 'Āmiitē āyēyē :anii Kaab Baaba.' ¹⁸ Ibooru nee :ng'aleechu bo 'Ām lēēkitō?' -Mākiinkētē kiyēē mii kung'ālōolē!"

¹⁹ Yooto kōōnkēt :Yēesu kule kimāchē :rubiichoo sukuteebēe inee ng'aleechaata. Kunyoo kuteebēe rubiichoto kule, "So, ōmiitē ōtēēbēē key kiyēē ibooru :yoo kāāmwooyē kule, 'Ām lēēkitō, -mātōōkāsoo, nto nyēē mā tyaa ātooku subak.?' ²⁰ ! Kāāmwoowook, +mōōriiryē ānkōōmēēysē nto yooto kumii :biikaab kōōrooni kung'ērēktōōs. Mākung'woonchook nteenee makuweek :ng'woonning'woong' kuyēk ng'erekweek. ²¹ Yoo sichē :koorko kung'woonchinē, nto yoo kāākusich lakwanyii kuwuutyēē ng'wooninoo kubo ng'erekweekaab leekweet. ²² Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē akweek. Mākung'woonchook sinee kuu nyiitēnyi, nteenee yoo kakeekas key subak +moong'erech ng'erekweek chēē mākooy kōōnēmūnēēnook :chii. ²³ Māmii :kiy nyēē +mooteebēenaa kuuyu mākukōōnook :Baaba kiy

ake tukul nyēē kooteeb ām kaayneenyuu. ²⁴ Māmii :kiy nyēē kyooteeb ām kaayneenyuu. Kunyi, oteebee Baaba kiyēē ōmāchē sukuyitita :ng'erekweekwook.

Kiikōōbēl:Yēesu kōōrēt

²⁵ Kāāmwoowunēēnook ng'aleechu keel nyēē iyeelaat, nteenee makuyit :bēsyoōsyēk chēē +māāng'ooong'wook wōlēē wuu :ng'aleekaab Baaba. ²⁶ +Mooteeb bēsyoonooto kiy ām kaayneenyuu nyēē mā anii nyēē ātēēbwook. ²⁷ Chāmook :Baaba, kuuyu kyoochamaa ānkōōchāmchiintōōsii kule kyāāchōōnēē :anii wōlēē mii :inee. ²⁸ Achōōnii kōōroni, kyāāchōōnēē wōlēē mii :Baaba, nteenee āmiitē āng'eētēē kōōroni āyēēyē Kaab Baaba."

²⁹ Yooto kumwoochi :rubiik Yēesu kule, "Kēēmwoowu ra ng'aleek kutook nyēē -mēēyēēlē. ³⁰ Kāākiinkēt nanyuun ra kule inkētē kiy ake tukul nyēē mēerook /tākēēkiiring'. Yēyēch :yooto kiiyēnchi kule ichōōnēē Kaab Yēyiin." ³¹ Kiwālchi :Yēesu rubiichoo ām yooto kule, "Kōōyēnchi sōō? ³² Kaakuyit mbo :bēsyeēt nyēē +mōōsērēētyē :akweek tukul kut wāāng'ētu :anii nkit. Ānkoo kuwuu nyooto, kēēboontē keyy Baaba. ³³ Kāāmwoowook ng'aleechu si yoo kōōnoomnyē āk anii ōnyōōru kaalyeet. +Mootang'any ām kōōroni. Nteenee ōkimikiitu kuuyu kwāābēl kōōrēt."

17

Kisaay:Yēesu Yēyiin

¹ Yu kaakoowaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kukas barak ānkumwooy kule, "Baaba, kaakuyit :dārooyinto. Itōrōōroo sikētōrōriitu :tukwaay. ² Inyiing' :nyēē 'kiikōōnōo kāāmuukēywēēk ām wōlēē mii :biiko tukul sāākoochi biiko choo 'kiikōōnōo *soboontaab kibchuulyo. ³ Soboontaab kibchuulyo nanyuun ku yoo inkētiing' :biiko Yēyiin nyoo bo man ānkōōnkētōo nkaniī Kāārārookiintoonoo kiiyooku. ⁴ Kwāātōrōōriing' awaang'te yiisyoonoo kiiyookwoo chaayey. ⁵ Kunyoo ii, Baaba, kany āchōō bokiibuurtē keyy :tukwaay kēēyēmtōoy wōōyinto kuu kēny, kutoombo /keyey kōōrēt.

⁶ Kyāāboorchi bichoo kiikōōnōo kāāmuukēywēēkuuk. Ki cheekuuk :bichoo nteenee ikōōnōo. Kookunam :bichooto ng'ālyoontēēng'uung' kuchō āwut. ⁷ Kāākōōnkēt :bichoo kule kiy ake tukul nyoo kyaayey kuchōōnēē wōlēē imiitē. ⁸ Kyāā-āmchi bichoo lōkōōywēchōo 'kiimwoowoo ankiikutaach. Inkēt nanyuun :bichoo kule āchōōnēē man wōlēē imiitē ānkōōyēnchinē kule inyiing' nyēē kiiyookwoo.

⁹ -Māāsoochinē biikaab kōōroni, nteenee āsoochinē choo 'kiikōōnōo, kuuyu cheekuuk :chooto. ¹⁰ Chēē āboontē ku cheekuuk nto choo cheekuuk ku cheechuu. Ātōrōōroot kubo bichoo. ¹¹ Āmiitē āchōōnii wōloō imiitē nyēē -mēētāābuurē :anii kōōrēt, nteenee tākumii :bichooto. Wōōy, wēē, Baaba nyēē tiliil! Iriib bichoo ām kāāmuukēywēēk chēē wuu choo 'kiikōōnōo, sukung'eet kunoomnyo :bichooto kuyēk akeenke kuu yoo āyēku akeenke āk inyiing'. ¹² Yoo kyāāboontē keyy bichoo, kyāāriib ām kāāmuukēywēēkuuk nyēē mānāābootyo, nteenee kibot :akeenke baateey, nto nyooto ku kāāmukuusiintēēt. Kiyityiin :sirutēk ām kēēlooto. ¹³ Baaba,

16:23 Yoowa. 15:16 **16:25** Mat. 13:34 **16:27** Yoowa. 14:21 **16:32** Seka. 13:7; Māārkō 14:27, 50 **16:33** Yoowa. 14:27; 1Yoowa. 5:4 **17:1** Yoowa. 2:4; 11:4; 12:16, 23, 41; 13:31-32; 14:13; 15:8; 16:14; 17:10, 22, 24 **17:2** Mat. 28:18; Yoowa. 3:35; 5:24 **17:3** 1Yoowa. 5:20 **17:4** Yoowa. 4:34; 19:30 **17:5** Yoowa. 1:1-2; 8:58; 17:24 **17:10** Yoowa. 16:15 **17:11** Yoowa. 10:30; 17:21-23; Kala. 3:28 **17:12** Yoowa. 6:39; 13:18

āmiitē āchōōnii wōlēē imiitē. Nteenee āmwooyē ng'aleechu yoo tāāmiitē kōōrēēt sukunyōōr :bichooto ng'erekweekyuu kuchurta. ¹⁴ Kyāā-āmchi bichoo ng'ālyoontēēng'uung'. Kōōkuwēch :biikaab kōōrooni kuuyu mēēbērē bo :icheek kōōrooni, kuu yoo -māābooyē :anii kōōrooni. ¹⁵ -Māāsooyiing' kule inēmu bichoo ām kōōrēēt nteenee āsooyiing' kule iriib bichoo kumaaraanta :Kibrōkōsyoontēēt. ¹⁶ Kubooyiit man, mābo :bichoo kōōrēēt kuu yoo -māābooyē :nkanii. ¹⁷ Itiliil bichoo kōōbuurto manta. Ng'ālyoontēēng'uung' ku manta. ¹⁸ Kuu yoo kiiyookwoo :inyiing' āchōō kōōrēēt, +māāyooktē :nkanii bichooto bokuyey yiisyēēng'uung' ām kōōrēēt. ¹⁹ Kāānēmu keey kubo icheek sukung'eet kōōnēmchi keey :nkicheek ng'aleekaab manta.

²⁰ -Māāsoochinē rubiik baatey, nteenee āsoochinē biiko choo mākōōyēnwoo kubununēē lōkōōywēkaab rubiichoo. ²¹ Baaba āsooyē kule kuyēk :icheek tukul akeenke ku yoo kēēyēku :acheek tukwaay akeenke. Āsooyē mbo subak kule kuyēk :nkicheek akeenke āk acheek, sukung'eet kōōyēnchi :biiko tukul kule kiiyookwoo. ²² Kyāākoochi bichoo lēbkēēyyoōnoo 'kiikōōnoo sukuyēk :icheek akeenke, kuu yoo āyēku akeenke āk inyiing'. ²³ Yoo āyēku :anii akeenke āk icheek ānku inyiing' ku anii kuchurtooy :kibakeenkeenyo, sukōōnkēt :biiko tukul kule 'kiiyookwoo :inyiing' ānkiichāmē icheek kuu yoo kiichamaa anii.

²⁴ Baaba! Ābērē nto kākwoonii :bichoo wōloo āchōōnii anii sukung'eet kukas kule ātōrōōroot tōrōōrinto nyoo 'kiikōōnoo, kuuyu kisimichamaa kutoombo /keeyey kōōrēēt. ²⁵ Baaba nyēē churtaat! Kimēēnkētiing' :kōōrēēt, nteenee kyāānkētiing' :anii. Kunyi kāākōōnkēt :bichu kule 'kiiyookwoo. ²⁶ Kyaayey bichu kōōnkētiing', anku +maatā āyēyē kuu nyooto sukung'eet kunam :nkicheek chamateet nyoo iboontēēnoo ānkāābuurtē keey :nkanii icheek."

18

*/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār
(Mataayo 26:47-56; Māārō 14:43-50; Luuka 22:47-53)*

¹ Yu keewaany :Yēēsu kusaay, kwooyyo āk rubiikyii tuybēyēt ake nyēē /kikēēkuurēē Kiitroōn ankuba ākoy mbareetaab *musēytuuniinēk nyēē kimii wōlooto. ² Kiinkēt :nkinee Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu mbaraanaa, kuuyu kikicham :Yēēsu kōōmuunyēē wōlooto āk rubiikyii. ³ Yooto, kuwēeto keey :Yuuta biikaab lukētē nyēē mining' nyēbo Rooma kutāyīnē keey mbaraanaa. Kiboontootē keey mbo riibiikaab kaab *kibkōrōs nyēē wōō ākoo *Farisaayēek. Kikirat keey :bichoo kuyem. Kinamaat kariikwaa, taariinek āk nōmōryēēk. ⁴ Kiinkētē :Yēēsu kiy ake tukul nyēē kimii wokuyēyāktōōs. Kuchō taay ankuteebē bichooto kule, "So, ōchēēng'ē ng'oo?" ⁵ Kulē :bichoo, "Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt." Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ntēē anii :nyi." Kimii :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu kukeēyoy āk bichooto. ⁶ Kumwoochinē :Yēēsu bichoo kule, "Anii :nyooto" kōōtuuytoy :bichoo ānkōōryookyi keey ng'wēny. ⁷ Kuteebē :Yēēsu subak bichoo kule, "So, ōchēēng'ē ng'oo?" Kuwāl :bichoo kule, "Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt." ⁸ Kumwoochi :Yēēsu kule, "Nto yu kāāmwoowook kule anii :nyooto. Yoo ākoo anii :nyēē ōchēēng'ē, kany kubēēchi keey :murēchu āboontē

keyy.”⁹ Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kuyityiin :yoo kimwooyē kule māmii :rubiintēenyii mbo akeenke nyēē mākubot.

¹⁰ Yooto, kung'us :Bētērō chōōkiit nyēē kiboonto ankuchwen yititaab taay nyēbo motwooriintēetaab kibkōrōs nyēē wōō. (/Kikēēkuurēē motwooriintoonoo Māālkō.)¹¹ Nteenee kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Ibērē :inyiing' tōōs -māāchāmē :anii nyalilta nyēē kaakuyeyta :Baaba kule ānyōōru? Ikētyi chōōkiing'uung' kiraaru!”¹² Kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt biikyii bo lukēēt āk riibiichoo kibo *Kōōtaab Yēyiin kule kunam Yēesu ankurat.

¹³ Yu kaakunam :bichoo Yēesu kōōmutyi kurook *Anaas nyoo ki boontēetaab biikooy bo Kayaafa. Kayaafa :nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto.¹⁴ Ki inee :nyēē kiirwookiyinē kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule kaykay kume :chiito akeenke suksesobcho :biiko.

Kituuch keyy :Bētērō nyēbo taayta

(Mataayo 26:69-70; Māārko 14:66-68; Luuka 22:55-57)

¹⁵ Yooto koonamaat :Simōōni Bētērō ākoo rubiintēēt ake, Yēesu. /Kiinkētoot rubiintonoo ake ām wōlēē kimii :chiichoo wōō bo kōrōs. Kunyoo, kiwut :inee kayaata.¹⁶ Nteenee king'ētunēē :Bētērō saang' yēbo oreetaab tuuytaab kayaata. Kiiyey lēt :rubiintonoo ānkumwoochi chēēbo nyēē kiriibē oreet kule koomut Bētērō kuchō āriit.¹⁷ Kumwoochi :chēēbo Bētērō ām yooto bo oraanaa kule, “Inyiing' oob :rubiintēēt ake nyēbo chiichi?” Kulē :Bētērō, “Ābēērē keyy!”¹⁸ Kikaytit :kwēēmowuunooto ānkimii :riibiik alakē ākoo motwoorik alak chēbo kayaata kuywēē āng'oong'tiit kukēēyooong'iiis. Kiwokōōyooonyēē :nkinee Bētērō yooto ānkuyu āng'oong'tiino.

Kiteebē :Anaas Yēesu ng'aleek

¹⁹ Yooto kulēēnchi *kibkōrōs nyēē wōō* Yēesu, “Mwoowoo baa kurubta keyy rubiikuuk āk kāānēētiisyēēng'uung'.”²⁰ Kumwoochi :Yēesu kule, “Kyāāmwoowu ng'aleechu kukas :chii ake tukul. Māmii :kiy nyēē kyaawuny ām kāānēētiisyēēnyuu. Kyaaneet biiko ām kooriikaab saayēt āk *Kōōtaab Yēyiin wōlēē kiiruruukyine keyy :Yuutayeeek tukul.”²¹ Itēēbēēnoo nyēbo nee? Iteebēē biiko choo kikāsē kiyēē kyāāmwooyē. Kubooyiit man, inkēt :bichoo kiyēē kyaamwaay.”

²² Koorabaach :riibiintēēt kumwoochinē kule, “Ing'āloolē kuu nyooto ām taayeetaab *kibkōrōs nyēē wōō?”²³ Kulēēnchi :Yēesu, “Yoo ākoo mii :kiyēē kaamwaay nyēē miyaat imwoowu. Nto yoo ākoo bo man ii, irābookyoo nee?”²⁴ Kumwooy :Anaas kule /kiimut Yēesu kurataat ākoy kaab Kayaafa, kibkōrōs nyoo wōō.

Kituuch keyy :Bētērō nyēbo āyēēng' āk sōmōk

(Mataayo 26:71-75; Māārko 14:69-72; Luuka 22:58-62)

²⁵ Kumii :Bētērō kuywēē mayaa, /keeteebēē kule, “Inyiing' oob rubiintēēt ake nyēbo chiichiin?” Kutuuch keyy :Bētērō kule, “Ābēērē keyy.”²⁶ Kimii :chiito ake nyēē ki motwooriintēetaab kibkōrōs nyēē wōō. Kibo :chiichooto areetaab muroonoo kichwēnē :Bētērō yiitit. Kuteebēē :motwooriintonoo Bētērō kule, “So, mā inyiing' :nyoo kēēboontē keyy Yēesu ām mbaraanaa?”

18:9 Yoowa. 6:39   **18:10** Luuka 22:36, 38   **18:11** Māārko 10:38; 14:36; Yoowa. 12:27   **18:13** Luuka 3:2; Yoowa. 18:24   **18:14** Yoowa. 11:49-50   **18:16** Māārko 14:54   * **18:19** Kasee Luuka 3:2. /Kitāēēkuurē Anaas kule kibkōrōs nyēē wōō ānkoo ki Kayaafa :nyēē kimii yiisyēt yooto. **18:20** Mat. 4:23; Māārko 14:49; Yoowa. 7:14, 26; 6:59; Yēyuu. 26:26   **18:22** Yoowa. 19:3; Yēyuu. 23:2   **18:26** Yoowa. 18:10

²⁷ Kulē :Bētērō subak, “Ābēērē keey.” Kooturkuuch :kirkōnkiit yooto ba-keenke.

Kiisimchi :kāntōōyikaab Yuutayeeek Bilaato kule kubakach Yēesu (Mataayo 27:1-2, 11-31; Māarkō 15:1-20; Luuka 23:1-5, 13-25)

²⁸ Yu kāyyēekunēē / kiimuustee Yēesu kaab *Kayaafa, / ānkiirēkēēchi bāytooyiintēēt nyēbo kōōrēētaab Rooma. / Kikēēkuurēē bāytooyiintoonoo *Bilaato. Manaacham :kāntōōyichoo bo Yuutayeeek kōōwut kaytaab bāytooyiintoonoo bo Rooma, kuriib tiliiling'waa sukutas taay āk *Saakweetaab Keeytaayeet. ²⁹ Kunyoo, kuchuyta :Bilaato saang' sukung'āloolchi kāntōōyichoo. Kuteebee kule, “Nee :nyēē koleel :chiichi?” ³⁰ Kuwāl :bichoo kule, “Nto kamaleelaat nto kāmākiimutuung'.” ³¹ Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Bōōkuumu :akweek nkityō kurubta keey kiruutēkwook.” Kulē, “Ntēē -/mākēēchāmweēch kēētilchi chii meet.” ³² Kiyityiin ām kēēliitēnyi, :kiyoo kimwooyē :Yēesu kurubta keey āk wōlēē kimakumeeta.

³³ Yooto, kooyey :Bilaato kō. Kukuur Yēesu ankuteebee kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeeek?” ³⁴ Kuwālchi :Yēesu kule, “Wōlēē isōōtitooy :inyiing' nkit nto wōlēē mwooytoowuung' :biiko?” ³⁵ Kuwālchi :Bilaato Yēesu kule, “Yoo 'keekas, ayēku :anii Yuutāyiin sōō? Māku biikwook āk mbo kibkōrōs :chēē kākwēruung' ichōō wōli āmiitē. Kiy nee nyēē 'kweeyey :inyiing'?” ³⁶ Yooto, kumwooy :Yēesu kule, “Mābo :bāytooyiisyēenyuu kōōroni. Nto kābo kōōroni, nto kookwaam :rubiikyuu booryēt kuy-eeta simanama :kāntōōyichoo bo Yuutayeeek. Māchōōnēē :bāytooyiisyēenyuu kōōroni!” ³⁷ Kuteebee :Bilaato Yēesu kule, “Kunyi ākoo iyēku sōō, bāytooyiin?” Kulēēnchi :Yēesu, “Inyiing' :nyēē 'keemwaay. /Kikēēsicho kule chaaneet biiko ng'ālyoontēētaab man nyēbo Yēyiin. Kiyooto :nyēē kiyeya sāachōō kōōroni. Chii nyēbo man kukāswoō.” ³⁸ Kuteeb :Bilaato kule, “Manta :nee?”

Yooto, kung'eet :Bilaato ānkuwo saang' subak wōlēē kimii :Yuutayeechaa ānkumwoochi kule, “Lēyyē, ntēē -māākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi!” ³⁹ Nteenee kurubta keey ākoo ātēbuutēkwook, kwātyoooktoowook kwaak ki-bratyaā akenke ām kēnyit yoo ōmiitē saakweeng'woong' bo Keeytaayeet. Ara ōmāchē ātyoooktoowook bāytooyiintooni bo Yuutayeeek?” ⁴⁰ Kubōloobōlchi :bichoo barak kule, “Ityaakte Baraaba.” /Kikiikeenam Baraaba /ankeerat kuuyu ki :chii nyēē ki kāwōōtyoo.

19

¹ Yooto nanyuun kōōkooyto * :Bilaato Yēesu / kēēbirsēt. ² Kitaay :bi-ikaab lukēēt nkwaatyeetaab kātook kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt ānkōōlookyi mētitaab Yēesu. Kōōlookyi subak sireet nyēē arraa kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt. ³ Yu kāākuyityo, kōōliichi keey :bichoo bo lukēēt Yēesu sukumwoochinē kule, “Kimkim, bāytooyiintēētaab Yuutayeeek!” Kimwoochinē kuu nyooto ānkōōrāboochē.

⁴ Kiwo :Bilaato saang' subak wōloo kimii :Yuutayeechaa ānkumwoochi kule, “+Māākwēryoonu chiiichi kuchō saang', sōōnkēt kule māmii :kiy nyēē miyaat nyēē ākāsē kule koyey.” ⁵ /Kēēkwēryoon Yēesu kuchō saang' wōlēē kimii :bichoo. /Kikiilookyi nkwaatyaanaa bo kātook mēt āk siraanaa ki arraa. Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Ong'nyi chiing'woong'.” ⁶ Yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin Yēesu, kubōloobōl kule,

“Obakach! Ōkwërtoochi *murtooywoontëēt. Obakach.” Kutay :Bilaato. Kimwoochi kule, “Obeete :akweek nkit bōōkwërtoochi murtooywoontëēt. -Māākāsē :anii kiy nyēē miyaat nyēē kookuyey :chiichi.” ⁷ Kōōkiimchi :Yuu-tayeechaa kumwooyē kule, “Kikuur keey :chiichi kule inee ku Lakwataab Yēyiin, ng’alyoo nyēē mwooyē :kiruutēkyoo kule nyoolchinē chii nyēē kayey kuu nyoo kume.”

⁸ Kiinyokoorta :yooto Bilaato miisin. ⁹ Kuketita Yēesu kuwo kō ankuteebē kule, “Ibooyē ānō :inyiing?” Kusiisiyē keey :Yēesu. ¹⁰ Kumwoochi :Bilaato Yēesu kule, “-Mēēmāchē ing’aloolwoo? -Mēēnkētē kule āboontē kāāmuukēy wēēk atyaaktiing’ nto āmwoochi biikyuu bo lukēēt kubākākyiing’ murtooywoontëēt?” ¹¹ Kuwālchi :Yēesu kule, “Kāmēēboontē kāāmuukēy ibakachaa nto kāmānāākōōning’ :Yēyiin. Kunyoo, chiito nyēē kēēyokoowoo āchōō wōlēē imiitē :nyēē leelaat kusiiring’.” ¹² Yooto, kusyeem :Bilaato kēēlto nyēē keetyaaktee Yēesu nteenee kubōloobōl :biiko kule, “Yoo ‘keetyaakte chiichoo, kōōbooru kule -mēēkāsyiintōōsi āk bāytooyiintëēt nyēē wōō. Chii nyēē yēyē keey kule inee bāytooyiintëēt kukwiilē bāytooyiintoonoo.”

¹³ Yu kakas :Bilaato ng’aleechaa, kumwoochi biikyii bo lukēēt kukweryoot Yēesu saang’ subak ānkōōbuurēē ng’echereenyii nyēē irwoochēē ām yēē / kikēēkuurēē Rwaanteet Komos. (Ām kuutiitaab Yuutayee / kēēkuurē kule ‘Kabaata.’) ¹⁴ Kimii :taman āk āyēēng’ nyēbo kōrrōōn.* Ki bēsyēētaab chōbātēētaab Sabaato :nyooto kutāsē taay *:Saakweetaab Keeytaayēt. Yooto kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Ong’nyoo bāytooyiintēēng’woong’!” ¹⁵ Nteenee kubōloobōl :bichoo subak kumwooyē kule, “Owaang’te, obakach, obakach.” Kuteebē :Bilaato bichooto kule, “Ākwërtoochi bāytooyiintēēng’woong’ murtooywoontëēt?” Kulē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, “Bāytooyiintēēnyoo acheek ku nyoo bo Rooma nkit āmāmiitē :ake!” ¹⁶ Yooto kōōyokoochi :Bilaato bichoo Yēesu, / subokēēbākākyi murtooywoontëēt.

/Kikēēkwërtoochi Yēesu murtooywoontëēt

(Mataayo 27:32-44; Māārko 15:21-32; Luuka 23:26-43)

¹⁷ Yooto nanyuun, /kēēriiboot Yēesu. /Kikēēkērchi koong’ Yēesu kukalab murtooywoontëēt, /ankeebeeta ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē ‘Rōkyēētaab mēt’. (Ām kuutiitaab Yuutayee /kikēēkuurē kule ‘Kolkoota.’) ¹⁸ /Kibokēēkwërtoochi Yēesu murtooywoontëēt. /Kikēēkwërtoochi nkicheek sāsiik alak āyēēng’ murtooywōōsyēkwāā ānkiyyoong’tēē ake āwutaab taay nyēbo Yēesu nto nyiin ake kiyyoong’tēē nyēbo kaataam. ¹⁹ Kimwooyē :Bilaato kule /kēēsirchi ng’aleek baawuut /ānkēēkwërtoochi baawuunaa murtooywoontëētaab Yēesu yoo bo barak. Kimwooyē kule: YĒĒSU :NYĒBO NĀĀSĀRĒĒT BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK. ²⁰ /Kikeesiree ng’aleechaa kuutuweek sōmōk. Kuutiit nyēbo Yuutayee, nyēbo biikaab Rooma āk nyēbo Kirikiik. Kisuman :biiko chēē chaang’ ng’aleechaa kuuyu kilēēkitēē Yēerusālēm :yooto /kikēēkwërtoochinē Yēesu. ²¹ Kimwoochi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch Bilaato kule, “-/Makesir kule ‘Bāytooyiintēētaab Yuutayee’ nteenee /keesir kule ‘Chiichi nkit :nyēē

19:6 Yoowa. 18:31   **19:7** Laawi. 24:16; Māārko 14:61-64; Yoowa. 5:18   **19:9** Māārko 14:60-61; 15:5   **19:12** Luuka 23:2; Yoowa. 18:37; Yēyuut. 17:7   * **19:14** Kimēēmuuchāktōōs :yuutēyū kuyēk asiistaab lo nyēbo bēēt kuuyu /kikēēkwërtoochinē Yēesu murtooywoontëēt kumii :asiista sōmōk ām wōlēē mwooytooy :sirriik alakē chēbo kitaabuunekaab lōkōōyēch chēē kārōomēch. Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman āk āyēēng’ ām acheek ku nyēbo lo ām icheck.   **19:14** Māārko 15:42; Luuka 23:54; Yoowa. 19:31, 42

kikuur keey kule inee bāytooyiintēētaab Yuutayeek'." ²² Kulē :Bilaato, "Kiyēē kaasir, kukaasir!"

²³ Yu kāākukwertoochi :biikaab lukēēt Yēesu murtooywoontēēt, kubchēchi keey sirookaab Yēesu chuut ang'wan. Nteenee kibakaakta sireet nyoo kibo āriit nyēē ki ankeet akeenke. ²⁴ Nto yityo, kumwoochi keey kule, "Mookany keekereer siraani. Kaykay /keebar *sēkēēryēēt sukutook kule ng'oo :nyēē mākuchurtoochi." Kiyityiin :yooto ak yoo /kikeesir am siruutēk kule, "Kibchēchiin sirookyuu ānkubārchi kābuutiinyuu sēkēēryēēt sukōonket chiito nyēē mākuyib."†

Kumii :bichoo bo lukēēt kumooytōos siroochoo bo Yēesu, ²⁵ kimii :kaameti-itaab Yēesu kēēyoonnyēē yēē kilēēkitēē murtooywoontēēt ānkiboonto keey cheebkaamet. Kimii :nkinee Maaryaa cheebyoosyeetaab Kilooba ākoo Maaryaa nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala. ²⁶ Kuweech keey :Yēesu kukas kaamet ankukas subak rubiintēēnyii nyoo kichāmē ānkumwoochi kaamet kule, "Moomo, wēring'uuung' :nyoo." ²⁷ Kumwoochi nkinee rubiintonoo kule, "Murooni, koomēt :nyoo." Kung'etee yooto kiwokōōbuurto keey :rubiintonoo cheebyoosyaanaa.

Kime :Yēesu

(Mataayo 27:45-56; Māārko 15:33-41; Luuka 23:44-49)

²⁸ Kōōnkēt :Yēesu kule kikiikoowaany kiy ake tukul nyoo kimākyinē :Yēyiin kule chokuyey. Yooto, kumwooy kule, "Kaakwaama :melelta." Kiityiich :yooto subak siruutyēēt ake. ²⁹ Kimii yooto :kiy nyēē kimii *tifaayiik chēē tāytāy. Kunyoo /keenan kiroomkuryēēt /ankiiluuma tifaayiichaa, nto yityo /kēēnoonkuchi kēētit ake /ānkiiyokooyto kutiny kuutiinyii. ³⁰ Yu kachuuchun :Yēesu tifaayiichaa, kumwooy kule, "Kaawaany." Yooto nanyuun, kurankach :kaatit ankung'et.

³¹ Ki bēsyēēt nyooto nyēē /kikēēyētēē keey kubo bēsyēēt nyēē wōō bo *Sabaato. Kunyoo, kimāmāchē :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kōōkārtootākiis :bichoo am murtooywōōsyēchoo akoy bēsyēētaab Sabaato. Yooto kusoom :kāāntōōyichoo Bilaato kumwaayta /kyiiri kērēēnkōōkaab bichoo sukubek areet akeenke /ānkiiirēēk am murtooywōōsyēchoo. ³² Yooto kuba :biikaab lukēēt ānkwiiri kērēēnkōōkaab chiitaab taayta ak chēbo nyiin ake, choo /kikēēkwertoochinē murtooywōōsyēk ak Yēesu. ³³ Nteenee yu kāyityi :bichoo Yēesu ankukas kule kaakume, mānāā-iri kērēēnkōōk. ³⁴ Kunam :chiito ake nyēbo lukēēt ng'otinyii ānkubusuyēē Yēesu mooyēēt komos. Kikwaanee yooto :korotiik ak bēeko.

³⁵ Chiito nyēē rāru ng'aleechu, ku :nyēē kikāsē kuyēyāktōōs ānkōōnkētē kule bo man. Rāru ng'aleechu sukung'et ochamte :nkakweek. ³⁶ Kiyey :yooto kuyityiin :siruutyēēt nyoo mwooyē kule, "Māmii :koowēnyii mbo akeenke nyēē +/mākēē-iri."† ³⁷ Kiyityiin subak am siruutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, "Makukas :biiko chiichi /kākēēbusuy."†

Wōlēē /kikeemuyta Yēesu

(Mataayo 27:57-61; Māārko 15:42-47; Luuka 23:50-56)

³⁸ Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē :Yōōsēēf nyēbo Arimataaya. Ānkoo ki rubiintēētaab Yēesu :chiichoo, kiiyēēlē keey kōōywēyē kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kiwokusoom :chiichoo Bilaato kuchāmchi kuyib muustaab Yēesu.

† 19:24 Tyēēn. 22:18 19:25 Māārko 15:40-41; Luuka 8:2-3 19:26 Yoowa. 13:23 19:29 Tyēēn. 22:15; 69:21 19:31 Kiruu. 21:22-23 19:34 1Yoowa. 5:6 19:35 Yoowa. 21:24 † 19:36 Chuy. 12:46 19:36 Kāāyit. 9:12 † 19:37 Sekaryaa 12:10 19:37 Tyēēn. 22:16; Ng'oong'. 1:7

Kuchāmchi :Bilaato wokōōnēm muustaab Yēesu. ³⁹ Kiwēeto keey Nikōtēēmō nyoo kichokukāsē Yēesu kwēemowuut ake. Kikinamaat :Nikōtēēmō tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny chēē kiyitē kiilōōnik sosom. ⁴⁰ Kibeeta :bi-choo āyēēnku ankeet ankuratee muustaab Yēesu kumii :tukuuchoo boong'u nyēē anyiny, kurub kuu wōloo kiyēytooy :Yuutayee koo /kēēmuyē chiito. ⁴¹ Kimii :kochonkeet nyēē /kikēēmuchinē biiko yooto /kikēebākākyinē Yēesu nyēē /kimānāākēēmuchi chii. ⁴² /Kikēēmuchi Yēesu kochonkaanaata kuuyu kilēekitēē yooto /kēēsārchinē simānyōoryo āk bēsyeētaab *Sabaato nyēē kimii kuyitu.

20

King'eetee :Yēesu meet

(Mataayo 28:1-10; Māārķō 16:1-11; Luuka 24:1-12)

¹ Ām bēsyeētaab taayta, nyēē kirubē bēsyeētaab *Sabaato, kumusta :Maaryaa nyēbo Maktaala kukēerir :kōōrēēt ānkuwo ākoy kochonkaanaa. Bērē kulē, /kikiikēēwunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kurkeetaab kochonkaanaa. ² Yu kakas kule kimāmii :muustaab Yēesu yooto, kooyeey areet akeenke. Kiwokunyōōr Simōōni Bētērō ākoo rubiintonoo kichāmē :Yēesu ānkumwoochi kule, "Tōōbērē :akweek, /kōōkēēyib muustaab Mokoryoontēēt ām kochong' āmākiinkētē wōlēē /kōkēēyib." ³ Yooto kulabat :Bētērō āk rubiintonoo ake kutākyi keey kochonkaanaa. ⁴ Koong'weentee :rubiintēēt nyiin ake Bētērō ānkuyēk nyēbo taay kuyit kochong'. ⁵ Yu kayit yooto kuyim, nto bērē kulē, kukāsyi kochong' ankaanaa /kikikeeratee Yēesu, nteenee mānāākōōwut kochong'. ⁶ Kuyitu :Bētērō ānkuchokukēēytooy ākoy kochong'. Yooto, kukas :nkinee ankaanaa āmāmii :bōōrto. ⁷ Kikas mbo ankeet nyoo /kikikeeratee mētitaab Yēesu kukakyaaruny ānkiikoochi komos yēē kimālēekitēē :nyiin ake. ⁸ Kuwo kochong' :nkinee rubiintonoo kisimkuyitu yooto. Kukas ankoosyechaa ānkōōyēnchi kule ākoo man kaakung'eetee :Yēesu meet. ⁹ (Ākoy yooto kitoombo kōōnkēt :bichoo kiy ām yoo kimwooyē :sirutēk kule makung'eetee :Yēesu meet.) ¹⁰ Yu kāākuyityo, kooyeey :rubiichoo kaa.

¹¹ Nteenee kikiikooyeey :Maaryaa ākoy kochong' ānkimii kēēyoo saang' kuriirē ānkuyimē kōōkōōytooy kochong'. ¹² Nto bērē kulē, kukāsyi malayikaanik āyēēng' kochong' chēē kikiilaach sirook chēē kileelach kule mang'. Kikiibuurēē :ake mētēw ām yoo kimii :muustaab Yēesu kōōbuurēē :nyiin ake kāābkeēlyē. ¹³ Yooto, kuteebēē :malayikaanichaa cheebyoosyaanaa kule, "Iriirchinē nee oō, cheebyoos?" Kulē, "Kaakubeeta :biiko alake Mokoryoontēēnyuu āmāānkētē wōlēē kābokōōkoochi!" ¹⁴ Nto bērē kuweech keey, kukas Yēesu nyēē kēēyooonyēē yooto, nteenee kimēēnkētē kule ki inee :nyooto. ¹⁵ Kuteebēē :Yēesu kule, "Iriirchinē nee oō, cheebyoos? Ānku ng'oo :nyēē imiitē ichēēng'ē?" Kibērē :cheebyoosyaanaa tōōs ki :chiitaab mbareet :nyooto. Yooto, kumwoochi kule, "Boontēēt, yoo ākoo inyiing' nyēē 'kēēnēmu, imwoowu wōlēē kāwēēkoochi siwāāyib." ¹⁶ Kulēēnchi :Yēesu, "Maaryaa." Kiirōōtoot :cheebyoosyaanaa Yēesu ānkumwooy ām kuutiitaab Yuutayee kule, "Rābōōni!" (Kerkeey :yooto ākoo yoo /kakeemwa kule 'Kāānēētiintēēt'.) ¹⁷ Kimwoochi :Yēesu cheebyoosyaanaa kule, "Keekas ii, chēē, -mēēyēētyoo keey, kuuyu tāku toombo āwē Kaab Baaba. Kiyēē +meeyey ku iwē wōlēē mii :rubiikyuu ānkiimwoochi kule, āmiitē āyēēyē wōlēē mii :Baaba nyoo Kwaan

nkicheek. Yēyiintēēnyuu ānku Yēyiintēēng'waa nkicheek.” ¹⁸ Kuwo :Maaryaa kuu yoo /kākēēmwoochinē ānkumwoochi rubiik kule, “!Kaakas :anii Mokoryoontēēt!” Yooto kumwoochi icheek kiy ake tukul nyoo kāmwoochinē inee :Mokoryoontēēt.

Kiiboorchii key :Yēesu rubiikyii nyēbo taay

¹⁹ Nto bēsyoonoto kosolēny, kōōruruuch key :rubiikaab Yēesu ankukerta key kō, kuuyu kitākunyōkōōrēch kāantōōyikaab Yuutayeeek. Kutookunēē :Yēesu areet akeenke yooto kimii :icheek ānkulēēnchi, “Ōbuurtē kaalyeet.”

²⁰ Nto yityo, kōōboorchii bichoo āwunnyēk wōloo kichutē :musumaariit ākoo mooyēēt komos wōloo /kikēēbusuyē. King'ērēkiis :rubiik miisin yu kēēnkēt kule ākoo ki Yēesu. ²¹ Yooto kumwoochi subak kule, “Ōbuurtē kaalyeet. Kuu yoo kiiyookwoo :Baaba, āyooktook :nkanii.” ²² Kōōbuusyi rubiichoo muuyēēt kumwoochi kule, “Ōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ²³ Yoo kōōnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōki nyēē kiikuyey, kunyōōchinē :Yēyiin bichoo kaat, nto yoo kāmōōnyōōchi kaat, -/mākēēnyōōchinē kaat.”

*Kiiboorchii key :Yēesu Toomaas
(Māarkō 16:14; Luuka 24:36-49)*

²⁴ Kunyōōru :Yēesu rubiik chuut alak, kimāmii :Toomaas, (nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Kibsārāmiin). ²⁵ Yu kāwokuchō :Toomaas, kumwoochi :rubiik chuut kule, “!Kaakeekas :acheek Mokoryoontēēt.” Nteenee kimwoochi icheek kule, “Ākoy akas yoo /kikiilōōtunēē musumaariinechaa nto āchāmē. Nto subak, ākoy ātiinyēē āwut yoo bo mooyēēnyii komos saacham.”

²⁶ Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sisiitu, kōōruruukyi key :rubiichoo kōyoo kikaayi kuboonto key Toomaas. Ānkoo kikērootiin :kurkootik /kibokiiyiinēē kāākōōyooonyēē :Yēesu yooto. Kimwoochi kule, “Ōbuurtē kaalyeet.” ²⁷ Nto mii yoo kuwēēkyi key Toomaas ānkumwoochi kule, “Toomaas, chēētiinyēē moorineeng'uung' āwunnyēk ānkiitiinyēē mooyēēnyuu komos āwung'uung'. -Mātēēwiiyiy nteenee iyēnchi.” ²⁸ Kumwoochi :Toomaas kule, “Lēyyē, inyīng' :Mokoryoontēēnyuu ānku inyīng' :Yēyiintēēnyuu.” ²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “So, Toomaas, ākoy ikasaa siikaaseenaa key? Ibēruurootiin kule nee sōō :biich choo ikoosēēnoo key ānkoo manaakasa!”

Yibu :kāāyēnchinooyēēt soboon

³⁰ Kiyey :Yēesu ng'al alak chēē chaang' chēbo kwōng'uut kuboonto key rubiikyii. Māsirootiin :ng'aleechaata ām kitaabuuni. ³¹ Nteenee /kikeesir ng'aleechu, soochamte kule *Kāārārōokiintēēt :Yēesu anku Lakwataab Yēyiin, nyēē yoo kookaasee key, +mōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

21

Tēkiisyēētaab burburiinēk nyēbo āyēēng' nyēbo kwōng'uut

¹ Nto mii yoo, kōōboorchii key :Yēesu subak rubiikyii alak chēē kimii yoo bo Tōōliilēētaab Tibeerya.* ² Rubiichooto ku: Simōōni nyoo /kikēēkuurēē Bētērō, Toomaas Kibsārāmiin, Nāātānyēēl nyoo bo Kaana ām Kalilaaya, wērikaab Sebetaayo āk rubiik alak āyēēng'. ³ Kumwoochi :Bētērō chuut kule, “Murēchu,

20:17 Ibu. 2:11 **20:19** Yoowa. 9:22; 14:27 **20:20** Yoowa. 15:11 **20:21** Yoowa. 17:18 **20:22** Yoowa. 14:16 **20:23** Mat. 16:19 **20:24** Yoowa. 11:16; 14:5; 20:26-28; 21:2 **20:29** 1Bēt. 1:8 **20:30** Yoowa. 2:11; 1:14 **20:31** Yoowa. 1:34; 3:15; 1Yoowa. 5:13 * **21:1** /Kikēēkuurē subak Tōōliilēētaab Tibeerya kule Tōōliilēētaab Kalilaaya. **21:2** Māarkō 1:19-20; Yoowa. 1:41-42; 20:24; 1:45-46

+mawaatechaate :anii burburiinēk.” Kulē :chuut, “Keebeete keey tukul.” Yooto kulaany :bichoo mwēenkēt ānkubokutēkiis. Nteenee manaanam kiy kwēemowuunooto.

⁴ Nto yu mākuwwook :asiista, kimii :Yēesu kēēyooonyēē sakaramteet, nteenee kimēenkētē :rubiik kule ki inee :nyooto. ⁵ Yooto kukuurchi :Yēesu bichoo kule, “Wērikēy, manoonam burburyoo?” Kuwāl :chuut kule, “Woonet!”

⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Owiirchi nēētiit kusyeb āwutaab taay nyēbo mwēenkētē. +Moonamee yooto burburiinēk.” Yooto kuwiirchi :bichoo nēētiit tōōliil. Nto bērē kōochuut, kimēētākōomuuchē kuuyu kikiikonam burburiinēk chēē chaang' miisin. ⁷⁻⁸ Yooto, kumwoochi :rubiintonoo kichāme :Yēesu Bētērō kule, “Mokoryoontētē :nyooto!” Kusirinyē :Bētērō sireenyi ba-keenke ankumootee keey kābuutiit ānkōōronchinē tōōliil sukuriiboot nēētiit. Kimā lōō :yooto ām sakaramteet nteenee kimāchē kuyitē miitaanik bokol akeenke.† / Kikiirēetoot mwēenkētē ākoy sakaramteet kōochuutōtē nēētiit nyēē kikinyiy :burburiinēk. ⁹ Yu kāng'ēētyēē :bichoo tōōliil, kukas āng'oong'tiit nyēē king'āsyānē. Kimii :mukaatiinek yooto ākoo burburyoontētē nyēē kiwaatanaat. ¹⁰ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Oyibu baa, burburiinēchoo alak choo kātōōnāmē.” ¹¹ Kōochuutoon :Bētērō nēētiinoo kikiikunyiy :burburiinēk chēē wōōyēch ākoy sakaramteet. Kiyitē :burburiinēchoo bokol akeenke āk konom āk sōmōk. Ānkoo ki chaang' :burburiinēchoo nyēē tyaa, mānāng'ēti nēētiit. ¹² Kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “Boochur kuut.” Kisēw :rubiik kule ki Mokoryoontētē. Kinyōkōriitu kuteebee kule inee ku ng'oo. ¹³ Yu kāākōobuur, kōōnēm :Yēesu mukaatiinek āk burburyoontoonoo ānkubchēchinoot rubiichooto.

¹⁴ Nyēbo sōmōk :nyiiṭenyi kōōboorchinē keey :Yēesu rubiikyiy kuchakee yoo king'ētētē meet.

Kikuur :Yēesu Bētērō subak kurub inee

¹⁵ Yu kāākwoomiis, kuwēeto :Yēesu Bētērō komos‡ ankuteebee kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man kusiir wōlēē chāmtoo :chuut?” Kuwālchi :Simōōni Yēesu kule, “Inkēt :inyiing' oō, Mokoryoontētē kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Ikēēmē kuuchiikyuu.”

¹⁶ Kumwoochi :Yēesu Bētērō nyēbo āyēēng' kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man?” Kuwālchi :Bētērō kule, “Inkēt :inyiing' oō, Mokoryoontētē kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Iriib kēēchiirēkyuu.”

¹⁷ Kumwoochi :Yēesu subak Bētērō nyēbo sōmōk kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing'?” Yooto kung'woonchi :Bētērō kuuyu kateeb :Yēesu areet sōmōk kule, “Ichāmoo :inyiing'?” Kiwālchi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontētē, nto yu inkētē :inyiing' kiy ake tukul. Inkētē kule āchāmiing' :anii.” Kuwālchi :Yēesu kule, “I-ake kēēchiirēkyuu. ¹⁸ !Kāāmwoowuung', yoo kiimining', 'kiisirinyē sireeng'uung' ankiimoot keey ānkiiwē wōlēē 'keecham. Nteenee yoo 'keeyoosiitu, +/mākēēkerchiing' koong' itōrōōr āwunnyēk, kusiring'uung' :chiito ake sireeng'uung' ānkumōōtuung', nto yito kuyibing' wōlēē -mēēmāchē.” ¹⁹ Kimwooy :Yēesu kuu nyooto kōōbooru meet nyēē kimākunyōōr :Bētērō sukōōtōrōōrākoy :Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Irubwaa.”

Yēesu ākoo rubiintētē nyiin ake

21:4 Luuka 24:16; Yoowa. 20:14   **21:6** Luuka 5:4-7   † **21:7-8** Imuuchāktōōs kōōbooru :yuutēyu kule kimā chaang' bēeko.   **21:7-8** Mat. 14:29; Yoowa. 13:23   **21:13** Māārko 6:41; 8:6; Yoowa. 6:11   ‡ **21:15** I-ārōōru :kērēywoontēētaab tibṭēm yuutēyu nyēē karaam.   **21:17** Mat. 26:33-35; Yoowa. 13:37-38; Yēyuut. 20:28; 1Bēt. 5:2   **21:18** 2Bēt. 1:14   **21:19** Yoowa. 13:36

²⁰ Nto bēre kulē :Bētērō, kumii :rubiintonoo kichāmē :Yēesu kuwēētii wōlēē miitē :icheek. Rubiintonoo nyoo kitiing'tooy keey Yēesu ām bēsyoonoo /kikyoomiisyē sukutēēbēē Yēesu kule, “Mokoryoontēt, ng'oo :nyēē makuchaamtiing'?” ²¹ Yoto kuteebē :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēt, nto murooni?” ²² Kuwālchi :Yēesu kule, “Yēētyēēchiing' nee nto kālē :anii kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē :anii? Irubwaa :inyiing' kityō.” ²³ Lētuunoo kuyityi :ng'aleek wōlēē kimii :biikaab Kiriistō, kule ng'aleechaa kimwooyē :Yēesu kii'booru kule mēēbērē makume :rubiintonoo kichāmē :Yēesu. Nteenee mēēbērē kikumwooy :Yēesu kule māmēē :chiichoo. Kimwooy buch kule, “Yēētyēēchiing' nee nto kālē :anii kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē :anii?”

Ng'alyoo nyēē /kikēētāsyi

²⁴ Rubiintoniitēnyi nyoo kimwoowu ng'aleechu, ānku inee :nyi kisirē ng'aleechu. Kiinkētē :acheek kule bo man :kiyēē kimwooy. ²⁵ Lēyyē, chaang' :ng'aleek miisin chēē kiyey :Yēesu. Nto /kikikeesir ng'aleechaa tukul, nto kiinyiitē :kitaabuun kōōr kumukuul!

Yëyuutëkaab lëbkëeyik

Taayta

Siriintëet, yëe /kikëesirë ak wölëe /kikëesirëe: Kisirë :Luuka kitaabuuni kooröoberëe kitaabuunii nyoo kibo taay. Mätookunoot kule /kikëesirëe äno, nteenee /kikëesirchinë chii nyëe kitookunoot, nyooto ku boontëet Tëyöfiilö, kuu kitaabuunii nyoo kibo taay. Isöötë :biiko alake kule /kikëesirë kënyiitaab 63 KK kubërë :alake kukääkubëk :kënyiitaab 70 KK.

Kiyëe mii äriit: Inoomëe :kitaabuuni yoo king'etyinë :nyoo bo lökööywëk chëe käroomëch yoo /kikëeyibë Yëesu kuwo kibköönköy. Nto yityo, kwooröör wölëe kiibuurto :rubiik Yëerusälëem kukänyë kuyityiin :kiyoo kikuurtoochinë :Yëesu icheek. Nto yëe ki bësyëetaab Bëentëkooost ku bësyöösyëk taman kung'eetee /käkëeyib Yëesu kuwo kibköönköy, kuchöönchi icheek :Tämirmiryëetaab Yëyiin änköönnyityi käämuukëywëk. Kung'eetee yooto kuwo taay, kiitichakay :lukëetaab biikaab Kiriistö areet akeenke kung'eetee Yëerusälëem, Samaaryaa äkoy komoswookik tukul chëbo koorëet (kur. 1:8).

Ikwënyë :komosta nyoo bo taay nyëbo kitaabuuni soboontaab Bëtërö ak kaniseetaab Yëerusälëem. Kung'eetee kurkeetaab sokool kutas taay, köörächinë soboontaab Bäwulö ak ruutooywëkyii sömök äm chooto ki ang'wan choo kiwëesyëtootëe köörëetaab Rooma kumukuul äk yoo /kibokiyyoong'tëe köök äm kiriinkëetaab Rooma.

Kiyëe ämu: I-äröörü :kitaabuuni bo Yëyuutëk wölëe kiikomkoomunto keey :biikaab Kiriistö ak wölëe kiwuunto :wölëe kinërëe, wölëe kiititka keey äk kiyëe kiyey :käämuukëywëkaab Tämirmiryëetaab Yëyiin äm wölëe mii :biikaab Kiriistö kumukuul äk wölëe mii :chii ake tukul nyoo kiikööyënchi Kiriistö.

Äröörünëet

¹ Boontëet Tëyöfiilö, äm kitaabuunyyoo nyoo kibo taay, kyaasir ng'aleek tukul chëe rubtooy keey äkoo kiyëe kitoow :Yëesu kuyey ankooneet ² äkoy bësyëet nyoo /kikëeyibëe kuwo kibköönköy. Kiirwookyinë *lëbkëeyikyii choo kikiikukwey äm käämuukëywëkaab Tämirmiryëetaab Yëyiin, yooto kumänääwëetii kibköönköy. ³ Yu käwokung'eetee meet, chokööboorchi keey lëbkëeyikyii änkööbuur äm bësyöösyëk artam. Kiiboorchi tukuuk chëe chaang' chëe sukuyey lëbkëeyichoo kuchamta kule kisoboot :inee. King'alaalee tukuuk chëe rubtooy keey äkoo bäytooyiisyëetaab Kaab Yëyiin.

Chöönëetaab Tämirmiryëet ak bäytooyiisyëetaab Yëyiin

⁴ Nto mii bësyëet ake, kumii :Yëesu kwoomë lökööy äkoo lëbkëeyichoo, köökäloonchi icheek kule, “-Moong'eetee Yëerusälëem, nteenee okany äkoy /këeröobwook Tämirmiryëetaab Yëyiin kuu yoo kikiikukuurto :Baaba. Kikyää-ämwook ng'älyoontoonoo. ⁵ Kiibätisäniisyëe :Yoowaana bëeko, nteenee äm bësyöösyëk chëe ng'ëri +/- makeebatisaneenaak akweek Tämirmiryëetaab Yëyiin.” ⁶ Kuboonto keey :Yëesu lëbkëeyichoo, kuteebëe :lëbkëeyik kule, “Mokoryoontëet, ara imiitë söö, ra wëetyooktëech acheek biikaab *Isräyëel ankiibayteech?” ⁷ Kukëtyi :Yëesu kule, “Yëyiin nkit :nyëe bäwu ng'aleechaa. Mämäkyook önkët kule mäkyüek äyu. ⁸ Nteenee, +möönyöörü käämuukëywëk

yoo kächōnchook :Tāmirmiryēetaab Yëyiin. +Mōōmwoowu ng'aleek chēē rubtooy keey āk anii ām Yēērusālēēm, Yuuteeya, Samaaryaa ākoy koswookik tukul chēbo kōōrēt.”

/Kikēyib Yēesu kuwo kibkōōnkōy

⁹ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechu, /kēyib kuwo kibkōōnkōy kukāsē :lēbkēyik. Kiker :boolteet Yēesu kōōtōchootē kut wokoong'irta.

¹⁰ Kimii :lēbkēyichoo kōōnyālē barak kubērē nto kas Yēesu, nto bērē kuweech keey kukas biiko alak āyēēng'. Kikiilaach :bichoo sirook chēē leelach ānkēyyoonyēē komos ām yoo kimii :icheek. ¹¹ Kumwoochi :bichoo lēbkēyichoo kule, “Murēchu bo Kalilaaya, ntēē kōōyyoong'iisyē yu ōkāsē barak? Mākōōyēw :Yēesu ām kēelto nyēē wuu nyooto /kākēyibēē.”

Noomnyēt ām saayeet

¹² Nto mii yoo, kung'etee *:lēbkēyichoo yēē kibo Lekemeetaab *Musēyuuniinēk ankooyey ākoy Yēērusālēēm. Kitēē :baani nyēē /kēechāmu /keebeesyet ām bēsyeētaab *Sabaato.*

¹³ Yu kayit wōlooto, kuba koroofa wōloo kiibuurunēē. Lēbkēyichooto ku: Bētērō, Yoowaana, Yāākōbō, Antereeya, Filibō, Toomaas, Baatolomaayo, Mataayo, Yāākōbō araab Alfaayo, Simōōni nyēē kāng'unoot ākoo Yuuta araab Yāākōbō. ¹⁴ Kituuytōōs kibtaman ām wōlooto kusooyē :tukul ku kiito akeenke. Kiboonto keey āk chēbyōōsōok alak āk Maaryaa kaametiitaab Yēesu āk mbo ng'etaabkaamet.

/Kikekwey nyēē kiikeer Yuuta Iskaryoot

¹⁵ Nto mii bēsyeēt ake kung'et :Bētērō ām kwēēnuutaab rubiik bokol akeenke āk tibtem ¹⁶ ānkumwoochi kule, “Mbo ng'etaabiya, ki ākoy kuyityiin :siruutēchu bo Yëyiin kuu yoo kimwooyē :Tāmirmiryēetaab Yëyiin kubununēē *Tāwuti, kurubta keey Yuuta nyoo kikweryoonu biiko bokunam Yēesu. ¹⁷ Ki Yuuta akeenke ām acheek ānkikēyēyisyoote tukul. ¹⁸⁻²⁰ /Kikeesir ām Kitaabuutaab Tyēenwookik kule, ‘Kumuskēn :kanyii ānkuyēk kiraatya!’” (Boontētē Teyōfiilō, kinyōōr :Yuuta beesaanik ām rōkōsoo kiyēyē. /Kikyaalee beesaanichaa mbareet. Wōlooto bo mbaraanaata :wōlēē kiryooktoochinē keey kuwētēē mēt ānkōōtōl :mooyēt kuruuoy :kosurēkyii saang'. Kikas :chiī ake tukul ām Yēērusālēēm ng'aleechu. Kunyoo, /kikēēkuurēē mbaraanaa 'Ākēl Taama' nyēē ibooru kule 'Mbaraab koroti'.) Kitas taay :Bētērō kumwooy kule, “/Kikeesir mbo subak kule, 'Kookeer :chiito ake bārooyintaab chiichoo.”[†]

²¹ Kunyoo, mächaktōōs /keekwey nyēē keekee inee. Nto nyooto ku nyoo kikēēboontootē keey tukul kēēmiitē āk Mokoryoontētē Yēesu, ²² kutoowunēē yoo kibātisānē :Yoowaana Yēesu ākoy yoo /kibokēyibē kuwo kibkōōnkōy. Mākuchutēech :chiichoo sikiiboornootē :tukul kule kookung'etee :Yēesu meet.”

²³ Yooto, /keetwech biiko āyēēng': Yōōsēēf Barsaaba, nto kaayneenyii ake ku Yuustō. Nto nyiin ake ku Matyaa. ²⁴ Yooto /keesaay Yëyiin kule, “Mokoryoontētē, 'inkētē inyiing' wōlēē wuu :kāāsōōtywēēkaab biiko. Kunyoo,

1:8 Luuka 24:48; Yoowa. 15:27; Yëyuut. 1:21-22; 2:32; 3:15; 4:33; 5:32; 8:14-19; 10:39-47 **1:9** Māārō 16:19; Luuka 24:51; 1Bēt. 3:22 **1:11** Mat. 24:30; 26:54; Luuka 21:27; Ng'oong'. 1:7 **1:12** Ki lōōyinto :nyiitēnyi nyēē kimāchē kuyitē kiilomiiteet akeenke. **1:12** Luuka 6:13; 24:52 **1:13** Luuka 6:14-16 **1:14** Luuka 8:2-3 **1:16** Tyēēn. 41:9 † **1:18-20** Tyēēnwookik 69:25 † **1:18-20** Tyēēnwookik 109:8 **1:18-20** 2Tēt. 21:15; Mat. 27:3-8 **1:22** Luuka 1:2; 3:21; 24:51; Yoowa. 15:27

iboorwëech am bichu ayëeng' kule nkōnō :nyēē lkeekwey ²⁵ kuyey yiisyooni bo *lëbkëeyik nyi kibākooktooy :Yuuta sukuwëetii wōloo kiyemāktōos kuwo kubo rōkōsnyii." ²⁶ /Keebar *sëkëeryëet. Yooto kunam Matyaa. Kung'etee yooto kuwo taay, kutas keey ak lëbkëeyik chuut ki taman ak akeenke.

2

Kichōonchi:Tāmirmiryëet biikaab Kiriistō

¹ Yu kayit bësyëet nyëbo *Bëentëkōost kōōruruukyi keey :rubiichoo tukul yëet akeenke. ² Nyëē mā tyaa, kuchōonëē :bōlātëet barak nyëē kāmooiyën wuu kibuybuy. Kiker :bōlātoonoo kōoto tukul. ³ Kiisuuchi rubiichoo tukuuk chëē wuu ālōolātëetaab maat ānkutëbootëē mëtëwoy. ⁴ /Kikiinyiiti chii ake tukul am yooto Tāmirmiryëet ānkutoow :ake tukul kung'alaal am kuutiit nyëē -mëenëetë. Kibo :kāamuukëywëechoo Tāmirmiryëetaab Yëyiin.

⁵ Kimii :Yuutayek Yëerusālëem chëē kiikōonëmchi keey Yëyiin. Kik-woonootëē yëemōosyëk chëē tēerchiin am kōōrëet. ⁶ Yu kakas bōlātoonoo, kōōruruuch keey. Nto yu kakas :chii ake tukul am icheek /këeng'ālōolë kuutiinyii kunam kuut. ⁷ Yooto kulë :bichoo, "Māku nkoolat oō! So, mā Kalilaayëek :bichu tukul?" ⁸ Ntëē kāsë :ake tukul am acheek kung'ālōolë :bichu kuutiinyii! ⁹ Këēbooyë :alake Baarti, Meetya ak Eelam. Nto alak kubo Meesobotamnya, kōōrëetaab Yuutayëek, Kabatookya, Bōōntō akoo Eesya. ¹⁰ Bo :alake Fruukya, Bamfuyaa, Miisir, rōōrōōkiisyëkaab Liibya chëē lëekitëē Kurëēn nto alak kubo Rooma ¹¹ chëē Yuutayëek ak chëē /kiikeeweek kurub atëbutëkaab Yuutayëek. Kwoonëē :alake Kërëetë akoo Areebya. Ng'ālōolë :bichu kuutuweekyoo kōōbooru tukuuk chëbo kwōng'ut chëē rubtooy keey ak Yëyiin!" ¹² Kutākōōlātë :bichoo, kuteebëe keey kule, "Ng'al nee :chu ëē?" ¹³ Nteenee kiichaasee keey :alake kumwooyë kule, "Bōōkityootiin :chu!"

Kiyëē kimwoochi :Bëtërō biiko

¹⁴ Nto mii yoo, kōōyoo :Bëtërō taay ānkung'ālōolchi biiko choo kikiiru-ruukyi keey yooto. Kimii yooto :nkicheek *lëbkëeyik chuut tamanu ak akeenke. Kikuurchi :Bëtërō barak kule, "Āmwoowook ii, kāābkōōnyoo ak akweek tukul choo ōminyë Yëerusālëem, ōyëbchi yiit kārōomin kiyëē āmiitë wāāmwoowook. ¹⁵ Kookas, tāku :āsiiswëk sōmōk chëbo kōōrōōn. Mābōōkityootiin :bichu kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek. ¹⁶ Ityiichë :yuutëyu kiyëē kikiikumwooy * :wōōrkooyoontëetaab Yëyiin Chōōwëel kule:

Mwooyë :Yëyiin kule,

¹⁷ 'Ām bësyōōsyëkaab lëtuut

+māāng'oobchi Tāmirmiryëenyuu biiko tukul.

Mākung'ōorso yooto :tibikwook ak wërikwook.

Mākukāsë :āybëerikwook kitōōntōyëēn am ng'oong'utëk
ānkumākunyōōru :booyikwook kiirwootik.

¹⁸ +Māāng'oobchi mbo Tāmirmiryëenyuu am bësyōōsyëchooto
motwoorikyuu ānku murën nto koor.

Mākung'ālōoltoowoo am kāmūukëywëēkyuu.

¹⁹ +Maayey kutook tukuuk chëē -/mākyyoomu
am wōliin bo barak ak wōlëeb ng'wëny.

+/Makiitaata koroti,

kuchō :maata ānkutuskēn :kōōrēēt.

20 Mākumis :asiista ankusalakay :araaweeet
nto yitu :bësyēēt nyoo wōō bo Yëyiin ānkubo kwōng' uut.

21 +/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē Yëyiin.†

22 Mooyēetaab *Isrāyēēl, öyēbchi yiti ng'aleechu: Yēesu nyēbo Nāāsārēēt ku chii nyēē kiiboorunēē :Yëyiin ng'al chēbo kwōng' uut kuu wōloo önkētitooy :akweek. 23/Kikiiyokoowook chiichi sooyeyee kiyēē ömāchē ām kēēlto nyēē kikiikusat :Yëyiin ām ng'oomnānēenyii. Kyoong' eet :akweek āk biikaab Rooma, obakach ökwërtoochi murtooywoontēēt. 24 Nteenee kiing' eetee :Yëyiin meet kootyaakta ām nyalil ake tukul, kuuyu mēēbērē kiimuuchē :meet kukiilchi inee. 25 Kimwooy :Tāwuti ng'al chēē wuu nyēē kiing' wēlyēēlē Mokoryoontēēt kule,

'Intōōwoo :Yëyiin kibtaman.

Miitē :Yëyiin āwunyuu nyēbo taay,
kunyoo, māmii :kiy nyēē makutwaaya.

26 Ng'erechaat :mooyēenyuu
ankaabaybay.

Mākōōbuur :bōōrnyuu kuboonto kāākēnēēt,

27 kuuyu mēēbērē +mēēbākookyi bōōrnyuu *kāābkwoombiich,
nto ibakaakte kunun :chiing' uung' nyoo churtaat.

28 'Kwēēboorwoo kēēlwookik chēbo soboonto,
anku +meeng' ereecha kuyitita ām taayeeng' uung'.†

29 Mbo ng'eetaabiya, okany āchuurtoowook: Kime *:Tāwuti / ankeemuy. Tākiinkētē mbo raat wōloo /kikēēmuchinē. 30 Ki *wōōrkooyoontēetaab Yëyiin :Tāwuti ānkiinkētē :inee kiyēē kikiikukuurtoochi :Yëyiin. Kiiwoolchi keye :Yëyiin kule makutool chii nyēbo mooyēenyii kuyēk bāytooyiintēēt. 31 Kukāsē kiyēē kimii taay, king' āloolēē ng'eetetaab meet nyēbo *Kāārārookiintēēt. Kimwooy kule mēēbērē +/mākēēbākookyi kāābkwoombiich, nto mbo kunun :bōōrnyii.

32 Kookoong' eetee :Yëyiin Yēesu meet ankookeekas :acheek kule man. 33 / Kōōkiikoochi kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Yëyiin. Kōōkunyōōr Tāmirmiryēēt kuu yoo kikiikukuurto :Yëyiin, ānku kāākurōōbwēēch Tāmirmiryoonoo. Kunyi, kookas :akweek kuyēyāktōōs :tukuuchoo bēsyooniitēnyii.

34 Mānāāwo *:Tāwuti barak, nteenee kimwooy kule,
'Kimwoochi :Yëyiin Mokoryoontēenyuu kule:
Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

35 ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.†

36 Kunyoo, kukas :biikaab *Isrāyēēl tukul ng'ālyoontooni: Kiyey :Yëyiin Yēesu nyiitēnyii kyōōkwërtoochi :akweek murtooywoontēēt kuyēk Mokoryoontēenyoo ānkuyēk mbo subak Kāārārookiintēenyoo."

37 Yu kakas :bichoo ng'aleecha kimwooyē :Bētērō, kung' woonchi miisin ām kiyēē kikiikuyeyakay. Kimwoochi :bichoo Bētērō āk *lēbkeēyik chuut alak kule, "Mbo ng'eetaabiya, ara keeyey nee?"

2:20 Luuka 21:10-11, 25-26 † 2:21 Chōōwēēl 2:28-32 2:21 Yëyüüt. 2:36; 9:14, 21; 22:16; Room. 10:13; Filib. 2:11 2:22 Luuka 24:19; Yoowa. 2:11 2:23 Yëyüüt. 4:28 2:24 Luuka 24:5-6; Yëyüüt. 4:2 † 2:28 Tyēēnwookik 16:8-11 2:29 1Bāy. 2:10; Yëyüüt. 13:36 2:30 2Sām. 7:12-13, 16 2:31 Tyēēn. 16:10; Luuka 22:67 2:32 Yëyüüt. 1:8 2:33 Māārko 12:36; 14:62; 16:19; Yëyüüt. 2:17-18; 5:31-32; 7:55-56; 10:45; Room. 5:5; 8:34; Ēfēēs. 1:20; Kolos. 3:1; Tiitō 3:6 † 2:35 Tyēēn. 110:1 2:37 Luuka 3:10, 12, 14; Yëyüüt. 16:30

³⁸ Kukëtyi :Bëtërō bichoo kule, “Oweekse ām miyootyēēt / ankeebatisan chii ake tukul ām akweek ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō sukung’et / kēenyōōwook kaat. Nto mii yoo, +/mākēērōōbwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
³⁹ Kiyooto :nyēē kōōkukuurtoowook :Yēyiin āk lōkōkwook ākoo mbo nkicheek alak choo lōōyēch chēē mākukuur :Yēyiin.”

⁴⁰ Ām ng’aleechuutēchu āk alak chēē chaang’, kiikāloonchi :Bëtērō biiko kumwoochinē kule, “Osatee keey wōlēē mii :biich chēē moosootiin. Yoo kooyey kuu nyooto, kōōsāru soboonwēkwook.” ⁴¹ /Kikeebatisan biiko choo kicham ng’aleekaab Bëtērō. Kitāsyi keey bēsyoonoto :biiko alake chēē kiyite kisyēērōōk sōmōk.

Wōlēē kiibuurtooy :biikaab Kiriistō chēbo taay

⁴² Kiinēmu keey :bichoo /kikēēbātisanē kuriib kāānēētiisyēētaab *lēbkēēyik. Kiibuurchiintōōs ānkuyētyēēchinē keey. Kyoomchiintōōs āmiik ānkusooyē :tukul Yēyiin. ⁴³ Kiyey :lēbkēēyik ng’aleek chēē chaang’ chēē /kiilātē, ng’ālyoo nyēē kiyyey icheek :biiko tukul. ⁴⁴ Kiibuurē :biikaab Kiriistō tukul yēēt akeenke ānkuyētyēēchinē keey ām keel ake tukul. ⁴⁵ Kyooltooy tukuukwaa ānkuyētyēēchinēē chii ake tukul nyoo kābotyi :kiy. ⁴⁶ Kibēētii :bichoo kwaak bokutuuytōōs yēbo biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kyoomchiintōōs ām bāybooyyēēt āmiik ām kooriikwaa. ⁴⁷ Kiikoostoy Yēyiin ānkung’ērēkyinē icheek :biikaab kiriinkoonoo. Kitāsu :Mokoryoontēēt biiko alak chēē kimii /kiirāroochē ām bēsyō ake tukul.

3

Kiisoob :Bëtērō chii nyēē kichunkutoot

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Bëtērō ākoo Yoowaana *Kōōtaab Yēyiin yēē ki āsiiswēkaab saayeeet. Kubēētii, kimii :asiista sokool bēēt. ² Yu makuyit, kukas /kiimutu chiito ake nyēē kichunkutootiin :kērēēnkōōk kung’eeetee /kākēēsich, kuwo yēbo oreet nyēē /kikēēkuurē kule ‘Oreet nyēē karaaran’. /Kikiikoochinē chiichoo yooto bo oreet kwaak sukusoomē kōōkoochi kiy :biiko choo iwute biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. ³ Yu kakas :chiichoo kichunkutoot kule kiki-ikuriik :Bëtērō āk Yoowaana kōōwut biyy, kusoom beesaanik. ⁴ Kōōrōōtoot :Bëtērō āk Yoowaana chiichoo nto yityo kumwoochi :Bëtērō kule, “Ikaseech!” ⁵ Koonyal :chiichoo icheek kukānyē kule / kēēmētyi kiy. ⁶ Kumwoochi :Bëtērō chiichooto kule, “-Māāboontē beesyaa nteenee mii :kiyēē āboontē ānku +māākōōning’ nyooto. Āmwoowuung’ ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō nyēbo Nāāsārēēt, kule ing’et ānkiiwēsyēt!” ⁷ Kunam :Bëtērō āwutaab chiichoo nyēbo taay ānkuyētyēēchi kōōyoo. Kunyōōr :kērēēnkōōkaab chiichoo nkuruuk areet akeenke. ⁸ Kōōyoo ānkuwēēsytōot! Kuwēeto keey :chiichooto mbo Bëtērō kōōronchinootē :inee barak kōōkoostoy Yēyiin ākoy biyy. ⁹ Yu kakas :biiko kuwēēsytōotē :chiichoo ānkōōkoostootē Yēyiin, ¹⁰ kōōnkēt kule ki nyoo kiibuurē oraanaa komos. Kiilat :bichoo ankunam kuut :kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chiichoo.

Kiirwooyi :Bëtērō biiko

2:38 Mat. 28:19; Luuka 3:3; Yëyuut. 3:19   **2:39** Isa. 44:3; Yëyuut. 10:45; Éfēēs. 2:17   **2:40** Kiruu. 32:5; Yëyuut. 2:21   **2:41** Yëyuut. 2:47; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21, 24; 12:24; 14:1; 16:5; 21:20   **2:45** Luuka 12:33   **2:46** Luuka 24:53   **3:1** Luuka 22:8; Yëyuut. 4:1-23; 8:14; 10:3, 30   **3:2** Yëyuut. 14:8   **3:6** Yëyuut. 3:16; 4:7, 10; 8:12; 16:18; 19:13   **3:8** Yoowa. 5:9; Yëyuut. 14:10

¹¹ Kumii :chiichoo kāyēētyi keey wōlēē kimii :Bētērō ākoo Yoowaana ām yēē /kikēēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē kitinyē wuurwēēt. Koolat :biiko ankulabat ākoy yooto. ¹² Yu kakas :Bētērō kuu nyooto, kumwoochi biiko kule, “Biikaab *Isrāyēē! Ām nee yu soolat ām kiyēē kayeyakay? Ōbērē akweek kakeeyey chiichi kuwēēsytē ām kāāmuukēywēēkyoo nto kule kuuyu kēēchurtootiin? ¹³ Acha! Yēyiintēētaab *Abraam, Isaka āk Yāākōbō, Yēyiintēētaab mbo kuuko :nyēē kayey ng’aleechar. Kāākōōtōrōōr :Yēyiin motwooriintēēnyii Yēēsu nyoo kyōōtāyē :akweek ām taayeetaab *Bilaato ānkōōrēkēērtē /bokeebakach, ānkoo kikiikumach kule kootyaakta. ¹⁴ Kyootay chii nyēē kichōōnēē wōlēē mii :Yēyiin nyēē churtaat ankoomach kule /kiityoooktoowook chii nyēē sikoran. ¹⁵ Kyobakach chii nyēē kichokuyaat kēēltaab soboonto, nteenee kiing’etee :Yēyiin meet. Kikeekas :acheek kuyēyāktōōs :kiyi.

¹⁶ Kānyōōr :chiichi ōnkētē :akweek nkuruuk kuwēēsytē kubo kaakaaseet. Kāsob :inee ām kāāmuukēywēēkaab Yēēsu.

¹⁷ Kunyoo ii, biikyoo, ōyēyē :akweek ng’aleechu, kimōōnkētē ānkimēēnkētē :nkicheek kāāntōōyikwook. ¹⁸ Nteenee kēēliitēnyii :nyēē kaakuyey :Yēyiin sukuyityiin kuu yoo kimwoowu kubununēē wōlēē mii *wōōrkooyikaab Yēyiin. Kimwooy :Yēyiin kule makunyaliil *Kāārārookiintēēt. ¹⁹ Kunyi, oweeksee choolwookātēēt ānkōōyisyi keey Yēyiin /sikēēmētoowook ng’ōōkiskwookikwook. ²⁰ Oyey kuu nyooto, sukung’etee ōnyōōru tāloosyētēē kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin ānkumākōōyook subak Yēēsu nyoo kisimkutool kuyēk Kāārārookiintēēng’woong’. ²¹ Yēmāktōōs kung’ētunēē :Yēēsu kibkōōnkōy ākoy kut kuyit :bēsytēē nyēē kētyinēē :Yēyiin kiy ake tukul kukaramiit kuu yoo kibo toowunēēt. Kikiikumwooy :Yēyiin ng’aleechu kubununēē wōōrkooyikyii choo kibo kēny. ²² Kimwooyē *Muusa kule, ‘Mākukōōnook :Yēyiintēēng’woong’ wōōrkooyoontēēt ake kuchōōnēē wōlēē mii :biikwook nyēē wuu anii. Māchāktōōs ōkāsyi kiy ake tukul nyēē mwoowook. ²³ Chii ake tukul nyēē kāmākāsyi, mākung’ētītēē wōlēē mii :biikaab Yēyiin.’†

²⁴ Kubooyiit man, kiikung’ooraan *wōōrkooyikaab Yēyiin tukul bēsytōōsyēchu, kung’etee Sām wēēl ākoy alak choo kibo lētunoo. ²⁵ Mii kuyityiintōōs ām wōlēē ōmiitē :ng’aleekaab wōōrkooyichoo āk kiyoo kikuurtoochinē :Yēyiin mbo kuukoong’. Kimwoochi Abraam kule, ‘Mākunyōōr :biikaab kōōrōōsyēk tukul kāābēruurēētaab Yēyiin kubununēē chii nyēē mākuchōōnēē mooyēēng’uung’!† ²⁶ Yoo kikōōnu :Yēyiin motwooriintēēnyii Yēēsu, kiyoook kurook simkuchō wōlēē ōmiitē :akweek chokōōbēruurook, kuwēēchēē ake tukul ām akweek wōlēē mii :miyootyēēng’woong’.

4

Kumii :Bētērō āk Yoowaana taayeetaab kōōkwēētaab Yuutayeeek

3:11 Yoowa. 10:23; Yēyüüt. 5:12   **3:13** Chuy. 3:15; Luuka 23:1-5, 13-25; Yoowa. 17:1; Yēyüüt. 7:32
3:14 Isa. 53:11; Mat. 27:19; Luuka 1:35; 23:47; Yēyüüt. 7:52; 22:14; 1Bēt. 3:18; 1Yoowa. 2:1   **3:15**
 Yēyüüt. 1:8   **3:16** Luuka 7:50   **3:17** Luuka 23:34; 1Tēm. 1:13   **3:18** Isa. 53:7-8; Tyēēn. 2:1-2; Tyēēn. 22:1; Luuka 22:67; 24:44   **3:19** Yēyüüt. 2:38   **3:21** 1Kōōr. 15:25   † **3:23** Kiruuték 18:15, 18-19   **3:23** Yēyüüt. 7:37; 13:32   † **3:25** Toowu. 22:18; 26:4

¹ Kutākumii :Bētērō āk Yoowaana tākung'āloolchinē biiko, kukwoonchi :mbo kibkōrōs āk nyēē kiyyoonkyinē riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin āk *Satukaay-eek. ² Manaakas :bichu nyēē karaam, yu kimii *lëbkeēyik kōōnēētiisyē ānkwoomchinē biiko kule imuuchē :chii kung'eetee meet kubununēē Yēesu. ³ Kinam :bichoo Bētērō āk Yoowaana, nteenee kuuyu kikiikwiimēn :kōōrēēt, /keekerta kō ākoy kuyyeech. ⁴ Ānkoō kuwuu nyooto, kichamta :biiko chēē chaang' Yēesu choo kikas ng'aleechaa kyoomu :mbo Bētērō. Kitas taay :biiko chēē kikiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin kubās keey kut kimāchē kuriichē kisyēērōōk muut.

⁵ Yu kāyyēekunēē, kutuuyo :kāāntōōyik, booyik āk kāānēētikaab kiru-utëk Yēerusālēēm. ⁶ Kāāntōōyichoo ku: *Anaas nyoo ki kibkōrōs nyēē wōō, *Kayaafa, Yoowaana, Alekisaanta āk biiko alak chēē kibo kōōtaab mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. ⁷ / Kikēēkwēryoot Bētērō āk Yoowaana kōōkwoonoo. Yooto, kutoow :kāāntōōyichoo kuteebēe mbo Bētērō kule, “Kākōōnook :ng'oo kāāmuukēywēēk oyey ng'aleechu?” ⁸ Kumwoochi :Bētērō ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Kāāntōōyik āk booyikaab yēēmēēt, ⁹ yēē ākoo /kēēmiitē bēsyooni /kēētēēbēēnēch ng'al chēē rubtooy keey ākoo ng'ālyoo nyēē karaam nyēē /kōōkēēyēchi chiichi kōchunkutoot ākoo wōlēē /kōkiisoobto, ¹⁰ kumāchāktōōs kōōnkēt :biikaab *Isrāyēēl tukul kule kōsob :chiichi ām kāāmuukēywēēkaab *Kāārōokintēēt Yēesu nyēbo Nāāsārēēt. Inee :nyoo kyōōkwērtōochinē murtooywoontēēt, nteenee koong'eetee :Yēyiin meet. ¹¹ Yēesu :nyiiṭenyi ku rwaanteet nyoo kyōōtāyē oteekte, :nyēē tiyēywoontēētaab kōōto. ¹² Māmii :kēēlto ake nyēbo kaararaacheet :nyēē kikiikōōkoochi :Yēyiin biiko nteenee Yēesu nkit.”

¹³ Kiilat :kōōkwoonoo bo Yuutayeeek ām kāng'unātēēt nyēē kiboonto :Bētērō āk Yoowaana ānkoō kut ki biich chēē kimāsumānootiin. Nteenee kisēw kule ki rubiikaab Yēesu :icheek. ¹⁴ Nto kuuyu kitākubooontōōtē keey :chiichoo /kiki-isoobē mbo Bētērō, kiboty :wōlēē kikwiilta icheek. ¹⁵ Kunyoo, kumwoochi :bichoo mbo Bētērō kule, “Obe saang”. Nto mii yoo, kōōrwooch. ¹⁶ Kiteebēe keey :bichooto kule, “+Makeeyeyee nee bichu ēē? Ntēē kāākōōnkēt :chii ake tukul ām Yēerusālēēm kule kaakuyey :bichu ng'ālyoontooni -/mākyoomu. Kunyi, māmii :wōlēē kēētuooy, ¹⁷ Nteenee yēē simātākutistēē :ng'ālyoontooni biiko, +makeeker koong' bichu kumātākwoomchinē biiko lōkōōyēwēk kuyēyiisyēē kaaynaani.”

¹⁸ Yooto, /kēēkuur mbo Bētērō kooyey kō / ānkēēmwoochi kusaan tākōōnēētiisyoot kurubta keey āk Yēesu. ¹⁹ Nteenee kimwoochi :Bētērō ākoo Yoowaana bichooto kule, “Karaam /kiyyweyaak nto /kiyywey Yēyiin? ²⁰ -Mākiimuuchē :acheek keesiiste kiyēē kiikeekasee koonyek āk yiitiik.”

²¹⁻²² Kimāmii :kiyēē kiimuuchē :bichoo kuyeyee mbo Bētērō kuuyu kiikoos-tooy :biiko tukul Yēyiin kubo chiichoo kiboonto kēnyiiisyēk chēē kikēēytēē artam, nyoo /kikiisoobē ām kēēloo bo kwōng'luut. Nto subak, kiimuuchē :bichooto koong'eet wōōrōoryēt. Kunyoo, kibōlchi subak ankubakaakta kubēēchi keey.

Kisaay :biikaab Kiriistō kunyōōr nyikanateet

4:2 Luuka 20:27   **4:2** Yëyuut. 2:24; 3:15, 26; 4:33; 13:30-31; 17:18; 23:6-9; 26:8, 23   **4:4** Luuka 9:14; Yëyuut. 2:41   **4:7** Luuka 20:2   **4:8** Luuka 1:67; Yëyuut. 4:31; 13:9   **4:10** Yëyuut. 3:6   **4:11** Tyēēn. 118:22; Luuka 20:17; 1Bēt. 2:4-7   **4:12** Mat. 1:21; Yoowa. 14:6; 1Kōōr. 3:11; 1Tēm. 2:5   **4:13** Luuka 21:15   **4:15** Yëyuut. 5:34-35   **4:16** Yoowa. 11:47

²³ Yu /kabokiityaakta Bētērō ākoo Yoowaana, kooyeey wōloo kimii :biikwaa ānkubokumwoochi ng'aleek chēē kimwooy :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik.

²⁴ Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kusaay kukuurchinē barak kule, “Mokoryoontēt Yēyiin nyoo 'kiiyēyē barak āk ng'wēny, bēēkaab araaray āk tukuuk tukul chēē mii kōōrēt. ²⁵ King'āloolchinē :Tāmirmiryēēng'uung' kuuko *Tāwuti, kule,

'Ām nee sukunyēkēriitu :bōrōyōōsyēk alake,
ānkōōbootyinē :Isrāyēēl āsiiswēk ng'al chēē māyitē wuy?

²⁶ Chōbē keey :bāytooyikwaa kuyey booryēt
ānkukāākōōruruuch keey :nkicheek kāāntōōyik
sukubooryēē Yēyiin āk chiinyii nyoo ng'aabaat.'†

²⁷ Kubooyiit man, kituuyo yu bo kiriinkooni *:Erōōtē āk Bōōntyo *Bilaato ākoo biiko choo mābo kōōrēētaab Isrāyēēl āk choo bo Isrāyēēl. Kiyēchi ruurumuut motwooriintēng'uung' Yēēsu, nyoo 'kiing'aab kuyēk Kāārārōokiintēt.

²⁸ Kiyey kiyēē kikiisimitiil kēny ām kāāmuukēywēēkuuk kule makuyeyakay.

²⁹ Kunyi ii, Mokoryoontēt, ikas wōlēē kāākōōmuuytēēch ānkiikōōnēēch acheck motwoorikuuk nyikanateet kyaamte ng'ālyoontēēng'uung' nyēē māmii :muyāt. ³⁰ Ikōōnu kāāmuukēywēēkuuk kōōsoobiis ankiyey tukuuk chēē /kiilātē āk chēē -/mākyoomu ām kaayneetaab motwooriintēēng'uung' Yēēsu nyoo itabaanaat kubo yiisyēēng'uung'.”

³¹ Yu keewaany :bichoo kusaay, kōōtimtiimākyo :kōyooto kāmiitē :icheek kusooyēē /ānkiinyiityi icheek tukul Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto, kwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām nyikanateet nyēē māmii :muyātēt.

Kiibuurchiintōōs :biikaab Kiriistō kuu kiy akeenke

³² Kikinoomnyo :biiko choo kikiikuchamta ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyēk kiito akeenke. Māmii :chii nyēē kiitukuulchinē keey tukuuk nteenee kibchēchiintōōs āk chuut. ³³ Kiiboor *:lēbkēyik ām kāāmuukēywēēk kule king'eetee :Mokoryoontēt Yēēsu meet. Kiibēruur :Yēyiin lēbkēyichoo tukul ām yiisyēēng'waa. ³⁴ Kimāmii :chii ām icheek nyēē kibotyinē :kiy, kuuyu kyooltooy :alake mbareenik nto kooriik ³⁵ /ānkubokiikoochi beesaanichaa kōōyyoong'unēē āwunnyēkaab lēbkēyik sunkung'eet /kēyēētyēēchinēē choo boonto nyalilta.

³⁶ Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēē kōōtaab Laawi ānkibo kōōrēētaab Kubrō, nyēē kitochi :lēbkēyik kaayneet ake kule 'Barnaaba'. (Ibooru :kaaynaani kule murēn nyēē ikiimē chuut.) ³⁷ Ki inee :akeenke ām choo kyaalta mbareenikwaa ānkōōkooyto beesaanik kōōyyoong'unēē āwunnyēkaab lēbkēyik.

5

Anannyaa āk cheebyoosyeenyii Safira

¹ King'eet :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Anannyaa āk cheebyoosyeenyii Safira kwaalta mbareeng'waa. ² Yu kaakwaalta, kukāsyiin āk cheebyoosyeenyii kung'aal beesaanik kereeryaa ankukonor. Nto yityo, kuyib :Anannyaa beesaanik chuut bokōōyyoong'unēē āwunnyēkaab *lēbkēyik.

³ Yu kāyib, kumwoochi :Bētērō Anannyya kule, “Ntēē siicham kutōōrchiing’ :Kibrōkōsyoontēt ng’ōōki kut neennyi ‘keeberbeer Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule beesaanik tukul :chuutēchu? Am nee sii-am chuut alak? ⁴ So, ki nyeeng’uung’ oob :mbareet kumanee-alak? Nto subak kāmātāku cheekuuk :beesaanichu kwēē-āltēē mbareet? Kunyi, mā chii :nyēē ‘keeberbeer, ntee-nee Yēyiin!” ⁵ Kukāsē :Anannyya ng’aleechaa, kōōryookyinē keey ng’wēny ānkumēē! Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas kiyēē kiyeyakay. ⁶ Yooto, kukwoonii :āybēēriik bakeenke ānkubokurātēē ankeet ānkubokumuyē.

⁷ Yu kakeeyta :āsiiswēk sōmōku, kuyitu :cheebyoosyeetaab Anannyya āmēēbērē kiinkētē kiyēē kikiikuyeyakay. ⁸ Kuteebēē :Bētērō kule, “Cheebyoos, beesaanik tukul :chuutēchu choo kōbo mbareet?” Kulē :cheebyoosyeet, “Ēē, chooto.” ⁹ Kumwoochi :Bētērō kule, “Ntēē sōōkāsiyinē oseyem Tāmirmiryēētaab Yēyiin? ‘Keekas, mii kuyitu :biiko chēē kātākumuyē boon-tēng’uung’ ānkumii bokumuyiing’ nkinyiing’.” ¹⁰ Kōōryookyinē keey bakeenke :cheebyoosyeet kērēēnkōōkaab Bētērō ānkumēē. Kuyitu :bichoo kātākumuyē Anannyya ankukalab cheebyoosyaanaa ānkubokumuchi kochonkeet nyoo kimii :boontēnyii.

¹¹ Kinam kuut kaniseet tukul āk mbo biiko chēē kiyityi :ng’aleechaa lētunoo.

Kiisoob :lēbkēeyik biiko chēē chaang’

¹² Kiituyēēchinē keey *lēbkēeyik tukul yoo bo Kēēloo bo Sōlōmōōn sukōōnētēē biiko lōkōōywēk kurubta keey Yēēsu. Kiyēē mbo subak ng’al chēē chaang’ chēē /kiilātē. ¹³ Kinyōkōriitu :rubiik chuut alake kulum-chi lēbkēeyichoo kubo kāāntōōyikaab Yuutayeeek. Ānko kuwuu nyooto, kitākōōkoostooy :biiko lēbkēeyichoo. ¹⁴ Kitas taay :murēnik āk chēēbyōōsōōk kuchamta Mokoryoontētēē miisin kusiir yoo kibo taay. ¹⁵ Kiyey :ng’aleechaa /kiilātē /kiimut biiko chēē kimnyoontōōs ām tiirboosyek āk kisyēērōōk si yoo kātiiny :kitōōntōyēētaab Bētērō, kusobtōōs. ¹⁶ Kiiruruukoonunēē keey :biiko kiriinkōōsyēk alak chēē kilēēkitēē Yēērusālēēm, kōōmutu biikwaa chēē kimnyoontōōs āk chēē kiyyimē :tāmirmirook chēē miyootēch. /Kikiisoob bichoo tukul.

/Kikēēwus lēbkēeyik

¹⁷ Kimēēchi :moo *kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii chēē ki *Satukaayeeek ām kiyēē kiyeyakay. ¹⁸ Yooto kunam :icheek *lēbkēeyichoo ankukerta kō.

¹⁹ Nto mii kwēēmooy, kuchō *malayikeet ānkuchokuyoot. Kimwoochi :malayikaanaa bichooto kule, ²⁰ “Obe ākoy biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānkubōōmwoochi biiko ng’aleek tukul kurubta keey sobooni lēēl.”

²¹ Yu kayyeech, kuba :lēbkēeyichoo ākoy biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin kuu wōloo /kikēēmwooytoochinē ānkutoow kōōnēētiiis.

Kikuur :kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii *kōōkwēētaab Yuutayeeek kumukuul. Yooto, kōōyookto /bokēēkwērūnēē lēbkēeyichoo wōloo /kikēēkērtooy. ²² Nto bēē kuyit :riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin wōlooto /kikēēkērtooy lēbkēeyichoo, mānāānyōōr chii. Kōōyēyēē bakeenke ²³ ānkubokumwooyē kule, “Ntēē kābokēēnyōōru tēmēloot :kōōto ānkumii :riibiik kuriibsē kurkat. Nto bēē

keeyaata kurkootik, mii ānō :chii kōl!” ²⁴ Yu kakas :kāāyooong'iintēētaab riibi-ikaab Kōōtaab Yēyiin āk nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ng'aleechaa, kunam kuut miisin kule mii kuwēēti ānō :kōōrēt.

²⁵ Nto mii yoo, kuchō :chiito ake ānkuchokumwooy kule, “Kookas, miitē kōōnēētiisyēē :bichoo kwōōkērtōoy kō biijuutaab Kōōtaab Yēyiin.”

²⁶ Kukāsē :kāāyooong'iintonoo bo riibiik kuu nyooto, kuwēētooy biikyii ānkubokumwootooy lēbkēēyik nyēē mānāākērchi koong', kuuyu kinyōkōriitu kule imuuchē kuwiriēē :biiko rwoontōōk.

²⁷ Yu / kābokēēkweryoon lēbkēēyichoo, / kiimutyi kōōkwēētaab Yuutayeeek ānkukōrōmchi *kibkōrōs nyēē wōō, ²⁸ kumwoochinē kule, “Kikiikālōonwook kule -mātōōnēētiisyootēē kaaynaani bo chiichi! Nteenee kookoolaambu-uch :kāānēētiisyēēng'woong' Yēērusālēm kumukuul, ōmwooyē kule acheek :chēē kikeēbākachē chiichi.” ²⁹ Kukētyi :Bētērō āk lēbkēēyik alak kule, “Māchāktōōs kiyywēyē Yēyiin kusiir yēē kātākiiywēyē biiko. ³⁰ Kiing'eetee :Yēyiintēētaab mbo kuuko Yēesu meet nyoo kyōōbākachē ōkwērtoochinē keet barak. ³¹ Kōōkukweryoot :Yēyiin kuwo kibkōōnkōy ānkumii āwunyii nyēbo taay kubāytooyiisye anku *Kāārārookiintēt, sukung'et kuwēēkiis :bi-ikaab Isrāyēēl / ānkēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēng'waa. ³² Kyoomtooy :acheek ng'aleechu ānkwoomtooy mbo :nkinee Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo kiikōōkoochi :Yēyiin biiko choo kāsyinē inee.”

³³ Yu kakas :kōōkwoonoo kuu nyooto, kung'woonchi miisin. Yooto, kumach kule kubakach lēbkēēyichoo. ³⁴ Nteenee kimii *Fārisooyiintēēt ake ām kōōkwoonoo nyēē /kikēēkuurēē Kāmālyēēl. Ki kāānēētiintēētaab kiruutēk nyēē kikoonyitē :biiko tukul. Kimwooy kule, “Ōkweryootē, baa, bichu kuba saang' kisch.”

³⁵ Nto mii yoo, kōōrwooyi kōōkwoonoo kumwoochinē kule, “Kāābkōōnyoo, māchāktōōs ōrōōtootē kiyēē ōmāchē ōyēchi bichu. ³⁶ Ām kēnyisiyēk chēē ng'ēri choo kookukeeyta, kōchō :ake nyēē /kikēēkuurēē Teewuuta nyēē kiyey keey kule inee ku chiito ake nyēē wōō. Kuroob inee :biiko chēē kimāchē kuyitē bokolwookik ang'wan. Nteenee / keebakach / ankiisereet biikyii tukul ankung'etee yoo :ng'aleekyii. ³⁷ Yooto subak, kookeer :Yuuta nyēbo Kalilaaya ām bēsyōōsyēkaab kāāyitiisyēēt nyēē wōō nyoo kibo biiko. Kiroob :nkinee biiko chēē chaang', nteenee /kiiwaang'ta inee /ankiisereet biikyii. ³⁸ Kunyoo, ām ng'ālyoontooni, āmwoowook kule obakaakte rubiichu bo Yēesu kubēēchi keey kuuyu yēē ākoo chōōnēē :kiyēē mwooyē :bichu wōlēē mii :biiko, kumāyēyē kiy. ³⁹ Nto yēē ākoo chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin, -mōōmuuchē kut okerekte bichu, nteenee, imuuchē bōōyiinēē ōmiitē ōbooryēē Yēyiin.”

Kiyis :ng'aleechaa kāāsōōtēyēwēēkaab bichooto. ⁴⁰ Yooto, / kēēkuur lēbkēēyichoo kuba kō / ankeebas. Nto mii yoo, / kēēmwoochi bokusaanee keey kung'ālōolootēē kaayneetaab Yēesu. Yooto, /keebakaakta kubēēchi keey.

⁴¹ King'ēetyēē :lēbkēēyichoo yooto kibo kōōkwoonooto nyēē ng'ērēkootiin, kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēbo koonyit miisin kuchamta icheck :Yēyiin kule kunyāliil ām kaayneetaab Yēesu. ⁴² Kitas taay :lēbkēēyichoo kutēē yēē tēē

:bësyōōsyëk kōōnēētiisyē ānkwoomtootē lōkōōywëk chēē kāroomëch ām biuwu-
utaab *Kōōtaab Yëyiin āk mbo kung'etee kōōto ake ākoy ake, kumwooyootē
kule *Kāārrookiintēt :Yēesu nyoo kimākōōyook :Yëyiin.

6

/Kikeekwey toorëtik tisab

¹ Ām bësyōōsyëchooto yu kimii kuwōōyiyiit :laatitaab biikaab Kiriistō,
kooteeyee keye :Yuutayeeek chēē king'āloolē kuutiitaab Kirikiik kule /
kikēēbulbulē chēēbyōōsōōk choo ki Iburaneek / ānkēēsāsē chēēbyōōsōōkwaa
chēē ki musuk ām wōlēē / kikēēbchēwuntooy āmiik. ² Yooto, kōōruruuch
*:lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' bichooto tukul ānkumwooy kule, “Mēēberē
ng'ālyoo nyēbo man, yoo kakeebakaakte kyaamte ng'ālyoontēetaab Yëyiin
ānkēēsweē ng'aleekaab āmit kityō. ³ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ok-
wey biiko tisab chēē tookunootiin kule / kiikiinyiyiiti Tāmirmiryēetaab
Yëyiin ānkung'oomëch. Mākuwuulyēē :bichooto ng'aleechuutēchu. ⁴ Nteenee
+mākēēwuulyēē :acheek saayeet āk ng'ālyoontēetaab Yëyiin.”

⁵ King'erëkyi :biiko tukul ng'aleechea. Yooto, /keekwey Steefaan (kiikoosēē
keye :inee Yëyiin miisin anku /kiikiinyiyiiti Tāmirmiryēēt), Filibō, Burokooro,
Nikanoor, Timoon, Barmeena ākoo Nikolaawo (nyēē kibo *kiriinkēetaab
Antyookya nyēē kikiikuweech keye kusaay Yëyiintēetaab Yuutayeeek). ⁶ Yooto,
/kēēkwërchi bichoo lēbkēēyik kusoochi ānkutiinyēē āwunnyëk.

⁷ /Kikyaamtaat ng'ālyoontēetaab Yëyiin kuyēstoochi kōōrēēt. Kitas taay :laati-
taab biikaab Kiriistō kuwōōyiyiit ām Yēerusālēm ankuchamta :mbo *kibkōrōs
wōlēē wōō Yēesu.

/Kikeenam Steefaan

⁸ Kiibēruuroot :Steeffaan ānkiboonto kāāmuukēywēēk miisin. Kiyey :chiichoo
ng'al chēbo kwōng' uut ānkōōboor tukuuk chēē /kiilātē ām wōlēē mii :biiko.
⁹ Kimii :Yuutayeeek alake chēē kikuurē keye kule 'Biikaab *kōōtaab saay-
eet chēē /kiikiityaakta' ānkibo kōōrēetaab Kūrēen āk Aleksaantrya āk mbo
yēēmōōsyëkaab Kiliikya āk Eesya. Kikwiil :bichoo Steefaan. ¹⁰ Nteenee
kimēēmuuchē kuyiyiiti ng'oomnānēetaab Steefaan āk mbo Tāmirmiryēēt nyēē
kiikoochinē kāāmuukēywēēk ām wōlēē king'ālooltooy. ¹¹ Yooto, kumwoochi
:bichoo biiko chuut alak kumwaayaat kule kiikukas Steefaan kung'āloolēē
*Muusa āk Yëyiin nyēē miyaat. ¹² Kiiwuruur :bichooto biiko chuut kunam
wōlēē mii :booyik āk kāānēētikaab kiruutëk. Yooto, /keenam Steefaan
/ ānkēēkweryoot ākoy kōōk, ¹³ / ānkubokēēmōlōlchi ng'al chēē manaayey.
Kimwooy :bichooto kule, “-Mākustēē :chiichi kung'āloolēē *Kōōtaab Yëyiin
nyēē miyaat āk mbo nkicheek kiruutëk. ¹⁴ Kookeekas kumwooyē kule
makooburyeet :chiichi / kēēberē Yēesu nyēbo Nāāsārēt kōyi bo Yëyiin
ankuwēech atēbuutëk choo kirōōbwēēch *:Muusa.” ¹⁵ Kiirōōtoot :kōōkwoonoo
tukul Steefaan. Yooto, kukas kule kerkeye :eernyii āk nyēbo *malayikeet.

7

Kiyēē kimwooy :Steeffaan kuyēētēē keye

5:42 Luuka 22:67; Yëyuut. 2:31; 3:18; 8:5; 9:22; 17:3; 18:5, 28; 26:23 **6:1** Yëyuut. 2:45; 4:35 **6:3**
1Tēm. 3:8-13 **6:6** Yëyuut. 9:17; 13:2-3; 14:23; 1Tēm. 4:14; 5:22; 2Tēm. 1:6 **6:7** Yëyuut. 2:41 **6:10**
Luuka 21:15; Yëyuut. 6:3 **6:13** Māārko 14:55-59; Yëyuut. 21:28 **6:14** Yoowa. 2:19; Yëyuut. 15:1-2;
21:21

¹ Nto mii yoo, kuteebee *kibkōrōs nyēē wōō Steefaan kule, “Man :ng'aleechu /kēēmwooyē kurubta keey āk inyiiing?” ² Yooto, kukēt :Steeffaan kule, “Mbo araaba āk mbo baaba. Oyēbchi yiiit baa kiyēē āmiitē wāāmwoowook. Kichōōnchi :Yēyiin nyoo tōrōōr baaba Abraam, yoo kitākumiitē Meesobotaamnya kutākutoombo wokuminyē Araan. ³ Kimwoochi :Yēyiin Abraam kule, ‘Ibakaakte biikwook āk kōōrēng'uung' 'ānkiiwē ākoy kōōrēēt nyēē +māābooruung'.”† ⁴ Kunyoo, kung'eetee :Abraam kōōrēetaab Kaltaayeeek ānkuwuuchi *kiriinkēētaab Araan. Yu kāwokume :kwaan, kung'eetee :Abraam kiriinkoonoo bo Araan ānkōōwuuw :Yēyiin kuchō kōōrooniitēnyi ōminyē :akweek. ⁵ Mēēbērē kirōōbchi :Yēyiin Abraam kiy mbo akeenke ām kōōrooniitēnyi kule kuyēk nyeenyii ānkoo mbo kētiin nyēbo mbar. Nteenee kikuuruutoochi :Yēyiin Abraam āk biikyii chēē makookeer inee kule makuyēk nyeeung'waa :kōōroonooto ānkoo kimānāānyōōr :Abraam leekwa yooto. ⁶ Kimwoochi :Yēyiin Abraam kule, ‘Makuba :biikaab mooyēng'uung' bokuminyoot kōōrēetaab biiko alak ānkuyēkunoot motwoor. Mākunyāliil kēnyiisyēk bokolwookik ang'wan. ⁷ Nteenee +māāng'woonchi biiko chēē kayey icheek kuyēk motwoor. Nto yityo, mākuwuuwunēē kōōroonooto ānkubokukutung'woo ām yuutēyu.”†

⁸ Nto mii yoo, kōōkoochi :Yēyiin Abraam kiurootyetaab *kāmurootāniisyēēt. Yooto kunyōōr Abraam wērinyii Isaka. /Kiimuraatan wēeroo kutinyē bēsyoōsyēk sisiit kuchakee /kākēēsich. Nto mii yoo, chokunyōōr :Isaka Yāākōbō. Kichokusich :nkinee Yāākōbō mbo kuuko taman āk āyēēng'. ⁹ Kiituuyiityi mbo :kuuko chuut Yōōsēēf moo. Yooto, kwooltoochi kōōrēetaab Miisir wokuyēk motwooriin. Nteenee kiyētyēēchi :Yēyiin Yōōsēēf kumii wōlooto ¹⁰ ām wuyuyin ake tukul nyēē kinyōōr. Kiikoochi mbo subak ng'oomnānēēt ankuyey bāytooyiintēetaab Miisir kung'ērēkyi Yōōsēēf kut kuyey inee kubayta kōōroonooto ānkōōyyoonkyi kiy ake tukul ām kanyii.

¹¹ Nto mii yoo nanyuun, kuchō :kēmēwuut Miisir kumukuul nyēē wōō miisin ākoy mbo kwoochi kōōrēetaab Kanaan. Kilal :kēmēwuunoo biiko nyēē -/mākyyoomu. Kimāmii wōlēē kiimuuchē kunyoorta mbo kuuko kiyēē kaam. ¹² Yu kawokukas :Yāākōbō kule kimiitē :āmiik Miisir kōōyookto kāābkōōnyoo chuut kuba wōlooto nyēbo taay. ¹³ Ām baanta nyēbo āyēēng', kōōboorchi keey :Yōōsēēf murechuutēchu. Yooto, kōōnkēt *Faraawo biikaab mbo Yōōsēēf. ¹⁴ Yu kāākuyēyākiis :ng'aleechu, kōōyookto :Yōōsēēf /bokēēkuurchi kwaan āk biikaab kōōng'waa tukul. Kiyitē :kayaa tukul biiko tāmānwookik tisab āk muut. ¹⁵ Yooto, kuwēeto :Yāākōbō kāābkōōnyoo tukul Miisir. Kiminy :icheek wōlooto ākoy kubēk :biiko tukul choo kibo taay. ¹⁶ Ānkoo kuwuu nyooto, /kikeeketita bōōrwēkwaa ām lētuunoo /ānkubokiitōōr wōlēē bo kochonkeet nyēē kikiikusimkwaalee :Abraam wērikaab Amoor ām Syēkēm ām laatitaab beesaanik.

¹⁷ Yu kimii kuriiku :bēsyoōsyēk, kootyiyich :Yēyiin kuu yoo kikiikukuurtoochi Abraam, kuyēk :biikyoo sērē ām Miisir. ¹⁸ Yooto, kubāytooyiis :chiito ake nyēē kimēēnkētē kiy ake tukul kurubta keey ākoo Yōōsēēf. ¹⁹ Kwoowēsyi :bāytooyiintoonoo biikyo ankoonyaliil. Kimāchē kule kumētētooy :biiko lēēkōōk chēē /kātākiibuutu sukubēk.

† 7:3 Toowunēt 12:1 7:3 Ibu. 11:8-10 7:4 Toowu. 11:31; 12:4 7:5 Toowu. 12:7 † 7:7 Toowunēt 15:13-14 7:7 Chuy. 3:12 7:8 Toowu. 17:9-14; 21:2-3; 25:26; 29:31–30:24; 35:16-17 7:9 Toowu. 37:11, 28; 39:2, 21 7:10 Toowu. 41:37-44 7:12 Toowu. 41:54; 42:1-2, 5 7:13 Toowu. 45:1, 3, 16 7:15 Toowu. 45:9-10, 18; 46:6-7, 27 7:16 Toowu. 23:3-16; 33:19; 49:29-30; 50:13; Choos. 24:32; Ibu. 11:22 7:18 Chuy. 1:7-8 7:19 Chuy. 1:15-19, 22

20 /Kikëēsichē *Muusa ām bēsyoōsyēchooto ānkiibēruuroot ām wōlēē mii :Yëyiin. /Kikeebayee kang'waa kō ām ārook sōmōk. 21 Yu /kabokiichuuw kuchō saang' /kēēmāchē /kēēmēto, kunam :chēēbtaab Faraawo Muusa ankuyey kuyek lakwanyii. 22 /Kikiineet Muusa ng'oomnān ake tukul ām Miisir kuyem. Kikōrōom :Muusa ām wōlēē king'ālooltooy āk wōlēē kiyēytooy yiisyēenyii.

23 Yu kiboonto :Muusa kēnyiisyēk artam koosoot kuruutoochi biikyii bo Isrāyēel. 24 Yooto, kukas chiinyii ake nyēē kimii kōonyāliilē :chiitaab Miisir. Kuwo :Muusa bakeenke ankubakach chiichoo kibo Miisir kusār chiinyii. 25 Kiisōotē :Muusa kule tōōs kiimuuchē kōōnkēt :biikwaa kule kimii :Yëyiin kuyēyiisyēē inee kootyaakta icheek, nteenee kimēēnkētē :biikyii. 26 Yu kāyyēēkunēē, kukas :Muusa biikaab Isrāyēel alak āyēēng' chēē kimii ku-boortōōs. Kusyeem kumwoochi kule, 'Murēchu, nto yu koo-am keey nkosyur ānkōōbooyē mooyētē akeenke!' 27 Nteenee kuwunuko Muusa :chiito nyēē kikiikulālchi nyiin ānkumwoochi kule, 'Ng'oo :nyēē katooling' ibaytech? In-yiing' :kētiintēēt? 28 Imāchē ibara kuu wōloo 'kwēēbākāktooy Miisiriintēēt?† 29 Yu kakas :Muusa ng'aleechaa, kumwēy. Kimwēchi kōōrēetaab Miityaan. Kiibuur wōlooto kut kunyōōr wērikyii āyēēng'.

30 Yu kāwokukeeya :kēnyiisyēk artamu, kuchōōnchi * :Malayikeetaab Yëyiin Muusa ām suurkwēēnēt yēē kōōrikitiitēē :maata ām sōntiit ake. Kilēēkitēē :yooto Tulwēētaab Sinaay. 31 Nto bērē kukas :Muusa kiyooto, kwaam mēt. Kōōnookyi kule kukas nyēē karaam. Yooto, kukas kuutiitaab Yëyiin nyēē kimii kukuuru 32 kule, 'Anii :Yëyiintēētaab mbo kuukoong', Yëyiintēētaab Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.† Kibootan :Muusa ām muyātētēē kut manaamach takukas yooto subak. 33 Yooto, kumwoochi :Yëyiin Muusa kule, 'Irēeku kwēyōōnik, kuuyu imiitē iyyoonyēē yēē tiliil. 34 Kaakas kubooyiit man wōlēē /kēēmii /kiitiing'tooy biikyuu ām Miisir āk wōlēē mii kōōtēeytooy. Kāārēku :anii chaatyaakte kunyi, āmiitē wāāyooktiing' ākoy Miisir.'

35 Ki Muusa nyiitēnyi :nyooto /kikēētāyē /kēēmwoochinē kule, 'Ng'oo nyēē kākōōning' kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt āk chēbo kētisyēēt?' Inee mbo subak :nyooto kiyyooktooy :Yëyiin wokubayta ānkusār biikaab Isrāyēel. Kikweryootē Muusa :Malayikeetaab Yëyiin nyoo kichōōnchinē ām yoo kibo sōntiino. 36 Kikweryoon :Muusa bichoo kung'ētyēē Miisir kukaakuyey ng'al chēbo kwōng'ut ām wōlooto āk yoo kibo Araarayta nyēē Arraa āk mbo ām kēnyiisyēk artam choo kimii :biikyoo suurkwēēn. 37 Ki Muusa :nyiitēnyi nyoo kimwoochinē biikaab Isrāyēel kule, 'Mākukōōnok :Yëyiin *wōōrkooyoontēēt nyēē wuu anii kuchōōnēē wōlēē miitē :biikwook.†

38 Kiboonto keey :Muusa āk biikyoo ām wōlooto bo kōōr nyēē suurkwēēn. Kiboonto keey mbo kuuko ākoo mbo Malayikeetaab Yëyiin nyoo king'āloolchinē inee ām yoo kibo Tulwēētaab Sinaay. Kinyōōr yooto :Muusa ng'al chēbo soboon chēē kirōōbwēēch. 39 Nteenee kichuunnyēē mbo :kuuko ng'aleekaab Muusa ankookaykaay kooyeey Miisir. Kitay :icheek Muusa 40 ānkumwoochi *Āārōn kule, 'So, kāwokwaam :nee Muusa nyi kiirēētoonūēēch Miisir? Kunyoo, chēyēwēēch āynātēēt nyēē sukōōrēētootēēch.† 41 Yooto yēē sukuyey :bichooēto kiito nyēē kerkey

7:21 Chuy. 2:2-10; Ibu. 11:23 † 7:28 Chuy. 2:14 7:29 Chuy. 2:11-15; Ibu. 11:24-27 7:29 Chuy. 2:15, 21-22; 18:4 † 7:32 Chuy. 3:6 7:34 Chuy. 3:1-10 7:35 Chuy. 3:2; 2:14 7:36 Chuy. 7:3; 14:21-29; 15:25; 16:1-17:13; Kāāyit. 20:2-11; 14:33 † 7:37 Kiruutēk 18:15 7:37 Kiruu. 18:15, 18; Yëyuut. 3:22-26; 13:32 7:38 Chuy. 19:1-20:17; Yëyuut. 7:53 7:39 Kāāyit. 14:3-4; Neem. 9:17 † 7:40 Chuy. 32:1

mooyta. Kiyibu tukuuk chēē / kibokēēsooytooy ānkuyēyē sookwoonuutëk ānkung'ērëkyinē kiyēē kiyēyēē āwunnyëkwa. ⁴² Yooto, kōōtuukyi :Yëyiin batay kukutunkeyinē icheek asiista, araaweet ākoo kookeelik. Tooku :yuutëyu ām yoo /kikeesir ām kitaabuutaab *wōōrkooyik kule,

'Kāālē ii, kōōtaab Isrāyēēl,

ara kyōōkwërwoo tyoony bo kōrōs āk tuwënuutëk
ām kēnyisyyëk artam choo kyōōmiitë suurkwēēn?

⁴³ Acha! Kyoong'eet, okalab kēryēētaab *Moolek
āk kookeelyeetaab āynātēēt Reefaan
tukuuchoo kyōōyēyē kule sōōkutunkeyinē.

Kunyoo, +maakwetaak bookeeytee kiriinkēētaab Bābulōōn
kut booyit kōōr nyēē mā nyēēng'woong'†

⁴⁴ Kiboonto mbo :kuuko *Kēryēētaab Yëyiin ām wōlooto bo suurkwēēn. Kikiyey :Muusa kēryoonoo kuu wōlēē kimwooytoochi :Yëyiin āk wōlēē kiki-ikōōboorchinto. ⁴⁵ Yu kābokunyōōr mbo :kuuko kēryoonoo, kukwaanta kōōntōōchinē :Chooswa. Kikwaanta kēryoonooto yu kibokunāmē kōōrēetaab biiko choo kikwētē :Yëyiin kukāsē mbo :kuuko. Kiibuur :kēryoonoo kuu nyooto ākoy bēsyōōsyëk choo kichokubāytooyisyyē *:Tāwuti ⁴⁶ nyoo king'ērëkyi :Yëyiin. Kimwooy :Tāwuti kule mākyūyētoochi :inee Yëyiintēētaab Yāākōōbō wōlēē mākuminy. ⁴⁷ Nteenee ki Sōlōmōōn nyēē kichokutēkyi Yëyiin Kōōto. ⁴⁸ Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē minyē :Yëyiin koorin chēē tēēchē :biiko. Kuu yoo mwooyē *wōōrkooyoontēētaab Yëyiin kule,

⁴⁹ 'Mwooyē :Yëyiin kule:

Ābāytooyisyoowunēē barak
ānkuyitu :kērēēnkōōkyuu ng'wēny.

Kunyoo, kō nyēē wuu nee :nyēē omāchē otēēkwoo?

Nto ānō :wōlēē omwooyē kule āmuunyēē?

⁵⁰ Mā anii :nyēē kyāyēyē tukuuchu tukul?†

⁵¹ Kunyoo ii, wuuyēch sōō mētēwookwook nyēē tyaa nyēē -mōōkāsē ng'al! Okerkeeye mbo kuukoong' :akweek chu ōkwiilē Tāmirmiryēētaab Yëyiin kwaak. ⁵² Mii *wōōrkooyoontēētaab Yëyiin nyēē mānāāwus mbo :kuukoong'? Kibakach mbo choo king'ōōrē kule mākučō :Chii nyēē Churtaat. Ānkoo mbo raat kuu nyiitēnyī koochaamte ankoobakach :akweek Nyooto Churtaat. ⁵³ Kyōōnyōōru kiruutēkaab Yëyiin kubununēē malayikaanikyii, āmēēbērē ōrubē!''

/Kikeebakach Steefaan

⁵⁴ Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaa kimwoochinē :Steefaan, kunyēērchi ankunyyi mooriik nyēē kāng'woonchi. ⁵⁵ /Kiinyiityi Steefaan Tāmirmiryēētaab Yëyiin ankukas barak. Kukas lēbkeēyyēētaab Yëyiin ankukas Yēesu nyēē kimii kēēyyoonyēē āwutaab taay nyēbo Yëyiin. ⁵⁶ Kumwooy :Steefaan kule, "Okas baa, kaakuyaaatakay :wōliin bo barak. Miitē *:Wērिताab Chii kēēyyoonyēē āwutaab taay nyēbo Yëyiin." ⁵⁷ Yooto, kuker :bichoo yiitiikwaa kukatay ng'aleekaab Steefaan ānkubōlchi barak miisin. Kutuchinē :bichooto tukul Steefaan ⁵⁸ /ānkiichuutootē ākoy kiriing' saang'. Kiirēēk :bichoo kāāliikoonikwaa

7:41 Chuy. 32:1-8 † **7:43** Āmōōs 5:25-27 **7:44** Chuy. 25:9 **7:45** Choos. 3:14-17; 18:1; 2Tēt. 1:3; 5:5 **7:46** 2Sām. 7:1-2; Tyēēn. 132:1-5 **7:47** 2Sām. 7:5-7; 1Bāy. 6:1-38 **7:48** Yëyuut. 17:24
† **7:50** Isaaya 66:1-2 **7:51** Chuy. 32:9; 33:5; Cherem. 4:4; Ēsëk. 2:2-5; Room. 2:28-29 **7:52** Mat. 5:12; Yëyuut. 3:14 **7:53** Yëyuut. 7:38; Kala. 3:19; Ibu. 2:2 **7:56** Mat. 3:16; Luuka 12:8-9

änkōōtōōrchi āybēeryoontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sāwulō kuriib. Nto yityo, kutoow kuwiiree Steefaan rwoontōōk.

⁵⁹ Kitas taay :bichoo kuwiir Steefaan nto yityo, kusaay :Steeffaan kule, “Mokoryoontēēt Yēesu, itaach tāmirmiryēēnyuu.” ⁶⁰ Kikutuny ānkukuurchi barak kule, “Mokoryoontēēt, -'meenaamte bichu ng'ōōki!” Kubēkunēē :ng'aleechaa kuutiinyii kung'ētē.

8

¹ Kichamta :Sāwulō meetaab Steefaan.

/Kikēēwus biikaab Kiriistō kusērēēt

Ām bēsyoonoto, / kēēwus kaniseetaab Yēerusālēm nyēē -/ mākyoomu. Kisērētyi :biiko chēē chaang' yēmēētaab Yuuteeya ak nyēbo Samaaryaa. Nteenee king'ētunēē *lēbkēēyik Yēerusālēm. ² Kimii :biiko alake chēē kikoonyitē Yēyiin. Kiriiree :bichoo Steefaan miisin nto yityo bokumuy. ³ Yooto, kutoow :Sāwulō kwaaraantaat biikaab Kiriistō nyēē -/ mākyoomu. Kiwēētootēē kō ake tukul kunāmootē murēnik ak chēēbyōōsōōk wokukērtooy kō.

Kumii :Filibō kōōrēētaab Samaaryaa

⁴ Kyaamtaatee :bichoo kisērētōōs ng'ālyoontēētaab Yēyiin wōlto ake tukul wōloo kiba. ⁵ Kiwo :nkinee Filibō akoy *Samaaryaa ankuwokwaamtee wōlooto lōkōōywēk chēē rubtooy keyy ak *Kāārārookiintēēt. ⁶ Yu kawokukas :biiko ng'aleek chēē kyoom :Filibō ak tukuuk chēē / kiilātē chēē kiyey, kuyēbchi yit ām kēēlto nyēē karaam. ⁷ /Kikiibēbēeto tāmirmirook chēē miyootēch kung'ētyēē biiko wōlēē wōō. Kiwookyinē barak yu ng'ēētyēē bichoo. / Kikiisoob mbo chēē kisōnkōchootiin ak chēē kiing'wooltōōs. ⁸ Kunyoo, king'ērēkiis :biiko ām kiriinkoonoto kumukuul.

Kiweek :chēēbsookēyoontēēt /ankeebatisan

⁹ Kimii :chēēbsookēyoontēēt ake kiriinkoonoto nyēē /kikēēkuurēē Simōōni nyēē kiyēyē mosoonkoyeenikyii. Kiyey :chiichoo kuu nyooto kut kikiikoolat :biiko miisin ām *Samaaryaa. King'āsē keyy kule inee ku chii nyēē wōō miisin. ¹⁰ Kunyoo, kiyywēyē :biiko tukul chiichi kunam wōlēē mii :chēē wōōyēch ām komostaab bāytooyiisyēēt ak mbo chēē minkēēch. Kiyēbchi yit kārōomin ānkumwooy kule, “Boonto :chiichi kāamuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin.” ¹¹ /Kikēērubootē chiichoto, kuuyu kikiikuyey ng'al chēbo kwōng'ut kunyil chēē chaang' ām mosoonkoyeenikyii.

¹² Nto yu koom :Filibō lōkōōywēk chēē kārōomēch chēē rubtooy keyy ak bāytooyiisyēētaab Yēyiin ak chēbo Yēesu *Kiriistō, kōōyēnchi :bichoo lōkōōywēchoo /ankeebatisan. /Kikeebatisan bichoo tukul kunam wōlēē miitē :booyik ak chēēbyōōsōōk. ¹³ Kiyēnchi :nkinee Simōōni Yēesu /ankeebatisan. Yooto, kurubaat :Simōōni Filibō ām wōlto ake tukul. Kiimuuy miisin :tukuuk chēē kikas kuyēyāktōōs.

Kinyōōr :biikaab Samaaryaa Tāmirmiryēēt

¹⁴ Yu kabokukas *lēbkēēyik ām Yēerusālēm kule kaakuchamta :biikaab *Samaaryaa ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kōōyookto Bētērō akoo Yoowaana kuba wōlooto. ¹⁵ Yu kabokuyit :icheek, kusoochi kule kunyōōr bichoo

Tāmirmiryēētaab Yëyiin. Kisaay kuu nyooto, ¹⁶ kuuyu kitākutoombo kut kurārākyi bichooto :Tāmirmiryēētaab Yëyiin. / Kikiikeebatisan baateey ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu. ¹⁷ Kitiinyēē :Bētērō āk Yoowaana bichoo āwunnyëk. Yooto, kuchōnchi bichooto :Tāmirmiryēēt.

¹⁸ Nto yu kawokochoo :Simōōni kule kinyōōru :biiko Tāmirmiryēēt yoo kātiinyēē :lēbkēēyichoo āwunnyëk, kumwoochi kule, ¹⁹ “+Māākūwēwook beesaanik, yoo kōōkōōnōo kāāmuukēyūwēchu sukung'et yoo kātiinyēē :nkaniī chii ake tukul āwunnyēkyuu, kunyōōr Tāmirmiryēētaab Yëyiin.” ²⁰ Kukētyi :Bētērō :chiichooto kule, “Iwē kut wee-aran āk beesaanichaakuuk! Isōōtē kule / kiimuuchē / kyaalee rōōbtooywoontēētaab Yëyiin beesaan? ²¹ -Meeyemaat iyey yiisyooni, kuuyu -meechuulaat ām wōlēē mii :Yëyiin. ²² Kunyi, iweekse ām miyootyooni ankiisaay Yëyiin. Imuuchē kunyōōwuung' :Yëyiin kaat ām kāāsōōtēyūwēkuuk choo miyootēch. ²³ Ākāsē tuuyintaab mo nyēē iboontē anku kiikoolaambuuchiing' :choolwookātēt.” ²⁴ Kumwooy :Simōōni kule, “Lēyyē, ānkōōsoowoo sukung'et māyēyākiis :ng'aleechaa kōōmwooyē ām wōlēē āmiitē.”

²⁵ Yu kāākōōrwookyī :Bētērō āk Yoowaana biiko ām *kiriinkēētaab Samaaryaa, kwoomchinē ng'ālyoontēētaab Yëyiin, kooyeey Yēerusālēēm. Kyaamtaatee lōkōōyūwēchu kāroomēch soong'wēk chēē chaang' ām yēēmēētaab Samaaryaa.

Filibō āk chiito ake nyēbo Etyoobya

²⁶ Nto mii yoo, kumwoochi *malayikeet Filibō kule, “Iwē komostaab cheeronko kut inyōōru kēēlto nyēē baraa ām suurkwēēnēēt, nyēē rēktēē Yēerusālēēm ākoy *kiriinkēētaab Kaasa.” ²⁷ Kunam :Filibō baanta nto kēchinē kēēloo baraa, kukas chiito ake nyēbo kōōrēētaab Etyoobya kumii kōrōkōchēenyī kuchōōnēē kusooyē Yëyiin ām Yēerusālēēm. Ki chii nyēē wōō ām kōōrēēng'waa / ānkikiikoosēē keey. Kiiyyoonkyinē lēnkuutaab beesaanik chēbo cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Kantaake nyēē ki bāytooyiintēētaab kōōroonoto. ²⁸ Kimii :chiichoo kusumānchinē barak kitaabuutaab *wōōrkooyoontēētaab Yëyiin *Isaaya.

²⁹ Yooto, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yëyiin Filibō kule, “Iwē baa, yuun mii :kōrōkōchooniin bo chiichiin.” ³⁰ Kulabat :Filibō ākoy yooto ankukas chiichoo kusumānē lōkōōyūwēk chēbo kitaabuutaab Isaaya. Kuteebēē :Filibō kule, “Ikāsē man kiyēē āmu :lōkōōyūwēchoo?” ³¹ Kukēt :chiichoo kule, “Ānkētēē nee yēē māmii :chii nyēē kēēbāng'boong'woo? Ānkiichōō naas oō, murooni chēēbuurēē yu.”

³² Kimiitē :chiichooto kusumānē yēē mwooyē kule,

“/Kikēēkweryoot kuu kēēchiir ākoy yēē /bokēētilēē,

kuu kuuchoo nyēē -mēēyitē yoo /kēētilchinē sabureekyīi,
mēēbērē king'aany kuutiinyīi.

³³ /Kikeemoonta /ānkēētāchi manta.

Mātinyē biich chēbo siintaaryeenyīi,

kuuyu /kikiinēm soboonnyīi ām kōōrooni.”†

³⁴ Yooto, kumwoochi :chiichooto kibo Etyoobya Filibō kule, “Murooni, mwoowoo baa, :inyiing', mii kung'āloolēē keey *wōōrkooyoonotooni nto

ng'äloolëe chiito ake?" ³⁵ Koonamee :Filibō yooto bakeenke ānkwoomchi chiichooto lōkōōywëk chëe kārōomëch chëe rubtooy keey āk Yëesu.

³⁶ Kumii :tukwaay kubëetii ām kēeltaab too, kuyit yëe kimii :bëeko. Yooto, kumwoochi :chiichooto Filibō kule, "Kas, nto yu bëeko :chu. Nee ake :nyëe tākumächaktōōs /sikeebatisanaa?"* ³⁸ Yooto bakeenke, kōōyyoong'to :chiichooto kōrōkōchoono. Kurëk :tukwaay ānkurëkto āyno ankubatisan :Filibō. ³⁹ Yu kābokuloong'unëe āyno, kusar :Tāmirmiryëetaab Yëyiin Filibō areet akeenke ānkuwëeto. Manaawokukas :chiichoo Filibō subak, nteenee kitas taay āk baannyii ām ng'erëkweek. ⁴⁰ /Kibokëekāsya Filibō *kiriinkëet ake nyëe /kikëekuuree Asooto. Kiwëesyëtootëe kiriinkōōsyëk tukul ām yëemoonoo kwoomtootë lōkōōywëk chëe kārōomëch ākoy wokuyit *kiriinkëetaab Kayisareeya.

9

Kiweek :Sāwulō

¹ Kitākumii :Sāwulō kwoorëetānë kumächë koonyokoorta ankubakach rubiikaab Yëesu. Kuwo ākoy kaab kibkōrōs nyëe wōō ² ānkuwokusoom kōōkoochi bārōōnōōk chëe /kikëësirchi kāāyyoong'ikaab kooriikaab saayet ām Tamaasko. Kimächë bārōōnōōchoo sukuchāmchi kunam chii ake tukul nyëe kiikurub kēeltaab Yëesu, anku murën nto koorko sukukwëryoot Yëerusälëem.

³ Yu kariikta Tamaasko, koowech :lēbkëyyëet ake nyëe kichōōnëe barak ankoolaambuuch Sāwulō. ⁴ Kōōryookyi keey ng'wëny nto yityo kukuur :kuutiit ake kule, "Sāwulō, wë, Sāwulō, 'këe-āmchoo nee?" ⁵ Kulë :Sāwulō, "Inyiing' ku ng'oo oō, mokoryoontëet?" /Këemwoochi kule, "Anii ku Yëesu nyooto imiitë ibarë. ⁶ Kunyi, ng'ëet ānkiiwë ākoy wōliin bo kiriinkëet ankuweeyey kiyëe +/mābokiibooruung'."

⁷ Kiboontootë keey :Sāwulō biiko alak ām baanaa. Kinam kuut baateey bichoo :kiyëe kiyeyakay. Kikāsë :bichoo baateey /këekuuru ng'aleechaa, āmëebërë kiinkëtë kule kikwoonëe wōlëe mii :ng'oo ānkimwooyë nee. ⁸ Yooto, kung'ëet :Sāwulō. Nto bërë kung'aany koonyek, kumākāstooy. /Keenamaat āwut /ānkirëetoot ākoy Tamaasko. ⁹ Kiibuur wōlooto bësyōōsyëk sōmōk nyëe mākāstooy āmëebërë kyoomë nto kuyyey kiy ake tukul.

¹⁰ Kimii :rubiintëet ake nyëbo Yëesu wōlooto bo Tamaasko nyëe /kikëekuuree Anannyaa. Kukuurchi :Mokoryoontëet ām ng'oong'uutyëet kule, "Anannyaa!" Kōōyën kule, "Wōōy, Mokoryoontëet!" ¹¹ Kumwoochi :Mokoryoontëet kule, "Iwë ākoy kaytaab chiito ake nyëe /këekuuree Yuuta ām yëbo kēeloo /këekuuree kule 'Nyëe Rootaaf'. Yoo keeyit kayaata, itëeb chiito ake nyëe /këekuuree Sāwulō nyoo bo Taarso. Miitë :chiichi kusooyë ām wōlooto. ¹² Kāāboorchi ām ng'oong'uutyëet kule mii kuchōōnii :chiito ake nyëe /këekuuree Anannyaa nyëe mii wokutiinyëe inee āwunnyëk sukukasta subak." ¹³ Kukët :Anannyaa kule, "Mokoryoontëet! Nto yu kyaakas ng'aleek chëe chaang' chëe rubtooy keey āk chiichi. Kyaakas mbo tāng'ang'uutëk chëe kiikuyibchi :chiichi biikuuk ām Yëerusälëem. ¹⁴ Kwëekoochi :mbo *kibkōrōs chëe wōōyëch kāāmuukëywëek kuchō wōli chokunam chii ake tukul nyëe kiikōōyënuung' ām wōliitënyii bo Tamaasko."

8:35 Luuka 24:27 * **8:36** Kitāsya :siruutëk alake kërëywoontëetaab 37: Yooto, kumwoochi :Filibō chiichoo kule, "Yoo lkeechamte ām mooyëng'uung' tukul, kōōmuuchaktōōs." Kumwooy :chiichooto kule, "Āchāntooy kule Lakwataab Yëyiin :Yëesu." **8:36** Mat. 28:19 **8:39** 1Bāy. 18:12 **8:40** Yëyuut. 21:8 **9:1** Yëyuut. 8:3 **9:3** 1Kōōr. 15:8-9; Kala. 1:16 **9:4** Èsek. 1:28

¹⁵ Nteenee kimwoochi :Mokoryoontëēt Anannyaa kule, “Iwē ankuweeyey kuu wōloo āmwooytoouung’. Kāākuyëk :chiichi kēēnyuu nyēē /kaakeekwey sukuyityinēē :lōkōōywëk biiko chëbo kōōrōōsyëk alak āk mbo nkicheek bāytooyikwaa āk biikaab Isrāyēēl. ¹⁶ +Māāboorchi :anii kule makutang’any miisin, kuuyu makwaamtaat lōkōōywëk kurubta keyy ākoo anii.”

¹⁷ Nto mii yoo, kuwo :Anannyaa ānkuwokōōwut kōyooto. Kitiinyēē Sāwulō āwunnyëk kumwoochinē kule, “Araaba Sāwulō, kāākōōyookwoo :Mokoryoontëēt Yēesu nyoo kichōōnchiing’ imiitē ichōōnii wōliitēnyi. Kēēyookwoo sukung’et ikaste kuu kwaak /ānkiinyiituung’ Tāmirmiryēetaab Yēyiin.” ¹⁸ Ām areet akeenke, kōōsuuwunēē :tukuuk alake koonyekaab Sāwulō chēē wuu kebeemberik ankukasta. /Kikeebatisan, ¹⁹ nto mii yoo, /keebay. Yooto, kukët keyy :nkuruukyii.

Kyaamtaate :Sāwulō lōkōōywëk Tamaasko

Kiibuur :Sāwulō Tamaasko āk rubiik chuut ām bēsyōōsyëk chēē ng’eri. ²⁰ Nyēē mā tyaa, kutoow kwaamtaat lōkōōywëk ām kooriikaab saayet kumwoochinootē biiko kule, “Lakwataab Yēyiin :Yēesu.” ²¹ Kiilat :biiko tukul chēē kikas ng’aleechaa /ankeeteabee keyy kule, “So! Mā chiichi :nyoo kimāchē koowaang’ta biiko choo kikiikōōyēnchi Yēesu ām Yēērusālēēm? Mēēbērē kāmii kuchōōnii wōli chokunāmē bichooto sukukweryoot kurātootiin ākoy wōlēē mii :mbo kibkōōrōs chēē wōōyēch?”

²² Kyaamta :Sāwulō ng’alyoontēetaab Yēyiin ām kiirnātēēt miisin nyēē māmii :kiyēē kiimuuchē :icheek kuwāl. Kimwoochinē Yuutayeeek chēē kiminyē Tamaasko ām kēēlto nyēē yemaat kule *Kāārārookiintēēt :Yēesu nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

²³ Yu kabokukeeyta :bēsyōōsyëk chēē chaang’, kōōruruuch keyy :Yuutayeeek ankubokusat wōlēē makubakakta Sāwulō. ²⁴ Nteenee kiinkët :Sāwulō kiyēē kimii :bichooto kuchōōbē. Kikēēyanootē :bichoo Sāwulō bēēt āk kwēēmooy kukāsē ōrootunwēēk tukul chëbo kiriinkoonooto, kumāchē kule nto kas wōlēē kachuwunee sukunam ankubakach. ²⁵ Nto mii bēsyēēt ake kwēēmooy, kunam :biikyii kumii mōōnti ānkōōyokooytēē tiriisyeet nyēē kimii tōtēetaab kiriinkoonoo.

Kiruutoochi :Sāwulō Yēērusālēēm

²⁶ Yu kāwokuyit :Sāwulō Yēērusālēēm, kusyeem kule kōōyoomo keyy ākoo rubiikaab Yēesu. Nteenee kiing’ōōyēnēē keyy :rubiik inee kuuyu kimanaachamta kule kikiikuyëk :Sāwulō rubiintēēt. ²⁷ Kinam :Barnaaba Sāwulō ānkukweryoot ākoy wōlēē kimiitē *lēbkēēyik. Kirārchi :Barnaaba lēbkēēyichoo wōlēē kikasta :Sāwulō Mokoryoontēēt kumii kēēltaab too kuwēētii Tamaasko. Kimwooy mbo subak kule king’āloolchi :Mokoryoontēēt Sāwulō. Kiiboorchī wōlēē kyoomtoochintooy :Sāwulō biiko lōkōōywëk ām Tamaasko kuyēyiisyēē kaayneetaab Yēesu nyēē kimā nyokoor.

²⁸ Kunyoo, kōōbuurto keyy :Sāwulō lēbkēēyichoo kubēēsyētōotē :tukul nyēē kimēng’ōōyēnē keyy. Kiwēēsyētōotēē Yēērusālēēm kwoomtootē lōkōōywëk ām nkuruuk tukul kuyēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt.

9:15 Yëyuut. 22:21; 23:11; 26:1; 27:24; Room. 1:5   **9:16** Luuka 21:12; Yëyuut. 20:23; 2Kōōr. 11:23-28
9:17 Māārko 6:5; 16:18; Yëyuut. 8:15-17; 19:6   **9:20** Luuka 22:70; Yëyuut. 17:2   **9:21** Yëyuut. 8:1;
 9:13-14   **9:22** Yëyuut. 22:5-16; 26:12-28; Kala. 1:15-16   **9:22** Yëyuut. 5:42   **9:25** 2Kōōr. 11:32-33
9:27 Kala. 1:18   **9:27** Yëyuut. 4:36-37; 11:22-26, 30; 12:25; 13:1-4, 7, 43-51; 14:12, 20; 15:2-12, 22,
 35-39; 1Kōōr. 9:6

²⁹ Yooto, kukwiil keey :Sāwulō āk Yuutayeek chēē king'āloolē kuutiitaab Kirikiik. Kimii :bichoo kuchōbē kule kubakach Sāwulō. ³⁰ Yu kēēnkēt :rubiik chuut kuu nyooto, kuwaayta Sāwulō kurekto Kayisareeya ānkumwoochi kuwo kang'waa Taarso.

³¹ Kunyoo, kikooyoon kisich :kanisoosyek tukul chēbo Yuuteeya, Kalilaaya āk Samaaryaa. Kumii :icheek kōōywēyē Yēyiin, kuyēētyēēchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kukiiltōōs ānkutāsyinē keey kuchoong'ēkiitu.

KiisooB :Bētērō Ayineeya ankoong'eete Tabiita meet

³² Kiwēēsyētootēē :Bētērō wōlooto tukul. Kiimuuch chokunyōōryo āk biikaab Kiriistō chēē kiminyē *kiriinkēētaab Luuta. ³³ Kimii wōlooto :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Ayineeya nyēē kichunkutoot ānkikiikuru kitiintiri kēnyiisyēk sisiit. ³⁴ Yooto, kukuur :Bētērō chiihoo kule, “Ayineeya, kāākōōsoobiing' :Yēesu *Kiriistō. Kunyoo, ing'eet ankiiriiny tukuukuuk.” Kung'eet :Ayineeya areet akeenke. ³⁵ Yu kakas :biikaab Luuta āk chēbo Syāārōōn Ayineeya, kōōyēnchi :tukul Mokoryoontēēt.

³⁶ Kimii :rubiintēēt ake nyēē ki cheebyoosya nyēē kibo *kiriinkēētaab Yooba. /Kikēēkuurēē cheebyoosyaanaa Tabiita* (Nto ām kuutiitaab Kirikiik ku Toorkaas.) Kilēēl :moo cheebyoosyaani ānkiyēētyēēchinē mbo biich chēē bānoon. ³⁷ Nto mii yoo, kumnyaan :cheebyoosyaanaa ankume. /Kikiiwuun bōōmnyii /ānkubokiitōōr koroofa.

³⁸ Kilēēkityiin :kiriinkoonoo bo Luuta āk nyoo kibo Yooba. Kunyoo, yu kabokukas :rubiik chuut kule mii :Bētērō Luuta, /kiyyookto biiko alak āyēēng' bokumwoochi Bētērō kule, “Boontēēt, /kēēmākyiing' wōliin areet akeenke.” ³⁹ Kuwēeto keey :Bētērō bichooto. Yu kabokuyit, /kēēkweryoot koroofa. Kiiruruukyi keey Bētērō, :chēēbyōōsōōk chēē chaang' chēē ki musuuk chēē kimii kuriirēē Tabiita. Kiiboorchii :chēēbyōōsōōchoo Bētērō sirook chēē chaang' chēē kinābē :Tabiita yoo kitākusobē. ⁴⁰ Kumwoochi :Bētērō chēēbyōōsōōchoo kuba saang'. Nto mii yoo, kukutuny ankusaay. Yu keewaany saayeet, kuwo yoo kimii :muusyoontēēt ānkulēēnchi, “Tabiita, ng'eet baa oō, chēē!” Yooto, kung'aany :Tabiita koonyek. Nto bēērē kukasta, kukas Bētērō. Kōōbuur ng'wēny. ⁴¹ Kunam :Bētērō āwut ānkuyēētyēēchi kōōyyo. Nto mii yoo, kukuur biikaab Kiriistō āk chēēbyōōsōōchoo ki musuuk ānkōōboorchii cheebyoosyaanaa kukāākusob.

⁴² /Kikeekasee ng'ālyoontooni kiriinkoonooto bo Yooba kumukuul. Kunyoo, kiyyēnchi :biiko chēē chaang' Mokoryoontēēt. ⁴³ Kiibuurto keey :Bētērō ām Yooba chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Simōōni nyēē ki kuutiin nyēbo mwēēnik.

10

Kinyōōr :Kōrnēēlyō ng'oong'uutyēēt

¹ Kimii :chiito ake *kiriinkēētaab Kayisareeya nyēē /kikēēkuurēē Kōrnēēlyō. Ki kāāntōōyintiēētaab lukēētaab booryēēt :chiichi nyēbo lukēēt nyēē /kikēēkuurēē kule Itaalaa. ² Kikiikōōnēmchi keey :Kōrnēēlyō āk biikaab kanyii tukul Yēyiin kuchurta. Kiikooytooy tukuuk ām mooyēēt nyēē lēēl, kōōkoochinē Yuutayeek choo kiyēmē /kēēyētyēēchi. Kisooyē Yēyiin kibtaman.

³ Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki asiistaab sokool nyēbo bēēt, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Kōrnēēlyō. Kikas *malayikeet ake nyēē kikuurchi inee kule,

“Körnēēlyō!” ⁴ Kiirōōtoot :Körnēēlyō malayikaanaa nyēē kāmuy, nto mii yoo, kōōyēn kule, “Wōōy.” Kumwoochi :malayikaanaa kule, “Kookuchamta :Yëyiin wōlēē isooytooy ak wōlēē imiitē iyēētyēēchintooy bānoonik am tukuuk choo ikoochinē. ⁵ Kuniy, iyooktē biiko kuba ākoy Yooba bokukwēryoon chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nto kaayneet ake ku Bētērō. ⁶ Mii kaab chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik ānkuminyē yēbo tabantaab araarayta.”

⁷ Yu kāākuwēēchi keey :malayikaanaa, kukuur :Körnēēlyō motwoorikyii alak āyēēng' ak chiinyii ake nyēbo komostaab lukēēt nyēē kikiikōōnēmchi keey ng'alyoontēētaab Yëyiin. ⁸ Kimwoochi bichooto kiy ake tukul nyēē kiyeyakay ānkōōyookto kuba Yooba.

Kinyōōr :Bētērō ng'oong'uutyēēt

⁹ Yu kāyyēēkunēē, kumakuyit asiistaab lo nyēbo bēēt, kikiikuriik kuyit :bichooto Yooba. Kimii yooto :Bētērō kuloong'tēē nkaasiit kuwēētii kōōto barak wokusooyē. ¹⁰ Kyaam :kēmēwuut kut kumach kwaam kiy. Nto /tākēēmii /kēēyēyē āmiik, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt ānkubootyo :kāāsōōtyēwēēk. ¹¹ Kikas wōliin bo barak kuyootaktōōs /ānkiirēēk ankeet ake nyēē tebees /kukakeenamaan kotootook tukul ang'wan. ¹² Kimii ankaanaa :tyoong'iik tukul choo bēēsytēē kērēēnkōōk ang'wan ak tukul choo ichuutootēē keey ng'wēny ak mbo nkicheek tāriitēk. ¹³ /Kēēkuurchi kule, “Bētērō, ibakach tyoong'iichoo anki-am.” ¹⁴ Kukētyi :Bētērō kule, “Mokoryoontēēt, ku-booyiit man, acha. Ntēē manaa-am bēsyēt ake kiy nto tukuuk chēē mā *lubkoobēch.” ¹⁵ /Kēēmwoochi kule, “-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yëyiin kutililiit kule mā lubkoob.” ¹⁶ Kiyeyakay kuu nyooto areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa areet akeenke kooyeey barak.

¹⁷ Kumii :Bētērō tākōōlātē kiyēē kiibooru :ng'oong'uutyoonoo, kunyōōr :bichoo /kikiiyooku kaytaab chiichoo /kikēēkuurēē Simōōni. Kiiyyoong'iis yēbo oreetaab tuuyta ¹⁸ ānkukurso nto yityo kuteeb chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Bētērō. ¹⁹ Kutākumiitē :Bētērō kōōsōōtyēēchinē kiyēē kichōōnchi, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yëyiin kule, “Simōōni, mii :biiko alake sōmōku kuchēēng'ing'”. ²⁰ Kunyoo, ing'eetee yuutēyu bo kōōto barak ānkiirēktē ng'wēny. -Mēētōmōch, nteenee iwēētē keey bichoo kuuyu anii :nyēē kāāyooku icheek.”

²¹ Yooto, kurēkto :Bētērō ānkuwokumwoochi bichooto kule, “Anii :nyooto ōmiitē ōchēēng'ē. Kuniy, ōmāchē nee?” ²² Kukētyi :bichooto kule, “Kwēyēyookwēēch :Körnēēlyō nyoo kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt. Churtaat :chiichoo ānkōōyewēyē Yëyiin. Koonyitē :Yuutayeek tukul chichi. Kōchōōnchi * :malayikeet ake ānkumwoochi kule iwē :inyiing' kanyii sukung'eet kukas kiyēē +meemwaay.” ²³ Yooto, kutaach :Bētērō bichoo kuyēk tāyēēkyii.

Kiirwooch :Bētērō am kaab Kōrnēēlyō

Yu kāyyēēkunēē, kuwēēto keey :Bētērō bichooto. Kitas :biikaab Kiriistō alake am Yooba ankubeeta keey.

²⁴ Nto mii bēsyēt nyēē kiikēērē, kuyit :inee ak bichoo Kayisareeya. Kimii :Körnēēlyō kukānyiiyē kaa ānkikiikukuur tilyōōnuutēk ak chōōrōōnuutēk choo kyoomchiintōōs :tukul.

²⁵ Yu kayit :Bëtërō, kutorooch :Körnēlyō kukutunyēē yēbo kērēenkōōkyii kukākoonyit. ²⁶ Nteenee kumwoochi :Bëtērō kule, “Ng’eet, nto yu akerkeeye :anii āk chii ake tukul.” ²⁷ Kyaamaat :Bëtērō āk Kōrnēlyō lōkōōy kumii kubēētii tukwaay kō. Yu kayit kō, kunyōōr biiko chēē chaang’. ²⁸ Yooto, kumwoochi :Bëtērō bichooto kule, “Ābērē ōnkētē :akweek kule -/mākēēchāmu ām kiruutēkyoo kule kuyēmo :Yuutāyiintō āk biiko chēē mā Yuutayek. Nteenee kākōōboorwoo :Yēyiin kule māyēmāktōōs ākuur chii ake tukul kule mā tiliil. ²⁹ Kunyoo, yoo /kibokēēkuuroo, āchōō nyēē mānāātōmōch. Kunyi ii, nee :nyēē kēēkuurchoo?”

³⁰ Kukētyi :Kōrnēlyō Bëtērō kule, “Ām bēsyoōsyēk ang’wan choo kooku-keeyta, āmiitē āsooyē ām kanyuu ām āsiiswēk chēē wuu chuutēchu, ku asiistaab sokool nyēbo bēēt, chokōōyooonyēē :chiito ake taayeenyuu nyēē boonto sirooy chēē ilēkēchēēchtōōs. ³¹ Kikuuro :chiichoo kule, ‘Kōrnēlyō, kaakukas :Yēyiin wōlēē isooytooy ankaakukas wōlēē iyēētyēēchintooy choo bānoon. ³² Kunyoo, iyooktē biiko alak kuba Yooba bokukuur chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni, nto Bëtērō ām kaayneet ake. Kōruutoochi :inee chiito ake nyēē /kēēkuurē kule Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik. Mīnyē :chiichoo tabantaab araarayta.’ ³³ Kwāāyooku /kēēkuuriing’ areet akeanke. Kunyi, karaam yu kēēchōō. Kēēmiitē :tukul yu ām taayeetaab Yēyiin kēēmāchē kēēyēbchi yit kiy ake tukul nyēē kōōkumwoowuung’ :Yēyiin kule i-ām wēēch.”

³⁴ Yooto, kutoow :Bëtērō kumwooy kule, “Kāānkēt ra kule ākoo -mēēnk wēlē :Yēyiin chii ake tukul. Māchāmē alak kusiir alak. ³⁵ Nteenee chāmē :Yēyiin biikaab yēēmēēt ake tukul choo iywēyē inee ānkuyēyē kiy nyēbo man. ³⁶ Kiiookyī :Yēyiin biikaab Isrāyēēl lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk kaalyeet kubununēē Yēēsu *Kiriistō nyoo bāwu kiy ake tukul.

³⁷ Ābērē ōnkētē kiyēē kiikuyeyakay ām kōōrēētaab Yuutayeeek kutoowunēē Kalilaaya, yu katoow :Yoowaana kwaamta ng’aleekaab batiseene. ³⁸ Ankāābērē kyookas kule king’oobchi :Yēyiin Yēēsu nyēbo Nāāsārētē Tāmirmiryēēnyii āk kāmūukēywēēk. Kyōōnkēt oob kule kiwēēsyētōotēē yēēmōōsyēk kuyēyootē tukuuk chēē kāroomēch? Kiityooktooy mbo chēē kikiikōōtiinyi :Kibrōkōsyoontēēt. Kiyēyē chooto tukul, kuuyu kiboonto kāmūukēy kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin.

³⁹ Kikeekasee :acheek koonyekyoo kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēēsu ām kōōrēētaab Yuutayeeek āk mbo ām Yēērusālēm. /Kikēēwuuytoochi Yēēsu kēētīt /anchebakach. ⁴⁰ Nteenee kiing’etee :Yēyiin meet ām bēsyoēētaab sōmōk kuckayee /kakeebakachee ankuyey kukas :biiko. ⁴¹ Mēēbērē kikas :biiko tukul, nteenee kikeekas :acheek choo kikiisimkukweyeech :Yēyiin choo kiky-oomiisyoote āk inee yooto kikiikung’etee meet. ⁴² Kiikāloonwēēch kule kyoomchinootē biiko ānkiiboorchinootē kule inee :nyooto kiikukwey :Yēyiin nyēē mākōōtilchi choo sobtōōs āk choo kiikubēk ng’aleek. ⁴³ Yēēsu nyiitēnyi :nyooto ng’aloolēē *:wōōrkooyikaab Yēyiin tukul, yoo mwooyē kule chii ake tukul nyoo kēēyēnchi +/mākēēnyōōchi kaat ām choolwookātēenyii.”

10:26 Yëyüüt. 14:13-15; Ng'oong'. 19:10   **10:28** Yëyüüt. 10:15; Kala. 2:12   **10:30** Luuka 24:4; Yëyüüt. 3:1; 1:10   **10:34** Room. 2:11; Kala. 2:6; Ēfēēs. 6:9; Kolos. 3:25; Yaäk. 2:1; 1Bët. 1:17   **10:36** Luuka 2:14; Room. 3:25-26; 5:1; 2Kōōr. 5:18-20; Ēfēēs. 2:14-17; Kolos. 1:20   **10:37** Luuka 4:44
10:38 Luuka 4:18; 13:16; Yoowa. 3:2   **10:39** Yëyüüt. 1:8   **10:41** Luuka 24:41-43   **10:42** Yoowa. 5:22; Yëyüüt. 17:31; Room. 14:9; 2Kōōr. 5:10; 2Tēm. 4:1; 1Bët. 4:5   **10:43** Isa. 53:11; Cherem. 31:31-34; Luuka 1:77; 24:44; Yëyüüt. 13:38; 26:18

⁴⁴ Kutākumii :Bētērō kōōrwoochē, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chii ake tukul nyēē kiyēbchi yīit ng'aleechaa. ⁴⁵⁻⁴⁶ Kutoow :bichoo kung'alaal kutuweek chēē kimēēnkētē kōōkoostoo Yēyiin. Yu kakas :Yuutayeeek choo kikumwoontoo keey Bētērō chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin kule /kikēēng'oobchi Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo biiko chēē mā Yuutayeeek, koolat.

Yooto, kumwoochi :Bētērō kule, ⁴⁷ "Nee :nyēē tākukērēktooy bichu /keebatisanee bēēko? Ntēē kāākunyōōr :nkicheek Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuu yoo kikēēnyōōru :acheek!" ⁴⁸ Yooto, kumwooyi :Bētērō kule /keebatisan bichoo ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō. Kisaaysaay :bichoo Bētērō kule tākōōbuurto keey icheek ām bēsyoōsyēk chēē ng'ēri.

11

Kiyēē kimwoochi :Bētērō kaniseetaab Yēērusālēēm kuyēētē keey

¹ Nto mii yoo, kukas *lēbkkēyik āk biikaab Kiriistō ām yēmēētaab Yuuteeya kumukuul kule kookutorooch mbo :biiko choo mā Yuutayeeek ng'alyoontēētaab Yēyiin. ² Kunyoo, yu keetooch :Bētērō Yēērusālēēm, kuwookutyēē :Yuutayeeek chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin. ³ Kimwoochi kule, "So, Bētērō, ntēē siwēē-āmiisyē āk biich chēē mā Yuutayeeek?"

⁴ Kurārchi :Bētērō bichooto kiy ake tukul ām kēēlō nyēē rootaat ⁵ kule, "Kimii yēē kyāāsooyē ām Yooba nto tāābērē, kuchōōnchoo :ng'oong'uutyēēt. Kyaakas ankeet nyēē tebees nyēē /kikiirēēk kuchōōnēē barak /kukakeena-maan kotootook tukul ang'wan, ākoy yēē kyāāmiitē. ⁶ Nto bērē ārōotootē, akas tyoong'in choo /kēēbāyē, tyoong'iikaab wuuyēēt, choo ichuutēē keey ng'wēny āk tārīitēk. ⁷ Yooto, /kēēkuurwo kule, 'Bētērō, ibakach tyoong'iichoo ankii-am.' ⁸ Yooto, āwālu kule, 'Kubooyiit man ii, Mokoryoontēēt, acha! Manaa-am bēsyyēt ake kiy nyēē mā *lubkoob.' ⁹ /Kēēketwo kule, '-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutililiit kule mā lubkoob.' ¹⁰ Kiyeyakay kuu nyiitēny areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa kooyeey barak.

¹¹ Yooto bakeenke, kukwa :biiko alake sōmōku chēē /kikiiyookunēē Kayisareeya ānkubokōōyoyong'iis saang' ām kayaata kyāāmiitē. ¹² Kumwoowoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule -māātōmōch āwēētē keey bichooto. Kikeebeete keey mbo ng'eetaabiya lo chu kēēboontē keey ām yu ākoy kaytaab chiichoo. ¹³ Kimwoowēch :chiichooto wōlēē kichōōnchinto :malayikeet ām kanyii ānkumwoochi kule, 'Yooktē biiko kuba ākoy Yooba bokukuur chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni, ¹⁴ nto kule Bētērō ām kaayneet ake. Mākuyibuung' :chiichoo lōkōōywēk chēē makooraraachiing' ankooraraach mbo nkicheek biiko tukul ām kang'uung'.

¹⁵ Nto baanta nyooto kāatowu ang'alaal, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin bichooto kuu wōloo kiisuuchintēēch nkacheek ām taay. ¹⁶ Yooto, asoot kiyēē kikiikumwoowēch :Mokoryoontēēt kule, 'Kiibātisāniisyēē :Yoowaana bēēko, nteenee +/makeebatisaneenaak akweek Tāmirmiryēētaab Yēyiin.' ¹⁷ Kunyoo ii, yēē ākoo kiimuuchē :Yēyiin kung'oobchi bichooto Tāmirmiryēēt kuu wōloo king'oobtēēch acheek yoo kikiiyēnchinē Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ii, ku anii ng'oo saasot akwiil Yēyiin?"

¹⁸ Yu kabokukas :bichoo ām Yēērusālēēm ng'aleechaa, manaatakukwiil ng'alyoo ake tukul. Kunyoo, kisilto Yēēsu kumwooyē kule, "Ākoo kāākōōkoochi

:Yëyiin nkicheek biiko choo mā Yuutayeek bārooyinto nyēē imuuchē kuweek-see choolwookātēēng'waa sukunyōōr soboonto.”

Kaniseetaab Antyoorkya

¹⁹ Kiba :biiko choo kiisereet :wusiisyēēt kubo ng'aleekaab Steefaan ākoy Fōyinikē, Kubrō ākoo Antyoorkya. Kyoomchinootē lōkōōywēk Yuutayeek nkit. ²⁰ Kikwa Antyoorkya :Yuutayeek chēē kibo Kubrō āk Kurēēn ānking'ālōolē kuu-tiitaab Kirikiik. Kitoow :bichu woomochi Kirikiik lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey Mokoryoontēēt Yēēsu. ²¹ Kiboonto :bichoo kāāmuukēywēk kukwaanee wōlēē mii :Yëyiin. Yooto, kuweek :biiko chēē chaang' kōōyēnchi Yēēsu.

²² Kiyityi :ng'aleechaa kaniseetaab Yēērusālēm. Yooto, /kiiyookto Barnaaba kuwo Antyoorkya. ²³ Yu kāwokyit wōlooto, ankukas kiyēē kikiikuyey :Yëyiin ām kāāmuukēywēkyii, kung'ērēkyi. Yooto kōōkiim bichooto tukul kōōbuurt Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke. ²⁴ Kilēēl :moo chiichi. Kiboonto :chiichoo Tāmirmiryēēt kuyem ānkōōkoosēē keey Yëyiin miisin. Kiyis keey yooto :biiko chēē chaang' kukwa komostaab Mokoryoontēēt.

²⁵ Nto mii yoo, kuwo Barnaaba ākoy Taarso wokucheeng'aat Sāwulō. ²⁶ Yu kāwokunyōōr kuwēeto keey ākoy Antyoorkya. Kunyoo, ām kēnyit akeenke, kiinēētē :Barnaaba āk Sāwulō biikaab Kiriistō chēē chaang'. Antyoorkya :wōlēē /kikēēkuurē rubiik nyēbo taay kule 'Biikaab Kiriistō'.

²⁷ Kimii ām bēsyoōsyēchooto yēē king'ētyēē *:wōōrkooyikaab Yëyiin alake Yēērusālēm kurēkto Antyoorkya. ²⁸ Ake ām wōōrkooyichoo ku nyēē /kikēēkuurēē Akaabo. King'oor ām Tāmirmiryēētaab Yëyiin kule mākuchō :kēmēwuut nyēē ng'waa miisin kōōrēētaab Rooma kumukuul. (Kichōōnii :kēmēwuuni yu kibāytooyiisyēē :Kilaawutiyo.) ²⁹ Kunyoo, kisyeem :rubiin-tēēt ake tukul wōlēē kimuuktooy kōōruuuch beesanik kuyēētyēēchi mbo ng'eetaabkaamet ām Yuuteeya. ³⁰ /Kikiyookto Barnaaba āk Sāwulō kuyib tukuuchoo bokutēbunēē āwunnyēkaab booyik chēbo kaniseetaab Yēērusālēm.

12

Kiwaaytee keey :Bētērō wōloo /kikēērātyinē ām kēēlto nyēē -/mākyoomu

¹ Nto mii yoo, kunam :bāytooyiintēēt *Ērōōtē nyoo /kikēēkuurē kule Akiri-iba, biikaab Kiriistō alak ankoonyaliil. ² Kibakachee :Ērōōtē Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yoowaana chōōkiit.

³ Yu kawokukas :Ērōōtē kule kiing'ereech :ng'ālyoontoonoo Yuutayeek, kutas taay ankunam nkinee Bētērō. Kiyēyāksē :ng'ālyoontoonoo /kyoomē Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. ⁴ Yu /kabokeenam Bētērō, /keekerta kāābēērit. /Kikiikoochi bokuriib :lukēēt nyēbo biiko taman āk lo chēē kibēētootēē ang'wan ang'wan kubārchinē keey bēsyo. Kimāchē :Ērōōtē kule yoo kāākubēk :āsiiswēkaab *Saakweetaab Keeytaayēet, /kēēkwēryoot Bētērō /bokiikum kukāsē :biiko tukul.

⁵ Kiibuur :Bëtērō kāābēērit, nteenee kisoochinē :kaniseet miisin. ⁶ Nto ām kwēēmowuut nyi kimāchē :Ērōōtē kule /sikēēkweryoot Bëtērō yoo kayye-
eech / bokiikum, kimii :Bëtērō kāru kwēēnuutaab riibiik āyēēng' anki-
rataat nyōrōōrōōnik āyēēng'. Kimiitē :riibiik alake āyēēnku kuriibsē kurkat
saang'. ⁷ Yooto, kutook :malayikeet ake areet akeenke kulebkeyiit :kōyooto
kimiitē :Bëtērō. Kooluchluuch :malayikaanaa Bëtērō kumwoochinē kule,
“Ng'eet areet akeenke.” Kōōtyookiis :nyōrōōrōōnik ām āwunnyēkaab Bëtērō.
⁸ Kōōtyooktōōs, kumwoochinē :malayikeet Bëtērō kule, “Siriny kaansu-
ung'uung' ankiimoot nto yityo ilaach kwēyōōnik.” Kuyey :Bëtērō kuu nyooto.
Nto mii yoo kumwoochi kule, “Ilaach kābuutiing'uung' ankiirubwaa.” ⁹ Kirub
:Bëtērō malayikaanaa kut kluhuya saang' ām wōloo /kikēērātyinē. Yooto
tukul, kibērē :Bëtērō ki kiirwoot :kiyēē kimii :malayikeet kuyeyē. ¹⁰ Kikeeytee
:tukwaay riibiik chēbo taayta āk chēbo āyēēng'. Nto kuyitē oreet nyēbo
karneet nyēē /kēēchuchinēē kiriinkēēt, kuyootāktōōs :nyoo nkityō. Kuchuyta
:icheek ankutas taay āk baang'waa. Nto kumānāyitē wuy, kubot :malayi-
keet.

¹¹ Kusēw :Bëtērō ankumwaayee mooyēenyii kule, “Kāānkēt man kule ākoo
kā Yēyiin :nyēē kēyooku malayikaani kule chokootyaakteenaa āwunnyēkaab
Ērōōtē āk kiyēē kimāchē :Yuutayeeek kuyeyeenaa.” ¹² Yooto, kuwo :Bëtērō
kōōtaab chebyoosyeet ake nyēē / kikēēkuurēē Maaryaa, kaametiitaab
Yoowaana nyēē /kikēēkuurēē ām kaayneet ake kule Māārko. Kikiikōōruuuky
keey :biiko chēē chaang' kōyooto chēē kimii kusooyē. ¹³ Kikuurso :Bëtērō
ām oreetaab tuuyta. Kiwokukas :chēēbto ake nyēē ki motwooriin nyēē /
kikēēkuurēē Roota kule ki ng'oo :nyoo kikuursē. ¹⁴ Yu kēēnkēt kule bo :kuutiit
Bëtērō, kung'erech nyēē -/ mākyoomu. Kumānāāyootyinē oreet, kuweech
keey kulabat ānkuwokumwoochi chuut kule, “Kookas, ntēē kāākuchō :Bëtērō!”
¹⁵ Kēēlēēnchi, “Karaam :mēting'uung' man ēē?” Kulē :chēēboo, “Biikyoo,
ankookas ng'aleekyuu!” Kiyey kuu nyooto kut /kēēmwooy kule, “Ākoy ku
malayikeetaab Bëtērō :nyooto.” ¹⁶ Yooto tukul, kimii :Bëtērō kutāsē taay
kukuursē ām yooto bo oreet. Yu /kakeeyaata oreet, /kēēlē, “Māku Bëtērō
:nyi!” Kinam kuut biiko miisin. ¹⁷ Yooto, kumwechee :Bëtērō biiko āwut
kule kusiisyo ānkurārchī wōlēē kiityaakta inee :Yēyiin. Kimwooy mbo subak
kule, “Bōōmwoochi Yāākōbō ākoo mbo ng'eetaabiya alak ng'ālyoontooni.” Yu
kāmwooy kuu nyooto, kuwo yēēt ake.

¹⁸ Yu kayyeech :kōōrēēt, kwoorokēniis :riibiik yu kakas kule māmi :Bëtērō
kuuyu kimēēnkētē kiyēē koyeyakay. ¹⁹ Yu kamach *:Ērōōtē Bëtērō āmēēbērē
kimii wōloo /kikēēkērtooy, kukuur riibiichoo / bokiikum. Nto kuuyu
kimēēmuuchē :riibiichoo kurār wōlēē kibeeta :ng'aleek, /keebakach. Nto
mii yoo, kung'eetee :Ērōōtē Yuuteeya ānkuwo ākoy Kayisareeya ānkōōbuur
wōlooto.

Meetaab Ērōōtē

²⁰ Kikiikuchuunchuun *:Ērōōtē āk biikaab Tiirō āk chēbo Sitōōn. Kuuyu
kiikoosēē keey :kōōrōōsyēchooto kōōrēetaab Ērōōtē kubo āmiik, /keekwey
alamaalyeet nyēē kiruutoochi Ērōōtē. Kisimbokung'āloolchi chiito ake nyēē
/kikēēkuurēē Blaasto nyēē kiyyoonkyinē kaytaab bāytooyiintonoo. Kiboku-
soomē :bichoo bāytooyiintēēt Ērōōtē kule kuchō :kaalyeet.

²¹ Nto yu kayit :bësyëēt nyēē /kikiikeekwey kubooyiit tuuyëēt, koolaach :Ērōōtē sirookyii chēbo bāytooyiisyëēt. Kiibuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyëēt ānkung'āloolchi biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto. ²² Yooto kulē :biiko, “Ntēē ng'āloolē kut wuu nyēē kākuyek Yëyiin oō, lëyyē!” ²³ Kuuyu king'ērēkyi :Ērōōtē kiyēē kimwooy :biiko āmēēbērē kiiywey Yëyiin, kuchō *:malayikeetaab Yëyiin areet akeenke ānkukwēr Ērōōtē kumilta! Kyaam :kuutyek kut chokume lētuunoo.

Kiiyeey :Barnaaba āk Sāwulō Antyookya

²⁴ Yooto tukul kuyesta :ng'ālyoontēetaab Yëyiin kuyityi biiko chēē chaang'.

²⁵ Yu kaakoowaany :Barnaaba āk Sāwulō yiisyoonoo kibēēchinē Yēerusālēēm, kooyeey Antyookya. Kibeeta Yoowaana nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māarkō.

13

/Kikiiyookto Barnaaba āk Sāwulō

¹ Kimii ām kaniseetaab Antyookya :biiko chēē *wōōrkooyik āk kānēētik. Bichooto ku: Barnaaba, Simiyōōn nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Kibtuuy, Lukiiyō nyēbo kōōrēetaab Kurēēn, Māānyēēn nyoo kinērē ākoo *Ērōōtē Antibaas, nto ake ku Sāwulō.

² Nto mii bēsyëēt ake, kumii :bichooto tukul kusiltooy Yëyiin ānkukirē kwoomiis, kumwooy :Tāmiriryēetaab Yëyiin kubununēē wōōrkooyoontēēt ake kule, “Ōtāboonwoo Barnaaba āk Sāwulō kubo yiisyyēēt nyēē !kākkwēchi icheek.” ³ Kunyoo, kumii :bichoo kukirē kwoomiis ānkusooyē, kutiinyēē Barnaaba āk Sāwulō āwunnyēk ānkōōyookto.

Kumii :Barnaaba āk Sāwulō Kubrō

⁴ Yu kākōōyookto :Tāmiriryēetaab Yëyiin mbo Barnaaba, kuba ākoy Selewukyaa. Kibeetee mwēēnkēēt ām wōlooto ākoy kuyit Kubrō. ⁵ Yu kayit *kiri-inkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Salaami ām Kubrō, kwaamtaat ng'ālyoontēetaab Yëyiin ām kooriikaab saayet bo YuutayeeK. Kiboontootē keey Yoowaana nyoo kiyēētyēēchinootē icheek.

⁶ Kibeesyetaatee :icheek komosaata bo Kubrō tukul ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Bāāfō. Kinyoorta wōlooto chēēbsookēyoontēēt ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē /kikēēkuurēē Araab Yēesu. Kiyibē keey :chiichoo kule *wōōrkooyoo. ⁷ Kiyēētyēēchinē :chiichi bāytooyiintēetaab yēēmoonooto nyēē /kikēēkuurēē Sērkiyō Bāwulō. Ki ng'oom :bāytooyiintonoo miisin. Kimwaayta /bokēēkuurchi Barnaaba āk Sāwulō kuuyu kimāchē kule kuyēbchi yiit ng'ālyoontēetaab Yëyiin. ⁸ Kaayneetaab chēēbsookēyoontoonoo nyēbo Kirikiik ku Elimaas. Kikwiil :Elimaas Barnaaba āk Sāwulō ankusyem kumaas kāsōōtēywēēkaab bāytooyiintonoo simēyēnchi ng'aleekwaa. ⁹ /Kikiinyiityi Sāwulō (nyoo /kibokēēkuur lētuunoo kule Bāwulō) Tāmiriryēetaab Yëyiin, ānkōōrōōtoot Elimaas. ¹⁰ Yooto, kumwoochi kule, “Ibooyē :inyiing' Ki-brōkōsyoontēēt! Iyēku buunyoō ām wōlēē mii :kiy ake tukul nyēbo manta! Ibērbēēriisyē 'ankiicham imoosē biiko. Ām nee yu 'kiicham i-ābuche ng'ālyoontēetaab Yëyiin? ¹¹ Makooraabaachiing' :kāāmuukēywēēkaab Yëyiin

ikor.” Ām areet akeenke, kuker chiichoo :chēēbkēēruut āk mēēnānēēt. Kutorobēnoot kule nto nyōōr chii nyēē kanam āwut sukōōrēētoot. ¹² Yooto, kōōyēnchi :bāytooyiintoonoo Yēyiin, yu kawokukas kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chēēbsookēyoontēēt. Kiilat miisin ām kāamuukēywēēk kurubta keey āk Mokoryoontēēt.

Kumii :icheek Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya

¹³ Nto mii yoo, kuwēētēē :Bāwulō mweēnkēēt kung'eete Bāāfō kuboontootēē keey chōōrōōnuutēkyii ankuba ākoy Beerka ām yēēmēētaab Bamfulyaa. Kibakaaktee icheek :Yoowaana yooto ankooyeey Yēērusālēm. ¹⁴ Yu kāng'ēetyēē :icheek Beerka, kuba ākoy Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya. Nto mii yēē ki bēsyeētaab *Sabaato, kōōwut :icheek *kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek ānkōōbuur ng'wēny. ¹⁵ Yooto, /keesuman ng'aleek kukwaanee :kitaabuunekaab Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :biiko chēē kiyyoonkyinē kōyooto bo saayeet chiito ake wokuteebee Bāwulō āk Barnaaba, yoo mii :ng'ālyoo nyēē mächē :icheek kōōkiimēē biiko.

¹⁶ Yooto, kung'eet :Bāwulō ānkōōtōrōōr āwut. Nto yityo, kumwoochi kule, “Biikyoo bo *Isrāyēēl āk akweek Kirikiik choo ōyēnchinē Yēyiin, oyeb yiit. ¹⁷ Kikwey :Yēyiintēētaab Isrāyēēl mbo kuuko ankuyey kuyēk sērē yoo kitākumii Miisir ankoong'eete wōloto ām kāamuukēywēēkyii. ¹⁸ Kimuytoochi ng'aleekaab bichoo kumii suurkwēēnēēt ām kēnyisyēk chēē kimächē kuyitē artam. ¹⁹ Kiikarbus :Yēyiin bōrōryōōsyēk tisab chēē kiminyē Kanaan ānkurōōbchi biikyii kōōroonooto. ²⁰ Kiyib :ng'aleechaa tukul kēnyisyēk chēē yitē bokolwookik ng'wan āk konom. Yu kāwokukeeyta :yoo, kukōōn :Yēyiin kubāytooyiis :kiirwookik. Kibāytooyiis :ake kōōkēērē :ake ākoy bēsyeēt nyēē kichokubāytooyiisyē *wōōrkooyoontēēt Sāmweēl. ²¹ Kimākyi keey :biiko bāytooyiintēēt nyēē nyeeng'waa. Yooto, /kiikoochi bichooto Sāwulō araab Kiis nyoo kichōōnēē kōōtaab Beenchamiin. Kibāytooyiis :Sāwulō kēnyisyēk artam. ²² Yu /kābokiinēm Sāwulō ām bāytooyiisyēēt, kookeeree :Yēyiin *Tāwuti. King'alaalee :Yēyiin Tāwuti nyēē karaam kumwooyē kule, 'Kaakwey Tāwuti araab Yēēsē, kuuyu chii nyēē chāmē :mooyēēnyuu. Makuyey kiy ake tukul kuu wōlēē āmāktooy.' ²³ Kiyey :Yēyiin kurutunēē *Kāārrookiintēēt kōōtaab Tāwuti sukooraraach Isrāyēēl kuu yoo kikiikukuruutoowēēch. Nyooto ku Yēēsū. ²⁴ Kisimkwoomchi :Yoowaana biikaab Isrāyēēl kutēē yēē tēē, kumānāāchō :Yēēsū, kule kuweek :tukul ām miyootyēēt /ankeebatan. ²⁵ Nto kumiitē :Yoowaana kōōwoong'tooy yiisyēnyii, kumwoochi biiko kule, 'Ōsōōtē :akweek kule anii ku ng'oo? Mā :anii Kāārrookiintoonoo, nteenee, mii kuchōōnii :nyēē -māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik.'

²⁶ Mbo ng'eetaabiya, kēēyibwook :acheek lōkōōywēchu bo kaararaacheet akweek keseniisyekaab Abraam āk choo mā Yuutayeek choo ōywēyē Yēyiin. ²⁷ Manaachamta :biikaab Yēērusālēm āk bāytooyikwaa kule *Kāārrookiintēēt :Yēēsū, yooto kōōtiilchi meet. Nteenee kiityich :yuutēyū ng'aleekaab *wōōrkooyikaab Yēyiin choo /kikēēsumānē *Sabaato ake tukul. ²⁸ Ānkoo

13:13 Yëyut. 12:12, 25; 13:5; 15:37, 39   **13:15** Yëyut. 15:21   **13:17** Chuy. 1:7; 6:6-7; Kiruu. 15:15; 7:6-8   **13:18** Chuy. 16:35; Kāāyit. 14:26-35; Kiruu. 1:24-40; Tyēēn. 95:10; Ibu. 3:3-19   **13:19** Kiruu. 7:1; Choos. 14:1; Tyēēn. 78:55   **13:20** Kir. 2:16; 15ām. 3:20   **13:21** 15ām. 8:5, 19; 10:21-24; 11:15   **13:22** 15ām. 16:1, 12; 13:14   **13:23** Isa. 11:1; Cherem. 23:5; Mat. 1:1; Luuka 2:11   **13:24** Luuka 3:3   **13:25** Luuka 3:15-16, 19-20   **13:27** Yëyut. 3:17-18

kimāmii :lēelis nyēē kiimuuchē kuyey /kiitiilchi Yēēsu meet, kiikiimchi :bi-
choo *Bilaato kule kubakach Yēēsu. ²⁹ Yu keewaany :icheek kuyeyee Yēēsu
kiy ake tukul kuu wōloo kimwooytooy :siruutëk, /bokiriirëkunëē kēetoo /
kikëwuwuytoochinē /ānkubokiitōōr kochong'. ³⁰ Nteenee koong'eetee :Yēyiin
Yēēsu meet. ³¹ Kikas :biiko ām bēsyoōsyëk chēē chaang' :choo kibēēsyoōtōotē
tukul kung'eetee Kalilaaya ākoy Yēērusālëēm. Bichooto :chēē mii kum-
woochinē biiko kurubta keyy āk inee.

³²⁻³³ Kiyēē kēēmiitē kyoomwook ku lōkōōywëk chēē kāroomëch kule
kaakootyiih :Yēyiin ām wōlëē kēēmiitē :acheek keseniisyeek, kiyēē kikiikuku-
urtoochi mbo kuuko kule mākōōyook wōōrkooyoontëēt nyēē wuu Muusa. Nto
nyooto ku Yēēsu. /Kēēng'āloolëē mbo yuutëyu ām kitaabuutaab Tyēēnwookik
kurkeetaab āyēēng' yoo mwooyë kule,
'Inyiing' lakwanyuu.

Kāāyëku :anii kōōn ra.†

³⁴ Nto kurubta keyy āk ng'eeteetaab meet bo Yēēsu nyēē mākooy kunun
:bōōrnyii, mwooyë :Yēyiin kule,

'+Maayey kuyityiin :ng'aleechaa /kiikoosëē keyy

choō kyāākuurtoochinē *Tāwuti.†

³⁵ Mwooyë mbo :siruutëk ām yēēt ake subak kule,
'-Mēē-āsyinē chiing'uung' nyoo churtaat kunun.†

³⁶ Kunyoo, yu keewaany :Tāwuti kuyey kiyēē kimākyinē :Yēyiin ām
bēsyoōsyëkyii, kume. Yooto /kēēmuchi wōloo /kikēēmuchi mbo kuukaanyii.
Kinunchi :bōōrnyii wōlooto. ³⁷ Nteenee manaanun :bōōrtaab nyoo kiing'eetee
:Yēyiin meet. ³⁸⁻³⁹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āboorwook kule
/kēēnyōōwook kaat ām choolwookātēēng'woong' kubununēē Yēēsu. Yoo
kēēyēnchi :chii ake tukul Yēēsu, kuchurtooy ām taayeetaab Yēyiin, ng'ālyoo
nyēē mēēmuuchāktōōs /keeyey kubununēē kiruutëkaab Muusa.

⁴⁰ Ōriib keyy ām kiyēē kiikung'oor *:wōōrkooyikaab Yēyiin sukung'eet
māyëyākiis :ng'aleechaa ām wōlëē ōmiitē. /Kikēēmwooy kule,

⁴¹ 'Okaste baa, :akweek choo ōmōōntooyiisye.

Kookas ng'aleechu ankoolat, ānku +mōōbootyë,
kuuyu -mōōchāmtōoy kiyēē āyëyë kutōōmiitē kōōrëēt
ānkoō /kākēērārwook.†

⁴² Yu kimii :Bāwulō ākoo Barnaaba kung'eētyēē *kōōtaab saayeeet, /
kēēmwoochi kule, "Tookwaa *Sabaato nyi chōōnii, bōō-āmweech ng'aleechu."

⁴³ Kiiyēnchi :Yuutayeeek chēē chaang' āk Kirikiik Yēēsu ankurub mbo
Bāwulō. Kiirwookyinōot :Bāwulō āk Barnaaba bichoo kōōkiimchinē kōōkēnēē
keyy chamateetaab Yēyiin.

⁴⁴ Nto yitu :Sabaato nyoo kiikēērē, kōōruruuch keyy :biikaab *kiriinkēēt
tukul bokuyëbchi yiiit ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ⁴⁵ Yu kakas :kāāntōōyikaab Yuu-
tayeeek kuu nyooto, kōōtuuyiityi moo. Kikwiil kiyēē kimii :Bāwulō kumwooyë.

⁴⁶ Yooto, kumwoochi :Bāwulō ākoo Barnaaba bichooto ām nyikanateet kule,
'Ki nyēēng'woong' akweek ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kootay
:akweek ra ānkōōyibē keyy kule mānyoolchook *:soboontaab kibchuulyo,

13:28 Luuka 23:4, 14-15, 21-23, 47 **13:29** Luuka 23:50-56; 24:44 **13:30** Yëyuut. 4:2 **13:31**
Yëyuut. 1:8 † **13:32-33** Tyēēnwookik 2:7 **13:32-33** Kiruu. 18:15-18; Yëyuut. 3:22-26; 7:37 † **13:34**
Isa. 53:3 † **13:35** Tyēēn. 16:10 **13:36** Yëyuut. 2:29 **13:38-39** Luuka 24:47; Yëyuut. 2:38; 10:43;
Room. 3:28; 5:1; 7:5-6; 10:1-13 † **13:41** Aabak. 1:5 **13:43** Yëyuut. 11:23; 14:22; Room. 3:24; Kala.
1:6; 5:1 **13:44** Yëyuut. 17:2

kēwēēkyi kääsōōtēywēēkyoo wōlēē mii :bichu mā Yuutayeeek. ⁴⁷ Kimwooy :Yëyiin kule,

'Kaayeyiing' iyibchi biiko choo mā Yuutayeeek lēbkēyyēēt
sukung'eet /kiimuuch /kiiraraach biiko ām komoswookik tukul chēbo
kōōrēēt.'"

⁴⁸ Nto bērē kukas :biiko choo kimā Yuutayeeek ng'aleechaa kibo Bāwulō, kung'erēkiis miisin. Kikoonyit ng'ālyoontēētaab Yëyiin ankookaasee keey Yēesu :tukul choo /kikiikeetool kunyōōr soboontaab kibchuulyo.

⁴⁹ Kiyestee :ng'ālyoontēētaab Yëyiin yēēmoonooto kumukuul. ⁵⁰ Nteenee kiwuruur :Yuutayeeek chēēbyōōsōōkaab Kirikiik chēē kitookunootiin chēē kikiikurub ng'aleekaab Yuutayeeek āk booyik chēē kitookunootiin ām kirinkoonoo. Kiyey :bichoo wōōrōōryēt kut /keekwetee Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmoonooto. ⁵¹ Kiitaarta :icheek tēērtit ām kērēēnkōōkwaa sukōōsōōtēē keey :bichoo ānkutākyi keey *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ikonnyaa. ⁵² Nteenee king'erēkiis :choo kiyyēnchi Kiriistō /ānkiinyiiti Tāmirmiryēētaab Yëyiin.

14

Kumii :Bāwulō ākoo Barnaaba Ikonnyaa

¹ Yu kimii :Bāwulō āk Barnaaba Ikonnyaa, kuba *kōōtaab saayeeet nyēbo Yuutayeeek kuu kwaak. Kyaamta ng'ālyoontēētaab Yëyiin nyēē kōrōōm miisin kut kōōyēnchi :Yuutayeeek āk Kirikiik chēē chaang' Yēesu. ² Nteenee kōōwuruur :Yuutayeeek choo kitay kuchamta Yēesu Kirikiik kukwil mbo ng'etaabiya. ³ Kiiwoonkyi :Bāwulō āk Barnaaba bēsyoōs chēē chaang' wōlooto kung'āloolē nyēē kimānyōkōōrēch mbo kisich, kurubta keey chamateetaab Yēesu. Kii-boor :Mokoryoontēēt kule kibo man :lōkōōywēchoo yoo kiikoochinē icheek kāmūukēywēēk kuyeyee ng'al chēbo kwōng' uut. ⁴ Kichuunchuunootiin :biikaab kirinkoonoo. Kichoomtōōs :alake āk kāāntōōyikaab Yuutayeeek kuchoomtōōs :alake ākoo lēbkēyik. ⁵ Nteenee kinoomnyo :Yuutayeeek āk Kirikiik kuboonto keey kāāntōōyikwaa ānkuchōb koonyaliil lēbkēyik ankuwiiree rwoontōōk kubakach. ⁶ Kisimkōōnkēt mbo :Bāwulō ng'aleechaa. Kumwēy kutākyi keey yēēmēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Lukawoonnya wōlēē kimii :kiriinkēēt nyēē /kikēēkuurēē Luustra āk Tēērbē āk mbo soong'wēk alak chēē kilēēkitēē yooto. ⁷ Kitas taay :icheek kwaamtaat lōkōōywēk chēē kāroomēch ām wōlooto.

Kumiitē :Bāwulō āk Barnaaba Luustra āk Tēērbē

⁸ Kumiitē :chiito ake kirinkoonoo bo Luustra nyēē kikiikuchunkuut :kērēēnkōōk kung'eetee leekwaanti āmānāwēēsyēt bēsyoēt ake. Kimii :chiichoo kukeēbuur ng'wēny ⁹ kuyēbchinē yiit wōlēē kimii kung'ālooltooy :Bāwulō. Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō chiichoo ānkōōnkēt kule kiikoosēē keey :chiichoo Yëyiin nyēē yēmāktōōs /kiisoo. ¹⁰ Kukuurchi :Bāwulō chiichoo kule, "Ing'eet ānkiyyoony." Kung'eet :chiichoo areet akeenke ānkuwēēsyētoot.

¹¹ Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kumwooy ām kuutiing'waa kule, "Nto yu kāākurārākyēēch ra āynātōōs chēē wuu biich." ¹² Kikuurēē :bichoo Barnaaba *Sēēwus, kukuurēē Bāwulō *Ēērmē, kuuyu ki inee nyēē ki ng'ālooliintēēt nyēē wōō. ¹³ Kimii :kōōto ake nyēē /kikēēsooyēē Sēēwus

nyēē kilēēkitēē yēē kibo oreet nyēē iwutē kiriing'. Yooto kukwēryoon :kibkōrōs nyēē kiyyoonkyninē kōyooto wuunōōk āk toobtoōk ākoy oreetaab kiriinkoonoo. Kimāchē :inee āk biiko chuut kule kuyēchi mbo Bāwulō kōrōsēēk. ¹⁴ Nteenee yu kakas :Barnaaba āk Bāwulō ng'aleechaa, kukereer sirookwaa kōōboor kule katay ng'aleechaa. Kulabat wōlēē kikiiruruukyi keey :biiko ānkubōlchi kule, ¹⁵ "Murēchu! Ām nee yu sooyey ng'al chēē tēē chu? Ntēē keekerkeeye acheek āk akweek. Kēēmiitēē kēēyibwook lōkōōyiwēk chēē kāroomēch. Oweeksee mosoonkoyeenichu māsāru kiy ānkōōyēnchi Yēyiintēētaab manta, nyoo kiyēyē barak āk ng'wēny, araarayta āk tukuuk tukul choo mii wōlto.

¹⁶ Ām bēsyoōsyēk choo kibo taay kyoosyi :Yēyiin kōōrootunwēēk kurub ātēbuutēkwaa. ¹⁷ Nteenee tukuuk chēē kāroomēch choo kikōōnook :Yēyiin kōōbooru :yooto wōlēē wuu :inee. Kikōōnook roobta ānkuyēyē kubiityo :āmiik ām bēsyoōsyēk chēē kiikuchōbchi. Kōōnook āmiik chēē chaang' ānkuyēyook ong'erech." ¹⁸ Kimā kuskus kukerekta :mbo Bāwulō bichoo kumayey kōrōsēēchoo ānkoo sinee kiimuukta.

¹⁹ Nto mii yoo, kukwaanee :Yuutayeeek alake Antyookya ākoo Ikonnyaa ānkubokutēwēch biiko kutayee keey mbo Bāwulō ānkōōyēnchi ng'aleekwaa icheek. Kuwiiree :bichooto Bāwulō rwoontōōk ānkōōng'irtiitoot kuwo kiriinkoonooto saang' kubērē tōōs kaakume. ²⁰ Nteenee kukwa :biikaab Kiriistō ānkōōruruukyi keey Bāwulō. Kung'eet :Bāwulō ankooyeey ākoy kiriinkoonoo. Nto yu kāyyēēkunēē, kung'eetee Luustra ākoo Barnaaba ānkutākyi keey Tēērbē.

Kiyyey :Bāwulō āk Barnaaba Antyookya nyēbo Siirya

²¹ Yu kabokuyit :icheek Tēērbē, kwaamta lōkōōyiwēk chēē kāroomēch ām wōlooto ānkōōyēnchi :biiko chēē chaang'. Nto mii lētuunoo, kooyeey kaa. Kibuntēē Luustra, Ikonnyaa ākoo Antyookya nyēbo Bisiitya. ²² Kiititiirootē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul kutas taay kukiilchi ng'ālyoontēētaab manta. Kimwoochinootē biiko kule, "Ākoy kēēbuntēē nyāliilutēk chēē chaang' ām baani bo Kaab Yēyiin." ²³ Kiyēētyēēchi :Bāwulō ākoo Barnaaba kanisoosyēk ām wōlto ake tukul kukwey booyik. Kikir :icheek kwoomiis ānkusoochi booyichoo. Nto mii yoo, kōōyokoochi bichooto Mokoryoontēēt nyoo kikiikookaasee keey.

²⁴ Yu kāwokumur :Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmēētaab Bisiitya, kuyit nyēbo Bamfulyaa ²⁵ ankwaamta ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kiriinkēētaab Beerka. Nto yityo, kurēkto ākoy kiriinkēēt nyēbo Atalyaa.

²⁶ Nto mii yoo, kubeetee mwēēnkēēt kung'eetee Atalyaa kooyeey Antyookya wōloo /kikiikiyiilchi icheek ām chamateetaab Yēyiin kubo yiisyēēt nyooto kikiikoowaany. ²⁷ Yu kabokuyit Antyookya, kukuur biikaab Kiriistō. Kirārchī bichooto kiy ake tukul nyēē kikiikuyey :Yēyiin kubuntēē icheek āk wōlēē /kikeeyaatita kēēlto kookaasee keey :biiko choo mā Yuutayeeek Yēyiin. ²⁸ Kiibuurto keey :Bāwulō āk Barnaaba bichoo bo Kiriistō ām bēsyoōsyēk chēē chaang'.

15

Tuuyēēt nyēē kimii Yēērusālēēm

14:15 Tān. 2:46; Yëyuut. 10:25-26   **14:15** Tyēēn. 96:5; 1Kōōr. 8:4-6   **14:16** Yëyuut. 17:30   **14:17** Tyēēn. 147:8; Cherem. 5:24   **14:19** Yëyuut. 13:50; 14:5; 17:13; 2Kōōr. 11:25   **14:22** Yëyuut. 11:23; 1Tēēs. 3:3-4   **14:26** Yëyuut. 13:1-2   **14:27** Yëyuut. 11:18

¹ Nto yēē kitākumiitē :Bāwulō ākoo Barnaaba Antyoookya, kukwaanee :biiko alake Yuuteeya ankuba wōlooto. Kibokoonet :bichoo mbo ng'etaabiya. Kimwooyē kule, “-/Mākiirāroochok, yoo /kamakiimuraatanaak kuu wōloo mwooytooy :siruutēkaab *Muusa.” ² Kiyey :ng'alyoontoonoo Bāwulō ākoo Barnaaba kukwiil keey āk bichooto kut kuchuunchuun. Nto mii yoo, /kēemwooy kule kuwo :Bāwulō ākoo Barnaaba kuboonto keey āk mbo ng'etaabiya alak Yēerusālēm. /Kikēemākyinē bokunyōōryo ākoo *lēbkēeyik chuut āk booyik kurubta keey āk ng'alyoontooni. ³ Yooto, kōō-āmiisoot icheek :kaniseet. Nto yu kimii kumurē Fōyinikē āk Samaaryaa kumwoochi :icheek mbo ng'etaabiya ām wōlooto kule kiikōōyēnchi :biiko choo mā Yuutayeeek Yēesu. Kiing'ereech :lōkōōywēchoo mbo ng'etaabiya miisin.

⁴ Yu kabokuyit mbo :Bāwulō Yēerusālēm, kutorooch icheek :lēbkēeyik, booyik āk biikaab Kiriistō chuut alak. Kiiboorchichoo bichooto kiyēē kiikuyey :Yēyiin kubuntēē icheek. ⁵ Nteenee king'ēētyo *Farisaayeeek alake chēē kikiikuchamta Yēesu ānkumwooy kule, “Māchaktōōs */kiimuraatan biiko choo mā Yuutayeeek ānkumākyinē mbo kooywey kiruutēkaab *Muusa.”

⁶ Yooto, kukuur keey *lēbkēeyik ākoo booyik bokoolyeb ng'alyoontoonoo. ⁷ Yu kabokung'alaalee ām kōōyinto, kung'eet :Bētērō ānkumwooy kule, “Mbo ng'etaabiya, ābērē ōnkēt kule kisimkutoola :Yēyiin kēny ām wōlēē ōmiitē :akweek, ā-āmchi biiko choo mā Yuutayeeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kukas ānkōōyēnchi. ⁸ Kiiboorunēē :Yēyiin nyoo inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēkaab biiko kule kichāmē biiko choo mā Yuutayeeek yoo kiikoochinē icheek Tāmirmiryēēt kuu yoo kikōōnēech acheek. ⁹ Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, /kiitiliil. Kunyi, -mākēyēku teer ām wōlēē mii :bichoo. ¹⁰ Kunyoo ii, ām nee yu ōmāchē okwiil Yēyiin ōkoochinē mbo ng'etaabiya kukalab muchōōkiit nyēē -mākiimuuchē :acheek keekalab, āmēēbērē kiimuuch :mbo kuuko? ¹¹ Mēerook oyey kuu nyooto. /Kikiiraraacheech acheek, yu kāwokunyōōwēech :Mokoryoontēēt Yēesu kaat, ānkuwuu nyooto ām wōlēē miitē :nkicheek.”

¹² Kisiisyo :biiko tukul kule much! Kiyēbchi yit nkinee Barnaaba ākoo Bāwulō kumii kōōbooru tukuuk chēē /kiilatē chēē kikiikuyey :Yēyiin ām wōlēē mii :Kirikiik kubuntēē icheek.

¹³ Yu keewaany, kumwooy :Yāākōbō kule, “Mbo ng'etaabiya, oyeb yit baa. ¹⁴ Kāākūrārēwēch :Simōōni wōlēē kichāmtooy :Yēyiin choo mā Yuutayeeek ām taay, kuyēk cheechii. ¹⁵ Mii :ng'aleekaab *wōōrkooyik chēē ityiichē yuutēyu ām yoo /kikesir kule,

¹⁶ Yoo kāākubēk :ng'aleechu, +māāyēēwu
 ānkuchāyyoong'tē subak kōōtaab *Tāwuti nyoo kikiikuluul.
 +Maateech subak wōloo kikiikuburyet
 kut ākētyi kōōbuur kuu yoo kiwuu,

¹⁷ sukung'eet kucheeng'at :biiko choo kiikung'ēt Mokoryoontēēt
 āk choo mā Yuutayeeek choo kyaakwey kule kuyēk cheechuu.
 Yēyiin :nyēē kiiboor ng'aleechu ānku inee :nyēē makuyey.†

¹⁸ Tookunoot kuu nyooto kung'eetee kēny kule mākulumchi :choo mā Yuutayeeek biikaab Yēyiin. ¹⁹ Kunyoo, kaatiil :anii kule -mookany keeyey kunyikisyi choo mā Yuutayeeek yoo mii kuyisu keey kukwoonii wōlēē mii :Yēyiin. ²⁰ Yoo kātawuu nyoo, okany kēēsirchi barweet kēemwoochinē kule kutayee

keyy kwoomē āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs ankusaan martaayeeet. Kutayee keyy mbo subak kwoomē bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul ankutayee keyy kwoomē kiisēēnik.* ²¹ Nteenee yoo mächē :chii kuyëk Yuutāyiin, kōōnkētē kiyēē /kēēmākyinē kule kuyey, kuuyu /kiikeesumanaan kiruutēkaab *Muusa ām kiriing' ake tukul ām bēsyōōsyëk choo kibo taay /ānkutākēēsumānē mbo lōkōōywēchoo ām kooriikaab saayeeet ām bēsyēēt ake tukul nyēbo *Sabaato.”

Kisirchi :booyik barwa biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeeek

²² Nto mii yoo, kootiil *lëbkēēyik āk booyik kuboonto keyy āk biikaab Kiriistō chuut alak kukwey biiko alak ām biikwaa /sikiiyookto kubeeta keyy Bāwulō āk Barnaaba Antyookya. /Kikeekwey Yuuta nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Barsaaba ākoo Siila. Kitookunootiin :bichoo ām wōlēē mii mbo ng'eetaabiya. ²³ Kibeeta :bichuutēchu barweet nyēē mwooyē kule:

Kiisuboooyok :acheek lëbkēēyik ākoo booyik.

Kēēmächē kuyityi :lōkōōywēchu biiko choo mā Yuutayeeek choo mii Antyookya, Siirya ākoo Kiliikya choo kiikuchamta Yēēsu.

²⁴ Kookeekas kule kookukwa wōloo ōmiitē :biiko alake chēē mānāākēēchāmchi :acheek ankubokooyiimaak mētēwoy ām ng'al chēē kyoomwook :acheek. ²⁵ Kunyoo, kookiisoot :acheek tukul kule keekwey biiko ānkiiyooku kukwa wōloo ōmiitē. Makukwaanta keyy Barnaaba ākoo Bāwulō, choo chamaniyoo, ²⁶ choo kookuchamta soboonwēkwaa kubo kaayneetaab Mokoryoontēenyoo, Yēēsu Kiriistō. ²⁷ Kunyi, kākiiyooku Yuuta ākoo Siila kutāsyi nyikiisinto :ng'aleechu sirootiin. ²⁸ Kookootiil :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankiitiil :nkacheek kule -/makiing'ireenaak kiruut chēē chaang'. Nteenee ²⁹ osaanee keyy āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs ankootayee keyy bany bo tyoong'in chēē /kēēkulē, kiisēēn āk martaayeeet. Karaam yoo kooyey kuu nyooto. Chameetaab keyy.

³⁰ Kunam :bichoo baanta kurekto ākoy Antyookya. Kikuur kaniseet tukul ānkōōkoochi barwaanaa. ³¹ Yu /kakeesuman lōkōōywēchoo, /kēēng'ērēkyi kuuyu kiikiimē biich. ³² Kiititiirēē :Yuuta ākoo Siila choo ki *wōōrkooyikaab Yēyiin biiko ng'al chēē chaang'. ³³ Yu kākubēēni :bichoo /kikiiyooktooy wōlooto bēsyōōsyëk chēē ng'eri, kung'ēētyo kumächē kooyey wōloo /kikiiyookunēē. Kii-āmiis :mbo ng'eetaabiya kule kubeeta tāloosyēēt.† ³⁵ Kunyoo, kiibuur :Bāwulō ākoo Barnaaba Antyookya, kōōnēētē ānkwoomtooy ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuboonto keyy āk biiko alak chēē chaang'.

Kikwey :Bāwulō Siila, kuwēeto :Barnaaba Māārko

³⁶ Yu kaakukeeyta :bēsyōōs, kumwoochi :Bāwulō Barnaaba kule, “Murooni, ikany baa, kēēruutoochinootē mbo ng'eetaabiya ām kiriinkōōsyëk tukul choo kiikyaamtaatee ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Mächaktōōs kiinkēt wōlēē wuu :soboonwēkwaa.” ³⁷ Kimächē :Barnaaba kule /keebeeta Yoowaana nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārko. ³⁸ Nteenee kiisoot :Bāwulō kule

* **15:20** /Kikēēmākyinē biiko choo mā Yuutayeeek ānkuming'tooy keyy Yuutayeeek kule kukir tukuuk ang'wan choo /kēēng'āloolēē ām Laawiik 17:8-14 ākoo 18:6-18. **15:20** Laawi. 18:6-18; 17:10-15; Yëyut. 15:29; 21:25; 1Kōōr. 8:1-13; 10:23-33 **15:21** Yëyut. 13:15; 2Kōōr. 3:14-18 **15:22** Yëyut. 15:40; 16:19; 17:4, 10, 14-15; 18:5; 1Tēēs. 1:1 **15:24** Kala. 1:7; 5:10 **15:29** Yëyut. 15:20 **15:32** Yëyut. 11:23, 27 † **15:33** Tinyē :sirutëk alake kërëywoontēētaab 34: Nteenee kiitiil :Siila kule kung'ētunēē wōlooto. **15:37** Yëyut. 12:12

kimayemaat kubeeta Yoowaana, kuuyu kibetyenyee Bamfulyaa koochuchuyee keye yiisyonoo. ³⁹ Kichuunchuun :Bāwulō āk Barnaaba nyēē kōrōom kut kubchey keye. Kiwēeto :Barnaaba Māārko ām mwēenkēēt kutākyi keye Kubrō. ⁴⁰ Nteenee kikwey :Bāwulō Siila kule kuwēeto keye. Kisaay :mbo ng'etaabiya kōōberuur icheek :Yēyiin, nto mii yoo, kuba. ⁴¹ Kiwēesyētootēē :Bāwulō yēēmēetaab Siirya ākoo nyēbo Kiliikya kōōkiimootē kanisoosyek.

16

Kiium :Bāwulō Tēmētēwō

¹ Nto mii yoo, kuyit :Bāwulō ākoo Siila Tēerbē ankukeeyta ākoy Luustra wōlēē kiminyē :chiitaab Kiriistō nyēē /kikēēkuurēē Tēmētēwō. Ki lakwataab cheebyoosya nyēē ki Cheebyuutayaa nyēē kikiikōōyēnchi Yēesu. Nto kwaan ku Kirikiin. ² King'āloolēē :mbo ng'etaabiya Tēmētēwō ām Luustra ākoo Ikonnyaa nyēē karaam. ³ Yooto, kumach :Bāwulō kule kuwēeto keye Tēmētēwō. Kunyoo, /kikiimuraatan kubo Yuutayeech chēē kiminyē wōlooto, kuuyu kiinkētē :biiko tukul kule ki Kirikiin :kwaan. ⁴ Kibuntootēē kiringkōōsyēk kwoomtootē ng'aleek kutēē yooto tukul. Kikiikootiil *lēbkyeyik āk booyik ām Yēerusālēm kule kooywey :biiko ng'aleechaata. ⁵ Kunyoo, kikiimikiitu :kanisoosyek ām kiringkōōsyēchooto ankookaasee keye Yēesu miisin. Kitāsyinē keye :laating'waa bēsyō ake tukul.

⁶ Kiwēeto keye :Bāwulō bichoo āyēēng' kuwēesyētootēē yēēmēetaab Fruukya āk nyēbo Kalatayaa, kuuyu kimānāāchāmchi :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kwaamta ng'ālyoontēēt ām yēēmēetaab Eesya. ⁷ Yu kabokuyit kiyōōtēetaab Misiinya, kusyeem kule kuba yēēmēetaab Biituunnya, nteenee mānāāchāmchi :Tāmirmiryēetaab Yēesu. ⁸ Yooto, kukeeytee Misiiya ānkutākyi keye *kiringkēetaab Turoowa.

Kinyōōr :Bāwulō ng'oong'uutyēēt ām Turoowa

⁹ Yu kayit kwēemooy, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Bāwulō. Kikas chiito ake nyēbo Maketoonnya kukēyyo ānkumii kusoomē inee kule, “Bāwulō, ānkiichōō Maketoonnya chēyēētyēechēēch.” ¹⁰ Yu kēenkēt :Bāwulō ng'oong'uutyoonoo, keeyeyte keye areet akenke keebe Maketoonnya, kiiwoonkyinē kule kākukuurēēch :Yēyiin bokyoomchi bichoo lōkōōywek chēē kāroomēch.

Kiweek :cheebyoosyeet ake ām Filiibi nyēē /kikēēkuurēē Liitya

¹¹ Yooto, kēēng'ēetyēē Turoowa ankeebeteet mwēenkēēt ākoy Samooturake. Nto mii bēsyēēt nyēē kirubē keyit Neeyabooli. ¹² Nto yityo kēēng'ēetyēē yooto ankeebeteet kērēēnkōōk ākoy Filiibi. Ki wōō *kiriinkooni ām yēēmēetaab Maketoonnya ankikiikunam :kōōrēetaab Rooma ānkubāw. Kikēēbēēni wōlooto.

¹³ Nto mii yēē ki bēsyēetaab *Sabaato, keechuyte kiriing' saang' ankeebe ākoy yēē kibo āynēēt wōlēē kikeenyoorthe yēē kisooyēē :Yuutayeech. Kibuur ng'wēny ānkēētoowu kēēng'āloolchi chēēbyōōsōōk chēē kikiiruruukyi keye yooto. ¹⁴ Kimii :cheebyoosyeet ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Liitya nyēē kyooltootēē sirooy chēē ki ārroonēch chēbo āliisyyēt nyēbo barak miisin. Kichōōnēē :cheebyoosyaanaa kiringkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Tyatiira ānkikutunkynēē Yēyiin. Kiyey :Yēyiin cheebyoosyaanaa kōōyēnchi ng'aleekaab Bāwulō. ¹⁵ Yu /kabokeebatisan āk biikyii, kumwoowēēch kule, “Yoo ōchāmē

kule äyēnchinē :anii Mokoryoontēēt, okwaa bōōbēēni kōōnyuu.” Yooto, keecham keebe.

Kiiburyoong'to :Bāwulō tāmirmiryēēt kung'eetee chēēbto ake

¹⁶ Nto mii bēsyeēt ake, yēē kikēēmiitē kēēbēēti yēē /kikēēsooyēē, kutu-uyēēnēech :chēēbto ake nyēē ki motwooriin ānkiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kiyēyē chēēbooto kuyey sookēyēēk. Kiyibchinē :chēēbi bi-ikyii choo kiyēchinē yiisyēēt beesaanik chēē chaang' chēē kinyōōrtooy sookēyēēchoo. ¹⁷ Kiinoomootēech :chēēboo kukuurchinootē barak kule, “Yēchinē :bichu yiisyēēt Yēyiin nyoo mii kibkōōnkōy ānkumii bokōōboorwook wōlēē +/makiiraraaktaak.” ¹⁸ Kimwaayaat kuu nyooto ām bēsyoōsyēk chēē chaang' kut kooyiim Bāwulō :ng'aleekyii. Yooto, kuweech keey :Bāwulō ānkōōburyoong'to tāmirmiryoonoo kule, “Amwoowuung' ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō kule ichuwunee chēēbi.” Kuchuwunee :tāmirmiryoonoo chēēboo areet akenke.

/Kikiiraraach riibiintēēt āk biikaab kanyii

¹⁹ Yu kakaas :biiko choo kiyēchinē :chēēboo yiisyēēt kule kāākubot :kēēng'waa nyēē kōnyōōrunēē beesaanik, kunam Bāwulō āk Siila ānkukweryoot ākoy kōōk wōlēē /kibokiikum. ²⁰ /Kikēēmwoochi kōōkwēēt kule, “Yuutayeech :bichu! Mii kuyibu wōōrōōryēēt kiriinkēēnyoo. ²¹ Inēētē biikyoo kurub ātēbutēt chēē mānyoolchēēch acheek biikaab Rooma.” ²² Yu kākēēmwooy kuu nyooto, kōōrōōbēr :biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto. Kumwooy :kiirwookichoo kule, “Ōbuutēē sirook ānkōōbir!” ²³ Yu /kāākēēbir, /bo-keekerta kō. /Kikiikāloonchi riibiintēētaab kōyooto kuriibo nyēē karaam. ²⁴ Kiwēēto :riibiintoonoo Bāwulō āk Siila ānkuwokukerta kisēēnkēēt nyēē kibo āriit /ankiikiichee kērēēnkōōkwaa musukook /ankeekwiiliilee musukoo-choo nyōōrōōōnik.

²⁵ Nto yu makuyit kwēēmooy kwēēn, kumii :Bāwulō ākoo Siila kusooyē ānkutyēēnchinē Yēyiin kōōkoostoo, kimii :kibratiisyeek chuut alake kuyēbchinē yiit.

²⁶ Nto nyēē mā tyaa, kuchō :kibring'ring'nyēēt ankoooluchluuch kōōto ng'wēny kut kuyootākiis :kurkootik tukul kule bōt! Kōōtyookiis :nyōōrōōōnik choo /kikikeeratee chii ake tukul. ²⁷ Yooto, kukās :chiito nyoo kiriibse. Nto bērē kukas kuyootootiin :kurkootik, kung'us chōōkiinyii kumāchē kule kubusuy keey kubērē tōōs kāākumwēy :kibratiisyeek. ²⁸ Nteenee kubōlchi :Bāwulō kule, “So! Imāchē i-āmchi keey nee? Ntēē acheek :chu kēēmiitē :tukul yu.” ²⁹ Kumwooy :riibiintoonoo kule, “Ōkwēng'woo, baa, maata!” Kuryaakta ām bōōtoonik ānkuwokōōbutyi kērēēnkōōkaab Bāwulō ākoo Siila. ³⁰ Yooto, koomut :chiichooto mbo Bāwulō kukwa saang' ānkumwoochi kule, “Murēchu, +maayey :anii kule nee /sikiiraraachaa?” ³¹ /Kēēkētyi kule, “Māchaktōōs iyēnchi Mokoryoontēēt Yēēsu. Yoo !keeyey kuu nyooto, +/makiiraraachiing' āk kang'uung' kumuukul.” ³² Yooto, /kyoomchi chiichooto ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk biikaab kanyii. ³³ Kiwēēto :chiichooto icheck kwēēmowuunooto ākoy kanyii ānkōōnyoochi ng'woowōōk. Yooto /keebatisan chiichoo āk biikaab kanyii tukul. ³⁴ Kikweryoot Bāwulō āk Siila kō ankubay. King'erēkiis :biikyii kutēē yēē tēē, kuuyu kikiikōōyēnchi :icheek Yēyiin.

³⁵ Yu kayyeech, kōōyookto :kiirwookichoo biiko kuba kaab riibiintonoo. Nto yitē, kumwoochinē kule, “/Kākēēmwooy kule ityaakte bichoo.” ³⁶ Yooto, kumwoochi :riibiintonoo Bāwulō kule, “Kāākumwooy :kiirwookichoo kule /kiityaaktaak. Kunyoo, obeete kaalyeet.” ³⁷ Nteenee kumwoochi :Bāwulō bichoo /kikiiyooku kule, “Kōbirēēnēēch :kiirwookichoo wōlēē chaang’ :biich āmānyōōr kiy nyēē kikeeleel ānkēēyēku sinee :nkacheek biikaab Rooma. Kokerteech mbo subak kāābēērit. Kunyoo ii, ām nee yu mächē :icheek kootyaakteech kibchamumu? -Māwuu nyoo mbo kisich! Bōōmwoochi kukwa :icheek nkit bokōō-āmiisootēēch keechuYTE.”

³⁸ Kibokumwaayta :bichoo ng’aleechaa. Nto yu kēēnkēt :kiirwookichoo kule kibo :Bāwulō ākoo Siila kōōrēētaab Rooma, kunam kuut. ³⁹ Kukwa ānkusoom mbo Bāwulō nyooyetaab kaat. Nto mii yoo, kuyoot ānkōō-āmiisoot kung’ēetyēē kōyooto ankusaaysaay kule kung’ēetyēē :icheek kiriinkoonooto.

⁴⁰ Yu /kābokēēyoot Bāwulō ākoo Siila, kuba ākoy kōōtaab Liitya. Kinyoorta mbo ng’etaabiya wōlooto. Kiititiir icheek, nto mii yoo, kubyēēchi keey.

17

Kumiitē :Bāwulō āk Siila Tēēsālōōnikē

¹ Nto mii yoo kumur :mbo Bāwulō *kiriinkēētaab Āmfibōōli āk nyēbo Aboloonnya nto yityo, kuyit *kiriinkēētaab Tēēsālōōnikē. Kimii wōlooto *kōōtaab saayeet nyēbo YuutayeeK. ² Kwoomchi :icheek YuutayeeK chēē kimii wōlooto ng’ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo kwōōyēytooy kwaak. Kiirwookyinēē biiko *kōōtaab saayeet ām bēsyōōsyēkaab *Sabaato sōmōk, kurubta keyē āk siruutēkaab Yēyiin. ³ Kirārchi :Bāwulō biiko ng’aleek kōōboorchinē kule kiyēmāktōōs kunyalil *:Kāārārookiintēēt ankung’eeteē meet. Kimwooy kule, “Yēesu nyiitēnyi āmiitē ā-āmwook :nyēē Kāārārookiintēēt nyoo kikēēkānyoonu.” ⁴ Kichāmchiin :YuutayeeK kereeryaanto ng’aleekaab Bāwulō ānkuris icheek. Kiyēnchi nkicheek :Kirikiik wōlēē wōō Yēyiin ākoo chēēbyōōsōōy chēē chaang’ chēē kitookunootiin.

⁵ Nteenee kimēēchi :moo YuutayeeK alak. Kibokōōruruukootēē biich chēē kāwōōt wōlēē chaang’ :biiko ānkutoow wōōrōōryēēt ām kiriinkoonooto. Kiba :bichoo areet akeenke ākoy kaab chiito ake nyēē /kikeēkuurēē Chāāsōōn bokucheeng’ee Bāwulō ākoo Siila wōlooto, sukukwēryoot ākoy kōōk. ⁶ Nto yu kimānāānyōōr, kunam Chāāsōōn āk mbo ng’etaabiya alak ankoobarbaar-taat ākoy taayeetaab kāāntōōyikaab kiriinkoonooto. Kibōloobōl :bichoo kule, “Kookutankwar :bichu kōōrēēt kumukuul neennyi kookukwa ākoy wōli. ⁷ Yu kabokukwa wōli, kutaach :Chāāsōōn ām kanyii. Chwēēsē :bichu mākuutēk tukul chēbo *Kayisaar kumwooyē kule mii :bāytooyiintēēt nkinee ake nyēē kālē /kēēkuurē kule Yēesu.” ⁸ Yu kabokukas :biiko ākoo kāāntōōyikaab kiriinkoonoo kuu nyoo, kuchēy :taariiryet. ⁹ Nto mii yoo, /kēēmwoochi Chāāsōōn āk alak kule kukwey beesaanik chēē keetyaaktee keyē /ankeebakaakta kuba.

Kumiitē :mbo Bāwulō Bereeya

¹⁰ Yu katuuyiit :kōōrēēt, kumwoochi :mbo ng’etaabiya Bāwulō ākoo Siila kule kuba ākoy Bereeya. Kumii :icheek wōlooto, kōōwut *kōōtaab saayeet nyēbo YuutayeeK.

11 Ki kâroomëch :ätëbuutëkaab Yuutayeekaab Bereeya kusiir chëbo choo bo Tëesälöönikë. Kiityookootiin :moonikwaa kumächë kule kuyëbchi yïit ng'älyoontëët. Kiiröotootë siruutëk äm bësyö ake tukul kukas kule ki man :kiyëë kimwooyë :Bäwulö. 12 Kiiyënchi :Yuutayeek ku chaang'. Kiiyënchi :nkicheek Kirikiik chëë kitookunootiin chëë chaang', booyik äk chëëbyöösöök.

13 Nto yu kënëket :Yuutayeek choo kimiitë Tëesälöönikë kule kimii :Bäwulö kwoomtëë ng'älyoontëët Bereeya, kuba wölooto boköowuur biiko. 14 Yooto, kukwëryoot :mbo ng'eetaabiya alake Bäwulö kuwo komosta nyëë kibo tabantaab araarayta. Nteenee kung'ëtunëë :Siila äkoo Tëmëtëewö Bereeya. 15 Kii-ämiiisoot Bäwulö äkoy *kiriinkëetaab Aaten. Nto mii yoo, kooyey äk ng'älyoo nyëë kiyibchi Siila äk Tëmëtëewö kule kimächäktöös :icheek kusarta keyy areet akeenke bokutuuyo äk Bäwulö.

Kumiitë Aaten

16 Nto kutäkumiitë :Bäwulö kukänyiiisye äm Aaten, kung'woonchi yu kawokukas kule kibooontotë :biikaab kiriinkoonooto äynätöös chëë chaang' chëë / këëkutunkyninë. 17 Yooto, köörwooky :inee Yuutayeek äm *köötaab saayeet yëë ki Sabaato kunam wölëë miitë :Kirikiik chëë kiiywëyë Yëyiin. Kiirwoochë mbo subak bësyö ake tukul äm wöloo chaang' :biiko äk Kirikiik chëë kanyoorta wölooto. 18 Kikwiil :biiko alake Bäwulö chëë kimwooyë kule ibëliisye ng'erëkweek äm köörëët tukul, ankukwiil mbo :alake chëë kiikoosëë keyy kiirnätëeng'waa /änkimäkëewëchë. Kiteebëe keyy :alake kule, “Chokwooltumoonchinë ng'oo :nyi ëë?” Kimwooy :nkicheek alake äm yooto kule, “Nto yu wuu nyëë mächë kule köörëëchëch kule këëkutunkyi äynät nyëë mä nyëënyoo.” Kimwooy :bichooto kuu nyooto, kuuyu kimii :Bäwulö kwoomchinë biiko kurubta keyy äk Yëesu äk ng'eeteetaab meet. 19 Nto mii yoo, /këëkwëryoot Bäwulö äkoy yëë kibo lekemeet ake nyëë /kikeëkuurëe Areyyobaako yëë kibo kääbkiirwook. Nto yitoo /keeteebëe kule, “Mwoowëch, baa, inëëtë nee :ng'aleechu imwooyë? 20 Imiitë iyibwëch ng'al chëë leelach kule keekas. Kunyoo, këëmächë kiinkët kule ibooru nee.” 21 Kikicham :biikaab Aaten äkoo biiko alak kööwoonkyninë äsiiswëkwaa kuyëbchinë yïit ng'al chëë leelach.

22 Yooto, kööyoo :Bäwulö äm köökwoonoo bo Areyyobaako änkumwooy kule, “Lëyyë, biikaab Aaten! Änkëtë sinee kule äm këëlto ake tukul kyoocham ösooyë. 23 Käänkääberë äwëesyëtootëë wölto ake tukul, änyöörü tukuukwook chëë ökutunkyninë. !Kaakas mbo yëët ake yëë /kikeesir kule: YËYIIN NYËË -/ MÄKIINKËTË. Kunyi, nee :kiyoo kyöökutunkyninë ämëëberë kyöönkëtë? Kiyooto nanyuun nyi ämiitë wää-ämwook.

24 Yëyiin nyoo kiyëyë köörëët äk kiy ake tukul nyoo mii äriit, ku Mokoryoontëetaab barak äk ng'wëny nyëë mëëberë minyootë koorin chëë tëëkyinootë :biich. 25 Mämächë kiy ake tukul nyëë imuuchë :biiko köökoochi, kuuyu inee :nyëë ikoochinë chii ake tukul soboonto äkoo kiy ake tukul. 26 Kiyey :Yëyiin chiito akeenke kurook. Nto mii yoo, chokurööbunëë keyy :biiko mooyëetaab chiichoo sukung'ëet kuminy köörëët. Kísat mbo subak :Yëyiin bësyöösyëk chëë makuminyëë :bööröyöösyëk köörëët äk wölëë mäbokuminyoot. 27 Kiyey kuu nyooto sukung'ëet kutorobënoot :biiko nto anyuun kunyöör

inee, ānkoo sinee mēēbērē kiilōōyiiti keey chii ake tukul ām acheek. ²⁸ Nto kimāmiitē :inee, nto -mākēētinyē soboonto. Kuu yoo kisirē :siriikwook alake kule, 'Kēēyēku :nkacheek cheechii.' ²⁹ Kunyoo, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, keekerkeeye āk inee. Māmāchāktōōs kiisōōtē kule kerkeey :Yēyiin āk tukuuk chēē kiyēyiisyē :biiko ng'oomnānēēt ankung'ulunee *ta-aabuut, *feeteet nto rwaanteet. ³⁰ Ām taay, kikiimiiny :Yēyiin mēt ām bēērēbēeryo nyēē wuu nyoo, nteenee mwoochinē ra chii ake tukul kule māchāktōōs :chii kureeny keey. ³¹ Kiikuchōb :Yēyiin bēsyēēt nyēē ikuumunēē biich ām kēēlto nyēē rootaat kubununēē chii nyēē kiikutool. Kiikōōboorchinēē :Yēyiin biiko tukul ng'ālyoontoonoo, yoo kiing'ēētēē chiihooto meet."

³² Yu kabokukas :bichoo ng'aleek chēbo ng'ēeteetaab meet, kuroorchi :alake Bāwulō, nto alak kumwooy :choo kule, "Tēechōō subak tāchēē-ām wēēch ng'aleechaa ēē, wē." ³³ Yooto, kubakaakta :Bāwulō bichoo. ³⁴ Nteenee kikiilchi :alake Bāwulō ānkōōyēnchi ng'ālyoontēēt. Ām bichooto kiyyēnchinē, kimii :akeenke nyēē /kikēēkuurēē Tyoonisyō nyēē ki akeenke nyēē kibo kōōkwēetaab Areyyobaako ākoo mbo nkinee cheebyoosya nyēē /kikēēkuurēē Tamaari āk nkicheek biiko alak.

18

Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō

¹ Yu kāwokubēk :ng'aleechaa, kung'etee :Bāwulō Aaten ānkuwo ākoy Kōōriintō. ² Kinyoorta wōlooto Yuutāyiintēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Aki-ila. Kibo :chiichi kōōrēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Bōōntō. Kitākuchōōnēē :chiichooto kōōrēetaab Itaalya kuboontoonu keey cheebyoosenyii nyēē /kikēēkuurēē Brisila. King'ēētyēē :bichoo Itaalya, kuuyu kimwooy :Kilaawu-tiyo nyēē ki bāytooyiintēetaab wōlooto kule kung'ēētyēē :Yuutayeek tukul Rooma. ³ Nto kuuyu kiyēytooy :Bāwulō kēryōōsyēk kuyēwunēē mwēēnik, yiisyēēt nyēē kiyēyē :nkicheek chuut, kuwo wokutēbto keey sukuyēyiisyē :tukul. ⁴ Kiwēētii :Bāwulō wokōōrwoochē āk biiko ām *kōōtaab saayeet bēsyō ake tukul nyēbo *Sabaato. Kisyēēmē :Bāwulō kule nto yis Yuutayeek āk Kirikiik.

⁵ Yooto, kuchōōnēē :Siila ākoo Tēmētēwō Maketoonnya, kunyōōru Bāwulō kōōkiilchinē keey amtaayeetaab ng'ālyoontēēt kumwoochinē Yuutayeek kule Yēesu ku *Kāārrookiintēēt nyoo /kikēēkānyoonu. ⁶ Nteenee kikiwil :Yuutayeek Bāwulō ānkuchubsēēt. Nto mii yoo, kōōrēēk :Bāwulō kābuutiinyii ānkubirto kulēlēkyi keey :tēērtit bichooto kukatay ng'aleekwaa, ānkumwoochi kule, "Kwaamaak :korotiikwook nkityō. Ābēērē keey :anii. Kunyi, kung'etee raat ānkuwo taay, +māāwēētii wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek."

⁷ Yooto, kung'etee :Bāwulō kōyoo bo saayeet ānkuwo kayta ake nyēē kilēēkitēē yooto nyēbo chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Tiitō Yuustō nyēē kikutunkynē Yēyiin. ⁸ Kimii :chiito ake nyēē kiyyoonkynē kōyooto bo saayeet nyēē /kikēēkuurēē Kiriisbō. Yooto kuchamta :chiichoo āk biikaab kanyii Yēesu. Kiyyēnchi mbo nkicheek :biiko alake chēē kibo Kōōriintō Mokoryoontēēt /ankeebatisan.

⁹ Nto mii kwēēmowuut ake, kukuurchi :Yēyiin Bāwulō ām ng'oong'uutyēēt kule, "Bāwulō, -mēēmuy. Itas taay i-ante lōkōōywēk, ¹⁰ kuuyu kēēboontē keey

:tukwaay nyēē māko y kuyeyeeniing' :chii kiy. Āboontē biikyuu chēē chaang' ām kiriinkooni." ¹¹ Kunyoo, kiibuur :Bāwulō wōlooto ām kēnyii akeenke āk ārook lo kōōnēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹² Yu kitākōōyoonkyinē :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kāliiyō yēmēētaab Akaaya, kōōyoomo keey :Yuutayeeek ānkubooryēē Bāwulō ānkukwēryoot āko y kōōk. ¹³ Yu /kakiyyiitita, kumwooy :bichooto kule, "Mii :chiichi kuwēēchē biiko kule kukutunkyī Yēyiin ām kēēlto nyēē mānāmē keey āk wōlēē mwooy-tooy :kiruutēkyoo." ¹⁴ Nto baanta nyooto mächē kutwēk :Bāwulō, kumwoochi :Kāliiyō Yuutayeeek kule, "Nto kōōng'unyng'uunkyinē :akweek ng'ālyoo nyēē miyaat nto nyēbo ng'ōōki nyēē /kakeeyey, nto kāāyēbchinē yīit. ¹⁵ Kukwaaneenaak wōlēē +moosatite, kuuyu rubtooy keey :riirikwook āk ng'al, kooyōōk āk kiruutēkwook. Māmii :kiyēē ātiilē :anii kurubta keey āk ng'al chēē wuu choo." ¹⁶ Kunyoo, kukwet bichooto kuba saang'. ¹⁷ Yooto, kuwēēkyi keey :bichooto Sōōstēēn chiichoo kiiyoonkyinē *kōōtaab saayēet. /Kēēbir kukāsē :biiko ām kōōk, nteenee manaakas :Kāliiyō yēēt kiy.

Kiiyey :Bāwulō Antyoorkya

¹⁸ Kibēēni :Bāwulō Kōōriintō bēsyoōs chēē mā tyaa. Nto mii yoo, kubakaakta mbo ng'eetaabiya kumächē kule kuwēētēē mwēēnkēēt kutākyi keey Siirya. Kiboonto keey Brisiila ākoo Akiila. Nto kumii yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Keenkereeya kutākūnyē kuwo, /kēerwookyī buutēēk kuuyu kikiikoowaal keey kōōtāboonchi keey Yēyiin. ¹⁹ Yu /kaakeerwaach, kunam baanta. Nto yu kabokuyit wōlēē /kikēēkuurēē Ēfēēsō, kubakaakta :Bāwulō Brisiila ākoo Akiila. Kiwo ku inee keey ānkōōwut *kōōtaab saayēet ānkutoow kōōrwooch āk Yuutayeeek. ²⁰ Kisaaysaay :bichooto Bāwulō kule tākōōbuurto keey tukul, nteenee kitāyīis. ²¹ Nto yu kimii kung'ēētēē yooto kumächē kuwēēchi keey, kukuurtoochi kule, "Yoo kacham :Yēyiin, +māāyēēwu." Yooto, kung'ēetee Ēfēēsō.

²² Yu kāwokuyit :Bāwulō Kayisareeya, kutas taay āk baannyii wokoosub-aay kaniseetaab Yēērusālēēm. Yu kābēk :bēsyoōs chēē ng'eri, kurekto Antyoorkya. ²³ Kibēēni nkinee wōlooto bēsyoōsyēk chēē mā tyaa. Nto yityo, kuwēēsyoōtootēē komoswookik chēē chaang' chēbo yēmēētaab Kalatyaā āk nyēbo Fruukya kōōtitiirōotēē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul.

Kitoow :Ābōōlō yīisyēēnyii

²⁴ Kimii :Yuutāyiintēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ābōōlō nyēē kibo *kiriinkēētaab Alekisaanrya. Ki chii nyēē ki kibsumannyyā ānkiboonto kiirnatēēt nyēē wōō miisin ām komostaab siruutēkaab Yēyiin. Kiwo :chiichoo Ēfēēsō. ²⁵ /Kikiikiineet kunam kēēltaab Mokoryoontēēt ānking'ālōolēē Yēēsu ām mooyēēt akeenke, kōōnēētē ām kēēlto nyēē karaam kurubta keey āk Yēēsu, nteenee, kiinkētē baateey kurubta keey āk bātisāniisyēētaab Yoowaana. ²⁶ Kitoow :chiichooto kung'alaal nyēbo nyikanat ām *kōōtaab saayēet. Yu kāwokuyēbchi yīit :Brisiila āk Akiila ng'aleekaab Ābōōlō, kukuur kuwo kōōng'waa ānkubokurārchi ām kēēlto nyēē yemaat kurubta keey āk kēēltaab Yēyiin.

²⁷ Yu kimächē :Ābōōlō kuwo Akaaya, kōōkimkiim inee :mbo ng'eetaabiya /ānkēēsirchi biikaab Kiriistō chēē kimii yēmēētaab Akaaya kule kutaach inee. Nto kuyitē, kuyētyēēchi :Yēyiin kōōtitiir biiko choo kikiikōōyēnchi

Yëesu kubununēē chamateetaab Yëyiin. ²⁸ Wuu nyooto, kuuyu kiibēl :inee kwiilateetaab Yuutayeek ām nkuruuk tukul kukāsē :biiko. Kōōboorunēē siruutëk kule *Käärārookiintēēt :Yëesu.

19

Kumiitē :Bāwulō Ēfēēsō

¹ Nto yu kitākumiitē :Ābōōlō Kōōriintō, kunam :Bāwulō baanta kumur kēēltaab rōōrōōk ākoy Ēfēēsō. Kiwokunyoorta wōlooto rubiik alak. ² Yooto, kuteebēe :inee bichooto kule, “Ara kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yëyiin, yu kābōōyēnchi, nto nee?” /Kēēkētyi Bāwulō kule, “Acha, ntēē manaakeekas mbo kule ākoo mii :Tāmirmiryēētaab Yëyiin.” ³ Kuteebēe subak :Bāwulō icheek kule, “Nto ii, bātisāniisyēēt nyēē wuu nee nyēē kyōōnyōōru akweek?” /Kēēkētyi kule, “Kikēēnyōōru nyoo kibo Yoowaana.” ⁴ Yooto, kumwoochi :Bāwulō kule, “Kibo :bātisāniisyēētaab Yoowaana kule kuweek :biiko. Kimwoochinē :Yoowaana biiko kule kōōyēnchi chiito nyēē kimākuchō ām lētuunyii. Nto chiichooto ku Yëesu.” ⁵ Yu kakas :bichoo kuu nyooto, /keebatisan ba-keenke ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yëesu. ⁶ Yu kātiinyēē :Bāwulō bichooto āwunnyēk, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yëyiin. Yooto, kung'alaal :alake kuutuweek chēē kimēēnkētē ankwaamta :alake kiyēē kiiboorchii :Tāmirmiryēētaab Yëyiin ām kuutiit nyēē kiinkētē. ⁷ Kimāchē kuyitē :laatitaab bichooto tukul taman āk āyēēng'.

⁸ Kiiwutē :Bāwulō *kōōtaab saayeet ānkwoomtooy lōkōōywēk ām nyikanateet. Kyaamta lōkōōywēchoo ārook sōmōk kōōrwoochē āk biiko kumāchē kule nto yis kurubta keey āk wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yëyiin. ⁹ Nteenee kiyaam :biiko alake mētēwoy. Kimwooy mbo ām taayeetaab biiko ng'al chēbo rōkōs kurubta keey āk 'kēēltaab Yëesu.' Kunyoo, kubakaakta :Bāwulō bichoo ānkuwēeto keey biiko choo kikiikuchamta Yëesu. Kiirwookiyinēē kaniseetaab bēsyo ake tukul kōōtaab kāānēētiisyēēt nyēē kiyyoonkyinē :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Turaano. ¹⁰ Kitas taay :inee kuu nyooto kēnyiiyēk āyēēng' kut koomuuch kukas :biiko tukul chēē kiminyē yēēmēētaab Eesya ng'ālyoontēētaab Yëyiin, kunam wōlēē mii :Yuutayeek ākoo Kirikiik.

¹¹ Kiyey :Yëyiin tukuuk chēē /kiilātē kubuntēē Bāwulō. ¹² /Kyāānkēēyib mbo ankoosyēk āk sirook chēē kikiikutiiny :Bāwulō kuba wōlēē mii :biiko chēē kimnyoontōōs kusobtōōs ānchuwunēē :tāmirmirook chēē miyootēch.

¹³ Kimii :Yuutayeek alake chēē kibērē nto ibēbēto tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko. Kisyēēmē kule nto yēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt Yëesu ām choo kikiikunam :tāmirmirook chēē miyootēch. Kiimuuchē kumwooy kule, “Āmwoowook ām kaayneetaab Yëesu nyoo āmtootē :Bāwulō kule ochuwu!” ¹⁴ Biiko alak ām chooto ku wēerin tisab chēbo boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sikeefa nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō. Yu kāmwoochi :bichooto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuu nyooto, ¹⁵ kukētyi :tāmirmiryoonoo kule, “Ānkēt :anii Yëesu ānkāānkētē ng'ālyoo kurubta keey āk Bāwulō, nto akweek ku ng'oo?” ¹⁶ Kutēryēkyi :chiichoo kiboonto tāmirmiryoonoo miyaat bichoo ankoooluukset nyēē -/mākyoomu kut kunyulee ng'wēny. Kiryaakta :bichooto kuba saang' kōōbēēnootē /ankaakeesaksakanee sirook kule tōng'!

17 Yu kábokuyityi :ng'aleechaa Yuutayeeek ákoo Kirikiik chēē kiminyē Ēfēēsō, kumuuyo :tukul. / Kikiikaasta kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu miisin. 18 Kikwa :biiko chēē chaang' choo kikiikuchamta Yēesu ánkumwooy choolwookātēēng'waa. 19 Kukwa mbo :nkicheek alake chēē kiyēyootē mosoonkoyeenik ankubokubeel kitaabuunekwaa kukāsē :biiko. Nto bērē kōōyit :bichooto tukuuk chēē kyooroon, kiyitē beesan chēē mātēē chu. 20 Ám kēēliitēnyi kuchamta :biiko chēē chaang' Yēesu. Kiyesta :ng'ályoontēētaab Yēyiin ánkunyōōr nkuruuk.

21 Yu kākuyēyākiiis :ng'aleechu tukul, koosoot :Bāwulō kule kuwo Yēerusālēēm kumāchē kule kubuntēē Maketoonnya ák Akaaya. Kimwooy kule, “Yoo kāābuur wōlooto, +māāruutoochi Rooma nkinee.” 22 Yooto, kōōyookto Tēmētēewō ákoo Eraasto chēē kiyēētyēēchinootē kuba Maketoonnya, nteenee king'etunēē :inee yēēmēetaab Eesya bēsyoōsyēk chēē ng'eri.

23 Kitoow keey :wōōrōōryēēt ám Eesya nyēē mā mining' kurubta keey ák kēēltaab Yēesu. 24 Kimii :kiitoong'iintēēt ake nyēbo karin nyēē /kikēēkuurēē Tēmētēeryō. Kiitoonyē :chiichi kiy nyēē kiikerkeeyee kōōtaab *Ártēmiis nyēē áynāt koorko kung'unulnēē *feeteet. Kiboor :biiko miisin chēē kiyēyē yiisyoono. 25 Yooto, kukuur :Tēmētēeryō bichooto ák alak chēē kiyēyē yiisyeēt nyēē wuu nyooto ánkumwoochi tukul kule, “Murēchu, ónkētē kule kēēboorē :acheek miisin ám yiisyooni. 26 Kookasee mbo koonyekwook ák yiitiik kule kookuweech :chiichi /kēēbērē Bāwulō biiko ku chaang' ám wōli bo Ēfēēsō ák yēēmēetaab Eesya kumukuul. Mwooyē :chiichi kule ng'al chēbo bēērbēeryo /kēēkutunkyinootē tukuuk chēē yēyootē :biich ám áwunnyēkwaa. 27 Mii :miyootyēēt nyēē mākutook ámēēbērē baateey kule +/makeenyiil yiisyooinyoo, nteenee makuchwees :biiko kōōtaab Ártēmiis. Inee :nyoo /kēēkutunkyinē ám yēēmēetaab Eesya tukul ák kōōrēt kumukuul. Yoo karubta yuutēyu, mākubot :wōōyinto nyoo boonto.”

28 Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kunyēēr ánkubōloobōl kule, “Wōō *Ártēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō!” 29 Kuchēy :taariyeeet ám *kiriinkēēt kumukuul. Kunam :biiko chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kāyō ákoo ake nyēē /kikēēkuurēē Aristaarko chēē kibo :tukwaay Maketoonnya ánkiboontotē keey Bāwulō ám baannyii. /Kikeesar bichooto ákoy yēēt ake yēē /kikēēkāsēē áreērōōsyēk. 30 Kimach :Bāwulō kule kuwo wōlooto kimii :bichoo, nteenee kuket :rubiik. 31 Kiisōōw Bāwulō :chōōrōōnuutēkyii alake chēē ki biich chēē ki wōōyēch ám yēēmēēt kule māwo wōlooto.

32 Kichuunchuun :biiko tukul ám yooto. Kimwooyē :alake chu, kumwooyē :alake choo. Kimēenkētē mbo :biiko chēē chaang' kiyēē kibēēchinē wōlooto. 33 Yooto, kununukto :Yuutayeeek Alekisaanta kuwo taay / ánkēēbōloobōlchi kung'alaal. Kumwehee biiko áwunnyēk kule kusisyo sukung'eet kumwooy ám taayeetaab biiko ng'ályoo nyēē tuuchēē ng'aleechaa. 34 Nto yu kábokōōnkēt :biiko kule ákoo ki Yuutāyiin :Alekisaanta, kōōchuulyo ám ásiiswēk áyēēng' kukuurchinē barak kumwooyē kule, “Wōō :Ártēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō.”

35 Yooto, koosiis icheek :chiito nyēē wōō nyēbo kiriinkoonoto, nto mii yoo, kumwoochi kule, “Murēchu bo Ēfēēsō! -/Mākiinkētē ám kōōrēt kumukuul

kule *kiriinkëetaab Ēfēēsō nyēē riibē kōōtaab Ārtēmiis nyoo wōō āk mbo kitōontōyēenyii nyoo /kikiirārooku kuchōōnēē barak? ³⁶ Kunyoo, kuuyu /mākēētuuchē ng'aleechu bo man, kumāchāktōōs ōsiisyē āmōōtēēltēēlēnē. ³⁷ Kōōkwēru bichu kukwa yu, āmēēbērē kang'alaalee Ārtēmiis nyēē miyaat, nto mēēbērē mbo kābut kōōnyii kuchoor kiy. ³⁸ Yoo ākoo boonto :Tēmētēēryō āk biikyii choo yēchinē inee yiisyēēt ng'alyoo nyēē ng'woonchinē ām wōlēē mii :chii, kuyootootiin :kōōkwōōsyēk ānkumii :booyikaab yēēmēēt chēē wōōyēch. Imuuchē :icheek kuyib riirikwaa wōlooto. ³⁹ Nto yēē kātākumii :ng'alyoo nyēē kātōōmāchē tōōmwoowu, kumāchāktōōs /kiilyeb ām kōōk. ⁴⁰ Kuu wōloo wuu kuu nyiitēnyi, kēēmiitē :acheek yēē mii :chii, kuuyu /kiimuuchē /kēēmwooy kule acheek :chēē kākēēyibu wōōrōōryooni ām ng'aleechu kāyēyākiiis. Māmii :wōlēē kēētuoctooy keey ām ng'aleechu." ⁴¹ Yooto, koochecheey bichoo kubēēchi keey.

20

Kiruutoochi :Bāwulō kanisoosyekaab Maketoonnya āk Akaaya

¹ Yu kikiikubēk :taariiryaanaa, kōōyookto :Bāwulō /bokēēkuurchi rubiik. Nto yu kikiikōōkimkiim, kubirchi chameetaab keey ānkuwēēchi keey :inee Maketoonnya. ² Kiwēēsyētootēē komosaata kōōkiimootēē biiko ng'aleek chēē chaang'. Nto mii yoo, kuyit yēēmēetaab Kiriki. *³ Kibēēni wōlooto ārook sōmōk. Kumii kuyēytooy keey kumāchē kuwēētēē mwēēnkēēt ākoy Siirya, kusēw kule kikiikuyey :Yuutayek ruurumuut kule /keebakach inee. Kunyoo, koosoot kule kooyeey kumur Maketoonnya. ⁴ Kiwēēto keey chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Sobaatiro araab Biirō nyēbo *kiriinkëetaab Bereeya, Aristaarko āk Sēkuuntō chēē kibo :tukwaay Tēēsālōōnikē, Kāyō nyēē kibo Tēērbē, Tēmētēēwō, Tukiikō ākoo Turōfiimō chēē kibo :tukwaay yēēmēetaab Eesya. ⁵ Kisimkoonto :bichooto ankubokukanyeech Turoowa. ⁶ Yu kākubēk :Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kēēng'ēētyēē :acheek Filiibi keebeete mwēēnkēēt. Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk muutu, kiyyoomē keey āk biiko chuut ām Turoowa ānkēēbēēnii wōlooto bēsyoōsyēk tisaab.

Kiineet :Bāwulō kaniseetaab Turoowa

⁷ Ām bēsyoōtaab taayta nyēbo wiikiit, keekwaa :tukul yēēt akeenke sikyoomchiinē āmiik. Kyoomchi :Bāwulō biiko ng'alyoontēēt ākoy kwēēmooy kwēēn kuuyu kimāchē sukuwo yu kāyyēēkunēē. ⁸ Ki chaang' :taariinek chēē kilāytōōs ām koroofa wōli kikēētuytōōsii nyēē king'ētu :maat. ⁹ Kimii :āybēeryoontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ēwutukō nyēē kimii kukēēbuur yēē kibo tiriisya. Kinam āybēeryoontoonoo :rwoonik chēē nyikiisēch kumii :Bāwulō kutāsē taay kwoomu lōkōōywēk. Yu kikiikōōnuuch kutukul, kōōsuuwunēē koroofeet nyēē kibo sōmōk ānkukwēr ng'wēny kule mbum. Nto bērē /bokeenan, kukaakume. ¹⁰ Yooto kurēkto :Bāwulō ankuwokwamaamut chi-ichooto ānkumwoochi biiko kule, "Mōōmuuyē, nto yu tākusoboot." ¹¹ Kooyeey :tukul koroofa. Kubetes :Bāwulō mukaatiit kwoomiis :tukul ankutas taay kung'alaal kuyyeech. Nto yu kayyeech, kuwēēchi keey. ¹² Yooto, /kiimut āybēeryoontoonoo kuwo kaa kukāākusob. Kibāybāyitiu :bichooto miisin.

Kibirchi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Ēfēēsō chameetaab keey

20:1 Yëyuut. 11:23 * **20:2** Ki kaayneet ake nyēbo yēēmēetaab Akaaya. Kitēbunēē :Bāwulō *kiriinkëetaab Kōōriintō ām Akaaya. **20:4** Yëyuut. 16:1; 19:29; 21:29; Ēfēēs. 6:21 **20:7** Yëyuut. 2:42, 46; 1Kōōr. 16:2; Ng'oong'. 1:10 **20:10** 1Bāy. 17:21

13 King'artam :Bāwulō kēēlto kutākyi keey kiriinkēetaab Aaso nteenee kikeebeetee acheek mwēenkēēt ākoy wōlooto. 14 Yu kāwokunyōorchēech :Bāwulō Aaso, kēētākyi keey Mituleen nyoo kiikwēen :bēeko. 15 Nto mii yu kāyyēekunēē, kēeng'ēetyēē yooto ām mwēenkēēt ankeebe ākoy Kiiyoos. Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, kyaay ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Sāāmō. Nto yu kāyyēekunēē, keeyit kiriinkēetaab Milēētō. 16 Kikiikootiil :Bāwulō kule kukeeyta kumur Ēfēēsō simēēboot āsīswēk ām yēēmēetaab Eesya. Kimii kusārtooy keey kumāchē kule yoo keemuuk, kuyit Yēerusālēēm yēē bēsyēetaab *Bēentēkōōst.

17 Kumii :Bāwulō Milēētō, kōōyookto /bokēēkuurchi booyik chēbo kaniseetaab Ēfēēsō. 18 Yu kayit :booyichooto, kumwoochi kule, “Ōnkētē wōlēē kyāābuurtooy āk akweek kuchakee kēēboontē keey bēsyēetaab taayta nyoo kyāāyitunēē yēēmēetaab Eesya. 19 Kyāāyibē keey ng'wēny ānkāāmuytooy āyēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ānkāāmāsē lōōkik kutēē yooto tukul ānkumii :Yuutayeek kuyēwoo ruurumuunēk. 20 Ōnkētē mbo subak kule mēēbērē kyāāyēyē lēt ā-āmwook kiy nyēē mākuyētyēēchook, nteē kyāānēētē biiko tukul ām yēēt akenke nto subak aneetaate ām koorin. 21 Kyāāboorchi Yuutayeek āk Kiriikiik kule mächaktōōs :icheek kuweek ām choolwookātēng'waa ānkuyēelchi komostaab Yēyiin ankookaasee keey Mokoryoontēēt Yēesu. 22 Ām yu raat, kāākukērchoo koong' :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kule āwē Yēerusālēēm āmāānkētē kiyēē mawokuyeyakay ām wōlēē āmiitē yoo kaayit. 23 Ānkētē kityō kule ām kiriing' ake tukul, mwoowoo :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kule kānyoonwoo :rātiisyēēt āk nyāliilutēk. 24 Nteenee buch :soboonyuu yoo kamaawaany labateetaab yiisyēēt nyoo kōōkukōōno :Mokoryoontēēt Yēesu. Yiisyooni, ku ābooru lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo chamateetaab Yēyiin.

25 Ānkētē mbo raat kule māmii :chii ām akweek choo kookebeetaate :tukul kyoomtootē lōkōōywēk kurubta keey āk bāytooyiisyēetaab Yēyiin, :nyēē mawokukasa subak. 26 Kunyoo, āboorwook raat kule mariireena :chii ake tukul yoo kēēboot soboonyii. 27 Mēēbērē kyāāmuuny mbo bēsyēēt akenke ā-āmwook tukuuk tukul chēē mächē :Yēyiin kule oyey. 28 Ōriib keey ānkōōriib mbo nkicheek biiko choo kiikukwēchook :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kule ōriibē. Akweek chēē ō-ākooy biikaab Kiriistō choo kiwālāng'unēē korotiikyii. 29 Ānkētē kule yoo kāāwēēchi keey :anii, makukwa :suuyiik chēē kōrōōmēch miisin chēē makusankatan kēēchiirek nyēē māsooyēē. 30 Makoobetyeenyee keey :alake wōlēē ōmiitē ānkōōbotboot ng'aleekaab man sukung'ēt kōōsōrto biiko kurub icheek. 31 Kunyoo, ōriib keey, wē, murēchu. Mächē mbo ōsōōtē kule ām kēnyiiyēk sōmōk choo kookukeeyta, kyāātāsē taay ānēētē chii ake tukul ām akweek bēēt āk kwēēmooy kut kutēwu :lōōkik.

32 Kunyoo, kāātōōrook āwunnyēkaab Yēyiin āk mbo wōlēē mii :ng'ālyoontēēt nyēbo chamateenyii. Mākōōtitiirook :ng'ālyoontoonoo ānkōōberuurook tukul choo kiikootabaanaak ōyēku cheechii. 33 Manaamach mbo beesyaa nto sira nyēbo chii ake tukul. 34 Ōnkētē :akweek kubooyiit man kule kyāāyēyēē āwunnyēkyuu kiy ake tukul nyēē kyāāmāchē āk mbo chēē kimāchē :chōōrōōnuutēkyuu. 35 Ām kiy ake tukul nyēē kyāāyēyē, kyāāboorwook kule

20:17 Yëyuuṭ. 18:21 20:18 Yëyuuṭ. 18:19-20; 19:10 20:21 Yëyuuṭ. 11:18; 16:31; 26:18; 1Tēēs. 1:9-10 20:23 Yëyuuṭ. 21:4, 11; 9:16 20:24 Yëyuuṭ. 21:13; Filib. 1:21; 2Tēm. 4:7 20:25 Yëyuuṭ. 28:23 20:26 Yëyuuṭ. 18:6 20:28 1Bēt. 2:25; 5:2 20:29 Mat. 7:15; Yoowa. 10:12 20:30 Kala. 4:17; 1Yoowa. 2:19 20:31 Yëyuuṭ. 11:23 20:31 Yëyuuṭ. 19:8, 10; 2Kōōr. 11:28; 1Tēēs. 2:11-12 20:32 Yëyuuṭ. 26:18; 1Tēēs. 5:23-24; 2Tēēs. 1:11-12 20:34 Yëyuuṭ. 18:3

ām yiisiyō nyēē kyāātīrchinē ām kēēliitēnyi, mākhwēech kēēyēētyēēchinē choo kuskusēch kiisōōtē ng'aleekaab Mokoryoontēēt Yēesu choo kimwooyē kule, 'Ibēruuroot :nyoo ikooytooy kusiir nyoo /kiikoochinē.' "

³⁶ Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechu, kukutuny āk bichoo tukul ankusaay. ³⁷ Yooto kumoot :icheek Bāwulō ānkuriirtōōs kutēē yooto tukul kubirchinē chameetaab key. ³⁸ Kiyēē king'woonchi bichooto miisin ku yu kimwooyē :Bāwulō kule mēēbērē tābokukāsē :icheek inee subak. Yooto, kōō-āmiis ākoy yēē kimii :mwēēnkēēt.

21

Kiwo :Bāwulō Yēērusālēēm

¹ Yu kikiikeebchey keyy āk bichoo, keebe ankubokeelaany mwēēnkēēt ankeechuul ākoy Kōōs. Nto mii yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy Rōōtō. Yu kākēēng'ēētyēē yooto keyyit Bataara. ² Kibokeenyoorte mwēēnkēēt wōlooto nyēē kimii kwooytōōs ākoy Fōyinikē. Keelaany ankeebe. ³ Kikeebe, nto yu kābokēētoobēn Kubrō, kēēmur komostaab cheeronko kēētākyi keyy Siirya. Yooto, wokōōyyoonyēē :mwēēnkēēt Tiirō, kuuyu kimāchāktōōs /ki-inēm tērēkōōk chēē kimii mwēēnkoonooto. ⁴ Kikēēnyōōru biikaab Kiriistō ām wōlooto ānkiibuurtē keyy bēsyōōsyēk tisab. Kimwoochi :bichoo Bāwulō kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule māwo Yēērusālēēm. ⁵ Yu kikiikubēk :bēsyōōsyēkyoo ām wōlooto, kēēng'ēētyēē ankeetas taay āk baannyoo. Kitaseech :mbo ng'ēetaabiya tukul kuboonto keyy kooruukwaa āk lēēkōōk. Kikeebe ānkubokēēkutunyēē yēbo sakaramteetaab araaruya ankeesaay. ⁶ Yu kākēēbirchi keyy chameetaab keyy, kēēsērētyēē ankubokeelaany :acheek mwēēnkēētkēnyoo ankooyeyy :chuut tukul kēēstoonikwaa.

⁷ Kikeetas taay :acheek āk baannyoo, kung'eetee Tiirō kut bokeyyit Tolemar. Kikiisubaay mbo ng'ēetaabiya ām wōlooto ānkēēbēēnii bēsyēēt akeenke. ⁸ Nto yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy Kayisareeya. Kitaacheech :āmtooyiintēēt Filibō nyoo ki akeenke ām choo ki tisab choo /kikēēkwēyē ām Yēērusālēēm. ⁹ Kiboonto :chiichoo tibikiyi ang'wan chēē kimanaaba koorin. King'āloolē ng'al chēē kiiboorchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹⁰ Yu kābokēēbēēnii wōlooto bēsyōōsyēk chēē mā tyaa, kuchōōnēē * :wōōrkooyoontēēt ake Yuuteeya nyēē /kikēēkuurēē Akaabo. ¹¹ Kinam anweetaab suwe nyēbo Bāwulō ankuratee keyy bakeenke āwunnyēk āk kēērēnkōōk ānkumwooy kule, "Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, 'Makurat :Yuutayeekaab Yēērusālēēm chiitaab :anwaani ām kēēliitēnyi, nto mii yoo kiyyokoochi biiko choo mā Yuutayeeek.' " ¹² Kēēkāsē ng'aleechaa kibo chiichoo, keesaaysaay :acheek Bāwulō kēēboontē keyy āk biiko chēē kimii yooto, kule māwo Yēērusālēēm. ¹³ Yooto, kukētweēch :Bāwulō kule, "Am nee yu ōriirēēnoo ānkōōyēyē mooyēnyuu kunwaakan? Mēēbērē ayeytaat /keerata baateey, nteenee achamaat mbo kule amēēchi Yēērusālēēm kubo kaayneytaab Mokoryoontēēt Yēesu." ¹⁴ Kuuyu kimēētākii muuchē takeesaaysaay, keemwaay kule, "Kubāw :Yēyiin."

¹⁵ Keerat keyy ankeebe Yēērusālēēm. ¹⁶ Kitaseech :rubiik alake ām Kayisareeya ānkukwērēech ākoy kaytaab chiito nyēē /kikēēkuurēē Munāāsōōn wōlēē

kikëëruuyë kwëëmowuunooto. Kibo :chiichi Kubrō ānku inee akeenke ām choo kisimkōōyēnchi Yēesu.

Kiruutoochi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Yēerusālēēm

17 Nto yu kabokeeyit Yēerusālēēm, kutaacheech :mbo ng'etaabiya ām ng'erekweek chēē chaang'. 18 Kikëëruuyë wōlooto, nto yu kāyyēekunēē, bokeekas Yāākōbō. Kimii :booyik tukul wōlooto. 19 Yooto koosubaay :Bāwulō booyichoo ānkurārchi ng'ālyoo ake tukul nyēē kiikuyēchi :Yēesu biiko choo mā Yuutayeeek kubuntēē inee.

20 Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kookaasta Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi Bāwulō kule, "Ng'etaabiya, miitē :Yuutayeeek Yēerusālēēm chēē yitē kisyēerōok chēē chaang' chēē kiikuchamta Yēesu nteenee tākuriibē kiruutëkwaa nyēē kōrōom miisin. 21 /Kōōkēēmwoochi kule 'kwēēnētē Yuutayeeek tukul choo kiikuburuch keey āk choo mā Yuutayeeek kule kuweeksee ng'aleekaab *Muusa ameemuraatan lēēkōōk amarub ātēbuutëkaab Yuutayeeek. 22 Ntēē ākoy kukas :bichoo areet akeenke kule 'k'ēēchōō. Kunyi keeyey nee? 23 Kiito nyēē miitē, ku iyey kuu wōlēē +mākēēmwooytoowuung' :acheek. Kēēboontē biiko alak ang'wan chēē kiikōōtāboonchi keey Yēyiin āmārwoochē buutēēk. 24 Iwētēē keey bichu ānkiitiliil keey :nkinyiing' nto iwutē *Kōōtaab Yēyiin. Nto yityo, ikweyte kiy ake tukul nyēē rubtooy keey āk ntasimyaanaa sukung'eet /kiirēr mētēwookaab bichooto. Mākōōnkētēē :chii ake tukul yooto kule māmii :manta ām tukuuk chēē /kōōkēēmwoochi kurubta keey āk kiyēē iyēyē, nteenee kule imiitē irubē ātēbuutëkyoo. 25 Nto kurubta keey āk choo mā Yuutayeeek choo kiikuchamta Yēesu, kōōkēēsirchi choo barweet kurubta keey āk kiyēē /kookiitiil kule kutayee keey :icheek kwoomē āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs. Kutayee keey martaayeeet, bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul āk kiisēēn."

/Kikeenam Bāwulō

26 Yu kāyyēekunēē, kuwēeto keey :Bāwulō bichoo, nto yu kābokōōtiliil keey, kuba *Kōōtaab Yēyiin. Kiiboor bēsyyēt nyēē bēkunēē :bēsyyōōsyēk tisabu choo /kiitiliilēē keey āk yēē /kēēbēēlchinēē chii ake tukul kōrōsēēk.

27 Yu kikiikuriik kubēk :bēsyyōōsyēchoo tisabu, kukas :Yuutayeeek alake chēē kibo yēēmēetaab Eesya kumii :Bāwulō Kōōtaab Yēyiin. Kiiwuruur :Yuutayeechaa biiko kunam Bāwulō 28 ānkubōloobōl kule, "Biikyoo bo Isrāyēēl, ānkōōyēētyēēchēēch! Inēētootē :chiichiitēnyi biiko tukul ām wōlto ake tukul kung'āloolootēē biikyoo nyēē miyaat, ātēbuutëkyoo āk mbo Kōyitēnyi. Mā chooto baateey, kāākukwēr mbo subak Kirikiik kukwa biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin, kōōntosuur mbo yuutēyu churtaat." 29 (Kikisimkukas :icheek chichoo kibo kōōrēetaab Ēfēsō nyoo /kikēēkuurēē Turōōfiimō kuboonotootē keey Bāwulō ām kiriing'. Kibērē :icheek tōōs kikiikukwēryoot :Bāwulō chiiichoo kuwo Kōōtaab Yēyiin.)

30 Kucheyē :taariiryeeet ām *kiriinkēēt kumukuul, kulābātunēē :biiko komoswookik tukul chēbo kiriinkoonoo /ānkēēnāmē Bāwulō /ānkiichuutootē kung'eete Kōyooto bo Yēyiin /ānkēēkērē ōrootunwēkaab biiwuut areet akeenke. 31 Kumii :bichoo kusyēēmē kule kubakach Bāwulō, kuyityinē :ng'aleechaa nyēē wōō nyēbo lukēetaab Rooma kule kimā mining' :wōōrōoryēēt *kiriinkēetaab Yēerusālēēm tukul. 32 Yooto kuwēetooy

:kääntōōyiintonoo bo lukēēt areet akeenke biiko alak chēbo lukēēt chēē wōōyēch āk chēē minkēēch ākoy wōlooto kimii :wōōrōōryēēt. Nto kukāsē :bichoo kiyēyē wōōrōōryēēt chiichoo bo lukēēt āk biikyii, mānāātakubirsēēt Bāwulō.

³³ Kinam :kääntōōyiintonoo kibo lukēēt Bāwulō ankumwaayta /keeratee nyōrōōrōōnik āyēēng!. Nto mii yoo, kuteebēe biiko kule, “Ng’oo :chiichi nto subak kayey nee?” ³⁴ Kiwiirunaat :bichoo ng’al. Kimwooyē :chuut chu, kumwooyē :alake alak. Kunyi, maneemuuch :kāāyooong’iintonoo kunyōōr ng’ālyoontēetaab manta. Kuuyu kibōltōōs :bichoo miisin, kumwooy :chiichoo bo lukēēt kule /kēēkweryoot Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt. ³⁵ Yu makuyit :Bāwulō yēē /kikēēloong’tēē, kukōrōmiit :wōōrōōryēēt miisin kut kukalabaat :biikaab lukēēt. ³⁶ Kibōlootē :biiko choo kirubootē Bāwulō kumwooyootē kule, “Owaang’tē chiichi!”

King’aloolchi :Bāwulō biiko

³⁷ Yu kikiikuriik kooyiitita :bichoo kibo lukēēt Bāwulō kiyēnkuung’waa, kumwoochi :Bāwulō kääntōōyiintonoo bo lukēēt kule, “Ara imuuchāktōōs āmwoowuung’ ng’ālyoo?” Kuteebēe :chiichooto kule, “Ing’aloolē kuutiitaab Kirikiik? ³⁸ Ibooyē :inyiing’ oob Miisir ānku inyiing’ :nyoo kiwēēkyēēch keey intōōchi kāwōōtik kisyēērōōk ang’wan kuba suurkweēn ām bēsyōōsyēk chēē ng’ēri choo kookukeeyta?” ³⁹ Kukētyi :Bāwulō kule, “Āyēku anii Yu-tāyiin nyēbo Taarso ām Kiliikya, chiitaab :kōōrēēt nyēē mābo kiriing’ nyēē mātookunoot. Lēyyē, kany baa, āng’aloolchi biiko.”

⁴⁰ Yu /kākēēchāmchi, kōōyooonyēē barak yēē /kikēēloong’tēē ankumwechee biiko āwunnyēk kusiisyo. Yu kākākusiiyo :bichoo, kumwoochi :Bāwulō Yuutay-eek ām kuutiing’waa kule,

22

¹ “Mbo ng’eetaabiya, okas kiyēē āmwooyē nyēē āyēētē keey.” ² Yu kakas :bichoo kung’aloolchinē icheek :Bāwulō ām kuutiitaab Iburaneek, kusiisyo. Yooto kumwooy :Bāwulō kule, ³ “Anii Yuutāyiin. / Kikēēsikyoo Taarso ām Kiliikya, nteenee kyāānērēē kiriinkooni bo Yēerusālēm. Kiineetaa :Kāmālyēēl ātēbutēkaab mbo kuuko, ānkyāākiilchi ng’ālyoontēetaab Yēyiin kuu wōlo o wuyyē :akweek bēsyōōsyēchu. ⁴ Kyāāwusē biiko chēē kirubē kēēltaab Yēesu kut āmāchē ābākāchē. Kyāānāmootē murēnik āk kooruuk ānkāārātē ākērtooy kō. ⁵ Imuuchē mbo kōōboorwook *:kibkōrōs nyēē wōō āk booyikaab kōōk tukul kule man :ng’aleechu āmwoowook. Kikōōno mbo :kääntōōyichoo bārōōnōōk āyibchi mbo ng’eetaabkaamet ām Tamaasko. Kun-yoo, kyāāwē wōlooto āmāchē anam biiko sākāweryoonu kukwa Yēerusālēm / bokiing’woonchi.

⁶ Yu kikiikuriik kuyit :asiista lo nyēbo bēēt, kukariik ayit Tamaasko, kuchō :lēbkēēyyēetaab Yēyiin ām barak ankoolaambuuchaa. ⁷ Āryookyi keey ng’wēny. Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurwo kule, ‘Sāwulō, wē, Sāwulō, ‘kēē-āmchoo nee?’ ⁸ Ākētyi kule, ‘Inyiing’ ng’oo oō, mokoryoontēēt?’ Kukētwoo kule, ‘Anii Yēesu nyēbo Nāāsārēēt, nyooto imiitē ibārē.’ ⁹ Kikas :chōōrōōnuutēkyuu chēē kikēēboontootē keey lēbkēēyyēēt, āmēēbērē kiinkētē kiyēē /kikēēmii /kēēmwoowoo.

¹⁰ Yooto, ateeb kule, ‘Ara ayey nee òò, mokoryoontëēt?’ Kuwālwooo kule, ‘Ng’et ankiiwē akoy Tamaasko. +/Mākiibooruung’ am wōlooto kiyēē +meeyey.’

¹¹ Kinama :chōōrōōnuutēchooto awut ankōōrēētootoo akoy Tamaasko, kuuyu kikiikutoora :lēbkēēyoonoo koonyek akor.

¹² Yooto, kuchō :chiito ake am wōlooto nyēē / kēēkuurēē Anannyya chokukasa. Kirubē :chiichoto mākuutēkaab Yēyiin miisin ankikoonyitē inee :Yuutayeeek tukul chēē kimiitē wōlooto. ¹³ Kuchō :chiichoo ankuchokōōyoonnyēēnoo komos ankumwoowoo kule, ‘Ng’eetaabiya Sāwulō, ikaste!’ Akaste yooto bakeenke ankaakas inee.

¹⁴ Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichoto kule, ‘Kookukweying’ :Yēyiintēētaab mbo kuuko kule ‘inkēt kiyēē mächē :Yēyiin kuyey ‘ankiikas Nyoo Karaam Kuchurta ‘ankiikas mbo ng’aleek chēē kwoonēē kuutiinyii. ¹⁵ Inyiing’ :nyēē +māwēēmwoochi biiko tukul kiyēē !keekasee koonyekuuk ak yūitiikuuk. ¹⁶ Kunyoo ii, tēēkānyē nee? Ng’et /keebatisaniing’ ibuuktē ng’ōōkiswookikuuk am kaayneenyii.’

¹⁷ Yu kawaayeey Yēerusālēēm, nto āmiitē āsooyē am *Kōōtaab Yēyiin, kuchō :ng’oong’uutyēt mētinyuu. ¹⁸ Kyaakas Mokoryoontēēt kung’āloolwooo. Kimwoowoo kule, ‘Ng’eete Yēerusālēēm areet akeenke, kuuyu mēēbērē makucham :bichu kiyēē imwooyē kurubta keye ak anii.’

¹⁹ Yooto, akētyi kule, ‘Mokoryoontēēt, ntēē inkētē :bichuutēchu kule kyāāwēētootē :anii kung’eete *kōōtaab saayeet ake akoy ake ābirootē bi-iko choo kiyēnuung’ ankāārātē alak akērtooy kō. ²⁰ Nto mbo bēyoonoo /kikēēbākāchē Steefaan sāāyoonnyēē :anii yooto āriibē sirookaab biiko choo kimii kurumiisyē ārōōbē icheck kule kikaraam :kiyēē kimii kuyēyē.’ ²¹ Yooto, kumwoowoo :Mokoryoontēēt kule, ‘+Māāyooktiing’ lōōyin wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeeek.’ ”

Kiiboor :Bāwulō kule kibo kōōrēētaab Rooma

²² Kiyēbchi yitē :biiko Bāwulō, nto yu kāmwooy ng’aleechu, kubōloobōl :biikēy kumwooyē kule, “Obakach chiichi, māyēmāktōōs /tākēēkāsē.” ²³ Kumiitē :bichoo tākubōltōōs ankumētooy sirookwaa chēē kiiliiktēē keye ankuwure tēērtit, ²⁴ kumwooy :kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt /kēēkwēryoot Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab bichoo bo lukēēt. Kimwooy mbo subak kule /bokeebas /ankiikum sukung’et /kiinkēt kule kiy nee nyēē kibōlchinē :biiko kurubta keye ak inee.

²⁵ Yu kimiitē kiimukuunkēnē kule /sikeebas, kumwoochi :Bāwulō kāāyoonng’iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii kēēyoo yooto kule, “So, bo man am wōlēē ōmiitē :akweek /keebas chii nyēbo kōōrēētaab Rooma anku nyēē /mānāākinkēt mbo kule boonto lēēlis nto buryo?” ²⁶ Kukāsē :chiichoo kibo lukēēt kuu nyooto, wokumwoochinē nyēē wōō nyēbo lukēēt kule, “Imiitē wēyēyē nee? Nto yu akoo bo :chiichi kōōrēētaab Rooma!”

²⁷ Yooto, kuwo :kāāntōōyiintonoo bo lukēēt wōlooo kimii :Bāwulō. Nto yitē, kuteebē kule, “Mwoowu, baa, kālē ibooyē kōōrēētaab Rooma?” Kulē :Bāwulō, “Ēē, ābooyē wōlooto.” ²⁸ Kumwooy :kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt kule, “Ntēē kyaakweyte :anii beesaan chēē chaang’ sāāyēku chiitaab Rooma.” Kumwooy :Bāwulō kule, “/Kikēēsichoo āyēku chiitaab Rooma.” ²⁹ Kiichuchuy keye areet akeenke :chēē kimāchē kule kōōkuum Bāwulō. Yooto, kunam kuut

kāantōōyiintonoo, yu kēēnkēt kule ākoo kikiikuratee chii nyēbo kōōrēetaab Rooma nyōrōōrōōnik.

Kumii :Bāwulō taayeetaab kōōkwēetaab Yuutayeek

³⁰ Nto yu kāyyēekunēē, kimāchē :kāantōōyiintonoo bo lukēēt kōōnkēt kiyēē kiitēechinē :Yuutayeek kurubta keyy āk Bāwulō. Yooto, kootyaakta Bāwulō ānkumwoochi kōōkwēetaab Yuutayeek kōōruruuch keyy kumiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Nto tēē yoo, /kēēkwēryoon Bāwulō kuchō taayeetaab kōōkwoonoo.

23

¹ Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō booyichooto ānkumwoochi kule, “Mbo ng'etaabiya, ānkētē kule kyaayey :anii ākoy kura yiisyēenyuu kuyitita kuu wōlēē māktooy :Yēyiin.” ² Yu kāmwooy :Bāwulō kuu nyooto, kumwoochi :Anannyya nyoo *kibkōrōs nyēē wōō, biiko chēē kilēekitēē Bāwulō kule, “Orabaach kuutiit.”

³ Yooto, kumwoochi :nkinee Bāwulō kule, “Makorabaachiing' :Yēyiin inying' nyoo iyibē keyy kule itiliil ām wōlēēb saang'. Itiilchoo ng'al kurubta keyy āk wōlēē wuu :kiruutēkaab Yēyiin ānkiimiitē i-iryēē kiruutēchoo yoo imwooyē kule /kiirabaachaa.” ⁴ Kumwoochi :biiko chēē kimii yooto Bāwulō kule, “-Mēētinyē koonyit? Kaaming' :nee yu kēēntosuur kibkōrōs nyēē wōō bo Yēyiin?” ⁵ Kukētyi :Bāwulō kule, “Mbo ng'etaabiya, -māānkētē mbo kule ākoo kā kibkōrōs nyēē wōō kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, '-Meeng'alaal ng'alyoo nyēē miyaat ām wōlēē mii :bāytooyikaab biikwook.”[†]

⁶ Kiinkētē :Bāwulō kule kiiliinyootiin :bichoo. Ki *Satukaayeeek :alake, nto alak ku *Farisaayeeek. Yooto, kukuur ām kōōk kule, “Mbo ng'etaabiya, anii Fārisooyiin ānkāāsālu Farisaayeeek. Āmiitē raat yu /kiikumwooy, kuuyu ātinyē mooyētē kule ng'ēētyēē :biiko meet choo kiikubēk.” ⁷ Yu kāmwooy :Bāwulō kuu nyooto, kuchuunchuun :Farisaayeechaa āk *Satukaayeeek. Yooto mbo subak kubuntēē keyy :kōōkwēēt. ⁸ Mwooyē *:Satukaayeeek kule māng'ēētēē :chii meet, māmii :malayikaan āk tāmirmiroy. Nteenee iyēnchinē :Farisaayeeek ng'aleechaa tukul.

⁹ Kichēy :taariireyet nyēē wōō kut kung'ēētyo :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē ki Farisaayeeek ānkumwooy kule, “Nto yu ākoo māboonto :chiichi lēēlis. Inkētē :ng'oo, nto nyuun kāng'āloolchi inee :tāmirmiryēēt nto ku *malayikeet.”

¹⁰ Kikōrōmiit :wōōrōōryēēt kut koosoot :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule imuuchē :bichoo kusankatan Bāwulō kule tōng'! Yooto kōōyookto biikiyi alak chēbo lukēēt kurēkto bokōōsōrunēē Bāwulō kwēēnuutaab bichoo ānkukwēryoot kuwo kiyēnkuung'waa.

¹¹ Nto mii kwēēmooy, kōōnookyī :Mokoryoontēēt Bāwulō ānkulēēnchi, “Bāwulō, -mēēmuy, ikiiil. Kuu yoo 'kwēē-āmchi biiko ām Yēērusālēm kurubta keyy āk anii, +maweeey kuu nyooto ām Rooma.”

/Kieeyey ruurumuut kule /kebakach Bāwulō

¹² Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kōōruruuch keyy :Yuutayeek ankuyey ruurumuut. Kyaam muumeek kule mākoy kwaam nto kuyyē kiy kut kukas kurook kule kaakume :Bāwulō. ¹³ Kikēētyēē :bichoo kiyēyē ruurumuunoo artam. ¹⁴ Kiba ākoy wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab

23:1 Yëyuut. 24:16 23:3 Laawi. 19:15; Mat. 23:27-28; Yoowa. 18:22-23 † 23:5 Chuy. 22:28

23:6 Yëyuut. 24:21; 26:5; Kala. 1:14; Filib. 3:5 23:8 Luuka 20:27; Yëyuut. 4:2 23:11 Yëyuut.

18:9; 19:21; 27:24; 28:23 23:12 Yëyuut. 9:23

kōōk ānkubokumwooy kule, “Kaakyaam :acheek muumeek nyēē -mākiyēēyē lēt kule -mākyoomē āmnyoo ake tukul nto keeyyee kiy ake tukul ākoy kut keekas kule kaakeebakach Bāwulō. ¹⁵ Koong'eet :akweek āk booyikaab kōōk ōyookyi nyēē wōō nyēbo lukēēt kuutiit kule /kēēkweryoon chiichi kuchō taay-eeng'woong' ōmāchē kule tōōnyōōru ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keyy āk chiichi. Kēēchōbootiin :acheek keebakach chiichi kumanaayit yuutēyul!”

¹⁶ Nteenee yu kawokukas :wēritaab chēēbto nyēbo Bāwulō rurumuunoo, kuwo ākoy kiyēnkuaataab lukēētaab booryēēt ānkuwokuchiilchi Bāwulō ng'aleechaa. ¹⁷ Kukuur :Bāwulō kāāyooong'iintētēēt ake nyēbo lukēēt ānkumwoochi kule, “Kwēryootē, baa, wēēri kuwo wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Ākāsē kule boonto ng'ālyoo nyēē mächē kumwoochi.”

¹⁸ Yooto, /kēēkweryoot wēritkēy ākoy wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Yu kayit, kumwoochi :chiichoo kiho lukēēt nyiin ki wōō kule, “Kēēyookwo :kibratyaantaanaa /kēēbērē Bāwulō kuut. Nto āyitē yēē kāmii, kusoomo kule amutu wēēri kuchō wōlēē imiitē, kuuyu boonto ng'ālyoo nyēē mächē kumwoowuung'.” ¹⁹ Kunam :nyēē wōō nyēbo lukēēt wēeroo āwut ānkuwēeto komos sukwaamee lōkōōy. Kiteebēe kule, “Kēēbērē nee?” ²⁰ Kumwoochi :wēritkēy kule, “Kāākuchāmchiin :Yuutayeeek kule ikweryootē Bāwulō tuun /bokiiyyoong'tēē taayeaataab kōōkwēēt /sitākēēbēēr ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keyy āk inee. ²¹ Kunyi ii, boontētē, -mēē-āsīy keyy bichoo, kuuyu mii :alake chēē kēēytēē artam chēē mächē kule kuriibchi Bāwulō kēēlto sukubakach. Kaakwaam :bichoo muumeek kule mākyōy kwaam āmnyoo nto kuyyē kiy mbo kisich, nteenee ākoy kukas kurook kule kaakubakach Bāwulō. Chōbootiin mbo kuu nyiitēnyī kumāchē kukas kuutiing'uung' ām ng'ālyoontoonoo mächē kusoomiing'.”

²² Yu keewaany :wēēroo ng'aleechaa, kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule kuwēēchi keyy, nteenee kiikāloonchi kule -māwokumwoochi chii ake tukul kule kāākumwoochi inee ng'aleechaa.

/Kikiwuuy Bāwulō kuwo Kayisareeya

²³ Nto mii yoo, kukuur :nyēē wōō nyēbo lukēēt kāāyooong'ikyīi āyēēng' chēbo lukēēt ānkumwoochi kule, “Obchey lukēēt nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuyeyta keyy kuba Kayisareeya. Nto yityo, oyepte lukēēt nyēē bēētēē faraasiinek nyēbo biiko chēē yitē tāmānwookik tisab āk lukēēt nyēbo ng'otwēek nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuba :tukul Kayisareeya kwēēmowuuni ku asiistaab sōmōk. ²⁴ Ōyēytoochi nkinee Bāwulō faraasiinek cheechii sukuyitita nyēē karaam wōlēē mii :kāāntōōyintētēēt Fēēliikis nyoo iyyoonkyinē yēēmoonooto.”

²⁵ Kisirta :nyēē wōō nyēbo lukēēt barweet kubeeta :bichooto nyēē kimwoyē kule:

²⁶ Kuyityiing' :barwaani inyiyng' boontētēē nyēē koonyitoot, Fēēliikis. Āsubooyiing'.

²⁷ Āmāchē āboorung' kule kinam :Yuutayeeek chiichoo, nto yu kikiikuriik kubakach, waararaach :anii āk biikyuu kuuyu kyaakas kule ki chii nyēbo kōōrēētaab Rooma. ²⁸ Nto kuuyu kyāāmāchē ānkēt kule ām nee sukōōtēēyis :bichoo miisin kurubta keyy āk chiichoo, ākweryootē ākoy kōōkwēētaab booyikwaa. ²⁹ Yooto ānkēt kule ākoo kirubtooy keyy :riirikwaa āk ng'ālyoo nyēē nāmē keyy āk kiruutēkwaa, nteenee kimāmii mbo :lēēlis nyēē kiyemaat

/kiitiilchi kume nto mbo /keerat. ³⁰ Yu /kābokēēmwoowoo kule /kēēmiiṭē /kēēyēchinē ruurumuut kule /keebakach, atil kule āyokoowu kuchō wōlooto imiitē. +Māāmwoochi biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inee kule kuyibuung' riirikwaa.

Anii nyoo Kilaawutiyo Lusiiya.

³¹ Kikoonyit :lukoonoo bo booryēēt ng'aleekaab nyēē wōō. Kibeeta Bāwulō kwēēmowuunooto ākoy wōlēē /kikēēkuurēē Antibaatri. ³² Yu kāyēēkunēē, /kēēmwoochi lukēēt nyoo kibo faraasiinek kule kutas taay āk Bāwulō ankooyeey :chuut kiyēnkuung'waa. ³³ Nto yu kabokuyit :choo Kayisareeya, kōōkoochi kāāntōōyiintoonoo kibo wōlooto barwaanaa ānkōōyokoochi nkinee Bāwulō.

³⁴ Kisuman :bāytooyiintoonoo barwaanaa ankuteeb kule, “Bo :Bāwulō yēēmēēt nkōnō?” Yu kakas kule ākoo kibo Kiliikya, ³⁵ kumwoochi kule, “+Maakas ng'aleekuuk, yoo kaakuyit :biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inyiing'.” Nto mii yoo, kumwaayta :bāytooyiintoonoo /kēēkweryoot Bāwulō /bokūimiiny kaab *Ērōōtē /ānkēēriib.

24

Kumii :Bāwulō taayeetaab Fēēliikis

¹ Nto mii yoo, yu kaakukeeyta :bēsyoōsyēk muutu kuchakee /kākēēkweryoot Bāwulō, kuwo :kibkōrōs nyoo wōō ākoy Kayisareeya. Kiwēēto keey booyik alak āk chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Tērtuulō nyēē kikōrōōm ng'alaaleet. Kiyib riirikwaa kuba wōlēē mii :bāytooyiintēetaab yēēmoonooto. ² Yu /kābokēēkuur Bāwulō kuwo kō, kōōyoo :Tērtuulō ānkumwoochi Fēēliikis kule, “Boontēēt nyēbo koonyit, kōōkēēng'erēkyi :acheek bāytooyiisyēēng'uung' nyēbo tāloosyēt ām bēsyoōsyēk chēē chaang' ! Kweeyey nyēē karaam simikas taay ankiweechweech ng'aleek alak sukung'eet kutas taay :kōōrēnyoo.

³ Boontēēt nyēē koonyitoot, Fēēliikis, karaam :bāytooyiisyēēng'uung' ām wōlto ake tukul ānkēēng'erēkyinē ām kēēlto ake tukul kuyitita. ⁴ Nteenee ii, nyēē wōō, āsoomiing' kule -meechaas iyēbchi yiit kiyēē kēēmāchē kēēmwoowuung' ām nwookinto.

⁵ Boontēēt, mii :chiichi kuyibu nyalilta kōōrooni. Iwuruurootē Yuutayeek ām kōōrēēt kumuquul kuyey wōōrōōryēēt. Inee mbo :nyēē intōōchinē biiko choo kiikoobetyeeny keey ankurub nyoo bo Nāāsārēēt. ⁶ Kookusyeeem mbo subak kunyeeree *Kōōtaab Yēyiin. Kiyeyeech :ng'ālyoontoonooto keenam.*

⁸ Kunyi, yoo 'kēēkuumu nkit, +meekas kule ākoo man :kiyēē kēēmwooyē :acheek kurubta keey ākoo chiichi.”

⁹ Kiirōōber :nkicheek Yuutayeek kule ki man :ng'aleechar.

¹⁰ Yu kānyōōr :Bāwulō bārooyinto kung'alaal, kulē, “Ānkētē kule ām kēnyisyēk chēē chaang' choo kookukeeyta, inyiing' :nyēē kwēētiilchinē biiko ng'aleek ām yēēmooniiṭēnyi. Kunyoo, ang'erechaat ayeet keey ām taayeeng'uung'.” ¹¹ Imuuchē chēēbēeru kule manaakeeyta :bēsyoōsyēk tamanu āk āyēēng' kuchakee kyāāwē :anii Yēērusālēēm wāākutunkyi Yēyiin.

¹² Mānānyōōrwoo mbo :murēchu iyyoong'tēēnoo kōōk ākwiilē keey āk chiī ake tukul ām *Kōōtaab Yēyiin nto, mbo āwuruurootē biiko ām kooriikaab saayeet

23:29 Yēyut. 18:14-15; 26:31; 28:18   **24:1** Yēyut. 23:2   **24:5** Yēyut. 17:6   * **24:6** Tinyē :siruutēk alakē ng'aleechu: Kikēēmāchē kiikuumu inee kurubta keey āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo. 7 Nteenee kichō :Lusiiya nyoo kāāyooing'iintēēt nyēē wōō nyēbo lukēēt ānkōōmbōrunēēnēēch, 8a ānkumwoochi biiko choo kiitēyētōōs kubo inee kule kukwa wōlēē imiitē.   **24:6** Yēyut. 21:28

nto, mbo am wölo ake tukul am Yëerusälëem. ¹³ Mämii mbo :kiyëe iboorunëe :murëchu kule man :ng'aleechu mwooyë :icheek kurubta keey ak anii.

¹⁴ Änkoo kuwuu nyooto, ächämchiintöösii kule äkutunkinyë Yëyiintëetaab mbo kuuko kuu chii nyëe rubë këelooto /këemwooyë kule machurtaat. Äyëchinë kiy ake tukul nyoo chämchiintöös ak wölëe wuu :kitaabuutaab kiruutëk änu kuu /kikeesir am kitaabuutaab *wöörkooyik. ¹⁵ Äboontëe Yëyiin mooyëet kuu wöloo wuu :murëchuutëchu kule mäkung'ëetyëe meet :biiko choo churtootii äkoo choo bo ng'öökii. ¹⁶ Kunyi, ätitirë kwaak äriibë keey ku -maayey ng'alyoo nyëe -mëeng'erëechë Yëyiin ak biiko.

¹⁷ Kikyaang'eetee Yëerusälëem änkääminy saang' am kënyiisyëk chëe chaang'. Nto yityo, ächöo Yëerusälëem äyibchi biikyuu chëe bānoon tukuuk chëe kächāyëetyëechinëe ankuchaabeel körösëek. ¹⁸ Kyäätiiilil yu kinyöörwoo :murëchooto am biiwuutaab *Köötaab Yëyiin. Kimääboontë keey biich chëe chaang' am wölooto, ämëebërë mbo kyäämiitë äyëyë wööröör ake tukul. ¹⁹ Nteenee kimii :Yuutayëek alake chëbo yëemëetaab Eesya wölooto. Yoo icheek chëe kimwooyë, kumächäktöös kumii taayeeng'uung' raat bokumwooy kiy nyëe boonto kurubta keey ak anii. ²⁰ Nto yoo mäwuu nyoo, kumwooy :murëchuutëchu mii yuutëyü lëelisto nyëe kinama, yoo kyäämiitë taayeetaab booyikaab köök. ²¹ Töös kiito akeenke baateey nyëe miyaat nyëe kyaayey ku yoo kyäämwooyë kule, 'Kööyooong'tëenoo sōō, köök, kuuyu äboontëe mooyëet kule ng'ëetyëe meet :biiko choo kiikubëk.' "

²² Nto mii yoo, kumwooy :Fëeliikis nyoo inkëtë këëliitënyëeb Yëesu nyëe karaam kule, "Kääyooong'të ng'aleechu äkoy kut kuchö :Lusiia nyoo :inee nyëe wōō nyëbo lukëetaab booryëet." ²³ Yooto, kumwoochi :Fëeliikis kääyooong'iintëet ake nyëbo lukëet nyëe kimii yooto kule, "Riib Bāwulö ämëebërë miisin. Ibäkookyinyë bārooyinto kisich nyëe kakasee keey ak chööröonuutëkyii /sikëeyibchinë mbo kiyëe mächë."

Kyoomchi :Bāwulö Fëeliikis ak Turusiila kurubta keey ak Yëesu

²⁴ Yu kakeeyta :bësyöösyëk chëe ng'ëri, kuchöönto keey :Fëeliikis cheebyoosyeenyii Turusiila nyëe ki Cheebyuutayaa. Yooto, kööyookto /bokëëkuurchi Bāwulö kuchö yëe kimiiitë :inee kumächë kuyëbchi yiit ng'aleekyü. Nto yitu :Bāwulö, kung'alaalee kule mächë köökoosëe keey :biiko *Käärarookiintëet Yëesu. ²⁵ Nto yu kāwokumwooy :Bāwulö kule mächäktöös kuchurtootii :biiko, kuriibë keey, anku +/ mäkiitiilchi ng'al am bësyëet nyëe mäkucho, kumuy :Fëeliikis. Yooto, kumwoochi Bāwulö kule, "Kutëeniit chooto ra ëë, wë. Imuuchë iwëechi keey äkoy äkuuriing' subak." ²⁶ Kiiyooktooy / kibokëëkuurchinë Bāwulö kibtaman chokwoomëe lökööy änumächë kule kuyibchi inee :Bāwulö chëebkiisyoong'.

²⁷ Yu kakeeyta :kënyiisyëk äyëenku, kookeer :ake nyëe /kikëëkuurëe Börkiiyö Fëestö häytooyisyëetaab yëemooonoo. Nto kuuyu kimächë :Fëeliikis kule koong'ereech Yuutayëek kubakaakta Bāwulö kurataat.

25

/Kikëekwëryoot Bāwulö taayeetaab Fëestö

24:14 Yëyuut. 9:2   **24:15** Tān. 12:2; Yëyuut. 4:2; 23:6   **24:16** Yëyuut. 23:1; 1Köör. 4:4; 2Köör. 1:12; 2Tēm. 1:3   **24:17** Yëyuut. 11:29-30   **24:19** Yëyuut. 24:27-28   **24:21** Yëyuut. 24:15   **24:22** Yëyuut. 23:26   **24:23** Yëyuut. 27:3; 28:16, 30   **24:24** Yëyuut. 9:15   **24:25** Yëyuut. 17:32   **24:27** Yëyuut. 25:9

¹ Yu kakeeyta :bësyōōsyëk sōmōku kuchakee /kakeetool Fēēstō kōōntōōchi yēēmoonotoo bo Yuuteeya, kuwo Yēērusālēēm. ²⁻³ Nto yu kayit, kukwoonchi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kääntōōyikaab Yuutayeeek ānkumwoochi ri-riirikwaa kurubta keey āk Bāwulō. Kisoom mbo kule kōōwu Bāwulō kuwo Yēērusālēēm sukuriibchi kēēlto ankubakach. ⁴ Yooto, kukētyi :Fēēstō kule, “Rataat :Bāwulō ām Kayisareeya ānkāāmītē :anii āwēētii wōlooto ām lēēkitō. ⁵ Yoo ākoo mii :ng’ālyoo nyēē miyaat nyēē kiikuyey, ōmwoochi biikwook alak kukwa wōlooto bokumwooy riirikwaa kurubta keey āk inee.”

⁶ Yu kākōōbuur :Fēēstō Yēērusālēēm bësyōōsyëk sisiit nto taman, kurēkto Kayisareeya. Nto yu kāyyēēkunēē, kukuur kōōkwēēt ankumwaayta /kēēkwēryoon Bāwulō kuchō kōōk. ⁷ Yu /kakiyiitita Bāwulō, kōōmuutmuut :Yuutayeeek chēē kikiikukwaanee Yēērusālēēm ānkumwooy ng’al chēē chaang’ chēē kimāyētyēēchinē kiy.

⁸ Yooto, kutuuch keey :Bāwulō kule, “Manaayey kiy ake tukul nyēē mächāmē :kiruutēkaab Yuutayeeek, nto anyeeree *Kōōtaab Yēyiin, nto mbo āntosuur *Kayisaar.”

⁹ Kuuyu kimāchē :Fēēstō kule koong’ereech Yuutayeeek, kuteebee Bāwulō kule, “Āra iyeytaat keey iwē Yēērusālēēm suwāāyooong’tēēniing’ kōōk ām wōlooto kurubta keey āk ng’aleechu?” ¹⁰ Kukētyi :Bāwulō kule, “Āmiitē :anii raat taayeetaab kōōkwēētaab biikaab Rooma yēē yēmāktōōs kule /kiiku-umunēēnoo. Mānāyēchi Yuutayeeek kiy ake tukul nyēē miyaat kuu wōloo inkētitooy :nkinyiing’. ¹¹ Nto yoo ākoo kāmii :kiyēē miyaat nyēē kyaayey nyēē nyoolchoo /keebakachaa, ku -maanyokoor meet. Nto yoo ākoo mwooyē :Yu-utayeechu ng’aleek chēē mātinyē manta kurubta keey āk anii, kumāmii :chii nyēē boonto kāāmuukēywēēk kōōyokoochoo icheek. Āmāchē /kiiyokoochoo *Kayisaar.”

¹² Yooto kōōrwooch :Fēēstō āk kiirwookikyii, nto mii yoo, kumwoochi Bāwulō kule, “Keemwaay kule imāchē /kiiyokoochiing’ Kayisaar, +mēēwē wōlooto.”

Kyaam :Fēēstō lōkōōy āk bāytooyiintēēt Akiriiba

¹³ Yu kabokukeeyta :bësyōōsyëk chēē ng’eri, kuwo :bāytooyiintēēt Akiriiba āk cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Bēērnikē* bokoosubaay Fēēstō. ¹⁴ Nto kuuyu kibēēnyyēē wōlooto bësyōōsyëk ku chaang’, kwaam :Fēēstō lōkōōy āk bāytooyiintonoo kurubta keey āk ng’aleekaab Bāwulō. Kimwoochi nyiin kule, “Miitē, naas, :chiito ake nyēē kibakaakta :Fēēliikis kurataat. ¹⁵ Yu kāwāāwē Yēērusālēēm, kukwoonchoo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik chēbo Yuutayeeek ānkubokumwoowoo ng’al chēē itēyēē keey kurubta keey āk chiichi kumāchē kule /kiitiilchi ng’al. ¹⁶ Yooto, āmwoochi bichoo kule mā ātēbuutēkaab biikaab Rooma /kiiruusta chii kumātuuyo āk nyoo riirēē keey kubo inee ānkunyōōr bārooyinto nyēē kayeete keey. ¹⁷ Nto yu kabokeekwaante keey ākoy wōli, manaakaay keey mbo kisich, ntee-nee kyāākuur kōōkwēēt kutuuyo ām bësyēēt nyēē kiikēērē ankaamwaayte /kēēkwēryoon chiichoo kuchō kōōk. ¹⁸ Nto yu kāwokung’alaal :biiko choo kiyibu riirik, kumāmii mbo :ng’ālyoo nyēē kimwooy kule kiyey :chiichoo kuu wōlēē kyāāsōōtitooy. ¹⁹ Nteenee kimwoowoo ng’al chēē kichuunchu-unootiin kurubta keey āk wōlēē kisooytooy :icheek āk subak kurubta keey

āk chii nyēē kiikume nyēē / kēēbērē Yēesu nyēē kimwooy :Bāwulō kule soboot. ²⁰ Kimāātinyē wōlēē +maakuuyte ng'aleechaa. Kunyoo, ateebee inee yoo chāmē / kēēkweryoot kuwo Yēerusālēēm / bokiiikumunēē wōlooto kurubta keey āk ng'aleechaa. ²¹ Yu kāwokumwooy :Bāwulō kule /takeekanyee ng'aleechaa *Kayisaar, amwaayte /tākēēriib ākoy /kēēkweryoot kuwo wōlooto.”

²² Yooto, kukētyi :Akiriiba Fēēstō kule, “Āmāchē :anii āyēbchi yīit chiichi.” Kumwoochi :Fēēstō kule, “+Mēēyēbchi yīit tuun.”

Kumiitē :Bāwulō taayeetaab Akiriiba

²³ Nto yu kāyyēēkunēē, kuwo :Akiriiba āk Bēērnīkē kuboonto keey biiko alak chēē ki wōōyēch āk chēē kitookunootiin ām kiriinkoonooto ankootentēen :tukul ākoy kōōk. Kōōyookto :Fēēstō kuut kule /kēēkweryoon Bāwulō. ²⁴ Yooto, kumwooy :Fēēstō kule, “Bāytooyiintēēt Akiriiba āk biiko tukul choo ōboontē keey, okas chiichi. Kōōkukwoonchoo :Yuutayeeek kutēē yēē tēē ām Yēerusālēēm āk mbo ām wōli bo Kayisareeya kubōlē kule māyēmāktōōs /tākēēkāsē kuso- boot. ²⁵ Nto ābērē ārōōtootē, kumāmii :kiy mbo nyēē kiikuyey :chiichi nyēē misiyinē /keebakach. Nteenee kuuyu kimāchē :chiichi /kiyyoong'tēē taayee- taab bāytooyiintēēt nyēē wōō, amwaayte /kēēkweryoot kuwo Rooma. ²⁶⁻²⁷ Nto ābērē ālē, kumāmii mbo :kiy nyēē āmuuchē asir kurubta keey āk chiichi nyēē +/mākēēyibchi nyēē wōō. Ākāsē kule mā karaam /kēēkweryoot chii nyēē rataat /āmākiiboor lēēluutyēēt nyēē boonto. Kunyoo ii, boontēēt, kāākwēru kuchō taayeeng'woong' akweek tukul nto miisin kuchō taayeeng'uung' inyiing' Akiriiba, sukung'eet yoo kātōok :kiy ām wōlēē +/makeekuuyta, +māānyōōru kiyyē +maasir.”

26

¹ Yooto, kumwoochi :Akiriiba Bāwulō kule, “/Kāākēēyootuung' iyeet keey.”

Kiyeet keey :Bāwulō ām taayeetaab Akiriiba

Kōōtōrōōr Bāwulō āwut, ānkumwooy kule, ² “Bāytooyiintēēt Akiriiba, ang'erechaat ra āyyoonyēē taayeeng'uung' āmwooyē ng'aleek chēē āyēētēē keey kurubta keey āk ng'aleek tukul choo mwooyē :Yuutayeeek kurubta keey āk anii. ³ Ang'erechaat kuuyu inkētē :inyiing' nyēē karaam ātēbuutēkaab Yuutayeeek āk mbo kiyyēē kēēchuunchuunnyēē. Kunyoo ii, boontēēt, āsooyiing' kule imuyte ānkiiyēbchi yīit kiyyēē āmiitē wāāmwooyē.

⁴ Inkēt :Yuutayeeek tukul ām Yēerusālēēm wōlēē kiwuu :soboonyuu kung'eetee āmining'. ⁵ Kiikōōnkētoo bēsyoōsyēk chēē chaang' ānkōōmuuchē mbo kōōboor, yoo chāmē, kule kyāābooyē *Farisaayeeek choo kikōrōōmēch miisin ām riibsēētaab kiruutēk. ⁶ Neennyi /kākiiyyoong'tēēnoo kōōk /kiiku- umwoo, kuuyu ākēnēē keey kiyyēē kikuurtoochi :Yēyiin mbo kuuko. ⁷ Kumii :Yuutayeeek tukul kuyēyē yiisyēētaab Yēyiin bēēt āk kwēēmooy, kōōkēnēē keey kukas kule makuyeyakay kuu yoo /kikēēkuurtoochinē. Boontēēt nyēē wōō, ng'ālyoontooni /kiikēnēē keey :nyēē kayey :Yuutayeeek kōōyyoong'tēēnoo kōōk.

⁸ Kunyoo, ātēēbē kule ām nee yu simōōyēnchinē :akweek kule ing'ēētēē :Yēyiin meet chii nyēē kaakume?

⁹ Kyaachamte :nkanii kule asyeem kēēlto ake tukul nyēē kiimuuchāktōōs akwiil Yēesu nyēē Nāāsārēēt. ¹⁰ Kyaayey kuu nyooto ām Yēerusālēēm. Ām kāāmuukēyewēk chēē kīkōōno :mbo kībkōrōs chēē wōōyēch, kyāānāmootē biikaab Yēesu wōlēē wōō ānkāākērtōoy kō. Nto yoo /kābokitiilchi kule /

keebakach, ku anii akeenke nyēē kyāāyibē āwut barak āchāmchiintōōsii.
 11 Kyāāwēesyētootēē kooriikaab saayeet chēē chaang' āng'woonchinootēē biiko ānkāāsyēēmē ākērchi koong' kutayee keye ng'aleekaab Yēesu. Kyāākōrōmiitu miisin kut ā-āchinē mbo kiriinkōōsyēk chēbo saang' wāāwusē alak chēē kimii wōlooto.

12 Nto mii bēsyēēt ake ām booniinēk chēē wuu chooto, kyāāmiitē āwēētii Tamaasko kukāākukōōno :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēyēwēēk kule anam bichu. 13 Nto makuriik kuyit āsiiswēkaab bēēt, kutāāmiitē kēēltaab too āwēētii ii, mokoryoontēēt, kuchōōnēē :lēbkēēyyēēt barak nyēē kilēkēchēēchē kusiir asiista. Kiikweny yooto kyāāmiitē āk chōōrōōnuutēkyuu. 14 Kikiiryaaakte keye :tukul, nto mii yoo akas :anii /kēēkuuru ām kuutiinyuu kule, 'Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee? Nto yu 'kēēlityi keye ng'ot, yoo imiitē iwēēkyoo keye kuu nyooto.'

15 Yooto, ateb kule, 'Inyiing' ng'oo oō, mokoryoontēēt? /Kēēkētwoo kule, 'Anii Yēesu, nyooto imiitē ibārē. 16 Kunyi, ng'eet. Kāābooruung' keye saakweying' iyēku motwooriintēenyuu ankiimwaayaate kiyēē 'keekas kurubta keye āk anii āk mbo kiyēē +māābooruung'. 17 +Māāriibiing' yoo keenyaliiling' :biikuuk āk choo mā Yuutayee. Āmiitē wāāyooktiing' 18 isōōwunootē ichēek kuweeksee wōlēē mii :mēēnānēēt kukwa wōlēē mii :lēbkēēyyēēt ankung'eetee :rātiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt kukwa wōlēē mii :Yēyiin. Yoo keekaseenaa keye :bichoo, +māānyōōchi kaat /ānkiiyiiti wōlēē mii :choo kyāātīliil'.

19 Kunyoo ii, bāytooyiintēēt Akiriiba, manaatay :anii āyēnchi ng'oong'uutyoonoo kichōōnēē barak. 20 Kyāā-āmchi kurook biiko chēē kimii Tamaasko kule kuweeksee choolwookātēng'waa ankucham Yēyiin ānkōōboorunēē yēyuutëk kule kiikuweek. Nto yityo, chāā-āmchi nkicheek chēbo Yēerusālēm āk chēbo Yuuteeya kumukuul āk mbo bōrōryōōsyēk tukul choo kimā Yuutayee. 21 Ng'ālyoontoonoto :nyēē kiyey Yuutayeechu kunama āmiitē biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ankusyem kule kubakachaa. 22 Nteenee kiyēētyēchinooow :Yēyiin ākoy kura. Kunyoo, āmiitē ra kāāyooeny yuutēyu ā-āmchinē lōkōōywechu biiko chēē minkeēch āk chēē wōōyēch. Mēēberē āmiitē āmwooyē chēē kaatasee kusiir choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āk *Muusa kule makuyeyakay. 23 Kimwooy kule makunyalil *:Kāārārookiintēēt anku inee :nyēē mākuyēk nyēbo taayta /kiing'eetee meet kwoorōōrchi Yuutayee āk mbo choo mā Yuutayee lēbkēēyyēēt."

24 Yu kāmwooy :Bāwulō ng'aleechaa, kunam kuut :Fēēstō ānkulēēnchi, "Kāākubunuung' mēt, wē, Bāwulō! Kaakuyeying' :sumanaanaang'uung' kooraan :mētīt." 25 Kukētyi :Bāwulō kule, "Fēēstō, boontēēt nyēē wōō, mānāābunwoo :mēt mbo kisich. Kiyēē āmiitē āmwooyē ku kiy nyēē yemaat anku bo manta. 26 Inkētē mbo :nkinee bāytooyiintēēt kubooyiit man ng'aleechaa kuuyu mēēberē kiyēyāksēē wōlēē kimābo laat. Kunyoo, āmuuchē mbo āmwoochi nkinee nyēē māmii :muyātēēt.

27 Boontēēt, bāytooyiintēēt Akiriiba, iyēnchiintōōsii :inyiing' āk ng'aleekaab *wōōrkooyik? Ābērē iyēnchiintōōsii." 28 Kukētyi :Akiriiba kule, "Lēēkit iweechaa āyēku chiitaab Kiriistō." 29 Kuwālchi :Bāwulō kule, "Yoo kā lēēkit, nto

ku lōō, āsooyē Yëyiin kule māyëk inyiing' baateey :nyēē kaweeek, nteenee chii ake tukul nyēē mii kuyëbchinē yīit kiyēē āmwooyē sookerkeyiitu anii, nteenee baateey kēētēerchiinē kubo nyōrōōrōōnichu."

³⁰ Kōōyyo :Fēestō, Akiriiba āk Bēērnikē ākoo mbo nkicheek choo kiboonto keyy tukul ankuba saang'. ³¹ Kibokumwoochiin kule, "Ntēē māmii :chiichi kuyēyē ng'al chēē yēmāktōōs / keebakach, nto mbo kule / keekerta kō."

³² Yooto, kumwoochi :Akiriiba Fēestō kule, "Nto kāmānāāmwōoy :chiichi kule / bokiiyyoong'tēē taayeetaab *Kayisaar, nto /kaakiityaakta."

27

Kiwēētēē Bāwulō mwēēnkēēt ākoy Rooma

¹ Nto mii yu /kikiikiitiil kule keebe kōōrēētaab Itaalya, /kiiyokoochi Bāwulō āk kibratiiisyeek alak chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yuulyō nyēē ki nyēē wōō nyēbo lukēētaab kaab *Kayisaar.

² Yooto, keelaany mwēēnkēēt nyēē kitākyinē keyy Atiramiito nyēē kimii wokumurē kiriinkōōsyēk chēē kimii sakaramteet nyēbo yēēmēētaab Eesya. Kikēēboontootē keyy Aristaarko, chiitaab Maketoonnya nyēē kichōōnēē Tēēsālōōnikē.

³ Yu kāyyēēkunēē, keyyit Sitōōn kosolēny. Yooto, kuyēchi :Yuulyō Bāwulō nyēē karaam kuchāmchi kuwo wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii /sikiikoochi kiy nyēē kāyētyēēchinēē keyy. ⁴ Nto mii bēsyeēt nyēē kiikēērē, kēēng'ēētyēē yooto subak ankeenan baanta ām mwēēng', nto kuuyu kitākyēēch keyy :wusōōnēēt nyēē nyikiis, keesyeb komosta nyēē kiiyeelaat nyēbo Kubrō ānkēētākyi keyy tō. ⁵ Nto yu kikiikeebeetee mwēēnkēēt keekeeytee sakaramteetaab yēēmēētaab Kiliikya āk nyēbo Bamfulyaa, keyyit Muura, *kiriinkēēt nyēē kimii yēēmēētaab Lukiiya. ⁶ Kinyoorta yooto :chiichoo ki wōō nyēbo lukēēt mweēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēētaab Aleksaantrya nyēē kimii kuwēētii Itaalya. Yooto, kumwoowēēch kule keelaany mwēēnkoonoo.

⁷ Kiwuuyiityēēch :baanta miisin nto bokēēyitē Niitō. Nto kuuyu kiitaayeneech :wusōōnēēt keetas taay āk kēēloo, keeweech keyy kēētākyi keyy cheeronko ankeerub wōlēē kimāwusunēē :yoomeet ām Kērēētē. Kikēēmur yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Salmoone. ⁸ Kinyikisyēēch :wusōōnēēt miisin yu kākēētākyi keyy tinkeyy. Kikeebe ām wuuyinto kut bokeyyit yēēt ake yēē /kikēēkuurēē 'Sakaramteet nyēē Yimu' nyēē kilēēkitēē *kiriinkēētaab Laseeya.

⁹ Kikiikiiboote āsiiswēk chēē chaang' kubo wusōōnonoo ānkimii wokumiyātiitu :baanta kuuyu kimii kuriiku :bēsyoōsyēk chēē kōrōōm :wusōōnēēt. * Yooto, kumwooy :Bāwulō kule, ¹⁰ "Murēchu, nto yu ākāsē kule mii wokumiyātiitu :baani. Yoo katakeetas taay makunyeerakay :mwēēnkēēt ānkubootyo :tukuuchu mii mwēēng' ānkiiboote mbo soboonwēkyoo." ¹¹ Kitay :Yuulyō kiyēē kimwooy :Bāwulō ankucham ng'aleekaab chiitaab :mwēēnkēēt āk chēbo nyēē kiiyyoonkyinē mwēēnkēēt. ¹² Nto kuuyu kimāyēmāksē kōōbuur yooto bo sakaramtaanaa kut kukeeyta :bēsyoōsyēkaab wusōōnēēt, kookaykaay :biiko wōlēē wōō kule keetas taay ākoy Fōyinikē. Ki sakaramteet :nyiitēnyī ām Kērēētē nyēē kikaraam bokiimuunyēē ānkiimuuchē :chii kuyityi kubununēē tinkēēyōōsyēkaab cheeronko nto nyēbo tō.

¹³ Nto yu kāwus :yoomeet muut nyēbo komostaab cheeronko, koosoot :icheek kule kākuyityiin :kiyēē kiisōōtē. Kunyoo, kootyaach mwēēnkēēt

ankutas āk baanng'waa kung'oosng'oosyootēē sakaramteetaab Kērēētē.
 14 Nyēē mā tyaa, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis nyoo /kikēēkuurēē 'Tō-
 koong'asis' nyēē kiwusunēē Kērēētē. 15 Kunyoo, kikirkir mwēēnkēēt kut
 keechamte keey /keetwaareech. 16 Yu kābokēēmur sakaramteetaab kōōr
 kisch nyēē kiikwēēn :bēy nyēē /kikēēkuurēē Kawuuta, kyaam booryēēt kut
 kiichuutu mwēēnkēēt nyēē mining' nyoo kiichuutootē :nyoo wōō kuchō
 nyiin āriit. 17 Yu /kikiikiichuut kuchō āriit, /keekwiiliil mwēēnkoonoo ki
 wōō kuyaam kule tetete. Kuuyu kinyōkōriitu :bichoo kule imuuchē koonach
 :mwēēnkēēt ng'aayneet nyēbo sakaramteetaab Liibya, kuwiirchi araaray
 kiito ake nyēē kiichuchuyēē baantaab mwēēnkēēt ānkubākookyi yomeet
 kōōrēetoot mwēēnkēēt. 18 Kitas taay :wusōōnōonoo nyikiis kuwus. Nto yu
 kāyyēēkunēē, /kēēmēto tukuuk ām mwēēng' kule sukukuskusiit :mwēēnkēēt.
 19 Nto bēsyeēt nyēē kiikēērē, /keewiirta mbo tukuuk choo /kikēēkwoonyēē
 mwēēnkēēt āk tukuuk chuut alak tukul. 20 Kituluunkenoot :wōliin bo barak
 ām bēsyoōsyēk chēē chaang' nyēē /kimākēēkāsē asiista nto mbo kookeelik.
 Kitas taay yooto tukul :wusōōnēēt kwaawesiit, nto yityo, kubēk :moonikyoo
 kule ākoo -mēētākōōmuuchāktōōs /kiiraraacheech.

21 Yu kikiikumisiyo :moonik nyēē kimēmāchē :chii kwoomiis,
 kōōyyo :Bāwulō ānkulē, "Murēchu, nto kōōkāswoo yoo kāāmwoowook
 kule -mōōng'ēētyēē Kērēētē, nto kāmāāmook :kiy nto kāmōōbootē kiy.
 22 Nteenee āmwoowook kule ōkich, kuuyu māmii :chii nyēē mamue, nteenee
 makuburyet :mwēēnkooni. 23 Kōchōōnchoo *:malayikeetaab Yēyiintēenyuu
 nyoo āyēchinē yiisyēēt kwēēmooy ānkumwoowoo kule, 24 'Bāwulō, -mēmuy,
 +/ mākiyyoong'tēēniing' taayeetaab *Kayisaar ankaakuriiree :Yēyiin biiko
 choo ōboontootē keey ām mwēēng' nyēē mākooy kubēk' 25 Kunyoo ii,
 murēkyoo, ōkiilyē, kuuyu ākoosēē keey Yēyiin kule makuyeyakay kuu yoo
 kāākumwooytoowoo. 26 Nteenee +/makeetwaareech ākooy kōōrēēt ake nyēē
 kiikwēēn :bēēko."

27 Kitas taay :wusōōnēēt kutwaareech ām Araaraytaab Metitereennyā. †
 Nto mii yu makuriich kwēēmooy kwēēn ām kwēēmowuutaab taman āk
 ang'wan kukeeyimeech :wusōōnēēt, kumach kōōnkēt :biiko choo kimii
 mwēēng' kule kikiikiuriik keeyit kōōrēēt. 28 Yooto, kuwiirta kiito ake
 nyēē nyikiis nyēē /kikiikēērātyi bōrōōwētē sukukasee wōlēē tēē :bēēko.
 Nto bērē kulē, kiyitē fuutiinēk bokol āk tibtem kuwo ng'wēny. Nyēē mā
 tyaa /kiiyokooyto subak bōrōōwoonoo. Nto bērē /kēlē, ku fuutiinēk
 sokool. 29 Kikēēmuuyē kule imuuchē :mwēēnkēēt kuryaach rwoontōōk choo
 lēēkitēē sakaramteet. Yooto, kiyyokooytē karnaak ang'wan /kiyyoong'tēē
 mwēēnkēēt ankeesaay kule kuyyēēkyēēch. 30 Kisyeeem :biiko choo kimii
 kōōrēetootē mwēēnkēēt kule kumwēy. Kinam mwēēnkoonoo ki mining' nyoo
 kimii nyiin āriit ankuvey keey kule kimii kōōyokooytooy karnaak alak choo
 /kiyyoong'tēē mwēēnkēēt, nteenee ākoo kimāchē kule kumwēyēē kiyooto.
 31 Nto mii yoo, kumwoochi :Bāwulō Yuulyō āk biikyii bo lukēēt kule, "Yoo
 kāmēēbuur :bichu wōlēēb mwēēnkooni, ku -mōōsobtōōsii." 32 Yooto, kutil
 :bichoo bo lukēēt bōrōōk chēē /kikiikēērātiisyēē kōōsuuyto :mwēēnkoonoo ki
 mining'.

33 Nto yu mākōōrir :kōōrēēt, kumwoochi :Bāwulō biiko kule, "Ām bēsyoōsyēk
 chēē yitē taman āk ang'wan choo kookukeeyta, kwoobeetee kuut ānkōōruuyē
 kuut. 34 Kunyi, āmwoowook kule ō-āmiisyē sōōnyōōru nkuruuk sōōsobchē

kuuyu māmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē makume.”³⁵ Yu kēēwoong' :Bāwulō ng'aleechu, kunam mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ām taayee-taab bichooto. Nto mii yoo, kubetes ānkutoow kwaam.³⁶ Kikimkimiitu :bichoo ānkwoomiis :nkicheek.³⁷ Kikēēyitē :tukul chēē kikeēmiitē mwēēng' biiko bokolwookik āyēēng' tāmānwookik tisab āk lo.³⁸ Yu kikiikwoomiis :bichooto tukul kut kubiyooong'iis, kumētyi nkoonuuk araray sukukuskusiit :mwēēnkēēt.

³⁹ Kuyyēēchē :kōōrēēt, maneemuuch :icheek kōōnkēt kōōrēēt nyēē kikas, nteeneē kikas yēēt ake yēē kiiwulta keyy :bēēko yēē kitinyē ng'aayneet yēē / kikiitiil kule bokōōyyoong'tēē mwēēnkēēt yoo keemuuchakay.⁴⁰ Yooto, kootichtiich karnaak choo /kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankootyaach tukuuk chēē /kēēwēēchweēchēē mwēēnkēēt. Nto mii yoo, kōōtōrōōr tukuuk chēē toochē yoomēet sukung'eet kuwusto :yoomēet mwēēnkēēt wokōōyyoonyēē sakaramteetaab ararayta.⁴¹ Kitākyi mwēēnkēēt koonach ng'aayneet nyēē kikiituulākoy kukiilchi :sēruutaab mwēēnkēēt yooto ānkutōōr :wusōōnēēt bēēko kwiiri komostaab saaruuryeet.

⁴² Kichōb :biiko choo kibo lukēēt kule kubakach kibratiiysek sukung'eet mābir bēēko kumwēy.⁴³ Nto kuuyu kimāchē :Yūulyō kule kōōsoob Bāwulō, kuyeeete bichoo kuyey kuu wōloo kākāākuchōbto. Yooto, kumwoochi chēē kiimuuchē kubir bēēko kule koonto kubiroot bēēko ākoy taban.⁴⁴ Nto choo king'ēt, kimāchāktōōs :choo kubeeteē keetiik choo kibētēkunēē keyy mwēēnkēēt. Kiyit :biiko tukul taban ām kēēlwookichooto tukwaay nyēē manaam :kiy ake tukul.

28

Kikeeyit kōōrēētaab Maalta

¹ Nto mii yu kabokeeyit ararayta taban, kēēbēeru kule ākoo ki Maalta :kōōroonoo kikiikwēēn :bēēko.² Kitoroocheech :biikaab kōōroonoo nyēē karaam. Nto kuuyu kimii :roobta ānku kaytit :kōōrēēt, kōōloowēēch maata.³ Kīwokukweyaat :Bāwulō kweenik alak, nto yu kēēkoochi ma, kusiikunee :eereeneet kweenichaa yu kasyool :maata ānkunoynoochi keyy āwutaab Bāwulō.⁴ Yu kakas :biikaab kōōroonoo kuu nyooto, koosoot kule, “Ākoy ku rumiini :chiichi. Ānkoo kaakoomuuch kuchililee meet nyoo kātānyōōru ām araray, tākurubē :mnyaat.”⁵ Nteeneē kilelektā :Bāwulō eereeneet kōōsuuchi mā nyēē manaam inee :kiy.⁶ Kiisōōtē :biiko kule makookwa :āwut nto kule makooryaakta keyy ankume. Kikānyis :bichooto kulōōyit kumāchē kukas kiyēē makuyeyakay. Yu kukas kule māmii :kiyēē kaam Bāwulō kulē, “Tōōs āynāt :chiichi.”

⁷ Kimiitē yooto :mbareetaab chiitaab kōōroonooto. Kitookunoot :chiichoo /ānkikēēkuurēē Bublīyō. Kitaacheech :chiichoo ām mooyēēt nyēē lēēl kebe kanyii ānkuriibēēch nyēē karaam bēsyōōsyēk sōmōk.⁸ Kimnyoonē :kwaani-itaab chiichooto ām kō ānkimii kārū kitiintiri. Kilāyēē :maat ānkōōbuuntooy :mooyēt. Wokooraam :Bāwulō ānkutiinyēē āwunnyēk ānkusoochi. Yooto, kusob :boontoonoo.⁹ Yu kakas :biikaab kōōroonoo chēē kimnyoontōōs, kukwa wōlēē mii :Bāwulō ānkōōsoob.¹⁰ /Kikēēkoonyitēēch ām kēēlwookik chēē chaang'. Nto yu kikeēmiitē kēēchōbē keyy sikeebe, kukōōnootēēch :bichoo tukun chēē chaang'.

Kikeebe Rooma

¹¹ Yu kábëk :arook sômöku, kēetoowu baanta subak. Kikeelaany mwēenkēet ake nyēbo *kiriinkēetaab Aleksaantrya nyēē kikiimuunyēē kōōroonooto kule kukeeyta :wusōōnēēt. / Kikēēkuurēē mwēenkoonoo “Āynātōōs saram Kas-toor āk Bolukis.” ¹² Kikeebe ākoy yēēt ake yēē / kikeēkuurēē Sirakuusa ānkēebēēni yooto bēsyōōsyēk sômök. ¹³ Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, keebe ākoy Rēkiyō. Nto yu kāyyēēkunēē, kuwusunēē :yoomete komostaab sōōy kuchaakteeneech ākoy *kiriinkēetaab Bōtyōōli. ¹⁴ Kikeenyoorthe wōlooto bo kiriinkoonoo mbo ng'eetaabiya alak chēē kitaacheech kiibuurtē keyy ām bēsyōōsyēk tisab. Nto mii yoo nanyuun, keebeete kērēēnkōōk kēētākyi keyy Rooma. ¹⁵ Yu kāwokukas mbo :ng'eetaabiya ām wōlooto bo Rooma kule kikēēmiitē kēekwoonni, kutōōōkwēech. Kikānyis :alake yēē / kēēkuurē kule “Kooriik sômök chēē /kiimuunyēē,” nteenee kikēēw :chuut ākoy yēē /kēēkuurē kule “Sōkōōniitaab Ābiyyō.” Yu kāwokōōbuurto keyy :Bāwulō bichoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kiyey :yooto inee kukich. ¹⁶ Nto yu kabokeeyit Rooma, / kēēchāmchi Bāwulō kōōbuur nkit āk riibiintēēt akenke.

Kyaamtaat :Bāwulō ng'ālyoontēetaab Yēyiin kuriiboot

¹⁷ Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sômöku kukakeeyit Rooma, kukuur :Bāwulō kākāntōōyikaab Yuutayeeek. Nto yu kikiikōōruruuch keyy, kumwoochi :Bāwulō icheck kule, “Mbo ng'eetaabiya, mānāākōchōnkyi biikyoo nto mbo ātēbutēkaab mbo kuuko. Nteenee / kikeenama ām Yēērusālēm / ānkiiyokoochoo biikaab Rooma. ¹⁸ Kōōkuumwoo :bichoo ankumach kule kootyaaktaa kuuyu kimāmii:lēelis ake tukul nyēē kinyoolchoo /keebakachaa. ¹⁹ Nto yu kabokukwiil :Yuutayeeek / kiityaaktaa, akas kule kaykay / kiyyoong'tēēnoo taayeetaab *Kayisaar, ānkoo kimāmii :kiy nyēē miyaat nyēē chāāmwooyē kule kiyēwoo :biikyuu. ²⁰ Ng'ālyoontooniitēny :nyēē kayeya amach kule akasaak oō, booyichu. / Kakeerateenaa nyōōrōōōnichu kubo nyoo ikēnēē keyy :mooyēetaab Isrāyēēl kumukuul.”

²¹ Yooto, kukētyi :bichoo Bāwulō kule, “Nto yu mānāākēēnyōōru :acheek ng'ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē Yuuteeya nyēē rubtooy keyy āk inyiing'. Mānāāmwoowēech :mbo ng'eetaabiya chēē kwoonēē wōlooto kiy ake tukul nyēē miyaat nyēē rubtooy keyy āk inyiing'. ²² Nteenee kēēmāchē keekas kule imwooyē nee :inyiing', kuuyu mii :biiko wōlēē wōō kung'āloolē nyēē miyaat kurubta keyy āk bichēēb Kiriistō.” ²³ Kunyoo, kichōb :bichooto āk Bāwulō bēsyēēt nyēē makutuuyo.

Yu kayit :bēsyoonoo, kukwa :biiko chēē chaang' wōlēē kitēbunēē :Bāwulō. Kiirwooyki :Bāwulō kwiimēn. Kiiboorchii ng'ālyoo kurubta keyy āk bāytooyiisyēetaab Yēyiin ānkuyeyiisyēē siruutēkaab *Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin kōōboorchinēē biiko kule ki *Kāārarookiintēēt :Yēēsu. ²⁴ Kichāmchiin :alake āk ng'aleekaab Bāwulō, nto alak kutāchiin. ²⁵ Kibēētii :bichoo kukwiilootē keyy kubo ng'aleechaa kikiikukas āk yu kāwokumwoochi :Bāwulō kule, “Kimwoochi :Tāmirmiryēetaab Yēyiin mbo kuukoong' manta, yoo kimwooyē kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,

²⁶ 'Iwē wōlēē mii :bichu ānkuwēēmwoochi kule:

Yoo kōōyēbchi yiit,

-mōōkāsē kiy.

Nto yoo kookasee koonyek,

-mōōkāsē kiy kubooyiit man.

²⁷ Kuuyu wuuyēch bichu :mētēwoy,
 ānkumoolootiin :yiitin,
 ākināmākiis koonyay.
 Nto kiimuuchē :koonyek kukasta,
 ānkuyootootiin :yūtiik,
 ānkōōnkēt :icheek,
 nto kiikuweek kuchama,
 saang'eet :anii,
 āsoob icheek.*†

²⁸ Kunyi, āmāchē āboorwook kule kookucham :Yëyiin kooraraach biiko choo mā Yuutayeeek ānkumākuyēbchi yiit :icheek ng'aleechaa."*

³⁰ Kiibuur :Bāwulō wōlooto kēnyiisyēk āyēēng' kutēbunēē kōōnyii nyēē kikwēytooy kiy. Kitoochē biiko tukul choo kāruutoon ³¹ ānkwoomchinē ng'ālyoontēēt nyēē māmuyē kurubta keyy āk bāytooyiisyēētaab Yëyiin, ankooneet mbo kurubta keyy āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

---

† **28:27** Isaaya 6:9-10   **28:27** Mat. 13:15; Määrkō 4:12   * **28:28** Tinyē :siruutëk alake kërëwoontēētaab 29: Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechaa, kung'ēetyo :Yuutayeeek ankuba. Kikwiilaat keyy nyēē kōrōom miisin.   **28:28** Luuka 3:6; Yëyuut. 13:46   **28:31** Yëyuut. 28:23

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Roomeek

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikkēēsirē āk wōlēē / kikkēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō kitaabuuni bo Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōotyinē kule ki 57 KK yēē kimiitē Kōōriintō nto ku kiriinkēētaab Keenkereeya chēē kitoobēnē keey tukwaay ām sakaramteetaab araarayta. Kimiitē :Bāwulō yooto kōōtēyēēkootē baannyii nyoo kibo sōmōk kutākyinē keey Yēērusālēēm kuyibē beesaanik choo kikiikōōruuuch ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō chēbo Kiriki. Kimiitē mbo yooto subak kuyēytoochinē keey baannyii nyoo kibo ang'wan kuwo Sibaannya kumur Rooma. Iboorchinē keey :Bāwulō ām barwaani biikaab Kiriistō chēbo Rooma chēē ki Yuutayeeek āk Kirikiik. Kiiwurur yooto :ātēbuutēkaab bichoo kāāliing'ēn wōlēē mākuchōbto kāāsōōtēyewēēkyii āk ng'alaaleet. Tākyinē keey :ng'aleek alake chēbo barwaani biikaab Kiriistō chēē Kirikiik nto alak kutākyinē keey choo ki Yuutayeeek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Rōōbu :barwaani ām bārōōnōōk tukul chēbo :Bāwulō ām kēelto nyēē kāsaktōōs, kurubta keey āk wōlēē wuu :kāāyēnēētaab Kiriistō. Ki lōkōōy :chu chēē kiiyēēlootiin ām wōōrkooyoontiit nyēē mii Kiirootyēt nyoo bo Kēny nyoo kichokōōboorunēē keey Yēēsu, Kāārārōōkiintēēt nyoo / kikkēēkānyoonu nyoo Ng'aabaneet. Kikikiilchi :Yuutayeeek chēē kikiikōōyēnchi Kiriistō ām Rooma, ātēbuutēkwaab bo kēny kuu wōlēē kiwuunto :lukōōsyēk alake. Kirub miisin ntāsimuutēkwaab bo saayeet kuu wōlo kiyēytooy kumānēyēnchi Kiriistō. Ikiimē :Bāwulō kule māchāksē kuminyē :chiitaab Kiriistō nyēē koonyitē Yēyiin ānkwoosyi keey kōōntōōchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Māyēētyēēchinē chiī :kiruutēk koong'erech Yēyiin nteenee sāru biich :soboono nyoo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin sukungeet keerub tukuuk choo nāmē keey āk mākuutēkaab Yēyiin. I-ārōōru :Bāwulō ām kurkeetaab 7 kaatyaaktaayeet nyēbo biikaab Kiriistō choo Yuutayeeek ām wōlēē mii :kiruutēkaab kiirootyēetaab kēny. Kisir ām kurkeetaab 8 kāābēliisyēēt nyēē nyōōru :chiitaab Kiriistō yoo kāminy kubo Tāmirmiryēēt. Yoo tēēbē :Bāwulō tēēbuutēk ām āsiiswēk alak, kumāchē kuchut :nkinee chiito nyoo sumānē siruutēchu ameetaab lōkōōy. Yēyē keey :Bāwulō wuu nyēē chiito ake nyēē tēēbsē. Nto ām āsiiswēk alak kutēēbē :inee ānkuwālu nkityō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Rooma ānkumākyi bērrur

¹ Anii ku Bāwulō nyoo āyēchinē *Kāārārōōkiintēēt Yēēsu yiisyēēt. Ki-toola :Yēyiin ankootabaanaa āyēku lēbkēēyiintēēt saa-ante lōkōōywēk chēē kāroomēch. ² Kisimkukuurtoowēēch :Yēyiin ām siruutēkyii lōkōōywēchoo kubununēē *wōōrkooyikyii. ³⁻⁴ Rubtooy keey :lōkōōywēchu āk lakwanyii Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo nyoo / kikkēēsich kuu chiī kuchōōnēē kōōtaab bāytooyiintēēt *Tāwuti. Nteenee /kikiilboor ām kāāmukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule Lakwataab Yēyiin :inee yoo /kiikiing'ēētēē meet. ⁵ Chāmēēch :Yēyiin kubununēē Kiriistō. Kikukōōnēēch keeyey yiisyēētaab *lēbkēēyik kyoomchinootē biiko choo mā Yuutayeeek wōlēē wuu :inee āk kule

kōōyēnchinē :icheek Yēyiin ānkōōywēyē. ⁶ Kunyoo akweek :alake ām bichooto chēē /kiikeekweyaak ōbooyiitu Yēēsu Kiriistō.

⁷ Āsubooyook akweek tukul ām Rooma choo chāmook :Yēyiin ankiikootabaanaak ōyēku biikyii chēē tililēch. Kōōbēruurook :Baaba āk Mokoryoontēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Kibērē :Bāwulō nto ruutoochi Rooma

⁸ Ābirchinē kurook Yēyiintēenyuu kōōnkōy kubununēē Yēēsu Kiriistō kubo akweek tukul kuuyu /kyoomunēē kōōrōōsyēk chēē chaang' kule ōkoosēē keey Yēyiin miisin. ⁹ Inkētē :Yēyiin kule ātāsē taay bēsyēēt ake tukul āsoowook ākookoy. Ayēchinē inee yiisyēēt ām mooyēēt akeenke ā-āmtooy lōkōōywēk kurubta keey āk lakwanyii. ¹⁰ Āsooyē kule mākyootwoo :Yēyiin kēēlto ām lēēkitō āchōō wōloo ōmiitē. ¹¹ Ābērē nto akasaak sāang'oobwook rōōbēywoo nyēbo Tāmirmiryēēt kōōkimkiimook. ¹² Nto subak, +mākiitiirē keey :tukul ām wōlēē kiyyēnchintooy Yēyiin.

¹³ Mbo ng'eetaabiya, māchāktōōs ōnkēt kule kwāachōoonu keey nyi kooy kule āruutoochook nteenee kookukerektanwaa :ng'ala. Āmāchē kule nto chāātitiurook kuu yoo kyāātitiironu biikaab Kiriistō ām bōrōryōōsyēk alak. ¹⁴ Mākwoo ā-āmchi biiko tukul lōkōōywēchu kārōomēch nyēē mātinu kule Kirikiik nto mā Kirikiik, sumānootiin nto māsumānootiin. ¹⁵ Kiyooto :nyēē yēyoo amach miisin kule ā-āmwook nkakweek choo ōmiitē Rooma lōkōōywēchu.

¹⁶ -Māāmuyoot a-amte lōkōōywēk chēē kārōomēch kuuyu mii āriit :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin chēē yēyē kooraraachakay :chii ake tukul nyoo kēēyēnchi. Māchāktōōs /kyoomchi Yuutayek kurook nto yityo, kookeer :choo mā Yuutayek. ¹⁷ Iboorunēē :Yēyiin lōkōōywēchoo kule churtooy :chiito yoo keekaasee keey inee baateey. Kuu yoo /kikeesir kule, "Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii."†

Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo -mēēywēyē inee

¹⁸ Kōōkutākyi :Yēyiin ng'wooninto biiko choo -mēēywēyē inee āk ki-brōkōōsiis choo kiikutubēē rōkōōng'waa ng'ālyoontētētaab manta. ¹⁹ Inkētē :bi-iko wōlēē wuu :Yēyiin, kuuyu kisimkōōboorchi keey :inee icheek ām kēēli: ²⁰ Kiiboorunēē kāāmuukēywēkyii bo kibchuulyo tukuuk choo kiikyuyey ānkōōboorunēē tukuuchooto wōlēē wuu :inee, ānkoo -/mākēēkāsēē inee koonyay āk nkicheek kāāmuukēywēkyii. Kunyoo, māmi :wōlēē tuuktooy keey :chii.

²¹ Ānkoo kiinkēt :icheek Yēyiin, mānēētōrōōr nto kubirchi mbo kōōnkōy, nteenee kiyēk buch :ng'oomnātēēng'waa ānkutubākii :kāāsōōtēywēkwaa kukabar :bēērbēēryēēng'waa. ²² Yoo kibērē ng'oomēch, kubērbērēch. ²³ Kikutunkeyinē :bichoo āynātōōs chēē /kikeekus /kiuwuytēē biiko nto tāriitēk, tyoong'iik choo bēēsyētē āk choo ichuutēē keey ng'wēny kusiir yoo kātākutunkeyinē Yēyiin nyoo bo lēbkēēyyēēt ākookoy.

1:5 Yēyuut. 9:15; Room. 11:13; 15:15-19; Kala. 2:7, 9; Efēēs. 3:2; 1Tēm. 2:7 **1:8** Room. 16:19; 1Tēēs. 1:8 **1:10** Yēyuut. 19:21; Room. 15:23, 32 **1:13** Room. 15:22 **1:16** Yēyuut. 13:46; 1Kōōr. 1:18, 2:4; 2Tēm. 1:8 † **1:17** Aabakuuk 2:4 **1:17** Room. 3:21-30; 4:1-25; 10:4-13; Kala. 3:9-12; Filib. 3:9; Ibu. 10:38 **1:18** Room. 2:5, 8; Efēēs. 5:6 **1:20** Ayub 12:7-10; Tyēēn. 19:1-4; Yēyuut. 17:27-28; 1Kōōr. 1:21 **1:21** Efēēs. 4:17-19 **1:22** 1Kōōr. 1:19-20 **1:23** Kiruu. 4:16-18; Tyēēn. 106:20; Cherem. 2:11

24 Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kwoosyi bichoo kutwaar :muchastaab bōōrwoonikwaa sukuyēyē sikornateet ankunyeeree bōōrwoonikwaa. 25 Kōōkuchuumnyēē :bichoo manta nyēbo Yēyiin ānkuwēēkyi keey ng'wiinyaneet kukutunkyninē tukuuk chēē kiyēyē :Yēyiin yoo kātākutunkyninē Yēyiin nkit nyoo itōrōōroot ākookoy. 26 Kookwaasta :Yēyiin bichoo kubo ng'aleechu tukul kurub muchas nyēē samis nyēē kookubakaakta mbo :kooruuk saanikwaa ankoomut keey nkit. 27 Kookutay :nkicheek murēnik kooruukwaa ānkwoobukyi keey murēnik alak kusikoraat keey kut neennyi / kōōkiitilchi kule +/ mākiing'woonchi kurubta keey āk rōkōsooto. 28 Kuu yoo manaacham :biiko kōōnkēt Yēyiin, kōōtuukyi :inee icheek batay kutas taay āk rōkōsng'waa kuyēyootē ng'al chēē māyēmāksē / kēyēyē. 29 Kiikoolaambuuch bichu :choolwookātēēt, muchas āk rōkōs, tuuyintaab moo, rumiisyēēt, wōōrōōryēēt, ng'wiinyaneet, kāwōōtyoontiti, seemseemnyeet. 30 Ng'āloloootēē alak nyēē miyaat, tāyē Yēyiin, āwēēsēch, āng'loonyēch ānkung'āsē keey. Sākāyootē kēēlwookik chēē kayeyee rōkōs, kōchōnkyninē sikiikwaa, 31 bērbērēch, -/ mākiikoosēē keey, māchāmē chii, āmāriirēē chii. 32 Ānkoo kōōnkētē :icheek kule kiikōōtiilchi :Yēyiin meet chii nyoo yēyē ng'al chēē wuu choo, tākutāsē taay kuyēyē ng'aleechu ānkōōkoostoo mbo alak choo yēyē kuu nyooto.

2

Ing'woonchinē :Yēyiin mbo nkicheek Yuutayek

1 Yoo itilchinē :chii alak ng'al, kumiitē kōōruustoo keey nkit nyēē māmii :wōlēē tuuktooy keey kuuyu yēyē :nkinee rōkōs. 2 Kiinkētē kule yoo itilchinē :Yēyiin chii ng'al kubo rōkōs, kōōyyoong'unēē manta. 3 Ibērē tōōs +meechililee kiyēē itilchinē :Yēyiin biiko alak yoo 'kēētiilchi chiito ake ng'al ānkiyēyē :inyiing' ng'aleechaata? 4-Mēēru rwoonik ibērbēērē keey kule lēēl:moo Yēyiin ānkumuytoochinē ng'al. Māchāktōōs inkēt kule māchāksē :ātēboo bo Yēyiin kukōōniing' bārooyinto nyēē keereeny keey iweeksee choolwookātēēng'uung'. 5 Yoo iwuyiitē mēting'uung' itāyē iweeksee choolwookātēēng'uung', imi-itē ituulchinē keey ng'al nyēē ākoy kōōng'woonchiing' :Yēyiin bēsyoonoo ing'woonchinē biiko. 6 Mākōōtiilchi :Yēyiin chii ake tukul ng'al kurubta keey āk kiyēē kiikuyey. 7 Mākōōkoochi *soboontaab kibchuulyo biiko choo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, choo chēēng'ē lēbkeēyyēētaab Yēyiin ākoo koonyit ānkumāchē kunyōōr soboonooto bo kibchuulyo. 8 Nto choo isōōtē keey nkit ānkurubē kēēlwookikaab rōkōs ānkutāyē ng'ālyoontēētaab manta, mākōōng'woonchi :Yēyiin. 9 Makunyalil :chii ake tukul nyoo yēyē rōkōs kutoowunēē Yuutayek nto yityo kukēchi choo mā Yuutayek. 10 Nteene +/mākiitōrōōr chii ake tukul nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, mākukoonyitākoy ānkunyoōr kaalyeet. Inoomēē kurook Yuutayek nto yityo kookeer choo mā Yuutayek. 11 Mākwēyē :Yēyiin biiko kule anum :nyi ku anum :nyoo.

12 Yoo kāchoolwookēn :chii nyoo mānēēnkēt kiruutēkaab Yēyiin, +/makiiru-usta nyēē -/mākiyyoong'unēē kiruutēchoo. Nto yoo kāchoolwookēn :chii nyoo inkētē kiruutēk, +/makiiruusta /kiyyoong'unēē kiruutēchooto. 13 Mēēbērē biiko choo kāsē kiyēē mwooyē :kiruutēk chēē /kiitiilchinē kule churtootiin

ām taayeetaab Yēyiin, nteenee chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ku choo rubē kiyēē mwooyē :kiruutēk. ¹⁴⁻¹⁵ -Mēēnkētē biiko choo mā Yuutayeeek kiruutēkaab Yēyiin. Ānkoo wuu nyooto, yoo yēyē tukuuk chēē miitē kiruutēchoo, kōōbooru kule inkētēē mētēwookwaa kiyēē mākyinē :Yēyiin kule kuyey. Inkētē kule karaam :nyi ku miyaat :nyoo. ¹⁶ Yoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'al bēsyoonoo bo tabanta kubununēē Yēesu Kiriistō kuu wōloo mwooytooy :lōkōōywēchu ā-āmtooy, mākōōboor keyy :tukuuk chēē wunyootiin.

¹⁷ Iyibē keyy :inyiing' Yuutāyiintō kule ikēnēē keyy kiruutēk ānkiing'āsē keyy kule inkētē Yēyiin. ¹⁸ Inkētē kiyēē mākyiing' :Yēyiin kule iyēyē ānkiikāsēē kiruutēk kiyēē bo man nyēē mächaktōōs iyēyē. ¹⁹ 'Isōōtē kule itinyē man kule inyiing' nyēē i-ārōorchinē kēelto biiko choo kōryootiin ānkiikoochinē mbo subak lēbkēēyyēēt biiko choo mii mēēnān. ²⁰ Inētē :inyiing' mbo subak choo -mēēnkētē kiy nto maanayisyek 'isōōtē kule 'inkētē ng'aleek tukul āk manta nyēbo kiruutēk. ²¹ Kunyoo ii, yoo 'inētē :inyiing' alak -mēēnētē keyy nkinyiing'? Nto yoo imwoochinē biiko alak kule kutayee keyy chōōrsēēt, kwaaming' :nee -mēēmētē chōōrsēēt? ²² Imwooyē kule mächaktōōs kutayee keyy :chii maraayeet, kwaaming' :nee siimārtooy? -Mēēmāchē kule nto iriikiy tukuuchoo /kēēkusē choo /kēēkutunkyninē, nteenee kubērē :mooyēēt nto ichoor kuuyu bo ta-aaboot nto ku syaabeet. ²³ Ing'āsē keyy kule irubē kiruutēk, nteenee intosuurē Yēyiin yoo i-iryēē kiruutēchoo. ²⁴ Ōyēyē kuyityiin :yoo /kikeesir kule, "Kyōōsākyy Yēyiin kōōntosuurākoy ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeeek."[†]

²⁵ Yoo iyēku Yuutāyiin ānkiinkētē kiruutēk, kukaraam yoo irubē kiruutēchooto. Nto yoo i-iryēē kiruutēchoo, ikerkeeye choo -mēēnkētē kiruutēchooto. ²⁶ Nto yoo karub :choo mā Yuutayeeek kiyēē irābchinē :kiruutēk, kukāsē oob :Yēyiin bichoo kule churtootiin? ²⁷ Chii nyoo mā Yuutāyiin ānkuyēyē kiyēē mächē :Yēyiin, mākōōtiilchiing' ng'al yoo 'kēē-irii kiruutēk.

²⁸ Māyēku :chii Yuutāyiin baateey kubuntēē ntāsimuut, nto kuuyu /kikeeyaateetee *kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeeek, kusyēēmē kurub kiyēē mwooyē :kiruutēk choo sirootiin. ²⁹ Nteenee Yuutāyiin nyēbo man ku nyoo boonto Yēyiin ām soboonyii. Nyōōru :chiito kāāmurootāniisyēētaab man kubuntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chēēng'ē :chii nyēē wuu nyoo kusilto :Yēyiin amēēbērē kusilto :biiko.

3

¹ Mii :karaamat nee yoo Yuutāyiin :chii ānkuyēētyēēchinē nee :kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeeek? ² Man, miitē :karaamateet ām kēēlwookik chēē chaang'. Nyēbo taayta, /kiikiitōōrchi Yuutayeeek ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ³ Ānkoo kuwuu nyooto, kichuunnyēē :biiko wōlēē wōō. Ara, ibooru :yooto sōō kule wēēchwēēchē keyy :Yēyiin? ⁴ Achicha! Māwuu nyoo. Iyyoong'unēē :Yēyiin manta ākookoy ānkoo kicham :biiko ng'wiinyan, kuu yoo mwooyē :kiruutēk kule, "Ichurtaat nyēē yoo itiiilchinē chii ng'al itinyē manta."[†]

⁵ Imuuchē :chii kumwooy kule, "Yēyē :miyootyēēnyoo kutook kule churtaat :Yēyiin miisiin. Yēē ākoo wuu yooto ii, kōōng'woonchēēch nyēbo nee?" Wuu nyooto :wōlēē ng'ālooltooy :biiko. ⁶ Nto kimēēng'woonchinē biich :Yēyiin, nto

2:13 Mat. 7:21   **2:16** 1Kōōr. 4:5   **2:17** Isa. 48:1; Cherem. 8:8; Room. 9:4   **2:19** Mat. 15:14   **2:21** Mat. 23:3-4; Yoowa. 7:19   † **2:24** Isa. 52:5; Ēsēk. 36:22   **2:25** 1Kōōr. 7:19; Kala. 5:3
2:29 Cherem. 4:4; Room. 9:6; Filib. 3:2-3; Kolos. 2:11   **3:2** Tyēēn. 147:19-20; Room. 9:4   † **3:4** Tyēēnwookik 51:4   **3:4** Kāāyjit. 23:19; Room. 9:6; 11:29; 2Tēm. 2:13

kiimuuchē kule nee kōōtiilchi biiko ng'aleek? ⁷ Imuuchē :chiito ake kumwooy kule, “Yoo ākoo itōrōōrē :ng'wiiynaneenyuu Yēyiin ānkōōboor kule tinyē manta ii, kubo nee /kēēmwooy kule āyēku anii kibng'ōōkisyoo?” ⁸ Imuuchē /kēēlē, “Keeyey rōkōs sukutook :kāroomnyēēt.” Mii mbo :biiko alake chēē kōōkōōyinkyoo kule āmwooyē ng'aleechaa. Nteenee nyoolchinē /kiiruusta bichoo.

Choolwookēnoot :chii ake tukul

⁹ Ara keemwaay nee? Kēēkārōomēch :acheek Yuutayeek kusiir biiko alak? Achicha! Kasimkeemwaay kule kiikuchoolwookēn :chii ake tukul, ānkā Yuutāyiin ee, nto nyēē mā Yuutāyiin. ¹⁰ Mwooyē :siruutēk kule, “Māmii :chii mbo akeenke nyēē churtaat. ¹¹ Māmii :chii nyēē inkētē Yēyiin āmāmii mbo :akeenke nyēē chēēng'ē inee. ¹² Kookutay :tukul Yēyiin ānkuyēk sōōr. Māmii :chii mbo akeenke nyēē yēyē ng'al chēē kāroomēch.”† ¹³ Mwooyē :siruutēk subak kule, “Kiyootākiis :kuutuweekwaa kuu mbēērōōs ānkōōbērbēēriisyē :ng'ēlyēēbikwaa.”† Tāsē taay :siruutēk kumwooyē kule, “Ng'woonēch :kutuway kuu ng'woonob eereen.”† ¹⁴ Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Chubiisyē :kuutuweekwaa kōōruutooy biich.”† ¹⁵ “Kicham booryoot, ¹⁶ ānkunyēērootēē tukun ¹⁷ āmāng'ērēkyinē kaalyeet.”† ¹⁸ “-Mēēywēyē Yēyiin mbo kisich.”†

¹⁹ Kāākiinkēt kule kiy ake tukul nyoo siraat, kutiinyē chiito nyoo bāwu :kiruutēchu simāmii :wōlēē chililtooy :chii yoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek. ²⁰ Kunyoo, -/mākiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu syēēmē wōlēē imuuktooy kurub kiruutēk. I-ārōōrwēēch baateey :kiruutēk kule kāākēēchoolwookēn.

Yēyē nee :chiito sukuchurta ām taayeetaab Yēyiin?

²¹ / Kākiiboowēēch raat kēēlto nyēē teer āk kiruutēkaab *Muusa, nyēē churtēē :chii. / Kisimkyoorōōrunēē kēēli siruutēkaab Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. ²² Chāmtooy :Yēyiin kule churtaat :chii ake tukul yoo ikoosēē keey Yēesu Kiriistō nyēē māmii kule ng'oo :ng'oo, ²³ kuuyu choolwookēnoot :chii ake tukul nyēē -mēēmuuchē kuyityi churtaayeet nyēē mächē :Yēyiin. ²⁴ Churtooy :biiko kubo chamateetaab :Yēyiin kubununēē *Kāārārookiintēēt Yēesu nyoo kiwālang'unēēnēēch soboonnyii kootyaaktech. ²⁵⁻²⁶ Kikōōn :Yēyiin Yēesu /keeyeyee kōrōsēēk sunkung'et kōōchoomnyo inee āk biiko yoo kēyēnchi :chii kule kiwasta :Yēesu korotiikyii kubo inee. Kumanayee :Yēesu, mānēēng'woonchi :Yēyiin kōōrēēt kubo ng'ōōkiswookik choo /kikiikeeyey kuuyu kitinyē kiisayta. Nto raat, /kiitiilchinē chiito kule churtaat yoo kēyēnchi Yēesu. Kunyoo, tinyē :Yēyiin manta kuyey kuu nyooto kuuyu kiikooyto :Yēesu soboonnyii kubo biiko tukul.

²⁷⁻²⁸ Ara, kēēng'āsyinē keey nee naas? Māmii :kiy mbo kisich kuuyu chāmteēch :Yēyiin kule kēēchurtootiin kubo kule kiyyēnchinē inee ānkiikoosēē keey Yēesu āmēēbērē kuuyu kēērubē kiruutēk. ²⁹ Ara bo :Yēyiin Yuutayeek nkiityo? Achicha, bo nkicheek choo mā Yuutayeek, ³⁰ kuuyu akeenke :Yēyiin ānku inee :nyēē mākōōtiilchi Yuutayeek āk choo mā Yuutayeek kule churtootiin yoo keekaasee keey Yēesu. ³¹ Ara yoo kakeeyey kuu nyooto kukākēēmētē

† 3:12 Tyēēnwookik 14:1-3; 53:1-3 † 3:13 Tyēēn. 5:9 † 3:13 Tyēēn. 140:3 † 3:14 Tyēēn. 10:7
 † 3:17 Isaaya 59:7-8 † 3:18 Tyēēn. 36:1 3:20 Āyub 4:17; Tyēēn. 130:3; Room. 4:15; Kala. 2:16;
 3:22 3:22 Room. 1:17 3:24 Ēfēēs. 2:8; Tiitō 3:4-7 3:25-26 Māārko 14:24; Ēfēēs. 1:7; Ibu. 9:12;
 1Yoowa. 1:7 3:27-28 1Kōōr. 1:29-31; Ēfēēs. 2:8-9; Kala. 2:16 3:30 Kala. 3:20

siruutēkaab Muusa, kuuyu kiikoosēē key Kiriistō? Achicha! Māwuu nyoo, nteenee kēemiitē kēeyēyē kuyityiin :siruutēchoo.

4

/Kēēkāsēē kaakaaseet wōlēē kiwuunto :soboontaab Abraam

¹ Kichamta :Yēyiin kuuko Abraam kule churtaat ām keel nyēē wuu nee? ² Nto /kikeechamta kule churtaat kubo ng'aleek chēē kiyey, nto kimii :kiyēē king'āsēē keyy inee nkit, āmēēbērē ām taayeetaab Yēyiin. ³ Mwooyē :siruutēk kule, "Kiyyēnchi :Abraam kiyēē kimwooyē :Yēyiin. Yooto nanyuun kuchamta :Yēyiin kule churtaat."[†]

⁴ Yoo kābirto :chii nkuruukyii kuyemaat /kiikoochi kiyēē kāākuchoosi, nto yooto, mēēbērē kule /kākēērōōbchi. ⁵ Māyēchinē :chii Yēyiin yiisyo /sikiitiilchi kule churtaat nteenee mākyinē baateey kule /kiyyēnchi inee kuuyu kēēchoolwookēnootiin :tukul ānkēēmāchē nyoooyetaab kaat. ⁶ Kiiboor mbo *:Tāwuti kule ibēruuroot :chiito nyoo chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kāāyēnchinyōēt āmēēbērē kubo kiyēē kayey :chiichooto. ⁷ Mwooyē kule, "Ibēruurootiin :biiko choo /kōōkēēnyōōchi kaat ām miyootyēt nyoo kōboonto /ānkēēmētoochi ng'ōōkisto nyoo kikiikuyey.

⁸ Ibēruuroot :chii nyoo kōōkōōbuuktoochi :Yēyiin ng'ōōkiswookiyii."[†]

⁹ Ara mākōōbēruur :Yēyiin Yuutayek nkityō choo imurootānootiin āmēēbēruur choo mā Yuutayek? Kātākēēmwooyē oob kule /kikeechamta Abraam kule churtaat kuuyu kiikoosēē keyy Yēyiin? ¹⁰ /Kikēēchāmtooy āyu Abraam kule churtaat? Ara yoo kitākutoombo */kiimuraatan nto yoo /kikiikiimuraatan? Kubooyiit man ki yoo kitoombo /kiimuraatan. ¹¹ /Kikiimuraatan baateey kuyek kiy nyēē /kāikiimēē churtaayey nyoo kikiikusimkunyōōr. Kunyoo, Abraam :nyēē kiyootu biiko tukul choo ikoosēē keyy Yēyiin ānkoo choo /manaakiimuraatan sukung'eeet /keechamta nkicheek kule churtootiin. ¹² Inee mbo subak :nyēē kwaaniitaab choo /kiimurootānē kātikoo baateey kutinyē :icheek kaakaaseet nyēē wuu nyoo kibo kuuko Abraam /kumanaakiimuraatan.

¹³ Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam āk muchōkōrōōnikiyii kule mākurōōbchi kōōrēēt. Mēēbērē kikuurtoochinē ng'aleechaa kuuyu kirubē kiruutēk nteenee kikuurtoochi kuuyu kiikoosēē keyy inee ankuchurtaat. ¹⁴ Nto /kikiikoochinē chii kiy kuuyu rubē kiruutēk, nto ki buch kookaasee keyy Yēyiin ānku nto kimāmii :kiy nyēē kikuurtooy :Yēyiin. ¹⁵ Yēyē :kiruutēk kōōng'woonchi :Yēyiin biiko. Nto kimāmii :kiruutēk nto māmii kiyēē /kēēmwooyē kule kā-iri :chii kiruutooy.

¹⁶ Kuurtoochinē :Yēyiin chii nyoo ikoosēē keyy inee kule mākōōbēruur kuuyu chāmē chiichoo, āmēēbērē kuuyu rubē kiruutēk. Kunyoo, nyōōru :biiko tukul choo rōōbunēē keyy kaakaaseetaab Abraam bēruuroo, āmēēbērē choo bāwu :kiruutēk baateey, nteenee āk nkicheek choo ikoosēē keyy Yēyiin kuu Abraam nyoo baaba :acheek tukul. ¹⁷ Yoo kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, "Kaayeyiing' iyēku kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang'."[†] kiyyēnchi :Abraam ng'aleechaa ām taayeetaab Yēyiin nyoo kōōnu soboonto nyēē kimāmii ānkung'āloolēē tukuuk chēē māmii wuu nyēē miitē. ¹⁸ Kiikēnēē

3:31 Mat. 5:17   **4:2** Yāāk. 2:21   † **4:3** Toowu. 15:6   **4:3** Kala. 3:6; Yāāk. 2:23   † **4:8** Tyēenwookik 32:1-2   **4:11** Toowu. 17:9-14; Room. 2:28-29; Kala. 3:7, 29   **4:12** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9; Yoowa. 8:33, 39   **4:13** Toowu. 12:7; 17:4-6; 22:17   **4:14** Kala. 3:18   **4:15** Room. 3:20; 5:13, 20; 7:7-24; 1Kōōr. 15:56; 2Kōōr. 3:7; Kala. 3:10   † **4:17** Toowu. 17:5   **4:17** 2Kōōr. 1:9

keyy :Abraam Yēyiin ānkoo kiwuu nyēē kimēētākōōmuuchāktōōs :kiyēē / kikiēēkuurtoochinē. Kunyoo, kichokuyēk :inee kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang' kuu yoo kimwoochinē :Yēyiin kule, "Tēē chooto :lēēkōōk chēē +mēēnyōōru." ¹⁹ Ānkoo kut kikiikuyoosiit nyēē / kimēētakiisōōtyinē kule imuuchē kunyōōr leekwa kuuyu, kimāchē kuriichē kēnyisiyēk bokol ānki sōōn :Saara, manaame :moo Abraam, nteenee kitas taay kookaasee keyy Yēyiin. ²⁰ Mānēēwiywiiy :Abraam yooto tukul ām kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin nteenee kititir kookaasee keyy Yēyiin ānkōōtōrōōrē. ²¹ Kichāmchiintōōs kule tinyē man :Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kiyēē kiikukuurtoochi inee. ²² Ng'ālyoontoonitēny :nyēē kiyey kuchamta :Yēyiin Abraam kule chii nyēē churtaat. ²³ Mēēberē Abraam baateey :nyēē kichamta :Yēyiin kule churtaat kubo kaakaaseenyii, ²⁴ nteenee chāmtēēch nkacheek :Yēyiin kule kēechurtootiin yoo kakiikaasee keyy inee nyoo kiing'ēētēē Mokoryoontēenyoo Yēesu meet. ²⁵ Inee :nyoo / kikiikooytooy kume kubo ng'ōōkiswookikyoo / ankiing'etee meet sikeechurte ām taayeetaab Yēyiin.

5

/Kōōkiichoomnyēēch āk Yēyiin

¹ Kunyoo, kuu yoo / kookeechamteech kule kēechurtootiin kubuntēē kaakaaseet, /kōōkiichoomnyēēch nanyuun āk Yēyiin ām Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. ² Yēesu :nyēē yēyēēch kuchameech :Yēyiin ām chamaatenyii nkit kuuyu kiikoosēē keyy inee. Kēēng'ērēkootiin kuuyu kikiēēnēē keyy kule mākōōtōrōōrēēch :Yēyiin ānkiibuurtē keyy inee ākookoy. ³ Kēēng'ērēkootiin mbo subak kubo nyāliluutēchu kēēbuntēē, kuuyu kiinkētē kule kōōnēēch :nyāliluutēchoo muytaayeet. ⁴ Yēyēēch :muytaayeet kēētitiir. Yoo kēētitirootiin, kēēboontē kaamaang'taayeet ⁵ nyēē mākoy kēēchusyē kuuyu /kikiēēng'oobwēēch Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē yēyēēch kiinkēt wōlēē chāmtēēch :Yēyiin.

⁶ Yoo kimākiimuuchē keyy, kume *:Kāārarookiintēēt ām bārooyinto nyēē kikiikuchōb :Yēyiin kubo acheek choo kimākēechurtootiin. ⁷ Matyaa kuchāmtooy keyy :chii kume kubo chiito ake nto sinee imuuchē :chii kuchamta keyy kume kubo chii nyēē lēēl :moo. ⁸ Nteenee kiiboorwēēch :Yēyiin kule chāmēēch, yoo kimēēwēēch :Kāārarookiintēēt ānkoo kikiēēchoolwookēnootiin.

⁹ Kunyoo, kuu yoo /kookeechamteech kule kēechurtootiin kuuyu kiwasta keyy :korotiikaab Yēesu, sārweēch sōō :Yēyiin nyēē tyaa kubununēē lakwanyii kōōyyiin yoo /kiing'woonchinē biiko! ¹⁰ Ānkoo kikiēyēku buunikaab Yēyiin, /kikiichoomnyēēch āk inee kubuntēē meetaab lakwanyii. Kunyi, kuu yoo /kōōkiichoomnyēēch āk inee kēētinyē man kule kēēnyōōru soboontaab kibchukulo kuuyu kōōnu :inee soboon! ¹¹ Kunyoo, kēēng'ērēkootiin miisin kuuyu /kiikiichoomnyēēch āk Yēyiin kubununēē Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō.

Aatam āk Yēesu

¹² Kiyib :chiito akeenke ng'ōōkisto kōōrēēt nyēē kiisach kuchō :meet. Kunyoo, kirub :meet biiko kuuyu choolwookēnootiin :tukul. ¹³ Kimii :ng'ōōkisto

4:18 Toowu. 15:5   **4:20** Toowu. 17:1-6; Ibu. 11:11   **4:21** Toowu. 18:14; Luuka 1:37   **4:22** Room. 4:3   **4:25** Isa. 53:4-5, 10; Room. 8:32-34; 1Kōōr. 15:17   **5:1** Yēyuut. 10:36   **5:2** Room. 6:14; 8:17-18; 1Kōōr. 2:7; 2Kōōr. 3:18; 4:17; 6:1; 12:9; Kala. 2:21; 3:18; Ēfēēs. 2:5-8; Kolos. 1:27; 3:4; 1Tēēs. 2:12; 2Tēm. 2:10; 1Bēt. 1:7; 4:13-14; 5:10   **5:5** Yāāk. 1:2-3, 12; 1Bēt. 1:5-7   **5:5** Yēyuut. 2:33; Room. 8:39; Ibu. 6:18-19   **5:6** 1Kōōr. 15:3   **5:7** 1Bēt. 3:18   **5:8** Yoowa. 3:16   **5:11** Room. 5:1
5:12 Toowu. 2:17; 3:1-7, 19; Room. 6:23

kōōrēēt /kumānāākēēkōōn kiruutēkaab *Muusa. Nto kimāmii :kiruutēk nto kimāmii :wōlēē /kēēmwooytooy kule kā-iri :chii kiruut. ¹⁴ Kiinaam :meet chiito kuchakee Aatam ākoy Muusa ānkoo kimāwuu :choolwookātēēng'waa nyoo kibo Aatam.

Kerkeey :kiyēē kiyey :Aatam āk nyēē kiyey :Yēesu. ¹⁵ Āmwooyē kuu nyooto kubo ng'al chēē kiyey :bichu tukwaay. Kitōōrchi :kēwēynātēētaab ake /kiitiilchi biiko meet, nteenee kiyibchi :koonyitēētaab ake biiko chamateetaab Yēyiin! ¹⁶ Kiyey :ng'ōōkistaab akeenke /kiitiilchi biiko ng'aleek /ankiiru-usta. Nteenee kikōōn :Yēyiin lakwanyii ānkoo kikiikuchoolwookēn :biiko chēē chaang' /sikiitiilwēēch kule kēēchurtootiin. ¹⁷ Yoo kiimuuchē :ng'ōōkistaab chi-ito akeenke kuyibchi biiko tukul meet, kumākunyōōr :biiko tukul soboonto nyoo rōōbchinē :Yēyiin kubununēē chiito akeenke!

¹⁸ Kunyoo, kuu yoo kiyēyē :ng'ōōkistaab chiito akeenke /kiiruusta biiko tukul, kuyēyē :kārōomnyēētaab chiito akeenke nyēē churtaat /keechamta biiko tukul kule churtootiin ānkunyōōr soboonto. ¹⁹ Yoo kitayē :chiito akeenke kukāsyi Yēyiin, kōōsākyi biiko chēē chaang' kuchoolwookēn. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kikāsyi :chiito akeenke Yēyiin ankuyey biiko chēē chaang' kukāsyi Yēyiin.

²⁰ Yoo /kikēēkōōnu kiruutēk, kuwōōyit :choolwookātēēt. Kuwōōyitu :choolwookātēēt, kutāsyinē keey :chamateetaab Yēyiin. ²¹ Kuu yoo kikiikutēbēē bi-ich :ng'ōōkisto ānkuyibu meet, kubāwu biich ra :chamateetaab Yēyiin ānkuyibu churtaayēet sikēēnyōōru *soboontaab kibchuulyo kubununēē Yēesu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.

6

/Kiikiiwaang'ta bāwunātēētaab ng'ōōkisto

¹ Kunyoo, ara keeyey nee? +Makeetas taay sōō kēēchoolwookēn sukutāsyi keey :chamateetaab Yēyiin? ² Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Kuu yoo kōmēekutēbēēnēēch :ng'ōōkisto, kubo nee keetas taay kēēchoolwookēn? ³ -Mōōnkētē :akweek sōō nee kule wuu nyēē kikēēbēku āk Yēesu Kiriistō yoo /kikēēbātisānēēch kēyēku akeenke āk inee? ⁴ Kunyi, kerkeey nyēē kikēēbēku /ankeemuy soboonyoo nyoo kibo taay yoo /kikēēbātisānēēch sukung'eet yoo /kikiing'ēētēē Yēesu meet ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin, kēēnyōōru :nkacheek soboonto nyēē lēēl. ⁵ Kuu yoo kikēyēku akeenke āk Yēesu ām meenyii, ku man kule kēyēku akeenke āk inee ām ng'eeteenyii bo meet. ⁶ Kiinkētē kule /kikēēkwērtoochi soboonwēchoo kibo taay murtooywoontēēt āk *Kāārārookiintēēt simēēkubāwēēch :ng'ōōkisto. ⁷ Kunyoo, mēētākubāwu :ng'ōōki biiko choo kāākubuntēē meet.

⁸ Kikēēbēku āk Kāārārookiintēēt, kunyi kēēchāmchiintōōsii kule kēēsobchootiin kuu yoo soboot :inee. ⁹ Kiinkētē kule /kikiing'ēetee Kāārārookiintēēt meet nyēē mākyo takume, kunyi mēēkubāwu inee :meet. ¹⁰ Yoo kimēē *Kāārārookiintēēt, kiiwaang'ta kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto kutukul ānkuminyē raat kōōng'ērēēchē Yēyiin. ¹¹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māchāktōōs ōyib keey :nkakweek kule /kiikiisyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkiswookikwook ānkōōminyē ōng'ērēēchē Yēyiin

kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu. ¹² Kunyoo, -mookany kubayta :ng'ōōki bōōrwoonikwook choo bēku sukutoortaak :muchas ōyēyē rōkōs. ¹³ -Mookany kuyey :komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' ng'ōōki, nteenee okany kubāwook :Yēyiin kuuyu, / kikeeweecheenaak wōlēē mii :meet ōnyōōru soboonto. Ōyēyiisyēē komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kubo tukuko chēē churtootiin. ¹⁴ Māmāchāktōōs kubaytaak :ng'ōōki, kuuyu -mēētākōōtiinyook :kiruutēk, nteenee bāwook :chamateetaab Yēyiin.

/Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ankookubaytaak :churtaayeet

¹⁵ Ara nee nanyuun? Keetas taay sōō kēyēyē ng'ōōki, kuuyu -mēēkubāwēēch :kiruutēk nto kule bāwēēch :chamateetaab Yēyiin? Achicha! ¹⁶ Tookunoot oob kule yoo ! keecham iyēku motwooriintēētaab chii, kumāchāktōōs irubē kiyēē mwooyē? Yoo keecham kubāwuung' :ng'ōōkisto inyōōru meet. Nteenee yoo 'keeywey Yēyiin, +/ makeechamtiing' kule ichurtaat. ¹⁷ /Kēēbirchinē raat Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ānko kikiikuyeyaak :ng'ōōki ōyēku motwoor, kyoocham ām mooyēēt akeenke kiyēē /kikiineetaak. ¹⁸ /Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ānkōōkubāwook :churtaayeet.

¹⁹ Kāāyēyiisyēē kitōōntōyooni nāmē keey āk soboontaab biiko, kuuyu mānōōkich ām soboontaab Kiriistō. Kikyōō-āsyi taay komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kutwaar :ng'ala chēē mātīlīlēch kutōōrchook ng'ōōki. Nteenee mākyook raat kubāwook :ng'aleekaab churtaayeet āk tilīlīnto.

²⁰ Yoo kibāwook :ng'ōōkisto, kimōōnkētē kiyēē ruhtooy keey āk churtaayeet. ²¹ Ara soboon nyēē kiyibwook :ng'aleechaa? Kitōōrchook tukun chēē yibwook raat muyāt chēē lētuunoo kuyib meet. ²² Nteenee kuuyu /kookiityaaktaak ra ōng'ēētyēē bāwunātēētaab ng'ōōki ankookubaytaak :Yēyiin, kōōtilīliitu ānkōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. ²³ Kunyoo, kiyēē yibu :ng'ōōki ku meet nto kiyēē rōōbu :Yēyiin ku soboontaab kibchuulyo kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu Mokoryoontēēnyoo.

7

/Kiikiityaakteeneech kiruutēkaab Muusa

¹ Mbo ng'ēetaabiya, ōnkētē oob kule bāwu :kiruutēk chii baateey yoo tākusobē? (Āmiitē āng'āloolchinē choo inkētē kiruutēkaab *Muusa.) ² Mwooyē :kiruutēk kule māchāktōōs :koorko nyoo imutaat kunoomnyo āk saanteenyii kātikoo tākusoboot saanteet. Nteenee yoo kame :saanteet, kootyaakaat / kiimut subak. ³ Nto yoo tākusoboot :saanteet ankubeeran :koorkoonoo āk chiito ake, kukāākōōntosuur saanteenyii.

⁴ Mbo ng'ēetaabiya, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo kimēē :Yēesu /kiityaaktaak ām kiruutēkaab Muusa, sōōbooyiitu nyoo /kikiing'ēētēē meet ānkōōminy ām soboonto nyēē ing'erēēchē Yēyiin. ⁵ Yoo kitākubāwēēch :ātēbuutēkyoo choo bo kēny, kiwuruurēēch :kiruutēk kiisuuchi ng'al chēē yibu meet. ⁶ Nto kuuyu /kookiityaakteeneech raat wōlēē mii :kiruutēchoo, kiimuuchē kēyēēchi Yēyiin yiisyēēt ām kēēlto nyēē lēl nyēbo Tāmirmiryēēt, kusiir wōloo kikēēwuuntē kēny yoo kitākēerubē kiruutēk choo sirootiin.

-Mēēmuuchē :kiruutēk kōōsyēēnto ng'ōōkisto

6:11 Kala. 2:19; 1Bēt. 2:24   **6:13** Room. 12:1   **6:14** Room. 5:2; Kala. 5:18; 1Yoowa. 3:6   **6:16** Yoowa. 8:34   **6:17** Yoowa. 8:32   **6:18** 1Bēt. 2:24   **6:21** Room. 7:5; 8:6, 13; Kala. 6:8; Yāāk. 1:14-15   **6:23** Room. 5:21   **7:2** 1Kōōr. 7:39   **7:4** Room. 6:4; Kala. 2:19   **7:5** Room. 6:21
7:6 Room. 8:2-4; 2Kōōr. 3:6

⁷ Ara nee nanyuun, miyootēch :kiruutēk? Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Nto kimā kiruutēk, nto mānāānkēt kule choolwook ku kiy nee. Nto kimāmwooyē :kiruutēchoo kule, “-Mēēchōrōkyi tukuukaab chii”, nto kimānāānkēt kule chōrōkyinooyēt :nee. ⁸ Kinyākyi ng’ōōki :kiruutēk sukoolaambuuchaa kutōōrchoo ng’aleekaab muchas. Nto kimāmii :kiruutēk, nto kimāboonto :ng’ōōki kāamuukēy. ⁹ Kyaakaraam kēny kumānāānkēt kiruutēk, nto yu kāwāānkēt kiruutēk, koong’etng’eeet ng’ōōkisto, ¹⁰ kutōōrchoo kāwōōtyoonti. Kunyoo, yēē kitāyibu :kiruutēchooto soboonto, kuyib nyalil. ¹¹ Kinyākyi ng’ōōki :kiruutēchoo sukutēwēchoo kwaaraantaa :rōkōs. ¹² Kunyi, tililēch :kiruutēk, bo manta ānku kāroomēch.

¹³ Nto yēē ākoo ki kāroomēch :kiruutēchooto ii, kwaam :nee sukuyibchoo nyalil nyēē tēē nyi? Bēērē keey :kiruutēk nteenee ng’ōōki :nyēē kiyibchoo nyalil. Nto kuu yoo kiimuuch :ng’ōōkisto kuyēyiisyēē kiyēē karaam kuyib ng’ālyoo nyēē miyaat, kutook kule miyaat :ng’ōōkisto nyēē -/mākyoomu.

¹⁴ Kwoonēē :kiruutēk wōlēē mii :Yēyiin nteenee yoo taarataat* ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny arataat ām ng’ōōkisto. ¹⁵ Kunyi, kaakuna :tonkoy, kuuyu kiyēē ābērē nto ayey, -māamuuchē kut ayey, nto kiyoo -māmāchē, āyēyē nyooto. ¹⁶ Nto yoo kaayey kiyēē -māmāchē, āchāmchiintōōsii kule kāroomēch :kiruutēk. ¹⁷ Kuu wōloo wuunto, kimēētāku :anii nyēē āmiitē āyēyē kiy nyēē miyaat, nteenee ng’ōōkisto nyoo bāwoo :nyēē miitē kuyēyē. ¹⁸ Ānkētē kule yoo taarataat ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny, -māamuuchē ayey kiy nyēē karaam, kuuyu ābērē nto ayey kiyēē karaam, nteenee -māmāuchē ayey. ¹⁹ Kiyēē āyēyē kumā nyoo karaam nyoo āmāchē ayey, nto mbo tukuuk chēbo rōkōs choo -māmāchē ayey, ātāsē taay āyēyē. ²⁰ Nto yoo āyēyē kiyēē -māmāchē ayey, mēētāku :anii nyēē āyēyē, nteenee ng’ōōkisto nyoo bāwoo :nyēē yēyē ng’aleechu.

²¹ Kunyi, manta :nyi: Yoo āmāchē ayey kiyēē karaam, kuchōōnchoo :rōkōs bakeenke. ²² Ām kāāsōōtēywēēkyuu, āng’ērēkyinē kiruutēkaab Yēyiin, ²³ nteenee ākāsē kuyēyiisyē :kāamuukēywēēk alake ām bōōrnyuu kubooryēē kāāsōōtēywēēkyuu. Yēyoo :yooto aratakse ām choolwookātēt nyoo mii kuyēyiisyēē bōōrnyuu. ²⁴⁻²⁵ Kunnyoo, yoo kaarub kāāsōōtēywēēkyuu, kubāwoo :kiruutēkaab Yēyiin, nto yoo kaarub ātēbuutēchu miyootēch chu āyēyē, kubāwoo :ng’ōōkisto. Ābotoot sōō nyēē tyaa! Ng’oo :nyēē sukuārūnēēnoo taankooyi? Nteenee, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēnyoo.

8

Soboonto nyēē lēēl ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹ -/ Mākiiruustooy chii nyoo bo Kāārārōokiintētēēt Yēēsu. ² Kookootyaakteeneech :Tāmirmiryēētaab Yēyiin wōlēē mii :ng’ōōkisto nyoo kibāytēēch ānkuyibu meet. Kunyoo, kōōkēenyōōru soboonto nyēē lēēl kubununēē Kāārārōokiintētēēt Yēēsu. ³ Kimēēmuuchē :kiruutēkaab *Muusa kukōōn soboonto, kuuyu kiikuskuus :ng’ōōkisto nyoo kibāwēēch. Nteenee kikōōn :Yēyiin soboonoto, yu kiyoooku lakwanyii kuu chii kuchō kōōroonēēb ng’ōōki /keeyeyee kōrōsēēk sukōōbuukto ng’ōōkisto kutukul. ⁴ Kiyey kuu

7:7 Chuy. 20:17; Kiruu. 5:21 7:8 1Kōōr. 15:56 7:10 Laawi. 18:5 7:12 1Tēm. 1:8-10

* 7:14 Mwooyē :Bāwulō ng’aleek kwoorōōrunēē keey inee nkit, nto yooto, kung’āloolēē Yuutayeech choo tākubāwu :kiruutēk kuu wōloo kiwuunto :inee taay. 7:15 Room. 7:24 7:24-25 Room. 6:6; 1Kōōr. 15:57; 2Kōōr. 2:14 8:1 Room. 5:1, 9 8:2 Room. 7:4-6 8:3 2Kōōr. 5:21; Kala. 4:4; Filib. 2:7-8

nyooto sikiimuuch keeyey man kuu wōlēē māktooy :kiruutēkaab Muusa, kātikoo kakeerub Tāmirmiryēetaab Yēyiin amakeerub ātēbuutēkaab choolwook. ⁵ Nto biiko choo tākurubē ātēbuutēk chēbo choolwook, kubāwu :ātēbuutēchooto kāāsōōtēywēekwaa. Nto choo rubē Tāmirmiryēēt, kubāwu :Tāmirmiryēēt kāāsōōtēywēekwaa. ⁶ Chiito nyoo bāwu :choolwookātēēt, kuchōōnchinē :meet, nto nyoo bāwu :Tāmirmiryēēt, kunyōōru soboonto āk kaalyeet. ⁷ Kunyi yoo bāwu :ng'ōōkisto chiito, ku buunyoontēetaab Yēyiin :chiichoo. Māchāmchiintōōs :chii nyēē wuu nyoo āk kiyēē mächē :Yēyiin. ⁸ Kunyoo, -mēēng'erēēchē :biiko choo bāwu :ng'ōōki Yēyiin.

⁹ Nteenee yoo oboontē Tāmirmiryēēt, kubāwook :Tāmirmiryoonoo mēēbērē ng'ōōki. Nto yoo mātinyē :chii ām akweek Tāmirmiryēetaab Kiriistō, mābo :chiichoo Kiriistō. ¹⁰ Yoo boonto :chii Kiriistō ām soboonyii ankume :bōōrto kubo ng'ōōkisto, kuwēētii :tāmirmiryēēnyii ākookoy kuuyi kiikuchamta :Yēyiin kule churtaat. ¹¹ Nto yoo tinyē :chii Tāmirmiryēetaab Yēyiin nyoo inee :nyēē kiing'ēētēē Yēesu meet, makoong'eeete chiichoo meet ānkōōkoochi soboonto nyēē lēēl.

¹² Kunyi ii, mbo ng'eeetaabiya, kuu yoo mēēkubāwook ng'ōōki, osatee keey ātēbuutēkaab choolwook. ¹³ Yoo keeruub keey :chii ātēbuutēchoo, kuchōōnchinē :meet. Nto yoo kāyēētyēēchook :Tāmirmiryēēt obakaakte ātēbuutēk chēē miyootēch, ōnyōōru soboon.

Kēyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin

¹⁴ Lōkōkaab Yēyiin :biiko choo intōōchinē :Tāmirmiryēetaab Yēyiin. ¹⁵ Mēēbērē kyōōnyōōru Tāmirmiryēēt nyēē kiketitaak ōyēku motwoor ānkōōmuuyē, nteenee kyōōnyōōru nyēē kiyeyaak ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Tāmirmiryoonoo :nyēē yēyēēch kēēkuur Yēyiin kule 'Baaba'. ¹⁶ Chāmchiintōōs :Tāmirmiryēetaab Yēyiin āk nyēēnyoo kule kēyēku man lōkōkaab Yēyiin.

Wōōyinto nyoo +/mābokiiboorwēēch

¹⁷ Kuu yoo kēyēku lōkōkaab Yēyiin, kēyēymtooy āk Kiriistō tukuuk choo boonto :Baaba. Yoo kākēēnyāliilchē kuu Kiriistō, +mākēēnyōōru wōōyinto kuu inee. ¹⁸ Akāsē kule mining' :nyalili kēēmiitē kēēnyōōru bēsyōōsyēchu ām wōōyinto nyoo +mābokēēnyōōru. ¹⁹ Mii kukānyē :kiy ake tukul nyēē kiikuyey :Yēyiin ām kōōrēēt, kunyōōr rōōbēywoontēēnyii ām bēsyēēt nyoo itōrōōrē :Yēyiin lōkōkyii. ²⁰ Minyē :kiy ake tukul ām kōōrēēt nyēē māmii :kiyēē ikēnēē keey āmēēbērē kule kicham kōōbuur kuu nyooto, nteenee kubo chiichēē kikōōchōng'it sukōōng'woonchi biich :Yēyiin. Nteenee /tākiikēnēē keey kule ²¹ +/makiityaakte kiy ake tukul kāmukēyēwēēkaab meet ānkumākunyōōr wōōyintaab lōkōkaab Yēyiin.

²² Kiinkētē kule kiikung'woonchinion kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt kuchakee kēny ākoy kura kuu yoo ng'woonchinē :cheebyoosya yoo sichē leekwa. ²³ Māwuū nyoo baateey, nteenee mii kung'woonchēēch nkacheek ām āriit, choo /kōōkēēkōōnēch Tāmirmiryēēt kuu rōōbēywoontēetaab taayta. Yooto tukul kēēmiitē kēēkānyoon miisin /kēēkōōnēch bōōrwoonik chēē leelach /ankeeyeyeech kēyēku lōkōkaab Yēyiin kuchurta. ²⁴ Yoo /kiiki-iraraacheech, kikiikēnēē keey ng'ālyoontoonoo. Nto yoo ikēnēē keey :chii

kiyēē boonto ku buch. -Mēēkēnēē keey :chii kiyēē kāākunyōōr. ²⁵ Nteenee yoo kiikēnēē keey kiyēē mānāākēnyōōru, kēēkānyoonu ām muytaayeet.

²⁶ Yēētyēēchēēch :Tāmirmiryēēt yoo kēētinyē kuskuusyēēt. Kuu yoo -mākiinkētē wōlēē makeesaayte Yēyiin, kung'ālooltoowēēch :Tāmirmiryēēt kōōtēyēē keey miisin nyēē māmii :wōlēē / kēēmwooytooy. ²⁷ Nteenee inkētē :Yēyiin nyoo isyoochē soboonwēkyoo kiyēē isōtē :Tāmirmiryēēt, kuyuu ng'ālooltoochinē :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō kōōrābchinē kiyēē māchē :Yēyiin.

²⁸ Kiinkētē kule ām kiy ake tukul, yēyē :Yēyiin ng'aleek chēē kāroomēch ām wōlēē mii :choo chāmē inee ānku choo kiikukwey. ²⁹ Nto choo kisimkōōnkēt :Yēyiin, kukiikootabaan sukukerkeyiitu lakwanyii. Yooto, mākyūē :lakwanaanyii kaabooreet nyēbo chuut chaang'. ³⁰ Chooto kisimkootabaan, kukuur. Nto chooto kikuurē, kuyey kuchurta, nto chooto kichurtooy, kōōtōrōōr.

Chamateetaab Yēyiin kubununēē Yēesu Kiriistō

³¹ Ara, keemwaay nee nanyuun? Yoo nyēenyoo Yēyiin, ku ng'oo :nyēē imuuchē kukwiileech? ³² Yoo kirātēē moo lakwanyii ānkukōōn kubo acheek ii, kōōmuuchē kule nee kumākōōnēēch kiy ake tukul ām chamateenyii? ³³ Ng'oo :nyēē imuuchē kumwooy kule miyootēch :biiko choo kiikukwey :Yēyiin? Yēyiin nkityōōniin :nyēē itiiilē kule churtaat :chiito. ³⁴ Kunyoo ii, ng'oo :nyēē imuuchē kooruusteech? Māmii :chii, kuuyu kimēēwēēch :Kāārārōokiintēēt Yēesu, nto subak / kikiing'eetee meet ānkutēbunēē raat āwutaab taay nyēbo Yēyiin kung'ālooltoowēēch. ³⁵ Ara, mii :chii nyēē imuuchē kōōbēesyēēnēēch chamateet nyēē boontēēnēēch :Kiriistō? Ara nyalilta, ara wuyinwēēk, ara wusiisyēt, ara kēmēy, ara yoo kakeebe kibchuraat ara kēwēēlyo, ara mnyaat?

³⁶ Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, "Kēēmiitē yēē mii :chii kwiimēn kubo inyiiing' keekerkeeye kēēchiir chēē māchē /bokeetil."†

³⁷ Ānko kākwoonchēēch :tukuuchoo tukul, kēēbiirtooyiisye kutukul kubununēē inee nyoo chāmēēch. ³⁸ Ānkētē kubooyiit man kule yoo ka meet nto kā soboon, nto ku malayikaan nto tāmirmiroy chēē miyootēch, nto tukuuk chēbo ra nto chēbo kōōyyiin nto ku kāāmukēy alak tukul, ³⁹ yoo kā kiy nyēē mii barak nto nyēē mii ng'wēny nto kā kiy ake tukul ām choo kiyēyē :Yēyiin, kumēēmuuchē :tukul kōōbēesyēēnēēch chamateetaab Yēyiin kubununēē Kāārārōokiintēēt Yēesu nyoo Mokoryoontēenyoo.

9

Ng'ētē :moo Bāwulō kubo Yuutayeeek chēē kitay Yēesu

¹⁻³ Ng'ētē :mooyēenyuu ānkōōyimoō mēt nyēē wuu nyēē mābēku :ng'wooninoō, akas kule / manaakiiraraach mbo ng'ēetaabiya, biikyuu bo Isrāyēēl. Ābērē nto kiimuuchāktōōs, nto / kabokiiruustaa āng'ētētēē wōlēē mii :Kiriistō sukuyēētyēēchi icheek. Man ām kāāmukēywēēkaab Kiriistō kule -māāng'wiinyānē ānkōōnkētē mbo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

8:24 2Kōōr. 5:7; Ibu. 11:1   **8:25** 2Kōōr. 4:18   **8:29** Kolos. 1:18   **8:30** 2Tēēs. 2:13-14   **8:32** Yoowa. 3:16; Room. 5:8   **8:34** Isa. 50:8-9   **8:34** Yēyuu. 2:32-33; Room. 4:25; Ibu. 7:25   **8:36** Tyēēnwookik 44:22   **8:36** 1Kōōr. 15:30-31; 2Kōōr. 4:11   **8:37** 1Yoowa. 5:4-5   **8:38** 1Kōōr. 3:22; 15:24; Ēfēēs. 1:21; 1Bēt. 3:22   **8:39** Yoowa. 3:16; Room. 5:5; Ēfēēs. 1:4; 2:4; 2Tēēs. 2:16   **9:1-3** Chuy. 32:32

4 Kiyey :Yēyiin biikaab Isrāyēel kuyēk biikyii anku icheek :chēē kikas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Kiyēchiin *kiirootyeet āk icheek kunyil, kōōkoochi kiruutēk āk mākuutēk kurubta keey *Kōōtaab Yēyiin ānkukuurtoochi icheek kule mākōōbēruur. 5 Inkētē :icheek kiyēē kiyēchi :Yēyiin mbo kuukaanyii, ānku kōyitēny :nyēē chōōnēē *Kāārarookiintēt nyoo bo kāāmuukēy. Kusilākoy :Yēyiin ākookoy, kuwuuyiit nyooto.

/Kiibēruurē choo iyēnchinē kiyēē /kiikēēkuurtoochi

6 Mānāānyōōr :Yuutayeek wōlēē wōō bēruur nyoo kikiikukuurtoochi :Yēyiin kōōtaab Abraam. Ara ibooru :yooto kule mānāāyityiin :kiyoo kikuurtooy :Yēyiin? Acha, māwuu nyoo kuuyu mānāāyēēlchi :Yuutayeek tukul komostaab Yēyiin. 7 Ānko kukwoonēē :Yuutayeek kōōtaab Abraam, manaarub inee kubooyiit man. Mwooyē :siruutēk kule, “Isaka nyēē makuroobta siintaaryeeng’uung’.”† 8 Ibooru :yooto kule mēēbērē biiko choo kwoonēē siintaaryeetaab Abraam :chēē lōkōkaab Yēyiin, nteenee choo iyēnchinē kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin :chēē /kiiyiitē kuu lōkōkaab Abraam chēbo man. 9 Kikuurto :Yēyiin kule, “+Māāyēēwu ām bēsēēt nyēē wuu nyi kēnyinoo, nto yooto kuboonto :Saara wēēriit.”†

-/Mākēēkwilē Yēyiin

10 Mā yooto baatey, nteenee king’alaalee mbo Yēyiin lōkōkaab Rebeeka choo ki kwaan ku Isaka. 11-12 Kimwoochi :Yēyiin Rebeeka kutoombo kusich lōkōkyii ānkitoombo kuyey kiy nyēē karaam nto ku nyēē miyaat kule, “Makubayta :nyēē mining’ nyēē wōō.”† Kunyi, kiyyoong’unēē :kwēyisyēētaab Yēyiin wōlēē kimāktooy :inee, mēēbērē kiyēē kiyē :lōkōchoo. 13 Kuu yoo siraat kule, “Kyaacham Yāākōbō ankaatay Esaawu.”†

14 Ibooru :yooto kule -mēēyooong’unēē :Yēyiin manta? Māwuu nyoo. 15 Kimwoochi :Yēyiin *Muusa kule: “+Maariiree choo āmāchē ariiree.” 16 Kunyi, riirēē :Yēyiin biiko choo chāmē ām mooyēenyii mēēbērē kaakwaam :bichoo booryo ake tukul. 17 Kimwoochi :Yēyiin bāytooyiintēētaab Miisir kule, “Kyāāmutuung’ ākoy yu sāaboornēē kāāmuukēywēēkyuu wōlēē imiitē sukung’et /kyaamtaat kaayneenyuu ām kōōrēt kumukuul.”† 18 Kunyoo riirēē :Yēyiin chii nyoo mākēē kule kuriiree ānkōōyomē mēt chiito nyoo mākēē kooyaam.

19 Imuuchē kuteebeenaa :akeenke ām akweek kule, “Ām nee naas sukubērē :Yēyiin kakusta :chii? Ara, ng’oo :nyēē imuuchē kukwiil Yēyiin ām kiyēē mākēē?” 20 Inyiing’ ku ng’oo siikētyi Yēyiin ng’ālyoo? -Mēēmuuchē :kiy nyēē /kikēēyēyē kuteebee chiito nyoo kiyēyē kule, “Ntēē siiyeyaa kuu nyi?” 21 Ara mākwoonēē nyoo yēyē tērēēnik yoo mākēē kookaas tērēēnik alak miisin nto alak kumeekaas? 22 Ānko kiimuuchē :Yēyiin kōōboor kāāmuukēywēēkyii kōōng’woonchi biiko choo kiikuchoolwookēn choo misyinē /kiikarbuus, kiiruruuny mooyēenyii kubo bichooto. 23 Kiyey kuu nyooto sukoomuuch kōōboorchii wōōyinnyii choo kiikukwey kule kuriiree.

Biikaab Yēyiin chēbo ra

9:4 Toowu. 17:9-10; Chuy. 4:22; 20:1–24:18; 24:8; Laawi. 1:1–9:24; Kiruu. 29:1; Isa. 9:6-7; Cherem. 31:34; Room. 16:7 9:5 Mat. 1:1 9:6 Room. 3:3-4; 2:28-29 † 9:7 Toowu. 21:12 9:7 Mat. 3:9 9:8 Kala. 4:23; 3:7 † 9:9 Toowu. 18:10, 14 † 9:11-12 Toowu. 25:23 † 9:13 Mal. 1:2, 3 9:16 Ēfēēs. 2:8 † 9:17 Chuy. 9:16 9:18 Chuy. 4:21; 7:3; 14:4, 17; 1Bēt. 2:8 9:20 Isa. 29:16; 45:9 9:21 Cherem. 18:4-6; 2Tēm. 2:20

²⁴ Kookootiil Yēyiin kuriireeneech kēēyēku cheechii ānkēēyēku Yuutayeeek, nto mā Yuutayeeek. ²⁵ Mwooyē :Yēyiin ām siruutēkaab Oseeya kule, “+Maariiree ‘-/Mākēēriirēē’ ānkāakuur ‘Mā biikyuu’ kule ‘Biikyuu.’†” ²⁶ Mwooyē :siruutēchoo bo Oseeya mbo subak kule, “Wōloo /kikēēmwoochinēē kule, ‘-Mōōyēku biikyuu’ +/mākēēkuur ām wōlooto kule, ‘Akweek lōkōkaab Yēyiin.’”†

²⁷ Mwooyē :siruutēkaab *Isaaya kurubta keey āk Isrāyēli kule, “Ānkoo makuchaang’iit :Isrāyēēliik kuu ng’aayna ām araarayta, +/makiiraraach chēē ng’eri, kuuyu ²⁸ makooruusta :Yēyiin biiko ām kōōrēēt.”† ²⁹ Kerkeey yoo kisimkumwooyē :Isaaya kule, “Nto kimānāābākooktoowēēch :Yēyiintēētaab kāmūukēy kaabkuutek, nto kikerkēyiitu biikaab Sōtōm āk chēbo Komoora chēē /kikiikarbuus.”†

Kitay :Yuutayeeek Kāārārookiintēēt

³⁰ Ara, keemwaay nee naas? /Kookeechamta kule churtootiin :biiko choo mā Yuutayeeek kuuyu kiikoosēē keey Mokoryoontēēt, ānkoo kimanacheeng’ churtaayeet. ³¹ Nteenee māchurtootiin :Yuutayeeek choo kichēēng’ē /keechamta kule churtootiin kurubē kiruutēk. ³² Kiy nee :nyēē kibur? Kibur nyi manaakookaasee keey Kāārārookiintēēt nteenee kimoong’tēē keey kiyēē yēyē :icheek. Kiinach ‘rwaantaanaa ināchē biich’ ³³ kuu yoo /kikeesir kule, “Okas baa, kyāākoochi rwaanteet nyēē kāānākuut wōliin bo *Sāāyōōn ānku rwaa nyēē ināchē biich, nteenee chiito nyoo keekaasee keey, mēēbērē mākuchus.”†

10

¹ Mbo ng’eetaabiya, kiyēē mächē :mooyēēnyuu āk nyēē āsooyē Yēyiin ku kule /kiiraraach Yuutayeeek. ² Ānkētē kule boontēē :icheek Yēyiin mooyēēt miisin nteenee -mēēnkētē kiyēē mächē :Yēyiin. ³ Kuu yoo -mēēnkētē wōlēē yēytooy :Yēyiin chiito kuchurta ānkusyēēmē kuchēēnkyi keey churtaayeet ām kēēlwookikwaa nkit, manaacham kurub kēēltaab Yēyiin. ⁴ Kibēk :kāāmūukēyweēkaab kiruutēkaab *Muusa ām chōōnēētaab *Kāārārookiintēēt sukuchurta :chii ake tukul nyoo iyēnchinē inee.

⁵ Kimwooy :Muusa kurubta keey churtaayeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē :kiruutēk kule, “Chiito nyēē rubē kiruutēk, mākuminyēē kiruutēchoo.”†

⁶ Keemwaay nee kurubta keey churtaayeet nyoo nyōōru :chiito nyoo ikoosēē keey Kāārārookiintēēt? Mēērook /kēēmwooy kule, “Mākuwo :ng’oo kibkōōnkōy?” (sukoومت Kāārārookiintēēt kuchō ng’wēny), ⁷ nto /kēēmwooy kule, “Mākuwo :ng’oo *kāābkwoombiich?” (sukoong’etee Kāārārookiintēēt meet). ⁸ Ara, mächāktōōs /kēēmwooy nee? /Kēēmwooyē kule, “Iboontē keey ng’ālyoontēēt, miitē mēting’uung’ ānkumēēng’āloolēē kibtaman.” Ng’ālyoontoonooto ku nyoo kyoomtōoy kule mächāksē /kiikaasee keey Kāārārookiintēēt.

⁹ Yoo imwoowunēē kuutiing’uung’ kule, “Mokoryoontēēnyuu :Yēēsu” ānkiiyēnchinēē mooyēēng’uung’ kule kiing’eetee :Yēyiin meet, +/makiiraraachiing’. ¹⁰ +/Makeechamtiing’ kule ichurtaat yoo ‘kēēyēnchinēē mooyēēng’uung’, /ankiiraraachiing’ yoo imwoowunēē kuutiing’uung’ kiyēē

9:24 Room. 10:12 † 9:25 Osee. 2:23 9:25 1Bēt. 2:10 † 9:26 Osee. 1:10 † 9:28 Isa. 10:22-23 † 9:29 Isa. 1:9 † 9:33 Isa. 8:14; 28:16 9:33 Luuka 2:34; 1Bēt. 2:6-8 10:1 Room. 9:1-3 10:3 Room. 1:17 10:4 Room. 7:1-6; Kala. 3:24-25 † 10:5 Laawi. 18:5 10:5 Luuka 10:28; Kala. 3:12 10:8 Kiruu. 30:12-14 10:9 1Kōōr. 12:3

'iyēnchinē. ¹¹ Mwooyē :siruutēk kule, “-Mēēntosuurāktōōs :chii nyoo ikoosēē keey Kāārārōokiintēt.”†

¹² Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yēē kā Yuutāyiin nto nyoo mā Yuutāyiin, kuuyu bo biiko tukul :Mokoryoontēt. Ibēruurē kuyem, biiko tukul choo riirchinē inee, ¹³ kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “+/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē Mokoryoontēt.”†

¹⁴ Ara ii, imuuchāksē kule nee / kēēriirchi inee yoo / mānāākiiyēnchi? Imuuchē kule nee /kiiyēnchi yoo /manaakeekas ng'aleek kurubta keey ākoo inee? Nto /kēēkāsēē nee ng'aleek yoo māmii :chiichēē koomchi biich? ¹⁵ / Ānkiimuuchē /bokyaamtaat kule nee yoo mēēbērē /kākiiyookto chii? Mwooyē :siruutēk kule, “Kāroomēch sōō nyēē tyaa :kērēēnkōōy choo yibu lōkōōy chēē kāroomēch!”†

¹⁶ Nteenee mānēēyēnchi :biiko tukul lōkōōywēchooto kāroomēch. Mwooyē *Isaaya kule, “Mokoryoontēt, ng'oo :nyēē kiyyēnchi lōkōōywēkyoo?”† ¹⁷ Māchāksē /kyaamta lōkōōywēkaab *Kāārārōokiintēt sukukas :biiko, kunyi māchāktōōs :biiko kuyēbchi yiit ng'aleechaata sukōōyēnchi.

¹⁸ Nteenee atēēbē kule ii, ara manaakas :biikaab Isrāyēēl lōkōōywēchu? Kubooyiit man, mwooyē :siruutēk kule, “Kiikukas /kyoomtootēē ng'aleechaa komoswookik tukul chēbo kōōrēēt.”† ¹⁹ Atēēbē subak kule, “Kiinkēt oob :bichēēb Isrāyēēl kiyēē mwooyē lōkōōywēchu?” Kimwooy *Muusa kule, “+Maayey kumēechook :moo kubo biiko choo mā Yuutayeeek. +Maayeyaak ōnyēēru kubo choo -mēēnkētē ng'al.”† ²⁰ Mwooyē mbo subak *Isaaya kukāng'unoot kule, “Kinyōōrwoo :choo mēēbērē kicheeng'ataa ānkāāboorchii keey choo mēēbērē kitebaataa.”† ²¹ Nto kurubta keey āk Isrāyēēlik kumwooy kule, “Ākuurē icheck kwaak ānkoo ku biich chēē -mēēywēyoo ānku cheemakwiiliis.”†

11

Kiibutiis Isrāyēēlik wōlēē wōō wokung'ēt :kaabkuutek

¹ Kunyoo atēēbē kule ii, ara kitay :Yēyiin biikyii nkit? Achicha! Āyēku :anii Isrāyēēliintēt nyēbo kōōtaab Abraam ānkāābooyē areetaab Beenchamiin.

² Mātāyē :Yēyiin biikyii chēē kisimkukwey. Osootee keey baa siruutēk choo ibooru kiyoo kimwooy *Eliiya yoo kiriirchinē Yēyiin kung'ālōolēē biikaab Isrāyēēl nyēē miyaat. ³ Kimwooy kule, “Mokoryoontēt, kiikubakach :bichu *wōōrkooyikuuk ankooburyeet kāābkōōs. Kwāāng'ētu :anii nkit ānkumii kusyēēmē kule kubakachaa nkanii.” ⁴ Yooto kukētyi :Yēyiin Eliiya kule, “Kwaatuuch kaabkuutekyuu chēē yitē kisyēērōōk tisab choo mānāākutunki *Baal.” ⁵ Ānkoo ra kuu nyi, mii :kaabkuutekaab Isrāyēēl chēē kiikukwey :Yēyiin ām chamateenyii. ⁶ Yu kikwēyē :Yēyiin bichoo ām chamateenyii, ku kiy :nyoo nyēē kirōōbchinē :Yēyiin icheck buch, mēēbērē kituwēnēē kubo kiyēē kiyey. Nto /kikēētuwēnēē, nto mēēbērē ki rōōbēywoo.

⁷ Kunyi, mānāānyōōr :biikaab Isrāyēēl kiyēē kichēēng'ē. Chēē kinyōōr churtaayeeet ku choo kikwēyootiin, nto chuut alak / keeyey kukōryo

† **10:11** Isa. 28:16 **10:11** Room. 9:33 **10:12** Room. 3:22, 29-30 † **10:13** Chōōw. 2:32 † **10:15** Isa. 52:7 † **10:16** Isa. 53:1 **10:16** Yoowa. 12:38 **10:17** Yoowa. 17:20; Kala. 3:2, 5 † **10:18** Tyēn. 19:4 † **10:19** Kiruu. 32:21 **10:19** Room. 11:11, 14 † **10:20** Isa. 65:1 **10:20** Room. 9:30 † **10:21** Isa. 65:2 **11:1** Yēyuut. 22:3; 2Kōōr. 11:22; Kala. 1:13-14; Filib. 3:5 **11:2** Tyēn. 94:14; Cherem. 31:37; Room. 11:29 **11:4** 1Bāy. 19:10, 14, 18 **11:5** Room. 9:27 **11:6** Room. 4:4-5; Kala. 3:18 **11:7** Room. 9:31

8 kuu yoo mwooyē :siruuték kule, “Kiyey :Yēyiin kuyoomcho :mētēwoy. Tinyē koonyek amākāstēē, kutinyē yiitiik amākāsē ng'al akoy kura.”†
 9 Mwooyē :nkinee *Tawuti kule, “Irooko /keetechee sookwoonuutēchookwaa kōōbutiis / ānkiing'woonchi. 10 Irook kutubākiis :koonyekwaa simakas kiy ānkukuuykuuyoot ākookoy.”†

Kiyēē kichōbchi :Yēyiin Yuutayeeek

11 Atēēbēenook subak kule ii, ara kinyōōr :Isrāyēēliik kāānakuut nyēē mākooy tābokusyooṅg'? Achicha! Nteenee kuuyu kiikuyey :icheek lēēluut, +/makiiraraach choo mā Yuutayeeek sukuchōlyo :Yuutayeeek. 12 Yoo kiyēyē :Yuutayeeek lēēlisto, /kiibēruur choo mā Yuutayeeek. Kunyi, tyaa nanyuun :bērur nyēē mākunyōōr :biiko yoo kēēyēnchi :Yuutayeeek Yēēsu kuyēk Kāārārōokiintēēng'waa! 13 Āmiitē āng'aloolwook akweek choo mā Yuutayeeek. /Kiikeeyeya āyēku *lēbkēēyiintēētaab choo mā Yuutayeeek. Kunyi, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo yiisyoonootonyuu, 14 kuuyu ātinyēē mooyēēt kule ayey biikyuu choo Yuutayeeek kuchusyo, nto anyuun /kiiraraach kereeryaa. 15 Yoo kitāyiyisyo :icheek, /kiichoomnyo kōōrēt āk Yēyiin. Nto yoo kāchāmiis :icheek, kukikēyiyitu yoo /kakiing'eeete meet biiko.

16 Yoo /kiikiitāboonchi mbo kuuko Yēyiin, kōōtāboonootiin :nkicheek ke-seniisyeek. Yoo /kakiitabaan tiikiitēk, kōōtāboonootiin :nkicheek sokonaak. 17 Man, /kikeebetech sokonaak alak chēbo *musēytuuniit /ankeeroobtaak akweek kēētoto ānkoo kyōō-ābu kēētitaab wōōk. Neennyi ōmiitē ōchuutē ānyinyēēt nyēē chōōnēē tiikiitēkaab kēētoto. 18 Ānkoo /kikeebetekta sokona-aachaa, mēērook ōmōōntoy. Māchē ōnkētē kule mābiitēenook akweek :ti-ikiitēk, nteenee akweek chēē ōbiitēē tiikiitēk. 19 Ōmuuchē ōmwaay kule, “/Kikēēbētēktooy sokonaak chuut /sikiikeereeneech.” 20 Man, /kikeechwenta kuuyu kimēēkoosēē keey *Kāārārōokiintēēt. Nteenee /kikeechamaak kuuyu kyōōkoosēē keey inee. Kunyoo, -mōōyib keey barak nteenee māchāktōōs ōriibē keey, 21 kuuyu yoo -kimēēmuuchē :Yēyiin kootuuch sokonaak choo kibi-ityoo :kēētii ii, /bokeemwa nee akweek choo /kikēērōōbtook, māchwēntook nkakweek? 22 Kunyi, ōrōōtootē wōlēē kirurto Yēyiin :moo āk kōrōōmātēēt nyēē boonto. Kōrōōm ām wōlēē miitē :choo kiikuchunnyēē ng'alekyii nteenee ruroot :moo ām wōlēē ōmiitē :akweek kātikoo baatey ōtāsē taay ōkoosēē keey inee, nto buch, +/makeechwentaak nkakweek. 23 Nto nkicheek Yuutayeeek, yoo kātēbi kut kumēto ng'aleekwaa ānkōōyēnchi Yēyiin, +/mākēēkētyi yoo /kākēēchwētēē kuuyu tinyē :Yēyiin kāāmuukēyēwēk kukētyi yooto. 24 Ara yoo kichāmē :Yēyiin kutaachaak :akweek choo mā Yuutayeeek ii, kutoochē oob areet akenke Yuutayeeek kuuyu /kisimkiitāboonchi inee?

25 Mbo ng'eetaabiya, māmachē ōsōōtē kule ōkāroomēch kusiir Yuutayeeek. Kunyi āmwoowook ng'alyoontooni /kikiiboorwoo. /Kiikeeyey kuyoomcho :mētēwookaab Yuutayeeek alak kut /kokiiraraach biiko choo mā Yuutayeeek kuyem chēē māchē :Yēyiin. 26 Yooto +/makiiraraach biikaab Isrāyēēl kutēē yēē tēē, kuu yoo /kikeesir kule, “Mākuchōōnēē *Kāārārōokiintēēt *Saāyōōn, ankuyey matakutay :kōōtaab Yāākōbō Yēyiin. 27 +Maayey kiirootyaañitēnyī āk icheek yoo ābuuktoochinē ng'ōōkiswookikwaa.”†

† 11:8 Kiruu. 29:4 11:8 Isa. 29:10; Māārōkō 4:12 † 11:10 Isa. 29:10 11:11 Yēyuut. 13:46; Room. 9:32; 10:19 11:13 Room. 1:5 11:16 Kāāyiyit. 15:18-21 11:17 Ēfēēs. 2:11-13 11:18 Yoowa. 4:22 11:20 1Kōōr. 10:12 11:25 Mat. 13:11; Room. 16:25; 1Kōōr. 4:1; Ēfēēs. 3:3-9; Yoowa. 10:16 † 11:27 Isaaya 59:20-21; 27:9 11:27 Cherem. 31:33-35

²⁸ Kurubta keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch, buun :Yuutayeek ām wōlēē mii :Yēyiin. Yooto, /kēēkōōnook akweek lōkōōywēchoo. Nto kurubta keey āk kwēyisīyēt, tākuchāmē :Yēyiin bichoo, kuuyu kisimkukwey :inee mbo kuukaanyii. ²⁹ Māwēēchwēēchē :Yēyiin kāāsōōtēywēēkyii kurubta keey kiyēē rōōbchinē biiko āk kiyēē kuurchinē. ³⁰ Kikyōōchuunnyēē :akweek Yēyiin yu kibo taay nteenee yoo kitāyē :Yuutayeek Yēesu, ōnyōōru :akweek kiisaytaab Yēyiin. ³¹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kōōkuchuunnyēē :nkicheek Yēesu kunyoo, mākunyōōr :icheek kiisayaata. ³² Chāmchinē :Yēyiin biiko tukul kutēwēchākiiis sukoomuuch kuriiree chii ake tukul.

³³ Wōō :Yēyiin lēyyē! Tyaa sōō :bēurnyii anku baraa :mēt nyēē tyaa! Mākoy kusabsab :chii kāātiilēywēēkyii! Māmii :chii nyēē imuuchē kut kōōnkēt kēēlwookikyii! ³⁴ Mwooyē :siruutēk kule, “Ng’oo :nyēē kiikōōnkēt kiyēē isōōtē :Yēyiin? Nto kule ng’oo :nyēē kiikōōrwookyii Yēyiin?”† ³⁵ Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Ng’oo :nyēē kiikōōkoochi Yēyiin kiy sukumāchē kuyookyi :Yēyiin?”† ³⁶ Kwoonēē :tukuuk tukul wōlēē miitē :Yēyiin, kiyēyē kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt ānku cheechii :tukuuchooto tukul. Kunyoo, kutōōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto!

12

Ōyēchinē Yēyiin yiisīyēt ām mooyēt akeenke

¹ Kunyi ii, mbo ng’etaabiya, kuuyu kiriireenaak :Yēyiin, āsooyook kule ōkooytē keey /keeyeyenaak kōōrōsēēk ōsobchootiin. Māchāktōōs ōtiliilēch ānkōōng’ērēēchē Yēyiin. Yooto, ōmiitē ōyēchinē Yēyiin yiisīyēt ām kēēlto nyēbo manta. ² Matoorub tukuuk chēbo soboontaab kōōrooni, nteenee oweech keey ankoosoot tukuuk chēē leelach. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbēru kiyēē mächē :Yēyiin: kiyēē karaam, kiyēē chamtaat āk nyēē churtaat.

³ Kuu yoo ōnkētē :akweek kule kikōōno :Yēyiin ām chamateenyii āyēchi yiisīyēnyii, āmwoochinē ake tukul ām akweek kule -mēyib keey barak nteenee iyemakse ām wōloo iwuuyē. Kikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul yiisīyēt nyēē yēchinē kōōkoosēē keey inee. ⁴ Kuu yoo boonto :bōōrtaab chiito komoswookik chēē chaang’ ānkuyēyē :komosta ake tukul yiisīyēnyii, ⁵ kuwuu nyooto ām wōlēē kēēmiitē :acheek biikaab Kiriistō. Ānkoo kēēchoong’ēch, kēēyēku :tukul akeenke ām Kiriistō kēyēyēyēchinē keey.

⁶ Boonto :chii rōōbēywoontētēē nyēē teer ām wōlēē miitē :ake kurubta keey āk bērur nyēē kiikurōōbwēēch :Yēyiin. Yoo /kikēērōōbchi ake kuyēk *wōōrkooyōōntēētaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēyīisīyēē kurubta keey āk wōlēē tēēnto :kāāyēnchīnooyēnyii. ⁷ Nto yoo /kikēērōōbchi kule kuyēyēyēchinē biiko, kuyēyēyēchi, nto yoo /kikēērōōbchi kooneet biiko, kōōnēētiis. ⁸ Nto yoo /kikēērōōbchi kōōtitiirōōtēē biiko, kōōtitiiriis. Nto yoo /kikēērōōbchi mooyēt nyēē lēēl, kuyēyēyēchinē chuut. Nto yoo /kikēērōōbchi kōōntōōchi biiko, kuyey ām mooyēt akeenke. Nto yoo /kikēērōōbchi kiisayta, kōōboor ām ng’erekweek.

⁹ Māchāktōōs ōchāmē keey ām mooyēt akeenke, otayee keey rōkōs ānkōōkiilchi karaamateet. ¹⁰ Ōchoomtōōsii kuu biich chēē tuubcho

11:29 Room. 11:2; 3:3-4   **11:32** Room. 3:22-24; Kala. 3:22   **11:33** Āyub 11:7; Tyēn. 139:6, 17
† **11:34** Isa. 40:13   **11:34** Āyub 15:8   † **11:35** Kas Āyub 35:7 āk 41:11   **11:36** 1Kōōr. 8:6   **12:1**
Room. 6:13; 1Bēt. 2:5   **12:2** 1Kōōr. 1:20; Ēfēēs. 4:22-24; 5:17; 1Tēs. 5:21; 1Bēt. 1:14; 1Yooowa. 2:15
12:3 Māārko 10:43; 1Kōōr. 12:11, 28; Ēfēēs. 4:7   **12:5** 1Kōōr. 12:27   **12:8** 1Kōōr. 12:4-11; 14:12;
1Bēt. 4:10   **12:9** 1Kōōr. 13:4-7; 2Kōōr. 6:6; 8:24; 1Tēm. 1:5; 1Bēt. 1:22

änkōōkoonyitē biiko alak kusiir wōloo ōkoonyititooy keey nkityō. ¹¹ Ōyēchinē Mokoryoontēt yiisyēt ām mooyēt akeenke nyēē -mōōchoostōōsii ānkōōnēmchinē keey Yēyiin kutukul. ¹² Ōng'erēchē, kuuyu ōkēnēē keey Mokoryoontēt. Ōmuytoochinē yoo kākwoonchook :nyāliilutēk ankootas taay ōsooyē Yēyiin. ¹³ Ōyēētyēēchinē biikaab Kiriistō chuut ām kiy nyēē māchē ānkōōtoochē tāyēēk.

¹⁴ Yoo kāwusook :chii, -mōōchub nteenee osaay Yēyiin kōōbēruur chiichooto.

¹⁵ Ōng'erēkiisyē āk choo ng'erēchē, ānkōōriiryē āk choo riirtōōs. ¹⁶ Ōminyē ām kaalyeet āmōōng'āsē keey, nteenee ōchāmē ōtēbchēē āk mbo biiko choo bo ng'wēny -āmōōyibē keey kule ōng'loomēch.

¹⁷ Yoo kāyēwook :chiito ake ng'al chēē miyootēch, -mōōyēchi nkinee chēē miyootēch. Ōriibē keey okas kule kooyey ng'al chēē chāmē :biiko tukul. ¹⁸ Nto yoo imuuchāksē, ōminyē ām kaalyeet āk chii ake tukul. ¹⁹ Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāyēwook :chii ng'al chēē miyootēch, -mōōyookyiniēē miyootyo, nteenee ōbākooyi Yēyiin kuyook, kuuyu mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, "Anii :nyēē āyooku."† ²⁰ Nteenee "Yoo amaata :kēmēy chii nyoo wēchiing', ibay, nto yoo amaata :melel, irāmchi bēēko. Yoo 'keeyey kuu nyooto, mākwoomunēē chiichoo :ng'aleekyii."† ²¹ Kunyoo, -mEEKany kubiiring' :miyootyēt, nteenee ibiirtee miyootyēt karaamateet.

13

Ōkoonyitē bāytooyik

¹ Māchāksē :chii ake tukul kōōywēyē kāāmuukēywēēk kuuyu māmii :kāāmuukēywoō nyēē kimākōōnu :Yēyiin. Kāāmuukēywēēk alak tukul choo miitē kōōrēēt kukwoonēē wōlēē mii :Yēyiin. ² Nto chii ake tukul nyoo kwiilē kāāmuukēywēēk kumiitē kukwiilē kiyēē kiikōōtōōrto :Yēyiin +/ānkumākiiitiilchi ng'al. ³ -Mēēng'woonchinē :bāytooyik chii nyoo yēyē kiyēē karaam, nteenee ing'woonchinē nyoo yēyē kiyēē miyaat. Yoo imāchē simēēmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēēk, kumāchāksē iyēyē ng'al chēbo man sukuchaming'. ⁴ Yēchinē :bichoo Yēyiin yiisyēt kubo kiyēē karaam ām wōlēē miitē inying'. Nto yoo 'keeyey ng'al chēē miyootēch kumāchāktōōs imuy, kuuyu boonto :icheek kāāmuukēywēēk kōōng'woonchiing'. Yēchinē Yēyiin yiisyēt nyēbo man sukōōng'woonchinē chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch. ⁵ Kunyoo, māchāktōōs kēērubē kiyēē mākwēēch :kāāmuukēywēēk āmēēbērē sōō baateey kuuyu imuuchē /kiing'woonchēēch nteenee kuuyu kiinkētē kule karaam kēēyēyē kuu nyooto.

⁶ Kiyooto mbo subak :nyēē yēyook ōkwēchinē *syuuruut choo bo kāāmuukēywēēk, kuuyu yēchinē Yēyiin yiisyēt kuwuulyēē yiisyēetaab bāytooyiisyēt. ⁷ Yoo boonto :chii ām akweek bēsēntaab ake, kuyookyi. Yoo syuuruut, kukweyta, nto yoo syuuruut nyēbo tukuuk chēē boonto chii, kukweyta nkinee. Ōkoonyitē chii ake tukul nyoo māchāktōōs /kēēkoonyit, ānkōōywēyē nyoo māchāktōōs /kiiywēyē.

12:10 Yoowa. 13:14-15; Kala. 5:13; 6:3; Ēfēēs. 4:2; Filib. 2:3 **12:12** Luuka 18:1; 1Kōōr. 15:58; Ibu. 10:36 **12:13** Ibu. 13:2 **12:14** Mat. 5:44 **12:15** Āyub 30:25; 1Kōōr. 12:26; 2Kōōr. 11:29 **12:16** 1Kōōr. 1:10-11; 8:1 **12:17** Kāālēw. 20:22; 1Kōōr. 6:7; 1Tēēs. 5:15; 1Bēt. 3:9 **12:18** Māārko 9:50; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Kolos. 3:15 † **12:19** Kiruu. 32:35 **12:19** Mat. 5:39 † **12:20** Kāālēwēnik 25:21-22 **12:20** Mat. 5:44 **13:1** Tiitō 3:1; Yoowa. 19:11 **13:3** 1Bēt. 2:13-15; 3:13 **13:7** Yēyuut. 5:29; Tiitō 3:1; 1Bēt. 2:13-17 **13:7** Mat. 22:17; Māārko 12:17

Iyumē :kiruutyēētaab chamateet kiruutēk tukul

⁸ -Mōōyēku kibēsēniis chēbo tukun, nteenee mākyook ōtinyē chamateet ānkōochoomtōōsii, kuuyu chii ake tukul nyoo chāmē chiito ake kuyēyē kiyēē mwooyē :kiruutēk. ⁹ Okas baa kiruutēk: “-Meemarte,” “-Mēērumiisyē,” “-Mēēchōōrsē,” “-Mēēchōōrōkyi kaab chii” āk kiruutēk alak tukul chēē miitē. Iyumē :kiruutyēēt akeenee chuutēchu tukul, nto kiruutyoonoo ku nyoo mwooyē kule, “Icham laatyēeng’uung’ kuu wōloo ichāmtooy keey.” ¹⁰ Yoo ichāmē laatyēeng’uung’, -mēē-āroontooy. Kunyoo, ityiichē :chamateet kiyēē mächē :kiruutēk.

Oluumee keye lēbkēyyēēt

¹¹ Ōyēyē ng’aleechaa ōnkētē wōlēē wuu :bēsyoōsyēchu, kuuyu kaakuyit :bēsyeēt nyēē ōsēwunēē. Kaakuriik kuyityiin / kiiraraacheech. ¹² Mii wokubēku :kwēēmowuut ānkumii wokuyitu :bēētuut. Kunyi keesatee keye tukuuk choo bo mēēnānēēt ankiiluumee keye lēbkēyyēēt. ¹³ Okany kēēminyē ām soboonto nyēē lebkeye kuu wōloo wuunto :bēētuut. Otayee keye sookwoonut choo ō-āmē kut ōbēēnichi, bōōkiteēt, martaayeet āk sikornateet. -Mōōwookuutōōsii nto ōtuuyiityinē keye moon. ¹⁴ -Mōōyēnchi muchastaab ātēbuutēkwook bo ng’ōōki, nteenee oluumee keye Mokoryoontēēt Yēesu Kiri-istō.

14*-’Mēētiilchi ng’ēetaabkoomēt ng’al*

¹ Yoo mii :chii nyēē ōkāsē kule kuskus ām kāāyēnchinooyēēt, -mōōburyoong’tē. ² Mii :choo mākāsē yēēt kiy yoo kaam āmnyoo ake tukul, ānku mii :choo kuskusēch ām kāāyēnchinooyēēt chēē āmē nkwēēk baateey. ³ Māmāchāktōōs :chii nyoo āmē āmnyoo ake tukul kumōōntooy nyoo moomē āmiichoo tukul, āmāmāchāktōōs mbo kōōtiilchi :nkinee nyoo moomē āmiichoo tukul nyiin ake ng’al kuuyu kookucham :Yēyiin chiichoo. ⁴ Inyiyiing’ ku ng’oo siitiilchi chiito ake ng’al. Yēyiin :nyēē itiilē kule ng’oo :nyēē tinyē manta ku ng’oo :nyēē kustaayaat. Yēētyēēchinē :Yēyiin nyoo kuskus kunyōōr biirtooyiisyēēt.

⁵ Kāsē :chiito ake bēsyeēt ake kule wōō kusiir ake, nto ām chiito ake, kukerkeye :bēsyoōs tukul. Kunyi, māchāktōōs :chii kurubē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkyii. ⁶ Chiito nyoo kālē wōō :bēsyeēt ake kusiir ake, kuyēyē kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt. Nto nkinee nyoo āmē āmnyoo ake tukul kwoomē kubo Mokoryoontēēt kuuyu yoo yēyē kuu nyooto kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. Nto nyoo moomē āmiichoo tukul kukayey kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. ⁷ Yoo kāsob :chii nto kame, mēēbērē kubo inee keye nteenee ⁸ kubo Mokoryoontēēt. Kunyoo, yoo kākēēsobchē nto yoo kākēēbēku, tākēēbooyē Mokoryoontēēt. ⁹ Kime *:Kāārārookiintēēt ankung’eetee meet sukuyēk Mokoryoontēētaab choo kikiubēk āk choo sobtōōs.

¹⁰ Am nee yu iruustooy ng’ēetaabiya ake nto imōōntoochinē nee? -’Mēēnkētē kule +/ mābokiiyoong’tēēnēēch tukul taayeetaab Yēyiin

13:9 Chuy. 20:13-15, 17; Laawi. 19:18; Kiruu. 5:17-21; Māārko 12:31 **13:10** 1Kōōr. 13:1-13; 16:14
13:10 Mat. 7:12; Room. 8:4; 13:8; Kala. 6:2 **13:12** 1Kōōr. 15:34; Ēfēēs. 5:14-16; 6:11, 13; 1Tēēs. 5:5-8; 1Yoowa. 2:8 **13:13** Luuka 21:34; Kala. 5:20-21; Ēfēēs. 5:18; 1Bēt. 4:3 **14:5** Kala. 4:10; Kolos. 2:16 **14:6** 1Tēm. 4:3-5 **14:9** 2Kōōr. 5:14-15; Kala. 2:19-20

/ ānkiitiilwēēch ng'al? ¹¹ Kimwooy :Yēyiin kule, “Kubooyiit man, mākukutung'woo :chii ake tukul ānkumwooy :chii ake tukul kule anii ku Yēyiin.”†

¹² Kunyoo, māwokutuuchee keey :chii ake tukul ām acheek taayeetaab Yēyiin.
¹³ -Mookany kiiruustooy alak nteenee okany keekas kule -makeeey kiy nyēē imuuchē koonach tuubchēēnyoo kōōsuuchi choolwook. ¹⁴ Kuu yoo kiikōōboorwoo anii :Mokoryoontēēt Yēēsu, ānkētē kubooyiit man kule māmi :āmnyoo ake tukul nyēē mātiliil. Nteenee yoo kāsē :chii kule mātiliil :kiy, kumātiliil :kiyoo ām wōlēē mii :chiichooto nkit. ¹⁵ Nto yoo itāsē taay i-āmē āmiik chēē māng'ērēkyinē :ng'eetaabkoomēt, -mēēmiitē iboorchinē chamateet. -Mee-araante ng'eetaabkoomēt nyoo kimēēchinē *:Kāārrookiintēēt, kubo āmit. ¹⁶ -Mookany /kiimiyaat kiy nyēē katakaraam. ¹⁷ Mārubtooy keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk āmit nto tukun chēē /kēēyyēē nteenee rubtooy keey churtaayeet, kaalyeet āk ng'erekweek ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ¹⁸ Chii ake tukul nyoo yēchinē Kiriistō yiisyēēt ām kēēli, kōōng'ērēēchē Yēyiin ānkuchāmtōoy nkicheek :biiko. ¹⁹ Kunyoo, lēyyē, okany kiikiimchi keey keeyey kiyēē yibu kaalyeet ānkuyēyēēch kiititiir keey. ²⁰ -Mēēboot yiisyēētaab Yēyiin kubo āmit. Tiliilēch :āmiik tukul, nteenee yoo kaam :chii āmnyoo nyēē imuuchē kuyey kunyōōr kāānākuut, kumā karaam. ²¹ Mā karaam i-am bēēny nto iyee tukun nto iyey kiy ake tukul nyēē imuuchē kuyey ng'eetaabkoomēt kunyōōr kāānākuut.

²² Kunyi, yoo -mēēkāsē yēēt kiy kubo tukuuchu, kany kuyēk inyīing' āk Yēyiin. Ibēruuroot :chiito nyoo inkētē kule karaam :kiyēē miitē kuyeyē. ²³ Nto chiito nyoo āmē āmnyoo kōōsōōtē kule mēērook kwaam, kukaakooruusta keey nkit. Kiy ake tukul nyoo /kēēyēyē /kiisōōtē kule makaraam, ku ng'ōōki :kiyoo.

15

Okany kiikiimē keey

¹ Māchāktōōs acheek choo kēēkichootiin kēēmuytoochinē biiko choo kuskusēch, māmāchāktōōs kiisōōtē keey nkit. ² Māchāktōōs kiikiilē nkicheek biiko alak sukukich. ³ Kimēēsōōtē keey :Kiriistō nkit kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Ānchuruuroot :nkani kuu yoo /kiinchuruuriing' nkinyiing'.”†
⁴ / Kikēēsirē siruutēk tukul chēbo kēny kooneteech ānkuyētyēēchēēch kēēmuytoochi ānkōōtitiirēēch, yoo kiikēnēē keey Yēyiin.

⁵ Yēyiin :nyēē yēyē biich /kēēmuytoochi ng'al /ānkēēkimkimiitu. Kunyi, āsoomē inee kule kukōōnook mooyēēt nyēē kōōnoomnyē, yoo ōrubē Yēēsu Kiriistō, ⁶ sōōtorōōr ām mooyēēt akenke Yēyiin nyoo inee ku kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

Ōchoomtōōsii ām Kiriistō

⁷ Ōchoomtōōsii sukutōrōriit :Yēyiin kuu yoo kichamaak :Kiriistō.
⁸ Āmwoowok kule kichō :Kiriistō kuu Yuutāyiin kōōboor kule man :kiyēē kikuurtoochinē :Yēyiin mbo kuuko, ⁹ ānkusilto :biiko choo mā Yuutayeek Yēyiin kubo kiisaynyii. Kuu yoo /kikeesir kule, “Kunyi, +māāsiltiing' kēēboonte

14:10 Room. 2:6; 2Kōōr. 5:10 † **14:11** Isaaya 49:18; 45:23 **14:11** Filib. 2:10-11 **14:12** Mat. 12:36-37; 1Bēt. 5:5 **14:13** 1Kōōr. 10:32; 2Kōōr. 6:3 **14:14** Māārō 7:15; Yēyuut. 10:15; 1Kōōr. 8:7-9
14:15 1Kōōr. 8:11-13 **14:17** Kala. 5:22-24 **14:21** 1Kōōr. 8:13 **15:1** Room. 14:1-2; 1Kōōr. 10:23-24; Kala. 6:2 **15:2** 1Kōōr. 8:1 † **15:3** Tyēēn. 69:9 **15:4** 1Kōōr. 10:11; 2Tēm. 3:16 **15:5** Filib. 2:2-5 **15:8** Mat. 15:24; Yēyuut. 3:25-26

keyy biiko choo mā Yuutayeeek. +Māātyēēn tyēēnwookik āsilēēniing!†¹⁰ Mwooyē mbo subak kule, “Ong'erech :akweek choo mā Yuutayeeek āk biikyii.”†¹¹ Tāsē taay kumwooyē kule, “Ōtōrōōr Yēyiin :akweek tukul choo mā Yuutayeeek, ānkōōsil Yēyiin :biiko tukul.”†¹² Mwooyē subak *:Isaaya kule, “Mākutook :chii nyēē chōōnēē kōōtaab Yēēsē. Nyooto :nyēē machokubayta kōōrōōsyēk ānku inee :nyēē mākōōkēnēē keyy :biiko tukul.”†

¹³ Lēyyē, kukoōnook :Yēyiin nyoo kiikēnēē keyy ng'erekweek kuyem āk kaalyeet yoo ōtāsē taay ōkoosēē keyy inee, sukung'eet ōkēnēē keyy inee miisin kubununēē kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēnyii.

Lēbkēēyiintēēt :Bāwulō nyēbo biiko choo mā Yuutayeeek

¹⁴ Mbo ng'eetaabiya, ānkētē kule ōkāroomēch :akweek. Ōnkētē ng'aleekaab Yēyiin ānkōōmuuchē :ake kuyis ake. ¹⁵ Mii sinee :wōlēē kaaryaachaak ām barwaani āsōōtweek ng'aleek alak, kuuyu kitoola :Yēyiin ¹⁶ āyēchinē inee yiisyēēt saayey biiko choo mā Yuutayeeek kōōnkēt *Kāārārookiintēēt Yēēsū. Māchāktōōs a-amte lōkōōywēkaab Yēyiin / sikiitabaan biiko choo mā Yuutayeeek kuyēk kōrōsēēk chēē chāmē :Yēyiin chēē kikoōtiliil :Tāmirmiryēēnyii. ¹⁷ Kunyi ang'erechaat ām Kāārārookiintēēt Yēēsū kubo yiisyooni kikoōnoo :Yēyiin. ¹⁸ Māmii :kiyēē +maang'asee keyy nteenee baateey kiyēē kikoowaang'ta :Kiriistō kubununēēnoo, yoo kiyēyē biiko choo mā Yuutayeeek kooywey Yēyiin ām kiyēē kyāāmwoochi ānkāāyēchi. ¹⁹ Kyaayey kuu nyooto kubununēē kāāmuukēywēēkaab tukuuk chēbo kwōng'uut āk chēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin saa-amtaate lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō kuchurta, kuchakee Yēērusālēēm ākoy Iluriko. ²⁰ Kyāāwuulyoonunēē ā-āmchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch biiko choo kimānāāyityi :ng'ālyoontoonoo, kuuyu kimāāmāchē ātēēkyi kōōto yēē kiikusisin :chiito ake, ²¹ kuu yoo / kikeesir kule, “Makukas :choo / kimānāākēēmwoochi ānkumākōōnkēt :choo kimanaakasee yiitiikwaa.” ²² Kiyiitēny :nyēē kōkērēktoo kwaak āchōō wōlēē ōmiitē.

Kichōb :Bāwulō kuruutoochi Rooma

²³ Nteenee kuuyu -mēēkumiitē :wōlēē tāāmuuchē āyēyiisyēē ām yēēmōōsyēchu āk subak kuu yoo kwaamach nyi kooy kule akasaak, kāāchōb kule chaakasaak ²⁴ yoo āmiitē chāāwēētii Sibaannya. +Machaakasaak kisich yoo ākēēytooy sōōyētyēēchoo ām baannyuu. ²⁵ Nteenee āmiitē raat āwēētii Yēērusālēēm wāāsārūnēē biikaab Kiriistō tukun chēē āboontootē. ²⁶ King'ērēkootiin :biikaab Maketoonnya āk chēbo Akaaya kōōruruuch beesaanik / kēēyibchi biikaab Kiriistō choo kabar :kuskuusyēēt ām Yēērusālēēm. ²⁷ Kiyey kuu nyooto kuuyu kikiikunyōōr :biiko choo mā Yuutayeeek bērrurtaab Yēyiin kubununēē Yuutayeeek. ²⁸ Kunyoo, yoo kāākunyōōr :bichoo beesaanichu, +māchāāmur wōloo ōmiitē yoo chāāwēētii Sibaannya. ²⁹ Ānkētē kule yoo kaayitu, +māāyibweek bērrurtaab Kiriistō kuyem.

³⁰ Nteenee ii, mbo ng'eetaabiya, āsoomook ōsoowoo Yēyiin sikyaam booryēēt :tukul ām Mokoryoontēenyoo Yēēsū Kiriistō āk chamateetaab Tāmirmiryēētaab

† 15:9 Tyēēn. 18:49 15:9 Room. 11:30 † 15:10 Kiruu. 32:43 † 15:11 Tyēēn. 117:1 † 15:12 Isa. 11:10 15:16 Room. 1:5 15:18 2Kōōr. 3:5 15:19 Māārko 16:17-18; Yēyuut. 19:11; 2Kōōr. 12:12 15:20 1Kōōr. 3:10-12; 2Kōōr. 10:15-16 15:24 Room. 1:9-13 15:25 Yēyuut. 19:21; 20:22; 24:17 15:26 Yēyuut. 11:30; 1Kōōr. 16:1; 2Kōōr. 8:4; 9:1-2, 12; Kala. 2:10 15:27 1Kōōr. 9:4, 11, 14; Kala. 6:6

Yēyiin. ³¹ Ōsoowoo kule /kēēsārūnēēnoo Yuutayeeek choo mānēēyēnchi Yēyiin ām Yuuteeya. Ōsoowoo subak kule makucham :biikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm kiyēē +māāyibchi. ³² Yoo kāyēyākiiis :ng'aleechaa, āmuuchē āchōō wōloo ōmiitē ām ng'erekweek, nto yoo kacham :Yēyiin /ankiibaybaayaa, kēēboontē keey akweek. ³³ Ōnyōōru :akweek tukul kaalyeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin. Kuwuuyiit nyooto.

16

Ng'aleek chēē kii-āmiisēē :Bāwulō biiko

¹ Āboorwook cheebiya Fiibi nyēē toorētiintēēt ām kaniseetaab Keenkereeya. ² Yoo kayit, otaach ām chamateetaab Mokoryoontēēt ānkōōyētyēēchi ām keel ake tukul nyēē mächē. Kōōkuyētyēēchi :inee miisin biiko wōlēē wōō ānkōōkuyētyēēchoo nkanii.

³ Ōtookwēeswoo Brisiila ānkōōsuboowoo Akiila choo kēēyēyē :tukul yi-isyēētaab Kāārārookiintēēt Yēesu. ⁴ Kyaasanta :bichoo soboonwēkwaa kubo anii. Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo bichoo. Mā anii nkit nteenee birchinē kōōnkōy :nkicheek biikaab Kiriistō tukul choo mā Yuutayeeek. ⁵ Osubaay nk-inee kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa ānkōōsuboowoo nkinee Bāyniitō, choorweenyuu nyoo āchāmē. Inee :nyēbo taayta kōōyēnchi Kiriistō ām yēēmēētaab Eesya. ⁶ Ōtookwēeswoo Maaryaa nyoo kyaam booryēēt nyēē wōō miisin kubo akweek ⁷ ānkōōsuboowoo tilyeenyuu Āntirōniikō ākoo Yuunyya choo /kiikēērātēech tukul. Icheek :chēē tookunootiin ām wōlēē mii *.lēbkēyik ānkisimkōōyēnchi :icheek Kiriistō kutāāmiitē :anii mēēnān. ⁸ Ōsuboowoo Ambilyaato nyoo āchāmē ām Mokoryoontēēt, ⁹ Urbaano nyoo kēēyētyēēchinē keey :tukul ām yiisyēētaab Kiriistō āk nkinee choorweenyuu Sutaaku nyoo āchāmē. ¹⁰ Osubaay nkinee Ābēēlē nyoo /kikeetyem miisin /ankeechamta ām Kiriistō ankoosubaay nkicheek biikaab kaab Āriistōbuulō. ¹¹ Ōsuboowoo tilyeenyuu Ērōōtyōōn āk nkicheek biikaab kaab Naarkiis choo kiikuchamta Mokoryoontēēt.

¹² Otaakwees Turufeena āk Turufoosa choo yēyē yiisyēētaab Mokoryoontēēt miisin āk Bēērsi, choorwaanaa kiikuyēchinoo Mokoryoontēēt yiisyēēt miisin. ¹³ Osubaay Ruufō, muroonoo tookunoot ām biikaab Mokoryoontēēt ānkōōtookwēēsē nkinee kaamet nyoo kicham kuyibo nkanii kuu wērinyyi. ¹⁴ Osubaay mbo Āsuunkiriitō, Flēkōōn, Ēērmē, Baatrooba, Eerma āk tubchōōsyēk tukul choo boonto keey. ¹⁵ Osubaay Filolooko, Yuulya, Nereeya kuboonto keey cheebkaamet ākoo Oluumba āk biikaab Kiriistō tukul choo boonto keey.

¹⁶ Otorooch keey nyēē ōng'erēkyinē keey. Isubooyook ānkōōtookwēesook :kanisoosyēk ām yēēmōōsyēk tukul.

¹⁷ ! Kāāmwoowook, lēyyē akweek mbo ng'ēetaabiya, ōrōōtootē bichoo bchēyootē biich ānkukērēktooy kēēltaab kaakaaseeng'woong', bichoo kwilootē kāānētyēwēēk choo kyōōnyōōru. Osatee keey bichoo. ¹⁸ Biiko choo yēyē kuu nyooto mēēbērē yēchinē yiisyēēt Mokoryoontēēnyoo Kiriistō, nteenee tōōrtootē bichoo :moonik. Ng'aloolē ng'al chēē kāroomēch ānku

15:30 2Kōōr. 1:11; Ēfēēs. 6:19; Kolos. 4:3-4; 1Tēēs. 5:25; 2Tēēs. 3:1-2 **15:31** Yēyuut. 21:11, 27-35; 23:12-15; 1Tēēs. 2:14-16 **16:1** Yēyuut. 18:18; Filib. 1:1; 1Tēm. 3:8-11 **16:3** Yēyuut. 18:2 **16:5** 1Kōōr. 16:15, 19; Kolos. 4:15; Filēm. 2 **16:13** Māārko 15:21 **16:16** 1Kōōr. 16:20; 2Kōōr. 13:12; 1Tēēs. 5:26; 1Bēt. 5:14 **16:17** Mat. 7:15; 2Tēēs. 3:6; Tiitō 3:9-10; 2Yoowa. 10

ányinyēch kōōbērbēērē kāāsōōtēywēēkaab biiko choo -mēēnkētē ng'al chēē chaang'. ¹⁹ Ang'erechaat, kuuyu kiikukas :biiko tukul wōlēē kyōōrubtooy lōkōōywēchoo kāroomēch. Kunyi, āmāchē ōboontē kiirnān kurubta keyy kiyēē karaam amoonamate keyy rōkōs. ²⁰ Mākōōturbuub :Yēyiintēētaab kaalyeet Kibrōkōsyooontēēt ankootartaar :akweek. Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

²¹ Isubooyook :Tēmētēēwō muroonoo kēēyēyiisyēē tukwaay ānkōōsubooyook :nkicheek tilyōōnuutēkyuu mbo Lukiiyō, Chāāsōōn ākoo Sosibaatiro. ²² (Nto anii Tērtiiyō nyi kāāsirē barwaani bo Bāwulō āsubooyook :nkanii ām Mokoryoontēēt.) ²³ Isubooyook :nkinee Kāyō nyoo atēbunēē kanyii wōloo sooyēē :kaniseet. Isubooyook :nkinee Eraasto nyoo kōnōriintēētaab lēnkuutaab *kiriinkēēt ānkōōsubooyook :nkinee ng'eetaabiya Kwaarto.* ²⁵ Okany kiikaaste Yēyiin nyoo inee :nyēē yēyook ōkiilchē ām lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Yēēsu Kiriistō choo ā-āmtooy. Kiwunyootiin :lōkōōywēchooto ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kiikukeeyta ²⁶ ānkoo kikiikung'alaalee :siruutēkaab *wōōrkooyik. Nteenee / kōōkēēng'oong' ra. Kimwooy :Yēyiin nyoo bo ākookoy kule /kōōkiiboorchii lōkōōywēchu biiko tukul sukookaasee keyy inee ānkukoonyit. ²⁷ Kutōrōriit :Yēyiin ākookoy kubununēē Yēēsu Kiriistō. Yēyiin nkit :nyēē ng'oom kuchurta! Kuwuuyiit nyooto.

16:18 Filib. 3:19; Kolos. 2:4   **16:19** Room. 1:8   **16:21** 1Kōōr. 4:17   * **16:23** Tinyē -siruutēk alake kērywoontēētaab 24: Kōōbēruurook :Kiriistō akweek tukul. Kuwuuyiit nyooto.   **16:23** 2Tēm. 4:20   **16:25** Ēfēēs. 1:9; 3:4-5; Kolos. 1:26

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēēk

Taayta

Siriintēē, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule ki nyēbo 55 KK kumiitē Ēfēēsō ām Eesya nyoo Mining' nyoo /kēēkuurē ra kule Uturuki. Kitoow :Bāwulō kaniseet ām Kōōriintō kumiitē baannyii nyēbo āyēēng'. Ki kiriiing' :Kōōriintō nyēē wōō ām kōōrēetaab Kirikiik wōlēē /kikēēbāwunēē ng'aleekaab bāytit, ātēbuutēkaab bōrōryēt āk ntāsimuutēkaab saayeet. / Kiisōōtyinē kule kisirchi :Bāwulō kaniseetaab Kōōriintō bārōōnōōk ang'wan, nteenee kiikubot nyēbo taayta āk nyēbo sōmōk. Bārōōnōōk choo /kēēkuurē ra kule nyēbo taay āk nyēbo āyēēng' kubooyiit man ku nyēbo āyēēng' āk nyēbo ang'wan.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Yu kang'eetee :Bāwulō Kōōriintō, kutoow keey :wuuyinwēkaab kāānēētutēk chēē mābo man āk ātēbuut chēē miyootēch ām wōlēē mii :biikaab Kiriiistō. Yooto, /kiyookyi Bāwulō barweet nyēē kitinyē tēēbuutēk chēē tēērchiin. Nto yu wālu :Bāwulō, mātookunoot miisin yoo mii kuwālu tēēbuutēchoo nto mii kumwoowu ng'al chēē yisunēē biich kurubta keey āk ng'aleek chēē kikiikukas. Kōōkiibooru :acheek ām wēēksēēt wōlēē kēēkāsē kule mii yēē iyēēchinē :Bāwulō kurook tēēbuutēkaab bichoo āk kāāsōōtyiwēēkwaa kutoombo kuwālchinē tēēbuutēchooto.

Wuuyinwēchoo alak ku kule, kiryaach keey :ātēbuutēkaab Yuutayeeek āk chēbo Kirikiik. Ām Yuutayeeek, kimāchāktōōs kutēbēē :chēēbyōōsōōk ng'ēchērōōk choo bo wōliin bo lēt. Nto yoo mii kooriikaab saayeet āk wōlēē chaang' :biich, kimāchāktōōs kōōyēēnēē metēwookwaa ankoosyek. Kunyoo, kimākyinē :Yuutayeeek āk Kirikiik choo kikiikuyēk biikaab Kiriiistō kuyēyē kuu nyooto. Nteenee kimānāanooyēē :chēēbyōōsōōkaab Kirikiik ng'aleechaa kuu yoo kimā cheekwaa :ātēbuutēchooto. Kiityookootiin kuyey kiyēē kiyēyē ānkiityookootiin kuyēyē yiisyo ake tukul nyēē tookunoot ām bōrōryēt.

Kimā miyaat ām ātēbuutēkaab Kirikiik yoo kāyēk :koorko chēēmurēnnyoo ānkichāmtōoy :kiruutēkwaa. Kitākuwuu nyooto mbo nkinee ām wōlēē mii :Kirikiik alake choo kiikōōyēnchi Kiriiistō. Tookunoot ām wōlēē mii :Kirikiik kule teer :soboontaab tāmirmiryēt āk bōōrto yooto kōōtēēb :icheek ng'aleekaab ng'ōōkisto komostaab soboontaab tāmirmiryēt. Ibooru :yuutēyuu kule /kimākēēkāsēē wōlēē wuu :soboonga'waa nyēbo bēsyō ake tukul wōlēē wuu :nyēbo tāmirmiryēt.

Ng'āloolē :Bāwulō ām kurkeetaab 1-4 kurubta keey ng'aseetaab keey āk bcheyeetaab keey. Ng'āloolēē ām kurkeetaab 5-6 ātēbuut chēē kimāyēmootiin. Irwookyinē biich ām kurkeetaab 7 kurubta keey kāmutiisyyēt āk ng'aleekaab bareetaab kooyēyē ām biiko chēē kiikoomut keey. Irābchinē ām kurkeetaab 8-10 kutunkynooyēetaab āynātōōs āk bany chēē /kēēsōoytochinē tukuuchoo. Ng'āloolēē ām kurkeetaab 11 kurubta keey wōlēē yibtooy :murēn koorko nto wōlēē yibtooy :koorko murēn āk noomnyēt nyēē tiliil nyēbo biikaab Kiriiistō. Inētē ām kurkeetaab 12-14 kule kuyēyisyyēē :chii ām chamateet kiyēē kiikōōkoochi :Yēyiin. Ng'āloolē ām kurkeetaab 15 kule /kiikēnēē keey ng'aleekaab ng'eteetaab meet ānktwēchē ām kurkeetaab 16 kurubta keey āk kāruruukisyyēetaab beesaanik chēē /kēēsārūnēē biikaab Kiriiistō chēē kuskusēch ānkwoorōōru chōbuutēkaab ruutoonyii. Kurkeetaab

13 nyoo ng'alooleē ng'aleekaab *chamateet* ku kurkeet nyēē inkētoot miisin am Biibilyaa.

Kyoorōorchi keye :Bāwulō Kōōriintēek ānkumākyi bēru

1 Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin am chamateenyii ayēku *lēbkeēyiintēet ayēchi Kāārārookiintēet Yēesu yiisyēet. Aboontē keye ak ng'eetaabiya Sōōstēen. 2 Kiisuboooyook akweek biikaab Kiriistō am *kiriinkēetaab Kōōriintō choo /kikiitabaanaak kubununēē Kāārārookiintēet Yēesu obooyiitu Yēyiin. /Kēemākwook otilliiitu ak nkicheek biiko tukul choo miitē wōlto ake tukul choo ikēnēē keye Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō, nyoo Mokoryoontēeng'waa nkicheek. 3 Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ak Mokoryoontēet Yēesu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Birchinē :Bāwulō Yēyiin kōōnkōy ānkubāybāchi Kōōriintēek

4 Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kibtaman, kuuyu kichamaak ānkukōōnook tukuuk chēē chaang' kubununēē Kāārārookiintēet Yēesu. 5 Kyōōboor am inee kuyem am keel ake tukul kuu wōlēē ōng'ālooltooy, ak mbo am ng'oornānēet tukul. 6 Kyoonam ng'aleek choo kikiiboorwook kurubta keye ak *Kāārārookiintēet ānkiikukuilchook :ng'aleechaa kutukul. 7 Kunyoo, manookuste rōōbēywoontēet ake tukul nyoo kōōnu :Tāmirmiryēet yoo ōmiitē ōkānyoonu miisin bēsyēet nyoo iyēēwunēē :Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. 8 Mākōōtitiurook akoy tabanta nyēē -mōōtinyē miyootyo ake tukul bēsyoonoo mākōōtilchi :Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō biiko ng'aleek. 9 Yēyiin :nyēē /kiinyālē. Kiikukuurook ō-āmchiinē ak lakwanyii Yēesu Kiriistō nyoo Mokoryoontēenyoo.

Bcheyeetaab keye

10 Nto ii, mbo ng'eetaabiya, akāloonwook am kaayneetaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō kule ōkāsyiintōōsii :tukul. -Mōōchuunchuunnyē nteene, māchaktōōs ōbuurē am kēelto nyēē churtaat nyēē kyōōkāsyiinē am kāāsōōtēywēekwook. 11 Mbo ng'eetaabiya, kurubta keye ak ng'aleek chēē kwaakasee biiko alak kukwaanee kōōtaab Kilōōwē, tookunoot kule !kyoobchey keye. 12 Mwooyē :ake kule, “Ārubē :anii ng'aleekaab Bāwulō,” kumwooyē :ake kule, “Ārubē :anii chēbo Ābōōlō” nto ake kulē :nyoo, “Ārubē chēbo Bētērō.” Nto ake kumwooyē nyoo :nkinee kule, “Ārubē chēbo Kiriistō.” 13 So! Ara bcheyaat :Kiriistō? Ara Bāwulō nyoo /kikēkwērtoochinē murtooywoontēet kubo akweek? Nto /kikeebatisanaak am kaayneetaab Bāwulō ōō? 14 Ang'erechaat, kuuyu manaabatisanaak akweek, nteenee chēē kyaabatisan baateey ku Kiriisbō ak Kāyō. 15 Kunyoo, māmwooy :chii am akweek kule /kikeebatisanaak ōyēku rubiikyuu. 16 Man sinee, kyaabatisan nkicheek biikaab kaab Steefaan, nteenee yoo ābērē akas kumāmii subak :chii nyēē kyaabatisan. 17 Mēēbērē kiiyookwoo *:Kāārārookiintēet chaabatisan biiko. Nteenee chaa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch, amēēbērē am ng'oornānēetaab chii simāyēk buch :meetaab Kāārārookiintēet am murtooywoontēet.

Wōō :kiirnātēetaab Yēyiin kusiir nyēbo biiko

1:1 Yēyuut. 18:17   **1:2** Yēyuut. 18:1-18   **1:5** 2Kōōr. 8:7   **1:7** 1Tēēs. 1:10; Tiitō 2:13   **1:8** Filib. 1:6, 10; 1Tēēs. 3:13; 5:23   **1:9** 1Tēēs. 5:24   **1:10** Yoowa. 17:21-23; Ēfēēs. 4:2-6; Filib. 2:2
1:11 1Kōōr. 3:3; 11:18; 2Kōōr. 12:20   **1:12** Yēyuut. 18:24; 1Kōōr. 3:4   **1:13** Mat. 28:19; Yēyuut. 8:16; 19:5; Room. 6:3; Kala. 3:27   **1:14** Yēyuut. 18:8; Room. 16:23   **1:16** 1Kōōr. 16:15, 17

18 Yoo /kākyoomchi biiko choo mii kubootōs ng'aleekaab murtooywoontēet, kukāsē yēet ku bēerbēeryo. Nteenee yoo /kākyoomwēech acheek choo /kēemiitē /kiiraroohēech, kōōbooru kāamuukēywēēkaab Yēyiin. 19 Mwooyē :sirurutēkaab Yēyiin kule, “+Māāboot ng'oomnātēetaab choo yibē keyy kule ng'oomēch ānkāatub kiirnatēetaab choo bēre tinyē kiirnatēet.”† 20 Mii ānō :ng'oomōōtik? Mii ānō :kibsumaniis? Ānkumiitē ānō :choo tinyē kiirnatēetaab kiirwookēt? Okany āmwoowook, mwooyē :Yēyiin kule bēerbēeryo :ng'oomnān nyoo bo kōōrēt. 21 Kiyey :Yēyiin ām kiirnatēenyii simēenkēt inee :biiko kubo kule ng'oomēch :icheek. Nteenee kiitiil :Yēyiin kooraraach biiko choo iyēchinē inee. Kiiraraach kubununēē lōkōoywēk choo yibē :biiko alake kule bēerbēeryo. Lōkōoywēchooto ku choo kyoomtooy :acheek. 22 Bērē :Yuutayeeek nto /kiiboorchinē ng'al chēē /kiilātē, nto choo mā Yuutayeeek kubērē :choo nto /kiiboorchinēē keel nyēbo ng'oomnān sukuchāmchiin. 23 Nteenee, kyoomtooy :acheek kule kimēēchi :Yēesu murtooywoontēet, ng'alyoo nyēē iyiiimē Yuutayeeek mētēwoy ānkuwuu nyēē bēerbēeryo ām wōlēē miitē :choo mā Yuutayeeek. 24 Nteenee, inkētē :choo kiikooraraach :Yēyiin kule Kiriistō :nyēē ibooru kāamuukēywēēk āk kiirnatēētaab Yēyiin, ānku Yuutayeeek nto choo mā Yuutayeeek. 25 Ānko kōōsōōtē :biiko alake kule bēerbēeryo :ng'aleekaab Yēyiin, nteenee miitē barak :ng'oomnānēetaab Yēyiin kusiir nyoo bo biiko. Nto yoo /kēēbērē kuskusēch :ng'aleekaab Yēyiin, ku nyikiisēch kusiir nkuruukaab biiko.

26 Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtyēēchi yoo /kimanaakiiraraachaak. Mēēbērē kyoochaang' :chēē kyōōng'oomēch ām wōlēē kāstooy :biiko āmēēbērē kyōōtookoonootiin mbo :wōlēē wōō. Kimākwoonēē :chēē chaang' ām akweek kooriik choo bo bāytooyiisyēēt. 27 Nteenee kiiraraach :Yēyiin biiko choo /kiisōōtē kule bērbērēch ām kōōrooni, sukōōntosuur choo kuurē keyy kule ng'oomēch. Kiiraraach choo kuskusēch sukōōntosuur nkicheek choo kuurē keyy kule bo nkuruuk. 28 Kiiraraach choo mōōntooy :biiko alake ām kōōrooni kule mābo laat, sukuyēk buch :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo yibē keyy ām kōōrēt kule bo barak miisin. 29 Ibooru :yuutēyu kule māmii :chii nyēē imuuchē kung'as keyy ām taayeetaab Yēyiin. 30 Nteenee, kiikuyeyaak akweek :Yēyiin ōbooyiitu Kāārārookiintēēt Yēesu, nyoo kiikuyootwēēch kiirnatēētaab Yēyiin. Kiikootyaaktech ankuyeyeech keechurte ām taayeetaab Yēyiin ānkētililiitu. 31 Kunyoo, kookootyiich yoo mwooyē :sirurutēkaab Yēyiin kule, “Nyoo mächē kung'as keyy, kung'as keyy kubo Yēyiin.”†

2

1 Mbo ng'eetaabiya, yoo kyāāchōōnii wōloo ōmiitē sichāā-āmwook lōkōoywēk chēē rubtooy keyy āk manta nyēbo Yēyiin, kimāāyibē keyy kule ākōrōōm ang'alaal, nto kule āng'oom. 2 Kyaakwey āwuulyēē baateey ng'aleekaab Yēesu Kiriistō choo bo murtooywoontēet. 3 Kyāānkāāchōōnii wōlēē ōmiitē kimātinyē nkur. Kyāāmuoyoot ānkāābōōtānē. 4 Kyāānkāā-āmu lōkōoywēk, mēēbērē kyāāyēyiisyēē ng'oomnātēenyuu kule āchuutwook mētēwoy nteenee, kyāāboorunēē yēyuotēk wōlēē wuu :kāamuukēywēēkaab Tāmirmiryēetaab

1:18 Room. 1:16; 2Kōōr. 4:3 † 1:19 Isa. 29:14 1:20 Mat. 11:25; Room. 1:22; 1Kōōr. 3:18-20
 1:21 Room. 1:19-20 1:22 Mat. 12:38; Yoowa. 2:11; 4:48; 6:30; Yēyuut. 17:18, 32 1:23 Kala. 3:1;
 5:11 1:25 2Kōōr. 13:4 1:28 Luuka 1:51-53; Room. 12:16; Yāāk. 2:5 1:29 Ēfēēs. 2:9 † 1:31
 Cherem. 9:24 1:31 1Kōōr. 1:29; 4:7; 2Kōōr. 1:12; 10:17; 11:30; 12:5; Ēfēēs. 2:9 2:2 Kala. 6:14
 2:3 2Kōōr. 10:1, 10

Yēyiin. ⁵ Kyaayey kuu nyooto simātiyēē keey :kaakaaseeng'woong' wōlēē mii :kiirnatēētaab biiko nteenee, kōōyyoong'unēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

Kiirnatēēt nyēē kōōnu :Tāmirmiryēēt

⁶ Kēēng'āloolē :acheek lōkōōy chēbo kiirnan ām wōlēē mii :choo ki-chootiin. Mēēbērē kiirnatēēt nyēbo biikaab kōōrooni nto nyēbo bāytooyikaab bēsyoōsyēchu choo mii bokubootōōs, ⁷ nteenee kēēng'āloolēē chōbuutēkaab Yēyiin choo kiyyēlootiin. Kiyyēlootiin :chōbuutēchoo / kumānāākēetoow kōōrēēt, nteenee /kōōkēēng'oong'wēēch raat chōbuutēchooto sukōōtōrōōrēēch.

⁸ Māmii :chii ām kāāntōōyikaab kōōrooni nyēē kiinkētē kiirnatōonēēb Yēyiin. Nto kiinkētē, nto kimākwērtoochinē Mokoryoontēēt nyoo bo lēbkēēyyēēt murtooywoontēēt. ⁹ Nteenee kiyēyākiis :ng'aleechu kurubta keey āk kiyēē mwooyē :siruuētēkaab Yēyiin kule,

“Māmii :koong' nyēē kiikukas,

māmii :yiit nyēē kiikukas,

māmii :mēt nyēē kiinkēt

kiyēē kiikuchōbchi :Yēyiin bichoo chāmē inee.”

¹⁰ Nteenee, kōōkōōboorwēēch acheek :Yēyiin ām Tāmirmiryēēnyii ng'aleechaata kiyyēlootiin. Inkētē :Tāmirmiryēēt kiy ake tukul ānkoo ku tukuuk chēbo Yēyiin chēē iyēēlootiin nyēē tyaa. ¹¹ Māmii :chii ake tukul nyēē inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab ake nteenee nyēē inkētē ku tāmirmiryēētaab chiichotoo nkit. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māmii :chii ake tukul nyēē inkētē wōlēē wuu :Yēyiin nteenee Tāmirmiryēēnyii nkit nyēē inkētē.

¹² Mēēbērē tāmirmiryēētaab kōōrooni :nyēē kōkēēnyōōru, nteenee nyēē kōkēēnyōōru, ku nyēē chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin sukung'et kiinkēt kiyēē kiikukōōnēēch :inee ām chamateenyii. ¹³ Ng'aleechuutēchu kēēmwooyē mēēbērē chēē inēētēch :biiko alake ām ng'oomnatēēng'waa. Nteenee ng'al chēē rubtooy keey āk soboontaab tāmirmiryēēt, chēē inēētēch :Tāmirmiryēēt kiiboorchii choo boonto Tāmirmiryēēt.

¹⁴ Chiito nyoo mātinyē Tāmirmiryēēt kumāchāmchiintōōs āk tukuuk choo kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kāsē ng'aleechaa wuu nyēē bēērbēeryo āmēēnkētē kiyēē mwooyē, kuuyu Tāmirmiryēēt :nyēē yēyē /sikiinkēt. ¹⁵ Imuuchē :chiito nyoo boonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin kōōrōōtoot ānkōōnkēt wōlēē wuu :kiy ake tukul. Nteenee, -mēēmuuchē :chii nyēē mātinyē Tāmirmiryēēt kōōrōōtoot ānkōōnkēt wōlēē wuu :chiichotoo, ¹⁶ kuu yoo mwooyē :siruuētēkaab Yēyiin kule,

“Ng'oo :nyēē inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab Yēyiin?

Ng'oo :nyēē imuuchē kōōrwookyī inee?”†

Nteenee, kēēsōōchiintōōsii :acheek āk Kiriistō.

3

Mang'asee keey :biiko biiko

¹ Mbo ng'eetaabiya, mēēbērē kyāāng'āloolwook kuu biich chēē kyoanam soboontaab Tāmirmiryēēt, nteenee, kyāāng'āloolwook kuu biich chēē tākōōyiyimē :ātēbuutēk choo kibo taay āmānāākich ām Kāārārōokiintēēt.

² Kiyēē kyaabayeenaa ku chēēko āmēēbērē āmit chēē wuuyēch, kuuyu kimanooyem o-am āmiichu. Nto kubooiyiit man, manooyem, ³ kuuyu, tōōrubē ātēbuutēkaab kōōrooni. Yoo tōōtuuyiityinē keey moon ānkōōwookuutōōsii,

2:4 1Tēs. 1:5

2:7 Mat. 13:11; Room. 16:25; 1Kōōr. 4:1

2:9 Isa. 64:4

2:12 Room. 8:15

† 2:16 Isa. 40:13

2:16 Room. 11:34

3:2 Ibu. 5:12-13; 1Bēt. 2:2

tōōrubē ātēbuutēkaab kōōrooni kuu biich chēē -mēēnkētē kiy kurubta keey āk Yēyiin. ⁴ Yoo kāmwooy :chii kule, “Ārubē ng’aleekaab Bāwulō” ānkumwooy :ake kule, “Ārubē chēbo Ābōōlō,” oyēku biich chēē -mōōnkētē kiy kurubta keey āk Yēyiin.

⁵ Kāālē ii, ng’oo :Ābōōlō ku ng’oo :Bāwulō? Yēchinē :bichu Yēyiin yiisyēēt. Icheek :chēē kiyeyaak sōōyēnchi *Kāārārookiintēēt kuu yoo kikiikuchōbchi :Mokoryoontēēt chii yiisyēenyii. ⁶ Kyaachaana :anii kēbuswoontēēt, kōōbisēē :Ābōōlō bēēko nto :nyēē kiyey kubiit ku Yēyiin. ⁷ Kunyoo, mā kiy :chii nyoo choonsē nto ku nyoo ibisiisyē nteenee nyēbo :ng’aleek tukul ku Yēyiin nyoo yēyē kubiit. ⁸ Yēchiintōōs :chiito nyoo choonsē āk nyoo ibisiisyē yiisyēēt /ānkumākēētuwēn chii kurubta keey āk wōlēē kayeyta yiisyēenyii. ⁹ Kēēyēchiintōōsii yiisyēēt āk Yēyiin, nto akweek ku mbareetaab Yēyiin.

Oyēku mbo subak kō nyēē tēēchē :Yēyiin. ¹⁰ Kiyēētyēēchoo :Yēyiin āyēku tēēkiin nyēbo kiirnatēetaab barak ānkāāsisiin yēē +/makeeteech kōōto. Kunyi, miitē raat :biiko alake kutēēkyinē yooto kōōto. Nteenee, māchāktōōs :chii ake tukul kuriib keey ām wōlēē tēēktooy kōyoo. ¹¹ Yēesu Kiriiistō :yēē sisinoot yēē yēmāksē /kēētēēkyi kōōto. Kunyoo, māmii :chii nyēē imuuchē kusisiin yēēt ake nto kookeeree nyeenyii. ¹² Makuteechee :alake kōyoo tuukuuk chēē wuuyēch chēbo āliisyēēt nyēbo barak miisin nto alak kuteechee tukuuk chēē ng’āsng’āsēch chēbo āliisyēēt nyēbo ng’wēny. ¹³ Nteenee ām bēsyoonoto itiiilchinēē Yēyiin biiko ng’aleek, mākutook :wōlēē kiteekta :chii nyeenyii. Mākuchō :maat nyēē mākōōboor wōlēē wuunto :yiisyēētaab chii ake tukul. ¹⁴ Yoo keetuuch :mayaa kiyēē kiikuteech :chii, +/mākēētuwēn chiichoo. ¹⁵ Nto yoo kāmukus :kiyoo, -/mākēētuwēn nteenee, +/makiiraraach kuu chii nyēē /kāiisōrunēē kō nyēē lāyē.

¹⁶ -Mōōnkētē :akweek kule akweek ku Kōōtaab Yēyiin wōlēē minyē :Tāmirmiryēēnyii? ¹⁷ Yoo kābut :chii kōyoo, makwaaraanta :Yēyiin chiichooto, kuuyu tiliil :kōyoo ānku akweek :kōōnyii.

¹⁸ -Mooberbeer keey! Yoo isōōtē :chii kule boonto kiirnan ām kōōrooni, kumāchāktōōs kusatee keey kiirnatōonoo sukunyōōr kiirnatēētaab Yēyiin. ¹⁹ Buch :kiirnatēētaab kōōrooni ām wōlēē miitē :Yēyiin. Kuu yoo mwooyē :siruatēkaab Yēyiin kule, “Tēchēē :Yēyiin ng’oomng’ookik mastiinekwa.”† ²⁰ /Kikeesir mbo subak kule, “Inkētē :Yēyiin kule buch :kāāsōōtēywēēkaab choo yibē keey kule ng’oomēch.”† ²¹ Kunyoo, mang’asee keey :chii chii, kuuyu kiikuyēētyēēchook :ake tukul, ²² yēē kā Bāwulō nto ku Ābōōlō nto ku Bētērō. Ōnkētē kurubta keey wōlēē wuu :kōōrēēt, soboonto, meet, bēsyōōsyēchu āk choo kwoonii. ²³ Ōbooyē :akweek *Kāārārookiintēēt ānkubo :nkinee Kāārārookiintēēt Yēyiin.

4

Yēyiin nkit :nyēē inkētē soboontaab chii

¹ Kunyoo, māchāktōōs :biiko kuyibēēch kule kēēyēchinē Kāārārookiintēēt yiisyēēt /ānkikiitōōrwēēch ng’aleekaab Yēyiin choo kiyyēēlootiin. ² Māchāktōōs :biiko choo /kōōkiitōōrchi ng’aleek, ku biich chēē /kiikoosēē keey. ³ -Māāsōōtē

3:4 1Kōōr. 1:10-11; Kala. 5:19-20	3:6 Yēyuut. 18:4, 11, 24-28	3:8 1Kōōr. 4:5	3:9 Māārko 4:2-9; Ēfēēs. 2:20-21; 1Bēt. 2:4-6
3:11 Isa. 28:16; Yēyuut. 4:11-12	3:15 2Kōōr. 5:10	3:15 Yuuta 23	3:16 1Kōōr. 6:19; 2Kōōr. 6:16; 1Bēt. 2:5
3:18 1Kōōr. 4:10	† 3:19 Ayub 5:13	3:19 1Kōōr. 1:20	† 3:20 Tyēēn. 94:11
3:22 Room. 8:38	3:23 Room. 14:7-9; 1Kōōr. 15:28	4:1 1Kōōr. 2:7	4:2 Luuka 12:42

:anii kule kiy nyëe wõo yoo akweek nto biiko chëe kāmwooy wõlëe kookaste yiisyënyuu nto mbo kule, amwaay :anii ng'alyoo. ⁴ Ānko -māānkētē kule kaaleel kiy, mēebērē ibooru :yotoo kule -maaleelaat, nteenee Mokoryoontētē nkityōōniin :nyēe inkētē yoo aleelaat nto -maaleelaat. ⁵ Kunyi, -mēētiilchi :chii chiito ake ng'al ākoy :bēsyeēt nyoo iyēewunē :Mokoryoontētē. Inee :nyēe +māchokung'oong' kiyēē kikiker :mēēnānēēt ānksyoor wõlëe wuu :kāsōōtēywēēkaab biiko. Yotoo, mākusilto :Yēyiin chii kurubta keyy āk yēyuutēkyii.

Wōōyēch:kāamuukēywēēkaab Yēyiin kusiir ng'aseetaab keyy

⁶ Kwaarub :anii āk Ābōōlō ng'aleechu kātāāmwoowook sukung'et okaseeneech acheek kule yoo /kēerubē siruutēk ku kiy nee. Kunyi, ōnkēt kule mēerook kōōtōrōōr :chii chiito ake kusiir ake. ⁷ Ng'oo :nyēe mwooyē kule karaam :chiito ake kusiir ake? Mēebērē kikōōniing' :Yēyiin rōōbēywoontooni iboontē? Nto yoo ākoo /kikēēkōōniing' ii, kwaaming' :nee siing'as keyy wuu nyēe ki nyeeng'uung'?

⁸ Ōbērē tōōs kyōōnyōōru kiyēē kyōōmāchē. Nto, ōbērē kyōōmokornoon ānkōōbērē kyōōyēku bāytooyik kumāmii :toorētētē ake tukul. Nto kikyōōyēku man bāytooyik, nto kēēbāytooyiisye :tukul. ⁹ Ākāsē kule wuu nyēe kookoochuchuuweech :Yēyiin acheek lēbkēyēik keekerkeyiitu kibratiiis chēē /kiikiitiilchi meet. /Kikiibarbaartaateeneech taayeetaab malayikaanik āk biiko. ¹⁰ Kēēbērēbērēch :acheek kubo *Kāārārōokiintētē nto akweek ōng'oomēch. Kēēkuskusēch sinee :acheek nto akweek ōtinyē nkuruuk. /Kēēkoonyitook akweek nteenee -/mākēēkoonyitēēch acheek. ¹¹ Kookeebeteet kuut ankwaamaateech :melel āmākēētinyē sirooy chēē yēmēech. /Kēēmii /kiinyāliilēch ām kēēlto nyēe miyaat āmēēkēētinyē kēēstoon. ¹² Kyoomē booryētē miisin kēēyēyisyeē āwunnyēkyoo, nto yoo /kākēēchubēēch, kēēsooyē Yēyiin kōōbēruur nyoo kāchubēēch, nto yoo /kākēēwusēēch, kēēmuytoochinē. ¹³ Nto yoo kēēnchuruurēēch :chii, kēēng'āloolchinē nyēe karaam. Kōōkēyēku :acheek kāābsikoonwēētaab biikaab kōōrooni.

¹⁴ -Māamiitē āsirwook ng'aleechu āntosuūrēēnook, nteenee āmiitē āsōōwook kuu lōkōkyuu choo āchāmē. ¹⁵ Ōmuuchē sinee ōnyōōru kāānēētik chēē chaang' miisin chēē inēētōok kurubta keyy āk *Kāārārōokiintētē, nteenee -mēēmūchē :tukul kuriibook kuu kōōn. Kyāā-āmwook lōkōōyēk chēē kāroomēch kurubta keyy āk Kāārārōokiintētē Yēesu, yotoo akerkeyiitu kōōn. ¹⁶ Kunyi, ākiimook kule oyey kuu wõlëe āyēytooy :anii. ¹⁷ Kayeya :ng'alyoontooni āyooku Tēmētēwō kuchō wōloo ōmiitē. Kiikuyēk :inee lakwanyuu nyēe āchāmē ānkuyēchinē :inee Mokoryoontētē yiisyētē ām mooyētē akeenke. Māchokōōsōōtōok wõlëe wuu :soboonyuu ām Kāārārōokiintētē Yēesu nyēe rubē keyy āk kiyēē ānēētē kanisoosyēk tukul ām wõlto ake tukul.

¹⁸ Kookung'as keyy :alake ām akweek nyēe wuu nyēe kyōōbērē tōōs kimāāmuuchē :anii āchōō wōloo ōmiitē. ¹⁹ Nteenee, yoo kacham :Mokoryoontētē āmiitē wāāchōōniin wōlooto ām lēekitō, si nto yitoy, mēebērē +māābēeru baateey wõlëe mii :icheek kung'āstooy keyy, nteenee, +maakas wõlëe tēē :kāamuukēywēēkwaa. ²⁰ Mēebērē bo :Bāytooyiisyeētaab Yēyiin ng'al baateey,

nteenee bo kāamuukēy. ²¹ Kunyoo ii, ōchāmē nkōnō, āyibwook ng'wooninto, nto āchōontē chamateet āk tāmirmiryēet nyēē intusoot?

5

Okwet ng'eetaabiya nyoo machurtaat

¹ Ākāsē kule wōō :martaayeet ām wōlēē ōmiitē ānku miyaat :martaayaanaa miisin kusiir mbo nyoo yēyē :choo -mēēnkētē Yēyiin. Ākāsē mbo kule miitē :chiito nyēē kiikoomut koorkeētaab kwaan. ² Ōkwēestooy ng'ālyoo nyēē wuu nyoo yēē kātāng'woonchook ankookwet chiichoo kiyēyē ng'ālyoontoonoo? ³ Ānkoo sinee -mākēēboontē keyy ām yēēt akeenke, nteenee, kēēboontē keyy ām Tāmirmiryēēt. Kaamwaay kēny kule leelaat :chiichoo ānkoo -mākēēboontē keyy. ⁴ Oruruukyi keyy yēēt akeenke ām kāamuukēywēēkaab Mokoryoontēenyoo Yēesu ānku +māatinyē keyy āk akweek ām Tāmirmiryēēt. ⁵ Māchāktōōs yooto nanyuun, ōtēērchi chiichoo Kibrōkōsyoontēēt /sikiing'woonchi bōōrnyii /ankiiraraach tāmirmiryēenyii bēsyēēt nyoo itililē :Mokoryoontēēt ng'aleek.

⁶ Ong'āsyinē keyy nee ām ng'ālyoo nyēē tēē nyi? -Mōōnkētē :akweek kule tistoyo mbo :miyootyoo nyēē mining' kut koolaambuuch biiko tukul? ⁷ Otayee keyy ātēbuutēchookwook bo kēny, sōōminy ām soboonto nyēē lēēl nyoo kyōōnyōōru kuuyu kime *Kāārārookiintēēt kubo acheek. Inee ku mēēnkitaab kōrōsēek nyēbo *Saakweetaab Keeytaayeet. ⁸ Kunyoo, okany kyaam saakwaani ām kēelto nyēē tililil āk manta kusiir yoo /kātākēēburuchē āk kēēlwookichoo bo kēny choo bo miyootyoo āk rōkōs.

⁹ Ām barweenyuu nyoo kisimasirwaak, kyāāmwoowook kule osatee keyy bichoo kicham martaayeet. ¹⁰ Kimāāmiitē āng'āloolēē biiko choo mānēēnkēt Yēyiin choo mārtootē, chēēmooyēētiiis, chōōriik nto choo kutunkyinē āynātōōs. Nto kyāāmwoowook kuu nyooto nto kimākwook kule ong'eetee kōōrēt kutukul. ¹¹ Nteenee kiyēē āmiitē āmwooyē ku kule, osatee keyy wōlēē mii :alake choo kuurē keyy kule icheek ku mbo ng'eetaabiya, nteenee mārtooy nto ku chēēmooyēētiiis nto kukutunkyinē āynātōōs nto choo chubiisyooteē nto ku kibōōkitiis nto ku chōōr. -Mōō-āmchiinē mbo āmit āk biich chēē wuu choo. ¹²⁻¹³ Mābootoo āburyoong'tē biiko choo mēēberē kookunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Yēyiin nkit :nyēē itililchinē choo ng'al. Nteenee māchāktōōs akweek ōburyoong'tē biiko choo mwooyē kule bo kanisa, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, "Ōnēmtē chiito nyoo tinyē rōkōsto."†

6

-Mōōyyoong'tēē keyy kōōk

¹ Yoo kāchuunchuun :chii āk ake ām akweek, kumāmāchāktōōs kuyibchi ng'aleechaa biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kōōwōōyo. Nteenee, māchāktōōs kuyibchinē kāantōōyikaab biikaab Kiriistō kuchuul ng'aleechaa. ² -Mōōnkēt kule biikaab Kiriistō :chēē mākōōtiilchi bēsyēēt ake biikaab kōōrooni ng'aleek? Yoo akweek :chēē +mōōtiilchi biikaab kōōrooni ng'aleek ii, kubiurook osat ng'al chēē mābo laa? ³ -Mōōnkētē kule +mākiitiilchi :acheek malayikaanik ng'aleek? Kubooyiit man kiimuuchē keechuul ng'al choo

4:21 2Kōōr. 13:2 5:1 Laawi. 18:8 5:2 1Kōōr. 6:12; 10:23 5:3 Kolos. 2:5 5:5 1Kōōr. 3:15; 1Tēm. 1:20 5:6 Kala. 5:9 5:7 Chuy. 12:15; 13:7; Mat. 16:6-12; Kala. 5:9; Yoowa. 1:29 5:11 1Kōōr. 6:9-10; 2Tēēs. 3:6; Tiitō 3:10; 2Yoowa. 10 † 5:12-13 Kiruutēk 17:7; 19:19; 21:21; 22:21, 24; 24:7 5:12-13 Kiruu. 13:5 6:2 Room. 5:17

mābo laat yoo kāchuunchuun :biich. ⁴ Kuniyoo, yoo kātook :ng'ala chēē wuu chooto ii, ara ōyibchinē biiko choo kāsē :biikaab Kiriistō kule māchuulootiin sukusātwook ng'aleechaa? ⁵ Āmiitē āchuurook. Ōmāchē ōmwoowu kule māmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē boonto kiirnatēēt kōōwōoyo biikaab Kiriistō chēē kāmākāsiin? ⁶ Ām nee suwokōōyoong'tēē :ng'eetaabiya ake nyiin kōōk, kōōkoochi biiko choo mābo Kiriistō kōōwōoyo? ⁷ Yoo kākūyoyot :chii ām akweek choo ōbooyē Kiriistō ake kuwo kōōk, kukāākōōboor keey kēny kule -mōōmuuchē kiy. Kāykay ōmuytoochinē keey ku akweek keey kusiir bōōyoong'tēē keey kōōk. ⁸ Nteenee, māmāchāktōōs :chii ām akweek kuyēyē kiy nyēē miyaat nto miisin -'mēēkustoochi ng'eetaabkoomēt.

-Mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin

⁹ Ōnkētē oob kule -mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin? -Mookany /kiiber-beeraak. -Mēēwutē Kaab Yēyiin :murēn āk koor choo kicham kurwootootē keey, biiko choo kutunkyinē āynātōōs, choo mārtooy nto choo sikōrē murēnik chuut, ¹⁰ choo sāsunooteē alak tukuukwaa, chēēmooyēētiisyēk, kibōōkitiisyēk, choo chubiisiyootē nto chōōriik. ¹¹ Kyōōwuuyē :nkakweek chooto. Nteenee /kiikiwuunook ōtililiitu /ankeechamta kule ōchurtootiin ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō āk Tāmirmiryēētaab Yēyiintēenyoo.

Ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook

¹² Mwooyē :alake ām akweek kule, “/Kēēchāmwōo kiy ake tukul.” Nteenee āmwoowook kule mā karaam :kiy ake tukul. Ānkoo /kēēchāmwōo ayey kiy ake tukul, mēērook ā-āsiy keey kubaytaa :tukuuchoo. ¹³ Nto imuuchē :chii kumwooy kule, “Bo :āmiik mooyēēt ānku bo :mooyēēt āmiik.” Ānkoo ōmwooyē kuu nyooto, miitē :sobontaab āriit nyēē siirē muchastaab bōōrto. Kāāmwoowook, mēēbērē /kikeeyey bōōrtaab chii kubooyiit ng'ōōkistaab martaayeet. Nteenee, /kikeeyey bōōrto kubo Mokoryoontēēt ānkubāwu :Mokoryoontēēt bōōrto. ¹⁴ Kiing'eetee :Yēyiin bōōrtaab Mokoryoontēēt meet, ankumakoong'eetee bōōrwoonikyoo nkacheek meet ām kāāmuukēywēēkyii. ¹⁵ -Mōōnkētē kule bo :bōōrwoonikwook Kiriistō? Kōōmuuchē kule nee /kiinoomnyo :kiyēē bo Kiriistō āk chēēmūrēniis? ¹⁶ -Mōōnkētē kule chiito nyoo kātuuyo āk chēēmūrēnyoo, kukāākuyēk kiito akeenke āk koorkoonoo? Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Mākuyēk :bichoo tukwaay kiy akeenke.”† ¹⁷ Nteenee chiito nyoo kānoomnyo āk Mokoryoontēēt mākuyēk :tukwaay kiito akeenke ām Tāmirmiryēēt.

¹⁸ Lēyyē, osatee keey ng'aleekaab martaayeet. Ōmwooyē kule kiy ake tukul nyoo yēyē :chiito ām bōōrnyii mā ng'ōōki, nteenee āmwooyē :anii kule chiito nyoo kamarta ku ng'ōōki ankaakunyeernyeeree bōōrnyii. ¹⁹ Nto -mōōnkētē kule bōōrtaab chiitaab Kiriistō ku kōōtaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin? Yēyiin nyēē kikōōnook Tāmirmiryoonoo miitē bōōrwoonikwook kunyoo -mēēbāwu keey. ²⁰ /Kikēēwālang'unēēnook kiy nyēbo koomānuut kunyoo, ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook.

7

Ng'ālyoo kurubta keey āk kāāmutiisyēēt

6:3 Yuuta 6   **6:7** Mat. 5:39-40; Room. 12:17   **6:10** Mat. 25:31-46; Kala. 5:19-21   **6:11** Ēfēs. 5:26; Tiitō 3:3-7; Ibu. 9:14; 1Yoowa. 1:7   **6:12** 1Kōōr. 10:23; 8:9; Kala. 5:13   **6:13** 1Tēs. 4:3   **6:14** Room. 8:11; 6:4; 1Kōōr. 15:15, 20; 2Kōōr. 4:14; Kolos. 1:18   **6:15** 1Kōōr. 12:27   † **6:16** Toowu. 2:24
6:17 Room. 8:9-11   **6:19** 1Kōōr. 3:16   **6:20** Room. 13:14; 1Kōōr. 7:23; 1Bēt. 1:18-19

¹ Nto kurubta keey āk ng'aleek choo kyōōsirwoo, kaykay nto -mēēmutiis :chii. ² Nteenee kuuyu wōō :martaayeet kōōrēēt, kumāchāktōōs kuboonto :murēno koorkeēnyii ānkuboonto :koorko saanteenyii. ³ Māchāktōōs :saanteet kuchāmchiintōōs āk wōlēē māktōoy :koorkēnyii ānkumāchāktōōs kuchāmchiin :nkinee koorkeēt āk wōlēē māktōoy :saanteenyii. ⁴ Mābāwu :koorkēēt bōōrnyii nteenee saanteet nyēē bāwu, āmābāwu :nkinee :saanteet bōōrnyii nteenee koorkeēt :nyēē bāwu. ⁵ Kunyoo, māsooyñēn :chii ām wōlēē mii :ake tōōs baateey yoo kōōkāsyiinē :tukwaay ām bārooyinto nyēē māchē osaay. Nto mii yoo, otas taay ōbuur kuu wōlēē wuu :biich chēē kiikoomut keey sukung'eet -mōō-āsyi keey kukentaak :Kibrōkōsyoontēēt, yoo -mōōmuuchē ōriib keey. ⁶ -Māāmiitē āmwooyē kule mēēmutiis :chii, nteenee kāāsōōtēywoo :nyoo nyēē kāākōōnok. ⁷ Ābērē nto kiwuu :biiko tukul anii. Nteenee, tinyē :chii ake tukul rōōbēywoontēenyii kuchōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin nyēē teer ām wōlēē mii nyēbo ake.

⁸ Nto kurubta keey āk murēnik choo kiikubēkunēē :kooruuk nto koor choo musuuk, āmwooyē kule kaykay kōōbuur :chii kuu anii, kumacheeng' koorko nto saannyaa. ⁹ Nteenee yoo -mēēmūchē :chii kuriib keey, kukaykay kōōmutiis nto /kiimut kusiiir yoo kātēyimiē :bōōrto.

¹⁰⁻¹¹ Nto kurubta keey āk biikaab Kiriistō choo kēēsyootiin, āmwoowook (āmēēbērē sōō, kule anii :nyēē āmwooyē, nteenee Mokoryoontēēt) kule māmāchāktōōs :koorko kubakaakta keey āk saanteenyii nto kukwet :saanteet koorkeēnyii. Nto yoo kabakaakta keey, kumāmākyiintōōs /bokiimut koorkoonoo subak. Nto yoo māwuu nyoo, /kiichoomnyo āk saanteenyii kōōyēchiin kuu kēny.

¹² Nto ām kēēlto ake, āmwooyē (anii nyooto āmwooyē, mēēbērē Mokoryoontēēt) kule yoo boonto :chiitaab Kiriistō koorkeēnyii nyēē mānēēyēnchi Kiriistō, ānkuchāmē :koorkoonoo kuming'to keey saanteenyii, kumāmāchāktōōs kukwet. ¹³ Nto yoo boonto :cheebiya ake tukul saanteet nyēē mānēēyēnchi Kiriistō ānkuchāmē :saanteenyii, kumāmāchāktōōs kubakaakta saantaanaa. ¹⁴ /Kiikiitiliil saantaanaa kubununēē soboontaab koorkeēnyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō /ānkiikiitiliil nkinee koorkeēt kubununēē soboontaab saanteenyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō. Nto kimāwuu nyooto, nto kimātiliilēch :lōkōkwook, nteenee tiliilēch. ¹⁵ Nteenee yoo māchē :chii nyoo mānēēyēnchi Kiriistō kukwet koorkeēnyii, kootyaakaat :koorkoonoo kuwēēchi keey. Nto yoo māchē :koorko nyoo mānēēyēnchi Kiriistō kule kubakaakta saanteenyii, kuchāmchi :saanteet kuwēēchi keey. Mārātē koorko nto murēn nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō :ng'ala chēē wuu chooto, kuuyu kiikukuurēch :Yēyiin kēēminy ām kaalyeet. ¹⁶ Inkētēē nee :inyiing' koorko nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo 'imuuchē iyey saanteeng'uung' /kiiraraach, nto acha? Nto, inkētēē nee :inyiing' saannyaa nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo 'imuuchē iyey /kiiraraach koorkeēng'uung', nto acha?

¹⁷ Māchāktōōs kurubē :chii kāāburnyii kuu wōloo kikiikuchōbtoochi :Mokoryoontēēt yoo kikuurē :Yēyiin. Mākuutyēēt :nyiitēnyi nyēē ātōōrchinē kanisoosyek tukul. ¹⁸ Yoo kikuurē :Yēyiin chii koomuraatanaat, ku Yutāyiin, kumāmāchāktōōs kusyeem kuyēk chii nyēē /manaakiimuraatan. Nto yoo kimeemuraatanaat :chii yu kikuurē :Yēyiin, kuuyu kimā Yuutāyiin,

kumāmākyinē / kiimuraatan. ¹⁹ Yoo imuraatanaat :chii nto kumeemu-
raatanaat, kumāmii yēēt :kiy. Nteenee ng'ālyoo nyēbo koomānuut, ku
kule / kēeriib mākuutēkaab Yēyiin. ²⁰ Māchāktōōs :chii kōōbuur kuu wōloo
kiwuunto kukuurē :Yēyiin. ²¹ Yoo kiiyēku motwooriin, -meekany kooyi-
imiing' mēt, nteenee yoo 'kēēnyōōru bārooyinto / kiityaaktiing', icham.
²² Yoo / kikēēkuuriing' iyēku motwooriintēēt ing'erēch kule -mēēmiitē mot-
woornātēetaab ng'ōōki, nteenee kwēēbooyiitu Mokoryoontēēt. Nto yoo ki-
ibāwu keey kukuuriing' :Yēyiin, inkēt kule iyēku motwooriintēetaab Kiri-
istō. ²³ /Kikyaaleenaak kiy nyēbo koomānuut kunyoo, -mookany kubāwook
:kōōrēēt. ²⁴ Mbo ng'eetaabiya, ōyēyē yiisyēetaab Yēyiin nyēē mātiny kule iyēku
ng'oo.

²⁵ Nto kurubta keey āk choo mākēēsyoottiin, -māātinyē mākuutyēetaab Moko-
ryoontēēt nyēē nāmē keey āk icheek. Nteenee ārwookwook kuu chii nyēē
/ kiikoosēē keey kubo kiyēē kiikōōbēruurēēnoo :Mokoryoontēēt. ²⁶ Kubo
wuuyinto nyēē miitē kuu nyiitēnyi, āsōōtē kule kaykay -/mākiimutiis. ²⁷ Yoo
boonto :chii koorkeēt, kōōbuurto, nto yoo māboonto, macheeng'. ²⁸ Yoo
kēēmutiis :chii, mēēbērē kāchoolwookēn, āmēēbērē kāchoolwookēn :nkinee nyoo
/kakiimut. Nteenee, mākunyōōr :nyoo kēēmutiis nyāliilutēk chēē chaang'
ām ming'ātēenyii, -āmāmākyook :aniū nyāliilutēchooto. ²⁹ Mbo ng'eetaabiya,
kiyēē āmiitē ābooru ām yuutēyu ku nyi: lēēkit :mēēyintaab kōōrēēt. Kunyi,
māchāktōōs :murēnik choo kiikōōmutiis kumāswēē ng'aleekaab kēēstonikwaa.
³⁰ Nto choo mii kuriirtōōs kumāchāktōōs kōōbuurē wuu nyēē mātinyē
ng'woonin. Nto choo mii kung'ērēchē kumāchāktōōs kōōbuurē wuu nyēē
māng'ērēkootiin. Nto choo āliisyē, kōōbuur wuu nyēē mā cheekwaa :tukuu-
choo koolē. ³¹ Nto choo yēyiisyēē tukuukaab kōōrooni kumāchāktōōs kōōbuur
wuu nyēē māng'ērēkyinē tukuuchoo. Mii wokubotē :kōōrooni ām lēēkitō.

³² Āmāchē ōbuur nyēē māmii :kiyēē iyiiimook mētēwoy. Āmē mēt chiito
nyoo mānēēmutiis :wōlēē makoong'ereekta Mokoryoontēēt. ³³ Nto chi-
ito nyoo kiikōōmutiis, kōōsōōtē :nyoo wōlēē makoong'ereekta koorkeēnyii.
³⁴ Yooto mākusāch :kāāsōōtēyewēkyii. Isōōtē *:ārung'oonyoontēēt nto ku
koorko nyēē musuk ng'aleekaab Mokoryoontēēt ānkōōnēmchinē keey ku-
tukul. Nteenee isōōtē :koorko nyoo imutaat wōlēē makoong'ereekta saan-
teenyii. ³⁵ Āmwooyē ng'ālyoontooni sukuyēētyēēchook āmēēbērē kule kaaki-
ichaak. Āmāchē ōbuur ām kēēlto nyēē rootaat nyēē kyōōnēmchi keey Yēyiin
kutukul.

³⁶ Yoo isōōtē :booyoo kule keekaay chēēbnyii nyēē kōōkōōnnyoo kut kumii
wokukēētyētē :bēsyoōsyēk chēē yēmē /kiimut ānkōōsōōtē :chiichochoo kule ny-
oolchinē kuwo kōōto, kōōrook kooyiilta kuu wōloo māktooy. Māmii :kiy nyēē
miyaat yoo kamakta chēēbnyii /kiimut. ³⁷ Nteenee yoo keesootee mooyēenyii
ankootiil kule kōōbuur :kōōkoonoo nyēē mēēbērē /kiimutē, kumii :boontoonoo
kuyēyē nyēē karaam. ³⁸ Kunyoo, boontēēt nyoo kamakta chēēbnyii /kiimut,
kukayey nyēē karaam, nto nyoo kamamakta chēēbnyii /kiimut, kukayey
:nyoo nyēē karaam miisin.

³⁹ Māchāktōōs :koorko kutāsē taay kōōbuurtooy keey saanteenyii yoo
tākusoboot :saanteet. Nteenee yoo kame :saanteet, /kēēchāmchinē koomut
keey āk chiito ake tukul nyoo kacham :inee, kātikoo kiikōōyēnchi :chiichochoo

Mokoryoontēet. ⁴⁰ Nteenee ām wōlēē ākāstooy :anii, ibēruuroot :koorkoonoo yoo /kamakiimut subak. Āsōōtē kule mii kōōntōōwoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin yoo āmwooyē ng'aleechu.

8

Kurubta keyy āk bany choo /kakeesaayta

¹ Kany, baa, āmwoowook ng'ālyoo kurubta keyy banyeechaa /kēēsooytoochinē āynātōōs. Kubooyiit man, kiinkētē sinee kule kēētinyē :tukul kiirnān. Ng'āsēē keyy :ake kiirnān, kuchāmē :ake biiko alak ānkōōtitiirē. ² Nto chiito nyoo yibē keyy kule inkētē kiito ake, kumēenkētē kiyoo kuu wōloo kātāmāchāktōōs kōōnkētito. ³ Nteenee, chiito nyoo chāmē Yēyiin, kuchāmtooy :Yēyiin kule nyeenyii.

⁴ Kunyi, kurubta keyy āk banyeechaa /kēēsooytoochinē āynātōōs, āmwooyē kule buch :āynātōōsyēchoo. Māmii :Yēyiin ake, nteenee akeenke :Yēyiin nkit!

⁵ Ānkoo ku chaang' :tukuuk barak nto wōlēēb ng'wēny chēē kutunkyinē :biiko alake kuu āynātōōsyēkwaa nto mokorēēnikwaa, ⁶ kiinkētē :acheek kule akeenke :Nyēē /kēēkutunkyinē. Nyooto ku Yēyiin nyoo Baaba ānkitoowu kiy ake tukul ānkēeminyē kēēkoonyitē inee. Akeenke :Mokoryoontēet. Nyooto ku Yēēsu Kiriistō nyoo yēchiintōōs kiy ake tukul āk Yēyiin ānkukōōnēēch soboonto.

⁷ Mēēbērē inkētē :biiko tukul ng'aleechēēb manta. Tākōōyīmē biikaab Kiriistō alak yoo kaam bany chēē /kākēēsooytoochi āynātōōs. Nto kuuyu tākukuskusēch :bichooto, kōōsōōtē kule tōōs ng'ōōki yoo kaam banyeechaata.

⁸ Yoo kakyaa āmit, nto kamakyaam, mēēbērē yēyēēch kēēlēēkityi Yēyiin.

⁹ Ōriib keyy! Ānkoo ōtyookootiin o-am banyeechaa, -mookany kōōsākyyi biiko choo mānāākich :kaakaaseeng'waa kunyōōr kāānākuut / ānkiiboot. ¹⁰ Yoo kāsook akweek choo ōng'oomēch :chiito nyoo kuskus :kaakaaseenyii ō-āmē banyeechaa /kākēēsooytooy ii, ōmiitē oob ō-āsānchinē nkinee kwaam banyeechaata?

¹¹ Kunyoo, mākōōsākyyi :kiirnātēēng'woong' kubot :ng'ēetaabiya nyiitēnyy kimēēchinē *Kāārārōokiintēet. ¹² Yoo kōōchoolwookēnchi mbo ng'ēetaabkoomēt ām kēēli ōsuusyooneē kāāyēnchinoyēēng'waa nyoo kuskus, kōōchoolwookēnchi Kiriistō. ¹³ Kunyi, yoo ākoo yēyē :kiyoo ā-āmē mbo ng'ēetaabiya kubootyo, kāmēētāwāā-āmē banyeechaa subak.

9

Mānāātēēbchi keyy :Bāwulō kiyēē kimisiyinē kunyōōr

¹ Maatyaaktaat :anii? Mā anii *lēbkēēyyiin? Kyaakas Yēēsu Mokoryoontēnyoo ānkyōōtooku :akweek kubo yiisyēēt nyēē āyēchinē Mokoryoontēet.

² Mānāākoochi biiko tukul lēbkēēyyēēt, nteenee, kubooyiit man, kyāākōōnok akweek. Wōlēē ōrubtooy :akweek Mokoryoontēet, kōōbooru man kule anii :lēbkēēyiintēēng'woong'.

³ +Māāyēētēē keyy ng'aleechu āmwoowook yoo kakwiilaataa :biiko alake.

⁴ Kēētinyē man / kēēkōōnēēch āmiik nto kiyēē kēēyyēē kubo yiisyēēt nyēē kēēyēyē ⁵ ānkāātinyē man amut koorko nyēē kiikōōyēnchi Yēyiin sikēēbēetooy keyy tukwayy kuu wōlēē yēytooy *lēbkēēyik alake, mbo

:ng'eetaabkaametiitaab Mokoryoontēēt āk Bētērō. ⁶ Ara anii āk Barnaaba baateey chēē kēēyēmāktōōsii kēēyēyiisyē sikēēnyōōru kiyēē kyoomē? ⁷ Mii :chii nyēbo lukēēt nyēē imuuchē kukwēchi keey nkit beesaanikaab yiisyēēt? Nto mii mbo :chii nyēē choonē āmit, amaam āmiichoo? Nto mii :chii nyēē imuuchē kuriib tany āmāluusyo oō?

⁸ Mēēbērē āmiitē āmwooyē ng'aleechu āyooong'unēē komostaab biich buch, nteenee siruutēkaab Yēyiin :chēē mwooyē kuu nyooto. ⁹ Mwooyē :siruutēkaab *Muusa kule, “-/Mākēērātē yēēyto kuutiit yoo /kēēbookēsē.”† Māmiitē :Yēyiin kung'āloolēē yēēyto baateey ¹⁰ nteenee mii kung'āloolēēnēēch nkacheek si yoo miitē :chiito kutēbēnē mōkōōnkēētaab yeeyiik nto kumii kuwōōrsē, kutinyēē mooyēt kule +/mākiikoochi kiy. ¹¹ Kookeechaan :acheek ng'aleekaab Tāmiriryēēt soboonwēkwook, ara nyikisyook yoo kōōkōōnēēch kiy nyēē kākēēyētyēēchinēē keey? ¹² Nto yoo ākoo tinyē :alake manta oōtoorēt :akweek ii, kwaam :nee +mōōtoorētēēch nkacheek? Manaakeeyaach :acheek /kēēyēwēēch kuu nyooto. Nteenee, kikeecham keemuyte kiy ake tukul kusiir yoo kātākēēkērēktooy biiko kukas lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō. ¹³ Ōnkētē oob kule nyōōrtooy :biiko choo yēyiisyē *Kōōtaab Yēyiin āmiik wōlooto? Nto -mōōnkētē kule āmē :choo bēēlē kōrōsēēk ām *kāābkōrōs kereeryaanteetaab āmiichoo bēēlē? ¹⁴ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kimwooy :nkineē Mokoryoontēēt kule māchāktōōs :biiko choo āmtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch /kēēbāyē kubo yiisyoono.

¹⁵ Manaayaach :anii /kēēyēwo kuu nyooto āmāāmiitē āsirwook ng'aleechu kule sōōkōōnoo kiy. Ākākyoyē ameey kusiir kubuutēēnoo :chii kiyi āntumēērēē. ¹⁶ -Māāng'āsē keey yoo ā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch, kuuyu mākyoo kule a-amte. Āmiitē nyēē miyaat nyēē tyaa yoo kamaa-amte lōkōōywēchu. ¹⁷ Nto kyāāchēēnkyi keey kule a-amte, nto yēmāksē /kēētuwēnoo. Nteenee kuuyu /kiikiitōōrwo, kumāchāktōōs a-amte. ¹⁸ Kiyēē āng'erēchēē ku a-amte lōkōōywēk buch nyēē -māāyoochē kiy.

¹⁹ Ābāwu keey āmābāwoo :chii ake tukul, nteenee āchāmē āyēētyēēchi chii ake tukul saaweech biiko chēē chaang' kucham Kiriistō. ²⁰ Kyāānkāā-āmchinē Yuutayeeek, kyāābuurē kuu wōlēē wuu :icheek sāāyisu. Kyāābuurē āk Yuutayeechaa bāwu :kuruutēk wuu nyēē bāwoo nkanii :kuruutēk, ānkoo sinee -mābāwoo anii :kuruutēkaab *Muusa, sāāyisu icheek. ²¹ Kyāābuurē wuu nyēē -māāwuyē Yuutāyiin yoo āboontē keey choo mā Yuutayeeek, sāāyisu icheek. Ānkoo wuu nyooto, āboontē mākuutēkaab Yēyiin, kuuyu bāwoo :Kiriistō. ²² Nto ām wōlēē miitē :choo kuskusēch, āyibē keey :nkani kule akusuk sunkung'ēet āyisu. Kunooy, kwaayey keey akērkeyiitu bichoo alak tukul si nto anyuun āsāru mbo biiko kereeryaa. ²³ Āyēyē ng'aleechu tukul kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch sāānyōōru :nkani bērurooto nyoo /kiikēēkuurtoochi biiko.

/Kēētuwēnē chii nyoo kēēkiil key

²⁴ Ōnkēt kule yoo ing'wēēnē keey :biiko ām labateet kōōbēliisyē :akeenke ānku nyooto baateey nyēē /kēētuwēnē. Kunooy, māchāktōōs olābātē otinyēē mooyēt kule +/mākēētuwēnook. ²⁵ Chii ake tukul nyoo māchē kōōbēliis ām labateet, /kēēmākyinē kusatee keey ng'al chēē chaang' ānkōōnēmchi keey labateet. Nteenee yoo kēēbēliis, /kēētuwēnēē kiy nyēē -mēēbuurē

kulōōyīit. Nteenee kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin sikēēnyōōru tuwēnto nyēē wēētīi kibchuulyo. ²⁶ Kunyi, -māāmiitē :anii alābātē kuu chii nyēē -mēēnkētē kiyēē lābātyinē. -Māāmāchē anii akwet yoomat. ²⁷ Nteenee, kyaaneet bōōrnnyu muyaayēet si yoo ā-āmchinē alak lōkōōywēk, mēēbērē +maakuste kiyoo +/mākēētuwēnēēnoo.

10

-Mōōwuruur Mokoryoontēēt

¹ Mbo ng'eetaabiya, āmāchē āsōōtwood kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :mbo kuuko. Kiriib icheck :boolteet ankwaaya :tukul tōōliilēēt. ² Yooto kwooyē :icheek tōōliiloonoo ānkuriibootē :booltaanaa, kuyēk :icheek tukul rubiikaab *Muusa. ³ Kyaam :tukul āmnyoontēēt nyoo kikōōnu :Yēyiin ⁴ ānkuyyēē bēēko kibtaman chēē kikwoonēē rwaanteet ām keel nyēbo kwōng'uat. Kiyyoonkyinē :rwaantaanaata Kiriistō. ⁵ Mānāāng'ērēkyi :Yēyiin kāāburtaab bichoo wōlēē wōō sōōkāse kule kibēkyinoot :bichoo suurkwēēnēt.

⁶ Kunyoo, kēēkāseē ng'aleechaa kule mēērook kēēkōchōnkyi Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :bichoo. ⁷ -Mōōyēku biich chēē ōkutunkyinē āynātōōs kuu wōloo kiwuunto :bichooto alake, kuuyu mwooyē :siruuētēkaab Yēyiin kule, "Kiswēē :biich saakwaanaa kuyyēsyoo bokōōsuuchi ng'al chēē mākāroomēch."† ⁸ -Makaraam / kēēmārtooy kuu yoo kiyēyē :alake ām bichoo sukubēku bēsyēēt akeenke :chēē kiyitē kisyēērōōk tibtēm āk sōmōk. ⁹ Māmāchāktōōs / kēētyēmē Mokoryoontēēt kuu wōloo kityēmtooy :alake ām bichoo sukubākāchē icheck :ēērēēnōōk. ¹⁰ -Mōōng'unyng'uunyē kuu yoo kiyēyē :alake sukubākāchē icheck *:malayikeet nyoo āroontooy biich.

¹¹ Kēēkāseē yooto ng'aleechu kuyēk kāānētētywoo. / Kikēēsirwēēch sukung'eet kēēriibēē keyy :acheek choo kēēminyē kōōrēēt ām bēsyōōsyēchu kaakuriik :tabanta. ¹² Kunyoo, yoo ōbērē ōtitiirōōtiin kumāchāktōōs ōriibē keyy -/makeekentaak. ¹³ Tyēmūtyēēt ake tukul nyēē chōōnchook ku nyoo nāmē chii ake tukul. Ōmuuchē omaang'tee keyy Yēyiin kuuyu mēēbērē makwaastaak /keetyemaak kukeeytee tyēmiisyēēt nyēē ōmuuchē. Nto yoo /ka-keetyemaak, mākōōboorwood kēēlto nyēē soochuntee ānkubōōkich. ¹⁴ Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu chēē āchāmē, osatee keyy ōkutunkyinē āynātōōs.

¹⁵ Āmiitē āng'āloolwood akweek biich chēē ōsēwunootiin, kunyoo, ōrōōtootē :akweek kiyēē āmwooyē. ¹⁶ Yoo kēēyyēēwunēē terekyeet nyoo kēēbirchinēē Yēyiin kōōnkōy, kēēmiitē yooto kēēyēmtooy korotiikaab *Kāārārookiintēēt. Nto yoo kēēbētēsē mukaatiit, kēēyēmtooy bōōrtaab Kāārārookiintēēt. ¹⁷ Kuu yoo akeenke :mukaatiinaa, kēēwuuyē akeenke, ānkoo kēēchoong'ēch, kuuyu kyoomē mukaatiinaata akeenke.

¹⁸ Okas baa, akweek biikaab *Isrāyēēl. Yēmtooy oob :biiko choo bēēlē kōōrōōsēk kiyēē /kēēbēēlē ām *kāābkōōrōs, yoo āmiisyē? ¹⁹ Yoo āmwooyē kuu nyooto, āmiitē ābooru kule kōōrōōsēēchoo /kēēyēchinē āynāt ku kiy, nto kule kiy :āynātoonoo? ²⁰ Achicha! Māwuu nyoo. Kōōrōōsēk tukul choo

9:25 Filib. 3:12-14; 2Tēm. 2:5; 4:7-8; Ibu. 12:1; Yāāk. 1:12; 1Bēt. 5:4; Ng'oong'. 2:10; 3:11 **10:1** Chuy. 13:21; 14:19-22, 29 **10:3** Chuy. 16:13-21, 31 **10:4** Chuy. 17:6 **10:5** Kāāyīit. 14:29-30; Ibu. 3:17 † **10:7** Chuy. 32:2, 6, 19 **10:8** Kāāyīit. 25:1-9 **10:9** Kāāyīit. 21:5-6 **10:10** Chuy. 14:11-12; Kāāyīit. 16:41-50 **10:11** 2Tēm. 3:16 **10:12** Kala. 6:1 **10:13** 1Tēēs. 5:24; Yāāk. 1:13-14 **10:14** 1Yooowa. 5:21 **10:16** 1Kōōr. 11:24-25 **10:17** 1Kōōr. 12:27 **10:18** Laawi. 19:5-8 **10:19** 1Kōōr. 8:4

yēyē :biiko choo mǎnēyēnchi Yēyiin, kuyēchinē :choo tāmirmirook chēē miyootēch āmēēbērē yēchinē Yēyiin. -Māāmākyook akweek ōyēmtooy kiy āk tāmirmiroy. ²¹ Mēēmuuchāktōōs ōyyēēwunēē terekyeetaab Mokoryoontētēēt āk nyēbo tāmirmirook chēē miyootēch. Mēēmuuchāktōōs ō-āmē Saakweetaab Mokoryoontētēēt āk āmit choo /kākēēsooytoochinē tāmirmirook chēē miyootēch. ²² Ara, yoo ōmiitē ōyēyē kuu nyooto, ōmiitē ōwururē oob Mokoryoontētēēt kung'woonchi :moo? Ōsōōtē kule ōmuuchē wōlēē tēēnto :kāmūukēywēēkaab Mokoryoontētēēt?

Ōkoonyitē Yēyiin ām kiyēē ōyēyē

²³ Mwooyē :alake ām akweek kule, “/Kēēchāmwook kiy ake tukul.” Nteenee āmwoowook kule mā karaam :kiy ake tukul. Mātēēchéē biich :kiy ake tukul. ²⁴ -Mēēchēēnkyinootē keey nkit karaamat, nteenee ichēēnkyinootē alak.

²⁵ Ō-āmē bēēny ake tukul nyoo koo-alee wōlēē /kyoolēē banyeeek amookany kwaamaak mēt kule ara /kākēēsooytoochi āynātōōs nto acha. ²⁶ Mwooyē :sirūytēk kule, “Bo Yēyiin :kōōrētēēt āk tukuuk chēē mii kōōrētēēt.”†

²⁷ Yoo kakuurook :chii nyēē mǎnēyēnchi *Kāārārookiintēēt kule bōō-āmiisyē ām kanyii ānkōōmāchē kule obe, obe. O-am bēēny ake tukul nyoo kākōōnook amookany kwaamaak mēt kule ara /kēēchāmwook o-am. ²⁸ Nteenee, yoo kāmwooy :chii kule /kākēēsooytoochi āmiichu āynātōōs, mēērook o-am kubo chiichooto kāmwoowook, kuuyu yoo koo-am āmiichoo kōōsōōtē :chiichoo kule miyaat. ²⁹ Mā akweek :chēē ōsōōtē kule miyaat, nteenee chiichooto :nyēē imuuchē koosoot kuu nyooto.

Imuuchē kumwooy :chii kule, “Kērēktoo anii nyi atyaakaat kule nee :wōlēē isōōtitooy :chiito? ³⁰ Yoo ākoo āmiitē ā-āmiisyē ābirchinē Yēyiin kōōnkōy ii, kwaam :nee sukung'alaaleenaa :chii kule kaayey nyēē miyaat?” ³¹ Kookas, yoo ō-āmē nto yoo ōyyēē kiy, nto yoo ōyēyē kiy ake tukul, kumāchāktōōs ōyēyē ōkoonyitē Yēyiin. ³² -Mooyey kiy nyēē miyaat ām wōlēē mii :biiko ānu Yuutayeeek, choo mā Yuutayeeek nto ku biikaab Kiriistō. ³³ Āsyēēmē ang'ereech chii ake tukul ām kēēlto ake tukul. -Māāmiitē āchēēnkyinootē keey :anii nkit karaamat nteenee āchēēnkyinootē biiko chēē chaang', /sikiiraraach.

11

¹ Māchāktōōs ōyēyē kuu wōloo āyēytooy :anii, kuu wōloo ārubtooy wōlēē yēytooy :Kiriistō.

Kāāburtaab kooruuk yoo /kēēmiitē saayee

² Āsiltook, kuuyu ōsōōtoo ām kiy ake tukul ānkōōriibē kāānēētēywēēk kuu yoo kyāānēētook.

³ Āmāchē ōnkēt kule bāwu :murēnēēt koorkēēt, kubāwu :Kiriistō murēnēēt. Nto nyēē bāwu Kiriistō ku Yēyiin. ⁴ Yoo kēēyēēn :murēno ake tukul ām acheek mētinyii yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, kōōbooru kule mākoonyitē Kiriistō. ⁵ Nto nkinee koorko ake tukul nyoo mēēbērē kēēyēēn mētinyii yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, mākoonyitē saanteenyii. Kerkeey :yooto wuu nyēē kēērēr mētinyii kōōntosuur saanteet. ⁶ Yoo mēēbērē kēēyēēn :koorko mētinyii kōōboor koonyit ām wōlēē miitē :saanteenyii kukaykay

10:21 2Kōōr. 6:15-16   **10:23** 1Kōōr. 6:12; 8:7-12   **10:24** Room. 15:1-2; 1Kōōr. 10:32; 13:5; Filib. 2:4   † **10:26** Tyēēn. 24:1   **10:26** Tyēēn. 89:11   **10:28** 1Kōōr. 8:7, 10-12   **10:30** Room. 14:6; 1Tēm. 4:3-4   **10:31** Kolos. 3:17; 1Bēt. 4:11   **10:32** Room. 14:13   **10:33** 1Kōōr. 9:19-22   **11:1** 1Kōōr. 4:16   **11:3** Toowu. 3:16; Ēfēēs. 5:23

kōōrēr. Nto subak, kuuyu ng'alyoo nyēē mābo koonyit ām wōlēē mii :saanteet yoo kēērēr :koorko mētinyii, kumāchāktōōs kōōyēēnē. ⁷ -Mēēyēēn :murēno mētinyii kuuyu /kikeeyey /kiikerkeeyee Yēyiin ānkukoonyitē Yēyiin. Nto koorkēēt, kukoonyitē :nyoo saanteenyii. ⁸ Mēēbērē kiyēwunēē :Yēyiin murēnēēt koorkēēt, nteenee kiyēwunēē koorkēēt murēnēēt, ⁹ āmēēbērē /kikēēyēyē murēnēēt kubo koorkēēt, nteenee /kikēēyēyē koorkēēt kubo murēnēēt. ¹⁰ Nto kubo malayikaanik, kumāchāktōōs :koorko kōōyēēnē mētinyii sukōōboor kule bāwu inee :saanteenyii. ¹¹ Ānkoo wuu nyoo, buch :koorko yoo mātinyē saannyya anku buch :nkinee saannyya yoo mātinyē :koorko, yoo kiikōōyēnchi Mokoryoontēēt. ¹² Kichōōnēē :koorkēēt bōōrtaab murēnēēt ānkusichē :koorko murēn. Kunyoo, kwoonēē :tukwaay wōlēē mii :Yēyiin. ¹³ Kunyi, okas :akweek nkīt. Ara karaam ām akweek yoo sooyē :koorko āmēēyēēnoot :mētinyii? ¹⁴ Ara, inēetook :wōlēē yoo ātēbuutēkaab biiko kule ng'alyoo nyēbo kāāntosuurāt kutinyē :murēno buut chēē kōōyēch? ¹⁵ Nteenee yoo boonto :koorko buut chēē kōōyēch kuyibchinē koonyit, kuuyu /kikiikoochi buutēechooto sukōōyēēnē mētinyii. ¹⁶ Yoo māchē :chii ake tukul kule kukwiil ng'aleechu, kumābootēēch :ng'ala chēē wuu choo āmābooto nkicheek kanisoosyek ām wōlto ake tukul.

Ōrōōtootē kiyēē ibooru :bōōrto āk korotiikaab Mokoryoontēēt

¹⁷ Mākoy āsilook ām kiyēē āmiitē wāāmwoowook kuuyu kiyēē ōmiitē ōyēyē ām tuuyōōsyēkwook kumā karaam. ¹⁸ Ng'alyoo nyēbo taay ku kule kosiila yiit kule -mōōkāsyiintōōsii yoo ōtuuytōōsii ōkutunkynē Yēyiin ankataacham kule wuu nyooto. ¹⁹ Āchāmē kule imuuchē kukaraam yoo kōōchuunchuunnyē, sukutook kule mbo ng'oo ām akweek :chēē churtootiin ām wōlēē miitē :Yēyiin. ²⁰ Yoo kyōōtuuytōōsii, kyōōbērē tōōs ōmiitē ō-āmē āmnyoontēetaab Mokoryoontēēt nteenee mēēbērē bo Mokoryoontēēt :āmnyoontoonoo, ²¹ kuuyu simkwomē :chii āmiikyii ānkuyyēēsyo amakanyee chuut sukuyemta tukul. Yooto makubeeteē :alake kuut nto alak kubiyoong'iis ānkubōōkiit. ²² Yoo kā saakwa nyēbo āmiisyō, kwoomiis :chii ām kanyii. Ōmōōntochinē nee akweek :choo ōyēku mokorēēn biikaab Kiriistō choo kuskusēch? Ara +māāsilook? Achicha!

²³ Kyāā-āmwook kiyēē kiyey :Mokoryoontēēt. Ām kwēēmowuunoo /kikēēchoomtooy Mokoryoontēēt Yēēsu, kinam mukaatiit, ²⁴ nto yu kiki-ikubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubetes ānkumwooy kule, “Bōōrnyuu :nyi nyēē /kākēēkōōn kubo akweek. O-am sōōsōōtēēnnoo.” ²⁵ Yu kābokwoomiēt kubēk, kunam terekyeet nyēē kimii *:tifaayii ānkumwooy kule, “Kiirootyēet :nyi nyēē leel kubununēē korotiikyuu. Ōyyēē sōōsōōtēēnnoo.” ²⁶ Ō-āmē āmnyoontooni ānkōōyyēē tifaayiiichu ākoy bēsyyēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt sōōsōōtēē meenyii. ²⁷ Kunyi, chii ake tukul nyoo āmē āmnyoontooni nto nyoo yyēē tifaayiiichu ām kēēlto nyēē mā karaam, kukāākuchoolwookēn kuuyu :mēērābchinē kiyēē ibooru :bōōrto āk korotiikaab Mokoryoontēēt. ²⁸ Māchāktōōs kōōrōōtootē keey :chii kurook nto āmē mukaatiit nto kuyyēē tifaayiiik. ²⁹ Chii ake tukul nyoo āmē mukaatiit nto kuyyē tifaayiiik kumānēēnkēt kiyēē ibooru :bōōrtaab Mokoryoontēēt, kumii kōōtiilchinē keey ng'al. ³⁰ Kiyooto :nyēē yēyē chēē chaang' ām akweek kutānkusiitu kut kōōkubēk :alake. ³¹ Nteenee, yoo kēērōōtoot keey :chii, mākyo /kiitiilchēēch ng'al. ³² Chuulēēch :Yēyiin -/simakiiruustech āk choo mānēēyēnchi Yēyiin.

³³ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo ōmāchē o-am āmnyoontēētaab Mokoryoontēt kumāchāktōōs ōkānyē keey. ³⁴ Yoo āmē chii :kēmēy, kumāchāktōōs simkwoomiisyē ām kanyii, simēēsākyyi keey :inee /kiitiilchi ng'al yoo ō-āmiisyē. Kunyi, kurubta keey āk ng'aleek alak chēē tāāboontē, +machaasat yoo kāāchōō.

12

Kāāmuukēywēek chēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹ Mbo ng'eetaabiya, kurubta keey āk kiyēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin, -māāmāchē ōbuur nyēē -mōōnkētē nyēē karaam. ² Ōnkētē kule yoo kitākutoombo ōyēnchi Yēyiin, /kikiikēētēwēchook ōyēēlchi āynātōōsyēchoo māng'aloolē. ³ Kunyi, āmwoowook kule māmwooyē :chii nyēē intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Kuchubākoy :Yēēsu.” Āmāmii :chii nyēē imuuchē kumwooy kule, “Mokoryoontēt :Yēēsu” yoo kāmēēboorchi :Tāmirmiryēēt.

⁴ Rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kāāmuukēy chēē tēērchiin, nteenee akeenke :Tāmirmiryoonoo. ⁵ Mii :yiisyōōnuutēk chēē makerkeey chēbo Mokoryoontēt, nteenee akeenke :Mokoryoontoonoo. ⁶ Mii :ng'ala chēē /kiilātē chēē makerkeey, nteenee akeenke :Yēyiin nyoo yēyiisyēē chiito ake tukul.

⁷ Iboorunēē keey :Tāmirmiryēēt wōlēē mii :chii sukuyēētyēēchi biiko tukul. ⁸ Ikoochinē :Tāmirmiryēēt chiito ake kiirnātēēt ānkuyēyē ake kōōnkēt wōlēē wuu :ng'aleek chēē wunyootiin. ⁹ Ikoochinē ake kookaasee keey ām mooyēt akeenke kule ākoy kuyeyakay :kiyēē bēērē. Nto ake, kurōōbchi kāāmuukēywēek chēē isoobsēē. ¹⁰ Ikoochinē ake kāāmuukēy kuyey ng'al chēē /kiilātē, nto ake, kuyey kung'alooltoochinē Yēyiin. Ikoochinē ake kāāmuukēywēek chēē inkētēē kule tāmirmiryēēt nkōnō :nkōnō nto ake kōōkoochi kung'alaal ām ng'elyēēbik chēē tēērchiintōōs. Nto ake, kōōkoochi nyoo kumwooy kiyēē ibooru :ng'aleechaata kāmwooyē :nyiin. ¹¹ Akeenke :Tāmirmiryooni kōōnu kāāmuukēy /keeyey ng'aleechu tukul ānkōōkoochinē :inee chii ake tukul kāāmuukēywēēchoo kuu wōlēē māktōoy.

Akeenke :bōōrtaab chiito ānkutinyē komoswookik chēē chaang'

¹² Akeenke :bōōrtaab chiito ānkoo chaang' :komoswookik chēē yēyē bōōriitēnyi. Wuu nyooto mbo ām wōlēē miitē :Kiriistō. ¹³ /Kikeebatisaneech ām Tāmirmiryēēt akeenke kēyēyēku bōōrto akeenke ānkiiyēku Yuutāyiin nto nyēē mā Yuutāyiin, nyēē motwooriin nto nyēē bāwu keey. /Kikēēkōōnēēch tukul Tāmirmiryēēt akeenke keeyee.

¹⁴ /Kimākēyēyēē bōōrto kiito akeenke, nteenee /kikeeyeyee komoswookik chēē chaang'. ¹⁵ Ānkoo kāmwooy :kreenkeet kule, “-Māābooyē bōōrto, kuuyu -māāmuuchē ayey kiyēē yēyē :āwut” kutākubo bōōrto. ¹⁶ Ānkoo kāmwooy :yiitit kulē, “-Māābooyē bōōrto, kuuyu -māāmuuchē ayey kiyēē yēyē :koong'ta” kutākubo bōōrto. ¹⁷ Nto ki koong'ta :bōōrto tukul ii, nto /kēyēbchinēē nee yiit ng'aleek? Nto, ki yiitit :bōōrto tukul ii, nto /kiing'utēē nee? ¹⁸ Kubooyiit man, kiikuchōb :Yēyiin komoswookik tukul ām bōōrto kuu wōlēē kimāktooy kōōbuurto :ake tukul. ¹⁹ Nto ki komoswookichoo tukul ku kiy akeenke ii, nto kiyēku nee :bōōrto? ²⁰ Kuu wōloo wuu, chaang' :komoswookik, nto bōōrto ku akeenke.

21 -Mēēmuuchē :koong'ta kumwoochi āwunnyēk kule, “-Māmāchook,” āmēēmuuchē :mētīt kumwoochi kērēēnkōōk kule, “-Māmāchook.” 22 Nteene komoswookikaab bōōrto choo wuu nyēē kuskusēch, ku chooto :chēē māchāktōōs miisin. 23 Nto komoswookik choo / kēēkāsē kule mābo laat kumāchāktōōs / kēēyēyē chooto kubooyit barak miisin. Nto choo bēē :biiko mātooku ku chooto :chēē māchāktōōs / kiyyēēnē miisin, 24 nteene māmāchāktōōs / kiyyēēnē komoswookik chuut alak. Yēyīn nkit :nyēē kiyēyē bōōrto sukung'et / kēēkoonyit komoswookik choo kuskusēch. 25 Kunyoo, māmāchāktōōs kubchēyē keey :komoswookikaab bōōrto nteene māchāktōōs kuyēyēyēchinē keey. 26 Yoo nyālilē :komosta akeenke, kunyālilootiin :nkicheek komoswookik chuut alake. Nto yoo koonyitoot :komosta akeenke, kukoonyitootiin :nkicheek komoswookik chuut alake.

27 Kunyoo, akweek :bōōrtaab Kiriistō ānkōōbooyē :tukul inee. 28 Nto ām biikaab Kiriistō, kiikutool :Yēyīn kurook *lēbkēyēyik, *wōōrkooyik āk kāānēetik. Kiikōōkoochi alak kuyēyē ng'al chēē / kiilātē, kōōkoochi alak kāāmuukēy kōōsoobso, kuyey alak kuyēyēyēchinē biiko alak, kōōkoochi alak kāāmuukēyēwēēk kōōntōōchi chuut, nto alak kōōkoochi kung'āloolē ām ng'ēlyēēbik chēē tēerchiintōōs. 29 Ara kēēyēku :tukul lēbkēyēyik? Nto kēēyēku :tukul wōōrkooyik? Nto kēēyēku :tukul kāānēetik? Nto kēēyēyē :tukul ng'al chēē / kiilātē? 30 Ara kēēboontē :tukul kāāmuukēy chēē kiisoobsēē? Nto kēēng'ālooltēē :tukul ng'ēlyēēbik? Nto kiimuuchē :tukul kiibooru kiyēē ng'ālooltooy :bichooto?

31 Ōchēēng'ē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt chēē wōōyēch ānkāāmāchē āboorwook kēēlto nyēē karaam miisin.

13

Chamateet

1 Ānkoo kaang'alaal ām ng'ēlyēēbik chēbo biich nto chēbo malayikaan, āmēēbērē ātinyē chamateet, ku bōlāt :nyoo buch. 2 Nto yoo ātinyē rōōbēywoontēēt nyēē āng'ālooltoochinēē Yēyīn ānkāānkētē kiy ake tukul nyēē wunyaat nto mbo kule ātinyē kāāyēnchinooyēēt nyēē imuuchē kōōwuyy kōōrēt āmātinyē chamateet, ku buch. 3 Yoo kāākoochi biiko choo bānoon tukuukyuu tukul nto mbo yoo kāākooytē soboonnyuu / sikēēkoonyitoo* āmātinyē chamateet, māmii :kiyēē ānyōōru.

4 Yoo iboontē chamateet, kuyēyīng' imuytoochinē ng'aleekaab biiko alak. Nto yoo tinyē :chii chamateet, ku lēēl :moo āmātinyē tuuyin bo moo, āmāng'āsē keey, 5 āmā awees, mātinyinē sooyān, māsimmkunyēēru, māmāntooy ng'al mukuulēy, 6 māng'ērēkyinē tukuuk chēbo rōkōs nteene ng'ērēkyinē choo bo manta, 7 lukuyē ng'al, ikoosēē keey ānkōōkēnēē keey Kiriistō ānkumuytooy.

8 Māng'ētē :chamateet. Nteene makuyit :bēsyeēt nyēēk mēētākung'ālooltoochinē :biiko Yēyīn, āmēētākung'ālooltēē :biiko ng'ēlyēēbik, /āmēētākēēng'oonkyinē chii ng'al. 9 Rartaat :ng'oomnānēēnyoo -āmākēēnyōōru ng'oong'uutēkaab Yēyīn kuchurta. 10 Nteene yoo kayit :bēsyeēt nyēē / kēēyēyēē kiy ake tukul kuchurta, mākubootyo :ng'aleek choo māchurtootiin.

12:26 Room. 12:15; 2Kōōr. 11:29 **12:27** Room. 12:4-5; 1Kōōr. 6:15; 10:17; 12:12; Ēfēs. 1:23

12:28 1Kōōr. 12:8-10; Ēfēs. 4:11-12 **12:31** 1Kōōr. 14:1 **13:1** 2Kōōr. 12:3-4 **13:2** Mat. 7:22;

17:20; 1Kōōr. 12:8 * **13:3** Mwooyē :siruutēk alake kule /bokeebeela. **13:3** Māārō 10:21 **13:7** Room. 13:8-10; 1Kōōr. 8:1

¹¹ Yoo kitāāmining', kyāāng'āloolē ānkāāsōōtē ng'al chēbo leekwaanti. Nto yu kāwāāwōōyītu abakaakte ng'aleechaa kibo leekwaanti. ¹² Kēēmiitē kēēkāsē raat ng'al kumēēymēēyootiin, nteenee +mabokeekas ām bēsyoonoo kuchurta. Kiinkētē raat kereeryaa, nteenee +mābokiinkēt ām bēsyoonoo kuchurta kuu wōloo inkētītēēch :Yēyiin kuchurta. ¹³ Okany keetas taay kiikoosēē keey ānkiikēnēē keey Yēyiin ankookany kēēchāmē chii ake tukul. Kiito nyēbo koomānuut ām ng'aleechu tukul ku kule 'kēēchāmē chii ake tukul.'

14

Ōtitiirē keey yoo ōtuuytōōsii

¹ Ōnēmchi keey chamateet ankoocheeng' rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt ānku miisin nyēbo kule ōng'ālooltoochi Yēyiin. ² Chii ake tukul nyoo ng'āloolē ām ng'ēlyēēbik, kumāmii kung'āloolchinē biiko nteenee ng'āloolchinē Yēyiin. Māmii :chii nyēē imuuchē kōōnkēt kiyēē miitē :chiichooto kumwooyē kuyuu mii kung'āloolēē ng'al chēē wunyootiin kubununēē tāmirmiryēēnyii.* ³ Nteenee, chii ake tukul nyoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, kung'āloolchinē biko kōōnēērē, kōōkomkoomu ānkusooysooyē. ⁴ Nto chiito nyoo ng'āloolē ām ng'ēlyēēbik, kumiitē :nyoo kōōtitiirē keey nkit. Nto nyoo ng'ālooltoochinē Yēyiin kumiitē :nyoo kōōnēērē kaniseet. ⁵ Ābērē nto ong'alaal :akweek tukul ām ng'ēlyēēbik, nteenee, kāāmāchē miisin kule nto ōng'ālooltoochi :tukul Yēyiin. Karaam yoo kāng'ālooltoochi :chiito Yēyiin kusiir yoo kang'alaal ām ng'ēlyēēbik. Tōōs baateey yoo kēēboor kiyēē kāng'āloolēē ām ng'ēlyēēbichooto sukooner :ng'aleechaa kaniseet.

⁶ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo kāāchōō wōloo ōmiitē, ankaang'alaal ām ng'ēlyēēbik kumāmii :kāroomnyo. Sārwook baateey yoo kāāng'oong'wook kiy nto ayeyaak ōnkēt kiyēē wunyaat, nto āng'ālooltoochinē Yēyiin nto aneetaak. ⁷ -Mēēmuuchē :chii kōōnkēt tyēēntaab bukantiit nto nyēbo kurēēruut yoo /kākēēbutoobut nto /kakeekuutaakuut kuu choo buch. ⁸ Nto subak, yoo kāmāchēy :aryeembuut nyēē karaam, sukukasakay kule kuurē biikaab lukēēt, kumēēmuuchē :chii kuwo booryēēt. ⁹ Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē :akweek. Yoo koong'alaal ng'al chēē mākāsāktōōs kōōmuuchē kule nee kōōnkēt :biiko kiyēē ōmiitē ōmwooyē. Mākuyibē :yoomēt ng'aleekwook.

¹⁰ Tookunoot kule mii :kuutuweek chēē chaang' kōōrēēt kumukuul, ānku yoo /kakeeng'alaal, kumii :kiyēē ibooru. ¹¹ Yoo -māāmuuchē kut ānkēt kiyēē mwooyē :chiito ake, āyēku soboyiin ām wōlēē mii :chiichooto nto yoo mākāsē nyeenyuu ku soboyiin :nkinee ām wōlēē āmiitē. ¹² Wuu nyooto yoo kang'alaal :chii ām ng'ēlyēēbik chēē -mōōnkētē. Kuu yoo ōchēēng'ē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt, kumāchāktōōs ōchēēng'ē miisin choo inēērē kaniseet. ¹³ Kunyi, kurubta keey āk ng'ālyoontooni, māchāktōōs kusooyē :chiito nyoo ng'āloolēē ng'ēlyēēbik kule koomuuch kōōboor kiyēē mii kumwooyē.

¹⁴ Yoo āsooyēē ng'ēlyēēbik ku tāmirmiryēēnyuu :nyēē sooyē nto yooto tukul māmii :mētinyuu kuyēyē kiy. ¹⁵ Kunyoo, ara +māāyēyē nee? +Māāsooyē āyēyiisyēē tāmirmiryēēt nto ām āsiiswēk alak āsooyēē mētīt. +Māātyēēnēē tāmirmiryēēt nto ām āsiiswēk alak ātyēēnēē mētīt. ¹⁶ Yoo siltooy :chii Yēyiin ām tāmirmiryēēt nkit, mākumwooy kule nee :chii nyēē mānāānooyēē ng'aleechaa kule, "Kuwuuyiit nyooto," yoo -mēēnkētē kiyēē / kēēmiitē / kēēmwooyē?

13:12 Room. 8:24; 2Kōōr. 5:7; 1Yooowa. 3:2   **13:13** 1Tēēs. 1:3; 1Yooowa. 4:16   **14:1** 1Kōōr. 12:10

* **14:2** Nto Tāmirmiryēētaab Yēyiin.   **14:4** 1Kōōr. 14:26   **14:5** Kāāyīit. 11:29

17 Imuuchē kumiitē kubirchinē Yēyiin kōōnkōy ām kēelto nyēē karaam, nteenee -mēemuuchē :yooto kuyēētyēēchi nyiin ake. 18 Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy, kuuyu āng'āloolē ām ng'ēlyēēbik kusiir akweek tukul. 19 Nteenee, yoo kēētinyē keyy biikaab Kiriistō kēēkutunkyninē Yēyiin, ākaykooyē amwaay ng'aleek muut chēē kāsāktōōs, kusiir ang'alaal ām ng'ēlyēēbik ng'al chēē mā tēē chu.

20 Mbo ng'eetaabiya, obakaakte ng'al chēbo leekwaanti. Nteenee kurubta keyy āk rōkōs, ōbuur kuu lēēkōōy. Nto ām tukuuk alak ōyēku biich chēbo kuun-yuut. 21 Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “+Māāng'āloolchi bichu kubununēē biiko chēē ng'āloolē ām kuutuweek alak āk choo sobooy. Ānkoo kuwuu nyooto, mākoy kukāswō.”† 22 Yoo ng'āloolē :chii ām ng'ēlyēēbik, kōōboorchinē kiito ake biiko choo mănēyēnchi Yēyiin āmēēbērē choo kiikōōyēnchi. Nto yoo /kēēng'ālooltoochinē Yēyiin, kumii /kēēng'āloolchinē choo kiikōōyēnchi Yēyiin, āmēēbērē choo mănēyēnchi.

23 Kuniy, yoo kōōtuuyēēchi yēēt akeenke ankoong'alaal ām ng'ēlyēēbik ankukwa :biiko chēē mănāanooyēē ng'aleechaa nto ku choo mănēyēnchi Yēyiin, māmwooyē kule kākubunwook :mētēwoy? 24 Nteenee yoo kāchō :chii nyoo mănēyēnchi Yēyiin nto nyēē mănāanooyēē ng'aleechaa, yoo mii kung'ālooltoochinē :biiko Yēyiin, makukasee ng'aleechaa tukul kule boonto miyootyēēt. Nto yooto, kucham kule choolwookēnoot 25 ānkutook :tukuuk chēē kiwung'ta keyy. Kuniyoo, mākōōryooky keyy ng'wēny kukākutunky Yēyiin kumwooyē kule, “Lēyyē, mii :Yēyiin kwēēnuung'woong'.”

26 Kuniyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ara +maamwaay nee? Yoo kōōyēmē yēēt akeenke, kumāchāktōōs kutinyē :chii ake tukul kiyēē mākuumwoochi biiko. Imuuchē kutyēēn :ake, kōōnēētis :ake, kuboonto :ake ng'oong'uutyēēt, kung'āloolē :ake ām ng'ēlyēēbik nto ake kōōboor kiyēē ng'āloolēē :nyiin. Yoo ōtīnyē rōōbēywēēchu tukul, kumāchāktōōs ōyēyiisyēē ōnēērēē biikaab Kiriistō. 27 Yoo ākoo mākāksē /keeng'alaal ām ng'ēlyēēbik, kumāchāktōōs kuyēk biich āyēēng' kut ku sōmōk. Nto yoo ng'āloolē, kurōōbu keyy ānkumāchāktōōs kumii :chiichēē ibooru kiyēē miitē :icheek kumwoowu. 28 Nto yoo māmii :chii nyēē kēēboor, kumāmāchāktōōs kung'alaal :chiichoo ām ng'ēlyēēbik nteenee kung'āloolchinē keyy nkit āk Yēyiin.

29 Ōkānyē kung'āloolē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēnku nto ku sōmōk kōōrōotootē :kāāntōōyik chuut kiyēē /kēēmwooyē. 30 Nto yoo kānyōōr :chii ake nyēē kēēbuurchi keyy ng'wēny ng'oong'uutyēēt, kumāchāktōōs kusiiis :chiito nyoo kābo taay nyoo kāmii kung'āloolē. 31 Māchāktōōs kurōōbunēē keyy :wōōrkooyik akeenke akeenke /sikiineet chii ake tukul kukich. 32 Inkētē :wōōrkooyōontēētaab Yēyiin ām tāmirmiryēēnyii āsiiswēk chēē yēmootiin kung'alaalee, 33 kuuyu māmāchē :Yēyiin taariiryēet, nteenee māchē kēētēbtē kaalyēet.

Kuu wōloo wuunto :chōbuutēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō tukul, 34 māmāchāktōōs kutēēbē :kōoruuk ng'al yoo /kēēmīitē tuuyēēt. Māchāktōōs kōōywēyiisyē kuu wōloo mwooytooy :kiruutēk. 35 Nto yēē māchē :ake tukul kōōnkēt ng'ālyoo, wokuteebē saanteenyii ām kōōnyii. 36 -Moosoot :akweek biikaab Kōōriintō kule kichōōnēē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin wōlēē ōmiitē, nto mbo kule akweek nkit chēē kōōkuyitoyook.

³⁷ Yoo isōōtē :chii kule inee ku *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ānkukichoot ām ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, ku ākoy kōōnkēt kule kiyēē āmiitē āsirwook ku mākuutyēētaab Mokoryoontēēt. ³⁸ Nto nyoo mākoonyitē mākuutyooni, kumēērook /kēēkoonyit nkinee.

³⁹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ōchēēng'ē ōng'ālooltoochi Yēyiin, amooyee-tee chii kung'alaalee ng'ēlyēēbik ⁴⁰ kātikoo baateey yoo /kēēmii /kēēyēyē kiy ake tukul ām kēēlto nyēē rootaat ankuyemaat.

15

Ng'aleek chēbo koomānuut ām lōkōōywēk chēē kāroomēch

¹ Mbo ng'eetaabiya, āmāchē āsōōtwook kiy kurubta keyy āk lōkōōywēk chēē kāroomēch choo kyāā-āmwook. Lōkōōywēchooto ku choo !kyōōyēnchi ānku chooto mbo raat chēē ōyyoong'unēē. ² Ōrāroochootiin kubo lōkōōywēchu yoo kōōkiilchi ng'ālyoontoonoo kyāā-āmu. Nteenee, yoo māwuu nyooto, kukyōōyēnchi nyēbo buch.

³ Kyāā-āmwook ng'aleechu bo koomānuut chu kyāānyōōru nkaniī kule: Kime *:Kāārārookiintēēt kubo ng'ōōkiswookikyoo kurubta keyy āk wōlēē mwooytooy :siruutēk. ⁴ /Kikeemuy / ankiing'eetee meet ām bēsyeētaab sōmōk kuu wōloo mwooytooy :siruutēk. ⁵ Kichokōōboorchi keyy Bētērō, nto mii yoo, kōōboorchi keyy rubiik tukul taman āk āyēēng'. ⁶ Nto mii yoo, chokōōboorchi keyy mbo ng'eetaabiya bokolwookik muut ām yēēt akeenke. Tākusobchootiin :bichooto alake chēē chaang' ānkoō kiikubēk :alake. ⁷ Lētunoo subak, chokōōboorchi keyy Yāākōbō ānkōōboorchi keyy *lēbkēēyik chuut alak, ⁸ nto yityo, chokōōboorwoo keyy nkaniī āyēku leekwa nyēē -/ mākiiriiku. ⁹ Anii :nyēē ābooyē ng'wēny miisin ām *lēbkēēyik chuut amaayemaat / kēēkuuroo kule *lēbkēēyiin kuuyu kyāāwusē biikaab Kiriistō. ¹⁰ Nteenee, ām chamateetaab Yēyiin wuu nyi raat :soboonyuu. Mānāwēētēē keyy :chamateenyii ām wōlēē āmiitē. Wuu nyooto kuuyu kyāā-am booryēt nyēē kōrōōm miisin kusiir ake tukul ām *lēbkēēyichoo, āmēēbērē ki anii, nteenee ki kāāmuukēywēēkaab Yēyiin :chēē kyoomē booryoonoto kubuntēēnoo. ¹¹ Yoo ki anii nyēē kyāā-āmwook lōkōōywēchu, nto ku *lēbkēēyik chuut alak, māmii yoo :kiy, nteenee ng'aleek chu chēē kyoomu ānku ng'aleechuutēchu :chēē kyōōyēnchi.

/Kiing'ēētēē chii meet

¹² Nto yoo /kiikyoomwook kule king'eetee :Kiriistō meet ānkyōōyēnchi ii, kōōmuuchē kule nee :biiko alake ām akweek kumwooy kule -/mākiing'ēētēē chii meet? ¹³ Nto yoo ākoo -/mākiing'ēētēē chii meet ii, mā ākoo manaang'eetee :Kiriistō meet? ¹⁴ Nto yoo manaang'eetee :Kiriistō meet, ku buch :kiyēē kēēmiiitē acheek kyoomu ānku buch mbo :kiyēē kyōōyēnchi. ¹⁵ Nto kiwuu nyooto, nto kēēyēku ng'wiik ām wōlēē mii :Yēyiin kuuyu kyoomtooy kule kiing'eetee :Yēyiin Kiriistō meet. Nteenee yoo mēēbērē /kiing'ēētēē meet chēē kiikubēk, kumēēbērē kiikung'eetee :Kiriistō meet. ¹⁶ Yoo ākoo -/mākiing'ēētēē meet chii nyēē kiikume kumēēbērē /kiikung'eetee Kiriistō meet. ¹⁷ Nto yoo ākoo wuu nyooto, ku buch :kiyēē kyōōyēnchi / āmānāākēēnyōōwook

kaat ām choolwookātēeng'woong'¹⁸ ānkiikubootyo :nkicheek choo kibēk kuki-
ikōōyēnchi Kiriistō. ¹⁹ Nto yoo ākoo kiibuurē kiikēnēē keye Kiriistō kubo
soboontaab kōōroni buch, kēēmiitē yēē mii :chii.

²⁰ Nteenee, kubooyiit man, /kiiking'eetee Kiriistō meet. Inee :kaabooret
/kiing'eetee meet kuyootyi kēēlto choo kiikubēk. ²¹ Kuu yoo kichōōnchi
:meet kōōroni kubununēē chii, kuchōōnii :nkinee soboonto kubununēē chii.
²² Kuu yoo bēku :biiko tukul choo bo Aatam, /kiing'ēētēē meet biiko tukul
choo bo Kiriistō. ²³ /Kikeenyoooyee Kiriistō /kiing'eetee meet, nto yoo iyēwu
kōōyyiin, +/makiing'eetee meet biiko tukul choo cheechii. ²⁴ Nto miitē yoo
nanyuun, kuyit :tabanta ām yoo kētyinēē :Kiriistō Baaba Yēyiin bāytooyiisyeēt
yoo kaakooserweet :inee bāytooyik alak tukul āk kāmūukēy alak tukul.
²⁵ Kunyi, tākubāytooyiisye :Kiriistō ākoy kut koowaang'ta buunikiyii tukul
²⁶ nto buunyootēēt nyēbo lētuut kooserweet ku meet. ²⁷ Mwooyē :siruutēk
kule, “+/Mākiitōōrchi kiy ake tukul.”† Tookunoot kule yoo /kēēmwooyē kule
+/mākiitōōrchi “Kiy ake tukul,” kōōbooru kule mēēbērē nāmē keye :yooto āk
Yēyiin kuuyu inee nyēē itōōrchinē Kiriistō kiy ake tukul. ²⁸ Yoo kaakuyey
kuu nyooto, +/mākiitōōrchi Leekweet kwaan Yēyiin, sukubayta :Yēyiin kiy ake
tukul kutukul.

²⁹ Ara, kēēmwooyē nee kurubta keye āk choo /kēēbātisānē kubo choo
kiikubēk? Yoo /kēēmwooyē kule -/mākiing'ēētēē chii meet ii, kubo :nee naas
/kēēbātisānē biiko kubo choo kiikubēk?

³⁰ Nto kurubta keye āk acheek, ātēēbē kule ii, ām nee sikiyoosāntooy
keye kibtamān? ³¹ Kubooyiit man, kyaanamaanunee meet āwut. Ntee-
nee āng'ērēchē kubo kiyēē kiikuyey :Kāārārookiintēēt Yēesu Mokoryoon-
tēenyoo ām soboonwēkwook. ³² Nto kimāākēnēē keye tuwēntaab kibkōōnkōy,
nto kimāāwuulyēē bichoo ām Ēfēēsō chu wuu tyoong'in. Nto yoo ākoo
-/mākiing'ēētēē chii meet, kiimuuchē keemwaay kule, “Okany kyoomchi
keye āmit ānkēēyyēesyē, kuuyu +mākeēbēku tuun.”† ³³ Lēyyē, -mookany
/keemaasaak. Yoo koonāam keye biiko choo miyootēch :ātēbutēkwaa,
mākōōbootook. ³⁴ Ōsēwu ankootayee keye choolwookātēēt kuuyu miitē :alake
ām akweek chēē tākumāng'loon ām wōlēē wuu :Yēyiin. Amwooyē ng'aleechu
sōōchusyē.

+/Makeeweech bōōrwoonik chu bēku kuyēk chēē mābēku

³⁵ Imuuchē kuteeb :chii kule, “Imuuchāktōōs /kiing'eetee meet kule
nee choo kiikubēk? Ng'ēētitooy bōōrto nyēē wuu nee?” ³⁶ Wuu nee
:kāāsōōtyēwēekwook ēē? -Mōōnkētē kule yoo /kakeechaan kēbuswoontēēt,
kununē :muuyto sukubiit? ³⁷ Yoo 'keechaan kēbuswoontēētaab nkoonuuk nto
ku nyēbo kiy ake tukul makerkeye āk nyoo kaakubiit. ³⁸ Yēyiin nkit :nyēē
yēyē kēbuswoo ake tukul kubiit ku wōloo māktooy :inee ām kēēlto nyēē teer
ām wōlēē mii :ake.

³⁹ Tēērchiintōōs :bōōrtaab chiito āk nyēbo tyoony. Ku teer nyēbo tariiteet
ankuteer mbo :nkinee nyēbo *burburyoontēēt. ⁴⁰ Miitē mbo :nkicheek
tukuuk chēbo wōliin bo barak āk chēbo wōlēēb ng'wēny. Lēbkēyēch :choo bo
barak ām kēēlto nyeeng'waa, nto chēbo ng'wēny, kukāroomēch :choo ām kēēlto

15:17 Room. 4:25; 1Kōōr. 15:2   **15:20** 1Kōōr. 6:14   **15:22** Toowu. 3:17-19; Room. 5:12-21
15:23 1Tēēs. 4:16-17   **15:24** Room. 8:38   **15:25** Tyēēn. 110:1; Māārko 12:36   **15:26** Ng'oong'.
1:18; 20:14; 21:4   † **15:27** Tyēēn. 8:6   **15:28** Room. 11:36   **15:31** Room. 8:36   † **15:32** Isaaya
22:13; 56:12   **15:32** Yēyuut. 19:29-31; 2Kōōr. 1:8   **15:34** Room. 13:11-12   **15:37** Yoowa. 12:24

nyeeng'waa. ⁴¹ Lebkeyy :asiista ām kēēlto nyeenyii, anku lebkeyy :nkinee araawet ām kēēlto nyeenyii, nto nkicheek kookeelik lēbkēēyēch ām kēēlto nyeeng'waa. Nteenee teer :lēbkēēyyēetaab kookeelyeet ake ām wōlēē mii :ake.

⁴² Wuu nyooto nkinee ām wōlēē +/makiing'eetita choo kiikubēk. Nunē :bōorto nyoo /kēēmuyē, nto nyoo /kiing'ēētēē meet kōōbuurē :nyoo kibchulyo. ⁴³ Yoo /kēēmuyē bōorto, ku kiy buch. Nto yoo /kiing'ēētēē meet ku kiy nyēbo kwōng'uat. /Kēēmuyē ku kiy nyēē mābo laat, nto yoo /kiing'ēētēē meet kutinyē kāāmuukēywēēk. ⁴⁴ /Kēēmuyē ku bōōr buch, nto yoo /kiing'ēētēē meet, ku bōōr nyēē lēēl nyēbo tāmirmiryēēt. Kuu yoo miitē :bōōrtaab kōōrooni, kumiitē :nkinee bōōrtaab tāmirmiryēēt. ⁴⁵ Mwooyē :siruuatēk kurubta keyy Aatam nyēē ki chiito nyēbo taay kule, kitoow :chiichoo soboontaab kōōrooni.† ⁴⁶ Kitook :bōōrtaab kōōrooni kurook, nto mii yoo chokutook :bōōrtaab tāmirmiryēēt. ⁴⁷ /Kikeeyey Aatam kuchōōnēē teng'nyaaanteet, nto Yēesu, kuchōōnēē :nyoo kibkōōnkōy. ⁴⁸ Kuu wōlēē kiwuunto :chiichoo bo ng'wēny, kuwuu chooto :nkicheek choo bo wōlēēb ng'wēnyuuni. Nto wōlēē wuunto :chiichoo bo kibkōōnkōy, kuwuu chooto :nkicheek choo bēētii kibkōōnkōy. ⁴⁹ Nto kuu yoo kēētinyē tōōntaab chiichoo bo wōlēēb ng'wēny, +mākēēnyōōru nkinee tōōntaab chiito nyoo kichōōnēē kibkōōnkōy.

⁵⁰ Āmwoowook akweek, mbo ng'eetaabiya, kule -mēēwutē :chii Kaab Yēyiin āk bōōrnyii nyoo bo ng'wēnyuuni. Bēku :bōōrwēchu kēēboontē nyēē mākoy kōōbuur ākookoy. ⁵¹ Okany baa, āmwoowook kiy nyēē /kikiiyeel ānkōōyēbchi yii: -Mākēēbēku :acheek tukul, nteenee +/makeeweecheech ⁵² aret akeenke bēsyēēt nyoo /kēēkuutē aryeembuut. Yoo /kēēkuutē aryeembuut kung'ēētōōs :choo kiikubēk /ankeeweecheechech acheek choo tākēēsobchootiin /kēēnyōōru bōōrwoonik chēē leelach. ⁵³ Yēmāktōōs /keeweecheechech bōōrwoonikyoo chu bēku kuyēk chēē mābēku.

/Kūkiisyēēnto meet

⁵⁴ Yoo kaakuyeyakay kuu nyooto, mākuuyityiin :siruuatēchu mwooyē kule, “/Kūkiisyēēnto meet kutukul.”† ⁵⁵ Mākuyityiin subak :siruuatēchu mwooyē kule, “Wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē biirtooyiisyo, wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē ng'woonēēt!”† ⁵⁶ Ibēlēē biich :meet ng'ōōkisto ānkunyōōrtooy :ng'ōōkisto nkuruuk wōlēē mii :kiruuatēk. ⁵⁷ Kēēbirchinē sōō Yēyiin kōōnkōy nyēē tyaa! Inee :nyēē yēyēēch kēēbiirtooyiisye ām Yēesu Kiriistō Mokoryoontēnyoo.

⁵⁸ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, ōtitir ānkōōkimkimiitu. Ōnēmchinē keyy ākookoy yiisyeētaab Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke kuuyu ōnkētē kule -māwēētii buch :yiisyoonoo ōyēchinē Mokoryoontēēt.

16

Kāāruruukiisyēētaab beesaanik

¹ Kurubta keyy āk beesaanik choo /kiiruruuchē kubo biikaab Kiriistō ām Yēerusālēēm, āmwoowook kule oyey kuu wōloo kyāāmwooytoochinē kanisoosyekaab yēēmēētaab Kalatyaa. ² Ām bēsyēētaab taayta nyēbo wiikiit ake tukul, māchāktōōs :chii ake tukul ām akweek kusātyinē komos

beesaanik kereeryaa ām chēē nyōōru /subokeekonor. Nto yoo kaayitu, kumāmāchāktōōs kule /kiiruruuch beesaanik alak tukul. ³Yooto, +mookwey biiko chēē sukuuyibchi beesaanik biikaab Kiriistō ām Yēērusālēm. +Māāsirchi bichoo ng'aleek chēē iboorchinē icheek chiichēē kākōōnu beesaanichaa. ⁴Nto yēē ākoo yēmāktōōs āwē :nkanii +makeebeete keyy āk icheek.

Chōbuutēkaab Bāwulō

⁵+Māāruutoochi Maketoonnya ām bārooyinto nyēē nwaach nto yityo, āwēēsyētyook. ⁶⁻⁷-Māāmāchē kule akasaak baateey ankaakeeyte. Ābērē nto ābuurtē keey akweek, yoo kacham :Mokoryoontēēt. +Mākēētēbtē keey kisich nto ākoy mbo kubēk :yiiwootēēt sukung'eet ō-āmiisoo ānkōōkōōnoo toorētēēt ake tukul ām baannyuu. ⁸Nteenee, +māwāābēēniī Ēfēēsō ākoy bēsyyēētaab *Bēēntēkōōst, ⁹kuuyu kaakuyaatakay :kēēlto ayeey yiiyyēēnyuu kuchutito ānkoo miitē :biiko chēē chaang' chēē mii kukwiiloo.

Kiyēē kii-āmiisēē :Bāwulō biiko

¹⁰Yoo kāchō :Tēmētēēwō wōloo, kumāchāktōōs otaach nyēē karaam, kuyuu mii kuyēyē yiiyyēētaab Mokoryoontēēt kuu wōloo āmiitē :anii āyētyooy. ¹¹Kunyoo, māāmāchāktōōs kutay :chii ake tukul. Nto yoo wēētii, kumāchāktōōs ō-āmiis ām bāybooyyēt, sukōōyēēw wōlēē āmiitē. Āmiitē ākānyoonu inee kuchōōnto keey mbo ng'eetaabiya.

¹²Nto kurubta keey āk ng'eetaabiya Ābōōlō, kyāāmwoochi nyoo kuchōōnto keey mbo ng'eetaabiya wōloo ōmiitē. Kāmāmāchē :inee kule kuchō, nteenee mākuchō yoo kānyōōr bārooyinto.

¹³Ōkāsu ānkōōtitir ām kāāyēnchinooyēēt. Ōkimkimiiitu ānkōōnyōōru nkuruuk.

¹⁴Ōyēyē kiy ake tukul ām chamateet.

¹⁵Ōnkētē oob kule ki kaytaab Steefaan :nyēē /kisimkeeweewch kunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām Akaaya ānkiikōōnēmchi keey kuyēchi biikaab Kiriistō yiiyyēēt? Kunyoo, ākiimook akweek mbo ng'eetaabiya kule ¹⁶orub ng'aleekaab biiko chēē wuu chuutēchu āk mbo chēbo biiko alak tukul chēē yēyiyēē āk bichooto. ¹⁷Kyaang'erech kuyitu :Steefaan, Fortunaato ākoo Akayiko wōlēē āmiitē kuuyu yoo kikyoomē lōkōōy āk icheek kukerkeey nyēē kyāāmiitē ā-āmē lōkōōy āk akweek. ¹⁸Kweebaybaayaa kuu wōloo kwēēbāybooytook. Māchāktōōs /kēēkoonyitē biiko chēē wuu chooto.

¹⁹Isubooyook :mbo kanisoosyek chēbo yēmēētaab Eesya. Isubooyook miisin :nkinee Akiila ākoo Brisiiila ām kaayneetaab Mokoryoontēēt. Isubooyook mbo :kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa. ²⁰Isubooyook :nkicheek mbo ng'eetaabiya ām wōli. Ōtōrōōchē keey nyēē ōng'erēkyinē keey.

²¹Āsirwook :anii Bāwulō kāāsubooyiisyooni ām āwunyuu nkī.

²²Mii yēē mii chii :chii ake tukul nyoo māchāmē Yēyiin. Ānkiichōō ōō, Mokoryoontēēt.

²³Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu. ²⁴Āchāmook sōō nyēē tyaa kuuyu kēēbooyē :tukul Kāārōokiintēēt Yēēsu.

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēek

Taayta

Siriintēēt, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō barwaani ām ārook chēē ng'eri kung'eetee kasir Kōōriintēek nyēbo Taayta ām kēnyiitaab 55 KK (kasee kāāboorunēetaab Kōōriintēek nyēbo Taayta). Yoo /kakeekas wōlēē wuu :ng'aleek chēē miitē, /kiisōōtyinē kule kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Maketoonnya ām komostaab tō nyēbo kōōrēetaab Kirikiik, kumiitē kuruutoochinē kaniseetaab Filiibi. Ki kiriinkēēt nyēē wōō :Kōōriintō ām Akaaya ām komosaata bo cheeronko nyēbo kōōroonoo. Ibooru :Bāwulō ām barweenyii kule kumiitē wokuruutoochinē Kōōriintō subak ānku nyooto ku ruutoonyii nyēbo sōmōk (kur. 13:1). Matwekaat :ruutoonyii nyēbo āyēēng' ām Kitaabuutaab Yēyuutēk nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē kiyeyakay yoo kumiitē :inee kutēbunēē Ēfēēsō (Yēyuutēk 19). Twēchē ām kurkeetaab 2 kule ki ng'waa :ruutooyoto kuuyu kiiburyoong'to kaniseet ām kēēlto nyēē kōrōōm. Kimiitē :mwēēnkōōsyēk chēē kibēētii ānkukwoonii ām kwēēnuutaab kiriinkōōsyēchoo ki wōōyēch tukwaay (Ēfēēsō āk Kōōriintō). Kunyoo, kimā wuuy kuwēētēē :chii komosta ake ākoy ake. Kikiikumach :Bāwulō kule nto wo Kōōriintō kurook nto yityo kuyit Maketoonnya, nto mii yoo wokōōyēēw Kōōriintō, nteenee kikwey kuwo Maketoonnya kurook nto yityo kuwo Kōōriintō. Nto yityo, kung'eetee Kōōriintō ānkumur Maketoonnya ankooyeey ākoy Yēerusālēm.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Mānēēwoong' :barweenyii nyoo kibo taay āk ruutoonyii ng'aleek chēē kiyyimē biikaab Kiriistō. Kimiitē :biiko kereeryaanto chēē kitay ng'aleekyii koobeek kut koomuuch mbo kuk-wiil kāāmuukēywēkyii kuu lēbkēēyiin. Kimwooy :bichooto kule ki lēēbiin :Bāwulō nyēbo beesaan. Kunyoo, sirē :Bāwulō barwaani kuyēētē keey kule bēērē keey kōōbooru kule chuulaat :soboonyii. Ikiimchinē ām barwaani biikaab Kiriistō koowaany kāāruruukiisyēetaab beesaanik nyoo kiki-ikutoow :icheek kēnyit nyoo kikiikusiirto sibokēētoorētēē mbo ng'etaabiya chuut ām Yēerusālēm. Nto mii yoo, kōōkomkoom kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kootabaan biiko choo yibu wōōrōōr ankuchuu kiy ake tukul simāchokukōrōmchi icheek yoo chōōnii nto kōōbootyi kāāmuukēywēēk choo kiikōōkoochi :Yēyiin, kuwuuyēē ng'al chēbo wōōrōōr. Nteenee māchāktōōs kōōkomkoomunēē kāāmuukēywēēchoo biiko choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Ikiimē :barwaani kule māchāktōōs /kiichoornyo biiko āk Yēyiin. Ibooru :Bāwulō ām kurkeetaab 3 kule wōō :kiirootyēt nyoo lēēl nyēbo soboontaab Tāmirmiryēt kusiir nyoo bo kēny nyoo iyyoong'unēē kiruutēk.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kōōriintēek ānkumākyyi bēru

¹ Anii ku Bāwulō nyoo kitoola :Yēyiin āyēku *lēbkēēyiintēetaab Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkāāboontē keey ng'etaabiya Tēmētēēwō. Kiisuboooyook akweek biikaab Kiriistō ām *kiriinkēetaab Kōōriintō kunam wōlēē mii :kanisoosyek tukul chēbo yēēmēetaab Akaaya. ² Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Sooysooyēech :Yēyiin ām nyāliiluutēkyoo

³ Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēt Yēesu Kiriistō. Yēyiin ku Baaba nyēē riirēē biich ānkusooysooyē biich ām kēelwookik tukul. ⁴ Sooysooyēech :Yēyiin ām nyāliiluutēk alak tukul sikeesaaysaay :nkacheek choo boonto nyaliil ake tukul kuu wōloo kisooysooytēech :inee. ⁵ Kuu yoo kēēnyāliiltōōsii :acheek miisin ām nyāliiluutēkaab Kiriistō, /kēēsooysooyēech miisin kubununēē Kiriistō. ⁶ Yoo kākēēnyāliilchē :acheek, kukākēēnyāliilchē kule /sikeesaaysaayaak ānkōōriib kiyēē kyōōyēnchi. Yoo /kakeesaaysaayeech acheek ku kubo kule +/mākēēyētyēēchook sōōmuytoochi nyāliiluutēchooto kikēēnyōōru :nkacheek. ⁷ Kiimoong'tēenook keyy miisin kuuyu kiinkētē kule kuu yoo ōnyāliiltōōsii :akweek kuu acheek, kusooysooyook :Yēyiin kuu wōloo sooysooytēech acheek.

⁸ Mbo ng'etaabiya, ābērē karaam ōnkēt :nkakweek wusiisyēt nyēē kikēēnyōōru ām yēēmēetaab Eesya. /Kikiikiicheech miisin wuu nyēē /kaaki-imuukteech nyēē kikiisōōtē kule kimēētābokēēsobtōōsii. ⁹ Kubooyiit man, kikiikwaameech :ng'uusng'uus wuu nyēē /kikiikiitiilchēech meet. Kiyēyākiis :ng'aleechu simātākēētiyyēē keyy :acheek kāāmuukyēwēkyoo, nteenee kikiikēē keyy Yēyiin nyoo ing'ēētēē biich meet. ¹⁰ Nyoo kiirāroochēēnēech meet, makooraraacheech subak. Kiikēnēē keyy inee kule tāsē taay kōōrāroochēēch, ¹¹ nto yooto tukul ōmiitē :akweek ōsoowēech. Mākubirchi yooto :biiko wōlēē wōō Yēyiin kōōnkōy kubo acheek ām bēurto nyēē kōōkēēnyōōru /kēēwālunēē soowuutēkwaa.

Kiikiim :Bāwulō kule chii :inee nyēē /kiikoosēē keyy

¹² Ng'ālyoontēt :nyi nyēē kēēng'ērēchēē. Mwoowēech :kāāsōōtēyēwēkyoo kule kikiibuur kāāburto nyēē tililil ānkuo man. Kimēēntōōwēech :kiri-nātēētaab kōōrooni, nteenee kiintōōwēech :chamateetaab Yēyiin, nto miisin, yoo kikiibuurtooy keyy akweek. ¹³⁻¹⁴ Kēēsirwook ng'aleek chēē rōōtootiin ānkukāsaktōōs yoo koosuman. Kunyi, āboontēē mooyētēē kule ānkoo -mōōmuuchēē raat ōnkēt kiyēē kābur nteenee +mōōnkēt kurchurta ām bēsyōōsyēk choo kwoonii. +Moong'erecheeneech acheek kuu yoo +makeeng'erecheenaak :nkacheek bēsyoonoo itililēē :Mokoryoontēt Yēesu ng'aleek.

¹⁵⁻¹⁶ Nto kuuyu kwāātinyēē man ng'ālyoontōoni, kōkwāachōb kule āruutoochook akweek yoo āwēētii Maketoonnya nto yoo āyēēwu, atyikaanwaak subak sukuyēētyēēchook :ruutoonyuu kunyil āyēēng' nto yityo, ō-āmiisoo yoo āwēētii Yuuteeya. ¹⁷ Ara, ibooru keyy kule āyēku chii nyēē -/mākiikoosēē keyy yu kyaaweēch kāāsōōtēyēwēkyuu? Ara āchōbē :anii ng'aleekyuu sāāruumē kule, “Ēē, wuu nyooto,” ānkāāmiitē āmwooyē subak kule, “Acha, māwu nyoo,” kuu wōloo yēytooy :biikaab kōōrooni? ¹⁸ Māwēechwēechē keyy :Yēyiin sukung'eet -mākēēmwoowook kule, “Ēē, kēēyēyē kiyi,” nto kule, “Acha, -mākēēyēyē.” ¹⁹ Nto kurubta keyy āk Lakwataab Yēyiin Yēesu Kiriistō nyoo kyāā-āmu :anii lōkōōyēkyii kēēboontē keyy Siila āk Tēmētēwō, mēēbērē iruumē :inee kule, “Ēē” nto ku, “Acha” nteenee inee nyoo mwooyē kule, “Ēē” ankoochuurta kuu nyooto. ²⁰ Ānkoo ku chaang' :tukuuk chēē kākuurto :Yēyiin, kuyityiintōōs :tukul kubununēē

Kiriistō. Kunyoo, kiikoostoo :acheek Yēyiin kubo Kiriistō kēēmwooyē kule, “Kuwuuyiit nyooto.” ²¹ Yēyiin nkit :nyēē king'oobēēch ānkuyēyēēch acheek āk akweek kēēkich ām Kiriistō. ²² Kiikung'oocheeneech :Yēyiin Tāmirmiryēt / sikiinkētēēnēēch kule kēyēku cheechii ānkōoboorwēēch :Tāmirmiryoonoo tukuuk chēē māukōōnēēch.

Kiyēē kikereka Bāwulō simāruutoochi Kōōriintō

²³ Inkētē mbo :Yēyiin kule yu simāachōō wōloo bo Kōōriintō, ku kule kimāmāchē akubeenaak ng'aleek. ²⁴ -Mākēēmāchē kēēbāwook kutukul ām wōlēē ōyēnchintooy Kiriistō. Nteenee kēyēyiisyē :tukul kubo ng'erekweekwook, kukyōōkiilchē ām kāāyēnchinooyēt.

2

¹ Kunyoo kwaasoot kule māmāchāktōōs tāāruutoochook sitākung'woonchook. ² Yoo kāāng'woonchook ku ng'oo subak :nyēē makoong'erechaa yoo mā akweek? ³ Kyaasirwaak kuu nyooto si yoo kāāchōō, mayeya :biiko choo kātēēng'ērēēchoo ānyēēru. Ānkētē man kule yoo ang'erechaat :anii, ōng'ērēkootiin :nkakweek. ⁴ Kyāāsirwook āriirē kukāng'woonchoo. Mēēbērē kyāāyēyē kuu nyooto saayeyaak ōnērēēkiisyē, nteenee kyāāmāchē ōnkēt chamateenyuu nyēē nyikiis nyēē āboontēēnook.

Nyooyeetaab kaat

⁵ Yoo kiikuyib :chii ng'woonin kumēēbērē anii :nyēē kiing'woonchoo misin, nteenee kiing'woonchook nkakweek sinee. -Māmāchē ānyikiisyook ng'aleechu. ⁶ Kiikuyem chiichooto :ng'aleek choo kiing'woonchinēē :biiko chēē chaang'. ⁷ Kunyi, māchāktōōs ra ōnyōōchi kaat ānkōōkiim simabar :nereekikyii. ⁸ Āsoomook kule ōboorchinē chiichooto chamateet. ⁹ Kyāāsirwook āmāchē ānkēt kule ara ōmuuchē ōmuytoochi tyēmiisyēt ānkōōrubē kiy ake tukul nyēē kyāāmwooyē nto acha. ¹⁰ Yoo kōōnyōōchi chiichoo kaat, ānyōōchinē :nkaniū kaat yoo ākoo mii :kiy nyēē āmāchē ānyōōchinēē kaat. Anyōōchinē kaat kubo akweek ākoonyitē Kiriistō, ¹¹ simeeberbeerech :Kibrōkōsyoontēt kuuyu kiinkētē chōbutēkyii.

Kiīnēmchi key :Bāwulō yiisyēētaab Yēyiin ām mooyēt akeenke

¹² Nto mii yu kawaayit Turoowa kule saa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta key āk *Kāārārookiintēt, akas kule kikiikuyootwoo :Mokoryoon-tēt kēēlto. ¹³ Kimaakaalyanaat kuuyu manaanyoorde ng'eeetaabiya Tiitō wōlooto. Kunyi, kyāābirchi biiko chameetaab key ānkāāwē Maketoonnya.

¹⁴ Nteenee, kusilākoy :Yēyiin nyoo kiikubiirtoowēch Kibrōkōsyoontēt kubununēē Kāārārookiintēt. Yēyiisyēēnēēch :Yēyiin sikiibāroostochi biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch. ¹⁵ Kēēboonkyinē Yēyiin nyēē anyiny yoo kēēmiitē kyoomchinē biiko ng'aleekaab Kiriistō. Boonkyinē :lōkōōywēchoo biiko choo /kēēmii /kiirāroochē āk choo mii bokubootōōs ām kēēlto nyēē teer. ¹⁶ Āsu meet ām wōlēē mii :choo mii bokubootōōs, nteenee boong'u soboon ām wōlēē mii :choo /kēēmii /kiirāroochē.

Ara, ng'oo nyēē yemaat kwaamtaat lōkōōywēchu kāroomēch? ¹⁷ -Mākēyēyēē :acheek mung'aareet ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo

yēytooy biiko chēē chaang'. Nteenee kuuyu Yēyiin :nyēē kiiyookwēēch, kēēmwooyē ām mooyēēt akeenke ng'aleekaab manta chēē kwoonēē wōlēē mii :Kiriistō.

3

Kiyey :yiisyēētaab Bāwulō biiko kuyēk barweetaab Kiriistō

¹ Ara kēēmiitē :acheek kēēsīlē keey yoo /kēēmwooyē kuu nyooto? Ara kookeeteebeenaak barwa ake tukul nyēē ibooru wōlēē kēēwuuyē :acheek kuchōonēē wōlēē ōmiitē nto nyēē /kikēēsirwook akweek, kuu wōloo māktooy :biiko alake? ² Nteenee barweenyoo ku nyēē /kikēēsirchi soboonwēkwōok* ānkusumānē :chii ake tukul ānkōōnkēt. ³ Kiyeyaak :yiisyēēnyoo ōyēku barweetaab Kiriistō, āmēēbērē nyēē /kikeesiree kalaamu, nteenee /kikeesiree Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Mēēbērē /kikēēsirchi rwoontōōy chēē tēbēlyēl, nteenee /kikēēsirchi soboonwēkwōok āriit.

Wōō :lēbkēēyyēētaab kiirootyeet nyēē lēēl

⁴ Kēētinyēē mooyēēt keeyey yiisyooni bo Yēyiin kubununēē Kiriistō. ⁵ Mā chēēchoo :kāamuukēywēēk chēē kēēyēyēē yiisyooni nteenee Yēyiin :nyēē kōōnēēch. ⁶ Nto subak, inee :nyēē kiikuyeyeech kēēyēchinē yiisyooni bo kiirootyeet nyēē lēēl. Mārubtooy keey :kiirootyaani lēēl āk kiruutēk choo /kikēēsirchi kiy barak, nteenee rubtooy keey āk tāmirmiryēēt. Yibu :kiruutēchoo sirootiin meet, nteenee kōōnu :Tāmirmiryēēt soboonto.

⁷ Kirubtooy keey :yiisyēētaab kiirootyeet nyoo kībo kēny āk kiruutēk choo /kikēēng'ōōtyi rwaa. Kuchōonēē :Muusa lekem, kiilēkēchēēchē :tokochnyii miisin nyēē kitōōrē koonyekaab biikaab Isrāyēēl kut kimēēmūuchē kukas. Nteenee kimeeymeeyaak :lēbkēēyyoonoo muut kut wokubēk. Kunyi, yēē ākoo kiimuuchē :yiisyēētaab kiruutēk nyoo kiyibu meet kuchōōnto lēbkēēyyēēt ii, ⁸ ku tyaa :lēbkēēyyēēt nyēē chōōntooy :yiisyēētaab Tāmirmiryēēt nyoo kōōnu soboon! ⁹ Yoo ākoo boonto :yiisyēēt nyoo iruustooy biiko lēbkēēyyēēt ii, ku tyaa sōō :lēbkēēyyēēt nyēbo yiisyēēt nyoo yēyē biiko kuchurta! ¹⁰ Kiyēē /kikēēbērē kēny boonto lēbkēēyyēēt, kumēēkutinyē raat lēbkēēyyo, yoo /kakiikerkeeyee lēbkēēyyēēt nyoo lēēl. ¹¹ Nto yoo ākoo kichōōnto :kiirootyaani kimii kukēēytooy lēbkēēyyēēt ii, /bokeemwa nee nanyuun wōlēē tēē :lēbkēēyyēēt nyēbo nyoo wēētii ākookoy?

¹² Kunyi, kuuyu kiikēnēē keey lēbkēēyyooni bo kibchuulyo, māmii :kiyēē kēēwunyē. ¹³ -Makeekerkeeye Muusa nyoo kiwunyē koonyekyii simakas :Isrāyēēliik inee yu kimii kumēēymēyootē :lēbkēēyyēēt. ¹⁴ Nteenee kiyaam :biikaab Isrāyēēl mētēwoy ākoy kura. Tākumii :kiy nyēē iyēēnē koonyekwaa yoo /kēēmiitē /kēēsumānē kiirootyeet nyoo bo kēny. -Mēēnēmtooy keey :kiyoo nteenee inēmtooy :kāamuukēywēēkaab Kiriistō. ¹⁵ Ākoo mbo kura yoo /kēēmiitē /kēēsumānē kitaabuutaab siruutēkaab *Muusa, kutākukerootiin :koonyekaab biiko. ¹⁶ Nteenee, yoo kātēbi :chii kut kuweech kāāsōōtēywēēkyii ankucham Mokoryoontēēt, +/mākiinēm kiyooto kiker koonyekyii.

2:17 2Kōōr. 4:2; Filib. 1:15-17; 1Tēēs. 2:3, 5, 10   3:1 Yēyuut. 18:27; 2Kōōr. 5:12; 10:12   * 3:2 Mwooyē :siruutēk alake kule 'soboonwēkwōok'.   3:2 1Kōōr. 9:1-2   3:3 Cherem. 31:33   3:5 Room. 15:18   3:6 Luuka 22:20; Yoowa. 6:63; Room. 7:6   3:7 Chuy. 34:29-30; Room. 5:21; 6:16, 21, 23; 7:24   3:9 Room. 8:1-2; Kala. 3:10   3:13 Chuy. 34:33-35   3:14 Isa. 6:10; Room. 11:25   3:15 Room. 10:4; 11:7-8; Êfēēs. 2:15

17 Kunyi, kōōnu :Mokoryoontēēt Tāmirmiryēēt. Nto wōloo miitē :Tāmirmiryēēt kootyaaktaat :chii. 18 Kēēkāsē :acheek tukul choo makērootiin :koonyekyoo lēbkēēyyēētaab Mokoryoontēēt, ānkoo kēēkāsē kumeeymeeyaat. / Kēēmii / kēēwēchwēchēēch keekerkeyiitu Mokoryoontēēt kēētāsē taay kēēnyōōru lēbkēēyyēēt kuchōōnēē wōlēē miitē :Tāmirmiryēēt.

4

Kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook

1 Kikōōnēēch :Yēyiin yiisyooni kuuyu kiriireeneech. Kunyoo, mākoy / kēēnyēbēt. 2 Kookeesatee keyy ng'aleekaab kāāntosuurrāt choo iyēēlē :bi-iko. Kookeetay kāābērbēēriisyēēt āmakēēkwoonykwoonyē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Nteenee kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook ānkēēchāmē koolyeb :chii ake tukul soboonwēkyoo ām taayeetaab Yēyiin. 3 Nto yoo iyēēnootiin :lōkōōywēchuchoo chu kāroomēch, kōōyēēnootiin ām wōlēē mii :biiko choo mii bokubootōōs. 4 Kiikookoor *:Kēēniintēēt nyoo bāwu kōōrooni bichoo mānēēyēnchi ng'ālyoontēēt simakas lēbkēēyyēētaab lōkōōywēchchoo kāroomēch choo ibooru lēbkēēyyēētaab Kiriistō. Inee :nyooto iboorunēē keyy :Yēyiin.

5 -Mākēēmiitē kēēng'ālōolēē keyy :acheek, nteenee kēēmiitē kyoomtooy kule Mokoryoontēēt :Kāārārookiintēēt ānkēēyēchinē :acheek yiisyēēt. 6 Yēyiin nyooto kimwooyē kule, "Kubot :mēēnānēēt, ānkuchō :lēbkēēyyēēt"† ku nyooto :nyēē kiilebkeyy kāāsōōtēkyōkyoo kēēnyōōru lēbkēēyyēēt yu kakeekas Kiriistō kōōbooru wōōyintaab Yēyiin.

Yibwēēch :nyāliilutēchuchoo bērrurtaab kibchuulyo

7 Keekerkeye tērēēn chēē ng'āsng'ās chēē kēēkoochi :Yēyiin kiyoo bo kwōng'ut sukōōboor kule kikwoonēē kāāmuukēywēēk wōlēē mii :Yēyiin, mēēbērē wōlēē kēēmiitē :acheek. 8 / Kokiikiicheeneech komoswookik tukul, nteenee /manaakeeruurumeech. Ānkoo kubotwēēch tonkoy, mābēku :moonikyoo. 9 /Kōōkēēwusēēch, nteenee /manaakeebakaakteech. /Kēēbirēēch /keemilteech, nteenee /manaakiiwaang'teech. 10 /Kiinyāliilēēch ām wōlēē ka-keebe kuu wōloo /kikiinyāliiltooy Yēēsu sukung'ēēt kōōboorunēē keyy :soboonnyii soboonwēkyoo. 11 /Kēēmii /kiirēkēērchēēch acheek chu kēēsobchootiin wōlēē mii :meet kubo Yēēsu, sukung'ēēt kōōboorunēē keyy yooto :soboonnyii bōōrwoonikyoo chu bēku. 12 Kunyoo, kānyoonwēēch acheek :meet nteenee +mōōnyōōru :akweek soboonto.

13 /Kikeesir kule, "Yu kāāyēnchi Yēyiin, ang'alaal."† Ām mooyēēt nyēē wuu nyooto, kiyyēnchinē :nkacheek Yēyiin ānyoomtooy lōkōōwyēkyii. 14 Kuu yoo kiinkētē kule nyooto kiing'ēētēē Mokoryoontēēt Yēēsu meet ku nyooto :nyēē makoong'ēeteeneech nkacheek meet ankoomuteech āk akweek keebe taayeenyii. 15 Bo :ng'aleechu tukul karaamateeng'woong'. Yoo tāsē taay kuchsōōng'iitu :biiko chēē iyēnchinē Yēyiin, +/mākēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy miisin /ānkiitōrōōr.

16 Kunyoo, mābēku :moonikyoo. Ānkoo sinee /kēēmii /kēēsusurē bōōrwēk, /kēēmii /kiilēēlitēnēēch kisich, kisich bēsyo ake tukul. 17 Miitē kuyibwēēch

3:17 Yoowa. 8:32, 36; Room. 8:2; Kala. 5:1, 13, 18 3:18 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 4:6; Room. 8:29 4:1 2Kōōr. 3:4, 6 4:2 2Kōōr. 2:17; 3:1; 6:4 4:3 1Kōōr. 1:18 4:4 Yoowa. 12:31; 1Kōōr. 2:6; Ēfēēs. 2:2; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3 4:5 2Kōōr. 1:24 † 4:6 Toowu. 1:3 4:6 2Kōōr. 3:18; 1Bēt. 2:9 4:8 2Kōōr. 1:8; 7:5; 11:23-29 4:10 Room. 6:8; 2Kōōr. 1:5; Kala. 6:17; Filib. 3:10-11; Kolos. 1:24; 1Bēt. 4:13 4:11 Room. 8:36 4:12 Kolos. 1:24 † 4:13 Tyēēn. 116:10 4:14 1Kōōr. 6:14

:nyāliluutēkyoo chu mābo laat bērrutaab kibchuulyo kukeeytee nyāliluutēchoo tukul. ¹⁸ Kunyi, mēēbērē kēēmiitē kiimoong'tēē keey kiyēē /kēēkāsē, nteenee kiimoong'tēē keey kiyēē -/mākēēkāsē. Kiyēē /kēēkāsē kumābo kibchuulyo, nto nyoo -/mākēēkāsē kubo :nyoo kibchuulyo.

5

Āmchēēch :yēēmootēt bōōrto nyēē lēēl

¹ Kiinkētē kule yoo / kakiiburyeet kēryōōsyēkyoo ām kōōroni, mākukōōnēēch :Yēyiin kooriik chēē leelach ānkubo kibchuulyo ām wōliin bo kibkōōnkōy, chēē kimātēēchē :chii. ² Kutākētinyē bōōrwoonichuchoo kēēmiitē kiisiilē ānkwoomchēēch :yēēmootēt /kiilumeeneech bōōrto nyēē lēēl nyoo bo wōliin bo kibkōōnkōy. ³ Yoo / kaakiilumeenech, -/ mākēēnyōōrwēēch kibchuraat. ⁴ Yoo tākēēminyē kēryōōsyēkyoo, kiisiilē ānkunyikisyēēch :ng'ala kuuyu -mākēēmāchē / kēēbuutēēch, nteenee kēēmāchē / kiilumeeneech bōōrwoonik choo bo kibkōōnkōy sukōōyēēn *:soboontaab kibchuulyo bōōrwoonichu bēku. ⁵ Kunyoo, Yēyiin :nyēē kiyēyēēch kubo soboonoo bo kibchuulyo ānkisimkukōōnēēch Tāmirmiryēēt kuyēk kiy nyēē kēēboorunēē kiyēē +mākēēnyōōru.

⁶ Kunyi, kēētitirootin ākookoy ānkiinkētē kule kēēmiitē kēēbēētii kanyoo wōlēē miitē :Mokoryoontēt ānkoo tākēēboontotē bōōrwoonichuchoo. ⁷ Kēēminyē kiimoong'tēē keey Yēyiin āmēēbērē kiyēē kēēkāsē. ⁸ Kēētitirootiin ānkiikāykooyē keesatee keey bōōri ānkubokiibuurtē keey Mokoryoontēt. ⁹ Kunyi, kēēsyeēmē miisin kiing'ereech Mokoryoontēt, ānku yoo tākēēboontē bōōrwoonikyoo ām kōōroni nto yoo kakeebe kibkōōnkōy. ¹⁰ Tookunoot kule ākoy /kēēkweryootēēch tukul taayetaab Kiriistō /ānkiikumwēēch sukunyōōr :chii ake tukul kiyēē misyīnē kubo kiyēē kiyēyē ām kōōroni, anku miyaat :kiyooto nto ku karaam.

Māchāktōōs/kiichoomnyo biiko āk Yēyiin

¹¹ Kuu yoo kiinkēt kule māchāktōōs kiyywēyē :Yēyiin, kēēchēng'ē miisin kēēyisu biiko. Inkētē :Yēyiin ānkāābērē ōnkētē :nkakweek wōlēē kēēwuuyē :acheek. ¹² -Mākēēmiitē kiikoostoochook keey, nteenee kēēmiitē kēēkōōnook bārooyinto ong'erecheeneech sōōmwoochinē biiko choo tākung'āsēē keey kiyēē mii saang' kusiir yēē kātāng'āsēē keey kiyēē miitē āriit. ¹³ Yoo isōōtē :alake kule kābunwēēch :mētēwoy, ku kubo yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo kēēng'āloolē ām kēēlto nyēbo kiirnān, kēēyēyē kuu nyooto kubo akweek. ¹⁴ Kērchēēch koong' :chamateetaab Kiriistō kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin, kuuyu kēēchāmchiintōōsii kule kime :chiito akenke kubo biiko tukul, kunyoo ker-keey nyēē kikēēbēku :acheek tukul. ¹⁵ Kime kubo biiko tukul si nto yītyo, mēēbērē mākuminyē :choo sobchootiin kubo icheck keey, nteenee māchāksē kuminyē kubo nyoo kimēē kubo icheck /ankiing'etee meet. ¹⁶ Kunyi, kuchakee raat kuwo taay, -mēēkēēkāsūnēē chii komosta nyoo bo kōōrēt. Ānkoo kikēēkāsūnēē sinee Yēesu yoo kibo taay kēēlooto, mēētākēēkāsūnēē kēēlooto subak. ¹⁷ Kunyoo, yoo bo :chii Kiriistō /kukiikiiluluut kuyēk chii nyēē lēēl. Kiikukeeyta :ng'aleek chēē yōōsēch ānkutoow :chēē leelach.

4:17 Room. 5:2 **4:18** Ibu. 11:1 **5:1** 2Bēt. 1:14 **5:2** Room. 8:22-23, 26 **5:4** 1Kōōr. 15:53-54
5:5 2Kōōr. 1:22 **5:7** 1Kōōr. 13:12 **5:8** Filib. 1:23 **5:10** Yēyuut. 10:42; Room. 2:6; 1Kōōr.
 3:13-15; 4:5; 2Kōōr. 11:15; 2Tēēs. 1:7-10 **5:11** Room. 1:13; 1Kōōr. 4:1-5; 9:22; 2Kōōr. 4:2; 6:4 **5:12**
 2Kōōr. 3:1; Filib. 2:16 **5:13** 1Kōōr. 14:18-19 **5:14** Ēfēēs. 3:19 **5:15** Room. 6:3-4; 7:4; 14:7-9
5:17 Room. 6:4; Ēfēēs. 4:24

18 Kwoonēē :ng'aleechu tukul wōlēē miitē :Yēyiin nyoo kiichoomnyēēch āk inee keey kubununēē Kiriistō. Kiikukōōnēēch yiisyēēt kiichoomtōōsii biiko āk inee 19 kyoomtooy kule, kiikuchoomnyo :Yēyiin āk kōōrēt kubununēē Kiriistō simēēyiit ng'ōōkiswookik chēē kiikuyey :biiko. Kunyoo, kōōkukōōnēēch kuut kule kiichoomtōōsii biiko āk inee. 20 Kiyyooktēēch :Yēyiin bokeemwaayeet ng'aleekaab Kiriistō. Kunyoo, kēēmwooyē kubo Kiriistō kule māchāktōōs /kiichoomnyo biiko āk Yēyiin. 21 Kiyey :Yēyiin Kiriistō nyēē kimātinyē ng'ōōki ake tukul, kōōwut wōlēē mii ng'ōōkiswookikyoo, si nto yityo keechurte kutukul kubununēē Kiriistō.

6

Ng'ērēchēē :Bāwulō yiisyēēnyii

1 Kuu yoo kēēyēyiisyē āk Yēyiin, kēēmwoowook kule -mookany kuwo buch :chamateetaab Yēyiin nyoo kyōōnyōōru. 2 Mwooyē :Yēyiin kule, "Kyāākāsuung' ām bēsyēētaab chamtaayeet, ānkāāsāruung' ām bēsyēētaab kaararaacheet."† Āmwoowook kule raat :bēsyoonotoo chāmtooy :Yēyiin biiko ānku raat :yēē /kiirāroochē biiko.

3 -Mākēēmāchē kēēyēku kāānākuut ām wōlēē mii :biiko simēēntosuurākoy :yiisyēnyoo. 4 Nteenee, kiilbooru ām keel ake tukul kule kēēyēchinē Yēyiin yiisyēēt. Kēēmuytooy miisin, kēēnyāliiltōōsii, nyikisyēēch :ng'aleek /ānkiikiichēēch. 5 / Kēēbirēēch / ānkēērātēēch, / kēēyēchēēch wōōrōōryēēt ānkēēbirtēēch. Kēēchooyēntōōsii ānkēēbēētēē kuut. 6 Kēēyēyē yiisyēēt ām kēēlto nyēē tiliil, kēēsēwunootiin, kēēmuytooy ng'al ānkēēboontē moon chēē leelach. Intōōwēēch :Tāmirimiryēēt ānkēētinyē chamateet nyēbo man. 7 Kēēyēyē yiisyoono subak ām ng'aleek chēbo man, ām kāāmuukēyewēēkaab Yēyiin ānkēēchōbootiin āk kariik chēbo booryēētaab churtaayeet. 8 Kēēyēyē yiisyooni /ankakiikaasteet nto /kamakiikaasteet, yoo /kākēēmwooy ng'aleek chēē miyootēch nto chēē kāroomēch. Kēēyēyiisyē ām kēēlto nyēē churtaat nteenee /kēēmwooyē kule kēēyēku kiblembechiis. 9 Kēētookunootiin, nteenee / kēēmōōntēēch. Kēēmiitē meet, nteenee kēēsobchootiin. /Kiityōōlēēch, nteenee -/ mākēēbākāchēēch. 10 Kēēnērēēkootiin, nteenee kēēng'ērēkootiin ākookoy. Kēēyēku bānoon nteenee kēēyēyē /kiibēruur biiko chēē chaang'. -/Mākēētinyē kiy, nteenee kēētinyē kiy ake tukul.

11 Lēyyē, biikaab Kōōriintō, kāākēēng'āloolwook ām mooyēēt akeenke ānkāākēēng'oong'wook wōlēē wuu :kāāsōōtēyewēkyoo. 12 -Mākēēmāchē keewunyeenaak :chamateenyoo, nteenee ōwunyeēnēēch :akweek nyēēng'woong'. 13 Āng'āloolwook kuu lōkōkyuu, kunyi okany kiikoor tukul, ochameech :nkakweek kuu yoo kēēchāmook :acheek.

-Mānoomtōōs :churtaayeet āk rōkōsto

14 Biikyoo, -mookany / kiinoomnyook āk biiko choo mānēyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Mānoomtōōs :churtaayeet āk rōkōsto āmānoomtōōs :lēbkēēyēēt āk mēēnānēēt. 15 Māchoomtōōs :Kiriistō āk Kibrōkōsyoontēēt, āmānoomtōōs :chii nyēē kiikōōyēnchi ng'ālyoontēēt āk nyoo mānēyēnchi. 16 Mākāsyiintōōs :Kōōtaab Yēyiin āk āynātōōs. Acheek ku Kōōtaab Yēyiin kuu yoo mwooyē :Yēyiin kule,

+“Māāming'tē keey bichoo
ānkēēbēesyētootē :tukul.

+Māāyēku Yēyiintēēng'waa
ānkuyēk :icheek biikyuu.”†

¹⁷ Kunyi, mwooyē :Yēyiin subak kule,

“Osatee keey bichoo
āmōōtiiny kiy ake tukul nyēē mā tiliil.”†

Tāsē taay :Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul kumwooyē kule,

¹⁸ +“Maataachaak, māāyēku kōōn
ānku +mōōyēku :akweek lōkōkyuu.”†

7

¹ Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo /kōkēēkuurtoowēēch tukuuchu kumāchāktōōs kiitiliil keey ām wōlēē mii :kiy ake tukul nyoo nyēērēē bōōrto āk tāmirmiryēētaab chiī. Nto yooto, okany kyaam booryēēt keechurte kutukul ānkiiywēyē Yēyiin.

Kibāybāchi :Bāwulō Kōōriintēek

² Lēyyē, ochameech subak. Mānāākēēyēchi chiī ake tukul ng'ālyoo nyēē miyaat amanaakeenyeere ātēbutēkaab chiī ake tukul amānāākēēsāsunēē chiī ake tukul ām akweek kiy. ³ -Māāmiitē āwēchook. Kisimāmwōowook :anii kule āchāmook miisin nyēē yoo kābo meet kēēbēku :tukul, nto yoo kābo soboon, kēēsobchē :tukul. ⁴ Atyaakaat yoo āng'āloolwook ānkāāng'erēkēēnook. Kōōkōōtitiirōo :wōlēē ōmiitē ōbuurtooy nyēē ānkoo āmiitē nyalil, kukōōnoo ng'erēkweek. ⁵ Yoo kikēēyitu Maketoonnya, mānāākēēnyōōru mbo bārooyin nyēē kākiimunyēē. /Kikiinyālilēēch kibtaman /kikēēwusēēch ānyoomēēch :ng'ala mēt. ⁶ Nteenee yu kāwokuchō :Tiitō, kēēnyōōru saaysaayetaab Yēyiin nyoo sooysooyē choo kiikubēk :moonik. ⁷ Mēēbērē /kikeesaaysaayeech sōō baateey kuuyu kichō :Tiitō, nteenee kuuyu kyooyey :akweek kusaaysaayakay :inee. Kimwoowēēch :Tiitō kule kyōōchusyē ānkōōmāchē miisin kule nto okasaa. Kimwoowēēch subak wōlēē ōmāktooy kule nto kēēnoomnyē āk anii. Kunyoo āng'erechaat miisin.

⁸ Ānkoo kiyeyaak :barweenyuu ōchusyē, ābērē manaayey kiy nyēē miyaat. Nteenee kuu yoo kyaakas kule king'woonchook :barwaanaa ām āsiiswēk chēē ng'eri, asoot kule kyaayey kiy nyēē miyaat sinee. ⁹ Ang'erechaat raat āmēēbērē kuuyu kyōōchusyē, nteenee kule kyooweekse. Kunyi, kyōōchusyē kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin, āmāmii :kiyēē miyaat nyēē kikēēyēwōok. ¹⁰ Yoo kachus :chiī kukeeywey Yēyiin, kuyēyē :yooto kuweek :chiito, nto yooto +/makiiraraach chiichōoto āmāmii :kiy nyēē miyaat nyēē kookuyeyakay. Nto yoo kāmuy kubo kule karub ātēbutēkaab kōōrooni, kuyibu :yooto meet. ¹¹ Okas baa mbo kiyēē kōōkuyibwook :chusātoonoo: Kookuyeyaak ōsēwu ānkōōtiliil keey. Kookuyeyaak ōburyoong'tē nyoo kiikuyey rōkōs ānkōōmuyē kubo kiyēē kiikuyeyakay. Kookuyeyaak ōbuur ōmāchē kiyēē bo manta ānkōōmāchē miisin ochuul ng'ālyoontooni ānkōōng'woonchi chiito nyoo kiikuyey rōkōs. Kuu yoo kwooyey ng'aleechu churtootiin tukul, kōōbooru kule kyoochuurte. ¹² Kunyi, yoo kyāāsirwook, mēēbērē baateey kyāāsirē kubo chiichēē kiikuyey ng'al chēē miyootēch nto mbo kubo nyoo /kiikēēyēchi ng'al

† 6:16 Laawi. 26:12; Cherem. 32:38; Esēk. 37:27   6:16 1Kōōr. 3:16   † 6:17 Isa. 52:11   † 6:18 2Sām. 7:14   7:2 2Kōōr. 6:13; 12:17   7:3 2Kōōr. 6:11; Filib. 1:7   7:5 2Kōōr. 2:13; 4:8   7:6 2Kōōr. 1:3-4; 2:13   7:8 2Kōōr. 2:4

chēē miyootēch, nteenee kyāāsirē sukung'eet ōnkēt ām kāmūukēyiwēēkaab Yēyiin kule kyōōnēmchēēch keey kuyem. ¹³ Ititiirēēch acheek :ng'aleechaa tukul.

Kēēng'erēkootiin subak miisin keekas kule kobaybay :Tiitō kuuyu kyooyey mētiniyi kukaalyan. ¹⁴ Kikyaakaastaak āyooku Tiitō wōloo ōmiitē :akweek, nteenee mănōōntosuuroo. Kōōkēēmwoowunoonwook kwaak manta kunyoo ang'erechaat kule kōyēk man :kiyēē kwāāmwoochi Tiitō kurubta keey āk akweek. ¹⁵ Kunyi, chāmook :Tiitō miisin yoo keesoot kule kyōōkāsyi :tukul ng'aleechaa ankootaach inee ām muyatēēt ak bōōtoonik. ¹⁶ Ang'erechaat akas kule āmuuchē amaang'teenaak keey kuchurta.

8

Māchāktōōs kuyētyēchinē keey :biikaab Kiriistō

¹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, āmāchē ōnkēt wōlēē tēē :bērurto nyēē kinyōōr :biikaab Kiriistō ām yēēmēētaab Maketoonnya. ² Ānkoo kimii :bichoo kubuntēē nyāliluutēk, king'erēkootiin. Ānkoo ki bānoon :bichoo, kileelach :moonikwaa nyēē kiinēmu keey kōōkooytooy beesaanik chēē chaang'. ³ Kiinēmu :bichoo beesaanik chēē chaang' kut wuu nyēē makoorkuut keey nteenee māmii :chii nyēē kikerchinē koong'. ⁴ Kisaayeech kule kōōkoochinē :nkicheek biikaab Kiriistō ām Yēērusālēm beesaanik. ⁵ Kiyey :bichoo kiy nyēē wōō nyēē kimākisiōōtyinē :acheek. Kuu yoo kiinēmchi keey :bichoo Mokoryoontēēt, kutoorētēēch acheek kootyiich kiyēē māchē :Yēyiin.

⁶ Kunyi, kēēmwoochinē Tiitō chokōōtitiurook owaang'te yiisyooni karaam bo kāāruruukiisyēēt nyoo kisimkutoowu :inee. ⁷ Ōmiitē nyēē karaam kurubta keey āk kāāyēnchinooyēēt, wōlēē ōng'ālooltooy, kiirnatēēt, wōlēē ōnēmchintoy keey Yēyiin āk chamateet. Kunyoo māchāksē ōnēmchinē keey kāāruruukiisyooni.

⁸ -Māāmiitē ākērchook koong', nteenee āmāchē akas wōlēē wuu :chamateeng'woong' yoo / kākiikuykuuchiin āk nyēbo alak. ⁹ Ōnkētē wōlēē wuu :chamateetaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. Ānkoo kitinyē :inee tukuuk kuyem, kucham kuyēk banan kubo akweek sukuyeyaak ōnyōōru tukuuk kuyem. ¹⁰ Wōlēē ākāstooy ng'ālyoontooni ām wōlēē ōmiitē :akweek kumiitē kule: Kaykay owaang'te yiisyēēt nyoo kwōōtoowu kēnyitkoonye, kuuyu akweek :chēbo taay osoot kule ōkooytē tukuuchoo ankooyey man kuu nyooto. ¹¹ Kunyi, otas taay ām yiisyoonoo kut owaang'te sukuyitita :wōlēē kyōōmāktooy. ¹² Yoo chāmē :chii kōōkoochi Yēyiin tukuukyui, kukāsē :Yēyiin kiyēē kēekooyto kurubta keey āk kiyēē boonto :chiichooto mēēbērē kiyēē māboonto.

¹³ Wōlēē kēēmāktooy :acheek mēēbērē kule ōsāru alak kut bōōnyāilichē :akweek, nteenee kēēmāchē kule kwooyēēch :biiko tukul. ¹⁴ Ōtinyē akweek raat chēē yēmook nteenee mātinyē :icheek. Mii :yēē mākuboonto icheek ku -mōōtinyē :akweek. Kunyi, mākwooyēēch :kiy ake tukul ¹⁵ kuu yoo /kikeesir kule, "Biiko choo kiiruruuch chēē chaang' mēēbērē kikēēyētēē chēē kimāchē, nto choo kiiruruuch chēē ng'ēri mēēbērē kirārchi."†

Tiitō āk biiko choo kibēētooy keey

16 Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy nyoo kiikoochi Tiitō mooyēēt nyēē wuu nyenyuu ām wōlēē ōmiitē :akweek. 17 Kicham :Tiitō ām ng'erekweek yu kākēemwoochi kuchō wōloo ōmiitē kuuyu kikiikwoomchi :yēēmootētēēt miisin kule nto kasaak. 18 Kēēmiitē kiyyooku kuchōōnto keey ng'eetaabiya ake nyēē siltooy :kanisoosyek tukul kubo wōlēē yēytooy yiisyēenyii bo amtaayeetaab lōkōōywēk chēē kāroomēch. 19 Nto miisin kikwey inee :kanisoosyek kule sikeebeete keey bokēēriib tukuuk chēē / kiiruruuchē. Kēēyēyē yiisyooni sikēēkoonyitēē Mokoryoontētēēt ānkiiboorunēē wōlēē kinēmchintooy keey kēēyēyēyēchi biiko. 20 Kēēmāchē keetayee keey kēēyēyē kiyēē imuuchē kuyey biiko kōōng'unyng'uunyis ām wōlēē kēēriibtooy kiyi / kēērōōbu. 21 Kēēriibē keey keekas kule kakeeyey kiyēē bo man ām taayeetaab Mokoryoontētēēt āk nyēbo biiko.

22 Kēēmiitē kiyyooku ng'eetaabiya ake kuchōōnto keey mbo Tiitō. Kikōōboorwēech keey :ng'eetaabiya nyiitēnyii ām kēēlwookik chēē chaang' kule boontēē mooyēēt yiisyooni ānku raat miisin, kuuyu imoong'tēēnook keey :inee kuyem. 23 Kēēyēchiintōōsii yiisyētēēt āk Tiitō ām wōlēē ōmiitē :akweek. Nto mbo ng'eetaabiya alak choo kiikukwey :kanisoosyek kukwa, ku biich chēē yēyē / kēēkoonyit Kiriistō. 24 Kunyoo, ōng'ērēkyi icheek sukukas :kanisoosyek tukul chamateeng'woong' ānkōōnkēt kule kīkēētinyē :acheek man yoo kīkēēsilook.

9

Ōkooytooy kiy ām moo nyēē lēēl

1 Ābērē māmāchāktōōs mbo asirwaak kurubta keey āk kāāruruukiisyēētaab tukuuk choo bo biikaab Kiriistō ām Yēērusālēm. 2 Ānkētē sinee kule ōboontēē mooyēēt miisin ōyēētyēēchi biiko alak. Ng'ālyoo :nyoo nyēē kwāākoostooy biikaab yēēmēētaab Maketoonnya āmwoochinē kule kuchakee kēnyitkoonye, ōchōbootiin :akweek ām yēēmēētaab Akaaya ōnēmu tukuuk ānkōōkooytooy. Kuuyu ōchēbchēbēch, kōōkuchēbchēbiitu :nkicheek biiko wōlēē wōō. 3 Nteenee, āmiitē āyooku mbo ng'eetaabiya simāwo buch :kiyēē ing'ērēēchoo kubo akweek kurubta keey āk yiisyooni āk kule, ōchōbāksē kuu yoo kyāāmwoochinē biikaab Maketoonnya. 4 Yoo kāāchōōntē keey chiito ake tukul nyēbo Make-toonnya ānkēēnyōōrwook kumānōōchōbāksē, +māāchus, nteenee akweek :chēē +mōōchusyē miisin.

5 Kunyoo, kwaakas kule kaykay asaaysaay mbo ng'eetaabiya bokoowaang'ta chōbiisyētēēt kurubta keey āk tukuuk choo kikyōōkuurtē ām mooyēēt nyēē lēēl. Yoo kooyey kuu nyooto, mākuyēk kiy nyēē /kēērōōbtooy ām mooyēēt nyēē lēēl āmēēbērē kiy nyēē /kākēēkēr koong'.

Bērurto nyēbo tukuuk choo /kiikooytooy

6 Māchāktōōs ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Chii nyoo kachaana kēbuswēēk chēē ng'eri kunyōōru āmiik chēē ng'ērēnēch. Nto nyoo kachaana kēbuswēēk chēē chaang', kunyōōru āmiik chēē chaang'. 7 Māchāksē :chii ake tukul kōōnēmu kiy kukāākōōwoonkyi kule kōōnēm. Māmāchāktōōs kukōōnu kukāmēēchi :moo nto /kukāēēkērchi koong' kuuyu chāmē :Yēyiin chii nyoo kōōnu kiy ām ng'erekweek. 8 Imuuchē :Yēyiin kōōbēruurook miisin sōōtinyē tukuuk kuyem. Mākukōōnook kiy ake tukul nyēē ōmāchē sōōtoorētiisyēē ām kāroomnyo ake tukul, 9 kuu yoo /kikeesir kurubta keey kiyēē bo man kule, "Kiikooytoot

tukuukyii kōōkoochinoot choo kuskusēch. Mākoy / kēēwuutyēē karaama-teenyii.”†

¹⁰ Yēyiin nyoo ikoochinē biiko kēbuswēek kuchaanta ānkōōkoochi mbo subak kiyēē āmē, ku nyooto :nyēē māukōōnook nkakweek kēbuswēek sōonyōōru chēē chaang' kubununēē churtaayeeng'woong'. ¹¹ Makuyeyaak :Yēyiin ōboor ām keel ake tukul sōōnēmu chēē chaang' ām mooyēēt nyēē leēl. Yoo kākēēyibchi :acheek biiko choo mächē /kēēyēētyēēchi tukuuk choo kōōrōōbu, mākubirchi :bichoo Yēyiin kōōnkōy. ¹² Mēēbērē ōmiitē ōyēētyēēchinē biikaab Kiriistō choo māboonto kiy baateey, nteenee kōōnu mbo subak / kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy kunyil chēē chaang'. ¹³ Makookaasta :biiko Yēyiin, kuuyu kōōkōōboor :yiisyēēng'woong' kule ōyēnchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō. Makookaasta Yēyiin subak ām wōlēē ōnēmuntooy tukuukwook ām mooyēēt nyēē lēēl ānkōōbchēchiintōōsii āk icheck āk mbo chii ake tukul. ¹⁴ Mākusoowook kwaak ām mooyēēt akeenke kubo bērurtaab Yēyiin nyēē wōō miisin nyēē kyōōnyōōru. ¹⁵ Kunyoo, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy kubo Kiriistō nyoo rōōbēywoontēenyii nyēbo kwōng'lut.

10

Kiyeet keye :Bāwulō kubo yiisyēēnyii

¹ Mwooyē :biiko alake kule -mākōōrōmchook yoo kēēboontē keye akweek, nto yoo -mākēēboontē keye, ākōōrōmchook. Nteenee yoo āyēyē kuu nyooto āyiswook ām ntusātēēt āk sikēnātēēt kuu wōloo kiyēytooy :Kiriistō. ² Asoomook kule yoo kāāchōō, mēēbērē bōōyēyoo ākōōrōmchook kuu wōloo ākōōrōmchintoooy biiko choo bērē kēērubē :acheek ātēbuutēkaab kōōrooni. ³ Ānkoo kēēmīnyē kōōrooni, makerkeye :booryēēnyoo āk nyoo bo biikaab kōōrooni. ⁴ Makerkeye :kariikyoo bo booryēēt āk chēbo biikaab kōōrooni. Kwoonēē :kariikyoo acheek wōlēē mii :Yēyiin. Tīnyē :kariichaa kāāmuukēywēek kooserweet tukuuk chēē imēērtooy :Buunyoontēēt. Kīisērweētē kwiilat ake tukul ⁵ āk ng'aseetaab keye ake tukul nyēē mächē kule kukwiilē kiirnātēetaab Yēyiin ānkēēbunyē kāāsōōtēywēek tukul sukubayta :Kiriistō. ⁶ Yoo koochamte Yēyiin kuchurta, +mākēēchōb keye kiing'woonchi choolwookiin ake tukul.

⁷ Mächē ōkāsē ng'aleek kuu wōlēē wuu. Yoo inkētē :chii kubooyiit man kule bo Kiriistō, kumächāktōōs kōōnkēt kule kēēbooyē :nkacheek Kiriistō yoo wōloo wuunto :inee. ⁸ -Mākāsē muyāt ake tukul yoo kaantu-meereē kāāmuukēywēēkyuu kuu lēbkēēyiin nteenee mākyo ayeey kuu nyooto. / Kimākēēkōōnoo kāāmuukēywēēchu aserweeteenaak nteenee ātitiirēēnook ⁹ simaanyokoortaak ām bārōōnōōkyuu. ¹⁰ Mwooyē :biiko alake kule, “Siru :chiichoo ng'al chēē nyikiisēch ānku kōōrōmēch, nteenee yoo inee nkit :nyēē ng'aloolē, ku chii nyēē mābo laat āmāyisē biich :ng'aleekyii.” ¹¹ Mächāktōōs kōōnkēt :chiito nyoo isōōtē kuu nyooto kule ng'aleek choo āmwooyē ām bārōōnōōkyuu yoo -mālēēkit, ku chooto :chēē chāyēyē yoo kāāchōō.

¹² -Māāmächē okerkeeyeena biiko choo ng'āsē keye. I-āyēēchēē keye :ake ām bichoo ake, nto nyoo yēyē kuu nyooto ku sōōriin. ¹³ -Mākēēmächē :acheek keeng'as keye kukeeyta, nteenee kiikuchōbwēch :Yēyiin kule keeyey yiisyēēt nyēē yityook akweek. ¹⁴ Kuuyu ki acheek :chēbo taay kēēyibwook

† 9:9 Tyēēn. 112:9   9:11 2Kōōr. 8:7   10:2 2Kōōr. 13:10   10:4 Room. 13:12; 2Kōōr. 6:7; Ēfēs. 6:13-17; 1Tēēs. 5:8   10:5 Isa. 2:11-12   10:6 2Kōōr. 2:9   10:8 2Kōōr. 13:10   10:11 2Kōōr. 13:1-2   10:12 2Kōōr. 3:1   10:13 Room. 12:3; Kala. 2:7

lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō, mēēbērē kēēmiitē kiwutēē keey ng'aleechu buch. ¹⁵ Nto subak -mākēēng'āsē keey kukeeyta kubo yiisyēēt nyēē yēyē :biiko alake. Kiyēē kēēmāchē keekas ku kule yoo ōtāsē taay miisin ōkichē ōyēnchinē Kiriistō, kubārāyiitu :yiisyēēnyoo. ¹⁶ +Makyaamtaate yooto lōkōōywēk chēē kāroomēch kyoochi yēēmōōsyēk chuut alak, sima-keeng'asee keey yiisyō nyēē kiikuchey :chiito ake. ¹⁷ Nteenee ii, lēyyē, chiito nyoo ng'āsē keey, kumāchāksē kung'āsēē keey kiyēē koyey :Mokoryoontēt. ¹⁸ - / Mākēēchāmtooy chii nyoo silē keey nkityō kule karaam. Nteenee / kēēchāmtooy nyoo silē :Mokoryoontēt kule karaam.

11

Bāwulō āk lēbkēēyik chēē mābo man

¹ Ābērē nto ōmuytoochoo ānkoo mbo yoo wuu nyēē kaaberberiitu. Nteenee ānkētē kule ōmiitē ōyēyē kuu nyooto mbo raat. ² Okerkeeye tyēē *arung'oonnyoo nyēē kiikēēkuurtoochi saannyya nto saantaanaa ku Kiriistō. Kunyoo, māāmāchē chokooverbeeraak :chiito ake kuuyu kookuyeya :Yēyiin āriibook -mōolumootē. ³ Āmoo mēt kule kuu yoo kiimuuchē :eereeneet kurenta Aawa, kōōmuuchē / kēētēwēchook nkakweek ōchuunnyēē so-boonng'woong' nyoo kyōōnēmchi keey Kiriistō. ⁴ Ō-āsynē keey kāānēētutut alak tukul. Chōōnii :chiito ake ānkwoomwook kiyēē mānāmē keey āk kiyēē kikyoomwook kurubta keey Yēesu, i-ārōorwook kēēltaab kaararaacheet nyēē mānoomtōōs āk nyoo kikyoomwook :acheek ānkwoomwook kurubta keey āk tānirmiryētēē ake nyēē mā nyoo bo Yēyiin ānkōōyēbchinē yiit. ⁵ Māmii :kiyēē biirēēnoo :alake choo ng'āsē keey kule icheek ku *lēbkēēyik chēē wōōyēch. ⁶ -Māāyēku sinee ng'ālōoliin tēērērēwo, nteenee ātinyē kiirnatēēt. Ābērē kwookas :akweek kiirnatōonoo kuchurta ām kiy ake tukul nyoo kookeeyey :acheek.

⁷ Ara, ki miyaat ā-āmwook lōkōōywēk chēē kāroomēch / āmākēēkwēwoo kiy? Ki miyaat āyib keey ng'wēny sātōrōōrook? ⁸ Kyaacham kōōruruukwo :kanisoosyek alake beesaanik sichā-āmwook lōkōōywēk. ⁹ Nteenee yoo kikēēboontē keey āk akweek ānkubotwoo :kiy, manaanyalaak kuuyu kikōōnoo :mbo ng'eetaabiya choo kikwoonēē Maketoonnya kiyēē kyāmāchē. Kwāāriiboonu keey kule nto -māākoochi chii ake tukul ām akweek nyikiisinto ānkāātāsē taay āyēyē kuu nyooto. ¹⁰ Kuboyiit man, kuu yoo kyaalaach mantaab Kiriistō, māmii :chii mbo akenke ām yēēmēetaab Akaaya nyēē imuuchē kukerektaa amwaay kuu nyooto. ¹¹ Ām nee simaacham toorētēēng'woong'? Ara, kuuyu -māāchāmook? Inkētē :Yēyiin kule āchāmook.

¹² +Maatas taay ayey kiyēē āmiitē āyēyē sāachoolchi bēy biiko choo māchē kule nto nyōōr bārooyinto nyēē kēē-āyēēchēēnēch keey ām tukuuk choo intumēērēē :icheek. ¹³ Mā *lēbkēēyik :bichoo chēbo man. Tinyē ng'wiynaneet ānkuyēyē keey wuu nyēē icheek lēbkēēyikaab Kiriistō. ¹⁴ Māmii :tōsōōsyo ām ng'ālyoontoonoo kuuyu yēyē keey :nkinee Kibrōkōsyoontēt wuu nyēē inee :nyēē yibu lēbkēēyēēt. ¹⁵ Kunyi, mēēbērē ng'ālyoo nyēbo kwōng'uut yoo kayey keey :biiko choo yēchinē Kibrōkōsyoontēt yiisyēēt kuyēk chēē yēyē yiisyēēt

nyēbo churtaayēt. +/Mabokiiruusta bichoo kurubta keyy āk wōlēē wuu :ātēbuutēkwaa.

Nyāililuutēk chēē kibuntēē :Bāwulō

¹⁶ Āmwoowook subak kule māyibo :chii kule aberber. Nto yoo mii :chii nyēē isōōtē kule aberber :anii, kumāchāksē kutaacha kuu wōloo /kēēttooktooy nyoo berber nto anyuun ang'as keyy mbo kisich. ¹⁷ Yoo āng'āloolē āng'āsē keyy, -māāng'āloolē kuu wōloo kātāng'ālooltooy :Mokoryoontēēt nteenee, āng'āloolē kuu chii nyēē berber. ¹⁸ Kuu wōloo ng'āstooy keyy :biiko chēē chaang' ām kōōrooni, kany ang'as keyy :nkani kuu nyooto. ¹⁹ Kyoocham ōkāsyinē choo bērbērech kuuyu ōng'oomēch miisin. ²⁰ Nto kubooyiit man, ōkāsyinē mbo choo yēyook ōyēku motwoor, choo sāsunēēnook tukuukwook, choo lātwook, choo yibē keyy barak nto mbo choo chuurook. ²¹ Āmuyoot amwaay kule ākoo kikēēkusukūsch kēēyēwook kuu nyooto.

Nto kiyēē ng'āsēē keyy :bichoo, ānkoo āng'āloolē :anii wuu nyēē aberber, kany ang'asee keyy :nkani nyooto. ²² Yuutayeekey :icheek? Ntēē āyēku :nkani Yuutāyiin. Isrāyēēliik :icheek? Ntēē āyēku :nkani Isrāyēēliin. Bo kōōtaab Abraam? Ntēē ābooyē :nkani kōyooto. ²³ Yēchinē :icheek Kiriistō yiisyēēt? Ntēē āyēchinē :nkani kusiir icheek. (Āng'āloolē wuu nyēē kākubunwoo keyy :mēt.) Kwaa-am :anii booryēēt kusiir icheek. /Kiikeerataanwaa kibtaman kusiir icheek, /kikēēbironwoo kusiir icheek ankyaanamaanee meet āwut kibtaman. ²⁴ Kiikōōtyōōlēēnoo :Yuutayeekey musyāritiitaab anweet kunyil muut. /Kikiityōōloo areet sosom āk sokool ām bārooyin ake tukul. ²⁵ /Kiikēēmōōrēēnoo syaariit kunyil sōmōk /ankeewiireena mbo bēsyēēt ake rwoontōōk. Kyāāwēētēē mwēēnkōōsyēk sōmōk kunyēērāktōōs ām araarayta, kyāābuurēē bēsyēēt ake araaray kuyyeech kut wokwiimēn. ²⁶ Kyāāwēēsyētootēē kōōrōōsyēk chēē chaang'. Yooto tukul, kyāāmiitē yēē mii :chii kubo āynōōsyēk, sāsiik, biikaab kōōrēēnyuu āk choo mā Yuutayeekey. Kyāāmiitē subak nyēē miyaat ām kiriinkōōsyēk, suurkwēēnēēt, araarayta āk mbo biiko choo yēyē keyy kule biikaab Kiriistō. ²⁷ Kyāāyēyiisyē miisin ā-āmē booryēēt ānyāāchooyēnē bēsyōōsyēk alak. Kyaakas ng'woonintaab kēmēwuut āk melelta ānyāārukuutē keyy kibtaman. Kimāāboontē sirook chēē yēmoo ānyoomoo :yoomat. ²⁸ Mā choo baateey, āsōōtē miisin wōlēē wuunto :kanisoosyēk ām kiriinkōōsyēk tukul. ²⁹ Yoo miitē :chiito nyēē kinyēbēt, kitāānyēbēt :nkani, nto yoo mii :chii nyēē kimii wokōōbootē kāāyēnchinooyēnyii, kikiikuriikyoo nkani āboot nyeenyuu. ³⁰ Nto yēē ākoo yēmāksē ang'as keyy, ang'asee keyy tukuuk choo ibooru kuskuusyēnyuu. ³¹ Inkētē :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō nyoo tōrōōr ākookoy kule -māāng'wiinyānē. ³² Kimii :chiito ake ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Areeta nyēē kiyyoonykinē *kiriinkēetaab Tamaasko. Kimwooy :chiichoo kule /kēēriib kiriinkoonoo /sikeenama, ³³ nteenee /kikiyokooytēēnoo tiriisyeetaab tōtētēetaab kiriinkoonoo āmiitē mōōntiit. Yooto achililee āwunnyekyii.

11:15 Room. 2:6 **11:22** Room. 11:1 **11:23** Yēyuut. 16:23; 1Kōōr. 15:10; 2Kōōr. 6:5; Ēfēēs. 3:1

11:24 Kiruu. 25:3; Mat. 10:17 **11:25** Yēyuut. 16:22; 14:19 **11:26** Yēyuut. 9:23-25; 14:5 **11:27** 2Kōōr. 6:5 **11:29** 1Kōōr. 4:11-13; 2Kōōr. 4:8-12; 6:5-10; 2Tēm. 3:11 **11:29** 1Kōōr. 2:3 **11:30** 1Kōōr. 1:31 **11:31** 2Kōōr. 1:23 **11:33** Yēyuut. 9:24-25

12

Yēyiisyē :kāamuukēywēēkaab Kiriistō am wōlēē mii :kusuksyēēt

¹ Māchāksē atas taay ang'as keey ānkoo mākōōnu kiy. Nteenee, kany ang'alaalee ng'oong'ootēk āk tukuuk chēē kiikōōboorwoō :Mokoryoontēēt. ²⁻³ Ānkētē chītaab Kiriistō nyēē ām kēnyiisyēk taman āk ang'wan choo ki-ikukeeyta, /kikeesar ām bārooyinto nyēē kisich kuwo barak ānkurēk. Yoo kitākumii bōōrnyii nto kimāmii kumāānkētē, nteenee inkētē :Yēyiin. ⁴ Kikas ām wōlooto ng'al chēē -/mākyoomu chēē -/mākēēchāmchinē chii kutwech. ⁵ Āmāchē āng'āsēē keey kiy nyēē wuu nyoo. -Māāmāchē āng'āsēē kiyēē kyaayey nteenee, āng'erēchēē kusuksyēēnyuu. ⁶ Ānkoo kāālē ang'as keey kubo ng'oong'ootēchoo bo kwōng'oot, -maaberber, kuuyu āmiitē yooto āmwooyē manta. Nteenee ātāyēē keey sukung'eet -meesoot :chii kule akaraam :anii kusiir wōlēē wuu :kiyēē āyēyē āk nyēē āmwooyē. ⁷ Kiikoochi :Kibrokōsyoontēēt kateet bōōrnyuu nyēē ikōrē simāātōōrōr keey. ⁸ Kyaasaaysaay Mokoryoontēēt kunyl sōmōk kule kōōnēmtoowoo ⁹ nteenee kumwoowoo kule, "Yēmiing' :chamateenyuu kuuyu churtooy :kāamuukēywēēkyuu ām wōlēē mii :kusuksyēēt." Kunyoo, +maang'as keey miisin ām ng'erekweek kubo kusuksyēēnyuu sukooluumaa :kāamuukēywēēkaab Kiriistō. ¹⁰ Kiyooto :nyēē yēyoo ang'erech ām kusuksyēēt, yoo ābuntēē ng'al chēē ng'woonēch, wuuy-inwēēk, wusiisyēēt āk nyalil ake tukul kubo Kiriistō. Kunyi, yoo ākāsē keey kule akuskus, ākichoot.

Kyaam mēt Bāwulō :ng'aleekaab Kōōriintēek

¹¹ Aberber yoo āsilē keey, nteenee akweek :chēē kyōōtōōrchoo, kuuyu akweek :chēē kātōōsiloo. -Māābooyē :anii ng'wēny ām *lēbkēyichu wōōyēch, ānkoo māāwōō. ¹² Kyaāyewook ām muyaataeyet nyēē nyikiis miisin tukuuk chēē ibooru kule anii :lēbkēyiintēēt nyēbo man. Kiyēyākiis :tukuuk chēbo kwōng'oot ām kāamuukēywēēkaab Yēyiin. ¹³ Kiyēē mānāyibwook akweek ku nyikiisinto, kuu wōloo kyāāyibchintoo kaniisoosyek chuut alak. Yēē ākoo ng'ālyoo kis, ōnyōōwoō kaat ām lēēluutyoonoo.

¹⁴ Nto raat kuunyi, āchōboot āruutoochook nyēbo sōmōk āmēēbērē āyibchook nyikiisinto kuuyu -māāmāchē tukuukwook nteenee āmāchook akweek nkit. Mākōnōrchinē :lēkōōy sikiikwaa kiy, nteenee sikiik :chēē kōnōrchinē lēkōōk. ¹⁵ Kunyi ang'erechaat miisin āyēyiisyēē tukuukyuu tukul chēē āboontē kubo akweek. Ām nēe sōchāmoo kisich ānkāāchāmoo :anii miisin? ¹⁶ Ōmuuchē ocham kule manaayey kunyikisyook :kiy, nteenee imuuchē kumwooy :chii kule kyaaberbeeraak. ¹⁷ Ātēēbē kule ii, kilātu ng'oo :bichoo kyāāyooku kukwa wōloo ōmiitē? ¹⁸ Kyaasaaysaay Tiitō kuchō wōloo ōmiitē kuchōōnto keey ng'ēetaabiya ake. Ara kilātwook :Tiitō? Ara -mēēntōōwēēch :Tāmirmiryēēt akeenke āk inee? Nto -mākiirāchinē kēēlto akeenke āk inee ōō?

¹⁹ Ābērē kwōōsōōtē kutēē yooto tukul kule yoo kēēmwooyē kuu nyooto, kēēmiitē kēyēētē keey. Lēyyē, kōkēēng'āloolē ām kāamuukēywēēkaab Yēyiin kuu biich chēē kiikunam Kiriistō. Mbo ng'ēetaabiya, kēyēyē kiy ake tukul kēēmāchē kiititiirook. ²⁰ Āmuyoot akas kule yoo āchōōnii āmuuchē ānyōōrwook -mōōmiitē ōbuurē kuu wōlēē āmāktooy, āmēēbērē +mōōng'ērēkyi ng'aleek chēē +maamwaay. Iyiimoo mēt kule wuu nyēē tōōwookuutōōsii, ōtuuyiitiinē

keyy moon, ōnyēerchinē keyy, ōsooyñēnē, ōnchuruurē keyy, ōyēyootē seem-seemnyeet, ō-āwēsyinē keyy ānkōōchuunchuuntōōsii. ²¹ Āmuyoot mbo kule yoo kāāchōō +mooyeyaa āchus ām taayeetaab Yēyiin nyēē ākoy ānērēēkyi biiko chēē chaang' choo kichoolwookēnootiin amanaaweek kutayee keyy martaayeet āk sikornateet sukutililiitu.

13

Ōrōōtootē soboonwēkwook ankoosatee keyy miyootyēēt

¹ Ruutoonyuu :nyiiṭenyi nyēbo sōmōk āchōō wōloo ōmiitē. Kubo kwaak yoo kātook :lēēlis, ānkumwooy :biiko āyēēnku nto ku sōmōk kule kōkāse kuyēyāktōōs, / kiitiil kule wuu nyooto. ² Miitē :ng'alyoo nyēē kisimataayeenaak yoo kyāāruutoochook ām baannyuu bo āyēēng'. Kunyoo, tāāketyinē keyy ng'alyoontoonoto ālōō. Āmwoowok kule yoo kāāyēēwu, -māasooyēē chii ake tukul ānku nyoo kichoolwookēnoot, nto nyoo kōtākuchoolwookēnē. ³ Yooto yēē +mookas kule āyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Kiriistō. -Mēēkuskuusyook keyy :inee, nteenee yēyiisyēē kāāmuukēywēēkyii. ⁴ Imuuchē / kiisoot kule kimātinyē kāāmuukēy yoo / kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt, nteenee minyēē raat kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kēēkuskusēch :nkacheek, nteenee +mābokēēyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ām wōlēē ōmiitē.

⁵ Kunyoo, ōrōōtootē keyy ankootyemte keyy sookas yoo ōtinyē manta. Nto yoo kookas kule -mōōtinyē Yēēsu Kiriistō, kukōōsuuytē ām kiyēē kōōtyēmchinē keyy. ⁶ Ātinyē mooyēēt kule +mookas kule mānākiisuuytē :acheek ām tyēmiisyēēnyoo. ⁷ Kēēsooyē Yēyiin kule osatee keyy kiy nyēē miyaat. Kiyēē bo koomānuut ku kule oyey :akweek kiyēē bo man āmēēbērē kule /kēēsilēēch acheek. ⁸ Mēēmuuchāksē keekwiil keyy āk manta, nteenee māchāksē kēērübē manta. ⁹ Kēēng'ērēkootiin ām kukuusyēēnyoo kātikoo baateey yoo ōkichootiin :akweek. Kēēsooyē :acheek kule ochurte. ¹⁰ Ng'alyoontoonoto :nyēē yēyoo asir ng'aleechu yoo tāālōō ām wōlēē ōmiitē, si nto yoo āyitu mēēbērē chāākōrōmchook ām kāāmuukēywēēk choo kikōōnoo :Mokoryoontēēt. / Kikēēkōōnoo kāāmuukēywēēchoo ātitiirēēnook, āmēēbērē aserweeteenaak.

Kāā-āmiisēēt

¹¹ Ng'alyoo nyēbo lētuut ii, mbo ng'eetaabiya, ong'erech. Okas kule koochurte, ōkimikiitu, okany kunoomnyo :mētēwookwook ānkōōkoolyoontōōsii. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbuurtē keyy Yēyiintēētaab chamateet āk kaalyeet.

¹²⁻¹⁴ Ōtōrōōchē keyy nyēē ōng'ērēkyinē keyy. Lēyyē, ōnyōōru :akweek tukul bēurtaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō, chamateetaab Yēyiin āk sinēntaab Tāmirmiryēēnyii. Isubooyook :biikaab Kiriistō tukul ām wōli. Chameetaab keyy.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Kalatyeek

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō barwaani kumii Antyoorkya ām kēnyiit nyēē / kiisōōtyinē kule ki nyēbo 49 KK, kurub bakeenke tuuyēēt nyēē ki wōō nyēbo lēbkēēyik ām Yēerusālēm. Kiriinkēētaab Antyoorkya :nyēē kibo taay kunyōōr biikaab Kiriistō chēē kimā Yuutayeek ānking'ālōolē kuutiitaab Kirikiik.

Kitoowunoot :Bāwulō āk Barnaaba kanisoosyek chēē chaang' ām yēēmēētaab Kalatyaa ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki) (kasee Yēyuutēk 13:14; 14:23). Nto yu kābēēchi keey :icheek, kutoow :Yuutayeek kereeryaanto chēē ki biikaab Kiriistō kusaaysaay biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeek kule māchāktōōs / kiimuraatan icheek ankurub kiruutēkaab Yuutayeek. Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeek barwaani kutook kule kimāwuu nyoo.

Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeek kiyēē kiyeyakay ām Antyoorkya kule kiiburyoong'to :inee Bētērō āk Barnaaba kuuyu kitay :icheek kwoomchiin āk biiko choo / manaakiimuraatan choo Kirikiik. Kiyey mbo :Bētērō kuu nyooto kuuyu kimii kuruutoonu :Yuutayeek choo kiikōōyēnchi Kiriistō chēē ki chōōrōonuutēkaab Yāākōbō (kasee kur. 2:11-19). King'et :Yuutayeek alake lētuunoo chēē ki Farisaayeek chēē kikwoonēē Yēerusālēm kuruutoochi Antyoorkya ankumach kule kurub :biikaab Kiriistō choo mā Yuutayeek kiruutēkaab Yuutayeek / ankiimuraatan / sikiiyiityi icheek wōlēē mii :biikaab Yēyiin (kur. 2:4). Nyēē mā tyaa, kuwo :Bāwulō, Barnaaba āk Tiitō Yēerusālēm subokukāsyiin āk kaniseet nyoo wōō. Twēchē :Bāwulō tuuyooni bo koomānuut ām kurkeetaab 2:1-10 ankusiraat mbo ām Yēyuutēk 15.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kikwa Kalatyaa :Yuutayeek chēē ki kāānēētikaab biikaab Kiriistō ankooneet lōkōōywēk chēē teer ām chēē kikiikooneet :Bāwulō āk Barnaaba. Kunyoo ki ng'ālyoo nyēbo koomānuut kuy-eeet keey kurubta keey āk kuursēēnyii kuyēk lēbkēēyiintēēt, kursēēt nyēē kimāchōōnēē wōlēē mii :biich nteenee wōlēē mii :Yēyiin. Kwilē :Bāwulō koobeek kāānēētiisyēētaab Yuutayeek. -Mēēyoong'unēē :kaararaacheet ng'aleekaab kāāmurootāniisyēēt nto kule /keerub kiruutēkaab Yuutayeek. Iyyoong'unēē kityō yoo kēēyēnchi :chii Kiriistō nyoo kime kubo acheek nto ām kēēlooto, kootyaakteeneech nyēērunātēētaab Yēyiin āk ng'wooninyii. Kuurē :Bāwulō Abraam kule 'tiikiityoontēētaab kāāyēnēēt' nyēē kimii ām kēnyiisyēk 400 / kumānāākiikoochi Muusa kiruutēkaab Yuutayeek. Kuu yoo kichāmē :Yēyiin Abraam kubo kāāyēnēnyii, kubo nee kōōkiimē :biikō alake kule ākoy kuriib :chiito kiruutēkaab Yuutayeek sukucham :Yēyiin? Ikiimē :Bāwulō wōlēē wuu :soboontaab chiitaab Kiriistō kule: Iyyoong'unēē wōlēē miitē :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō āk /kēēkoonyit toorētēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

Ititiirē :barwaani manta nyēbo āriit kule, /kiirāroochēēch kubo chama-teetaab Yēyiin yoo kakiikaasee keey Yēesu. Mābo man :kāānēētutēk alake tukul (kur. 1:7). Kēētinyē kaalyeet ām wōlēē mii :Yēyiin kubunynēē kāāyēnchinooyēēt (kur. 2:16) ānkēēyēku lōkōkaab Abraam (kur. 3:7) āk subak biikaab Yēyiin chēbo kāāyēnēēt nyēē lēl, biikaab Isrāyēel chēbo man nto chēbo soboontaab tāmirmiryēēt (kur. 6:16). Māmāchāktōōs kumēto :biikaab Kiriistō kaatyaaktaayaanaa (kur. 5:1). Nteenee māmāchāktōōs keenyeeree

kaatyaaktaayaanaa kēechuunnyēē kiyēē mächē :Yēyiin. Māk wēēch kēēminy ām soboonto nyēē intōōwēēch :Tāmirmiryēēt (kur. 5:16), kuuyu yoto yēē sikiimuuch kiityiich mākuutyēētaab chamateet nto ām kēēlooto, kuyityiin :wōlēē māktōoy :kiruutēkaab Muusa (kur. 5:14). Kiruutyēēt nyēbo koomānuut ām kiirootyēetaab chamateetaab Yēyiin, ku mākuutyēēt nyoo bo Kiriistō (kur. 6:2).

Kyoorōrchi keey :Bāwulō Kalatyeek ānkumākyi bēnur

¹ Anii nyoo *lēbkēēyiintēēt Bāwulō. Āmwoowook kule mēēbērē kitōōloo :biich buch nto ku chii ake tukul āyēku lēbkēēyiintēēt, nteenee nyēē kitōōloo ku Yēēsu Kiriistō āk Baaba Yēyiin nyoo kiing'ēētēē Yēēsu meet. ² Āsubooyē kaniisoosyek tukul chēbo yēēmēētaab Kalatya kēēboontē keey mbo ng'ēetaabiya tukul.

³ Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet. ⁴ Kuu yoo ōnkētē, kiikooyto :Yēēsu soboonyii kubo ng'ōōkiswookiyoo sukuwēēkunēēnēēch wōlēē mii :kāāsōōtēywēēkaab rōkōs chēbo bichēēb kōōroni. / Kikeeyey kuu nyotoo kurubta keey āk wōlēē māktōoy :Yēyiin nyoo Baaba. ⁵ Lēyyē, kutōōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyotoo!

Kyōōyēbchi yiit kāānēētūut chēē miyootēch

⁶ Ng'ētē :mooyēt yoo kaakas wōlēē kyootayte areet akeenke Yēyiin nyoo kikuurook ōminy ām chamateetaab Kiriistō ānkōōwēēkyi keey kāānēētūutēk alak ⁷ chēē mā kāroomēch. Kāākōōboor keey man kule mii :biiko chēē mii kōōbootook mētēwoy kumāchē kutubtub lōkōōywēk chēē kāroomēch choo rubtooy keey āk Kiriistō. ⁸ Okany āmwoowook, ānkoo koomwook :chii ām acheek lōkōōywēk chēē teer āk choo kikyoomwook, nto ku *malayikeet :nyēē koom, kunyoolu /bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo. ⁹ Kuu yoo kātōōkāsē, okany tāāmwoowook subak: Yoo mii kwoomwook :chii ake tukul lōkōōy chēbo kaararaacheet chēē teer āk choo kikyoomwook :acheek, kunyoolu /bokeētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.

Wōlēē kinyōōrunto :Bāwulō kāāmuukēywēēk kuyēk lēbkēēyiintēēt

¹⁰ Yoo kaamwaay kuu nyotoo āmiitē āng'ērēēchē biiko? Acha, āmiitē āng'ērēēchē Yēyiin. Nto kyāābērē taang'ereech biiko, nto mēēbērē āyēmē tāāyēchi Kiriistō yiisyēēt.

¹¹ Mbo ng'ēetaabiya, āmwoowook kule lōkōōywēchōo kāroomēch choo kyāā-āmwook mākwoonēē wōlēē mii :biich buch. ¹² Mēēbērē kyāākāsēē biich nto kule kiineetaa :chii. Nteenee, king'oong'woo :Yēēsu Kiriistō.

¹³ Ābērē kyookas wōlēē kyāāwuuyē :anii yoo kitāārūbē miisin wōlēē wuu :ātēbuutēkaab Yuutayeek. Kyookas oob wōlēē kyāāwustooy biikaab Kiriistō nyēē kōrōōm miisin ānkāāsyēēmē wōlēē kyāāmuuktooy awaang'te bichōoto kutukul. ¹⁴ Kikyāāriib :anii miisin kiruutēkaab mbo kuuko kusiir wōlēē kiriibtooy :Yuutayeek chuut alake chēbo bintanyuu.

¹⁵⁻¹⁶ Nteenee king'oong'woo :Yēyiin ām chamateenyii ānkēt wōlēē wuu :lakwanyii. Kubooyiit man, kisimkutoola ām chamateenyii nkit / kumānāākēēsicho, ā-ārchinootē biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē

kāroomēch kurubta keey āk Yēesu Kiriistō. Mānāasoom chii kule koonetaa. ¹⁷ Mānāawē mbo Yēerusālēem kule wāātēebunēē choo kisimkuyēk *lēbkēēyik, nteenee kyaachuul kēlto bakeenke ākoy suurkwēēnēētaab Areebya nto yitoy, ayeey Tamaasko.

¹⁸ Nto yu kāwokubēk :kēnyiisyēk sōmōku kuchakee kākuuro :Yēyiin, atooch ākoy Yēerusālēem waa-amee Bētērō lōkōōy. Kikiibuurtē keey Bētērō bēsyōōsyēk taman āk muut. ¹⁹ Kyaakas nkinee Yāākōbō nyoo tuubcho āk Mokoryoontēēt ānku lēbkēēyichooto āyēēng' baateey chēē kyaakas. ²⁰ Āmwoowook ām taayeetaab Yēyiin kule man :kiyēē āmiitē āsirwook nyēē -māāng'wiinānē. ²¹ Yu kāwokubēk :bēsyōōsyēchoo ām Yēerusālēem, ayeey ākoy yēēmēētaab Siirya ākoo nyēbo Kiliikya. ²² Kimānāaruutoochi kanisoosyēk chēbo Yuuteeya. ²³ Nteenee kiyityinē baateey ku lōkōōy /kēēmwooyē kule, “Mii kwoomtootē ra :chiitkiinye kiwusootēēch ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyoo kimāchē kule kōōboot.” ²⁴ Kisilto :bichoo Yēyiin kubo kiyēē kiyeyakay ām soboonnyu.

2

Kicham :lēbkēēyik chuut alake kāānēētiisyēētaab Bāwulō

¹ Nto yu kakeeyta :kēnyiisyēk tamanu āk ang'wan, ayeey Yēerusālēem. Kyāāwēētē keey Barnaaba ām baani āboontootē keey Tiitō. ² Kyāāwē Yēerusālēem kuuyu king'oong'woo :Yēyiin. Āmiitē wōlooto, āboorchi biiko choo tookunootiin ām kanisa lōkōōywēk chēē kāroomēch choo ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeek. Kyaayey kuu nyooto simāābirtē nkuruukyuu buch. ³ Ānkoō *kimeemuraatanaat :Kirikiintēēt Tiitō nyi kyāāwēētooy, /mānāākēēkerchi koong' kule /kiimuraatan /sikēēchāmchi kuyēk chiitaab Kiriistō kuchurta. ⁴ Kimii :biich chēē kikiikukwa Antyoorkya chēē kimwooyootē kule kimāchāktōōs /kiimuraatan /sikēēchāmchi kuyēk chiitaab Kiriistō kuchurta. Kikiikuyey keey :bichoo kule kiikōōyēnchi Yēesu ānkurisēēch. Kikiikōōsāb :bichoo bokuyooteech ām tankasta nyēē kiikēēnyōōru kubuntēē :Kāārārookiintēēt Yēesu, sukung'et kuyeyeech kēēyēku subak motwoor chēbo kiruutēkaab Yuutayeek. ⁵ Nteenee mēēbērē kikyooysi keey bichoo mbo kisich. Kikeeyey kuu nyooto sōōtēbtē :akweek ng'ālyoontēētaab manta.

⁶ Nto kurubta keey biich choo tookunootiin, mānāātāsyi :icheek kiy ām kiyēē ānēētē :anii. (Mā kiy yoo tookunoot :chiito nto mātookunoot kuuyu mākāsūnēē :Yēyiin chii wōlēēb saang'.) ⁷ Kikas :bichoo kule /kikēēkōōno anii kāāmuukēywēēk ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu yoo /kikiikoochinē Bētērō kāāmuukēywēēk kwoomchinoot Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch. ⁸ Kiinkēt kule Yēyiin nyoo kiyēyē Bētērō kuyēk *lēbkēēyiintēēt ām wōlēē mii :Yuutayeek, ku Yēyiin nyiitēnyi :nyēē kiyēyoo nkani āyēku lēbkēēyiintēēt ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek. ⁹ Yu kawokukas :Yāākōbō āk Bētērō kuboonto keey Yoowaana choo ki kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kule kiibēruur :Yēyiin yiisyēēnyuu, koosub-aayaa anii āk Barnaaba kukachamta kāānēētiisyēēnyoo. Kichāmchiin kule kyoomchi :acheek lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeek ānkwoomchi :icheek

choo Yuutayeek. ¹⁰ Kiyē kimwoowēech ku kule kiisōōtē biikaab Kiriistō choo bānoon ām Yēerusālēm, ng'alyoo nyēē kyāāchōboot miisin ayeey.

Wōlēē kikwiilta :Bāwulō Bētērō ām Antyookya

¹¹ Kimii :yēē kiruutoochi :Bētērō Antyookya, nto ābērē akas, kimachuulaat. Yooto asoot kule ākoy akwiil kukāsē :biiko. ¹² Nto kiyēē kiisach ku kule: Kuyitu :Bētērō, kyoomchiintōōs āmiik āk biiko choo mā Yuutayeek. Nto yu kabokuyit :biiko alake chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yāākōbō, kusatee keey :Bētērō wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek, kuuyu kiyywēyē choo mwooyē kule mābooyiitu :chii Kiriistō kuchurta yoo /kamakiimuraatan. ¹³ Kirub :nkicheek Yuutayeek alake ātēbutēkaab Bētērō ānkulumchi :nkinee Barnaaba ng'aleechaata.

¹⁴ Nto ābērē akas :anii kule kimāyēyē :bichoo kurubta keey āk wōlēē wuu :manta nyēbo lōkōōywek chēē kāroomēch, āburyoong'tē Bētērō kukāsē :biiko tukul kule, "Murooni, ānkoo iyēku inyiing' Yuutāyiin, kōmēērūbē :inyiing' kiruutēk tukul chēbo Yuutayeek. Kunyoo ii, imuuchē kule nee ikērchi koong' biiko choo mā Yuutayeek kurub kiruutēkaab Yuutayeek?"

¹⁵ Ānkoo kēyēyēku :acheek Yuutayeek ām yootēēt amakeekerkeeye biiko alak choo -mēēnētē kiruutēkaab Yēyiin, ¹⁶ kiinkētē kule -/mākiitiilchinē chii ake tukul kule churtaat ām taayeetaab Yēyiin kuuyu rubē kiruutēk. Nteenee, /kiitiilchinē kule churtaat kuuyu iyēnchinē Yēēsu nyoo Kāārārookiintēēnyoo. Kiyooto :nyēē yēyēēch :acheek Yuutayeek kiikaasee keey Kāārārookiintēēt Yēēsu sukung'eet /kiitiilweech kule /kēechurtootiin ām taayeetaab Yēyiin āmēēbērē kubo kule kēērūbē kiruutēk. -/Mākiitiilchinē chii kule churtaat kubo kule rubē kiruutēk. ¹⁷ Yibēēch:Yuutayeek alake kule kēēchoolwookēnootiin kuuyu kōōkēēmētē kiruutēkaab Yuutayeek sukung'eet kōōtiilwēēch :Yēyiin kule kēechurtootiin ām Kāārārookiintēēt, āmēēbērē kubo kiruutēk. Ara ibooru sōō :yooto kule yēyēēch :Kāārārookiintēēt kēēchoolwookēn? Achicha! Māwuu nyoo mbo kisich. ¹⁸ Nteenee yoo kaacham subak kule /kiirāroochē chii kubo kule bēng'tēē kiruutēk, āchoolwookēnoot. ¹⁹ Kikiikōōtiinyoo nkani :ng'aleekaab kiruutēk nteenee /kiikiityaakteenaa wōlēē mii kiruutēchoo, sāmīny kubo Yēyiin. ²⁰ Kuu yoo kimēē :Kiriistō wuu nyēē kyaameey :nkani nyoo. Mēētākūwuu :soboonyuu yoo kibo taay, nteenee āboontē ra Kiriistō ām soboonyuu. Soboonto nyēē āminyē ku nyēē ākoosēē keey Lakwataab Yēyiin. Kichama :lakwani kut kōōkooyto soboonyii kubo anii. ²¹ Irāroochēēch :Yēyiin kubo chamateenyii nkit āmēēbērē kuuyu kēērūbē kiruutēk. Kiy :nyoo nyēē -māābākooyto. Nto ki man kule /kiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu rubē kiruutēk, kukime sōō :Kiriistō nyēbo buch?"

3

/Kiirāroochē chii kubo kule ikoosēē keey Yēyiin mēēbērē kuuyu rubē kiruutēk

¹ Ōbērbērēch :Kalatyeek sōō nyēē tyaa! Kiitaankoooyaa :ng'oo ēē? So! Ntēē /kikiiboowook kutook kiyēē kibur sukumēēchi :Yēēsu murtooywoontēēt. ² Lēyyē, ānkōōmwoowoo, kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu kyoorub kiruutēkaab Yuutayeek ēē, nto, kuuyu kyōōyēnchi kiyēē /kikyoomwook? ³ Ōbērbērēch nyēē -/mākyoomu. Kyōōtoowunēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin, neenyi ōmāchē kule boowaang'tee kāāsōōtēyweēkaab biiko buch! ⁴ Ōmāchē

ōmwoowoo kule kyōōnyāliilchē nyēbo buch? Kubooyiit man, kimābo buch.
⁵ Kikōōnook :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ankuyey tukuuk chēē /kiilātē ām wōlēē
 ōmiitē kuuyu kyōōyēnchi kiyēē /kikyoomwook āmēēbērē kuuyu kyoorub
 kiruutēkaab Yuutayeek.

⁶ Kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin. Yooto, kuchamta :Yēyiin kule chur-
 taat.[†] ⁷ Kunyi, māchāktōōs ōnkēt kule, biiko choo ikoosēē keey Yēyiin
 kuu yoo kiyēyē :Abraam, kubo :choo Kiriistō kuchurta. ⁸ Kisimkōōboor
 :siruutēkaab Yēyiin kule mākōōtiilchi :Yēyiin biiko choo mā Yuutayeek kule
 imuuchē kuchurta yoo keekaasee keey inee. /Kikiiboorunēē yooto yoo
 kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, “Mākōōbēruurākiiis :biiko tukul chēē
 mii kōōrēēt kubununēēning!”[†] ⁹ Kunyoo, kōōbēruurākiiis :biiko tukul choo
 ikoosēē keey Yēyiin kuu yoo kiyēyē :Abraam.

¹⁰ Nteenee chubootiin :biiko tukul choo swēē kiruutēk kuuyu mwooyē
 :siruutēkaab Yēyiin kule, “Chuboot :chii ake tukul nyoo māyēyē tukuuk
 tukul choo /kikēēsirchi kitaabuutaab kiruutēk.”[†] ¹¹ Nteenee kubooyiit man,
 māmii :chii nyēē chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kule rubē kiruutēkaab
 Muusa. Mwooyē :siruutēk kule, “Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy
 kubo kaakaaseenyii.”[†] ¹² Yoo rubē :chii kiruutēk kumāmāchāksē kōōkoosēē
 keey Yēyiin. Nto chiito nyoo swēē ng’aleekaab kiruutēk, kōōtiinyē nyoo
 :kiruutēchoo.[†]

¹³ Kiwālāng’wēēch :Kiriistō kēēng’ēētyēē chubiisyēēt nyoo mwooyē :kiru-
 utēk, yoo kichubāktōōs :inee kubo acheek. Mwooyē :siruutēk kule, “Chuboot
 :chii nyoo /kākiikārtooyi keet.”[†] ¹⁴ Yoo kiwālāng’wēēch :Kāāraroointēēt Yēesu,
 /kiibēruur nkicheek biiko choo mā Yuutayeek kuu yoo /kikiibēruurē Abraam.
 /Kikeeyey kuu nyooto sikēēnyōōru Tāmirmiryēēt nyoo kikuurtoowēēch :Yēyiin
 yoo kakiikaasee keey inee.

Kiruutēk āk kiyēē kiikukuurtoowēēch :Yēyiin

¹⁵ Mbo ng’eetaabiya, okany baa, āboorunēēnook ng’aleechu wōlēē
 kēētēbtooy kwaak: Yoo kākuyēchiin :biiko āyēēnku kiirrootyēt ām kiyēē
 kākukāsiyiin ānkōōtiinkyi āwut, kumāmii :chii nyēē imuuchē kwiiri.
 Kerkeyy :ng’aleechu āk yooto. ¹⁶ Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam kiy āk
 kesennyaanteenyii. Mēēbērē mwooyē :siruutēk kule keseniisyekyii wuu
 nyēē ibooru :yooto kule biiko chēē chaang’. Acha, nteenee ng’ālōolēē
 chiito akeenke yoo mwooyē kule ‘kesennyaanteet’[†] nto nyooto ku Kiriistō.

¹⁷ Kiyēē āmitē ābooru ku nyi: Kiyey :Yēyiin kiirrootyēt āk Abraam. Kunyoo,
 -mēēmuuchē :kiruutēk choo / kibokēēyēyē ām kēnyisiyēk bokolwookik
 ang’wan āk sosom lētuunoo kuweechweech kiirrootyaanaa. Kunyi,
 -mēēmuuchē kutilta :kiruutēkaab *Muusa kiyēē kiikukuurtoowēēch :Yēyiin.

¹⁸ Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam ām chamateet kule mākōōbēruur inee. Nto
 /kikēēnyōōru bēruuroo kuuyu rubē :chii kiruutēk, nto kimēēyyoong’unēē
 :bēruuroo chamateetaab Yēyiin.

¹⁹ Kibo nee naas :kiruutēk? Okany āmwoowoo. /Kikēētās kiruutēk kuuyu
 choolwookēē :biiko. Kimāchāktōōs kule kōōbuur :kiruutēchoo ākoy kutook
 :kesennyaantaanaa kibo Abraam nyoo king’ālōolēē :Yēyiin. Kiyey :Yēyiin

3:5 Yēyuut. 19:2, 6; Room. 8:9-16; 2Kōōr. 3:6, 17; Kala. 4:6 † 3:6 Toowu. 15:6 3:6 Room. 4:3
 3:7 Luuka 13:16; 19:9; Yoowa. 8:39; Room. 4:11-12; Kala. 3:9, 29 † 3:8 Toowu. 12:3; 18:18; 22:18
 † 3:10 Kiruu. 27:26 3:10 Room. 4:15; Yāāk. 2:10 † 3:11 Aabah. 2:4 3:11 Room. 1:17; 3:20
 † 3:12 Laawi. 18:5 3:12 Room. 10:5 † 3:13 Kiruu. 21:23 3:13 Yēyuut. 4:30; 2Kōōr. 5:21
 3:14 Kala. 3:2, 5; 2Kōōr. 1:22 † 3:16 Toowu. 22:18 3:17 Chuy. 12:40 3:18 Room. 4:14; 11:6

kiruutēchoo ānkōōkoochi *wōōrkooyoontēēt Muusa kubununēē malayikaanik.
 20 Boonto :wōōrkooyoontō kubo kwaak komoswookik āyēēng' chēē iyyoonkyinē. Nteenee akeenke :Yēyiin.

21 Ara kimii :Yēyiin kukwiilē keey nkit ām tukuuk chēē kikuurtoochi biiko yoo kikōōnu kiruutēk? Acha, māwuu nyoo mbo kisich! Nto /kikēēkōōnu kiruutēk sukukōōn *sobooantaab kibchuulyo, nto kiimuuchē :chiito kutiliit kuchurta ām wōlēē mii :Yēyiin kubo kiruutēk. 22 Nteenee, iboorwēēch :siruutēk kule rātootiin :biiko tukul ām chooolwookātēēt. Kunyoo, mākōōkoochi :Yēyiin biiko choo ikoosēē keey Yēesu Kiriistō kiyoo kiikukuurtoochi.

23 Kikēērātootiin :tukul ām kiruutēk ānkikirkirēēch :kiruutēchoo ākoy kuchō :Yēesu nyoo kiikoosēē keey. 24 /Kikēēkōōnēēch kiruutēchoo kuriibootēēch kut kuyit :Yēesu. Yooto /kiitilwēēch kule kēēchurtootiin kuuyu kiikoosēē keey inee. 25 Kunyoo, kuu yoo kookiikaasee keey Kiriistō kōmēētākuriibootēēch :kiruutēk.

Lōkōkaab Yēyiin

26 Kyōōyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu ōkoosēē keey Kāārārōokiintēēt Yēesu. 27 Yu /kabokeebatisanaak ōbooyiitu Kiriistō, oluume keey inee ānkōōnoomnyē āk inee. 28 Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yoo kā Yuutayee k ntu ku choo mā Yuutayee, yoo choo motwoor nto choo mā motwoor, yoo murēn nto koorko, tukamii :tēērchnooyēēt. Ōyēku :tukul akeenke ām Yēesu Kiriistō. 29 Kuu yoo ōbooyē Kiriistō, ōyēku lōkōkaab Abraam ānkunyoolu /kēērōōbwook bērruto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin Abraam.

4

1 Okany āboorunēēnook kiyi: Yoo tāku mining' :leekwa, kukerkeey āk motwooriin. Ānkoo ku cheechii :tukuukaab kwaan, mātinyē kāāmuukēyewēēk ām wōlēē mii :tukuuchoo. 2 Mii :inee āwunnyēkaab tilyōōnuutēkyii āk chēē iyyoonkyinē tukuuchoo ākoy /kiikoochi kāāmuukēyewēēk kubāw tukuuchoo, ānku bēsyēēt :nyooto nyēē kikiikukwey :kwaan. 3 Yoo kitākubāwēēch :kiruutēk āk ātēbuutēkaab kōōrooni, kikeekerkeeye lēēkōōy choo -mēēmuuchē keey.

4 Nto yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikiikēēchōb, kukōōn :Yēyiin lakwanyii nyēē kisichē :koorko kimii ng'wēnyuutaab kiruutēkaab *Muusa. 5 Kichokooyaaakteech acheek choo kikēēmiitē ng'wēnyuutaab kiruutēk sukung'eeet kēēyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin kuchurta.

6 Kuu yoo kēēyēku lōkōkaab Yēyiin, kōōkōōyook :Yēyiin Tāmirmiryēētaab lakwanyii chokōōwutēēch. Tāmirmiryoonooto ku nyoo yēyēēch kēēkuur Yēyiin kule, "Baaba." 7 Kunyoo, -mēētākēēyēku motwoor nteenee kēēyēku lōkōkaab Yēyiin. Kuni, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, mākukōōnēēch kiy ake tukul nyoo bo lōkōkyii.

Kinyāilichi :Bāwulō Kalatyeek sukunam ng'ālyoontēētaab manta

8 Yoo kitākutoombo ōnkēt Yēyiin, kyōōbēng'tēē āynātōōs chēē māyēmāksē /kēēkutyinē. 9 Nto raat yu kōōnkēt Yēyiin, nto kuuyu kōōkōōnkētōok :inee, ām nee yu ōmāchē subak ōyēēchi ātēbuut āk ntāsīmuut choo māyēētyēēchook kiy? Ōmāchē subak tākōōbootook :tukuuchoo? 10 Ōmiitē baateey ōswēē

ōriibē bēsyoōsyēk chēē wōōyēch, nto ārook ākoo kēnyiisyēk. ¹¹ Āmuyoot ām wōlēē ōmiitē ōbuurtooy nyēē yoo kaakas, kwāābirtoohook nkuruukyuu nyēbo buch! ¹² Mbo ng'eetaabiya, āsoomook kule ōtēbii kuu anii nyoo kyāāmētē ātēbuutēkaab Yuutayek ankaakerkeyiitu akweek choo kimābāwook :kiru-utēchoo.

Māmii :lēelis nyēē kyōōyēwoo yoo kyāāyēku too ām wōlēē ōmiitē. ¹³ Ōnkētē :akweek kule nto kimā bōōrnyuu nyi kimakaraam, nto kimānāāchōō wōloo ōmiitē yu kibo taay. ¹⁴ Kiimuuchē kuyeyaak :nyaamburuureenyuu ochweesa nto otayaa. Nteenee, kyootaachaa wuu nyēē kyāāyēku *malayikeetaab Yēyiin, nyēē wuu nyēē ki :anii Kāārārookiintēēt Yēesu bakeenke. ¹⁵ So! Kookwaamaak :nee ra? Kiba ānō :ng'erekweechaakwook kyōōboontē yu kibo taay? Āmwoowook kubooyiit man kule kyōōbāybāyēch nyēē nto ki-imuuchāktōōs, nto kyōōlōōtu koonyekwook ānkōōkōōnoo. ¹⁶ Kunyoo ii, ara kwōōyiboo āyēku buunyoo ām wōlēē ōmiitē kuuyu kwāāmwoowook manta?

¹⁷ Mii kusyēēmē :bichoo mākwook orub kiruutēk kule kusaaysaayaak ōchāmchi ng'aleekwaa āmēēbērē kubo ng'al chēē kārōomēch. Nteenee māchē kusateenaak wōlēē ōmiitē :anii sukung'eet orob icheek. ¹⁸ Karaam yoo kēēnēmchi keyy :chii ām akweek ng'ālyoo kātikoo baateey kubo kārōomnyo. Ōyēyē kuu nyooto ākookoy āmēēbērē baateey yoo kēēboontē keyy. ¹⁹ Biikyuu chēē āchāmē, kuu yoo āmē cheebyoosya :moo yoo mākusich, kumii kung'woonchoo :nkanii kuu nyooto ākoy kut akas kule kōōkich ām Kāārārookiintēēt. ²⁰ Ābērē nto kākēēboontē keyy, sārēēkunēē mukuulēyto yoo āng'āloolwook, kuuyu āmoo mēt :ng'aleekwook.

Lōkōkaab koorkēētaab kayta āk chēbo koorko motwooriin

²¹ Nto akweek choo ōmāchē kubāwook :kiruutēk ii, -mōōnkētē kiyēē mwooyē :siruutēkaab *Muusa? ²² Siraat kule kiboonto :Abraam wērikyii āyēēng'. Kisichē ake :koorkēētaab kayta kusich nyiin ake :koorko nyēē motwooriin. ²³ /Kikēēsich wēēroo kibo koorko nyēē motwooriin kurubta keyy āk kāsōōtēywēēkaab biiko buch. Nteenee /kikēēsich nyēbo koorkēētaab :kayta kurubta keyy āk kiyēē kikuurto :Yēyiin.

²⁴ /Kikiiwuuytēē kooruuchoo ng'al. Kerkeyy :kooruuchoo āk kiirootiisyek āyēēng'. Kiirootyeet nyoo kibo taayta nyoo /kikēētoowunēē Tulwēētaab Sinaay* kuckerkeyy :nyoo āk *Akaar. Kwoonēē nyooto :lēēkōōy chēē motwoor. ²⁵ /Kikiiwuuytēē Akaar tulwoonoo bo Sinaay ām kōōrēētaab Araabuuk nto nyooto ku Yēērusālēm nyi bo raat nyoo motwoor :biikyii ām kiruutēk.

²⁶ Nteenee kerkeyy :Yēērusālēm nyoo bo kibkōōnkōy āk koorkēētaab :kayta nyoo mēēbērē motwoor :biikyii ānku inee ku moomo nyēēnyoo acheck choo kiikiyēnchi Kiriistō. ²⁷ Mwooyē :siruutēk kule:

“Ing'erech wē, koorko nyēē sōōn,
nyoo mānēēsich leekwa.

Ichirirēn miisin

:nyoo maneeakas ng'woonintaab leekwa.

Tyaa sōō :lēēkōōy chēbo :koorko nyoo lōōlēnoot!

Makuchaang'iit kusiir chēbo nyoo kānyōōr saannyyaa.”†

4:10 Room. 14:5; Kolos. 2:16   **4:11** Kala. 2:2; Filib. 2:16; 1Tēēs. 3:5   **4:12** 1Kōōr. 9:19-21   **4:13** Yēyuu. 14:19   **4:17** Kala. 1:7   **4:19** 1Tēēs. 2:11   **4:22** Toowu. 16:15; 21:2-3   **4:23** Toowu. 16:1-5; 17:16-21; Room. 9:7-9   * **4:24** /Kikēēkōōnunēē kiruutēkaab Muusa Tulwēētaab Sinaay.   **4:24** Chuy. 19:3–24:18; Kala. 3:23; 4:1; 5:1   **4:26** Ibu. 12:22; Ng'oong'. 21:2   † **4:27** Isa. 54:1   **4:27** Toowu. 15:5

²⁸ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, okerkeeye :akweek Isaka wēeroo bo koorkeetaab :kayta, kuuyu /kikēēsichook kurubta keyy āk kiyēē kikuurto :Yēyiin. ²⁹ Kuu wōloo kiwuu :ng'aleek ām taay, kuwuu nyooto mbo raat. Ng'ēētē :choo/kikēēsich kurubta keyy āk kāāsōōtēyiwēēkaab biiko buch kuwuy choo /kikēēsich ām kāāmuukēyiwēēkaab Tāmirmiryētē. ³⁰ Nteenee, mwooyē nee :siruutēkaab Yēyiin kurubta keyy yuutēyu? Mwooyē kule, “Ikwetee koorcoonoo motwooriin kayi kuboonto keyy wēeroonyii. Mākoy kuyemta :wēeroo bo koorcoonoo kiy āk wēritaab koorkeetaab kayta.”† ³¹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, -mākēēbooyē :acheek koorko motwooriin, nteenee kēēbooyē koorkeetaab :kayta.

5

-Matookany kubāwook:kiruutēk

¹ Yoo kiityooktook :Kiriistō, kimāchē kule simātākōōtiinyook :kiruutēk. Kunyi, ōkiilchi kaatyaaktaayaanaa -amookany /kiiwutēēnook subak muchōōkiitaab motwoornātēēt. ² Ōyēbchi yiiit ng'aleekyuu. Āmwoowook :anii Bāwulō kule yoo koocham */kiimuraatanaak kule sukuchamtaak :Yēyiin, māyēētyēēchook kiy mbo kisich :meetaab Kāārārookiintēēt. ³ Nto subak āmwoochinē chii ake tukul nyoo chāmtooy keyy /kiimuraatan kule, yoo kayey kuu nyooto, kumākyinē kuriib kiruutyēētaab Yuutayeek kumukuul. ⁴ Nto akweek choo ōbērē kuchamaak :Yēyiin kule ōchurtootiin kuuyu ōrubē kiruutēkaab Yuutayeek, kyōō-irii tilyaanateet āk Kiriistō. Kyoochuchuyee keyy chamateet nyoo kiirāroochēēnook :Yēyiin. ⁵ Kēētiiyēē keyy :acheek Tāmirmiryētaab Yēyiin kule +mākēēnyōōru soboontaab kibchuulyo, kuuyu kiikoosēē keyy Kāārārookiintēēt. ⁶ Yoo /kakiimuraatan chii nto yoo /kamakiimuraatan, kumā kiy ām wōlēē mii :Kāārārookiintēēt Yēesu. Nteenee kiyēē bo koomānuut kookaasee keyy :chii Kāārārookiintēēt ānkuboonto chamateet.

⁷ Kyōōmiitē ōlābātē nyēē karaam. So, ng'oo subak :nyēē king'emaak otay ng'ālyoontētaab manta? ⁸ Māchōōnēē :ng'ēmiisyēēt nyēē wuu nyoo wōlēē mii :Yēyiin nyoo kikuurook ōyēku lōkōkyii. ⁹ Yēyē :muumaryaanto nyēē kisich mayyeeek tukul kukuut. Kunyi, imuuchē :ng'ālyoo nyēē mining' kuweechaak nkakweek tukul. ¹⁰ Ātinyē man ām Mokoryoontēēt kule mēēbērē +moosoot ām kēēlto ake. +/Mākiing'woonchi chiito nyoo kēēbotbootook nyēē mātiny kule ng'oo :chiichoo. ¹¹ Mbo ng'eetaabiya, nto kitāāmiitē ānēētook kule ākoy /kiimuraatan chii sukuyēk chiitaab Kiriistō, nto mēēbērē /tākēēwusoo. Nto kiwuu nyooto, nto ki buch aneet meetaab Yēesu ām murtooywoontēēt nyoo iyimē icheek mētēwoy. ¹² Ābērē nto bokuchwenta keyy :bichoo mii kōōyimook mētēwoy.

Soboontaab Tāmirmiryētē āk nyēbo kōōrēēt

¹³ Nto kurubta keyy āk akweek ii, mbo ng'eetaabiya, ōkuurootiin āmēēbērē tākubāwook :kiruutēk nteenee, mayeyaak :yooto ō-āsyi keyy muchastaab bōōrwoonikwook. Ōyēētyēēchinē keyy ām chamateet. ¹⁴ Iyūmē kiruutēk tukul :kiruutyoonoo mwooyē kule, “Icham laatyēeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy

4:29 Toowu. 21:9 † **4:30** Toowu. 21:10 **5:1** Kala. 2:4; 4:5, 9; 5:3, 13 **5:3** Room. 2:25; Kala. 3:10-12; Yāāk. 2:10 **5:5** Room. 8:4; Kala. 2:16 **5:6** 1Kōōr. 7:19; Kala. 3:28; 6:15 **5:8** Kala. 1:6-7 **5:9** 1Kōōr. 5:6 **5:10** Kala. 1:7 **5:11** 1Kōōr. 1:23; Kala. 6:12 **5:13** 1Kōōr. 6:12; 10:23-24; 1Bēt. 2:16

keyy.”† ¹⁵ Osaan ōloong'tēē keyy āmōō-āmē keyy nkosyur, kuuyu ōmuuchē owaang'te keyy.

¹⁶ Āmwoowook nanyuun kule ōbēesyētēē Tāmirmiryēēt simatwaraak :muchastaab bōōrwoonikwook. ¹⁷ Kwiilē keyy :muchastaab bōōrwoonik āk Tāmirmiryēēt. Kunyi itooyēēnook :muchastaab bōōrwoonik orub Tāmirmiryēēt. Nteenee mwoowook :Tāmirmiryēēt kule -moorub tukuuchoo miyootēch, simooyey kiyēē mächē :moonikwook. ¹⁸ Kunyi, yoo intōōwook :Tāmirmiryēēt, mēēbērē tākubāwook :kiruutēk.

¹⁹ Tookunootiin :yēyuutēkaab chii nyēē muchāsiin nto chooto ku: martaayeeet, soboonto nyēē mā liliil, sikornateet, ²⁰ kutunkynooyēētaab āynātōōs, sookēyēēk, wēchēētaab keyy, wookuutyēēt, yoo mēēchinē ake :moo kubo kiyēē boonto :ake, nyēērunātēēt, soonānēēt, bcheyeetaab keyy, kaankweleet, ²¹ tuuyintaab moo, bōōkitēēt, sookwoonuut chēē /kyoome kut /bokiikēēyētēē āk alak chēē kerkeyy āk chooto. Lēyyē, āmwoowook kuu yoo kyāāmwoowunoonwook, kule ōriib keyy kuuyu mānyōōru :choo rubē ng'aleechu ātēbto ām Kaab Yēyiin.

²² Nteenee, kiyēē yibu :Tāmirmiryēēt ku chamateet, ng'erekweek, kaalyeet, muytaayeeet, ntusātēēt, karaamateet, kaakaaseet, ²³ yibēētaab keyy ng'wēny āk riibēētaab keyy. Māmii :kiruutyoo ake tukul nyēē kwiilē ng'aleechu. ²⁴ Kiikubakaakta :biikaab Kāārārōokiintēēt Yēēsu muchastaab bōōrwoonikwaa āk tukuuk chēē miyootēch chēē mächē :moonikwaa. ²⁵ Kuu yoo kōōkukōōnēēch :Tāmirmiryēēt soboonto nyēē lēēl, okany kēēbēesyētēē Tāmirmiryoonoo. ²⁶ Kunyoo, -mōōkānyē kēēng'āsē keyy āmākēēchiwēnootēē biiko alak nto kiituyiitiyinē keyy moon.

6

Ōyēchinē chii ake tukul nyēē karaam

¹ Mbo ng'eeetaabiya, yoo kayey :chii ng'ōōki, -moosyool nteenee ōyisu muut :akweek choo ōkichoottiin ām Tāmirmiryēēt ānkōōriibē keyy simōōsuuchi :nkakweek ng'ōōki. ² Ōyēētyēēchinē keyy yoo kānyikisyook :ng'ala. Yoo ! kooyey kuu nyooto, +mootyiich kiyēē mwooyē :mākuutyēētaab Kiriistō. ³ Yoo isōōtē :chii kule inee ku anum āmēēbērē wuu nyooto, kākwerto keyy :nyoo. ⁴ Māchāktōōs :chii ake tukul kōōrōōtootēē ātēbuutēkyii. Yooto, makung'erech kubo kiyēē kiikuyey āmēēbērē kule kēēkyuuyēē keyy kiyēē kiikuyey :chiito ake. ⁵ Kālābē :chii nyalilnyii nkit.

⁶ Biich alak tukul choo / kēēmiitē / kiinēētē ng'alyoontēētaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēmtooy tukuuk chēē boonto āk kāānēētikwaa.

⁷ -Mookany /kiiberbeeraak. Māmii :chii nyēē imuuchē kuchiiraneē Yēyiin. Kiyēē choonē :chii kukēsē kiyooto. ⁸ Nyoo choonē muchasta, kukēsē meet. Nto nyoo choonē ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, kukēsē *soboontaab kibchuulyo. ⁹ -Mookany kēēchoosyē kēēyēyē chēē kāroomēch, kuuyu yoo kayit :āsiiswēk chēē kiikuchōb :Yēyiin, mākutuwēnēēch yoo kāmākēēnyēbēt. ¹⁰ Kunyoo, kuu

† **5:14** Laawiik 19:18   **5:14** Mat. 22:36-40; Room. 13:9; Yāāk. 2:8   **5:17** Room. 8:2-13; Kala. 5:25
5:18 Room. 6:14; 7:4   **5:21** Māārko 7:21-22; Room. 1:28-32; 1Kōōr. 6:9-10; Ēfēēs. 5:3-5; Kolos. 3:5-8; 1Tēm. 1:9-10; 2Tēm. 3:2-4; 1Bēt. 4:3   **5:22** Ēfēēs. 5:9   **5:24** Room. 6:6; Kala. 2:19; 6:14; Kolos. 3:5; 1Yooowa. 3:6   **5:25** Room. 8:4; 1Kōōr. 6:19; Kala. 5:16   **5:26** Room. 12:10; Filib. 2:3   **6:1** Mat. 18:15; 1Kōōr. 10:12; Yāāk. 5:19   **6:2** 2Kōōr. 11:29   **6:3** 1Kōōr. 4:7   **6:5** Room. 14:12   **6:6** Room. 15:27   **6:7** Āyub 4:8; Kāālēw. 22:8-9   **6:8** Room. 8:6, 13   **6:9** 2Tēēs. 3:13

yoo tākēēboontē bārooyinto, okany kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch ām wōlēē mii :biiko tukul ānku miisin, ām wōlēē mii :choo kiikōōyēnchi Yēyiin.

Ng'aleekaab lētuit

¹¹ Okasee siruutēchu wōōyēch kule anii nkit :nyēē āmiitē āsirwook.

¹² Biiko choo mächē kōōboorunēē wōlēēb saang' kule kāroomēch :choo mii kukērchook koong' kule */kiimuraatanaak. Yēyē :bichoo kuu nyooto /simākēēwus kubo murtooywoontēētaab Kiriistō. ¹³ Ānkoo kuwuu nyooto, māriibē :bichooto /kiimurootānē kiruutēk tukul, nteenee mächē kule /kiimuraatanaak sukung'et kung'asee keey murootāniisyēēng'woong'.

¹⁴ Lēyyē, mākooy ang'erechee kiito ake, nteenee āng'ērēchēē murtooywoontēētaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kiikuyeya :meetaab Yēēsu ām murtooywoontēēt akas kule buch :sobootaak kōōrooni ānkāyēku :nkanii buch ām wōlēē mii :soboonoto. ¹⁵ Māyētyēēchinē kiy yoo /kakiimuraatan chii nto yoo /kamakiimuraatan. Nteenee kiito nyēbo koomānuut ku kunyōōr :chiito soboonto nyēē lēēl. ¹⁶ Lēyyē, kōōkoochi :Yēyiin kaalyeet biiko tukul choo rubē ng'aleechu ānkōōbēruur. Bichooto ku biikaab Yēyiin chēbo man.

¹⁷ Kunyoo, matakukwiilaataa :chii kung'etee ra kuwo taay kuuyu āboontē bēēruutook ām bōōrnyuu chēē kyāānyōōru kubo Yēēsu.

¹⁸ Mbo ng'eetaabiya, kōōbēruurook :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kuwuyiit nyooto.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Ēfēesēk

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat am Rooma am kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule kibo 60 KK. Ki kiriing' :Ēfēēsō nyēē wōō am yēmēētaab Eesya nyi /kēēkuurē ra kule Eesya nyēē Mining' anki mātēēbēēt nyēē wōō nyēbo mung'aareet. Kiibuur :Bāwulō Ēfēēsō nyēē lōō am ruutoonyii nyēbo sōmōk ankoomuuch kutoow kaniseet nyēē kichokukiimiit miisin am wōlooto. Nyēē mā tyaa, /bokēētoow kanisoosyek am kiriinkōōsyēk chēē ki lēēkitēch. Barwaani bo Ēfēēsō ku nyēē /kēēmāchē kuyityi kanisoosyek tukul am Eesya nyoo Mining'. Yoo /kākēēnyōōr barwaani, kumāchāktōōs /kēēsūmānchi biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit ak kiyēē āmu: Makerkey :barwaani bo Ēfēēsō ak bārōōnōōkaab Bāwulō chuut kuuyu māwuulyēē ng'aleekaab kānēētiisyō nyēbo lembech nto kāāyimuutēk alak am wōlēē mii :biikaab Kiriistō. Kisirē :Bāwulō barwaani kumāchē kooyeesta keye :soboontaab tāmirmiryēēt nyēbo biikyii chēē makusuman sukung'eet kōōnkēt am kēēlto nyēē karaam kiyēē mākyinē icheek :Yēyiin kurubta keye ak kaararaacheet. I-ārōōru :barweet am kēēli wōlēē kiwuu :chōbuutēkaab Yēyiin kurubta keye ak kaararaacheet kumānāātoow kuyey barak ak ng'wēny, kubuntēē kiyēē kiyeyakay am yoo kibo Kolkoota ānkuwo kuu nyooto akoy tabantaab kōōrēēt yoo /kiisyēēntooy rōkōs. Iboorchinē :Bāwulō biikyii choo kāsē ng'aleechu kule miitē kuboortōōs :rōkōsto ak kāroomnyēēt nto nyooto ku booryēētaab Buunyoontēēt ak Yēyiin (kur. 6:12). Kuu yoo kēēyēku bōōrto akenke, /kiikēēkuurtoowēēch biirtooyi-isyēēt am booryoonyii.

Iboorunēē barwaani kēēlwookik chēē teer am wōlēē wuu :tilyaanateet nyēē mii kwēēnutaab biikaab Kiriistō ak Mokoryoontēēng'waa. /Kikiiboorunēē kāāburtaab murēnēēt ak koorkēēnyii, bōōrto nyēē mētit ku Kiriistō, kōōto nyēē tolochta ku Kiriistō ak alak. Itēryēēchēē kāākiimēēt kule kēēmīnyē ākookoy am soboonto nyēē ing'erēēchē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keye :Bāwulō biikaab Ēfēēsō ānkumākyi bēur

1 Anii :nyoo Bāwulō nyēē kitoola :Yēyiin āyēku *lēbkēēyiintēētaab Kāārārōokiintēēt Yēēsu. Āsirwook lōkōōywēchu akweek biikaab Kiriistō chēbo *kiriinkēētaab Ēfēēsō choo kyōōyēnchi Kāārārōokiintēēt Yēēsu. ² Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet am wōlēē miitē :ineē ak Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

Kichōb :Yēyiin /kiiraraach biiko

³ Kusilākooy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kukōōnēēch :Yēyiin bēur ake tukul nyēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kubununēē Kiriistō. ⁴ Kisimkutooleech :Yēyiin /kumānāākēētoow kōōrēēt kubununēē :Kāārārōokiintēēt sukung'eet kēētililiitu nyēē -mākēētinyē miyootyo ake tukul am taayeenyii. ⁵ Kisimkootiil :Yēyiin am chamateenyii kule kēēyēku lōkōkyii kubununēē Kāārārōokiintēēt Yēēsu. Kiyey yooto kuu wōloo kīmāktooy nkityōōniin. ⁶ Okany kiitōrōōr Yēyiin kubo bēruuro

wōō nyoo kiikurōōbwēech kubununēē lakwanyii nyoo chāmē :inee. ⁷ Kiikuwālāng'wēech :Kāārārookiintēēt ām korotiikyii choo kiwasta, nto yooto / kukōōkēenyōōwēech kaat ām choolwookātēenyoo. Chāmēech sōō :Yēyiin nyēē tyaa! ⁸⁻⁹ Ām chamataani wōō, kiiboorwēech chōbēēnyii nyēē kiiyeelaat. Kirōōbwēech kiirnātēēnyii ankuyeyeech kiinkēt kiyēē kimāchē kuyey kubununēē Kiriistō. Kiitiil kuyey kuu nyooto kuuyu kikas :inee nkityōōniin kule ki karaam. ¹⁰ Kiito nyēē kiikuchōb :Yēyiin ku kule Kiriistō :nyēē mākyuis ānkubāw tukuuk tukul chēē mii barak āk ng'wēny yoo kāyityiin :bēsyoōsyēk chēē yēmootiin.

¹¹ /Kisimkeekweyeech ām Kiriistō kēēbooyiitu Yēyiin nyoo ityiichē tukuuk tukul kurubta keye āk wōlēē kikiikusatita āk wōlēē kimāktooy. ¹² Kunyoo, māchāktōōs :acheek Yuutayeech choo kisimkiikēnēē keye chōōnēētaab :Kāārārookiintēēt, kēēsiltooy Yēyiin kubo wōōyinnyii. ¹³ Kyōōyēnchi :nkakweek choo kimōōyēku Yuutayeech yoo kyōōnāmē ng'alyoontēētaab manta nyoo irāroochē biich. Yu kābōōyēnchi Kiriistō /keeng'oocheenaak Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo /kikiikēēkuurtoowook /sikiinkētēēnook kule obooyē Yēyiin. ¹⁴ Yu / kikēerōōbwēech Tāmirmiryēēt, ki kereeryaanteet :nyooto nyēbo nyoo +mākeēnyōōru ām bēsyeēt nyoo /kiityooktēech acheek choo kēēbooyē Yēyiin. Kēēsiltē Yēyiin kubo wōōyinnyii.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Ēfēsō

¹⁵ Kyaakas kule ōkoosēē keye miisin Mokoryoontēēt Yēesu ānkōōchāmē biikaab Kiriistō. ¹⁶ Kunyi, kimāākustooy ābirchi Yēyiin kōōnkōy yoo āsoowook. ¹⁷ Āsooyē kibtaman Baaba Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānku kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō kule kukōōnook kiirnātēēt ānkung'oong'wook ōnkēt wōlēē wuu :inee. ¹⁸ Āsooyē subak kule kusēw :mētēwookwule sōōnkēt kule ōkēnēē keye miisin kiyoo kiikukuurtoowook :Yēyiin kule sukurōōbwook āk mbo kule sookas wōlēē tēē :bēurto nyoo kyōōnyōōru :akweek āk biikaab Kiriistō tukul. ¹⁹ Āsooyē mbo subak ōnkēt wōlēē tēē :nyikiisinto nyēbo kāāmuukēywēēk chēē mii kuyēyisyēē :Yēyiin ām wōlēē kēēmiitē :acheek choo kiikiyēnchi inee nyēē māmii :kiyēē /kiiwuuytēē. ²⁰ Kiyēyisyēē :Yēyiin kāāmuukēywēēchooto, yoo kiing'ēētēē Kiriistō meet ankuyey wokutēbunēē āwunyii bo taay ām kibkōōnkōy kubāytooyiis :tukwaay. ²¹ Bāytooy :Kiriistō chii ake tukul nyēē bāytooyiin ām barak, biiko tukul choo bo kāāmuukēywēēk āk mokorēēnik tukul. Inee :nyēbo kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin kusiir alak ām kōōrooni āk mbo ām kōōrēēt nyoo mākuchō. ²² Kiikōōkoochi :Yēyiin Kiriistō kubāw kiy ake tukul ankuyey inee kuyēk kāāyyoong'iintēētaab biikaab Kiriistō. ²³ Biikaab Kiriistō ku bōōrtaab Kiriistō. Inee :nyēē yēyē bōōroo kuchurta ānku inee nyēē yēyē kiy ake tukul kuchurta ām wōlto ake tukul.

2

/Kēerōōbwēech soboonto nyēē lēl ām Kiriistō

1:6 Mat. 3:17 **1:7** Room. 3:25-26; 1Kōōr. 10:16; Ēfēs. 2:13; Kolos. 1:20 **1:10** Ēfēs. 1:22; Kolos. 1:16, 20 **1:14** Yēyuut. 19:2, 6; 2Kōōr. 1:22 **1:20** Yēyuut. 2:32-33 **1:21** Room. 8:38; Kala. 4:8-9; Ēfēs. 6:12; Kolos. 1:13, 20; 2:9-10, 15, 20 **1:22** Ēfēs. 1:10; 4:15; 5:23; Kolos. 1:18; 2:19 **1:23** 1Kōōr. 12:27; Ēfēs. 2:16; 4:4-16, 25; 5:30; Kolos. 1:18; 2:19; 3:15

1 Ām taay, kikyōōbēku ōsobchootiin kubo ng'ōōkisto nyēē kyōōboontē,
 2 yoo kitōōrubē ātēbutēk chēē nāmē keyy āk soboontaab kōōrooni āk mbo
 chēbo bāytooyiintēetaab tāmirmirook chēē miyootēch ām wōliin bo barak.
 Bāytooyiintoonoo :nyi mii kuyēyisyēē choo mākāsyinē Yēyiin. ³Kikeekerkeye
 :nkacheek tukul āk bichoto. Kitōōrtēēch :muchastaab bōorwoonikyoo
 ānkikēērubē miisin kāāsōōtēywēēkaab tukuuk chēē miyootēch. Kuu wōlēē
 wuu :biiko alake, kinyoolchēēch nkacheek kēēnyōōru ng'wooninto nyēē /
 kimākiing'woonchi bichoto.

4 Nteenee kuuyu chāmēēch :Yēyiin miisin ānkuriirēēnēēch kuyitita,
 5 kukōōnēēch soboonto nyēē lēēl ām Kiriistō. Ānkoo sinee kikiikēēbootyē
 kubo ng'ōōkisto nyēē kikeēboontē, kooraraacheech ām chamateenyii.
 6 Kiikoong'eeteeneech :Yēyiin meet āk Kāārārōokiintēēt Yēēsu ānkōōyoomēēch
 āk inee sikēēbāytooyisyē :tukul ām barak, ⁷sukōōboorunēē yooto ām
 bēsyōōsyēk choo kwoonii kule chāmēēch miisin nyēē māmii :kiyēē /
 kiiwuuytēē. Kiiboorwēēch chamataanaa kubununēē Kiriistō. ⁸Yēyiin nkityō
 :nyēē kiyēyook / kiiraraachaak kubununēē chamateenyii yoo kyōōkoosēē
 keyy inee. Mēēbērē kyōōbirtoochi nkur nteenee kiy :nyoo nyēē kirōōbu
 :Yēyiin. ⁹Kunyi, mang'as keyy :chii kule / kikiiraraach, kuuyu mēēbērē
 kibirtoochi kiyoo nkur. ¹⁰Yēyiin :nyēē kiyeyēech kēēyēku cheechii. Nto kuu
 yoo kēēyēku cheechii, kumākēēch kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch choo
 kisimkuchōbwēech kubununēē Kāārārōokiintēēt Yēēsu.

Kiichoomnyo :Yēyiin Yuutayeeek āk choo mā Yuutayeeek

11 Onkēt kule -mōōyēku Yuutayeeek :akweek ām yootēēt. Kuurook :choo /
 kiimurootānē kule 'chēē -/mākiimurootānē' (kiy nyēē /kēeyēyēē āwuun buch).
 12 Okas kule kimānōōnkēt Kiriistō yu kibo taay, /ankikiikeekertaak saang'
 nyēē ki mākyō ōnyōōru bēurtaab *Isrāyēēl nyoo kiikukuurttoochi :Yēyiin
 biikyii. Kikyōōmny kōōrooni nyēē māmii :kiyēē tōōkēnēē keyy āmōōnkētē
 Yēyiin. ¹³Kyōōlōōyēch :akweek ām wōlēē mii :Yēyiin yu kibo taay. Nteenee
 /kōōkēēkwērwook raat olēēkityi Yēyiin kubununēē korotiikaab Yēēsu.

14 Inee nkityōōniin :nyēē kiyibchi Yuutayeeek āk choo mā Yuutayeeek kaalyeet
 ānkiikōōtuuyo bōrōryōōsyēchooto tukwaay kuyēk kiito akeenke. Kiikubut
 tōōtēēt nyoo kiyibu buunyoontiit. ¹⁵Yu sukuyeyakay kuu nyooto, kiikooyto
 :Kāārārōokiintēēt soboonnyii sukoowaang'tee kiruutyēetaab Yuutayeeek āk
 mbo mākuutēkaab kiruutyoonoo. Kiyey yooto kiito akeenke kuyēwunēē
 wōlēē mii :bōrōryōōsyēchooto āyēēnku ānkunoomnyo āk inee nkit. Kiyib
 kaalyaanaa ām kēēlooto. ¹⁶Yu kāwokumēēchi :Kāārārōokiintēēt murtooy-
 wootēēt, koowaang'ta yooto buunyoontiit ānkōōchoomnyo bichoo kuyēk
 kiito akeenke. ¹⁷Kichō :Kāārārōokiintoonoo sukuyibwook kaalyeet akweek
 choo mā Yuutayeeek choo kyōōlōōyēch ām wōlēē mii :Yēyiin ānkuyibchi
 nkicheek kaalyeet Yuutayeeek choo kilēēkitēē. ¹⁸Kunyoo, inee :nyēē
 yēyē :bōrōryōōsyēchuutēchu tukwaay kuyityi Baaba Yēyiin ām Tāmirmiryēēt
 akeenke.

2:1 Room. 5:12; Kolos. 2:13 **2:2** 2Kōōr. 4:4; Ēfēēs. 6:12 **2:3** Ēfēēs. 5:6; Kolos. 3:7 **2:4** Room. 8:39 **2:5** Room. 3:24; Kolos. 2:13 **2:6** Ēfēēs. 1:3; Kolos. 2:12; 3:3-4 **2:8** Kala. 2:16 **2:9** Room. 3:28; 1Kōōr. 1:31; 2Tēm. 1:9; Tiitō 3:5 **2:11** Room. 2:28-29; Kala. 5:6 **2:12** Room. 9:4; 1Tēēs. 4:13 **2:13** Room. 11:17 **2:13** Ēfēēs. 1:7 **2:14** Yēyūut. 10:36; 1Kōōr. 12:13; Kala. 3:28; Ēfēēs. 2:16; 4:1-6 **2:15** Room. 7:4-6; 2Kōōr. 5:17; Kolos. 2:14 **2:16** 2Kōōr. 5:18; Ēfēēs. 1:23 **2:17** Isa. 57:19; Yēyūut. 2:39

¹⁹ Kunyi, -mātōōyēku sobooy :akweek choo mā Yuutayeeek. /Kikēētāsyook biikaab Kiriistō ānkēēbooyē :tukul kayta akeenke nyēbo Yēyiin. ²⁰ Okerkeeye kō nyēē / kikeeteech yēbo tiyēywoontēetaab ng'aleekaab *lēbkēēyik āk *wōōrkooyik kuboonto keey Kāārārōokiintētēēt Yēesu nyēē tolochta. ²¹ Kiriistō :nyēē tiyē keetiik tukul chēbo kōōto kut kuyēk Kōōtaab Yēyiin. ²² /Kēēmii / kēētēektōok nkakweek ām Kiriistō ōyēku kōōto wōlēē sukuminyē :Yēyiin ām Tāmirmiryēēt.

3

Kyoomchi :Bāwulō lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeeek

¹ Ām ng'aleechaata tukul, ākutunkyinē :anii Bāwulō Yēyiin. Āmiitē kāābrātīyō kuuyu kyāā-āmwook akweek choo mā Yuutayeeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk Kāārārōokiintētēēt Yēesu. ² Kyookas kule king'ooobwo :Yēyiin ā-āmwook lōkōōywēchu kāroomēch bo chamateenyii. ³⁻⁴ King'oong'woo lōkōōywēchoo kiiyēēlootiin. Yoo koosuman ng'aleechu kāāsirwook ām nwookinto, +mōōnkēt tukuuk choo kiiyēēlootiin choo ānkētē :anii kurubta keey āk Kāārārōokiintētēēt. ⁵ Ng'alyoo :nyoo nyēē / kimānāākiiboorchii biiko bēsyēēt ake kuu yoo kāākōōboorchii :Yēyiin *lēbkēēyikyii chēē /kiitāboonchi āk *wōōrkooyikyii kubununēē Tāmirmiryēēt. ⁶ Ng'alyoontoonoo kiiyeelaat ku kule, mākurōōbchi :Yēyiin biiko choo mā Yuutayeeek kiy kuu yoo kirōōbchinē choo Yuutayeeek. Kāākunoomnyo :icheek tukul kuyēk kiito akeenke ānkumākunyōōr kiyoo kiikukuurtoochi :Yēyiin biiko kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kāārārōokiintētēēt Yēesu.

⁷ Kikōōno :Yēyiin ayey yiisyooni bo āmtooyiisyēētaab lōkōōywēchoo kāroomēch kurubta keey āk bēurnyii nyēē kirōōbwoō ām kāāmuukēywēkyii. ⁸ Ānkoo ābooyē sinee ng'wēny miisin ām biikaab Kiriistō tukul, /kikēērōōbwoō kiyoo kule ā-āmchi biiko choo mā Yuutayeeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk bāytit nyēē mātēē nyi nyēē boonto :Kāārārōokiintētēēt. ⁹ Māchāktōōs āboorchii chii ake tukul ng'aleechaa kiiyēēlootiin kuchakee /kikeeyey kōōrēt. Kiiyeel :Yēyiin nyoo kiyēyē kiy ake tukul chōbēenyii ākoy bēsyēēt nyēē ¹⁰ kēēboorchii bāytooyik āk choo bo kāāmuukēywēēk ām kōōrētēē barak kiirnātēēnyii nyēē tinyē komoswookik chēē tēerchiintōōs. Kimāchē :Yēyiin kōōboorunēē kiirnātōonoo wōlēē mii :biikyii. ¹¹ Kikiikuchōb :Yēyiin ng'aleechaa kumanaayey kōōrētēēt. Nto yityo chokootyiiich kubununēē Kāārārōokiintētēēt Yēesu Mokoryoontēēnyoo. ¹² Yoo kiikoosēē keey Kāārārōokiintōoni, kiityoookootiin kubo inee kēēyityi Yēyiin nyēē māmii :tōsōōsyo ake tukul. ¹³ Kunyoo, āmwoowook kule -mookany kubēk :moonikwook ām kiiyēē ānyālilēē kubo akweek, kuuyu kiyēyākiis :ng'aleechaa /sikēeyibwook lēbkēēyēēt.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Efēēsō

¹⁴ Ām ng'aleechaa tukul, ākutunkyinē Baaba Yēyiin. ¹⁵ Inee :nyoo ibooru wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :sikiintō āk lōkōkyii ānku ām wōliin bo kibkōōnkōy nto ng'wēny. ¹⁶ Wōō :Yēyiin, lēyyē! Kōōtitiirēēnook kāāmuukēywēkyii kubununēē Tāmirmiryēēnyii nyoo mii āriing'woong'.

2:19 Efēēs. 3:6   **2:20** Mat. 16:18; Efēēs. 4:11; 1Kōōr. 3:10-11; Ng'oong'. 21:14   **2:21** 1Kōōr. 3:16

2:22 1Kōōr. 3:17; 1Bēt. 2:5   **3:1** 2Kōōr. 11:23; Efēēs. 4:1; 6:20; Filib. 1:7, 12; Kolos. 4:18; Filēm. 1, 9

3:2 Room. 1:5   **3:3-4** Kala. 1:12   **3:6** Room. 16:25-26; Efēēs. 2:14, 18-19; Kolos. 1:26-27   **3:8**

1Kōōr. 15:9-10   **3:12** Ibu. 10:19   **3:13** Kolos. 1:24

17 Āsooyē kule otēbtooy Kāārārōokiintēēt ākookoy :akweek choo ōkoosēē keey inee. Kuchutitēenook :chamateet 18 soomuuch :akweek ākoo biikaab Kiriistō tukul ōnkēt kule chāmēech :Kāārārōokiintēēt miisin ānku tēē :chamataanaa wōli āk wōliin 19 ānkōōnkēt mbo subak kule kēēyētē :chamataani wōlēē kēēkastooy /Kiinyiitwook chamataanaa bo Yēyiin kuyem.

20 Kutōrōriit :Yēyiin nyoo kōōnu kukeeytee chēē kākēesoom nto mbo chēē kiisōōtyinē kurubta keey āk kāāmuukēywēēkyii choo mii kuyēyē yiisyēēt ām wōlēē kēēmiitē. 21 Kutōrōriit :Yēyiin kēnyiiis āk kēnyiiis ām wōlēē mii :biikyii kubo Kāārārōokiintēēt Yēesu. Kuwuuyiit nyooto.

4

Noomnyēēt ām bōōrtaab Kiriistō

1 Āmwoowook :anii nyoo arataat kubo yiisyēētaab Mokoryoontēēt kule ōbuur ām soboonto nyēē chuulaat nyoo kikuurchook :Yēyiin. 2 Ōyibē keey ng'wēny kutukul ānkōōntustōōsii. Ōmuytoochinē ng'al ānkōōchoomtōōsii. 3 Osyeem wōlēē ōmuuktooy okas kule kōōriib noomnyēēt nyoo kōōnu :Tāmirmiryēēt āk kaalyeet nyoo ituuyook. 4 Akeenke :bōōrnyoo anku akeenke :nki-nee Tāmirmiryēēt kuu yoo /kikēēkuurchēēch kiikēnēē keey kiito akeenke. 5 Akeenke :Mokoryoontēēt, akeenke :manta anku akeenke :batisaneet. 6 Akeenke :Yēyiin nyoo kwaaniitaab biikaab Kiriistō tukul. Bāytooy tukul, yēyiisyēē tukul ānkumiitē āriitaab tukul.

7 Kirōōbchi :Kāārārōokiintēēt chii ake tukul ām acheek yiisyēēt kurubta keey āk wōlēē wuu :chii. 8 Kiyooto :nyēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule: "Kiwēeto kibratiiisyeek barak,

ānkurōōbchi biiko tuwēnuutēk."

9 Ibooru nee :ng'aleechu: "Kiwo barak?" Ibooru kule kirēk kurook wōlēēb ng'wēny. 10 Nyooto kirēku, ku inee mbo subak :nyoo kiwēētii barak kut wokoong'irta sukooyiichakay :kiy ake tukul ām kōōrēēt. 11 Inee :nyooto kiyey biiko alak kuyēk *lēbkeēyik, kuyēk :alake *wōōrkooyik, kuyēk :alake āmtooyik, kuyēk :alake ākiikaab biikaab Kiriistō nto alak kuyēk kāānēētik. 12 Kiyey kuu nyooto sukuchōb :bichoo biikaab Kiriistō kuyey yiisyēēt kōōtitiir bōōrtaab Kiriistō 13 ākoy kēēnoomnyē :tukul ām kiyēē kēēchāmtooy ānkiinkēt Lakwataab Yēyiin kuchurta. Yooto kēēkich ankeechurte kutukul ām Kiriistō.

14 Yooto, mēēbērē tākēēng'ārng'ārēch ām ng'ālyoontēēt / āmakēēwēechwēēchēēch kēēyēēlchi komosta nyi nto nyiin kubo wusōōnēētaab kāānēētiisyēēt ake tukul nyēbo biich chēē ng'oōmōōt chēē ibērbeērē biich ānkukēntooy biich. 15 Nteenee, okany kēēkich ām tukuuk tukul keekerkeyiitu Kāārārōokiintēēt nyoo kāāyooong'iintēēnyoo, kēēmwooyē ng'al chēbo manta ām chamateet. 16 Inee :nyēē inoomtōōs komoswookikaab bōōrto kuyēk kiito akeenke kutoorētē keey :tukul. Yoo kayey :komosta ake tukul ām komoswookichoo yiisyēēnyii, kunērē :bōōrtaab Kāārārōokiintēēt tukul ām chamateet.

Onam ātēbutēk chēē leelach

3:17 Ēfēes. 5:2; Kolos. 2:7 3:19 Kolos. 2:2 3:19 2Kōōr. 5:14; Ēfēes. 5:2 4:1 Ēfēes. 3:1 4:2 Kolos. 3:12-13 4:3 Ēfēes. 2:14-16; Kolos. 3:14-15 4:4 Ēfēes. 1:23; 2:18 4:5 Yoowa. 10:16; 1Kōōr. 8:6 4:6 Yēyuut. 17:28; 1Kōōr. 12:6 4:7 1Kōōr. 12:11 † 4:8 Tyēēn. 68:18 4:9 Yoowa. 3:13 4:11 1Kōōr. 12:28 4:12 1Kōōr. 14:26 4:13 Kolos. 1:28 4:14 1Kōōr. 14:20 4:15 Ēfēes. 1:22 4:16 Ēfēes. 2:21-22; 4:13; Kolos. 2:19

¹⁷ Ōrōotootē ng'alyoontooni: Āmwoowook ām kāāmuukēyewēēkaab Mokoryoon-tēēt kule -mōōminy kuu wōloo ming'tooy :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin choo tinyē kāāsōōtēyewēek chēē māyēetyēēchinē kiy. ¹⁸ Miitē :bichoo mēēnān ām wōlēē isōōtitooy /ankikiitabaanee wōlēē mii :soboonto nyoo kōōnu :Yēyiin. -Mēēnkētē :icheek kiy kuuyu kiyoomcho :mētēwoy. ¹⁹ Kimēētākusobchootiin :mētēwookwaa. Kiikwoosyi keey sikornateet ānkōōwutootēē keey kuyēyē ng'al alak tukul chēē mā tiliilēch.

²⁰ Māwuu nyoo :mākuutyēētaab Kiriistō nyoo /kikiineetaak. ²¹ Miitē :manta wōlēē mii :Yēesu ānkōōnkētē :akweek inee. /Kiikiineetaak ²² otayee keey ātēbuutēchoo kibo taay choo kitōōrchook :muchas choo kimii wokwooroon-took. ²³ /Kiikiineetaak mbo subak oweeksee kāāsōōtēyewēēchoo kibo taay ankoorub kēēltaab Tāmirmiryēēt ²⁴ ankoonam ātēbuutēk chēē leelach. /Ki-keeyeyaak okerkeyiitu Yēyiin ōkārāmiitu kuchurta ānkōōtiliitiu kurubta keey āk manta.

²⁵ Kunyi, ōmētē ng'wiiynaneet ānkōōmwoochinē chii ake tukul ng'al chēbo manta. Kēēbooyē :tukul bōōrto akeenke. ²⁶ -Mookany kutōōrchook :siir-mōōyto ng'ōōkisto, āmānyēē :chii kwiimēn.† ²⁷ -Mōōkoochi Kibrōkōsyoontēēt bārooyinto mbo kisich. ²⁸ -Mātākuchōōrso :chii nyoo kō chōōriin, nteenee māchāktōōs kucheeng' yiisyēēt sukung'et kuniyōōr kiy nyēē kābchēchiin āk choo nyālilootiin.

²⁹ -Mōōng'āloolē ng'al chēbo āwēēsyoo. Ōng'āloolē ng'al chēē ititiirē biiko alak yoo kābotyi :kiy, sukung'et kōōbēruurākiiis :choo yēbchinē yiit. ³⁰ -Mooyey kunyēē :Tāmirmiryēēt nyoo kikōōnook :Yēyiin /sikiinkētēēnook kule ōyēku cheechii, ng'alyoo nyēē ibooru kule mii :bēsyēēt nyēē makooraachaak :inee kutukul. ³¹ -Mookany kung'woonchook :ng'ala. Otayee keey siirmōōyoontiit. -Mōōnyēēru, āmōōyēyē wōōrōōr, āmōōng'ōōmē keey. Ōmētē ng'al alak tukul chēē miyootēch. ³² Ōtānkāsē kityō, ōriirēē alak ānkōōnyōōchinē keey kaat kuu yoo kiikunyōōwook :Yēyiin kaat kubununēē Kāārārookiintēēt.

5

¹ Āmwoowook kule ōtēbchēē kuu wōloo wuunto :Yēyiin, kuuyu ōyēku lōkōkyii chēē chāmootiin ² ānkōōminyē nyēē ōchoomtōōsii kuu yoo kichameech :Kāārārookiintēēt. Kichameech kut kōōkooyto soboonnyii kubo acheek kuu kiy nyēē boong'u nyēē anyiny nyēē /kākēēbēēlchinēē Yēyiin kōrōsēēk.

³ Māmāchāktōōs kutookunēēnook :ng'ala chēē rubtooy keey āk mar-taayēt nto orub kēēlwookik alak chēē mā tiliilēch nto mbo oyeyaate mooyēetyoontiit. Ng'al :choo chēē mā kāroomēch ām wōlēē miitē :biikaab Kiriistō choo tiliilēch. ⁴ Nto mbo subak, māmāchāktōōs /kēēng'āloolē ng'al chēē miyootēch, ng'al chēbo bēērbēēryo nto /kēēyēyē chiiran nyēē mā karaam. Nteenee kiyēē māchāktōōs kukēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy. ⁵ Ōrōotootē ng'aleechu: -Mēēmuuchē :mārtooyiintō, nto ku chii nyēē mā tiliil nto ku nyēē chēēmooyētyoo kunyōōr ātēbto ām bāytooyiisyēētaab Kiriistō āk nyēbo Yēyiin. Mooyēetyoontiit ku kēēlto ake nyēē kutunkyninēē :biiko tukuuk alak yoo kātākutunkyninē Yēyiin.

4:18 Room. 1:21; 1Bēt. 1:14 **4:22** Room. 8:13; Kolos. 3:9 **4:23** Room. 12:2 **4:24** 2Kōōr. 5:17; Kolos. 3:10 **4:25** Seka. 8:16; Ēfēēs. 1:23 † **4:26** Tyēēn. 4:4 **4:28** 1Tēēs. 4:11 **4:29** Ēfēēs. 5:4; Kolos. 4:6; Yaāk. 3:10 **4:30** Isa. 63:10; 2Kōōr. 1:22; Ēfēēs. 1:13 **4:32** Mat. 6:14-15; 18:22-35; Kolos. 3:13 **5:1** Mat. 5:45, 48; Yoowa. 1:12 **5:2** Kala. 6:10; 1:4; Ēfēēs. 3:17-19; 4:15-16; Filib. 2:2; Kolos. 2:2; 3:14 **5:4** Ēfēēs. 4:29 **5:5** Kala. 5:19-21

⁶ -Mookany kooberbeereenaak :chii ng'al chēē māmii yēēt :kiy. Yēyē :ng'aleechaa kunyēē :Yēyiin ānkōōng'woonchi biiko choo -mēēywēyē inee. ⁷ Kunyoo, osatee keey biich chēē wuu choo.

⁸ Kyōōmiitē mēēnān yu kibo taay, nteenee ! kōōnyōōru lēbkēēyyēēt ām Mokoryoontēēt. Ōminy ōyēku lōkōkaab lēbkēēyyēēt, ⁹ kuuyu lēbkēēyyēēt :nyēē yibu boorātēēt ake tukul nyēbo karaamateet, churtaayeet āk manta. ¹⁰ Osyeem okas kiyēē ing'ērēechē Mokoryoontēēt. ¹¹ -Mōōwutēē keey ng'al chēbo mēēnān chēē mākōōnu kiy, nteenee ōsyooru kuruyoo saang'. ¹² Bo muyāt /keetwech ng'ālyoo nyēē yēyēē wung'aan :biiko choo mākāsyinē Yēyiin. ¹³ Nteenee kiy ake tukul nyoo keekweny :lēbkēēyyēēt kutooku, ¹⁴ kuuyu lēbkēēyyēēt :nyēē yēyē kiy ake tukul kutook. Ng'ālyoontoonoo :nyoo yēyē / kēēmwooy kule,

“Ng'eet, wē, chēēbrwooniin,
ankiing'eetee meet!

Yooto, mākōōluuchiing' :Kiriistō.”

¹⁵ Ōriib keey miisin ām wōlēē ōming'tooy. -Mōōminyē ām kēēlto nyēbo bēērbēeryo, nteenee ōng'oomēkiitu. ¹⁶ Ōyēyiisyēē bārooyin ake tukul kuyem kuuyu tinyē :bēsyoōsyēchu rōkōs. ¹⁷ Kunyoo, -mōōkwertē keey, nteenee ōnkēt kiyēē mächē :Mokoryoontēēt. ¹⁸ Otayee keey bōōkitēēt kuuyu āroontook. Yēē kātāwuu nyooto, okany /kiinyiitwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ¹⁹ Yooto, +mōōtyēēnē tyēēnwook chēē tēērchiintōōs silitooy Yēyiin. Ōtyēēnchinē Mokoryoontēēt ām mooyēēt akenke ²⁰ ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo kiy ake tukul ām kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

Wōlēē mächāktōōs kōōbuurtooy :biich chēē kiikoomut keey

²¹ Ōywēyē keey nto yooto, kukōōyibchi Kiriistō koonyit. ²² Mächāktōōs kōōywēyē :koo ruuk saanikwaa kuu wōloo iywēytooy Kiriistō, ²³ kuuyu saanteet :nyēē bāwu koorkeēt kuu yoo bāwu :Kiriistō kaniseet kumukuul nyoo bōōrnii ānku inee :Kāārārookiintēēt. ²⁴ Kuu wōloo iywēytooy :kaniseet Kiriistō, mächāktōōs kōōywēyē :koorko saanteenyii.

²⁵ Nto nkinyiing' saanteet, mächāktōōs ichāmē koorkeēng'luung' kuu yoo kicham :Kāārārookiintēēt kaniseet kut kōōkooyto soboonyii ²⁶ sukōōtiliilēē :kanisaanaa kubununēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin.* ²⁷ Kiikooyto soboontoto sukuchōbchi keey kaniseet nyēbo lēbkēēyyo, nyēē mātinyē tisyā, mā maasaat nto kutinyē miyootooy ake tukul. ²⁸ Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēnyii, mächāktōōs :saannyā ake tukul kuchāmē koorkeēnyii kuu wōloo chāmtooy keey. Murēn ake tukul nyoo chāmē koorkeēnyii kuchāmē keey nkit. ²⁹ Māmii :chii bēsyyēēt ake nyēē kiikutay keey, nteenee bāyē bōōrnii ānkuriibē kuu wōloo yēytoochintooy :Kiriistō biikyii, ³⁰ kuuyu acheek :chēē kēēyēyē bōōrtaab Kiriistō. ³¹ Kuu yoo /kikeesir kule, “Kunyoo kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkeēnyii ānkunoomnyo

5:6 Room. 1:18; Ēfēēs. 2:3; Kolos. 3:6   **5:8** Yoowa. 8:12; Yēyuut. 26:18; Kolos. 3:7   **5:9** Kala. 5:22-23   **5:14** Room. 13:11-12   **5:16** Kolos. 4:5   **5:18** Room. 13:13   **5:20** Kolos. 3:16-17
5:21 1Bēt. 5:5   **5:23** 1Kōōr. 11:3; Ēfēēs. 1:22-23   **5:24** Kolos. 3:18; Tiitō 2:3-5; 1Bēt. 3:1-6
5:25 Kala. 1:4   * **5:26** Imuuchē :Bāwulō kung'āloolēē saakweetaab kooyēy nyēbo Yuutayeeek nyēē kimākyinē kule /kiiwuun kōōkōōnyoontēēt /ānkilookyisirook chēē kāroorānēch /kumānākiimutyi saanteet.   **5:26** 1Kōōr. 6:11; Tiitō 3:5; Ibu. 10:22; 1Bēt. 3:21   **5:27** 2Kōōr. 11:2; Ēfēēs. 1:4; Filib. 1:10; Kolos. 1:22   **5:30** Ēfēēs. 1:23

:tukwaay kuyëk kiy akeenke.”† ³² Mii :manta nyēē wōō miisin nyēē iy-eelaat nyēē ibooru :siruutëchu ānkung’aloolēē Kiriistō āk biikaab Kiriistō. ³³ Kunyoo, mächäktōōs :nkinee chii ām akweek kuchāmē koorkeenyii kuu wōloo chāmtooy keey ānkumäkyinē mbo :nkinee koorke kōōywyē saantenyyi.

6

Kāāburtaab lēēkōōk āk sikiikwaa (Kolosaayek 3:20-22)

¹ Nto akweek lēēkōōk, mächäktōōs öywyē sikiikwook, kuuyu ng’alyoo :nyoo nyēē mākwook :Yēyiin. ² Mwooyē :siruutëk kule, “Iywey kōōn āk koomët.”† Kuruutyēēt :nyütēny nyēbo taay nyēē kikuurto :Yēyiin ³ kumwooyē kule, “Siiminy nyēē karaam ām kōōrēēt ākoy kooliloon.”† ⁴ Nto akweek sikiik, māmächäktōōs öwusē lökōkwook kut bokwoowēsiiu, nteenee öñēētē ätēbuutëk chēē rubtooy keey āk Mokoryoontēēt.

Kāāburtaab motwoorik āk mokorēēnikwaa (Kolosaayek 3:23–4:1)

⁵ Nto akweek motwoorik, mächäktōōs ökäsinyē mokorēēnikaab kōōroni. Öywyē ām mooyēēt akeenke kuu wōloo öywyētooy Kiriistō. ⁶ -Mōöywyē sōō baateey kule sukuchamaak yoo kakasaak, nteenee öywyē kuu wōloo öywyētooy Kiriistō, öyēyē ām moonikwook kiyēē mächē :Yēyiin. ⁷ Öyēyisyē ām mooyēēt akeenke wuu nyēē ömiitē öyēchinē Yēyiin yiisyoonoo āmēēbērē kule öyēchinē biiko. ⁸ Önkēt kule mākutuwēn :Yēyiin chii ake tukul ām kāroomnyo ake tukul nyēē kayey ānku motwooriin :chiichoo nto bāwu keey.

⁹ Nto nkakweek mokorēēnik, mächäktōōs öñāmē motwoorikwook ām kēēlto nyēē karaam. -Mōölyöölchinē kuuyu önkētē kule nyoo Mokoryoontēēng’waa ichëek ku Mokoryoontēēng’woong’ nkakweek :nyooto ānku inee :nyoo miitē kibkōōnkōy. Mächāmē :inee chiito ake kusiir ake.

Booryēēt kubo soboontaab Tāmirmiryēēt

¹⁰ Ng’alyoontēēt nyēē āwoong’tēē ku kule, önyöörü nkuruuk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin nyoo boonto kāāmuukēywēk. ¹¹ Onam kariikaab booryēēt chēbo Yēyiin sukung’ëet oyeetee keey ām wōlēē mii kēntooyiisyeētaab Kibrökōsyoontēēt. ¹² Mābo :booryoonoo kule /kiitaata koroti. Nteenee kēēmiitē kēēbooryēē bāytooyik, kāāntödyik alak chēbo kāāmuukēywēk, kāāyyoong’ikaab kōōronēēb mēēnān āk nkuruukaab tāmirmirook chēē miyootëch ām kōōrēēt barak. ¹³ Kunyoo, onam kariikaab booryēēt chēbo Yēyiin kuyem, sōöyēetu yoo yitu :bēsyoonoo ho rökōs nyoo chōōnii, si yoo ! koo-am booryēēt, kumächäktōōs töötirootiin. ¹⁴ Öchōb keey öyëku biich chēē ömwooyē ng’al chēbo man, kuu yoo rätē keey :chii nyēbo lukēēt yoo mächē kuwo booryēēt. Oluumee keey churtaayeeet sōōriibēē keey kuu yoo iluumēē keey :chii karneet wōlēēb teket yoo wēētii booryo. ¹⁵ Oluumee keey mbo lökōöywëk chēē kārōmëch choo yibu kaalyeet sukung’ëet öyyoong’unēē yooto kuu yoo iluumēē keey :chii kwëyoön kērēenkōöy. ¹⁶ Nto subak, onam kaakaaseet

† 5:31 Toowu. 2:24 5:32 Ng’oong’. 19:7 5:33 Kolos. 3:19; Tiitō 2:6; 1Bët. 3:7 6:1 Kolos. 3:20
† 6:2 Chuy. 20:12 † 6:3 Kiruutëk 5:16 6:3 Kiruu. 5:16 6:4 Kolos. 3:21 6:6 1Kōör. 7:22
6:8 Kolos. 3:22-25; 1Tēm. 6:1-2; Tiitō 2:9-10; 1Bët. 2:18-21 6:8 2Kōör. 5:10 6:9 Kolos. 4:1; Yääk.
2:1 6:10 1Kōör. 16:13 6:11 Yääk. 4:7 6:12 Efees. 2:2; 1:21; 1Bët. 5:8-9 6:13 Room. 13:12
6:14 Isa. 11:5 6:15 Isa. 52:7

kuyēk loong'eet nyēē ōyēētēē keey ām kootyēk tukul choo bo ng'woonēēt choo mwooku :Kibrōkōsyoontēēt kuu yoo yēētēē keey :chii loong'eet ām booryo. ¹⁷ Ōriibē mētēwookwook sōōsōōtē kurubta keey wōlēē kiiraraaktaak :Kāārārookiintēēt kuu yoo iloochē :chii nyēbo lukēēt kuutwēēt sukukērēktēē mētinyii. Onam ng'ālyoontēētaab Yēyiin sōō-āmēē booryēt kuu yoo nāmē :chii chōōkiit yoo wētii booryo. ¹⁸ Ōyēyē ng'aleechu tukul ōsooyē Yēyiin kuyētyēēchook. Ōsooyē kibtaman ām Tāmirmiryēt. Ām ng'ālyoontooni, kumāchāktōōs ōchōbē keey -mookany kubēk :moonik. Ōsoochinē biikaab Kiriistō tukul ākookoy.

¹⁹ Ōsoowoo nkaniī ānyōōru ng'aleek chēē āmwooyē sāābooru nyēē māmii :muyāt, kiyēē iyeelaat kurubta keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch. ²⁰ Arataat :anii kuuyu āyēku kiiyookiin nyēē ā-āmtooy lōkōōywēchoo kāroomēch. Os-aay kule āmwoowu ng'alechaa nyēē māmii :muyāt kuu wōloo māchāktōōs amwaayte.

Chameetaab keey

²¹⁻²² Āmiitē āyooku Tukiikō kuchō wōloo ōmiitē. Ng'eetaabiya :inee nyēē chamaat ānku nyēē /kiikoosēē keey kubo yiisyēētaab Mokoryoontēēt. Mākumwoowook lōkōōywēk tukul chēē rubtooy keey āk anii sōōnkēt :nkak-week wōlēē āwuuyē :anii āk kiyēē āyēyē ānkumwoowook wōlēē kēēwuuyē :acheek tukul ānkōōtitirook.

²³ Ōtēbtē :akweek mbo ng'eetaabiya kaalyeet. Kuyētyēēchook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō sōōchoomtōōsii ānkōōkoosēē keey inee.

²⁴ Kōōbēruurākiiis :biiko tukul choo chāmē Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō ām chamateet nyēē mābēku.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Filibiik

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma (kasee Yēyuutēk 28:16 āk chēē rubē.) /Kiisōōtyinē kule ki kēnyiitaab 61 KK. Kimāchē :Bāwulō kubirchi chōōrōōnuutēkyii kōōnkōy ām Filiibi kubo toorētēētaab beesaanik chēē /kikiiyookyinē inee.

Kiyēē mii āriit: Toowunēē :Bāwulō ām barwaani kubirchinē kaniseet kōōnkōy ānkumwooy wōlēē kiwuu :soboonyii ām Rooma. Kiyēyiisyēē bārooyinooto kōōkiimēē kaniseetaab Filiibi kukiilchi kāāyēnēng'waa ānkoo kumiitē :wusiisyēēt āk kāāyimuutēk alak. Mwoochinē kusatee keey ng'al chēbo muchas, kusyeem kuyibē keey ng'wēny ānkunoomnyo. Isōōtyinē icheek kule /kiirāroochē yoo kēēyēnchi Kiriistō āmēēbērē kuuyu rubē kiruutēkaab Yuutayeeek.

Kiyēē āmu: Ibooru :Bāwulō ām barwaani tiinyē soboonyii, ng'erekweek kubo kule kiikōōyēnchi :inee Kiriistō ānkoo kurataat āmēēnkētē kiyēē makuyeyakay ām taay. Yoo ākoo /tākēēchāmchinē tākusob, makung'erech kubo chamateetaab Yēyiin. Nto yēē ākoo makume, mākwoomchi :yēēmootēt wokuming'to keey Yēesu ām barak. Kanyoo acheek choo kiikiyēnchi Kiriistō :wōliin bo barak (kur. 3:20), kunyoo, kiimuuchē kēēmyutoochi nyāliilutēk ām kōōrēēt kēētinyē bāybooyēēt āk nyikanateet.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Filiibi ānkumākyi bērrur

¹ Anii :nyoo Bāwulō, āboontē keey Tēmētēēwō kēēyēchinē Kāārārookiintēēt Yēesu yiisyēēt. Āsirwook biikaab Yēesu Kiriistō ām Filiibi, kāāntōōyik āk toorētik. ² Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Filiibi

³ Yoo āsōōtook, ābirchinē ākookoy Yēyiintēēnyuu kōōnkōy. ⁴ Yoo āsoowook akweek tukul, āsooyē ām ng'erekweek, ⁵ kuuyu kikēēyēētyēēchinoonu keey ām yiisyooni bo lōkōōywēk chēē kāroomēch kuchakee bēsyoonoo kyōōnyōōru ng'aleechu ākoy kura. ⁶ Āchāmtooy kule makutas taay kōōtitiurook :Yēyiin nyoo kitoowu yiisyēēt nyēē karaam ām wōlēē ōmiitē. Yēyē kuu nyooto ākoy yoo /kaakiiwaang'ta yiisyoonoo ām bēsyoonoo iyēēwu :Yēesu Kiriistō. ⁷ Misyoo āsōōtook kuu nyooto, kuuyu ōboontēēnoo mooyēēt. Kyōōtiyoo yooto āyēchinē Yēyiin yiisyēēt ānkoo mbo yoo kyaarataat ām nyōrōōrōōnik nto yoo kyāākiimē ānkāā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch. ⁸ Inkēt :Yēyiin kule āmchoo anii :yēēmootēt akweek tukul ām chamateetaab Yēesu Kiriistō.

⁹ Āsoowook kule kuner :chamateeng'woong' miisin ōnyōōru kiirnātēētaab Yēyiin ānkōōrōōtootē ng'aleek kāroomin ¹⁰ soomuuch okwey kiyēē karaam ānkōōtiliilitu bēsyoonoo itililē :Kiriistō ng'aleek. ¹¹ Āsoowook ōyēyē ākookoy tukuuk chēē churtootiin kubununēē :Yēesu Kiriistō /sikiitōrōōr /ankiikaasta Yēyiin.

O-am booryēēt kubo Kiriistō

¹² Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āmwoowook kule kiyēē kiyeyakay ām wōlēē āmiitē kōōkuyēētyēēchi kutas taay :lōkōōywēk chēē kāroomēch. ¹³ Inkētē mbo raat :riibiik tukul chēbo kaytaab bāytooyiintēetaab Rooma āk biiko alak tukul kule arataat :anii kuuyu āyēchinē Kiriistō yiisyēēt. ¹⁴ Nto subak, kookuyey :rātiisyēēnyuu kunyōōr mooyēēt :mbo ng'eetaabiya chēē chaang' ām Mokoryoontēēt kwaamta lōkōōywēkaab Yēyiin nyēē kōrōōm misin āmēēywēyē.

¹⁵ Man sinee mii :biiko alake chēē āmu lōkōōywēchoo bo Kiriistō ām tuuyintaab moo ānkukwiiloo, nteenee mii :alake chēē āmu lōkōōywēchoo ām mooyēēt nyēē karaam. ¹⁶ Yēyē :icheek ng'aleechu kubo chamateet kuuyu inkētē kule kirkwēwoo :Yēyiin wōli sukung'eet ayeet lōkōōywēkyii. ¹⁷ Māng'ālōolēē :bichooto kābo taay Kiriistō ām mooyēēt nyēē lēēl, nteenee ng'ālōolēē kubo tuuyintaab moo. Isōōtē kule nto /kēētāsyi /kēēwuso yoo tāāmiitē wōlēēb kāābrātiisyō. ¹⁸ Nteenee mā :kiy! Ang'erechaat kule /kyoomtooy Kiriistō ām keel ake tukul. Yoo āmtooy :alake kōōsōōtē nyēē miyaat, kwoomtootooy :alake kōōsōōtē nyēē karaam.

¹⁹ Ātāsē taay āng'erēchē ānkētē kule +/makiityaakta /ānkēēsārwoo, kuu yoo ōsoowoo ānkuyēētyēēchoo :Tāmiriryēētaab Yēesu Kiriistō. ²⁰ Ākēnēē keyy ānkāyoyong'unēē kiito akeenke kule mākyo āmuy āyēchi Kiriistō yiisyēēt. Nteenee +māākiil raawuut kuu kwaak sāātōrōōrē Kiriistō ām wōlēē ābuurtooy yoo tāāsoboot nto yoo kaameey. ²¹ Soboonyuu ku Kiriistō ānku kaykay mbo yoo kaameey. ²² Yoo tāāsoboot tāku kāroomēch :tukuuk chēē tookunēēnoo āyēchinē Kiriistō yiisyēēt. Kunyoo botwoo kule nee :nyēē +maakwey. ²³ Mii :ng'ala āyēēnku yu. Ākāykooyē āwēēchi keyy wōlēē mii :Kiriistō bokiibuurtē keyy tukwaay kuuyu kiy :nyoo nyēē karaam miisin, ²⁴ nteenee kaykay ām wōlēē ōmiitē :akweek yoo āsoboot :anii. ²⁵ Kunyoo kāānkēt kule māchāktōōs tākiibuurtē keyy āk akweek kōōrooni sāāyēētyēēchook ong'erech ānkōōkiilchē ām kaakaaseeng'woong'. ²⁶ Yoo kāāruutochook subak, +moong'erech kubo kiyēē yēyē :Yēesu Kiriistō kubuntēēnoo anii.

²⁷ Māchāksē kityō ōbuurē kuu yoo mwooyē :lōkōōywēkaab Kiriistō, si yoo kachaakasaak nto kamachaakasaak, +māānkēt kule ōkiilchinē kiy akeenke ānkōōwuwuyēē :tukul lōkōōywēkaab Kiriistō ²⁸ āmōōmuyēē buunikwook. Yoo kakas :kwiilōōtichoo wōlēē ōyēnchintooy Yēyiin, mākōōboor :yooto kule kōōkubootyo :icheek /ankiiraraachaak akweek. Yēyiin nkit :nyēē kiikuchōb kuu nyooto. ²⁹ Mēēbērē /kiikēēchāmwook sōō kule okaasee keyy baateey Kiriistō, nteenee /kiikēēchāmwook kule /kiinyāliilook kubo inee. ³⁰ Ōmiitē :nkakweek ō-āmē booryoonoo kyōōkāsē ā-āmē :anii ānkutāā-āmē kura.

2

Ōyibē keyy ng'wēny kuu Yēesu

¹ Ara, /kiikiimē keyy ām Kiriistō? Ara, /kiititiirē keyy ām chamateenyii? Ara, /kēēsinēnē ām Tāmiriryēētaab Yēyiin? Ara, /kēēiriirē keyy ānkēēkāsinyinē keyy kiisayta? ² Yoo wuu nyooto, ong'ereechaa miisin ōkāsyiintōōsii, ōchoomtōōsii ānkōōyēku akeenke ām moonikwook āk kāāsōōtēywēēkwook. ³ -Mōōmākyinē keyy tukuuk nkit, nto ōkāsē keyy buch, nteenee ōyibē keyy

ng'wēny ānkōōyibē alak kule kāroomēch kusiir akweek. ⁴ -Mōōkāsē baateey kiyēē ōmāchē :akweek nkit, nteenee ōkāsē :nkinee kiyēē mächē :biiko alake.

⁵ Mächāktōōs ōkāsē kiy kuu wōloo kāstooy :Kāārārookiintēēt Yēesu. ⁶ Kiwuu :inee Yēyiin, āmēēbērē kiisoot kule kisāsu kāāmuukēywēēchoo sukukerkeyiit Yēyiin. ⁷ Ānkoo kuwuu nyooto, kibakaakta kāāmuukēywēēchooto ankucham kuyēk motwooriin. ⁸ Nto yu ki chii, kiyibē keey ng'wēny kukoonyitē Yēyiin ankucham mbo kumēēchi murtooywoontēēt. ⁹ Kunyi, kiitōrōōr :Yēyiin Yēesu ānkōōkoochi kaayneet nyēē wōō miisin kubiir kaayna ake tukul. ¹⁰ Kunyoo, mākukutuny :chii ake tukul nyoo mii barak, nyoo mii ng'wēny āk nyoo mii *kāābkwombiich kukoonyitē kaayneetaab Yēesu ¹¹ ānkumwooyē :chii ake tukul kule Yēesu Kiriistō :Mokoryoontēēt, /sikiitōrōōr Baaba Yēyiin.

Ōbooru kule ōywēyē Yēyiin

¹² Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, yoo kōkēēboontē keey kwaak, kwōōkooonyitoo miisin. Kunyoo ānkoo ālōō raat ām wōlēē ōmiitē, ōywēyiisyē miisin kusiir yoo kōbo taay ānkōōyēyē tukuuk chēē ibooru kule /kookiiraraachaak. ¹³ Ōnkētē kule imuuchē :Yēyiin kuyēētyēēchook yoo ōmāchē ovey kiyēē mächē :inee ānkōōyēyē kiyooto.

¹⁴ Ōyēyē kiy ake tukul nyēē -mōōng'unyng'uunyē nto ōkwiilē keey. ¹⁵ Yooto +mōōyēku biich chēē ōbēērē keey ānkōōtiliilitu kuu lōkōkaab Yēyiin chēē mātinyē lēelis ām kōōrooni bo chukurāt āk biich chēē moosootiin. Olekeheech kuu kookeel ¹⁶ ānkōōkiilchi lōkōōywēkaab soboonto. Yoo kooyey kuu nyooto, āng'ērēchē bēsyoonoo itilē :Yēesu Kiriistō ng'aleek, kuuyu mānāāwo buch :yiisyoonoo kyāāwuulyēē.

¹⁷ Ānkoo +/makeewasta korotiikyuu /kiitaata kuu kōrōs kuuyu kyaa-am booryēēt sōōyēnchi Yēesu, +maang'erech ankeeng'erech :tukul āk akweek. ¹⁸ Kunyoo nanyuun, mächāktōōs :nkakweek ong'erech āk anii.

Tēmētēēwō ākoo Ēbāfurōitiitō

¹⁹ Āmoong'tēē keey Mokoryoontēēt Yēesu kule +māāyooku Tēmētēēwō ām lēekitō kuchō wōloo ōmiitē saang'erech yoo /kāchokyoowoo lōkōōywēkwōok. ²⁰ -Māāboontē chiito ake nyēē kāswook ng'aleekwook kuu inee. ²¹ Wuulyēē :biiko alake ng'aleekwaa baateey, āmēēbērē ng'aleek chēē mächē :Yēesu Kiriistō. ²² Ōnkētē :akweek mbo wōlēē kiikōōboorunto keey :Tēmētēēwō nkityō, kuuyu āyēyiisyē :anii āk inee kuu leekwa āk kwaan kubo yiisyeētaab lōkōōywēkaab Yēyiin. ²³ Kunyoo, āsōōtē +māāyooku kuchō wōloo ōmiitē yoo kaakas wōlēē wuunto :ng'aleek ām wōlēē āmiitē. ²⁴ Ākoosēē keey Mokoryoontēēt kule +māāchōō :nkanii wōloo ōmiitē ām lēekitō.

²⁵ Kyōōyooku ng'etaabiya Ēbāfurōitiitō wōlēē āmiitē sukuyēētyēēchoo. Kōōkēewuulyēē lōkōōywēk chēē kāroomēch kyoomē booryēēt tukwaay. Nteenee, kwaasoot kule karaam ākētū inee kuchō wōloo ōmiitē, ²⁶ kuuyu kōōkwōmchi inee :yēēmootēēt kubērē nto kasaak akweek tukul ānkōōyiimē mēt kuuyu kyookas kule kikiikumnyaan :inee. ²⁷ Manta kimnyoonē ankitame. Nteenee kiriiree :Yēyiin. Mēēbērē inee baateey, nteenee kiriireena

2:3 Room. 12:10; Kala. 5:26 **2:4** 1Kōōr. 10:24 **2:5** Yoowa. 13:15; Room. 15:5; 1Bēt. 2:21 **2:6** Yoowa. 1:1-2; 17:5; Ibu. 1:3 **2:7** Yoowa. 1:14; 2Kōōr. 8:9 **2:8** Ibu. 5:8; 12:2 **2:9** Yēyuat. 2:33; Ēfēēs. 1:21; Ibu. 1:4 **2:11** Isa. 45:23; Yoowa. 5:23; Ng'oong'. 5:13 **2:13** Yoowa. 15:5; Room. 7:18; Filib. 1:6 **2:15** Kiruu. 32:5; Tān. 12:3; Mat. 5:14; Ēfēēs. 5:8 **2:16** 1Kōōr. 1:31; 15:2; 2Kōōr. 1:14; 5:12; Filib. 1:10; 1Tēēs. 2:19; 2Tēēs. 1:4 **2:17** 2Tēm. 4:6; 1Yoowa. 3:16 **2:18** Filib. 3:1; 4:4 **2:19** 1Kōōr. 4:17 **2:25** Filib. 4:18

nkanii simātāsyi :meenyii ng'wooninto nyēē āboontē. ²⁸ Anii miisin :nyēē kwāāmāchē kule kuchō wōlooto soong'erech subak yoo kookas inee, nto yooto mēēbērē tāāsōōtē miisin. ²⁹ Otaach ām ng'erekweek tukul kuu ng'eetaabiya ām Mokoryoontēēt. Ōkoonyitē miisin biiko chēē wuu chutēchu, ³⁰ kuuyu kyaalta keyy nyēē kitāmēē kubo yiisyēētaab Kiriistō nto yooto kuyēētyēēchoo, ng'alyoo nyēē kimōōmuuchē :akweek kut oyēētyēēchoo.

3

Wōlēē /kēēyēytooy /sikeechurta

¹ Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āmwooyē kule ōng'ērēchē ām Mokoryoontēēt. -Māāyīmē keyy yoo ākētyinē keyy ng'aleechu kikyāāsirwook, kuuyu mākuriibook :ng'aleechaata.

² Ōriibēē keyy buunichoo bo Yēyiin choo yēyootē ng'al chēbo miyootyoo ānkutilootē bōōrwoonikaab biiko. ³ Acheek :chēē */kikiimuraataneech nyēbo man, kuuyu kēēkutunkyinē Yēyiin ām Tāmirmiryēēnyii ānkiimoong'tēē keyy Kāārārookiintēēt Yēesu āmēēbērē kubo kiyēē kiikēyēchi Yēyiin. ⁴ Āboontē sinee :nkanii ng'alyoo ām kiyoo ng'āsēē keyy :bichoo alake. Yoo mii :chii nyēē mwooyē kule imoong'tēē keyy tukuuk chēē yēyē :biich buch, āboontē :anii ng'alyoo nyēē siirē chooto. ⁵ / Kikiimuraatanaa āboontē bēsyoōsyek sisiit /ānkikēēsicho kuu *Isrāyēēliin nyēbo kōōtaab Beenchamiin, *Iburāniintēēt mētit. Kyāāriibē :anii kiruutēkaab *Muusa kuu *:Fārisooyiintēēt, ⁶ ānkyāākōrōōm miisin nyēē kyāāwus biikaab Kiriistō. Kyāāriibē kiruutēchoo nyēē kimāālelē. ⁷ Nteenee tukuuchoo kyāāyitē :anii tukul kule ki kāromēch, āyitē choo raat kule buch ām kiyēē kiikuyēwo :Kāārārookiintēēt. ⁸ Ng'alyoo nyēē karaam miisin kukeeytee kiyēē isōōtē :bichoo ku ānkēt Kāārārookiintēēt Yēesu Mokoryoontēenyuu. Kyāāmētē kiy ake tukul kubo inee ānkāāyibē tukuuk tukul choo kyāāyēyē kukerkeyiit biyek saanam Kāārārookiintēēt kutukul ⁹ ānkāāyēku akeenke āk inee. -Māyēyoo :kiruutēkaab Muusa achurte ām taayeetaab Yēyiin, nteenee āchurtooy kuuyu ākoosēē keyy Kāārārookiintēēt. Yēyiin nkit :nyēē yēyē chiito kuchurta yoo keekaasee keyy :chiichooto inee. ¹⁰ Kiyēē āmāchē baatey ku kule ānkēt Kāārārookiintēēt āk kāmūukēywēēk choo kiing'ēētēē inee meet. Āmāchē akerkeyiitu inee nyoo /kikiinyaliil /ankeebakach ¹¹ si nto anyuun, /kiing'eeteena nkanii meet.

Ālābātyinē awaang'te kiyoo kitōōlchoo :Yēesu

¹² -Māāmwooyē kule kwāāwoong'u nto kwāābuntoochi tabantaab churtaay-eet, nteenee tāākiilē keyy ayey kiyoo kitōōlchoo :Kāārārookiintēēt Yēesu. ¹³ Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, -māāsōōtē kule kwaateryeech kiyooto. Kiyēē ārābchinē, ku āwuutyēē kiy ake tukul nyēē mii lētuunyuu ānkāākiilchi keyy kiyēē mii taayeenyuu. ¹⁴ Kunyoo, ālābātē ānyōōru kiyēē tuwēnēēnoo :Yēyiin kubunonēē :Kāārārookiintēēt Yēesu.

¹⁵ Māchāktōōs :acheek tukul choo kēēkichootiin kiisōōtē kuu nyiitēnyi. Nto yoo ōboontē :akweek alake kāāsōōtēywēēk chēē teer, mākōōboorwook :Yēyiin. ¹⁶ Okany keetas taay kiibuurtē lēbkēyooonoo kikēēnyōōru.

17 Mbo ng'etaabiya, okāsēē biiko choo yēyē kuu wōloo ayēytooy :anii ankooyey :nakweek kuu nyooto. 18 Kisimāmwoowook areet chēē chaang' ānkutāāmwoowook nyēē āriirē kule, kwilēē :biiko chēē chaang' ng'aleekaab meetaab Kāārārōokiintēēt ām murtooywoontēēt. 19 Mii :bichoo bokwoorootōōs. Intōōytēē moonikwaa, intumēērēē tukun chēē miyootēch yēē kātāmuuytōōs ānkōōsōōtēē baatey tukuuk chēbo kōōrooni. 20 Nteenee kēēbooyē :acheek kibkōōnkōy ānkēēmiitē kēēkānyē miisin Kāārārōokiintēēt nyoo Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō kuchōōnēē kibkōōnkōy. 21 Makuweech bōōrwēkyoo chu bo ng'wēnyuuni kukerkeyiit bōōrnyii nyoo bo lēbkēēyyēēt ānkubāw kiy ake tukul.

4

1 Lēyyē, mbo ng'etaabiya choo āchāmook, ōkiilchi Mokoryoontēēt kuu nyooto. Āmchoo akweek :yēēmootēēt miisin ānkāāng'erēchēēnook sōō nyēē tyaa.

Obuurtē kaalyeet

2 Lēyyē, āsooyiing' inyiing' Ewootya ākoo Suntiikē kule ōkāsyiinē ām Moko-ryoontēēt. 3 Nto inyiing' choorweenyuu nyoo kiichuutyiintōōsii, *iyēētyēēchi chēēbyōōsōōchukukāsyiin. Kikyaam booryēēt ākicheek kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch kēēboontē keey Kēlēmeēn ākoo biikyuu choo kikēēyēyiisyē tukul choo mii :kooyndōkwaa kitaabuutaab soboonto.

4 Lēyyē, ōng'erēchēē Mokoryoontēēt ākookoy. Āmwooyē subak kule ōng'erēchēē! 5 Okany kukas :biiko tukul ntusātēēng'woong'. Mii :Mokoryoon-tēēt kuchōōnii ām lēēkitō. 6 -Mōōmuyēē kiy ake tukul nteenee ōsooyē Yēyiin kukōōnook kiito ake tukul nyēē -mōōboontē. Ōbirchinē inee kōōnkōy ākookoy yoo ōsoomē. 7 Nto yooto kuriibwook :kaalyeetaab Yēyiin kāāsōōtēywēēkwook kubuntēē Kāārārōokiintēēt Yēēsu. Wōō :kaalyaanaa miisin nyēē māyityinē :kāāsōōtēywēēkaab biiko.

8 Lēyyē mbo ng'etaabiya, ōrōōtootē ng'aleechu ankoorub: ng'aleekaab manta, tukuuk chēē / kēēkoonyitē, chēē chuulootiin, chēē tiliilēch, chēē kāroorānēch, chēē / kēēng'erēkyinē, chēē kāroomēch āk chēē / kiikoostooy. 9 Ōyēyiisyēē tukuuk choo kyāānēētook, choo kyāāmwoowook nto ku choo kyōōkāse ayēyē. Nto yooto +mōōboontē keey Yēyiintēētaab kaalyeet.

Kibirchi :Bāwulō kōōnkōy biikaab Filiibi

10 Tyaa sōō, :ng'erekweek chēē āboontē ām Mokoryoontēēt kuuyu ānkoo kikiikukeeyta :bēsyōōsyēk chēē chaang', kyoomuuch ōyookwoo tukuuk subak. Ānkētē sinee kule kyōōmāchē ōyēētyēēchoo nteenee kimōōtinyē bārooyinto. 11 -Māāmwooyē sōō, ng'aleechu āmāchē kiy. Kyaaneet keey ayamakse āk kiyēē āboontē. 12 Ānkēt wōlēē wuu :soboonto yoo -māāboontē kiy āk yoo āboontē tukuuk chēē chaang'. Kyaaneet keey ayēmāktōōsii ām soboon ake tukul ānku yoo /kakeebaya nto ku yoo āmoo :kēmēy nto āboontē chēē chaang' nto ku ng'eri. 13 Āmuuchē kiy ake tukul ām kāāmuukēywēēk choo kōōnoo :Kāārārōokiintēēt. 14 Kikaramiit mbo sinee ōyēētyēēchoo ām nyāliluutēkyuu.

3:17 1Kōōr. 4:16   3:18 Kala. 6:12   3:19 Room. 16:18   3:20 Ēfēēs. 2:6; Ibu. 13:14   3:21 Room. 8:29; 1Kōōr. 15:25, 28, 43-53; Kolos. 3:4   4:1 1Tēēs. 2:17-20   * 4:3 Mwooyē :alake kule Siisikō.   4:3 Ng'oong'. 3:5   4:4 Filib. 2:18   4:5 Room. 13:11-12; 1Kōōr. 16:22; Ibu. 10:25; Yāāk. 5:8; Ng'oong'. 22:20   4:6 Tyēēn. 37:5; Mat. 6:25; 1Bēt. 5:7   4:7 Yoowa. 14:27; Kolos. 3:15   4:9 1Kōōr. 4:16   4:11 1Tēm. 6:6-8   4:12 2Kōōr. 6:10   4:13 2Kōōr. 12:9-10

¹⁵ Ōnkēt :akweek biikaab Filiibi kule yoo kyōōkāsē nyēbo taay lōkōōywēk chēē kāroomēch yoo kyāāng'ēētēē yēmēētaab Maketoonnya, mānāyēētyēēchoo :kaniseet ake tukul am yēmōōsyēk alak, nteenee akweek nkit :chēē kyōōyēētyēēchoo. ¹⁶ Kyōōyēētyēēchoo areet āyēēng' yoo kimāāboontē kiy āmiitē Tēēsālōōnikē. ¹⁷ Karaam sinee okōōnoo kiy nteenee kiito nyēbo koomānuut kukunyōōr :chii tuwēnēētaab Yēyiin. ¹⁸ Kōōnkōy kuuyu kōōkuyityoo :tukuuk tukul choo kyōōyooku Ēbāfurōōtiitō kuyibwoo. Kunyoo, ātinyē ra chēē yēmoo. Kerkey :tukuuchoo kōrōs chēē ānyiny chēē / kākēēbēēlchi Yēyiin, chēē chāmē :inee ānkōōng'ērēēchē. ¹⁹ Mākukōōnook :Yēyiintēēnyuu kiyēē -mōōboontē, kubununēē Yēesu Kiriistō kuuyu inee :nyēē boonto tukuuk tukul. ²⁰ Kutōōriit ākookoy :Yēyiintēēnyoo nyoo Baaba. Kuwuuyiit nyoto.

Kāā-āmiisēēt

²¹ Ōsuboowoo chii ake tukul nyēbo Yēesu Kiriistō. Isubooyook :kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō āk mbo tuubchōōsyēk chēē kēēboontē keye. ²² Isubooyook :biikaab Kiriistō tukul chēē mii wōli, ānku miisin choo yēyiisyē kaab bāytooyiintēētaab Rooma. ²³ Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō am tāmirmiryēt.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Kolosaayek

Taayta

Siriintēēt, kēnyii nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma ām kēnyii nyēē /kiisōōtyinē ki nyēbo 60 KK (kasee Yēyutēk 28:16 kutas taay). Wuu nyēē /kikēēsirē kēnyii akeenke āk nyēbo Ēfēēsō nteenee kisimkoonto ām nyoo bo Filibiik. Toorētintēenyii Tukiikō :nyēē kiyibē barweetaab Ēfēēsō āk nyēbo Kolosaay. Kimānāāwo :Bāwulō Kolosaay. Kiyiyē :yiisyēetaab Bāwulō ām kiriinkēetaab Ēfēēsō, kaniseetaab Kolosaay. Aybēeryoontēēt Ebaafura nyoo kireeny keey kubuntēē yiisyēetaab Bāwulō ām kaniseetaab Ēfēēsō :nyēē kiyibē lōkōōywēkaab Yēesu Kiriistō kuba Kolosaay nyoo /kiisōōtyinē kule ki kiriinkēenyii.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kiyyiim mēt Ebaafura :ng'aleek chēē kimiitē Kolosaay. Yooto kuruutoochi Bāwulō ām Rooma. Kunyoo, iboorchinē :barwaani biikaab Kiriistō wōlēē mächē kōōbuurtooy. Ryoochē ntāsimuutēk, kānāētuut chēbo biich chēē mātinēē kāāyēnēēt āk wōlēē sooytooy :Yuutay-eek. Ng'al :choo chēē kimii kung'ēenyootē biikaab Kiriistō kut kooobleeb kāāyēnēng'waa ām wōlēē mii :Yēesu kule inee ku lakwataab Yēyiin. Ibooru :Kiriistō wōlēē wuu :Yēyiin. Inee :nyēē iyyoong'unēē :tukuuk tukul, inee :mokoryoontēetaab biikaab Kiriistō ānku Kāārārōokiintēēt nyoo kiichoomnyo chiito āk Yēyiin. Chōnēē :kaararaacheet wōlēē mii :inee nkit. Mātiinyē keey āk kānāētuut alak tukul āk mbo ātēbuut alak. Ibooru :Bāwulō wōlēē iboorruntooy keey :kāāyēnchinooyēēt ām soboontaab chiito nyoo kiikutaach Kiriistō.

Kyoorōorchi keey :Bāwulō Kolosaayek ānkumākya bēur

¹ Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin āyēku lēbkēēyiintēetaab Kāārārōokiintēēt Yēesu. Āboontē keey ng'ēetaabiya Tēmētēwō. ² Āsubooyook akweek biikaab Kiriistō ām Kolosaay choo ōtiliilēch ānkōōkoosēē keey Kiriistō ānkēētuubchē :tukul ām inee. Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkukōōnook kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kolosaay

³ Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy kwaak nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō yoo kēēsoowook. ⁴ Kēēng'erēkootiin kuuyu kookeekas kule ōkoosēē keey miisin Kāārārōokiintēēt Yēesu ānkōōchāmē biikaab Kiriistō tukul, ⁵ kuu yoo mii :kiy nyēē ōkēnēē keey nyēē /kiikēēkōnōrwook ām Kaab Yēyiin. Kisimokasee ng'ālyoontooni lōkōōywēkaab manta chēē kāroomēch ⁶ choo /kikyoomwook. Kuu yoo kōōkuyēstoochi :lōkōōywēchu kāroomēch kōōrēt tukul ānkōōkuyibchi biiko bēur, kyōōbēruuraksē :nkakweek kung'eetee bēsyoonoo kyōōkāsē ānkōōnkēt kule chāmook man :Yēyiin. ⁷ Kyōōkāsēē lōkōōywēchu Ebaafura nyoo kēēyēyiisyē :tukul ānku chiinyoo nyoo kēēchāmē. Iyyoong'oot :inee kuyēyē yiisyēetaab Kiriistō kubo akweek. ⁸ Inee mbo subak :nyēē kyoomwēēch acheek choomnyēēt nyēē ōboontēē keey ām Tāmirmiryēetaab Yēyiin.

⁹ Kunyi, kiikēesoowunoonwook kung'eetee kikeekas ng'aleechaa ākoy kura, kule okas kuchurta kiyēē mākwok :Yēyiin ānkōonyōōru kiirnatēēt nyēē wōō nyēē kōōnu :Tāmirmiryēēnyii. ¹⁰ Yooto nanyuun, +moong'ereech Mokoryoon-tēēt ām ātēbuutēkwok, ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch ānkōōtāsē taay ōnkētē Yēyiin miisin. ¹¹ Kēesooyē kule ōkiilchē ām kāamuukēywēēkyii tukul sōōmuytooy ānkōōlukuyē ng'al ām ng'erekweek ¹² ōbirchinē Baaba kōōnkōy nyoo kiyēyook ōnoomnyē āk biikaab Kiriistō alak oyemte :tukul lēbkēēyyēetaab Kaab Yēyiin.

Wōyintaab Kāāraroikiintēēt

¹³ Kiikōōnēmuneēnēēch :Yēyiin wōlēē mii :kāamuukēywēēkaab mēēnānēēt ānkōōwuuchēēch bāytooyiisyēēetaab lakwanyii nyoo chāmē. ¹⁴ Lakwanyii nyi-itēnyi :nyoo yēyē /kiityaakteech /ānkēēnyōōwēēch kaat ām ng'ōōkiswookikyoo. ¹⁵ Inee :nyēē kiiboornēē keey :Yēyiin nyoo -/mākēēkāsē. Kisinkutook :inee /kumanaakeeyey kōōrēt, ¹⁶ kuuyu kibununēē inee :kiy ake tukul nyoo miitē barak āk nyoo miitē ng'wēny, choo /kēēkāsē āk choo /mākēēkāsē, bāytooyik āk mokorēēnik, choo bāytooyiisyē ām kōōrēt barak āk choo bo kāamuukēywēēk. /Kikēēyēyē kiy ake tukul kubo inee. ¹⁷ Kimii :inee /kumanaakeeyey kiy ake tukul ānkutāsē taay :tukuuchotoo tukul ām kāamuukēywēēkyii.

¹⁸ Kunyi, biikaab Kiriistō tukul ku bōōrnyii ānku inee :mētīt. Inee :nyēē kitoowunēē keey :kiy ake tukul ānku kaabooreet kung'eetee meet sukubāwu kiy ake tukul. ¹⁹ Kicham :Yēyiin kukerkeyiit :Kiriistō āk inee ām keel ake tukul. ²⁰ Kimāchē :Yēyiin kōōchoomnyo kiy ake tukul āk inee kubununēē Kiriistō ānku tukuuk chēē miitē ng'wēny nto chēē miitē barak. Kiyib kaalyet kubununēē korotiikaab Kiriistō choo kiwāstooy keey ām murtooywoontēēt.

²¹ Kyōōlōōyēch ām wōlēē miitē :Yēyiin ānkyōōyēku buunikyii, kuuyu kyōōyēyē ng'aleek chēē miyootēch. ²² Nteenee kwōōchoomnyē ra āk inee kubununēē meetaab Kāāraroikiintēēt sukung'eeet obe wōlēē miitē ōtiliilēch nyēē -mōōtinyē tisyā āmāmiī :chii nyēē mwōoyē kule ōtinyē ōtyōoytooy. ²³ Yoo sōōyityi yooto, ōkiimiitu ōkoosēē keey Kiriistō amamaasaak :chii osatee keey kiyoo ōkēnēē keey kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch choo /kikyoomwook choo /kiikyoomchinē biiko tukul ām kōōrēt ānku chooto :chēē kwāāyēkunēē :anii Bāwulō motwooriin.

Yiisyēetaab Bāwulō

²⁴ Ang'erechaat anyalil kubo akweek. Abaybay akas kule ākālābē nyāliulutēk choo kiituuchē :Kāāraroikiintēēt kubo biikaab Kiriistō choo icheek ku bōōrnyii. ²⁵ Ayēchinē :anii biikyii yiisyēēt, kuuyu kitoola :Yēyiin ā-āmwook kuyityiin :ng'ālyoontēēnyii nyoo ²⁶ /kikiyyeelaan kung'eetee kēny, nteenee /kōōkiiboorchī ra biikyii. ²⁷ Kichōb :Yēyiin kule kōōboorchī biiko tukul wōyintaab ng'ālyoontoonoo kiyyeelaat. Ng'ālyoontoonooto ku kule: Miitē :Kiriistō āriinyoo ānkiikēnēē keey bērrurtaab Kaab Yēyiin kubununēē inee. ²⁸ Kiriistō nyooto :nyiiitēnyi kyoomtooy :acheek kiisōōwu ānkiinēētē chii ake tukul ām kiirnatēēt tukul sukikiimiit ankuchurtaat ām Kiriistō yoo yitu taayeetaab Yēyiin. ²⁹ Kiyiitēnyi :nyēē āmiitē ā-āchinē booryēēt ānkāābirtoochinē nkuruuk kuyēētyēēchoo :Yēyiin.

1:10 Filib. 1:9   **1:10** Filib. 1:27   **1:12** Efēēs. 1:18   **1:13** Yēyuut. 26:18; Efēēs. 2:2; 1:21   **1:14** Efēēs. 1:7
1:15 2Kōōr. 4:4; 1Tēm. 6:16; Ibu. 1:3   **1:16** Yoowa. 1:3   **1:18** Yēyuut. 4:2; 1Kōōr. 6:14; Efēēs. 1:22-23; Ng'oong'. 1:5   **1:19** Efēēs. 1:23; Kolos. 2:9   **1:20** 2Kōōr. 5:19; Efēēs. 1:7, 22; 2:14
1:22 Efēēs. 2:12-13   **1:22** Room. 5:10; Efēēs. 5:27   **1:23** Kala. 1:16   **1:24** 2Kōōr. 4:10-12; Efēēs. 3:13; 2Tēm. 2:10   **1:27** Efēēs. 3:6; Kolos. 2:2; 4:4   **1:28** Efēēs. 4:13   **1:29** Yēyuut. 19:11; Efēēs. 3:7

2

¹ Āmāchē ōnkēt kule āmiitē ā-āmē booryēēt kubo akweek Kolosaayek, biikaab Kiriistō am Laawotikeeya ak alak choo manaakasa. ² Āmāchē ātitiir biiko kunoomnyo am chamateet sukukich miisin ānkōōnkēt kāroomin kiyē kikiyyeel :Yēyiin nto nyooto ku Kiriistō. ³ Kiriistō :nyēē ng'oong'u tukuuk tukul chēbo kiirnātēētaab Yēyiin choo kāroomēch ānkiiyēēlootiin. ⁴ Āmwoowook ng'aleechu simeeberbeereenaak :chii ng'aleekaab kwiilat chēē bēre :chii kāroomēch ākoo buryo. ⁵ Ānkoo -mākēēboontē key akweek am wōloo ōmiitē, kēēboontē key am Tāmirmiryēēt ankaang'erechaat akas kule ōbuurē am kēelto nyēē karaam ōyēnchinē Kiriistō nyēē māmoosook :kiy.

Kiikootyaakteeneech :Kiriistō kiruutēkaab biiko

⁶ Kuu yoo kyōōyēnchi Kāārārōokiintēēt Yēesu nyoo Mokoryoontēng'woong', otas taay ōbuurtooy inee. ⁷ Ōkwērtoochi inee tiikiitēk sōōkich kāroomin am soboonwēkwook. Ōkoosē key inee nkit kuu wōloo / kiikiinēētitook ānkōōbirchinē Yēyiin kōōnyo kibtaman.

⁸ -Moo-aste key kwaasantaak :alake ōrātākiisyē kubununēē kāānēētut alak chēē māyētyēēchinē kiy. Kāābērbēēriisyō :nyoo nyēē rubtooy key ak ātēbuut chēbo biiko buch nyēē iyyoong'unēē wōlēē wuu :ātēbuutēkaab kōōrooni, kusiir chēbo soboontaab Kiriistō. ⁹ Kiiboorunēē key :Yēyiin Kiriistō kutukul ¹⁰ ankiikooluumaak akweek :Yēyiin kutukul am Kiriistō nyoo inee :nyēē bāwu kiy ake tukul. ¹¹ Yoo kyōōwēksēē ng'ōōkiswookikwook */ kikiimuraatanaak ōbooyiitu Kiriistō. *Kāāmurootāniisyō :nyoo nyēē makerkey ak nyoo yēyē :biiko nteenee / kikiimuraatanaak am Kiriistō, ¹² yoo / kikeebātisānook. / Kikeemuyaak ak Kiriistō / ankiing'eteenaak meet ak inee, kuuyu kyookaasee key kāāmuukēywēēkaab Yēyiin nyoo kiing'ētēē inee meet. ¹³ Yoo kikiikubaraak :ng'ōōkisoo kyōōboontē, kyōōminyēē soboonoto. Nteenee kukōōnook :Yēyiin soboonto nyēē lēel kuu yoo kiikoochinē Kiriistō. Kinyōōwēēch :Yēyiin kaat acheek tukul am ng'ōōkiswookiyoo ¹⁴ yu kiibuuktoowēēch kiyēē kikiikōōtiilwēēch :kiruutēk ānkōōnēmtōowēēch ng'aleechaa ānkukwērtoochi murtooywoontoonoo. ¹⁵ Kiikubut kāāmuukēywēēkaab tāmirmirook chēē miyootēch choo bāytooyiisyē ankoobaartaat icheck kuu kibratiiis nto yityo kōōrōōktoochi murtooywoontēēt.

¹⁶ Kunyi, -mēētiilchook :chii ng'al kukōōnook kiruut kubo āmit, kiyēē ōyyēē, ntāsimuut bo saayet kuu chēbo yoo kālēel :araawa nto ku bēsyyētaab *Sabaato. ¹⁷ Kiimutyoonu :kiruutēchoo ng'al chēē kimii kukwoonii. Nto ng'ālyoontēēt nyēbo man ku Kiriistō.

¹⁸ Kicham :biiko alake kuyēyē key kule kāyib key ng'wēny ānkukutunkiyinē malayikaanik. -Mookany kukerekaak :bichooto -/mākēētuwēnook. Ng'āsē key :bichoo kule nyōōru ng'oong'uatēk, nteenee kubooyiit man, itoomootē ng'al. Kerkey :ng'aleekwaa ak wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo māyētyēēchinē chii kiy. ¹⁹ Kiikoobetyeenyee key :chii nyēē wuu nyoo wōlēē miitē :Kiriistō nyoo inee ku mētīt nto acheek ku bōōryii nyēē tākēēnoomtōōsii ak inee kuu yoo inoomtōōs :yiinook ak mēliilook bōōrto, kēēnēērtōōsii ānkēēnyōōru nkuruuk kukwaanee wōlēē miitē :Yēyiin.

2:1 Kolos. 4:13,15-16   2:2 Kolos. 1:26-27   2:3 1Kōōr. 1:24,30   2:4 Room. 16:18   2:5 1Kōōr. 5:3   2:7 Ēfēēs. 3:17   2:9 Ēfēēs. 1:21; Kolos. 1:19   2:11 Room. 2:28-29; Ēfēēs. 2:11   2:12 Room. 6:3-4; Ēfēēs. 2:6; Kolos. 3:1   2:13 Ēfēēs. 2:1,5   2:14 Ēfēēs. 2:15-16; 1Bēt. 2:24   2:15 Ēfēēs. 1:21   2:16 Room. 14:1-6; Kala. 4:10; 1Tēm. 4:3   2:17 Ibu. 8:5   2:18 Ēfēēs. 1:21; Kolos. 1:16   2:19 Ēfēēs. 1:22-23

²⁰ Kyōōbēku / ankiikiityaakteenaak ātēbuutēkaab kōōroni kuu yoo kimēē :Kiriistō. Ām nee yu tōōrubē kiruutēkaab kōōroni ²¹ chēē mwōoyē kule: -moonam nyi, -moo-am nyi nto -mōōtiiny nyi? ²² Kāānēētūutēkaab biiko buch :kiruutēchoo tukul. / Kikēēyēyē āmiik kule / sikyoomē ānkuyēiyisyē :bōōrto. ²³ Tooku :kiruutēchu sinee wuu nyēē bo ng'oomnān ānkumāchāksē /kiinēchinē keey miisin /ānkēēyēyē keey wuu nyēē /kēēyibē keey ng'wēny ānkuwuyiityinē bōōrto, nteenee māyēētyēchinē :kiruutēchu chiito kuriibēē keey muchastaab bōōrto.

3

Kēēlto nyēbo soboonto nyēē tiliil

¹ Kunyi, kuuyu kyōōwut soboonto nyēē lēēl kuu yoo king'ēētē :Kiriistō, ōchēēng'ē kiyēē miitē Kaab Yēyiin wōloo miitē :inee kukēēbuurunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. ² Māchāktōōs ōsōōtē tukuukaab Kaab Yēyiin -āmōōwoonkyi kāāsōōtēyewēēkwook tukuuk choo rubtooy keey āk soboontaab kōōroni. ³ Kiikubēk :soboönwēkwook choo kibo kēny ānkumii :soboönwēkwook choo leelach wōlēē mii :Kiriistō kubo kiyēē kiikuyey :Yēyiin. ⁴ Yoo kēēyēw :Kiriistō ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin makeekerkeyiitu inee.

⁵ Kunyi, māchāktōōs ōtub kiy ake tukul nyoo rubtooy keey āk soboontaab kōōroni kuu: Martaayēet, soboonto nyēē mā tiliil, muchas nyēbo bōōrwoon, āk kāāsōōtēy chēē miyootēch. Otayee keey mooroong'nyaantiit, kuuyu tōōrchinē chiit kutiyyēē mēt tukuuk chēē boonto yoo kātēēkoosēē keey Yēyiin.

⁶ Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo yēyē ng'aleechar.

⁷ Kyookerkeeye :nkakweek nyooto yoo kitōōrubē ng'aleekaab soboontaab kōōroni. ⁸ Nto raat, osatee keey tukuuchoo. -Mōōnyēērchinē keey āmōō-āwēsinyē keey. -Mōōkāwōōtēnchinē keey, āmōōng'ālōolēē keey nyēē miyaat, āmōōwiirunootē ng'al chēbo rōkōs. ⁹ -Mōōbērbēēēē keey, kuuyu kyōōmētē kāāburng'woong' nyoo kibo taay āk ātēbuutēkyii ¹⁰ ankoonam soboonto nyēē lēēl. Miitē :Yēyiin kōōlēēliitē kāāsōōtēyewēēkwook okerkeyiitu inee. ¹¹ Yoo nyēē mā Yuutāyiin nto Yuutāyiin, nyēē imuraatanaat nto nyēē meemuraatanaat, soboyiin, boontāyiin, motwooriin nto nyēē bāwu keey. Nteenee Kiriistō :nyēē kiy ake tukul ānkuminyē āriitaab chiit ake tukul nyēē mēēkutiny kule ng'oo.

¹² Kunyoo, kuuyu chāmook :Yēyiin ankookukweyaak ōyēku cheechii chēē ōtiliilēch, māchāktōōs ōriirēē alak, ōlēēliityinē keey moon, ōyibē keey ng'wēny, ōtālāyiitu, ānkōōlukuyē ng'al. ¹³ Ōmyutoochinē keey ānkōōnyōōchinē keey kaat ām ng'ālyoo ake tukul nyēē kōōkuyēchi chiito :ake ake. Ōnyōōchinē keey kaat, kuu yoo kinyōōwook kaat nkakweek :Mokoryoontēēt. ¹⁴ Nto ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut miisin ku chamateet. Inoomtōōs :chamataani biiko kuyēk akeenke kuchurta.

¹⁵ Okany kubāw :kaalyeetaab Kiriistō kāāsōōtēyewēēkwook, kuuyu / kikēēkuurook ōyēku kiito akeenke ām kaalyaanaa ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy. ¹⁶ Kooluumaak :ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ōnēētiisyē, ānkōōyisu keey ām kiirnātēēt tukul. Ōsiltooy Yēyiin ōbirchinē kōōnkōy ām tyēēnwookik chēē

2:20 Kala. 4:3-5, 9   **2:22** Māārkō 7:7; Ibu. 13:9   **3:1** Yēyuut. 2:33; Kolos. 2:12   **3:2** Mat. 6:33
3:4 Filib. 3:21; Kolos. 1:27; 1Yoowa. 3:2   **3:5** Room. 6:6, 11; 8:13; Kala. 5:24   **3:6** Ēfēēs. 5:6
3:7 1Kōōr. 6:11; Ēfēēs. 2:3, 11-12; 4:22; 5:8; Tiitō 3:3   **3:8** Kala. 5:19-21   **3:10** Ēfēēs. 4:22-24
3:11 Kala. 3:27-28; Kolos. 2:11   **3:13** Ēfēēs. 4:32   **3:14** Ēfēēs. 5:2   **3:15** Ēfēēs. 4:2-4   **3:15**
1Kōōr. 7:15; Ēfēēs. 1:23; 4:3; Filib. 4:7, 9

makerkey ākoo tyēenwookik chēē iboorwook :Tāmirmiryēt. ¹⁷ Nto yoo ōmwooyē ng'ālyoo nto yoo ōyēyē kiy, māchāktōōs ōmwooyē ānkōōyēyē ām kaayneetaab Mokoryoontēt Yēesu ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy kubununēē inee.

Wōlēē māchāksē kōōbuurtooy :biikaab Kiriistō

(Ēfēēsēēk 5:22–6:9)

¹⁸ Māchāktōōs kōōywēyē :koorko ake tukul saanteenyii. Kēēlto :nyooto nyēē mākwook :Mokoryoontēt. ¹⁹ Nto akweek murēnik, mākwook kuchāmē :chii koorkeēnyii nyēē māwusē. ²⁰ Māchāktōōs akweek lēekōōk ōywēyē sikiikwook ām keel ake tukul. Yoo ōyēyē kuu nyooto, ōng'ērēēché Mokoryoontēt. ²¹ Māmāchāksē akweek sikiik ōwusē lōkōkwook. Yoo kōōwus, kōōbānoonē keey :lōkōchoo.

²² Nto akweek motwoorik, māchāktōōs ōkāsyinē mokorēēnikwook ām kōōroni ām keel ake tukul. -Mōōyēyē kuu nyooto baateey yoo kāsook soong'ereech icheek, nteenee ōyēyē ām mooyēt akeenke, kuu yoo ōkoonyitē Mokoryoontēt. ²³ Yoo ōyēyē kiito ake, ōyēyē ām mooyēt akeenke, kuyuu nyēē ōmiitē ōyēchinē yiisyoonoo ku Mokoryoontēt mēēbērē biiko. ²⁴ Māchāktōōs ōnkēt kule mākutuwēnook :Mokoryoontēt Kiriistō nyiitēnyi ōmiitē ōyēchinē yiisyooni. ²⁵ Chii ake tukul nyoo yēyē kiy nyēē miyaat, +/mākēyēchi nyēē wuu nyooto. Māchāmē :Yēyiin chiito ake kusiir ake.

4

¹ Āmwoowook nkakweek mokorēēnik kule ōyēchinē motwoorikwook manta ām kēēlto nyēē yemaat ānkumāchāktōōs ōnkētē kule ōboontē :nkakweek Mokoryoontēt nyēēng'woong' ām kibkōōnkōy.

Ōsooyē ānkōō-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch

² Ōnēmchi keey soowuutēk, ōriibē keey ākookoy ānkōōbirchinē Yēyiin kōōnkōy.

³ Ōsoowēēch nkacheek kuyootwēēch :Yēyiin kēēlto sikyaamte lōkōōywēkaab Kiriistō choo /kiikēēng'oong'wēēch. Kiyooto :nyi kiyey /keerata anii. ⁴ Osaay kule a-amte lōkōōywēchu kukas :biiko nyēē karaam.

⁵ Ōkāsu yoo ōboontē keey biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Ōyēyiisyēē nyēē karaam bārooyin ake tukul nyoo kōōnyōōru. ⁶ Ōng'āloolchinē bichoo ām kēēlto nyēē karaam nyēē ibāybooyē ānkōōwālchinē tēēbuutēkwaa nyēē karaam.

Kāā-āmiisēt

⁷⁻⁸ Ng'eetaabiya :Tukiikō nyēē chamaat. Yēyē :inee yiisyēēnyii ām mooyēt akeenke ānkēyēchiintōōs :tukwaay yiisyēt ām Kiriistō. Āmiitē āyooko chokōōboorwook wōlēē wuu :ng'aleek ām wōlēē kēēmiitē :acheek ānkōōkiimook. Māchokwoomwook ng'ālyoo ake tukul kurubta keey āk anii. ⁹ Mākuchōōnto keey ng'eetaabiya Ōnēēsīmō nyoo akeenke ām akweek. Ki-ikoosēē keey murooniitēnyi ānkēēchāmē. +Mābokumwoowook :murēchooto kiy ake tukul nyēē miitē kuyēyāksē ām wōli.

¹⁰ Isubooyook :Aristaarko nyoo kēērātootiin :tukwaay ānkōōsubooyook :nk-inee Māārko nyoo tilyeetaab Barnaaba. Abērē kyōōnyōōru kuut kule yoo kāchō :Māārko otorooch. ¹¹ Isubooyook mbo :nkinee muroonoo /kēēkuurēē

3:17 Ēfēēs. 5:19-20; Ibu. 13:15   **3:18** Ēfēēs. 5:22-24   **3:19** Ēfēēs. 5:25-33   **3:20** Ēfēēs. 6:1-3

3:21 Ēfēēs. 6:4   **3:25** Ēfēēs. 6:5-8   **3:25** Room. 2:11   **4:1** Ēfēēs. 6:9   **4:2** Luuka 18:1

4:3 Room. 15:30   **4:4** Kolos. 1:26-27   **4:5** Ēfēēs. 5:16; 1Tēēs. 4:12   **4:6** Ēfēēs. 4:29; 1Bēt. 3:15

4:7-8 Ēfēēs. 6:21-22   **4:9** Filēm. 10   **4:10** Yēyuut. 19:29; 12:12

Yēesu nto kule Yuustō ām kaayneet ake. Icheek :Yuutayek baateey chēē kēēboontotē keey kēēyēyē yiisyēetaab Yēyiin ānkōōkōwoong'woo ng'ēēlātēt.

¹² Isubooyook :nkinee Ebaafura nyoo nyēēng'woong' ānku motwooriintēētaab Kiriistō. Āmē booryēt kwaak kusoowook nto anyuun ōkiilchē ām kiyēē mākwok :Yēyiin ānkōōkich. ¹³ Āyēnchiintōōsii āk booryēt nyēē miitē kwoomē :inee kubo akweek, biikaab *kiriinkēetaab Laawotikeeya āk nyēbo Iyer-abooli. ¹⁴ Isubooyook mbo :nkinee kāānyooyiintēt Luuka nyoo kēēchāmē āk nkinee Teema.

¹⁵ Ōsuboowoo mbo ng'etaabiya choo bo Laawotikeeya ānkōōsuboowoo nkinee cheebiya Niimfa āk biikaab Kiriistō choo sooyēē kōōnyii. ¹⁶ Yoo / kāākēēsumānwook lōkōōywēchu, māchāktōōs okas kule / kākēēsumānchi nkicheek kaniseet ām Laawotikeeya ankoosuman :nkakweek barweet ake nyēē kyāāsirchinē bichooto.

¹⁷ Ōmwoochi Ārkiibō kule māchāktōōs kooteryeech yiisyēetaab Mokoryoon-tēt nyoo /kikiitōōrchi.

¹⁸ Ng'ālyoontēt nyēē āmiitē wāā-āmiisēēnook, ku nyēē āsirē :anii Bāwulō nkityō ām āwunyuu. Lēyyē, -mōōwuutyēē kule arataat. Kōōbēruurook :Yēyiin.

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsälōōnikēēk

Taayta

Siriintēēt, kēnyii nyēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Kōōriintō ām kēnyiiitaab 51 KK. Rubē :barwaani nyoo bo Kalatyeeek ānku akeenke ām bārōōnōōkyii chēbo taay ām Kiirootyeeet nyēē Lēēl. Kitoow :Bāwulō kaniseet ām ruutoonyinii nyēbo āyēēng' ām Tēēsälōōnikē nyi ki kiriinkēēt nyēē wōō miisin ām Maketoonnya. Nteenee king'eetee kiriinkoonoo areet akeenke kubo wōōrōōryēēt nyēē kiing'etng'eetaat :Yuutay-eek (kasee Yēyuutēk 17:5-10). Yu kang'eetee Tēēsälōōnikē, kuwo ākoy Bereeya ankutas taay ākoy Aaten. Nto yityo, kōōyookto toorētiintēenyii Tēmētēēwō kuwo Tēēsälōōnikē wokōōtitiir kaniseet ankutas taay kooneet, nteenee kiruutoochi :Bāwulō Kōōriintō (kur. 3:1-3). Kiwokuyit :nkinee Tēmētēēwō lētuanoo Kōōriintō ānkuchokurārchi Bāwulō wōlēē kiwuu :ruutoonyinii bo Tēēsälōōnikē kurubta keye āk kaniseet nyēē kiyyoong'oot ām wōlēē mii :Yēyiin ānkoō ki wōō :wusiisyēēt āk kwiilateet. Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō, kusirchi kaniseet ām Tēēsälōōnikē barweet kōōkimkiimē ānkuwālchinē kāāyimuutēk chēē ki-boonto kurubta keye āk kāāyēēwunēētaab Yēēsu.

Kiyēē miitē ārii: Kimāchē :Bāwulō kōōtitiir kāāyēnēētaab Tēēsälōōnikēēk ām kāānēētūutēk chēē nāmē keye āk soboontaab Kiriistō āk kāroomnyēēt nyēē boonto. Mwōoyē :Bāwulō kule kukasee :biiko wōlēē wuu :soboonyii ām wōlēē iyēchintooy Kiriistō. Nto yityo, kuwālchi tēēbuutēkwaa. Imuuchē kikiikumēyo :biiko kereeryaanto ām wusiisyēēt nyoo kitook, kunyoo kitēēbēē keye :choo kitākusobchootin yoo imuuchē :nkicheek choo kiikubēk kutas choo māchokunyōōr :Yēēsu yoo iyēēwu chokuyibē biikyii. Ikiimchinē :Bāwulō bichoo kule yoo kime :chii kukiikōōyēnchi Kiriistō, kutasē wōloo mii choo chokuyibē :Yēēsu ānkumākuyēk mbo chēbo taay kōōwut soboontaab kibchulyo (kur. 4:16).

Kiyēē āmu: Sooysooyē :barwaani ānkōōkomkoomu biikaab Kiriistō choo /kikiikēēwus. Kimwoochi kule boonto keye :Yēyiin ichēek ānkumākunyōōr biirtooyiisyēēt yoo iyēēwu :Kiriistō chokuyibē choo cheechii. Kunyoo, māchaktōōs :icheek kubāybāyiitu ānkuyēk nyikoon kumuyta nyāliiūtēk ānkuminy kōōywēyē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keye :Bāwulō biikaab Tēēsälōōnikē ānkumākyi bēru

¹ Anii ku Bāwulō ānkāaboontē keye Siila ākoo Tēmētēēwō. Āsirwook akweek kaniseet ām Tēēsälōōnikē choo obooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō. Lēyyē, kōōbēruurook :Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō kaniseetaab Tēēsälōōnikē ānkōōkiim

² Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek tukul yoo kēēsooowook. ³ Kiisōōtook ām yiisyēēt nyoo oyyēyē oōkosēē keye inee ānkōōboontē chamateet. Kēēbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy subak, kuuyu kyōōkiimchi keye okenēē keye :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. ⁴ Mbo ng'eetaabiya, kiinkētē kule kiikukweyaak :Yēyiin nyoo chāmook, ⁵ kuuyu yoo kikyoomwook lōkōōywēk chēē kāroomēch mēēbērē ki ng'al buch, nteenee kibo kāāmuukēy kuboonto

keey Tāmirmiryēētaab Yēyiin soochamte :akweek manta. Ōnkētē :akweek mbo wōlēē kikiiburtooy :acheek yoo kikēēboontē keey :tukul. ⁶ Kyoocham ōyēchi Yēyiin yiisyēt kuu acheek. Kyootaach lōkōōywēchoo ām ng'erekweekaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkoo kiyeyaak /kēēwusook. ⁷ Ām yooto nanyuun ōyēku kāānēētēywoo ām wōlēē mii :biiko tukul chēbo yēēmēētaab Maketoonnya ākoo Akaaya choo iyēnchinē Kāārārōokiintēēt. ⁸ Mēēbērē kiyit :lōkōōywēkwook choo bo Mokoryoontēt yēēmēētaab Maketoonnya ākoo Akaaya baateey, nteenee kikas :kōōrēt tukul kule ōkoosēē keey Yēyiin. Kunyoo, māmii :kiy nyēē tākumāchāktōōs keemwaay. ⁹ Ng'ālōolēē :bichooto tukul wōlēē kyoochamte ng'aleekyoo āk wōlēē kyootayte āynātōōs ankoorub Yēyiin nyoo bo manta. ¹⁰ Nto yooto ōkānyoonu lakwanyii kōōyēēwunēē kibkōōnkōy. Nyooto ku Yēesu nyoo kiing'ēētēē :Yēyiin meet. Inee :nyēē makuyēeteech /simākiing'woonchēēch.

2

Kyoorōōr :Bāwulō wōlēē kiwuu :soboonyii ām Tēēsälöönikēē

¹ Mbo ng'eetaabiya, ōnkētē :akweek kule mānāāwo buch :ruutooyto nyoo kikēēkwoonii :acheek wōlooto. ² Ōnkētē wōlēē /kisimkēēwustēēch /ānkiintosuurtēēch ām *kiriinkēētaab Filiibi. Ānkoo /kikeekwiileech miisin, kikōōnēēch :Yēyiin nkuruuk kyoomwook lōkōōywēkyii chēē kāroomēch. ³ Okas kule kimākyoomtooy ng'al chēbo ng'wiiynan nto kikiisōōtē ng'al chēē mā kāroomēch nto kikēēbērē kule kēēkēnwook. ⁴ Kichamteech :Yēyiin ānkōōtōōrwēēch :lōkōōywēchu kāroomēch. Kunyi, mēēbērē kyoomtooy lōkōōywēchu kule sikiing'ereech biiko, nteenee kyoomtooy kule sikiing'ereech Yēyiin nyoo inkētē kāsōōtēyweēkyoo. ⁵ Ōnkētē :akweek kuchurta kule mēēbērē kikeekwaante :acheek ng'aleek chēē kikiilēblēēbēēnook nto kikeekwaante ng'al chēē iyēēlē mooyētyoontiit nyēē kēēboontē. Rōōbēēch mbo :Yēyiin kurubta keey āk ng'aleechu. ⁶ Manaakeesyem kule nto okaasteech :akweek nto ku chii ake tukul, ⁷ ānkoo kiyemaat kēēnyikiisyook :acheek kēēyēku *lēbkēēyikaab Kiriistō. Nteenee yu kikēēboontē keey akweek kikēēyibook nyēē karam kuu wōloo yibtooy :cheeyoosya nyēē ruroot :moo lōkōkyii kuriibē.

⁸ Kikēēmāchē miisin kiibuurtē keey āk akweek nyēē mēēbērē kikēēkōōnook lōkōōywēkaab Yēyiin baateey, nteenee kikiilboorwook ng'aleek chēē rubtooy keey āk soboonwēkyoo, kuuyu kikeechamaak miisin. ⁹ Mbo ng'eetaabiya, maanii ōnkētē wōlēē kikeeyeyte yiisyēt āk wōlēē kikyoomtooy booryēt! Yooto kikēēyēyisyē bēēt āk kwēēmooy. Kikēēyēyē kuu nyooto simākēēnyikisyook yoo kikyoomwook lōkōōywēchoo bo Yēyiin.

¹⁰ Yoo kikēēboontē keey akweek choo ōyēnchinē Kiriistō, kyookas anki-ikukas :nkinee Yēyiin kule kēēyēku :acheek biich chēē kēēchurtootiin, chēbo man, āmākēēboontē lēēlis. ¹¹ Ōnkētē mbo kule kikēēyibook :acheek kuu wōloo yibtooy :booyoo lōkōkyii. ¹² Kikiititiirook ānkiikiimchook kule ōyēyē ng'aleek chēē ing'ērēēchē Yēyiin nyoo kuurook bōōbuur :tukul oyemte bāytooyiisyēēnyii ākoo wōōyinyii.

1:5 Yēyūut. 19:11; Room. 1:16; 1Kōōr. 2:4; 4:20; 1Tēēs. 2:13   **1:6** 1Kōōr. 4:16; Yēyūut. 13:52   **1:8**
Room. 1:8   **1:9** Yoowa. 17:3; Yēyūut. 14:15   **2:2** Yēyūut. 16:19-24; 17:1-9   **2:3** 2Kōōr. 2:17   **2:4**
Kala. 1:10   **2:5** Yēyūut. 18:3   **2:6** Yoowa. 5:41, 44   **2:7** 1Kōōr. 9:12   **2:8** 2Kōōr. 12:15   **2:9**
Yēyūut. 18:3   **2:10** 2Kōōr. 1:12   **2:11** Yēyūut. 20:31; 1Kōōr. 4:14-15; Kala. 4:19; 1Tēm. 1:2; 2Tēm.
1:2; Tiitō 1:4   **2:12** Room. 5:2; Filib. 1:27

¹³ Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy, kuuyu yoo kikēēyibwook lōkōōyēwēkyii okas ankoocham āmēēbērē kuu lōkōōy chēbo chii buch, nteenee bo Yēyiin. Man, yēyiisyē :ng'ālyoontoonooto ām āriing'woong' akweek choo ōyēnchinē Kiriistō. ¹⁴ Kyōōnyōōru :akweek, mbo ng'eetaabiya ng'aleek chēē kerkeey ākoo choo kinyōōru :biikaab Kiriistō choo mii Yuuteeya. Kiinyaliilaak :biikwook kuu yoo kiinyāliilē icheek :Yuutayeek ¹⁵ choo kibākāchē Mokoryoontēēt Yēesu ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin ankukweteach acheek. -Mēēng'ērēēchē :bichoo Yēyiin ānkukwiilē chii ake tukul. ¹⁶ Kisyeeem mbo kule nto kerekteech kyoomchi lōkōōyēwē biiko choo mā Yuutayeek, lōkōōy chēē kimakuyey /kiiraraach bichoo. Nteenee mii kutāsyinē :Yuutayeetchaa ng'ōōkiswookik alak ām chooto boonto. Kunyoo, kōōkōōng'woonchi icheek :Yēyiin.

Kyoomchi Bāwulō :yēēmootēēt kuruutoochi Tēēsälöönikëek

¹⁷ Mbo ng'eetaabiya, ānkoo kookuyeyeech :biiko keebakaakte keey kisich ām bōōrwēk, kiisōōtook ākookoy ām tāmirmiryēēt. Kaakwaameech :yēēmootēēt miisin keekasaak subak. ¹⁸ Kiyooto :nyēē kiyeyeech keemach kiyyēwu wōloo ōmiitē. Kyaasyeem :anii Bāwulō kunyil areet chēē chaang' kule nto āyēwoo wōloo ōmiitē nteenee kikerekteech :Kibrōkōsyoontēēt. ¹⁹ Mbo ng'oo :chēē kiikēnēē keey :acheek ānku ng'oo :chēē kēēng'ērēchēē, nto ku ng'oo :chēē kēēng'āsēē keey yoo +/mākēētūwēnēēch ām taayeetaab Mokoryoontēenyoo Yēesu bēsyoonoo iyēēwu? Mā akweek? ²⁰ Kubooyiit man, akweek :chēē kēēng'āsēē keey ānkēēng'ērēchēē.

3

/Kikiyookto Tēmētēēwō ānkuchōōnto lōkōōy chēē kāroomēch

¹ Yu kakeekas kule kimēēkiimuuchē takeemuyte, kiisoot kēēng'ētunēē *kiriinkēētaab Aaten ² ānkiiyooko ng'eetaabiya Tēmētēēwō nyoo kēēyēchinē :tukul Yēyiin yiisyēēt kyooantooy lōkōōyēwēkaab Kiriistō. Kikiyooko chokōōtitirook ānkōōkiimook okaasee keey Kiriistō ³ sukung'eet mēēbērē +/mākiinyēbēēt chii ām akweek kubo wusiisyooni. Ōnkētē :akweek kule māchāktōōs kēēbuntēē wusiisyēēt. ⁴ Kisimkēēmwoowook oob kēēboontē keey kule +/mākēēwusēēch? Kunyi, kōōkuyēyākiis kuu nyooto, kuu yoo ōnkētē. ⁵ Kiyooto :nyēē kiyeya āyooko Tēmētēēwō. Kimāāmuuchē taamuyte subak. Kunyoo, āyooko inee chokukas yoo tōōkooosē keey Kiriistō. Kyāāmyo akas ām kēēlto ake kule kityemaak *Kēniintēēt sukubooyiit buch :yiisyoonoo kikēēyēyē.

⁶ Kōōkōōyēēwunēē :Tēmētēēwō wōloo ōmiitē, ānkōōkuyibwēēch lōkōōyēwēk chēē kāroomēch kurubta keey kaakaaseeng'woong' āk choomnyēēt nyēē ōboontē. Kōōkumwoowēēch kule ōsōōtyēēch ākookoy nyēē karaam ānkōōmāchē kule nto okaseech kuu yoo kēēmāchē :nkacheek kule nto keekasaak. ⁷ Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, kōkēētitiir yu /kākyoomwēēch wōlēē wuu :kaakaaseeng'woong' ām Kiriistō ānkoo /kiinyāliilēēch /ānkēēwusēēch. ⁸ Yoo kōōkiilchi :akweek Mokoryoontēēt kēēng'ērēchē :acheek ⁹ nyēē māmiitē :wōlēē +mākēēbirtoochi Yēyiintēēnyoo kōōnkōy. Kēēng'ērēkootiini miisin ām taayeenyii kubo akweek. ¹⁰ Kēēsooyē inee ākookoy bēēt āk kwēēmooy kule

2:13 Kala. 1:11-12; 1Tēēs. 1:5   **2:14** Yēyuut. 17:5   **2:15** Mat. 5:12; Yēyuut. 2:23; 14:19; Room. 11:28; 2Kōōr. 11:23-29   **2:16** Mat. 23:31-32   **2:17** 1Tēēs. 3:10   **2:20** Filib. 2:16; 4:1   **3:1** Yēyuut. 17:14   **3:2** 1Kōōr. 4:17   **3:3** Ēfēēs. 3:13; 2Tēēs. 1:4; 2Tēm. 3:12   **3:4** Yēyuut. 14:22   **3:5** 1Kōōr. 15:2   **3:6** Yēyuut. 18:5

nto keekasaak sikiititiurook ānkēēkōōnook kiyēē -mōōboontē kurubta keyy ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹¹ Kēesooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēesu kule kuyootwēēch kēēlto keekwaa bokeekasaak subak. ¹² Lēyyē, kuyey :Mokoryoontēēt kuwōōyiyi :choomnyēēt nyoo ōboontē āk chamateet nyoo ōboontēē chii ake tukul, kuu nyoo kēēboontēēnook :acheek. ¹³ Kōōtitiir :Yēyiin kāāsōōtēywēēkwook soochurte ānkōōtililiitu ām taayeetaab Baaba Yēyiin kuboonto keyy biikyii tukul, bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēnyoo Yēesu.

4

Soboonto nyēē ing'erēēchē Yēyiin

¹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ābērē kiikiineetaak wōlēē / kiibuurtooy / sikiing'ereech Yēyiin ānkuuyu nyooto :wōlēē ōbuurtooy. Nanyuun, ki-ikālōonē kēēmwoowook ām kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu kule, otas taay miisin oyey kuu nyooto. ² Ōnkētē ng'aleek choo kikiiboorwook :acheek kubununēē kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt Yēesu. ³ Mākyook :Yēyiin ōtililiitu -āmōōmārtootē. ⁴ Kuyibē :murēno ake tukul koorkeēnyii ām kēēlto nyēē tiliil ānkubo koonyit. ⁵ -Mookany kutwaraak :muchastaab bōōrwoonikwook kuu bichoo -mēēnkētē Yēyiin. ⁶ Ām ng'ālyoo nyēē wuu nyiitēnyi, mā-ālāk :chii ng'eetaabkaamet. Kisimkiisōōwook kule mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo yēyē rōkōōsiitēnyi. ⁷ Kimākuurēēch :Yēyiin kule subokēēmārtootē, nteenee māchē kule kiibuur kāāburto nyēē tiliil. ⁸ Kunyoo, yoo ōtāyē kāānēētēywēēchu mēēbērē kootay chii, nteenee kootay Yēyiin nyoo kōōnook Tāmirmiryēēnyii.

⁹ Nto nanyuun ng'ālyoo kurubta keyy āk chamateetaab mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kēēsirwook kiy, kuuyu kiikooneetaak :Yēyiin ōchoomtōōsii. ¹⁰ Kyōōbuur :nkakweek kuu nyooto ōchāmē mbo ng'eetaabiya tukul choo mii yēēmēētaab Maketoonnya. Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, kēesoomook kule ōchoomtōōsii miisin. ¹¹ Okas kule ōbuurē ām kaalyeet ānkōōyēyē yiisyēng'woong' nkit ō-āmē kiyēē kōōbirtēē nkuruukwook kuu yoo kisimkēēmwoowook. ¹² Yoo kōōbuur kuu nyiitēnyi, mākukoonyitook mbo :biiko choo mēēbērē iyēnchinē Mokoryoontēēnyoo āmāmii :kiy nyēē mākubotwook.

Chōōnēētaab Mokoryoontēēt

¹³ Mbo ng'eetaabiya, kēēmāchē ōnkēt manta kurubta keyy āk biiko choo kiikubēk simōōmēēsye kuu biiko choo maboonto kiyēē ikēnēē keyy. ¹⁴ Kēēchāmtooy kule kime :Yēesu ankung'eetee meet. Kunyoo, kēēchāmchiintōōsii kule makoong'eetee :Yēyiin meet biiko choo kiikubēk kuu yoo kiing'ēētēē Yēesu.

¹⁵ Kāānēētēywēēkaab Mokoryoontēēt :chu chēē kēēmwoowook :Mākiintōōyē :acheek choo kēēsobchootiin ām choo kiikubēk bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēt. ¹⁶ Mākuwookyī * :malayikeet nyēē wōō barak /ankeekuut aryeembuutaab Yēyiin. Yooto nanyuun mākuchōōnēē :Mokoryoontēēt Kaab Yēyiin. / Makiing'eetee meet kurook :biikaab Kiriistō choo kiikubēk. ¹⁷ Nto yityo, / kiiruruuchēēch acheek choo tākēēsobchootiin kēētuyēē āk bichooto keebeete

key wōliin bo boolik bokëëyēmē barak āk Mokoryoontēēt. Kuchakee yooto nanyuun, +mākiibuurtē key Mokoryoontēēt ākookoy. ¹⁸ Kunyoo ii, lëyyē, otitiirē key ng'aleechu.

5

Ōchōb key kubo chōōnēētaab Mokoryoontēēt

¹⁻² Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kēēsirwook kurubta key bēsyēēt nyēē chōōnēē :Mokoryoontēēt, kuuyu ōnkētē :nkakweek kule mākumuung' kuu chōōriin nyoo chōōni kwēēmooy. ³ Bēsyēēt nyoo mwooyē :biiko kule kaalya :kōōro /ānkēēriibootiin, ku yooto :yēē +/makiiserweetee bichoo. Māchililē :chii. Mākumuunki bichoo :ng'aleechaa kuu ng'woonin nyoo nyōōru :koorko nyoo mächē kōōtuusyo. ⁴ Nteenee -mōōmiitē :akweek mbo ng'eetaabiya mēēnān nyēē imuuchē kunyōōrwook :bēsyoonoo -kumōōchōbootiin. ⁵ Ōbooyē :akweek tukul lēbkēēyyēēt ānkōōbooyē bēētut. -Mākēēbooyē kwēēmowuut -āmākēēbooyē mēēnānēēt. ⁶ Kunyoo, māmāchāksē kēēruuyē kuu biiko alak, nteenee mächāksē kēēyēku biich chēē kāsunoottiin ānkēēriibē key. ⁷ Bo :rwoonik kwēēmooy ānku kwēēmooy yēē bōōkiitōōs :biiko. ⁸ Nteenee kēēbooyē :acheek bēētut, kunyi mächāksē kēēriibē key. Māchāktōōs kiiluumeē key kaakaaseet āk chamateet kuyēk kariikaab booryēt choo /kiillookyiné teket, akiilaach nkinee kāākēnēēt nyēbo kaararaacheet kuu kuutwēetaab booryēt nyoo /kiillookyiné mēt. ⁹ Manaakweyeech :Yēyiin sukōōng'woonchēēch, nteenee mächē sukooraraachech kubununēē :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō. ¹⁰ Kime :Kiriistō kubo acheek kule subokēēminy āk inee ānku yoo tākēēsobtōōsii ee, nto kukiikēēbēku. ¹¹ Kunyoo, mächāktōōs otitiirē key ānkōōsooysooyē key kuu yoo ōmiitē ōyēyē kuunyiiitēni.

Kāā-āmiisēēt

¹² Mbo ng'eetaabiya, kēēsoomook ōkoonyit bichoo kiikukwey :Yēyiin choo āmē booryēt kōōntōōwook ānkōōtitiirōok ām Mokoryoontēēt. ¹³ Ōkoonyitē bichoo miisin ānkōōchāmē ām yiisyēt nyēē yēyē. Nto akweek, ōbuurtē kaalyeet.

¹⁴ Kiikāloonwook akweek mbo ng'eetaabiya kule ōchuulē biiko choo tinyē kēwēynātēēt, otitiir choo nyōkōōrēch, ōyēētyēēchinē choo kuskusēch ānkōōmuytoochinē chii ake tukul. ¹⁵ Okas kule māmii :chii nyēē kākētyi ake miyootyēēt, nteenee ōsyēēmē ākookoy ōboorchinē karaamateet biiko tukul.

¹⁶ Ōng'ērēchē ākookoy, ¹⁷ ōsooyē āsiiswēk tukul, ¹⁸ ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy ām yētē ake tukul. Ng'alyoo :nyi nyēē mākyook :Yēyiin ōyēyē ām Kāārarookiintēēt Yēesu.

¹⁹ -Mōōmiis Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ²⁰ -Mōōchuur ng'aleekaab *wōōrkooyik. ²¹ Ōrōōtootē tukuuk tukul ānkōōnāmē choo kāroomēch ²² ankootayee key kiy ake tukul nyēbo rōkōs.

²³ Kuyeyaak :Yēyiin nyoo kōōnu kaalyeet ōtiliiliti ām keel ake tukul. Kuriibākoy :tāmirmiryēētaab chii ake tukul, soboonnyii āk bōōrnyii nyēē māmii :lēlēs ākoy yoo iyēēwu :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō.

4:17 Yoowa. 12:26; Room. 5:17; Filib. 1:23 5:1-2 Määrkō 13:32; Mat. 24:27, 43 5:3 Cherem. 6:14-15; Mat. 24:39 5:8 Room. 13:11-12; Ēfēs. 5:8-9 5:8 2Kōōr. 10:4 5:9 1Tēs. 1:10 5:10 Room. 14:8-9; 1Tēs. 4:14 5:12 1Kōōr. 16:15-18; 1Tēm. 5:17 5:13 Määrkō 9:50 5:14 2Tēs. 3:6, 11-12, 15 5:15 Room. 12:17 5:16 Filib. 2:18 5:17 Luuka 18:1 5:20 1Kōōr. 14:39 5:21 1Kōōr. 14:29; Ēfēs. 5:10; 1Yoowa. 4:1 5:23 2Kōōr. 13:11; Filib. 1:10

²⁴Māwēechwēēchē keey :nyoo kikwēyook ānku makuyey kuu nyooto. ²⁵Mbo ng'eetaabiya, osoowēech acheek. ²⁶Ōsuboowoo mbo ng'eetaabiya alak tukul nyēē ōng'ērēkyinē. ²⁷Āmwoowook ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryontēēt kule ōsumānchi barwaani mbo ng'eetaabiya tukul. ²⁸Kōōbēruurook :Mokoryontēēt Yēesu Kiriistō.

Barweetaab Äyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsälöönikēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Inoomēē :barwaani nwaach yoo kāng'ētēē :nyiin kābo taay. Bāwulō :nyēē kisirē barwaani ām Kōōriintō ām ārook lo kung'eetee kisir nyoo bo taay (kasee kāāboorunēētaab nyoo bo taay).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimanaaweek :ng'ala ām Tēēsälöönikē kung'eetee kisir :Bāwulō barweet nyoo kibo taay. Kiiyēnchinē :biiko kereeryaanto kule kikiikōōyēēw kēny :Kiriistō nto alak kōōsōōtē kule kikiikulēēkitiit miisin :chōōnēēnyii nyēē kimēērook /takeeyey yiisyō.

Kiwālchi :Bāwulō bichoo kurubta keey āk yuufēyu kule: Kutoombo kuchōōnii :Kāārārookiintēēt, mākuwōōyit :rōkōsto ām kōōrēēt. Ām bēsyōōsyēk choo kwoonii yoo iyēēwu :Kiriistō, makuyey :kwiiliintēētaab Kiriistō kuchuunnoyo :biiko miisin. Imuuchē kuyēyākiiis :ng'aleechu āsiiswēk alak tukul nteenee māmāchāktōōs kuyeyeech kēēnyēbēt (kas kur. 3:10). Ikiimchinē :Bāwulō biikaab Tēēsälöönikē kutitir ām kaakaaseeng'waa ānkoo kumii :wusiisylēt ankukanyaana nyēē māmii :ng'uusng'uus tukuuk chēē mākuyēyākiiis bēsyōōsyēk choo kwoonii.

Kyoorōorchi keey :Bāwulō biikaab Tēēsälöönikē ānkumākyyi bērrur

¹ Anii Bāwulō, āboontē keey Sila ākoo Tēmētēēwō yu āsirwook barwaani akweek kaniseetaab Tēēsälöönikē choo obooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

² Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kāātilēy ām bēsyoonoo chōōnii :Yēesu

³ Mbo ng'eetaabiya, māchāksē kēēbirchinē :acheek Yēyiin kōōnkōy ām āsiiswēk tukul kubo akweek, kuuyu otāsē taay oōkosēē keey Kiriistō miisin ānkōōchoomtōōsii :tukul. ⁴ Kēēng'erēchēēnook :acheek yoo kyoomchinē kanisoosyek alak wōlēē wuu :soboonwēkwook kuuyu otāsē taay omuytooy ānkōōkosēē keey Kiriistō ām wusiisylēt nyoo ōmiitē ōbuntēē.

⁵ Ibooru :yooto kule man :kiyēē itililē :Yēyiin, yoo itiiwook kule ōyēmootiin ōwut bāytooyiisylēnyii nyoo ōmiitē ōnyāliilchinē. ⁶ Makuyey :Yēyiin kiyēē bo manta yoo keenyalilil choo inyāliilook, ⁷ ānkumākōōmuung'wook akweek choo ōnyāliilē āk mbo nkacheek. Mākuuyēyākiiis :ng'aleechaa yoo tookunēē :Yēesu barak kuboonto keey malayikaanikyii choo boonto kāāmukēywēēk ⁸ āk maat nyēē irikitiitē. +Māchokōōng'woonchi biiko choo -mēēnkētē Yēyiin āk choo -mēēyēnchinē lōkōōywēkaab Mokoryoontēēt Yēesu. ⁹ Mākunyōōr :bichoo ng'wooninto nyēbo kibchuulyo, /ankumakeesatee wōlēē mii :Mokoryoontēēt āk wōloo mii :wōōyintaab kāāmukēywēēkyii. ¹⁰ Yēyāktōōs kuu nyooto yoo chōōnii :Mokoryoontēēt chokunyōōru koonyit ām wōlēē mii :biikyii kōōkoostoooy :biiko tukul choo ikoosēē keey inee. +Mōōyēmē :nkakweek āk bichooto, kuuyu kyoocham lōkōōywēk choo kikēēmwoowook.

11 Kiyiitēnyi :nyēē yēyēēch kēesoowook ākookoy, sukuyēētyēēchook :Yēyiintēenyoo ōbuur kuu wōloo māktooy :inee ānkōōyēyē kiyoo ōkāsē kule karaam. Kēesoowook subak kule kukōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōmuuchē ōyēchinēē yiisyēēnyii ōkoosēē keey inee. 12 Yooto, +/makiikaasta kaayneetaab Mokoryoontēenyoo Yēēsu ām kiyēē ōyēchinē / ankiikaastaak nkaakweek. Yēyāktōōs :ng'aleechaa tukul, kuuyu chāmook :Yēyiintēenyoo āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

2

Choolwookiintēt nyēē -/mākyoomu

1 Mbo ng'eetaabiya, kēēmāchē kiiboorwook kiy kurubta keey āk chōōnēetaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō āk yoo /kiiruruukyēēch inee. Kēesoowook kule 2 -mōōbootyē ām kāāsōōtēywēēkwook, nto ōmuuyē yoo /kēēmwooyē kule kaakuyit :bēsyeētaab Mokoryoontēēt, ānkoo kimwooyē kuu nyooto *:wōōrkooyoontēēt ake nto ku biiko alak nto /kēēmwooy kule kikeesir :acheek ng'aleechu ām barweet ake. 3 -Mookany kooberbeeraak :chiito ake ām keel ake tukul. Māyitu :bēsyoonoo ākoy yoo kaakutay Yēēsu :biikyii alake ānkutook :choolwookiintoonoo +/mākiimukuusēē maataab kibchuulyo. 4 Kwiiilē :choolwookiintoonoo kiy ake tukul nyoo kutunkyinē :biiko āk kiy ake tukul nyoo kāsē :biiko kule bo Yēyiin. Imuuchē mbo kōōwut *Kōōtaab Yēyiin ānkuyib keey barak kule inee ku Yēyiin.

5 -Mōōsōōtē :akweek yoo kyāāmwoowook :anii ng'aleechu tukul kēēboontē keey? 6 Nto yu ōnkētē :akweek kiyoo tākōōkooyē choolwookiintoonoo nto kāākuyityo chokutook :inee ām bēsyoōsyēkyii. 7 Mii kuunyitēnyi kuyēyisyyē :kāāmuukēywēēkaab choolwookiintoonoo ām wung'aan, nteene makutas taay :kiyoo kookaay yiisyoonoo ākoy /bokiinēmtō. 8 Yooto nanyuun yēē mākutook :choolwookiintoonooto nteene makubiirta :Mokoryoontēēt Yēēsu ām muuyēēt nyēē chōōnēē kuutiinyii. Makookarbuusee :Yēēsu choolwookiintoonoo kāāmuukēywēēkyii. 9 Mākuchōōnto :choolwookiintoonooto kāāmuukēywēēkaab Kibrōkōsyoontēēt anukhōkooberbeer biiko kuyēyē ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'uat. 10 Yēyiisyēē ng'alyoo ake tukul nyēbo rōkōs kōōbērbēērē biiko choo mākubootyo. Mākubootyo :bichoo, kuuyu kitay :icheek kucham ng'alyoontēētaab manta /sikiiraraach. 11 Kunyi, makuyey :Yēyiin icheek kōōyēnchi ng'wiiyan /sikeētēwēch 12 / ankiirusta tukul choo king'ērēkyi ng'al chēbo rōkōs āmānāākōōyēnchi ng'aleekaab manta.

Kōōtitiirōok :Mokoryoontēenyoo Yēēsu Kiriistō

13 Nto akweek ii, mbo ng'eetaabiya choo chāmook :Mokoryoontēēt, māchāktōōs kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek. Kikweyaak :Yēyiin ōyēku alak ām chēbo taayta /kiiraraach. Kiitabaanaak :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt ōyēku cheechii, yoo kyōōkoosēē keey ng'alyoontēētaab manta. 14 Kikuurook :Yēyiin kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch choo kikyoomwook sikeeyemte :tukul lēbkēēyyēētaab Mokoryoontēenyoo Yēēsu Kiriistō. 15 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, oyeet keey ānkōōkiilchi kāānēētēywēēchoo kikyoomwook ānkēēsirwook.

16-17 Kichameech :Baaba Yëyiin ankuyeyeech kēēbāybāyiitu ākookoy ki-
ikēnēē keey kiyēē karaam. Kōōtitirook :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō
nkityōōniin āk Baaba Yëyiin ānkōōkiimook ōyēyē ānkōōmwooyē kiyēē karaam.

3

Kimwooy :Bāwulō kule /kēēsoochi

¹ Mbo ng'etaabiya, ōsoowēēch kutas taay :ng'ālyoontēētaab Mokoryoontēēt
koosambaakta areet akeenke ānkunyōōr koonyit, kuu wōloo kiwuu ām wōloo
ōmiitē :akweek. ² Ōsooyē subak kusār wēēch :Yëyiin ām wōlēē mii :biich chēē
āwēēsēch ānku miyootēch, kuuyu mēēbērē :biiko tukul chēē iyēnchinē manta.
³ Nteene Mokoryoontēēt :nyēē /kiikoosēē keey. Mākōōtitirook ānkuriibook
ām wōlēē mii :Kibrōkōsyoontēēt. ⁴ Kiinkētē ām Mokoryoontēēt kule ōyēyē
kiyēē kēēmwoowook ānkōōtāsē taay ōyēyē kuu nyooto. ⁵ Kōōrēetooyook
:Mokoryoontēēt chamateetaab Yëyiin ānkōōbuur ām muytaayeetaab Kiriistō.

Moomiis :chii nyēē māyēyiisye

⁶ Mbo ng'etaabiya, ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu, kēēmwoowook
kule osatee keey ng'etaabiya ake tukul nyēē kēwēyiin, nyēē mārubē
kāānēētēy wēēchoo kōkēēmwoowook. ⁷ Ōnkētē :akweek kule māchāktōōs ōyēyē
kuu wōloo kēēyēytooy :acheek choo kimākēētinyē kēwēynāt yoo kikēēboontē
keey. ⁸ -Mākyoomē āmnyoo nyēbo chii yoo mānāākēēkwēchi kiy, nteenee
kikēēyēyiisye bēēt āk kwēēmooy simākēēnyikisyook. ⁹ Ānkoo sinee kiyemaat
kēēnyōōru kiy, kikeeyey kuu nyooto sikiineetaak orub kiyēē kēēyēyē. ¹⁰ Yooto
kēēboontē keey akweek kikēēmwoowook kule, “-Mookany kwoomiis :chii
nyoo māmāchē kuyēyiis.” ¹¹ Kēēmwooyē kuu nyooto, kuuyu kēēkāsē kule
tinyē :biiko alake ām akweek kēwēynātēēt. Māyēyē kiy, nteenee kwoonyk-
woonyootē biiko mētēwoy ām kiyēē yēyē. ¹² Ām kāāmuukēy wēēkaab Moko-
ryoontēēt Yēesu Kiriistō kēēmwoochinē bichu kule kōōbuurē nyēē karaam
ānkuyēyiisye sukunyōōr kiyēē āmē. ¹³ Nto akweek, mbo ng'etaabiya,
-mōōchoosyē ōyēyē ng'al chēē kāroomēch. ¹⁴ Yoo mākoonyitē :chii lōkōōy wēchu
kēēsirwook, kumāchāktōōs ōnkēt chiichoo -āmōōbuurtē keey sukumuy :inee
nkit. ¹⁵ -Mōōyib chiichooto kuu buunyoo, nteenee ōyisu kuu tuubchēt.

Kāā-āmiisēt

¹⁶ Kunyoo, kukōōnook :Yëyiin kaalyeet ākookoy ām keel ake tukul, kuuyu
inee nkit :nyēē kōōnu kaalyeet. Kuriibook :Yëyiin. ¹⁷ Āsirwook :anii Bāwulō
kāāsubooyiisyooni ām āwunyuu nkit. Wuu nyiitēny :wōlēē ātiinkyintooy :anii
āwut barwa ake tukul. ¹⁸ Kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēwō

Taayta

Siriintēēt, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Yu / kābokiityookunēē :Bāwulō kāābrātiisyō ām Rooma ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 60-62 KK (kasee Yeyuutēk 28:16 kuwo taay), koonnam ruutoonyii nyēbo ang'wan. Matwekaat :ruutooyi bakeenke ām Biibilyaa. Kibākookyi Tiitō Kērēētē ām baani sukōōyoonkyi kaniseetaab wōlooto. Kubākookyi Tēmētēwō wōliin bo Ēfēēsō sukuyētyēēchi kaniseetaab wōlooto. Kiwo :Bāwulō nkit ākoy Filiibi ām Maketoonnya. Kisirchinēē wōlooto Tēmētēwō barweenyii nyēbo taay āk nyoo kisirchinē Tiitō. Mātookunoot :kēnyiit nyēē /kīkēēsirē barwaani nteene /kiisōōtyinē kule wuu nyēē ki kēnyiitaab 66 KK.

Kiyēē mii āriit: Kiyyimē :wuuyinwēk chēē tēerchiin kaniseetaab Ēfēēsō. Wuuyinwēchoo ku kiruutēkaab Yuutayeeek ānkiyibē kirisiyēētaab tukun kubo saayeet ām kēlto nyēē kimēēnkētē. Kiisōōtē :Kirikiik kereeryaanto kule miyootēch :tukuuk tukul ām kōōrēēt āk kule kimāchāmtooy :Yēyiin chii ākoy tōōs baateey yoo kāākunyōōr :chii ng'oomnān nyēbo kwōng'ut. Nto subak yoo karub :chii kiruut kuu: /kēēkir āmit alak, tukun chēē /kēēyyēē āk mbo kule mātuuyo :biich choo kiikoomut keey. Kiinach Bāwulō :kāānēētuutēchu kunyoo, kisirchi Tēmētēwō barwaani kōōkiimēē kule kuyēchinē Yēesu Kiriistō yiisyēēt ām mooyēēt akeenke. Irwookyinē mbo choorwaaniitēnyinyii tāku āybēeryoo, kurubta keey āk wōlēē /kiintōōchintooy biikaab Kiriistō.

Kiyēē āmu: Iwuruurē :kāānēētuutēkaab lembech wōlēē mākuwuuyiit :so-boonnyoo. Māchāktōōs kiinkētē ng'aleekaab manta sukung'eeet keeyeeet keey ankeekerekte kāānēētiisyēētaab lembech āk Buunyoontēēt simāturēēch acheek biikaab Kiriistō ankwaaraanta soboonwēkyoo.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēwō bēru

¹ Anii ku Bāwulō *lēbkēēyiintēētaab Yēesu Kiriistō kuu wōloo kitōōltoo :Yēyiin nyoo Kāārārookiintēēnyoo kubununēē Yēesu Kiriistō nyoo kiikēnēē keey.

² Āsiruung', inying' Tēmētēwō nyoo āchāmiing' ānkyāāyēētyēēchiing' icham Yēesu. Kōōbēruuring' :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō, kuriireeniing' ānkukōōning' kaalyeet.

Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta

(1 Tēmētēwō 4:1-7; Tiitō 1:10-11; 3:8-11)

³ Kuu yoo kyāāmwoowuung', āmiitē āwēētii Maketoonnya, māchāktōōs ibuur Ēfēēsō sukung'eeet ibōlchi biiko alak kusaanee keey kōōnēētē tukuuk chēē mābo man. ⁴ Kusaan kōōbootyinē āsiiswēk kurār tyoonkōōchoy chēē mābo laat āk kutētu koonyōōy chēbo Yuutayeeek chēbo kēny, kuuyu yibu :ng'aleechaa kwiilat āk wookuut, yoo /kātākēēyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām manta. ⁵ Kiyēē burē siibōlchi bichu ku kule kunyōōr chamateet kubununēē mooyēēt nyēē lēēl ankuyey kiyēē inkētē kule bo man ankookaasee keey Yēyiin. ⁶ Kiikuchunnyēē :alake kookaasee keey Yēyiin ānkuyēēlchi ng'al

buch chēē mābo man. ⁷ Bērē :bichoo nto yēk kāānēētikaab kiruutēk nteenee -mēēnkētē kiyēē ng'āloolēē nto mbo kiyēē ikiilchinē keey kurūru.

⁸ Kiinkētē kule kāroomēch :kiruutēk, yoo kāyēyiisyēē :chiito am kēēlto nyēē karaam. ⁹ Māchāksē :chii kōōnkētē kule mēēberē /kikēēyēyē kiruutēk kubo biich chēē churtootiin, nteenee /kikēēyēyē kubo biiko chēē mā churtootiin āk choo māchāmē /keebayta. Bo subak :kiruutēk biiko choo -mēēywēyē Yēyiin, choo choolwookēnootiin, choo mā tiliilēch āk choo āwēēsēch. Bo subak :kiruutēk biiko choo rumē sikiikwaa āk choo bākākiisyootē, ¹⁰ choo mārtooy, choo sikōrē keey, āk choo chōōrē biiko. Bo choo ibērbēēriisyē āk choo mōlōlchinē biich ng'al āk kiy ake tukul nyoo mārubtooy keey kāānēētutēkaab man. ¹¹ Miitē :kāānēētutēchoo wōlēē bo lōkōōywēk chēē kāroomēch choo /kikiitōōrwoo kule a-amte. Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānkōōtōōrōōroot :nyēē kikoōnoo lōkōōywēchoo kāroomēch.

Wōō :chamateetaab Yēyiin am wōlēē mii :biiko

¹²⁻¹³ Ābirchinē Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō kōōnkōy nyoo kikōōno kāāmuukēywēēk, kuuyu kikasa kule /kiikoosēēnoo keey. Kyāāyēyootē ng'al chēē kimāānkētē kumānāāyēnchinē inee nteenee kuriireenaa. Ānkoo kyāāng'āloolēē inee nyēē miyaat ānkāāwusootē biikiyii ānkāāwōtēnootē, kutoola āyēchi yiisyēenyii. ¹⁴ Kinyōōwoo :Mokoryoontēnyoo kaat am chamateet nyēē kiboontēēnoo ānkoo kimaayemaat :anii. Kiyeya acham inee ānkāākoosēē keey.

¹⁵ Ng'ālyoontēēt nyēē māchāktōōs /kiikoosēē keey amakany :chii kwaam mēt ku kule, kichōōnii :Kāārārookiintēēt Yēesu ng'wēny chokōōrāroochē biiko choo kiikuchoolwookēn, ānku anii :akeenke am bichoto :nyēē āchoolwookēnoot nyēē -/mākyoomu!

¹⁶ Ānkoo kiwuu nyooto, /kikeeriireenaa anii am biiko tukul sukōōboorunēē :Kiriistō kule iruruunyē mooyēenyii am wōlēē mii :choo kiikuchoolwookēn. Yoo imuuchāktōōs /kiiraraachaa anii ānkāānyōōru *soboontaab kibchuu-lyo, kōōmuuchāktōōs /kiiraraach nkicheek biiko alak. ¹⁷ Kunyoo, kusilākoy ānkukoonyitākoy :Yēyiin nyoo mākāsāksē ānkubāytooyiisyē kēnyiiis āk kēnyiiis. Kuwuuyiit nyooto.

Kimwoochi :Bāwulō Tēmētēwō kwaam booryēēt nyēē karaam

¹⁸ Wēnyoo Tēmētēwō, ārwookuung' kurubta keey ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyik kubo inying'. Yoo 'keerub ng'aleechaa, mākuyēētyēēchiing' sii-am booryēēt nyēē karaam ¹⁹ ankiitas taay ikoosēē keey Yēyiin ankiyey kiyēē inkētē kule karaam. Kiikubootyo :biiko alak chēē kitay kuyey kuu nyooto. ²⁰ Alak am bichoto kiikuyey kuu nyooto ku Umenaayo ākoo Alek-isaanta. Kwāātōōrchi Kibrōkōsyoontēēt sukukasee keey kule māmāchāktōōs kung'āloolēē Yēyiin nyēē miyaat.

2

Kōōnēmchinē keey :biiko saayēet

1:6 1Tēm. 6:4, 20; Tiitō 1:10   **1:7** 1Tēm. 4:1-10; 6:3-5, 20-21; 2Tēm. 2:16-18, 23-26; Tiitō 1:10-16; 3:9-11   **1:8** Room. 7:12   **1:10** Kala. 3:19; 5:19-21   **1:10** 1Tēm. 6:3; 2Tēm. 1:13; 4:2-3; Tiitō 1:9; 2:1, 7-8   **1:12-13** Yēyuut. 8:3   **1:15** Luuka 15:2; 19:10; Room. 5:8   **1:16** 1Kōōr. 15:9-10   **1:18** 1Kōōr. 9:24-25; 1Tēm. 4:14; 6:12; 2Tēm. 4:7-8   **1:19** 1Tēm. 1:5   **1:20** 1Kōōr. 5:5; 2Tēm. 2:17; 4:14

¹ Ng'alyoontëēt nyēbo koomānuut miisin ku kule isooyē Yēyiin ānkiibirchinē kōōnkōy kubo biiko tukul. ² Māchāktōōs /kēēsoochinē bāytooyik āk kāāntōōyik sikēēminy ām kaalyeet āk tāloosyēēt ānkiinēmchinē keey Yēyiin ānkiibuur nyēē /kēēkoonyitēēch. ³ Yoo kakeeyey kuu nyooto, ku karaam ānkōōng'ērēēche Yēyiin nyoo Kāārārōokiintēenyoo.

Irārōochē biich :Yēyiin kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch

⁴ Māchē :Yēyiin kule /kiiraraach biiko tukul kōōnkēt ng'alyoontēētaab manta. ⁵ Yēyiin ku akeenke nkit, ānku akeenke :chiito nyēē ichoomnyēēch āk Yēyiin. Nto nyooto ku Yēēsu Kiriistō. ⁶ Kiikooyto :Yēēsu soboonyii sukuwālāng'unēē biiko tukul. Kiyityiin :ng'alyoontooni ām āsiiswēk chēē yēmootiin. ⁷ Kunyi, /kikeekweya anii a-amte ng'aleechaa kuu *lēbkkēēyiintēēt. Man :kiyēē āmwooyē. Ānēētē biiko chēē mā Yuutayeek ākoosēē keey Yēyiin ānkāāmwooyē ng'al chēbo manta.

Kāāburtaab murēnik āk kooruuk choo kiikōōyēnchi Kiriistō

⁸ Mākyiintōōs :murēnik ām yēē /kākiiruruukyi keey kōōtōrōōrē āwunnyēk chēē tiliilēch kusooyē Yēyiin āmānyēēru nto kuyey wookuut. ⁹ Mākyiintōōs :kooruuk kōōlochē keey nyēē karaam. Kōōlochē sirook chēbo koonyit ānkuboonto ātēbutētēk chēē kāroomēch. Māmāchāktōōs kōōlētētē butētēk kule /sikēēchōrōkyinē, kōōlochē chobosaak, tukuukaab kaat āk sirooy chēē ālē beesaan chēē chaang'. ¹⁰ Nteenee, māchāktōōs kuboono atēbutētēk chēē kāroomēch chēē misyinē kooruuk choo kiikōōnēmchi keey Yēyiin.

¹¹ Māchāktōōs kōōnētēē keey :koorko ake tukul ng'aleek ām kēēlto nyēē intusoot ānkōōywēyiyisye.

¹² -Māāchāchinē koorko kuyēk kāānēētiintēētaab ng'alyoontēētaab Yēyiin nto mbo kule kubayta saanteenyii. Māchāktōōs kusiisysinē keey. ¹³ Aatam :nyēē kisimkuyey :Yēyiin kurook, nto mii yoo, chokuyey Aawa. ¹⁴ Mēēbērē ki Aatam :nyēē /kikeekenta kut kuyey ng'ōōkisto, nteenee ki koorkēt. ¹⁵ Māchāktōōs :koorko ake tukul kuriibē kōōnyii āk lōkōkyii ām kēēlto nyēē karaam. Yoo kamuyta, kookaasee keey Yēyiin, kutinyē chamateet, kutiliil ānkuriibē keey, mākutēbto *soboontaab kibchuulyo ākookoy.

3

Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō

(Tiitō 1:5-9)

¹ Mii yu naas :ng'alyoo nyēē māchē /kiyyoong'unēē. Yoo kamach :chii kōōntōōchi biikaab Kiriistō, kāākukwēchi keey yiisyō nyēbo koonyit. ² Māchāktōōs :kāāntōōyiintonoo ku chii nyēē mātinyinē lēēlis, ku chii nyēē tēērēē koorkēenyii nkit, kusēwunoot ānkuriibē keey, kukoonyitoot, kururoot :moo ānkōōmuuchē kōōnētēētiis. ³ Māmāchāktōōs ku kibōōkityoo āmā chii nyēbo wōōrōōryēēt. Nteenee māchāktōōs kōōntusoot ānku tala, āmāboonto muchas-taab beesaan. ⁴ Māchāktōōs kōōnkētē kuriib kanyii nyēē karaam kukas kule iywēyē :lōkōkyii kutukul. ⁵ Yoo -mēēmuuchē :chii kuriib kanyii kumēēmuuchē kuriib kaniseet. ⁶ Māmāchāktōōs / kēēkwēyē chii nyoo mānāākich ām

2:1 Éfēēs. 6:18-19   **2:2** Eesra 6:10   **2:4** Èsèk. 18:23, 32; 2Tëm. 2:25; 2Bèt. 3:9   **2:5** 1Kōōr. 8:6
2:6 Kala. 1:4; Ibu. 9:28   **2:7** Yēyuut. 9:15; Room. 1:5; 9:1; 2Tëm. 1:11   **2:8** Tyēēn. 63:4; 134:2;
 141:2   **2:9** 1Bèt. 3:3-5, 7   **2:10** 1Tëm. 5:10   **2:13** 1Kōōr. 11:3-16; 14:34-35   **2:13** Toowu.
 2:7, 21-22   **2:14** Toowu. 3:1-6, 13; 2Kōōr. 11:3   **2:15** 1Tëm. 5:10, 14; Tiitō 2:4-5   **3:2** Tiitō 2:2;
 Room. 12:13; Ibu. 13:2

ng'ālyoontēetaab Yēyiin kule kōōntōōchi chuut kuuyu imuuchē koontumeer. Nto yooto, +/mākiitiilchi ng'aleek kuu choo /kikiitiilchinē Kibrōkōsyoontēt. ⁷ Māchāktōōs :kāāntōōyiintonoo ku chii nyēē tinyē kaayna nyēē karaam ām wōlēē mii :yēēmēt simānyōōr :Kibrōkōsyoontēt bārooyinto nyēē katechee.

Toorētik

⁸ Māchāktōōs :nkicheek toorētikaab biikaab Kiriistō kukoonyitootiini nyēē māwēechwēechē ng'al, āmā kibōōkitiis, nto kutōortoooy :moonik kumach beesaan. ⁹ Māchāktōōs kukiilchi ām mooyēēt akeenke ng'ālyoontēetaab manta nyoo /kiikēng'oong'wēech ānkuyēyē kiyēē inkētē kule bo man.

¹⁰ Māchāktōōs /kēētyēmtoooy bichoo kutoombo /kēēkwēyē. Nto yoo mātinyē ng'ālyoo, /kēēchāmchi kuyēk toorētik.

¹¹ Māchāktōōs :nkicheek kooruuk chēē toorētik* ku chēēbyōōsōōy chēē koonyitootiini, chēē māyēyootē seemseem. Māchāktōōs ku koor chēē riibē keey /ānkiikosēē keey ām kiy ake tukul.

¹² Māchāktōōs :chii ām torētichoo kutēērēē koorkēenyii nkit ānkuriibē lōkōkyii āk kanyii ām kēēlto nyēē karaam. ¹³ Chii ake tukul nyoo kāyēyiis nyēē karaam, kōōloong'u keey ām komostaab ng'ālyoontēetaab Yēyiin ānkukich ām manta nyēbo Kāārārookiintēt Yēesu.

Manta nyēē wōō nyēbo Yēyiin

¹⁴ Ānkoo sinee āboontēē mooyēēt kule +māāchōōnii wōloo imiitē, āsirung' ng'aleechu si ¹⁵ yoo kaakaay keey, 'kēēnkēt wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :biikaab Kiriistō. Bichooto ku choo kikwey :Yēyiin kuyēk cheechii. Tolochta :bichoo āk sisinēt nyēē iyyoong'unēē :manta. ¹⁶ Ng'ālyoo nyēbo man kule wōō :kiyēē kiikung'oong'wēech Yēyiin:

/Kikēēsich inee kuu chii ake tukul,

kiiboor :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kule churtaat.

Kikas :nkicheek malayikaanik.

/Kikyaamtaat inee ām kōōrōōsyēk.

/Kikiiyēnchi ām kōōrēēt,

/ānkēēyib kuwo barak wōloo mii :lēbkēēyēēt.

4

Māchāktōōs /kēētāyē kāānēētēyēwēk chēē mābo man

¹ Ibooru :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kutook kule ām bēsyoōsyēk choo kwoonii, mākuhuunnyēē :biiko ng'ālyoontēetaab manta ankurub ng'aleekaab biiko choo tēwēchē :tāmirmirook chēē miyootēch. ² Ibērbēēriisyē :bichoo āmēēkōōnkētē ng'ālyoontēt nyēbo man āk nyēbo ng'wiiynan. ³ Yēētēē biiko kōōmutiis āk kule kumaam āmiik alak ānkoo kiyēyē :Yēyiin āmiichoo kule kutaach :biikyii choo inkētē manta ankwaam kubirchinē inee kōōnkōy.

⁴ Karaam :kiy ake tukul nyoo kiyēyē :Yēyiin kunyoo, māmāchāktōōs /kēētāyē kiy mbo akeenke yoo /kakeetaach /kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy. ⁵ Yēyē :ng'ālyoontēetaab Yēyiin āk saayeet kutililiit :kiy ake tukul nyēē kiyēyē Yēyiin.

⁶ Yoo 'kēēboorchii mbo ng'ēetaabiya ng'aleechu, 'keeyey ām kēēlto nyēē karaam yiisyēetaab Kāārārookiintēt Yēesu. Nto yooto imiitē ititirēē

3:7 Tiitō 1:6-9; 1Bēt. 5:1-4 * 3:11 Nto: kooruukwaa. 3:11 Tiitō 2:3 3:15 Ēfēs. 2:19-22
 3:16 Mat. 28:18-19; Māārko 16:20; Luuka 24:50-51; Yooowa. 1:14; Yēyuut. 2:33, 36; Room. 1:3-4; Ēfēs.
 1:20-21; Filib. 2:6-11; Kolos. 1:6, 23; 1Tēm. 2:7; 2Tēm. 4:17; Ibu. 1:6, 13; 2:9 4:1 Mat. 24:10; 2Tēm.
 3:1 4:3 1Kōōr. 10:30; Ibu. 13:9 4:4 Toowu. 1:31; Māārko 7:15

ng'ālyoontēetaab manta nyoo /kikiineetiing' nyoo irubē. ⁷ Itay tyoonkōōchoy chēbo bēerbēeryo chēē mārubtooy keey āk Yēyiin. Ichōbāksē ākookoy inēētē keey ibuurē kuu wōlēē māktooy :Yēyiin. ⁸ Yoo 'keeneet bōōrng'uung', māku'yētyēēchiing' ām kōōrooni, nto yoo 'keeneet keey ibuurē kuu wōloo māktooy :Yēyiin, māku'yētyēēchiing' ām soboontaab kōōrooni ākoo nyēbo kōōrēt nyoo mākuchō.

⁹⁻¹⁰ Kiikoosē keey Yēyiin. Inee :Kāārārōokiintēt nteenee chēē irāroochē, ku biiko choo iyēnchinē inee. Māchāktōōs / kēētiyyē mēt ng'aleechaa ānkuyēmāktōōs / kēēchāmē kutukul. Kiyooto :nyēē kēēmiitē kēēng'ētiichinē keey. ¹¹ Ng'aleechaa chēē māchāktōōs 'ikiimē yoo 'inēētiisyē.

¹² -Meekany kumoontiing' :biiko kuuyu tēēmining'. Nteenee inyiing' :nyēē māchāktōōs kukāsēēniing' :biiko tukul choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontēt, wōlēē ing'ālooltooy āk wōlēē itēbtooy, wōlēē ichāmtooy biiko, wōlēē 'iyēnchintoo Yēyiin āk tiliilinto nyēē iboontē. ¹³ Iyēyiisyēē bārooyinto nyoo mii kumanaayitu, isumānchinēē biiko ng'ālyoontēt, i-āmchinēē ānkiinēētēē. ¹⁴ -Meechwees kāāmuukēywēēchoo kirōōbuung' :Yēyiin kubununēē kiyēē kimwooy *wōōrkooyoontēt ake yoo kitiinyēēniing' āwunnyēk :kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō. ¹⁵ Iyēyē tukuuchoo kibtaman ānkiinēmchinē keey kutukul sukung'et kukas :chii ake tukul wōlēē imiitē itāstoo taay. ¹⁶ Māchāktōōs irōōtootē soboong'uung' āk ng'aleek chēē 'inēētē. Imuytoochi tukuuchoo kuuyu, yoo keeyey kuu nyooto, +meeraraachakse :inyiing' āk biiko choo 'inēētē.

5

Ibooru koonyit

¹ -Mēeryōōnkyinē booyoo yoo imiitē iyisu, nteenee ing'āloolchinē kuu kōōn. Iyibē nkicheek āybēeriik wuu nyēē mbo ng'eetaabkoomēt. ² Iyibē cheebyoosya ake tukul wuu nyēē koomēt. Nto tibiik, inam choo wuu nyēē mbo chēēbkoomēt ām kēēlto nyēbo tiliilinto.

Wōlēē māchāktōōs / kēēriibtooy musukuunēk

³ Māchāktōōs / kēēyētyēēchinē musukuunēk choo mātinyē chii nyēē kāriib. ⁴ Nteenee yoo boonto :cheebyoosya nyēē musuku lēēkōōy nto muchōkōrōōn, kumāchāktōōs :lōkōchoo kuriib sikiikwaa, kuukaanyii nto kōōkōōnyii sukōōboorunēē yooto kule iywēyē Yēyiin. Yoo kayey kuu nyooto, kumii kuyoooy kiyēē / kikēyēēchinē icheek, ng'ālyoo nyēē chāmē :Yēyiin. ⁵ Koorko nto cheebyoosya nyēē kiikung'ēt nkit ku musuk kumāchāktōōs kōōkēnēē keey Yēyiin nkit ānkuriirchinē bēēt āk kwēēmooy kule kuyētyēēchi. ⁶ Nto koorko nyoo musuk ankicham tukun chēbo leles, kukiikume :nyoo kusobē. ⁷ Māchāktōōs imwoochi nkicheek biiko ng'aleechu, sukung'et mariirtee chii. ⁸ Chii ake tukul nyoo māyētyēēchinē tilyōōnuutēkyii ānku miisin biikyii choo bo kō, kāākutāchiin āk ng'ālyoontēetaab Yēyiin. Miyaat :chiichooy kusiir nyoo mānēyēnchi ng'ālyoontēetaab Yēyiin.

⁹ Yoo /sikiyiitiy cheebyoosya nyēē musuk komostaab choo yēmē /kēētoorēt kumāchāktōōs kukiikukeeytee kēnyisyēk tāmānwookik lo. Māchāktōōs ku cheebyoosya nyēē mānāāchoonchooyēnoot ¹⁰ ānkitookunoot ām yēyuutēk chēē kāroomēch kuu wōlēē kiriibtooy lōkōkyii, wōlēē kitooktooy tāyēēk, wōlēē

kiyētyēchintooy biikaab Kiriistō, wōlēē kitoorētitooy biiko choo nyāliltōōs āk mbo tukuuk alak chēē kāroomēch chēē kiikuyey.

¹¹ Māmāchāktōōs / kēēsirtooy musukuun choo tākuminkēēch kuuyu yoo kabiirta :muchastaab bōōrwoonikwaa wōlēē kiikōōnēmchintoochi keey Kiriistō, kumach / kiimut. ¹² Yooto, kōōsākūy keey / kiitiilchi ng'al, kuuyu kākūwiiri kiyēē kiikukuurtoochi Yēyiin. ¹³ Ilumootēē :kooor chēē wuu choo koorin kōōboototēē āsiiswēkwaa. Māwuu nyooto baateey, nteenee yēyoote mbo subak seemseemnyet kōōwutootēē keey ng'al chēē mā cheekwaa ānkung'āloolootēē mbo ng'al chēē māyēmāksē. ¹⁴ Kunyoo, āmwoochinē musukuunēk choo tākuminkēēch kule kucheeng' saanik ānkuriib lōkōkwaa āk kooriikwaa simānyōōr :Buunyoontēēt bārooyinto nyēē kang'alaalee icheek nyēē miyaat. ¹⁵ Kookuweech keey kēny :alake kuba wōlēē mii :Syeeataani ankookurub ng'aleekyūi.

¹⁶ Nto yoo mii :cheebyoosya nyēē kiikuchamta Yēyiin ānkuming'tooy keey musukuunēk, kumāchāktōōs kuyētyēēchinē musukuunēchoo ām kēēlto ake tukul. Māmāchāktōōs kubākookūy nyikiisinoo kaniseet. Yooto, mākyūētyēēchi :kaniseet musukuunēk choo minyē nkityō.

/Kēēkoonyitē kāāntōōyikaab kanisa

¹⁷ Māchāktōōs / kēēkoonyitē / ānkēēyētyēēchinē booyikaab kanisa choo tinyē kāāntōōysēēt nyēē karaam, ānku miisin choo āmtooy ng'ālyoontēēt ānkōōnēētē. ¹⁸ Mwooyē :sirutēk kule, “-/ Mākēērātē yētyo kuutiit yoo yēyiisyē.”† Nto subak, “Yēmē :chii nyoo kākūbirto nkuruukyūi kunyōōr kiy.”†

¹⁹ Māmāchāktōōs simiyēnchinē ng'ālyoo nyēē / kākēēmwooy / kēēng'āloolēē booyik nyēē miyaat, nteenee ākoy baateey yoo kākūmwooy :biiko chēē yitē āyēēng' nto sōmōk kule wuu nyooto. ²⁰ Yoo kāchoolwookēn :kāāntōōyik, 'iburyoong'tooy kukāsē :biiko, sukung'eet kōōywēyē :chuut alak.

²¹ Kunyoo ii, Tēmētēwō, āmwoowung' ām taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārārookiintēēt Yēesu āk mbo ām taayeetaab malayikaanik choo kwēyootiin kule, irub ng'aleechaa nyēē -mēēkwēyē chii. Māmāchāktōōs ichāmē biiko alak kusiir alak. ²² -Mēēsāmsāmānē keey yoo itinyēē chii āwunnyēk itōōlchinē yiisyēētaab Yēyiin -ameekany kunaming' :ng'ōōkistaab biiko alak. Ibuur itiliil. ²³ -Mēēyyēē bēēko baateey, nteenee imōōsē *tifaayiyik tisich kubo bōōrtaab moo nyoo iyiiimsētiing' btaman.

²⁴ Mēēmūchāktōōs kōōyēēlākūiis :ng'ōōkiswookikaab biiko alak, nteenee / simkēēkāsē bakeenke / kumānāabokiitiilchinē ng'al. Nto chēbo alak, kōōyēēlōotiin ākoy bēsyoonoo +/ mākiitiilchi ng'al. ²⁵ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, simkutooko :kāroomnyēētaab yēyuutēkaab biiko alak, āmāwunyāktōōs ākooko :choo iyēēlōotiin.

6

Wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :motwoorik

¹ Māchāktōōs :motwoorik kōōywēyē mokorēēnikwaa sukung'eet -/ mākēēng'āloolēē Yēyiin nyēē miyaat āk mbo kāānēētēyēwēkyoo.

² Māmāchāktōōs :motwoorik choo kiikōōyēnchi :mikorēēnikwaa Yēyiin kōōywēyē mokorēēnichoo kisich, kuuyu mbo ng'ēetaabiya ām Kiriistō.

Nteenee, mächāktōōs kuyēyē yiisyēēng'waa kutook, kuuyu chēē yēētyēēchinē :yiisyōōnuutēchoo ku choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ng'aleek chooto :chēē mächāktōōs inyiing' Tēmētēwō 'inēētē ānkikiimē biiko kurub.

Kāānēētiisyēēt nyēbo lembech āk bāytit nyēbo man

³ Chiito nyoo kaakoobetyeenyee key wōlēē mii :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ankooneet ng'al chēē mābo man, ⁴ kukiikoolaambuuch nyoo :ng'aseetaab key amēēnkētē kiy. Kicham :chiichoo kwiilat āk wookuut. Yibu :ng'aleechaa kōōtuuyiiti key :biich moon. Kuwookuut, kung'alaalaatee key nyēē miyaat, kōōsōōtyēēchinē alak nyēē miyaat, ⁵ ānkuchuuunchuuntōōs :mētēwookaab bichoo kubo kāāsōōtyēwēēk chēē miyootēch chēē boonto. Bichuutēchu :chēē /kiikēēbuutēē ng'ālyoontēētaab manta ānkōōsōōtē kule tōōs yoo kasyeem :chii kurub kēēltaab Yēyiin ku kēēlto :nyooto nyēē yēyē chii kunyōōr bāytit am kōōrooni.

⁶ Nteenee, yoo kēēnēmchi key :chii yiisyēētaab Yēyiin, amēētuyiitiyinē ake moo, kāākunyoōr bāytit nyēē wōō miisin am Kaab Yēyiin. ⁷ Mēēbērē /kikēēsiktēēch kiy, amākēēbēētooy kiy kōōyiyiin kākēēbēku. ⁸ Nteenee, yoo kēēnyōōru kiyēē kyoomē āk kiyēē küloochē, kuyēmēēch :chooto. ⁹ Nto biiko choo bērē nto cheeng' tukuuk sukumokoroon, kutōōrchinē :ng'aleechaa tyēmiisyēēt ankutech. Tōōrchinē :ng'aleechaa kuyey tukuuk chēē chaang' chēbo bēēr-bēēryō āk mbo muchastaab tukuuk chēē iwoong'tooy biich. Tōōrtooy :ng'aleechaa biiko kuboōtyo ānkwooroon. ¹⁰ Toowunēē key :miyootyēēt wōlēē wōō muchastaab beesaan. Biiko choo loosyootē kumāchē beesaan kukiikuchunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkuyibchī key ng'woonin nyēē -/mākyoomu.

Kiyēē kiikāloonchi :Bāwulō Tēmētēwō

¹¹ Nto inyiing' nyoo ibooyē Yēyiin, mächāktōōs isatee key wōlēē mii :ng'aleechaa ankiirub soboonto nyēē churtaat, inēmchi key Yēyiin ankiikaasee key inee, ichāmē biiko alak, imuytoochinē ng'al ānkiiitālyiitu. ¹² I-am booryēēt nyēē karaam kubo ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Inkēt kule kikuuring' :Yēyiin inyōōru *soboontaab kibchuulyo. Kunyi, 'ikiilchi soboonoo 'kiichāmchiintōōsii kukasē :biiko chēē chaang'.

¹³ Am taayeetaab Yēyiin nyoo ikoochinē kiy ake tukul soboonto āk mbo am taayeetaab Yēesu Kiriistō, nyoo kichāmchiin am taayeetaab Bōōntyō *Bilaato kule inee ku Kāārārookiintēēt, amwoowuung' kule ¹⁴ ikiilchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. -Meekey inyōōru tisyā nto mbo kule /keeng'alaaleeniing' nyēē miyaat. Iriib kuu nyooto ākoy bēsyēēt nyoo kächōōnēē :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō. ¹⁵ Mākukwēryoon :Yēyiin am bēsyēēt nyoo kiikōōtōōrto :inee. Itōrōōroot :Yēyiin ānku inee nkityō :bāytooyiintēēt. Inee :bāytooyiintēētaab bāytooyik ānku mokoryoontēētaab mokorēēnik. ¹⁶ Yēyiin nkityō :nyēē māmēē ānkuminyē am lēbkēēyyēēt nyēē mākāsāksē. Māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin nto mbo nyēē imuuchē kukas. Kukoonyitākoy :Yēyiin ānkubāytooyiis ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Biikaab Kiriistō chēē boonto bāytit

6:2 Ēfēēs. 6:5-8   **6:3** 1Tēm. 1:3, 10   **6:4** 2Tēm. 2:14   **6:6** 1Tēm. 4:8; Ibu. 13:5   **6:7** Āyub 1:21   **6:9** Kāālēw. 15:27; 28:22   **6:11** 2Tēm. 3:17   **6:12** 1Tēm. 1:18; 4:14   **6:13** Mat. 27:11-26; Yoowa. 18:28—19:16   **6:14** 1Tēm. 1:3, 18   **6:15** Yēyuut. 1:7   **6:16** Chuy. 33:20; Tyēēn. 104:2; Yoowa. 1:18

¹⁷ Imwoochi choo boonto bāyitit ām kōōrooni kule māng'āsē keey āmātiyēē mēt tukuuchoo. Tukuuk choo chēē -/mākiinkētē batay āk moo. Nteenee kiyēē mächē kuyēyē kukutiyyēē Yēyiin mēt nyoo kōōnēēch kiy ake tukul kuyem ānkuyēyēēch :tukuuchoo keeng'erech. ¹⁸ Imwoochi bichoo kuyey ng'aleek chēē chaang' chēē kāroomēch, kuyēk biich chēē leelach :moonik ānkuchāmē kuyēmtooy tukuuk āk biiko alak. ¹⁹ Yoo kayey kuu nyooto, kāākuyēytoochi keey bāyitit nyēē tiyyēē keey ām kōōrēēt nyoo chōōnii, sukung'eet kukiilchi soboontaab manta.

Ng'aleek chēbo lētuut

²⁰ Tēmētēwō, kāāmwoowuung' kule -meekuste iyey ng'aleechaa tukul choo kiikōōtōōruung' :Yēyiin. Isatee keey kwiilateet nto wookuut nyēbo bēērbēēryo nyoo yēyē :choo ng'āsēē keey kiirnātēēt nyēē mā bo man. ²¹ Yēyē keey kule ng'oōmēch, nteenee kiikuchunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kōōbēruurook :Yēyiin.

Barweetaab Äyēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēwō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Yu kaakoowaany :Bāwulō ruutoonyii nyoo kibo ang'wan, kooyeey Rooma. /Kikeekerta subak kō nto yitoy /keeratee nyōrōōrōōnik. Kisirē barwaani bēsyōōsyēkyii chēbo lētut kurataat kukaakuriik wokubakach :bāytooyiintēēt Nēērō nyēē ki rumiin kibkerkoong'nyaa. -/Mākiinkēt kule ki āyu yēē /kikēēsirē barwaani nteenee ākoy /kikēēsirē kukābēk :maata nyoo kibo Rooma ām kēnyiitaab 64 KK kutoombo kōōkētē keey :Nēērō ām kēnyiitaab 68 KK. Isōōtē :biiko wōlēē wōō kule /kikēēbakāchē Bāwulō kēnyiitaab 67 nto 68 KK. /Kikiiyookyine Tēmētēwō barwaani kumiitē Ēfēēsō.

Kiyēē mii āriit: Kikas :Bāwulō kule kikiikubakaakta :chōōrōōnuutēkyii, kunyoo kisirchi Tēmētēwō barwaani kuuyu kikiikung'ēēlēnchi miisin kut kwoomchi :yēēmootēēt kule nto kas Tēmētēwō. Nteenee kimātinyē ārookēnēēt ake tukul kuuyu kiinkētē kule ānkoo kimii wokubēku :soboonnyii ām lēēkitō, kitinyē kāākēnēēt kule mākuriib inee :Yēyiin ām nyaliilta nyoo buntēē :inee ām bēsyōōsyēchoo ng'eri yoo tākumiitē kōōrēēt kutoombo kut kōōwutē wōlēē mii :soboontaab kibchuulyo.

Ibooru :Bāwulō ām barweenyii kule riirēē :inee miisin biikaab Kiriistō choo kiikubuntēē wuuyinwookik āk wusiisyēēt kumii :icheek ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Nēērō. İkomkoomu Tēmētēwō kule kuriib kāāyēnchinooyēēt ām lōkōōywēkaab Kiriistō ankwaamta lōkōōywēchoo ām nyikanateet ānkoo kumiitē :wusiisyēēt. Kimāchāktōōs mbo kōōburyoong'to choo inēētē ng'al chēbo lembech.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :barwaani miisin kukōōkomkoom biich kule /kēēmuytoochinē ng'al ānkoo ku chaang' :wuuyinwēk. Yēyiin nkit :nyēē mākubāw kiy ake tukul ānkutuwēnē choo ikēnēē keey inee. Māchāktōōs kurubē wōlēē kiwuu :soboontaab Bāwulō.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēwō bērrur

¹ Anii ku *lēbkēēyiintēēt Bāwulō nyoo āyēchinē Kāārārōōkiintēēt Yēēsu yiisyēēt. Kitoola :Yēyiin ānkōōyookwoo chāā-āmchi biiko kurubta keey āk *soboontaab kibchuulyo nyoo kikuurtoowēēch kubununēē Yēēsu Kiriistō. ² Āsiruung' inyiing' wērinyyu Tēmētēwō nyoo āchāmē miisin. Kōōbēruuriing' :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēenyoo Yēēsu Kiriistō. Kuriireeniing' ānkukōōning' kaalyeet.

Māchāktōōs /kēētiritē /ānkiikoosēē keey Yēyiin

³ Ākutunkynē Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy mbo :kuuko ānkāāyēyē kiyēē ānkētē kule karaam. Kuuyu āsōōtiing' ākookoy, āsoowuung' bēēt āk kwēēmooy ānkāābirchinē Yēyiin kōōnkōy. ⁴ Yoo kaasoot wōlēē 'kiiriirte bēsyoonoo kyāābākooktiing', kwoomchoo :yēēmootēēt kule nto akasiing' saang'erech. ⁵ Ānkētē kule 'ikoosēē keey Yēyiin miisin. Kikiikoosēē keey :kōōkōōng' Lōyis Yēyiin āk koomēt Yuuniis, wōlēē ānkētitooy kule imiitē :nkinyiing' iyēyē kuu nyooto.

⁶ Kunyi, kurubta keey āk yooto, āsōōtuung' kule ikany kōōmwō keey :kāāmuukēyēwēek choo kirōōbuung' :Yēyiin yoo kyāātiinyēēniing' āwunnyēk. ⁷ Mānāākōōnēēch :Yēyiin Tāmirmiryēēt nyēbo muyātēēt, nteenee kikōōnēēch nyēbo nyikanateet, chamateet āk riibēētaab keey. ⁸ Kunyoo, -meekany kunaming' :muyātēēt yoo +meeng'alaale Mokoryoontēenyoo nto yoo isōōtoo anii nyoo /kiikerata kubo inee. Nteenee, ikany kēenyāliilichē :tukwaay kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch kukōōniing' :Yēyiin nyikanateet.

⁹ Kiikooraacheech :Yēyiin ānkiikukuurēēch kēēyēku biikyii. Manaayey kuu nyooto kubo kiy ake tukul nyēē kiikeeyey, nteenee kubo wōlēē mātkooy :inee nkit ām mooyēenyii āk mbo subak kubo chamateenyii nki-tyō. Kisimkuchameech :Yēyiin /kumānāākēētoow kōōrēt ¹⁰ ānkōōboorwēēch chamataanaa ām chōōnēētaab Kāārarookiintēenyoo Yēesu Kiriistō. Ki-ikōōsyēentoowēēch :Kiriistō meet ānkwoorōōrwēch kēēlto nyēbo *soboon- taab kibchuulyo kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch. ¹¹ Kunyoo, kooku- toola :Yēyiin a-amtaate lōkōōywēchu, āyēku *lēbkēēyiintēēt ānkāānēētootē ng'alyoontēētaab manta. ¹² Kiyooto :nyēē /kiinyāliilchoo kuu nyiitēnyi. Ānkoo kuwuu nyooto, -māāmuyoot, kuuyu ānkētē chiichēē kyāāyēnchi ānkāātinyēē man kule imuuchē kuriib kiyēē kiikōōtōōrwoo ākoy bēsyoonoo iyēēwunēē.

¹³ Tēmētēwō, 'inēētē biiko kuu wōloo kyāānēētitooy :anii ānkiikoosēē keey Kāārarookiintēēt Yēesu ānkiichāmē biiko kuu wōloo kyāāyēytooy :anii. ¹⁴ Ikaaman ng'aleechaa kāroomēch choo /kiikiitōōruung'. Kuyēētyēēchiing' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo minyē āriinyoo.

¹⁵ Ābērē 'inkētē kule kookubakaaktaa :chii ake tukul nyēbo yēēmēētaab Eesya kuboonto keey Fukēēlō āk Eermokeen.

¹⁶ Āsooyē kule kuriiree :Yēyiin kaab Ōnēsifōōrō nyoo kimāmuyoot chokukasa arataat. Kichokōōbāybooyoo ānkōōtitiroo btaman. ¹⁷ Yu kāwokuyit Rooma, koomuuch kucheeng'ateena wōlto ake tukul ākoy kut wokunyōōrwook. ¹⁸ Ābērē 'inkētē kubooiyit man kule kiyēētyēēchoo :Onēsifōōrō ām kēēlwook chēē chaang' yoo kyāāmiitē Ēfēēsō. Lēyyē, kuriiree :Mokoryoontēēt Ōnēsifōōrō bēsyoonoo itiiilchinē biiko ng'al.

2

Kiyēē māchāktōōs kuyēyē :Tēmētēwō yoo kānyōōr nyāliilutēk

¹ Wēnyoo, Tēmētēwō, ikiil, kuuyu 'inkētē kule chāmiing' :Kāārarookiintēēt Yēesu ānkutiinying'. ² Nto tukuuk choo 'kiikāsē ā-āmu ām taayeetaab bi- iko chēē chaang', itōōrchi choo biiko chēē /kiikoosēē keey ānku chēē imuuchē kooneet biiko alak. ³ Imuytoochi nyāliilutēk kuu chii nyēē āmē booryēt nyēē karaam kubo Kāārarookiintēēt Yēesu kuu wōloo kēēyēytooy :acheek. ⁴ Yoo kēēwutēē keey :chii nyēbo lukētē ng'aleekaab biikaab yēēmēēt, -mēēng'ērēēchē nyēē wōō nyēbo lukētē. ⁵ -/Mākēētuwēnēē chii loong'etaab labateet yoo kamarub mākuutēkaab kaang'weeneet. ⁶ Kāābātiin nyoo ikiilch- inē keey kāābātiisyēēt ku nyooto :nyēē māchāktōōs /simkiikoochinē āmiikyii chēbo yiisyēēt. ⁷ Tēmētēwō, irōōtootē kiyēē āmwooyē, kuuyu makuyeying' :Mokoryoontēēt inkēt ng'aleechu tukul.

⁸ Inkēt kule king'eetee meet :Yēesu Kiriistō nyoo kichōōnēē kōōtaab *Tāwuti. Kuuyu ā-āmtootē lōkōōywēchu kāroomēch, ⁹ kaanyalil kut /kēērātoo wuu nyēē kaanyeeree ng'al. Nteenee, mēēmuuchāktōōs /keerat ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ¹⁰ Kunyoo, āmuytoochinē kiy ake tukul kubo choo kiikukwey :Yēyiin, nto anyuun kooraraach nkicheek :Yēesu Kiriistō sukunyōōr lēbkekēyyēētaab kibchuulyo. ¹¹ Ng'ālyoo :nyoo nyēē /kēētiyēē keey kuuyu, "Yoo kākēēbēku āk Kiriistō +mābokēēminy āk inee. ¹² Nto yoo kākēēmuytoochi, +mābokēēbāytooyiisyē āk inee. Yoo kakeetay :acheek, +mawokutayeek :nkinee. ¹³ Ānkoo -/mākiikoosēē keey biiko, /kiikoosēē keey inee, kuuyu mātāyē keey :inee nkit."

Chii nyēē chāmtōoy :Yēyiin

¹⁴ Māchāktōōs isōōtyinē biiko ng'aleechu: Imwoochi ām taayeetaab Yēyiin kule māmāchāktōōs kukwiilēē keey ng'al. Māmii :kiy mbo kisich :nyēē yēētyēēchinē :kwiilataanaa, nteenee nyēēreē kāāsōōtyēwēēkaab biiko choo yēbchinē yiit. ¹⁵ Isyeem wōlēē /imuuktooy iyey yiisyēēng'uung' ām kēēlto nyēē karaam nyēē chāmtōoy :Yēyiin. Kutook kule iyēku chii nyēē mātinyē muyāt ānku nyēē nāmē ng'ālyoontēētaab manta ām kēēlto nyēē churtaat.

¹⁶ Itayee keey imwooyootē ng'al chēē mārubtooy keey āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Biiko choo iwutootēē keey ng'al chēē wuu choo, mākutāsē taay kulōōyēkiitu miisin ām wōlēē mii :Yēyiin. ¹⁷⁻¹⁸ Makwaamaat :kāānēētiisyēētaab bichoo biiko kuu yoo āmootē :kisēērkeēchēēt kereenkaab chii. Biiko alak chēē kichuunnyēē ng'ālyoontēētaab manta ku Umenaayo ākoo Filēētō. Mwooyē :bichuutēchu kule kiyyakay kēny :ng'eeteetaab meet kunyēērootēē kāāyēchinooyēētaab biiko alak. ¹⁹ Ānkoo kut kuwuu nyooto, tākōōyyoong'oot :tiyyēwoontēētaab Yēyiin /ānkēēkāsēē siruutēchu mwooyē kule, "Inkētē :Yēyiin biiko chēē cheechii." Nto "Chii ake tukul nyēē kuurē Mokoryoontēēt kumāchāktōōs kubakaakta miyootyēēt."

²⁰ Ām kōōto ake tukul nyēē wōō, miitē :tērēkōōk chēē /kikeeyeyee *ta-aabuut āk chēbo *feeteet. Miitē mbo subak :chēbo keetiik āk chēbo mēnēēt. /Kēēyēiisyēē tērēkōōchu alak /kēēbāyēē tāyēēk, nto chuut alak /kēēkōnōrēē tukuuk chēē mābo koonyit. ²¹ Kunyi, yoo kēētiliilēē keey :chii ake tukul wōlēē mii :tukuuchoo miyootēch mākyūēk terekyeet nyēbo koonyit nyēē imuuchē :chiitaab kōōto kuyēiisyēē kubo yiisyō ake tukul nyēē karaam kurubta keey āk wōlēē kichōōbto.

²² Tēmētēwō, satee keey muchastaab āybēēr nyoo bo miyootyō ankiirub kēēlto nyoo karaam kuchurta, iyēku chii nyēē /kiikoosēē keey, nyēbo chama-teet āk sinēnto. Iyey tukuuchooto kuu wōlōo yēytooy :biiko alak choo sooyē Yēyiin ām moonik chēē tiliilēch. ²³ Itayee keey kwiilataet nyēbo bēērbēēryō āk solwoonti. 'Inkētē kule yibu :ng'aleechaa wookuut. ²⁴ Māmākyinē chii nyoo yēyē yiisyēētaab mokoryoontēēt kuyēyē wookuut. Nteenee

māchāktōōs kutālāyītu ām wōlēē mii :chii ake tukul, kōōnēētiisyē nyēē karaam ānkumuytooy. ²⁵ Nto yoo mii :biiko chēē kwiilē inee, kumāchāktōōs kuyisu muut ānkutinyēē mooyēēt kule imuuchē kōōkoochi nkicheek :Yēyiin mooyēēt kuweek sukōōnkēt manta. ²⁶ Yooto, kōōmuuchē :icheek kusēw ankuchililee mastiitaab Kibrōkōsyoontēēt nyoo kiikunam icheek sukuyey kiyēē mächē :inee.

3

Chuunnyēētaab ng'ālyoontēētaab manta

¹ Irōōtootē ng'ālyoontooni: Mākumiyāitiitu :bēsyoōsyēk choo bo tabanta. ² Mākusoynēn :biiko, makucham beesaan, makukas keey ānkumēēnyo. Mākung'ālōolootēē Yēyiin nyēē miyaat, -mēēywēyē sikiikwaa āmātiny kumwooy kōōnkōy ām kiy. Mākuyēk biich chēē mā tiliilēch ām taayeetaab Yēyiin ³āmātinyē chamateet. Māriirēē biich, mōlōlchinootē biich ng'al āmāriibē keey. Mākukāwōōtēnē ānkuchāmē kuyēyē ng'al chēē miyootech. ⁴ Mākuchoomtooy chuut ānkutuchinootē ng'al. Mākuyibē keey kule inkētē kiy ake tukul. Mākuyēk biich chēē kicham lelesta āmāchāmē Yēyiin. ⁵ Mākuyēyē keey kule bo Yēyiin, nteenee kutāyē kāāmuukēywēkyii. Isatee keey bichooto.

⁶ Mii :alake ām bichoo chēē bēētootē kēēstoonikaab biiko alak subokōōbērbēērē koor chēē kuskusēch chēē kiikunyikisiyi :ng'ōōkiswookik ānkutōōrtooy :muchas nyēbo kiy ake tukul. ⁷ /Kiinēētē kooruuchoo kibtaman, nteenee -mēēmuuchē kut kōōnkēt :icheek kutukul ng'ālyoontēētaab manta.

⁸ Kwiilē :bichoo ng'ālyoontēētaab manta kuu yoo kikiwilē :Yaane āk Yaambure *Muusa. Kiikutoonkōōyis :bichu ānkiikubooto ām manta. ⁹ Māyitē wuy :bichoo, kuuyu makukas :chii ake tukul bēērbēēryēēt nyēē boonto kuu wōloo /kikēēkāstooy chēbo Yaane āk Yaambure.

Ng'ālyoontēētaab lētuut nyēē /kikiikimchi Tēmētēwō

¹⁰ Tēmētēwō, ābērē 'inkētē kurubta keey āk kāānēētēywēkyuu, wōlēē ābuurtooy, kiyēē ānēmchinē keey ayey āk wōlēē āmoong'tēē keey Yēyiin. Inkētē mbo subak kule -māsimānyēēru ānkāāboontē chamateet āk muytaayeet. ¹¹ Inkētē mbo subak kule kyāāmuytoochi wusiisyēēt nyēē kyāānyōōru āk nyāliluutēk chēē kyāābuntēē yoo kyāāmiitē Antyoorkya, Ikonnyaa āk Luustra. Nteenee kisārwoo :Mokoryoontēēt ām tukuuchoo tukul. ¹² Nto kubooyiit man, +/mākēēwō chii ake tukul nyēē kēēnēmchi keey kurub Yēesu Kiriistō. ¹³ Nto biiko choo choowookēnootiin, choo ibērbēēriisyootē, mākumiyātyi choo miisin. Kiikutēwēchākiis :choo ānkutēwēchootē biiko alak. ¹⁴ Nteenee, kurubta keey āk inyīing' ii, Tēmētēwō, itāsē taay irubē kiyoo /kiikiineetiing' ankiichamte, kuuyu 'inkētē biiko chēē kiinēētiing' ¹⁵ āk mbo subak wōlēē ki-inkētētē siruutēkaab Yēyiin kung'eetee leekwaanti. Kiikuyeying' :siruutēchoo inkēt kule nyōōru :chii kaararaacheet yoo keekaasee keey Yēesu Kiriistō. ¹⁶ Kwoonēē :siruutēchoo tukul wōlēē mii :Yēyiin. Kāroomēch :siruutēchooto, yoo /kiinēētiisyēē /ānkiiburyoong'tēē biiko /kēēchuulē /ānkiiboorchinē biiko kukārāmiitu kuchurta. ¹⁷ /Kēēyēyē kuu nyooto sukung'eet kuchōbākooy :chi-itaab Yēyiin kutukul kubo yiisyo ake tukul nyēē karaam.

4

¹ 'Inkēt kule mākööyēw :Yēesu sukutoow bāytooyiisyēenyii. Kunyi, ām taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārrookiintēēt Yēesu nyoo +māchokōōtiilchi ng'al biiko choo sobtōōs āk choo kiikubēk, āmwoowuung' kule, ² i-āmtooy ng'ālyoontēēt ākookoy ānkoo ku wuuyēch :ng'ala nto ku nyumnyumēch. Imuytoochinē yoo 'inēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ichuulē, iburyoong'tooy ānkiikimē. ³ Mākuchō :bēsyēēt nyēē mēekōōmuuchē :biiko kut takucham kiyēē inēētē :siruutēk chēbo man. Makurub :bichoo kiyēē māchē :mētēwookwaa. Mākōōruruukoot kāānēētikwaa ku chaang' chēē māköōnēētē icheek kiyēē kicham kuyēbchinē yit. ⁴ Mākōōmiinkyi mēt ng'ālyoontēētaab manta ānkuwēēkyi keey tyoonkōōchoy chēē mābo man. ⁵ Nto inying', āmwoowuung' kule ikiil ām kēēlwookik tukul. Imuytoochinē nyāliluutēk chēē inyōōru. Iyēyē yīisyēēt nyēē /kēēmākyinē āmtooyiin kule kuyēyē. Iteryeech yīisyēēng'uung' tukul nyoo māchāktōōs kule iyēyē.

Ng'aleek chēē rubtooy keey āk Bāwulō

⁶ Mii wokuyitu :bēsyēēt nyēē / kēēmiitē / bokiiikooytoo / keeyeyeena kōrōsēēk. Kaakuyit :bēsyēēt nyēē āng'ēētēē kōōrooni. ⁷ Kwaa-am booryēēt nyēē karaam. Kwaawaany labateenyuu ānkwāākiilchi manta. ⁸ Kunyoo, mii kukānyoonwoo :kiito ake nyēē +/mākēētuwēnēēnoo. Nto kiyooto ku tuwēnēētaab churtaayeet. Tuwēnoonoto ku nyēē māukōōno :Mokoryoontēēt nyoo churtaat yoo itiiilchinē biich ng'al. Mēēbērē anii nkit :nyēē mii chokutuwēnoo, nteenee chokutuwēnē biiko tukul choo mii kōōkēnoonu chōōnēenyii.

⁹ Isyeem wōlēē 'imuuktooy ichōō areet akeenke wōli āmiitē. ¹⁰ Kookubakaaktaa :Teema ānkuwēēchi keey ākoy Tēēsālōōnikē kuuyu kikicham tukuuk chēbo kōōrooni. Kōōkuwo :nkinee Kērēeskē ākoy Kalatyaa ānkōōkuwo :nkinee Tiitō Taalmatyaa. ¹¹ Kwāāng'ētū nkit āk Luuka. Ichōōntē keey Māārko, kuuyu chii :inee nyēē imuuchē kuyēētyēchoo ām yīisyoonyuu. ¹² Kāāyooktē Tukiikō kuwo ākoy Ēfēēs. ¹³ Nyūchoo, yoo ichōōniī iyibwoo kābuutiinyuu nyoo kyāābākookyinē kaab Kāārbō ām Turoowa. Iyibwoo mbo nkicheek kitaabuunekyuu ānku miisin choo /kikeyeytee muuyto.

¹⁴ Kookwaraantaa nyēē -/mākyoomu :kiitoong'iintonoo bo karin nyoo /kēēbērē Alekisaanta. Nteenee mākuyookyi :Mokoryoontēēt ām kiyēē kookuyey. ¹⁵ Kunyi, iriibēē keey :nkinyiing' wōlēē mii :chiichoo, kuuyu kikwiil ng'aleekyoo ām nkuruuk.

¹⁶ Yoo kyāāyēētē keey nyēbo taay, kumwēyēēnoo :chii ake tukul nyēē māmii :mbo akeenke nyēē kichokusārwoo. Lēyyē, āsooyē Yēyiin kunyōōchi bichooto kaat. ¹⁷ Ānkoo kiwuu nyooto, kichō :Mokoryoontēēt ānkōōtitiiroo sukung'et /kiimuuch /kyaamta ng'ālyoontēēt kuchurta kubuntēēno anii nto anyuun, kukas :nkicheek biiko choo mā Yuutayee. Nteenee, /kikiiraraacheena kuutiitaab kimakeetyeet. ¹⁸ Makooraraacheena :Yēyiin wōlēē mii :kiy ake tukul nyēē miyaat ānkōōrēētootoo nyēē karaam ākoy wāāwut kanyii ām kibkōōnkōy. Lēyyē, kutōōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

¹⁹ Isuboowoo Brisila āk boontēenyii Akiila āk nkicheek biikaab kaytaab boontēēt Ōnesifōōrō. ²⁰ King'ētunēē :Eraasto Kōōriintō, nteenee kyāābākooku Turōfiimō kumnyaanaat ām Milēētō. ²¹ Kunyoo, isyeem wōlēē 'imuuktooy iyitu wōli kumānāāng'ootyēn :kōōrēēt. Isubooyiing' :Ēbuulō āk Buutē āk Liinuus ākoo Kilaawutyaa āk nkicheek mbo ng'eetaabiya alak tukul.

²² Kuriib :Yēyiin tāmirmiryēng'uung' ānkōōbēruuriing'.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Tiitō

Taayta

Siriintēēt, yēē kikeēsirē ak wōlēē / kikeēsirēē: Ki akeenke :Tiitō am Kirikiik chēbo taay kōōyēnchi Kiriistō kubuntēē amtooyiisyēētaab Bāwulō am Antyookya. Kikiisimkukwey inee :Bāwulō kuyēk toorētiintēēnyii ānkuwēeto keye tuuyēētaab lēbkēeyik nyēē kimiitē Yēerusālēm am kēnyiitaab 49 KK (kas Kalatayek 2:1-3). Kiyēētyēēchi :Tiitō Bāwulō am Ēfēsō am ruutoonyii bo sōmōk. Nto mii yoo kōōyookto :Bāwulō Tiitō wokukas kaniseetaab Kōōriintō. Yu kāwokubēk :bēsyoōsyēkaab Bāwulō choo /kikēērātēē am Rooma, kuwēeto :inee Tiitō am ruutoonyii bo ang'wan ānkubokutoow :tukwaay kaniseet am Kērēētē. Nto yu tāsē taay :Bāwulō am ruutoonyii bo ang'wan, kubākookyi Tiitō Kērēētē sukuriib kaniseetaab wōlooto.

/Kiisōōtyēēchinē kule kisirchinē :Bāwulō Tiitō barwaani kēnyiitaab 66 KK, yooto ku bēsyoōsyēk chēē ng'eri kung'etee kāsirchi Tēmētēēwō barweenyii nyēbo taay. Mwoochinē Tiitō am barwaani kusyeem kunyōōr bārooyinto kuchōōnēē mwēēnkēēt akoy kiriinkēētaab Nikōbōōli nyēē miitē tabantaab araaray am tinkēēywēētaab kōōrēētaab Kiriki (kur. 3:12). Chiito nyēē kiyibē barwaani ku Seena ak Abōōlō (kur. 3:13).

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Isōōtyinē :Bāwulō Tiitō kumwoochi biiko kule bo koomānuut am wōlēē mii :biikaab Kiriistō ak kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kuminyē am soboonto nyēē mātinyē tisyā. Kiikiimchi kuu nyooto kuuyu ki wōō :miyootyēēt Kērēētē bēsyoōsyēchooto. Māchāktōōs kuminyē :kaniseetaab soboonto nyēē iyyoong'unēē kāānēētēywēēkaab manta kuu kule, māchāktōōs kusēwunootiin ānkukoonyitootiin. Nto subak kooneet icheek :chamateetaab Yēyiin kuminye soboonto nyēbo Kaab Yēyiin. Itōrōōrē biich :soboon nyēē wuu nyoo kusiir kumwaayaat :chii ng'al chēē chaang'.

Kyoorōōr keye :Bāwulō ānkumākya Tiitō bērer

¹ Anii nyoo Bāwulō nyoo āyēchinē Yēyiin yiisyēēt. Kitoola :Yēesu Kiriistō āyēku *lēbkēēyiintēēnyii ānkōōyooktoo āyēētyēēchi biiko choo kiikukwey :Yēyiin kōōyēnchi inee ankaaneet icheek manta kurubta keye kiyēē mākwēēch :Yēyiin. ² Āyēyē yiisyooni ākēnēē keye *soboontaab kibchuulyo. Kisimkumwooy :Yēyiin nyoo mātinyē lembech /kumānāākēētoow kōōrēēt kule māukūōōnēēch sobooneēb kibchuulyo. ³ Yu kayit :bēsyeēt nyoo kikiikutool :Yēyiin, kung'oong' :inee nyoo Kāārārookiintēēnyoo ng'alyoontēēnyii ankutoola anii a-amtaate lōkōōywēchu kāroomēch.

⁴ Āsirung' inyiing' Tiitō nyoo iwuuyē lakwanyu nyēbo man, kuuyu kiikoosēē keye :tukwaay Yēyiin. Kōōbēruuring' :Baaba Yēyiin ak Kāārārookiintēēnyoo Yēesu Kiriistō ānkukōōning' kaalyeet.

Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō

(1 Tēmētēēwō 3:1-7)

⁵ Kiyēē kiyeya sāābākookyiing' Kērēētē ku kule, kyāāmāchē siiteryeēch yiisyoōnuutēk choo kimanaakiiwaang'te. Kyāāmāchē mbo subak siitoolaate booyikaab kanisa am kiriing' ake tukul kuu wōloo kyāāmwooytoowung'.

⁶ Mächäktōōs :boontēēt nyēbo biikaab Kiriistō ku chii nyēē mātinyē lēēlis ānku chii nyēē tēērēē koorkeēnyii nkit. Mächäktōōs kutinyē lēēkōōy chēē /kiikoosēē keey chēē mā kāwōōt āmātinyē kēwēynāt. ⁷ Mächäktōōs :kāantōōyintō ku chii nyēē mātinyē lēēlis, kuuyu iyoonkyinē yiisyēetaab Yēyiin. Māmächäktōōs kung'āsē keey nto ku kibsiirmōōyoo. Māmächäktōōs mbo ku chii nyēē kibōōkityoo nto ku chii nyēē kicham wōōrōōryēēt nto chēēmooyēetyoo. ⁸ Nteenee, mächäktōōs ku chii nyēē ruroot :moo ānku nyēē kicham kuyeyē ng'al chēē kāroomēch. Mächäktōōs subak ku chii nyēē sēwunoot, nyēē chulaat, nyēē tiliil ānkuriibē keey. ⁹ Mächäktōōs kuriibē miisin kāānēētēywēēk chēbo man kuu wōloo /kikiineetita sukung'et kōōtitiir biiko alak ām kāānēētēywēēchoo ānkōōburyoong'tooy biiko choo kwilē ng'aleechaa.

Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta

(1 Tēmētēwō 1:3-11; 4:1-7)

¹⁰ Mii :biiko chēē chaang' chēē cheemakwiiliis. Bōloobōlootē :bichu baatey, kōōbootootē biich mētēwoy. Biiko chēē yēyootē ng'aleechu miisin ku :choo isōōtē kule ākoy */kiimuraatan chii sukuchamta :Yēyiin. ¹¹ Ikērē koong' bichoo kuuyu mii kōōbootootē koorin kumukuul kōōnēētootē tukuuk chēē māyēmāktōōs. Yēyootē :bichu kuu nyooto kumāchē chēēbkiisyoong'. ¹² Kimwooy mbo :wōōrkooyoontēng'waa akeenke kule, “Kiblembechiis ākookoy :biikaab Kērētē ānku biich chēbo rōkōs, tinyē kēwēynāt ānku chēēmooyēētiis.”

¹³ Man :ng'ālyoontoonoo. Kunyoo, iburyoong'tooy bichooto sukung'et kumēto kāānēētūutēchoo bo lembech ankurub ng'ālyoontēetaab Yēyiin ām kēēlto nyēē karaam ¹⁴ amarub tukuuk chēē inētē :Yuutayeek alake nto kiru-utēkaab biich buch. Kiikuchunnyēē :bichu ng'ālyoontēetaab manta. ¹⁵ Tiliil :kiy ake tukul ām wōlēē mii :biiko choo /kiikiitiliil. Nto choo mā tiliilēch āmēyēnchinē, māmii :kiy nyēē tiliil ām wōlēē mii :choo. Kubooyiit man, kwoonykwoonyootiin :mētēwookwaa nyēē -mēēnkētē kiyēē karaam āk nyēē miyaat. ¹⁶ Yēyē keey :bichoo kule inkētē Yēyiin, nteenee ibooru :ātēbuutēkwaa kule -mēēnkētē. Miyootēch :bichoo ānku kāwōōt nyēē māyēmootiin mbo kuyey kiy ake tukul nyēē karaam.

2

Kiyēē yēmāktōōs /kiinēētē

¹ Nto inyiing' Tiitō, mächäktōōs 'inētē kiyēē rubtooy keey āk kāānēētēywēēkaab man. ² Mächäktōōs :booyik kuriibē keey, kuyēk booy chēē koonyitootiin ānku sēwunootiin. Kōōkoosēē keey Yēyiin kuyitita ām chamateet āk muytaayeet.

³⁻⁴ Inētē nkicheek chēēyōōsōōk choo yōōsēch kōōbuurē kuu wōloo wuunto :choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Kutayee keey seemseemnyet āk bōōkitēēt. Mächäktōōs kōōnēētē kooruuk choo tāku minkēēch kuchāmē saanikwaa āk lōkōkwaa, ⁵ kule kuriibē keey, kuminy soboonto nyēē tiliil, kuriibē kēēstonikwaa nyēē karaam, kubāybāyēch ānkōōywēyē saanikwaa simēēntosuurākoy :ng'ālyoontēetaab Yēyiin.

⁶ Inētē nkicheek āybēēriik kuriibē keey.

⁷ Nteenee iyēyē :inyiing' kiy ake tukul ām kēēlto nyēē karaam sukukāsēēniing' :biiko chuut. Yoo inēētē biiko, kumāchāktōōs inēētiisyē ām kēēlto nyēē churtaat ānkuyibuung' kooniyit. ⁸ Yoo i-āmu lōkōōy, kumāchāktōōs kubo man, si yoo kālē :chii kukwilling', mākuchus kuuyu māmii :kiyēē miyaat nyēē imuuchē kumwooy kurubta key āk acheek.

⁹ Māchāktōōs kōōywēyē :motwoorik mokorēēnikwaa ānkuyēyē kiy ake tukul nyēē ing'ērēēchē mokorēēnichoo. Māmāchāktōōs kukētyinē mokorēēnikwaa ng'ālyoo ¹⁰ āmāchōōrēē tukuukwaa. Nteenee māchāktōōs kutooku ām taay-ēetaab mokorēēnikwaa kule kāroomēch :icheek /ānkiikoosēē key ām kiy ake tukul sukoomuuch kuyey :yooto kāānēētiisyēētaab Kāārārōokiintēenyoo Yēyiin kung'ērēkyi :biiko.

¹¹ Kōōkōōboor :Yēyiin kule chāmē chii ake tukul ānkōōrāroochē chiito nyoo ikoosēē key inee. ¹² Yēyēēch :chamateetaab Yēyiin keetay tukuuk choo mā-ābu wōlēē mii :inee āk mbo choo bo kōōrooni, ānkēēminy nyēē kēēriibē key, nyēē churtaat ānku nyēē rubtooy key āk wōlēē māktooy :Yēyiin. ¹³ Yooto tukul, kēēmiitē kiikēnēē key bēsyēēt nyoo tooku :Yēyiin āk Kāārārōokiintēenyoo Yēēsu Kiriistō ām lēbkēyyēēt nyēē wōō. ¹⁴ Inkēt kule kiikooyto :Yēēsu soboonyii sukuwālāng'unēēnēēch wōlēē mii :rōkōs ake tukul sukōōtiliilēēch acheek kēyēyēku cheechii choo kēēmāchē miisin kēyēyē tukuuk chēē kāroomēch.

¹⁵ Kunyoo, 'inēētē ng'aleechaa !kaamwaay ititiirēē biiko ānkiiyisu choo moosootiin iyēyiyisyēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. -Meekany kumoontiing' :chii.

3

/Kēyēyē kiyēē karaam

¹ Māchāktōōs isōowu biikaab Kiriistō kōōywēyē bāytooyik āk kāāntōōyik ānkuchōbootiin kuyēyē kiy ake tukul nyēē karaam. ² Māmāchāktōōs kung'āloolootēē biiko alak nyēē miyaat nto kuwookuutyēē. Nteenee māchāktōōs ku biich chēē tālooyēch kutukul ānkuyibē key ng'wēny.

³ Inkēt mbo kule kikēēkōryootiin :nkacheek bēsyēēt ake ānkikēyēyē kēwēynātēēt. Kikiikēētēwēchāksē ankikiikoolaambuucheēch :tukuuk tukul chēbo leles āk tuuyintaab moo. /Kikiikeetayēch ankikiikeetay :nkacheek biiko alak. ⁴ Nteenee, kiiboorwēēch :Yēyiin nyoo Kāārārōokiintēenyoo, kāroomnyēenyii āk wōlēē chāmtooy biiko. ⁵ Kiiraraacheēch āmēēbēē kule kuuyu kikēyēyē tukuuk chēē churtootiin, nteenee kiririeneēch buch. /Kikiitiliilēēch yoo /kikēēsichēēch subak kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ⁶ Kiroonkyēēch :Yēyiin Tāmirmiryēenyii kuyem kubununēē Yēēsu Kāārārōokiintēenyoo ānkēēnyōōru soboonto nyēē lēēl. ⁷ Kiyey kuu nyooto sukung'eet keechurte ām taayeenyii kubo chamateet nyēē boontēēnēēch /ānkēērōōbwēēch *soboontaab kibchuulyo nyoo kiikēnēē key. ⁸ Ng'ālyoo :nyooto nyēē /kiikoosēē key.

Kāānēētiisyēētaab manta

(1 Tēmētēēwō 1:3-11; 4:1-7)

2:7 1Kōōr. 4:16; 1Tēm. 4:12   **2:10** Ēfēēs. 6:5-8   **2:11** 1Tēm. 2:4   **2:13** 1Kōōr. 1:7   **2:14** Ēsēk. 37:23; Kala. 1:4; Ēfēēs. 5:26; Ibu. 9:14; 1Yoowa. 1:7, 9   **3:1** Room. 13:1   **3:3** Kolos. 3:7   **3:4** 1Tēm. 2:3; 4:10; Tiitö 1:3; 2:11   **3:5** Yoowa. 3:3-7; Room. 6:4; Ēfēēs. 2:9; 5:26; 1Bēt. 1:3   **3:6** Yēyuut. 2:33; Room. 8:9-16; 1Kōōr. 6:11; Kala. 5:25; Filib. 3:20; 2Tēm. 2:10; Tiitö 2:13; 1Yoowa. 4:14   **3:7** Room. 3:24; 5:1-11

Māchāktōōs ikas kule kēēnkēt :biiko ng'aleechu kāroomin sukung'eet kōōnēmchi keyy :choo iyēnchinē Yēyiin kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch. Yoo kayey :biiko ng'aleechaata, māukārāmchi.

⁹ Nteenee itayee keyy kwiilateet nyēē berber nto irāru kooyndōkaab Yuutayeeek choo kiikuba kēny. Itayee keyy mbo subak wookuut āk kwiilat nyoo rubtooy keyy kiruutēkaab Yuutayeeek kuuyu buch :tukul. ¹⁰ Irwookyī areet āyēēng' chiito nyēē yibu kāānēētuut choo bchēyē biich, nto yoo mākāsē, ikwet chiichoo. ¹¹ 'Inkēt kule cheemakwiilyaa :chiichoo ānkōōbooru mbo :ng'ōōkisto nyēē boonto kule machurtaat.

Ng'aleek chēbo lētuut

¹² Āmiitē wāāyooku Arteema nto Tukiikō. Yoo kasimkuyit :ake tukul, isāru keyy areet akeenke ākoy Nikōbōōli. Kaasoot kule wāāmuunyēē wōlooto ām yiiwootēēt nyi chōōnii. ¹³ Isyeem wōlēē 'imuuktooy iyēētyēēchi Seena nyoo tinyē kiirnātēētaab kiruutēk āk nkinee Ābōōlō yoo bēēchinē keyy. Ikas kule kānyōōr kiy ake tukul nyēē mächē. ¹⁴ Māchāktōōs kōōnkēt :biikyoo kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch kuu kuyēētyēēchinē choo yēmāksē / kēēyētyēēchi, sukung'eet /kēētuwēn kōōyyiin.

¹⁵ Isubooyiing' :chii ake tukul nyēē kiiburtooy keyy ām wōli. Kunyoo, isubaay :nkinyiing' biiko choo chāmēēch ānkōōkoosēē keyy Yēyiin kuu acheek. Kōōbēruurook Yēyiin akweek tukul.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Filēmōōn

Taayta

Siriintēēt, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirchinē :Bāwulō Filēmōōn barwaani kutākumii kāābēerit ām Rooma ām kēnyiiit nyēē /kiisōōtē kule ki 60 KK. Kēnyiinooto mbo :yēē kisirchinē :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Kolesaay barweet ānkōōyookto Ōnēēsīmō āk Tukiikō kuyib bārōōnōōchoo tukwaay.

Kiyēē mii āriit: / Kikēēsirchinē barwaani Filēmōōn nyoo ki chii nyēē kitoōkunoot ām kaniseetaab Kolosaay. Ki motwooriintēētaab Filēmōōn :Ōnēēsīmō. Kimii :yēē kichooree :Ōnēēsīmō Filēmōōn tukuukyii ānkumwēy. Ki lēēluut :nyoo nyēē kōrōōm miisin kurubta keyy āk kiruutēkaab kōōrēētaab Rooma nyēē kinyoolchinē Ōnēēsīmō kume. Yooto kuwo :Ōnēēsīmō ākoy kiriinkēētaab Rooma wōlēē kiwokunyoorta Bāwulō nyēē kyoomchi inee lōkōōywēkaab Kiriistō. Yooto, kureeny keyy :Ōnēēsīmō kutaach Yēēsu ām soboonnyii. Nto mii lētuunoo kumwoochi :Bāwulō Ōnēēsīmō kooyeey āk barweet nyēē kimwooyē kule: Filēmōōn, itaach subak Ōnēēsīmō āmēēng'woonchi. 'Inkēt kule ānkoo tāku motwooriintēēng'uung', kookuweek :inee kuyēk chiitaab Kiriistō, nyēē kōōkuyēk akeenke āk acheek.

Bo kwōng'luut :barwaani ānku akeenke ām bārōōnōōk chēē syēmē kuyey chiito nyoo sumānē, kuchāmchiin āk kāāsōōtēywēēkaab siriintēēt. Kēenyōōrchinē rooteet nyēē wuu nyiitēnyi bārōōnōōkaab Bāwulō alak. Yu kaakoowaany :siriintēēt kōōsubooyiis (kēr. 1-3), kumach nanyuun kōōtitiir tilyaanateenyii āk chiito nyoo toochē lōkōōywēchu (kēr. 4-7). Nto mii yoo, kucheeng' kēēlto nyēē karaam nyēē rārchinēē ng'aleek chiito nyoo toochē lōkōōywēk kunamta mēt (kēr. 11-16), nto yityo kung'ālōolchi soboonnyii tukul (kēr. 20-21). Itēryēēktēē :Bāwulō barwaani kāāsūbooyiisyēēt ānkumākyi biich bēruntaab Yēyiin.

Kiyēē āmu: Nwaach :barwaani ānkubo koomānuut. Ibooru kule -mēēnkwlēē :Yēyiin chii. Kiiraraach motwooriin nyēē kikiikumwēy ām kēēlto nyēē kitēēārōochēē nkinee mokoryoontēētaab motwooriintonoo. Ibooru mbo subak kule imuuchē :soboontaab chiito nyoo kaakuweek kubooyiit Kiriistō kuyēk yēētyēēt nyēē kēēchoomnyo biiko chēē kikiikuyēk :ake buunyoō ām wōlēē mii :ake.

Kyoorōōr keyy :Bāwulō ānkumākyi Filēmōōn āk chuut alak bērun

¹ Anii nyoo Bāwulō nyoo arataat kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu. Kēēboontē keyy Tēmētēēwō ānkisuboyiing' inyiing' tilyeenyoō Filēmōōn nyoo kēēchāmē miisin ānkēēyēyiisyoōtē tukul. ² Itookwēēsē mbo nkinee cheebiya Afiya ānkisuboyē nkinee Ārkiibō nyoo kyoomootē booryēēt :tukul. Isuboyē nkicheek biikaab Kiriistō choo sooyēē kang'uung'. ³ Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō Filēmōōn ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy

⁴ Yoo āsooyē, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo inyiing', ⁵ kuuyu ākāsē / kēēmwooyē wōlēē wuu :kaakaaseeng'uung' ām Mokoryoontēēt Yēēsu āk

wōlēē ichāmtooy biikyii tukul. ⁶ Āsooyē kule kutitir :biikaab Kiriistō choo 'intōōchinē ānkōōnkēt kuchurta kiy ake tukul nyēē karaam nyēē kēēboontē / sikēēkooniyit Kiriistō. ⁷ Kookoong'ereechaa miisin :chamateeng'uung' ānkōōtitiirōo kuuyu ii, ng'eetaabiya, 'kweebaybaay biikaab Kiriistō.

Kisaaysaay :Bāwulō Filēmōōn

⁸ Ānkoō kiikukōōno :Kiriistō kāamuukēyweēk ākērchiing' koong' iyey kiyēē karaam, ⁹ āsooysooyiing' ām chamateet. Anii booyoo nyēē kwaayoosiitu ankaarataat kuunyi kubo Kāārārōokiintētēēt Yēēsu. ¹⁰ Āsoomiing' :anii Bāwulō, kuruhta keey āk Ōnēēsīmō nyoo kichokuyēk lakwanyuu yoo kiiyēnchinē Kiriistō kutaarataat. ¹¹ Ki buch :wēeri yeekiinye ām wōlēē imiitē, nteenee kōōkuyēk ra leekwa nyēē kiikoosēē keey :acheek tukwaay.

¹² Āmiitē āyokoowu muroonoto āchāmē, kōōyēēw wōloo imiitē. ¹³ Kāābērē nto tāābuurtē keey inee yu taarataat kuuyu kyaa-amaate lōkōōywek chēē kārōomēch sukookeeriing' kuyēētyēēchoo. ¹⁴ Nteenee -māāmāchē ayey kiy kumaneecham. Kāmāāmāchē siiyib kule kāākērchiing' koong' nteenee āmāchē kule icham ām mooyēēng'uung' nkit. ¹⁵ Ābērē tōōs /kikiitabaan Ōnēēsīmō ām wōlēē imiitē ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri kule si nto yoo wokōōyēēwu, ōbuurtē keey ākookoy. ¹⁶ Kāmēētāku motwooriin, nteenee kookukaramiit kusiir motwooriin ānkōōkuyēk ng'eetaabiya nyēē chaman. Āchāmē murooni-itēnyi miisin, nteenee ābērē +meecham ra kusiir wōlēē kiichāmtooy taay kuu chiing'uung' āk mbo subak kuu ng'eetaabiya ām Mokoryoontētēēt.

¹⁷ Kunyoo, yoo ichāmē kule kēēyēyiisyē :tukwaay ii, Filēmōōn, itaach Ōnēēsīmō kuu wōloo kātēētōoktoō anii. ¹⁸ Yoo kikiikuyēwuung' ng'ālyoo ake tukul nyēē miyaat, nto yoo boonto bēsēng'uung', iyaachaa :anii. ¹⁹ Kaasiree ng'aleechu āwunyuu nkit ābooruung' kule +māākwēwuung'. 'Inkēt kule iboontē *soboontaab kibchuulyo kubo anii. ²⁰ Lēyyē, ng'eetaabiya, ābērē nto iyēētyēēchoo kisich kubo Mokoryoontētēēt siibaybaayaa ām Kiriistō. ²¹ Āsiruung' ānkētē kule +meeyey kiyēē kāāsoomiing' ānku +meeyey mbo kusiirtēē wōlēē kāāmāktōoy.

Kāā-āmiisēēt

²² Nto kiito akenke subak ku nyi: Iyēytoowoo rwoonto kuuyu ābērē +māāyēēwu wōlēē ōmiitē kuuyu ōmiitē ōsoowoo. ²³ Isubooyook :Ebaafura nyoo kēērātootiin :tukwaay kubo Kāārārōokiintētēēt Yēēsu. ²⁴ Isubooyook :nkicheek mbo Māārō, Aristaarko, Teema ākoo Luuka choo kēēyēyiisyootē tukul.

²⁵ Kōōbēruurook :Mokoryoontētēēt Yēēsu Kiriistō.

Barweet nyēē /kikēēsirchi Iburaneek

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Mēenkētāktōōs :chiichēē kisirē barwaani nteenee isōōtē :biiko wōlēē wōō kule kisirē :Abōōlō. / Kēētwhēchē mbo nkinee Barnaaba āk alak chēē chaang'. Nteenee /kiki-iyēnchinē kung'eetee kēnyiitaab 400 ākoy nyēbo 1600 KK, kule Bāwulō :nyēē kisirē barwaaniitēnyī. /Kikēēsirē kumanaaserwet :Yēērusālēēm ām kēnyiitaab 70 KK, kuuyu kitākumiitē :biiko kuyēyēē kōrōsēēk Kōōtaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kibo :kōrōsēēchoo bēsyōōsyēkaab kiirootyēet nyēbo kēny, mächē :siriin-tooni kule kubēk :ng'aleechaa ām lēēkitō (kur. 8:13).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Bo koomānuut :barwaani ām Kiirooty-eet nyēē Lēēl. /Kikēēsirchinē biikaab Kiriistō choo kiinkētē kiruutēk āk ātēbuutēkaab Yuutayēek /ānkikēētākyinē miisin biikaab Kiriistō choo ki Yuutayēek. Kimächē :bichu ām keel ake kōōyēēchi ntāsimumtēkaab Yuutayēek. Ibānyboonyē :siriintēēt komoswookik chēē chaang' chēē i-ārōōru kule kiikookeer :kiirootyēet nyoo lēēl kiirootyēet nyoo bo kēny. Ibooru mbo kule kichokooyiich :Yēesu wōōrkooyoontiit tukul āk tukuuk tukul choo ki-wuu kitōōntōyēēn. I-ārōōru :komosta nyēbo taay kuruba keey Yēesu āk malayikaanik. Kikoonyitē :Yuutayēek choo kikiikoonkwel keey (Fariisaay-eek) malayikaanik miisin, nteenee wōō :Yēesu kusiir malayikaanichaa. Wōō mbo subak :Yēesu kusiir Muusa nyoo ki kāāntōōyiin nyēbo kwōng'ut ām bēsyōōsyēk choo kibo kiirootyēet nyoo bo kēny anku inee :nyoo kiityooktēē Yuutayēek motwoornātēētaab Miisir. Kibkōrōs nyēē wōō :Yēesu nteenee ām kēelto nyēē teer ām wōlēē mii :mbo kibkōrōs choo wōōyēch chēbo kēny. Kichokutoow :Yēesu bēēlsēētaab kōrōsēēk ām kēelto nyēē lēēl ānku inee :kibkōrōs nyēē wōō kuchōōnēē barak ānkuwēētii kibchuulyo. /Kikiikeeree kōrōsēēk tukul choo kibo kēny choo /kikēēyēyē kēnyiit ake tukul kōrōsyōontēēt akeenke, nto nyooto ku Yēesu nkityōōniin. Kichokutoow mbo subak :Yēesu kiirootyēet nyēē lēēl āk biiko tukul ām kōōrēēt kusiir kiirootyēet nyoo bo kēny nyoo /kikēēyēyēē Tulwēētaab Sinaay. Ng'ooraat :kiirootyāani lēēl ām komoswookik chēē chaang' chēbo kiirootyēet nyoo bo kēny. Nyēē tookunoot miisin ku nyēbo Cheremnyaa 33:31-34 nyēē twekaat ām barwaani bo Iburaneek 8:8-12.

Ikwēnyē :siriintēēt ām kurkeetaab 11 āk 12, biiko chēē kitookunootiin ām soboontaab biikaab Isrāyēēl ānkōōbooru kule icheck :chēē kikiikunam ng'aleekaab kāāyēnēēt. Itēryēēchēē :barwaani kāā-āmiisēēt nyēē mwooyē kule, "Okany kiirōotootē Yēesu nyoo intōōwēch kiikaasee keey Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta." (Kur. 12:2)

King'āloolwēēch :Yēyiin kubununēē lakwanyii

¹ King'āloolchinē :Yēyiin kēny mbo kuuko areet chēē chaang' ām kēēlwookik chēē chaang' kubununēē *wōōrkooyiyii, ² nteenee ām bēsyōōsyēchu bo lēt king'āloolwēēch kubununēē lakwanyii nyēē kiikurōōbchi kiy ake tukul. Lakwanaata :nyēē kiyēyēē :inee kōōrēēt barak āk ng'wēny. ³ Kēēkāsēē lakwanaa wōōyintaab Yēyiin. Inee :nyooto kerkeey Yēyiin bakeenke

ānkubāwu kōōrēēt barak āk ng'wēny ām kāāmuukēywēēkaab ng'ālyoontēēnyii.
Yu kāwokume sukōōtiliil biiko ām chooldwookātēēng'waa, kuwēēchi keey
kibkōōnkōy wokutēbunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul.

Wōō :Yēesu kusiir malayikaanik

⁴ /Kikeeyey lakwanaa kunyōōr wōōyinto kusiir malayikaanik. /Kēēkuurē
inee kule Lakwataab Yēyiin, kaayna nyēē wōō kusiir nyēbo malayikaanik.

⁵ Ara, *malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule,
“Inyiing' lakwanyuu!

Kāāyēku ra kōōn.”?†

Mānāāmwooy yēēt ake :Yēyiin kurubta keey malayikeet kule,
“+Māāyēku kwaan

ānkuyēk lakwanyuu.”†

⁶ Nto subak yu kēēyook :Yēyiin lakwanyii kibooreet kuchō kōōrooni, kim-
wooy kurubta keey lakwanaa kule,

“Kukutunkyi :malayikaanik tukul inee.”*

⁷ Kurubta keey āk malayikaanik /kikēēmwooy kule,

“Kiiyookiintēētaab Yēyiin mbo :wusōōnēēt†
ānku motwooriintēēnyii :nkinee iileet.”†

⁸ Nto kurubta keey āk Lakwataab Yēyiin /kēēmwooyē kule,

“Wēētii :bāytooyiisyēēng'uung' ākookoy oō, Yēyiin!
Ibāytēē :inyiing' biikuuk manta.

⁹ Ichāmē :inyiing' kiyēē bo man,
-āmēēriiku ng'al chēbo rōkōs.

Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kung'aabing',
ānkukōōning' ng'erekweek kusiir bāytooyiin ake tukul.”†

¹⁰ /Kikēēmwooy subak kule,

“Ām taayta, 'kiiyey :inyiing' Mokoryoontēēt kōōrēēt wōlēēb ng'wēny
ankiiyey nkinee wōliin bo barak.

¹¹ Mākubot :barak āk ng'wēny,
nteenee imiitē :inyiing' ākookoy.

¹² +Mākung'ētyo kuu sira nyēē yoos
ankiimaman kuu kōōtiit nyēē kibsānkāti
nto yityo ikeeree alak chēē leelach.

Nteenee inyiing' ku nyooto bo kwaak
nyēē mākoy iyoosiitu bēsyēēt ake.”†

¹³ Ara malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule,
“Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.”?†

¹⁴ Ng'oo :malayikaanik nanyuun? Icheek ku tāmirmirook choo iyooktooy
:Yēyiin ānkuyēētyēēchinē biiko choo mii /bokiirāroochē.

2

Māchaktōōs kēēkilchi ng'ālyoontēētaab kaararaacheet

1:3 Yoowa. 1:14; Yoowa. 14:9; Kolos. 1:15; Ibu. 8:1 **1:4** Filib. 2:9 † **1:5** Tyēēn. 2:7 † **1:5**
2Sām. 7:14 **1:5** Mat. 3:17; Yēyuut. 13:33; Ibu. 5:5 * **1:6** Kwoonēē :ng'aleechu Kiruutēk 32:43
ām wēēksēēt nyēbo kuutiitaab Kirikiik. **1:6** Tyēēn. 89:27 † **1:7** Ng'ālyoontēēt 'malayikeet' ām
kuutiitaab Kirikiik āk Iburaneek kōōbooru kule 'kiiyookiintēēt'. † **1:7** Tyēēn. 104:4 † **1:9** Tyēēn.
45:6-7 † **1:12** Tyēēn. 102:25-27 † **1:13** Tyēēn. 110:1 **1:13** Choos. 10:24; Mat. 22:44; Ibu. 8:1;
10:13 **1:14** Tyēēn. 34:7; 91:11; 103:20

1 Kunyi, mächäktōōs kēēkiilchi miisin ng'alyoontooni kiikeekas, simakiichabaayte. 2 Iyyoong'ootiin :kiruutēkaab Yēyiin choo /kikēēmwoowu kubununēē malayikaanik. Yoo kameeywey :chii kiruutēchoo, kumisiyinē /kiing'woonchi. 3 Yoo ākoo /kikiimuuchē /kiing'woonchi bichoo ii, +/mākiing'woonchēēch acheck nyēē tyaa yoo kāmākēēyēbchi yīit ng'alyoontooni wōō bo kaararaacheet? Kisimkwoom :Mokoryoontēt ng'alyoontooni ānkuchokōōrōōbērweēch :choo kikāsē kule kibo man. 4 Kiiboor mbo subak :Yēyiin kule man :ng'alyoontoonoo kubununēē tukuuk chēbo kwōng'lut chēē teer ānkōōkoochi biiko rōōbēyweēkaab :Tāmirmiryēenyii kuu wōloo māktooy :inee.

Kiyēk:Yēesu chii sukooraraacheech

5 Mānāāchōb :Yēyiin kule kubayta :malayikaanik kōōrooni lēēl nyi kēēng'āloolē. 6 Mii ām siruutēk :yēē mwooyē kule, “Chii nkinee ku kiy nee ām wōlēē imiitē siiyimēē keey ānku kiy nee siibirtoochinē nkur?”

7 Ānkoo 'kiiminiing' chii ām bēsyōōs chēē ng'eri ām wōlēē mii :malayikaanik, 'kiikoochi wōōyinto āk koonyit.

8 Kiiyey kubayta tukuuk tukul.”†

Yoo /kēēmwooyē kule 'kubayta tukuuk tukul', māmii :kiy nyēē mābāytooy. -Mākēēkāsē raat kubāytooy :biikaab Kiriistō tukuuk tukul, 9 nteenee kēēkāsē Yēesu nyoo /kikeeyey kumining'iit bēsyōōs chēē ng'eri ām wōlēē mii :malayikaanik, /kukāākiikoochi wōōyinto āk koonyit, kuuyu kime kubo biiko tukul ām chamateetaab Yēyiin.

10 Kiyey :Yēyiin kiy ake tukul ānkuriibē. Kunyi, kimisiyinē kunyalil :Yēesu sukuyeyakay :kiyēē kichōb :Yēyiin ānkōōrētoot bichu chaang' bo Kiriistō bokunyōōr :nikicheek wōōyinto. Kunyoo, Yēesu :nyēē kiiyooty biiko kēēltaab kaararaacheet.

11 Boonto :Yēesu āk biiko choo itiliilē :inee kwaan akenke. Neenyi, māmuyē :Yēesu kukuur bichoo kule mbo ng'eetaabiya. 12 Mwoochinē kule, “+Maachaayte kaayneeng'uung' ām wōlēē mii :mbo ng'eetaabiya ānkāāsiltēēniing' wōlēē kēēruruuki keey :biiko.”†

13 Mwooyē subak kule, “+Māākoosēē keey inee.”†

Tāsē taay kumwooyē kule,

“Āboontē keey lēēkōōk chēē kōōkukōōno :Yēyiin.”†

14 Kiyēk :nkinee Yēesu chii kukerkeyiit :lōkōchooto sukung'eet kōōbēl :meenyii kāmūukēyweēkaab Kibrōkōsyoontēt choo yibu meet, 15 nto yooto, kootyaakta biiko choo kirātootiin ām muyātēētaab meet. 16 Kubooyiit man, kimāchokōōtyoooktooy :Yēesu malayikaanik, nteenee kichokōōtyoooktooy biiko choo tinyē kāāyēnēt kuu Abraam. 17 Kunyi, kimāchāktōōs kukerkeyiit :Yēesu chii sukung'eet kuyēk kibkōrōs nyēē wōō nyēē riirēē biiko /ānkiikoosēē keey ām yiisyēētaab Yēyiin. /Kikeebakach /sikēēnyōōchi kaat biiko tukul ām choolwookātēēng'waa. 18 Imuuchē raat kuyēētyēēchi biiko choo /kakeetyem, kuuyu /kikeetyem nkinee /ankiinyaliil.

2:2 Yēyuut. 7:53 2:3 Ibu. 10:29; 12:25 2:4 Yoowa. 2:11; 10:37-39; Yēyuut. 15:12; 19:11; 1Kōōr. 12:4-11 † 2:8 Tyēēnwookik 8:4-6 2:8 1Kōōr. 15:27 2:9 Filib. 2:8-9 2:10 Room. 11:36; Luuka 24:26; Ibu. 5:8-9; 7:28; 12:2 2:11 Mat. 25:40; Māārko 3:35; Yoowa. 20:17 † 2:12 Tyēēn. 22:22 † 2:13 Isa. 8:17 † 2:13 Isa. 8:18 2:14 Yoowa. 1:14; Toowu. 3:15; 1Kōōr. 15:54-57; 1Yoowa. 3:8 2:16 Yoowa. 8:39; Room. 4:16; 9:6-8; Kala. 3:7, 29 2:17 Filib. 2:7; Ibu. 5:2; 1Yoowa. 2:2 2:18 Ibu. 4:15

3

Wōō :Yēesu kusiir Muusa

¹ Mbo ng'eetaabiya choo kikuurook :Yēyiin ankootabaanaak ōyēku cheechii, ōsōōtyēēchi baa kiyēē /kiibooru yoo /kēēmwooyē kule kichokuyēk :Yēesu *Lēbkēēyiintētēē ānku *Kibkōrōs nyēē Wōō. ² Kikoonyit :inee Yēyiin nyoo kitōōlē kuyēchi yiisyooni, kuu yoo kikoonyitē *:Muusa Yēyiin kōōntōōchi biikyii. ³ Kuu yoo / kēekoonyitē chiito nyoo kitēēchē kōōto kusiir kōōto nkit, / kēekoonyitē Yēesu kusiir Muusa. ⁴ Tinyē :kōōt ake tukul tēēkiin, nteenee Yēyiin :nyēē tēēkiintētēē nyēē wōō kusiir tukul. ⁵ Kikoonyitē :Muusa Yēyiin kōōntōōchi biikyii ānkyoorōōru ng'aleek chēē kimākōōboor :Yēyiin ām kēnyiisyēk choo kimii bokukwoonii. ⁶ Nteenee kikoonyitē :Yēesu Yēyiin miisin kuu kibooreetyeet ām biikaab Kiriistō. Acheek :bichooto bo Kiriistō, kātikoo baatey kēētāsē taay kēēkiilchinē ānkēēng'ērēkyinē kiyoo kiikēnēē keey.

Ōriib keyy simōōchuunnyēē Yēyiin

⁷ Ōnkēt :akweek kule mwooyē :Yēyiin kubununēē Tāmirmiryēēnyii kule, "Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:

⁸ -Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo
ām bēsyōōsyēkaab /kikēētyēmē ām suurkwēēn.

⁹ Kiiyiimaa :mbo kuukoong' kutyēmoo,
ānkoo kikiikukasaan ng'aleekaab kwōng'uut choo kyāāyēyē.

¹⁰ Kunyi, king'woonchoo :ātēbutēkaab bichu ām kēnyiisyēk artam
kut āmwoowu kule,

'Mākoonyitoo :bichu
āmārūbē mākuutēkyuu kwaak.'

¹¹ Kikwaanya keyy :moo kut awaal keyy kule,
'Nkiryo, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē wokukaalyanee.' "

¹² Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, ōriib keyy simōōchoolwookēn ōchuunnyēē Yēyiin kut otay okaasee keyy. ¹³ Ōtitiirē keyy kwaak yoo tākumii :bārooyinto simakentaak :choolwookātētēē oyaam mētēwoy. ¹⁴ Yoo kakeetas taay kiikoosēē keyy Yēyiin ākoy bēsyēētaab lētut kuu yoo kikēētoowu, +/ mābokēēbchēwēēch kiyēē kinyōōru :Kiriistō. ¹⁵ Ōrōōtootē kiyoo kātāāmwoowook kule,

"Yoo ōmuuchē ra oyeb yiit okas kiyi mwoowook:
-Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo

ām bēsyōōsyēkaab tyēmiisyēēt kēēmiitē suurkwēēn."

¹⁶ Mbo ng'oo :chēē kikas kiyēē kimwooy :Yēyiin ankukwiil? Ara, mā icheek :tukul choo kiing'ēetēē :Muusa kōōrēētaab Miisir? ¹⁷ Ng'oo :chooto kinyēērchinē :Yēyiin kēnyiisyēk artam? Mā bichoo kikiikuchoolwookēn choo kibēkyinē suurkwēēn? ¹⁸ Ki ng'oo :choo kimwoochinē :Yēyiin ng'ālyoo nyēē ng'waa, kule, "Mākoy kukwa kanyuu bokiimuuny :tukul"? King'aloolēē bichoo kikōchōnkyinē inee. ¹⁹ Kēēkāsē nanyuun kule kuuyu maneeakaasee keyy :icheek Yēyiin, mānāāchut wōloo /kikēēkuurtoochinē kule mābokunyōōr kāāmuung'to.

4

Kāamuung'taab biikaab Kiriistō

1 Okany kēeriib keey, sukunyōōr :chii ake tukul kiyoo tākukuurtoowēech :Yēyiin kule +makeebe kanyii bokiimuuny tukul. 2 Kookeekas lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu yooto kikāsē :bichooto. Nteenee mānāāyēētyēēchi :lōkōōywēchoo bichoo kuuyu kitay kōōyēnchi ng'aleechaata kikāsē. 3 Acheek nkit choo kiikoosēē keey inee :chēē kēēbēēti Kaab Yēyiin bokiimuuny. Nto kurubta keey āk choo mānēyēnchi inee, kimwooy :Yēyiin kule, “Kikwaanya keey :moo kut awaal keey kule,

‘Nkiriyō, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē wokukaalyanee.’ ”

Kimwoowu :Yēyiin ng'aleechu ānkoo sinee kichōboot :kāamuung'ooto kucha-kee keewaany :inee kuyey kōōrēēt. 4 Mii :yēē mwooyē ām siruutēk kurubta keey ākoo bēsyēētaab tisab kule, “Kiimuuny :Yēyiin ām bēsyēētaab tisab kukaakoowaany yiisyēēnyii.”† 5 Ānkoo kichōboot :wōlēē /bokiimuunyēē, kimwooy :Yēyiin kule, “Mākoy kuba wōloo bokōōmuunyēē.” 6 Mānāābokōōmuuny :biiko choo kibo taay choo kikas lōkōōywēk kuuyu mānāākōōyēnchi :icheek lōkōōywēchooto. Nteenee biiko choo kiikoosēē keey inee :chēē /kēēchāmchinē bokōōmuuny āk Yēyiin. 7 Kiikusātyi :Yēyiin bichu bēsyēēt bokōōmuuny āk inee nto bēsyoonoto ku raat. King'āloolē :Yēyiin kubununēē *:Tāwuti kukaaku-keeyta :kēnyisyēk chēē chaang' kuchakee katay :bichoo bokōōmuunyēē wōloo kichōbchinē Yēyiin. Kimwooy ng'aleechu /kātākēēmwoowook kule, “Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:

-Mooyam mētēwoy.”

8 Nto kikiyiitita :Chooswa biiko wōloo kibokōōmuunyēē, nto mēēbērē king'āloolēē :Yēyiin subak bēsyēēt ake nyēbo kāamuung'to. 9 Kunyi, mii :kāamuung'to nyēbo biikaab Kiriistō. 10 Chiito nyoo imuunyē āk Yēyiin kukāākōōmuunyēē :nkinee yiisyōōnuutēk kuu yoo kiimuunyēē :Yēyiin yi-isyēēnyii. 11 Okany nanyuun keesyem wōlēē kiimuuktooy bokiimuuny āk Yēyiin. -Mātēwēchākoy :chii ake tukul kulumchi kōchōōng'nātēētaab chuut.

12 Boonto :kiyēē mwooyē :Yēyiin kāamuukēywēēk ānkuyēyisyē ākookoy. Ng'atiib :ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin kusiir rōotwo nyoo liitaat :wook tuk-waay. Chutitooy :ng'ālyoontoonoo ākoy soboontaab chiito āriit, ānkōōbooru tēerchinooyēētaab kiyēē mächē :mooyēēt āk nyēē mächē :Tāmirmiryēēt. Ng'oonkyinē biiko kāāsōōtēywēēkwaa kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat. 13 Māmiitē :kiy nyēē wunyaat ām wōlēē mii :Yēyiin. Ng'aanyaat :kiy ake tukul ānkutooku ām taayeetaab Yēyiin nyoo mākōōtilwēēch ng'aleek.

Yēesu kibkōrōs nyēē wōō

14 Okany nanyuun kēēkiilchi kiyēē kiyyēnchinē, kuuyu kēēboontē *kibkōrōs nyēē wōō nyoo mii kibkōōnkōy wōloo mii :Yēyiin. Nyooto ku Yēesu Lak-wataab Yēyiin. 15 Riirēēnēēch :kibkōrōs nyoo wōō ām kusuksuysēēnyoo, kuuyu ānkoo kimāchoolwookēnoot, /kikeetyem inee ām keel ake tukul kuu wōloo /kēētyēmtēēch nkacheek. 16 Kunyi, yoo kēēmächē /kēēyēētyēēchēēch, okany kiinookyi ng'echereetaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē māmiitē :muyātēēt sukuyēētyēēchēēch ām kiisaynyii āk chamateenyii.

† 4:4 Toowu. 2:2 4:8 Choos. 22:4 4:12 Isa. 55:11; Êfēs. 6:17; 1Bēt. 1:23; Ng'oong'. 1:16 4:14 Ibu. 2:17-18; 3:1, 6; 5:5-6, 10; 7:24-28; 8:1, 3, 6; 9:11 4:15 Ibu. 2:18; 5:2; 7:26; 9:12; 1Yoowa. 3:5 4:16 Êfēs. 3:13; Ibu. 7:19; 10:19

5

1 / Keetoolē kibkōrōs ake tukul nyēē wōō kuchōōnēē wōlēē mii :biiko sukuyēchi Yēyiin yiisyēēt kubo bichooto. Inēmchinē :inee Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk kōōwuunto ng'ōōkisto nyoo kiikuyey :biiko. 2 Imuuchē kuriiree biiko choo /kēēmoosē ānkukustooy kuuyu kuskus :nkinee. 3 Kiyooto :nyēē māchaktōos kuyey :inee kōrōsēēk kubo ng'ōōkiswookik cheechii āk chēbo biiko alak.

4 Māmii :chii nyēē tōōlē keey kuyēk kibkōrōs nyēē wōō. Yēyiin nkityō :nyēē kuurē chiito kuyēk kibkōrōs nyēē wōō kuu wōloo kikuurtooy *Āārōn. 5 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, mānāātōōlchi keey :Yēesu yiisyoonoo bo koonyit kuyēk kibkōrōs nyēē wōō. Nteenee Yēyiin :nyēē kimwoochi kule,

“Inyiing' lakwanyuu.

Kāāyēku ra kōōn.”

6 Kimwooy subak ām yēēt ake kule,

“+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy,

kuu Mēlkisētēk.”†

7 Kumii :Yēesu kōōrēēt, kisooyē kukuurchinē barak kuriirchinē Yēyiin, nyoo kiimuuchē kusār inee. Kikāysi :Yēyiin, kuuyu kiyibē keey ng'wēny :Yēesu ānkiikōōnēmchi keey Yēyiin. 8 Ānkoo ki Lakwataab Yēyiin :Yēesu, ki ākoy kunyalil sukōōnkēt kule koonyit ku kiy nee. 9 Yu keewaany :Yēesu yiisyēēt nyoo kichōbchinē :Kwaan, kuyootyi biiko choo ikoosēē keey inee *soboontaab kibchuulyo. 10 Kiyey kuu nyooto kuuyu /kikeetool inee kuyēk kibkōrōs nyēē wōō kuu Mēlkisētēk.

Ōkiilchi Kiriistō

11 Ābērē nto taamwaay chēē chaang' kurubta keey āk ng'aleechuutēchu, nteenee wuuy kuuyu ōyēku biich chēē -mōōkāsē ng'al areet akeenke.

12 Kāyēmāktōōs kukōōyēku kāānēetik, nteenee tōōmāchē /takiineetaak tukuuk choo kyōōtoowunēē. Yoo kātōō-āmē āmit chēbo biich chēē wōōyēch ōmāchē /takiikuuyeeanaak chēēko. 13 Chii nyoo lwēē chē tāku leekwa nyoo -mēēnkētē kiyēē karaam āk nyēē miyaat. 14 Biiko :chēē imuuchē kwaam āmiikaab biiko chēē wōōyēch ku choo kiikooonet keey kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat.

6

1 Okany keetas taay nanyuun kēēkich ām lōkōōywēkaab Kiriistō ānkēēsātyi komos kāānēētēywēēchoo kīkēētoowunēē. Māyēmāktōōs /kēēkētyinē keey /kiinētēē kule /keeweeksee miyootyēēt nyoo yibchinē biich meet, nto /kiineet kule kookaasee keey :chii Yēyiin. 2 Mēērook kēēkētyi keey mbo subak kiineet chii kurubta keey āk bātisāniisyēēt, /kēētiinyēē biiko āwunnyēk, ng'eteetaab meet nto ng'woonintaab kibchuulyo. 3 Nteenee yoo kacham :Yēyiin, okany keetas taay āk kāānēētēywēēk alak yoo kacham :Yēyiin.

4-6 Yoo kiikōōnkēt :chiitaab Kiriistō lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankiikuchamcham rōōbēywoontēētaab kibkōōnkōy ānkiikunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ankuchamcham kāroomnyēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ankiikukas wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkaab kōōrēēt nyēē lēl, nto yityo kutay Kiriistō, kumēētākōōmuuchaktōōs /kēēyisunēē wōlēē mii :miyootyēēt! Yoo

5:2 Ibu. 2:17-18; 4:15; 7:28 5:3 Laawi. 9:7; 16:6; Ibu. 7:27; 9:7 5:4 Chuy. 28:1 5:5 Ibu. 1:5

† 5:6 Tyēēn. 110:4 5:6 Ibu. 6:20 5:7 Māārko 14:32-42 5:8 Filib. 2:8; Ibu. 3:6; 4:15 5:9 Ibu. 7:27 5:10 Ibu. 4:14; 6:20 5:13 1Kōōr. 3:1-2; 1Bēt. 2:2 5:14 Room. 16:19; 1Kōōr. 14:20; Ēfēs. 4:14; Ibu. 13:9

kaakutay, kukerkeey nyēē kaakuketita Lakwataab Yēyiin /bokēēkwērtoochi murtooywoontēt /ānkiinchuruur.

⁷ Yoo keechiim :mbareet bēēkaab roobta ankuyey āmiik chēē yēētyēēchinēē keye :biiko choo choonē, māköōbēruur :Yēyiin mbaraanaa. ⁸ Nto yoo kamayey āmit ānkubiityēē :kātōoy nto ku wuuyo, kuchuboot :mbaraanaa +/ānkumākiumukuusēē maata lētuunoo.

⁹ Chōōrōōnuutēkyuu, ānkoo kāāmwoowu kuu nyooto, ānkētē kule ōyēyē :akweek ng'al chēē kāroomēch ōyēku biich chēē /kiikiiraraach kuchurta.

¹⁰ Iyyoong'unēē :Yēyiin manta yoo itiiłchinē biich ng'al. Māwuutyēē yi-isyēēng'woong' āk chamateet nyoo kyōōboorchii inee ōyēētyēēchinē biikyii ānkutōōtāsē taay ōyēētyēēchinē bichoo. ¹¹ Kiyēē mächē :mooyēēnyuu ku kule ōkāng'u kubo kiyēē ōkēnēē keye sōōkich ākoy bēsyeētaab tabanta ¹² simōōburēn. Orub ātēbuutēēkaab biiko choo kiikoosēē keye Yēyiin miisin ānkitynē muytaayeet choo mii wokunyōōru kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin.

Bo man :kiyēē kiikukuurto :Yēyiin

¹³ Yoo kimächē :Yēyiin kōōtitiir kiyēē kikuurtoochinē Abraam, kōōwoonkyi ām mooyēēnyii kule makootyīich kiyooto, kuuyu kimāmii :chii nyēē ki wōō kusiiir inee nyēē kimēēmuuchē koowaal keye ām kaayneetaab chichoo. ¹⁴ Kimwoochi kule, “+Māābēruuring'. +Mēēnyōōru muchōkōrōōn chēē chaang'.”† ¹⁵ Kikānyiiis :Abraam ām muytaayeet ānkinyōōr kiyoo /kikēēkuurtoochinē. ¹⁶ Yoo iwoolchinē keye :chii kiito ake kutwēchē kiy nyēē iywēyē. Yooto mākunāmtoochi :ng'aleechaata. ¹⁷ Kuuyu kimächē :Yēyiin kōōboorchii kāroomin biiko kule -mēēmuuchē kuweek ām kiyēē kiikukuurto, kōōkiimēē kiyoo kikuurtooy kaawaaleet. ¹⁸ Kunyi, kiyey :Yēyiin tukuuk āyēēng'. Kiiwoolchi keye ānkukuurto kōōbooru kule mākoy kuweechweech kiyēē kāākumwooy nto kōōbērbēēriis. Kiyey kuu nyooto sukōōtitiirēēch miisin acheek choo kiikēēmwēchi inee kukerekteech sikēēkōōbchi kiyoo kiikēnēē keye. ¹⁹ Ititiirēēch :kiyoo kiikēnēē keye kuu bōrōōwēēt nyēē wuuy miisin nyēē /kākēēkiwiiliilchi Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy. ²⁰ Kiwo :Yēēsu Kitōōkiinoo kōōntōōwēēch kubuntēē ankeet nyēē /kikeeng'aree kōyoo sukusoom Yēyiin kunyōōwēēch kaat ām ng'ōōkiswookiyoo. Kunyoo nanyuun kiikuyēk :Yēēsu kibkōōrōs nyēēnyoo nyēē wōō ānkubo ākookoy kuu Mēłkisētēk.

7

Kibkōōrōs Mēłkisētēk

¹ Ki bāytooyiintētēē :Mēłkisētēk nyēbo *kiriinkēētaab Sālēēm ānki kibkōōrōs nyēbo Yēyiin nyoo tōrōōr. Yoo kichōōnēē :Abraam booryēēt nyoo kiibēlē bāytooyik ang'wan, kutuuyēē :Mēłkisētēk ānkōōbēruur inee. ² Kiikoochi :Abraam chiichoo akenke ām taman nyēbo tukuuk choo kibāru. Ibooru :kaaynaani bo Mēłkisētēk kule 'Bāytooyiintēētaab churtaayeet'. Ibooru :ng'ālyoontooni bo Sālēēm kule tāloosyēēt. Kunyi boonto :Mēłkisētēk kaayneet ake subak nyēē /kēēkuurē kule 'Bāytooyiintēētaab tāloosyēēt'. ³ Māmii :yēē ibooru kwaaniitaab Mēłkisētēk nto ku kaamet āmāmiitē mbo :yēē ibooru areenyii, nto ku bēsyeēt nyēē /kikēēsichēē nto nyēē kimēē. Kibkōōrōs :inee

nyēē mātinyē toowunēēt nto wōlēē ng'ētēē. I-ārōōru :yuutēyu wōlēē wuunto :yiisyēētaab Lakwataab :Yēyiin.

⁴ Ōsōōtyi baa :akweek wōōyinto nyoo kiboonto :Mēlkišetēk. Kiikoochi inee :kuuko Abraam akeenke am taman nyēbo tukuukyii tukul choo kibārunēē booryēēt. ⁵ Kimākyinē :kiruutēkaab *Muusa /kēēyibchinē biiko choo bo kōōtaab kōrōsēēk akeenke am taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto. Kinyōōrunēē :icheek tukuuchoo wōlēē mii mbo :biiko chuut alake ānkoo kibo :icheek tukul Abraam. ⁶ Ānkoo kimāchōōnēē :Mēlkišetēk kōōtaab kōrōsēēk nyoo kisālu Laawi, kikwēchi :Abraam akeenke am taman nyēbo tukuuchoo kibāru. Ki-ibēruur :chiichoo bo kōrōs Abraam nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin bēruur. ⁷ Chiito kwaak nyoo ibēruurē ake ku wōō :nyooto kusiir nyoo /kākiibēruurē. ⁸ Ki biichi buch :mbo kibkōrōs chēbo kōōtaab Laawi, nteenee kinyōōru akeenke am taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto :biiko. -Mēēkēt :chii wōlēē kichōōnēē :Mēlkišetēk ak wōlēē kiwokung'etyi :soboonnyii. ⁹ Imuuchē :ake kumwooy mbo kule kiikooyto :nkinee kōōtaab Laawi akeenke am taman bēsyoonoo kubuntēē Abraam, ¹⁰ kuuyu yoo kituuytōōs :Abraam ākoo Mēlkišetēk, kitāku kēbuswoo :Laawi am suweetaab kuukaanyii Abraam.

/Kikeeweech kiruutēkaab Muusa ak bēēlsēētaab kōrōsēēk

¹¹ Kiyēyē :mbo kibkōrōs chēbo kōōtaab Laawi yiisyēēng'waa kōōyyoong'unēē kiruutēkaab *Muusa. Nto kiimuuchē kuyey :kiruutēkaab Muusa biiko kuchurta am bēēlsēētaab kōrōsēēk, nto kibo nee kōōyook Yēyiin kibkōrōs nyēē ter kuu Mēlkišetēk? Kiyēmē oob :kibkōrōs nyoo wōō nyēbo kōōtaab Āārōn? ¹² Kunyi, yoo /kaakiikeeree kōrōsēēkaab kēny kōrōsēēk chēē leelach /ānkiilēēliit mbo kibkōrōs, kumāchāktōōs /kiilēēliit nkicheek kiruutēk. ¹³ Wuu nyooto kuuyu kimāchōōnēē :Yēēsu kōōtaab Laawi. Māmii :chii nyēē kiikuyey kibkōrōs am kōōto nyēē kichōōnēē :Yēēsu. ¹⁴ Tookunoot kule /kikēēsichē Mokoryoontēnyoo kuchōōnēē kōōtaab Yuuta, amāmii :yēē mwooyē :kiruutēkaab Muusa kule imuuchē kukwaanee :mbo kibkōrōs kōyi.

¹⁵ Kiyēē ityiichē :ng'aleechuutēchu ku kule, kōōkutook ra :kibkōrōs ake nyēē wuu Mēlkišetēk. ¹⁶ Mēēbērē /kikeerub kiruutyēēt nyoo ibooru kōōto nyēē māchāktōōs kukwoonēē :mbo kibkōrōs yoo /kikēēyēyē Yēēsu kuyēk kibkōrōs. Nteenee /kikēēyēyē kuyēk kibkōrōs kurubta keyy ak kāāmuukēywēēkaab soboontaab kibchuulyo, ¹⁷ kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy, kuu Mēlkišetēk.”

¹⁸⁻¹⁹ Kimēēmuuchē :kiruutēkaab Muusa kuyey chii kuchurta. Kunyi, /kikēēsātyi kiruutēchoo komos, kuuyu kikuskusēch ānki buch. Nto raat ki-ikēnēē keyy kiy nyēē karaam kusiir nyiin ake. Tākyēēch :kiyiitēnyy wōlēē mii :Yēyiin.

²⁰ Kiikiim :Yēyiin am kaawaaleet kule yēku :Yēēsu kibkōrōs. Nteenee maneeaal keyy yoo kiyēyē biiko alak kuyēk mbo kibkōrōs. ²¹ Kimwooy :Yēyiin kurubta keyy ak Yēēsu kule, “Kaawaal keyy amēēbērē +maaweech kāāsōōtēywēēkyuu: Inyiyiing' :kibkōrōs ākookoy.”

²² Kunyi, iyyoong'unēē :kiirootyey nyēē lēēl Yēēsu ānkusiirē nyoo bo kēny.

²³ Ki chaang' :mbo kibkōrōs choo kibo kōōtaab Laawi nyēē ki yoo kame :ake, kōōkēērē :ake. ²⁴ Nteenee, mākoj /kiikeer Yēēsu kuuyu soboot :inee ākookoy.

²⁵ Kunyi, kuu yoo soboot :Yēesu ākookoy ānkusoochinē biiko, imuuchē nanyuun kooraraach kutukul choo yootyinē :inee kēelto kukwa wōlēē mii :Yēyiin.

²⁶ Kibkōrōs nyēē wōō :Yēesu nyēē imuukwēech kiyēē kēemāchē. Tiliil :inee nyēē mātinyē ng'ōōki. Kunyoo, /kikiinēmunēē wōloo mii :kibng'ōōkisiisyēk /āniitōrōōr ākoy wokutēbi āk Yēyiin ām kibkōōnkōy. ²⁷ Makerkeey :inee ākoo mbo kibkōrōs chuuat alak choo wōōyēch choo kibēēlē kōrōsēek ākookoy kubo ng'ōōkiswookikwaa kurook, nto yityo kookeer chēbo biiko. Nteenee, kiyey :Yēesu kōrōsyoontēēt akeenke baateey, nto nyooto kukime /sikēēnyōōchi kaat biiko ām ng'ōōkiswookikwaa. ²⁸ Kurubta keey āk kiruutēkaab *Muusa, /kikēētōōlē biiko buch kuyēk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Ānkoo kimii :kiruutēchoo, kiiwaal keey :Yēyiin kutool lakwanyii kuyēk *kibkōrōs nyēē wōō nyoo churtaat ākookoy.

8

Kiirootyeet nyēē lēēl

¹ Ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut ku kule, kēēboontē Kibkōrōs nyoo wōō nyoo mii āwutaab taay nyēbo Yēyiin ām kibkōōnkōy. ² Yēchinē :inee Yēyiin yiisyēēt ām Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyoo kiyēytooy :Yēyiin āmēēbērē biiko. ³ /Kēētōōlē mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul kōōkoochinē Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēek. Kunyi, kuuyu kibkōrōs nyēē wōō :nkinee Yēesu, kimāchāktōōs kōōkoochi Yēyiin kiy. ⁴ Kimēēmuuchāktōōs /keetool Yēesu kuyēk kibkōrōs yu kitākumii kōōrēēt kuuyu kimābo :inee kōōtaab mbo kibkōrōs choo kiinēmchinē Yēyiin tukuukaab kōrōsēek kuu wōloo kimwooy-tooy :kiruutēk. ⁵ Kiyēyēē :mbo kibkōrōs yiisyēēt Kōōtaab Yēyiin nyoo mii wōlēeb ng'wēny ku kitōōntōyēētaab nyoo mii kibkōōnkōy. Kimwoochi :Yēyiin Muusa yoo kimāchē kuteech *Kēryēētaab Yēyiin kule, “Māchāktōōs ikas kule 'keeteech kiy ake tukul irub kuu wōloo kāāmwooytoowuung' ām lekem.”† ⁶ /Kiikiikoochi Yēesu yiisyēētaab koomānuut nyoo bo Yēyiin kusiir nyoo kibo mbo kibkōrōs. Ām kēelto nyēē wuu nyooto, karaam :kiirootyeet nyooto kiyēyē :Yēesu kusiir nyoo kibo kēny. Irābchinē :kiirootyaanaa tukuuk chēē kāroomēch chēē siirē tukuuk alak choo /kikēēkuurtooy.

⁷ Nto kimā kuskus :kiirootyeet nyoo kibo kēny, nto /kimākēyēyē nyoo lēēl. ⁸ Kikas :Yēyiin kuskusyoonoo, yooto kumwooy kule, “Mii :bēsyeēt kuchōōnii nyēē +maayey kiirootyeet nyēē lēēl āk biikaab kōōrēētaab Isrāyēēl āk chēbo Yuuta. ⁹ Mēēbērē makukerkeyiit :kiirootyaani āk nyoo kyāāyēyē āk mbo kuukaanyii yoo kyāārēētootē icheek kung'eētyēē kōōrēētaab Miisir. Kuuyu manaarub :icheek kiirootyaanaa, a-aste icheek. ¹⁰ Kiirootyeet nyēē +maayey āk biikaab Isrāyēēl ām bēsyoōsyēk choo kwoonii ku nyi: +Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi soboonwēkwaa. +Māāyēku Yēyiintēēng'waa ānkuyēk :icheek biikyuu. ¹¹ Māmii :chii ām icheek nyēē tākōōnēētē laatyeenyii nto biikaab kang'waa kumwoochinē kule, 'Inkēt Yēyiin,' kuuyu mākōōnkētoō :biiko tukul kung'eetee lēēkōōk ākoy biiko chēē wōōyēch. ¹² +Māānyōōchi anii icheek kaat ng'ōōkiswookikwaa āmētoochi kutukul.”† ¹³ Yoo kimwooyē :Yēyiin kule 'lēēl' :kiirootyaani kōōbooru kule kookuyoosiit :nyoo bo kēny. Nto kiy ake tukul nyoo yōōsiitu kumii wokubotē.

7:25 Room. 8:34; Ibu. 10:14; 1Yoowa. 2:1   **7:26** Ibu. 4:15   **7:27** Room. 6:10; Ibu. 5:3, 9; 7:25; 9:12, 26, 28; 10:10, 12; 1Bēt. 3:18   **7:28** Ibu. 3:6   **8:1** Tyēēn. 110:1; Yēyuu. 2:33; Ibu. 1:3, 13; 4:14; 10:12; 12:2   † **8:5** Chuy. 25:40   **8:5** Kolos. 2:17; Ibu. 9:2, 9; 10:1   **8:6** Luuka 22:20; Ibu. 7:22; 8:13; 9:15; 12:24   † **8:12** Cherem. 31:31-34   **8:12** Ibu. 10:16-17

9

Kiiwut :Kiriistō Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy

¹ Kitinyē :kiirootyetaab kēny mākuutēk chēē kiiboorchinē biiko wōlēē yēytooy yiisyēetaab Yēyiin ānkimii nkinee *:Kōōtaab Yēyiin kōōrēēt. ² Kitinyē :kōyoo kisēēnkōōsyēk āyēēng' chēē /kikeeng'aree ankeet. /Kikēēkuurē yoo bo Yaama kule wōlēē tililil. /Kikiitōōrē yooto kiito nyēē /kiikoochinē taariinek āk meeseet nyēē /kiikoochinē mukaatiinek choo /kiitāboonchinē Yēyiin. ³ /Kikēēkuurē wōliin bo Kitōōk kule wōlēē tiliil miisin. ⁴ /Kikiiyi-ityinē kāābkōrōs nyēē /kikeeyeyee *:ta-aabuut nyēē /kēēbēlēē tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny wōliin bo Kitōōk ānkoo sinee kimāmii wōlooto. Nteenee kimiitē :Sāāntukuutaab Kiirootyēt nyēē /kikiiluumee ta-aabuut Kitōōk. Ki-boonto :sāāntukuunoo tērēētaab ta-aabuut nyēē kimii :maana āriit, kirōktaab *Āārōn nyēē kilēlēlē :toobtōōk āk rwoontōōk āyēēng' chēē tēbēlyēlēch choo /kikēēsirchī kiruutēk. ⁵ Kimii *:kēruubiik chēē /kikeekus chēē kikiikubuyēēē kebebaakwaa ng'echeretaab kiisayta ām mwēēnkoonoo. Mēēbērē maabany-baany raat ng'aleek tukul kurubta keey tukuuchu.

⁶ Kī yoo /kakeetet tukuuchoo tukul kuu nyooto, kubēētii bēsyo ake tukul :mbo kibkōrōs yoo bo Yaama bokuyēyē yiisyēēng'waa. ⁷ Nteenee ki kibkōrōs nyoo wōō nkit :nyēē kiwēētii Kitōōk areet akenke ām kēnyii. Kī yoo wētii, kuyibē kiisēēnik kubo ng'ōōkiswaokiyii ākoo choo kiyēyē :biiko kumēēnkētē.

⁸ Inēētēēnēēch :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ng'aleechu kule yoo tākumii :Kōyoo bo Yēyiin ng'wēny, -mēēmuuchē :biiko chuut alake kōōwut Kitōōkiinoo. ⁹ Iboorwēēch :ng'aleechu raat kule -mēēmuuchē :tukuuk chēē /kikiikoochinē Yēyiin āk kōrōsēēk choo /kikēēbēlēlē, kōōwuunto kāāsōōtēywēēk chēē miy-ootēch ām mētēwookaab biiko. ¹⁰ Rubtooy keey :kiruutēk āk āmiisyēēt, yyēēsēyēt āk ntāsimum chēē /kiiwuunootē keey. /Kikēēyēyiisyēē kiruutēchoo ākoy kut chokuyey :Yēyiin kiirootyēt nyēē lēēl.

¹¹ Neennyi, kichokuyēk :Kiriistō kibkōrōs nyēē wōō nyēbo tukuuk chēē kāroomēch choo kōōkutook. Kiiwut :inee Kōōtaab Yēyiin nyoo bo kibkōōnkōy nyoo /kimākēyēyēē āwuun ankuchurtaat kusiiir nyoo bo kōōrooni. ¹² Yoo kiiwutē :Kiriistō Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, mānāāwēēto kiisēēnikaab kwēyiyi nto chēbo wuunōy, nteenee kiikooyto korotiikyii areet akenke baateey sukuwālāng'wēēch ākookoy. ¹³ /Kyāānkēyēisēē biiko choo kilēēlootiin kiisēēnikaab kwēyiyēk āk wuunōōk nto areekaab roorta, /kikiisōōtē kule /kāākitiliilil. ¹⁴ Bo kwōng'uut :yiisyēetaab Kiriistō kusiiir ntāsimum choo bo kēny. Kiinēm keey ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kibchuulyo kuyēk kōrōsyoo nyēē churtaat ām wōlēē mii :Yēyiin. Kicham :kāāsōōtēywēēkyoo bo ng'ōōki kutākyēēch meet, nteenee kōōkōōtililēēch ra :korotiikyii sikkēyēchi Yēyiin yiisyēēt.

Kiityiich :korotiikaab Yēēsu kiirootyēt nyēē lēēl

¹⁵ Kiyey :Yēyiin kiirootyēt nyēē lēēl yoo kimēē :Kiriistō /sikēēnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōkiswaokiwaa chēē kiyēyē kumii ng'wēnyuutaab :kiirootyanaa bo kēny. Kiyey kuu nyooto sukunyōōr :biiko choo kuurē :Yēyiin

9:2 Chuy. 26:1-3; 25:31-39, 23-30; Ibu. 8:5 **9:3** Chuy. 26:31-33; Laawi. 16:1-2; Ibu. 6:19; 9:7, 12; 10:20 **9:4** Chuy. 16:31-34; 25:10-22; 30:1-10; Kāāyit. 17:6-11 **9:5** Chuy. 25:18-22 **9:6** Kāāyit. 18:1-5; 28:1-8 **9:7** Laawi. 16:1-19; Ibu. 9:25; 13:11 **9:9** Ibu. 8:5; 7:19 **9:10** Laawi. 11:1-47; 15:1-33; Kāāyit. 19:1-22 **9:11** Ibu. 4:14 **9:12** Room. 3:25-26; Ibu. 7:27; 9:25; 12:24; 13:12, 20; 1Bēt. 1:18-19 **9:13** Kāāyit. 19:1-10, 17 **9:14** Room. 7:5-6, 24-25

bēruṭaṭ kibchuulyo nyoo kikuurtoochinē. ¹⁶ Yoo kamwaayta :chii yoo kaakuriik kume /kēēroōbchi biiko alak tukuukyii, mānyōōru :bichoo tuku-uchoo ākoy yoo kāākutook man kule kaakume :chiichooto. ¹⁷ Nāmtoochinē :ng'ālyoontoonoo yoo kaakume :chiito āmēēbērē yoo tākusoboot. ¹⁸ Ki yoo sukunāmtoochi :kiirootyēt nyoo kibo kēny, ki ākoy /keebakach :tyoony. ¹⁹ Yu kikiikumwoochi *:Muusa biiko kiruutēk tukul, kunam sokēēkaab *yuusob nyēē /kikeenaankuyee sabur chēē sālootiin nyēē arraa ankoooluuma ki-isēēnikaab wuunōōk āk chēbo kwēyiyēk* chēē /kikeetasee bēēko ānkuyisēē kitaabuutaab kiruutēk āk biiko tukul ²⁰ kumwooyē kule, “Kiisēēnik :chu chēē ikiimē kiirootyēt nyoo mwooyē :Yēyiin kule orub.”† ²¹ Kiyisēē :Muusa subak kiisēēnik Kēryēētaab Yēyiin āk tukuuk tukul choo /kēyēyiyisēē ām wōlooto. ²² Mwoowēēch :kiruutēkaab Muusa kule /kēyēyiyisēē kiisēēnik /kiitiliilēē tukuuk chēē chaang'. Māmii mbo :nyooyeetaab kaat yoo māmii :kiisēēnik.

²³ /Kikiitiliilēē *Kōōtaab Yēyiin nyēbo kōōrooni kiisēēnik ku kitōōntōyēētaab Kōōtaab Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy. Nteenee tēērchiintōōs :Kōōtaab Yēyiin bo kibkōōnkōy āk nyi mii kōōrooni kuuyu māchē :nyoo bo kibkōōnkōy kōōrsyoontēēt nyēē kiimoot miisin. ²⁴ Mānēēwut :Kiriistō Kitōōkiinoo bo Yēyiin nyoo kiyēyē :biiko ānku kitōōntōyēētaab nyoo bo man, nteenee ki-wēwēēch :inee wōlēē mii :Yēyiin suwokōōyooong'wēēch. ²⁵ Mēēbērē ki-iwut :Kiriistō kibkōōnkōy areet chēē chaang' kōōkooyo keey kuu wōloo kiiwutitooy :kibkōōrōs nyēē wōō Kitōōkiinoo bo kōōrooni ām kēnyit ake tukul kuboontotē kiisēēnikaab tyoong'in. ²⁶ Nto kiwuu nyooto, nto kiikunyaalilaan :Kiriistō areet chēē chaang' kuchakee yoo /kikēyēyēē kōōrēēt. Nteenee kiinēm keye :Kiriistō areet akeenke baateey yu kiki-ikuriik :tabanta kuyēk kōōrsyoo sukōōsyēnto kāamuukēyewēēkaab ng'ōōkisto. ²⁷ Mēē :chii ake tukul meet akeenke, nto yityo kōōtiilchi :Yēyiin ng'aleekyii. ²⁸ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kichamta keye :Kāārārookiintēēt kume meet akeenke sukōōnēmto ng'ōōkiswookikaab biiko chēē chaang'. Mākuchō subak :Kāārārookiintēēt āmēēbērē chokōōnēmu subak ng'ōōkiswookikaab biiko, nteenee chōōnii chokōōrāroochē biiko choo ikēnēē keye inee.

10

¹ Ki kitōōntōyēēt :kiruutēkaab *Muusa nyēbo tukuuk chēē kāroomēch chēē kimii kukwoonii. -Mēēmuuchē :kiruutēchooto āk kōōrsēēk choo yibu :biiko /sikēēbēēlē kwaak ām kēnyit ake tukul kuyey bichoo kuchurta. ² Nto kiiwuuntoochinē :kōōrsēēchoo bichoo ng'ōōkiswookikwaa kutukul, nto ki-iyooong'tooy :bēēlsēētaab kōōrsēēk ānkuwuutyēē ng'ōōki ake tukul nyēē ki-ikuyey. ³ Kiisōōtyinē buch :bēēlsoonoo bo kōōrōs biiko ng'ōōkisng'waa ām kēnyit ake tukul, ⁴ kuuyu kimēēmuuchē :kiisēēnikaab wuunōōy āk chēbo kwēyiyi kōōwuunto ng'ōōkiswookichoo. ⁵ Kunyi, yu kichōōnii :Yēēsu kōōrooni, kimwoochi Yēyiin kule, “Kimēēmāchē bēēlsēētaab kōōrōs āk tukuuk chēē /kēēkōōniing', nteenee kiichōōbwoo bōōrto ākooytē. ⁶ -Mēēng'ērēkyinē kōōrsēēk choo /kēēbēēlē kutukul nto ku choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto. ⁷ Yooto amwaay kule,

9:15 Ibu. 8:6 * 9:19 Mātinyē :siruutēk alake ng'aleechu: 'āk chēbo kwēyiyēk'. † 9:20 Chuy. 24:8
9:22 Laawi. 17:11 9:23 Ibu. 8:5 9:26 Ibu. 7:27 9:28 Māārko 10:45; Yoowa. 1:29; Kala. 1:4;
1Tēm. 2:6; Ibu. 9:14, 26; 10:10, 12, 14; 1Yoowa. 2:2 10:1 Kolos. 2:16-17; Ibu. 7:18-19; 8:5 10:3
Ibu. 9:7

‘Āchōboot ōō, Yēyiin,

ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey,

kuu wōloo mwooytooy :siruuték kurubta keey anii.’ †

⁸ Kinyooyee kumwooy kule, “Kimēng’ērēkyinē tukuuk chēē /kēēkōōniing’ āk tyoong’in choo /kēēbēēlē kutukul nto kōrōs choo /kiibuuktēē ng’ōōkisto.” Kimwooy kuu nyooto ānkoo /kikēēyēyē kōrōsēēchu kurubta keey āk wōlēē wuu :kiruuték. ⁹ Nto mii yoo, kumwooy kule, “Āchōboot ōō, Yēyiin, ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey.” Kunyoo, kiinēnto :Yēyiin kiirootyeet nyoo kibo kēny ankookeeree kiirootyeet nyēē lēēl. ¹⁰ /Kikiitiliilēech kuuyu kiyey :Yēesu Kiriistō kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin ānkōōkooyto soboonnyii kunyil akenke baatey.

¹¹ Yēyē :mbo kibkōrōs chēbo Yuutayee kiyiisēēt bēsyo ake tukul kubēēlē kōrōsēēchooto areet chēē chaang’ amēēmuuchāktōōs kōōnēnto :bēēsooni bo kōrōs ng’ōōkiswookik. ¹² Nteenee, yoo kiikooytooy keey :kibkōrōs nyēēnyoo areet akenke baatey, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. ¹³ Mii wōlooto raat kukānyisēē ākoy bēsyoēt nyēē +/mākiisēēntēē buunikyii.† ¹⁴ Kiyey :meetaab Yēesu nyoo kiinēmu keey kunyil akenke sukuchurta ākookoy :biiko choo /kōōkiitāboonchi Yēyiin.

¹⁵ Chāmchiintōōs :nkinee Tamirmiryēētaab Yēyiin āk ng’aleechaa kumwooyē kurook kule, ¹⁶ “Kiirootyeet :nyiy nyēē +maayey āk bichoo am bēsyoōsyēk choo kwoonii. +Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi so-boonwēkwaa.”

¹⁷ Nto yiyo, kumwooy kule, “+Māmētoochi ng’ōōkiswookikwaa āk choolwookātēēng’waa.” ¹⁸ Yoo /kāākēēnyōōwēēch kaat nanyuun, mēēbērē tākumāchāktōōs /kēēbēēlē kōrōs.

Okany kēēlēkityi Yēyiin

¹⁹ Mbo ng’eetaabiya, kēēbēētii nyēē -mākēēmuuytōōsii Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin am kibkōōnkōy, kuuyu kiwasta :Yēesu korotiikyii kubo acheek.

²⁰ Kiyootwēēch :inee kēēlto nyēē lēēl nyēē irēētootēēch ākoy wōlēē mii :Yēyiin kēēbuntēē ankeet nyoo kikiyēel Kitōōkiitaab Kōōtaab Yēyiin. Kēēli lēēl ku Yēesu nyoo soboot. ²¹ Kēēboontē kibkōrōs nyēē wōō nyoo bāwēēch.

²² Okany kēēlēkityi Yēyiin am manta kiikoosēē keey inee kutukul, kuuyu /kiikēēyisēēnēēch korotiikaab Yēesu /ānkiiwuunēēnēēch bēēko chēē tiliilēch, simēētākiisōōtē tukuuk chēē miyootēch choo kikēēyēyē. ²³ Māchāktōōs kēēkiilchi miisin kiyēē kiikēēnēē keey, kuuyu Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey :nyēē kikuurtooy kiyooto. ²⁴ Okany kiirōōtootē wōlēē +mākiititiirtooy keey am chamateet ānkēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch. ²⁵ -Mookany keebakaakte tuuyōōsyēkyoo choo bo kwaak kuu yoo kiikubakaakta :alake. Okany kiikiimē keey miisin, kuuyu okāsē kule miitē kuleēkitiitu :bēsyoētaab tabanta.

²⁶ Nto yoo kāākēēnyōōru ng’ālyoontēētaab manta ānkēēkwētyi kēēyēyē ng’ōōkisto, māmii :kōrōsēēk alake tukul chēē tākōōwuuntoowēēch ng’ōōkiswookichoo. ²⁷ Kēēkānyoonu /kiiruusteeneech mayaa yong’oos nyoo mākōōmukuus buunikaab Yēyiin! ²⁸ Ki yoo katay :chii kurub kiruutēkaab

† 10:7 Tyēēnwookik 40:6-8 10:10 Ibu. 7:27 10:11 Kāāyit. 28:1-8 10:12 Ibu. 8:1 † 10:13 Tyēēn. 110:1 10:13 Choos. 10:24; 1Kōōr. 15:25; Ibu. 1:13 10:17 Cherem. 31:33-34; Ibu. 8:10-12 10:19 Room. 5:2; Ēfēs. 3:12; Ibu. 4:16; 9:8 10:20 Mat. 27:51; Ibu. 9:3, 14-15 10:21 Ibu. 4:14; 3:6 10:22 Ēsēk. 36:25; Ēfēs. 5:26 10:23 1Kōōr. 1:9; Ibu. 4:14 10:24 Ibu. 13:1 10:25 Yēyuut. 2:42; 1Kōōr. 1:13; Filib. 4:5; Ibu. 1:13 10:27 Isa. 26:11; 1Tēēs. 1:5-10; Ibu. 9:27; 12:29

*Muusa -/mākēēriirē nteenee /kikēēbākāchē yoo biiko āyēēng' nto ku sōmōk :chēē kikāsē ng'aleechaa. ²⁹ Mākung'woonchi nyēē tyaa :chiito nyoo kamoonta Lakwataab Yēyiin ankuchwees korotiikaab kiirootyenyii choo kiitiliilē chiichooto. Kōōkōōng'woonchi :chiichoo sōō, nyēē tyaa Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kiisayta! ³⁰ Kiinkētē :acheek Yēyiin nyoo kimwooyē kule, “Anii :nyēē āyooku.”† / Kēēmwooyē subak kule, “Mākōōtilchi :Yēyiin biikyii ng'aleek.”† ³¹ Yong'oos sōō, nyēē tyaa yoo /kākīrēkēērchiing' āwunnyēkaab Yēyiin!

Māchāktōōs ōmuytoochi

³² Osoot bēsyoōsyēchoo kibo taay yoo kyōōnyōōru lēbkēēyyēētaab Yēyiin. / Kikēēwusook nyēē kōrōōm, nteenee kyoomuyte. ³³ Kimii mbo :bēsyoōsyēk alakal chēē /kikēēmōrook /ānkēēwusook, nto ām bēsyoōsyēk alak kyōōtiyē mbo ng'eetaabkoomēt choo /kikēēyēchinē ng'aleechaata. ³⁴ Kyōōkāsyinē kiisayta biikaab Kiriistō alak choo /kakeerat ānkyōōng'ērēchē mbo yoo /kikiinēmunēēnook tukuukwook, kuuyu kyōōnkētē kule ōboontē kiyēē karaam kusiir tukuuchooto ānku nyēē mābēku.

³⁵ Kunyoo, otas taay ōkoosēē keey Yēyiin nyoo mākutuwēnēēnook kiy nyēē wōō miisin. ³⁶ Māchāktōōs ōyēyē kiyēē mächē :Yēyiin ām muytaayēt sōōnyōōru kiyēē kikuurtoowook. ³⁷ Mwooyē :siruutēk kule, “Mākuchō ām lēēkitō :nyooto chōōnii nyēē -mēēkooyē keey. ³⁸ Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii. Nteenee -māāng'ērēkyinē yoo ituytuuyootē.”† ³⁹ -Mākēēyēku akeenke āk choo ituytuuyootē ānkubootyootiin nteenee, kēēboontē keey choo ikoosēē keey Yēyiin ānkumii /bokiirāroochē.

11

Kaakaaseet

¹ Yoo kiikoosēē keey Yēyiin kuyityiintōōs :kiyēē kiikēnēē keey ānkuyēyēēch :kaakaaseet kiikēnēē keey tukuuk chēē -/mākēēkāsē. ² /Kikeeng'alaalee mbo kuuko nyēē karaam kuuyu kiikoosēē Yēyiin.

³ Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, kiinkēt kule yoo kimwooyē :Yēyiin ng'ālyoo, kuyeyakay :barak āk ng'wēny. Kikwaanee :tukuuk choo /kēēkāsē wōlēē mii :choo -/mākēēkāsē.

⁴ Kuuyu kiikoosēē keey :Ābēl Yēyiin, kuyey kōrōsēēk chēē kicham :Yēyiin kusiir choo kibo Kaayin. Kicham :Yēyiin kōrōsēēchoo, kōōbooru kule kichurtaat :Ābēl. Ānko kime :Ābēl, tākōōrwookyinē biich kubuntēē kaakaaseenyii.

⁵ Kuuyu kiikoosēē keey :Enok Yēyiin, /kēēyib kuwo kibkōōnkōy kusoboot nyēē /manaabokeekas subak. Nto kutoombo /kēēyibē Enok kuwo kibkōōnkōy, /kikēēmwooyē kule kikiikoong'ereech Yēyiin. ⁶ Māmii :chii nyēē ing'ērēēchē Yēyiin yoo -mēēkoosēē keey inee. Nto chii nyoo mächē kulēēkityi Yēyiin, kumāchāktōōs kōōyēnchi kule miitē :Yēyiin ānkutuwēnēē biiko choo chēēng'ē inee.

⁷ Kuu yoo kiikoosēē keey :Noowa Yēyiin, kuteech mwēēnkēēt nyēē kiisoob kanyii. Kikoonyit :inee kiyēē kimwoochinē :Yēyiin kurubta keey ākoo tukuuk

10:28 Kiruu. 17:6-7; 19:15   **10:29** Ibu. 6:4-6   **10:29** Määrkō 3:29; Ibu. 6:6; 9:12; 2:3   † **10:30** Kiruu. 32:35   † **10:30** Kiruu. 32:36   **10:34** Ibu. 11:26; 13:14; 1Bēt. 1:4-5   **10:36** Room. 5:3; Ibu. 3:14; 6:11-12; 12:1; Yāāk. 1:3-4, 12; 5:11; 2Bēt. 1:6   † **10:38** Aabakuuk 2:3-4   **10:38** Room. 1:17; Kala. 3:11   **10:39** 1Bēt. 1:9   **11:1** Room. 8:24-25; 2Kōōr. 4:18; 5:7   **11:3** Toowu. 1:1; Tyēēn. 33:6, 9; Room. 4:17   **11:4** Toowu. 4:3-10   **11:5** Toowu. 5:21-24

chēē mānāatook bēsyēēt ake. Kiiyēnchi :Noowa ām kēēli kule kimisyinē / kiikarbuus kōōrēēt. Kichamta inee :Yēyiin kubo kaakaaseenyii.

⁸ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kukoonyit yoo kimwoochinē :Yēyiin kule kuwuuchi kōōr nyēē kimēēnkētē nyēē kimii wokōōkoochinē :Yēyiin. ⁹ Kiminy :inee kōōroonoto kikiikukuurtoochi :Yēyiin ku soboyiin. Kiminyē kēryōōnik ānkiminy :nkicheek mbo Isaka āk Yāākōbō kōōroonoto / kikēēkuurtoochinē. ¹⁰ Kikānyoonu :Abraam *kiriinkēēt nyēē wēētii kibchuulyo nyoo kimākusisin :Yēyiin ankuteech.

¹¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Saara nyoo ki sōōn Yēyiin, kunyōōr leekwa ānkoo ankikiikuyoosiit miisin. Kiisoot :Saara kule yemaat /kiikoosēē keey Yēyiin nyoo kikuurtoochinē inee leekweet. ¹² Kunyoo, kichokuyoot :chiito akeenke nyēē kikiikuriich meet, lēēkōōk chēē chaang' miisin kuu kookeelik nto ng'aayneetaab sakaramteetaab ararayta.

¹³ Kibēk :bichu tukul chu kiikoosēē keey Yēyiin kumānānyōōr kiyēē kikiikukuurto :Yēyiin, nteenee kitoobēnchi buch wōlēē lōō ankukanyaan. Kichāmchiin kule ki sobooy :icheek ām kōōrēēt. ¹⁴ Yoo mwooyē :biiko ng'aleek chēē wuu chuutēchu kōōbooru kule mii kukānyoonu kōōrēēt ake. ¹⁵ Nto kiisōōtyēēchinē :bichoo kōōroonoo kikwoonēē, nto kiiyēyē. ¹⁶ Nteenee, kimāchē miisin :bichu kōōr nyēē karaaran miisin, nto nyooto ku Kaab Yēyiin. Kunyoo, ng'erēchē :Yēyiin yoo kuurē :bichoo inee kule Yēyiintēēng'waa, kuuyu kiikuchōbchi bichooto *kiriinkēēt ām kibkōōnkōy.

¹⁷ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kicham kōōkooyto wērinyyi akeenke baateey /keeyeyee kōrōsēēk yoo kityēmē inee :Yēyiin, ¹⁸ ānkoo kikiikukuurtoochi :Yēyiin kule, "Isaka :nyēē makuroobta siintaaryeeng'uung'."† ¹⁹ Kiinkēt :Abraam kule imuuchē :Yēyiin koong'eetee biiko meet. Kunyi, /kikēēketyi Isaka nyēē kitāmēē.

²⁰ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isaka Yēyiin, kiibēruurchi Yāākōbō āk Esaawu tukuuk choo kimii bokukwoonii.

²¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yāākōbō Yēyiin, kiibēruur wērikaab Yōōsēēf yooto kimii wokumēē. Kitiiyēē keey :Yāākōbō kirōknyii ankusaay Yēyiin.

²² Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yōōsēēf Yēyiin, kimwooy yoo kimēē wōlēē kimākōōrēētoonunto :Yēyiin Isrāyēēliik kung'ēētyēē Miisir ānkumwooy wōlēē +/ mākēēriibto koyikyii.

²³ Nto kuuyu kiikoosēē keey :sikiikaab *Muusa Yēyiin, kuwuny inee ārook sōmōk. Maneeywey :sikiichoo kiyēē kikiikoobaraasta :bāytooyiintēēt kuuyu kikas kule kikaraaran :wēēroo.

²⁴ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kutay yu kāwokuwōōyit /kēēkuur kule wēritaab chēēbtaab bāytooyiintēētaab Miisir. ²⁵ Kikwey :Muusa kunyalil āk biikaab Yēyiin kusiir kwoonyinkyi :ng'aleekaab leles choo māyitē wuy.

²⁶ Kikas kule kikaykay / kēēwus kuu Kāārārookiintēēt, kuuyu kikānyoonu miisin kiyēē +/ mākēētuwēnēē kusiir yoo kātānyōōru bāytit nyēbo Miisir.

²⁷ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kung'eetee kōōrēētaab Miisir nyēē mānāamuyēē kōrōōmātēētaab bāytooyiintēētaab Miisir. Kimuytoochi kuuyu

11:7 Toowu. 6:13-27; 1Bēt. 3:20 **11:8** Toowu. 12:1-5 **11:9** Toowu. 35:27 **11:10** Ibu. 13:14

11:11 Toowu. 17:19; 18:11-14; 21:2; Room. 4:19-20 **11:12** Toowu. 12:2; 2Kōōr. 1:9 **11:13** Mat.

13:17; Yoowa. 8:56 **11:16** 2Tēm. 4:18; Chuy. 3:6, 15; Ibu. 13:14 **11:17** Toowu. 22:1-14; Yāāk. 2:21

† **11:18** Toowu. 21:12 **11:19** Toowu. 22:2, 5; Room. 4:21; 2Kōōr. 1:9 **11:20** Toowu. 27:27-29,

39-40 **11:21** Toowu. 47:31—48:20 **11:22** Toowu. 50:24-25; Chuy. 13:19 **11:23** Chuy. 2:2; 1:22

11:24 Chuy. 2:10-12 **11:26** Ibu. 12:2; 13:13

wuu nyēē kikāsoonu Yēyiin nyoo -/ mākēēkāsē. ²⁸ Kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kumwoochi Isrāyēēliik kwaam *Saakweetaab Keeytaayeet ānkumwoochi kuyisēē kiisēēnik kurkootik simabakach *:malayikeetaab Yēyiin wērikaab Isrāyēēliik choo kibōōrēētōōk.

²⁹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kwaay Araarayta nyēē Arraa nyēē kiyey :Yēyiin kuyaam. Nto yu kibērē :Miisirriik kwaay, kubakach :bēeko. ³⁰ Kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kōōmuutmuut kiriinkēētaab Yēerikō bēsyoōsyēk tisab, yooto kuluulcho :tōōtōōsyēkaab *kiriinkoonoo.

³¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Raa-ab nyoo ki chēēmurennnyoo Yēyiin kutaach yōōtiikaab Isrāyēēliik. Kiyey :yooto -/ makeebakach inee āk bichoo kikōchōnkyinē Yēyiin.

³² Ara, mataamwaay nee? Yibē āsiiswēk chēē chaang' yoo kāālē ātētū kiyēē kiyey :Kiityōōn, Barak, Sāmsōōn, Cheefta, *Tāwuti, Sāmwēēl ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin. ³³ Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, kubooryēē kōōrōōsyēk ānkōōbēl, kuyey kiyēē churtaat, kunyōōr kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin, kiimooltuutākiis :ng'ētūunyēk kumayeyee bichoo kiy, ³⁴ koomuukta kāāmuukēywēēkaab maata nyēē kiyong'oos ankuchililee chōōkiinēk. Kiweek :kuskusyēētaab bichoo kuyēk kiimnātēēt. Kikōōromitu ām booryēēt ānkōōsyēēnto lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake. ³⁵ Kitaach :kooruuk biikwaa chēē king'ēētyēē meet. /Kikiinyaliil bichoo alak /ankeebakach kuuyu kitay kumēto kaakaaseeng'waa kumāchē kule /sikiing'eete meet sukunyōōr soboonto nyēē karaam kusiir nyoo bo kōōrooni. ³⁶ /Kikiintosuur alak /ānkēēbir, /keerat alak /ankeekerta kāābrātiisyō. ³⁷ /Kikeewiiree alak rwoontōōk kumēyo, /keemurmuree alak musumēēnoonik, nto alak /keebakachee chōōkiinēk. Kiilaach :alake mākātōōkaab kēēchiir āk ng'oroor. Ki bānoon ānkōōmbāchootē, nyēē kiwusootiin ānkunyāliilootiin. ³⁸ Kiming'ootē surukwēēn, lekemoos, kēbēnoon ānkunynyootēē keey ng'wēēnoon. Ki kāroomēch :icheek miisin nyēē kimānyoolchinē kōōrooni. ³⁹ /Kikēēng'āloolēē bichoo nyēē karaam kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, nteenee mānānyōōr kiyēē kikuurtoochi :Yēyiin, ⁴⁰ kuuyu kiikuchōbwēēch :inee kiy nyēē karaam miisin. Kimāchē kule kunyōōr :bichooto āk acheek kiyoo /kēētuwēnēnēēch yoo kaakeeyit tabanta.

12

Ōmuytoochinē kuu Yēēsū

¹ Tākēēmiitē :acheek keeweetaab labateet kēēlābātē ānkēēmuutwēēch :biiko chēē chaang' choo kisimkookaasee keey Yēyiin. Kunyoo, okany kēēmētē kiy ake tukul nyēē rikirēēch ānkiitiliil keey ām wōlēē mii :ng'ōōkiswookik choo nooynooyēēch ānkēēmuytoochi keelabat. ² Okany kiirōōtootē Yēēsū nyoo intōōwēēch kiikaasee keey Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta. Maneechuchuy keey yoo kinyālilē nteenee kichamta keey kume ām keel nyēbo kāāntosuurāt ām murtooywoontēēt kubo ng'erekweek chēē kimii kukānyoonu. Nto mii yoo, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin

11:27 Chuy. 11:4-8; 12:51; 13:21-22 11:28 Chuy. 12:1-14 11:29 Chuy. 14:21-29 11:30 Choos. 6:12-21 11:31 Choos. 6:23 11:32 Kiir. 4:4-5:31; 6:11-8:32; 11:1-12:7; 13:2-16:31; 1Sām. 16:1, 13:1Bāy. 2:11 11:33 Kiir. 14:6-7; 1Sām. 17:34-36; Tān. 6:1-28 11:34 Tān. 3:23-25 11:35 1Bāy. 17:17-24; 2Bāy. 4:18-37 11:36 Cherem. 20:2; 37:15 11:37 2Tēt. 24:21; Cherem. 26:23 12:1 1Kōōr. 9:24-25; Ibu. 10:36

kubāytooyiis :tukwaay. ³ Kimuytoochi :Yēesu wēchēētaab kibng'ōōkisiis. Kunyi, osoot baa kiyēē kibuntēē :inee, simōochoosyē ānkubēkwook :moonik.

Chuulēēch :Yēyiin

⁴ Mānōoobooryēē :akweek mbo miyootyēētaab kōōronni kut owaste korotiikwook. ⁵ Orōotootē kiyēē mwooyē :siruutēk kurubta keey akweek choo ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Mwooyē :siruutēk kule,

“Lakwanyuu, -meetay yoo kachuuling' :Yēyiin
nto kumeeying' keey :moo yoo kāyisuung'

⁶ kuuyu chuulē :Yēyiin chii nyoo chāmē
ānkubāsē nyoo yibē kule lakwanyii.”†

⁷ Yoo /kēēmii /kēēchuulook ōmuytoochinē, kuuyu yibook :Yēyiin kuu lōkōkyii. Ara, miitē man :leekwa nyēē māchuulē :kwaan? ⁸ Yoo /kamakeechuulaak kuu yoo /kēēchuulē lēēkōōy, kōōbooru kule -mōōyēku lōkōkaab :kayta, nteenee ōyēku lēēkōōy chēbo saang'. ⁹ Kikēēboontē :tukul mbo baaba chēē kichuulēēch ānkikiywēyē. Kunyi kiyywēyē sōō, kule nee Baaba Yēyiin nyoo kēēnyōōrunēē soboonto? ¹⁰ Kichuulēēch :mbo baaba choo ho kōōrēēt ām bēsyōōsyēk chēē ng'eri kuu wōlēē kikāstooy :icheek. Nteenee chuulēēch :Yēyiin sikēētiliiliitu kuu inee. ¹¹ Ng'woonchēēch yoo /kēēchuulēēch āmēēng'erēēchēēch. Nteenee mākōōnkēt :biiko lētuunoo choo /kiikiineet wōlēē yēytooy tukuuk chēē churtootiin ānkunyōōr tankaseet.

Keebe kōōrēēnyoo nyēē mēēsimsimāktōōs

¹² Ōtitiir āwunnyēkwook choo kōōwuusootē ānkōōkomkoomu kuu-tung'ookwook choo kāākuranchooch. ¹³ /Kēēbēēsytēēē kēēlto nyēē chuulaat,† /simakiinach choo sōnkōchootiin nteenee kukimikiitu.

¹⁴ Osyeem ōbuurtooy keey biiko tukul ām tāloosyēēt, ānkōōtililiitu kuuyu māmii :chii nyēē makukas Mokoryoontēēt yoo mā tiliil. ¹⁵ Okas kule makusta :chii chamateetaab :Yēyiin sukung'eeet -mabiit :keet nyēē ng'waa nyēē imuuchē kooyiimaak ankunyeeree :ng'woonēēnyii biiko chēē chaang'. ¹⁶ Okas kule mayey :chii ng'aleekaab martaayeet, nto kutay Yēyiin kuu yoo kitāyē :Esaawu sukwooltooy bērunnyii ho kibooreet kuwalee āmnyoo buch. ¹⁷ Ōnkētē kule kitay :kwaan kōōbēruur inee lētuunoo yoo kimāchē kunyōōr bēruuro. Ānkoo kiriir nyēē tyaa, maneemuuch kuweech kāāsōōtēyewēēkaab kwaan.

¹⁸ Manookwaa bakeenke Tulwēētaab Sinaay nyoo kiirikitiitē, nyoo kikiker :boolteet kule tutung', tuuluunkēnēēt āk wusōōnēēt, ¹⁹ chēyātēētaab aye-embuut āk kaaruumeetaab kuutiib chii. Yooto kabokukas :biiko kuuti-inaa, kusooysooyiis /kumātākēēmwoochi ng'alyoo ake, ²⁰ kuuyu kimāmāchē takukas ng'aleechaa /kikēēmwooyē kule yoo kātiiny mbo :tyoony lekemaanaa kumāchāktōōs /keewiiree rwoontōōk kut kume. ²¹ Kiyōng'ōsyi *Muusa :ng'aleechaa kut kumwooy kule, “Kāāmuy kut abootan!”† ²² Nteenee kookwaa :akweek lekemeetaab *Sāāyōōn, *kiriinkēētaab Yēyiin, Yēerusālēēm :nyooto nyēbo kibkōōnkōy wōlēē mii :malayikaanik chēē chaang' miisin chēē ng'erēkootiin. ²³ Kookwaa nanyun wōlēē mii :kibōōrēētōōk choo sirootiin

12:2 Ibu. 2:10; 13:13; 8:1 † **12:6** Kāālēwēnik 3:11-12 **12:6** Ng'oong'. 3:19 **12:7** Kiruu. 8:5
12:10 Mat. 5:48; 2Bēt. 1:4 **12:12** Isa. 35:3 † **12:13** Kāālēw. 4:26 **12:14** Tyēēn. 34:14; Mat. 5:9; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Ibu. 12:11 **12:15** Kiruu. 29:18; Kala. 1:6 **12:16** Toowu. 25:29-34
12:17 Toowu. 27:30-40 **12:19** Chuy. 19:16-22; 20:18-21 **12:20** Chuy. 19:12-13 † **12:21** Kiruu. 9:19 **12:22** Kala. 4:26; Ibu. 13:14

kooyndōkwaa ām Kaab Yēyiin ankookwaa wōlēē mii :Yēyiin nyoo itiiilchinē biiko tukul ng'aleek āk wōlēē mii :tāmirmirookaab biiko choo kāroomēch choo kiikuyit tabanta. ²⁴ Kookwaa wōlēē mii :Yēesu nyoo kiyibu kiurootyeet nyēē lēēl nyoo kiityiichēē korotiikyii choo kiwāstooy keey kōō-ārōōr ng'aleek chēē kāroomēch kusiir korotiik choo kibo Ābēl.

²⁵ Ōriib keey nanyuun, amootay ōkāsyi Yēyiin nyoo ng'āloolwook. Yoo kimachilil :biiko choo kitāyē kukāsyi Yēyiin nyoo king'āloolchinē kuchōōnēē kōōrēēt ii, kēēchililtooy ānō :acheek yoo kakiichuchuyee keey Yēyiin nyoo ng'āloolwēch kuchōōnēē kibkōōnkōy? ²⁶ Kiisimsiimākoy :kōōrēēt yooto ām kaaruumeetaab kuutiinyii, nto raat kiikukuurto kule, “+Māātimtiim subak kōōrēēt ng'wēny āk wōliin bo barak.”†

²⁷ Ng'ālyoontoonoo bo 'subak' kōōbooru kule +/mākiinēmtō kiy nyoo itimtiimāktōōs nto nyooto ku barak āk ng'wēny. Yooto mākung'ēt :tukuuk chēē mēētintiimāktōōs. ²⁸ Kēēmiitē :acheek bokēēnyōōru kōōrēēnyoo nyēē mēētintiimāktōōs. Kunyi, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ānkēēyēchi yiisyēēt nyēē /kēēchāmē ānkiiywēyē inee miisin, ²⁹ kuuyu wuu :Yēyiintēēnyoo maata nyēē irikiitiitē nyēē iwoonyē biich.

13

Wōlēē /kiing'ērēēktooy Yēyiin

¹ Otas taay :akweek ōchoomtōōsii kuuyu ōtuubchē. ² Lēyyē, ōtoochē mbo soboyiin kuuyu kiikuyey :alake kuu nyooto ankutaach malayikaanik kumēēnkētē. ³ Ōyibē biiko choo mii kāābrātiisyō wuu nyēē ōboontē keey. Ōkāse nkicheek choo nyāliltōōs wuu nyēē ōnyāliltōōsii :tukul.

⁴ Māchāktōōs kukas :chii ake tukul kule kākoonyit kēēsyēēt. Māchāktōōs kukoonyitē :saanteet koorēēnyii ānkukoonyit :koorēēt saanteenyii kuuyu ing'woonchinē :Yēyiin biiko choo rwootootē keey nto choo mārtootē. ⁵ Osatee keey muchastaab beesaan ankooyemakse ām tukuuk chēē ōboontē kuuyu mwooyē :Yēyiin kule, “Mākoy abakaaktiing' āmāāmētiing'.”† ⁶ Kunyi āmuuchē amwaay ām nyikanateet kule, “Yēētiintēenyuu :Yēyiin. -Māmii :kiy nyēē inyōkōōrtoo. Kunyoo, nee :nyēē imuuchē kuyeyeena :chii buch?”†

⁷ Ōsōōtē kāāntōōyikwook choo kisimkwoomwook ng'aleekaab Yēyiin. Osoot baa wōlēē kiming'tooy :bichoo ankookaasee keey Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :icheek.

⁸ Manaaweeke :Yēesu Kiriistō. Inee :nyooto kibo kēny, nyiitēnyii bo raat ānku nyoo wētii kibchuulyo. ⁹ -Mookany kooberbeeraak :kāānētutēk alake chēē moosootiin. Karaam yoo kēēkimkiim :Yēyiin kāāsōōtywēkyoo ām chamateenyii kusiir yoo /kakeerub ntāsimuutēkaab āmit chēē māyēētyēēchinē biich.

¹⁰ Kēētinyē :acheek *kāābkōrōs nyēē lēēl nyēē -/ mākēēchāmchinē mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeeke. ¹¹ Yibē :kibkōrōs nyēē wōō kiisēēnikaab tyoong'in kukwa Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin sukōōbuuktēē ng'ōōkisto, nteene /kēēbēlēē tyoong'iichoo *kiriinkēēt saang'. ¹² Ām kēēlto nyēē wuu nyooto,

12:23 Ng'oong'. 3:5 **12:24** Luuka 22:20; Toowu. 4:10; Ibu. 8:6; 9:12-22; 1Bēt. 1:2 **12:25** Ibu. 2:2; 3:7-19; 6:4-6 † **12:26** Akaay 2:6 **12:26** Chuy. 19:18; Akaay 2:6, 21 **12:28** Ibu. 13:14 **12:29** Kiruu. 4:24 **13:1** Kala. 6:10; Ibu. 6:10; 10:24; 13:16; 1Bēt. 1:22 **13:2** Toowu. 18:1-8; 19:1-3; Room. 12:13; 1Tēm. 3:2; 5:10; 1Bēt. 4:9; 3Yoowa. 5-8 **13:3** Mat. 25:36; Ibu. 10:34 **13:4** 1Kōōr. 7:2-4; 1Tēes. 4:3-7 † **13:5** Kiruutēk 31:6 **13:5** Filib. 4:11-12; 1Tēm. 6:7-10 † **13:6** Tyēenwookik 118:6-7 **13:7** 1Kōōr. 4:16 **13:8** Isa. 41:4 **13:11** Laawī. 16:15; Chuy. 29:14; Ibu. 9:7

kimēēchi :Yēesu *kiriinkēēt saang' sukōōtiliilēē biiko korotiikyii. ¹³ Kunyoo nanyuun, okany keebe *kiriinkēēt saang' wōloo / kikiinchuruurēē Yēesu ānkoo +/ mākiinchuruurēēch nkacheek. ¹⁴ -Mākēeboontē *kiriinkēēt nyēbo kiinkō ām kōōroni, nteenee kēēkānyoonu *kiriinkēēt nyēē lēēl nyēē mākuchō. ¹⁵ Kunyoo, okany kiikoochinē ākookoy Yēyiin kōrōsēēkaab kaakaastaayee kubo Yēesu ānkēēsiltooy kaayneenyii. ¹⁶ Okas kule ōyēyē ng'al chēē kāroomēch ānkōōyēyēēchinē keey, kuuyu kōrōsēēk :chuutēchu chēē ing'ērēēchē Yēyiin.

¹⁷ Ōkoonyit kāāntōōyikwook ānkōōrubē kiyēē mwooyē. Icheek :chēē riibook ānkōōnkētē kule +/ makeeteebee ng'aleek kurubta keey āk yiisyooni. Yoo kōōkoonyit kāāntōōyichoo, mākuyēyē yiisyoōnuutēkwaa ām ng'erekweek, nto yoo -mōōkoonyitē, kuwuuyiityinē :yiisyeēt amēēbērē mākuyēētyēēchook kiy.

¹⁸ Ōsoowēēch. Kēēmāchē kēēminy ām kēēlto nyēē yibwēēch koonyit. Ānkētē kule māmiitē :kiy nyēē miyaat nyēē kyaayey. ¹⁹ Āmāchē kule ōsoowoo kuu nyiitēnyi sāāchōō wōloo ōmiitē ām lēēkitō.

Saayeeet

²⁰⁻²¹ Kukōōnook :Yēyiintēētaab tāloosyēēt kiy ake tukul nyēē karaam sooyey kiyēē māchē :inee. Yēyiin nyoo kiing'ētēē meet Mokoryoontēenyoo Yēesu, nyoo ākiintēēt nyēē wōō nyēbo kēēchiirēk. /Kikeeyey kirootyaanaa wētii kibchuulyo kubununēē korotiikaab Yēesu. Kuyey :Yēyiin yiisyeēnyii ām wōlēē kēēmiitē kubununēē Yēesu Kiriistō sikiing'ereech inee. Kutōrōriit :inee ākookoy! Kuwuuyiit nyooto.

Ng'aleekaab lētuit

²² Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āsooyook ōmuytoochinē lōkōōywēchu ititiirē bi-ich ānkoo kunwaach :barwaani. ²³ Āmāchē ōnkēt kule /kookiityaakta tubchēenyoo Tēmētēwō ām kāābrātiisyō. Yoo kāsimkuchō, +makeekwaante keey bokeekasaak. ²⁴ Ōsuboowēēch kāāntōōyikwook tukul ākoo biikaab Kiriistō tukul. Isubooyook :tuubchōōsyēk chēbo Itaalya. ²⁵ Kōōbēruurook :Yēyiin akweek tukul.

13:12 Luuka 23:26; 22:20   **13:14** Filib. 3:20; Ibu. 11:9-10, 13, 16; 12:22, 28; 1Bēt. 2:11; Ng'oong'. 21:2   **13:15** Tyēēn. 50:23; Ēfēēs. 5:19-20   **13:16** Filib. 4:18; Ibu. 13:1   **13:17** Ēsēk. 3:17; Yēyuut. 20:28-31; 1Kōōr. 16:16; 1Bēt. 5:1-4   **13:18** Yēyuut. 24:16; Room. 15:30; Ibu. 10:22   **13:20-21** Luuka 22:20; Yoowa. 10:11; Ibu. 9:12; 8:6; Ēfēēs. 4:11-16; Ēfēēs. 2:12-13; 1Yoowa. 3:22   **13:23** 1Kōōr. 4:17

Barweetaab Yääkōbō

Taayta

Siriintēet, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē barwaani :Yääkōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yēesu. Inee :nyēē kitookunoot miisin ām kääntōoyikaab taay chēbo biikaab Kiriistō. Kiiyyoonkyinē :inee kaniseetaab Yēerusālēem. Kiyey :yooto kōōyooong'tēē :kääntōoyikaab Yuutayeeek kōōk ām kēnyiitaab 62 KK, kōōntōochinē :kibkōrōs nyēē wōō Anaas nyoo bo āyēēng' /ānkiiitilchi meet. /Kikeewiiree rwoontōōk kut kume. Imuuchē /kikēēsirē barwaani kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 āk 48 KK kunyi, siruutēk :chuutēchu chēbo taay ām Kiirooyete nyēē Lēēl. Nteenee isōōtē :biiko chēē chaang' kule /kikēēsirē ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 50 āk 59 KK. Nto kuuyu ki barwa nyēē kimāchāktōōs kuyiyi biich chēē chaang', nwaach :komosta nyoo bo kääboorunēēt āmātinyē komosta nyoo bo kaateryeekeet.

Kiyēē mii ariit āk nyēē āmu: Kimāchāktōōs :barwaani kuyiyi biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeeek ānku miisin choo kiyeyē :wusiyyēēt kusērētyinoot kōōrēetaab Rooma kumukuul yu /kabokeewiiree Steefaan rwoontōōk kume. Kuu wōloo /kiinkētitooy, king'ētunēē :Yääkōbō Yēerusālēem ām soboonnyii tukul ānkwoomchinē Yuutayeeek nkit lōkōōywēk chēē kāroomēch. Kunyoo tookunoot kule kisirchinē barwaani biikaab Kiriistō choo Yuutayeeek. Tookunoot mbo subak kule kitētū ng'aleekyii kutinyē Yuutayeeek ām mētinyii. Ām kurkeetaab taayta, ibooru ām nwookinto tukuuk chēbo koomānuut chēē miitē wokung'āloolēē. Ibānyboonyē ām kurkootik choo ikēērē tukuuchutuēchu kurōōbunēē akenke akenke.

I-ārōōru :barweet ng'aleek choo kyoomu Yēesu ām lekem (kas Mataayo kur. 5-7). Ng'āloolēē :Yääkōbō ām nwookinto kurubta keyy ng'aseetaab keyy, kaankweleet, bananta, moorong'nateet, muchasta, kēntooyiisyēēt, yeyēetaab keyy, ming'ātēetaab soboontaab kōōroni, kaakabuubeet, wookuutyēēt, mōlōlchinooyēetaab ng'al āk alak chēē chaang'. Ibooru mbo subak kāroomnyēetaab kaakaaseet, tililinto, yibēetaab keyy ng'wēny, saayēet, muytaayēet āk kiirnatēēt kurubta keyy āk soboontaab chii nyēbo Kiriistō.

Ikiimē mbo :Yääkōbō kule māchāktōōs kuwēēchiintōōs :kaakaaseet āk yēyuutēk. Mā kiy :kaakaaseet yoo -/mākiiboorunēē yēyuutēk.

Kyoorōōr keyy :Yääkōbō ānkōōsubooyiis

¹ Anii nyoo Yääkōbō nyoo āyēchinē Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō yiisyēēt. Āsubooyook akweek biikaab Kiriistō, choo ōkwoonēē arosyeyk taman āk āyēēng' choo kyōōsērētyinootē kōōrōōsyēk chēē chaang'.

Muytaayēet āk saayēet

² Mbo ng'eetaabiya, yoo kōōnyōōru tyēmuutēk chēē chaang', ōyib kuyēk ng'erekweek, ³ kuuyu ōnkētē kule yoo kōōbuntēē tyēmuutēchoo ōkoosēē keyy Yēyiin, mākukich :muytaayēeng'woong'. ⁴ Yoo koomuyte, +mōōkiilchē nyēē -mōōkuskusiitu āmākoy kubotwook :kiy bēsyēēt ake. ⁵ Nto yoo kābotwook :kiirnan, osaay Yēyiin nyoo baybay āmābōlchinē biich. Yooto, mākukōōnook. ⁶ Nto yoo soomē :chii kiy, kumāchāktōōs kusoomē ām mooyēēt akenke nyēē māmii :kāāsōōtēywēēk alake. Chiito nyoo boonto kāāsōōtēywēēk āyēēng',

kukerkey ak keet nyēē isooyēnē :yoomēet. ⁷ Kunyoo, -meesoot :chii nyēē wuu nyoo kule nyōōru kiy kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin. Kubooyiit man, ⁸ iwiiywiioot :chiichoo nyēē bērē nto wo kēēlto nyi nto nyi.

Mokornoontiit ak bananta

⁹ Māchāktōōs :chiitaab Kiriistō nyoo /kēēmōōntooy am kōōroni kung'erech, kuuyu /kikiitōrōōr am Kiriistō. ¹⁰ Māchāktōōs kubāybāyiitu :biikaab Kiriistō choo boonto bāyitit yoo keechuchuuk :Yēyiin kuuyu kēēytooy :bāyitit kuu toobtōōy chēē lēēltoōs, ¹¹ chēē yoo katoor :asiista, kusistōōs ankurarach. Imuuchē kunyōōr chii :meēt kutākumii kuswēē ng'aleekaab bāyitit.

Mātyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōkisto

¹² Mii nyēē karaam :chiito nyoo kamuyta tyēmūutēk. Yoo kaakoomuukta tyēmūutēchoo, +/mākēētuwēnēē soboonto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin biiko choo chāmē inee.

¹³ Yoo /kakeetyem chii kuyey ng'ōōkisto, mēērook kumwooy kule Yēyiin :nyēē kātōōrchi kuyey ng'aleechaa miyootēch. Mēēmuuchāktōōs kutyem Yēyiin :ng'ōōkisto amēēbērē tyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōki. ¹⁴ Nteenee tyēmāktōōs :chii yoo katoorta :muchasta. ¹⁵ Yoo kaakubayta :muchasnyii, kuyēk :yooto ng'ōōki, nto yoo kākūwōōyit :ng'ōōkisto kuyibu meēt. ¹⁶ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, -mookany /keekentaak.

¹⁷ Rōōbu :Baaba Yēyiin kiy ake tukul nyoo karaam ak nyoo churtaat. Yēyiin nkit nyoo kiyēyē lēbkēēyyēēt :nyēē kōōnu tukuuchoo. Iyyoong'oot :inee ankulebkey akookoy. ¹⁸ Kiikukwey :Yēyiin kukōōnēēch soboonto kubununēē ng'ālyoontēētaab manta sukung'eet am tukuuk tukul choo kiyēyē, kēēyēku :acheek lōkōkyii.

Ikas ng'ālyoontēēt ānkiiyēyiisyeē

¹⁹ Mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, okas ng'aleechu: Māchāktōōs kuyēbchinē yiit :chii ng'aleek am kēēlto nyēē karaam. Māmāchāktōōs simkōōroonchinē :chii ng'al amāsimkunyēēru. ²⁰ Mākōōnu :nyēērunātēēt kiyoo churtaat nyoo mākyinē biich :Yēyiin. ²¹ Kunyoo, obakaakte ātēbuutēk alak tukul choo mā kārōomēch ak rōkōs nyoo kiikoolaaambuuch kōōrēēt ankoocham am mooyēēt akeenke ng'ālyoontēēt nyoo imuuchē kooraraachaak nyoo ! kyōōnyōōru. ²² Yoo kookas baateey ng'ālyoontēētaab Yēyiin amēēbērē kooyey kiyēē mwooyē :ng'ālyoontoonoo, ōmiitē ōbērbēērē keyy. ²³ Chii ake tukul nyoo yēbchinē yiit ng'ālyoontēēt amāyēyē kiyēē mwooyē :ng'ālyoontoonoo, kukerkey ak chii nyēē kāsēē ernyii kiiyēēt. ²⁴ Makukas sinee ernyii nteenee yoo kākūwēēchi keyy, kāmēētākōōnkētē wōlēē kāwuunto. ²⁵ Nteenee chiito nyēē koomānē mākuutyēēt nyoo churtaat nyoo ityooktooy biich amāwuutyēē ng'ālyoontoonoo ānkuyēyiisyeē, +/mākiibēruur chiichoo am kiy ake tukul nyēē yēyē.

²⁶ Nto chii ake tukul nyoo yibē keyy kule rubē mākuutyēētaab Yēyiin amēēbērē riibē kuutiinyii, kākwerito keyy :nyoo ānku buch :wōlēē sooytooy am taayeetaab Yēyiin. ²⁷ Kēēlto nyēē tiliil kurubta keyy ak wōlēē /kēēsooytooy

1:6 Mat. 7:7; Ēfēēs. 4:14; Yaa. 5:13 **1:9** Yaa. 2:5 **1:10** Yaa. 5:1 **1:11** Ayub 14:2; Tyēēn. 103:15-16; Isa. 40:6-8 **1:12** 1Kōōr. 9:24-25; Yaa. 5:11 **1:13** 1Kōōr. 10:13 **1:15** Room. 6:19-21; Kala. 5:16-21; 1Yoowa. 2:16-17 **1:17** Kāāyitit. 23:19; Mal. 3:6; Mat. 7:11 **1:18** Yoowa. 1:13; Room. 8:19-23; 1Bēt. 1:23 **1:19** Yaa. 3:2-12 **1:21** Kolos. 3:8; Ēfēēs. 4:20-24 **1:22** Mat. 7:21-27; Yaa. 2:14-20 **1:25** Yoowa. 8:32; 13:34; Kala. 2:4; 6:2; Yaa. 2:12, 24 **1:26** Tyēēn. 141:3; Yaa. 3:2, 8-10

ānku nyēē mächē :Yēyiin ku nyi: /Kēēriibē lēēkōōy choo bānoon āk musukuunēk ankusatee keyy :chii miyootyēt nyoo yēyē :biiko choo bo kōōroni.

2

Ōyibē biiko tukul kwooyēēchiin

¹ Mbo ng'eetaabiya, ām akweek choo kyōōyēnchi Mokoryoontēt Yēesu nyoo itōrōōroot, māmāchāktōōs ōkwēyē biiko kule anum :nyi ku anum :nyoo.

² Keemwaay baa kule kakwa :biiko āyēēnku kōōto nyēē /kēēsooyēē. Tinyē :ake kimoorinaakaab *ta-aabuut ankoolaakaat nyēē karaaran. Nto nyiin ake, ku banan ānkōōloochē sirooy chēē kibsānkātiin. ³ Yooto, itaach nyoo ilaakaat imwoochi kule, “Boontēt nyēbo koonyit, chēētēbēē ng'echereet nyi mii yu bo taay.” Nto nyoo banan, imwoochi nyoo kule, “Māmii :ng'echer. Iyyoony yooto nto wētēbēē ng'wēny ām wōliin bo lēt.” ⁴ Yoo keeyey kuu nyooto, mēēbērē kaankweleet :nyooto ām wōlēē ikāstooy biiko alak ām kēēlto nyēē miyaat?

⁵ Mbo ng'eetaabiya chēē āchāmē, okas baa ng'ālyoontooni: Kiikukwey :Yēyiin biiko choo bānoon ām kōōroni ānkōōkoochi mokornoontitaab kibkōōnkōy nyoo kiikukuurtoochi biiko choo chāmē :inee. ⁶ Lēyyē, yoo ōyēyē kuu nyooto, ōmiitē oob ōnchuruurē chiichoo banan? Mēēbērē bichu mokorēēn :chu mii kutēbēēnook? Mēēbērē icheck :chēē mii bokōōyooong'tēēnook kōōk? ⁷ Nto mā icheck :choo mii kung'āloolēē nyēē miyaat kaayneetaab Yēesu Kiriistō nyoo ōkuurtēē keyy?

Mākuutyēētaab chamateet

⁸ Ōmiitē ōyēyē nyēē karaam, yoo ōriibē man kiruutyēt nyoo wōō ām tukul nyoo mwooyē ām siruutēk kule, “Icham laatyēeng'uung' kuu wōlo ichāmtooy keyy.”† ⁹ Nteenee yoo ōchāmē baateey biiko choo tookunootiin, kōō-irii kiruutyēt ānku ng'ōōki :nyooto. ¹⁰ Chii ake tukul nyoo kirē kiruutēk tukul nto mii yoo koochabaayta ām akeenke, kākwiiri kiruutēk tukul. ¹¹ Yēyiin nyoo kimwooyē kule, “-Meemarte,” tāku inee :nyooto kimwooyē kule, “-Meebakach chii.”† Yoo mēēbērē 'keemarte, nteenee ibākākiisyē, 'kēē-irii kiruutyēt.

¹² Kunyoo, ōyēyē ng'aleek ōnkētē kule mākōōyooong'tēē :Yēyiin chii kōōk kōōyooong'unēē mākuutyēētaab chamateet nyoo ityooktooy biiko. ¹³ Yoo ōruustooy biiko alak nyēē -mōōriirēē, makooruustaak nkakweek :Yēyiin. Kunyoo, karaam /keeriiree chii kusiir /kiiruusta.

Ōyēnchi ng'ālyoontēt ankooyey

¹⁴ Mbo ng'eetaabiya, kāroomnyo nee :nyēē miitē yoo yēyē keyy :chiito kule kiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin āmēēbērē iboorunēē yēyuutēk? Ara imuuchē kusār inee :kāyēnchinooyēt nyēē wuu nyooto? ¹⁵ Keemwaay baa, kule mātinyē :ng'eetaabkoomēt nto chēēbboomēt sira nto āmnyoo nyēē kaam. ¹⁶ Yoo kāmwoochi :chii ām akweek kule, “Weekaalyan ānkiibiyoony,” āmēēbērē kēēkoochi kiy ii, kukāyētyēēchi nee chiichooto? ¹⁷ Kerkeyy :yooto āk yoo iyēnchinē :chii ng'ālyoontēētaab Yēyiin baateey āmēēbērē yēyē kiy. Buch :kāyēnchinooyēt nyēē wuu nyooto.

1:27 Yēēn. 10:14, 18; Isa. 1:17; 1Yoowa. 2:15-17   **2:1** Laawi. 19:15; Kiruu. 1:17; Room. 2:11; Yääk. 2:9   **2:5** Luuka 6:20-21; 1Kōōr. 1:26-28; Yääk. 1:9   † **2:8** Laawi. 19:18   **2:8** Määrkō 12:31   **2:9** Yääk. 2:1   **2:10** Mat. 5:19; Kala. 3:10; 5:3   † **2:11** Chuytaayeet 20:13-14; Kiruutēk 5:17-18   **2:12** Yääk. 1:25   **2:13** Mat. 5:7; 18:32-35   **2:14** Mat. 7:21-27   **2:17** Kala. 5:6; 1Yoowa. 3:18

18 Nteenee imuuchē kumwooy :chii kule, “Tinyē :chiito ake kāāyēnchinooyēēt, nto ake kutinyē yēyuutēk.” Kiyēē +māāwālchi chiichoo ku kule, “Mwoowoo baa, imuuchāktōōs :chii kutinyē kāāyēnchinooyēēt amā yēyuutēk? +Māāboorunēē kāāyēnchinooyēēnyuu yēyuutēk. 19/Kiīyēnchinē oob kule akeenke :Yēyiin? Wuu nyooto! Nteenee ii, ntēē chāmchiintōōs naas :tāmirmirook chēē miyootēch kuu nyooto ānkutākubōotoontōōs am mukyātēēt. 20 Tyaa sōō, :bēēr-bēēryēēt nyoo! /Sikiinkēt āyu kule buch :kāāyēnchinooyēēt nyēē -/mākiiboorunēē yēyuutēk? 21 Kiiboorunēē :kuuko Abraam yēyuutēk kule churtaat am taayeetaab Yēyiin yoo kichāmtooy wērinyii Isaka kule kume am yoo kibo *kāābkōrōs. 22 Kookas oob kule kiiboorunēē :inee kāāyēnchinooyēēt yēyuutēk? Kichurta :kāāyēnchinooyēēnyii am kiyēē kiyey. 23 Kiyityiin :yooto kuu yoo kimwooy :siruuētēk kule, ‘Kiīyēnchi :Abram kiyēē kimwoochi :Yēyiin. Yooto kuchamta :Yēyiin kule churtaat :inee.’† Kiyey :ng’ālyoontooni /kēēkuurēē Abraam ‘Choorweetaab Yēyiin.’” 24 Kookas sōō, kule /kēēchāmē chii kule churtaat kubo kiyēē yēyē amēēbērē baatey kule am kiyēē iyēnchinē?

25 Kiwuu nyooto mbo am wōlēē mii :koorkoonoo ki chēēmurēnyoo nyoo /kikēēkuurēē Raa-ab. Kichurta am taayeetaab Yēyiin kubo kiyēē kiyey. Kiimuuch :koorkoonoo kutaach yōōtiik chēē ki Yuutayek ankooyeel nto yitoo, kumwoochi kubeeteē kēēlto ake.

26 Kunyoo, kuu yoo meeyaat :bōōrto nyoo mātinyē soboonto kumeeyaat :nkinee kāāyēnchinooyēēt nyoo mātinyē yēyuutēk.

3

Kuriib :chii ng’elyebta

1 Mbo ng’eetaabiya, -moomach :chēē chaang’ am akweek kule ōyēku kāānēētikaab ng’ālyoontēētaab Yēyiin. Ōnkētē kule yoo /kiitilchinē biiko ng’aleek, /kiikwēnyēēch acheek miisin choo kiinēētē ng’ālyoontēētaab Yēyiin. 2 Kiichiwiitē sinee :tukul ng’al. Nto chii nyoo -mēēchiwiitē ng’aleek kukichoot ānkōōmuuchē kuriib soboonyii tukul.

3 /Kiimuuchē /kiikoochi kiito ake kuutiitaab faraasiit /sikiitutē yoo /kēēkwēryootē. Yoo /kākiiit kiyoo, kuwēēchē keyy :tyoonyoo. Kunyi yoo /kaakeyey kuu nyooto, /kukaakeebayta tyoonyoo. 4 Yoo mii mbo :mwēēnkēēt nyēē wōō ararayta, kōōrēētōōtē :yoomeet nyēē nyikiis. Nteenee mii :kiy nyēē mining’ miisin nyēē /kēēwēēchwēēchootēē /sikēētākynootē wōlēē māchāktōōs kuwo.

5 Okas baa, mbo subak kule imuuchē :maat nyēē mining’ kubeel wōōkēēt nyēē tēē wōli āk wōliin. Mining’ :ng’elyebta miisin nteenee yēyē ng’al chēē nyikiisēch. 6 Kōrōōm :ng’elyebta nkinee kuu maata. Am bōōrtaab chiito kumkuul, ng’elyebta :nyēē kiwung’ta keyy rōkōs nyēē -/mākyoomu. Yoo kēēwuruur :Kibrōkōsyoontēēt ng’elyebta kunyēērēē chiito kutukul.

7 Kiikuriiboon :biiko tyoong’in ānkutākuriibē, kunam wōlēē mii :tāriitēk alake, tyoong’iik choo ichuutēē keyy ng’wēny āk alak choo mii wōloo bo ararayta. 8 Nteenee māmii :chii mbo akeenke nyēē kiikoomuuch kut kuriib ng’elyebta. Kibrōkōsyoo :ng’elyebta, wayway ānkuboonto ng’woonēēt nyēē kōrōōm miisin.

2:19 Kiruu. 6:4; Māārko 1:24   2:21 Toowu. 21:9, 12; Ibu. 11:17   † 2:23 Toowu. 15:6   2:23 2Tēt. 20:7   2:24 Room. 3:28; 4:2-5   2:25 Choos. 6:23   3:1 Yēyuut. 13:1; 1Kōōr. 12:29; Ēfēēs. 4:11   3:2 Yāak. 1:26   3:3 Tyēēn. 32:9   3:6 Kāālēw. 16:27; Māārko 7:15, 20-23   3:8 Tyēēn. 140:3; Room. 3:13

⁹/Kēēyēyiisyēē ng'elyebta /kiikoostēē Mokoryoontēēt āk Baaba Yēyiin. Nto mii yoo subak, /kēēyēyiisyēē ng'elyebiitēnyi /kēēchubēē biiko choo kiyēyē :Yēyiin kookerkeeyee keey.

¹⁰ Kunyoo, kuutiini akeenke :nyēē /kēēsiltēē Yēyiin nto yityo subak /kēēchubiisyēē. Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kuyeyakay kuu nyooto.

¹¹ Mēēmuuchāktōōs kukulkulunee :bēēko chēē kāroomēch āk chēē chāmu muunyeet yēbo koong'ta akeenke. ¹² Nto, mbo subak ii, mbo ng'eetaabiya, -mēēmuuchē :lāmāywēēt kuyey mbuuniik, āmāyēyē :kōmōōlwēēt lamayeek. Kunyi, -mēēmuuchē kukulkulunee :bēēko chēē kāroomēch yēbo koong'ta nyēbo bēēko chēē chāmu muunyeet.

Kiirnatēēt nyēbo man āk nyēē mābo man

¹³ Mii :chii ām akweek nyēē boonto kiirnatēēt ānkukāsē ng'al? Yoo miitē, kumāchāktōōs /kēēkāsē kiirnatēēnyi kubununēē kiyēē yēyē ām ntusātēēt.

¹⁴ Nteenee, yoo kiwung'ta keey :chii tuuyin bo moo āk sooyān nyēē ng'waa nyēbo muchas, māmākyinē kung'āsēē keey kiirnatēēnyi. Yoo kayey kuu nyooto, ku ng'wiin ānkukwiilē ng'ālyoontēētaab manta. ¹⁵ Bo :ng'aleek chēē wuu choo kōōrooni nyēē mākwoonēē Kaab Yēyiin. Bo Kibrōkōsyoontēēt āmārubtooy keey āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ¹⁶ Biiko choo tuuyēch :moonik ānku soyiik kubo muchas, kuchuunchuuntōōs ānkuyēyē ng'al chēē choong'ēch chēē miyootēch.

¹⁷ Nteenee tiliil :kiirnatēēt nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin. Bo tāloosyo āk ntusātēēt. Yēyē chiito kuyibē keey ng'wēny, kuriirēē biich ānkōōbooru tukuuk chēē kāroomēch chēē kwoonēē yēyuutēk. Mātinyē kweyateet āk lembech.

¹⁸ Yoo kachaana :biikaab kaalyeet churtaayeet, /mākēēnyōōr churtaayeet.

4

Ōkoonyit Yēyiin

¹ Kiy nee :nyēē mii kōōwārook sōōwookuutyē ānkōōbooryē? Ng'aleekaab muchas :chēē mii kōōyīmook mētēwoy kutōōrchook oyey kuu nyooto. ² Ōbērē nto ōnyōōru kiy, āmōōnyōōru. Ōchōbē ōbāriisyē ānkōōtuuyiityi keey moon sōōnyōōru, āmōōnyōōru. Ōwookuutyootēē ānkōōbooryootēē biich āmōōnyōōru kiyēē ōmāchē. -Mōōnyōōru tukuuchoo tukul kuuyu -mōōsooyē Yēyiin kukōōnook. ³ Ānko mbo yoo kōōsoom, -mōōnyōōru kuuyu ōsoomē ām kēēlto nyēē māyēmāktōōs, ōmāchē kule ōyēyiisyēē kubo leles.

⁴ Wuusyō, wē, bichu kyōōchuunnyēē Yēyiin. Yoo kēēchuutok :tukuukaab kōōrooni, -mōōtooytoochiinē āk Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kakwey kuyēk choorweetaab kōōrooni, ku buunyoo :nyoo ām wōlēē mii :Yēyiin. ⁵ Ng'ālyoo nyēbo man yoo mwooyē :siruutēk kule māchē :Yēyiin kule nto yeyeek :tāmirmiryēēt nyoo kikōōnēēch kēēkoonyitē inee nkit. ⁶ Kunyi, ibēruurēēnēēch :Yēyiin chamateenyi. Mwooyē :siruutēk kule, “Mēēriiku :Yēyiin biiko choo ng'āsē keey, nteenee ibēruurē choo yibē keey ng'wēny.”†

⁷ Kunyoo ii, biikyoo, ōkoonyit Yēyiin ankoatay Kibrōkōsyoontēēt. Yoo kooyey kuu nyooto, mākumwēyēēnook :Kibrōkōsyoontoonoo. ⁸ Yoo kōōnookyi Yēyiin, mākōōnookyook :nkinee. Ōsoom :akweek choo kyōōchoolwookēn /

3:9 Toowu. 1:26-27   **3:10** Kāālēw. 13:3   **3:12** Mat. 7:16   **3:14** 2Kōōr. 12:20; Kala. 5:20   **3:15** 1Tēm. 4:1; Yāāk. 1:5, 17   **3:17** Mat. 5:48; 1Kōōr. 13:4-7; Kala. 5:22-23   **3:18** Mat. 5:9   **4:1** Room. 7:5; Kala. 5:13-21; Tiitō 3:9   **4:4** Mat. 6:24; 1Yoowa. 2:15   † **4:6** Kāālēw. 3:34   **4:6** Mat. 23:12; 1Bēt. 5:5   **4:7** Efēes. 6:12; 1Bēt. 5:8-9

kēenyōōwook kaat ānkōōnēmchi keey Yēyiin ām mooyēēt akeenke :akweek choo ōwiywiiyootiin. ⁹ Ōriiryē ankoo-am mbuy ānkōōnchōōyiyisye. Yoo kātōōrooryēē, ōriiryē nto yoo kātōōng'ērēchē, ōnyēēru. ¹⁰ Yoo kōōyib keey ng'wēny ām taayeetaab Mokoryoontēēt, makoolaang'teenaak :inee.

-Mōōng'āloolēē keey nyēē miyaat

¹¹ Mbo ng'eetaabiya, -mōōng'āloolēē keey nyēē miyaat. Chii ake tukul nyoo kang'alaalee ng'eetaabkaamet nyēē miyaat nto kēētilchi kule miyaat, kaakung'alaalee nyēē miyaat mākuutyēētaab chamateet ankootiil kule miyaat. Nto yoo 'kēētilchi kule miyaat :mākuutyoonoo -mēēmiiēt iyēyē kiyēē mwooyē :mākuutyoonoo. Kunyoo imiitē yooto itiiilē kule miyaat mākuutyoonoo bo chamateet. ¹² Akeenke baateey :nyēē kōōnu mākuutēk ānku inee :nyēē itiiilchinē biich ng'al. Nyooto ku Yēyiin nyoo irāroochē ānkōōkārbusē biich. Nto ii, inyiing' ku ng'oo siitiilchi chiito ake kule miyaat?

-Mookaasee keey bēsyēētaab tuun

¹³ Kunyoo ii, biikyoo, ōyēbchi yit, baa :akweek choo ōmwooyē kule, "+Makeebe ra *kiriinkēēt nyēē bēre, nto tuun +makeebe nyēē bēre. +Mābokiibuur wōlooto kēnyit akeenke kēyēyē yiisyōōnuutēkyoo bo mung'aareet ānkēēnyōōru beesaanik." ¹⁴ Kāālē ii, ōnkētē wōlēē makuyyeehta :bēsyēētaab tuun? Okerkeeye chēēbkēēru nyēē ituung'u nto nyēē mā tyaa, kuseret. ¹⁵ Māchāktōōs ōmwooyē kule, "Yoo kacham :Yēyiin, +mākēēminy ankeeyey kiyēē bēre nto nyēē bēre." ¹⁶ Nteenee, yoo kātōōyēyē :akweek kuu nyooto, ong'as keey. Miyaat :ng'asaanaa bo keey kutukul.

¹⁷ Kunyoo, chii ake tukul nyēē inkētē kiyēē karaam nyēē māchāktōōs kuyey, āmēēbēre kayey, kāākuchoolwookēn.

5

Kuriib keey :biiko choo kiikōōtiiny alak

¹ Ōyēbchi yit baa :akweek mokorēēnik. Ōriiryē ānkōōnchōōyiyisye kuuyu mii wokuchōōnchook :ng'wooninto. ² Mii wokubotē :mokornoontiinoong'woong' ankumakwaam :tooyik siroochookwook choo ālē beesaan chēē chaang'. ³ Makwaamakay :ta-aabuut āk feeteet nyoo ōboontē muut. Mākōōboor :yooto miyootyēēt nyēē ōboontē ānkuchututēēnook kōōmirtiitook kuu maat. Bo nee tōōtukuulchi keey mokornoontiinoo ām bēsyōōsyēchēēb lēt? ⁴ Okas wōlēē miitē kuriirtooy :biiko choo kyōōtāyē ōkwēchi tukuukwaa kubo yiisyēēt nyēē kiyēwook ām mbareenikwook. Kōōkuyiyi Yēyiin nyoo hāwu kiy ake tukul, :riirikaab bichoo. ⁵ Kyōōminy kōōrooni ōchāmē tukuuk chēbo leles ānkyōōboor kuyem. Kyōōnēeryē ōlumumiitu ōmiitē ōkānyoonu bēsyēēt nyēē /kēētilēēnook. ⁶ Kyooruuste biiko ankoobakach ānkoo kimātinyē lēlēis āmēēbēre kikwiilook.

Muytaayeeet āk nyalilta

⁷ Mbo ng'eetaabiya, omuyte ākoy bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt. Okasee mbo wōlēē kāng'tooy :kāābātiintō kurur mbareenyii. Muytoochinē kut kunyōōr roobta nyoo bo taay āk nyēbo lēt. ⁸ Kunyi mākwook nkakweek ōmuytoochinē ānkōōkimkimiitu kuuyu kaakuriik kuyit :bēsyēēt nyēē iyēēwunēē

:Mokoryoontēēt. ⁹ Mbo ng'eetaabiya, -mōōng'uunyānē keey /simākiitiilchook ng'al. Kaakuyit :kāātiiliintēēt kurkat.

¹⁰ Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtēē *wōōrkooyik choo king'alaal ām kaayneetaab Yēyiin. Okasee nyāliluutēk chēē kinyōōr āk muytaayeeng'waa.

¹¹ Kiibēruurootiin :biich choo kimuyta. Ābērē kyookas muytaayeet nyēē kiboonto :Āyub āk kiyēē kichokuyēchi :Yēyiin ām lētuunoo. Lēyyē, riirēē biich :Yēyiin kuyem ām mooyēēt nyēē lēēl.

¹² Mbo ng'eetaabiya, ng'ālyoo nyēē mächē ōrōōtootē ku nyi: -Mōōwoolē keey kule, “Kuu Yēyiin nto kule kwaama :teng'et” Yoo 'kēēchāmiisyē, ichāmiisyē, nto yoo 'kēētāyiisyē, itāyiisyē, /simakiiruustaak.

Saayeet :kirkit

¹³ Yoo kānyōōr :chii ām akweek nyalil, kumächāktōōs kusaay Yēyiin. Nto yoo ng'erekaat, kutyēēn kusiltooy Yēyiin. ¹⁴ Nto yoo kamnyaan, kumächāktōōs kukuur booyikaab kanisa subokusoochi ankooyiilee mwaayta ām kaaynee-taab Mokoryoontēēt.

¹⁵ Yoo /kēēsoochinē chii nyēē imnyoonē /kiikoosēē keey Yēyiin, mākōōsoob :Yēyiin chiichoo. Nto yoo kiikuchoolwookēn, +/mākēēnyōōchi kaat. ¹⁶ Kunyoo ii, biikyoo, kumwoochi :ake, ake miyootyēēt nyēē kiikuyey ānkōōsoochinē keey, sukung'eet /kiisoobook. Yoo kasaay :chii nyēē churtaat, kunāmtoochinē :soowuutēkyii ānkutinyē kāāmuukēywēēk.

¹⁷ Ki chii *Eliiya nyēē wuu acheek. Kisaay miisin kule mārōōbēn. Yooto, kuwo :roobta kēnyiyiyēk sōmōk āk ārook lo. ¹⁸ Nto mii yoo, kusaay subak kule kurōōbēn. Yooto, kurōōbēn ankuyey :kōōrēēt āmiik miisin.

¹⁹ Mbo ng'eetaabiya, yoo kāchuunnyēē :chii ām akweek wōlēē mii :manta, kumächāktōōs /kēēyis. ²⁰ Okas baa ng'ālyoontooni: chii ake tukul nyoo kāyisunēē chiito ake wōlēē mii :miyootyēēt, kukāākōōsoob nyiin ankuyey /kēēnyōōchi kaat ām ng'ōōkiswookik chēē chaang'.

5:8 Mat. 24:27; Filib. 4:5   **5:9** Mat. 7:1-2   **5:10** Mat. 5:12   **5:11** Chuy. 34:6; Āyub 1:21-22; 2:10; 42:10-17; Yāāk. 1:12   **5:12** Mat. 5:33-37   **5:13** Yēyuut. 16:25; Yāāk. 1:5-6   **5:14** Māārko 6:13   **5:15** Māārko 16:18   **5:16** Tyēēn. 32:3-5; Kāālēw. 28:13; Mat. 3:6; Yēyuut. 19:18; 1Yooowa. 1:8-9   **5:17** 1Bāy. 17:1; Luuka 4:25   **5:18** 1Bāy. 18:41-45   **5:19** Mat. 18:15; Kala. 6:1   * **5:20** Yoo kāmwooy :Yuutayeeek kule, “/Kiyyēēn ng'ōōkiswookik” kōōbooru kule, “/Kēēmēto ng'ōōkiswookik.” Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2.   **5:20** 1Bēt. 4:8

Barweetaab Taayta nyēbo Bētērō

Taayta

Siriintēet, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē .lēbkēēyiintēēt Bētērō barwaani ām kēnyitaab 65 KK /ānkisōōtē kule kisirēē kiriinkēētaab Rooma wōloo /kibokēēbākākyinē lētuunoo kubāytooyiisye :Nēērō. Boonto :barwaani ng'al chēē wuuyēch chēbo kuutiitaab Kirikiik. Kunyoo, /kēēmwooyē kule Siila :nyēē kisirē barwaani ām kuutiini bo Kirikiik ānkuyēētyēēchi ām wōlēē rōōtitooy :ng'aleek (kas kur. 5:12). Nteenee wōlēē /kikeetetita ng'aleek kurubē rooteetaab kuutiitaab Iburaneek. Kerkey :kāāsōōtēywēēk chēē miitē barwaani āk choo bo barweetaab Yāākōbō, ng'alyoo nyēē yēmē key āk wōlēē yibtooy biikaab Kiriistō choo Yuutayeeek ng'al. Nteenee Bāwulō :nyēē kiisākyi ng'aleek choo bo kuutiitaab Kirikiik kukwa barwaani kubununēē Siila nyoo kikiikuyēyiisyoon tukwaay kēnyis chēē chaang'.

Kiyēē miitē āriit āk nyēē āmu: Kisirchi :Bētērō barwaani biikaab Kiriistō choo /kikiikēēwus choo kiminyē komostaab Eesya nyoo Mining' (Uturuki), kusirchinē Yuutayeeek choo kikiikumwēyēē kōōrēēng'waa. Kiikumchinē bi-choo kule kukiilchi kaakaaseeng'waa ām Kiriistō ānkoo kiimuuchē :icheek kutyēmākiis kule kubakaakta /simākēēwus. Kiyēyiisyeē :Bētērō soboontaab Yēesu kōōboorunēē kule ākoy kubuntēē :chiitaab Kiriistō tyēmuutēk ānkōōboor mbo kule kōōkuyēk :biikaab Kiriistō biikaab Yēyiin chēē kwēyootiin. Kunyoo, yēchinē ra :biikaab Kiriistō tukul Yēyiin yiisyeēt ām ng'erekweek kubo kāāyēnchinooyēēt ānkoo miī kubuntēē nyāلیلutēk.

Kyoorōōr keyy :Bētērō ānkumākyi biiko bēru

¹ Anii :nyoo Bētērō, *lēbkēēyiintēētaab Yēesu Kiriistō. Āsirwook akweek choo kiikukweyaak :Yēyiin, choo kyōōsērētyi yēēmōōsyēkaab Bōōntō, Kalatyaa, Kabatookya, Eesya ākoo Biituunnya. ² Kisimkucham :Baaba Yēyiin kule makukweyaak, ānkōōtiliilook :Tāmirmiryēēnyii kuyisēēnook korotiikaab Yēesu Kiriistō sōōkoonyit Yēesu.

Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet.

Ong'erech ām kiyēē +mōōnyōōru

³ Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaniiitaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō nyoo kiriireeneech miisin kuyeyeek /kēēsichēēch subak kēēnyōōru soboonto nyēē kiimoong'tēē keyy, kuuyu kiing'etee Yēesu meet. ⁴ Kēēboontē bēruur ām kibkōōnkōy nyēē konoraat kubo acheek, nyēē mābotē, nyēē mānunē, āmānyēērāktōōs. ⁵ Kuuyu kiikoosēē keyy Yēyiin, riibēēnēēch kāāmuukyēwēēkyi ākoy bēsyēētaab tabanta yoo kāākiirāroochākiisye kutukul.

⁶ Ong'erech kubo ng'aleechu ānkoo kōōbuntēē wusiisyeēt āk nyāلیلutēk chēē makerkey ām bēsyōōs chēē ng'eri. ⁷ /Kēētyēmook /sikiinkēt kule ōkōosēē keyy man Yēyiin. Kuu yoo /kiitiliilēē maata *ta-aabuut nyoo mābēēnnyēē, /kiitiliilēē kaakaaseeng'woong' nyāلیلutēk kubooyiit kwōng'uut miisin. Yōoto, +/ mākiitōōrōrook /kiikaastaak /ānkēēkoonyitook bēsyoonoo iyēēwu :Yēesu.

⁸ Ōmiitē ōchāmē Yēyiin, ānkoo mēēbērē kyookas. Ānkoo mēēbērē ōkāsē inee

raat, òkoosēē keey inee ānkōōbuurē ām ng'erekweek chēbo barak miisin nyēē māmii mbo :ng'ala chēē /kiimuuchē /kēemwoowunēē ng'erekweechaata. ⁹ Bōōnyōōru tuwēnto nyēbo kaakaaseeng'woong' bēsyoonoo /kiirāroochook kutukul.

¹⁰ King'oor *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēbo kēny wōlēē kimakooraraaktaak :inee ām chamateenyii. Kichēēng'sē :wōōrkooyichoo miisin ānkubililiis kōōnkēt ng'aleechuutēchu. ¹¹ Kimāchē kōōnkēt bēsyeēt nyēē kimākuchōōnēē :Kāārārookiintēēt āk wōlēē mākuwuuyiit :bēsyoonoto. Kimwoochi :Tāmirmiryēetaab Kiriistō nyoo kimii āring'waa kung'oor ng'wooninto nyēē kimākunyōōr :Kāārārookiintēēt āk wōlēē /kimākiitōōrōorto. ¹² Kiiboorchī :Yēyiin wōōrkooyichoo kule kimāyēchinē keey :icheek yīsyoonoo, nteenee kiyēwook akweek. Ōnkētē ra ng'aleechu, kuuyu kyoomwook :biiko lōkōōyiwēk chēē kārōomēch kubununēē kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt nyoo kichōōnēē kibkōōnkōy. Ng'aleechuutēchu :chēē bērē mbo :malayikaanik nto inkēt.

Māchāktōōs ibuur ming'ātēēt nyēē tiliil

¹³ Kunyi, lēyyē, onamte mēt kiyoo kyookas. Ōriib keey ānkōōkēnēē keey kuchurta kiyēē +/ mākiibēruurēēnook yoo kātook :Yēesu Kiriistō. ¹⁴ Kuu yoo ōmāchē ōkāsyi Yēyiin, -mōōrubē tukuukaab muchas choo kyōōboontē kumānōōnkēt inee. ¹⁵ Ōtililiitu ām kiy ake tukul nyēē ōyēyē, kuu yoo tiliil :Yēyiin nyoo kikuurook. ¹⁶ Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Ōtililiitu, kuuyu ātiliil :anii.”†

¹⁷ Kēēboontē Baaba nyoo -mēēnkwlē chii ānkōōtilichinē biiko tukul ng'aleek kurubta keey wōlēē kiikuyeyta. Kunyi, ōywēyē inee ānkōōminyē ōnkētē kule ōyēku tāyēēk ām kōōrooni. ¹⁸⁻¹⁹ Ōnkētē kule /kimākēwālunēēnook tukuuk chēē wuu *feetaan nto *ta-aabuun choo bootōōs, nteenee kiwālunēēnook :Kāārārookiintēēt korotiiykii chēē māmii :kiyēē /kiwuuytēē sōōng'ēētyēē ātēbuutēchoo kimābo laa choo kibo mbo kuukoong'. Yoo kiwāstooy :inee korotiiykii, kikerkeey mēēnkich nyēē tiliil ānku *lubkoob. ²⁰ /Kikiikeekwey Kāārārookiintoonoo /kumanaakeeyey kōōrēt /ānkibokiiboor inee ām bēsyoōsyēchu bo tabanta kubo akweek. ²¹ Kuu yoo kyookaasee keey Kiriistō, ōmuuchē ra ōtiyyēē keey Yēyiin nyoo kiing'ētēē inee meet ānkōōtōōr. Kunooy, ōmuuchē omaang'tee keey Yēyiin kutukul.

²² Kunooy, lēyyē, ōchoomtōōsii miisin ām mooyēēt akenke, kuuyu kyōōkoonyit ng'ālyoontēetaab manta ānkyōōtiliil keey sōōnyōōru chamateet nyēbo man ām wōlēē mii :tuubchōōsyēkwook. ²³ /Kikēēsichook subak kubununēē ng'ālyoontēetaab Yēyiin nyēē yēyiisyē ākookoy. Kimāchōōnēē :sobooni lēēl kiy nyēē bēku, nteenee kichōōnēē kiy nyēē mābēku. ²⁴ Mwooyē :siruutēk kule,

“Kerkeey :biiko tukul suus
ankukerkeey :soboonng'waa toobtōōy.
Sistōōs :suuswēk,
ānkurārāchē :toobtōōy,

²⁵ nteenee māng'ētē :ng'ālyoontēetaab Yēyiin ākookoy.”†
Ng'ālyoontoonitēny :nyoo /kikyoomwook.

1:8 Yoowa. 20:29; 2Kōōr. 5:7   **1:11** 2Bēt. 1:19-21   **1:12** Luuka 24:49; Yēyuut. 1:5, 8   **1:14** Room. 12:2; Ēfēēs. 4:17-19   † **1:16** Laawiik 11:44-45; 19:2   **1:17** Mat. 6:9; Room. 8:15; 2:6, 11; 1Bēt. 2:11   **1:18-19** Mat. 20:28; 1Kōōr. 5:7; 6:20; Māārkō 7:6-9; Yoowa. 1:29; Ibu. 9:12   **1:20** Yēyuut. 2:23; Ēfēēs. 1:4-5   **1:22** Ibu. 13:1; 1Bēt. 2:17; 3:8; 4:8; 2Bēt. 1:7   **1:23** Ibu. 4:12; Yāāk. 1:18; 1Bēt. 1:3   † **1:25** Isaaya 40:6-8   **1:25** Yāāk. 1:10-11

2

1 Kuu yoo kootayee keey nanyuun kääbërbëëriisyëet, ng'al chëbo lembech, tuuyintaab moo nto ng'öömsëet, ² öchëng'ë chëeko chëbo soboontaab Tämirmiryëet kuu yoo mächë :lëéködy kurëeri. Yoo kooyey kuu nyooto makwaalaak äm sobooni lëel, ³ kuuyu kyoochamcham sikënätëetaab Moko-ryoontëet.

Mbo kibkörös chëe leelach

4 Tiyyëwoo :Kiriistö anku rwaan nyëe soboot. Kitay :biiko rwaantaanaa, nteenee kikwey :Yëyiin ankucham. Ökwoonchi inee :akweek choo ⁵ öyëku rwoontöök chëe sobchootiin / sikeetecheenaak köötaab soboontaab Tämirmiryëet. Öyëku mbo kibkörös choo kiikootabaan :Yëyiin öyëchinë körösëek chëe chämë :inee äm Tämirmiryëenyii kubuntëe Yëesu Kiriistö. ⁶ Mwooyë :siruutëk kule, “+Määchibchi *Säayöön rwaan nyëe tiyyëwoo, rwaan nyëe kyaakwey änkäächämë.

-/Mäkiintosuure nyoo ikoosëe keey rwaantaanaata.”†

7 Bo kwöng'uat :rwaantaanaa äm akweek choo ökoosëe keey Käärärookiintëet. Nteenee mwooyë :siruutëk kurubta keey choo -mëekoosëe keey inee kule,

“Rwaanteet nyoo kitäyë :biiko kuteekta

:nyëe köökuyëk tiyyëwoontëetaab kööto.”†

8/Kikeesir subak kule,

“Inee ku rwaan nyëe käänäkuut

änköönächë biich.”†

Ibooru :siruutëchu kule ibutöös :biiko, yoo täyë kookaasee keey ng'älyoontëetaab Yëyiin. Wuu nyooto :wölëe kiikuchöbto :Yëyiin. ⁹ Nteenee, ökwëyootiin :akweek, mbo kibkörös chëbo Bäytooyiintëet, biiko chëe tililëch chëe kisat :Yëyiin öyëku cheechii soomwaayte károomnyëetaab nyoo kikuurook okwaanee wölëe mii :mëenänëet öbëechi lëbkëyyëenyii nyoo bo kwöng'uat. ¹⁰ Kimööbooyë Yëyiin, nteenee öbooyë ra. Kimäriirëenook :Yëyiin, nteenee riirëenook ra.

Ätëbuutëk chëe károomëch

¹¹ Lëyyë chööröön uutëkyuu, kuuyu öbooyë köörëet ake, ämwoowook kule -moocham kööbëlook :muchastaab kööroni. ¹² Mächäktöös ötëbtooy biiko choo -mëenkëtë Yëyiin äm këlto nyëe karaam. Änkoo kung'äloolëenook nyëe miyaat, mäköösöötë tukuuk chëe károomëch choo öyëyë änkumäkusilto Yëyiin bësyoonoo +mächokööttilchi biiko ng'aleek.

Ökoonyitë kääntöoyik

¹³ Ökoonyitë biiko choo wödyëch sukukoonyitäkoy :Mokoryoontëet. Ökoonyitë bäytooyiintëet nyoo / kikiikoochi käämuukëywëek kubäytooyiis ¹⁴ äk kääntöoyik choo mii ng'wënyuunyii choo kāsë kule / kákiing'woonchi káwöötik / änkëesilto choo károomëch. ¹⁵ Mächë :Yëyiin kule öyëyë tukuuk chëe

2:1 Efëes. 4:25; Yääk. 1:21; 4:11 2:2 1Köör. 3:2; Ibu. 5:12-13 2:3 Tyëen. 34:8 2:4 Tyëen. 118:22; Isa. 28:16; 42:1 2:5 Isa. 61:6; Room. 12:1; 1Köör. 3:16; Efëes. 2:21-22; 1Bët. 2:9 † 2:6 Isa. 28:16 2:6 Room. 9:33 † 2:7 Tyëenwookik 118:22 2:7 Määrkö 12:10-11; Yëyuu. 4:11 † 2:8 Isa. 8:14 2:8 Luuka 2:34; Room. 9:33 2:9 Chuy. 19:5-6; Laawi. 19:2; Kiruu. 14:2; Yëyuu. 26:18; 1Tëm. 1:17; 6:15; Tiitö 2:14; 1Bët. 2:5; 1:1-2 2:10 Osee. 2:23; Room. 9:25 2:11 Room. 13:14; Kala. 5:16-21; Ibu. 13:14; 1Bët. 1:1, 17 2:12 Mat. 5:16 2:14 Room. 13:1

kāroomēch simānyōōr :choo -mēēnkētē kiy kiyēē mwooyē. ¹⁶ Ōtyookootiin :akweek ām kiruutēk nteenee, mayeyaak :yooto ōyēyē ng'al chēē miyootēch. Ōnkēt kule ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt. ¹⁷ Ōkoonyitē biiko tukul. Ōchāmē biikaab Kiriistō choo ōboontē keey. Ōywēyē Yēyiin ānkōokoonyitē hāytooyiin.

Ōmuytooy kuu wōloo kiyēytooy :Yēesu

¹⁸ Māchāktōōs akweek motwoorik ōkoonyitē mokorēēnikwook kuyem. -Mōokoonyitē baateey choo sikēn ānku kāroomēch, nteenee ākoo nkicheek choo āwēēsēch. ¹⁹ Yoo kōōmuytoochi ng'woonin nyēē māmisyook, kōōbēruurook :Yēyiin, kuuyu ōnkētē kiyoō mākwook. ²⁰ Ara ii, karaamat nee :nyēē mii yoo ōmuytoochinē /kēēbirook kubo kiyēē miyaat nyēē !kooyey? Yoo kōōmuytoochi ng'woonin kukooyey ng'al chēbo man, mākōōbēruurook :Yēyiin. ²¹ Ng'aleek chēē wuu chuutēchu :chēē kikuurchook :Yēyiin. Kinyalil :Yēesu kubo akweek ānkiikubākooktoowook kāānētētywoo soorub kuu wōloo kiyēytooy :inee. ²² Manaayey :inee ng'ōōki āmānālāt biich. ²³ Ki yoo /kākēēchub, kimākētu, nto yoo kāng'woonchi kiy, kimēēruutooy biich, nteenee kibākookyinē tukul Yēyiin nyoo itilēē ng'aleek chēbo manta. ²⁴ Kiiyum :Yēesu ng'ōōkiswookiyoo ānkuwēēto ākoy murtooywoontēēt. Kunyoo kimēētākubāwēēch :ng'ōōkisto nteenee kēēyēyē ng'aleekaab manta. /Kiikiisooobēēch kubo ng'woowōōkyii. ²⁵ Kikeekerkeeye kēēchiirēk chēē kikiikubootyo, nteenee kōōkukētweēch raat keekwaa wōlēē mii :ākiintēēt nyēē riibēēch.

3

Kōōywēyē :koorko saanteenyii

¹ Māchāktōōs :nkakweek kooruuk ōywēyē saanikwook, si yoo maneekaasee keey :icheek ng'ālyoontēētaab Yēyiin, mākuyis icheck :ātēbuutēkwook choo kāroomēch kookaasee keey Yēyiin nyēē mānōōtwēkyi ng'ālyoo. ² Yēyāktōōs kuu nyooto kuuyu makukasee ātēbuutēkwook āk wōlēē ōywēytooy Yēyiin.

³ -Mōōmoong'tēē keey tukuuk chēē yēyook ōkāroorāniitu kuu: ōyēytooy butēēkwook, ōloochē sinkiliinēk nto sirook chēē kāroorān. ⁴ Cheebyoosya nyoo baybay ānkōōntusoot kutookunēē wōlēē wuu :kāroorāninto nyēē iboorunēē keey soboonnyii nyoo bo āriit. Karaaranataani mābēku :nyēē chāmē :Yēyiin miisin. ⁵ Kiikāroorānēē keey :koorkoo chēē tiliilēch choo kibo taay choo kiimoong'tēē keey Yēyiin soboon nyēē wuu nyooto. Kiiywēyē saanikwaa, ⁶ kuu yoo kiiywēyē :Saara Abraam kukuurē kule mokoryoontēenyii. Ōyēku :akweek tibikaab Saara, yoo ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch nyēē mākooy ōmuyēē saanikwook.

Kucham :saannyya koorkēenyii

⁷ Nto akweek saanik, ōbuurtuoy chēēbyōōsōōkwook ām kēēlto nyēē intusoot ānkōōchāmē, ōnkētē kule biich :icheek chēē ānyoosēch, kuuyu mākutuwēnook :Yēyiin akweek tukwaay ōnyōōru soboonto nyēē lēēl. Ōyēyē kuu nyooto simakerekta :kiy soowuutēkwook.

-Mooyaaaktee miyootyēēt ake ake

2:15 1Bët. 3:16   **2:16** Yoowa. 8:32; Room. 6:22; 7:6; 8:2; Kala. 5:13   **2:17** Kāälēw. 24:21; Māarkō 12:17; Filib. 2:12; 1Bët. 1:22   **2:20** 1Bët. 5:12   **2:20** 1Bët. 4:14   **2:21** Ēfēēs. 6:5-8   **2:21** Mat. 10:38-39; Filib. 2:5; 1Bët. 3:18   **2:22** Yoowa. 8:46; Ibu. 4:15   **2:23** Isa. 53:7; Māarkō 14:48-49, 65; 15:5, 16-20; 1Bët. 3:9   **2:24** Isa. 53:5; Room. 6:10-11; Kolos. 2:4   **2:25** Isa. 53:6; Cherem. 50:6; Ēsēk. 34:5-6, 16; Yoowa. 10:11   **3:1** 1Kōōr. 7:16   **3:3** 1Tēm. 2:9   **3:6** Ēfēēs. 5:22-24   **3:7** Ēfēēs. 5:25-33; 1Tēm. 2:8

⁸ Māchāktōōs nanyuun ōkāsyiintōōsii :tukul ānkōōriirēē keey. Ōchoomtōōsii, ōkāsyinē keey kiisayta ānkōōyibē keey ng'wēny. ⁹ -Mooyaaktee miyootyo, miyootyo -āmōōnchuruuriisyē yoo / kākiinchuruurook. Nteenee ōsoomchinē bē rur biiko choo yēwook kiy nyēē miyaat, kuuyu mākwook :Yēyiin kule ōyēyē kuu nyooto sōōnyōōru bē rur. ¹⁰ Mwooyē :siruutēk kule, “Chii nyoo mächē kuminy ām ng'erekweek, ākoy kooliloon, kutayee keey kuwiirunootē ng'al chēē āwēēsēch ankusaan kung'āloolootē ng'al chēbo lembech. ¹¹ Kusatee keey rōkōs ankuyey ng'al chēē kāroomēch ānkōōnēmchi kōōbuur ām kēēlto nyēē yibu kaalyeet. ¹² Yēbchinē yiit :Yēyiin biiko choo kāroomēch, ānkukāsyinē riirikwaa. Nteenee ituukyinē batay kibrōkōsiis.”†

Nyalilta kubo kiyēē ōyēyē nyēē karaam

¹³ Ara mii :chii nyēē ing'woonchinē biiko chēē kayey ng'al chēē kāroomēch? ¹⁴ Yoo koonyalil kubo kiyēē karaam nyēē kooyey, ōnyōōru bē rur. -Mōōnyōkōriitu nto kwaamaak :ng'uusng'uus. ¹⁵ Ōywēyē Kiriistō nyoo Mokoryoontēng'woong'. Māchāktōōs ōchōbootiin ākookoy sōōtinyē kiy nyēē ōmuuchē ōwālchi chii ake tukul nyēē katebeenaak ng'ālyoo kurubta keey kiyēē ōkēnēē keey. ¹⁶ Nteenee ōyibē keey ng'wēny ānkōōkoonyitiisyē. Ōbuurē nyēē chuulootiin :kāāsōōtēywēēkwook, sukuchōlyo :choo ng'āloolēēnook nyēē miyaat kubo kāroomnyēēt nyoo ōyēyē ōbooyē Kiriistō. ¹⁷ Ōnkēt kule kaykay / kiinyaliilaak yoo kooyey kiyēē karaam yoo ākoo chamateetaab Yēyiin, kusiir yoo kooyey kiyēē miyaat. ¹⁸ Ānkoo kichurtaat :Kāārārookiintēēt, kime kubo biiko chēē mā churtootiin sukōōnkēt :bichoo Yēyiin. Kime meet akeenke kubo ng'ōōkiswookikaab biiko tukul. / Kikeebakach bōōnyii / ānkiikoochi soboontaab tāmirmiryēēt. ¹⁹ Nto yityo, wokwoomchi lōkōōywēk tāmirmirook ām *kāābkwoombiich. ²⁰ Ki tāmirmirook :chuutēchu chēbo biiko choo kimānāakoonyit Yēyiin yoo / kikiikoochinē bārooyinto nyēē wōō kule kuweek kutēēchē :Noowa mwēēnkēēt. / Kiikiiraraach biiko chēē ng'eri choo kimii mwēēnkoonoo ām taambiliilyeet. Ki sisiit :bichooto baateey. ²¹ Kyooroōru :kiyēē kibuntēē :bichoo ām mwēēng' bātisāniisyēēt kuuyu nyōōru :biiko kaararaacheet bēsyōōsyēchu kubuntēē bēēko ām batisaneet. -Mēēwuunē :batisaneet sumtaab bōōrto nyēbo chii, nteenee bo kule kōōnkēt :chii tilyaanateenyii āk Yēyiin. Yēyāktōōs kuu nyooto yoo iyēnchinē :chiito kule kiing'eetee :Yēyiin Yēesu Kiriistō meet. ²² Kiikuwo :Yēesu Kaab Yēyiin ānkumii āwutaab taay nyēbo Yēyiin kubāytooy malayikaanik tukul, choo bāytooyiisyē āk choo bo kāāmukeywēēk.

4

Ōbuurē kuu wōloo mātkooy :Yēyiin

¹ Kinyalil :Kāārārookiintēēt. Kunyoo, oyeyte keey :nkakweek ōnyāliilchē, kuuyu chiito nyoo kaakuchamta keey kunyalil kaakusatee keey

3:8 Efēs. 4:2-3; Filib. 2:2-3; 1Bēt. 1:22   **3:9** Room. 12:17; 1Bēt. 2:23   † **3:12** Tyēēnwookik 34:12-16
3:12 Yāak. 1:26   **3:13** Room. 13:3; Tiitō 2:14   **3:14** 1Bēt. 4:14-16   **3:15** Kolos. 4:5-6; 1Bēt. 1:3-5   **3:16** 1Bēt. 2:15   **3:18** Yēyuut. 3:14; Room. 5:6-8; Ibu. 7:27; 1Bēt. 2:21   **3:19** 1Bēt. 4:6
3:20 Toowu. 6:5-22; 2Bēt. 2:5   **3:21** Yēyuut. 22:16; Room. 6:3-4; Efēs. 5:26   **3:22** Yēyuut. 1:9; Efēs. 1:21; Ibu. 4:14; Mat. 28:18

ng'ōokisto. ² Mēētākōōwoonkyinē :chiichoo soboonnyii tukul kurubē muchastaab biikaab kōōrooni, nteenee ibuurē kuu wōloo māktooy :Yēyiin. ³ Kyōōbootyi bēsyōōsyēk chēē chaang' ōyēyē kuu wōloo yēytooy :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Kyōōyēyē sikornateet, kyōōrubē muchas, kyōōbōōkiitōōsii, kyōōchuultōōsii sookwoonuut ānkōōkutunkyninē āynātōōs. ⁴ Ilātē :chōōrōōnuutēkwok choo kibo kēny yoo -mōōlumchinē ng'ōōkisng'waa nto yotoo nanyuun, kung'ōōmook. ⁵ Mākūrār :chii ake tukul ām bichoo ng'aleekyii nkit ām taayeetaab Yēyiin, nyoo itilchinē ng'aleek biiko choo sobchootiin āk choo kiikubēk. ⁶ Kiyooto :nyēē kiyyey /kyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch biiko choo kiikubēk, si ānkoo kibēk :icheek, kunyōōru soboontaab tāmirmiryēēt ām wōlēē mii :Yēyiin.

Ōyēyiisyyēē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt ām kēēlto nyēē karaam

⁷ Kāākulēēkitiit :tabantaab kiy ake tukul. Kunyoo ōriib keey sōōnēmchinē keey saayēt ām mooyēēt akeenke. ⁸ Kiito nanyuun nyēē miitē ku ōchoomnyē miisin kuuyu yibu :chamateet nyooyeetaab kaat kubo ng'ōōkiswookik chēē tēerchiin.* ⁹ Ōtoochē keey ām kēēlto nyēē -mōōng'unyng'uunyē.

¹⁰ Kiikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul ām akweek rōōbēywoontēētaab Tāmirmiryēēt nyēē makerkeey āk nyēbo ake, sōōyēyēēchinē biiko alak. Kunyi, māchāktōōs kuyēyiisyēē :chii rōōbēywoontēēnyii ām kēēlto nyēē karaam. ¹¹ Yoo ng'āloolē :chii, kumāchē kung'ālooltoochinē Yēyiin, nto nyoo yēyēēchinē chuut, kumāchāktōōs kōōnkētē kule Yēyiin :nyēē kōōnu kāāmuukēywēēk. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, /kiikaasta Yēyiin ām tukuuk tukul kubununēē Yēesu Kiriistō. Kutōōriit :inee ānkubāytooyiis ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Ōyōōtu kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō

¹² Lēyyē chōōrōōnuutēkyuu, -mōōlātē yoo / kākiibuuntēēnook maataab tyēmuutēk. -Mookas yooto kuu kiy nyēē lēl nyēē kayeyakay ām wōlēē ōmiitē. ¹³ Nteenee ōng'ērēkiisyē, kuuyu ōmiitē ōnyālilē ākoo Kāārārōokiintēēt, sōōnyōōru ng'erekweek chēē chaang' bēsyoonoo mākutook :wōōyinnyii. ¹⁴ Yoo /kākiinchuruurook, kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō, ōyib kule ōbēruurootiin miisin kuuyu ōboontē keey Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kwōng'uut. ¹⁵ -Mookany kung'woonchook kuu wōloo ng'woonchintoooy chii nyēē kārumiis, nyēē kāchōōrso, nyēē yēyē ng'al chēē miyootēch, nto mbo nyoo iwutootēē keey ng'aleekaab biiko alak. ¹⁶ Yoo kōōyōōtu kuuyu ōrubē Kiriistō, -mōōmuyēē, nteenee ōbirchi Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ōbooyē Kiriistō. ¹⁷ Kaakuyit :bēsyēēt nyēē /mākitiilchi biich ng'aleek ānku +/mākēetoowunēē biikaab Kiriistō. Ara, yoo kātoowunēēnēēch keey :ng'aleek ii, mākuwuuyit nee ām wōlēē mii :choo -mēyēnchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch? ¹⁸ Kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Yoo wuuyiyitiniē biiko choo kāroomēch /kiiraraach, kuwuuyiyitiniē sōō, nyēē tyaa kibrōkōōsiis?”† ¹⁹ Kunyoo, māchāktōōs biiko choo /kakiinyaliil kuu wōloo

4:1 2Kōōr. 4:10   4:2 1Bēt. 2:21   4:3 Kala. 5:19-21; Ēfēēs. 2:3; Tiitō 3:3   4:5 Yēyuut. 10:42
 4:6 1Bēt. 3:19   4:7 1Kōōr. 7:29, 31; 10:11; Yāāk. 5:8; 1Yooowa. 2:18   * 4:8 Yoo kāmwooy :Yuutayeeek
 kule. “/Kiiyēēn ng'ōōkiswookik” kōōbooru kule, “/Kēēmēto ng'ōōkiswookik.” Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2.
 4:8 Yāāk. 5:20; 1Bēt. 1:22   4:9 Ibu. 13:2   4:10 Room. 12:4-8; 1Kōōr. 12:4-11   4:11 Room.
 12:7; 1Kōōr. 10:31; 12:8   4:12 1Bēt. 1:6-7   4:13 Room. 5:2; 2Kōōr. 4:10; 1Bēt. 5:1   4:14 Mat.
 5:10-12; 1Bēt. 2:20; 3:14   4:16 2Tēm. 1:8   4:17 Cherem. 25:29; 2Tēēs. 1:8   † 4:18 Kāālēw. 11:31

māktooy :Yēyiin, kukiilchi Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey ankutas taay kuyēyē ng'aleek chēē kāroomēch.

5

Kuriibē :booyik biikaab Kiriistō nyēē karaam

¹ Lēyyē, booyikaab biikaab Kiriistō, anii :akeenke ām akweek. Kyaakas wōlēē kinyalilta :Kāārārōokiintēt ānku +/ mākēērōōbwoo nkanii wōōyinto kōōyyiin iyēēwu :inee. ² O-ake kēēchiirēk choo kiikukōōnook :Yēyiin. -Mōōriibē wuu nyēē /kākēēkērchook koong', nteenee ōnēmchinē keey kuu yoo mächē :Yēyiin. -Mookany kutoortaak :muchastaab beesaan, nteenee ocham ōyēchi Yēyiin yiisyēt. ³ -Mōōruruunyē biiko choo /kikēēkōōnook ōriib, nteenee ōyēyē kiyēē karaam sukukāsēēnook :bichoo. ⁴ Nto yoo kächō :Ākiintēt nyoo wōō, +/ mākēētuwēnēnook kiy nyēē wōō nyēē wētii ākookoy.

Ōyibē keey ng'wēny ānkōōkiilchinē Yēyiin

⁵ Mächāktōōs akweek āybēēriik ōkoonyitē booyik. Ōyibē keey :tukul ng'wēny, kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “-Mēēriiku :Yēyiin nyoo ng'āsē keey, nteenee ibēruurē nyoo yibē keey ng'wēny.”† ⁶ Yoo kōōyib keey ng'wēny ām wōlēē mii :Yēyiintēetaab kāāmuukēy, mākōōtōrōōrook yoo kayit :bēsyyēnyii. ⁷ Ōbākookyi muyātēng'woong' tukul Yēyiin, kuuyu riibook.

⁸ Ōriib keey ānkōōkāsu! Miitē :Kibrōkōsyoontēt nyoo buunyoontēng'woong' kuwooliinkēnootē ānkōōririiyootē kuu ng'ētuny kuchēng'ē chii nyēē keereem kubēk. ⁹ Ōkiilchinē ōkoosēē keey Yēyiin sookerekte buunyoontoonoo. Ōnkētē kule miitē mbo :tuubchōōsyēkwook ām kōōrēt tukul kubuntēē nyalilta nyēē wuu nyiitēnyi. ¹⁰ Yoo /kākiiing'woonchook bēsyyōōs chēē ng'ēri, mākōōtitiirōok :Yēyiin nyoo chāmook ānku nyoo kiikukuurchook wōōyinnyii nyēbo ākookoy ām Kiriistō sōōkiil ānkōōkimikiimii. ¹¹ Kubāytooyiis :inee ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēt

¹² Āyookwook lōkōōywēchu ng'ēri kāsirwoo :Siila, ng'ēetaabiya nyēē ākoosēē keey. Āmächē ātitiirōok āmwoowook kule ōkiilchi chamateetaab Yēyiin nyoo bo manta nyoo mächāktōōs ōyyoong'unēē.

¹³ Isubooyook :biikaab Kiriistō ām Bābulōōn* choo /kikeekwey kuu akweek ānkōōsubooyook :nkinee Māārōō nyoo kyaayey kuyēk wērinnyuu. ¹⁴ Otorooch keey :tukul ām chamateet.

Ōbuurtē :biikaab Kiriistō tukul kaalyeet.

5:2 Yoowa. 21:15-17; 1Tēm. 6:5   5:3 Mat. 20:25-28; 1Kōōr. 4:16; 2Kōōr. 1:24; 1Tēm. 4:12   5:4
1Kōōr. 9:24-25; 1Bēt. 1:4   † 5:5 Kāālēw. 3:34   5:5 Ēfēēs. 5:21; Yāāk. 4:6   5:6 Yāāk. 4:10   5:7
Tyēēn. 37:5; 55:22; Filib. 4:6   5:8 2Kōōr. 2:11; 1Tēēs. 5:5-8   5:9 Ēfēēs. 6:11-12; Yāāk. 4:7   5:10
2Tēēs. 2:17   5:12 Yēyuut. 15:22; 1Tēēs. 1:1   * 5:13 Kiyēlēlē :kaaynaani bo Bābulōōn nyoo bo
Rooma.   5:13 Yēyuut. 12:12

Barweetaab Äyēeng' nyēbo Bētērō

Taayta

Siriintēet, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bētērō barwaani ku-miitē kiriinkēetaab Rooma ām kēnyiitaab 67 nto 68 KK, kukāākung'ēt :bēsyōōs chēē ng'ēri /keebakach. Kutakurataat :Bētērō kukānyē /keebakach, koosoot yoo kimwoochinē :Yēesu kule mēēbērē mākōōlil :inee (kas kur. 1:14 āk Yooawaana 21:18-19).

Kiyēē āmu āk nyēē ibooru: / Kēētākyinē barwaani biikaab Kiriistō / kēēmwoochinē kule kuriibēē keey wōlēē mii :kāānēētikaab lembech āk ng'aleekaab miyootoy nyēē yibu :kāānēētutēchoo. Iboorchinē bichoo bo Kiriistō kule bo koomānuut kukiilchi :chii kāānēētutēkaab manta kurubta keey Yēyiin āk Kiriistō, kuu yoo kyoomchinē icheek :lēbkēēyik choo ki-boontotē keey Yēesu. Māchāmchiintōōs :Bētērō āk kāāsōōtēywēēkaab biiko alak choo mwooyē kule -mēēyēwu :Kiriistō. Mwooyē :Bētērō kule yitu 'bēsyēētaab Mokoryoontēēt', nteenee tākōōkēniisyē :Yēyiin kuuyu tinyē muya-yaeyēt āmāmākyinē chii meet. Yoo /kākēēlē 'bēsyēētaab Mokoryoontēēt' ām wōlēē wuunto ām yuutēyu, kōōbooru kule bēsyēēt nyēē iwutēē keey :Yēyiin ām kēēlto nyēbo kwōng'uut ng'aleekaab biiko. Irābchinē bēsyēēt nyoo itiiilchinēē biich :Yēyiin ng'aleek ānkōōmuuchē kōōboor chōōnēētaab Yēesu. Kuu wōliitēnyi kāstooy :Bētērō, ikiimchinē nanyuun biiko choo kāsē ng'aleek chēē mii barwaani kuminyē ām kēēlto nyēē kiikōōwoonkyi kāāsōōtēywēēkwa Yēyiin ānkumuytoochinē nyāliulutēkwa yooto kukānyoonu ām mooyēēt akeenke chōōnēētaab Yēesu nyēbo āyēēng'.

Kyoorōōr keey :Bētērō ānkumākyi biiko bēnur

¹ Anii Simōōni Bētērō nyoo āyēchinē Yēesu Kiriistō yiisyēēt ānkāāyēku *lēbkēēyiintēenyii. Āsirwook akweek choo kōōkēenyōōru :tukul kāāyēnchinooyēēt nyēbo kwōng'uut ankeechurte ām taayeetaab Yēyiin kubununēē Yēesu Kiriistō. Inee :Kāārārōokiintēenyoo ānku Yēyiintēenyoo.

² Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet yooto tukul ōtāsē taay ōnkētē inee āk Yēesu Mokoryoontēenyoo.

Ōkimkiimtu ām kiirnatēētaab Kiriistō

³ Kikōōnēēch :Yēyiin ām kāāmuukēywēēkyii kiy ake tukul nyēē yēyēēch kēēminy kuu wōlo mātkooy :inee. Yēyāktōōs kuu nyooto yoo kēētāsē taay kiinkētē inee. Kiikukuurēēch sukurōōbwēēch wōōyinnyii āk karaamateenyii.

⁴ Yoo kayey :Yēyiin kuu nyooto, kukaakootyiiich tukuuk chēbo kwōng'uut choo kikuurtoowēēch. Yooto, +mākēenyōōru soboontaab Tāmirmiryēenyii ankeechililēē rōkōstaab kōōrooni nyoo yibu :muchasta nyēē miyaat. ⁵ Kunyi, oseyem wōlēē ōmuuktooy okas kule katas taay :kaakaaseeng'woong'. Otasee kaakaaseet ātēbuutēk chēē kāroomēch ankootasee ātēbuutēchoo kiirnatēēt.

⁶ Otasee kiirnatōonoo riibēētaab keey ankootasee riibēētaab keey muya-yaeyēt. Otasee muya-yaeyēt kāāburto nyēē māchē Yēyiin ⁷ ankootasee kāāburoo chamateetaab biich chēē tuubcho. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbuurē ām chamateetaab Yēyiin.

⁸ Yoo ōboontē ng'aleechu kuyem, ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt nyēē karaam miisin ānkōōkimikiitu ām kiirnātēētaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. ⁹ Nteenee yoo -mōōboontē, ōkōryootiin āmōōnkētē kiyēē mākwook :Yēyiin ānkyōōwuutyēē kule / kikiwuuntoowook ng'ōōkiswookikwook. ¹⁰ Kunyoo, lēyyē, mbo ng'etaabiya, oseyem wōlēē ōmuuktooy ōyēyē kiyēē ibooru kule kiikukweyaak :Yēyiin ōyēku cheechii. Yoo kooyey kuu nyooto, -mōōbootōōsii, ¹¹ anku +/ makeetoroochaak ōwut Kaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō nyoo Kāārārōokiintētēēt wōlēē +mābōōminy ākookoy.

Kiikeekas wōōyintaab Kiriistō

¹² +Māāsōōtwook kwaak ng'aleechaata, ānkoo kyōōnkēt sinee ānkyōōkiilchi ng'ālyoontēētaab man nyoo kyōōnyōōru. ¹³ Ākāsē kule karaam āboorwook ng'aleechuutēchu, yoo tāāsobē, ¹⁴ kuuyu ānkētē kule āmiitē wāāmēē kuu yoo kiiboorwoo :Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. ¹⁵ +Maasyeem wōlēē āmuuktooy āboorwook ng'aleechu sōōsōōtē ām bēsyōōsyēk tukul yoo kāmāmiitē kōōrēt.

¹⁶ Yoo kīkēēmwoowook kule mākōōyēēw :Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō ām kāāmukēywēēkaab Yēyiin, mēēbērē kīkēēmwoowunēē tyoonkōōchoy chēbo ng'oomnān, nteenee kiikeekasee :acheek wōōyinnyii koonyekyoo. ¹⁷⁻¹⁸ Kiikeekas :acheek kuutiit nyēē kichōōnēē barak yoo kīkēēmiitē āk inee lekemaanaa kitookunēē :Yēyiin. Kiitōrōōr :Yēyiin inee ānkōōkoochi wōōyinto kumwooyē kule, "Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē ānkāang'erēkyinē."[†]

Onam ng'aleekaab wōōrkooyikaab Yēyiin

¹⁹ Kunyoo, / kikiitiitir ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin. Karaam miisin ōyēbchinē yiit wōōrkooyichu bo Yēyiin kuuyu kerkeyy :lōkōōywēkwaa taariit nyoo lāyē kwēēmooy ākoy bēsyoonoo mākōōrir :kōōrēt kutook :toboyaanteet* kōōluuchook akweek. ²⁰ Nto miisin, mächē ōnkētē kule kimāwōōrkooyēnēē keyy :wōōrkooyikaab Yēyiin, ²¹ nteenee kiiboorchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kumwoowu ng'aleekaab Yēyiin.

2

Kāānēētik choo bo ng'wiiyan

¹ Kitook kēny :wōōrkooyikaab lembech ām wōlēē mii :biikaab Yēyiin, nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto mākukwoonchook :kāānēētikaab lembech. Makuwoow keyy kukwoontoooy kāānēētēywēēk chēē mābo man. Iburyēētē biich :kāānēētēywēēchoo ānkutāyē mbo :icheek Mokoryoontēēt nyoo kiwālāng'wēēch. Nteenee yoo kayit :tabanta, kuburyētōōs :kāānēētichoo areet akeenke. ² Makurub :biiko chēē chaang' ng'ōōkiswookikaab kāānēētichoo ankuyey / keeng'alaalee nyēē miyaat kēēltaab manta. ³ Mākōōchuutunēēnok :kāānēētichu mētēwoy tyoonkōōchoy chēē itoonyē buch kumächē chēēbkiisyoong'. Kiisimkuchōb keyy :Yēyiin kēny kooruusta bichoo ankiikuyeyta keyy :kāāmukuusiintētēēt.

⁴ Manaasaayee :Yēyiin malayikaanik choo kiyēyē ng'ōōkisto, nteenee kiwiirchi kāābkwombiich wōloo tuuy ānkurātootiin ām nyōrōōrōōnik kukānyē bēsyēēt nyēē +/mābokiitiilchinēē ng'aleek.

1:9 Eféēs. 5:26 1:11 2Tēm. 4:18; Tiitō 3:6; 2Bēt. 2:20; 3:18 1:14 Yoowa. 21:18-19; 2Kōōr. 5:1

† 1:17-18 Mataayo 17:5; Māārōō 9:7; Luuka 9:35 * 1:19 Kaayneet ake ku kubnoonkowut. 1:19

Tyēēn. 119:105; Room. 1:2; 13:12; 1Bēt. 1:10-11 1:21 2Tēm. 3:15-16 2:1 Mat. 7:15; Kala. 1:7-9;

2:4 2:3 1Tēm. 6:5 2:4 1Bēt. 3:19-20

⁵ Manaasaayee :Yèyiin kōōrēēt nyoo kibo kēny, nteenee kitōōrchi taambili-ilyeet koowaang'ta kibrōkōsiisyēk. Biiko baateey chēē kisār :Yèyiin ku Noowa ākoo biikiyii tisab. Inee :nyoo kyoomu lōkōōywēkaab manta.

⁶ Kiimukuusēē maata kiriinkōōsyēkaab Sōtōm āk Komoora sukuyēk kāānēētēywoo ām wōlēē mii :biiko choo mārubbē ng'aleekyii. ⁷ Kisār yooto :Yèyiin Lōōt nyoo kichurtaat ānkiiyimē :ng'aleekaab biich chēē ki sikoran āmēēywēyē kiruutēk. ⁸ Kiming'iisyē :chiichoo āk bichooto ānkikāsē kiyēē kiyēyē :bichoo kwaak. Kiiyimē :ng'ōōkistaab bichoo kāāsōōtēyweēkyii chēē ki churtootiiin.

⁹ Kunyoo, inkēt :Yèyiin wōlēē sāruntooy biiko choo iyēnchinē inee kung'ēetyēē nyāliiutēk. Inkētē mbo wōlēē riibtooy kibrōkōsiisyēk choo rātootiiin ākoy bēsyyēt nyoo /kiitilchinēē biiko tukul ng'aleek. ¹⁰ Nto chēē +/mākiing'woonchi miisin ku choo rubē ng'aleekaab muchas ānkutāyē /keebayta.

Rēerchinē keey :kāānēētichu bo lembech tāmirmirook chēē miyootēch choo kōrōōmēch nyēē mānyōkōriitu kuchubē. ¹¹ Ntēē māchub mbo :malayikaanik choo boonto kāāmuukēy miisin kubiir kāānēētichoo tāmirmiroochoo ām taay-eeataab Mokoryoontēt. ¹² Chubē :bichu mbo kiyēē -mēēnkētē. Kerkeey :icheek tyoong'in choo -mēēnkētē kiy. /Kikēēyēyē /sikēēnāmē /ānkēēbākāchē kityō. Mākubootooy :bichu kuu tyoong'iichoo. ¹³ +/Mākiing'woonchi bichoo /kēēyookyinēē kiyēē kiyēyē :icheek. Chāmē ng'aleekaab muchas kulebkey :kōōro. Sōōr :bichu nyēē intosuurē biich ām kaabsaakwa. ¹⁴ Kiikōōwoonkyi :bichoo kāāsōōtēyweēkwaa ng'aleekaab martaayeeet āmēēmuunyē kuyēyē ng'ōōkisto. Ibērbēerootē choo kuskusēch kōōsuuchi ng'al chēē miyootēch. Ki-ikubāw mbo icheek :moorong'nateet anku +/makiiruusta. ¹⁵ Kiikubakaakta kēelto nyēē chuulaat ankurub kēeltaab *wōōrkooyoontēt Balaam арааb Be-yyoor nyoo kicham /kiikoochi beesaan sukuyey kiyēē miyaat. ¹⁶ Nteenee kikereкта :sikiryēt solwoontiiinyii yoo king'ālōolē kuu chiī.

¹⁷ Buch :kāānēētichu bo lembech kuu lōōswēk choo kiikutēēnyoo, nto boolik choo iwuyyē :yoomat āmā roob. Kiikuchōbchi :Yèyiin bichooto kāābkwōombiich wōlēē kikerakay :mēēnān. ¹⁸ Yēyiisyēē ng'al chēbo ng'wiinyan kōōchuutunēē biiko choo kātākumwēyēē rōkōsto, kōōyēēchi ng'aleekaab muchas kulumchi martaayeeet. ¹⁹ Kuurtoochinē :kāānēētichoo bichoo rātootiiin kule +/makiityaach, nteenee rātootiiin :nkicheek ām ng'al chēbo rōkōs chēē yēyootē, kuuyu kiy ake tukul nyoo ibēlēē chiito kubāwu :kiyooto chiichoo. ²⁰ Yoo kāākōōnkēt :chiito Mokoryoontēnyoo nyoo Kāārārookiintēnyoo Yēesu Kiriistō ānkāākumwēyēē ng'ōōkistaab kōōrooni nto yityo kumuutmuutyi keey ng'ōōkisoo, kwoorānē. Yooto mākumiyātyi chiichoo miisin kusiiir yoo kitākumii mēēnān. ²¹ Kikaykay ām wōlēē mii :inee nto kimānāākōōnkēt kēeltaab manta kusiiir kōōnkēt nto yityo kumaasakay kutay ng'ālyoontēētaab Yèyiin nyoo /kikiikoochinē inee. ²² Ibooru :kiyēē yēyāktōōs ām wōlēē mii :chiichoo kule bo man ng'ālyoontooni /kēēmwooyē kule, “Iyēēchinē :ng'ōōk kaang'uung'taakyii,”† nto “Kooyey :nkurwēyit nyoo /kākiwuun wokoomilmiilee ruurētyēēt.”

2:5 1Bēt. 3:20; 2Bēt. 3:6   2:6 Toowu. 19:24-25   2:7 Toowu. 19:1-16   2:9 Mat. 6:13; 1Kōōr. 10:13; Ng'oong'. 3:10   2:14 Mat. 5:28; 1Tēm. 6:5; 2Tēm. 3:6-7   2:15 Kāāyit. 22:7, 17   2:16 Kāāyit. 22:28-33   2:19 Yoowa. 8:34   2:20 Mat. 12:45; Ibu. 6:4-6; 2Bēt. 1:11   2:21 Luuka 12:47-48   † 2:22 Kāālēwēnik 26:11   2:22 Yuuta 4-13

3

Ōchōb keey kubo bēsýēētaab Mokoryoontēē

¹ Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, barweetaab āyēēng' :nyiiṭēnyi āsirwook. Kwāāsirwook bārōōnōochuutēchu tukwaay ākiimēē kāāsōōṭēyweēkwook kuchuulākiiis. ² Āmāchē ōsōōṭē ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin kēny ākoo mākuutyēētaab Mokoryoontēēt ānku Kāārārookiintēēt nyoo kikoōnook *:lēbkeēyikwook.

³ Māchē ōnkētē kāroomin kule ām bēsýōōsyēk chēbo lētuut mākutook :bi-iko chēē kiikubāw :muchastaab bōōrwoonikwaa. Mākōōnchuruurook :bichoo ⁴ kumwooyē kule, “Kikiikukuurto oob :Yēēsu kule mākōōyēēw? Ara mii ānō :inee naas? Nto ii, ntēē tākōōyooong'oot :kiy ake tukul kuu yooto /kikēēyēyē kōōrēēt kung'eetee bēsýōōsyēkaab mbo kuuko ākoy raat?”

⁵ Kikwētyi buch :bichoo kumwooyē kule kimāyēyē :Yēyiin kēny barak āk ng'wēny kubununēē ng'ālyoontēēnyii. Kitookunēē :kōōrēēt bēēko ānkusātyi :Yēyiin bēēko komos sukutook :kōōrēēt ⁶ ānkōōmukuusēē bēēko kōōrēēt bēsýoonoo kibo taambiliilyeet. ⁷ Riibē :Yēyiin barak āk ng'wēny kubuntēē ng'ālyoontoonootonyii ākoy bēsýēēt nyoo /kiimukuusēē maat yoo /kiitiilchinē /ankeemasta biiko choo mābo Yēyiin.

⁸ Chōōrōōnuutēkyuu, ōnkēt kule ām wōlēē mii :Yēyiin, kerkeey :bēsýēēt akeenke āk kēnyisyēk kisyeeeret akeenke ānku kerkeey :kēnyisyēk kisyeeeret akeenke āk bēsýēēt akeenke. ⁹ -Mēēkooyē keey :Yēyiin ām kiyēē kiikukuurto kuu yoo isōōṭē :biiko alake. Nteenee muytoochook kuuyu māmāchē kule kubot :chii. Mākyinē biiko tukul kuweeksee ng'ōōkiswookikwaa.

¹⁰ Mākumuung' :bēsýēētaab Mokoryoontēēt kuu chōōriin. Mākubot yooto :wōliin bo barak kōōruumootē ānkumukuus :kookeelik āk araaweeṭ ānkubēk :kōōrēēt kuboonto tukuuyii tukul. ¹¹ Ara yoo +/mākiimukuus tukuuchu tukul ii, kumāchāktōōs ōbuurtē ānō ām soboonwēkwook? Māchāktōōs ōnēmu keey ōtililiitu ānkōōṭāboonchi keey Yēyiin. ¹² Ōkānyoonu bēsýoonoo bo Yēyiin ānkōōwuruurē kulēēkitiit. +/Mākiimukuusēē maat wōliin bo barak ānkuchōlyo :kookeelik āk tukuuk alak tukul bēsýoonooto. ¹³ Nteenee kēēkānyē barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl nyoo churtaat wōloo kikuurtooy :Yēyiin.

¹⁴ Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo ōmiitē ōkānyoonu bēsýoonooto, māchāktōōs ōsyēēmē wōlēē ōmuktooy ōbuurē ām soboonto nyēē tiliil si nto yoo ōbēēṭii taayeetaab Yēyiin, -mōōṭinyē ng'uusng'uusyo. ¹⁵ Ōnkēt kule muytooy :Yēyiin /sikiiraraach biiko. Kisirwook kuu nyooto nkinee :ng'eetaabiya Bāwulō nyoo kēēchāmē kuyēyisyēē kiirnātēēt nyoo kiikoochinē :Yēyiin. ¹⁶ I-ārōōru :inee ng'aleek chēē wuu chuutēchu ām bārōōnōōkyii tukul. Miitē :ng'aleek alake bārōōnōōkyii chēē mā nyumnyumēch /keekas. Itoomē :maanyisyeyek āk choo tākōōwiywiiytōōs ng'aleekyii. Nyēērēē :bichu siruutēkaab Yēyiin alak, ng'ālyoo nyēē makuyey :icheek kubootyo.

¹⁷ Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo kōsimākāloonwook, ōriib keey, simayeyaak :ng'aleekaab biiko choo mārūbē Yēyiin ochabaayte ām kiyēē ōyooong'unēē. ¹⁸ Otas taay ōṭiitir keey ām chamateet āk kiirnātēētaab Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēenyoo nyoo Kāārārookiintēenyoo. Kutōōriit :inee ākoooy. Kuwuuyiit nyooto.

Barweetaab Taayta nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: /Kikēēkuurē kaametiitaab lēbkēēyiintēēt Yoowaana kule Sālōōmē ānki cheebkaametiitaab Maaryaa nyoo ki kaametiitaab Yēesu (kas Mataayo 27:56; Māārō 16:1; Yoowaana 19:25). Ki inee, Yāākōbō nyoo ki ng'ēetaabkaametiitaab Yēesu āk Bētērō, ām rubiik chuut, :chēē ki lēēkitēē Yēesu. Kisir :Yoowaana barwaani ankusir subak kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch āk nyēbo Ng'oong'uutyēēt. Ānkoō manaatwech :bārōōnōochu kule siriintēēt :ng'oo, tookunoot :wōlēē bēētooy :ng'aleekaab bārōōnōochuutēchu kule kerkey āk choo bo kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta :Yoowaana kule siriintēēt akeenke :nyēē kisirē tukul. Chāmchiintōōs mbo :booyik choo kisimkunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin kule kisirē :Yoowaana tukul. /Kikēēsirē bārōōnōochu tukul ku sōmōk ām bārōoyinto akeenke nto yooto ku yoo kikiikuriik kumēēchi key :Yoowaana ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 85 āk 95 KK. Imuuchē kukisirē :Yoowaana bārōōnōōk āk kitaabuut nyēbo lōkōōywēk chēē kāroomēch kumiitē kiriinkēētaab Ēfēēsō ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki) wōlēē kichokōōtēryēēkyi :inee bēsyoōsyēkaab soboonnyii ku kāāntōōyiin nyēē koonyi-toot miisin ām biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimāchē :Yoowaana ām barwaaninyii kōōkōmkoom biiko choo kāsē lōkōōywēkyii, kulēēkitiit :tilyaanateeng'waa āk Yēyiin ānkuchoomnyo :icheek nkit. Mwoochinē mbo subak kule kuriibēē key wōlēē mii :kāānēētuutēk chēbo lembech choo māchāmchiintōōs kule /kikēēsich Yēesu kuu chii ankume ku chii. /Kēemwooyē mbo subak kule kiwuu nyēē ki chii :Yēesu nteenee ki tāmirmiryēēt kubooyiit man. Nto subak, /kēemwooyē mbo kule king'eetee bōōrnnyii nyoo chii /kumānāābokēēkwērtōochi murtooywoontēēt. Tooku mbo subak kule mii :Yoowaana kōōboorchinē biiko kule kuriibēē key ng'oomng'ookik, nto chooto ku kāānēētikaab lembech choo kimwooyootē kule ng'ālyoo nyēbo kwōng'uut yoo tinyē :chiitaab Kiriistō ng'oomnānēēt nyēbo man. Kunyoo kimwooyē :bichoo kule kābo kiyēē kayeyee :chii bōōrto. Kimā ng'ālyoo nyēbo koomānuut yoo kāminy :chii ām soboon nyēē mā chuulaat ānkoō ku chiitaab Kiriistō. Mwooyē :Yoowaana kutook kule ng'wiinyan :ng'aleekaab ng'oomnānēēt choo inēētē :kāānēētikaab lembech. Nteenee chōōnēē :ng'oomnānēēt nyēbo man wōlēē miitē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Ibooru :Yoowaana kule ki chii kubooyiit man :lakwataab Yēyiin nyoo wēētii kibchuulyo. Ikiime mbo subak ng'aleekaab chamateet, nyoooyetaab kaat, /kyoomchiin āmit, /kiibēl ng'ōōkisto, kutinyē :chiito manta kule /kiirāroochē, tiliilinto āk soboontaab kibchuulyo.

Ng'ālyoontēētaab soboonto

¹ Ng'ālyoontooni kyoomwook :acheek ku nyēē kimii /kumānāākēētoow kōōrēēt. Kikeekasaanu Ng'ālyoontooni ām yiitiikyoo ankeekasee mbo koonyekyoo, kiirōōtootē ānkēētiinyēē āwunnyēkyoo. Ng'ālyoontooni ku ng'ālyoontēētaab soboonto. ² Kichō :Soboonto. Kiboonto key :Soboonoo āk Baaba Yēyiin. Kōōkōōyookwēēch :Baaba Soboonoo. Kikeekas Soboonooto ānkēēng'āloolēē. Sobooniitēnyii ku soboontaab kibchuulyo nyēē kyoomwook.

³ Kyoomwook nkakweek kiyēē kookeekas sōōyēku akweek akeenke āk acheek kuu yoo kēēyēku :acheek akeenke āk Baaba ākoo Lakwanyii, Yēesu Kiriistō. ⁴ Kēēsirwook si yoo koorub ng'aleechu, kuyitita :ng'erekweekwook.

Māchāktōōs kēēbēesyētootēē lēbkēēyyēēt

⁵ Lōkōōywēk chēē kookeekas kukwaanee wōlēē mii :Yēesu chu kēēmiitē kēēmwoowook ku kule, lēbkēēyyēēt :Yēyiin. Māmii :mēēnān wōlēē mii :Yēyiin.

⁶ Yoo kēēyēyē keye kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ānkutākēēbēesyētootēē mēēnān, kēēmiitē kiibērbēēriisyē āmākēērubē ng'aleekaab manta. ⁷ Nteenee yoo kēēbēesyētootēē lēbkēēyyēēt, kuu yoo mii :Yēyiin lēbkēēyyēēt, kēēyēku kiiti akeenke ānkōōwuuntoowēēch :korotiikaab Yēesu ng'ōōki ake tukul.

⁸ Yoo yibē keye :chii kule māyēyē ng'ōōki ake tukul, kōōbērbēērē keye :nyoo anku manaanam ng'ālyoontēētaab manta. ⁹ Nto yoo kāchāmchiin :chii kule kiikuyey ng'ōōki, kunyōōchinē :Yēyiin kaat ānkōōtiliilē ām tukuuk tukul choo māchurtootiin, kuuyu churtaat :Yēyiin /ānkiikoosēē keye. ¹⁰ Nto yoo yibē keye :chii kule manayey ng'ōōki ake tukul, kumiitē kumwooyē kule ng'wiin :Yēyiin amanaanam ng'ālyoontēēnyii.

2

¹ Biikyuu choo āchāmē, āsirwook ng'aleechu simōōchoolwookēn. Nto yoo kāchoolwookēn :chii, kung'ālooltoowēēch :chiito ake nyēē ming'tooy keye Baaba. Nyooto ku Yēesu Kiriistō nyoo churtaat. ² Kiikooyto :Yēesu soboonnyii sukoomuuch :Yēyiin kunyōōwēēch kaat ām choolwookātēnyoo. Mēēbērē choolwookātēnyoo acheek baateey, nteenee choolwookātēētaab chii ake tukul.

Māchāktōōs kēērubē kiyēē mwooyē :Yēyiin

³ Yoo sikiinkēt man kule kēēbooyē Yēyiin, ku yoo kēērubē kiyēē mwooyē.

⁴ Chii nyoo mwooyē kule, “Ābooyē :anii Yēyiin,” amēēbērē yēyē kiyēē mākyinē :Yēyiin ku ng'wiin :chiichoo āmāboonto manta. ⁵ Nteenee chii nyoo karub ng'ālyoontēētaab Yēyiin kukaakucham :chiichoo Yēyiin kuchurta. Kēēliitēnyii :nyēē iboorwēēch kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin. ⁶ Chii ake tukul nyoo mwooyē kule kiikunoomnyoo āk Yēyiin kumāchāktōōs kōōbuurē kuu wōloo kiibuurtooy :Yēesu.

Māchāktōōs kēēchoomtōōsii

⁷ Chōōrōōnuutēkyuu choo āchāmē, mākuutyēēt nyēē āmiitē āsirwook kumēēbērē nyēē lēēl, nteenee bo :mākuutyooni kēny ānku nyoo kyookasaanu.

⁸ Nteenee, mii :kiy nyēē lēēl mākuutyooni nyēē āmiitē wāāsirwook. Imuuchē keekaaman mākuutyooni kuu wōloo kiyēytooy :Yēesu, kuuyu mii kubotē :mēēnānēēt ānkumii kutooku :lēbkēēyyēēt nyēbo man. ⁹ Chii ake tukul nyoo yibē keye kule mii lēbkēēyyēēt, ānkuwēchē ng'eetaabkaamet, tākumii :nyoo mēēnān. ¹⁰ Nto nyoo chāmē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo lēbkēēyyēēt āmāyēyē biiko kuchuunnyyē Yēyiin. ¹¹ Nteenee, nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo mēēnān ānkuwēchē kibtuuy ma. -Mēēnkētē wōlēē wēēti, kuuyu kaker :mēēnānēēt koonyekyii.

-Mōōchāmē tukuukaab kōōrooni

12 Āsirwook akweek lēekōōk kuuyu kōōkunyoōwook :Yēyiin kaat ām ng'ōōkiswookikwook, kubununēē kaayneetaab Yēesu.

13 Āsirwook akweek booyik kuuyu ōnkētē Yēesu nyoo kimii / kumānāākēētoow kōōrēt.

Āsirwook akweek āybēēriik kuuyu kyōōsyēētē Kibrōkōōsyooētēt.

Kāāsirwook akweek, lēekōōk, kuuyu ōnkētē Baaba.

14 Kāāsirwook akweek, booyik kuuyu ōnkētē Yēesu nyoo kimii / kumānāākēētoow kōōrēt.

Kāāsirwook akweek āybēēriik kuuyu ōkichootiin ankyoonam ng'ālyooētēētaab Yēyiin ānkyōōsyēētē Kibrōkōōsyooētēt.

15 Biikyuu, -moocham tukuukaab kōōrooni. Chii ake tukul nyoo yēētyinē keey tukuuchu, kumāchāmē :nyoo Baaba. 16 Mākwoonēē :tukuuchoo wōlēē mii :Baaba, nteenee bo kōōrooni. Tukuuchoo ku muchastaab bōōrto, kiyēē chōrōkyinē :koonyekuuk ākoo mēēnātēēt. 17 Bēku :kōōrooni āk muchas nyēbo keel ake tukul, nteenee, chii nyoo yēyē kuu wōloo māktōoy :Yēyiin, kuboonto :nyoo *soboontaab kibchuulyo ākookoy.

Ōriibēē keey biiko choo kwiilē Kiriistō

18 Biikyuu, bēsyoōsyēk :chu chēbo tiing'āt. Ābērē kyookas kule mākucho :Kwiiliintēētaab *Kiriistō nyēē wōō. Mii :biiko wōlēē wōō mbo kuunyiitēnyi kukwiilē Kiriistō. Ng'ālyooontooniitēnyi :nyēē kiinkētēē kule bēsyoōsyēk :chuutēchu chēbo tiing'āt. 19 Kiibetyeenyee keey :bichoo wōlēē kēēmiitē ānkubēēchi keey. Nteenee ākoo kimā chēēchoo man :bichoo kuuyu nto ki chēēchoo, nto mēēbērē kibākoooktēēch. Nteenee, kiiboorwēēch :wōlēē kibeeta kule kimāmii mbo :akeenke ām bichooto nyēē ki nyēēnyoo.

20 Nteenee kiikung'aabeenaak akweek :Yēesu Tāmirmiryēēt ānkōōsēwunootiin :tukul. 21 Mēēbērē āmiitē āsirwook kuuyu -mōōnkētē manta, nteenee āsirwook kuuyu ōnkētē. Nto subak ōnkētē kule māmii :ng'ālyoo nyēbo ng'wiiynan nyēē chōōnēē manta. 22 Ng'wiintēēt ku ng'oo? Ng'wiintēēt ku nyoo mwooyē kule mā Kāārārōokiintēēt :Yēesu nyoo kiiyooku :Yēyiin. Kwiiliintēētaab Kiriistō :nyoo nyēē tāyē Baaba āk Lakwanyii. 23 Chiito :nyēē tāyē Leekweet kukaakutay nkinee Kwaan. Nto nyoo chāmē Leekweet kuchāmē nkinee Kwaan.

24 Māchāktōōs okas kule koonamte mēt kiyēē kyookasaanu kuchakee kēny. Yoo koonamte mēt, +mōōtēbunēē komostaab Leekweet āk Baaba. 25 *Soboontaab kibchuulyo :nyiiitēnyi nyoo /kikēēkuurtoowēēch.

26 Āmiitē āsirwook ng'aleechu kurubta keey biiko choo syēēmē kule kuken-taak. 27 Nteenee kyōōnyōōru :akweek Tāmirmiryoonoo king'oobēēnook :Yēesu. Yoo miitē :Tāmirmiryēēt āring'woong', mēēbērē ōtiyiēē keey kāānēētēyewēēkaab biich buch. Nteenee nyēē inēētōok kurubta keey āk kiy ake tukul nyēē yēmāktōōs, ku Tāmirmiryēēt. Inee :nyoo manta āmāng'wiiynānē. Kunyoo, orub kāānēētēyewēēkaab Tāmirmiryēēt ānkōōkiilchi Yēesu.

28 Kunyoo ii, biikyuu, ōkiilchi Yēesu, sukung'eet kēētinyē man nyēē -mākēēmuuytōōsii ām taayeenyii ām bēsyeēt nyoo chōōnēē. 29 Kuu yoo ōnkētē

kule churtaat :Yēesu, ōnkēt naas kule chii ake tukul nyoo yēyē kiyēē churtaat kubo :nyoo Yēyiin.

3

Ōbuur kuu wōloo ibuurtooy :lōkōkaab Yēyiin

¹ Chāmēēch sōo, :Yēyiin nyēē tyaa kut /kēēkuurēech kule lōkōkaab Yēyiin. Ānku man, kēēyēku cheechii. Kiito nyēē yēyē biiko alak simēēnkētēech ku kule -mēēnkētē :icheek Yēesu. ² Chōōrōōnuutēkyuu choo āchāmē, kāākēēyēku lōkōkaab Yēyiin ānkoō toombo kutook mbo kule +mākēēyēku nee lētuumoo. Nteenee, kiinkētē kule yoo kēēyēēw :Yēesu, +makeekerkeyiitu āk inee kuuyu +makeekas inee kuu wōloo wuunto. ³ Chii ake tukul nyoo boontēē ng'ālyoontooni mooyēēt, kōōbuurē ām soboonto nyēē tiliil kuu wōloo wuunto :Yēesu.

⁴ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'ōōki, kāākwiiiri :nyoo kiruutēkaab Yēyiin. Kubooyiit man ng'ōōki /kiyiri kiruutēkaab Yēyiin. ⁵ Nteenee, ōnkētē kule kichō :Yēesu sichokōōbuuktoowēech ng'ōōkiswookikyoo, ānkōōnkētē :akweek mbo kule mātinyē :Yēesu ng'ōōki ake tukul. ⁶ Chii ake tukul nyoo kiilchinē Yēesu māyēyē ng'ōōki. Nto nyoo yēyē ng'ōōki -mēēnkētē :chiichoo wōlēē wuu :Yēesu.

⁷ Biikyuu, -mookany /kiiberbeeraak. Chii nyoo yēyē kiyēē mächē :Yēyiin ku churtaat :nyoo kuu yoo churtaat :Yēesu. ⁸ Nto nyoo yēyē ng'ōōki, kubo :nyoo Kibrōkōsyooontēēt, kuuyu chōōnēē :ng'ōōki Kibrōkōsyooontoonoo nyoo kiikuyeyaan ng'ōōki kung'eetee kēny. Nteenee kichōōnii :Lakwataab Yēyiin chokooburyeet yiisyēetaab Kibrōkōsyooontēēt. ⁹ Māmii :chii nyēbo Yēyiin nyēē tāse taay kuyeyē ng'ōōki yoo miitē :Yēyiin āriinyii. -Mēēmuuchē kuyeyē :chii nyēbo Yēyiin ng'ōōki. ¹⁰ Mii :ng'ālyoo yu nyēē /kiinkētēē kule lōkōkaab Yēyiin :chu, nto choo kubo Kibrōkōsyooontēēt. Chii ake tukul nyoo māyēyē kiyēē churtaat, kumābo :nyoo Yēyiin. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii :chii nyoo mächāmē ng'eetaabkaamet.

Mächē kēēchoomtōōsii kuu wōloo chāmtēēch :Yēesu

¹¹ Ng'ālyoo nyēē kyookasaanu ku kule, mächē kēēchoomtōōsii. ¹² -Mookany keekerkeyiitu ākoo Kaayin nyoo kibo Kibrōkōsyooontēēt, nyoo kibārē ng'eetaabkaamet. Kibārchi nee ng'eetaabkaamet? Kibar kuuyu kimiyootēch :ātēbuutēkyii nteenee ki kāroomēch chēbo nyiin.

¹³ Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, -mōōlātē yoo kāwēchook :biiko ām kōōroni. ¹⁴ Kiinkētē kule kookeekwaanee wōlēē mii :meet ankookeeyitu wōlēē mii :soboonto. Kiito nyēē kiinkētēē ku kule kēēchāmē mbo ng'eetaabiya. Chii ake tukul nyoo wēchē ng'eetaabkaam, tākumii :nyoo wōloo mii :meet. ¹⁵ Chii ake tukul nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, ku miyaat :nyoo kuu rumiin. Ābērē ōnkētē kubooyiit man kule mātinyē :rumiintō *soboontaab kibchuulyo.

¹⁶ Kiyēē kōōnēech kiinkēt wōlēē wuu :chamateet ku kule kiikooyto :Yēesu soboonyyii kubo acheek. Kunyoo, māk wēech nkacheek kiikooytooy soboonykyoo kubo mbo ng'eetaabiya. ¹⁷ Yoo boonto :chii tukuuyyii ānkukāsē kunyalilē :ng'eetaabkaamet āmāriirēē nyiin ii, kōōmuuchē kule nee kuboonto

2:29 1Yoowa. 3:7, 10   **3:1** Yoowa. 1:12; Room. 8:14-17; 1Yoowa. 3:10; 4:6   **3:2** 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 3:18; Filib. 3:21; Kolos. 3:4   **3:5** Yoowa. 1:29; 2Kōōr. 5:21; 1Bēt. 2:24; 1Yoowa. 1:7, 9; 2:2, 12, 22; 3:18; 4:10   **3:6** Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 3:9; 5:18   **3:8** Mat. 12:26-29; Yoowa. 8:44   **3:10** 1Yoowa. 2:9, 29   **3:11** Yoowa. 13:34; 1Yoowa. 4:11   **3:12** Toowu. 4:8; Yuuta 11   **3:13** Yoowa. 15:18-19   **3:14** Yoowa. 5:24   **3:15** Mat. 5:21-22; Ng'oong'. 21:8   **3:16** Yoowa. 15:13; Kala. 1:4

:chiichoo chamateetaab Yēyiin? ¹⁸ Biikyuu, -mookany kiiyiilē kuutuweek buch kule kēechoomtōōsii, nteenee mächāktōōs kiiboorunēē chamataanaa yēyuuṭēkaab manta. ¹⁹⁻²⁰ Yoo kēēyēyē kuu nyooto, kiinkētēē yooto kule kēēbooyē manta. Yoo kāmwooy :kāāsōōṭēywēēkyoo kule -mākēēboontē manta, okany kēēyisu kāāsōōṭēywēēchoo yoo mēēmiitē taayeetaab Yēyiin. Mächāktōōs kēēmwooyē kule wōō :Yēyiin kusir kāāsōōṭēywēēkyoo ānkōōnkētē :inee kiy ake tukul nyēē kēēyēyē.

²¹ Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāmwooy :kāāsōōṭēywēēkyoo kule kēēboontē man, +mākiiyoong'iisyē taayeetaab Yēyiin nyēē māmii :muyātēēt ²² ānkēēnyōōru kiy ake tukul nyoo kēēsoomē, kuuyu kēērubē mākuutēkyii ānkēēyēyē kiyēē ing'ērēēchē inee. ²³ Mākuutyēētaab Yēyiin ku kule, mächāktōōs kiiyēnchinē kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu ānku Kāārārōokintēēt. Mächāktōōs kēechoomtōōsii kuu yoo /kēēmwooytoowēēch. ²⁴ Biiko choo rubē mākuutēkaab Yēyiin :chēē kiikunoomnyo āk Yēyiin. Kiyēē kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku Tāmirmiryēēt nyoo kiikurōōbwēēch.

4

Ōriibēē keyy biiko choo mātinyē manta

¹ Chōōrōōnuutēkyuu, kookukwaanaat :biich chēē chaang' chēē yibē keyy kule *wōōrkooyikaab Yēyiin. Kunyoo, -mōōyēnchi ng'al alak tukul choo kookas. Nteenee, ōrōōtootē nyēē karaam sōōnkēt yoo kwoonēē man wōlēē mii :Yēyiin.

² Okany āboorwook wōlēē sōōnkētitooy biiko chēē boonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule kichō :Yēesu Kiriistō kōōrēt kuu chii, kuboonto :chiichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ³ Nto chii ake tukul nyoo mächāmtooy kule wuu nyooto, mābo :nyoo Yēyiin nteenee kwiiliintēētaab Kiriistō. Ābērē kyookas kule mākuchō :Kwiiliintēētaab Kiriistō, nteenee kookukwaanaat mbo :alake kēny.

⁴ Biikyuu, ōbooyē :akweek Yēyiin. Kyoobiirte choo kwiilē Kāārārōokintēēt kuuyu Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo ōboontē :akweek ku wōō kusir nyoo bāwu tāmirmirook choo miyootēch choo iwārē biiko ām kōōrooni. ⁵ Bo :kwiilōōtichoo kōōrooni. Kunyoo, ng'ālōolootē ng'al chēē rubtooy keyy āk soboontaab kōōrooni ānkukāsyinē :biikaab kōōrooni. ⁶ Nteenee kēēbooyē :acheek Yēyiin, nto nyoo chāmē Yēyiin kukāswēēch. Nto nyoo mābo Yēyiin, kumākāswēēch. Kēēlooto :nyēē kiinkētēē tāmirmiryēēt nyēbo manta ākoo nyēbo ng'wiinyan.

Chamateetaab Yēyiin

⁷ Chōōrōōnuutēkyuu, okany kēechoomtōōsii kuuyu toowunēē :chamateet wōlēē mii :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmē ake, kubo :nyoo Yēyiin ānkōōnkētē Yēyiin. ⁸ Nto nyoo mächāmē ake, kumēēnkētē wōlēē wuu :Yēyiin kuuyu Yēyiin ku chamateet. ⁹ Kiiboorwēēch :Yēyiin chamateenyii yu kikōōnu Lakwanyii akeenke baateey kuchō kōōrēt sukung'ēet kēēsobchē kubununēē Lakwanaa. ¹⁰ Chamataanaa kumēēbērē acheck :chēē kikeecham Yēyiin, nteenee kichameech :Yēyiin kut kukōōn Lakwanyii kuyēk kōōrōsyoo /sikēēnyōōwēēch kaat ām choolwookātēenyoo. ¹¹ Chōōrōōnuutēkyuu, kuuyu chāmēēch :Yēyiin miisin kuu nyooto, kumākāwēēch nkacheek kēechoomtōōsii.

3:17 Kiruu. 15:7   **3:18** Yāak. 2:15-17   **3:21** 1Yoowa. 2:28; 4:17   **3:22** Yoowa. 15:16   **3:23** Yoowa. 6:29; 13:34   **3:24** Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 4:13   **4:1** Mat. 7:15; 1Tēēs. 5:21; 1Yoowa. 2:18
4:2 Yoowa. 1:14; 1Kōōr. 12:3   **4:3** 1Yoowa. 2:18, 22   **4:4** 1Yoowa. 5:5   **4:6** 1Yoowa. 3:1; 2:4
4:10 Room. 5:8; Yoowa. 3:16   **4:10** 1Yoowa. 2:2; 3:5   **4:11** Yoowa. 13:34; 1Yoowa. 3:11; 4:21;
 2Yoowa. 5

12 Ānkoo māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin, nteenee yoo kēēchoomtōōsii kēēboontē keey Yēyiin ankumakuchurta :chamateenyii ām wōlēē kēēmiitē.

13 Kiyēē kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku Tāmirmiryēēnyii nyoo kiikukōōnēēch. 14 Kookeekasee :acheek koonyekyoo ānkiibooru kubooyiit man kule kōōkukōōn :Baaba Lakwanyii chokooraraach kōōrēēt. 15 Yoo kachamta :chii kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu, ku akeenke :chiichoo āk Yēyiin. 16 Kiinkētē :acheek chamateet nyēē boontēēnēēch :Yēyiin ānkiikoosēē keey chamataanaa.

Chamateet :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kiilchinē chamateet, kiikunoomnyo :nyoo āk Yēyiin. 17 Yoo kēēboontē chamateet ānkiibuurē kuu wōloo kiibuurotooy :Yēesu ām kōōrēēt, kēēmiitē kiibooru chamateet nyēē churtaat. Yooto nanyuun, -mākēētinyē muyāt ām bēsyēēt nyoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. 18 Māmuyē :chii nyoo tinyē chamateetaab Yēyiin kuuyu kwētē :chamateet nyēē churtaat muyātēēt. Yoo kāmuyēē :chii /kiing'woonchi, kōōbooru :yooto kule mānākich :chamateetaab Yēyiin nyēē boonto.

19 Kēēchoomtōōsii kuuyu kisimkuchameech :Yēyiin. 20 Yoo kāmwooy :chii kule chāmē Yēyiin āmāchāmē ng'eetaabkaamet, ku ng'wiin :chiichoo. Yoo māchāmē :chii ng'eetaabkaamet nyoo kāsē ii, makucham kule nee Yēyiin nyoo manaakas? 21 Mākuutyēēt nyēē kikōōnēēch :Yēyiin ku nyi: Māchāktōōs :chii nyoo chāmē Yēyiin kuchāmē nkinee ng'eetaabkaamet.

5

Tinyē soboonto :chiito nyēē kiikuchamta Lakwataab Yēyiin

1 Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule Kāārārōokiintēēt :Yēesu, kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo chāmē kwaaniitaab leekweet, kuchāmē mbo nkinee leekweet. 2 Kiinkētē kule kēēchāmē lōkōkaab Yēyiin yoo kēēchāmē Yēyiin ānkēerubē mākuutēkyii. 3 Kiyēē ibooru kule kēēchāmē Yēyiin ku kēēriib mākuutēkyii, āmānyikisyēēch :mākuutēchoo. 4 Chii ake tukul nyoo bo Yēyiin, kubiirtooy miyootyēēt nyēē mii kōōrooni. Yoo kakiikaasee keey Yēyiin, +mākiibēl kōōrēēt. 5 Ng'oo :nyēē isyēēntooy kōōrēēt ēē? Nyēē isyēēntooy ku nyoo chāmtooy kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu.

6 Yu kichōōnii :Yēesu Kiriistō kōōrēēt, kibununēē bēēko āk korotiik.* Mēēberē kibununēē bēēko baateey, nteenee kibununēē bēēko ākoo korotiik. Mwooyē :Tāmirmiryēēt ng'aleechu, ānkumwooyē :Tāmirmiryēēt kiyēē bo man. 7 Miitē :tukuuk sōmōku chēē iboorwēēch kule kichō :Yēesu kuu chii. 8 Tukuuchotoo ku: Tāmirmiryēētaab Yēyiin, bēēko āk korotiik. Ibooru :tukuuchu sōmōku kiito akeenke. 9 Yoo kēēchāmē kiyēē mwoowēēch :biiko ii, +makeecham sōo, nyēē tyaa kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii! 10 Chii ake tukul nyoo chāmtooy Lakwataab Yēyiin kōōnkētē man kule inee :nyooto. Nto chii nyoo māchāmtooy ng'aleechu, kumwooyē :nyoo kule ng'wiin :Yēyiin kuuyu manaachamta kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii.

4:12 Yoowa. 1:18; 1Yoowa. 2:5; 4:17 4:13 Yoowa. 14:16; Room. 8:4-6, 9, 14 4:14 Yoowa. 15:27; 4:25 4:15 1Yoowa. 2:23 4:16 Yoowa. 15:4-5 4:17 Yoowa. 3:18; 5:24-25; 1Yoowa. 4:12; 3:21 4:20 1Yoowa. 2:9 4:21 1Yoowa. 4:11 5:1 Yoowa. 4:25 5:3 Mat. 11:30 5:4 Yoowa. 16:33 5:5 Room. 8:37-39; 1Yoowa. 4:4 * 5:6 Ibooru :ng'alyoontēēt 'korotiik' ām yu kule 'meet'. Isōōtē :biiko alakale kule ibooru :ng'alyoontēēt 'bēēko' 'kwootēēk' kuu yoo ibooruoot ām Yoowaana 3:5, nto alak, kōōsōōtē kule ibooru 'bēēkaab bātisāniisyēēt'. 5:6 Yoowa. 19:34; 16:13 5:10 Room. 8:16; Kala. 4:6

11 Kimwoowēech :Yēyiin kule kiikukōōnēēch *soboontaab kibchuulyo. Kēēnyōōru soboonoto kubununēē Lakwanyii. 12 Chii nyoo boonto Lakwataab Yēyiin kutinyē soboontaab kibchuulyo. Nto nyoo māboonto kumātinyē soboonoto. 13 Āsirwook akweek choo ōkoosēē keey Lakwataab Yēyiin ng'aleechu sōōnkēt kule ōboontē soboontaab kibchuulyo.

Ng'alyoo nyēē /kiiwoong'tēē

14 Kēēboontēē mooyēt kule yoo kēētēēbē kiyēē chāmwēech :Yēyiin, māukāsweēch. 15 Yoo ākoo kiinkētē kule kāsweēch ām kiy ake tukul nyoo kakeesaay, kiinkētē ām yotoo kule kēēnyōōru kiyēē kēētēēbē.

16 Yoo ikāsē kuyēyē :ng'eetaabkoomēt ng'ōōkisto nyēē -mēēsākyinē kōōboot soboontaab kibchuulyo, isaay Yēyiin kunyōōchi kaat. Yotoo, mākōōkoochi :Yēyiin chiichoo :soboontaab kibchuulyo. Mii :ng'ōōkisto nyēē yēyē chi-ito kōōboot soboontaab kibchuulyo. Mēēbērē kāāmwoowu kule isaay ām ng'ōōkisto nyēē wuu nyoo. 17 Miyaat :ng'ōōki ake tukul. Nteenee, mii :alake chēē māyēyē chii kōōboot soboontaab kibchuulyo.

18 Kiinkētē kule mēēbērē tāsē taay :chii nyēbo Yēyiin kuyēyē ng'ōōki. Riibē :Lakwataab Yēyiin chiichoo nyēē mākoy kutiiny :Kibrōkōsyontēēt. 19 Kiinkētē kule kēēbooyē :acheek Yēyiin. Nteenee bāwu :Kibrōkōsyontēēt kōōrēt. 20 Kiinkētē mbo subak kule kiikuchō :Lakwataab Yēyiin ankiikuyeyeech kiinkētē Yēyiin nyoo manta. Kēēyēku cheechii kuuyu kēēbooyē Lakwanyii. Kubooyiit man :inee ku Yēyiin anku soboontaab kibchuulyo.

21 Biikyuu, kāāmwoowook, osaanee keey kiy ake tukul nyēē imuuchē kootabaaneenaak wōlēē mii :Yēyiin.

Barweetaab Äyēng' nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: (Kasee kāāboorunēt Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: / Kēēsirchinē barwaani biiko alak chēbo Kiriistō chēē mēenkētōitiin kuuyu yēyiisyeē :Yoowaana ng'al chēē iyēēlōitiin simēēboor kule ng'oo :chooto. / Kikiikēēwusoot biikaab Kiriistō kut kiki-ikuwunyaatee keey koorin yoo sooyē. / Kēēkuurē kaniseet kule 'Chee-byoosya nyēē chamaat', nto biiko chēbo kanisaanaa ku 'lōkōkaab chee-byoosyaanaa'. Nto kaniseet nyēē kisiriisyēē :Yoowaana yooto ku nyēē / kikēēkuurē kule 'cheebkaamet'. -Mēēbooru keey :Yoowaana nkit nteenee kuurē keey kule 'boontēt'. Ikiimchinē :Yoowaana biiko choo kāsē ng'aleekyii kukoonyit kiruutyēētaab chamateet kuu wōloo kiiboorunto :Kiriistō ankwaamta nyoo kiikukasaan kung'eetee / kākyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch. Ikomkoomu mbo subak bichoo kule kuyēk toomōōn sukung'eet kōōkuykuuchiin kāānēētisyēētaab manta āk nyēbo lembech. Yoo keechaayta :chii kāānēētisyō nyēbo lembech, kaakukwaanee nkit kubo ng'aleechaa.

Kyoorōōr keey :Yoowaana ānkumākyyi biiko bērrur

¹ Anii nyoo boontēt nyēē wōō. Āmiitē āsirung' cheebyoosya nyēē ikweyaat āk lōkōkuuk. Āchāmook manta. Mēēbērē anii baateey :nyēē āchāmook nteenee chāmook :nkicheek biiko tukul choo chāmē ng'ālyoontēētaab manta ² nyoo kiikēēnyōōru. +Mākiibuurtē ng'ālyoontoonoo ākookoy. ³ Mākōōbēruurēch :Baaba Yēyiin kuboonto keey āk Lakwanyii Yēēsu Kiriistō. Makuriireenech +ānkumākēēnyōōru kaalyeet yoo kiibuurtōoy chamateet āk manta.

Choomnyēt

⁴ Angerechaat miisin, kuuyu kyaakas lōkōkuuk alak kurubē ng'ālyoontēētaab manta kuu yoo kimwoowēēch :Baaba. ⁵ Neennyi ii, cheebyoos, āmwoowung' kule ōchoomtōōsii. Mēēbērē mākuutyēēt nyēē lēēl :ng'ālyoontoonoo, nteenee kimiitē :mākuutyoonoo kung'eetee kēny. ⁶ Chamateet ku yoo kēyēyē kiyēē mwoowēēch :Yēyiin. Kuu yoo kisimokas ām taay, kimwooy kule mächē ōbuurē ām chamateet.

-Mookany /kiiberbeeraak

⁷ Miitē :biich chēē chaang' chēē i bērbēēriisyoōtē. Māchāmtooy :bichu kule kichō :Yēēsu kōōrēt kuu chii. Chii nyēē mwooyē kuu nyooto ku ng'wiin ānkukwiilē *Kiriistō. ⁸ Ōriib keey sukung'eet -mōōboot kiyēē kiikēēchoosyi, / sikēētuwēnok kuyitita. ⁹ Chii nyoo mārubē kāānēētēywēēkaab Kiriistō ānkutāsyyi cheechii, mābo :nyoo Yēyiin. Nto nyoo karub kāānēētēywēēkaab Kiriistō, kubo :nyoo Baaba āk Lakwanyii. ¹⁰ Yoo kächō :chii ake tukul wōlēē ōmiitē āmēēbērē kāyibwook kāānēētēywēēchu, mataach :chii kuchō kanyii. ¹¹ Nto chii ake tukul nyoo katorooch chiichoo, mākunoomnyo :tukwaay ām miyootyēēt nyēē boonto :chiichoo.

Kāā-āmiisēēt

¹² Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmāchē tāāsirwook, nteenee -māāmāchē tāāyēyiisyēē kartaasiit ak kalaamuut. Āberē +māāruutoochook subokyaam :tukul lōkōōy kēēboontē keey sukung'eet kuyitita :ng'erekweekyoo.

¹³ Isubooyook :lōkōkaab chēēbkoomēt nyēē kweyaat.

Barweetaab Sōmōk nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikkēesirē āk wōlēē / kikkēesirēē: (Kasee kāāboorunēēt Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ki chaang' :wuuyinwēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō kubāytooyiisye :Tyooturefe nyoo ki kāāntōōyiin kibkerkoong'nyaa. Kiiyookto :Yoowaana biikyii alak chēē kiyēyiisye āk inee nteenee kitay :Tyooturefe. /Kikeekwet mbo biikaab kanisa choo kitaach bichoo /kikiyooku. Kitaach mbo :Kāyō bichoo kiiyooku :Yoowaana ānkoo kimēenkētē bichoo. Kunyoo kisirchi :Yoowaana Kāyō barwaani yoo kitāsirchinē kāāntōōyikaab kanisa. Tēmētēryō :nyēē kiyibchinē Kāyō barweet.

Kyoorōrchi keey :Yoowaana Kāyō ānkumākyi bērir

¹ Anii nyoo boontēēt. Āmiitē āsiruung' inyiiing' choorweenyuu Kāyō, nyoo āchāmiing' manta. ² Choorweenyuu, āsooyē Yēyiin kule inyōōru bāybooyyēēt āk kaalyeet ām kiy ake tukul nyēē iyēyē. Ānkētē kule imiitē iriibē nyēē karaam, ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

³ Kōbokumwoowoo mbo :ng'eetaabiya alake wōlēē iriibtooy ng'ālyoontēētaab manta. Kunyoo, ang'erechaat miisin. ⁴ Māmii :ng'erekweek alake chēē āboontē kusiir chēbo akas kule mii :lōkōkyuu kubēesyētēē manta.

Karaam /kēyēyētyēchinē tāyēēk

⁵ Choorweenyuu, imiitē iyēyē kiyēē karaam kuuyu kweetaach mbo ng'eetaabiya ānkoo kō tāyēēk. ⁶ Kōbokwoomchi :bichooto 'kwēētoochē kaniseet ām wōli kurubta keey ākoo chamateeng'uung'. Ābērē +meeyey nyēē karaam yoo kēē-āmiis tāyēēchu āyooku ām kēēlto nyēē ing'erēēchē Yēyiin. ⁷ Kuu yoo kiyēchinē :bichoo Yēesu yiisyeēt, manaamach kuyētyēēchi icheek :biiko choo manaanam ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ⁸ Kunyi, mächaktōōs kēyētyēēchinē biiko chēē wuu chooto sukung'eet kēyēyiisye :tukul kubo ng'ālyoontēētaab manta.

Kāāntōōyiin nyēē miyaat

⁹ Kyāāsirchi barwa kaniseet nyoo imiitē, nteenee mākāswēēch :Tyooturefe nyoo kicham kuyēyē keey kuyēk kāāntōōyiintēng'waa. ¹⁰ Kunyi, yoo kāāchōō, +mächāāsyooru kiyēē mii kuyēyē. Kiitoomchēēch ng'ālyoo nyēē miyaat. Mēēbērē nyoo baateey, mächāmē kut kutorooch mbo ng'eetaabiya choo kēēytooy. Kērēktooy mbo subak choo mächē kutōōōkiis nto nyoo kātōōōkiis, /kēēchēkwēytēē kanisa.

¹¹ Choorweenyuu, -meerub tukuuk chēbo ng'ōōki, nteenee iyēyē chēē kāroomēch. Chii nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo yēyē chēbo ng'ōōki, -mēēnkētē :nyoo Yēyiin.

Tēmētēryō āk kāā-āmiisēēt

¹² Ng'āloolēē :chii ake tukul Tēmētēryō nyēē karaam. Nto subak ibooru mbo wōlēē rubtooy :inee ng'ālyoontēētaab manta. Kēēng'āloolēē :nkacheek nyēē karaam ānkiinkētē :inyiiing' kule man :kiyēē kēēmiitē kēēmwooyē.

¹³ Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmāchē tāāsiruung', nteenee -māāmāchē taasiruneeniing' kalaamuut. ¹⁴ Ābēē machaakasiing' ām lēēkitō subokyaam :tukwaay lōkōōy.

¹⁵ Ibuurtē tāloosyēēt. Isubooyiing' :chōōrōōnuutēk ām wōli. Kunyi, isubaay :nkinyiing' choorwa ake tukul ām wōloo.

Barweetaab Yuuta

Taayta

Siriintēet, yēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirēē: Kuu yoo tookunoot ām barwaani, Yuuta ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō :nyēē kisirē lōkōōyēwēchu. Yāākōbō nyiitēnyi :nyoo ki kāāntōōyīin nyēē kitookunoot nyēbo kaniseetaab Yēērusālēm ānku ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu ānku inee mbo nyoo kisirē barweet nyoo bo Yāākōbō. /Kiisōōtē kule ki Yuuta nyēē ki mining' ām mbo ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu choo ki ang'wan (Mataayo 13:55). Tīnyē :barwaani komoswookik chēē chaang' chēē bēēchiintōōs āk chēbo nyoo bo Bētērō nyēbo āyēēng' ānkōōmuuchē /kikēēsirē barwaaniitēnyi ām bēsyōōsyēk chēē ng'eri kung'eetee /kakiiwaany nyiitēnyi bo Bētērō nyēbo āyēēng'. Kuu yoo ng'ēētē :Yuuta ām kērēywoontēētaab 18 kutwech 2 Bētērō 3:3, kuyemaat /kēēchāmchiin kule kiinkētē :inee 2 Bētērō. Yēyiisyēē :tukwaay ng'alyoontēēt akeenke nyēbo kuutiitaab Kirikiik nyēē /kēēnyōōrchinē 2 Bētērō 3:3 āk Yuuta kērēywoontēētaab 18. Imuuchē mbo ku man kule twēchē :Yuuta āk Bētērō kāānēētutēk alak chēbo lēbkēēyik. Tookunoot kubooyiit man ām wōlēē /kikeetēta ng'aleek chēbo kuutiitaab Kirikiik ām bārōōnōōchu tukwaay kule twēchē :Yuuta ng'aleekaab Bētērō. (Isōōtē mbo :biiko alake kule Bētērō :nyēē twēchē ng'aleek chēbo Yuuta.) Mii :ng'aleek alake barwaani bo Yuuta chēē /kiisōōtyinē kule kirutunēē kitaabuut nyēbo Enok nyēē kiinkētōot miisin bēsyōōsyēchooto ām wōlēē mii :Yuutayēek choo kimanaachamta Kiriistō āk choo kikiikuchamta Kiriistō. Nteenee kikuskus :kitaabuuni bo Enok nyēē kimayemaat kuyēk akeenke ām choo mii ra Biibilyaa. Twēchē :barwaani bo Yuuta kitaabuutaab Enok ām kērēywoontēētaab 14-15.

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Ikiimchinē :Yuuta biiko choo kiikōōyēnchi Kiriistō kusatee keyy wōlēē mii :kāānēētikaab lembech choo mii kōōchutchuutyinē kāāyēnēētaab biikaab Kiriistō kumāchē kung'eeny koowaany kubuntēē kāānēētiisyēētaab lembech āk ming'atēētaab soboonto nyēē -mēēng'ērēēchē Yēyiin. Mākōōng'woonchi :Yēyiin kāānēētichoo bo lembech. Nteenee mākāktōōs kururyootiin :moonik biiko choo kichootiin ām kāāyēnēēt sukuriirēē choo kuskus āk choo tākutinyē tōsōōsyō ām ng'al. Kwaam :biiko booryēēt kōōkomkoom soboonwēkwaa kubuntēē kāāyēnēēng'waa.

Kyoorōōr keyy :Yuuta ānkumākyi biiko bērrur

¹ Anii :nyoo Yuuta, ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō, nyēē āyēyē yiisyēētaab Yēēsu Kiriistō. Āsirwook akweek biiko choo /kiikeekweyaak ānkuchāmook :Baaba Yēyiin ānkuriibook :Yēēsu Kiriistō. ² Kuriireenaak :Yēyiin miisin ānkūōōnok kaalyēēt āk chamateet.

Kāānēētikaab lembech

³ Mbo ng'eetaabiya, ānkoō kāāmāchē miisin asirwaak kiyēē rubtooy keyy āk soboonto nyēē lēl nyoo kēēboontē :tukul, kaakas kule mākāktōōs ākiimook soo-am booryēēt oriib kāānēētutēchoo kyōōyēnchi choo kiikōōchinē :Yēyiin biikyii. ⁴ Kōōkuwoow keyy :biiko alake chēē moosē chamateetaab Yēyiintēnyoo sukunyōōr kiyēē yēētēē keyy ām ng'ōōkiswookikwaa ankutay

Yēesu Kiriistō nyoo :inee nkit Mokoryoontēenyoo ānkubāwu kiy ake tukul. / Kisimkeesir kēny kule +/makiiruusta bichoo.

⁵ Ānkoō ōnkētē sinee :akweek ng'aleechu, āmāchē āsōōtwook kule kisār :Yēyiin biikyii kung'ēetyēē Miisir. Nteenee kichokōōmukuus lētuunoo biiko choo kitay kōōyēnchi inee. ⁶ Ōsōōtyēēchi baa :akweek malayikaanik choo kikeeytee kāamuukēyewēek choo /kikiitōōrtōochinē, nto yooto kubakaakta wōlēē kiminyē. Kiikoochi :Yēyiin malayikaanichaa wōlēē bo mēēnān ānkurātōotiin ām nyōrōōrōōnikaab kibchuulyo ākoy bēsyoonoo wōō nyoo +/mabokiiruustee. ⁷ Okas mbo subak kiyēē kiyeyakay ām Sōtōm, Komoora ākoo kiriinkōōsyēchoo kilēekitēē yooto. Kisikōrākiis :nkicheek biikaab kiriinkōōsyēchoo kuyey ng'aleek chēbo sikornaanti āk martaayeet. Yooto /kiimukuusēē bichoo maata, ng'ālyoo nyūē iboorwēēch kule +/mākiing'woonchinēē biiko choo kayey ng'aleek chēē wuu chooto maataab kibchuulyo.

⁸ Ām ng'aleek chēē wuu chooto, nyēērēē :kāānēētichoo bo lembech bōōrwoonikwaa ām choolwookātētēē nyoo yēyē. Mōōntooy :bichoo kāāmuukēyewēēkaab Yēyiin ānkuchubē tāmirmirook chēē miyootēch choo kōrōōmēch. ⁹ Ānkoō mbo yoo kikwiilē keey :Mukāyil nyoo malayikeet nyēē wōō āk Kibrōkōōsyoontētēē kubo muustaab *Muusa, kiyyewy kuchub Kibrōkōōsyoontoonoo. Nteenee kimwoochi kule, “Kōōburyoong'tiing' :Yēyiin.” ¹⁰ Nteenee chubē :bichoo mbo ng'aleek chēē -mēēnkētē. Tōōrtooy bichoo :moonik kumukuus kuu tyoong'in choo -mēēnkētē kiy. ¹¹ Lēyyē, ng'woonin nyēē tyaa :nyēē mākunyōōr :bichoo! Kaakurub kēēltaab Kaayin. Kāākuyisiyē keey komostaab Balaam nyoo kiboonto muchastaab beesaanik. Kāākukāwōōtēn :bichoo kuu yoo kikāwōōtēnē :Koorā. Kunyi, +/mākiimukuus nkicheek kuu yoo /kikiimukuusē Koorā. ¹² Biich :choo chēē mānyoolu ām kaabsaakwa nyoo bo choomnyoot. Yoo ō-āmiisyē :tukul kulāklākānē āmit nyēē māmuytōōs. Kerkeey :bichoo bool chēē iwuuyē :yoomat āmāboonto roob. Kerkeey keet chēē māboonto lokoyeek ānkoō ku bēsyoōsyēk :chooto chēē yēyēē lokoyeek. +/Makeeng'eyta ānkubēk meet nyēbo āyēng'. ¹³ Kerkeey :bichoo araarayta nyēē tinyē :bēēkyii bukaanteet nyēē tuuroot kubo tukuuk chēē mānyoolu chēē yēyē. Kerkeey :bichoo kookeelik choo ibētyēēnyēē keey wōlēē miī :chuut. Tākyinē keey :choo wōlēē miī :mēēnānēētaab kibchuulyo.

¹⁴ King'oor :Enok, tilyaanaa kibo tisab ām areetaab Aatam, ng'aleekaab bichuutēchu. Kimwooy kule, “Okas! Mākuchōōnto keey :Mokoryoontēēt lukēētaab biikyii chēē chaang' miisin. ¹⁵ +Mābokōōtilchi chii ake tukul ng'aleek chēē kiikuyey ankooruusta biiko tukul choo mābo Yēyiin kubo rōkōōng'waa ākoo ng'aleek tukul choo miyootēch choo kiikumwooy kumoolootēē Yēyiin.” ¹⁶ Ing'unyng'uung'tōōs :bichu kwaak kung'āloolootēē biiko alak nyēē miyaat. Rubē :icheek muchasng'waa nyoo samis. Ng'āsootē keey kōōchooytooy alak sukuboorēē :icheek yooto.

Kuriib keye :chii

¹⁷ Nteenee ii, chōōrōōnuutēkyuu, -mōōwuutyēē kiyēē kisimkumwooy *:lēbkēēyikaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. ¹⁸ Kimwoowook kule mākutook :biiko ām bēsyoōsyēkaab lētuut chēē kiikubāw :muchasta. Mākōōnchuruurook kuyēyē ng'aleekwaa bo rōkōōsto. ¹⁹ Biiko chēē wuu

chuutēchu :chēē yibu bcheyateet. Rubē :bichooto ātēbuutēkaab biikaab kōōrēēt choo māboonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

²⁰ Nto akweek ii, chōōrōōnuutēkyuu, mächaktōōs ōtitiirē keey ām kaakaaseeng'woong' nyēē tiliil ānkōōsooyē ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

²¹ Ōriib keey sōōbuurtē chamateetaab Yēyiin yoo ōkānyoonu bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēnyoo Yēesu nyoo riirēēnook. Māchokukōōnook soboontaab kibchuulyo. ²² Ōriirēē biiko choo botyinē :tonkoy ām kaakaaseeng'waa.

²³ Ōsāru biiko choo kariik kōōsuuchi ma. Ōriirēē biiko choo choolwookēnootē ānkōōwēchē ātēbuutēkwaa choo miyootēch nteenee ōriibē keey simōōlumchi lukēēng'waa.

Saayee nyēē itōrōōrē Yēyiin

²⁴ Kutōrōriit :Yēyiin nyoo imuuchē kuriibook simōōbutyē. Makoomutaak ōtiliilēch boong'erech ām taayeenyii. ²⁵ Kutōrōriit :Yēyiin nyoo akeenke baateey nyoo kiiraraacheech kubununēē Yēesu Kiriistō Mokoryoontēnyoo. Wōō :Yēyiin ānkuboonto kāamuukēywēēk tukul. Kibāwu :inee tukuuk tukul kēny, bāwu tukuuk tukul raat ānkumākubāwu tukuuk tukul ākookoy. Kuwuyiit nyooto.

Ng'oong'uutyēēt Nyēē /kikiiboorchī Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kiitiil :Chuustiinō nyoo kichāmtooy kume kubo kāāyēnēēnyii ānkiming'iisyē yu kikiikukeeyta :kēnyiiisyēk chēē kimāchē kuyitē bokolwookik āyēēng' KK, kule lēbkēēyiintēēt Yoowaana nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō :nyēē kisirē kitaabuuni bo Ng'oong'uutyēēt. Tinyē :kitaabuuni ng'oong'uutēk āk tukuuk chēē / kikiiboor chēē kinyōōru :Yoowaana kurataat ām Baatmo wōloo kikiikwēēn :bēy. /Kiisōōtē kule /kikēēsirē kēnyiiitaab 95 KK, kubāytooyiisyē Toomiityaan ām kiriinkēētaab Rooma. Tākwoomē biiko mēt bēsyōōsyēchu kule wuu nyēē kimā lēbkēēyiintēēt Yoowaana :nyēē kisirē kitaabuuni. Ānkoo kuwuu nyooto, kerkey :ng'aleek chēē chaang' chēē mii kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta :Yoowaana, chēbo bārōōnōōkyii āk nyi bo Ng'oong'uutyēēt. Sālu :ng'aleekaab kitaabuuni kuutiit nyoo bo Iburaneek, ng'ālyoo nyēē ibooru kule imuuchē /kikeesiree kurook kuutiitaab Iburaneek nto nyēbo Araameek nto yityo /bokēewēēkyi nyēbo Kirikiik. Imuuchē ku man kule kisiree :Yoowaana ng'oong'uutēkyii kuutiitaab Kirikiik kōōwuruurē :ng'aleekaab kuutiinyii bo Iburaneek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kubāytooyiisyē :Nēērō, / kikēēwus biikaab Kiriistō nyēē -/ mākyoomu nto miisin ām kēnyiiitaab 64-68 KK. Ki kēnyiiisyēchuutēchu yoo /kikēēbākāchē lēbkēēyiintēēt Bāwulō āk Bētērō. Ntee-nee kiyēk :kōōrēēt murō ām kēnyiiisyēk chēē kibāytooyiisyē :Fasbaasyaan āk Tiitō. Nto yu kachokunam :Toomiityaan bāytooyiisyēēt, kutoow subak :wusi-isyēēt. Kimāchāmchiintōōs :bāytooyiintooni āk yoo kiyibē :biikaab Kiriistō kule bāytooyiintēēng'waa :Yēēsu, kunyoo kitay :icheek kukutunkyi Toomiityaan. / Kikēēsirē kitaabuuni ām bēsyōōsyēchooto bo wusiisyēēt.

Kikēēbchēwunēē kitaabuuni āyēēng'. Tinyē :komosta nyēbo taay (kur. 1-3) ng'aleek chēē /kikēēsirchinē kanisoosyek tisab ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki). Nto komosta nyoo bo āyēēng' (kur. 4-22), kutinyē ng'oong'uutēk āk tukun chēē chaang' chēē / kikiiboor kurubta keyy āk bēsyōōsyēk choo kwoonii, chēē /kikēēmwoowunēē ng'al chēbo kitōōntōyēēn. Iliiwu keyy :ng'oong'uutēk nyēē mārōōbu keyy kurubta keyy āk bāroyinto nyēē yēyāktōōs, kurub kuu wōloo rāruntooy :kuutiitaab Iburaneek ng'aleekwaa. Kunyoo, mākyinē chiito nyoo sumānē kōōnkēt wōlēē rōōbuntooy keyy :ng'aleek sukukas kule nkōnō :nyēē ikēērē nyiin ake. Nteenee wuuyiityinē :yuutēyu biiko choo ywooyē ng'aleek cheekwaa kōōnkēt kule nkōnō :nyēē kiyēyāktōōs āyu.

Irābchinē :ng'oong'uutēchu chuunnyēētaab rōkōs nyēē /kikēēyēchi Yēyiin, nyēērunēētaab Yēyiin kōōng'woonchi kibrōkōsiis, / kikiibēl Buunyoontēēt āk kāāmukēywēēkaab rōkōs, chōōnēētaab Kiriistō / kēēkāsē, ng'aleekaab kēnyiiisyēk kisyeereet akenke, yēē yitu :tabantaab kōōrēēt ankookeer :yēē / kēēyēyēē kōōrēēt ng'wēny āk barak nyēē lēēl wōlēē māmii :rōkōs āk nyalil ānku wōlēē -/mābokēēkāsē subak meet, ng'woonin āk lōōkyoo (kur. 21:4).

Ārōōrunēēt

¹ Ng'oong'uutyēēt :nyi nyēē kiikoochi :Yēyiin Yēesu Kiriistō kōōboorchi biikyii ng'aleek chēē māchāktōōs kuyēyākiiis ām lēēkitō. Kiiyookto :Yēesu malayikeenyii wokōōboorwoo anii motwooriintēenyii Yoowaana, ng'aleechu. ² Āmwooyē kiyēē kyāākāsē, ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk ng'aleek kurubta keye Yēesu Kiriistō. ³ Ibēruuroot :chii nyoo kasuman ng'aleechu ānkōōbēruurootiin :choo kāyēbchi yiib ankooywey kiyēē siraat kuuyu lēēkit kuyēyākiiis :ng'aleechuutēchu.

Kāāsubooyiisyēēt

⁴ Anii :nyoo Yoowaana. Āsubooyē kanisoosyek ām kiriinkōōsyēk ti-sab chēbo yēmēētaab Eesya. Miitē :Yēyiin ānkimii ānku nyoo mākuchō. Kōōbēruurook :inee kuboonto keye tāmirmirookyii tisab choo miitē taayee-taab ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt ānkukōōnook kaalyeet. ⁵ Kōōbēruurook :nkinee Yēesu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet. /Kiikoosēē keye ng'aleekyii, inee nyēbo taay /kiing'ētēē meet ānku inee :nyēē bāwu bāytooyik ām kōōrēt. Itōrōoroot :nyoo chāmēēch ankiwasta korotiikyii sukootyaa-teeneech ng'ōōkiswookikyoo. ⁶ Kikōōnēēch :Yēesu kēēbāytooyiisyē āk inee ānkēyēchinē yiisyēēt Yēyiin nyoo Kwaan. Kutōrōriit :Yēesu nyoo boonto kāāmuukēywēēk ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

⁷ Okas baa, chōōntooy :inee boolik ankumakukas :chii ake tukul ānkoo mbo choo kibārē inee. Yooto mākuriiryo :biikaab kōōroni tukul. Aay, kuwuuyiit nyooto.

⁸ Mwooyē :Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo mii, ānkimii ānku nyoo mākuchō ānkubāwu kiy ake tukul kule, “Anii ku *Alfa āk Omeeka, nyēē ātoowu ānkāāwoong'tooy.”

Toowunēētaab ng'oong'uutyēēt

⁹ Anii nyoo ng'ēetaabkoomēt Yoowaana nyoo kēēnyāliiltōōsii :tukul kubo yiisyēētaab Yēesu. Kiikukōōno nkanii :Yēesu muytaayēt ānkēēboontē keye ām bāytooyiisyēenyii. /Kikēēkweryootoo ākoy Baatmo kōōroonoo kiikwēen :bēēko kuuyu kyāā-āmtootē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkāāng'āloolootēē Yēesu.

¹⁰ Kichōōnchoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām bēsyēētaab Mokoryoontēēt, * nto yooto, akas kuutiit ām lētuunyu nyēē kichēy kuu aryeembuut. ¹¹ Kimwooy kule, “Isir kiyēē ikāsē ānkiiyookyi kanisoosyechu tisab: nyēbo Ēfēēsō, Simi-irna, Beerkamoon, Tyaatiira, Saarti, Filateelfya ākoo Laawotikeeya.”

¹² Yooto, aweech keye akas kule ki ng'oo :nyooto king'āloolwoo. Nto ābērē ālē, akas tukuuk tisab chēbo *ta-aabuut choo /kiitōōrē taariinek. ¹³ Kimii :kiy nyēbo kwōng'ut nyēē wuu chii kwēēnuutaab tukuuchooto, nyēē kikiilaach sireet nyēē kooy nyēē kitiinyē ng'wēny /ānkikēēmurēē tekeenyii kiy nyēē wuu anwa nyēē kiboonto tōōntaab ta-aabuut. ¹⁴ Kiilēkēchēēchē :mētīt anki leelach :buutēekyii kuu chēēko ānkichōōnēē :maata koonyekyii nyēē kiirikiti-itē. ¹⁵ Kiilēkēchēēchtōōs :kērēēnkōōk kuu syaabeet nyēē /kātākiinēmunēē ma. Kiiruumē :kuutiinyii kuu bēēkaab chēēsuruu. ¹⁶ Kikinamee āwunyii nyēbo taay kookeelik tisab ankichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē litaat wook tukwaay. Kiwuu :tokochnyii asiista nyoo kēēluuw.

1:1 Ng'oong'. 22:6   **1:3** Ng'oong'. 22:10   **1:4** Ng'oong'. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5; 3:1; 4:5; 5:6   **1:5** Kolos. 1:18; 1Yoowa. 1:7   **1:6** Chuy. 19:16; Isa. 61:6; Room. 5:17; 1Bēt. 2:5, 9; Ng'oong'. 5:10; 7:15; 20:4, 6; 22:3, 5   **1:7** Seka. 12:10; Mat. 24:30; Yoowa. 19:34, 37   **1:8** Isa. 44:6; Ng'oong'. 1:17; 2:8; 21:6; 22:13   * **1:10** Bēsyooni ku nyoo bo Chumābili.   **1:10** Yēyuut. 20:7; 1Kōōr. 16:2; Ng'oong'. 4:2; 17:3; 21:10   **1:13** Tān. 7:13-14   **1:16** Ibu. 4:12; Ng'oong'. 2:12, 16; 19:15, 21

17 Yu kaakas chiichoo, āryookyi keey kērēēnkōōkyii taay wuu nyēē kaameey. Yooto kutiinyēēnoo :chiichoo āwunyii nyēbo taay ānkumwoowoo kule, “-Mēemuy, anii :taayta āk lētuut. 18 Āsoboot :anii! Kikyaameey, nteenee ikas āsoboot ākookoy. Āboontē yootēywēēkaab meet āk *kāābkwoombich.

19 Kunyi, isir nanyuun tukuuk choo keekas kunam wōlēē mii :choo mii āk choo māku'yēyākii lētuunoo. 20 Kany ā-ārōōru ng'ālyoo kurubta keey āk kookeelichaa tisab choo kēēkāsyinē āwunyuu nyēbo taay āk tukuuchoo bo *ta-aabuut choo /kiitōōrē taariinek. Kookeelik tisab ku malayikaanik chēbo kanisoosyechaa tisab nto tukuuchooto tisab choo /kiitōōrē taariinek ku kanisoosyechaa tisab.

2

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Ēfēēsō

1 Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Ēfēēsō: Anii :chiichoo kaanam kookeelichaa tisab ām āwunyuu nyēbo taay ānkāwēesyētēē tukuuchoo tisab choo /kiitōōrē taariinek choo /kikeeyeyee ta-aabuut.

2 Ānkētē kule kyoo-am booryēēt miisin ānyōōmuytoochi wusiisyēt. Ānkētē kule -mōōriiku kibrōkōōsiis. Kyootyem mbo bichoo yēyē keey kule *lēbkēyikaab Yēyiin āmāwuu nyooto ankyookas kule kiblembechiis :icheek.

3 Kyōōmuytoochi nyālilutēt kubo kaayneenyuu āmānōōchoosyē. 4 Ānkoo kuwuu nyooto, ātinyēēnook kwek. -Mōōchāmo ra kuu wōloo kyōōwuu'yē taay.

5 Osoot wōlēē kyōōwuu'yē yoo kibo taay kutoombo ōsuuytooy. Kunyi, oweekse ankooyey ng'aleek choo kyōōyēyē taay. Yoo kamooweeke, +māāchōōnchook ānkāānēmūnēēnook kiyoo /kiitōōrē taariit ām yoo miitē. 6 Nteenee ng'aleek :chu chēē kāroomēch ām wōlēē ōmiitē :akweek: Ōwēchē ātēbuutēkaab Nikolaay-eeek kuu yoo āwēchē :nkanii.*

7 Nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwōochinē :Tāmiriryēētaab Yēyiin kanisoosyek. +Māāchāmchi chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta, kwaam lokoyeekaab kēētitaab soboonto nyēē miitē kibkōōnkoy.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Simiirna

8 Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Simiirna: Anii :chiichoo bo taayta ānkoo lētuut, nyoo kimēē ānkusoboot subak.

9 Ānkētē wusiisyēt nyēē kwōōnyōōru ānkāānkētē banannyaantiing'woong', ānkoo kuwuu nyooto, ōyēku mokorēen! Ānkētē subak seemseemnyeet nyēē mwōoyē :Yuutayeeek choo kuurē keey kule biikaab Kiriistō. Mā biikaab Kiriistō :bichoo mbo kisich nteenee bo Syeetaani.

10 -Mōōmuuyēē nyalil ake tukul nyēē mākuchoōnchook. Kāāmwōowook, makukerta :Kibrōkōōsyōontētēē alak ām akweek kāābrātiisyō. Makutyemaak āku +mōōnyāliilchē bēsyōōsyēk taman. Nteenee okaaseena keey ānkoo kēēsākyook :yooto /keebakachaak. +Māātuwēnēēnook :anii soboonto.

11 Nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwōochinē :Tāmiriryēētaab Yēyiin kanisoosyek. Mānyōōru :chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta ng'woonin mbo kisich ām meetaab āyēēng'.

Lōkōy kuyityi kaniseetaab Beerkamoon

¹² Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Beerkamoon: Anii :chi:choo āboontē chōōkiinoo litaat wook tukwaay.

¹³ Ānkētē wōlēē ōminyē, wōloo bāytooyiisyē :Syeetaani ām kiimnātēēt. Ānkoo kuwuu nyooto, kyōōkiilchoo. Manootayaa mbo ām bēsyoōsyēchoo kibo āmtooyiintēenyuu Antibaas. Kiiyyoong'unēē :inee manta /ānkikēēbākākyi kiriinkēēng'woong' wōloo minyē :Syeetaani. ¹⁴ Nteenee ātinyē ng'ālyoob kwek ām wōlēē ōmiitē: Mii :biich wōlooto ōmiitē chēē rubē kāānēētiisyēētaab Balaam nyoo kiinēētē Balak kwaasan Isrāyēēliik kuchoolwookēn kukaam banyeek choo /kēēsooytoochinē āynātōōs nto yooto kumarta. ¹⁵ Nto subak ōboontē :akweek biiko alak chēē rubē kiyēē inēētē :Nikolaayeechaa. ¹⁶ Kunyi, oweekse! Nto buch, +māāchōōnchook ām lēēkitō ānkāābooryēē bichooto ām chōōkiinoo chōōnēē kuutiinyuu.

¹⁷ Chii nyoo yēbē yit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmiriryēētaab Yēyiin kanisoosyek. Nto chiito nyoo kēēbēliis +māākoochi maana āmnyoontoonoo konoraat. +Māākoochi chiichooto subak rwaa nyēē siirwoo nyēē siraat :kaayneet nyēē leēl nyēē inkēt baateey :chiichooto nyōōru rwaantaanaata.

Lōkōy kuyityi kaniseetaab Tyatiira

¹⁸ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Tyatiira: Anii ku Lakwataab Yēyiin nyoo irikitiitōōs :koonyek kuu maata ānkōōlēkēchēēchtōōs :kēērēnkōōk kuu syaabeet nyēē karaaran.

¹⁹ Ānkētē kiyēē ōyēyē, chamateeng'woong', kaakaaseeng'woong', yiisyēēng'woong' ākoo muytaayeeng'woong'. Ānkētē subak kule ōmiitē ōyēyē ng'aleechuutēchu miisin kusiir wōlēē kyōōyēytooy yoo kibo taay. ²⁰ Ānkoo kuwuu nyooto, ng'ālyoob kwek ku kule: Ōbāroochinē Cheesebeel, koorcoonoo kuurē keyy kule *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin, kwaasanta biikyuu ām kāānēētiisyēenyii kut kōōsuuchi martaayeet ankwaam āmit choo / kēēsooytoochinē āynātōōs. ²¹ Kwāākoochi koorcoonoo bārooyinto nyēē kaweeeksee ām choolwookātēētaab martaayeet āmāchāmē kuweek. ²² Kunyi +māāmilchi inee kisyeeeret† ankaayey bichoo mārtootē tukul kulālākiis miisin yoo kamaweeksee ng'aleechaa bo koorcoonoo. ²³ +Maabakach mbo lōkōkaab koorcoonooto. Mākōōnkētēē yooto :biikaab Kiriistō kule anii :nyēē ānkētē kāāsōōtēywēēkaab biiko tukul āk kiyēē māchē :bichooto. +Māāyēchi chii ake tukul ng'ālyoo kurubta keyy ākoo kiyēē kiikuyey. ²⁴ Nto akweek alak ām Tyatiira choo manoonam kāānēētēywēēchoo bo koorcoonoo amanoneet keyy ng'al choo kuurē :alake kule 'ng'aleekaab āriit' chēbo Syeetaani, āmwoowok kule -māātāsyook nyikiisinto ake. ²⁵ Nteenee, tōōkiilchi ng'aleek chēē kāroomēch choo /kiikiineetaak ākoy wāāchōō.

²⁶ +Maayey chiito nyoo kēēbēliis nyoo makurub ng'aleekyuu ākoy tabanta, kubayta kōōrōōsyēk. ²⁷ Kuu yoo /kikeesir kule, 'Mākubāytooyiisyēē :inee kirōktaab karneet ānku mākuyyēyi biiko kuu tērēēn,† mākunyōōr kāāmuukyēwēk kuu yoo kyāānyōōrunēē :anii Baaba. ²⁸ +Māākoochi nkinee tobayaanteet.

2:12 Ng'oong'. 1:16   **2:14** Kāāyit. 25:1-3; 31:16; Ng'oong'. 2:20   **2:15** Ng'oong'. 2:6   **2:16** Ng'oong'. 1:16   **2:17** Tyēēn. 78:23-25; Yoowa. 6:48-51   **2:18** Ng'oong'. 1:14-15   **2:20** Kāāyit. 25:1-8; 1Bāy. 16:31; 2Bāy. 9:22; Yēyuu. 15:20   † **2:22** "/Kēēmilchi kisyeeeret" ām kuutiitāab Kirikiik kōōbooru kule /kēētōōrchi bōōr.   **2:23** Mat. 16:27   **2:25** Ng'oong'. 3:11   † **2:27** Tyēēn. 2:9   **2:27** Ng'oong'. 12:5; 19:15   **2:28** Ng'oong'. 22:16

²⁹ Chiito nyoo yēbē yīit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

3

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Saarti

¹ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Saarti: Anii :nyoo nāmē Tāmirmirookaab Yēyiin tisab āk kookeelik tisab.

Ānkētē kiyēē ōyēyē. Yibook :biiko kule ōsobchootiin nteenee kyōōbēku ōsobtōōsii. ² Kunyoo ōsēwu. Ōmwooy kiy kisich nyoo tōōboontē kutoombo kubotē, kuuyu kwāānkēt kule mā churtaat :kiyēē ōyēyē ām taayeetaab Yēyiintēenyuu. ³ Osoot nanyuun kiyēē / kiikiineetaak āk nyēē kyookas. Ōkooniyit ng'aleechar ankooweeksee miyootyēēt. Nto yoo kāmōōsēwu, +māāchōō kuu chōōriin nyēē -mōōnkēt āsiiswēk chēē āchōōnchook. ⁴ Ōboontē biiko chēē ng'eri ām Saarti chēē riibē ātēbuutēkwaa kumanam :lēēlis. +Māāwēēsytētē keyy bichoo, kōōlookootiin sirook chēē leelach kuuyu yēmootiin kuyey kuu nyooto. ⁵ Chiito nyoo kēēbēliis, makoolaach sirook chēē leelach. Mākoy ānēmuneē kaayneetaab chiichoo kitaabuutaab soboonto, nteenee +māāyibchi kaayneenyii Baaba āk malayikaanikyii.

⁶ Chii nyoo yēbē yīit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Filateelfya

⁷ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Filateelfya: Anii :nyoo ātiliil ānkāābooyē man nyoo ānāmē yootēywoontēētaab *Tāwuti. Māmii :chii nyēē imuuchē kuker kiyēē āyootē, āmāmii :nyēē imuuchē kuyaat kiyēē ākērē.

⁸ Ānkētē kiyēē ōyēyē. Ānkētē kule ōboontē kāāmuukēywēēk chēē ng'eri ānkyōōriib ng'alyoontēenyuu, amanootayaa. Okas, kyāāyootwook kurkeet nyēē -mēēmūchē :chii kuker. ⁹ +Maayey bokukutung'wook :Yuutayeeek choo bo Syeetaani choo kuurē keyy kule biikaab Yēyiin āmāwuu nyooto. Yooto nanyuun, mākōōnkēt :bichoo kule āchāmook :anii. ¹⁰ Kyoomuyte kuu yoo kyāāmwoowook. Kunyi, +maayeetaak :nkanii ām tang'anyta nyoo mākuchō kōōrēēt ankutyem biiko choo bo kōōrooni. ¹¹ +Māāyēēwu areet akeenke. Kunyoo ōriib kiyēē kyōōyēnchi simēēnēmuneēnook :chii kiyēē +/- mākēētuwēnēnook. ¹² +Maayey chiito nyoo kēēbēliis kuyēk tolochtaab Kōōtaab Yēyiintēenyuu, nyēē mākoy kubakaakta :chiichoo kōyoo. +Māāmoolchi chiichoo kaayneetaab Yēyiintēenyuu āk kaayneetaab *kiri-inkēetaab Yēyiintēenyuu, nyooto ku Yēērusālēm nyēē lēēl nyēē mākurēkunēē barak wōlēē mii :Baaba. +Māāmoolchi subak chiichoo kaayneenyuu nyēē lēēl.

¹³ Chiito nyoo yēbē yīit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Laawotikeeya

¹⁴ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Laawotikeeya: Ng'alyoo nyēē mwooyē :'Kuwuuyiit nyooto', ku nyi: Ābooyē manta, /kiikoosēēnoo keyy ānku anii :nyēē toowunēēnoo keyy :kiy ake tukul nyēē kiyey :Yēyiin.

3:1 Ng'oong'. 1:4, 16   **3:3** Mat. 24:43   **3:5** Ng'oong'. 6:11   **3:5** Chuy. 32:32; Filib. 4:3; Ibu. 12:23; Ng'oong'. 13:8; 17:8; 20:12, 15; 21:27   **3:7** Isa. 22:22; Mat. 16:19   **3:9** Ng'oong'. 2:9   **3:10** Luuka 21:19; 2Bēt. 2:9   **3:11** 1Kōōr. 9:24-25; Ng'oong'. 2:16; 22:7, 12, 20   **3:12** Ng'oong'. 14:1; 22:4; 21:2   **3:14** 2Kōōr. 1:20; Ng'oong'. 1:5

15 Ānkētē kiyēē kyooyey nteenee olēblēbēch. Ki karaam nto kyōōkāytitēch nto olāyootiin.* 16 Nteenee, kuuyu olēblēbēch, nyēē -mōōlāyootiin nto okāytitēch, kaakuriik ang'utwaak am kuutiinyuu. 17 Ōmwooyē :akweek kule, 'Kēēyēku :acheek mokorēen nto kule kiikēēnyōōru bāytit nyēē māmii :kiy nyēē -mākēēboontē.' Nteenee, -mōōkāsē :akweek kule oburyētootiin, kyōōchooririi, ōyēku bānoon, okōryootiin ānkōōbēēsytē kibchuraat. 18 Ārwookwook :anii nanyuun kule o-aleenaa anii *ta-aabuut nyēē /kikiitiliilēē maat, sōōyēku mokorēen. O-aleenaa sirook chēē leelach olaach simoo beesyet kibchuraat, ng'ālyoo nyēē yibchook muyāt. O-aleenaa saakityeek ānkōōroonkyi koonyek sookaste. 19 Āburyoong'tooy biiko choo āchāmē āchuulē. Oweeksee choolwookātēēng'woong' ānkōōnēmchi keey Yēyiin. 20 Āmiitē kurkat ākuursē. Chii nyoo kakas kuutiinyuu ankootyaach keey, +māāwut soboonnyii kēēminy :tukwaay. 21 +Maayey chii nyoo kēēbēliis kōōbuur yoo ābāytooyiisyēē :anii kuu yoo kyāābēliisyē :anii ānkāābuurtē keey āk Baaba am yoo bāytooyiisyēē :inee. 22 Chii nyoo yēbē yit kukas kiyēē mwochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek."

4

Bāytooyiisyēēt am Kaab Yēyiin

1 Yu kakeeyta :choo, ānyōōru :anii ng'oong'uutyēēt nyēē kyaakas kurkeet nyēē kiyāataat am barak. Kikuurso :kuut nyēē kichēy kuu aryeembuunaa kyāākāsē kung'āloolwoo. Kimwooyē kule, "Chōō wōli bo barak sāābooruung' tukuuk chēē mākuyēyākiis." 2 Kinama bakeenke :Tāmirmiryēēt ānkuyibo barak ankaakas chiito ake nyēē kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. 3 Kiilekēchēchē :tokochtaab chiichoo kuu almaasiit nto kuwuu rwaa nyēē karaaran. Kimii :cheebkalaasyeet keebaawuut yooto kikiibuurēē :chichooto. Kiikwēnyē :cheebkalaasyaanaa kuu rwaa nyēē nyaliil nyēē /kēēkuurēē simāriitiit. 4 Kikiimuut ng'echeraanaata wōō :ng'ēchērōōk alake tibtēmu āk ang'wan chēbo bāytooyiisyēēt ānkikiibuurēē ng'ēchērōōchoo :booyik tibtēmu āk ang'wan. Kiiloochē :booyichoo sirook chēē leelach āk kutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt chēē /kikeeyeyee *ta-aabuut. 5 Kiiwēchēē :iileet ng'echeraanaa wōō ānkuulē. Kilāytōōs :nōmōryēēk tisabu am taayeetaab ng'echeraanaa. Ki tāmirmirookaab Yēyiin tisab :chuutēchu. 6 Kimii :kiito ake taayeetaab ng'echeraanaa nyēē wuu ararayta anki tankilil kuu kiiyēt.

Kikiimuut ng'echeraanaa wōō :tukuuk alake ang'wanu chēē sobchootiin ānki mā ng'eri :koonyek hōōrwoonikwaa. 7 Kerkeey :akeenke am tukuuchoo ng'ētunyo, kukerkeey :nyēbo āyēēng' wuunweet, kuboonto :nyēbo sōmōk tochoch nyēē wuu nyēbo chiito, nto nyēbo ang'wan kukerkeey :nyoo siirērēt nyoo kateerearta. 8 Kiboonto :tukuuchooto tukul kebebaak lo chēē kimii :koonyek komoswookik tukul. Kimwooyē :tukuuchoo kwiimēn āk kuyyeech kule,

"Tiliil, tiliil, tiliil :Mokoryoontēēt Yēyiin

nyoo bāwu kiy ake tukul,

nyoo mii, ānkimii ānku nyoo mākuchō."

* **3:15** /Kikēēmōōysēē bēeko chēē lāyootiin/ānkēēyyēē chēē kāytitēch. **3:17** 1Kōōr. 4:8 **3:18** 1Bēt. 1:7; Ng'oong'. 6:11 **3:19** Ibu. 12:5-6 **3:21** Ibu. 8:1; Ng'oong'. 1:6 **4:1** Ng'oong'. 1:10 **4:4** Kāāyit. 1:44; Ng'oong'. 5:8; 7:4, 11; 11:16; 14:3; 19:4; 6:11 **4:5** Chuy. 19:16; Seka. 4:2, 10; Ng'oong'. 1:4; 8:5; 11:19; 15:1; 16:18; 17:9 **4:6** Ng'oong'. 15:2 **4:7** Ēsēk. 1:5-12; 10:14 **4:8** Isa. 6:2-3; Ēsēk. 1:18; 10:12-13

⁹ Yoo tyēēnē :tukuuchoo kōōkoostoo, kukoonyitē ānkubirchinē kōōnkōy
chiichoo bāytooyiisyē ānku soboot ākookoy, ¹⁰ kōōryookyinē keey :booyi-
choo tibtemu āk ang'wan taayeetaab chiichoo kēēbuurēē ng'echereetaab
bāytooyiisyēēt kukutunkyninē nyooto soboot ākookoy. Ikoochinē :booyichoo
kuutwōōsyēkwaa taayeetaab ng'echeraanaa ānkumwooyē kule,

¹¹ “Yēyiintēnyoo, wē, Mokoryoontēnyoo,
iyemaat / kiikaastiing' inyiing' nyoo iboontē kāamuukēywēēk /
ānkēēkoonyitiing',
kuuyu kiyēyē kiy ake tukul.

Kiikuyēyākiis :tukuuchoo tukul ānkusobtōōs
kuu wōōloo kiimāktooy.”

5

Kitaabuut ākoo Mēēnkit

¹ Nto mii yoo, akas kitaabuut nyēē wuu makateet nyēē /kēētooyē. /Kikeesir
kitaabuunaa wook tukwaay ānkimii āwutaab taay nyēbo chiichoo kiibuurēē
ng'echeraanaa wōō. /Kikikēēnuchēē kitaabuunaa tukuuk tisab. ² Kyaakas
malayikeet nyēbo kāamuukēywēēk kukuurchinē barak kule, “Ng'oo :nyēē
yemaat kōōnēm tukuuchoo /kikēēnuchēē kitaabuut, sukung'aany kitaabu-
naata?” ³ Nteenee, māmii :chii barak, wōlēēb kōōrēēt nto ku *kāābkwombiich
nyēē imuuchē kuyaat kitaabuunaa nto mbo kukas āriit. ⁴ Kyaariir ankaariir,
kuuyu kimāmii :chii nyēē kiyemaat kuyaat nto kukas kitaabuunaata āriit.
⁵ Nto mii yoo, kumwoowoo :boontēēt akeenke ām booyichoo kule, “-Meeriir.
Kāākōōbēliis :chiichoo kuu ng'ētunyaab Yuuta nyoo rutunēē tiikiityoon-
tēetaab *Tāwuti ānkuchōōnēē kōōnyii. Imuuchē :chiichooto kōōnēm tuku-
choo tisab choo /kikēēnuchēē kitaabuunaa ankuyaat kitaabuut.”

⁶ Nto mii yoo, akas *Mēēnkit nyēē wuu nyēē /kakeebakach kukēēyooonyēē
yēē mii :ng'echeraanaa wōō kukāmuut :tukuuchoo ang'wanu āk booyichoo.
Kiboonto :Mēēnkoo kuuyook tisab ākoo koonyek tisab. Tāmirmirookaab
Yēyiin :chooto tisab chēē / kiikiyooktooy kuba kōōrēēt kumukuul.
⁷ Kiwokōōnēmunēē :Mēēnkoo chiito nyoo kimii ng'echereetaab bāytooyiisyēēt
kitaabuunaa kumii āwutaab taay nyēbo chiichooto. ⁸ Yu kayey kuu nyooto,
kōōryookyi keey :tukuuchoo ang'wanu ākoo booyichoo tibtem āk ang'wan
taayeetaab Mēēnkoo. Kiboonto :chii ake tukul ām booyichoo bukantiit ākoo
kibuumbōōk chēbo *ta-aabuut chēē mii :tukuuk chēē boong'u :yyēting'waa
nyēē anyiny, nto chooto ku soowuutēkaab biikaab Kiriistō. ⁹ Kityēēn tyēēnto
nyēē lēēl nyēē mwooyē kule,
“Iyemaat inam kitaabuunaa

ānkiinēmu tukuuk choo /kikēēnuchēē,
kuuyu /kikeebakachiing'
sukuwālāng' :korotiukuuk biiko kukwaanee kuutuweek tukul,
aroosyek tukul, bōōryōōsyēk tukul āk yēēmōōsyēk tukul
kukwa wōlēē mii :Yēyiin.

¹⁰ Kiiyey :inyiing' icheek kuyēk bāytooyik
kubāytooyiis ām kōōrēēt
ānkuyēchinē Yēyiintēnyoo yiisyēēt.”

¹¹ Nto mii yoo, akas malayikaanik chēē kiyitē kisyēērōōk chēē mātinyē rarwa. Kiimuut :malayikaanichaa ng'echeraanaa wōō āk tukuuchoo ang'wan āk booyichoo kutyēēntōōs. ¹² Kityēēnchinē barak kule, “Yemaat /kēēsilo Mēēnkoo /kikēēbākāchē.

Inee :nyoo tinyē kāāmuukēywēēk, bāyitit, kiirnātēēt āk nkuruuk. /Kēēkoonyit, /kiitōrōōr /ankiikaasta!”

¹³ Yooto akas kiito ake tukul nyēē soboot ām barak, nyēē mii kōōrēēt, nyēē mii araarayta āk mbo nyēē mii kāābkwombiich kutyēēnē kule, “Kusilākoy ākookoy :chiichoo kēēbuurēē ng'echeraanaa wōō ānkusilākoy :nkinee Mēēnkoo.

Koonyitootiin :icheek ānku wōōyēch

ānkuboonto kāāmuukēywēēk kēnyiiis āk kēnyiiis!”

¹⁴ Nto yityo kumwooy :tukuuchoo ang'wanu kule, “Kuwuuyiit nyooto.” Kukutuny :booyichoo ānkuyim kusiltooy Yēyiin.

6

Kiinēm :Mēēnkoo tukuuk choo /kikikēēnuchēē kitaabuut

¹ Nto mii yoo, akas Mēēnkoo kōōnēmu kiito nyēbo taayta ām choo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Kyaakas kumwooyē :kiyoo akeenke ām tukuuchoo kisobchootiin ang'wan kutulē kuu iileet kule, “Chōō!” ² Kyaakaste, nto bērē ālē, akas faraasiit nyēē siirwoo! Kiboonto :chiito nyēē kimiitē faraasiinaa kiyaang'ta āk kuutwēēt ām mētinyii ānkiwo booryoot nyēē kiibēliis.

³ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo āyēēng' nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kumwooy :kiyoo soboot nyoo kibo āyēēng' kule, “Chōō!” ⁴ Kuchō :faraasiit ake nyēē ki arraa. /Kikiikoochi chiito nyēē kimii faraasiinaa kibchoonchuryēēt nyēē wōō miisin āk kāāmuukēywēēk kuyey biiko kubaraat keey kōōboot tāloosyēēt ām kōōrēēt.

⁵ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo sōmōk nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kumwooy :kiyoo soboot nyoo bo sōmōk kule, “Chōō!” Akaste nto bērē ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit nyēē tuuy! Kiboonto :chiito nyoo kimii faraasiinaa kiito ām āwunyii nyēē /kii-āyēēkiisyēē.

⁶ Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kichōōnēē wōloo mii :tukuuchoo ang'wanu, kumwooyē kule, “Mākwoolē :beesaanik chēbo yiisyēētaab bēsyēēt akeenke nkoonuuk mukutuutyēēt akeenke, ankwaal subak *syāyiriik mukutuutēk sōmōk. Nteenee, -moonyeeree *tifaayiiik āk mwaayta!”

⁷ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo ang'wan nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kuutiitaab kiyoo soboot nyoo bo ang'wan kumwooy kule, “Chōō!” ⁸ Kyaakaste nto bērē ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit nyēē āruus! /Kikēēkuurē :chiito nyēē kimii faraasiini kule Meet ānkimii :Kāābkwombiich lētunyii. /Kikiikoochi bichoo kāāmuukēywēēk kubāw komosta akeenke ām komoswookik ang'wan choo bo kōōrēēt tukul kumkuul, sukung'eet koowaang'tee biiko booryēēt, kēmewuut, tānkuusyēēt āk tyoong'iikaab wuuyēēt.

⁹ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo muut nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas :tāmirirookaab biiko ām *kāābkorōs keel choo /kikēēbākāchē kuuyu kiinēmchi keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ¹⁰ Kikuurchinē barak kule, “Wōōy, Mokoryoontēenyoo nyoo itilili ānkiibooyē man, ara 'ibururē ākoy āyu siitiilchi biikaab kōōrooni ng'al iyooku soboonwēkyoo?” ¹¹ /

Kikiikoochinoot bichoo sirook chēē leelach ānku kōōyēch. /Kikēēmwoochi tākōōmuuny kisich ākoy kuyityiin :laatitaab mbo ng'eetaabkaamet chēē kimāchē /sikeebakach choo yēyē yiisyēēt kuu nyoo kiyēyē :icheek.

¹² Kyaārōōtootē kōōnēmu :Mēēnkoo kiito nyēbo lo nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Kitook :kibring'ring'nyēēt nyēē kōrōōm miisin. Kitubākoy :asi-ista. Kusalakay :araawēt kuu koroti, ¹³ ānkōōsuuw :kookeelik kuu mōkōyōōn chēē kararak yoo kāwus :yoomēet. ¹⁴ /Kikiinēmtō wōliin bo barak kubot kuu muuyto nyēē /kakiiriiny /ānkiiboot nkicheek lekemoosyek tukul āk kōōrōōsyēk tukul choo kiimuut :bēēkaab araarayta.

¹⁵ Nto yityo kuwuny keyy :bāytooyik, biiko choo tookunootiin, kāāntōōyikaab lukēētaab booryēēt, mokorēēnik, biiko choo bo kāāmuukēy, motwoorik tukul āk mbo biiko alak tukul. Kiwunyēē keyy :bichoo kēbēnoonik āk rwoontōōk ām wōloo bo lekem. ¹⁶ Kikuurchinē :bichoo barak kumwoochinē lekemoosyek āk rwoontōōk kule, “Oluulchēēch simakaseech :chiichoo bāytooyiisyē āmēēng'woonchēēch :Mēēnkoo, ¹⁷ kuuyu kāākuyityiin :bēsyēēt nyēē ing'woonchinēē :icheek biiko ng'aleek. Ara, ng'oo :nyēē imuuchē kuchilil?”

7

Mākuriibākis :biiko choo yēchinē Yēyiin yiisyēēt

¹ Yu kāākuyityo :yoo, akas malayikaanik ang'wan chēē kiiyyoong'sēē komoswookik ang'wan chēbo kōōrēēt. Kiiyyoong'tooy :malayikaanichaa yoomat ake tukul nyēē wusunēē komoswookichoo ang'wan. Kiyeyakay kuu nyooto simāwus :yoomēet kōōrēēt nto araarayta nto keet ake tukul. ² Kyaakas subak malayikeet ake kuchōōnēē koong'asiis kuboontoonu ng'oocheet nyoo bo Yēyiin. Kikuurchi barak :malayikaanaa malayikaanik choo ki ang'wan choo kikiikuchāmchi :Yēyiin kule kōōturbuub kōōrēēt ākoo araarayta. ³ Kimwoochi kule, “Masimo-araante kōōrēēt, araarayta ākoo keetiik. Okany ākoy kut /keeng'ooch tokoochikaab biiko choo yēchinē Yēyiintēenyoo yiisyēēt.” ⁴ Yooto nanyuun, akas /kēēmwoowoo laatitaab biiko chēē /kikeeng'ooch. Biikaab Isrāyēēl tukul chēē /kikeeng'ooch ku 144,000. ⁵ Biiko chēē /kikeeng'ooch kukwaanee kōōtaab Yuuta ku 12,000, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Rubēēn /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Kaat. ⁶ /Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Asyeer, /keeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Naftaali /ankeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Mānāāsē. ⁷ /Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Simiyōōn, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Laawi /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Isakaar. ⁸ /Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Sābulōōn, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Yōōsēēf /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Beenchamiin.

Bōrōryōōsyēk chēē chaang' chēē irāroochootiin

⁹ Yu kāākuyityo :yoo, akas biiko chēē kimātinyē rarwa chēbo bōrōr ake tukul, kōōr ake tukul āk chēbo yēēm ake tukul. Kikiiyyoonyēē :bichooto ng'echeraanaa bo bāytooyiisyēēt āk taayeetaab Mēēnkoo. Kiki-ilaach :bichoo sirook chēē leelach chēē kōōyēch ankikinam sokēēkaab

6:11 Ng'oong'. 3:4-5, 18; 4:4; 7:9, 13; 15:6; 19:8, 14   **6:13** Mat. 24:29; Ng'oong'. 8:12   **6:14** Isa. 34:4; Ibu. 1:12   **6:15** Isa. 2:10, 19, 21   **6:16** Osee. 10:8; Luuka 23:30   **6:17** Chōōw. 2:11; Nāwu. 1:6; Sefa. 1:14-18; Mal. 3:2   **7:1** Cherem. 49:36; Tān. 7:2   **7:3** Ēsēk. 9:4, 6; Ng'oong'. 9:4; 22:4
7:4 Ng'oong'. 14:1, 3   **7:8** Ng'oong'. 21:12-13

sōōsik. ¹⁰ Kikuurchinē :bichoo barak kumwooyē kule, “Kiiraraacheech :Yēyiintēenyoo nyoo kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk Mēēnkoo.”

¹¹ Kiyyoong'is :malayikaanik tukul kumuut ng'echeraanaa āk yoo mii :booyichoo āk tukuuchoo ang'wan choo sobchootiin. Kikubuy kuut :malayikaanichaa ām taayeetaab ng'echeraanaa kukutunkyinē Yēyiin, ¹² kumwooyē kule, “Kuwuuyiit nyooto. Kusilākoy :Yēyiintēenyoo nyoo tōrōōr nyoo boonto kiirnatēēt. /Kēēbirchinē kōōnkōy /ānkēēkooniyitē nyoo bo kāāmuukēy āk nkuruuk kēnyis āk kēnyis. Kuwuuyiit nyooto!”

¹³ Kuteebeenaa :akeenke ām booyichoo kule, “Ng'oo :bichu keelaach siroo-choo leelach ānku kōōyēch ānkukwoonēē ānō?” ¹⁴ Āwālchi kule, “Inkētē :inyiing' ōō, boontēēt.” Kumwooy :boontoonoo kule, “Bichoo ku chēē kiikoomuukta wusiisyonoo wōō ānkōōkōōwuunēē sirookwaa korotiikaab Mēēnkoo kutililiitu. ¹⁵ Kunyi, kwēēyyoonyēē :bichooto yoo bāytooyiisyēē :Yēyiin ānkuyēchinē Yēyiin yiisyēēt bēēt āk kwēēmooy ām yoo ibuurēē. Mākuming'to keyy :bichooto Yēyiin ām yooto. ¹⁶ Mākoy kwaam bichooto subak :kēmēy, melelta, kubeel :asiis nto kuwus icheck :yoomat nyēē layaat, ¹⁷ kuuyu mākwookooy icheck :Mēēnkoo kēēyyoonyēē ng'echeraanaa komos. Mākōōrēētoot bichooto kuba wōlēē mii :riiriyyōōsyēkaab bēēkaab soboon ānkumāsyi :Yēyiin icheck lōōkyoo ake tukul.”

8

Kiinēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo /kikēēnuchēē kitaabuunaa

¹ Nto yu kēēnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo /kikēēnuchēē kitaabuunaa, kusiiis :wōliin bo barak ām kisiincheetaab asiista akeenke. ² Yooto, akas /kiikoochinē aryeembuunek tisab malayikaanichaa kiyyoonyēē taayeetaab Yēyiin. ³ Kichō :malayikeet ake nyēē kiboonto kibuumbēēt ake nyēbo *ta-aabuut ānkōōyyoonyēē yoo bo *kāābkōrōs. /Kikiikoochi malayikaanaa tukuuk chēē chaang' choo boong'u nyēē anyinyi sukusiltēē Yēyiin kuboonto keyy soowuutēkaab biikaab Kiriistō ām kiitaab kōrōs bo ta-aabuut nyoo mii taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. ⁴ Kichiiltēē :yyētiitaab tukuuchoo boong'u nyēē anyinyi yēbo āwutaab malayikaanaa kuwēētii barak kuboonto keyy soowuutēkaab biikaab Kiriistō. ⁵ Kiinēm :malayikaanaa kibuumbaanaa ankuram maata ām kāābkōrōs ankoosyaaree mayaa kōōrēēt. Yooto koowech :iileet, kutul :kōōrēēt, kooruum ānkōōring'riing'.

Aryeembuunek ang'wan chēbo taay

⁶ Nto mii yoo, kuyeyta keyy :malayikaanichaa tisabu sukukuut aryeembuunek.

⁷ Kikuut :malayikeet nyēbo taayta aryeembuut nyeenyii. Yu kakuut kuchēy, kuroonkyi keyy kōōrēēt :kweyaanteet nyēē iliing'oot maata ākoo korotiik. Kilay :kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo kōōrēēt. Kilāyo :nkicheek keetiik chēē tēē chooto ankulay :saamiyyta āk kiy ake tukul.

⁸ Kukuut :malayikeet nyēbo āyēēng' aryeembuut nyeenyii. Yu kakuut, /kēēwiirchi araarayta kiito ake nyēē wuu lekemnyaa nyēē wōō nyēē kilāyē. Yooto, kuweechakay :kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo araarayaa kuyēk koroti. ⁹ Kibēk :ng'ooluutyēēt akeenke ām sōmōk nyēbo tyoong'iik ankuling'ta :nkicheek mwēēnkōōsyēk chēē tēē chooto ām araaray.

¹⁰ Kukuut :malayikeet nyēbo sōmōk aryeembuunyii. Yu kakuut, kōōsuuwunēē barak :kookeelyeet nyēē wōō nyēē kilāyoonu kuu nōmōryoontēēt. Kiisuuchi kereeryaanteet akeenke am sōmōk nyēbo āynōōsyēk ak mōōkōōtōōsyēk. ¹¹ /Kēēkuurēē kookeelyaanaa 'Ng'woonin'. Kunyi, king'waaniit :komosta akeenke am sōmōk nyēbo bēēko. Kibakach :bēēchoo biiko chēē chaang' am kōōrēēt.

¹² Kukuut :malayikeet nyēbo ang'wan aryeembuunyii. /Keeryaach komostaab akeenke am sōmōk nyēbo asiista /ankeeryaach nkinee komosta nyēbo araaweet nyēē tēē nyooto. /Kikeeryaach komosta nyēē tēē nyooto nyēbo kookeelik kutubākiiis :tukul. Kimāmii :komosta akeenke am sōmōk nyēbo lēbkēēyyēēt am bēsyyēēt ānkimāmii :komosta akeenke am sōmōk nyēbo lēbkēēyyēēt kwēēmowuut.

¹³ Nto bēre akaste, akas siirēēt nyēē kitēērēertooy am kōōrēēt barak kuwoohootē kule, "Ng'woonin, lēyyē, ng'woonin, ng'woonin! Yoo kuutē :malayikaanik alake sōmōku aryeembuunek, ku tyaa sōō, :ng'wooninto nyēē mākuchōōnchi biiko tukul!"

9

Aryeembuutaab muut

¹ Kukuut :malayikeet nyēbo muut aryeembuunyii. Yu kakuut, akas kookeelyeet nyēē kikiikōōsuuwunēē barak. /Kikiikoochi kookeelyaanaa yootēywoontēetaab nkōriit nyoo māng'ētē. ² Yu kayaat nkōriinoo, kuchi-ilunee :yyētiit yooto kuu yyētiit nyēbo maata nyēē wōō miisin. Kiker :yyētiinoo barak kutubākoy :asiista. ³ Kitēērēerunēē yyētiinoo kukwa kōōrēēt :taalamik chēē /kikiikoochi ng'woonēt nyēē wuu nyēbo kēnēyiisyēk. ⁴ /Kikēēmwoochi taalamichaa kumanyeeree suus alak tukul am kōōrēēt, nto keet ake tukul, nteenee kutoor biiko choo kimāboonto ng'oocheetaab Yēyiin am tokoochikwaa. ⁵ /Kimākēēmākyinē taalamichaa kubakach bichoo, nteenee koosuusaanee ng'wooninto nyēē wuu nyoo bo kēnēyiisyēk am ārook muut. ⁶ King'woonchi biiko :bēsyyōōsyēchooto kut kookaykaay meet nteenee kimwēyēē icheek :meet.

⁷ Kichōbootiin :taalamichaa kuu faraasiinek chēbo booryo. Kiiloochē tukuuk chēē wuu kuutwōōsyēk chēē /kikeeyeyee *ta-aabuut ānkitynē :wōlēēb koonyek tōōntaab chiito. ⁸ Ki kōōyēch :buutēekwaa kuu chēbo koor ankukerkeey :keelekwaa chēbo ng'ētuumy. ⁹ Kikiiyēēn :karneet tēkēētikwaa ānkichēytōōs :kebebaakwaa kuu kōrōkōchōōnikaab faraasiinek choo bēētii booryēēt. ¹⁰ Kiboonto :taalamichaa saaruuraak chēē tōōrē biich kuu kēnēyiisyēk /ānkikiikoochi kāāmuukēywēēk koonyaliil biiko am ārook muut. ¹¹ Bāytooyiintēēng'waa ku malayikeetaab kāābkwōombiich nyēē /kikēēkuurē am kuutiitaab Iburaneek kule Abātōōn nto am kuutiitaab Kirikiik ku Abōōlyōōn. Ibooru :kaaynaani kule kāānyāliiliintēēt.

¹² Ng'wooninto nyēbo taayta :nyooto. Mii :alake āyēēnku chēē makukwa.

Aryeembuutaab lo

¹³ Kikuut :malayikeet nyēbo lo aryeembuunyii. Yooto, akas kuutiit nyēē kichōōnēē kuynook ang'wan chēbo kiitaab kōrōs nyēbo *ta-aabuut nyoo mii taayeetaab Yēyiin. ¹⁴ Kimwoochi :kuutiinaa malayikaanaa bo lo kule, "Ityaakte malayikaanichaa ang'wan choo /kikēērātyi yoo bo āynoonoo wōō

bo Fraati.” ¹⁵ /Kikiikēēchōbchi malayikaanichaa kubakach ng'ooluutyēēt akeenke am sōmōk nyēbo biiko am kōōrēt kumukuul kēnyiiniitēnyi, araawaaniitēnyi, bēsyooniitēnyi ak āsiiswēchuutēchu. Kunyoo, /kikiityaakta malayikaanichaa. ¹⁶ /Kikēēmwoowoo kule ki rarwoosyek āyēēng' :biikaab booryēēt chēē kibēētēē faraasiinech kōōntōōchinē :malayikaanichaa.

¹⁷ Am ng'oong'uutyoonoo, kyaakas faraasiinechaa ak biiko chēē kibēētēē faraasiinechaa. Kikiilookyi :bichoo kariik teket chēē kikiirirto kuu mā, chēē buusyēēnēch ak chēē ki toolēēlyoonēch. Kikerkeey :mētēwookaab faraasiinek chēbo ng'ētunyēk ānkwoosu :kuutuweekwaa maata, yyētiit ak aryaanteet nyēē layaat. ¹⁸ Kibakach :mēeyinwēchu kyoosunēē kuutuweekaab faraasiinechaa, kereeryaanteet akeenke am sōmōk nyēbo biiko am kōōrēt kumukuul. ¹⁹ Kibākākiisyēē :faraasiinechaa kuutuweekwaa ak saaruuraakwaa. Kiboonto :saaruuraakwaa mētēwoy chēē kitōōrē biich kuu chēbo ēērēnōy.

²⁰ Mānāāwēchākiis :biiko tukul choo king'ētunēē mēeyinoo. Nteenee kitas taay kukutunkyinē tāmirmirook chēē miyootēch ak āynātōōs. Buch :āynātōōsyēchoo chēē mākāstooy amākāsē mbo ng'al nto kubēesyētē, chēē kiyeyee :icheek *ta-aabuun, *feetaan, syaabaan, rwoontōōy ak keet. ²¹ Manaaweeksee :bichoo rōkōsng'waa bo rumiisyō, mosoonkoyeenikwaa, martaayeet nto ku chōōrsēt.

10

Malayikeet ak kitaabuut nyēē mining'

¹ Nto mii yoo, akas malayikeet ake nyēbo kāāmuukēywēēk kuchōōnēē barak. Kiilaakaat :malayikaanaa boolteet ankikiibaawuut :cheebkalaasyeet mētinyii. Kikerkeey :tokochnyii asiista ānkiikwēnyē :kērēēnkōōk kuu ma. ² Kikinamee āwunyii kitaabuut nyēē mining' nyēē king'aanyaat. Kikiitaar :kereenkeenyii nyēbo taay araarayta ankootaar :nyēbo kaataam kōōrēt ³ ankoorum miisin kuu ng'ētunyo. Yu keeruum, kuchēyo :iilootik tisabu. ⁴ Kyāāmāchē āsiriisyē yooto kachēy :iilootichoo tisabu, nteenee akas kuutiit kuchōōnēē barak nyēē kimwooyē kule, “Iriib kiyēē mwooyē :iilootichoo tisabu ameesir ng'aleechaata.”

⁵ Nto mii yoo, kōōtōrōōr āwunyii nyēbo taay :malayikaanaa kikiitaar araarayta akoo kōōrēt. ⁶ Kiiwaal keey am kaayneetaab Yēyiin nyoo ming'iisyē ākookoy, nyoo kiyēyē barak ak kiy ake tukul nyēē mii wōlooto, nyoo kiyēyē kōōrēt ak tukukuul tukul choo mii āriinyii ak araarayta kuboonto keey ak kiy ake tukul nyēē mii āriinyii. Kimwooy :malayikaanaa kule, “Mēētākiikooyē keey! ⁷ Nteenee yoo kuutē :malayikeetaab tisab aryeembuunyii, kōōwoong'tooy :Yēyiin kiyēē kiyeelaat nyoo kikiikuchōb kuu yoo kiiboorchinē *wōōrkooyikyii choo yēchinē inee yiisyēēt.”

⁸ Nto mii yoo, kung'āloolwoo subak :kuutiinaa kikyaaakas kuchōōnēē barak kumwooyē kule, “Iwē /bokēēkōōning' kitaabuunaa yaataat nyoo mii āwutaab malayikaanaa keetaar araarayta ak kōōrēt.” ⁹ Yooto āwē ānkāāsoom malayikaanaa kukōōno kitaabuunaa mining'. Kumwoowoo kule, “Ong'nyi, nēmu ankii-am. Anyiny sinee am kuutiing'uung' kuu kimnyet nteenee mākung'woonchiing' :mooyēēt.” ¹⁰ Kyāānēmunēē kitaabuunaa āwutaab malayikaanaa ankaa-am. Kyaanyinyiit am kuut kuu kimnyeteet, nto yu

kaawaany kung'woonchoo :mooyēet. ¹¹ Yooto /kēēmwoowo kule, “Tākumii :ng'aleek chēē māchāktōōs tēēng'ālooltoochi Yēyiin imwoochinē biiko chēē chaang', bōrōryōōs, yēēmōōsyēk āk bāytooyik.”

11

Wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēng' ām Yēērusālēēm

¹ /Kikēēkōōno keet nyēē /kiirookiisyēē /ānkēēmwoowo kule, “Wē, ānkiirookē *Kōōtaab Yēyiin, *kāābkōrōs ānkiiyiit biiko choo sooyēē wōlooto. ² Nteenee, -mēērookē biwuutaab kōyoo kuuyu bo :wōlooto biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Makootartaaraat :bichoo ām ārook artam āk āyēēng' kiriinkoonoo tiliil. ³ +Māākoochi *wōōrkooyikyuu āyēēng' kāāmuukēywēēk kung'ālooltoowo ām bēsyoōsyēk 1,260. Makoolaach :bichooto sirookaab mēēysēt.”

⁴ Kerkey :wōōrkooyichoo āyēēnku keetiikaab *musēytuuniinēk āyēēng' ākoo tukuuk āyēēng' choo /kiitōōrē taariinek chēē iyyoonyēē taayeetaab Nyoo Wōō ām kōōrēt kumukuul. ⁵ Yoo kasyeem :chii kule kubar bichu āyēēng', makung'ut :icheek maata kōōmukuus buunichookwaa. Wuu nyiitēnyi :wōlēē māchāktōōs /keebakakta chiito ake tukul nyoo māchē kubar bichoo. ⁶ Boonto :bichoo kāāmuukēywēēk kukerektā roobta yoo miil kung'ālooltoochinē Yēyiin ānkubonto kāāmuukēywēēk kuweech bēēko kuyēk koroti, kubar kōōrēt ām mēēyinto ake tukul kuu wōloo māktooy :icheek nkit.

⁷ Yoo kaakoowaany nanyuun :wōōrkooyichoo kwoom lōkōōywēchoo, mā kuchōōnēē :tyoony nkōriinoo māng'ētē ānkubooryēē wōōrkooyichoo kut kubakach. ⁸ Mākōōtulēēlēē :wōōrkooyichoo kēēloo murē kiriinkoonoo wōō nyoo /kikēēkwērtōochinē Mokoryoontēēng'waa murtooywoontēt. Kiikerkēyēē :kiriinkoonoo Sōtōm nto ku Miisir. ⁹ Ām bēsyoōsyēk sōmōk āk kisiincheet, mā kōōrōōtoot muuswēchoo :biiko kukwaanee yēēmōōsyēk, aroosyēk, āk bōrōryōōsyēk tukul āmēēbērē /mākēēchām /keemuuy muuswēchooto. ¹⁰ Mākung'ērēkyi :biikaab kōōrēt kumukuul meetaab bichoo āyēēng'. Makwaam saakweet ānkutuwēn keey, kuuyu kikiikutōōrchi :wōōrkooyichoo biikaab kōōrēt mēēyinto nyēē wōō miisin.

¹¹ Nteenee yu kaakukeyta :bēsyoōsyēchoo sōmōku āk kisiincheet, kukētyi :Yēyiin bichoo soboonto. Yooto kung'ēētyo :bichooto. Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas ng'aleehaa. ¹² Nto yityo, kukas :wōōrkooyichoo /kēēkuurunēē Kaab Yēyiin kule, “Okwaa wōli.” Kuba :bichoo barak ām boolteet, kuyāsē :buunikwaa. ¹³ Kichō yooto :kibring'ring'nyēēt nyēē kikōrōōm miisin. Kimis *:kiriinkētē kereeryaanteet akeenke ām taman ānkubēk :biiko kisyēērōōk tisabu. Kimuuyo :biiko chēē king'ēt ānkukoonyit Yēyiintēētaab kibkōōnkōy.

¹⁴ Mēēyinto :nyooto nyēbo āyēēng'. Lēēkit kuchō :nyēbo sōmōk.

Aryeembuutaab tisab

¹⁵ Yu kāākuyityo :yoo, kukuut :malayikeet nyēbo tisab aryeembuunyii /ānkēēkuurunēē barak kule, “Kaakunam :Yēyiintēnyoo āk Kāārārookiintētēēt bāytooyiisēētaab kōōrēt ānkumākubāytooyiis ākookoy.”

¹⁶ Yooto, kukubuy kuut :booyichoo tibtēmu āk ang'wan choo kēēbuurēē ng'ēchērōōkaab bāytooyiisēēt ām taayeetaab Yēyiin. Kusilto Yēyiin

17 kumwooyē kule, “Yēyiintēētaab kāāmuukēy, nyoo mii, ānkimii, kēēbiruung' kōōnkōy kuuyu kēēbooru kāāmuukēywēēkuuk ānkēētoowu ibāytooyiisyē.
18 Kinyēēr :biikaab kōōrēēt, neennyi +mēēng'woonchi bichoo. Mii wokuyitu :bēsyeēt nyēē / kiitilchinē ng'aleek biiko choo kiikubēk / ānkēētuwēn motwoorikuuk choo *wōōrkooyikuuk. +/Mākēētuwēn biikuuk choo iywēying' ānu minkēēch nto ku wōōyēch. /Kiimukusē choo imukusē kōōrēēt.”

19 Kiyaaataa :Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyēē kiimuuchē :Sāantukuutaab Kiirootyenyii kutook. Kiiwēchē :iileet, kōōruumē :kōōrēēt ānkutulē, kōōring'ring'ē ānkuroong'u keey :kweyaanteet nyēē mā mining'.

12

Koorko ākoo tyoony nyēē yong'oos

1 Kitook :kiy ām barak nyēbo kwōng'ut. Ki koorko nyēē /kikiiluumee asiista ānkimii :araawet ng'wēnyuutaab kērēenkōōkyii. /Kikiilookyi mēt nkwaatyēt nyēē /kikēētētyi kookeelik taman āk āyēēng'. 2 Kikooyaat :koorkoonoto. Nto yu mākusich, kōōnchō kubo ng'woonintaab sichēēt.

3 Kitook subak :kiito ake nyēbo kwōng'ut ām barak. Ki chēēsoosum :kiyoo nyēē ki arraa ānkiboonto mētēwook tisab āk kuuyook taman. Kikiilookyi mēt ake tukul kuutwēēt nyēbo bāytooyiisyēēt. 4 Kimastee :tyoonyoo saaruyeenyi komosta akeenke ām sōmōk nyēbo kookeelik ām barak kurārākyi kōōrēēt. Kiiyyoonyēē :chēēsoosum taayeetaab koorkoonoo kimāchē kusich, si yoo sichē, kwaam leekweet bakeenke. 5 Kisich :koorkoonoo wēēro nyēē makubayta kōōrēēt kumukuul ām kirōktaab karneet. /Kikeesar lakwanaa ākoy yēē bāytooyiisyēē :Yēyiin. 6 Mākumwēchi :koorkoonoo kōōr nyēē suurk-wēen wōlēē kiikuchōbchi :Yēyiin /ānkēēriib ām bēsyoōsyēk 1,260.

7 Nto mii yoo, kuchēy :booryēt ām barak. Kibooryēē :Mukāyil āk malayikaanikyii chēēsoosum. Kuyēēt :nkinee chēēsoosum kuboonto keey lukēēnyii, 8 nteenee /kikiibēl chēēsoosum. Yooto, /kēēwōōnunēē inee barak 9 /kēēwunuk kuchō ng'wēny. Inee :eereenaanaa kibo kēny nyoo /kēēkuurēē Kibrōkōsyoontēēt ākoo Syeetaani nyoo kikēntooy biiko tukul ām kōōrēēt. Kunyoo, /kikēēwunukunēē tyoonyoo barak kuboonto keey lukēēnyii tukul kuchō kōōrēēt.

10 Nto mii yoo, akas kuutiit kukuurunēē barak kule, “Kaakuyit nanyuun :soboontaab Kaab Yēyiin, bāytooyiisyēēnyii, kāāmuukēywēēkyii āk choo bo Kāārārōokiintēēt. /Kāākiituruur nyoo king'āloolēē mbo ng'eetaabiya bēēt āk kwēēmooy nyēē miyaat ām taayeetaab Yēyiin. 11 Kiibēl :mbo ng'eetaabiya chiichoo ām kiisēēnikaab *Mēēnkit āk manta nyēē kimwoowu :icheek ākoo subak kuuyu kikiikuchamta soboonwēkwāa kubo ng'aleechaata. 12 Kunyoo, lēyyē, kung'erech :wōliin bo barak āk biiko choo minyē wōlooto! Tyaa sōō :mēēyinto nyēē makunyōōr :kiy ake tukul nyēē tinyē soboon ām kōōrēēt āk araarayta, kuuyu kāākurēk :Kibrōkōsyoontēēt. Nyēērnoot :inee miisin, kuuyu inkētē kule kāākung'ētyi :bēsyoōsyēk chēē ng'ēri.”

13 Yu kakas :chēēsoosum kule ākoo /kāākēēwunuk kuchō ng'wēny, kutoow ku-keeyanaat koorkoonoo kisichē wēēroo. 14 Nteenee /kikiikoochi koorkoonoo kebebaak chēē wuu chēbo siirēēt nyēē wōō kuteereertee ākoy wōlēē /

kikēēsātyi ām wōlooto bo suurkwēēn. Kimāchāktōōs /bokēēriib koorcoonotoo ām wōlooto kēnyisiyēk sōmōk āk kisiincheet simānyōōr :eereenaanaa. ¹⁵ Yooto, koong'uung' :eereenaanaa bēēko ām kuutiinyii kuroot kuu āynēēt sukutwaar koorcoonoo. ¹⁶ Nteenee kiyaatakay :ng'wēnyuut ankoochiim bēēchoo kiing'uung'u :tyoonyoo. ¹⁷ Kinyēēr :chēēsoosum ānkuchōb keyy wokuboorootēē lōkōkaab koorcoonoo alak choo kiriibē mākuutēkaab Yēyiin ānkukoonyitē ng'aleekaab Yēesu. ¹⁸ Nto mii yoo, kuwo :chēēsoosum yēbo sakaramteetaab araarayta.

13

Tyoong'iik āyēēng' chēē yōng'ōōsēch

¹ Yooto, akas tyoonyto ake kusyoorunēē keyy araarayta. Kiboonto :tyoonyoo mētewook tisab āk kuynook taman. Kimii :kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt kuuynoochoo /ānkikikēēsirchi mēt ake tukul kaayna nyēē intosuurtooy Yēyiin. ² Kikerkeyy :bōōrtaab tyoonyi nyēbo mēliil ankikerkeyy :mukuunkookyiyi chēbo siiburukuut. Kikerkeyy :kuutiit ake tukul nyoo bo ng'ētuny. Kirōōbchi :chēēsoosum tyoonyi kāmūukēywēēk āk nkuruukaab bāytooyiisyēēt. ³ Kiboonto :tyoonyoo ng'waayeet nyēē ki wōō miisin ām mētēy akeenke nteenee kikiikusob :ng'waayaanaa. Kiilat :biikaab kōōrēēt tukul kubo ng'aleechaa ānkutoow kurub tyoonyoo. ⁴ Kikutunkyi :biiko chēēsoosum, kuuyu kirōōbchi tyoonyoo kāmūukēywēēk ānkukutunkyi mbo subak tyoonyooto. Kiteeb kule, "Ng'oo :nyēē kiikērkēyēē tyoonyi ānku ng'oo :nyēē imuuchē kubooriyēē?"

⁵ /Kikēēchāmchi tyoonyoo kung'āloolē nyēē ng'asē keyy ānkōōntosuurtooy Yēyiin. /Kikiikoochi mbo kāmūukēywēēk kuyēyiisyēē ām ārook artam āk āyēēng'. ⁶ Kiintosuurto :tyoonyoo Yēyiin āk wōloo minyē āk mbo biiko choo mii kibkōōnkōy ām ng'al chēē kimwooyē. ⁷ /Kikiikoochi tyoonyoo kāmūukēywēēk kubooriyēē biikaab Yēyiin ānkōōbēliis. /Kikiikoochi kāmūukēywēēk kubāw yēēmēēt ake tukul, kōōrēēt āk bōrōryēēt ake tukul. ⁸ Mākukutunkyi tyoonyoo :biiko tukul choo minyē kōōrēēt, choo mēēbērē siroottiin :koynōōkwaa kitaabuutaab soboonto kuchakee /kumanaakeeyey kōōrēēt. Kitaabuuni ku nyoo bo Mēēnkoo /kikēēbārē.

⁹ Nyoo yēbē yiit kukas ng'aleechu: ¹⁰ Biiko choo /kiikiitiilchi kule /kēēnāmē /ankeebeeta, +/makeenam /ankeebeeta. Nto choo /kiikiitiilchi keebaree chōōkiit, +/makeebaree chōōkiit. Yoo yēyāktōōs :ng'aleechu kumāchāktōōs kumuytoochinē :biikaab Yēyiin ānkōōkoosēē keyy inee.

¹¹ Nto mii yoo, akas tyoonyto ake kōōtuung'unēē kōōrēēt ng'wēny. Kiboonto :nyoo kuynook āyēēng' chēē kerkeyy chēbo mēēnkich ānkiing'āloolē kuu chēēsoosum. ¹² Kiyēyiisyēē kāmūukēywēēkaab bāytooyiisyēēt chēbo tyoonyoo /kikēērōōbchinē kāmūukēywēēk. Kiyey biiko tukul ām kōōrēēt kukutunkyi tyoonyoo kibo taay nyoo kikiikusob :ng'waayeenyii. ¹³ Kiyey :tyoonyi ng'al chēē -/mākyoomu kuu kule, kitōōrunēē maata barak kukasē :biiko tukul. ¹⁴ Kilātunēē biiko yēyuutēchoo -/mākyoomu āk kāmūukēywēēchoo /kikiikoochinē kuyeyee taayeetaab tyoonyto nyoo kibo taay. Kimwoochi :tyoonyoo biikaab kōōrēēt tukul kuyey āynātēēt nyēē /kiisōōtēē tyoonyoo kikiikusob :ng'waayeenyii nyoo /kikiikōōtēnē ām chōōkiit. ¹⁵ /Kikiikoochi

12:14 Ng'oong'. 11:2   **12:17** Ng'oong'. 11:7; 13:7   **13:2** Tān. 7:3; Ng'oong'. 11:7; 13:11-17; 16:10; 17:3, 7-13; 19:20   **13:2** 2Tēēs. 2:9; Ng'oong'. 12:3   **13:6** Tān. 7:8, 11, 20, 25; 11:36; 2Tēēs. 2:4; Ng'oong'. 11:2   **13:8** Ng'oong'. 3:5; 5:6   **13:10** Cherem. 15:2; Ng'oong'. 14:12   **13:11** Mat. 7:15
13:13 Ng'oong'. 16:14

tyoonyi bo āyēēng' kāmūukēyēwēk kōōbuusyi āynātoonoo / kikiikērkēyēē tyoonyoo kibo taay, sukung'eet kung'alaal :āynātoonooto sukōōsākyyi biiko tukul choo kimākutunkeyinē āynātoonoo /keebakach. ¹⁶ Kikērchi koong' subak :tyoonyoo biiko tukul /kiikoochi bēēruutook āwutaab taay nto tokoch nyēē mātiny ku nyēē mining', nyēē wōō, chēē bānoon nto ku mokorēēn, chēē motwoorik nto chēē bāwu keey. ¹⁷ /Kikeeyey kuu nyooto sukung'eet māmii :chii nyēē /kēēchāmchinē kwaal nto kwaalta kiy yoo māboonto bēēruutyoonoo. Kimāchāktōōs :bēēruutyoonoo ku kaayneetaab tyoonyoo nto ku kiyēē ibooru kāāyitēenyii.

¹⁸ Māchē :ng'aleechu kiirnātēēt. Chii ake tukul nyoo yēyiisyēē mētinyii, kōōyit ānkōōnkēt kiyēē ibooru :kāāyitēētaab tyoonyoo kuuyu kaayneetaab chii :kāāyitōonoo. Kāāyitōonoo ku 666.

14

Mēēnkit ākoo biikyii

¹ Nto bēē akaste, akas *Mēēnkit nyēē kēēyooong'ēē lekemeetaab *Sāāyōōn kuboonto keey biiko 144,000 chēē kitinyē kaayneetaab Mēēnkoo āk nyēbo kwaan ām tokoochikwaa. ² Kyaakas kuutiit nyēē kichōōnēē barak nyēē kiiruumē kuu bēēkaab chēēsuruur ānkutulē kuu iilootik. Kikerkeye nyēbo biich chēē kibutē bukantiin, ³ kutyēēnē tyēēnto nyēē lēēl ām taayeetaab ng'echeereetaab bāytooyiisyēēt āk yoo mii :tukuuchoo ang'wanu choo sobchootiin āk booyichoo. Māmii :chii nyēē kiimuuchē kooneet keey tyēēni, nteenee bichoo 144,000 choo /kiikiiraraach ām kōōrēēt chēē kiineet keey. ⁴ Bichooto ku choo kisatee keey martaayeet kuuyu kiriib keey kumanam :sumto ānku icheek :chēē rubootē Mēēnkoo. /Kikēēwālāng'unēē bichoo wōlēē mii :biiko tukul ām kōōrēēt. Icheek :taabteet nyēbo taayta /kiiyokoochi Yēyiin nyoo boonto keey Mēēnkoo. ⁵ Kimāboonto :bichoo ng'wiiynan nto ku lēēlis.

Kiiboor :malayikaanik sōmōku bēsyēētaab ng'woonin

⁶ Kyaakas malayikeet ake kutēērēertooy ām barak kuyibē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo kibchuulyo. Kimāchē wokwoomchi kōōr ake tukul, yēēm ake tukul āk bōrōryōōsyēk tukul. ⁷ Kikuurchinē barak kule, “Lēyyē, oywey Yēyiin ānkōōsiltē wōōyinnyii kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē mākōōtiilchi biiko ng'aleek. Ōkutunkeyi nyoo kiyēyē wōliin bo barak, kōōrēēt, araarayta āk bēy alak tukul.”

⁸ Kookeer :malayikeet nyēbo āyēēng'. Kikuuru :nyoo kule, “Kaakuburyet, kaakuburyet :Bābulōōn kiriinkoonoo wōō nyoo kitoorta biiko ām kōōrōōsyēk tukul ām muchasnyii kubōōkiit ānkuyēyē ng'al chēbo rōkōs.”

⁹ Kookeer :malayikeetaab sōmōk kukuurchinē barak kule, “Chiito nyoo kākutunkeyi tyoonyoo nto āynātoonoo kerkeye tyoonyoo, nto / kēēsirchi tokochnyii nto ku āwunyii bēēruutyēētaab tyoonyoo, ¹⁰ mākutuyēē :chiichoo ng'woonintaab Yēyiin kuyem. Kōrōōm :ng'woonino miiisin. +/Mākēētōōrchi chiichoo maat nyēē ng'āsyānē, kukāsē :malayikaanik chēē churtootiin āk *Mēēnkit. ¹¹ Mākukuululuuytōōs :yyētiit ākookoy ām wōloo /kiing'woonchinēē icheek. Mākoy kōōmuung'iis mbo kisich :biiko choo kikutunkeyinē tyoonyoo nto āynātoonoo kerkeye tyoonyoo ānkuboonto bēēruutyēētaab kaayneetaab

tyoonyoo.” ¹² Māchāktōōs nanyuun kumuytooy :biikaab Yēyiin choo riibē mākuutēkyii ānkōōbuur kōōkoosēē keey Yēesu.

¹³ Nto mii yoo, akas kuut nyēē kikuur ām barak kule, “Sir ng'aleechu: Kuchakee ra, ibēruurootiin :biiko choo ikooytooy soboonwēkwaa kubo Moko-ryoontēēt. Eē, mwooyē :Tāmiriryēētaab Yēyiin kule mākōōmuung'iis ām yiisyēng'waa +/ānkumākēētuwēn ām kiyēē kiikuyey.”

Kēsiisyēēt ām kōōrēēt

¹⁴ Kyaakaste, nto ābērē alē, kimii taayeenyuu :chii nyēē kikiibuurēē boolta nyēē lēēl. Kikiilaach :chiichoo kuutwēētaab bāytooyiisyēēt nyēē /kikeeyeyee *ta-aabuut ankikinam nkesuut nyēē ng'atiib. ¹⁵ Yooto, kuchuwunee :malayikeet ake Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy ānkukuurchi chiichoo kiibuurēē booltaanaa kule, “Kēsiisyēē nkesuung'uung', kuuyu kaakuyit :bēsēyēēt nyēē /kēēkēsiisyēē ankookuyem kōōrēēt /keekes.” ¹⁶ Yooto nanyuun kutoow :chiichoo kimii boolteet kukes kōōrēēt.

¹⁷ Kichuwunee :malayikeet ake Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy āk nkesu-unyii nyēē ng'atiib. ¹⁸ Kichuwunee :malayikeet ake *kāābkrōōs :nyēē kiyy-oonkyinē komosta nyēē kirubtooy keey āk maata ānkukuurchi malayikeet nyoo kibo taay kule, “Kēsiisyēē nkesuung'uung'. Iruruuch *musābiibuunēk ām kōōrēēt, kuuyu kōōkururyo.” ¹⁹ Kikes :malayikaanaa nanyuun kōōrēēt, nto kāākuyityo, kutōōrchi musābiibuunēchoo yēē /kiitoortoorēē /kiing'woonchi miisin. ²⁰ /Kikiitartaar musābiibuunēchoo ām kiriinkoonoto saang'. Kiilala :korotiik ām kōōrēēt. Kirootee kōōrēēt ām kōōyinto nyēbo kiilomiitaanik bokolwookik sōmōk ānkiimuuchē kooluum faraasiit nyēē keeweer.

15

Malayikaanik tisab āk mēēyinwēk tisab chēbo lētuut

¹ Kyāākāsyi tukuuk alak chēbo kwōng'uut barak. Kyaakas malayikaanik tisab chēē kimii wokuyibu mēēyinwēk tisab chēbo lētuut.

² Kyaakas kiy nyēē wuu ararayta nyēē ki tankilil kuu kiyyēt kuliblibēnē kuu maata. Kyaakas subak bichoo kiibēlē tyoonyoo āk āynātoonoo ker-keey tyoonyoo ākoo kāāyitēēt nyoo kiibooru kaayneenyii. Kikiyyoong'iis yoo bo ararayaa komos, kukanam bukantiinek chēē kēēkoochinē :Yēyiin.

³ Kityēēnē :bichoo kōōkoostoo *Mēēnkit kuu wōloo kityēēntoo * :Muusa tyēēntaab kāābēliisyēēt. Kityēēnē kule,

“Lēyyē, Mokoryoontēēt Yēyiintēēnyoo, nyoo bāwu kiy ake tukul.

Wōōyēch ānkubo kwōng'uut :tukuuk chēē iyēyē.

Bāytooyiintēētaab biiko tukul,

chuulootiin :tukuuchoto ānkubo man.

⁴ Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē -mēēywēyiing' āmēētōōrēē kaayneeng'uung'?

Inyiing' :nkit nyēē itiliil.

Makukwa :kōōrōōsyēk tukul bokukutung'uung',

kuuyu kōōkutook kule churtootiin :yēyutēkuuk.”

⁵ Yu kāākuyityo :yoo, akas kuyootāktōōs :Kitōōkiit ām Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy ⁶ ankuchuw :malayikaanichaa tisabu choo kimii

wokuyibu mēēyinwēk tisab. Kikiilaach :malayikaanichaa sirook chēē leelach kut kōōlēkēchēēchtōōs / ānkikēēmurēē tēkēētikwaa ānōōkaab *ta-aabuut. ⁷ Kiikoochinoot :akeenke ām tukuuchoo kisobchhootiin ang'wan malayikaanichaa tisab kibuumbōōk tisab choo / kikeeyeyee ta-aabuut. Kinyiyootiin kibuumbōōchoo :ng'woonintaab Yēyiin ⁸ ankikiker Kōōtaab Yēyiin :chēēbkēēruut nyēē kichōōnēē lēbkēēyyēētaab Yēyiin āk kāmūukēywēēkyii. Kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kōōwut Kōyooto ākoy kung'ētito :mēēyinwēchoo tisabu choo kiyibu :malayikaanichaa tisabu.

16

Kibuumbōōk tisab chēbo ng'woonintaab Yēyiin

¹ Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurunēē Kōōtaab Yēyiin kumwoochinē malayikaanichaa tisab kule, “Bōōwāsyi kōōrēēt ng'woonintaab Yēyiin nyoo mii kibuumbōōchoo tisab.”

² Kuwo :malayikeet nyēbo taayta ānkuwāsyi kōōrēēt tukuuk chēē kimii kibuumbeenyii. Yooto, kunam biiko :ng'woowōōk chēē yōng'ōōsēch ānku ng'woonēch. Bichooto ku choo kiboonto bēēruutyēētaab tyoonyoo āk choo kikutunkyii āynātoonoo kerkey tyoonyoo.

³ Kuwāsyi :malayikeet nyēbo āyēēng' tukuuk chēbo kibuumbeenyii ararayta. Yooto kuweek :bēēko kukerkeyiit korotiikaab muusyoo. Kime :tyoony ake tukul nyēē kimii ararayta.

⁴ Kuwāsyi :malayikeetaab sōmōk tukuukaab kibuumbeenyii āynōōsyēk āk koong'iikaab bēēko. Kiweek :bēēchoo tukul kuyēk koroti. ⁵ Nto mii yoo, akas kumwooyē :malayikeet ake nyēē kiyyoonkyinē komosta nyēbo bēēko kule, “Wōōy, wēē, Yēyiin, imiitē :inyiing' ra nyoo kiimiitē kung'eetee kēnyiiis āk kēnyiiis. Keeyey manta ām kiyēē 'keetiil. ⁶ Kuuyu kiikuwasta :bichoo korotiikaab biikuuk āk *wōōrkooyikuuk, misyinē kuyye ng'woonini.” ⁷ Kyaakas subak kuutiit ake nyēē kikuurunēē *kāābkōōrōs kule, “Wōōy, wēē, Mokoryoontēēt Yēyiintēenyoo nyoo bāwu kiy ake tukul, bo man ānku chuulaat kiyēē 'itiile.”

⁸ Kuwāsyi :malayikeet nyēbo ang'wan tukuuk chēbo kibuumbeenyii asiista. Yooto /kēēchāmchi asiista kōōmēlmēēl biiko. ⁹ Ānko /kikiimēlmēēl bichoo, kitay :icheek kureeny keey ānkōōtōrōōr Yēyiin. Nteenee kitas taay kuchub Yēyiin nyoo kitōōrchinē icheek tāng'āng'uutēchoo.

¹⁰ Kuwāsyi :malayikeet nyēbo muut tukuukaab kibuumbeenyii wōloo bāytooyiisyēē :tyoonyoo. Kitub :mēēnānēēt yēēmēenyii, kōōkitiit :biiko keelek nyēē kāng'woonchi ¹¹ ānkuchub Yēyiintēētaab kibkōōnkōy kubo ng'wooninto āk ng'woowōōk chēē kiboonto. Nteenee kitay :icheek kureeny keey.

¹² Kuwāsyi :malayikeet nyēbo lo tukuuk chēbo kibuumbeenyii āynēētaab Fraati. Kitēeny :āynoonoo kut kunyōōr :bāytooyikaab koong'asiis kēēlto nyēē sukwoowunēē. ¹³ Kyaakas tāmirmirook alak sōmōk chēē miyootēch, chēē kikerkeyy mōōrōrōōchook. Kichōōnēē :tāmirmiryēēt ake kuutiitaab

15:6 Tān. 10:5; Ng'oong'. 6:11   15:7 Ng'oong'. 14:10   15:8 Chuy. 40:34-35; Isa. 6:4   16:1 Ng'oong'. 15:1   16:2 Chuy. 9:9-11; Ng'oong'. 13:14-15   16:4 Chuy. 7:17-21; Ng'oong'. 8:8   16:6 Tyēēn. 79:10; Ng'oong'. 17:6; 18:24; 19:2   16:9 Ng'oong'. 9:20-21   16:10 Chuy. 10:21-22; Ng'oong'. 13:1-2   16:12 Isa. 11:15-16

chēēsoosum, kuchōōnēē :ake kuutiitaab tyoonyoo ānkuchōōnēē :ake kuu-
tiitaab wōōrkooyoontēētaab ng'wiiynan.* ¹⁴ Tāmirmirook :choo chēē miy-
ootēch chēē yēyē ng'al chēē -/mākyoomu. Bokōōwuruurootē :tāmirmiroochoo
bāytooyikaab kōōrēēt tukul kumukuul kōōruruuch biiko kuyey booryēēt ām
bēsyoonoo wōō nyoo bo Yēyiintēētaab kāāmuukēy.

¹⁵ (Kimwooyē Yēesu kule, “Ōyēbchi yīit, +māāmuung'u kuu chii chōōriin!
Ibēruuroot :chii nyoo chōbtooy keey sirookyii simāwēesyētoot kibchuraat
ānkunyōōr muyāteēt.”)

¹⁶ Kiituuyēēchi :tāmirmiroochoo miyootēch bāytooyikaab kōōrēēt āk
lukōōsyēkwaa yēē /kēēkuurē ām kuutiitaab Iburaneek kule Armaketoon.

¹⁷ Kuwasta :malayikeet nyēbo tisab tukuukaab kibuumbeenyii kusērētyi
wōlto ake tukul. /Kikēēkuurunēē yēē /kēēbāytooyiisyēē ām Kōōtaab Yēyiin
kule, “Kāākuyityiin!” ¹⁸ Kiiwech :iileet, kutul ānkōōring'riing' :kōōrēēt nyēē
kōōōm miisin. Mānāatook kibring'ring'nyēēt nyēē tēē nyooto kung'etee /
kakeeyey kōōrēēt! ¹⁹ Kiitēēsunēē keey :kiriinkoonoo wōō bo Bābulōōn sōmōk
ānkuburyēēt :kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt. Kiing'woonchinēē :Yēyiin kiri-
inkoonoo nyēerunēenyii nyoo kikiinyiit kikōōmbēēt. ²⁰ Kiling'ta :kōōrōōsyēk
tukul choo kiikwēēn :bēēko ām araarayta ānkubootyo :nkicheek lekemoosyēk.
²¹ Kirārākyi biiko :kweyaanteet nyēē kiyitē kiilōōnik sosom. Kichub :biiko
Yēyiin kubo mēēyini bo kweyaa kuuyu ki mēēyin :nyoo nyēē -/mākyoomu.

17

Koorko nyēē ki choonchooyēn

¹ Kichō :malayikeet ake ām choo kiboonto kibumbōōk tisab ānkumwoowoo
kule, “Chōō āboorung' ng'wooninto nyēē mākunyōōr :koorkoonoo
choonchooyēn nyoo lēēkitēē :lōōswēk chēē chaang'. ² Kirwootoot keey
:bāytooyikaab kōōrēēt āk koorkoonoto ānkōōbōōkiit :ng'ōōkisnyii biiko ām
kōōrēēt.”

³ Nto mii yoo, kukalabaa :malayikaanaa ām kāāmuukēyewēēkaab
Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy kōōr nyēē suurkwēēn. Kyaakas ām wōlooto
koorko nyēē kēēbuurēē bataytaab tyoony nyēē arraa. Kikinyiy bōōrtaab
tyoonyoo :kooyndōk chēē mōrē Yēyiin. Kiboonto :tyoonyoo mētēwook tisab
āk kuuynook taman.

⁴ Kikiilaach :koorkoonoo sirook chēē siimootyoonēch āk chēē ārroonēch. Ki-
ilekēchēēchtōōs :siroochoo ām *ta-aabuunek āk rwoontōok chēē kāroorānēch
āko sanayek chēē ālē beesaanik chēē chaang'. Kikinam :koorkoonoto
kikōōmbēētaab ta-aabuut nyēē kinyiy :tukuuk chēē miyootēch chēbo rōkōōstaab
choonchooyēnātēenyii. ⁵ /Kikēēsirchi tokochnyii kaayna nyēē /kikiyeelee
ng'al kule: 'Bābulōōn nyoo wōō, kaametiitaab koor chēē choonchooyēn
āk rōkōōstaab kōōrēēt.' ⁶ Kibōōkitoot :koorkoonoo korotiikaab biikaab Yēyiin
choo kyoomu lōkōōy kurubta keey āk Yēesu. Kyaalat miisin yu kaakas
koorkoonoo.

⁷ Kimwooy :malayikaanaa kule, “So, nto yu 'ilātē? +Māāboorung' anii kiyēē
iyeelaat nyēē rubtooy keey āk koorkoonoo āk tyoonyoo boonto mētēwook

* **16:13** /Kēēkuurē tyoonyo nyoo bo āyēēng' kule wōōrkooyoontēētaab ng'wiiynan. **16:14** Chuy.
8:6; Ng'oong'. 12:9 **16:14** Mat. 24:24; 2Tēēs. 2:9; Ng'oong'. 13:13-14; 14:11-21; 19:20 **16:15** Mat.
24:43; **16:18** Ng'oong'. 4:5; 6:12-13 **16:19** Ng'oong'. 18:2; 14:10 **16:21** Ng'oong'. 16:1 **16:21** Mat.
Ng'oong'. 11:19; 16:9 **17:1** Cherem. 51:13 **17:2** Cherem. 51:7; Ng'oong'. 14:8; 18:3 **17:3**
Ng'oong'. 1:10; 13:1-2 **17:4** Ng'oong'. 18:3, 16 **17:6** Ng'oong'. 16:6

tisab āk kuuynook taman nyoo kēēbuurēē :inee. ⁸ Kisoboot :tyoonyoo kēēkāsē āmēētākumii ra. Nteenee makuchuwunee nkōriit nyēē māng'ētē / ānkubokiimukuus kutukul. Makoolat :biikaab kōōrēēt choo mēēberē sirootiin :kooynoōkwaa kitaabuutaab soboonto kuchaake / kakeeyey kōōrēēt, yoo kakas tyoonyoo, kuuyu kisoboot taay, mēētākumii ānkumākuchō.

⁹ Māchē :ng'aleechu kiirnatēēt. Mētēwoochoo tisab ku lekemoosyek tisab wōlēē tēbunēē :koorkoonoto. ¹⁰ Nto subak ibooru bāytooyik tisab. Kiikukeeyta :bāytooyik muutu, kumiitē :akeenke kubāytooyiisyē, nto ake kumānāāchō. Nto yoo kāchō :nyooto, mākubāytooyiis bēsyoōsyēk chēē ng'eri. ¹¹ Nto tyoonyoo kisoboot kēny āmēēkumiitē ra, ku bāytooyiintēētaab sisiit. Kerkeey :inee choo kibo taay tisab /ankumabokiikarbuus.

¹² Kuuynoochoo 'kēēkāsē taman, ku bāytooyik taman chēē mānāānyōōr wōlēē bāytooyiisyēē, nteenee +/mākiikoochi kāāmuukēywēēk kubāytooyiis āk tyoonyoo ām bārooyinto nyēē mining' buch. ¹³ Sōōchiintōōs :bāytooyik ānkumākuyēētyēēchi :icheek tyoonyooto kāāmuukēywēēk. ¹⁴ Mākubooryēē :bāytooyichu *Mēēnkit, nteenee mākōōbēl icheek :Mēēnkit, kuuyu boonto :Mēēnkit kāāmuukēywēēk kubiir mokorēēnik alak tukul ānkubāwu bāytooyik alak tukul. Mākwoomchi :Mēēnkit booryēēt bichoo ikoosēē keey inee choo /kikeekwey ānkukuurootiin."

¹⁵ Nto mii yoo, kumwoowoo :malayikaanaa kule, "Lōōswēchoo 'kēēkāsē, choo kalēēkitēē :koorkoonoo choonchooyēn, ku kōōrōōsyēk, yēēmōōsyēk āk bōōryōōsyēk. ¹⁶ Mākūwēch :tyoonyoo ākoo kuuynoochoo taman koorkoonoo choonchooyēn. Mākōōnēmunēē inee kiy ake tukul kubuut kung'ēt kibchuraat. Makvaam bōōrtaab koorkoonoo ānkōōmukuus ām maat.

¹⁷ Yēyē :bāytooyichoo kuu nyooto kuuyu kiikuchōbchi icheek :Yēyiin kuyey kiyēē mākyinē :inee. Kunyi, mākuchāmchiin :tukul kōōkoochi tyoonyoo bāytooyiisyēēng'waa ākoy kuyityiin :ng'aleekaab Yēyiin. ¹⁸ Koorkoonoo 'kēēkāsē ku *kiriinkēēt nyēē bāwu bāytooyikaab kōōrēēt tukul."

18

*Kaakarbuuseetaab *kiriinkēētaab Bābulōōn*

¹ Yu kāākuyityo :choo, akas malayikeet ake kurekunēē barak. Kiboonto kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin ānkitinyē :lēbkēēyyēēt nyēē ikwēnyē kōōrēēt. ² Kikuurchi barak kule, "Kaakuburyet! Kaakuburyet :Bābulōōn kiriinkoonoo wōō! Kāākuyēk kaytaab tāmirmiryō ake tukul nyēē miyaat, wōlēē wooyētēē :tariiteet ake tukul nyēē mā *lubkoo āk tyoong'in chēē mā lubkooōbēch. ³ Kiikōōtūul keyy :rōkōōstaab kiriinkoonoo :muchastaab ng'al chēbo rōkōōs ankutay Yēyiin. Kiikumarta :bāytooyikaab kōōrēēt āk kiriinkoonoo ānkumokornoonēē :cheemung'aariisyeek ng'al chēbo leles chēē /kēēyēyē ām wōloto."

⁴ Nto mii yoo, akas /kēēkuuru ām barak kule, "Biikyuu, ōng'ēētyēē wōloto simōōlumchi rōkōōstaab kiriinkoonoo ānkōōtuuyēē ng'woonin nyēē mākunyōōr :kiriinkoonoo. ⁵ Kiikōōtūul keyy :rōkōōstaab kiriinkoonoo kut kiikuyit barak, āmānāāwuutyēē :Yēyiin miyootyēēt nyēē /kēēyēyē ām wōloto. ⁶ Kuniyalil :kiriinkoonoo kuu yoo kiinyāliilē :inee alak, /kēēyōokyī inee kunyil āyēēng'

17:8 Ng'oong'. 13:1-2   17:8 Ng'oong'. 13:14; 3:5   17:9 Ng'oong'. 13:18   17:12 Tān. 7:7, 24   17:14 1Tēm. 6:15; Ng'oong'. 19:16, 19   17:15 Ng'oong'. 17:1   17:16 Osee. 2:2-5   17:17 Ng'oong'. 17:13   18:2 Sefa. 2:14-15; Ng'oong'. 14:8; 16:19   18:3 Ng'oong'. 17:2   18:4 Cherem. 51:6, 9, 45; 2Kōōr. 6:17   18:5 Eesra 9:6; Ng'oong'. 16:19

ām kiyēē kiikuyey, / kēētāsyi kunyil āyēēng' ng'wooninto nyēē kiikoochi :inee chuut. ⁷ Kunyōōr :kiriinkoonoo nyalil āk lōōkik ām bārooyinto nyēē tēē nyēē kibo lelesta āk ng'aseetaab keey nyoo kiboono. Kimwooyēē moo ām mēēnātēēt kule, 'Āyēku koorko bāytooyiin āmāyēku musuk āmākyo kwaama :nyalil bēsyēēt ake.' ⁸ Nteenee mākuhōōnchi :mnyaat ām bēsyēēt akeenke nto chooto ku kēmēwuut āk nyalil. Makookarbuus :maata, kuuyu Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo itiiilchinē kiriinkoonoo ng'aleek kubo kāamuukēy.

⁹ Yoo kakas :bāytooyikaab kōōrēēt choo kitāyē Yēyiin āk choo king'ērēkyinē lelesta ām kiriinkoonoo yyētiit āk maat ām kiriinkoonoo, mākuriiryō miisin.

¹⁰ Mākōōyyoonyēē :bichoo yēē lōō kukeenyokoorta icheck :ng'wooninto nyēē mii yooto. Makwaam mbuy kumwooyē kule,

'Ng'woonin wē, ng'woonin!

Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!

Wōōy, baabaay, wē, Bābulōōn,

kiriinkoob kāamuukēy!

Yyē, !kēēmukusēē asiista akeenke baateey?'

¹¹ Makuriiree :cheemung'aariisyeek kiriinkoonoo, kuuyu māmii :chii subak nyēē tākwoolchinē tukuukwaa ¹² bo *ta-aabuun, *feetaan, rwoontōōk chēē kārorānēch āk sanayeeek choo ālē beesaan chēē chaang', sirook chēē siimootyoonēch chēē kārorānēch āk ankoosyeek choo chābooyēch ānku ārroonēch, keetiik choo boong'u nyēē anyiny āk tukuuk tukul choo / kikeeyee keelteetaab bēelyoontēēt āk choo / kikeeyee keetiik choo ālē beesaan chēē chaang', syaabaan, karnaak āk rwoontōōchoo ilēkēchēchē choo / kēētēēksēē. ¹³ Tukuuk alak ku chēbo mutālāsiniit, tukuuk choo / kiinyunkuruurēē nkwēēk, choo boong'u nyēē anyiny āk *maanemaane, *tifaayik āk mwaaayta, busyeeek āk nkoonuuk, tuuka āk kēechiirēk, faraasinek āk kōrōkōhōōnik ākoo mbo biiko.

¹⁴ Mākumwoochinē :cheemung'aariisyechaa kiriinkēēt kule, 'Kōōkubootyēēniing' tukuukaab leles choo kwēēmāchē miisin ankookuteereerteeniing' :bāyting'uung' tukul āk wōōying'uung' nyēē mākyo wēēnyōōru bēsyēēt ake.' ¹⁵ Mākōōyyoonyēē :cheemung'aariisyechaa yēē lōō ām kiriinkoonoo kikiikōōmokornoon icheck ānkumuuyo kubo nyaliltaab kiriinkoonooto. Mākwoomē mbuy kumēēysē ¹⁶ kule,

'Ng'woonin, wē, ng'woonin!

Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!

'Kiilaach sira nyēē nusaat, nyēē siimaatyaa ānku arraa,

kiilēkēchēchē ām *ta-aabuut, rwoontōōy āk sanayeeek

chēē ālē beesaan chēē chaang'!

¹⁷ /Kaakiiburyeet bāytinoo tukul nyoo kō mā mining'

ām asiista akeenke baateey!'

Mākōōyyoonyēē wōlēē lōō kōōsiroorchi keey kiriinkoonoo :biiko choo yibē mwēēnkōōsyēk āk mbo biiko choo bēētēē ānkuyēyiisyē āk choo āliisyoote ām mwēēnkōōsyēchoo. ¹⁸ Yoo kakas yyētiit āk maata nyēē mii kiriinkoonooto, mākumwooy kule, 'Yyē! Kaakwaan :kiriing' nyēē kōbo kwōng' uut.' ¹⁹ Mākūwāsinyēē :bichoo tēertit mētēwookwaa kōōboor mēēysēēt kōōnchōōytōōs kule,

'Ng'woonin, wē, ng'woonin!

Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!

Kiimokornoon biiko tukul choo kiboonto mwēēnkōōsyēk ām araarayta
ām bāyting'uung'!

So, keeburyetee asiista akeenke buch?'

²⁰ Ong'erech oō, :malayikaanik ākoo biikaab Kiriistō!
Ong'erech *lēbkēēyik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin.

Kakooruusta :Yēyiin kiriinkoonoo
kurub kuu wōloo /kikēēyēytook."

²¹ Yu kāākuyityo :yoo, kunam :malayikeet nyēē kiboonto kāāmuukēywēēk
miisin rwaanteet nyēē tēē rwaanteetaab ng'ooysō ānkuwiirchi araarayta
ānkumwooy kule, "+/Mākiiryookuung' areet akeenke wē, kiriinkooni wōō
bo Bābulōōn ām nkuruuk kuu rwaantaanaa, nyēē mākooy /bokeekasing'
bēsyēēt ake. ²² -Māwokutookunēē bēsyēēt ake wōlēē imiitē :biiko chēē
tyēēnē ānkubutē bukantiinek āk chēē kuutē kurēēruunēk āk aryeembuunek.
Mākooy kutookunēēniing' subak :kiitoong'iintō ake tukul nto ku :biich chēē
ng'ooysē. ²³ Mākooy kulay :taari kulebkēēchiing' bēsyēēt ake. Mākooy /
bokaayaam saakweetaab kooyēy ake tukul ām wōlēē imiitē. Kitooknootiin
:cheemung'aariisyekuuk ām kōōrēt. Kiikutowēchākiis :biiko tukul kubo
mosoonkooyeenikuuk. ²⁴ /Kikiitaatee āriing'uung' korotiikaab *wōōrkooyik āk
biikaab Kiriistō āk chēbo biiko tukul choo /kikēēbākāchē ām kōōrēt."

19

Saakweetaab kooyēy nyēbo Mēēnit

¹ Yu kakeeyta :yoo, akas bōlāt nyēbo biich chēē chaang' kumwooyē kule,
"Aleluuya!*

Kāārārookiintēt :Yēyiintēenyoo,
itōrōōroot ānku cheechii :kāāmuukēywēēk.

² Bo man ānku chuulaat :kiyēē itilē.
Kiikōōtiilchi ng'aleek koorcoonoo ki choonchooyēn,
nyoo kinyēērēē kōōrēt ām rōkōōnyii bo martaayeet.
/Kikiing'woonchi koorcoonoo,
kuuyu kibakach :inee choo kiyēchinē Yēyiin yiisyēēt.

³ Aleluuya!
Chiiltooy ākookoy :yyētiit ām kiriinkoonoo."

⁴ Kikutunkyi :booyichoo tibtēmu āk ang'wan ākoo tukuuchoo sobchootiin
ang'wan Yēyiin nyoo kimii kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kum-
wooyē kule,
"Aameen, aleluuya."†

⁵ Nto mii yoo, kuchōōnēē :kuut yēbo ng'echeraanaa nyēē kimwooyē kule,
"Ōsiltē Yēyiintēenyoo,
:alkweek tukul choo oyywēyē ānkōōyēchinē yiisyēenyii
ānkiimining' nto iwōō."

⁶ Yooto akas bōlāt nyēē wuu nyēbo lukēētaab biiko. Kiiruumē kuu bēēkaab
chēēsuruur ānkutulē kuu iiloot kumwooyē kule,
"Aleluuya!

Bāytooyiisyē :Mokoryoontēt Yēyiintēenyoo nyoo bāwu kiy ake tukul.

18:19 Esēk. 27:29-34   **18:20** Cherem. 51:48   **18:21** Cherem. 51:63-64   **18:22** Isa. 24:8; Esēk.
26:13   **18:23** Isa. 23:8; Cherem. 7:34   **18:24** Isa. 26:21; Cherem. 51:49; Mat. 23:35; Ng'oong'. 16:6

* **19:1** Ibooru ām kuutiitaab Iburaneek :ng'alyoontooni kule 'Kusilākoy :Yēyiin'.   **19:2** Ng'oong'. 16:6
19:3 Isa. 34:10; Ng'oong'. 14:11; 18:9, 18   † **19:4** Kasee ng'aleechu āyēng' yoo bo kāāboorunēētaab
ng'aleek.   **19:4** Ng'oong'. 4:4, 6; 5:7

7 Okany keetankas ankeeng'erech ankiikaaste
kuuyu kaakuyit :saakweetaab kooyēy nyēbo *Mēēnkit,
ānkāākuchōb keyy :murereenyii.

8 /Kākiilookyi mureraanaa sirook chēē kāroorānēch,
chēē leelach ānku tiliilēch."

Ibooru :siroochoo leelach yēyuutēk chēē churtootiin chēbo biikaab Kiriistō.

9 Yooto, kumwoowoo :malayikeet kule, "Sir ng'aleechu: Ibēruurootiin :biich
choo /kākēēkuur kuba saakwaanaa bo Mēēnkit. Ng'aleekaab man :chu chēbo
Yēyiin."

10 Yu kāākuyityo :yoo, āryookyi keyy yēbo kērēēnkōōkyii ākutunkyi. Ntee-
nee kumwoowoo kule, "–Mēēkutung'woo! Ntēē kēēyēchinē :tukwaay Yēyiin
yiisyēet āk mbo ng'eetaabkoomēt choo kiikukiilchi lōkōōywēk kurubta keyy
Yēesu. Kutunkyi Yēyiin nkit, kuuyu ng'āloolēē baateey *:wōōrkooyoontēēt
lōkōōywēk kurubta keyy Yēesu."

Chiito nyēē kakalab :faraasiit nyēē siirwoo

11 Kyaakas kuyaataat wōliin bo kibkōōnkōy ānkumii :faraasiit nyēē siirwoo
nyēē kēsēnē chii. /Kēēkuurēē chiichooto 'Manta /ānkiikoosēē keyy.' Yoo
itilē ng'aleek nto kuyēyē booryēet, kuyēyē nyēbo churtaayeet. 12 Kikerkeyy
:koonyekyi maat nyēē irikitiitē ānkimii :kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēet chēē
chaang' mētinyii. Boonto kaayneet /ānkikēēng'ōōtyi kaayna nyēē -mēēnkēt
:chii nteenee :inee nkit :nyēē inkētē. 13 Kiilaach :inee sira nyēē kooy
nyēē /kikiikiiluumta korotiik, nto kaayneenyii ku 'Ng'ālyoontēētaab Yēyiin'.

14 Kirub chiichoo :lukēētaab booryēet nyēbo kibkōōnkōy. Kikiilaach :lukoonoo
sirook chēē nuusyootiin, chēē leelach ānku tiliilēch ānkibēētēē :faraasiinek
chēē siirwoonēch. 15 Kichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē ng'atiib nyēē
mākuyēyiisyēē sukōōsyēentēē biiko chēē -mēēywēyē Yēyiin. Mākōōng'woonchi
bichoo ām kirōktaab bāytooyiisyēet nyēbo karneet ānku mākutum keyy :korotiik
kuu bēēkaab musābiibunēk chēē /kakiitartaar, kōōbooru nyēērunātēētaab
Yēyiintēētaab kāāmuukēy. 16 /Kikēēsirchi sireenyii āk kibēēsnyii kaaynaani:
'Bāytooyiintēētaab bāytooyik ānku Mokoryoontēētaab mokorēēnik'.

17 Kyaakas malayikeet nyēē kēēyyoonyēē yēbo asiista kukuurē tāriitēk chēē
kitēērēertōtē kule, "Ōruruuch keyy kubo Saakweetaab Yēyiin, 18 okwaa bo-
am muuswēkaab bāytooyik, kāāyyoong'ikaab lukōōsyēk āk biikaab nkuruuk āk
faraasiinek kuboonto keyy biikwaa choo kēsēnē. Boo-am muuswēkaab chēē
bāwu keyy āk chēē mātwoor, chēē wōōyēch āk chēē minkēēch."

19 Nto mii yoo, akas tyoonyoo bo rōkōs āk bāytooyikaab kōōrēet
kukēēruruuch keyy kuboonto keyy lukōōsyēkwaa bo booryēet kumāchē
kubooryēē chiichoo kālābē :faraasiinaa siirwoo āk lukēēnyii. 20 Nteenee,
/kikeenam tyoonyoo, kuboonto keyy wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiiynan
nyoo kiyēyē tukuuk chēbo kwōng'uut ām kāāmuukēywēēkaab tyoonyoo.
Kiibēbēērēē :wōōrkooyoontoonoo ng'aleechuutēchu bo kwōng'uut bichoo
kiboonto bēērutyēētaab tyoonyoo āk choo kikutunkyiinē āynātoonoo kerkeyy
tyoonyoo. /Kikēēwunukyi tyoonyoo āk wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiiynan
tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē kusobchootiin. 21 /Kikeebar lukōōsyēkwaa

19:7 Ng'oong'. 21:2 19:8 Ng'oong'. 6:11 19:9 Isa. 25:6; Mat. 22:2; Luuka 14:15-16 19:10
Ng'oong'. 22:8-9; 6:9 19:11 Mat. 3:16 19:12 Ng'oong'. 1:14-15 19:13 Isa. 63:1-6; Yoowa. 1:1
19:14 Ng'oong'. 6:11 19:15 Tyēēn. 2:9; Ng'oong'. 1:16; 2:26-27 19:16 Ng'oong'. 17:14 19:18
Ēsēk. 39:4, 17-19 19:19 Tyēēn. 2:2; Ēsēk. 38:2-9, 14-16; Seka. 14:2; Ng'oong'. 17:12-14 19:20
Ng'oong'. 13:1-2, 14-15; 20:10

ām chōōkiinoo kichuwunēē kuutiitaab chiichoo kikālābē :faraasiit. Yooto kwoomiis :tariitēk tukul kut kulēsoon.

20

Bāytooyiisyēēt nyēbo kēnyiisyēk kisyereet akeenke

¹ Yu kāakuyityo :yoo, akas malayikeet kuchōonēē barak kuboontoonu yootēywoontēēt nyēbo nkōriinoo māng'ētē ankikinam nyōrōōrēēt. ² Kirat :malayikaanaa chēēsoosum, eereenaanaa kibo kēny, Kibrōkōsyoontēēt āk Syeetaani. ³ Kitōōrchi :malayikaanaa Kibrōkōsyoontēēt nkōriinoo māng'ētē. Kikerta nkōriinooto kut kubēk :kēnyiisyēk kisyereet akeenke simēētākōōbērbēērē biiko. Nto yityo, /kiityaakta kuyēyiis ām bārooyin nyēē mā tyaa.

⁴ Nto mii yoo, akas ng'ēcherōōkaab bāytooyiisyēēt chēē kēēbuurēē :biiko / ānkiikoochinē kāāmuukēywēēk kootiil ng'aleek. Kyaakas subak tāmirmirookaab biiko choo / kikēēchwēntooy mētēwookwaa kuuyu kiinēmchi keey Yēesu kwoomtootooy ng'ālyoontēetaab Yēyiin. Bichooto :choo kimānāakutunkeyi tyoonyoo nto āynātoonoo kerkey tyoonyotoo amēēbērē kikiikunyōōr bēeruutyēētaab tyoonyotoo am tokoochikwaa nto ku āwunnyēkwaa. Kisobcho :bichoo subak ānkubāytooyiis āk Kiriistō kēnyiisyēk kisyereet akeenke. ⁵ Ng'eeteet :nyi nyēbo taayta ām meet. (Mānāang'ēētyēē meet :biiko chuut alake choo kiikubēk ākoy kukeeyta :kēnyiisyēchoo kisyereet akeenke.) ⁶ Ibēruurootiin ānku tiliilēch :choo mākunyōōr ng'ēetaani bo taayta ām meet. Mānyōōru icheek :meet nyoo bo āyēēng', nteenee mākuyēchinē Yēyiin āk Kiriistō yiisyēēt ānkumākubāytooyiis āk Kiriistō kēnyiisyēk kisyereet akeenke.

/Kikiibēl Kibrōkōsyoontēēt

⁷ Yoo kaakukeeyta :kēnyiisyēk kisyereet akeenke, +/ mākiityookunēē Kibrōkōsyoontēēt wōloo /kikēērātyinē. ⁸ Māwokolātunoot biiko ām kōōrēēt kutēē yēē tēē nto chooto ku Kook āk Māākōk ānkōōruuchoot biikaab booryēt chēē tēē ng'aayneetaab sakaramteetaab araarayta. ⁹ Kikwaanee :lukōōsyēk kōōrēēt tukul kumukuul ānkōōkwēnkwēēn wōlēē minyē :biikaab Yēyiin ām kiriinkoonoo chamaat. Nteenee kirārākunēē :maat barak ankumeel lukōōsyēchoo kule tōng! ¹⁰ Nteenee /kikēētōōrchi Kibrōkōsyoontēēt nyoo kilātunootē bichoo tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē, wōloo /kikēētōōrchinē tyoonyoo āk wōōrkooyoonoonoo bo ng'wiinyan. Mākunyāliitōōs :bichoo ām wōlooto ākookoy kwiimēn kuyyeech.

Kāātiilēywoontēēt nyēbo lētuit

¹¹ Nto mii yoo, akas ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk chiito nyēē kēēbuurēē. Ki lēēl :ng'echeraanaa ānku wōō. Kyaakas ām yooto kumwēyē :kōōrēēt āk barak amānāābokutook subak bēsyēēt ake. ¹² Kyaakas biich chēē kikiikubēk kunam wōlēē mii :chēē ki wōōyēch āk chēē minkēech. Kimii :bichoo kēēyooonyēē taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. /Kikeeng'aany kitaabuunēk chēē chaang' āk mbo nyoo bo soboonto. /Kikiirōōtoot yēyūutēkaab bichooto kikiikubēk kurub kuu yooto kisirootiin ām kitaabu-unechaa. ¹³ Kikōōn :araarayta biiko chēē kikiikubēkyi araaray. Kukōōn

:nkinee Meet āk *Kāābkwoombiich biiko chēē kikiikuba wōlooto. /Kikiikum chii kurubta keey āk ng'aleek chēē kikiikuyey. ¹⁴ Nto mii yoo, /keenam Meet āk Kāābkwoombiich /ānkēēwiirchi tōōliilēetaab maat. Tōōliilooni bo maat ku meetaab āyēēng'. ¹⁵ Nto chiito nyoo /kimānāākēēsirchi kaayneenyii kitaabuunaa bo soboonto, /kikēēwiirchi nyoo tōōliiloonoo bo maat.

21

Barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl

¹ Nto mii yoo, akas barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl, kuuyu kikiikum :barak āk kōōrēēt nyoo kibo taay ānkiikubot :araarayta. ² Kyaakas *kiriinkēēt nyēē tiliil kurēkunēē barak, nto nyooto ku *kiriinkēētaab Yēerusālēm nyēē lēēl. Kirēku kuu mureryaa nyēē chōboot ankeelaach keey nyēē karaaran nyēē mii chokutuuyēē saanteenyii nyēē sukoomut. ³ Kyaakas /kēēkuurunēē yēbo ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kule, "Ming'tooy keey ra :Yēyiin biiko ānkumākubooonto keey :inee bichooto. Mākuyēk :bichooto cheechii ānkumākōōbuurtooy keey :Yēyiin nkit bichooto.* ⁴ Mākumāsyi :Yēyiin bichoo lōōkyoo ake tukul. Mēētākubēku :biiko, nto kuriirtōōs nto kumēēysē, nto kukāsē ng'woonin, kuuyu kookukeeyta :soboonto nyoo kibo taay."

⁵ Kimwooy :chiito nyoo kikiibuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kule, "Āmiitē wāālēēliitē kiy ake tukul," ānkumwooy subak kule, "Sir ng'aleechu, kuuyu bo man /ānkiikoosēē keey."

⁶ Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichoo kule, "Kāākuyityiin. Anii ku *Alfa āk Omeeka, ātoowu ānkāwoong'tooy. Chiito nyoo amē :melelta, +māākoochi bēeko chēbo buch chēē kulkulunēē koong'taab soboonto. ⁷ Mākunyōōr :chiito nyoo kēēbēliis tuuuchoo tukul ānku +māāyēku :anii Yēyiintēenyii ānkuyēk :inee lakwanyuu. ⁸ Nto choo nyēbētōōs, choo -mēēkoosēēnoo keey, kibrōkōsiis, rumiik, choo mārtootē, bōōniik, choo kutunkynē āynātōōs nto ku choo ng'wiynānootē, /kēētōōrchine bichoo tukul tōōliilēetaab maat nyēē ng'āsyānē. Meetaab āyēēng' :nyiitēnyi."

**Kiriinkēētaab Yēerusālēm nyēē lēēl*

⁹ Yu kāākuyityo :yoo, kuchō :malayikeet ake am choo ki tisab choo kiboonto kibuumbōōk tisab chēē kinyiy :mēēyinwēk tisabu chēbo lētuut. Kimwoowoo kule, "Chōō ābooruung' murereetaab *Mēēnkit." ¹⁰ Kikalabaa :malayikaanaa am kāāmukēyewēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy lekemeet nyēē wōō anku kooy miisin. Kiiboorwoo kiriinkoonoo tiliil bo Yēerusālēm kurēkunēē barak wōlēē mii :Yēyiin. ¹¹ Kiilēkēchēchē :kiriinkoonoo am lēbkeēyyēētaab Yēyiin kuu rwoontōōk choo ilēkēchēchtōōs choo alē beesaan chēē chaang'. ¹² Kiboonto :kiriinkoonoo tōōtētē nyēē wōō anku kooy miisin nyēē kiboonto ōrootunwēk taman āk āyēēng' ānkimiitē :malayikeet akeenke oreet ake tukul. /Kikēēsirchi oreet ake tukul kaayneet akeenke nyēbo aroosyekaab biikaab Isrāyēēl choo ki taman āk āyēēng'. ¹³ Kimii :ōrootunwēk sōmōku komosta nyēbo koong'asiis, kumii :alake sōmōku komosta nyēbo tō, kumii subak

20:13 Room. 2:6; Ng'oong'. 2:23 **20:14** Ng'oong'. 2:11 **20:15** Ng'oong'. 3:5 **21:1** Isa. 65:17; 2Bēt. 3:13 **21:2** Kala. 4:26; Ibu. 11:16; 12:22; Ng'oong'. 21:9–22:5; 3:12 * **21:3** Tinyē :siruuṭek alake ng'aleechu 'ānkuyēk Yēyiintēēng'waa'. **21:3** 2Kōōr. 6:16 **21:4** Ng'oong'. 7:17 **21:5** Isa. 65:17; Ng'oong'. 5:7; 21:1 **21:6** Seka. 14:8; Yoowa. 7:37; Ng'oong'. 1:8; 22:1; 7:17 **21:7** Ēsēk. 11:20 **21:8** Ng'oong'. 2:11; 20:10; 21:27 **21:9** Ng'oong'. 15:1; 19:7; 21:2; 22:17 **21:10** Ēsēk. 40:2; Ng'oong'. 1:10 **21:11** Isa. 60:1-3, 19; Ēsēk. 43:2 **21:12** Chuy. 28:21; Ēsēk. 48:30-35; Ng'oong'. 7:5-8

:sōmōku komosta nyēbo cheeronko ānkimii :sōmōku komostaab tinkey. ¹⁴ / Kikēēsisinēē tōotoonoo rwoontōok taman āk āyēng' / ānkikēēsirchi rwoontōochoo kaayna ake tukul nyēbo *lēbkēēyik taman āk āyēng' choo kibo *Mēēnkit.

¹⁵ Kiboonto :malayikeet nyoo king'āloolwoo kirōktaab *ta-aabuut nyēē / kikirookēē kiriinkoonoo, ōrootunwēēyii āk tōōtōōsyēyii. ¹⁶ Kyooyēēchiin :komoswookik tukul ang'wanu chēbo kiriinkoonoo. Ki kiilomiitaanik 2,220 ake tukul nto kuwo barak ku kiilomiitaanik 2,220. ¹⁷ Kii-āyēēch mbo tōōtēetaab kiriinkoonoo, nyēē kibuntooy miitaanik 65.† Kiyēyiisyēē :malayikeet kāārookiisyēēt nyēē wuu nyēbo biiko. ¹⁸ /Kikeetechee tōotoonoo rwaanteet nyēē /kēēkuurēē yasbiitiit nto *kiriinkēēt /keetechee nyoo ta-aabuut nyēē tiliil nyēē kiilēkēchēēchē kuu kiiyēt. ¹⁹ /Kikiikaraanee rwoontōok chēē /kikiikēēsisinēē tōōtēetaab kiriinkoonoo rwoontōok chēē tēerchiintōōs ānkwoolē beesaan chēē chaang'. /Kikiikaasee rwaanteet nyēbo taayta nyēē /kikēēsisiniisyēē yasbiitiit, /kiikaasee nyēbo āyēng' nyēē /kēēkuurēē yakuut nyēē buusyēē /ankiikaasee nyēbo sōmōk nyēē /kēēkuurēē kālketōōn. /Kikiikaasee nyēbo ang'wan rwaanteet nyēē /kēēkuurēē sumāriiti ²⁰ nto nyēbo muut ku sārtoōniik, nyēbo lo ku ākiik, nyēbo tisab ku kiriisōliit, nyēbo sisiit ku sabarachaati, nyēbo sokool ku yakuut nyēē toolēēyoo, nyēbo taman ku kirisoobraas, nyēbo taman āk akeenke ku yāsiintēēt nto nyēbo taman āk āyēng' ku āmētiistō. ²¹ / Kikeeyeyee ōrootunwēēchoo ake tukul choo ki taman āk āyēng' sanayaanteet akeenke nyēē wōō. /Kikeetechee kēēltaab kiriinkoonoo ta-aabuut nyēē tiliil nyēē toolēē biich kuu kiiyēt.

²² Manaakas Kōōtaab Yēyiin ām kiriinkoonoo, kuuyu minyē wōlooto :Mokoryoontēt Yēyiin nyoo bo kāāmuukēy āk *Mēēnkit. ²³ Māmāchē :kiriinkoonoo kōōluuchi :asiista nto ku araawee, kuuyu ikwēnyē :lēbkēēyēetaab Yēyiin anku taariinyii :Mēēnkit. ²⁴ Mākubēēsēyētēē :biiko lēbkēēyooonoo ānkumākukooniyit :bāytooyik wōlooto. ²⁵ -/ Mākēēkērē ōrootunwēēkaab kiriinkoonoo ākookoy kuuyu mākoy kutook :kwēēmowuut. ²⁶ Mākuyibchi :bōrōryōōsyēk tukul kiriinkoonooto koonyit. ²⁷ -Mēēwutē kiriinkoonoo :kiy nyēē mā tiliil, kibrōkōsyoo nto ku chii nyēē ng'wiin. Nteenee biiko baatey chēē iwutē ku choo / kikēēsirchi kooynōōkwaa kitaabuutaab soboonto nyoo bo *Mēēnkit.

22

Āynēētaab soboonto

¹ Nto mii yoo, kōōboorwoo :malayikeet āynēētaab soboonto nyēē kilēkēchēchē kuu kiiyēt. Kikulkulunēē :bēēchoo yoo bāytooyiisyēē :Yēyiin āk *Mēēnkit, ² ānkirōōtēē kwēēnuutaab kēēlto nyēē baraay ām kiriinkoonoo. Kikibiityēē komoswookik tukwaay chēbo āynoonoo :keetiikaab soboonto chēē yēyē lokoyeek araawa ake tukul anku saakit mbo :sokēēyii. ³ Mākoy /kēēchubiis ām wōlooto. Mākubāytooyiisyoowunēē :Yēyiin āk Mēēnkit kiriinkoonoo ānkumākuyēchinēē wōlooto :biikyii yiisyēēt. ⁴ Makukas :biichoo wōlēē wuu :Yēyiin /ānkēēsirchi kaayneenyii tokoochikwaa. ⁵ Māmii

21:14 Ibu. 11:10   **21:15** Ešēk. 40:3; Ng'oong'. 11:1   **21:16** Ešēk. 48:16-17   † **21:17** Mwooyē :yuutēyū ām kāāyiitiisyēēt ake kule 'kyuubiitiinēk' bokol akeenke āk artam āk ang'wan (12 kunyil 12), nyēē ibooru kule yēmē biikaab Kiriistō.   **21:21** Isa. 54:11-12; Ešēk. 28:13   **21:23** Isa. 24:23; 60:19-20; Ng'oong'. 22:5   **21:26** Isa. 60:3, 11   **21:27** Isa. 35:8; 52:1; Ešēk. 44:9; 1Kōōr. 6:9-10; 2Bēt. 3:13; Ng'oong'. 3:5; 21:8; 22:15   **22:2** Ešēk. 47:1-12   **22:3** Ng'oong'. 1:6   **22:4** Mat. 5:8; 1Yoowa. 3:2; Ng'oong'. 14:1

:kwēēmowuut wōlooto āmākoy /keemach taariin nto ku lēbkēēyooob asiis ku-
uyu Mokoryoontēēt Yēyiin nkityō :nyēē lēbkēēyēēng'waa ānku mākubāytooyiis
:bichoo ākookoy.

Ng'aleek chēē /kiitēryēēchēē

⁶ Kimwoowoo :malayikeet kule, “Bo man :ng'aleechu /ānkiikoosēē keey.
Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo mwoochinē *wōōrkooyikyīi ng'aleek chēē
mwooyē :nyēē kiyyookwoo anii chāāboorchi biikyīi choo yēchinē inee yiisyēēt
kiyēē mii wokuyēyāktōōs ām lēēkitō. ⁷ Mwooyē :Yēesu kule, ‘Oyeb yiit!
Āmiitē āchōōnii ām lēēkitō. Ibēruurootiin :biiko choo koomānē ng'aleekaab
wōōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni.’”

⁸ Anii Yoowaana :nyoo kyāākāsēē ng'aleechu yiitiikyuu āk koonyekyuu.
Yooto kawaakas ng'aleechaa, āryookyi keey yēbo kērēēnkōōkaab malayi-
keet nyoo kiiboorwoo ng'aleechaa ākutunkyi. ⁹ Nteenee, kimwoowoo
:malayiaanaa kule, “-Mēekutung'woo! Ntēē āyēchinē Yēyiin yiisyēēt kuu
inyiing' āk kuu wōloo yēytooy mbo :ng'eetaabkoomēt, wōōrkooyik āk biiko
tukul choo koomānē ng'aleekaab kitaabuuni. Iktunkyi Yēyiin nkit!”

¹⁰ Nto mii yoo, kumwoowoo kule, “-Meewuny ng'aleekaab wōōrkooyoontiit
chu mii kitaabuuni, kuuyu kaakuriik :bēsyoōsyēk chēē mākuyityiin
:ng'aleechuutēchu. ¹¹ Chii nyoo yēyē ng'al chēē miyoōtēch, kutas taay kuyēyē
kuu nyooto, nto nyoo yēyē rōkōs, kutas taay kuyēyē kuu nyooto. Nto chiito
nyoo yēyē ng'al chēē churtootiin, kutas taay kuu nyooto, nto nyoo tiliil, kutas
taay kutililiit.

¹² Mwooyē :Yēesu subak kule, ‘+Māāchōō areet akeenke! +Māākwēchi chii
ake tukul kiy kurubta keey kiyēē kiikuyey. ¹³ Anii ku Alfa āk Omeeka, anii
:taayta āk lētuut, ātoowu ānkāāwoong'tooy.’

¹⁴ Ibēruurootiin :biiko choo kēēwuun keey kutililiitu kuuyu mākunyoolchi
kōōwut kiriinkoonoo ankwaam lokoyaanteetaab kēētitaab soboonto.

¹⁵ Kiikung'etee saang' kēny :kibrōkōsiis, chēēbsookēyīis, choo mārtootē, rumiik,
choo kutunkyinē āynātōōs āk tukul choo kicham ng'wiiynaneet.”

¹⁶ Mwooyē :Yēesu kule, “Kāāyooku :anii malayikeenyuu chokōōbooruung' in-
yiing' ng'aleechu imwoochi kanisoosyek tukul. Ātoorunēē tiikiityoontēētaab
*Tāwuti ānkāāchōōnēē kōōnyii ānkāāyēku tobayaanteet nyēē lebkey miisin.”

¹⁷ Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk mureraanaa kule, “Chōō!” Kumwooy
:chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleechu kule, “Chōō!” Nyoo āmē melelta, kuchō.
Nto yoo māchē :chii bēēkaab soboonto /kiikoochinē buch.

¹⁸ Ākiimchinē :anii chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleekaab wōōrkooyoontiit
chu mii kitaabuuni kule, “Yoo kātāsyi :chii ng'ālyoo, mākutāsyi :Yēyiin inee
ng'woonin ake tukul nyēē twekaat ām kitaabuuni. ¹⁹ Nto chiito nyoo
kēēnēmo ng'ālyoo ake tukul ām kitaabuuni, makukereka :Yēyiin chiichoo
kumānyōōr tukuuk chēē kōōnu :kēētitaab soboonto āk kiyēē mākunyōōr ām
kiriinkoonoo tiliil, choo iboorunootiin ām kitaabuuni.”

²⁰ Mwooyē :chiichi kimwooyē ng'aleechu tukul kule, “Ēē, +māāchōō areet
akeenke.” Kuwuuyiit nyooto. Ichōō oō, Mokoryoontēēt Yēesu.

22:5 Isa. 54:1-17   **22:5** Tān. 7:18, 27; Ng'oong'. 21:23; 1:6   **22:6** 1Kōōr. 14:1; Ng'oong'. 1:1, 3;
10:7; 19:9; 21:5   **22:7** Ng'oong'. 3:11; 1:3   **22:9** Ng'oong'. 19:10   **22:10** Tān. 12:4   **22:11** Tān.
12:10   **22:12** Mat. 16:27; Ng'oong'. 2:23; 6:10; 16:6; 19:2; 20:12-13   **22:13** Ng'oong'. 1:8   **22:14**
Ng'oong'. 7:14; 2:7   **22:15** Ēfēēs. 5:5; Filib. 3:2; Ng'oong'. 21:27   **22:16** Room. 11:16-18; 15:12;
Ng'oong'. 5:5; 2:28   **22:17** Ng'oong'. 21:9, 6   **22:18** Kiruu. 29:19-21   **22:19** Kiruu. 4:2; 12:32;
Kāālēw. 30:6   **22:19** Ng'oong'. 2:7   **22:20** 1Kōōr. 16:22; Ng'oong'. 3:11

²¹ Lēyyē, kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēēsu.